JOHANN PETER ECKERMANN

YAŞAMININ SON YILLARINDA

GOETHE İLE KONUŞMALAR

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
MAHMURE KAHRAMAN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

JOHANN PETER ECKERMANN

YAŞAMININ SON YILLARINDA

GOETHE İLE KONUŞMALAR

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN:

MAHMURE KAHRAMAN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Yaşamının Son Yıllarında
Goethe İle Konuşmalar
JOHANN PETER ECKERMANN
almanca aslından çeviren: MAHMURE KAHRAMAN
özgün adı: GESPRÄCHE MIT GOETHE IN DEN LETZTEN JAHREN SEINES LEBENS
görsel yönetmen: BİROL BAYRAM
düzelti: ALİ ALKAN İNAL
grafik tasarım ve uygulama: TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Genel Yayın: 1259

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

BİRİNCİ ve İKİNCİ BÖLÜM

Önsöz

Goethe ile yaptığım sohbetleri bir araya getiren bu kitap, büyük oranda yaşadığım şeylerden değerli ve ilginç bulduklarımı yazıya geçirerek kendime ait kılma merakımdan doğdu.

Ayrıca gerek o olağanüstü insanla ilk karşılaştığımda, gerekse onunla yıllarca beraber olduktan sonra, öğrenmek benim için her zaman bir ihtiyaç oldu, söylediklerinin içeriğini kavramaktan haz duydum, daha sonraki yıllarda unutmamak için de bu sözleri not aldım.

Yine de dokuz yıl gibi bir zaman diliminde, beni mutlu eden sözlerinin zenginliğini düşününce, bu sözlerin pek azını yazıya geçirebildiğimi görüyorum, o zaman kendimi, içini sevinçle dolduran bahar yağmurunu ellerini açarak tutmaya çalışırken, suyun çoğunun parmaklarının arasından süzülüp aktığını gören bir çocuk gibi hissediyorum.

Yine de hep söylendiği gibi, kitapların da bir yazgısı var[1] bu söz hem kitapların oluşması, hem de daha sonra dünyanın dört bir yanına ulaşması için kullanılır, bu kitap yazılırken de aynı şey geçerli oldu. Aksilikler, keyifsizlik, günlük yaşamla ilgili işler ve bazı sıkıntılar tek satır bile yazılmasına engel oldu, derken genellikle aylar geçip gitti; ama sonra işler yeniden yoluna girdi, yine sevindirici ilerlemeler kaydetmek üzere, mutluluk, ilham ve istek yazmak için el ele verdi. Ayrıca hangi uzun süreli birliktelikte zaman zaman kayıtsızlık yaşanmaz ki, insan yaşadığı ana her zaman gereken değeri vermesini bilemiyor!

Şayet okuyucu tarihlere bakar, bazı önemli boşluklar olduğunu saptarsa, bu durumu hoş görsün diye, bütün bunlardan özellikle söz ediyorum. Bu boşluklarda Goethe'nin hem geniş arkadaş çevresi hakkında, hem de çağdaşlarından bazı Alman yazarları hakkında söylemiş olduğu bazı güzel sözler, unutulmuş bazı önemli şeyler atlanmış olabilir, ama benzer türden başka ifadelere yer verildiği görülecektir. Daha önce de söylediğim gibi: Kitapların da bir yazgısı var, yazılma aşamalarında bile bu böyle.

Ayrıca bu konuşmalarda kendime ait kılmayı başardığım ve yaşamımın bir hazinesi olarak gördüğüm şey adına, güzel yazgıma minnet borcum

olduğunun bilincindeyim; hatta dünyanın da bu yazdıklarım nedeniyle bana minnettar kalacağı konusunda bir parça ümitli olduğumu söyleyebilirim.

Bu konuşmaların sadece yaşam, sanat ve bilim açısından bazı açıklamaları veya bazı çok değerli öğretileri içermekle kalmayacağını, bu dolaysız aktarımların, Goethe'nin ölümünden sonra da yazarın çok zengin yapıtlarından ortaya çıkan portresini tamamlamaya özellikle katkıda bulunacağını düşünüyorum.

Elbette bu söyleşilerin Goethe'nin iç dünyasını tümüyle yansıttığı görüşünde değilim. Bu olağanüstü zekâyı ve insanı, her yöne ayrı renk ve ışık yansıtan çok yüzeyli bir elmasa benzetmek yerinde olur. Nasıl ki, o farklı ilişkilerinde farklı insanlar için bir başkası ise, ben de kendi payıma büyük bir alçakgönüllülükle şunu söyleyebilirim: Benim tanıdığım Goethe bu.

Bu söz, sadece onun bana nasıl göründüğünü değil, daha çok benim onu nasıl algıladığımı ve nasıl aktarabildiğimi ifade ediyor. Böylesi durumlarda bir yansıtma söz konusudur, bir başkasının süzgecinden geçen yansıtma sırasında, özgün olan şey nadiren tümüyle korunabilir, bazı ilgisiz şeyler işin içine karışabilir. Rauch, Dawe, Stieler ve David tarafından yapılmış Goethe büstleri büyük ölçüde gerçeği yansıtır, buna rağmen bu büstler az ya da çok bunları ortaya koyanların özelliklerini taşır. İnsanın dış görünümü ile ilgili konularda bile durum böyle olunca, insan ruhunun soyut ve geçici konuları için durumun çok daha fazla böyle olması gayet doğal! Benim durumum da aynen böyle olduğundan, düşünsel üstünlüğünden ya da Goethe ile kişisel yakınlığından dolayı bu konuda görüş sahibi olan insanların, gerçeğe olabildiğince sadık kalma çabamı gözden kaçırmayacaklarını umuyorum.

Genellikle konunun nasıl işlendiği ile ilgili bu açıklamalardan sonra, bana kitabın içeriği ile ilgili olarak söyleyecek şu sözler geriye kalıyor:

Hakikat denen şey, konu tek bile olsa, asla kapsamı dar, kısa, sınırlı bir şey değil; ister kolay, ister zor olsun, genellikle bir konuyu ifade etmek de o kadar kolay değil, tıpkı kapsamlı ve esaslı bir doğa yasasının çeşitli görünümlerinde olduğu gibi. Bu güçlük, saptamalarla giderilemez, saptama üstüne saptama yapmakla, bir saptamayı çürütmekle azaltılamaz, ancak

bunların hepsini bir araya getirerek konuya bir ölçüde yaklaşabilirsiniz, ama hedefe kolay kolay varamazsınız.

Bir örnek vermem gerekirse, Goethe'nin edebiyatla ilgili bazı sözleri zaman zaman tek yönlüymüş, hatta genellikle de çelişkiliymiş gibi gelir insana. Bazen tüm ağırlığı çevrenin ona sunduğu konuya verir, bazen de yazarın iç dünyasına; zaman zaman her şeyin çözümü konunun içindedir, zaman zaman işleniş tarzında; zaman zaman her şey biçimin mükemmelliğine, zaman zaman da tüm biçim kaygıları bir tarafa bırakılarak düşünceye bağlanır.

Ama tüm bu saptamaların ve çelişkilerin hepsi, hakiki olanın birer yüzüdür ve beraberce bir olguyu ortaya koyar, bizi hakikate yaklaştıran bir konuma getirir. Ben bu ve buna benzer durumlardan kendimi tamamen korumaya çalıştım, çeşitli nedenlerle, farklı yıllarda ve zamanlarda ortaya çıkan böylesi görünürdeki çelişkileri bu kitapta gizli tutmamaya özen gösterdim. Bu konuda, ayrıntılarda kaybolmayıp bütünü göz önünde bulunduran ve her şeyi gerektiği gibi yerli yerine koyan kültürlü okuyucunun sağduyusuna güveniyor, onun yapıtın bütününü gözden kaçırmayacağına inanıyorum.

Aynı şekilde okuyucu, ilk bakışta önemsizmiş gibi görünen bazı şeylere rastlayabilir. Ama derinlemesine düşünüldüğünde, böylesi önemsiz konuların, genellikle ya önemli şeylerin temeli veya daha sonra anlatılacaklara bir hazırlık olduğu ya da Goethe'nin karakterine küçük bir özellik ekleyerek bir katkı sağladığı, bir tür gereklilik olarak onu yüceltmek değil, hoş göstermek kaygısı taşıdığı görülecektir.

Ve son olarak, uzun zaman emek verilen bu kitap piyasaya çıkarken, kitaba en iyi duygularımla elveda diyor, şanslı olmasını, sevilmesini, iyi duygular uyandırıp, bu duyguları yaygınlaştırmasını diliyorum.

Weimar, 31 Ekim 1835

Giriş

Yazar Kendi Kişiliği, Yaşam, ve Goethe ile

Kurduğu Dostluk Hakkında Bilgiler Veriyor

Doksanlı yılların başında[2], Lüneburg ve Hamburg arasındaki Luhe Nehri kıyısında bulunan küçük Winsen kasabasında, verimli sulak ovaların ve fundalıkların arasında bir yerde doğdum. Isıtılan tek bir odası olan, düzayak, giriş kapısının hemen yanında duran iskele ile doğruca samanlığa çıkılan, kulübe denebilecek kadar küçük bir evde dünyaya geldim.

İkinci evliliğin son çocuğu olarak, anne-babamı sadece ilerlemiş yaşlarındaki halleriyle tanıdım, ikisinin arasında adeta yalnız büyüdüğüm söylenebilir. Babamın ilk evliliğinden iki oğlu vardı, onlardan biri denizci olarak çıktığı birçok seferden sonra, dünyanın uzak yerlerinde hapse düşmüş, sonra da kaybolmuştu, diğeri ise fok ve balina avı için birçok kez Grönland'da bulunduktan sonra Hamburg'a dönmüş, yaşamını orada mütevazı şartlar altında sürdürüyordu. Babamın ikinci evliliğinden iki de ablam vardı; onlar ben on iki yaşındayken evden ayrılmış, bazen yaşadığımız yerde, bazen de Hamburg'da hizmetçi olarak çalışıyorlardı.

Küçük ailemizin başlıca geçim kaynağı bir inekti. İneğimiz hem süt ihtiyacımızı karşılar, hem de her yıl bir buzağı doğururdu, onun sayesinde belirli zamanlarda bir miktar para karşılığında süt satma olanağına sahip olurduk. Yıllık sebze ihtiyacımızı karşılayan bir de tarlamız vardı. Yine de ekmek yapmak için buğday, yemek yapmak için un almamız gerekirdi.

Annemin yün eğirme konusunda özel bir becerisi vardı; ayrıca durumu daha iyi olan kadınlara başlıklar biçip dikmekten özel bir zevk duyardı, bu iki iş ona bazı eksikleri tamamlamak için gelir sağlardı.

Babam ise, mallarının mevsimlere göre değiştiği küçük esnaflık işiyle meşguldü, bunun için sık sık evden uzak kalır, çevrede yaya olarak dolaşırdı. Yaz aylarında sırtındaki hafif ve küçük bir ahşap dolapla kırsal kesimde köy köy dolaşır, kurdele, iplik, ipek satardı. O arada gittiği yerlerden yün çorap ve kumaş (Lüneburg kırlarında yetiştirilen koyun türünün kahverengi yünü ve keten ipliği ile dokunmuş kumaş) satın alır, bu malları Elbe Nehri'nin karşı kıyısındaki Vierlande'de seyyar satıcılık yaparak elden çıkarırdı. Kış aylarında ise yazı yazmak için işlenmemiş kaz tüyü ve ham keten ticareti yapardı, bunları sulak alanlardaki ve kırsal kesimdeki yerleşimlerde toptan satın alır, gemiyle Hamburg'a getirirdi. Yine

de kazancının çok kısıtlı olduğu ortadaydı, çünkü hep yoksul bir yaşantımız vardı.

Çocukluğumda yaptığım şeylerden söz etmem gerekirse, onlar da aynı şekilde babamın işi gibi mevsimlere göre farklılık gösterirdi. Bahar geldikten sonra, Elbe Nehri'nin her zamanki taşkın suları çekildiğinde, her gün ya su bendinde ya da başka tümseklerde kıyıya vurmuş sazları toplamaya, ineklerimizin üzerinde yatmaya bayıldığı samanları istiflemeye giderdim. Sonra uçsuz bucaksız çayırlıklar yeşermeye başlayınca, diğer çocuklarla beraber günlerce inek otlatırdık. Yaz boyunca tarlamızda çalışırdım, ayrıca yıl boyunca en fazla bir saat uzaklıktaki ormandan, ocakta yakmak için kuru odun taşırdım. Ekin biçme zamanı tarlalarda haftalarca başak toplamakla uğraşırdım, sonra sonbahar rüzgarları ağaçları sallamaya başlayınca meşe palamudu toplar, bunları kazlara yem olsun diye, daha varlıklı ailelere varil varil satardım. İyice büyüdüğümde, babam köy köy dolaşırken ona arkadaşlık edip, çuvalını taşımasına yardım ederdim. Gençliğimin en tatlı anıları bu döneme aittir.

Bu şartlar altında, iş güç arasında zaman zaman okula giderdim, okuma yazmayı bin bir güçlükle öğrendiğimde on dört yaşıma gelmiştim, bu durumumdan Goethe ile kurduğum yakın dostluk ilişkisine kadar uzanan yolda atacağım büyük adımlarla ilgili olarak, etrafta en ufak bir işaret bile olmadığı söylenebilir. Zaten yeryüzünde edebiyat, güzel sanatlar gibi şeylerin olduğundan haberim bile yoktu, yani içimde böyle şeylere karşı gizli bir istek veya heves duyacak bir ortamda değildim.

Hayvanların organlarıyla öğrendiği söylenir. İnsan da genellikle içinde uyuyan değerli bir şeyi, tamamen rastlantı sonucu yaptığı şeyler sayesinde öğreniyor. Benim de başıma böyle bir şey geldi, aslında önemsiz görünse de, tüm yaşamımın yönünü değiştirdiği için bende unutulmaz bir olay olarak derin bir iz bıraktı.

Bir akşam lambamızı yakmış anne-babamla masada oturuyorduk. Babam Hamburg'dan gelmişti, işlerinin gidişi ve durumu hakkında konuşuyordu. Sigara içmeyi sevdiği için bir paket tütün getirmişti, paket önümde duruyordu ve üzerinde arma olarak bir at resmi vardı. Bu at resmini çok beğenmiştim, küçük bir kağıdım, tüy kalemim ve mürekkebim olduğunu hatırlayınca, atın resmini yapmak için önüne geçilmez bir istek duydum. Ben, anne-babam farkına bile varmadan resmi çizme işine dalmışken,

babam Hamburg'la ilgili şeyler anlatmaya devam ediyordu. Resmi bitirdiğimde, aslına ne kadar benzediğini düşündüm ve o ana kadar hiç bilmediğim bir mutluluk duygusuna kapıldım. Resmi anne-babama gösterdiğimde, bana aferin demek ve resmi beğendiklerini belirtmek için bir şeyler söylemek durumunda kaldılar. Geceyi heyecan içinde yarı uykusuz geçirdim, durmadan resmini yaptığım atı düşünüyor, yeniden ona bakıp kendimi mutlu hissetmek için sabırsızlıkla sabahı bekliyordum.

O andan itibaren içimde aniden uyanan, gördüğüm resimlerin aynısını yapma arzusu bir daha yakamı bırakmadı. Bulunduğumuz yerde böyle şeylere yol gösterebilecek hiçbir şey olmadığından, çömlekçi komşumuz kendi yaptığı tabak ve çanakları boyarken örnek diye kullandığı, içinde çizimler olan birkaç defteri bana verince çok sevindim.

Bu şekilleri tüy kalemim ve mürekkebimle özen göstererek aynen çizdim, böylelikle iki defter oluştu ve kısa bir süre sonra bu defterler elden ele dolaşarak bulunduğumuz yerin en önemli adamı Kaymakam Meyer'e ulaştı. Bay Meyer haber gönderip beni çağırdı, armağanlar verip sevgi dolu iltifatlara boğdu. Ressam olmayı isteyip istemediğimi sordu; eğer istersem, konfirmasyonum yapıldıktan sonra, beni Hamburg'a deneyim sahibi bir ustanın yanına gönderecekti. Böyle bir şeye çok istekli olduğumu, ama önce anne-babamla konuşmam gerektiğini söyledim.

Ama onlar köy kökenli olduklarından ve yaşadıkları yerde tarla sürüp, hayvan gütmekten başka bir şeyle uğraşmadıklarından, ressam denince akıllarına kapı, pencere ya da ev boyayan birinden başkası gelmiyordu. Bu mesleğin temiz bir iş olmadığını, bu işin, Hamburg'daki yedi katlı evlerde sıkça görüldüğü üzere, insanın kolunu bacağını kıracağı çok tehlikeli bir iş olduğunu anlatarak, büyük bir özenle beni bu sevdadan vazgeçirmeye çalıştılar. Benim de ressamlıkla ilgili bilgilerim onlarınkinden daha fazla olmadığından, bu sanata karşı duyduğum ilgi kayboldu, iyi yürekli kaymakamın teklifini kafamdan silip attım.

Yine de üst düzey insanların dikkatlerini üzerime çekmiş oldum; beni akıllarında tutup, bir şekilde gelişmemi sağlamak için yollar aradılar. Birkaç soylu çocuğa verilen özel derslere katılmamı sağladılar, Fransızca, biraz Latince ve bir de müzik dersi aldım; ayrıca giyimime de dikkat ediyorlardı, Protestan kilisesinin değerli rahibi Parisius bana sofrasında yer verecek kadar alçakgönüllülük gösteriyordu.

O günden itibaren okul çok sevdiğim bir şey haline geldi; uygun şartları değerlendiriyor, elimden geldiğince okul hayatımı uzatmak istiyordum, bu yüzden annem ve babam ancak on altı yaşıma girdiğimde konfirmasyonumun yapılmasını arzu ettiler.

Sonra benim ne olacağım sorusu kafaları meşgul etmeye başladı. Benim isteklerim dikkate alınacaksa, bilimsel çalışmaları izleyebilmem için liseye gönderilmem gerekiyordu; elbette bu olacak bir şey değildi, sanki tek eksiğimiz buymuş gibi, çektiğimiz gözle görülür yoksulluk, benim sadece kendimle ilgilenmeme engel oluşturuyor, bir an önce muhtaç ve yaşlı anne-babama yardım edebilecek duruma gelmemi gerektiriyordu.

Konfirmasyonum yapıldıktan sonra böyle bir fırsat doğdu, yaşadığımız yerdeki bir adliye memuru bana sevinçle karşıladığım kâtiplik teklifinde bulundu, başka ufak tefek işlere de bakacaktım. Başarılı okul hayatımın son bir buçuk yılında hem güzel yazı yazmayı, hem de yazılı kompozisyonları farklı şekillerde kaleme almayı öyle güzel öğrenmiştim ki, böyle bir iş için kendimi yeterince yetişmiş görüyordum. Avukatlıkla ilgili ufak tefek işlere baktım, çoğunlukla da dava dilekçelerini ve verilen kararları belli formlara göre yazdığım bu iş iki yıl kadar sürdü, yani Hannover'e bağlı Winsen an der Luhe'deki dairenin Aşağı Elbe'ye bağlanıp, Fransız İmparatorluğu'nun idaresine girdiği 1810 yılına kadar.

Sonra Lüneburg'da aracısız vergi müdürlüğündeki bir serviste iş buldum, burası da bir yıl sonra aynı şekilde kapatılınca, Ülzen Valiliği'nde bir servise geçtim. 1812 yılının sonuna kadar burada çalıştım, Vali von Düring beni terfi ettirip, Bevensen Belediye Başkanı'nın sekreteri olarak görevlendirdi. Bu görevi, yaklaşan Rus Kazaklarının bizi Fransız egemenliğinden kurtaracaklarını ümit ettiğimiz 1813 baharına kadar sürdürdüm.

Oradan ayrılıp memleketime gittim, sessizce her yanda toplanan yurtsever askerlerin safına bir an önce katılmaktan başka kafamda hiçbir plan ve düşünce yoktu. İsteğimi gerçekleştirdim ve yaz sonuna doğru elimde tüfeğim, sırtımda çantam gönüllü olarak Kielmannsegge piyade birliğine katıldım ve bu birlikle Yüzbaşı Knop bölüğünde Mecklenburg ve Holstein'dan geçerek, Hamburg yakınlarında Mareşal Dovoust'a karşı 1813-1814 kışında savaşa katıldım. Sonra Ren Nehri üzerinden General Maison'a karşı yürüyüşe geçtik, yaz aylarında verimli Flandra ve Brabant topraklarında çeşitli yerlerde savaşı sürdürdük.

Orada meşhur Hollandalı ressamları tanıyınca, ufkum genişledi; günlerimi kilise ve müzelerde geçirdim. Aslında bu resimler yaşamımda gördüğüm ilk yağlıboya tablolardı. Ressam olmanın ne demek olduğunu şimdi anlıyordum; öğrencilerin başarılı ve mutlu gelişmelerini gördükçe, bu yolda yürümekten yoksun bırakıldığım için içimden ağlamak geliyordu. Her şeye rağmen hemen kararımı verdim; Tournai'de genç bir sanatçı ile tanıştım, bir tane karakalem ve büyük boyda bir tabaka resim kağıdı aldım, hemen kopyasını yapmak üzere bir resmin karşısına oturdum. Bu konuda herhangi bir deneyimim ve kılavuzum olmasa da, o an için büyük bir hırsla işe sarıldım ve figürlerin hatlarını çizmeyi başardım; hareket emri, sevinçle yaptığım işi yarıda kestiğinde, çoktan sol taraftan başlayarak tüm resmi gölgelemeye başlamıştım bile. Henüz gölgelemediğim bölümlerin ışık ve gölge derecelerini acele acele birer harfle işaretledim, boş bir zamanım olduğunda resmi aynı şekilde tamamlama ümidi içindeydim. Yaptığım resmi yuvarlayıp silindir şeklindeki bir kutuya soktum, tüfeğimle resmi omzuma asarak, Tournai'den Hameln'e kadar sürecek uzun yürüyüşe katıldım.

Buradaki piyade birliği 1814 sonbaharında dağıtıldı. Memlekete geri döndüm; babam ölmüştü, annem henüz hayattaydı ve o arada evlenip baba evine yerleşmiş olan büyük ablamla oturuyordu. Oyalanmadan resim yapmaya başladım; önce Brabant'tan getirdiğim o resmi tamamladım, kopya etmek için başka uygun resimler bulamayınca, Ramberg'in küçük gravürlerini alıp kara kalemle büyütmeye koyuldum. Bu arada gerekli ön bilgilerden ve eğitimden yoksun olduğumu görmekte gecikmedim; hayvan anatomisini bilmediğim gibi, insan anatomisi hakkında da çok az bilgiye sahiptim; ağaç türleri ve toprak çeşitleri nasıl çizilir bunu bile bilmiyordum, bu yüzden herhalde şöyledir diye, kendimce bir şeyler yaparken canım çıkıyordu.

Eğer sanatçı olacaksam başka yollardan gitmem gerektiğini, kendi kendime el yordamıyla bir şeyler yapmaya çalışmamın tamamen boşuna bir uğraş olduğunu anlamıştım. Niyetim deneyimli bir ustanın yanına gitmek ve her şeye yeniden başlamaktı.

Hangi ustayla çalışacağım konusuna gelince, kafamda Hannover'deki Ramberg'den başka biri yoktu; beni sık sık evine davet eden, bana her türlü

desteği verebileceğine inandığım, sevdiğim bir gençlik arkadaşım orada iyi şartlar altında yaşadığından, o kentte oturmam çok zor olmazdı.

Daha fazla vakit kaybetmeden, çantamı alıp 1815 kışının ortasında kırk saatlik yolu yalnız başıma, kar altındaki ıssız kırlarda yürüyerek geçtim ve birkaç gün içinde Hannover'e vardım.

Hemen Ramberg'e gidip, yapmak istediklerim konusunda açıklamalarda bulundum. Ramberg yaptığım resimlere bakınca yetenekli olduğumu anladı, ama sanat tok karnına yapılır, işin teknik yönünün aşılması çok uzun zaman alır, sanattan kazanılan parayla yaşam sürdürmek zordur diye uyarılarda bulundu. O arada da kendisinin bana her türlü yardımda bulunmaya hazır olduğunu belirtti; hemen kendine ait birçok desen arasından, insan vücudunun çeşitli bölümlerini konu edinen, yapabileceğim resimleri seçip, kopyalarını yapmam için bana verdi.

Böylece arkadaşımın yanında kalmaya başladım. Bir yandan da Ramberg'in orijinallerinin kopyalarını yapmaya çalışıyordum. Epeyce yol aldım, çünkü bana verdiği resimler gittikçe daha önemli olmaya başlamıştı. İnsan gövdesinin tüm anatomik ayrıntılarını çizdim, oldukça zor olan el ve ayakları tekrar tekrar çizmekten yorulmadım. Birkaç ayı böyle mutlu geçirdim. Bu arada Mayıs ayı geldi ve zayıf düşmeye başladım; Haziran yaklaşırken kalemi elime alacak gücüm bile kalmamıştı, o kadar titriyordu ellerim.

Çareyi deneyimli bir doktora gitmekte bulduk. Doktor durumumu tehlikeli gördü. Savaş sırasında gözeneklerimin tıkanması nedeniyle terleyemediğimi, şiddetli kızgınlığın vücudun iç kısımlarına nüfuz ettiğini söyledi, iki hafta daha oyalanıp doktora gitmeseymişim, kesinlikle ölürmüşüm. Hemen sıcak banyo almamı önerdi ve cildin işlevini yeniden yerine getirebilmesi için uygun ilaçlar yazdı; kısa süre sonra sevindirici iyileşme belirtilerini hissetmeye başladım, ama sanatsal çalışmalarımı sürdürmem söz konusu değildi artık.

O güne kadar arkadaşım bana evinde sevgiyle baktı, ondan çok yakın bir ilgi gördüm; ona yük olduğum ya da gelecekte sıkıntı vereceğim konusunda ne bir söz söyledi, ne de en ufak bir imada bulundu. Yine de bu konu beni düşündürüyordu, uzun zamandır içimi gizli gizli kemiren bu dert, uykuya dalmış hastalığın hortlamasına neden olmuştu belki de, sağlığıma yeniden

kavuşmak için hatırı sayılır masraflar gerektiğinin farkına varmıştım, bunun sıkıntısıyla hastalık tüm şiddetiyle ortaya çıkmıştı.

Hem maddi, hem manevi sıkıntı içinde olduğum bu dönemde, Hannover ordusu kurulurken yapılacak işlerle ilgili olarak, savunma bakanlığı ile bağlantılı bir komisyonda bir iş olasılığı belirdi; şartların dayatması sonucu pes etmemde, sanatçı olma yolunda ilerlemekten vazgeçip, bu işe başvuruda bulunarak, sevinçle işi kabul etmemde şaşılacak pek bir şey yoktu aslında.

Çok çabuk iyileştim, uzun zamandır yitirdiğim huzurum ve keyfim yerine geldi. Dostumun bana gösterdiği cömertliklerin elimden geldiğince altında kalmamaya çalıştım. Öğrenmeye çalıştığım yeni işim beni oyalıyordu. Üstlerimin çok soylu düşüncelere sahip insanlar olduğunu düşünüyordum; iş arkadaşlarıma gelince, bazılarıyla aynı piyade birliğinde savaşa katılmıştık, onlarla kısa bir süre içinde yakın bir dostluğun temellerini attık.

Böylesine güvenceli bir durumda, bazı özgürlüklere sahip olarak, zengin olanaklara sahip başkentte etrafımla ilgilenmeye başladım, boş zamanlarımda çevredeki güzel yerleri tekrar tekrar dolaşmaktan hiç bıkıp usanmıyordum. Ramberg'in bir öğrencisi, gelecek vaat eden genç bir sanatçı ile derin bir dostluk bağı kurdum; yaptığım yürüyüşlerde bana her zaman arkadaşlık ediyordu. Sanat konusunda çalışarak ilerlemekten, sağlığım ve başka nedenler yüzünden vazgeçmek zorunda kaldığımdan, onunla ortak sevgilimiz sanat hakkında hiç değilse her gün sohbet etmek, benim için büyük bir avuntu oluyordu. Bana taslak halinde gösterdiği ve ayrıntılı olarak konuştuğumuz kompozisyonlarıyla yakından ilgileniyordum. Onun sayesinde öğretici bazı yazılar okudum, Winckelmann okudum, Mengs okudum; bu adamların yazdığı konular hakkında hiç bilgi sahibi olmadığımdan, bu tip metinlerin ancak genel şeylerden söz eden bölümlerini anlayabiliyordum, aslında bu yazılardan gereğince faydalandığım söylenemezdi.

Başkentte doğmuş ve büyümüş olan dostum, benden her bakımdan daha üstündü, hiçbir şey bilmediğim edebiyat konusunda da oldukça fazla birikime sahipti. O sıralarda Theodor Körner günün en çok konuşulan kahramanıydı; dostum bana onun *Leier und Schwert* (Lir ve Kılıç) adlı şiir kitabını getirdi, şiirler beni de etkiledi, bende büyük bir hayranlık uyandırdı.

Bir şiirinin sanatsal başarısından oldukça çok konuşulmuş, bu şiir çok yüceltilmişti; ama bana göre, aslında güçlü olan şey bir yapıtın konusudur, her şey konuyla ilgilidir. Bunun bilincinde değilken, *Leier und Schwert* adlı kitapçığı okurken farkına vardım bunun. Körner gibi ben de bizi yıllarca baskı altında tutanlara karşı içten içe nefret duymuş, onun gibi Kurtuluş Savaşları'na katılmış, aynı onun gibi zor yürüyüşlerin, gece kurulan kampların, ileri karakol görevlerinin, çarpışmaların her türünü yaşamış ve onunkilere benzer duygu ve düşünceleri hissetmiş olduğumdan, bu şiirlerde içimden geçen duyguların derin ve güçlü bir yankısını bulmuştum.

Önemli bir yapıtın beni etkilemesi için, beni teşvik etmesi ve üretken kılması gerekiyordu, Theodor Körner'in şiirlerinde de bu aynen böyle oldu. Ara sıra kısa şiirler yazdığım çocukluk ve ilk gençlik günlerimi anımsadım; o zamanlar böyle kolayca yazılan şeyleri pek değerli bulmadığımdan ve şairlik yeteneğini her bakımdan değerlendirmek için de, insanın her zaman fikir yönünden olgun olması gerektiğinden, şiir yazma işini daha ileriye götürmemiştim. Sonuç olarak Theodor Körner'deki bu yetiyi övgüye ve kıskanmaya değer buldum, biraz olsun onun gibi yazmayı başaramaz mıyım diye denemek için içimde güçlü bir istek uyandı.

Askerlerimizin Fransa'dan geri dönmesi[3], bana beklediğim fırsatı verdi. Keyfi yerinde yurttaş, evinde her tür rahatlığa sahipken, askerlerin savaşta akla hayale gelmeyecek eziyetler çekmesi anılarımda hâlâ tazeliğini koruyordu, böylesi duyguları bir şiirde dile getirmek ve bu yolla duygulara seslenerek, geri dönmekte olan askerlere içten bir karşılama hazırlamak hoş bir şey olur diye düşündüm.

Yazdığım şiiri birkaç yüz adet, masraflarını kendim karşılayarak bastırdım ve kentte dağıtılmasını sağladım. Şiir, beklentilerimi de aşarak oldukça beğenildi. Bu şiir birçok kişiyle tanışmam için hoş fırsatlar yarattı; herkes ifade ettiğim duygu ve görüşlerimden söz ediyordu, yazmaya devam etmem için bana cesaret veriliyordu, herkes bu şiirle yeteneğimi ortaya çıkardığım ve yazmaya devam etmemin yerinde olacağı konusunda birleşiyordu. Şiirim dergilerde yayımlandı, başka yerlerde de yeniden basılıp, tek tek satıldı; ayrıca hem uzun, hem de retorik ifade tarzıyla aslında şarkı olmaya çok elverişli olmadığı halde, şiirimin çok sevilen bir besteci tarafından bestelenmesi bana mutluluk verdi.

O günden sonra hemen her hafta yeni bir şiir yazdım, bundan dolayı da çok mutlu oldum. O zaman yirmi dört yaşımdaydım; duygularım, arzularım ve güçlü bir iradeden oluşan bir dünya vardı içimde, ama sahip olduğum genel kültür ve bilgi çok yetersizdi. Bana büyük şairlerimizi okumam önerildi, özellikle de Schiller ve Klopstock'a yönlendirildim. Bu şairlerin yapıtlarını aldım, okudum, bu yapıtlara hayranlık duydum, ama bu yolla çok yavaş yol alıyordum; bu dehaların gittiği yol, o zamanlar bunun bilincinde olmasam bile, kendi kişiliğimden çok farklı bir yöne doğru uzanıyordu.

Goethe'nin adını ilk o sıralarda duydum, hemen onun şiir kitaplarından birini aldım. Yazdığı liedleri okudum, tekrar tekrar okudum ve bundan hiçbir sözcükle ifade edilemeyecek ölçüde zevk aldım. Goethe bana, ilk kez uykudan uyanmaya, ilk kez her şeyin bilincine varmaya başlıyormuşum hissini verdi; şimdiye kadar bilmediğim asıl iç dünyam, bu şiirlerde yansıtılıyormuş gibi geldi bana. Ayrıca hiçbir dizesinde, insani düşünce ve duygularımın algılamadığı, bana yabancı bir konu veya bilgi yoktu, hiçbir dizesinde bana bir şey ifade etmeyen, modası geçmiş bilmediğim tanrıların adlarına rastlamadım; tam tersine onda tüm arzuları, mutluluğu, acıları ile insan yüreğini, pırıl pırıl bir Alman'ı, yumuşak güzelliğin ışığındaki salt gerçekliği buldum.

Haftalarca aylarca bu liedlerin dünyasından çıkamadım. Sonra *Wilhelm Meister*'i aldım elime, arkasından Goethe'nin yaşamını[4] ve tiyatro oyunlarını okudum. Faust'un ruhundaki uçurumlar ve onun kendine zarar veren yönleri başlangıçta beni irkiltmişti, ama oldukça gizemli olan ruhu beni durmadan kendisine çekiyordu, tatil günlerimin kitabıydı *Faust*. Hayranlığım ve sevgi bağım her geçen gün artıyordu, uzun zaman bu kitapların dünyasında yaşayıp soluk aldım. Goethe'den başka bir şey düşünmüyor, ondan başka bir şeyden söz etmiyordum artık.

Büyük bir yazarın kitaplarından sağladığımız fayda çok yönlü olabilir; ama sadece kendi iç dünyamızın değil, aynı zamanda kendi dışımızdaki çok yönlü dünyanın da net olarak bilincine varmamız asıl kazancımızdır. Goethe'nin yapıtları da bende böyle bir etki bırakıyordu. Bu yapıtlar sayesinde duyularla algılanabilen nesneleri ve karakterleri daha iyi gözlemleyip, kavrayabilme durumuna geldim; yavaş yavaş birlik ve bireyin iç huzuru gibi kavramları algılamaya başladım, böylelikle hem doğal, hem

de sanatsal oluşumların inanılmaz çeşitliliğinin gizemi, benim için gittikçe daha anlaşılır hale geldi.

Goethe'nin yazılarını belirli ölçüde özümsedikten, bunun yanı sıra şiir alanında bir şekilde denemelere giriştikten sonra, antikçağın ve yabancı ülkelerin bazı önemli yazarlarına yöneldim, yapılmış en başarılı çevirileriyle hem Shakespeare'in en iyi yapıtlarını, hem de Sophokles ve Homeros'u okudum.

Bu aşamada, bu değerli kitaplarda insanı ilgilendiren genel konuları özümsediğimi, ancak hem dil, hem de tarihsel açıdan özel bir konuyu kavramak için, genellikle okullarda ve üniversitelerde edinilen bilimsel bilgilerin ve en önemlisi de bir eğitimin şart olduğunu anladım.

Bundan başka bana bazı açılardan kendi yolumda yürürken boşuna çaba gösterdiğim söyleniyordu, klasik eğitimden geçmeyen hiçbir şairin kendi dilini yaratıcı ve vurgulu bir şekilde kullanamayacağı, içerik ve ruh yönünden önemli bir yapıt ortaya koyamayacağı söyleniyordu.

Başarmak yolunda nasıl bir eğitimden geçtiklerini görmek için, o sıralar önemli kişilerin biyografilerini okudum, gittikleri okullar ve gördükleri üniversite öğrenimi sayesinde her bakımdan ilerleme kaydettiklerini anlayınca, yaşım ilerlemiş olmasına ve elverişsiz şartlar altında bulunmama rağmen, ben de aynı yoldan gitmeye karar verdim.

Vakit kaybetmeden Hannover'deki lisede öğretmenlik yapan değerli bir dilbilimciye başvurup, ondan özel dersler aldım, sadece Latince değil, Yunanca dersleri de aldım, en azından günde altı saatimi alan mesleki işlerimden geriye kalan tüm zamanımı bu çalışmalara ayırıyordum.

Bu böyle bir yıl kadar sürdü. Epeyce ilerleme kaydettim; ama şiddetli gelişme arzusu içinde, çok yavaş yol alıyormuşum, başka yollara başvurmam gerekiyormuş gibi bir duygu vardı içimde. Her gün dört ya da beş saat liseye gitmeyi başarabilsem, bu sayede bilgi edinebileceğim bir ortamda bulunur, çok farklı bir ilerleme kaydedip, inanılmayacak kadar çabuk hedefe ulaşırım diye düşünüyordum.

Bu düşüncem konunun uzmanı kişilerin tavsiyeleriyle de onaylandı, böylelikle verdiğim karar kesinleşti; lisedeki ders saatleri büyük oranda

işimin olmadığı saatlere denk geldiğinden, amirlerimden kolayca izin aldım.

Liseye gitmek üzere başvuruda bulundum ve öğretmenimle birlikte gereken sınavı başarmak üzere bir pazar sabahı saygıdeğer müdüre gittik. Beni büyük bir anlayışla sınavdan geçirdi, yalnız okullarda her zaman sorulan sorulara alışık olmadığımdan, çok çalışmış olmama rağmen deneyimsizliğime geldi, gerektiğinden daha az başarı sağladım. Bu sınavda bıraktığım izlenimden daha çok şey bildiğim konusunda öğretmenimin güvence vermesiyle, bir de öyle herkesin gösteremeyeceği çabalarımın dikkate alınmasıyla, lise ikinci sınıfa yazıldım.

Neredeyse yirmi beş yaşına gelmiş, kraliyet hizmetinde çalışan biri olarak, çoğunun çocuk yaşta olduğu delikanlıların arasında biraz tuhaf biri gibi karşılandığımı söylememe gerek yok sanırım, başlangıçta ben de içinde bulunduğum yeni durumu can sıkıcı ve garip buldum; yine de bilime duyduğum aşk, her şeyi görmezlikten gelmeme, her şeye katlanmama yetti. Genellikle şikayet edeceğim bir şey yoktu. Öğretmenler beni gözetiyorlar, sınıfın yaşça büyük ve çalışkan öğrencileri bana çok daha dostça yaklaşıyorlar, hatta bazı yaramaz öğrenciler kötü şakalar yapmayacak kadar bana saygıda kusur etmiyorlardı.

İstediğim şeyleri yaptığım için, genel olarak halimden hoşnuttum, büyük bir hırsla yeni bir yolda ilerliyordum. Sabah beşte kalkıyor, hemen derslerin başına geçiyordum. Saat sekize doğru okula gidiyor, ona kadar orada kalıyordum. Oradan saat bire kadar çalışmak zorunda olduğum daireye gidiyordum. Sonra çabucak evin yolunu tutuyor, öğle yemeğinde bir şeyler atıştırıp, saat biri geçer geçmez okulda oluyordum. Dersler saat dörde kadar devam ediyordu, derslerden sonra tekrar saat yediyi geçinceye kadar görevimin başında oluyor, akşamın geç saatlerini ders çalışmak ve özel ders için kullanıyordum.

Birkaç ay boyunca hayatım ve koşuşturmam böyle devam etti; yalnız sağlığım bu kadar işi yapmaya elvermiyordu, atalarımızın söylediği bir söz gerçek oldu: Hiç kimse iki efendiye birden hizmet edemez. Yemek yemek, bir şeyler içmek, uyumak için zamanımın olmaması, dinlenememem ve yetersiz temiz hava ile hareketsizlik hasta olmama neden oldu. Bedenim ve ruhum hissizleşmişti, içinde bulunduğum zor durumda son çare olarak ya işimi ya da okulu bırakacaktım. Ama ilki yaşamımı sürdürmem için gerekli

olduğundan, ikincisini bırakmaktan başka çıkar yol yoktu, 1817 yılının baharı geldiğinde okuldan ayrıldım. Bazı şeyleri deneyip durmak benim yazgım olmuştu galiba, bir süre için bile olsa bilim yuvasında bulunmuş olmaktan dolayı hiç pişmanlık duymuyordum yine de.

Bu arada hayli yol almıştım, üniversiteye gitmeyi hâlâ aklımdan çıkarmış değildim, büyük bir istek ve ilgiyle sürdürdüğüm özel derse devam etmekten başka yapacağım bir şey kalmamıştı.

Kış aylarında atlattığım sıkıntıdan sonra, bir o kadar ferah bir bahar ve yaz mevsimi geçirdim; çok sevdiğim kırlarda o yıl oldukça fazla dolaştım, bu arada birçok şiir yazdım, özellikle Goethe'nin gençlik dönemi şiirleri değerli örnekler olarak bana yol gösterdi.

Kışın gelmesiyle birlikte, önümdeki bir yıl içinde üniversiteye gitmek için ne yapmalıyım diye ciddi ciddi düşünmeye başladım. Latince dersinde o kadar ilerlemiştim ki, artık Horatius'un odlarından, Vergilius'un pastoral şiirlerinden, Ovidius'un *Değişimler*'inden ve özellikle ilgimi çeken tiyatro oyunlarından ölçülü şiir çevirileri yapıyor, Cicero'nun *Nutuklar*'ını ve Julius Caesar'ın *Galya Savaşı*'nı biraz zorlanarak da olsa okuyordum. Yine de kendimi hâlâ daha akademik eğitim için yeterince hazır hissetmiyor, ama bir yıl içinde daha çok şey öğrenebileceğimi, eksik olan bilgilerimi de üniversitede kendi kendime tamamlayacağımı düşünüyordum.

Başkentin ileri gelenleri arasında beni destekleyecek kişilerle de tanışmıştım, para kazanabileceğim bir meslekte karar kılmam şartıyla bana yardım edeceklerine dair söz verdiler. Ama onların istedikleri benim ruhuma uygun olmadığından ve insanın içinden ne geliyorsa onu gerçekleştirmesi gerektiğine kesin olarak inandığımdan, kararımı değiştiremedim ve o kişiler de bedava öğle yemeğinden başka bir yardımda bulunmadılar bana.

Kendi gücüme dayanarak planlarımı gerçekleştirmekten ve bir ölçüde önemli edebi yapıtlar vermeye başlamaktan başka yapacak bir şey kalmıyordu bana.

Müllner'in *Schuld* (Suç), Grillparzer'in *Ahnfrau* (Kadın Ata) adlı yapıtları o sıralar gündemdeydi ve çok yankı uyandırmıştı. Bu gerçekten uzak yapıtlar benim ruhuma uygun değildi, hele insanlar üzerinde etik açıdan

olumsuz etki uyandıracağını düşündüğüm bu yapıtlardaki yazgı anlayışından iyice uzaktım. Onlara karşı durup, karakterlerin yazgılarının kendi içlerinde olduğunu kanıtlamaya karar verdim. Ama onlarla konuşarak değil, yazdığım bir kitapla tartışacaktım. Yazacağım kitap, insanın içinde bulunduğu durumda, neye emek verirse gelecekte onun meyvesini alacağı, iyi ya da kötü ne ekmişse onu biçeceği gerçeğini işleyen bir tiyatro oyunu[5] olmalıydı. Dünya tarihinden bihaber olduğum için, bana karakterleri ve olayların akışını uydurmak kalıyordu. Bir yıl boyunca uğraştım durdum, bazı sahneleri ve perdeleri ayrıntılarıyla düşündüm, nihayet 1820 yılının kışında birkaç hafta içinde, sadece sabahları yazarak kitabımı bitirdim. Her şeyin çok kolaylıkla ve kendiliğinden ortaya çıkmasından çok büyük mutluluk duydum. Adı geçen yazarların aksine ben gerçek yaşamın sınırlarına çok yaklaşmıştım, ama tiyatronun gereklerini bilmiyordum. Bu yüzden heyecan içinde hızla ilerletmem gereken olayları, uzun uzun betimliyordum, şayet karakterler ve durumlar açısından gerekli ise, şairane ve ritmik seyrediyordu oyun. Yan figürlere çok fazla yer vermiştim, ayrıca bütün olarak bakıldığında oyun gereğinden uzundu.

Yazdıklarımı arkadaşlarıma ve tanıdıklarıma anlattım, ama düşündüğüm gibi algılanmadım. Bazı sahnelerin komedi unsuru taşıdığı, daha da ileriye giderek, yeterli kültüre sahip olmadığım konularında eleştirdiler beni. Daha olumlu eleştiriler beklerken, işin en başında içten içe çok kırıldım, ama zaman geçince dostlarımın çok da haksız olmadıklarını düşünmeye başladım. Önemsediğim gibi, karakterler doğru anlatılmış, her şey iyice düşünülüp taşınılmış, bir ölçüde her şey ağırbaşlılık ve ustalıkla anlatılmış olsa da, oyunumda gelişen yaşama bakıldığında, oyunun sahnelenmek için gerçek yaşama göre düzey olarak yetersiz kaldığı görülüyordu.

Benim geçmişimin ve eğitimimin yetersizliği dikkate alınırsa, bunda şaşılacak bir şey yoktu. Oyunu yeni baştan ele almayı ve sahnelenebilir hale getirmeyi aklıma koydum, ama önce her şeyin seviyesini yükseltebilmek için eğitime devam etmem gerekecekti. Bende eksik olan her şeyi orada elde edeceğimi umduğum, bu sayede de daha iyi bir yaşam düzeyi yakalayacağımı düşündüğüm üniversiteye girme arzum, tutkuya dönüşmüştü. Belki biraz sesimi duyururum diye şiirlerimi[6] yayımlatmak istiyordum. Hatırı sayılır bir ücret alabileceğim bir yayıncı tanımadığımdan, benim için daha kârlı olacak peşin anlaşma yolunu seçtim.

Bu iş için arkadaşlarım aracı oldular ve olaylar düşündüğüm gibi gelişti. Sonra yine amirlerimle görüşüp Göttingen'e gitmek istediğimi, işten ayrılmam için bana izin vermelerini rica ettim; çok ciddi olduğumu, vazgeçmek niyetinde olmadığımı gördüklerinden, yapmak istediğim şeye destek verdiler. O zamanki amirim von Berger'in başvurusu üzerine Savunma Dairesi, işten ayrılma talebimi onayladı ve üstelik yapacağım iki yıllık bilimsel çalışma için bana maaşımdan yıllık yüz elli taler bağlandı.

Yıllardır yaptığım planların gerçekleşmesinden dolayı çok mutluydum. Şiirlerimi çabucak bastırıp gönderdim, tüm giderleri kapsayan kesintilerle birlikte elime net yüz elli taler geçti. Bunun arkasından 1821 Mayıs'ında değerli bir sevgiliyi[7] arkamda bırakıp Göttingen'e gittim.

Üniversiteye girmek için ilk denemem, bana bir iş olanağı yaratacak bir eğitim almayı inatla reddettiğimden, başarısızlıkla sonuçlanmıştı. O zamanlar hem yakın çevreme, hem de nüfuz sahibi önemli kişilere karşı verdiğim zor mücadeleler sayesinde sahip olduğum deneyimlerden aldığım ders sonucu, şimdi egemen dünyanın görüşlerine boyun eğerek, geçimimi sağlayacak bir meslek seçtiğimi, hukuk eğitimi almak istediğimi söyleyecek kadar akıllanmıştım.

Bu kararım hem beni destekleyen nüfuzlu kişiler, hem de bu dünyada ilerleme kaydetmemi herkesten çok isteyen, ama içimdeki şiddetli arzuların gücünden habersiz başkaları tarafından da akıllıca bulundu. Artık herkes benim yanımdaydı, her yerde dostça karşılanıyor, hedeflerimin gerçekleşmesi için destek görüyordum. Fakat hukuk eğitiminin insanın ruhuna yücelik katacak türden bir eğitim olmadığı konusundaki düşüncelerimi ifade etmeme izin yoktu. İnsanlara ve çevreme bakarsam, içinde bulunduğum durumun kolay kolay erişilebilecek bir durum olmadığı söyleniyordu bana. Hem hukuk eğitimi, birçok önemli işe fırsat tanıyacak türden bir kapsama sahipti onlara kalırsa. Bana bu eğitimi almış ve aynı zamanda başka alanlarda isim yapmış birçok ünlü insanın isminden bahsediliyordu.

Bu konuda arkadaşlarımın ve benim dikkatimizden kaçan bir şey vardı. Sözü edilen kişiler zengin okul bilgileri ile donatılmış olarak üniversiteye girmişlerdi, ayrıca derslerine ayırdıkları zaman, elverişsiz koşullarda sahip olduğum sınırlı zamanımla karşılaştırılamayacak kadar fazlaydı.

Başkalarını nasıl kandırdıysam, kendimi de yavaş yavaş öyle kandırdım, ciddi bir hukuk eğitimi alırken, aynı anda asıl istediğim şeyleri yapabileceğime gerçekten inandım.

Aslında ne bu mesleğe sahip olmak, ne de bu işte çalışmak istiyordum, bu yanılgı içinde, kente gelir gelmez üniversitede hukuk eğitimi almaya başladım. Ayrıca bu bilim dalı bana çok aykırı da gelmedi; hukuk, kafam başka planlar ve başka işlerle meşgul olmasa, gerçekten hoşlanabileceğim bir alan olabilirdi. Benim durumum, yüreğinde ümitsiz bir aşk besleyen, bu yüzden de kendisine yapılan evlenme teklifini çeşitli bahanelerle geri çeviren genç bir kızın durumuna benziyordu.

Roma hukukunun esaslarının işlendiği derste, tiyatro oyunlarında sahne ve perdelerin nasıl kurgulanacağını düşünerek, genellikle dalıp giderdim. Kafamı anlatılanlara vermek için çok çaba gösteriyordum, ama ne yaparsam yapayım, aklım hep başka yerdeydi. Sürekli olarak edebiyattan, sanattan ve benim daha üst düzeyde gerçekleşecek olan gelişimimden başka aklımda hiçbir şey yoktu, zaten yıllarca büyük bir tutkuyla üniversiteye girmek istememin nedeni buydu.

İlk yıl koyduğum hedeflere doğru ilerlememi sağlayan Heeren oldu. Onun etnografya ve tarih dersleri, daha sonra okuyacağımız bu tür derslerin temelini oluşturuyordu, derslerinin anlaşılırlığı ve güvenilirliği benim açımdan bir başka yönden de faydalı oldu. Her dersine severek girdim, onun derslerinden bu önemli hocaya karşı büyük saygı ve yakınlık duymadan ayrıldığım olmadı.

İkinci akademik yıla akılcı bir şekilde hukuk eğitimini bir tarafa bırakmakla başladım. Aslında hukuk eğitimi, onu angarya olarak görmemden ve önümde büyük bir engel olarak hissetmemden çok daha fazla ilgiyi hak eden bir eğitimdi. Kaydımı filolojiye yaptırdım. İlk yıl Heeren'den çok şey öğrenmiştim, filolojide de Dissen'den çok şey öğrendim. Onun dersleri, çalışmalarım için gerekli ve istediğim bilgileri içermekle kalmıyor, aynı zamanda beni teşvik ediyor ve her geçen gün bilgimi artırıyordu; bir yandan Dissen'in yönlendirmesiyle, gelecekteki yapıtlarım için doğru yönde ilerledim, diğer yandan bu değerli hocayı yakından tanıdım, onun çalışmalarımı yönlendirmesi ve beni teşvik etmesi gibi bir mutluluk yaşadım.

Ayrıca her gün üniversitede okuyan çok üstün insanlar arasında olmak, doğa yürüyüşlerinde olsun, gece yarılarına kadar süren sohbetlerde olsun, önemli konular hakkında sürekli konuşmak, benim için çok değerli şeylerdi; ayrıca bunların özgürce gelişmeme çok olumlu etkileri vardı.

Bu arada bana yapılan maddi yardımlar da kesilmek üzereydi. Bu yardımlar sayesinde bir buçuk yıl her gün yeni bilgi defineleri keşfetmiştim; uygulamaya geçmeden bilgi biriktirmek ne yapıma, ne de yaşantıma uygundu, bu nedenle edebiyat yapıtları ile kendimi özgür kılmak ve daha sonraki çalışmalarıma tekrar istekli hale gelmek için içimde tutkulu bir istek vardı.

Yazdığım tiyatro oyununun konusuyla hâlâ ilgiliydim, ama biçim ve içerik yönünden üzerinde biraz daha çalışmam gerekiyordu, şiirin temel kavramları ile ilgili o sıralardaki egemen görüşlerin karşısındaki görüşlerimi yazacağım yapıtımı da hiç beklemeden arka arkaya tamamlamak istiyordum.

1822 yılının sonbaharında üniversiteden ayrılıp Hannover yakınlarında[8] bir köy evine taşındım. Öncelikle sözünü ettiğim kuramsal makaleleri yazdım; hem özellikle genç yetenekleri yapıt ortaya koyarken özendirsin, hem de edebi yapıtları değerlendirirken onlara katkı sağlayabilsin diye yazmıştım bu makaleleri, bu yazılara *Beiträge zur Poesie* (Şiir Sanatına Katkılar) başlığını verdim.

1823 Mayıs'ında çalışmalarımı tamamlamıştım. Benim durumumdaki biri için sadece iyi bir yayıncı bulmak yeterli değildi, iyi bir telif ücreti de almalıydım; fazla oyalanmadan kararımı verip, elyazmamı Goethe'ye gönderdim ve ondan Bay von Cotta'ya[9] beni tavsiye eden birkaç şey söylemesini rica ettim.

Yazarlar arasında Goethe benim için her zaman şaşmaz bir model oldu, sözleri benim düşünce tarzımla bire bir örtüşüyor, görüşlerimi zenginleştiriyordu; onun çeşitli konuları işlerken ortaya koyduğu üstün sanatın sırlarını anlamaya çalışıyor, onun gibi olmak istiyordum; ona karşı beslediğim sevgi ve saygı neredeyse bir tutkuya dönüşmüştü.

Göttingen'e gelir gelmez ona, yaşamımı ve eğitimimi içeren özgeçmişimin yanı sıra şiirlerimden de bir nüsha göndermiştim, ardından

onun yazdığı mektuptan ve onun yanından gelen insanlardan, hakkımda iyi şeyler düşündüğünü, *Kunst und Altertum* adlı dergide benden söz edeceğini büyük bir mutlulukla öğrenmiştim.

Bunu bilmek, o andaki durumum göz önüne alınacak olursa, çok önemliydi, ayrıca bu bana o sıralarda tamamladığım elyazmamı kendisine gönderme cesaretini verdi.

O sıralarda onu birkaç dakika için de olsa, yakından görmekten başka bir arzum yoktu; böylece bu arzumu yerine getirmek için Mayıs sonuna doğru yola çıktım, yaya olarak Göttingen ve Werra vadisi üzerinden Weimar'a gittim.

Aşırı sıcaklar nedeniyle genellikle yorucu geçen yolculuğum esnasında, içimde hep aynı avutucu duygu hâkimdi; sanki lütufkâr bir yaratığın himayesindeydim, sanki bu gidiş daha sonraki yaşamım için önemli sonuçlar doğuracaktı.

Birinci Bölüm

Konuşmalar

1823-1827

1823

Weimar, Salı, 10 Haziran 1823

Birkaç gün önce buraya geldim, bugün ilk kez Goethe'ye gittim. Beni çok içten karşıladı ve bu günü yaşamımın en mutlu günü sayacak kadar, kişiliği üzerimde etkili oldu.

Dün kendisine sordurduğumda, bugün saat on ikide beni kabul etmekten memnunluk duyacağını bildirmişti. Bildirilen saatte oradaydım, uşak beni üst kata çıkarmak üzere hazır bekliyordu.

Evin döşeme tarzı üzerimde çok hoş bir etki bıraktı; fazla gösterişli değildi, ama her şey oldukça soylu ve sadeydi, merdivendeki birçok antik heykel kopyası, Goethe'nin güzel sanatlara ve Yunanlıların antikçağına karşı özel bir ilgisi olduğunu gösteriyordu. Alt katta işle meşgul, sağa sola koşuşturan birkaç kadın ve Ottilie'nin[10] güzel oğullarından birini gördüm, uslu uslu yaklaşırken, kocaman gözleriyle bana bakıyordu.

Biraz etrafıma bakındıktan sonra, konuşkan uşakla merdivenleri çıkarak birinci kata geldik; uşak, içten karşılamanın ön işareti olan eşiğin önündeki SALVE[11] yazısının üzerinden geçilerek girilen odayı açtı. Beni bu odadan geçirip daha geniş ikinci bir odaya aldı ve biraz beklememi söyleyerek, geldiğimi bildirmek üzere efendisine gitti. Bu oda çok serin ve ferahtı, yerde bir halı seriliydi, oda kırmızı renkteki kanepe ve aynı renkteki sandalyelerle çok iç açan bir döşeme tarzına sahipti; bir tarafta kuyruklu bir piyano vardı, duvarlarda çeşitli büyüklükte desen çalışmaları ve tablolar asılıydı.

Karşımdaki açık kapıdan bir başka oda görünüyordu, o oda da aynı şekilde tablolarla süslenmişti, uşak o odadan geçerek geldiğimi haber vermeye gitmişti.

Az sonra, Goethe üzerinde mavi redingotu, ayağında ayakkabılarıyla çıkageldi; yüce bir insan! Bıraktığı etki şaşırtıcıydı. Oldukça içten sözleriyle tüm sıkılganlığımı giderdi. Kanepeye oturduk. Bakışlarının etkisinden kurtulamıyordum, onun yanında olmaktan dolayı mutluluktan şaşkın bir haldeydim, arada bir iki şey söyledim ya da hiç konuşmadım.

Goethe hemen benim elyazmamdan söz etmeye başladı. "Şimdi ben de yazılarınızı okuyordum," dedi, "bu sabah tüm zamanımı onları okumaya ayırdım; bence bu yazıların referansa ihtiyacı yok, kendileri zaten birer referans yazısı onların." Anlatımımdaki netliği, düşüncelerimin sürükleyiciliğini övdü ve her şeyin sağlam bir esasa dayanıp, inceden inceye düşünülmüş olduğunu söyledi. "Yazılarınızı hemen göndermek istiyorum," diye ekledi, "bugün atlı posta ile Cotta'ya yazacağım, yarın da arabalıyla paketi yollarım." Hem sözlerimle, hem de bakışlarımla ona teşekkür ettim.

Daha sonra, çıkacağım yolculuk üzerine konuştuk. Uygun bir yerde konaklayıp, yeni bir şeyler yazacağım Ren yöresine gitmek istediğimi söyledim ona. Ama önce Jena'ya gitmek, orada Bay von Cotta'nın yanıtını beklemek istiyordum.

Goethe, Jena'da bir tanıdığımın olup olmadığını sordu; Bay von Knebel'le görüşmeyi umduğumu söyledim, bunun üzerine daha iyi karşılanacağımdan emin olmam için bana bir mektup vereceğine söz verdi.

"İyi, iyi," dedi sonra, "Jena'da olursanız, uzak sayılmazsınız, birbirimize ulaşmamız kolay olur, gerektiğinde yazışabiliriz."

Uzun süre sakin, sevgi dolu bir ruh haliyle oturduk. Dizlerine değiyordum, bakışları bana ne konuşacağımı unutturuyordu, ona bakmaya doyamıyordum. Yüz ifadesi çok güçlüydü, yüzü esmer ve kırışıklıklar içindeydi, her bir kırışık çok şey ifade ediyordu. Her şeyiyle öyle alçakgönüllü, dengeli, öyle sakin ve yüceydi ki! Konuşurken insana yaşını başını almış bir kralla konuşuyormuş hissi verircesine yavaş ve rahattı. Kendisiyle çok barışık olduğu her halinden belliydi, her tür övgü ve eleştirinin ötesine geçmişti artık. Kendimi onun yanında anlatılmayacak kadar iyi hissediyordum; çok çaba gösterip çok şey ümit etmiş biri, en çok arzuladığı şey gerçekleştikten sonra kendini nasıl hissederse, ben de kendimi aynen öyle rahatlamış hissediyordum.

Sonra sözü benim mektubuma getirdi, eğer insan bir konuyu gayet açık ve net işlemeyi bilirse, başka birçok şeyde de amacına ulaşır şeklindeki düşüncemde bana hak verdiğini söyledi.

"Olayların nasıl gelişeceği önceden bilinmez," dedi sonra, "Berlin'de birkaç yakın arkadaşım var, şu günlerde onlarla birlikte sizi de düşündüm."

Kendi kendine sıcak bir şekilde gülümsedi. Weimar'da bulunacağım süre zarfında nereleri görmem gerektiği konusunda bana bilgi verdi, sekreteri Kräuter'den beni gezdirmesini rica edeceğini söyledi. Ama hepsinden önemlisi, tiyatroya gitmeyi ihmal etmememi söyledi. Nerede kaldığımı sordu, beni tekrar görmeyi arzu ettiğini, uygun zamanda bana haber göndereceğini ekledi.

Birbirimizden gayet güzel duygularla ayrıldık; her sözü huzur yaydığından, inanılmaz ölçüde mutluydum, hakkımda oldukça iyi şeyler düşündüğünü hissediyordum.

Çarşamba, 11 Haziran 1823

Bu sabah Goethe'den bir davet daha aldım, hem de kendisinin yazdığı bir kartla. Bunun arkasından bir saat kadar onun yanında kaldım. Bugün bana dün olduğundan çok farklı göründü, her bakımdan bir delikanlı gibi hızlı ve enerjikti.

Bana doğru yaklaşırken elinde iki kalın cilt vardı. "Buradan çabucak ayrılmanız üzücü," diye söze başladı, "birbirimize daha yakın olsak çok daha iyi olurdu. Sizi daha sık görmek, sizinle daha çok konuşmak isterdim. Her şeyden söz etmek olanaksız olduğundan, ortak bir sohbet konusu olarak hemen özel bir konuyu düşündüm. Şu iki ciltte *Frankfurter gelehrte Anzeigen*'in[12] 1772 ve 1773 yıllarına ait sayıları var, o zamanlar yazmış olduğum kısa eleştiri yazılarının hemen hepsi bu ciltlerde. Bu yazılar imzasız; ama düşünce şeklimi ve tarzımı bildiğinizden, benimkileri diğer yazılardan ayırt edebileceksiniz. Şimdi sizden bu gençlik çalışmalarımı dikkatlice okumanızı ve bu yazılar hakkındaki fikrinizin ne olduğunu bana söylemenizi rica edeceğim. Yapıtlarımın daha sonraki basımlarına alınacak kadar iyi olup olmadıklarını öğrenmek istiyorum. Benim için bu yazılar o kadar geride kaldı ki, artık nasıl oldukları konusunda bir fikrim bile yok. Ama bu yazıların sizin için önemli olup olmadığını, içinde bulunduğumuz durumda edebiyata faydalı olup olmayacaklarını siz gençler bileceksiniz. Orijinali ile karşılaştırmanız için daha sonra elinizde bulunsun diye bu yazıların kopyalarını da çıkardım. Ayrıca özenli bir redaksiyon

çalışmasında, yazıların bütünlüğüne zarar vermeden, yer yer ufak tefek şeyleri çıkarmak ya da düzeltmek doğru olabilir diyebileceğiniz şeyler de çıkabilir."

Bu konular üzerine çalışmaktan çok memnunluk duyacağımı, ayrıca tam kendisinin istediği gibi çalışmayı başarmaktan başka bir arzumun olmadığını söyledim.

"Okuyunca göreceksiniz," diye karşılık verdi, "bu tam size göre bir iş; kolaylıkla üstesinden geleceğinize inanıyorum."

Sonra tahminen bir hafta sonra Marienbad'a gitmeyi düşündüğünü, bu arada zaman zaman görüşüp konuşmak ve birbirimizi tanımak için, kendisi gidinceye kadar Weimar'da kalırsam memnun olacağını söyledi.

"Ayrıca," diye devam etti, "birkaç gün ya da birkaç hafta değil, sonbahara doğru ben Marienbad'dan dönünceye kadar bütün bir yaz boyunca Jena'da kalmanızı, ev açıp yerleşmenizi istiyorum. Daha dün, rahat ve huzurlu olmanız için, ev bulmak gibi işlerle ilgili olarak bir mektup yazdım bile.

Orada daha sonraki çalışmalarınız için çeşitli kaynaklar, başvuru eserleri ve bir de oldukça kültürlü, hoşsohbet bir çevre bulacaksınız; bunların dışında Jena doğa yönünden de zengindir, hepsi birbirinden güzel, rahatsız edilmeden düşünmenize olanak sağlayacak, birbirinden farklı elliye yakın parkurda yürüyüş yapabilirsiniz. Bu zaman zarfında kendiniz için de bir şeyler yazmaya ve istediğim şeyleri yapmaya hem fırsatınız, hem de vaktiniz olacak."

Bu güzel öneriler karşısında söyleyecek bir şeyim yoktu, her şeyi sevinçle karşıladım. Ben giderken daha da samimi görünüyordu; iki gün sonrasına sohbete devam etmemiz için yeni bir randevu verdi.

Pazartesi, 16 Haziran 1823

Bugünlerde birçok kez Goethe'ye gittim. Bugün daha çok kendi işlerimizden söz ettik. Onun Frankfurt eleştirileri üzerine düşüncelerimi söyledim, onları daha çok Goethe'nin üniversite yıllarının sesi olarak görüyordum; söylediklerim, gençlik dönemi yazılarının hangi açıdan değerlendirilmesi gerektiği konusunda ipucu vermiş olacak ki, Goethe bu değerlendirmemden hoşlandı.

Sonra *Kunst und Altertum* adlı derginin ilk on bir sayısını, Frankfurt eleştirilerinin yanı sıra ikinci iş olarak Jena'ya götürmem için bana verdi.

"Bu dergileri," dedi, "iyice okumanızı, yalnızca içindeki konuları değil, nereden başlayıp nasıl geliştireceğimi bilebilmem için, hangi konuların yarım kaldığını da saptamanızı istiyorum. Bu benim için büyük kolaylık olur, bu da sizin bu uygulamalı yolda her bir makalenin içeriğini ayrıntısıyla görmenize, kendi tarzınızda her zamanki okumalarınızdan farklı olarak, içeriği özümsemenize yarar."

Benim açımdan her şey iyi ve güzeldi, bu işi de severek üstleneceğimi söyledim kendisine.

Perşembe, 19 Haziran 1823

Aslında bugün Jena'da olmayı planlamıştım, ama Goethe dün, Pazar gününe kadar kalıp, sonra posta arabası ile oraya gitmemi ısrarla rica etti. Dün bana tavsiye mektupları verdi, bir tanesi de Frommann ailesine verilmek üzere yazılmıştı. "Oradaki ortamdan hoşlanacaksınız," dedi, "ben orada çok güzel akşamlar geçirmişimdir. Jean Paul, Tieck, Schlegel'ler ve Almanya'da tanınmış ne kadar isim varsa herkes orada olurdu, herkes sık sık orada bulunmaktan hoşlanırdı; Jena hâlâ daha birçok bilginin, sanatçının ve diğer saygın kişilerin uğrak yeridir. Birkaç hafta sonra Marienbad'a bana bir mektup gönderiniz; nasıl olduğunuzu, Jena'dan hoşlanıp hoşlanmadığınızı öğrenmiş olurum. Buradan uzakta olduğum sırada, orada bir kez sizi görmeye gelmesini oğluma söyledim."

Benimle bu kadar çok ilgilendiği için Goethe'ye çok şey borçluydum, hepsinden önemlisi beni kendi ailesinden birisi gibi gördüğü ve görmeye de devam edeceği için kendimi iyi hissediyordum.

21 Haziran, Cumartesi günü Goethe ile vedalaştım, ertesi gün Jena'ya gittim, bahçe içinde bir eve, iyi ve dürüst insanların yanına yerleştim. Bay von Knebel ve Frommann aileleri beni Goethe'nin tavsiye mektubundan dolayı çok dostça karşıladılar, böylece çok kültürlü insanların bulunduğu bir çevreye girmiş oldum. Yanıma aldığım işlerde iyi ilerleme kaydediyordum, ayrıca kısa bir süre sonra Bay von Cotta'dan bir mektup alma sevincini de yaşadım. Mektubunda sadece kendisine gönderdiğim elyazmamı yayımlamaya hazır olduğunu belirtmekle kalmıyor, hatırı sayılır bir telif

ücreti ödeyeceğini ve kitabın baskısını Jena'da benim denetimimde yaptırmak istediğini de yazıyordu.

Böylelikle en azından bir yıl boyunca geçim derdim olmayacaktı, bu dönemde yeni bir şeyler yazmak ve gelecekteki yaşantımı yazar olarak kurmak için içimde dayanılmaz bir istek vardı. Kuramsal ve eleştirel yazılarımın *Beiträge zur Poesie* başlıklı makalelerimle geride kalmış olmasını umuyordum; bu yazılar sayesinde işin kuramsal yanını aydınlatmaya çalışmıştım, tüm ruhumla şimdi işin uygulama yönüyle ilgilenmek istiyordum. Çok sayıda şiir, hem uzun hem kısa, ayrıca çeşitli tiyatro oyunları; öyle hissediyordum ki, şimdi asıl mesele keyifli bir şekilde arka arkaya hepsini gün ışığına çıkarmak için önce nereden başlamam gerektiğini bilmekti.

Geçen zamanla birlikte Jena'da sıkılmaya başlamıştım, buradaki yaşam çok sakin ve tekdüze idi. Büyük bir kente gitmeyi arzuluyordum. Yalnızca önemli bir tiyatrosu olması yetmezdi, yaşam için vazgeçilmez unsurları özümsemem ve en hızlı yoldan kültürümü genişletmem için, özgür ve renkli bir yaşamın sürdüğü bir kent olmalıydı. Böyle bir kentte hem hiç göze batmadan yaşayabilme, hem de sürekli olarak hiç rahatsız edilmeden kendimi yazacağım yapıtlarıma verebilme ümidim vardı.

Bu arada Goethe'nin arzusu üzerine *Kunst und Altertum*'un ilk dört cildinde yer alan konuları saptadım ve yapmak istediğim şeyleri ve gelecekle ilgili planlarımı açıkça yazdığım bir mektupla birlikte ona Marienbad'a gönderdim. Kısa bir süre sonra bu mektubuma karşılık olarak aşağıdaki satırlar geldi:

> "Gönderdiğiniz içerik listesi elime tam zamanında geçti, tam istediğim ve düşündüğüm gibi olmuş. Frankfurt döneminde yazılmış eleştirileri de döndüğümde aynı şekilde redakte edilmiş olarak bulursam, size şimdiden sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim; döndüğümde sizin mutluluğunuz hakkında daha ayrıntılı konuşabilmemiz için, bu arada görüşlerinizi, durumunuzu, arzularınızı, hedeflerinizi, planlarınızı kendi içimde tartışarak düşüneceğim. Bugünlük daha çok şey söylemeyeceğim. Bir yandan önemli insanlarla bu kadar kısa süre bir arada olmak insana üzüntü veriyor, ama öbür yandan da Marienbad'dan ayrılmak çok şey düşünmenizi ve yapmanızı sağlıyor.

> Döndüğümde sizi özellikle kesin ve salt bir biçimde dünya görüşü olan ve deneyim sunabilen yapıtlar üzerine sessiz sakin çalışırken görmek isterim. Hoşça kalın, daha uzun süre ve daha yakın olacağımız için sevinçliyim.
>
> Marienbad, 14 Ağustos 1823 Goethe"

Goethe'nin buna benzer ifadeleri elime geçtiğinde çok mutlu oluyordum, anlık bile olsa yeniden kendimi huzura kavuşmuş hissediyordum. İçimden geldiği gibi çalışmalarıma devam etmektense, tamamen onun öneri ve istekleri doğrultusunda hareket etmeye karar verdim. Bu arada birkaç kısa şiir de yazdım, onun Frankfurt eleştirilerinin redaksiyonunu tamamladım, Goethe'ye vermek üzere yazdığım kısa bir makalede bu eleştiriler hakkındaki görüşlerimi ifade ettim. *Beiträge zur Poesie*'nin basımının sonuna yaklaştığım ve bu sonbahar dinlenmek için mutlaka birkaç haftalığına Ren yöresine bir kaçamak yapmayı arzu ettiğim sırada, Goethe'nin Marienbad'dan dönmesini sabırsızlıkla bekliyordum.

Jena, Pazartesi, 15 Eylül 1823

Goethe Marienbad'dan keyifli döndü, Jena'daki bahçeli evi yeterince rahat olmadığından burada ancak birkaç gün kalabilecekti. Birkaç saatlik yolu yaya yürüyebilecek kadar sağlıklı ve dinçti; onu böyle görmek insanı sevindiriyordu.

Birbirimize neşe içinde merhaba dedikten sonra, Goethe benim durumum hakkında konuşmaya başladı.

"Açıkça söylemeliyim," diye başladı, "bu kışı Weimar'da benim yanımda geçirmenizi istiyorum." Bunlar ağzından çıkan ilk sözlerdi, daha da ayrıntıya inerek şöyle devam etti: "Şiir ve eleştiri konusunda çok başarılısınız, bunun için doğal bir yeteneğiniz var; bu sizin uğraşınız ve size başarılı bir yaşamın kapılarını açacak asıl işiniz olmalı. Aslında bu konuyla ilgisi olmayan ama öğrenmeniz gereken bazı şeyler var daha. Kısacası bu noktada fazla vakit kaybetmeden, kısa zamanda aşmanız gereken bir durum bu. Bu kışı bizim yanımızda Weimar'da geçirmelisiniz, paskalyaya kadar ne kadar yol aldığınızı görünce şaşıracaksınız. Her şeyin en iyisine sahip olacaksınız, çünkü en iyi kaynaklar benim elimde. Böylece hayatta güçlü

olur, refaha kavuşursunuz ve nerede olursanız olun güven içinde yaşarsınız."

Bu önerilere çok sevindim; tamamen onun görüşleri ve arzuları doğrultusunda hareket edeceğimi söyledim.

"Bana yakın bir yerde," diye devam etti Goethe, "ev bulmanızla ilgileneceğim; kış boyunca boş bir dakika bile geçirmeyeceksiniz. Weimar'da birçok güzel şey bir arada bulunur, zamanla bütün büyük kentlerdekinden hiç de aşağı kalmayan üst tabakadan bir çevreniz olacak. Ayrıca kişisel yakınlığımın olduğu çok önemli insanlar var, onlarla zaman içinde tanışacaksınız ve onlarla aynı ortamda olmak, sizin için son derece öğretici ve faydalı olacak."

Goethe tanınmış birçok kişinin ismini saydı ve kısaca her birinin neden önemli olduğunu açıkladı.

"Bu kadar olumlu yönü olan böylesine küçük bir yer," diye devam etti, "başka hiçbir yerde bulunmaz! Ayrıca seçkin bir kütüphanemiz, Almanya'nın diğer kentlerindeki tiyatroların önde olduğu konuların hiç de gerisinde kalmayan bir de tiyatromuz var. Bu nedenle tekrarlıyorum: Bizimle kalınız, sadece bu kış değil, Weimar'a temelli yerleşiniz. Dünyanın öbür ucuna giden yollar, açılan kapılar Weimar'dan geçer. Yazları seyahate çıkar, görmek istediğiniz yerleri rahat rahat görürsünüz. Elli yıldır Weimar'dayım, yine de gitmediğim yer kalmadı! Ama her seferinde Weimar'a dönmekten büyük mutluluk duydum."

Goethe'ye yakın olmaktan, onu tekrar konuşurken görmekten mutluydum, tüm ruhumla ona adamış hissediyordum kendimi. Sadece seninle olsam, olabilsem, bana her şey vız gelir diye geçirdim içimden. Bu nedenle özel yaşamımla ilgili düşündüğü ve doğru bulduğu her şeyi yapmaya hazır olduğumu ona bir kez daha söyledim.

Jena, Perşembe, 18 Eylül 1823

Dün sabah Goethe Weimar'a hareket etmeden önce, bir saat kadar onun yanında olmaktan dolayı her zamanki gibi çok mutlu oldum. Goethe, tüm yaşamım boyunca beni rahatlatacak, benim için çok değerli, oldukça önemli

bir konuşma yaptı. Almanya'daki tüm genç şairlerin de bilmesi gerekir ki, bu onlar için de faydalı bir konuşmaydı.

Konuşmasına başlamadan önce, "Bu yaz hiç şiir yazmadınız mı?" diye sordu bana. "Birkaç şiir yazdım ama genellikle çok içimden gelmedi." diye yanıt verdim. "Uzun konulara girmekten kaçınınız." dedi yanıtım üzerine. "En iyilerimizi bile sıkıntıya sokan bir durumdur bu; çok yetenekli, çalışmaktan yorulmayan şairlerimiz için bile bu böyledir. Bunun acısını ben de çektim, bana ne gibi zararları dokunduğunu gayet iyi biliyorum. Tasarladığım şeylerin çoğunu bu yüzden gerçekleştiremedim! Gerçekten iyi yapabileceğim şeylerin hepsini yapmış olsaydım, yapıtlarımın sayısı yüz cildi geçerdi.

Yaşanan günün hakkını vermek lazım; şairin aklından geçen duygu ve düşüncelerin her gün kaleme alınması gerekir. Eğer şairin kafasında kapsamlı sayılabilecek bir yapıt varsa, hiçbir şey olması gerektiği gibi ortaya çıkmaz, bütün düşünceler dumura uğrar, insan yaşamında huzur denen şey uzun bir süre yitirilmiş olur. Büyük bir yapıtı kendi içinde düzene sokup, derleyip toparlamak için bazı zihinsel faaliyetler, bazı çabalar ve uygulamalar gereksizdir; bir yapıtı layıkıyla akıcı bir şekilde anlatmak için sadece yaşamdaki hangi faaliyetlerin, hangi sakin ve huzurlu durumun gerekli olduğunu bilmek gerekir. Eğer genel olarak her şeyi yanlış algılamışsanız, tüm çabalarınız boşa gider; geniş bir konunun bazı bölümlerinde işleyeceğiniz konuya hâkim olmaktan uzaksanız, ortaya çıkaracağınız yapıtta yer yer zayıflıklar olur, o zaman yenik düşmüş sayılırsınız, yazılan her şeyden şairin payına düşen ödül ve mutluluk yerine, bu kadar çaba ve özverinin karşılığı huzursuzluk ve tükenmiş enerji olur. Oysa şair her gün yaşadıklarını kaleme alır, karşılaştığı şeyleri sonraya bırakmadan taze taze anlatırsa, doğru davranıyor demektir; ama arada bir bunu yapmazsa, fazla bir şey kaybetmiş sayılmaz.

İşte size Königsbergli August Hagen, kendisi büyük bir yetenek; *Olfried und Lisena*'sını (Olfried ile Lisena) okudunuz mu? Bu yapıtta daha iyi yazılması olanaksız bazı bölümler var: Baltık Denizi'ndeki yaşam koşulları, bölgenin yerel özellikleri ile ilgili ne varsa, her şey ustalıkla dile getirilmiş. Bu sözünü ettiklerim sadece bazı güzel pasajlar, ama yapıtın bütününü kimsenin beğeneceğini sanmıyorum. Oysa şair bu yapıtı yazarken ne çabalar harcamış, olan gücünü kullanmış, evet neredeyse enerjisinin

tümünü bu uğurda harcamış! Şimdi ise bir tragedya yazdı." Bu arada Goethe gülümseyip bir an için duraksadı. Ben söze girip, "Yanılmıyorsam siz Hagen'e *Kunst und Altertum*'da, kısa konuları işlemesi gerektiğini söylemiştiniz." dedim. "Evet, söyledim," diye karşılık verdi Goethe, "ama biz ihtiyarların sözünü dinleyen var mı? Herkes en iyisini bildiğine inanıyor, böyle olunca da bazıları unutulup gidiyor, bazıları da uzun zaman yollarını bulmakta güçlük çekiyor. Oysa yanılgıların peşinde kaybedecek zaman yok, biz yaşlılar çok zaman kaybettik, şayet gençler de tekrar aynı yolda yürüyeceklerse, bizim tüm yanılgı ve arayışlarımız bir işe yaramaz! İlerlemek olanaksız hale gelir! Bize yol gösterilmediğinden, biz yaşlıların yanılgıları hoş görülmeli; ama bizden sonraki nesilden daha çok şey bekleniyor; bir kez daha yanılıp arayışa girmesi değil beklenen. Yeni neslin yaşlıların gösterdiği yoldan yürüyüp, vakit kaybetmeden doğru yolda ilerlemesi gerekir. Yazarın gelecekteki hedefine giden adımları atması yeterli olmaz, atılan her adımın hem hedefe, hem de ileriye doğru atılan bir adım olması gerekir.

Bu söylediklerimi ciddiye alırsanız, neler yapmanız gerektiğini anlarsınız. Doğrusu ya sizin durumunuzdan endişeli değilim, ama belki konuşarak şu andaki durumunuza layık olmayan dönemi geride bırakmanızı sağlayabilirim. Söylediğim gibi öncelikle fazla ayrıntılı konuları işlemeyin, her gün yaşadığınız şeyleri vakit kaybetmeden ve hiç tereddüt etmeden yazmalısınız, böylece genel olarak her zaman doğru hareket etmiş olursunuz ve böylece yaklaşan her gün size mutluluk getirir. Yazılarınızı dergilere gönderin, kitap olarak bastırın, ama başkalarının arzularına göre değil, içinizden geldiği şekilde davranın.

Dünya öyle büyük, öyle zengin, yaşam öyle renkli ki, şiir yazmak için konu bulmakta hiç güçlük çekilmeyecektir. Ama bu şiirlerin hepsi yaşanmış bir olay üzerine yazılmalı, bunun anlamı şu; gerçeklik şiirin yazılmasına neden olmalı ve şiirin konusunu oluşturmalı. Özel bir durum, ancak şairin onu şiir haline getirmesi ile herkesi ilgilendirir bir hale gelir ve şairane bir boyut kazanır. Benim bütün şiirlerim gerçekliğe dayanır, bana şiir yazdıran şey gerçek bir olaydır, bundan dolayı şiirimin esası ve temeli sağlamdır. Konusunu hayal gücünden almış şiirler bana hiçbir şey ifade etmez.

Gerçeklikte şiirsel bir yan olmadığı söylenemez; işte tam da bu noktada sıradan bir olaya ilginç bir yön kazandırmak için şairin yeterince zeki

olmasına gereksinim duyulur. Gerçeklikten alacaklarımız, motifler, ifade edilmesi gereken konular ve asıl özdür; bunlardan güzel ve canlı bir yapıt ortaya koymak ise şaire düşer. Fürnstein'ı bilirsiniz, doğa şairi olarak tanınır, şerbetçiotu ziraatı ile ilgili bir şiir yazdı, o şiirin daha güzel yazılması mümkün değil. Şimdi ondan el sanatlarıyla ilgili şarkılar yazmasını istedim, özellikle de bir dokumacı şarkısı, bunu başaracağından eminim; çünkü o gençliğinden beri bu tip insanlar arasında yaşadı, konuyu ayrıntıları ile biliyor, işleyeceği konuya tamamen hâkim. İnsanın bildiği ve hâkim olduğu böyle konuları seçmesi ve seçmeye devam etmesi, kapsamı geniş olmayan konuları işlerken bir avantajdır. Fakat kapsamlı bir edebi yapıtta bu böyle olmaz, yapıtın bütününe ait her bağıntının, kurguyu oluşturan her ayrıntının betimlenmesi gerekir, hem de hakikatle bire bir boy ölçüşecek şekilde. İnsanın gençken bir konuya bakış açısı tek yönlüdür; oysa kapsamlı bir yapıt çok yönlülük ister ve tam da bu noktada başarısızlığa uğranır."

Goethe'ye mevsimlerle ilgili uzun bir şiir yazmak, tüm durumların düşündürücü ve eğlendirici yanlarını işlemek arzusunda olduğumu söyledim. "İşte buna benzer bir durum," dedi Goethe sözlerim üzerine, "birçok şeyi yazabilirsiniz, ama yeterince araştırıp öğrenmediğiniz şeyleri yazamazsınız. Balıkçıları anlatabilirsiniz belki, ama avcıları değil. Bir bütünü ortaya koyamıyorsanız, bazı bölümler çok çok iyi olsa bile, yapıtın bütünü yetersiz kalır, dört dörtlük bir şey ortaya koymuş olmazsınız. Bitirdiğiniz her bölümü bağımsız olarak anlatmışsanız, doğru yolda olduğunuz kesin demektir.

Sizi özellikle kendi kafanızdan uydurduğunuz kapsamlı buluşlara karşı uyarıyorum; insan bunu yaparken, gençlikte çoğunlukla olgunlaşmamış düşüncelerini ortaya atmak ister. Sonuçta, yazarın ürünü olan karakterler ve fikirler kendisinden uzaklaşır, yazar daha sonra yazacağı şeyler için kullanacağı birikimi tüketir. Ve nihayet, biz yaptığımız işi başarsak bile, ne hayal ürünü konu, ne yapıtın kurgusu, ne de bağlantılar için kimse bize aferin der, kaybettiğimiz zaman da cabası.

Var olan bir konuda ise durum tamamen farklı ve kolaydır. Olgular ve karakterler bilinir, şaire sadece olan biteni canlandırmak kalır. Bu arada kendi birikimini de korumuş olur, çünkü kendi hazinesinden çok azını kullanması gerekir; harcadığı zaman ve enerji de çok daha azdır, çünkü

şaire düşen tek şey konuyu kaleme almaktır. Evet böyle, hatta ben işlenmiş konuları da öneriyorum. Iphigenie konusu birçok kez yazılmadı mı, ama hepsi de birbirinden farklı; çünkü herkes konuları başka türlü görüp başka türlü ortaya koyar, yani kendi tarzında.

Siz şimdilik kapsamlı yapıtları bir kenara koyunuz. Uzun zaman yeterince çalıştınız, şimdi yaşamın tadına varmanın vakti geldi, bunun için de en doğru yol basit konuları ele almanız."

Bu konuşma sırasında odasında bir aşağı bir yukarı gidip geldik; her defasında onun sözlerini onaylamam gerekti, çünkü her bir sözündeki gerçeklik payını tüm ruhumla hissediyordum. Her adımda daha bir rahatlayıp daha bir mutlu oldum; çünkü şimdiye kadar bir türlü netleştiremediğim birçok büyük projenin artık bana yük olmaya başladığını itiraf etmeliyim. Şimdi onları kafamdan çıkardım, ta ki ben bir konuyu, bir bölümü arka arkaya sıkılmadan kaleme alıp anlatıncaya, bu arada dünyayı keşfederken yavaş yavaş işlediğim konunun her bir bölümünün ustası oluncaya kadar.

Goethe'nin sözleriyle kendimi birkaç yıl daha olgunlaşmış ve gelişmiş hissediyorum, ruhumun derinliklerinde duyumsadığım mutluluk, bana günün birinde gerçek bir usta ile karşılaşmanın ne demek olduğunu gayet iyi hissettiriyor. Bunun insana sağladığı fayda sözcüklerle ifade edilecek gibi değil.

Şimdi kim bilir, kış boyunca ondan başka neler öğreneceğim, onun da içinde bulunduğu bu çevrede başka ne gibi kazanımlarım olacak, pek önemli şeylerden bahsetmiyormuş gibi göründüğü zamanlarda bile! Onun varlığı, onun yanında olmak bile eğitici bir şey, ağzından tek bir sözcük çıkmasa bile.

Weimar, Perşembe, 2 Ekim 1823

Dün çok güzel bir havada Jena'dan buraya geldim. Weimar'a gelir gelmez Goethe bana hoş geldin anlamında tiyatroya abonman kartı gönderdi. Fransız elçisi Kont Reinhard'ın Frankfurt'tan, Prusya Devlet Danışmanı Schultz'un Berlin'den Goethe'yi görmeye gelmeleriyle Goethe'nin evi çok hareketli olduğundan, bir önceki günü kendi ev işlerime ayırmıştım.

Bugün öğleden önce Goethe'deydim. Weimar'a geldiğime sevinmişti, oldukça iyi ve nazikti. Ben tam ayrılmak üzereyken Devlet Danışmanı Schultz'la beni tanıştırmak istediğini söyledi. Bahsi geçen bey, meşgul bir halde yan odada sanat eserlerine bakıyordu, Goethe beni onunla tanıştırdı ve sonra konuşmamız için bizi yalnız bıraktı.

"Sizin Weimar'da kalmanız," dedi Schultz bunun üzerine, "ve Goethe'ye şimdiye kadar basılan yazılarının redaksiyonunda destek olmanız çok sevindirici. Sizin yardımlarınızın kendisine ne denli faydalı olduğunu, böyle olunca da yeni yazdığı birkaç yapıtı tamamlamayı ümit ettiğini anlattı bana."

Kendisine, yaşamımda Alman edebiyatına faydalı olmaktan başka bir amacımın olmadığını, kendi edebi projelerimi şimdilik seve seve bir kenara itip burada Goethe'ye faydalı olmak ümidi ile bulunduğumu söyledim. Bir de, "Goethe ile bu görüşme kolaylığının gelecekteki eğitimime çok faydası dokunabilir." diye ekledim. Ayrıca, "Birkaç yıl sonra bu sayede belli bir olgunluğa erişirim, şimdilik sınırlı ölçüde yapabileceğim şeyleri çok daha rahatlıkla ortaya koyabilirim." dedim.

"Kesin," dedi Schultz, "Goethe gibi olağanüstü bir insanın, bir ustanın şahsiyet olarak etkisinin değeri hiçbir şeyle ölçülemez. Buraya gelmemin nedeni de bu büyük insan sayesinde kendimi yenilemek."

Sonra geçen yaz Goethe'nin kendisine yazdığı mektupta bahsettiği kitabımın basımı ile ilgili şeyler sordu. Tahminime göre ilk nüshaların birkaç gün içinde Jena'dan geleceğini, eğer kendisi burada olmazsa, kitabımı kendisine armağan etmek üzere Berlin'e göndereceğimi söyledim.

Sonra gayet içten el sıkışarak vedalaştık.

Salı, 14 Ekim 1823

Bu akşam Goethe'de ilk kez büyük bir çay partisine davetliydim. İlk gelen konuk bendim, kapıları açıldığında birinden diğerine geçilebilen aydınlık odalarda içim açıldı. Arka odalardan birinden büyük bir neşeyle bana doğru yaklaşan Goethe'yi gördüm. Siyah takım elbisesine çok yakışan yıldız madalyasını takmıştı. Bir süre için yalnızdık, tavanı süslemeli odaya girdik[13], kırmızı kanepenin yaslandığı duvarda asılı olan *Aldobrandini'nin*

Düğünü adlı tablo özellikle ilgimi çekti. Yeşil perdeler iyice yan tarafa çekilmiş olduğundan tabloyu rahatça görebiliyordum, ona sakin sakin bakabildiğim için sevinçliydim.

"Evet," dedi, Goethe, "eskiler büyük projeleri sadece akıllarından geçirmekle kalmamış, aynı zamanda gerçekleştirmişler de. Gerçi biz yenilerin de büyük projeleri var, ama bu projeleri düşündüğümüz ölçüde güçlü ve hayattaki kadar canlı bir şekilde ortaya koymayı nadiren başarıyoruz."

O sırada Riemer, Meyer[14], Şansölye von Müller ve sarayın ileri gelenleri eşleriyle geldiler. Goethe'nin oğlu[15] ve ilk kez burada tanıştığım Bayan von Goethe de içeriye girdiler. Yavaş yavaş odalar doldu ve tüm odalarda canlı ve neşeli bir hava esmeye başladı. Goethe'nin kendileriyle Fransızca konuştuğu birkaç genç ve sempatik yabancı da vardı.

Konuklardan hoşlanmıştım, her şeyde bir özgürlük ve rahatlık hissediliyordu, oturuluyor, kalkılıyor, şakalar yapılıyor, gülünüyor, kâh biriyle kâh diğeriyle konuşuluyor, herkes canı ne istiyorsa onu yapıyordu. Goethe'nin oğlu ile birkaç gün önce sahnelenen Houwald'ın *Bild* (Resim) adlı oyunu üzerine çok canlı bir konuşma yaptık. Oyun hakkında aynı şeyleri düşünüyorduk, Genç Goethe'nin büyük bir zekâ ve enerji ile bağlantıları kurabilmesi beni sevindirmişti.

Goethe konukların arasında çok güler yüzlüydü. Bazen birine bazen diğerine yaklaşıyor, daha çok dinlemeyi, kendisi konuşmaktansa konuklarının konuşmasını yeğliyordu. Bayan von Goethe onu seviyor, öpüyor, ona sarılıyordu. Goethe'ye kısa bir süre önce tiyatrodan hoşlandığımı, kendimi fazla bir şey düşünmeden oyunun akışına bıraktığımda, tiyatronun beni çok eğlendirdiğini söylemiştim. Bundan o da hoşlanmış, benim o andaki durumum için bunun doğal olduğunu söylemişti.

O, Bayan von Goethe ile bana yaklaştı. "Bu benim gelinim," dedi, "tanışıyor muydunuz?" Ona az önce tanıştığımızı söyledik. "Ottilie, bu da senin gibi tiyatro aşığı." diye sözüne devam etti, sonra biz de aynı zevki paylaştığımız için mutlu olduk. "Benim kızım," diye ekledi sonra, "hiçbir akşam tiyatroya gitmeden edemez." – "İyi ve neşeli oyunlar olduğu sürece," diye karşılık verdim, "benim için de öyle, yalnız kötü oyunlara katlanmak oldukça zor oluyor." – "Evet, doğru olan da bu," diye karşılık verdi Goethe,

"insan çıkıp gidemiyor, kötü de olsa dinleyip, izlemek zorunda kalıyor. O zaman da kötüye karşı nefretle doluyorsunuz ve kalitenin değerini daha iyi anlıyorsunuz. Kitap okurken bu böyle değildir, eğer hoşlanmadıysanız kitabı fırlatır atarsınız, ama tiyatroda duruma katlanmak zorundasınız." Ona hak verdim ve yeri geldiğinde ihtiyarın hep doğru şeyler söylediğini düşündüm.

Birbirimizden ayrılıp, etrafımızda ya da yan odalardaki konukların arasına karıştık. Goethe bayanlara yöneldi; ben de bize İtalya ile ilgili birçok şey anlatan Riemer ve Meyer'e katıldım.

Devlet Danışmanı Schmidt daha sonra piyanonun başına geçti, Beethoven'den bir şeyler çalmaya başladı, davetliler müziği kendilerinden geçmiş bir şekilde dinlediler. Kültürlü bir bayan Beethoven'in kişiliği hakkında çok ilginç şeyler anlattı. Yavaş yavaş saat on oldu, bu akşam oldukça hoş geçmişti.

Pazar, 19 Ekim 1823

Bugün ilk kez Goethe'ye öğle yemeğine çağrılmıştım. Ondan başka sofrada Bayan von Goethe, Bayan Ulrike[16] ve küçük delikanlı Walter[17] vardı, yani biz bize rahat bir ortamdaydık. Goethe tam bir aile babası gibi davranıyordu, bütün yemeklerin servisini yaptı, kızarmış tavuğu bölüştürdü, hem de büyük bir beceri ile, ara ara şarap ikram etmeyi de ihmal etmedi. O arada biz tiyatro, genç İngilizler[18] ve günün başka olayları ile ilgili neşeli bir sohbete dalmıştık; özellikle Bayan Ulrike çok neşeliydi, çok hoşsohbetti. Goethe ara ara önemli bir konuyla ilgili kısa bir açıklama yapıyordu, ama genellikle sessizdi. O esnada Goethe gazetelere göz gezdiriyor, bazı bölümleri bize de okuyordu, özellikle de Yunanlılarla ilgili gelişmeleri.[19]

Sonra konu benim İngilizce öğrenmem gerektiği konusuna geldi, Goethe bunu ısrarla, özellikle de Lord Byron nedeniyle istiyordu, Goethe'ye göre Byron kadar önemli biri yoktu ve bir daha da onun gibisi dünyaya zor gelirdi. Buradaki öğretmenler konuşuldu. Hiçbirinin İngilizce telaffuzunun iyi olmadığı söylendi, yine en iyisi genç İngilizlerle dostluk kurmaktı.

Yemekten sonra Goethe bana renk kuramı ile ilgili birkaç deney gösterdi. Bu konu bana çok yabancıydı, anlattığı şeylerden hiçbir şey anlamıyordum;

nasıl olsa ilerde bu bilimsel konuyu bir ölçüde anlayacak kadar zamanım ve fırsatım olur diye düşünüyordum.

Salı, 21 Ekim 1823

Bu akşam Goethe'deydim. *Pandora* hakkında konuştuk. Bu oyunun tamamlanmış bir yapıt olarak görülüp görülemeyeceğini veya devamının gelip gelmeyeceğini sordum ona. Devamının olmadığını söyledi; özellikle devamını yazmadığını, kurgusal açıdan birinci bölümün uzun olması nedeniyle daha sonra oyunu ikinci bir bölümle tamamlamasının olanaksızlığından dolayı bunun böyle olduğunu açıkladı. Zaten yazılmış olan bölümün gerçekten bir bütün olarak görülebileceğini, bu nedenle de içinin rahat olduğunu söyledi.

Ona bu zor yapıtı tekrar tekrar okuduğumu, neredeyse ezberlediğimi, ama yine de anlamamın zaman aldığını söyledim. Buna gülümsedi Goethe. "Buna inanırım," dedi, "her şey iç içe geçmiş gibi."

Bu oyunla ilgili yazısından dolayı Schubarth'tan hoşnut kalmadığımı söyledim ona; çünkü Schubarth, *Werther*, *Wilhelm Meister*, *Faust* ve *Gönül Yakınlıkları*'nda tek tek ele alınan her konunun bu yapıtta bir arada olduğunu, bu nedenle de konunun anlaşılmaz ve zor olduğunu söylüyor.

"Schubarth," dedi Goethe, "genellikle fazla ayrıntıya kaçıyor, yine de çok yetenekli, her şeyi kısa ve özlü bir biçimde aktarmış."

Uhland'dan bahsettik. "Çok büyük etkilerin olduğu yerde," dedi Goethe, "büyük nedenlerin olması gerekir diye düşünürüm, Uhland'ın keyfini sürdüğü bu kadar yaygın bir şöhretin altında mutlaka önemli şeyler yatmalı. Ama şiirleriyle ilgili fikir yürütecek durumda değilim. Bütün iyi niyetimle kitabı elime aldım, ama daha işin başında öylesine kötü ve marazi şiirlere rastladım ki, okumaya devam etmek benim için işkence oldu. Sonra baladlarını okuyayım dedim ve önemli bir yetenek olduğunu, gerçekten sahip olduğu şöhretin nedensiz olmadığını anladım."

Sonra Goethe'ye Alman tragedyalarındaki dizelerle ilgili olarak ne düşündüğünü sordum. "Almanya'da bu konuda ortak bir görüş oluşturmak zordur." diye yanıtladı sorumu. "Herkes nasıl istiyorsa, konuya bir ölçüde ne uygunsa onu yapıyor. Bir vurgulu bir vurgusuz heceden oluşan altı ayaklı

ölçü en uygunu bence, ama biz Almanlar için oldukça uzun, yetersiz sayıdaki sıfatlarımız yüzünden genellikle bize beş ayak yeterli oluyor. İngilizlerse çok sayıdaki tek heceli sözcükleri nedeniyle bu kadarını da yapamıyorlar."

Sonra Goethe birkaç gravür gösterdi ve eski Alman mimarisi ile ilgili şeyler anlattı, bu türden bazı şeyleri bana zaman içinde göstereceğini söyledi.

"Eski Alman yapı sanatında," diyerek söze başladı, "olağanüstü bir dönemin çiçeği görülür. Bu çiçeği kendi gözleri ile gören kişiye hayran olmak düşer; bitkilerin gizli ve özel dünyasına giren kişi, çiçeğin yavaş yavaş nasıl büyüdüğünü, güçlerin nasıl hareket ettiğini gören kişi, olayı tamamen başka gözlerle görür, ne gördüğünü de bilir.

Bu kış boyunca bu önemli konu hakkında bilgilenmenizi sağlayacağım, böylelikle gelecek yaz Ren yöresine gidip Strasbourg ve Köln katedrallerini gördüğünüzde bu bilgilerin faydasını göreceksiniz."

Söyledikleri beni çok sevindirdi, kendimi ona karşı çok minnettar hissediyordum.

Cumartesi, 25 Ekim 1823

Akşama doğru hava kararmak üzereyken yarım saat kadar Goethe'deydim. Yazı masasının önündeki ahşap koltukta oturuyordu; huzurlu bir ruh hali içinde buldum onu, ulvi barış duyguları ile dolup taşan biri gibiydi ya da yaşamış olduğu büyük bir mutluluğu bütün canlılığı ile yeniden hayalinde yaşatan biri gibi. Stadelmann oturmam için onun yanına bir sandalye koydu.

Bu kış boyunca esas ilgi alanlarımdan biri olan tiyatrodan söz ettik. En son gördüğüm Raupach'ın *Erdennacht* (Dünya Gecesi) adlı oyunuydu. Oyun hakkındaki düşüncelerimi söyledim: Oyunun yazarın tasarladığı gibi sahnelenmediğini, yaşamın kendisinden çok fikirlerin ağır bastığını, oyunun dramatik olmaktan çok lirik olduğunu, beş perde boyunca işlenen ve gelişen olayların iki ya da üç perdede toparlanabileceğini anlattım. Goethe de yapıtın tümünde hâkim olan düşüncenin aristokrasi ve demokrasi

kavramları etrafında döndüğünü, bunun da evrensel bir konu olmadığını ekledi.

Buna karşın Kotzebue'nin oyunlarını beğendiğimi söyledim, bahsettiğim oyunlar da *Verwandtschaften* (Akrabalıklar) ve *Versöhnung* (Uzlaşma) idi. Bu oyunlarda yaşama ilişkin çok canlı bir bakış açısı yakalandığını, yine aynı şekilde gerçek yaşamın ilginç yönlerinin başarılı bir şekilde ele alındığını, yer yer çok özlü ve doğru betimlemelere yer verildiğini söyleyerek, oyunla ilgili takdirlerimi belirttim. Goethe de benimle aynı fikirdeydi. "Yirmi yıldır kendinden söz ettiren ve halk tarafından beğenilen şeyin," dedi, "bir değeri var herhalde. Kendi sınırları içinde kalarak, yeteneğinin ötesine geçmeye çalışmayarak Kotzebue genellikle doğru olanı yaptı. Chodowiecki'ye benziyor; o da sıradan insanla ilgili resimlerde çok başarılıydı, ama Romalı ve Yunanlı kahramanları resmetmeye kalkışınca bütün başarısı sıfıra inmişti."

Goethe bana Kotzebue'nin birkaç başarılı oyunundan bahsetti, özellikle de *Die beiden Klingsberg*'den (İki Klingsberg). "Yaşamı boyunca bilgi peşinde koştuğu ve her şeyi gözlemlemeye çalıştığı inkâr edilemez." diye ekledi.

"Deha ve şiir," diye devam etti Goethe, "yeni nesil tragedya şairlerinin ortak özelliği, yalnız birçoğu kolay ve akıcı anlatımdan yoksun; yapabileceklerinin ötesine geçmeye çalışıyorlar, bu yönleriyle de onları zorlanan yetenekler olarak adlandırıyorum."

"Bu tip şairlerin," dedim, "düzyazı olarak bir oyun yazabileceklerinden kuşkuluyum, bunun yeteneklerinin gerçek denektaşı olabileceği fikrindeyim." Goethe sözlerimi onayladı ve dizelerin, duygu yükünü artırdığını ya da kesin olarak belirgin hale getirdiğini ekledi.

Planladığımız çalışmalarla ilgili farklı şeylerden söz ettik. Konu onun üç dergide basılmış olan *Reise über Frankfurt und Stuttgart nach der Schweiz* (Frankfurt ve Stuttgart Üzerinden İsviçre'ye Seyahat) başlıklı yazılarına geldi. Ayrıntıları okuyup, yazıların hepsini bir araya getirerek tek bir yazı ortaya koymak üzere önerilerde bulunmam için, onları bana göndermek istiyordu. "O anda, içimden geldiği gibi, öylesine yazılmış olduklarını siz de göreceksiniz." dedi ve ekledi, "Ne kurgusunu planladım, ne de sanatsal bir kaygı güttüm, tıpkı insanın bir kova suyu boşaltması gibi."

Bu benzetme çok hoşuma gitmişti, tamamen plansız yazıları anlatmak için çok uygun bir ifadeydi.

Pazartesi, 27 Ekim 1823

Bu sabah Goethe'de bu akşam verilecek çay partisine ve konsere davet edildim. Uşak bana davetli konukların listesini gösterdi, oldukça kalabalık ve parlak bir topluluk olduğu listeden belliydi. Uşak, piyanoda bir şeyler çalmak üzere Polonyalı genç bir bayanın geleceğini söyledi. Elbette daveti memnuniyetle kabul ettim.

Daha sonra tiyatro davetiyesi getirildi, *Schachmaschine*[20] (Satranç Makinesi) adlı oyun sahnelenecekti. Bu oyunla ilgili herhangi bir bilgim yoktu, ama ev sahibim oyun hakkında öyle övgü dolu sözler etti ki, oyunu görmek için içimde dayanılmaz bir istek duydum. Zaten gün boyunca da kendimi hiç iyi hissetmemiştim, aslında ruh halim kibar bir topluluğa girmektense neşeli bir komedi seyretmeye daha uygundu.

Akşama doğru, oyundan bir saat önce Goethe'ye gittim. Evde çok büyük bir hareketlilik vardı; geçerken müzikli toplantıya hazırlık olarak büyük odada piyanonun akort edildiğini duydum.

Goethe odasında yalnızdı, parti kıyafetini giymişti bile, orada bulunmamdan memnundu. "Burada kalınız," dedi, "diğerleri gelinceye kadar sohbet ederiz." Aklımdan geçen şunlardı: Buradan ayrılamayacaksın, burada kalmak zorundasın; gerçi şimdi Goethe ile yalnızken kendini iyi hissediyorsun, ama bir sürü yabancı bay ve bayan geldiğinde, kendini hiç de ait olduğun yerde hissetmeyeceksin.

Odanın içinde Goethe ile bir aşağı bir yukarı gidip geliyorduk. Bu durum çok fazla sürmedi, konu tiyatrodan açıldı, hazır söz tiyatroya gelmişken, daha önceleri tiyatro ile ilgili en ufak bir fikrim olmadığını, şimdiyse tüm oyunların bende çok yeni duygular uyandırdığını, tiyatronun benim için yeni bir eğlence kaynağı olduğunu yineleme fırsatım oldu. "Evet," diye devam ettim, "bu akşam sizde yapılacak böylesi önemli bir toplantıya davetli olduğum halde, bugün kendimi huzursuz ve kararsız denecek kadar kötü hissediyorum."

Önce duraksayıp, sonra dikkatli ve dostça bir ifade ile bana bakan Goethe, sözlerim üzerine, "Bakın ne diyeceğim," dedi, "siz en iyisi tiyatroya gidin! Bundan rahatsızlık duymanıza gerek yok! Belki de bu akşam neşeli bir oyun size daha iyi gelecek, ruh halinize daha uygun düşecek, en iyisi tiyatroya gitmeniz. Burada kalırsanız müzik dinleyeceksiniz, bu burada çok sık tekrarlanan bir şey." – "Evet," dedim, "en iyisi tiyatroya gitmem, beni eğlendireceği için belki daha iyi gelir." – "Peki," dedi Goethe, "saat altıya kadar burada kalınız, biraz daha konuşmuş oluruz."

Stadelmann, Goethe'nin masasına koymak üzere iki şamdan getirdi. Goethe benden şamdanların önüne oturmamı istedi, okumamı istediği bir şey vardı. Önüme ne koydu dersiniz? En yeni ve en güzel şiiri, Marienbad'da yazdığı *Eleji*'yi.

Bu şiirin içeriği ile ilgili birkaç şeyi burada aktarmak istiyorum. Goethe'nin adı geçen kaplıca kentinden bu seferki dönüşünden hemen sonra, orada hem güzel, hem de zeki, çok hoş genç bir bayanla[21] tanıştığı ve ona tutkulu duygularla bağlandığı söylentisi yayılmıştı. Brunnenallee'de onun sesini her duyduğunda, şapkasını alıp ona yetişmeye çalışmış. Onunla olmak için her fırsatı değerlendirmiş, mutlu günler geçirmiş; sonra ondan ayrılmak çok zor gelmiş, böyle tutkulu duyguların etkisiyle olağanüstü güzel bir şiir yazmış, bu şiiri o kutsal bir şey olarak görüyor ve gizli tutuyormuş.

Bu söylentiye inanıyordum, çünkü söylenenler sadece fiziksel sağlığına değil, aynı zamanda ruhunun üretken gücüne, yüreğinin sağlıklı zindeliğine de tümüyle uygundu. Uzun zamandır bu şiiri çok merak ediyordum, ama bunu Goethe'den rica etmeye çekinmiştim doğrusu. Bu nedenle şimdi şiir tam önümdeyken, ben de o anın tadını çıkarmalıydım.

Dizeler, kendi eliyle ve Latin harfleriyle kalın ve kaliteli bir kağıda yazılmış, kırmızı maroken bir kapağa ipek bir sicimle bağlanmıştı, sırf görüntüsü bile onun bu elyazmasına diğerlerinden çok daha fazla değer verdiğinin anlaşılmasına yetiyordu.

Şiiri büyük bir zevkle okudum ve her dizede söylentilerin boşuna olmadığını anladım. Yine de şiirin başındaki ilk dizeler, tanışmanın son Marienbad seyahatinde olmadığını, tekrar karşılaşmanın söz konusu olduğunu kanıtlıyordu. Şiir devamlı olarak kendi ekseni etrafında

dönüyordu, sürekli başladığı yere geri dönüyordu. Şiir çok güzel açık bir sonla bitiyor, bu da hiç alışılmamış bir etki bırakıyor ve insanı derinden etkiliyordu.

Şiiri sonuna kadar okuduğumda, Goethe tekrar yanıma yaklaştı. "Görüyorsunuz değil mi?" dedi, "Size güzel bir şey okutmuş oldum. Birkaç gün sonra bana bu şiir hakkındaki düşüncelerinizi aktarmalısınız." Goethe'nin bu sözlerle benim hemen bir yorumda bulunmamı istememiş olması, benim açımdan sevindiriciydi, çünkü zaten şiirin üzerimdeki etkisi, şiir hakkında doğru düzgün bir şey söyleyemeyecek kadar yeni ve geçici idi.

Goethe, sakin bir zamanda şiiri bana tekrar okutacağına söz verdi. Bu arada tiyatroya gitme zamanı gelmişti, dostça el sıkışarak vedalaştık.

Schachmaschine belki de iyi bir oyundu ve başarılı bir şekilde sahnelenmişti, ama ben dikkatimi bir türlü toplayamadım, düşüncelerim hâlâ Goethe'deydi.

Tiyatrodan sonra onun evinin önünden geçtim, her taraf ışık içinde pırıl pırıldı, piyanonun sesini duydum, orada kalmadığıma pişman olmuştum.

Ertesi gün, akşamki partinin Polonyalı genç hanım, Madam Szymanowska'nın onuruna verildiği, onun piyanoyu tüm davetlileri coşturacak kadar büyük bir ustalıkla çaldığı söylendi bana. Ayrıca Goethe ile bu yaz Marienbad'da tanıştıklarını, onun da Goethe'yi ziyaret etmek üzere buraya geldiğini öğrendim.

Öğle vakti Goethe bana kısa bir elyazması gönderdi: Zauper'in *Studien*'i (İncelemeler). Bu elyazmasında çok yerinde saptamalara rastladım. Ben de ona geçen yaz Jena'da yazdığım ve kendisine bahsetmiş olduğum birkaç şiirimi gönderdim.

Çarşamba, 29 Ekim 1823

Bu akşam, lambaların yakılacağı saatte Goethe'ye gittim. Onu çok zinde ve canlı buldum, gözleri lambanın yansıttığı ışıkta pırıl pırıl parlıyordu, neşe, enerji ve gençlik saçıyordu.

Hemen dün ona gönderdiğim şiirlerden söz etmeye başladı, o arada birlikte odada aşağı yukarı geziniyorduk.

"Jena'da benim düşüncelerimi neden onaylamadığınızı," diye söze başladı, "şimdi anlıyorum, demek ki siz mevsimler üzerine bir şiir yazmak istemişsiniz. Şimdi tavsiyem şu olacak; hemen kış mevsimini anlatan bir şiir yazınız. Sizin doğayla ilgili konulara karşı özel bir duyarlılığınız ve görüşünüz var.

Size şiirlerinizle ilgili olarak söyleyeceğim sadece iki şey var. Siz, sanatın aslında yüce ve zor olduğu yere doğru kendinize yol açmanız gereken bir noktadasınız, yani bireysel görüşünüzü ortaya koymanız gereken yerde. Fikrinizi ifade edebilmeniz için kendinizi zorlamalısınız; yeteneğiniz var, epeyce de yol aldınız, şimdi bunu yapmalısınız. Bugünlerde Tiefurt'a gitmiştiniz, size öncelikle bu konuyla ilgili bir ödev vermek istiyorum. Tiefurt'un tipik yönlerini saptayıp, işleyeceğiniz tüm motifleri bir araya getirmeden önce, belki üç dört defa oraya gidip, gözlemde bulunmanız gerekecek. Yine de bu zahmete katlanınız, her şeyi inceleyiniz, sonra da anlatınız; bu konu katlanacağınız zahmete değer. Yerinizde olsaydım bunu çoktan yapmış olurdum, ama şimdi bu benim için olanaksız, oradaki önemli olayları bizzat yaşadım, ayrıntıların yoğun olarak hücumuna uğradığımdan, konuya mesafeli değilim. Ama siz yabancı olarak orada bulunacaksınız, konağın kahyasına geçmişi anlattırırsınız, gördükleriniz ise sadece şimdi var olan, dikkat çeken, önemli olan şeyler olur."

Bunun benim için çok yabancı ve çok zor bir ödev olduğunu itiraf etmem gerekirken, ona söylediklerini yapmaya çalışacağıma söz verdim.

"Bunun zor olduğunu biliyorum," dedi Goethe, "ama özel bir şeyi kavramak ve yazmak, sanatın asıl amacıdır.

Dahası da var: Genel bir konuyu ele aldığımız zaman, bizi herkes taklit edebilir; ama özel bir şeye değiniyorsak, kimse bizi taklit edemez. Niçin? Çünkü diğerleri sizin yaşadıklarınızı yaşamamıştır da ondan.

Ayrıca özel olanın ilgi uyandırmaması gibi bir şeyden korkmamak gerekir. Ne kadar özgün olursa olsun her karakter, taştan tutun insana kadar, anlatılan her şey evrenseldir; çünkü her şey tekrardan ibaret, bir kereliğine dünyaya gelmiş hiçbir şey yoktur yeryüzünde."

"Bireysel olanın anlatılması aşamasında," diye devam etti Goethe, "aynı zamanda kompozisyon dediğimiz şey başlar."

Anlattıkları benim açımdan çok net şeyler değildi, yine de açıklamalarının arkasından soru sormaktan kaçındım. Kendi kendime, belki de bu anlattıkları ile ideal olanla gerçek olanın sanatsal karışımını ya da kendi dışımızda bulunanla doğuştan içimizde var olanın bir araya gelmesini kastediyor diye düşündüm. Belki de başka bir şey anlatmak istiyordu. Goethe konuşmaya devam etti:

"Ve sonra yazdığınız her şiirin altına tarih düşünüz." Bunun neden bu kadar önemli olabileceğini sorar gibi ona baktım. "Bu sonra sizin durumunuzu anlatan," diye ekledi, "günce olarak da görülebilir. Bu da önemli bir şeydir. Ben yıllardır bunu yaparım ve bunun ne anlama geldiğini bilirim."

Tiyatroya gitme zamanı gelmişti, Goethe ile vedalaşıp ayrıldım. "Şimdi Finlandiya'ya gidiyorsunuz!" diye arkamdan şaka ederek seslendi. Çünkü gerçekten de Bayan von Weißenthurn'un *Johann von Finnland* (Finlandiyalı Johann) adlı oyunu sahneleniyordu.

Oyunda etkileyici sahneler vardı, ama yine de dokunaklı sahnelerle çok doldurulmuş olması, çok şey anlatılmaya çalışılması, oyunun üzerimde bütünüyle iyi bir etki bırakmasına engel oldu. Fakat son perdeyi çok beğenince, oyuna küskünlüğümü unuttum.

Bu oyun nedeniyle şu saptamalarda bulundum. Bir yazar tarafından ortalama özelliklere sahip bir karakter betimlenmişse, bu oyunun sahnelenmesi açısından olumlu bir özelliktir, çünkü oyuncular yaşayan insanlar olarak, oyun karakterlerini yaşayan canlılara dönüştürmek ve onların bir şekilde birey olmalarına yardımcı olmak durumundalar. Büyük bir yazar tarafından ustalıkla kaleme alınmış, hepsinde de mutlaka keskin özelliklerin bulunduğu karakterlere gelince, bu karakterler sahnede kendilerinden çok şey yitirirler, çünkü oyuncular genellikle karakterle uyum sağlayamazlar, en azından kendi kişiliklerini büyük ölçüde yok sayamazlar. Oyuncu aynı karakter özelliğine sahip değilse ya da kendi kişiliğini tamamen bir tarafa bırakma yetisine sahip değilse, bir karışım ortaya çıkar ve karakter doğallığını yitirir. Bir oyunda gerçekten büyük bir yazarın ancak birkaç figürü ilk başta düşünüldüğü gibi sahnelenir.

Pazartesi, 3 Kasım 1823

Beş sularında Goethe'ye gittim. Yukarıya çıkarken, kulağıma büyük salondan çok yüksek sesle ve neşeyle konuşulduğunu, şakalar yapıldığını duydum. Uşak Polonyalı bayanın yemekte olduğunu, konukların da henüz dağılmadığını söyledi. Geri dönmeye hazırlanıyordum ki, uşak benim geldiğimi Goethe'ye bildirme emri aldığını söyledi; ayrıca efendisinin buna belki de memnun olacağını, çünkü saatin hayli ilerlediğini söyledi. Yorumda bulunmadım, biraz beklemiştim ki, Goethe neşeyle bana doğru yaklaştı, beraber odasına gittik. Ziyaretimden hoşlanmış görünüyordu. Hemen bir şişe şarap getirtti, bana ikram etti, kendisi de ara ara içti.

"Unutmadan," dedi sonra, bir yandan masanın üstünde bir şeyler ararken, "burada konser için bir biletiniz var. Madam Szymanowska yarın akşam belediyenin konser salonunda halka açık bir konser verecek, bunu kaçırmamalısınız." Ona daha geçenlerde yaptığım aptallığı ikinci kez tekrarlamayacağımı söyledim. "Geçen akşam çok güzel çalmış." diye ekledim. "Çok mükemmeldi." dedi Goethe. "Hummel kadar iyi miydi?" diye sordum. "Onun sadece büyük bir virtüöz olmakla kalmayıp aynı zamanda güzel bir kadın olduğunu da unutmamalısınız," dedi Goethe, "böyle olunca bize her şey olduğundan daha hoş görünüyor; olağanüstü bir becerisi var, şaşılacak bir şey!" – "Aynı şekilde etkileyici mi?" diye sordum. "Evet, etkileyici," dedi Goethe, "bu da onun en ilginç tarafı, çünkü bu kadınlarda pek sık rastlanan bir şey değildir." Onu dinlemekten mutlu olacağımı söyledim.

Sekreter Kräuter içeri girdi ve kütüphane ile ilgili işler hakkında bilgi verdi. O gidince, Goethe onun çok çalışkan ve güvenilir oluşunu beğendiğini söyledi.

Sonra sözü, bana bu hafta üç defter elyazması halinde verdiği ve benim de iyice incelemiş olduğum, Goethe'nin 1797 yılında Frankfurt ve Stuttgart üzerinden İsviçre'ye yapmış olduğu seyahate getirdim. O zamanlar Meyer'le güzel sanatlarla ilgili konular hakkında ne çok kafa yorduklarını anımsattım kendisine.

"Evet," dedi Goethe, "konulardan daha önemli ne var, sanat öğretisi onlar olmazsa neye yarar? Konu isabetli değilse, yetenek bir işe yaramaz. Günümüz sanatçıları aklı başında konular bulamadıklarından dolayıdır ki,

yeni çağın sanatı zayıf düştü. Hepimiz bunun acısını çekiyoruz; ben bile kendimi günümüzün etkisinden kurtardığımı söyleyemeyeceğim."

"Çok az sayıda sanatçı," diye devam etti, "bu konuda net ve kendisini neyin huzura kavuşturacağını biliyor. Örneğin oturup benim *Fischer*'imin (Balıkçı) resmini yapıyorlar, ama onun resminin yapılamayacağını akıllarına getirmiyorlar. Çünkü bu baladda sadece suyun insanda uyandırdığı duygu ifade edilmiştir, bizi yazın sıcağında yüzmeye davet eden hoşluk; bundan başka anlatılan bir şey yok, şimdi bunun resmi nasıl yapılır ki!"

O seyahatte, her şeyle ilgilenip her şeyi kaleme almış olmasından zevk aldığımı belirttim: Dağların görüntüsü, bulundukları yer ve oradaki taşların türü; toprak, nehir, bulut, hava, rüzgar ve iklim; sonra kentler, kuruluşları ve zaman içindeki gelişmeleri, mimari, resim, tiyatro; kentlerdeki kurumlar ve yönetim; meslekler, ekonomi, yol inşaatı, ırklar, yaşam tarzları, tipik özellikler; sonra yine politika, savaş sorunları ve bunlara benzer yüzlerce şey.

Goethe şöyle yanıt verdi: "Ama siz müzikle ilgili bir satır bile bulamazsınız, şundan dolayı bulamazsınız, çünkü müzik benim dünyamın dışında bir şey: Herkes seyahatte neyi gördüğünü ve neyin ilgi alanına girdiğini bilmek zorundadır."

İçeriye şansölye girdi. Goethe'yle bir şeyler konuştu, bana çok yakın davrandı, o günlerde okuduğu ince kitabımla[22] ilgili çok güzel şeyler söyledi. Hemen sonra piyanonun çalındığı odadaki bayanlara doğru yöneldi.

O gittikten sonra Goethe ondan övgüyle söz etti ve sonra şunları ekledi: "Hoş bir yakınlık kurduğunuz bu mükemmel insanların hepsini, insanın her zaman sevgiyle geri döndüğü yurdu gibi görüyorum."

Ben de ona karşılık olarak, buraya yerleşmiş olmamın yararlarını daha şimdiden fark etmeye ve şimdiye kadarki düşünsel ve kuramsal yaklaşımımdan yavaş yavaş sıyrılıp, içinde bulunduğum anın değerini anlamaya başladığımı söyledim.

"Böyle düşünmeseydiniz," dedi Goethe, "hoş olmazdı. Bu yolda yürümeye devam edin ve yaşadığınız ana sıkı sıkıya bağlı kalın. İçinde

bulunduğunuz her durumun, her anın değeri sonsuz ve her an da sonsuzluk denen şeyin bir parçası."

Bir anlık sessizlikten sonra lafı Tiefurt'a, Tiefurt'u nasıl anlatacağıma getirdim. "Zengin bir konu," dedim, "belli bir plana göre yazılması zor olacak. Bu konuyu düzyazı olarak yazmak, benim açımdan çok rahatlatıcı olurmuş gibi geliyor."

"Ayrıca," dedi Goethe, "konu yeterince sıradan. Eğitici-betimleyici dediğimiz tür, konunun bütünü göz önüne alındığında tercih edilebilir, ama bu da bütünün kavranması açısından uygun değil. En iyisi siz konuyu on ya da on iki kısa şiir halinde yazınız, uyaklı olsun, konunun çeşitli yönlerine ve farklı düşüncelerin gereğine göre değişik ölçü ve biçimler kullanın, böylece her şey değişik şekillerde yazılmış ve aydınlanmış olur." Bu öneri bana uygun göründü. "Evet, dramatik yapıyı kullanmanız, örneğin bahçıvanı konuşturmanız için ne engel var? Bu şekilde konuyu bölümlere ayırmak işinizi kolaylaştırır, konunun farklı yönlerinin tipik özelliklerini daha iyi ifade edebilirsiniz. Kapsamlı, geniş bir konuyu ele almak her zaman için zordur, nadiren böyle bir çalışmanın tamamlanması söz konusu olabilir."

Pazartesi, 10 Kasım 1823

Goethe birkaç gündür kendini iyi hissetmiyor; şiddetli soğuk algınlığına yakalanmış gibi görünüyor. Çok öksürüyor, hem de boğuk boğuk ve derinden; öksürürken genellikle elini kalbinin bulunduğu tarafa koymasından, canının acıdığı belli oluyor.

Bu akşam tiyatroya gitmeden önce yarım saat kadar ona uğradım. Sırtını bir yastığa dayamış, koltukta oturuyordu; konuşmak bile ona zor geliyormuş gibi bir hali vardı.

Birkaç şey konuştuktan sonra *Kunst und Altertum*'un yeni, basım aşamasındaki sayısında bulunan bir şiiri okumamı rica etti. Koltuğunda oturmaya devam ederken, şiirin hangi sayfada olduğunu söyledi. Bir lamba alıp şiiri okumak üzere onun biraz uzağına, yazı masasına oturdum.

Bir kez okumakla, tamamını anlamamış olsam bile, garip bir biçimde beni etkileyip duygulandıran şiir harika bir ruha sahipti. Konusu paryanın yüceltilmesiydi ve üçleme şeklinde yazılmıştı. Şiirin baskın tınısı bana hiç

bilmediğim bir dünyanın sesi gibi geldi, betimleme tarzı ise konuyu hayalimde canlandırmamı oldukça zorladı. Zaten Goethe'nin yanında olmak da şiiri çok derinden duyumsamamı engelliyordu; zaman zaman öksürüyor, zaman zaman içini çekiyordu, bu yüzden kafam dağılmıştı, kafamın bir yarısı şiir okuyor, öbür yarısı ortamın havasını kokluyordu. Bu nedenle şiiri bir ölçüde anlamam için tekrar tekrar okumam gerekti. Ama şiiri anladıkça, şiirin ne kadar önemli bir ruha sahip olduğunu, sanatın yüceliğine ulaştığını gördüm.

Goethe ile hem konu, hem de işleniş tarzı üzerine konuştum, verdiği bazı ipuçları ile de bazı şeyleri anlamış oldum.

"Elbette," dedi, "oldukça özlü bir anlatıma sahip, şiiri doğru dürüst anlamak istiyorsan, içine nüfuz etmelisin. Bu bana bile çelikten yapılmış kakmalı Şam kılıcı gibi geliyor. Tam kırk yıldır bu konu kafamın içinde dönüp dolaşıyordu, konunun fazlalıklarından arınması için bol bol vaktim oldu doğrusu."

"Okuyucuya ulaştığında," dedim, "yankı uyandıracaktır."

"Boş ver okuyucuyu!" diyerek içini çekti Goethe.

"Anlamalarına yardım edilirse iyi olmaz mı?" diye sordum, "aynı bir tablonun açıklanması ya da olayın önceki safhaları gösterilerek asıl olayın yaşandığı anı canlandırmak gibi."

"Ben bu fikirde değilim." dedi Goethe. "Resimler söz konusu olunca durum başka; bir şiir sözcüklerden oluştuğu için, sonradan eklenecek bir sözcük diğerinin etkisini zayıflatır."

Goethe bu açıklamasıyla şiir eleştirmenlerinin genellikle takıldığı engeli çok açıkça izah etmiş gibi geldi bana. Ama bu sefer de, böyle bir engelin aşılması ya da bir şiirin iç yapısının hassasiyetine az da olsa zarar vermeden onu sözlerle açıklama olasılığı yok mudur sorusu akla geliyor.

Daha sonra şiiri incelemem için, *Kunst und Altertum*'un formalarını giderken yanıma almamı istedi; aynı şekilde Goethe'nin çok değer verdiği ve kendisinden birçok beklentisinin olduğu Rückert'in *Östliche Rosen*'ını da (Şark Gülleri) yanıma aldım.

Çarşamba, 12 Kasım 1823

Akşama doğru Goethe'ye gittiğimde, ben daha zemin kattayken, Prusya Devlet Bakanı von Humboldt'un onun yanında olduğunu öğrendim, bu çok hoşuma gitti, eski bir dostun yaptığı bu ziyaretin ona neşe kaynağı olacağını düşündüm.

Bunun üzerine *Die Schwestern von Prag*[23] (Praglı Kız Kardeşler) adlı operayı izlemek üzere tiyatroya gittim, mükemmel oyuncu kadrosu sayesinde oyun ustalıkla sahnelendi, oyun boyunca gülmekten kırıldık.

Perşembe, 13 Kasım 1823

Birkaç gün önce öğleden sonra güzel bir havada Erfurt'a giden yolda yürürken, görünümünden varlıklı olduğunu tahmin ettiğim yaşlı bir bey yanıma yaklaştı. Daha yeni konuşmaya başlamıştık ki, söz Goethe'den açıldı. Goethe'yi şahsen tanıyıp tanımadığını sordum. "Tanımaz mıyım!" diye keyifle yanıtladı sorumu, "Yirmi yıl kadar yanında uşak[24] olarak çalıştım." Sonra eski efendisi hakkında güzel sözler döküldü ağzından. Goethe'nin gençlik dönemiyle ilgili bir şeyler anlatmasını rica ettiğimde sevinçle kabul etti.

"Hizmetine girdiğimde," diye konuşmaya başladı, "tahminen yirmi yedi yaşındaydı; öyle zayıf, öyle hareketli, öyle narindi ki, onu rahatlıkla kucağımda taşıyabilirdim."

Ona, "Goethe buraya geldiği ilk zamanlarda da çok neşeli miydi?" diye sordum. "Evet," diye karşılık verdi, eğer insanlar neşeliyse o da neşeliymiş, fakat hiçbir zaman aşırıya kaçmazmış; aşırıya kaçıldığı durumlarda ciddiyetini asla yitirmezmiş. Her zaman çalışan, araştıran, aklını sanata ve bilime vermiş biriymiş, genellikle bu efendisinin her zamanki haliymiş. Akşamları dük onu sık sık görmeye gelir, gece yarılarına kadar bilimsel konularda konuşurlarmış, o kadar ki, kendisi için zaman bir türlü geçmek bilmez, kendi kendine hep, acaba dük ne zaman kalkıp gider diye düşünürmüş. "Doğa araştırmaları," diye ekledi, "o zaman bile onun ilgilendiği en önemli konuydu. O zamanlar bir gün gece yarısı zili çalıp beni çağırdı, odasına girdiğimde tekerlekli demir karyolasını odanın bir başından öbür başına, pencerenin yanına kadar çekmiş, yatağına uzanmış

halde gökyüzünü inceliyordu. ‘Gökyüzünde bir şey görmedin mi?' diye sordu, ben ‘Hayır,' diye sorusunu yanıtladığımda: ‘Karakola gidip nöbetçiye soruver bakalım, o da hiçbir şey görmemiş mi?' dedi. Hemen oraya gittim, ama nöbetçi de hiçbir şey görmemişti, bunu efendime söylediğimde, o hâlâ yatağında uzanmış gözlerini kırpmadan gökyüzüne bakıyordu. ‘Dinle,' dedi bana sonra, ‘bizim için çok önemli bir an bu, ya şu anda bir deprem oldu ya da olacak.' O arada yatağın kenarına iliştim ve bana bunu nasıl anladığını gösterdi."

Sevimli yaşlı adama, "O gün hava nasıldı?" diye sordum.

"Çok bulutluydu," dedi, "yaprak kıpırdamıyordu, hava çok durgun ve nemliydi."

Ona Goethe'nin tahminine, daha doğrusu söylediklerine inanıp inanmadığını sordum. "Evet, her söylediğine inandım, çünkü söylediği her şey doğru çıkıyordu." dedi. "Ertesi gün," diye devam etti, "efendim sarayda gözlemlerinden söz etti, o arada bir bayan yanındaki bayanın kulağına ‘Dinle! Goethe hayal görüyor!' dedi. Oysa dük ve diğer beyler ona inanmışlardı, kısa bir süre sonra haklı olduğu ortaya çıktı; birkaç hafta sonra Messina'nın bir bölümünün o gece yerle bir olduğu haberi geldi."

Cuma, 14 Kasım 1823

Akşama doğru Goethe kendisini ziyaret etmem için haber gönderdi. Humboldt saraydaymış, beni görmekten memnun olurmuş. Birkaç gün önceki gibi onu yine koltuğunda otururken buldum; büyük bir yumuşaklıkla birkaç söz söyleyerek dostça elimi sıktı. Sobanın önündeki büyük paravan onun yan tarafındaydı ve az ötedeki masanın üstünde duran lambaların ışığını kesiyordu. Şansölye de gelip bize katıldı. Goethe'nin yanına oturup, o sırf dinlenebilsin diye, havadan sudan konuşmaya başladık. Az sonra doktoru Saray Danışmanı Rehbein da geldi. Goethe'nin nabzının, onun sözleriyle, çok canlı ve özgür attığını öğrenmek bizi çok sevindirdi, Goethe de bunun üzerine espriler yaptı. "Keşke bir de kalbimin bulunduğu taraftaki ağrı geçse!" diye yakındı sonra. Rehbein o tarafa yakı yapıştırmayı önerdi; biz de bunun iyi geleceğini söyleyince, Goethe yakı yaptırmaya razı oldu. Rehbein sözü Marienbad'a getirdi, Goethe'nin ruhunda güzel anılar canlanmış gibi oldu. Gelecek yaz yine oraya gitmek için planlar yapıldı, grandükün de mutlaka gideceği söylendi, gelecekle ilgili bu planlar

Goethe'nin keyfini yerine getirdi. Madam Szymanowska'dan, onun burada geçirdiği günlerden ve erkeklerin onunla nasıl da yakınlık kurmaya çalıştıklarından konuşuldu.

Rehbein gittikten sonra şansölye Hint şiirlerini[25] okudu. O arada Goethe benimle Marienbad'da yazdığı *Eleji*'si üzerine konuştu.

Şansölye saat sekizde gitti; ben de gitmek istedim, ama Goethe biraz daha kalmamı rica etti. Yeniden oturdum. Yarın sahnelenecek olan *Wallenstein*'dan söz açıldı. Bu da Schiller hakkında konuşma fırsatı yarattı.

"Schiller konusunda kafam biraz karışık," dedim, "onun önemli tiyatro oyunlarının bazı sahnelerini hayranlıkla ve çok severek okuyorum, ama sonra doğanın gerçeğine aykırılık oluşturan şeylerle karşılaşıyorum ve okumamı sürdürmem olanaksızlaşıyor. *Wallenstein*'da da bu böyle oldu. Schiller'in felsefi görüşlerinin onun şiirine zarar verdiğini düşünmekten kendimi alamıyorum; çünkü bu düşünce tarzı onu, düşünceyi her tür gerçeğin üstünde tutacak, hatta gerçeği yok edecek duruma getiriyor. Düşündüğü her şey olabilirmiş gibi, o düşünce gerçeğe ister uygun olsun, ister olmasın."

"Bu kadar mükemmel bir yeteneğe sahip bir insanın, kendisine hiçbir faydası dokunmayan felsefi konularla uğraşmış olduğunu görmek," dedi Goethe, "insanı üzüyor. Humboldt bana, Schiller'in pratiğe dökemediği düşüncelerle mutsuz olduğu dönemde kendisine yazmış olduğu mektupları getirdi. O zamanlar, düşünce edebiyatını yaşantı edebiyatından[26] bağımsız hale getirmek için epeyce uğraştığı bu mektuplardan anlaşılıyor. Ama o bu tür yazın için bir dayanak bulamadı ve bu onu inanılmaz bir karmaşaya sürükledi. Sanki," diye ekledi Goethe gülümseyerek, "düşünce edebiyatı, kendini var eden yaşantı edebiyatı olmazsa var olabilirmiş gibi!"

"Hem bir ölçüde bilinçsiz olacaksın, hem de duygularla hareket edeceksin," diye devam etti Goethe, "bu Schiller'e göre değildi, daha çok yaptığı her şeyi yansıtmak zorunda kaldı, bunun da nedeni, yazacağı şiirler hakkında oldukça fazla konuşmadan yapamamasıydı, öyle ki, olgunluk döneminde yazdığı tüm oyunlarını benimle sahne sahne konuşmuştu.

Oysa yapıtlarımla ilgili projelerimi birisi ile konuşmak benim doğama tamamen aykırı, hele hele Schiller'le asla. Her şeyi içimde sessiz sedasız

düşünürüm, bitmiş hale gelinceye kadar genellikle kimsenin bir şeyden haberi olmaz. Schiller'in önüne *Hermann ve Dorothea*'mı koyduğumda çok şaşırmıştı, çünkü böyle bir şeyi kafamdan geçirdiğime dair ona tek bir söz bile etmemiştim.

Fakat yine de yarın *Wallenstein*'la ilgili olarak ne söyleyeceğinizi merak ediyorum! Büyük karakterlerle karşılaşacaksınız, oyun sizi belki de tahmin ettiğinizden çok daha fazla etkileyecek."

Cumartesi, 15 Kasım 1823

Akşam ilk kez izlediğim *Wallenstein*'ın sahnelendiği tiyatrodaydım. Aslında Goethe abartmamış; oyun beni oldukça fazla ve derinden etkiledi. Goethe ve Schiller'in tiyatroda etkin görevde oldukları dönemde yetişmiş oyuncuların birçoğu, ben oyunu okurken hayalimde birey olarak canlandıramadığım önemli figürleri toplu halde karşıma çıkardı, çünkü oyun tüm ihtişamı ile gözlerimin önünde sergilendi ve gece bile aklımdan çıkmadı.

Pazar, 16 Kasım 1823

Akşam Goethe'de. Yine koltuğundaydı ve zayıf düşmüş görünüyordu. İlk sorduğu şey *Wallenstein* oldu. Sahnelenen oyunun üzerimde bıraktığı etki konusunda ona hak verdiğimi söyledim; gözle görülür bir sevinçle dinledi beni.

Bayan von Goethe tarafından içeri alınan Bay Soret[27] geldi. Bir saat kadar kaldı, grandükün görevlendirmesi üzerine altın madalyaları getirmişti, madalyanın Goethe'ye takdimi ve verilmesi hoş bir sohbet fırsatı sağlamıştı.

Bayan von Goethe ve Bay Soret birlikte saraya gittiler, ben Goethe ile yine yalnız kaldım.

Marienbad'da yazdığı *Eleji*'yi uygun bir zamanda bana tekrar okutma sözünü hatırlayan Goethe ayağa kalkıp, masanın üzerine bir lamba koyup şiiri verdi. Şiiri tekrar okuyor olmaktan mutluydum. Goethe yine köşesine çekildi ve şiiri incelemem için beni yalnız bıraktı.

Bir süre şiiri okuduktan sonra, ona şiirle ilgili bir şeyler söylemek istedim, ama Goethe bana uyuyormuş gibi geldi. Bu nedenle fırsatı değerlendirip şiiri tekrar tekrar okudum ve çok ender yaşanabilecek bir haz duydum bundan. Aşkın yakıcı ateşi, tinin ahlaki yüceliği ile dengelenmişti, bu bana şiirin genel karakteriymiş gibi geldi. Ayrıca şiirde ifade edilen duygular, Goethe'nin diğer şiirlerinde karşılaşmaya alıştığımız duygulardan daha güçlüydü sanki, bu şiirde Byron'ın etkisi olduğu sonucuna vardım, bunu Goethe de kabul etti.

"Büyük bir tutkunun ürününü görüyorsunuz," diye ekledi, "bu duyguyu yaşarken dünyadaki hiçbir şey için ondan vazgeçemezdim, şimdi ise karşılığı ne olursa olsun, aynı şeyleri tekrar yaşamak istemem.

Şiiri Marienbad'dan ayrılır ayrılmaz, yaşadığım olayla ilgili hissettiğim duygular tüm tazeliği ile belleğimde iken yazdım. Sabahın sekizinde ilk molada ilk kıtayı yazdım, arabada yazmaya devam ettim ve bir moladan öbürüne kadar belleğimde sakladığım şeyleri kaleme aldım, akşam olduğunda şiir yazıya geçirilmiş durumdaydı. Bu yüzden bir anlamda bire bir gerçekle örtüşüyor, bu da şiirin bütününe yansıyan bir kusursuzluk koydu ortaya."

"Aynı zamanda," dedim, "sizin diğer şiirlerinizi anımsatmayacak kadar bütünüyle kendine has bir havası var."

"Bunun sebebi şu," dedi Goethe, "yüklü miktardaki bir parayı kaybetme tehlikesinin göze alınması gibi, ben de içinde bulunduğum zamana oynuyorum her şeyi ve yaşadıklarımı abartmadan olabildiğince yüceleştirmeye çalışıyorum."

Goethe'nin tekniğini aydınlatan ve herkesin hayran kaldığı çok yönlülüğünü açıklığa kavuşturan bu ifade benim için de çok önemliydi.

Bu arada saat dokuz olmuştu; Goethe uşağı Stadelmann'ı çağırmamı rica etti, ben de çağırdım.

Doktorun önerdiği yakıyı kalbinin bulunduğu tarafa göğsüne koydurdu. Ben o arada pencerenin önündeydim. Arkamda, sancılarının geçmeyeceği, bu sızıların kronikleşmeye başladığı konusunda Stadelmann'a şikayette bulunduğunu duyuyordum. İşlem tamamlandığında, biraz daha yanında kaldım. Bana da birkaç gecedir hiç uyumadığı, iştahsızlık çektiği yönünde

şikayetlerde bulundu. "Kış gelip geçiyor," dedi, "ve ben hiçbir şey yapamıyorum, bir şey ortaya koyamıyorum, hiç halim yok." İşlerini çok fazla düşünmemesini rica ederek, bu durumun nasılsa kısa bir süre içinde düzeleceğini söyleyip onu yatıştırmaya çalıştım. Bunun üzerine, "Sabırsız olduğum söylenemez," dedi, "buna benzer durumları çok yaşadım, hastalık çekmeyi ve sabretmeyi çoktan öğrendim." Üstünde beyaz flanelden bir sabahlık vardı, dizlerine ve ayaklarına ise yün battaniye örtülüp sarılmıştı. "Yatağa girmeyeceğim," dedi, "koltuğumdan gece boyunca kalkmayacağım, nasıl olsa doğru dürüst uyuyamıyorum."

Bu arada vakit gelmişti, bana sevgili elini uzattı ve ben oradan ayrıldım.

Aşağıda hizmetlilerin odasına paltomu almaya girdiğimde, Stadelmann'ı oldukça telaşlı gördüm. Efendisinin halinin kendisini korkuttuğunu söyledi; Goethe'nin yakınması hayra alamet değilmiş. Şimdiye kadar biraz şiş olan ayakları da birden çok incelmiş. Bu kötü belirtileri anlatmak için yarın sabah erkenden doktora gidecekmiş. Onu yatıştırmaya çalıştım, ama endişelerini gidermek bir türlü mümkün olmadı.

Pazartesi, 17 Kasım 1823

Bu akşam tiyatroya gittiğimde, birçok insan etrafımı sarıp oldukça endişeli bir halde Goethe'nin sağlığını sordu. Onun sağlık durumu ile ilgili haberler kentte hızla yayılmış ve galiba gerçekte olduğundan daha da abartılmıştı. Bazıları bana göğsünün su toplamış olduğunu söylediler. Bütün bir akşamı üzüntü içinde geçirdim.

Çarşamba, 19 Kasım 1823

Dün endişe içinde geçti. Ailesinin dışında kimseyi Goethe'nin odasına sokmadılar.

Bugün akşama doğru oraya gittim ve içeriye alındım. Yine koltuğunda otururken buldum onu, görünüşünden anlaşıldığı kadarıyla, Pazar günü bıraktığım gibiydi, ama daha neşeliydi.

Daha çok Zauper üzerine ve antik edebiyatın okunmasıyla ortaya çıkan çok farklı etkiler üzerine konuştuk.

Cuma, 21 Kasım 1823

Goethe beni çağırttı. Onu ayakta ve odasında dolaşırken görmek beni çok sevindirdi. Bana ince bir kitap verdi: Kont Platen'in *Ghaselen* (Gazeller) adlı yapıtıydı bu. *Kunst und Altertum*'da bu kitap hakkında bir şeyler yazmak istiyordum," dedi, "çünkü içindeki şiirler buna değer. Ama sağlığım buna izin vermiyor. Şöyle bir bakınız, belki şiirleri anlayıp, onlar hakkında fikir üretebilirsiniz!"

Bunu deneyeceğime dair ona söz verdim.

"*Gazeller*'in özgün yanı," diye devam etti Goethe, "içerik yönünden çok zengin olmaları; sürekli tekrarlanan aynı uyak, benzer düşüncelere zemin hazırlıyor. Bundan dolayı herkes şiir yazamaz; bu şiirleri beğeneceğinizi sanırım." Doktor içeri girince, ben ayrıldım.

Pazartesi, 24 Kasım 1823

Cumartesi ve Pazar günlerini bu şiirleri inceleyerek geçirdim. Bu sabah şiirler hakkındaki düşüncelerimi yazıp Goethe'ye gönderdim, çünkü doktorun her tür konuşmayı yasaklaması üzerine Goethe'nin birkaç gündür kimseyi kabul etmediğini öğrenmiştim.

Yine de bugün akşama doğru beni çağırttı. Odasına girdiğimde yanına önceden bir sandalye koyulmuş olduğunu gördüm; elini bana uzattı, oldukça sevgi dolu ve nazikti. Hemen benim kısa eleştirim üzerine konuşmaya başladı. "Bu eleştiri beni çok mutlu etti." dedi, "Güzel bir yeteneğiniz var. Size söylemek istediğim birkaç şey var," diye devam etti sonra, "eğer size başka yerlerden edebiyatla ilgili anlaşmalar yapmak üzere teklif gelirse, bunları reddediniz veya en azından beni önceden haberdar ediniz; çünkü siz artık benimle bağlantı halindesiniz, başkaları ile de bir iş bağlantınız olsun istemem doğrusu."

Ben de sadece kendisine bağlı kalmak istediğimi, şimdilik başka yerden gelebilecek iş bağlantılarının hiçbir şekilde söz konusu olmadığını söyledim.

Söylediklerim hoşuna gitti ve sözlerim üzerine bu kış birlikte güzel işler çıkaracağımızı ekledi.

Sonra sıra *Ghasalen*'i konuşmaya geldi, Goethe bu şiirlerin mükemmelliğine ve çağdaş edebiyatımızın iyi işler başarabildiğine sevinmişti.

"Genç yeteneklerimizi özel olarak incelemenizi ve dikkate almanızı tavsiye edeceğim." diye devam etti sonra, "Hepsinden önemlisi edebiyatımızda ortaya çıkan önemli şeyler hakkında bilgi sahibi olmanızı ve kayda değer olanları *Kunst und Altertum*'un gelecek sayılarında işlemek, iyi, soylu ve başarılı olanlarından söz edebilmek için bana getirmenizi istiyorum. Çünkü ne kadar istesem de geçkin yaşımda, bin çeşit görev arasında birinin yardımı olmadan bunları yapabilmem olanaksız."

Bunu yapacağıma söz verirken, diğer yandan da Goethe'nin genç yazar ve şairlere düşündüğümden daha çok önem verdiğini görmekten mutlu oldum.

Sonraki günlerde Goethe, konuşulan çerçevede yeni çıkan edebiyat dergilerini bana gönderdi. Birkaç gün onu görmeye gitmedim, ayrıca o da beni çağırmadı. Dostu Zelter'in[28] onu görmek için Weimar'a gelmiş olduğunu duydum.

Pazartesi, 1 Aralık 1823

Bugün Goethe'ye yemeğe davetliydim. İçeri girdiğimde Zelter'i onunla otururken buldum. İkisi de bana doğru birkaç adım yaklaşıp tokalaşmak üzere ellerini uzattılar. "İşte," dedi Goethe, "dostum Zelter. Tanışmanız sizin için iyi olacak; yakında sizi Berlin'e göndereceğim, orada sizinle en iyi şekilde ilgilenecektir." – "Berlin'de yaşam güzel olmalı." dedim. "Evet," dedi Zelter gülümseyerek, "orada insan çok şey öğrenebilir, ama bildiklerini de unutabilir."

Oturup her konudan konuşmaya başladık. Schubarth'ı sordum. "Her hafta en az bir kez beni görmeye gelir." dedi Zelter. "Evlendi, Berlin'deki filologlarla arası kötü olduğundan, şu sıralar işsiz durumda."

Zelter, Immermann'ı tanıyıp tanımadığımı sordu. "İsmen," dedim, "çok sık kendisinden söz edildiğini duydum, ama şimdiye kadar yazılarından hiçbirini okumadım." – "Ben onunla Münster'de tanıştım," dedi Zelter, "kendisi çok ümit veren bir genç, mesleğinin[29] sanatına daha fazla zaman bırakmasını dilemekten başka bir şey gelmiyor elden." Goethe de aynı

şekilde onun yetenekli olduğundan bahsetti. "Göreceğiz bakalım," dedi, "nasıl bir ilerleme kaydedecek; sanat anlayışını yalınlaştırma ve kabul edilmiş en iyi örnekleri ilke olarak benimseme yoluna gidecek mi? Özgün olması onun iyi tarafı, ama bu onu çok çabuk yanılgıya da sürükleyebilir."

Küçük Walter zıplayarak geldi, Zelter'i ve dedesini soru yağmuruna tuttu. "Seni afacan seni," dedi Goethe, "geldiğin zaman her tür sohbeti mahvediyorsun." Yine de küçük delikanlıyı sevdi ve yorulmak bilmeden onun her isteğini yerine getirdi.

Bayan von Goethe ve Bayan Ulrike içeriye girdiler; üniformasını giymiş, kılıcını kuşanmış halde saraya gitmek üzere Goethe'nin oğlu da geldi. Yemeğe oturduk. Bayan Ulrike ve Zelter'in neşeleri özellikle üzerlerindeydi, yemek boyunca zarif bir biçimde şakalaşıp durdular. Zelter'in kişiliğinden ve onun burada bulunmasından çok hoşlanmıştım. Mutlu ve sağlıklı bir insan olarak hep yaşadığı anın tadını çıkarıyordu, yerinde konuşmasını biliyordu. Ayrıca iyi huylu ve huzurluydu, her şeyi söyleyecek, bazen de çok kaba konuşacak kadar açık sözlüydü. Kendine has özgür ruhu öyle dışarı vuruyordu ki, bulunduğu ortamda insanı sıkan her tür saygı gösterisi anında yok oluyordu. İçimden bir süre onunla yaşamak arzusu geçti, eminim bu bana çok iyi gelirdi. Yemekten hemen sonra Zelter gitti. Akşama grandüşese davetliydi.

Perşembe, 4 Aralık 1823

Sekreter Kräuter bu sabah bana Goethe'de verilecek yemek için bir davetiye getirdi. Ayrıca Goethe'nin, *Beiträge zur Poesie*'imden bir adet Zelter'e armağan etmemi istediğini söyledi. Ben de öyle yaptım, kitabı kaldığı otele götürdüm. Zelter de buna karşılık bana Immermann'ın *Gedichte*'sini (Şiirler) verdi. "Bu kitabı size armağan etmeyi çok isterdim," dedi, "yalnız yazarın kitabı benim için imzaladığını göreceksiniz, bu yönüyle de saklamam gereken değerli bir hatıra."

Arkasından yemekten önce Zelter'le parktan geçerek Yukarı Weimar'a doğru bir yürüyüş yaptık. Bazı yerlerde eski günleri anımsadı ve bana Schiller'den, Wieland'dan, Herder'den, onlarla geçmişteki sıkı dostluğundan ve bu dostlukların kendi yaşamı açısından büyük bir kazanç olduğundan bahsetti.

Beste konusunda çok şey söyledi, o arada Goethe'nin birçok liedini ezbere okudu. "Bir şiir bestelemek istiyorsam eğer," dedi, "öncelikle sözcüklerin anlamlarını derinlemesine öğrenir, durumu gözümün önünde canlandırmaya çalışırım. Sonra şiiri sesli sesli okurum, ta ki ezberleyinceye kadar, kendi kendime tekrar tekrar okurken melodi kendiliğinden ortaya çıkar."

Rüzgar ve yağmur yüzünden düşündüğümüzden daha erken geri dönmek zorunda kaldık. Goethe'nin evine kadar Zelter'e eşlik ettim, o Bayan von Goethe'yi görmek üzere yukarıya çıkmak, yemekten önce onunla birkaç lied okumak istedi.

Saat ikide yemeğe gittim. Zelter'i Goethe'nin yanında buldum, İtalya'daki bazı yörelerin gravürlerine bakıyorlardı. Bayan von Goethe içeriye girdi ve yemeğe oturduk. Bayan Ulrike yoktu, aynı şekilde Goethe'nin oğlu da sadece merhaba demek için içeriye girip sonra saraya gitmişti.

Bugün yemekte çok çeşitli konulardan konuşuldu. Bire bir yaşanmış oldukça fazla anekdot anlatıldı. Hem Goethe, hem de Zelter tarafından anlatılanlar Berlin'deki ortak arkadaşları Friedrich August Wolf'un[30] karakter özelliklerini açımlayan şeylerdi. Sonra Nibelunglar üzerine çok sohbet edildi, arkasından Lord Byron'dan ve onun Weimar'a gelme olasılığından söz edildi, Bayan von Goethe de bu konuya oldukça fazla ilgi gösterdi. Daha sonra Bingen'de yapılan Rochus Yortusu bir diğer neşeli konuydu, Zelter özellikle oradaki iki güzel genç kızı hatırlamıştı, sevimlilikleri onu öyle içten etkilemişti ki, onlardan bahsetmek bile onu neşelendiriyordu. Goethe'nin güzel liedi *Kriegsglück* de (Savaş Mutluluğu) çok eğlenceli bir biçimde ele alındı. Zelter yaralı askerler ve güzel kadınlarla ilgili bitmek bilmeyen anekdotlar kaynağıydı, hepsi de şiirin gerçekleri dile getirdiğini kanıtlamak için anlatılıyordu. Goethe, "Bunların gerçek olduğunu anlamak için o kadar uzağa gitmek gerekli değil." dedi, Weimar'da da böyle şeyler başından geçmişti. Bayan von Goethe ise kadınların bu "kötü" şiirde anlatıldığı gibi olmadıklarını söyleyerek güler yüzle sürekli karşı çıktı.

Bugün de yemekte çok hoş saatler geçirdik.

Sonra Goethe ile yalnız kaldığımda bana Zelter'le ilgili şeyler sordu. "Eee," dedi, "ondan hoşlandınız mı?" Ben de Zelter'in kişiliğinin tamamen iyi yönleri üzerinde durdum. "İlk karşılaşmada," diye ekledi Goethe,

"insana biraz kaba, hatta biraz ham gelebilir. Ama bu dışarıdan bakınca böyledir. Ben Zelter kadar aynı zamanda zarif olabilen bir başkasını tanımıyorum doğrusu. Ayrıca zamanının yarım yüzyıldan fazlasını Berlin'de geçirmiş olduğu unutulmamalı. Herkeste fark ettiğim gibi, orada pervasız insanlar bir arada yaşıyor. Kibarlıkla yol alamıyorsanız, kendinizi ayakta tutmak için kavgacı olmak, hatta bazen de kaba olmak zorundasınız.

1824

Salı, 27 Ocak 1824

Goethe benimle şu sıralar yazmakla meşgul olduğu biyografisinin devamı hakkında konuştu. Yaşamının olgunluk dönemini kapsayacak bu dönemin, gençlik dönemini anlatan *Hakikat ve Şiir*[31] kadar ayrıntılı olmayacağını söyledi.

"Bu olgunluk yıllarını olaylar dizisinden farklı bir anlatımla ele almak istiyorum," dedi Goethe, "yaşamım, yapıtlarımın tuttuğu yerden daha az yer tutmalı. Bir bireyin en önemli dönemi, benim durumumu göz önüne alacak olursak *Hakikat ve Şiir*'in ayrıntılı bir anlatıma sahip bölümlerinin bittiği yerde başlayan gelişim dönemidir. Daha sonra dünya ile çatışma başlar, bu çatışmadan ortaya bir şey çıkarsa ilginç olur.

Ayrıca bir Alman bilgininin yaşamı ne ifade eder? Benim yaşamımdaki olumlu şeyleri anlatmaya değmez, anlatmaya değer olanlar da zahmete değmez. İnsanın bir ölçüde keyif alarak hikayesini anlatacağı okuyucu nerede peki?

Yaşamımın gençlik ve orta yaş dönemine bakıp, o yaşlarımda benimle birlikte genç olanlardan çok az sayıda insanın hayatta olduğunu düşündükçe, her zaman aklıma bir kaplıcada geçirilen bir yaz mevsimi geliyor. İnsan oraya gider gitmez bir süredir orada bulunan ve sonraki haftalar içinde oradan ayrılacak insanlarla arkadaşlıklar, dostluklar kurar. İnsanları kaybetmek acı vericidir. Öyle olunca uzunca bir zaman birlikte yaşayacağınız ve yürekten bağlandığınız ikinci nesle tutunursunuz. Ama o nesil de aramızdan ayrılır ve ayrılık vaktimizin yaklaştığı, hiçbir yakınlığımızın olmadığı üçüncü nesille bizi baş başa bırakır.

Ben hep talihin yüzüne güldüğü biri olarak görüldüm; bundan yakınacak halim yok, ayrıca yaşamımın akışını olumsuz da görüyor değilim. Ama aslına bakarsanız, yaşamımda çalışmaktan ve uğraşmaktan başka bir şey yoktur, yetmiş beş yaşına geldim ve hayatımda kendi keyfime göre yaşadığım bir dört haftanın bile olmadığını söyleyebilirim. Hep yeni baştan yerinden oynatılmayı bekleyen bir taşın sonsuza dek yuvarlanışı gibi.

Yazacağım şeyler, şimdi söylediklerimi açıklayacaktır. Durmadan çalışmamı gerektiren hem özel, hem de genel etkenler çok fazlaydı.

Asıl şansım edebi duyarlılığım ve yaratıcılığım oldu. Ama bu benim mesleğim yüzünden ne kadar çok zarar gördü, sınırlandı ve engellendi. Eğer kendimi dış dünya ile ilgili etkinlikler ve faaliyetlerden uzak tutabilseydim, daha yalnız yaşayabilseydim, daha mutlu olurdum ve yazar olarak da çok daha fazla yapıt vermiş olurdum. Ama *Götz* ve *Werther*'i bitirdikten hemen sonra bir bilginin söylemiş olduğu şu sözlerin doğruluğunu kavramış olmalıyım: İnsan dünyada faydalı bir şey yapmışsa, yaşam aynı şeyi ikinci kez yapmasını engeller.

Yaşarken ün yapmış biri olmak, iyi bir konumda olmak güzel şeyler. Yalnız ismim ve görevim gereği, kırıcı olmamak adına, başkalarının fikirlerine susmakla karşılık vermekten başka bir şey yapmadım. Başkalarının ne düşündüklerini ben bilirken, onların ne düşündüğümü bilmemeleri gibi bir avantajım olmasaydı, herhalde bu durum kötü bir şakadan ibaret kalırdı."

Pazar, 15 Şubat 1824

Goethe bugün yemekten önce beni arabayla gezintiye çıkmak üzere çağırttı. Odasına girdiğimde kahvaltı yapıyordu; çok neşeli bir hali vardı.

"Çok hoş bir ziyaretçim vardı," dedi bana sevinç dolu bir sesle, "Vestfalyalı Meyer, gelecek vaat eden çok genç bir delikanlı, az önce buradaydı. Başarılı olacağını düşündüğüm şiirler yazmış. Henüz on sekiz yaşında, ama yaşının inanılmaz ölçüde ilerisinde düşünüyor."

"Şimdi on sekizimde olmadığım için," dedi Goethe gülümseyerek, "mutluyum doğrusu. Ben on sekizimdeyken Almanya da on sekizindeydi, yapılacak çok şey vardı o zaman; ama şimdi inanılmayacak kadar çok şey bekleniyor insandan, bütün yollar kapalı neredeyse.

Almanya, yapılanları görmezlikten gelemeyeceğimiz kadar tüm alanlarda oldukça üstün bir seviyeye geldi, artık sadece Alman olmanız yetmiyor, Yunanlı, Latin, İngiliz, Fransız olmanız da gerek! Üstüne üstlük doğuya yönelme çılgınlığı da başladı, tüm bunların hepsi genç bir insanın kafasını karıştırmaktan başka bir işe yaramaz.

Ben genci avutmak için, ona devasa Juno'mu[32] gösterdim, Yunanlılarda karar kılmasına ve huzuru orada aramasına simge oluştursun diye. Harikulade genç bir insan! Her şeyle ilgilenmeye kalkmazsa, mutlaka önemli biri olur.

Ama söylediğim gibi, şimdi bu karışık zamanda genç olmadığım için Tanrı'ya şükrediyorum. Şayet şimdi genç olsaydım, durmak bilmeyecektim herhalde. Diyelim ki alıp başımı Amerika'ya gitmek istedim, geç kalmış olurdum, çünkü orada da çoktan herkes gözünü açmış durumda."

Pazar, 22 Şubat 1824

Yemekte Goethe ve oğluyla beraberdim, oğlu bize öğrencilik yıllarına ait, özellikle de Heidelberg'de geçen günleriyle ilgili neşeli şeyler anlattı. Ren yöresinde yaz tatilinde arkadaşlarıyla bazı seyahatlere çıkmış, bu seyahatlerden birinde tanıştığı bir otel sahibini hiç unutmamış. Onun otelinde diğer on öğrenci ile beraber kalmış, otel sahibi sırf sohbet ortamını paylaşmak için onlara bedava şarap ikram etmiş.

Goethe yemekten sonra İtalya'nın bazı yörelerinin renkli kalemle yapılmış resimlerini bize gösterdi, özellikle de İsviçre sınırındaki dağların ve Maggiore Gölü'nün bulunduğu Kuzey İtalya'nın. Resimlerde Borromeo Adaları'nın suya aksi vurmuştu, kıyıda kayıklar ve balıkçı ağları görülüyordu, Goethe'nin belirttiği gibi bu göl onun *Seyahat Yılları*'nda anlattığı gölmüş. Kuzeybatıda Monte Rosa tarafındaki gölü çevreleyen tepeler, koyu lacivert kütleler halinde, güneş battıktan hemen sonraki haliyle görünüyordu.

Benim gibi ovada doğmuş insanlar için bu tip kütlelerin karanlık heybetinin ürkütücü olduğunu, böylesi uçurumlarda yürüyüş yapmak için en ufak bir heves bile duymadığımı söyledim.

"Bu duygu," dedi Goethe, "gayet normal. Çünkü aslında insanın doğduğu yer ve varoluş amacı ona uygun ortamı hazırlar. Büyük hedefler insanı bilmediği yerlere sürüklemiyorsa, evinde kalmak onu daha çok mutlu eder. İsviçre başlangıçta benim de kafamı karıştırıp, beni huzursuz edecek kadar çok etkilemişti; sadece dağlardaki mineralleri incelemek üzere daha sonraki yıllarda oraya gittiğimde, ancak o zaman dağlarla sakin sakin ilgilenebilmem mümkün olabildi."

Sonra bir Fransız galerisinden alınmış, genç sanatçıların tablolarından yapılmış bir dizi gravür inceledik. Bu resimlerde ilgimizi çekecek neredeyse hiçbir şey bulamadık, öyle ki kırk resimden dört ya da beş resim çıktı iyi diyebileceğimiz. İyi bulduklarımız şunlardı: Aşk mektubu yazdıran bir genç kız; kimsenin satın almak istemediği maison à vendre'daki (satılık ev) bir kadın, balık avı; Meryem Ana'nın tasviri önünde duran müzisyenler. Poussin üslubundaki bir peyzaj da fena değildi, bu resim üzerine Goethe şu yorumu yaptı: "Bu sanatçılar," dedi, "Poussin'in peyzajlarındaki genel düşünceyi algılayıp, bu düşünce doğrultusunda resim yapmaya devam ediyorlar. Onların resimlerine iyi ya da kötü denemez. Kötü değiller, çünkü resmin her bir ayrıntısında insanın dikkatini çeken bir desen var. Ama bu resimlere iyi de denemez, çünkü bu sanatçılarda Poussin'in güçlü kişiliğinden eser yok. Şairler için de durum bundan farklı değil, örneğin Shakespeare'in muhteşem üslubunu çok yetersiz bir tarzda taklit etmeyi deneyen birçok şair var."

Son olarak Frankfurt'a gönderilmek üzere Rauch'un yapacağı Goethe'nin heykelinin örneğine[33] uzun uzun bakıp değerlendirmede bulunduk.

Salı, 24 Şubat 1824

Bugün saat birde Goethe'deydim. *Kunst und Altertum*'un beşinci cildinin ilk sayısı için yazdırdığı elyazmalarını gösterdi bana. Almanca *Parya*[34] için yazdığım eleştiri üzerine Goethe, hem Fransız tragedyası, hem de kendi lirik üçlemesi ile ilgili olarak ilavelerde bulunmuştu, böylece konu sanki kendi içinde daha bir bütünlük oluşturmuştu.

"Bu eleştiri sayesinde," dedi Goethe, "Hindistan'a özgü şeyleri öğrenmiş olmanız sizin açınızdan iyi oldu; çünkü yaptığımız çalışmaların sonunda bize kalan sadece uygulamada işimize yarayacak şeylerdir."

Ona hak verdim ve akademide olduğum sıralarda hocaların verdiği derslerden sadece pratikte kullanabileceğim bilgilerin bende kalıcı olup, hâlâ aklımdan çıkmadıklarını söyledim; buna karşın daha sonra işime yaramayan her şeyi unutmuştum. "Heeren'den eski ve çağdaş tarih dersleri almıştım," dedim, "ama aklımda bir kelime bile kalmadı. Ama şimdi tarihi bir olayı, bu konuyla ilgili bir tiyatro oyunu yazmak üzere okusam, eminim ki, okuduklarım aklımdan hiç çıkmaz."

"Bütün üniversitelerde," dedi Goethe, "gereğinden fazla bilgi veriliyor, işe yaramayan birçok şey. Öğretmenlerin her biri kendi alanları ile ilgili fazla ayrıntıya giriyorlar, öğrencilerin gereksinimlerinin çok ötesine geçiyorlar. Eskiden kimya ve botanik dersleri, tıp biliminin dersleri arasındaydı, tıp doktoruna da bu kadarı yetiyordu. Şimdi ise kimya ve botanik, bağımsız, kapsamlı birer bilim dalı haline geldiler, her birini öğrenmek için bir ömür bile yetmez, bir de bunları doktorların öğrenmesini bekliyorlar! Böyle hiçbir yere varmak mümkün değil; bir şey bir başka şey için ihmal edilip sonra da unutuluyor. Aklı olan, dağınık işlerle ilgilenmez, kendisini sadece bir işe verir ve bir işte başarılı olur."

Sonra Goethe Byron'ın *Cain*'i üzerine yazdığı kısa bir eleştiri yazısını gösterdi bana, yazıyı büyük bir ilgiyle okudum.

"Byron gibi özgür bir ruh için kilise dogmalarının ne zorluklar oluşturduğu," diyerek devam etti, "ve ona zorla kabul ettirilmek istenen öğretiden bu oyun sayesinde kurtulmaya çalıştığı görülüyor. İngiliz ruhanileri bundan dolayı onu takdir edecek değiller doğal olarak; Kutsal Kitap'taki benzer konuları yazmaya devam etmez, Sodom ve Gomorra'nın çöküşü gibi bir konuyu atlarsa şaşarım doğrusu."

Bu edebi tartışmalardan sonra Goethe, günler önce bana hayranlıkla söz ettiği antik değeri olan yontulmuş bir taşı göstererek dikkatimi güzel sanatlara yöneltti. İşlenen konunun nahifliğine bakarken büyülenmiştim. Omzundan indirdiği ağır kaptan bir erkek çocuğa su içiren bir adam görülüyordu. Çocuk için durum çok da rahat değildi, çünkü kap henüz suyu içebileceği konuma gelmiş değildi, su akmıyor, çocuk da minicik iki eliyle kabı tutarak, sanki onun birazcık daha eğilmesini istermiş gibi adama bakıyordu.

"Nasıl, beğendin mi?" diye sordu Goethe. "Biz yeniler," diye devam etti, "böyle salt doğal, salt nahif bir motifin muhteşem güzelliğini mutlaka hissederiz, ayrıca bunun nasıl yapılacağı hakkında bilgimiz ve hayal gücümüz de var, ama bu konuyu işlemeyiz, aklımız baskın çıkar, bu yüzden de ortaya çıkardığımız şeyde bu büyüleyici zariflik bulunmaz."

Sonra Berlinli Brandt'ın bir madalyasını inceledik, genç Theseus babasının silahlarını bir taşın altından çıkarırken tasvir edilmişti. Figürün duruşu beğeniyi hak ediyordu, ama taşın ağırlığı karşısında uzuvlarının

durumu ile yeterince uğraşılmadığını saptadık. Bir de delikanlının bir eliyle silahları tutarken öbür eliyle taşı kaldırması hiç de inandırıcı gelmiyordu insana; çünkü işin doğası gereği önce ağır taşın bir tarafa itilmesi, ardından da silahların alınması gerekir. "Oysa," dedi Goethe, "size eskiden kalma antik bir taş göstereceğim, bu taşın üzerine aynı konu o dönemdeki biri tarafından işlenmiş."

İtalya seyahati sırasında Roma'dan beraberinde getirdiği yontulmuş antik taşların birkaç yüz kopyasının bulunduğu bir sandığı Goethe, Stadelmann'a getirtti. Sandıkta eski dönemlerde yaşamış bir Yunanlı sanatçı tarafından aynı konunun işlendiğini gördüm, ama çok farklıydı! Delikanlı tüm gücüyle taşı kaldırmaya çalışıyordu, zaten böyle bir ağırlığı kaldıracak bedensel olgunluğa sahipti, bu işi başarmak üzere olduğu, taşın hemen bir tarafa itilmek üzere kaldırılması gereken yere kadar yükseltilmiş olmasından görülüyor. Genç kahraman vücudunun tüm gücünü ağır kütleye karşı kullanıyor, sadece bakışlarını aşağıda duran silahlara doğru yönlendirmiş.

Sanat yapıtındaki bu işleme tarzının, doğanın gerçekliğine bu ölçüde sadık kaldığını görmek çok hoşumuza gitti.

"Meyer hep şunu söyler," diye Goethe gülümseyerek aklına gelen şeyi söyledi, "keşke düşünmek bu kadar zor olmasa! Kötü olan da," diye neşeyle devam etti, "çok düşünmenin düşünceye bir yararının olmaması; insanın doğası doğru olsun yeter; iyi düşünceler, Tanrı'nın özgür çocukları gibi hep gözümüzün önünde olmalı ve bize şöyle seslenmelidir: Biz buradayız işte!"

Çarşamba, 25 Şubat 1824

Goethe bugün bana oldukça ilginç iki şiirini gösterdi, her ikisi de büyük ölçüde etik değerleri ön planda tutmuştu, oysa bazı motifler, dünya müstehcen dermiş gibi pervasız denecek kadar doğal ve gerçekti, bu yüzden Goethe onları kendine saklamış, yayımlamayı düşünmemişti.

"Zekâ ve yüksek kültür," dedi, "herkesin ortak değeri olsaydı, şairin işi daha kolay olurdu; her zaman tümüyle dürüst olabilir, en iyi şeyleri ifade etmek için duraksamak zorunda kalmazdı. Fakat şair kendini devamlı belli bir seviyede tutmak zorundadır; yapıtlarının her düşünceye sahip okuyucunun eline geçtiğini düşünmek durumundadır, bu yüzden de salt içten olmak adına iyi insanların çoğunluğunun canını sıkmamayı da dikkate

almak gibi bir gerekçesi vardır. Ayrıca zaman da şaşırtıcı bir şey. O da kendine göre bir ruh hali olan bir despot, birinin söylediği veya yaptığı bir şey, her geçen yüzyılda ayrı bir çehreye bürünüyor. Eski Yunanlıların konuşmasında sakınca olmayan şeyleri bizim söylememiz yakışık almıyor, Shakespeare'in gözü pek çağdaşlarına hoş gelen şeylere, 1820'lerin İngilizleri tahammül edemiyorlar, öyle ki son zamanlarda bir Family-Shakespeare[35] hissedilen bir gereksinim oldu."

"Ayrıca birçok şey biçimle de ilgili." diye ekledim. "Bu şiirlerden birinin antikçağda yazılmış şiirlerle ölçü ve tını bakımından epeyce benzerliği var, aslında bazı motifler itici sayılır, ama konunun işleniş tarzı şiirin bütününe onunla özdeşleşeceğimiz ölçüde yücelik ve saygınlık kazandırıyor, sanki antikçağda güçlü bir insanı dinliyormuş ya da Yunanlı kahramanlar döneminde yaşıyormuş gibi oluyoruz. Tını ve ölçü olarak usta Ariosto'nun tarzındaki diğer şiir ise, bugünün bir serüvenini bugünün diliyle çok daha açık bir dille anlatıyor, her türlü üstü kapalılıktan uzak, tümüyle günümüz dünyasında cesaret gerektiren bazı şeyler, diğer şiirden farklı olarak daha korkusuzca ortaya çıkıyor."

"Haklısınız," dedi Goethe, "farklı şiir türlerinde gizemli bir biçimde büyük etkiler yatar. Şayet *Roma Elejileri*'min içeriği tını ve ölçü olarak Byron'ın *Don Juan*'ı gibi yazılacak olsaydı, söylenenler okuyucu üzerinde güzel bir etki bırakmazdı."

Fransız gazeteleri getirildi. Fransızların Dük Angoulême komutasında İspanya'da son bulan seferiyle Goethe çok ilgiliydi. "Sırf bu başarı yüzünden Bourbonları mutlaka takdir etmem lazım," dedi, "çünkü ancak orduyu kazanarak tahtlarına kavuşabilirlerdi. Bunu da başardılar. Asker, kralına sadakatle geri döndü, çünkü hem birçok kişi tarafından komuta edilen İspanyolların yenilgilerinden, hem de kendi zaferlerinden bir kişiye ya da birçok kişiye itaat etmenin farkının ne olduğunu öğrendi. Ordu eski onurunu korudu ve her zamanki gibi itaatkâr olduğunu, Napoléon olmadan da zafer elde edebileceğini gösterdi."

Goethe'nin düşünceleri eski dönemlere kaydı. Büyük Friedrich sayesinde sürekli zafer kazanmaya alışmış ve sonraları kendine aşırı güvendiğinden birçok savaşı kaybedecek kadar şımarmış olan Yedi Yıl Savaşları'ndaki Prusya ordusu ile ilgili çok şey anlattı. Tüm ayrıntılar bugün gibi aklındaydı, onun kusursuz belleğine hayran kaldım.

"Dünya çapındaki çok büyük olayların gündemde olduğu zaman doğmuş olmam ve yaşamım boyunca Yedi Yıl Savaşları'ndan Amerika'nın İngiltere'den ayrılmasına, sonraları Fransız Devrimi'nden, Napoléon'un hüküm sürdüğü devirden kahramanın çöküşüne kadar, tüm bunları izleyen olayların canlı tanığı olmam," diye devam etti, "benim için çok büyük avantaj oldu. Bu sayede şimdilerde doğup, bu büyük olayları kitaplardan anlamadan öğrenmek zorunda kalan diğer insanlardan çok farklı görüşler ve sonuçlara vardım.

Gelecek yılların bize ne getireceği hiç belli olmaz; yakın bir zamanda rahata eremeyeceğimizden korkuyorum. Dünyanın hali bu, akıllı uslu yaşanmıyor; iktidarı kötüye kullanan büyükler de akıllarını başlarına toplamayacak, daha uygun şartların ortaya çıkacağı iyileşmelerin beklentisi içindeki kitle olanla yetinemeyecek. Eğer insanlık mükemmel hale gelirse, ancak o zaman daha mükemmel bir dünya düşünülebilir; ama bu gidişle hiçbir şey değişmeyecek, bir kesim acı çekerken, öbür kesim refah içinde yüzecek, bencillik ve kıskançlık kötü ruhlar halinde oyunlarını sürdürecek ve karşı görüşlerin tarafları arasındaki mücadelenin sonu gelmeyecek.

Akıllıca olan tek şey, her zaman için, herkesin ne için doğmuşsa, neyi öğrenmişse onu meslek olarak yapması, o arada da diğerlerinin yapacağı işlere engel oluşturmamasıdır. Kunduracı tezgahının başında, çiftçi pulluğunun arkasında olmalı, bir hükümdar da hükmetmeyi bilmeli. Bu da öğrenilmesi gereken bir iş, hiç kimse anlamadığı işe kalkışmasın."

Goethe yeniden Fransız gazetelerine döndü. "Liberaller," dedi, "konuşsunlar, akıllıca konuştukları zaman onları zevkle dinliyoruz; ama iktidarı elinde tutmak kralın yandaşlarına düştüğü için konuşmak onlara yakışmıyor, onların işi icraat olmalı. Askerleri yürüyüşe geçirmek, kafaları uçurmak, insanları asmak onların işi; ama herkesin okuduğu gazetelerde fikir mücadelesi vermek, uyguladıkları cezaları savunmaya kalkmak onlara yakışmaz. Krallardan oluşan bir halk olsaydı, o zaman onlar da konuşabilirlerdi."

"Uğraştığım ve yaptığım şeylere bakınca," diye devam etti Goethe, "kendimi hep kralın safında gördüm. Başkalarının konuşmasına aldırmadan, doğru bulduğum şeyi yaptım. Yaptığım işi her yönüyle kavradım ve hedefimin ne olduğunu hep bildim. Birey olarak bir hata yapmışsam, onu düzeltebildim, ama aynı hatayı iki ya da üç kişi yaparsa, bu hatayı

düzeltmek olanaksız olur, çünkü insan sayısı kadar düşünce çeşidinin olduğu unutulmamalı."

Sonra yemekte Goethe'nin neşesi fazlasıyla yerindeydi. İçine güzel dizeler yazdığı Bayan von Spiegel'in konuk defterini gösterdi bana. O sayfa tam iki yıl Goethe için boş bırakılmıştı, şimdi ise Goethe eskiden verdiği bir sözü yerine getirmiş olmaktan dolayı huzurluydu. Bayan von Spiegel'e yazılmış şiiri okuduktan sonra, defteri biraz karıştırdım, o arada birçok önemli isme rastladım. Hemen arka sayfada Tiedge'den bir şiir vardı, ruhu ve tınısı bakımından şairin *Urania*'sını anımsatıyordu tümüyle. "Bir cesaret duygusuyla," dedi Goethe, "bu şiirin altına birkaç dize yazmak üzereydim; ama bunu yapmadığıma memnunum, çünkü rastgele konuşmalar yüzünden iyi insanları kırmam ve ortaya çıkardığım iyi işlerin başarısını gölgelemem ilk kez başıma gelmiyor."

"Bu arada," diye devam etti Goethe, "Tiedge'nin *Urania*'sı yüzünden başıma az iş gelmedi; çünkü bir ara *Urania*'dan başka şarkı söylenmiyor, başka şiir okunmuyordu. Nereye gidersen git, her yerde karşına *Urania* çıkıyordu; her sohbetin konusu *Urania* ve ölümsüzlüktü. Gelecekteki yaşama inanma mutluluğundan yoksun olmak istemem, Lorenzino de'Medici gibi başka yaşamdan ümidini kesenlerin, bu yaşamlarında da zaten ölmüş olduklarını düşünürüm; sıradan yorumlara ve düşünceyi rahatsız eden spekülasyonlara konu olmak için böylesi kavranamaz şeyler insana çok yabancı. Ayrıca sonraki yaşama inananlar, içten içe mutludurlar, ama bundan gurur duymak için bir nedenleri de yoktur doğrusu. Tiedge'nin *Urania*'sı nedeniyle, soylular kadar dindarların da aristokrat olduklarını söylemiştim. Tiedge gibi ölümsüzlüğe inandıkları için gururlu aptal kadınlara rastladım, bazılarının bu konu hakkında beni kibirle sorguya çekmesine de katlanmak zorunda kaldım. Tabii ben de şöyle konuşarak onların canını sıktım: Bu yaşamdan sonra bir başka yaşam bizi mutlu edecekse, bu hoşuma gider doğrusu; ama ben, şimdi burada bulunan ve buna inananlarla o tarafta karşılaşmayı kesinlikle istemem. Yoksa bu benim için gerçek bir felaket olur! Dindarlar etrafımı sarıp şöyle diyebilirler: Biz haklı çıkmadık mı? Biz size zaten söylememiş miydik? İşte bakın, dediğimiz gerçekleşmedi mi? Yani öbür tarafta da can sıkıntısının sonu gelmezdi."

"Ölümsüzlük düşüncesi ile meşgul olmak," diye devam etti Goethe, "soylu sınıfın, özellikle de işi gücü olmayan kadınların işi. Bu tarafta doğru düzgün biri olmayı düşünen ve bu uğurda her gün çaba gösteren, mücadele eden ve üreten çalışkan bir insan ise sonraki hayat konusuyla ilgilenmez, bu dünyada çalışıp faydalı olur. Ayrıca ölümsüzlük düşüncesi daha çok talihin yüzüne gülmediği insanlar içindir. Hatta şu konuda iddiaya bile girebilirim: Eğer değerli Tiedge'nin daha parlak bir yaşamı olsaydı, düşünceleri de o ölçüde iyi olurdu."

Perşembe, 26 Şubat 1824

Goethe ile yemekte. Yemek yendikten ve sofra toplandıktan sonra Goethe gravürlerin bulunduğu büyük dosyaları Stadelmann'a getirtti. Dosyaların üstü biraz tozlanmıştı, hemen orada toz almak için bir bezin olmaması Goethe'nin keyfini kaçırdı ve uşağı azarladı. "Sana son kez hatırlatıyorum," dedi, "istediğim bezleri almaya bugün de gitmezsen, yarın kendim gideceğim, dediğimi yaparım bilirsin." Stadelmann dışarıya çıktı.

"Buna benzer bir durumu oyuncu Becker ile de yaşamıştım," diye Goethe neşeyle bana anlatmaya devam etti, "*Wallenstein*'daki süvari rolünü oynamayı reddetmişti. Ona, eğer rolü oynamak istemiyorsa, ben oynarım diye haber gönderdim. Bu işe yaradı. Çünkü tiyatrodakiler beni tanıyorlardı ve böyle şeylerde şaka yapmadığımı, sözümden dönmeyecek, en iyiyi yapacak kadar çılgın olduğumu biliyorlardı."

"Gerçekten de o rolü oynar mıydınız?" diye sordum.

"Evet," dedi Goethe, "oynardım, hem de Bay Becker'den daha iyi oynardım, çünkü ben o rolü ondan daha iyi biliyordum."

Sonra dosyaları açıp gravür ve desenlere bakmaya başladık. Bu konuda Goethe bana çok özenli davranıyordu, amacının beni, sanatı anlama konusunda daha üst düzeye getirmek olduğunu hissediyordum. Sadece, kendi tarzına uygun olduğu gibi çok mükemmel eserleri gösteriyordu, sanatçının ne yapmak istediğini, getirdiği yenilikleri açıklıyordu bana, bu sayede mükemmel bir eseri yaratan düşünceler hakkında kafa yoracak ve kusursuz bir yapıtı ilk görüşte hissedecek düzeye gelecektim. "Böylelikle," dedi bugün, "zevk denen şey oluşur. Çünkü bir insanda zevk ortalama şeylerle oluşmaz, aksine en seçkin şeylerle oluşur. Bu yüzden size her şeyin

en iyisini gösteriyorum; eğer gördüklerinizi aklınızda tutarsanız, gözünüzde büyütmeyeceğiniz, ama değerini tahmin edebileceğiniz başka eserler için de bir kriter sahibi olursunuz. Her türden en iyi örnekleri size göstereceğim, böylece hiçbir türün küçümsenmeyeceğini, aksine her tür ortaya çıkar çıkmaz, onu büyük bir yeteneğin zirveye taşıdığını görürsünüz. Örneğin bir Fransız sanatçının şu resmindeki[36] zarafeti hiçbir resimde bulamazsınız, bu nedenle de türünün başyapıtı."

Goethe resmi bana uzattı, büyük bir zevkle baktım ona. Yazlık bir konağın açık pencereleri ve kapılarından bahçe manzarasının görüldüğü güzel bir odada bir grup zarif insan vardı. Oturmakta olan otuz yaşlarında güzel bir kadın, elinde nota kitabı tutuyordu, biraz önce şarkı söylemiş olabileceği izlenimi uyandırıyordu. Yanında hemen arkasında oturmuş olan tahminen on beş yaşındaki bir genç kız ona doğru eğilmişti. Arkada açık pencerenin önünde ise başka bir genç kadın ayakta duruyordu; elinde lavta vardı ve bir şeyler çalmakla meşguldü. O anda kadınların bakışlarının yöneldiği genç bir erkek içeriye girmektedir; müzikli toplantıyı kesintiye uğratmış gibi bir hali vardır, bayanların önünde hafifçe eğilmiş haliyle özür dilemek için birkaç şey söylüyormuş gibidir, kadınlarsa onu dinlemekten hoşnut görünmektedirler.

"Zannederim," dedi Goethe, "bu Calderon'un oyunlarından herhangi biri kadar zarif, şimdi siz o tarz bir mükemmelliğe sahip bir şey görmüş oldunuz. Ya buna ne diyorsunuz?"

Bunları söylerken bana meşhur hayvan ressamı Roos'un özgün baskı birkaç resmini uzattı. Bir sürü koyun, bu hayvanların türlü türlü duruşları ve oturuşları. Aptal görünümleri, çirkinlikleri, karmakarışık tüyleri, her şey büyük bir gerçekçilikle doğada olduğu gibi resmedilmişti.

"Ne zaman bu resimdeki hayvanlara baksam," dedi Goethe, "hep korkmuşumdur. Sınırlı zekâları, uyuşuk, uykulu, esneyen duruşları beni de o hale getiriyor; hayvan olmaktan korkuyor insan, ressamın da onlardan biri olduğuna inanasın geliyor. Yine de onların iç dünyalarını dış görünümleriyle böylesine gerçekçi bir üslupla ortaya koyabilecek kadar ressamın bu canlıların iç dünyalarını düşünüp hissedebilmesi oldukça hayret uyandırıcı. Kendi doğasına uygun konuları işlediğinde büyük bir yeteneğin neler yapabileceği görülüyor."

"Bu sanatçı," dedim, "köpeklerin, kedilerin, yırtıcı hayvanların resmini de benzer gerçekçi anlayışla yapmamış mı? Kendine yabancı bir durumu büyük yeteneği sayesinde hissedip insan tiplerini aynı sadakatle işlememiş mi?"

"Hayır," dedi Goethe, "tüm bunlar onun alanının dışında; buna karşın koyun, keçi, inek ve benzerleri gibi ot yiyen uysal hayvanları durmadan resmetmekten yorulmamış, yetenekli olduğu alan buydu, yaşamı boyunca da bu alanın dışına çıkmadı. Böyle yapmakla çok iyi yapmış bence! Bu hayvanların içinde bulundukları durumu anlaması onda doğuştan var olan bir şey, onların ruh halini sonradan öğrenmemiş, böylece onların vücut yapılarını bu kadar iyi görme şansına sahip olmuş. Diğer yaratıklara belki o kadar yakın hissetmiyordu kendini, bu yüzden de hem içgüdüsel olarak, hem de mesleki açıdan onları resmetmekten uzak durdu."

Goethe'nin bu söyledikleriyle kafamdan geçen bazı düşünceler beni heyecanlandırdı. Benzer şekilde bir süre önce bana gerçek şairin yaşamı doğuştan bildiğini ve bunu yazıya dökmek için de asla çok fazla deneyime ya da deneyime dayalı çokça duyguya gereksinimi olmadığını söylemişti. "Ben *Götz von Berlichingen*'imi," dedi, "yirmi iki yaşında gencecik biriyken yazdım, on yıl geçtikten sonra yazdıklarımın gerçeğe uygunluğu beni çok şaşırtmıştı. O yapıtta yazdıklarımı ne görmüş, ne de yaşamıştım, çok çeşitli insani durumla ilgili bilgileri yaşamadan tasavvur edebilmiş olmalıyım.

Aslında ben dış dünyayı tanımadan önce iç dünyamı yazmaktan zevk aldım. Sonraları dünyanın aynı düşündüğüm gibi olduğu gerçeği ile karşı karşıya gelince bundan hiç hoşlanmadım, sonra da bunu yazmak için içimde heves kalmadı. Yani söylemek istediğim şu: Yazmak için dünyayı tanımayı beklemiş olsaydım, yazdıklarım bir felaket olurdu."

"Karakterlerde belli bir zorunluluk, belli bir tutarlılık vardır," dedi, "bir karakterin şu ya da bu özelliğinde bazı ikincil özellikler de bulunabilir. Bu deneye dayalı duyguyu yeterince öğretir, bazı kişilerde ise bu birikim doğuştan vardır. Bende doğuştan gelen şeylerle deneyim sonucu öğrendiğim şeyler birleşmiş midir, bunu düşünmedim bile; ama bildiğim bir şey varsa o da şu: Biriyle on beş dakika konuşursam, bu onu iki saat daha konuşturabileceğim anlamına gelir."

Aynı bağlamda Goethe, Lord Byron için dünyanın şeffaf olduğunu, tasarımlarıyla da dünyayı anlatabilmesinin mümkün olduğunu söyledi. "Byron, örneğin ikinci dereceden bir varlık olan hayvanları anlatmayı başarabilir mi?" diye duyduğum kuşkuyu dile getirdim, Byron'ın kişiliği bana bu tür konulara yaklaşmak için biraz fazla güçlü gelmiştir. Goethe düşüncelerimi onaylayarak, "İşlenecek konular yetenekle ne ölçüde benzerlik taşıyorsa, Tanrı vergisi yeteneğin de o ölçüde kapsamı genişler." diye karşılık verdi ve bir konuda hemfikir kaldık, o da şuydu: Doğuştan var olan yeteneğin az ya da çok olması, yapıtı ortaya koyan yeteneğin bizzat kendisinin büyük ya da küçük bir dünyaya sahip olmasıyla doğru orantılıdır.

"Ekselansları şairin dünyayı doğuştan tanıdığını iddia ederken," dedim bunun üzerine, "sanırım iç dünyayı kastediyorlar, olguları ve sonuçlarını içeren deneyime dayalı dünyayı değil; eğer şairin böyle şeyleri gerçekte olduğu gibi betimlemesi gerekirse, o zaman gerçeği araştırması gerekmez mi?"

"Mutlaka gerekir." diye karşılık verdi Goethe. "Aşk, nefret, ümit, çaresizlik konularını, insan ruhunun farklı hallerini ve çektiği acıları şair doğduğu günden beri bilir ve bunları anlatmayı başarabilir. Ama mahkemede birinin nasıl yargılandığını ya da parlamentoda veya kralın taç giyme töreninde neler yaşandığını bilemez, böyle konularda gerçeği saptırmamak için şairin ya bizzat yaşayarak ya da birinden dinleyerek bunları öğrenmesi gerekir. Aynen böyle ben de *Faust*'ta hem Gretchen'in aşkla ilgili duygularını, hem de kahramanın hayattan bıkmış karamsar ruh halini tasarlayarak yazabildim; ama aşağıdaki örnekte olduğu gibi:

> *Nasıl da hüzünle yükseliyor ayın*
> *Yarım yuvarlağı nemli ateşi ile*[37]

diyebilmek için bazı doğa olaylarını gözlemem gerekmişti."

"Ama," diye söze başladım, "*Faust*'ta hiçbir satır yok ki, yaşamla ve dünyayla ilgili ayrıntılı bir gözlemin izlerini taşımasın, anlatılan her şeyin sıradan olmayıp, çok zengin bir yaşam deneyiminin ürünü olduğu anlaşılıyor."

"Olabilir," diye karşılık verdi Goethe, "fakat şu da var ki, ben dünyayı içimde hissetmeseydim, bakan gözlerimle kör kalır, tüm araştırmalarım ve

deneyimlerim tümüyle cansız, boşuna çabalar olmaktan öteye gidemezdi. Işık burada, tüm renkler etrafımızı sarmış; ama kendi gözlerimizdeki ışık ve renk olmasaydı, dışımızdaki bu gibi şeyleri algılayamazdık."

Cumartesi, 28 Şubat 1824

"Öyle mükemmel insanlar var ki," dedi Goethe, "hazırlık yapmadan, üstünkörü iş yapamazlar, onların doğaları daha çok her şeyi sükunet içinde derinlemesine öğrenmeye yatkındır. Böylesi yetenekler genellikle sabrımızı zorlarlar, bu nedenle de kendilerinden nadiren o an yapılması gereken bir şey istenir, ama yürüdükleri yolda en iyisini yapmayı da yine onlar bilir."

Ben sözü Ramberg'e getirdim. "Elbette o çok farklı türden bir sanatçı," dedi Goethe, "oldukça şanslı bir yetenek, eşi benzeri olmayan bir doğaçlama yeteneğine sahip. Bir gün Dresden'de resim yapmak için benden bir konu istemişti. Ben de ondan Troya'dan yurduna dönen Agamemnon'un arabadan inip evinin eşiğine ayak bastığında hissettiği garip duyguları resmetmesini istemiştim. Bunun başka sanatçılar için oldukça düşünüp taşınmayı gerektiren zor bir konu olduğunu tahmin edersiniz. Ramberg resmi yapmaya başladığında, ben daha lafımı bile tamamlamıştım, konuyu çok çabuk ve doğru bir şekilde kavramış olmasına hayranlık duydum. Ne saklayayım, Ramberg'in elinden çıkmış birkaç resmim olsun isterdim doğrusu."

Daha sonra yapıtlarını oluştururken işin kolayına kaçan, bu yüzden de taklitçiliğe düşen diğer sanatçılardan bahsettik.

"Taklit eden sanatçı," dedi Goethe, "bir an önce işini bitirmeyi ön planda tutar ve çalışmaktan hoşlanmaz. Hakiki ve gerçek bir sanatçının en büyük mutluluğu ise düşündüklerini uygulama anıdır. Roos, keçilerinin ve koyunlarının tüylerini ve postlarını yorulmak nedir bilmeden resmederken, bıkkınlık nedir bilmez, onun çalışmaktan büyük bir mutluluk duyduğu ve işini bir an önce bitirmek gibi bir derdi olmadığı görülür.

Sınırlı yeteneğe sahip sanatçılara böylesi bir sanat yeterli gelmez; çalışırken sürekli olarak akıllarından çıkmayan tek şey kazanacakları paradır. Böylesine dünyevi amaçlar ve tercihlerle hiçbir zaman önemli şeyler ortaya koyulamaz."

Pazar, 29 Şubat 1824

Yemekten önce arabayla gezinti yapmak için bana haber gönderen Goethe'ye saat on ikide gittim. Odasına girdiğimde kahvaltı ediyordu, karşısına oturdum ve yapıtlarının yeni basımı ile ilgili olarak beraberce yaptığımız çalışmalardan söz açtım. Onun hem *Götter, Helden und Wieland*'ının (Tanrılar, Kahramanlar ve Wieland), hem de *Briefe des Pastors*'un (Rahibin Mektupları) yeni baskıya alınmasını söyledim.

"İçinde bulunduğum durumda," dedi Goethe, "gençlik dönemimde yazmış olduğum yapıtlarım hakkında hiçbir fikrim yok. Buna siz gençler karar vereceksiniz. O ilk yapıtlarımı küçümsediğim sanılmasın; doğal olarak o zamanlar henüz ne yapacağıma karar vermiş değildim, dürtülerimin peşinden bilinçsizce koşuyordum, ama yine de doğru olanı hissetmek gibi bir duygum vardı, altın madeninin nerede olduğunu gösteren sihirli bir değneğe sahiptim."

"Bütün büyük yeteneklerde bu böyle herhalde," dedim, "yoksa bu karmaşık dünyaya gözlerini açtıklarında yanlışa uzak durup doğru olanı bulamazlardı." diye fikrimi belirttim.

Bu arada atlar arabaya koşuldu, Jena'ya giden yolda ilerlemeye başladık. Oradan buradan konuştuk, Goethe yeni çıkan Fransız gazetelerinden bahsetti.

"İngiltere'de olduğundan farklı olarak," dedi, "birçok olumsuz özelliğe sahip halkın yaşadığı Fransa'daki monarşi çok farklı bir temele dayanıyor. Fransa'da her şeyi rüşvetle elde etmeniz olasıdır, Fransız devrimi bile başından sonuna rüşvetlerle yönetilmiştir."

Sonra Goethe, Leuchtenberg Dükü Eugen Napoléon'un ölüm haberinden bahsetti. Onu oldukça üzen bu olayın haberini bu sabah almıştı. "Çok büyük şahsiyetlerden biriydi," dedi Goethe, "böylelerine gittikçe daha az rastlanıyor, dünya bir kez daha önemli birini kaybetmiş oldu. Onu şahsen tanırdım; daha geçen yaz Marienbad'da beraberdik. Yakışıklı bir adamdı, kırk iki yaşındaydı, ama daha yaşlı görünüyordu, insan onun neler çektiğini, yaşamında ya bir savaşın ya da önemli bir olayın bir diğerini izlediğini düşününce, bunda şaşılacak bir şey olmadığını anlıyor. Marienbad'da benimle bir projesini paylaştı ve bu planın gerçekleşmesi ile ilgili olarak

birçok kez benimle tartıştı. Tasarladığı şey Ren Nehri'nin Tuna ile bir kanal vasıtasıyla birleştirilmesiydi. Coğrafyanın zorluğu düşünülünce, bunun dev bir proje olduğu çok açık! Ama Napoléon'un hizmetinde bulunmuş, onunla birlikte dünyayı sarsmış biri için olanaksız diye bir şey olmaz elbette. Şarlman da aynı şeyi düşünmüş bir zamanlar, hatta çalışmalara bile başlanmış, ama sonra proje çıkmaza girmiş: Kumluk arazide zemin sağlam değilmiş, her iki tarafta durmadan heyelan olmuş."

Pazartesi, 22 Mart 1824

Yemekten önce Goethe ile arabaya binip bahçesine gittik.

Ilm Nehri'nin karşı tarafında, parkın yakınında uzanan bir sıra tepenin yamacındaki bahçenin yeri insana huzur veriyordu. Kuzey ve doğu rüzgarlarına kapalı, ılık ve canlılık veren güney ve batı rüzgarlarının esintilerine açık olması nedeniyle de özellikle sonbahar ve baharda burada bulunmak oldukça rahatlatıcı bir duygu.

Kuzeybatı yönündeki kent birkaç dakikalık mesafede, böyle olmakla beraber etrafınıza baktığınızda, kentin bu kadar yakınında olduğunuzu hissettirecek ne bir bina, ne bir kule görebiliyorsunuz; parkın sık dikilmiş yüksek ağaçları o tarafın manzarasını kesiyor. Ağaçlar sol taraftan kuzeye doğru, parkın Yıldız denen bölümünde araba yoluna paralel olarak bahçenin hemen önünden geçen yol boyunca uzanıyor.

Batı ve güneybatı yönünde bir ok atımı uzaklıkta Ilm Nehri'nin sakin kıvrımlarıyla akıp geçtiği uçsuz bucaksız bir çayırlık uzanıyor. Nehrin karşı kıyısında da aynı şekilde tepeler var, yamaçlarda ve tepelerde yüksek kızılağaçların, dişbudakların, kavakların ve kayınların çeşit çeşit yapraklarıyla gölgelenen park yeşillikler içinde her yana uzanıyor, öğle ve akşam saatlerinde ufkun görülmesini engelleyecek kadar bir mesafe sunuyor.

Çayırlığa doğru uzanan parkın manzarası, insana özellikle sanki uçsuz bucaksız bir ormanın yakınındaymış izlenimi veriyor. Her an bir geyik ya da bir karaca çayırlığa fırlayacakmış gibi geliyor. Kendinizi huzur içinde, doğanın derin yalnızlığı içinde buluyorsunuz. Nedeni de açık: Büyük sessizliği, ormandaki bir ardıç kuşunun zaman zaman kulağınıza kadar

gelen şarkısı ya da karatavukların yalnızlık kokan şarkıları kesintiye uğratıyor sadece.

Bizi büyük ıssızlığın bu düşlerinden uyandıran, saat kulesinin her zamanki sesi, parkın yukarılarındaki tavus kuşlarının çığlıkları ve kışladaki askerlerin trampet ve borazan sesleri. Hem de hiç rahatsız edici değil bu sesler, kendimizi millerce uzakta zannederken, yaşadığımız kentin yakınında olduğumuzu hissediyor, huzur doluyoruz.

Günün belli saatlerinde ve mevsimlerin belli zamanlarında bu çayırlar hiç de sakin değildir. Bazen Weimar'a pazara ya da çalışmaya gelen veya Weimar'dan dönen köylülere, bazen de Ilm'in kıvrımları boyunca, özellikle de belli günlerde sık sık gidilen Yukarı Weimar yönünde yürüyüşe çıkmış her tür insana rastlarsınız. Sonra ot biçme zamanı buralar neşeli bir canlılığa bürünür. Arka taraflarda otlayan koyun sürülerini görürsünüz, bir de komşu çiftliğin büyük İsviçre ineklerini.

Ama bugün, insana zindelik veren, yaz mevsiminde yapılan böyle şeylerden eser yoktu. Çayırlıklarda yer yer yeşermiş otlar görünüyordu, parkın ağaçlarındaki çıplak dallar tomurcuklarını açmamıştı; ispinozların ötüşü, karatavuklarla, ardıç kuşlarının yeniden duyulan şarkıları yaklaşmakta olan baharı müjdeliyordu.

Hava yaz mevsiminde olduğu kadar güzeldi; güneybatıdan hafif bir esinti vardı. Açık gökyüzünde yağmurun habercisi birkaç bulut gezinmekteydi; çok yukarılarda dağılmakta olan bulut kümeleri görülüyordu. Bulutları iyice inceledik ve süzülen yuvarlak bulutların aşağı tarafta yine dağılmakta olduğunu gördük, Goethe bundan barometrenin yükseleceği sonucunu çıkardı.

Sonra Goethe barometrenin alçalması ve yükselmesi konusunda uzun uzun konuştu, bunları o yağış ya da kuraklık olarak değerlendiriyordu. Ölümsüz yasalara göre toprağın nefes alıp vermesinden, yağışların devam etmesi halinde de olası sel ihtimalinden bahsetti. Ayrıca her bölgenin kendine has bir atmosferi olduğunu, yine de barometre seviyelerinin Avrupa genelinde birbirine yakın göstergeleri olduğunu söyledi. Doğanın her zaman aynı ölçülerle değerlendirilemeyeceğini, aşırı kuraldışı durumlarda, olayları bir kurala bağlamanın çok zor olduğunu da söyledi.

Bu kadar derin konularda o beni bilgilendirirken, bahçenin geniş ve kumlu yolunda aşağı yukarı yürüdük. Daha sonra bana göstermek üzere uşağa açmasını emrettiği evin önüne geldik. Beyaz badana ile boyanmış dış cephede çatıya kadar uzanan kafesteki sarmaşık güllerini gördüm. Evin etrafını dolaştım, duvarlardaki gül ağacının dalları arasında oldukça ilgimi çeken, geçen yazdan kalma, şimdi dökülen yapraklar nedeniyle açıkta kalmış çok çeşitli kuş yuvaları gördüm; özellikle de bazılarının aşağıda bazılarının yukarıda yuva kurmayı tercih ettikleri ketenkuşları ile farklı türden ötleğen yuvalarını.

Goethe, geçen yaz görmeye fırsat bulamadığım evinin içini gösterdi bana sonra. Alt katta oturmak için yalnızca bir oda vardı. Duvarlarında birkaç harita ve gravür asılıydı, bir de Goethe'nin orijinal ölçülerinde bir portresi vardı, dostu Meyer tarafından, iki arkadaş İtalya'dan döndükten hemen sonra yapılmıştı. Goethe bu resimde çok zinde göründüğü orta yaşlarındaydı, çok esmer ve biraz da kiloluydu. Durgun yüzündeki ifade oldukça ciddiydi; resme bakınca, ruhunda gelecekte yapacaklarının sorumluluğunu taşıyan bir adamı görür gibi oluyordunuz.

Merdivenleri çıkıp yukarıdaki odalara baktık; üç oda, bir de sanat eserlerinin bulunduğu bir yer vardı, ama hepsi de çok küçüktü ve hiç konforlu değildi. Goethe eski yıllarda vaktinin çoğunu bu evde[38] geçirdiğini ve burada çok sakin bir çalışma ortamı bulduğunu söyledi.

Bu odalar biraz serindi, biz kendimizi yine açık havanın ılık sıcaklığına attık. Öğle güneşinde anayolda aşağı yukarı gidip gelirken söz çağdaş edebiyattan, Schelling'den ve başka isimlerin yanı sıra Platen'in birkaç yeni oyunundan açıldı.

Çok geçmeden dikkatimiz yine etrafımızı saran doğaya yöneldi. Laleler ve zambaklar coşkuyla tomurcuklanmışlardı, yolun her iki tarafındaki ebegümeciler de çoktan yeşermişti.

Tepenin yamacındaki bahçenin üst tarafı tek tük meyve ağaçlarının dağınık halde dikili olduğu bir çayırlıktan ibaret. Patikalar kıvrılarak yukarıya doğru uzanıyor, zaman zaman da tepeden aşağıya, bu yollar tepede durup etrafıma bakınma isteği uyandırdı içimde. Goethe patikaları tırmanarak hızla benim de önüme geçti, onun bu ölçüde dinç olmasına sevindim.

Tepedeki çitin kenarında muhtemelen saray parkından gelmiş dişi bir tavus kuşu gördük; Goethe bana yaz günlerinde tavus kuşlarını sevdikleri yemlerle bu tarafa çekmeye ve onları buraya alıştırmaya çalıştığını söyledi.

Kıvrılarak aşağıya doğru inen yolun öbür tarafında, çalılıkların etrafını sardığı bir taşa o çok ünlü şiirin şu dizeleri kazınmıştı:

Burada sessizlikte sevgilisini düşünüyordu âşık,

Antikçağdan kalma bir yerdeyim sandım.[39]

Hemen yakında orta büyüklükte meşe, çam, kayın ve gürgen ağaçlarından oluşan bir öbek ağacın bulunduğu yere vardık. Çam ağaçlarının altında yırtıcı bir kuş tarafından fırlatılıp atılmış yiyecek artığını gördüm; bunu Goethe'ye gösterince, o da bana böyle şeylere burada sık sık rastlandığını söyledi, ben de bundan dolayı bu bölgede çokça bulunan bazı baykuşlar için bu çamlığın sevilen bir yer olduğu sonucuna vardım.

Ağaçlığın etrafını dolanınca kendimizi yeniden evin yanındaki anayolda bulduk. Az önce etrafını dolaştığımız karışık halde dikilmiş meşe, çam, kayın ve gürgen ağaçları burada bir yarım daire oluşturuyordu, dairenin iç kısmını mağara gibi kubbe şeklinde gölgelemişlerdi, orada yuvarlak bir masanın etrafında duran küçük sandalyelere oturduk. Güneş öyle kuvvetliydi ki, bu yapraksız ağaçların yetersiz gölgesi bile bize bir kurtuluş gibi geldi. "Sıcak yaz günlerinde," dedi Goethe, "buradan başka sığınılacak bir yer olduğunu düşünmüyorum. Bu ağaçları kırk yıl önce kendi ellerimle diktim, onların büyüdüğünü görmek mutluluğunu da yaşadım, uzun zamandan beri de gölgelerindeki serinliğin keyfini çıkarıyorum. Meşelerin ve kayınların yaprakları en kuvvetli güneş ışınlarını bile sızdırmaz; sıcak yaz günlerinde yemekten sonra burada otururum, bu çayırlarda ve parkın her yanında genellikle derin bir sessizlik hüküm sürer, antikçağ şairleri burada olsa şöyle derlerdi herhalde: Pan uyuyor."

O arada kentin saatinin iki olduğunu bildiren çan sesini duyduk ve geri dönmek üzere arabayla yola koyulduk.

Salı, 30 Mart 1824

Akşamleyin Goethe'de. Yalnızdık, birçok şeyden söz ettik, bir yandan da bir şişe şarap içtik. Alman tiyatrosuna karşıtlık oluşturan Fransız

tiyatrosundan bahsettik.

"Alman seyircisinin, Fransa ve İtalya'da olduğu gibi tiyatroyu anlayacak duruma gelmesi," dedi Goethe, "biraz zor olacak. Bunun böyle olmasının asıl nedeni de sahnelerimizde her şeyin karmakarışık sahnelenmesi. Dün *Hamlet* seyrettiğimiz yerde bugün *Staberle*'yi[40] seyrediyoruz, yarın *Sihirli Flüt*'ü beğenerek izleyeceğimiz aynı yerde, öbür gün *Neues Sonntagskind*'in[41] (Yeni Talihli Çocuk) şakalarıyla eğleneceğiz. Bu yüzden de seyircinin bir fikir sahibi olamayacak kadar kafası karışıyor, ait oldukları tür içinde değerlendirmeyi ve anlamayı asla öğrenemeyeceği oyunları birbirine karıştırıyor. Sonra herkesin bireysel talepleri ve arzuları birbirinden farklı, bana göre herkes beklentilerinin karşılanacağı yere gider. Bugün incir topladığı ağaçtan yarın da yine aynı meyveyi toplamak ister, eğer bir gecede ağaçta yabani erik büyümüşse, aynı kişinin canı çok sıkılacaktır. Eğer insan yabani erik dostuysa, zaten çalılıklara gidecektir.

Schiller'in sadece tragedya sahnelemek için bir tiyatro binası yapmak gibi güzel bir fikri vardı, hem de her hafta bir oyun, sadece erkeklere oynanmak üzere. Ama böyle bir şey için büyük bir bina gerekiyordu ve bizim kısıtlı şartlarımızda da gerçekleşmesi olanaksızdı bunun."

Goethe'nin kendi türlerinde oldukça önemli bulduğu Iffland ve Kotzebue'nin oyunları üzerine konuştuk. "Az önce konuştuğumuz gibi, seyircinin oyunları türlerine göre ayırt edememesi bir eksiklik ve bu yüzden o yazarların oyunları sıkça haksız yere eleştiriye uğradı. Yine de birkaç tane böylesi popüler yetenek yetişinceye kadar uzun zaman beklemek gerekebilir."

Ben Iffland'ın *Die Hagestolzen* (Yaşlı Bekârlar) adlı oyununu çok beğendiğimi söyledim. "Hiç kuşkusuz Iffland'ın en iyi oyunu bu," dedi Goethe, "gerçeklerden yola çıkıp düşüncede var olana uzanan, eşi benzeri olmayan bir oyun."

Sonra bana Schiller'le *Yaşlı Bekârlar*'ın devamı olarak düşündükleri bir oyundan söz etti, tabii bu oyun hiçbir zaman yazılmamış, sadece lafta kalmış. Goethe oyunu sahne sahne anlattı bana, çok sevimli ve hoştu, anlattıklarından çok mutlu oldum.

Bunun arkasından Goethe, Platen'in bazı yeni oyunlarından bahsetti. "Bu oyunlarda," dedi, "Calderon'un etkisi gözleniyor. Bu oyunlar oldukça zekice yazılmış, bir açıdan bakıldığında da mükemmel, ama bu oyunlarda eksikliği hissedilen şey özgün olamayışları, içerikleri yeterince olgun değil. Okuyucunun duygularında derin ve kalıcı bir etki uyandıracak türden oyunlar değil, daha çok içimizdeki duyguları hafifçe yoklayıp geçen türden. Suyun üzerinde yüzüp hiçbir iz bırakmayan, suyun yüzeyinde çok ufak bir devinimle oradan oraya sürüklenen mantara benziyorlar.

Almanlar biraz ciddiyet, biraz düşüncede olgunluk, biraz da içerikte zenginlik ararlar, Schiller de bu nedenle herkesin takdirini kazanmıştır. Platen'in değerli karakterinden asla kuşku duymuyorum, ama bu, muhtemelen farklılık gösteren sanat anlayışı nedeniyle onun eserlerinde kendini belli etmiyor. Zengin bir kültürü, ruh zenginliği, yerinde mizah anlayışı var ve sanatsal açıdan oldukça mükemmel, fakat özellikle biz Almanlar için bu kadarı yeterli olmuyor.

Genel olarak istenen şey şu: Okuyucunun gözünde yazarı önemli kılan şey, onun kişiliğidir. Napoléon, Corneille için ‘S'il vivait, je le ferais Prince!' (Yaşasaydı onu prens yapardım!) demiştir, ama onu okuma gereği bile duymamıştır. Racine'i okumuş, ama onun için böyle bir şey dememiştir. La Fontaine de bu sebeple Fransızlardan büyük saygı görmüştür, yoksa edebi katkılarından dolayı değil, yazılarında ortaya koyduğu karakterinin önemi nedeniyle."

Sonra söz *Gönül Yakınlıkları*'ndan açıldı, Goethe bana, İngiltere'ye döndüğünde eşinden ayrılmak isteyen seyahatteki bir İngiliz'den bahsetti. Bu tür ahmaklıklara gülüyordu, birbirinden ayrılamadıkları halde resmen boşanmış birçok çiftten bahsetti.

"Dresdenli rahmetli Reinhard," dedi Goethe, "ben başka konularda çok hoşgörülü biriyken, evlilikle ilgili olarak çok sıkı ilkelerim olmasına genellikle çok şaşırırdı."

Goethe'nin bu ifadesi, genellikle yanlış yorumlanan romanla ilgili olarak onun ne düşündüğünü açıklığa kavuşturması bakımından bence kayda değerdi.

Sonra Tieck'ten ve onun Goethe ile olan kişisel dostluğundan konuştuk.

"Ben Tieck'e karşı iyi duygular beslerim," dedi Goethe, "o da bana karşı genellikle iyidir; yine de benimle olan ilişkisinde olmaması gereken garip bir şey var. Bunda ne onun, ne de benim suçumuz var, bunun nedeni çok farklı şeyler.

Schlegel'ler önemli olmaya başladıklarında, ben onlara çok güçlü geldim, beni dengelemek için karşıma çıkaracak bir yetenek aradılar. Böyle bir yeteneği de Tieck'te buldular, okuyucu gözünde benim karşımda onun yeterince önemli olması için, Tieck'i olduğundan daha değerli göstermek zorunda kaldılar. Bu bizim ilişkimizi zedeledi; Tieck farkında olmadan bana karşı yanlış bir konumda buldu kendini.

Tieck çok önemli bir yetenek, onun büyük katkılarını benden iyi kimse bilemez; ama illa da onu olduğundan daha önemli göstermeye ve benimle eşdeğer görmeye çalışırlarsa, yanılgıya düşmüş olurlar. Bunu çekinmeden söylerim, bu benim sorunum değil, ben kendimi önemli kılmaya çalışmadım. Öyle olsaydı kendimi Shakespeare ile bir tutmam gerekirdi, o da kendini büyük görmemiştir, yine de o benden daha üstün, kendine saygı duyduğum yüce bir varlık."

Goethe bu akşam her zamankinden canlı, neşeli ve keyifliydi. Henüz basılmamış şiirlerinin elyazmalarını getirip bana okumaya başladı. Onu dinlemek eşi bulunmaz bir haz veriyordu, beni büyük oranda etkileyen şey, yalnızca şiirlerin anlatım gücü ve dinamizmi değil, Goethe'nin şiirleri sesli okuyarak, kendisinin bana şimdiye kadar bilmediğim çok önemli bir yönünü göstermiş olmasıydı. Sesi nasıl da dinamik, nasıl da güçlüydü! İfadesi muhteşem, büyük yüzündeki kırışıklıklar nasıl bir yaşamı olduğunun göstergesiydi! Ya gözleri!

Çarşamba, 14 Nisan 1824

Saat birde Goethe ile araba gezintisine çıktık. Birçok yazarın üslup özellikleri üzerine konuştuk.

"Yazarların üsluplarına," dedi Goethe, "genellikle mantıkdışı, soyut, uzun ve dağınık şeyleri dahil kılan felsefi varsayımlar Almanlar açısından engelleyici oluyor. Kendilerini birtakım felsefi akımlara kaptırdıkları ölçüde kötü yazıyorlar. Hem yapıtlarını yazarken, hem de yaşarken sadece işin pratik yönüyle ilgili olan Almanlar en iyi yazan yazarlardır. Bu bakımdan

Schiller'in üslubu, şu sıralarda elimdeki oldukça önemli mektuplarında bugün de gördüğüm gibi, felsefe yapmadığı sürece en muhteşem ve en etkili üsluptur.

Aynı şekilde Alman kadın yazarları arasında, bazı beğenilen yazarları bile geride bırakacak kadar mükemmel üsluba sahip dâhi yazarlar da var.

İngilizler genellikle hitap yeteneğine sahip, pratik, gerçekle barışık insanlar olduklarından iyi yazıyorlar.

Fransızlar genel karakterlerini aynı zamanda üslup özelliklerinde de belli ederler. Sosyal insanlar olduklarından seslendikleri okuyucuyu asla unutmazlar; okuyucuyu inandırmak için yalın olmaya özen gösterirler, okuyucuya hoş görünmek için zarafeti elden bırakmazlar.

Toparlayacak olursak, bir yazarın üslubu onun iç dünyasının sadık bir kopyasıdır; yalın bir üslupla yazmak isteyen kişinin önce ruhu yalın olmalı, gösterişli bir üslupla yazmak isteyen kişinin de gösterişli bir karakteri olmalı."

Sonra Goethe onu çekemeyenlerden söz etti, bu tür insanların hep olacağını söyledi. "Sayıları çok fazla," dedi, "yine de bir şekilde gruplandırılmaları kolay değil.

Aptal oldukları için beni çekemeyenlerden bahsedeceğim öncelikle; onlar beni anlamayan, beni tanımadan eleştiren kişiler. Bu büyük kitle, yaşamımda çok sıkıntı yarattı; ne yaptıklarının bilincinde olmadıkları için affedilebilirler.

Kıskançlar ikinci büyük grubu oluşturuyor. Bu insanlar yeteneğimle elde ettiğim başarıyı ve onurlu işimi bana çok görüyorlar. Şöhretimle uğraşıp duruyorlar, ellerinden gelse beni mahvedecekler. Ben mutsuz ve sefil bir durumda olursam şayet, ancak o zaman rahat edecekler herhalde.

Ayrıca sayısı kabarık bir grup daha var ki, kendileri yeterince başarılı olamadıklarından beni çekemiyorlar. Onarın içinde yetenekli olanlar da var, ama onları gölgede bıraktığım için beni hoş göremiyorlar.

Dördüncü grup beni çekemeyenlere gelince, onların kendince haklı nedenleri var. Ben de bir insanım nihayetinde, böyle olunca insani hatalarıma ve zayıflıklarıma yazılarımda da rastlanıyor. Eğitimimi çok

ciddiye aldığımdan ve durmadan edebiyatla ilgilendiğimden hep daha ileriye gitmek olanağına sahip oldum, çoktan geride bıraktığım bir hata yüzünden eleştiriye uğradığım çok olmuştur. İyi insanlar diyebileceğim bu kişiler beni en az yaralayanlardır; ben onlardan fersah fersah uzak olduğum zaman beni ateşe tutmuşlardır. Ben tamamladığım bir yapıta karşı gerçekten kayıtsızım; onunla ilgilenmeye devam etmem, hemen yeni bir şeyler düşünmeye başlarım.

Bir başka büyük kitle de benden daha farklı düşünce tarzları ve değişik görüşleriyle beni çekemeyenler olarak ortaya çıkıyor. Bir ağacın yapraklarından birbirine tamamen benzeyen iki yaprağın bile aynı olmadığı söylenir, aynı şekilde bin kişinin içinde, hem ruh hem düşünce bakımından tamamen birbiriyle uyumlu iki kişi bile çıkmaz. Böyle bir varsayımdan yola çıkınca, beni çekemeyenlerin sayısının, pek çok dost ve hayranımın sayısından fazla olması hiç de şaşırtıcı değil doğrusu. Ben nesnel uğraşılarım içinde zararlı çıkıp yapayalnız kalırken, tamamen öznel olana yakınlık duyan yaşadığım çağa uyum sağlayamadım.

Bu bakımdan Schiller'in bana kıyasla büyük avantajları vardı. İyi niyetli bir general bir zamanlar bana bu nedenle açık açık Schiller gibi davranmam gerektiğini söylemişti. Bunun üzerine onunla Schiller'in sağladığı katkılar üzerine uzun uzun konuştum, çünkü bunları ondan iyi biliyordum. Başarımı sürdürmeyi kafama takmadan, yürüdüğüm yolda sakin sakin ilerledim, olabildiğince benimle uğraşanları da görmezden gelmeye çalıştım."

Geri döndük, yemekte neşemiz yerindeydi. Bayan von Goethe kısa bir süre önce Berlin'den gelmişti, bu kentle ilgili birçok şey anlattı; kendisine çok yakın ilgi gösteren Düşes von Cumberland'den özel bir içtenlikle söz etti. Genç bir prensesken bir süre Goethe'nin annesinin yanında kalan bu düşesi Goethe de sempatiyle anımsadı.

Akşam Goethe'de önemli sayılan bir müzik ziyafetine katıldım, Händel'in *Messias*'ından bir bölümü dinledim, Eberwein şefliğinde mükemmel opera sanatçıları bir araya gelmişti. Kontes Karoline von Eggloffstein, Bayan von Froriep'in yanı sıra Bayan von Pogwisch ve Bayan von Goethe de sanatçıların aryalarına katıldılar ve Goethe'nin uzun zamandır arzuladığı bir şeyin gerçekleşmesine katkıda bulunmuş oldular.

Goethe biraz ötede oturmuş, müzik dinlemeye dalmıştı, muhteşem müziğin hayranlığı içinde mutlu bir akşam geçirdi.

Pazartesi, 19 Nisan 1824

Günümüzün en önemli dilbilimcisi Berlinli Friedrich August Wolf, Güney Fransa'ya yapmakta olduğu seyahat nedeniyle burada. Goethe onun şerefine bir ziyafet verdi, benden başka Weimar'daki dost çevresinden Protestan Kilisesi Başkanı Röhr, Şansölye von Müller, Yapı İşleri Müdürü Coudray, Profesör Riemer ve Saray Danışmanı Rehbein da hazır bulundular. Yemek oldukça neşeli geçti; Wolf yaptığı zeki esprilerle formundaydı, Goethe ise sevimli haliyle onu karşılıksız bırakmıyordu. "Wolf'la başka türlü baş edemiyorum," dedi Goethe daha sonra bana, "sanki Mephistopheles olarak ona karşı durmam gerekiyor hep. Aksi takdirde o da içindeki cevheri ortaya çıkaramıyor."

Yemekte yapılan zeki espriler, sanki insanın elinden kaçıp gidivereceklermiş gibi çok hızlı ve anlık gelişiyordu. Wolf hazırcevaplığı, esprili karşılıkları ve konuşma tarzı ile muhteşemdi, yine de Goethe ondan daha üstün olduğu iddiasındaymış gibi geldi bana.

Saatler yemekte kuş gibi uçtu gitti, nasıl olduğunu anlamadan saat altı olmuştu. Genç Goethe ile sahnelenen *Sihirli Flüt*'ü izlemeye gittik. Daha sonra Wolf'u locada Grandük Karl August'la gördüm.

Wolf ayın yirmi beşine kadar Weimar'da kaldı ve güney Fransa'ya gitmek üzere yola çıktı. Goethe, onun sağlık durumundan ciddi ciddi endişelendiğini açıkça söyledi.[42]

Pazar, 2 Mayıs 1824

Goethe, burada oturan saygın bir aileyi ziyaret etmediğim için bana sitemde bulundu. "Kış boyunca orada eğlenceli akşamlar geçirebilirdiniz," dedi, "tanımadığınız önemli kişilerle de tanışabilirdiniz; kim bilir hangi düşünceler yüzünden çok şey kaybediyorsunuz."

"Benim kırılgan yaradılışım ve ruh halim," diye karşılık verdim, "çok yönlü olmamı, bilmediğim durumlara girmemi engelliyor. Bu durumlar benim için birçok yeni şeyle karşılaşmaktan daha sıkıcı ve ürkütücü. Ben

sosyal yetiştirilmedim, ayrıca sosyal bir çevreden de gelmiyorum. Daha önceki yaşamıma bakıyorum da, sizin yanınıza gelinceye kadar sanki hiç yaşamamışım. Benim için her şey yeni. Tiyatroya gittiğim her akşam, sizinle yaptığım her sohbet benim içimde çığır açıyor. Farklı kültüre sahip, farklı alışkanlıkları olan insanlara sıradan gelen şeyler bende inanılmaz ölçüde etkili oluyor; kendimi eğitme hırsım büyük olduğundan, ruhum her şey için bir ölçüde enerji sarf ediyor ve alabileceği gıdayı olabildiğince emmeye çalışıyor. İç dünyam bu durumdayken, geçen kış tiyatrodan ve sizinle olan görüşmelerimden epeyce çok şey öğrendim, ruhumu zedelemeden yeni ilişkiler kurmamın yeni çevrelere girebilmemin olanağı yoktu."

"Garip bir Hıristiyansınız," dedi Goethe gülerek, "canınızın istediği gibi davranın, istediğinizi yapmanıza izin veriyorum."

"Sonra," diye devam ettim, "genellikle bana ait iyi ve kötü yanlarımı, bir ölçüde sevmek ve sevilmek gereksinimimi çevremdeki insanlara hissettiriyorum. Benim ruhuma uygun insanı arıyorum; bu insana kendimi severek vakfetmek istiyor, başkaları ile bir alakam olsun istemiyorum."

"Bu ruhsal eğiliminizin," diye karşılık verdi Goethe, "sosyal bir davranış olmadığı ortada; fakat eğer içten gelen eğilimlerimizi aşmaya çalışmayacaksak, aldığımız tüm eğitimin ne anlamı var? İnsanların bizimle uyumlu olmalarını beklemek büyük bir ahmaklık. Ben hiç böyle davranmadım. Ben bir insanı, araştıracağım ve kendi özgünlüğü içinde tanımaya çalışacağım kendi başına var olan bir birey olarak gördüm, ama bundan öte bir sempati de hiç beklemedim doğrusu. Böylelikle de herkesle ilişki kurabildim, ancak böyle hem çeşitli karakterleri tanıyor, hem de yaşamda gerekli becerilere sahip oluyorsunuz. Çünkü birbirine zıt karakterlerle anlaşabilmek için kendimize hâkim olmak zorunda kalırız, bu sayede de içimizdeki farklı yönlerin hepsi harekete geçer, gelişme gösterir, eğitilmiş olur, öyle ki kısa bir süre sonra herkesle konuşabilecek duruma gelirsiniz. Siz de böyle davranmalısınız. Zannettiğinizden daha çok donanıma sahipsiniz; çaresi yok, engin dünyaya açılmanız gerekiyor, yine de nasıl istiyorsanız öyle tavır alın."

Bu güzel sözleri aklımda tuttum ve yapabileceğim ölçüde onun söylediği gibi davranmaya karar verdim.

Akşama doğru Goethe arabayla gezintiye çıkmak için bana haber gönderdi. Yolumuz Oberweimar'dan geçip batı yönünde parkın görüldüğü tepelere doğru uzanıyordu. Ağaçlar çiçek açmış, kayınlar çoktan yapraklanmıştı, alçalmakta olan güneşin yalayıp geçtiği çayırlar bütünüyle yeşil bir halıya benziyordu. Resmi yapılmaya değer konular aradık, gözlerimizi gördüklerimizden ayıramıyorduk. Resme konu olamayacağı için beyaz çiçekler açmış ağaçların resminin yapılamayacağına, zayıf yapraklar beyaz gövdelerle denge kuramayacağı için yeşile duran kayınların bir resmin ön planında kullanılamayacağına karar verdik; güçlü ışık ve gölgelerle belirginleştirilemeyecek büyük uyumlar oluşmazdı. "Ruysdeal," dedi Goethe, "yapraklı kayınları hiçbir zaman ön plana almamıştır, sadece yaprağı olmayan kırılmış kayın gövdelerini işlemiştir ön planda. Böyle bir gövde ön planda harika durur, çünkü açık renkli silueti çok güçlü bir şekilde ortaya çıkar."

Sonra sanatı din olarak gören bazı sanatçıların hatalı yaklaşımı ile ilgili olarak başka konulara da kısaca değindik. "Din," dedi Goethe, "sanat açısından değerlendirilince, yaşamdaki diğer değerli şeylerle aynı konumdadır. Yaşamımızda var olan başka konularla eşit haklara sahip bir konu olarak görülebilir sadece. Ayrıca inanç ve inançsızlık bir sanat yapıtını kavramak için gerekli araçlar değildir, tam tersi bunun için çok başka insani güçler ve beceriler gerekir. Sanat ise onu anlayabileceğimiz duyumları oluşturmalıdır bizim için; bunu yapamıyorsa amacına hizmet etmiyor demektir ve gerçek etkisini göstermeden önümüzden geçer gider. Ama dinsel bir konu da aynı şekilde sanata iyi bir malzeme oluşturabilir, şayet tüm insanlığı ilgilendiren bir durum ise. Bu yüzden Meryem Ana ile çocuğu, yüzlerce kez işlenmiş olsa bile, insanların görmekten hep hoşlanacağı iyi bir konudur."

Bu arada biz Webicht koruluğunu dolaşmış, batan güneşi seyrederek Tiefurt yakınındaki Weimar'a giden yola geri dönmüştük. Goethe bir ara düşüncelere daldı ve sonra antikçağdan birinin şu sözünü söyledi bana:

Batarken bile hep aynı güneş.

"Eğer insan yetmiş beş yaşına gelmişse," diye sonra neşeyle devam etti, "ara sıra ölümü de düşünüyor. Bu düşünce bana derin bir huzur veriyor, neden dersen, ruhumuzun hiç yok edilemeyecek bir varlık olduğuna kesin inancım var; sonsuza kadar faaliyetini sürdürmeye devam edecek. Güneşe

benzer bir şey, sadece bizim ölümlü gözlerimize batıyor gibi görünecek, ama aslında hiçbir zaman batmayacak, durmadan evreni aydınlatmaya devam edecek."

Güneş bu arada Ettersberg'in arkasında batmıştı; korulukta akşam serinliğinin çıktığını hissedince hızla Weimar'a doğru yolumuza devam edip Goethe'nin evinin önüne geldik. Biraz yukarıya çıkmamı rica etti, ben de çıktım. Oldukça nazik ve sevgi dolu bir hali vardı. Özellikle renk kuramı ve kendisine karşı çıkan inatçı insanlar hakkında çok şey söyledi, bu bilim dalında bir şeyler ortaya koymuş olduğunun bilincinde olduğunu söyledi.

"Dünyada çığır açmak için," dedi bu vesile ile, "bilindiği gibi iki şey gerekli: Birincisi insanın çalışan bir kafası olacak, ikincisi de insan büyük bir mirasa konacak. Napoléon'un payına Fransız Devrimi, Büyük Friedrich'inkine Slezya Savaşı, Luther'inkine din adamlarının karanlık dünyası, benim payıma ise Newton öğretisinin yanılgısı düştü. Yeni nesil bu konuda neler yapmış olduğumun farkında bile değil; gelecekte payıma düşen mirasın hiç de kötü olmadığını görecekler."

Goethe bu sabah tiyatro ile ilgili olarak bana bir tomar kağıt gönderdi; onların içinde, başarılı birer oyuncu olmaları için Goethe'nin Wolff[43] ve Grüner'le yapmış olduğu çalışmaları ve düzeltmeleri içeren dağınık bazı notlara rastladım. Bu ayrıntıları önemli buldum, genç oyuncular için de oldukça öğreticiydiler, bu sebeple onları bir araya getirip bir tür tiyatro için ders kitabı oluşturmaya karar verdim. Goethe de bu düşüncemi onayladı, bu konuyu konuşmaya daha sonra da devam ettik. Bu da onun okulundan yetişen bazı oyuncuları anmak için vesile oldu, fırsatını bulmuşken diğerlerinin yanı sıra Bayan von Heygendorf'u[44] da sordum. "Onu etkilemiş olabilirim," dedi Goethe, "ama o benim öğrencim sayılmaz. O sahnede doğmuş gibiydi, sudaki ördek kadar bütünüyle kendinden emin, kararlı, yetenekli ve usta. Benim öğretime gereksinimi yoktu onun, belki de farkında olmadan, içgüdüsel olarak doğruyu yapıyordu."

Tiyatro yönetiminde çalıştığı birkaç yılla ilgili şeylerden ve yazınsal yapıtları açısından ne çok zaman kaybettiğinden konuştuk. "Elbette," dedi Goethe, "o arada birkaç iyi oyun yazabilirdim, ama iyice düşününce pişman olmadığımı görüyorum. Ben yaptığım her şeyin sembolik olduğunu

düşünüyorum, aslında benim için tencere mi yapmışım, yoksa çanak mı hiç fark etmiyor."

Perşembe, 6 Mayıs 1824

Geçen yaz Weimar'a geldiğimde, daha önce de söylediğim gibi, amacım burada kalmak değildi, yalnızca Goethe ile şahsen tanışmak, sonra da uygun bir yer bulduğumda uzun süre kalmayı planladığım Ren kıyılarına gitmekti.

Ama Goethe'nin özellikle dostça davranışları nedeniyle Weimar'a bağlanıp kaldım, Goethe'nin beni gittikçe daha çok kendi ilgi alanına sokması ve yapıtlarının toplu halde basımına hazırlık yapılması için beni görevlendirmesiyle yakınlığımız zamanla daha verimli bir hale geldi.

Bu kış boyunca diğer işlerin yanı sıra karışık tomar tomar kağıtlardan *Zahme Xenien* (Hafif Taşlamalar) başlıklı şiirleri bir araya getirdim, yeni şiirlerin toplandığı bir kitabının yanında, az önce sözünü ettiğim tiyatro üzerine yazılmış ders kitabının ve çeşitli sanat dallarında amatörlük hakkındaki araştırma taslağının redaksiyonunu yaptım.

Ren yöresini görme arzum bu arada hiç körelmemişti, yerine getiremediğim arzum nedeniyle içimde ukde kalmaması için Goethe önümüzdeki yaz birkaç ayı bu yöreye ayırmamı tavsiye etti.

Ama Weimar'a dönmemi kesin olarak istiyordu. Oluşmuş dostluk bağlarını koparmanın iyi olmayacağını, yaşamda gerekli şeylerin sürekliliğinin zorunlu olduğunu söylüyordu. Goethe, eğer hayata gözlerini kapayacak olursa, yapıtlarının yeni basımlarında Riemer'i çalışmalarında yalnız bırakmamamı, bu işi Riemer'le beraber üstlenmem için beni seçeceğini açıkça hissettiriyordu.

Bu sabah bana evindeki büst odasında tasnif edilmiş halde duran büyük mektup destelerini gösterdi. "1780 yılından sonra Almanya'da isim yapmış kişilerden bana gelen mektupların hepsi bunlar," dedi, "bunların içinde gerçek bir düşünce hazinesi saklı ve ancak gelecekte yayımlanmaları size düşecek. Şimdilik bir dolap yaptırıp, bu mektupları yayımlanmamış diğer edebi yapıtlarımla birlikte oraya koyduracağım. İçimin rahat etmesi ve bir

dertten kurtulmuş olmak için, seyahate çıkmadan önce hepsini bir arada ve düzenli bir halde görmeniz gerekiyordu."

Sonra bu yaz yine Marienbad'a gitmeyi düşündüğünü, ama ancak Temmuz sonu oraya gidebileceğini bildirdi, bu konu ile ilgili tüm nedenlerini bana açıkladı. Kendisi yola çıkmadan benim geri dönmüş olmamı arzuladığını ifade etti, yola çıkmadan önce benimle konuşmak istiyordu.

Birkaç hafta sonra ben de Hannover'de sevdiğim insanları ziyaret ettim, Haziran ve Temmuz aylarını Ren yöresinde geçirdim. Özellikle Frankfurt, Heidelberg ve Bonn'da Goethe'nin değerli arkadaşlarından bazıları ile tanıştım.

Salı, 10 Ağustos 1824

Ren seyahatinden döneli neredeyse sekiz gün oldu. Goethe dönüşümden büyük memnuniyet duyduğunu ifade etti, bense onun yanında olmaktan dolayı ondan daha az sevinçli sayılmazdım doğrusu. Söyleyecek ve anlatacak o kadar çok şeyi vardı ki, ilk günleri hemen hemen hep onunla beraber geçirdim. Daha önceki Marienbad'a gitme fikrinden vazgeçmişti, bu yaz seyahate çıkmak istemiyordu. "Yine burada olduğunuza göre," dedi dün, "Ağustos benim için güzel geçecek demektir."

Birkaç gün önce otururken bana *Hakikat ve Şiir*'in devamı olarak düşündüğü bölümün başlangıcını gösterdi, çeyrek forma boyutunda, kalınlığı bir parmağı bile bulmayan doldurulmuş bir defterdi. Bazı konular işlenmişti, ama genellikle her şey notlar halindeydi. Fakat her bölüm beş kitaptan oluşuyordu. Taslakların yazılı olduğu sayfalar öyle bir sıra izliyordu ki, yazılan her şeyin içeriğini biraz inceleyince bir bakışta yapıtın bütününü kavrıyordunuz.

Şimdiye kadar yazdıkları bana oldukça mükemmel geldi, taslağı çıkarılmış bölümlerin içeriği de çok önemliydi, bu kadar bilgi, bu kadar haz vaat eden bir çalışmanın tıkanıp kalmış olmasına çok üzülmüştüm, kısa bir sürede yazdıklarına devam etmesi ve yapıtını tamamlaması için Goethe'yi teşvik etmeye karar verdim.

Yapıtın kurgusu romanla çok yakınlık gösteriyor. Zarif, sevimli, tutkulu aşk ilişkisi, başlangıçta neşeli, olgunlaşma döneminde şiirsel, sonunda da suskun karşılıklı bir vazgeçişle trajik, baştan sona dört kitapla birbirine bağlanıyor ve bu kitapları her şeyin yerli yerinde olduğu bir bütün haline getiriyor. Tüm ayrıntılarıyla ele alınan Lili'nin varlığının büyüsü her okurun gönlünü fethedecek güce sahip, ayrıca bu büyü, seven erkeği kontrolü altında tutuyor, her ne kadar o birçok kez kaçıp, bu büyünün etkisinden kurtulmaya çalışsa da.

Anlatılan yaşam kesitinin aynı zamanda oldukça romantik bir havası var ya da ana karakterin gelişmesiyle birlikte bu kesit romantikleşiyor. Ama hepsinden önemli olan şey, tüm yaşamı belirleyen Weimar dönemi öncesinin yaşam koşulları. Eğer Goethe'nin yaşamından bir kesit ilgi çekiyor ya da ayrıntılı öğrenme arzusu uyandırıyorsa, o zaman bu dönem bu isteklere yanıt verecek demektir.

Şimdi Goethe'nin kesintiye uğramış ve yıllardır beklemekte olan çalışmasını yeniden ele almasını sağlamak için, sadece bu konuyla ilgili olarak onunla konuşma fırsatını değerlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda hangi bölümlerin bitmiş olduğunu, hangilerinin genişletilmesi, hangilerinin bazı değişikliklere uğratılması gerektiğini görmesi için aşağıdaki notları ona gönderdim.

Birinci Kitap:

Başlangıçtaki amaca uygun olarak bitmiş diye değerlendirilebilecek bu kitap bir giriş bölümü niteliği taşıyor, bu bölümde özellikle iş hayatına atılma arzusu anlatılıyor ve bu arzunun gerçekleşmesi, anlatılan yaşam kesitinin sonunda Goethe'nin Weimar'da göreve başlaması ile söz konusu oluyor. Kitabın tamamının bütünlük oluşturması için, daha sonraki dört kitap boyunca işlenen Lili ilişkisini bu kitapla ilintili hale getirmeyi ve anlatıyı Offenbach'a kaçışa kadar sürdürmeyi öneriyorum. Böylelikle bu ilk kitap da daha kapsamlı ve anlamlı hale gelecek ve ikinci kitabın içeriğinin ani olarak genişlemesinin önüne geçilmiş olacak.

İkinci Kitap:

Offenbach'taki şiirsel yaşamla bu ikinci kitap başlayacak ve mutlu aşk ilişkisi düşündürücü, ciddi, hatta trajik bir hal alıncaya kadar anlatılacak.

Stilling'le ilgili taslağa bakınca, ciddi konuların çok yerinde işlendiği görülüyor, çok az sözle ifade edilmiş düşüncelerden oldukça önemli ve çok eğitici şeyler çıkıyor.

Üçüncü Kitap:

Faust'un devamının şemasını içeren üçüncü kitap, Lili'den ayrılma girişimini betimlemesiyle diğer kitaplarla ilgi kuran bir epizot olarak görülebilir.

Faust'un bu planı anlatılacak mı, yoksa arka planda mı bırakılacak çelişkisine son vermenin yolu, çoktan bitmiş olan parçalara eleştirel bir gözle baktıktan sonra, gerçekten *Faust*'un devamı beklentisine son mu verilmeli, yoksa karşılık mı diye bir karara varmak.

Dördüncü Kitap:

Üçüncü kitap Lili'den ayrılma girişimi ile bitebilir. Bu dördüncü kitabın Stolberg'ler ve Haugwitz'in gelişiyle başlaması çok uygun olur, böylelikle İsviçre seyahatine ve Lili'den ilk kaçışa bir neden bulunmuş olur. Bu kitapla ilgili elimizdeki şema bize çok ilginç olaylar vaat ediyormuş gibi görünüyor, mümkün olduğunca ayrıntılı ve canlı anlatımı olması arzusunu uyandırıyor. Lili'ye karşı hep kendini hissettiren ve bir türlü kontrol altına alınamayan tutku, bu kitabı da gençliğin yakıcı ateşi ile ısıtıyor ve seyahate çıkmış kişinin ruh haline oldukça özgün, hoş, büyülü bir ışık saçıyor.

Beşinci Kitap:

Bu güzel kitap da aynı şekilde tamamlanmış sayılır. Bilinmez yüce kaderin ağına düşmüş kişiyi anlatan gelişme ve sonuç bölümlerine gelince, tümüyle bitmiş gibi düşünülebilirler. Şimdiden net bir taslağı olan girişe de ufak bir ekleme yapmak gerekiyor. Weimar döneminde yaşananlardan ilk olarak bu bölümde söz edilmesi ve bu dönemin olaylarına karşı bir ilgi uyandırılması nedeniyle, bu kitabın yazılması oldukça gerekli ve beklenen bir şey.

Pazartesi, 16 Ağustos 1824

Bugünlerde Goethe ile yaptığım görüşmeler çok verimli geçti, ama ben onun söylediği birçok şeyin önemli olanlarını not alamayacak kadar başka

şeylerle meşguldüm.

Aşağıda sadece hangi bağlamda, hangi nedenle söylenmiş olduğunu unuttuğum ayrıntıları günceme not düşmüşüm:

"İnsanlar suda yüzerken birbirine çarpan çömlekler gibidir."

"Sabahları insan çok akıllı ama aynı zamanda da çok endişeli olur; endişe aynı zamanda akıllılıktır çünkü, her ne kadar edilgen olsa da aptallık endişe bilmez."

"İnsan gençlik hatalarını yaşlılığa taşımamalıdır; çünkü yaşlılığın zaten kendine özgü birçok zayıf tarafı vardır."

"Sarayda yaşam müzik gibidir, orada herkes nerede durup, nerede çalmak gerektiğini bilmek zorundadır."

"Sarayda yaşayanlar zamanlarını seremonilerle doldurmasını bilmeselerdi, sıkıntıdan ölürlerdi herhalde."

"Olur olmaz her şeyde, bir prense tahttan feragat etmesini tavsiye etmek iyi bir şey değildir."

"Oyuncu yetiştirmek isteyen kişinin sonsuz sabrı olmalı."

Salı, 9 Kasım 1824

Akşamleyin Goethe'de Klopstock ve Herder üzerine konuştuk, onların büyük katkılarını bana açıklarken, onu can kulağı ile dinledim.

"Edebiyatımız," dedi, "bu güçlü öncüler olmasaydı, bugünkü durumunda olmazdı. Edebiyatımızda boy göstermeleri ile birlikte onlar çağın öncüleri olmuşlar, hatta çağlarını bile geride bırakmışlardır; ama şimdi çağımız onların önüne geçti, bir zamanlar çok gerekli ve önemli olsalar bile, şimdi artık yol gösterici değiller. Bugün kültürünü Klopstock ve Herder'le oluşturmaya çalışan genç bir insan, çok geride kalmaya mahkûmdur."

Klopstock'un *Messias* (Mesih) ve *Oden* (Odlar) adlı yapıtlarından bahsettik, onların olumlu ve olumsuz yanlarına değindik. Karakterlerin iç dünyalarının ve dış görünümlerinin algılanması ve kavranması için, herhangi bir dünya görüşlerinin ya da ruh hallerinin olmadığını söyledik,

Klopstock'un düzyazı ve oyun yazarı olarak, kısacası yazar olarak en önemli şeyden yoksun olduğu konusunda birleştik.

"Şimdi aklıma," dedi Goethe, "onun Almanların esin perisi ile İngilizlerinkini yarıştırdığı od[45] geldi; her iki genç kızın birbirleriyle yarışmaya başlayıp, ayakları ile tozu dumana katarken nasıl bir görünüm ortaya çıktığını düşünürseniz, zavallı Klopstock'un olayı kafasında canlandıramadığını, ne yaptığının farkında bile olmadığını anlarsınız, yoksa asla böyle bir yanılgıya düşmezdi."

Goethe'ye gençliğinde Klopstock hakkında ne düşündüğünü, o zamanlar onu nasıl bulduğunu sordum.

"Ona saygı duyardım," dedi Goethe, "kendime özgü dindarlık duygusuyla; onu kendi amcam gibi görürdüm. Yaptığı her şeye derin saygı duyardım, üzerine kafa yormak, biraz eleştirel olmak aklıma bile gelmezdi. Olağanüstü yanları beni etkilerken, kendi yolumda yürümeye devam ediyordum."

Herder konusuna geri döndük, Goethe'ye, "Herder'in yapıtları içinde en iyisi hangisidir?" diye sordum. "*Ideen zur Geschichte der Menschheit*'ı (İnsanlık Tarihi Üzerine Düşünceler)," diye yanıtladı Goethe, "Bunun, en mükemmel yapıtı olduğu tartışma götürmez. Sonraları onun olumsuz yanları ağırlık kazandı ve iç açıcı olmaktan çıktı."

"Herder'in tartışmasız önemine rağmen," diye karşılık verdim, "onunla aynı görüşleri paylaşmıyorum, bazı konulardan habersiz gibiydi. Örneğin özellikle o zamanlar Alman edebiyatının içinde bulunduğu durumu düşünerek *Götz von Berlichingen*'in elyazmasının olumlu yanlarına değineceğine, yapıtı alay eden notlarla geri göndermiş olmasını affedemiyorum doğrusu. Bazı konuları değerlendirecek tüm yaklaşımlardan yoksundu."

"Bu yönüyle Herder kötü bir insandı," diye karşılık verdi Goethe, "evet, hatta ruhu şimdi burada olsa," diye coşkuyla ekledi, "bizi anlamakta güçlük çekerdi mutlaka."

"Buna karşın sizi *Götz*'ü basmaya ikna ettiği için," dedim, "Merck'i beğenirim."

"Onun muazzam bir insan olduğu tartışma götürmez." diye karşılık verdi Goethe. "‘Bırak basılsın,' dedi Merck, ‘gerçi bir işe yaramayacak, ama bırak basılsın!' Değiştirilmesinden yana değildi ve bu konuda haklıydı da, çünkü değiştirilseydi çok farklı olurdu, ama daha iyi olmazdı."

Çarşamba, 24 Kasım 1824

Akşamleyin tiyatrodan önce Goethe'yi ziyarete gittim, onu çok iyi ve neşeli buldum. Bana burada bulunan genç İngilizleri sordu, ben de ona Bay Doolan ile Plutarkhos'un Almanca çevirisini okumayı düşündüğümü söyledim. Bu, lafı Roma ve Yunan tarihine getirdi, Goethe bu konuda şunları söyledi:

"Roma tarihi," dedi, "bizim için aslında hiç çağdaş bir konu değil. Caesar'ın zaferlerine sempati duyamayacak kadar insanlaştık. Aynı şekilde Yunan tarihi de insanın hoşlanacağı çok az şey sunuyor. Bu ulus nerede dış düşmanlarına karşı dursa, gerçekten büyük ve parlak şeyler başarmıştır, ama devletlerin bölünmesi ve bir Yunanlının silahlarını diğer Yunanlıya karşı kullandığı bitmek bilmeyen iç savaş bir o kadar katlanılmazdır. Bizim yaşadığımız çağın tarihi de çok büyük ve önemli; Leipzig ve Waterloo çarpışmaları öyle muhteşem bir şekilde göze çarpıyor ki, Marathon ve benzeri savaşlar çoktan gölgede kaldı bile. Bizim bazı kahramanlarımız da onlardan çok geride sayılmazlar: Fransız mareşalleri, Blücher ve Wellington antikçağdakilerle tam anlamıyla boy ölçüşebilirler."

Söz çağdaş Fransız edebiyatından ve Fransızların Alman edebiyat eserlerine her geçen gün artan ilgisinden açıldı.

"Fransızlar," dedi Goethe, "bizim yazarlarımızı öğrenmeye ve çevirmeye başlamakla çok iyi yaptılar; biçim ve motif yönünden kısır olduklarından, dışarıya yönelmekten başka çıkar yolları yok. Her ne kadar biz Almanlar biçim yönünden eleştiriliyorsak da, en azından konu yönünden onlardan daha üstünüz. Kotzebue'nin ve Iffland'ın oyunları motif yönünden çok zengindir, bu motiflerin hepsini bulup çıkarıncaya kadar epeyce bir zamana gereksinimleri olacak. Özellikle onlar bizim felsefi idealizmimizi beğenirler; çünkü fikirle ilgili her şey devrim hedeflerine hizmet eder aynı zamanda."

"Fransızlar," diye sürdürdü konuşmasını Goethe, "akıllı ve zekidirler, ama temel esaslardan ve inançtan yoksundurlar. Şimdilik onlara yarayacak, onlar için faydalı olacak şeyi doğru bulurlar. Yoksa katkılarımızı değil, görüşlerimiz onlarınkini güçlendirirse, bizi takdir ederler."

Sonra kendi edebiyatımızdan konuştuk ve de bazı çağdaş genç şairlerimiz için nelerin engelleyici olduğundan.

"Bizim genç şairlerimizin çoğunluğunun," dedi Goethe, "yeterince öznel olamamalarından ve nesnel olan şeydeki konuyu bulup çıkarmayı bilememelerinden başka eksikleri yok. Yapıp yapacakları kendilerine benzeyen, kendilerinin hoşuna giden konuları bulmak; konuyu şiirsel bir konu olduğu için ele almalıdırlar, kendine ters gelse bile, bu hiç düşünülmüyor.

Ama, daha önce de söylediğim gibi, ancak iyi eğitimden geçmiş, zengin yaşam deneyimine sahip önemli kişiler bunu başarabilirler, en azından şiir yazan genç yazarlarımıza böylesi daha çok yakışır."

Cuma, 3 Aralık 1824

Bugünlerde bir İngiliz dergisinden[46] Alman edebiyatının yeni yayınları hakkında aylık bülten yazmam için çok iyi şartlarda bir teklif aldım. Teklifi kabul etmeye oldukça niyetliydim, yine de bu işi önce Goethe ile konuşmam daha iyi olur diye düşündüm.

Bu nedenle lambaların yakılacağı akşam vakti ona gittim. Storlar indirilmişti, Goethe büyük bir masanın önünde oturmaktaydı. Yemek yenmiş, iki lamba yakılmıştı. Lambalar aynı zamanda onun yüzüne ve büyük bir büste vuruyordu. Büst masanın üzerindeydi ve Goethe onu seyretmekle meşguldü. Beni dostça selamladıktan sonra Goethe büstü göstererek, "Bilin bakalım bu kim?" dedi. "Bir şair, bir İtalyan olduğunu düşünüyorum." dedim. "Bu Dante." dedi Goethe. "İyi yapılmış, güzel bir baş, ama pek sağlıklı görünmüyor. Yaşını başını almış, biraz çökmüş, keyifsiz, sanki cehennemden çıkmış gibi yüz hatları yorgun ve sarkık. O hayattayken yapılmış bir madalya var bende, Dante o madalyada her bakımdan daha güzel." Goethe ayağa kalkıp madalyayı getirdi. "Görüyorsunuz, burada burnu nasıl da güçlü, üst dudağı nasıl da canlı, çenesi nasıl da hırslı ve çene kemiği nasıl da düzgün bir ovale sahip!

Gözlerinin etrafı ve alnı bu büyük büstte de hemen hemen aynı kalmış, geri kalan tarafları daha güçsüz ve yaşlı. Yine de aslında amacım genel olarak başarılı ve övgüye değer yeni yapıtı eleştirmek değil."

Sonra Goethe bugünlerde neler yaşadığımı, neler düşündüğümü, neler yaptığımı sordu. Ona, Alman edebiyatının yeni yayınları hakkında aylık bülten yazmam için bir İngiliz dergisinden çok iyi şartlarda bir teklif aldığımı, bu teklifi değerlendirmek niyetinde olduğumu söyledim.

O ana kadar bana karşı çok sıcak davranan Goethe'nin bu sözlerle birlikte keyfi kaçtı, her mimiğinden benim düşüncemi onaylamadığı anlaşılıyordu.

"Dostlarınızın sizi rahat bırakmalarını arzu ederdim." dedi. "Yürüdüğünüz yolla ilgisi olmayan ve içten gelen eğilimlerinize tamamen ters düşen şeylerle uğraşmakla ne yapmak istiyorsunuz? Altınımız, gümüşümüz ve banknotlarımız var, hepsinin de bir değeri ve rayici var. Ama değeri biçmek için rayici bilmek gerekir. Edebiyatta da durum farklı değil. Metallerin değerini biliyorsunuz ama banknotun değil, siz bunun için buraya gelmediniz, yazacağınız eleştiriler tarafsız olmaz, her şeyi mahvedersiniz. Haksızlılık etmemek ve her yapıtın hakkını vermek ve değerini ortaya koymak istiyorsanız, önce bizim orta düzeydeki edebiyatımızı iyice öğrenmeli, böyle üstünkörü çalışmalarla işin kolayına kaçmamalısınız. Daha eskilere gidip Schlegel'lerin ne yapmak istediklerine ve ne yaptıklarına bakmak, sonra bütün çağdaş yazarları, Franz Horn, Hoffmann, Clauren ve diğerleri, hepsini okumak zorunda kalacaksınız. Bu da yetmez. *Morgenblatt*'tan *Abendzeitung*'a kadar bütün gazetelere abone olmanız gerekir, yeni çıkan her yayın hakkında günü gününe hemen bilgi sahibi olmanız için, bütün değerli saatlerinizi ve günlerinizi boşa harcayacaksınız. Hepsi bu kadar değil, bir ölçüde ayrıntılı olarak tanıtacağınız bütün yeni kitapların sadece sayfalarını çevirmeniz yetmez, onları iyice incelemeniz gerekir. Bundan ne zevk alacaksınız! Ve son olarak eğer kötüyü kötü olarak değerlendirseniz bile, tüm dünyayı karşınıza alma tehlikesini göze almadıkça, bundan söz edemeyeceksiniz bile.

Hayır, söylediğim gibi, teklifi geri çeviriniz, bu size uygun değil. Ayrıca birçok şeyi bir arada yapmaya kalkışmayınız, gücünüzü boşa harcamayınız. Ben otuz yıl önce bu kadar akıllı olsaydım, çok farklı şeyler yapmış olurdum. Schiller'le *Horen*[47] dergisi ve *Musenalmanach*'ların[48] yayımlanması için ne kadar zaman kaybettim! Şu günlerde Schiller'le

birbirimize yazdığımız mektupları gözden geçirirken, gerçekten gözüm açıldı, dünyanın bizi kullanıp payımıza da hiçbir şeyin düşmediği o işler aklıma gelince keyfim kaçıyor doğrusu. Yetenek dediğimiz şey, başka insanların yaptığı şeyleri görünce, kendisinin de aynı şeyleri başarabileceğine zanneder, ama bu böyle değil, faux frais'lere (boşuna uğraşlara) pişman olmak da var işin sonunda. Saçlarımızı bir geceliğine kıvırcık yapsak kazancımız ne olur? Saçlarımıza takılan kağıtlardan başka hiçbir şey, ertesi akşam saçlarımız yine dümdüzdür çünkü."

"Aslında mesele şu," diye devam etti Goethe, "hiç tükenmeyecek bir sermaye oluşturmalısınız. Bunu İngiliz dilini ve edebiyatını öğrenmeye başlamış olmakla elde edeceksiniz. Sebat ediniz ve genç İngilizlerin verdiği bu mükemmel fırsatın her anını değerlendiriniz. Eski dilleri çocukluk yıllarınızda öğrenememişsiniz, bu nedenle edebiyat konusunda İngilizler gibi başarılı bir milletten destek alınız. Çünkü bizim kendi edebiyatımız da büyük ölçüde onlarınkinden gelmedir. Romanlarımız, tragedyalarımız, Goldsmith, Fielding, Shakespeare'den başka kimden alınmış olabilir? Bugün bile Lord Byron, Moore ve Walter Scott'la boy ölçüşebilecek üç yazın kahramanını Almanya'da yan yana nerede bulursunuz? Tekrarlayacak olursak, İngilizce öğrenmeye devam ediniz, gelecekte başarılı bir şeyler ortaya çıkarmak için enerjinizi şimdiden çarçur etmeyiniz, bu size bir şey kazandırmaz, size uygun olmayan her şeyi bir yana bırakın gitsin."

Goethe'nin bu konuda fikrini almaktan mutlu olmuştum, içim huzur bulmuştu ve her konuda onun öğütlediği gibi davranmaya karar vermiştim.

Şansölye von Müller'in geldiği haber verildi, o da bize katıldı. Söz yine önümüzde duran Dante'nin büstünden, onun hayatı ve yapıtlarından açıldı. Adını andığımız yapıtların belirsizliği vurgulandı, kendi yurttaşlarının bile onu anlamadığı, hele bir yabancı için böyle belirsiz şeylere nüfuz etmenin pek olanaklı olmadığı ifade edildi. Goethe dostça bana dönerek, "Bu şairi okumak size günah çıkardığınız papaz tarafından kesinlikle yasaklanmalı." dedi.

Goethe ayrıca onun şiirlerinin anlaşılmamasında, zor uyak düzeninin payının büyük olduğunu belirtti. Bir de Goethe'nin Dante'den büyük bir saygıyla bahsederken kullandığı bir ifade bana ilginç geldi. Yetenek sözcüğünün Dante'yi tanımlamakta yeterli olamayacağını düşünüyordu,

daha kapsamlı, daha gizemli, daha derin ve her şeyi daha etraflıca gören biri olarak onu bir karakter olarak görüyordu.

Perşembe, 9 Aralık 1824

Akşama doğru Goethe'ye gittim. Dostça elimi sıktı ve Schellhorn için yapılacak kutlama nedeniyle yazdığım şiire övgüler yağdırarak beni karşıladı. Ben de ona, İngilizlerden gelen teklifi reddettiğimi bildiren mektubu yazdığım haberini verdim.

"Çok şükür," dedi, "yine özgürsünüz ve huzurunuz yerinde. Unutmadan sizi bir şeye karşı uyarmalıyım. Besteciler gelip, sizden bir libretto yazmanızı isteyecekler; hazırlıklı olun ve teklifi geri çevirin, çünkü bu size hiçbir şey kazandırmayacak ve vaktinizi çalmaktan başka bir şeye yaramayacak bir iş."

Goethe, Nees von Esenbeck'le Bonn'a *Paria*'nın yazarına komedinin tanıtım kitapçığını gönderdiğini söyledi bana, şairin oyununun burada sahnelendiğini görmesini istiyordu. "Yaşam çok kısa," diye ekledi, "insan birbirini mutlu etmenin yollarını bulmalı."

Berlin'de yayımlanan gazeteler önündeydi, Petersburg'daki selden bahsetti. Okumam için gazeteyi bana uzattı. Sonra Petersburg'un coğrafi konumunun kötü oluşuna değindi ve Rousseau'nun söylediği bir sözü beğendiğini belirterek güldü, bir volkanın yakınına kent kurarak püsküren ateş önlenemezmiş. "Doğa bildiğini okur," dedi, "bize istisna gibi görünen şey aslında sıradandır."

Tüm sahilleri kasıp kavuran fırtınaları anımsadık, ayrıca gazetelerde okuduğumuz şiddetli doğa felaketlerini de, Goethe'ye bu tip şeylerin nedenlerinin bilinip bilinmediğini sordum. "Kimse bilmez," diye yanıt verdi Goethe, "bu tür gizemli şeyler hakkında en ufak bir fikir yürütülemez ya da çok az şey vardır söylenecek."

Yapı İşleri Müdürü Coudray'in geldiğini haber verdiler, aynı şekilde Profesör Riemer'in de; ikisi de bize katıldı, Petersburg'un su sorunu yeniden konuşuldu, Coudray kentin planını çizerek Neva Nehri'nin etkilerini ve diğer yerlerin durumunu açıkladı.

1825

Pazartesi, 10 Ocak 1825

İngiliz ulusuna duyduğu büyük ilgi nedeniyle Goethe, benden burada bulunan genç İngilizleri ona zaman içinde tanıştırmamı rica etmişti. Bugün saat beşte beni ve tanıdığım kadarıyla olumlu yönlerinden kendisine bahsettiğim İngiliz istihkam subayı Bay H.'yı bekliyordu. Sözleşilen saatte oraya gittik, Goethe'nin genellikle öğleden sonraları ve akşamları oturduğu gayet güzel ısıtılmış odaya[49] uşak tarafından alındık. Masanın üzerinde üç lamba yanıyordu; fakat Goethe orada değildi, bitişik odadan[50] sesi duyuluyordu.

Bu arada Bay H. etrafına bakınıyordu, duvarlarda tablolardan ve büyük bir dağ haritasından başka, içinde birçok dosyanın bulunduğu bir dolap gözüne ilişti, ona bu dolapta ünlü ustaların birçok deseninin ve bütün ekollerdeki en başarılı yağlıboya tabloların gravürlerinin bulunduğunu, bunları Goethe'nin zaman içinde topladığını ve onlara tekrar tekrar bakmanın kendisine zevk verdiğini söyledim.

Birkaç dakika bekledikten sonra Goethe yanımıza geldi, dostça bizi selamladı. "Duyduğuma göre Almanca'da bir hayli yol almışsınız," diyerek Bay H.'ya döndü, "sizinle herhalde Almanca konuşabilirim Bay H." Bay H.'nın verdiği karşılık buna pek memnun olmadığını gösteriyordu, Goethe oturmamızı rica etti.

Bay H., kişilik olarak Goethe üzerinde iyi bir etki bırakmış olmalı ki, bugün yabancı konuğa gösterdiği büyük nezaket ve hoşgörülü sabır gerçekten güzeldi. "Almanca öğrenmek için buraya gelmekle," dedi, "çok iyi yaptınız, yalnızca dili kolay ve çabuk öğrenmekle kalmayacak, aynı zamanda burada bulunan havayı, suyu, yaşam tarzını, gelenekleri, toplumsal ilişkileri, ruh hali gibi şeyleri de düşünce dünyanızla birlikte İngiltere'ye götüreceksiniz."

"Şimdilerde İngiltere'de," diye karşılık verdi Bay H., "Almanca'ya karşı büyük ilgi var ve bu ilgi her geçen gün yaygınlaşıyor, iyi aileden gelen neredeyse hiçbir İngiliz genci yok ki, Almanca öğrenmesin."

"Biz Almanlar," diye içten bir karşılık verdi Goethe, "bu bakımdan sizin ulusunuzdan yarım yüzyıl daha öndeyiz. Ben elli yıldır İngiliz dili ve edebiyatı ile uğraşıyorum, yazarlarınızı, yaşam tarzınızı, ülkenizin düzenini iyi bildiğim söylenebilir. İngiltere'ye gelecek olsam, kendimi yabancı hissetmem herhalde.

Ama söylediğim gibi gençleriniz hem buraya gelip, hem Almanca öğrenmekle çok iyi yapıyorlar. Çünkü bundan sadece bizim edebiyatımız kârlı çıkmıyor, aynı zamanda itiraf etmek gerekir ki, şimdi Almanca'yı iyi bilen biri başka dil öğrenmese de olur. Fransızca'yı hariç tutuyorum, Fransızca sosyal alanda geçerli olan bir dildir, , herkes bildiği ve tüm ülkelerde bir tercümanın yerine imdadınıza yetişeceği için özellikle de seyahatlerde vazgeçilmezdir. Yunanca, Latince, İtalyanca ve İspanyolca'ya gelince bu ulusların en mükemmel yapıtlarını çok başarılı Almanca çevirilerinden okuyabiliriz, ayrıca özel bir amaç uğruna bu dillerin bin bir zorlukla öğrenilmesi gerekmiyorsa, bu diller için uzun zaman harcama gibi bir nedenimiz olmaz. Almanların ruhunda, yabancı olan her şeyi görme ve yabancıların kendine has özelliklerini benimseme eğilimleri vardır. Bu özellik ve dilimizin esnekliği Almanca çevirileri tümüyle sadık ve mükemmel hale getirmektedir.

Genellikle iyi bir çeviri ile çok yol alındığını da inkâr etmemek gerekir. Büyük Friedrich Latince bilmezdi, ama Cicero'yu Fransızca çevirisinden bizim özgün dilinde okuduğumuz mükemmellikte okumuştur."

Sonra sözü tiyatroya getiren Goethe, Bay H.'ya sık sık tiyatroya gidip gitmediğini sordu. "Her akşam tiyatroya giderim," dedi o da, "dili anlamak açısından çok faydalı olduğuna inanıyorum." – "İlginçtir," diye karşılık verdi Goethe, "işitme ve anlama yetisi ile ilgili her şey konuşmaktan önce gelir, öyle ki kısa sürede her şeyi anlayan kişi, kesinlikle her şeyi ifade edemez." – "Her geçen gün," diye karşılık verdi Bay H., "bu saptamanın doğru olduğunu daha iyi anlıyorum; çünkü konuşulan her şeyi anlıyorum, ayrıca okuduğum her şeyi de çok iyi anlıyorum, evet, hatta birisi Almanca'da kendini doğru düzgün ifade edemiyorsa, bunu bile hissediyorum. Ama iş konuşmaya gelince tıkanıp kalıyorum, ne istediğimi doğru düzgün söylemeyi beceremiyorum. Sarayda yüzeysel bir konuşma, bayanlarla şakalaşma, dans ederken sohbet etme ve bu gibi şeyleri gayet iyi başarıyorum. Ama zor bir konuda fikrimi ifade etmeye kalkışınca veya özel

bir konuda kültür gerektiren bir şeyler söylemeye kalkınca tutulup kalıyorum, işin içinden çıkmam olanaksızlaşıyor." – "Kendinizi avutmanın yolu," diye karşılık verdi Goethe, "böyle sıra dışı konuları konuşmanın bizim için de kendi dilimizde zor olduğunu bilmeniz olur."

Bunun üzerine Goethe Bay H.'ya Alman edebiyatından neler okuduğunu sordu. *Egmont*'u okudum," diye cevap verdi, "üç kez okuyacak kadar beğendim kitabı. Aynı şekilde *Torquato Tasso*'da büyük bir keyif verdi bana. Şimdi ise *Faust*'u okuyorum, ama onu biraz zor bulduğumu söylemeliyim." Onun son sözlerine güldü Goethe. "Elbette," dedi, "ben olsam size *Faust*'u okumanızı tavsiye etmezdim. Çok iyi bir yapıt, ama bütün sıradan duyguların çok ötesine uzanıyor. Bana sormadan onu okumaya başladığınıza göre, onunla hakkını nasıl vereceğinizi de siz kendiniz bulmalısınız. Faust örneği nadir bulunan bir birey, çok az sayıda insan onun iç dünyasını hissedebilir. Aynı şekilde ironi sayesinde ve zengin bir dünya görüşünün somut bir örneği olarak Mephistopheles karakterinin kavranması da biraz zor. Ne kadar aydınlanacağınız konusu artık size kalmış. *Tasso* ise genellikle insani duygulara oldukça yakındır, biçim yönünden içerdiği ayrıntılar ise anlamayı kolaylaştırır." – "Yine de," diye karşılık verdi Bay H., "Almanya'da *Tasso* zor bir eser olarak değerlendiriliyor, onu okuduğumu söylediğimde bana şaşırıyorlar." – "*Tasso*'nun özü," dedi Goethe, "insanın artık çocuk olmadığı ve iyi bir topluma gereksinim duyduğudur. İyi bir aileden gelen, yeterince zekâya, duyarlılığa, gereğince kültüre sahip, orta ve üst sınıfın kültürlü insanlarının bulunduğu çevreden çıkan sizin gibi genç biri *Tasso*'yu zor bulmayacaktır."

Konuşma *Egmont*'a yöneldi, onun hakkında Goethe şunları söyledi: "*Egmont*'u 1775 yılında yazdım, yani elli yıl önce. Tarihe tümüyle, gerçeğe ise olabildiğince bağlı kaldım. Bunun üzerinden on yıl geçip Roma'ya gittiğimde, yazmış olduğum devrimci sahnelerin Hollanda'da aynen yaşandığını gazetelerde okudum. Bundan dünyanın hep aynı kaldığını ve benim anlattıklarımın da hayatın bir parçası olduğunu anladım."

Bu ve buna benzer konuşmalarla tiyatro saati yaklaşmıştı, ayağa kalktık ve Goethe tarafından içtenlikle uğurlandık.

Eve giderken Bay H.'ya Goethe'yi nasıl bulduğunu sordum. "Ben şimdiye kadar hiçbir insan tanımadım ki," diye yanıt verdi, "tüm sevgi dolu hoşgörüsü ile doğuştan bu kadar çok erdeme sahip olsun. Kendini ne kadar

farklı göstermeye çalışırsa çalışsın, ne kadar alçakgönüllü olursa olsun, o hep çok büyük bir insan olarak kalacak."

Salı, 18 Ocak 1825

Bugün Saat beşte Goethe'ye gittim, birkaç gündür kendisini görmemiştim, onunla güzel bir akşam geçirdim. Onu akşam karanlığında oğlu ve doktoru Saray Danışmanı Rehbein ile sohbet ederken odasında buldum. Ben de masaya oturup onlara katıldım. Akşamın alacasında biraz daha konuştuk, sonra lamba getirildi, Goethe'yi tümüyle sağlıklı ve neşeli gördüğüme sevindim.

Her zamanki gibi ilgiyle son günlerde nelerle karşılaştığımı sordu, ben de ona şair bir bayanla tanıştığımı söyledim. Bir de onun sıradan bir yetenek olmadığını ekledim, onun bazı şiirlerini okumuş olan Goethe benim bu övgümü onayladı. "Memleketini anlattığı şiirlerinden biri," dedi, "oldukça kendine özgü bir karaktere sahip. Dış dünya ile ilgili şeyleri çok iyi ifade ediyor, ayrıca iç dünya ile ilgili bazı güzel özelliklere de sahip. Elbette onda da eleştirilebilecek bazı şeyler var, ama onları bir yana bırakalım, yeteneğinin doğruyu göstereceği yolda onu şaşırtmayalım."

O anda konu genel olarak bayan şairlere gelmişti, Saray Danışmanı Rehbein, kadınların şiir yazma yeteneğinin kendisine düşünsel açıdan bir tür cinsel dürtü gibi geldiğini söyledi. Goethe bir yandan bana bakıp gülerek, "Duydunuz işte, düşünsel açıdan cinsel dürtü! Doktor çok doğru ifade etti!" – "Doğru ifade edip edemediğimden emin değilim," diye devam etti o da, "ama buna yakın bir şey. Kadınlar genellikle aşk denen mutluluğu tatmamışlar, düşünce ile ilgili konularla bu boşluğu gidermek istiyorlar. Vaktinde evlenmiş ve çocuk sahibi olmuş olsalar, şiir yazmak akıllarına bile gelmez."

"Bu konuda ne ölçüde haklı olduğunuzu," dedi Goethe, "araştırmak istemem, ama evlilikle beraber yaratılarına son veren, başka işlerle uğraşan kadınları çok gördüm. Mükemmel resim yapan kızlar tanıdım, eş ve anne olur olmaz uğraşıları son buldu; çocuklarıyla ilgilenmeye başladılar ve bir daha ellerine kalem almadılar."

"Bayan şairlerimiz," diye devam etti Goethe oldukça heyecanlı, "istedikleri kadar şiir ya da yazı yazsınlar, yeter ki erkekler kadınlar gibi

yazmasın! Benim hoşuma gitmeyen bu. Gazetelerde ve kitaplarda her şeyin yetersiz, gittikçe de daha yetersiz olduğunu görüyoruz! Şimdi *Cellini*'nin[51] bir bölümünü *Morgenblatt*'ta bastırsak, acaba nasıl karşılanır!"

"Bu arada," diye devam etti, "iyimserliğimizi yitirmeyelim ve bizi erkeksi bir ruhla Sırp dünyasına sokan Halle'deki güçlü kızımızla[52] yetinmesini bilelim. Şiirleri muhteşem! İçlerinde bazıları Hz. Süleyman'ın Ezgiler Ezgisi'ni bile geride bırakır, bu da çok önemli bir şey. Bu şiirler üzerine yazdığım makaleyi bitirdim, şu anda da basılmış durumda." Bunları söylerken içinde o makaleyi gördüğüm *Kunst und Altertum*'un yeni sayısına ait formanın ilk dört sayfasını bana uzattı. "Her bir şiirin içeriğine bakarak kısa kısa konusundan bahsettim, şiirlerindeki güzel motifleri beğeneceğinizden eminim. Rehbein da şiirden anlar, en azından içerik ve konu ne demek bilir, bu bölümü sesli sesli okursanız belki dinlemek onun da hoşuna gidecektir."

Tek tek ele alınan şiirlerin konusunu yavaş yavaş okudum. Dikkat çekilen konular öyle canlı öyle açık bir şekilde anlatılmıştı ki, her bir sözcük bütün şiiri hayalimde canlandırmama yetiyordu. Aşağıda yazılanları özellikle çok beğendim:

1

Güzel kirpiklerini asla yerden kaldırmayan genç bir Sırp kızın terbiyesi.

2

Sevgilisini, sağdıç olarak bir üçüncü kişiye götürmek zorunda olan seven bir erkeğin iç çatışması.

3

Sevgilisi için endişelenen genç kız, mutluymuş gibi görünmemek için şarkı söylemek istemez.

4

Delikanlının dul kadına, yaşlı erkeğinse bakireye talip olması geleneğinin altüst olmasından yakınma.

5

Bir delikanlının, annenin kızına çok fazla özgürlük vermesinden yakınması.

6

Efendisinin kendisine olan ilgisini ve kendisiyle ilgili niyetlerini açıklayan atla, genç kızın özel ve neşeli konuşması.

7

Genç kız sevmediği adamı istemez.

8

Güzel garson kız; sevgilisi, gelen müşteriler arasında yoktur.

9

Seven erkeğin sevgilisini bulup nazikçe uyandırması.

10

Kocanın mesleği ne olacaktır?

11

Aşkla ilgili sevinçler kendini belli eder.

12

Seven erkek yabancı memleketlerden döner, genç kızı gündüz vakti görür, gece vakti ise ona sürpriz yapar.

Sanki şiirlerini okumuşum gibi sırf bu motiflerin bile bana yeterli olduğunu, bu nedenle okuduklarımdan sonra, onun şiirlerini okuma isteğimin kalmadığını söyledim.

"Tümüyle haklısınız," dedi Goethe, "bu böyle. Ama siz bundan, kimsenin bir türlü kavrayamadığı bir şey olan motiflerin çok önemli olduğunu anladınız. Kadınlarımız bundan tamamen habersizler. Bu şiir güzel derler, bunu söylerken yalnızca duyguları, sözcükleri ve dizeleri düşünürler. Oysa bir şiirin gerçek gücünün ve etkisinin olaylardan, motiflerden kaynaklandığını kimse düşünmez. Bu yüzden de motif diye bir şeyin

olmadığı, sadece duygularla, uyaklı dizelerle konuya benzer bir durumun uydurulduğu binlerce şiir yazılıyor. Bir de bu işin acemilerinde, özellikle de kadınlarda şiir kavramı tam oturmuş değil. Genellikle teknik sorunları çözdüler mi, işi kavradılar, işin uzmanı oldular zannediyorlar; ama çok yanlış yoldalar."

Profesör Riemer'in geldiği haber verildi; Saray Danışmanı Rehbein müsaade isteyip gitti. Riemer bize katıldı. Sırp aşk şiirlerinin motifleri üzerine sohbet devam etti. Riemer konuya yabancı değildi, yukarıda sözü edilen konulara bakılarak şiir yazılacağı gibi, Sırpça'da varlığından habersizce aynı motiflerin Almanlar tarafından kullanılıp yazılabildiğini de belirtti. Bunun üzerine Riemer kendi şiirlerinden bazılarını anımsadı, şiirleri okurken Goethe'nin bazı şiirleri aklıma geldi, ben de o şiirlerin isimlerini andım.

"Dünya hiç değişmiyor," dedi Goethe, "bir ulusun başka uluslar gibi yaşadığı, sevdiği, hissettiği şeyler tekrarlanıp duruyor, o zaman niçin bir şair diğerleri gibi yazmasın? Yaşanan olaylar aynı, niçin şiirlerin konuları aynı olmasın?"

"İşte yaşamın ve duyguların bu benzerliği," dedi Riemer, "diğer ulusların şiirlerini de anlayacak durumda olmamızı sağlıyor. Şayet böyle olmasaydı, yabancı ulusların şiirlerinde neden bahsedildiğini bile anlamazdık."

"Bu yüzden de," diye söze girdim, "şiirin kaynağının yaşam değil, kitaplar olduğunu söyleyen bilim adamları bana hep çok garip gelmiştir. Söyledikleri hep şudur: Bunu şuradan, şunu buradan almış! Örneğin Shakespeare'de, antikçağ yazarlarında bölümler bulurlar, o halde Shakespeare bu yazdıklarını o yazarlardan almıştır! Başkalarında olduğu gibi Shakespeare'de[53] de güzel bir kıza bakarken onu kızları olarak gören anne-babanın, onu gelin diye evine götürecek delikanlının talihli sayıldığı bir konu vardır. Homeros'ta da[54] aynı konu işlenmiş diye Shakespeare bunu Homeros'tan almış oluyor! Çok şaşırtıcı! Sanki insanın böyle şeyleri bilmesi için bu kadar derine inmesi şartmış, sanki böyle şeyleri her gün yaşayıp, hissedip konuşamazmış gibi!"

"Evet öyle," dedi Goethe, "bu çok gülünç."

"Bu konuda," diye devam ettim, "Lord Byron'ın da daha farklı bir yaklaşımı yok, sizin *Faust*'unuzu incelerken, bunu şuradan, şunu buradan almış olduğunuz şeklinde değerlendirmelerde bulunuyor."

"Lord Byron'ın bulmuş olduğu bu parlak şeylerin," dedi Goethe, "büyük bir bölümünü okumadım, ben Faust'u yazarken ondan çok daha az kafa yormuştum tüm bunlara. Bence Lord Byron sadece şair olarak büyük, fikirlerini açıklamaya kalkışınca, çocuktan farkı kalmıyor. Aynı şekilde kendi ulusunun kendisine yöneltti̇ği haksız saldırılar karşısında da ne yapacağını bilemiyor; oysa onlara karşı kendini daha iyi ifade etmesi gerekirdi. Ortada duran şey benimdir diyebilmeliydi; ister yaşamdan, ister kitaplardan alınmış olsun fark etmez, tartışılması gereken şey alınan şeylerin doğru kullanılıp kullanılmadığıdır! Walter Scott *Egmont*'umun bir sahnesini kullanmıştı, bunda haklıydı da, sağduyulu bir yaklaşım olduğu için övgüye değer. Aynı şekilde benim Mignon karakterimi de romanlarının birinde aynen kullanmıştır; tabii aynı bilgelikle mi, bu ayrı bir konu. Lord Byron'ın değişime uğramış şeytanı[55], Mephistopheles'in bir devamıdır, fena da sayılmaz! Orijinalinden kaçınmış olsaydı, ortaya daha iyi bir şey çıkmazdı. Böylece benim Mephistopheles'im Shakespeare'den bir lied okur, neden olmasın? Şayet Shakespeare'in liedi gerekli motifleri içeriyorsa, yeni bir şey bulmak için niçin zahmete katlanayım? Eğer benim *Faust*'un giriş bölümü, Eski Ahit'in Hz. Eyüp'ü ile bir benzerlik taşıyorsa, doğru yapmışım demektir, bu nedenle eleştirilere hedef olmamam, aksine övgüye değer görülmem gerekir."

Goethe'nin neşesi yerindeydi. Bir şişe şarap getirtip, bana ve Riemer'e ikram etti; kendisi de Marienbad suyu içti. Belki ifade açısından bazı yerlerde bazı şeyleri düzeltmek gerekir diye, Riemer'le beraber Goethe'nin biyografisinin devamını anlatan elyazmasının akşamleyin incelenmesine karar verilmişti. Goethe, "Eckermann da bizimle kalıp, dinleyecek," dedi, bunu duymak çok hoşuma gitti; Riemer'in önüne elyazmasını koydu, o da 1795 yılından itibaren okumaya başladı.

Yaz boyunca Goethe'nin hayatını anlatan yılların basılmamış tüm bölümlerini günümüze kadar tekrar tekrar okuma ve inceleme mutluluğunu yaşamıştım zaten. Ama şimdi Goethe'nin yanında bu bölümleri sesli sesli okunurken duymak, ayrı bir keyif olmuştu. Riemer dikkatini ifade tarzına vermişti, ben ise Goethe'nin büyük yeteneğine, kullandığı sözcüklerin ve

deyimlerin zenginliğine hayran olma fırsatını elde etmiştim. Anlatılan dönem Goethe'nin gözlerinde yeniden canlandı, anılara dalmıştı, bazı şahıslardan ve olaylardan bahseden metnin eksiklerini anlattığı ayrıntılarla giderdi. Muhteşem bir geceydi! Goethe'nin çağdaşı birçok isim anıldı; doğal olarak söz sıkça 1795-1800 yılları arasındaki dönemde gündemden düşmeyen Schiller'den açıldı. Tiyatro onların ortak çalışma alanıydı, Goethe'nin en önemli yapıtları da bu döneme rastlamaktaydı. *Wilhelm Meister* bitmiş, *Hermann ve Dorothea* hemen arkasından tasarlanmış ve yazılmış, *Horen* dergisi için *Cellini* çevrilmiş, *Xenien* Schiller'in *Musenalmanach*'ı için beraberce yazılmış; hemen her gün bir şeylerle uğraşılmıştı. Bunların hepsi bu akşam konuşuldu, Goethe'nin ilginç şeyler anlatması için çok fırsat çıktı.

Konuşma sırasında, "*Hermann ve Dorothea* hâlâ okurken beğendiğim nehir şiirlerimden en önemlisi," dedi, "şimdiye dek onu duygulanmadan okumam mümkün olmadı hiç. Özellikle de Latince çevirisi çok hoşuma gidiyor; bu çevirisi bana daha soylu geliyor, sanki biçim yönünden aslına kavuşmuş gibi."

Wilhelm Meister'den de tekrar tekrar söz açıldı. "Schiller," dedi, "trajik öğenin romanın dokusuna dahil edilmesini eleştirmişti. Bildiğimiz gibi bunda çok da haklı sayılmazdı. Bana yazmış olduğu mektuplarda *Wilhelm Meister*'le ilgili önemli düşünceler ve yorumlar vardır. Ayrıca bu yapıt, benim bile çözümleyemediğim şifrelere sahip yapıtlardandır. Bir odak noktası aranıyor, bunu bulmak oldukça zor ve doğru da değil. Şunu düşünmüş olmalıyım, önümüzden geçip giden zengin ve renkli bir yaşamın, kendi içinde bir anlamı olan dile getirilmemiş bir eğilimi olabilir. Ama illa da bunun söylenmesi gerekiyorsa, yapıtın sonunda Friedrich'in kahramanımıza yönelttiği şu sözler esas alınabilir: ‘Sen bana aynı babasının dişi eşeklerini aramak üzere uzaklara gidip bir imparatorluk bulan Kiş'in oğlu Saul gibi geliyorsun.'[56] Bunun üzerinde durulmalı. Aslında bütün bunlarla söylenmek istenen şey, insanın, tüm aptallıklarına ve şaşkınlıklarına rağmen, daha yüce bir irade tarafından yönlendirilerek mutlu sona ulaşmasıdır."

Son elli yıldan beri Almanya'da yaygınlaşan orta sınıfın geniş kültürü üzerine düşünceler üretildi, Herder ve Wieland'la kıyaslayınca Lessing'in buna fazla bir katkısının olmadığına değindi Goethe, "Lessing çok büyük

bir zekâydı ve ancak kendisi kadar zeki biri ondan gerçekten bir şeyler öğrenebilirdi. Sıradan insanlar için tehlikeli biriydi." Lessing'i örnek almış, ama büyük önderinin çok gerisinde kaldığı için de geçen yüzyılın sonunda adını çokça duyurmamış bir gazetecinin adını andı.

"Almanya'daki üst sınıfın tümü," dedi Goethe, "üslubunu Wieland'a borçludur. Ondan çok şey öğrendiler, kendini doğru düzgün ifade etme yeteneği küçümsenecek bir şey değildir."

Xenien'den söz açılınca, Schiller'in yazmış olduklarını keskin ve çarpıcı bulduğunu, kendisininkilerin ise masum ve sönük olduğunu söyledi. "Schiller'e ait olan *Tierkreis*'ı (On İki Burç) hep hayranlık duyarak okurum." dedi. "Dönemin Alman edebiyatına etkileri düşünülemeyecek kadar büyük olmuştur." *Xenien*'de haklarında olumsuz yazıların çıktığı kişilerin isimleri de bu vesile ile anıldı; ama ben onların ismini aklımda tutamadım.

Sözünü ettiğim elyazması Goethe'nin bu ve bunun gibi yüzlerce açıklaması ve eklemeleriyle zaman zaman bölünerek, 1800 yılı sonuna kadar olan bölüm okunup tartışıldıktan sonra, Goethe kağıtları kaldırdı ve oturduğumuz büyük masanın baş tarafına hafif bir akşam yemeği hazırlattı. Yemeğimizi iştahla yedik; Goethe ise bir lokma bile yemedi, zaten onu akşamları yemek yerken hiç görmemiştim. Masada oturarak bize eşlik etti, şarap ikram etti, lambaları temizledi, ayrıca güzel sözleriyle ruhumuz canlandı. Schiller'in hatırası onda o kadar tazeydi ki, akşamüstü yaptığımız konuşmaların neredeyse yarısı Schiller'le ilgiliydi.

Riemer sözü Schiller'in kişiliğine getirdi. "Vücudunun yapısı, yolda yürüyüşü, her hareketi gururlu ve etkileyiciydi, yalnız gözlerinin ifadesi yumuşaktı." – "Evet," dedi Goethe, "geriye kalan her şeyi gururlu ve muhteşemdi, sadece gözlerinin ifadesi yumuşaktı. Yeteneği de bedeni gibiydi. Ne kadar kapsamlı olursa olsun, her konuya büyük bir cesaretle yaklaşır, her konuyu inceler, evirip çevirip bakar, farklı açılardan değerlendirir, değişik şekillerde işlerdi. Seçtiği konuya adeta dışarıdan bakardı, insanın iç dünyasında ortaya çıkan sessiz gelişim onun tarzı değildi. Yeteneği oldukça değişkendi. Bu yüzden hiç kararlı biri değildi ve bir işin sonunu getirmeyi bilmezdi. Genel provadan az önce bir rolü değiştirdiği çok olmuştur.

İşe genellikle cesaretle başlasa da, birçok şeyi bir nedene dayandırmayı bilmezdi. Geßler'e ağaçtan elma kopartıp erkek çocuğun kafasına koydurup nişan aldırmak istediği *Tell*'in bir sahnesini onunla tartışmam gerekmişti. Bu benim anlayışıma çok tersti, bu zalimliğe hiç olmazsa farklı bir boyut kazandırması konusunda onu ikna ettim, yüz adım mesafeden ağaçtaki bir elmaya nişan alabileceğini söyleyerek, Tell'in oğluna, babasının bu becerisi ile Bey'e büyüklük taslatabilirdi. Schiller başlangıçta beni dinlemedi, ama sonra benim düşüncelerime ve ricalarıma uyarak önerilerimi yerine getirdi.

Bana gelince her şeyi fazlası ile gerekçelendirdiğim için, oyunlarım tiyatrodan uzak kalmıştır. *Eugenie*[57] mantıklı gerekçeler zincirinden oluştuğu için, sahnede başarı şansı olamaz.

Schiller tiyatro için yaratılmış bir yetenekti. Her oyunu ile daha ileriye adım attı ve gittikçe daha da mükemmelleşti; onda şaşırtıcı olan *Haydutlar*'dan sonra en parlak döneminde bile bir türlü vazgeçemediği zalimce anlatı öğelerine bir yakınlık duymasıydı. *Egmont*'taki mahkeme kararının okunduğu hapishane sahnesini çok iyi anımsıyorum, ölüm kararının Egmont'ta yarattığı etkiden haz duyması için Alba'yı maskeli ve pelerine sarınmış halde arka planda sahneye çıkarmamı istemişti. Böylelikle Alba intikam ve kötülüğe doymak bilmez biri olarak anlatılmak istenir. Doğal olarak ben buna karşı çıktım ve Alba bu sahneden çıkarıldı. Schiller garip yönleri olan büyük bir insandı.

Schiller geçen her hafta bir başkası, daha mükemmel biriydi; onu her gördüğümde kültürünü, bilgeliğini ve düşüncelerini geliştirmiş olarak karşıma çıkardı. Ondan bana kalan en güzel hatıra onun mektupları, bu mektuplar onun en değerli yapıtları arasında sayılabilir. Son mektubunu, hazinelerim arasında kutsal bir emanet olarak saklıyorum." Goethe ayağa kalkıp o mektubu getirdi, bana uzatarak, "İşte bakınız ve okuyunuz." dedi.

Mektup güzeldi ve cesur bir kalemin ürünüydü. Schiller, *Rameau'nun Yeğeni*[58] adlı roman hakkında Goethe'nin açıklamalarını yorumluyordu. Goethe burada dönemin Fransız edebiyatından bahsetmişti ve Schiller'in fikrini almak için ona elyazmasını göstermişti. Mektubu Riemer'e okudum. "Görüyorsunuz," dedi Goethe, "söyledikleri ne kadar isabetli ve doğru, el yazısı gibi görüşleri de en ufak bir zafiyet içermiyor. O muhteşem bir

insandı ve en parlak zamanında bizlerden uzaklaştı." Mektup 24 Nisan 1805 tarihliydi[59], Schiller ise 9 Mayıs'ta ölmüştü.

Mektubu elden ele dolaştırıp inceledik, güzel yazısını beğendiğimiz kadar, açık ve net ifadesini de beğenmiştik, Goethe arkadaşının sevgi dolu hatırası ile ilgili şeyler anlattı, bu arada saat gece on biri çoktan geçmişti, oradan ayrıldık.

Perşembe, 24 Şubat 1825

"Hâlâ tiyatro yönetiminde olsaydım," dedi Goethe bu akşam, "Byron'ın *Venedik Dukası*'nı[60] sahnelemek isterdim. Gerçi oyun çok uzun, kısaltılması gerekir; ama bazı sahnelerin kesilip çıkartılarak değil de, her sahnenin kendi içinde özetlenerek düzenlenmesi, yani daha kısaltılarak sahnelenmesi gerekir. Böylelikle değişiklikler yapılarak oyuna zarar verilmemiş olur ve güzel taraflarının önemli yanı kayba uğramaksızın tamamen daha güçlü bir etki bırakmış olur."

Goethe'nin bu açıklamaları, tiyatro konusunda böylesi yüzlerce durumda ne yapmak gerektiği konusunda bana yeni bir fikir vermişti, bu işten anlayan yetişmiş bir beynin ya da bir şairin öngördüğü ilkeleri öğrenmiş olmak beni sevindirmişti.

Lord Byron üzerine konuşmaya devam ettik, Byron'ın Medwin'le konuşmalarında, Byron'ın tiyatro oyunu yazmayı nankör bir iş olarak gördüğünü söyledim. "Asıl mesele," dedi Goethe, "şairin izleyicinin ilgisini çekecek, zevkine hitap edecek yolu bulmayı bilmesidir. Yeteneğin eğilimi izleyicininki ile buluştu mu, her şey başarılmış demektir. Houwald bunu *Bild* adlı yapıtı ile kanıtladı, böylece herkesin takdirini kazanmış oldu. Lord Byron'ın eğilimleri izleyicininkinden farklılık gösterseydi, belki de bu kadar başarılı olamayacaktı. Çünkü burada sorulacak soru şairin ne kadar önemli olduğu değil, daha çok kişiliği ile genel izleyici kitlesinden pek bir farklılık göstermemesidir, genellikle bu sayede kitlenin takdiri kazanılır."

Lord Byron hakkındaki sohbeti sürdürdük, Goethe'de onun olağanüstü dehasına duyduğu hayranlığı belirtti. "Buluş diye nitelendirdiğim şeyin daha büyüğüne," dedi, "dünyada ondan başka kimsede rastlamadım. Dramla ilgili bir düğümü çözümleme tarzı her zaman tahmin edilenin ötesindedir, hep düşünüldüğünden daha iyidir." – "Shakespeare için de ben bunun böyle

olduğunu düşünüyorum," diye karşılık verdim, "özellikle de Falstaff için, Falstaff'ın yalanları sonucu içine düştüğü çıkmazlarla ilgili olarak, ben olsam ne yapardım diye düşündüğümde, Shakespeare tabii ki benim düşündüklerimi altüst edecek bir çözüm buluyor. Aynı şeyi siz Lord Byron için söylüyorsunuz, onun payına düşebilecek en büyük övgü bu. Yine de," diye ekledim, "oyunun başını ve sonunu gayet net bilen şair, ürkek okuyucuya göre oldukça üstün bir konumda."

Goethe bana hak verdi, yaşamında kanun ve kural tanımayan biri olarak sonunda olabilecek en aptal kurala, üç birlik kuralına[61] boyun eğen Lord Byron'a güldü. "Bu kuralın esasını," dedi, "o başkalarından daha az anladı. Esas olan anlaşılabilir olmaktır, üç birlik kuralı ile bu sağlanırsa, doğru hareket edilmiş olunur. Ama eğer bu kural anlaşılır öğeyi anlaşılmaz kılıyorsa, bunu bir kural olarak görüp uygulamaya kalkışmak her zaman için aptalca. Bu kuralı bulan Yunanlılar bile, her zaman ona sadık kalmamışlardır; Euripides'in *Phaethon*'unda olduğu kadar başka oyunlarda da uzam değişir, aslında o kadar önemli olmayan bir kurala körü körüne uymaktan daha önemli olan şeyin, konunun doğru dürüst anlatılması olduğu görülüyor. Shakespeare'in oyunlarında zaman ve uzam birliğinin sınırları olabildiğince zorlanır; ama onun oyunları anlaşılır oyunlardır, onun oyunlarından daha anlaşılır oyun yok, Yunanlılar bu oyunları okumuş olsalar, bu özelliğinden dolayı onları kusursuz bulurlar herhalde. Fransız şairleri üç birlik kuralına sıkı sıkıya bağlı kalmaya çalışmışlar, dram kuralını dramla ilintili şeylerle değil, hikaye ile çözmeye çalışarak oyunun anlaşılabilirliğine haksızlık etmişlerdir."

Bu arada aklıma Houwald'ın *Die Feinde*'si (Düşmanlar) geldi, bu dramda yazar, uzam birliğini korumak için birinci sahnede oyunun anlaşılabilirliğine zarar vererek kendisine engel oluşturuyor, üstelik oyunun sağlayacağı olası daha büyük başarıyı, kimsenin kendisinden hoşnut olmayacağı bir hayal uğruna harcıyor. Bunun karşıtı olarak *Götz von Berlichingen*'i anımsadım, bu oyunda uzam ve zaman birliğine olabildiğince bağlı kalınmıştır, ama olaylar şimdiki zamanda geliştirilip, her şey dolaysız olarak gözler önüne serilerek, dünyadaki hiçbir oyunda olmadığı kadar dram öğesi ve anlaşılabilirlik öğesi gerçek kılınmıştır. Ayrıca eğer olay, ait olduğu zamanda bizim gözlerimizin önünde ayrıntılarıyla gelişecek kadar uzun değilse, zaman ve uzam birliğinin Yunanlılarda olduğu gibi kullanılması doğal olur ancak diye düşündüm; ama uzun ve birden çok

yerde gerçekleşen bir olayı bir yerle sınırlamak gibi bir gerekçe olamaz, hele bizim şimdiki sahnelerimizde, sahnelerin istenildiği kadar değiştirilmesine bir engel yokken.

Goethe, Byron üzerine konuşmaya devam etti. "Onun hep sınırları zorlayan doğasına," dedi, "üç birlik kuralına uyarak yaslandığı sınırlama sanki çok yakıştı! Keşke etik konularda da kendine sınır koymayı bilebilseydi! Bunu yapmaması onu mahvetti, onun yok oluşuna bu dizginsizliğin neden olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Kendisiyle ilgili olarak çok karamsardı. Tutkulu bir yaşam sürdü, ne yaptığını bilmez, düşünmezdi. Kendisini her konuda özgür sayıp, başkalarının hiçbir şeyini onaylamayarak kendini mahvetti, çevresini de kendisine karşı harekete geçirdi. Yazdığı *English Bards and Scotch Reviewers*'la (İngiliz Şancılar ve İskoç Eleştirmenler) hemen işin başında önemli edebiyat adamlarının kalbini kırdı. Daha sonra da yaşamak için bir adım geri atmak zorunda kaldı. Daha sonraki yapıtlarında muhalif ve horgörülü tavrını sürdürdü; devlet ve kilise de onun eleştirel tavrından nasibini aldı. Bu düşüncesiz çalışmaları onu İngiltere'den uzaklaştırdı, belki zamanla Avrupa'dan da uzaklaştıracaktı. Ona her yer dar geldi, sınırsız bireysel özgürlüğü içinde kendini boğuluyormuş gibi hissediyordu; dünya onun için hapishane gibiydi. Yunanistan'a gitmesi kendi özgür kararı değildi, dış dünya ile olan uyumsuzluğu onu buna itti.

Geleneksel ve yurtsever bağlarını koparmakla, sadece mükemmel bir insanı kişisel olarak felakete sürüklemekle kalmadı, aynı zamanda devrimci bilinci ve bununla ilintili olan tahrik etme huyu kendinin yeterince gelişmesine engel oldu. Ayrıca son bulmayan muhalif ve horgörülü tavrı başarılı yapıtları açısından da zararlı oldu. Nedeni de şu, şair sadece huzursuzluğunu okuyucuya aktarmakla kalmadı, tüm muhalif tavırlarıyla olumsuzluklara yol açtı, olumsuzluk hiçbir şeydir. Kötü olana kötü dersem, bundan benim kazancım ne olur? Doğal olarak iyi olana kötü demekle daha da zararlı olmuş olurum. Gerçekten başarılı olmak isteyen, asla küçümseyici tavra sahip olmamalı, olumsuz şeylerle uğraşmamalı, her zaman iyi ile ilgilenmeli. Çünkü yıkıcı olmak yerine, insanlığa salt mutluluk duygusunu tattıracak şeyler yapmalı."

Goethe bu güzel sözleri ile beni yeniledi, harika ilkeleriyle beni mutlu etti.

"Lord Byron'a şu açılardan bakılabilir," diye Goethe devam etti, "insan, İngiliz ve büyük bir dâhi olarak Byron. Erdemleri mükemmel bir şekilde insan yanından kaynaklanır, kötü yönleri ise bir İngiliz ve bir İngiliz lordu olmasından; dehasına gelince o tüm değer yargılarını altüst ediyor.

Tüm İngilizler onun gibi biraz düşüncesizdir; dağınıklıkları ve partizan tutumları kendilerini doğru dürüst eğitmelerine engel oluyor. Ama pratik yönleriyle başarılı oluyorlar.

Böylelikle Byron hiçbir zaman kendisi hakkında düşünecek noktaya gelemedi; Byron'ın ‘Çok para yönetime boyun eğmez!' sloganının kanıtladığı gibi, onun düşünceleri başarılı olmadı, çünkü çok para yönetimi felce uğratır.

Ama yazmak istediği her şeyi başarmıştır, denebilir ki, esin onda düşüncenin yerini almıştır. Durmadan yazmak zorunda kalmıştır; insandan kaynaklanan, özellikle de yürekten gelen her şey, Byron'da olağanüstüdür. Kendi yapıtlarını, güzel çocuklar doğuran kadınlar gibi yazardı; kadınlar da bu konuda düşünmezler ve bunu nasıl başardıklarını bilmezler.

O büyük bir yetenek, yetenek onda doğuştan var, hiç kimsede ondan daha büyük bir şiir yeteneğine rastlamadım. Olaylara dışarıdan bakış açısı ve geçmiş olayları kavramaktaki gayet net sezgisi onu Shakespeare kadar önemli kılıyor. Ama Shakespeare salt insan yönüyle ondan üstündür. Bunu Byron da hissetmişti, bunun için Shakespeare'den pek fazla söz etmez, onun yapıtlarındaki önemli pasajları ezbere bilse bile. Onu yadsımak hoşuna gidiyordu herhalde, nedeni de Shakespeare'in neşesinin onu rahatsız etmiş olmasıdır; onun karşısına koyacağı bir şeye sahip değildi. Pope'dan korkmadığı için, ona karşı çıkmaz. Yeri geldiğinde onun ismini daha çok anar, ona daha çok saygı duyar, çünkü Pope'dan daha önemli olduğunu bilir."

Goethe'nin Byron hakkında söyleyecekleri bitmeyecek gibiydi, bense onu dinlemeye doyamıyordum. Araya giren başka sohbetlerden sonra sözüne şöyle devam etti:

"İngiliz lordu sıfatıyla soylu sınıfa mensup olması onun açısından bir olumsuzluk oldu; çünkü her yeteneğe çevresi sınır koyar, bir de böyle soylu ve varlıklı bir aileden gelmişse, daha çok olur bu. Bir yeteneğin orta sınıftan

gelmesi çok daha uygundur; bundan dolayıdır ki, biz büyük sanatçıların ve şairlerin çoğunu orta sınıfta buluruz. Byron'ın sınır tanımama eğilimi, şayet kendisi daha alt sınıftan ve daha az mal varlığına sahip bir aileden gelseydi, onun için bu kadar tehlikeli olmayabilirdi. Her arzusunu gerçekleştirecek güce sahipti ve bu onu sonu gelmez kavgalara sürükledi. Ayrıca bu kadar soylu birini, herhangi bir sınıf nasıl etkileyebilir, onda nasıl saygı uyandırabilir? Kafasını karıştıran her şeyi ifade etti, bu da onu çevresi ile çözümsüz bir çatışmaya sürükledi."

"İnsanı şaşırtan şey," diye devam etti Goethe, "soylu ve zengin bir İngiliz'in yaşamının büyük bir bölümünü kız kaçırmakla ya da düellolarda geçirmiş olması. Lord Byron'ın kendisi, babasının üç kız kaçırmış olduğunu anlatıyor. Bu bakımdan o da babasının akıllı oğlu!

Aslında hep doğada yaşıyormuş gibiydi, yaşam tarzı onu her gün kendini savunma gereksinimi içinde bırakıyordu. Bu yüzden de sonu gelmez tabanca atış talimleri yapardı. Her anı bir düelloya davet edilmeyi beklemekle geçti.

Yalnız yaşayamıyordu. Bu yüzden tüm tuhaflıklarına rağmen çevresine karşı çok hoşgörülüydü. Bir akşam General Moore'un ölümü üzerine yazdığı o güzel şiiri[62] okuduğunda, soylu arkadaşları bir şey anlamamışlar. Yine de bu durum onu fazla ilgilendirmemiş ve şiiri tekrar cebine koymuş. Şair olarak o gerçekten bir kuzuydu. Ama diğer yönleriyle şeytan sayılırdı."

Çarşamba, 20 Nisan 1825

Goethe o akşam bana genç bir üniversite öğrencisinin mektubunu gösterdi, Goethe'den *Faust*'un ikinci bölümünün taslağını rica ediyordu, arzusu bu yapıtı kendisinin tamamlamasıydı. İsteklerini ve hedeflerini kuru bir dille, iyi niyetli ve titiz bir şekilde ifade ediyor, son olarak da büyük bir cesaretle çağdaş yazın ürünlerinin kayda değer olmadığını, ama çağdaş edebiyatın kendisinin içinde filizlendiğini yazıyordu.

Eğer yaşamımda Napoléon'un fetihlerini sürdürmek üzere hazırlanan genç bir insanla karşılaşırsam ya da Köln Katedrali'ni bitirmek üzere hazırlanan acemi bir mimar gence rastlarsam, buna şaşırmam galiba ve onları *Faust*'un ikinci bölümünü yazmak isteyecek kadar çılgın bu şiir aşığı gençten daha deli ve gülünç bulmam.

Evet, Köln Katedrali'nin inşaatını bitirmek bana göre, Goethe'nin görüşleri doğrultusunda *Faust*'un devamını getirmekten daha kolay olur! Çünkü böyle bir işe kalkışan kişinin uğraşı matematik olacaktır, duyumsal olarak onu gözlerimizin önüne getirebiliriz, apaçık somut bir şey. Tamamen kişinin kendisi ile ilgili, içindeki her şeyin zengin düşünce ürünü olduğu, malzemenin dolu dolu yaşanmış bir yaşamı, açıklamaların ise yıllarca düşünülmüş, ustalık düzeyine gelmiş bir tekniği gerektirdiği, soyut, zekâ ürünü bir yapıtı ortaya çıkarmak için hangi ipuçları, hangi ölçütlerle yetineceksiniz?

Böyle bir işi, basite alan ya da olurmuş gibi gören kişi, çok yetersiz bir yeteneğe sahip demektir, çünkü üst düzeyde zorluğa sahip bir şey hakkında herhangi bir fikri yok demektir; eğer Goethe *Faust*'u, bazı dizelerini atlayarak bitirirse, böyle bir delikanlının sadece yazılmamış birkaç dizeyi bile metnin bütünlüğünü bozmayacak şekilde yazamayacağı rahatlıkla söylenebilir.

İnsanın yıllar süren çalışmalarının ve deneyimlerinin ürünü olabilecek böyle bir yapıtı yazmak için, insanın doğuştan yetenekli olmasının yeterli olacağı sanrısına, şimdiki gençliğin nereden kapıldığını araştırmak gibi bir merakım yok, ama şu kadarını söyleyebilirim ki, zaman içinde oluşabilecek gelişmelerin tüm aşamalarını küstahça görmezden gelen zihniyetin Almanya'da çok sıkça duyulmaya başlanan açıklamaları, gelecekte usta işi yapıtlara pek rastlayamayacağımızı gösteriyor.

"Bir devlette insanların rahatça yaşayıp, yaşamın keyfini sürmek yerine," dedi Goethe, "herkesin hükmetmek istemesi, sanatta da ortaya çıkan yapıtları beğenmek yerine, herkesin sanatçı olmaya kalkışması felakettir.

Ayrıca şiir formunda bir yapıtın, kendine has bir yapısının olduğunu kimse aklına getirmiyor, herkes hemen aynısını yazmak istiyor.

Daha da ileriye gidersek, bütün olarak ciddiyetten uzak, hiçbir şeye faydası dokunmayan anlamsızlıklar söz konusu, herkesin derdi yalnızca kendini göstermek ve olabildiğince dikkat çekmek. Bu yanlış çaba her yerde kendini gösteriyor, konserlerinde dinleyicilere salt müzik keyfi yaşatacak parçalar seçmek yerine, daha çok dinleyiciyi ustalığına hayran bırakacak parçaları seçen yeni virtüözler gibi davranıyorlar. Her yer kendini harika diye ortaya koymak isteyen bireylerle dolu, herkese ve yapılan işe

faydalı olacak şekilde kendini arka plana alabilen bir çalışmaya hiçbir yerde rastlanmıyor.

Sonrasında ise insanlar hiç farkında olmadan kötü işler ortaya çıkarıyorlar. Çocuklar da şiir yazarlar, yazmaya devam ederler, delikanlı olduklarında yetenekleri olduğuna inanırlar, ta ki sonunda, yetişkin erkek olduklarında mükemmel şiirin ne olduğunu anlayıncaya kadar, yanlış ve oldukça yetersiz çabalarla kaybettikleri yıllara şaşırıp kalırlar o zaman.

Evet, birçoğu da mükemmel şeyler yazdıklarını düşünürler, yetersizliklerinin hiç farkında olmazlar ve ölünceye kadar yarım yamalak şeyler üretirler.

Dünyanın mükemmel yapıtlarla dolu olduğunun, bunların değerinde yapıtlar ortaya koymak için nelerin gerekli olduğunun erken yaşlarda bilincine varılsa, şiir yazan yüz gençten olsa olsa ancak birinin benzer ustalığa ulaşmak üzere sükunetle çalışmaya devam etmek için içinde yeterince azim, sebat ve yetenek barındırdığı görülür.

Birçok genç ressam, Raffaello gibi bir ustanın aslında ne yollardan geçtiğini yeterince bilip kavrasa, asla eline fırça almaz."

Konuşma genel olarak yanlış eğilimlere yöneldi ve Goethe şöyle devam etti:

"Buna benzer şekilde benim de güzel sanatlara karşı uygulamada bir eğilimim vardı, aslında yanlış bir eğilimdi, çünkü bunun için doğuştan gelen bir yeteneğe sahip değildim ve böyle bir şeyi de kendimde geliştiremeyecektim. Bende olan sadece doğal çevreye karşı duyduğum bir sempatiydi, başlangıçta beni ümitlendiren de bu oldu. İtalya'ya yaptığım seyahat bu uygulama alanına soktuğum zevkimi yok etti; onun yerine geniş bir bakış açısı kazandım, ama sevgi dolu tutkum kaybolup gitti, sanatsal yeteneğimi ne teknik, ne de estetik açıdan geliştirebildiğim için uğraşılarımın sonucu kocaman bir hiç oldu."

"İnsanın, sahip olduğu yeteneklerin hepsini birden eğitme arzusunun," diye devam etti Goethe, "mükemmel bir şey olduğu haklı olarak söylenir. Ama insan bunu yapabilecek durumda değil, herkes kendini aslında özel biri olarak yetiştirmeli, ama herkeste ortak olan şeyi bulmaya çalışmalı bunu yaparken."

O anda aklıma *Wilhelm Meister*'de söylenen bir söz geldi, bütün insanlar bir araya gelerek insanlığı oluşturur, değer vermeyi bildiğimiz ölçüde bize değer verilir.

Aynı şekilde *Seyahat Yılları*'nı anımsadım. Onda da madenci[63] hep bir işle uğraşmayı öğütler ve insanın içinde bulunduğu zamanın tek bir şeyle ilgilenilmesini beklediğini, bunu kavrayanın, kendisi ve başkaları için bu şekilde davrananın talihli sayılması gerektiğini söyler.

Şimdi bu noktada şunu sormak gerek, nasıl bir işiniz olacak ki, hem sınırlarınızı bilecek, hem de çok çalışacaksınız.

Birden fazla işi tüm boyutlarıyla görmeye, değerlendirmeye, idare etmeye kim yeterli olabilir, insanın yapabileceği, ancak olabildiğince hepsinden biraz olsun anlamaya çalışmak olacaktır. Örneğin bir prensin ya da gelecekte devlet adamı olacak birinin kendini çok yönlü yetiştirmesi gerekir, sonuçta birçok şeyden anlamak onun işinin gereği.

Aynı şekilde bir şairin de çok yönlü bilgiye sahip olması gerekir; çünkü dünyada olan her şey onun kullanması ve ifade etmeyi bilmesi gereken birer malzemedir.

Yine de şair ressam olmaya kalkışmamalı, dünyayı sözcüklere dökebilmekle yetinmeli; şahısları canlandırıp, sahnede gözlerimizin önüne serme işini oyuncuya bırakması gibi.

Bilgi ve meslek birbirinden farklı değerlendirilmeli, iş uygulamaya geldi mi, her sanatın zor bir şey olduğu düşünülmeli, hele hele bir işte usta olmak isteniyorsa, tüm bir yaşam feda edilmeli.

Goethe de çok yönlü bilgiye sahip biri, ama meslek olarak sadece bir şeyle sınırlamış kendini. Yalnızca tek bir sanat dalında çalışmış, hem de ustaca çalışmıştır, o da Almanca yazmaktır. Yazmış olduğu konuların çok yönlü olması ise farklı bir konu.

Aynı şekilde eğitimi de yapılan işten ayırt etmek gerekir.

Bir şairin eğitimine dahil şeylerden biri de gözlerine dış dünyadaki nesneleri farklı şekillerde kavrama alıştırmasını yaptırmaktır. Goethe güzel sanatlarla ilgilenme arzusunu mesleğe dönüştürme çabasını yanlış bulurken, bu çaba onun şair olarak eğitimine katkı sağlamıştır.

"Şiirimin nesnelliğini," dedi Goethe, "büyük dikkatime ve görme egzersizlerime borçluyum; bu yolla oluşan birikime çok önem verdiğimi de söylemeliyim."

İnsan, birikiminin sınırlarını gereğinden fazla tutmaktan da kendini korumalıdır.

"Doğa araştırmacılarının," dedi Goethe, "öncelikle bunu yapması istenir, çünkü doğayı gözlemek çok uyumlu bir genel kültür gerektirir gerçekten."

Buna karşın herkesin, konusunda bilinmezse olmaz denen bilgilerle kendini sınırlı tutmaması ve tek yönlü kalmaması gerekir.

Tiyatro oyunu yazmak isteyen şairin sahne hakkında bilgisi olması gerekir, kullanacağı araçları düşünebilsin, neyi kendisinin, neyi başkalarının yapacağını bilsin diye; aynı şekilde opera bestecilerinin de şiirden anlaması gerekir, kötüyü iyiden ayırt edebilsin, sanatında bir yetersizlik ortaya çıkmasın diye.

"Carl Maria von Weber," dedi Goethe, "*Euryanthe*'yi bestelememeliydi; ilk bakışta bunun doğru bir konu olmadığını anlaması gerekirdi. Sanatından anlayan her bestecinin böylesi bir görüş sahibi olmasını bekleyebiliriz."

Aynı şekilde bir ressamın da konusunu seçebilecek bilgiye sahip olması gerekir; neyi resmedip neyi resmedemeyeceğini bilmek onun işinin bir parçası.

"Ayrıca," dedi Goethe, "son olarak kendini sınırlamak ve izole etmesini bilmek en büyük sanat."

Ben yanında olduğum sürece, Goethe beni yolumdan uzaklaştıracak şeylerden korumaya ve hep tek bir konuya yönlendirmeye çalıştı. Ne zaman doğa bilimleri ile ilgili bilgi toplamaya kalkışsam, bunu yapmamamı ve yalnızca edebiyatla ilgilenmemi öğütledi. Ne zaman elimde, yürüdüğüm yolda bana faydası dokunmayacak bir kitap görse, bunun benim bir işime yaramayacağını söyleyerek beni uyardı.

Bir gün bana, "Asıl işimle alakası olmayan şeylerle çok zaman kaybettim." dedi. "Lopez de Vega'nın yapıtlarını düşününce, benim edebi eserlerimin sayısı oldukça az geliyor bana. Asıl işimle daha çok ilgilenmem gerekirdi."

"Taşlarla bu kadar çok ilgilenmeseydim," dedi bir başka sefer, "ve zamanımı daha iyi kullanabilseydim, en harika elmas mücevhere ben sahip olurdum."

Aynı sebepten dolayı tüm yaşamını sadece sanat eğitimine adayan arkadaşı Meyer'i çok takdir ediyor ve beğeniyordu. Bu yüzden de o, bu alanda en uzman kişi olarak görülmeli diye düşünüyordu.

"Ben de bu yola çok erken yaşta girmiştim," dedi Goethe, "yaşamımın neredeyse yarısını sanat yapıtlarına bakmakla ve onları incelemekle geçirdim, yine de bazı yönlerden Meyer'le boy ölçüşemem. Bunun için yeni bir tabloyu Meyer'e hemen göstermekten kaçınırım, önce kendim ne kadar anlayabildiğime bakarım. Başarılı ve başarısız yönlerini gördüğümü hissedince tabloyu dostuma gösteririm, o çok daha ayrıntılı görüyor elbette, bazı yönlerden gözümden kaçan şeyleri de bulur. Böylece bir konuda büyük olmak için neler gerekiyor, neler yapılıyor, bir kez daha görmüş oluyorum. Meyer'in binlerce yıllık bir sanat birikimi var."

Böyle olunca insanın sorası geliyor, insanın tek bir şeyle uğraşması gerektiğini ateşli bir şekilde savunan Goethe'nin kendisi acaba neden yaşamını bu kadar çok yönlü şeylerle uğraşarak geçirmiş diye.

Bunu ben yanıtlayayım, eğer Goethe şimdi dünyaya gelseydi, ulusunun yazınsal ve bilimsel alandaki araştırmalarının bugünkü düzeyinde olduğunu görseydi, ki büyük ölçüde bu düzeyi sağlayan da kendisidir, bu kadar çok şeyle uğraşmak gibi bir nedeni olmaz, mutlaka tek bir alana yönelirdi.

Her şeyi araştırmak, dünyada olup biten şeylere bir açıklama getirmek yalnızca ona özgü bir şey değildi, algılanan şeyi ifade etmek, aynı zaman da çağın da bir gereksinimi idi.

Dünyaya gelmesiyle birlikte ona iki büyük miras kaldı: Onun payına düşen yanılgı ve yetersizlikti, bunlardan kurtulmak için yaşamı boyunca çok yönlü çalışmalar yapması gerekti.

Goethe, Newton'un kuramını insan düşüncesi açısından oldukça büyük ve zararlı bir yanılgı olarak görüyordu, böyle olmasaydı, *Renk Kuramı*'nı yazmak ve yıllar süren çalışmalarla buna benzer yan şeylere kendini adamak aklına gelir miydi sanıyorsunuz. Asla! Newton'un yanılgı ile çelişki

uyandıran gerçeklik duygusu, onu bu belirsizlikleri açıklığa kavuşturmak için harekete geçirdi.

Aynı şey başkalaşım öğretisi için de geçerli, bu yapıtıyla bilimsel bir çalışmaya örnek oluşturduğu için kendisine teşekkür borçluyuz; eğer çağdaşlarının böyle bir amaç için bu yolda bir çalışması olmuş olsaydı, Goethe'nin aklına böyle bir yapıt ortaya koymak gelmezdi asla.

Hatta onun çok yönlü yazınsal çalışmaları için de geçerli bu! "Eğer ulusu *Wilhelm Meister* gibi bir yapıta sahip olmuş olsaydı, Goethe yine de bir roman yazar mıydı?" diye sormak yerinde olur. Ve çok yerinde diğer bir soru da, "Acaba böylesi bir durumda şiir formunda tiyatro oyunu yazmaya kendini adamaz mıydı?" olur.

Tek bir alanla ilgileneceği böyle bir durumda neler ortaya çıkarabileceğini, neler üretebileceğini tahmin etmek zor değil; Goethe'nin yazdıklarına bakıp, aklı başında hiç kimsenin, yaratıcısına zevk vermiş bu işleri yapmasa daha iyi olurdu demeyeceği kesin.

Perşembe, 12 Mayıs 1825

Goethe, Menandros'tan büyük bir hayranlıkla söz etti. "Menandros, Sophokles'in dışında en beğendiğim şair. Çok saf, soylu, büyük ve huzurlu, kimsede olmayan bir zarafete sahip. Onun yapıtlarının çok azının bize ulaşmış olması üzücü gerçekten, ama bazen az olan şeyler daha değerli ve yetenekli insanlar için de çok öğretici olur."

"Bir şeyler öğreneceğimiz kişinin bizim ruhumuza hitap etmesiyle ilgili bu," diye devam etti Goethe, "örneğin Calderon, büyük olmasına ve ona hayranlık duymama rağmen benim üzerimde etkili olmamıştır, ne olumlu ne de olumsuz yönden. Ama o, Schiller için tehlikeli olabilirdi, onu yanlış yola sürükleyebilirdi, bu yüzden Calderon'un onun ölümünden sonra Almanya'da sesini duyurmuş olması bir şans aslında. Teknik ve tiyatro ile ilgili konularda Calderon çok önemli; Schiller ise çok daha yetenekli, çok daha ciddi ve daha iradeli, Calderon'un büyüklüğüne bir başka açıdan yaklaşmadan, kendi erdemlerinden muhtemelen bazılarını yitirseydi yazık olurdu."

Ondan Moliére'e geçtik. "İnsan Moliére'i her okuyuşunda," dedi Goethe, "onun ne kadar önemli olduğunu görüyor. Kendine özgü bir adam, oyunları ilginç ve tragedyaya yakın, kimsenin onu taklit etmeye cesareti yok. Kötü ahlakın baba oğul arasındaki tüm saygıyı ortadan kaldırdığı *Cimri* özellikle önemli bir yapıt ve üst düzeyde trajik özelliklere sahip. Oğul figürünün benzerini Almanca'da yaratmaya çalışsanız, zayıf bir figür ortaya çıkar ve bir şey ifade etmez. Oğulun gerçek doğasındaki kötü huyların ortaya çıkmasından korkulur, böyle olunca geriye ne kalır, katlanamayacağınız şeylerin dışında trajik etki yapan bir şey var mı?

Zaman zaman büyük İtalyan ustaların gravürlerine bakmak gibi, her yıl Moliére'den birkaç oyun okurum. Biz küçük insanlar böyle çok kapsamlı şeyleri aklımızda tutamıyoruz, bu yüzden ara sıra içimizdeki izlenimleri tazelemek için bu yapıtları yeniden okumamız gerekiyor.

Tutturmuşlar bir özgünlük, ama tek başına bunun bir anlamı yok ki! Doğduğumuz andan itibaren çevremiz bizi etkilemeye başlar, bu ölünceye kadar devam eder. Her konuda enerjiden, güçten ve istemden başka bizim diyebileceğimiz hiçbir şeye sahip değiliz! Her şeyi büyük öncülere, çağdaşlarıma borçlu olduğumu söyleyecek olursam, geriye bana özgü pek fazla bir şey kalmaz sanırım.

Bu arada yaşamımızın bazı dönemlerinde, diğer önemli şahsiyetlerin etkisinin önemsiz olduğu sanılmasın.

Lessing, Winckelmann ve Kant benden yaşça büyüktürler. İlk ikisi gençliğim, sonuncusu ise yaşlılığım üzerinde etkili olmuş ve hepsi de benim için çok önemlidir.

Ayrıca ben dünyada yorgun düşmeye başladığım sırada, Schiller daha çok gençti ve en aktif dönemindeydi; aynı şekilde Humboldt kardeşler ve Schlegel'lerin isimlerini duyurmalarına şahit olmak da çok önemliydi benim için. Tüm bunların bana sayılmayacak kadar çok faydası dokunmuştur."

Önemli insanların onun üzerindeki etkileri hakkındaki bu açıklamalarından sonra, söz onun etkilediği insanlara geldi, salt doğuştan gelen bir yetenek olarak Bürger'de Goethe'den gelen bir etkinin izine rastlanmamasının kafamda bir soru işareti uyandırdığını söyledim.

"Bürger'le yetenek açısından bir akrabalığımız var," dedi Goethe, "ama onun etik kültürü tümüyle farklı alanlarda kök salmıştır, gittiği yol tümüyle benden farklıdır. Herkes yürüdüğü yolda çıtayı yükselterek ilerler. Otuz yaşında *Frau Schnips* (Bayan Schnips) gibi bir şiir yazabilmiş bir adamın benim yürüdüğüm yoldan biraz farklı bir yolda ilerlemesi gerekir. Ayrıca önemli yeteneği sayesinde oldukça iyi bir okuyucu kitlesi kazanmıştı, bu da ona yeterliydi, kendisini fazlasıyla ilgilendirmeyen bir yazarın erdemlerine sahip olmak gibi bir nedeni yoktu."

"İnsan her konuda," diye devam etti Goethe, "ancak sevdiği insandan bir şeyler öğrenir. Şimdi yetişen genç yetenekler arasından böyleleri çıkıyor, ama benim yaşımda böyle düşünenlerin sayısı oldukça az. Beni her yönümle beğenen değerli bir kişi bile yok diyebilirim. *Werther* de o kadar çok şey eleştirildi ki, beğenilmeyen bölümleri çıkarsaydım, kitaptan tek bir satır bile kalmazdı geriye. Ama yapılan eleştiriler bana zarar vermedi, ne kadar önemli olursa olsun, bazılarının öznel yorumları kitlenin beğenisi sayesinde dengelendi. Bir milyon okuyucuyu hedeflemeyen kişi, bir satır bile yazmasın.

Yirmi yıldan beri halk, kimin daha büyük olduğunu tartışıyor: Schiller mi, yoksa ben mi, aslında tartışabilecekleri birkaç adam olduğu için mutlu olmaları gerekir."

Cumartesi, 11 Haziran 1825

Goethe bugün yemekte Binbaşı Parry'nin, Lord Byron hakkındaki kitabından[64] uzun uzun bahsetti. Kitabı çok beğendiğini söyledi ve Lord Byron'ın bu anlatıda kendisiyle ve yapmak istediği şeylerle ilgili olarak şimdiye kadar yazılmış olanların hepsinden çok daha mükemmel ve daha anlaşılır olduğunu söyledi.

"Binbaşı Parry," diye devam etti Goethe, "arkadaşını bu kadar net, bu kadar mükemmel anlatabildiğine göre, kendisi de aynı şekilde önemli ve soylu biri olmalı. Kitabındaki bir ifadesini özellikle çok hoş buldum, antik bir Yunanlının, bir Plutarkhos'un ağzından çıkabilir ancak böylesi. ‘Burjuvayı burjuva yapan her türlü erdemden,' diyor Parry, ‘yoksundur soylu Lord, dünyaya gelişi, eğitimi ve yaşam tarzı nedeniyle bu erdemlere sahip olması mümkün olmamıştı. Orta sınıftan gelen kötü niyetli

eleştirmenlerinin hepsi, kendilerinde değerli buldukları şeylerin onda bulunmamasından üzgünler. Bu saygın insanlar, bu kadar yüksek konumdaki Byron'ın akıllarından bile geçmeyecek erdemlere sahip olduğunu düşünemiyorlar.' Eee, nasıl buldunuz?" dedi Goethe, "böyle şeyleri her gün okumak mümkün olmuyor değil mi?"

"Bu fikrin açık açık ifade edilmiş olması beni sevindirdi." dedim. "Bu sayede önemli bir insanı eleştiren ve küçük gören tüm dar kafalılar bir kez olsun susturulup azarlanmış oldular."

Edebiyatla ilgisi bakımından dünya tarihi üzerine konuştuk, yani şair açısından bir ulusun tarihinin, diğer bir ulusunkinden ne ölçüde avantajlı olduğu konuşuldu.

"Şair," dedi Goethe, "özelliği olan bir şeye değinmelidir ve eğer bu sağlıklı bir konu ise şair bunda evrensel olanı anlatmış olur. İngiliz tarihi şiirsel anlatıma çok elverişli bir konu, iyi, sağlıklı ve evrensel bir şey olduğu için hep tekrarlanagelir. Fransız tarihi ise şiir yazmaya uygun değil, tekrarı yaşanmamış bir dönemi kapsar sadece. O dönemde filizlenmiş olan bu ülkenin edebiyatı ise zamanla geçerliliğini yitirecek, özel bir şey olarak mevcuttur."

"Fransız edebiyatının şimdiki dönemi için," dedi Goethe daha sonra, "söylenecek bir şey yok. Gelişmekte olan Alman edebiyatı her geçen gün yeni yapıtlar ortaya koyuyor, bunun nasıl sonuçlanacağını yirmi yıl sonra göreceğiz."

Daha sonra net bir sonuç elde etmeksizin, soyut tanımlarla şiir ve şair olgusunu açıklamaya çalışan estetikçilerden konuştuk.

"Bu konuda tanımlanacak bir şey yok!" dedi Goethe. "Olayları ve yetenekleri canlandıracak sözcükleri bulmak şaire düşer."

Çarşamba, 15 Ekim 1825[65]

Bu akşam Goethe'nin keyfi özellikle yerindeydi, dudaklarından dökülen önemli şeyleri duyma mutluluğunu yaşadım. Çağdaş edebiyatın durumu hakkında konuştuk, Goethe bununla ilgili olarak şunları söyledi:

"Çağdaş edebiyatımızdaki tüm sıkıntıların kaynağı," dedi, "araştırma yapan ya da yazan birkaç bireyin karaktersizliğidir.

Özellikle eleştiri konusunda olumsuz anlamda bu eksiklik hissediliyor, ya yanlış bir şey doğruymuş gibi yayılıyor ya da bizim için daha iyi olacakmış gibi az buçuk doğru ile bir şey gözden kaçırılıyor.

Bugüne kadar dünya Lucretia'nın ve Mucius Scaevola'nın kahramanlık anlayışına inandı ve onlara hayran olup coşkuya kapıldı. Şimdi ise tarih eleştirmenleri çıkıp da bu insanların asla yaşamadığını, onların Romalıların yüksek bilincinin ortaya çıkardığı kurmaca ürünü hikaye kahramanları olarak görülmesi gerektiğini söylüyor. Bu kadar kısır bir gerçekle bir yere varılmaz! Romalılar böyle şeyler yazacak kadar büyükse, biz de onların yazacaklarına inanacak kadar büyük olmalıyız.

Örneğin İmparator II. Friedrich papa ile uğraşırken, Kuzey Almanya'nın tüm düşman saldırılarına açık olduğu on üçüncü yüzyıldaki büyük bir olay, beni şimdiye kadar hep heyecanlandırmıştır. Asyalı sürüler[66] gerçekten buralara geldiler ve Slezya'ya kadar girdiler; ama Dük von Liegnitz onları büyük bir yenilgiyle perişan etti. Moravya'ya doğru yöneldiler, burada da Kont Sternberg'in hışmına uğradılar. Bu cesur insanlar şimdiye kadar benim aklımda hep Alman ordusunun büyük kurtarıcıları olarak yer almış. Şimdi ise tarih eleştirmenleri ortaya çıkıp, o kahramanların lüzumsuz yere fedakârlıkta bulunduklarını, zaten Asya ordusunun geri çağrılmış olduğunu ve ordunun kendiliğinden geri dönmüş olacağını söylüyorlar. Bu sayede yurdumuzla ilgili büyük bir olay küçültülüp yok sayılıyor, böyle olunca insan kendini ister istemez kötü hissediyor."

Tarih eleştirmenleri üzerine bu söylediklerinden sonra, farklı tavır sergileyen araştırmacılar ve edebiyatçılar üzerine konuştu Goethe.

"Onlar üzerinde doğa bilimleriyle ilgili çalışmalar yapmasaydım, insanın zavallılığını ve gerçekten büyük hedefler için ne kadar yetersiz olduğunu hiç bilmeyecektim," dedi Goethe, "O zaman birçoğu için bilimin kendileri için geçim kaynağı olmaktan başka bir şey ifade etmediğini, eğer kendileri de yanılgı içindeyse, yanılgıları bile taparcasına sevdiklerini gördüm.

Seviyeli edebiyatta da durum daha iyi değil. Bu alanda da gerçek ve faydalı olana karşı içten gelen bir duyarlılık ve bunun yaygınlaşmasına

çalışmak gibi büyük hedefler çok nadir görülen durumlar. Karşılıklı olarak birbirlerini koruyup tutuyorlar, gerçekten önemli olan onlara itici geliyor, kendilerinin önemli olduklarını göstermek için bundan kesin olarak kurtulmak istiyorlar. İşte kitle böyledir, ortalamanın üstündeki bazı insanlar da daha iyi durumda değiller.

***[67] sahip olduğu deha ve evrensel bilgi birikimiyle ulusuna çok daha faydalı olabilirdi. Ama karaktersiz oluşu ulusunu olumsuz etkilemiş, kendisi de ulusundan göreceği saygıdan mahrum kalmıştır.

Bize Lessing gibi biri gerekli. Onu önemli kılan kişilik sahibi olması ve yapıtları! Onun gibi akıllı ve okumuş insan çok, ama onun karakterinde biri yok!

Birçoğu yeterince zekâya ve donanımlı bilgiye sahip, olumsuz yanları kendilerini çok beğeniyor olmaları, onlar sınırlı görüşe sahip kitleyi zeki düşüncelerine hayran bırakmak için hiç utanma ve çekinme nedir bilmiyorlar, her tür etik değerden yoksunlar.

Bayan von Genlis[68], Voltaire'in aşırı özgürlük ve küstahlıklarına karşı çıkarken, tümüyle haklıydı. Aslında her şeyin dâhiyane olması dünyanın işine gelmez; dünyadaki hiçbir şeyin dayanağı deha değildir. Hatta insanı karmaşaya sürüklemesi, ona tutunacak dal bırakmaması bakımından da çok zararlıdır.

Ayrıca biz her şeyi bilemeyiz, tüm zekâmız her şeyi anlamaya yetmez!

İnsan dünyanın sorunlarını çözmek için doğmaz, ama sorunun neden kaynaklandığını araştırmak ve kendini kavranabilir bir sınırda tutmak için dünyaya gelir.

Evrende olup bitenleri kavramak insanın yeteneklerini aşar, insanın dünyaya aklı hâkim kılmak istemesi de bulunduğu ufak konumda çok boşuna bir çabadır. İnsanın aklı ve Tanrı'nın aklı birbirinden farklı iki şeydir.

Biz insana özgürlüğü bahşederken, Tanrının her şeyi bildiğini varsayarız; çünkü benim yapacaklarımı Tanrı zaten biliyorsa, ben de onun istediği gibi davranmaya koşullanmış olurum.

Bunları ne kadar az şey bildiğimizi göstermek ve tanrısal sırlara dokunmanın doğru olmadığını göstermek için söylüyorum.

Ayrıca dünyaya faydası olacak yüce değerleri dile getirmeliyiz. Diğer şeyleri kendimize saklayabiliriz, ama gizli bir güneşin yumuşak parlaklığı, pırıltısını nasıl yayarsa, onlar da yapacağımız şeyler üzerine pırıltılarını öyle yayar."

Pazar, 25 Aralık 1825

Bu akşam saat altıda Goethe'ye gittim, yalnızdı, onunla beraber birkaç güzel saat geçirdik.

"Bu ara birçok şey kafamı karıştırdı," dedi, "her konuda o kadar çok güzel şey oldu ki, durmadan teşekkür etmekten, kendi hayatımla ilgilenemedim. Saraylar yapıtlarımı basma hakkını her geçen gün istemeye başladı, her kitap basımında şartlar farklı olduğundan, her defasında durumun yeniden gözden geçirilmesi gerekti. Böyle olunca da çok sayıda kitapçıdan üzerinde düşünülmesi, tartışılması, cevaplanması gereken teklifler geldi. Sonra yıldönümü[69] kutlamam bana o kadar iş çıkardı ki, hâlâ teşekkür mektuplarını tamamlamış değilim. Kimseye bir anlam ifade etmeyen basmakalıp şeyleri yazmamak gerekiyor, tek tek herkese uygun ve layık olduğu şeyleri yazmak daha güzel oluyor. Şimdi işlerim daha azalmış durumda, yeniden sohbetlere dönebilirim.

Şu günlerde saptadığım bir şeyi size söylemek istiyorum.

Yapmış olduğumuz her şey, bir gün gelir meyvesini verir. Ama akıllıca yapılmış doğru işlerimizden her zaman olumlu bir şey ortaya çıkacak demek değildir bu, tersi söz konusu olduğunda da olumsuz bir sonuç alınacak demek değildir, genellikle ortaya çıkan şeyler yapılanların tersidir.

Bir süre önce yayınevi sahipleri ile yapmış olduğum görüşmelerde bir hata yaptım, bu hatayı yapmış olmaktan dolayı da çok üzüntü duydum. Şimdi ise, o hatayı yapmamış olsaydım, daha büyük bir hataya düşmüş olacaktım gibi bir şekle dönüştü olaylar. Yaşamda hep böyle şeyler olur ve bunu bilen dünya insanlarının büyük bir cesaret ve rahatlıkla işlerine baktıkları görülür."

Benim için yeni olan bu saptamayı aklımda bir yere not ettim. Sonra sözü onun yapıtlarının bazılarına getirdim, *Alexis und Dora* (Alexis ve Dora) isimli elejisinden söz ettik.

"Bu şiirin," dedi Goethe, "oldukça sert tutkularla son bulmasını eleştirerek, elejinin kıskançlık içeren fırtınalı duygular yerine yumuşak ve sakin duygularla bitmesi gerektiğini söylediler; o insanları eleştirilerinde pek haklı bulamadım doğrusu. Kıskançlık konuya öylesine yakın, o kadar konunun içinde ki, eğer bu duygu şiire ait kılınmasaydı, şiir yarım kalırdı. Ben bir defasında tutkulu bir aşkla sevdiği ama çabuk elde ettiği kıza şöyle bağıran genç bir adam tanımıştım: Bir başka erkekle de benimle yaptıklarını yapmayacak mı?"

Goethe'yi tümüyle onayladım, sonra bu elejinin kendine özgü durumlarına değindim. Dar bir çevrede, çok az şey söyleyerek her şey öyle güzel anlatılmış ki, insan evin bulunduğu çevreyi, anlatılan kişilerin tüm yaşamını göz önüne getirebiliyor. "Anlatılanlar o kadar çok gerçek izlenimi bırakıyor ki," dedim, "sanki gerçek yaşamdan alınmış bir konuyu işlemişsiniz."

"Böyle algılamış olmanız hoşuma gitti." diye karşılık verdi Goethe. "Kurmacayı gerçeğin hakikati olarak gören insan sayısı az, değişik ülkelere gider, değişik durumlar yaşarlar, ama bu konularda hiçbir fikirleri yoktur, garip bir hayal dünyasında yaşarlar.

Bir de şiirden anlamadığı için hiç olmayacak taleplerde bulunan bir diğer grup daha vardır. Örneğin bazıları bu elejide Alexis'in bohçasını taşısın diye yanında bir uşak bulundurmamı istediler; ama insanlar böyle olunca şiirsel ve doğal havanın bozulacağını düşünmüyorlar."

Sohbet *Alexis und Dora*'dan *Wilhelm Meister*'e geçti.

"Bu romanda kahramanın çok tuhaf bir grup içinde olduğunu söyleyen garip eleştirmenler var." dedi Goethe. "Anlatılan kötü çevreyi ben bir fanus olarak düşündüğümden, iyi çevre ile ilgili söyleyeceğim şeyleri yazıya dökmek için hem edebi, hem de zengin bir konu kazanmış oldum. İyi bir çevreyi anlatmak için konu olarak iyi bir çevreyi seçmiş olsaydım, kimse kitabımı okumaktan hoşlanmazdı.

Wilhelm Meister'in görünürdeki önemsiz yanlarıyla hep daha önemli bir şey ifade edilmek istenmiştir, tümüyle küçük olanda büyük olanı algılamak

için insanın yeterince görme yetisine, deneyime, genel bir bakış açısına sahip olması yeter. Diğerleri için okudukları yaşam gerçek yaşam olarak yeterli olur."

Daha sonra Goethe bana gravürlerle bütünüyle Shakespeare'i tasvir eden önemli bir İngilizce kitap gösterdi. Her sayfada önemli bir oyunla ilgili, altlarına birkaç dize yazılı altı resim vardı, bu resimler her oyunun ana fikrini ve önemli sahnelerini gözler önüne seriyordu. Ölümsüz tragedyaların ve komedilerin hepsi maskeliler alayı gibi insanın kafasında resmi geçit yapıyordu.

"İnsan bu küçük resimlere bakınca korkuyor." dedi Goethe. "Shakespeare'in ne kadar büyük, ne kadar sonsuz olduğunun farkına varıyor insan! Yapıtlarında insan yaşamı ile ilgili anlatılmamış, ifadesini bulmamış tek bir konu bile yok. Hem de her şey çok büyük bir rahatlıkla ve özgürce anlatılmış!

Shakespeare üzerine söylenecek her şey yetersiz kalıyor. *Wilhelm Meister*'de ona bir ölçüde değindim, ama bu çok şey demek değil. O bir tiyatro şairi değil, sahneyi hiç düşünmemiş, sahne onun geniş dünyasına göre hayli küçüktü; evet, görebildiğimiz dünya bile onun için çok küçüktü.

Hem çok zengin, hem de çok güçlü. Üretken birisi bile her yıl onun ancak bir oyununu okuyabilir, şayet onun dünyasında kaybolup gitmek istemiyorsa. *Götz von Berlichingen* ve *Egmont*'ta ondan kurtulmakla iyi ettim, onu fazlası ile dikkate almayıp kendi yolunda yürüyen Byron da iyi etti. Ama birçok mükemmel Alman onun ve Calderon'un yolunda mahvolup gitti!"

"Shakespeare," dedi Goethe, "bize gümüş tabaklarda altın elmalar sunar.[70] Onun oyunlarını okuyarak gümüş tabakları edinmiş oluruz, ama onlara koyacak sadece patatesimiz var bizim, kötü olan da bu!"

Bu mükemmel benzetme beni hem güldürdü, hem de çok hoşuma gitti.

Bunun üzerine Goethe bana *Machbeth*'in Berlin'de sahnelenmesi üzerine Zelter'in yazdığı bir mektubu okudu. Oyunun müziğinin büyük dâhiye ve oyunun yapısına uymadığını Zelter mektubunda çeşitli imalarla ifade etmişti. Goethe'nin okumasıyla mektup daha da renkli hale geldi, mektubun

bazı bölümlerinin güzelliğini benimle paylaşmak için Goethe zaman zaman okumaya ara verdi.

"*Machbeth*'i," dedi Goethe bir ara, "Shakespeare'in en iyi oyunu olarak görüyorum, sahne ile ilgili her şey düşünülmüş. Ama eğer onun özgür ruhunu tanımak istiyorsanız, İlyada konusunu kendi tarzında işlediği *Troilos ve Cressida*'yı okumalısınız."

Söz Byron'dan açıldı, onun Shakespeare'in saf neşesi karşısında pek de şanslı olmadığını, bilinen birçok olumsuz yönü nedeniyle genellikle haklı eleştirilere sık sık maruz kaldığını söyledi. "Byron muhalif düşüncelerini parlamentoda her seferinde içinden geldiği gibi ifade ederek rahatlama fırsatını elde etmiş olsaydı," dedi Goethe, "şairliği çok daha iyi durumda olurdu. Fakat parlamentoda hiç konuşamadığı için ulusunun kendine ters gelen bütün her şeyi içinde kalmış, bunlardan kurtulmak için de düşüncelerini şiir olarak işlemekten ve ifade etmekten başka çaresi kalmamıştır. Byron'ın olumsuz yanlarının büyük bir bölümünü parlamentoda ifade etme olanağı bulamadığı şeyler olarak görüyorum, sanırım bu doğru bir saptama olur."

Byron'dan sonra, kısa bir zaman içinde hayli isim yapmış olan günümüz Alman şairlerinden birinden söz ettik, her şeye rağmen onun yürüdüğü yolun doğru bir yol olmadığı görüşü paylaşıldı. "Bazı parlak yönlerinin olduğu inkâr edilemez," dedi Goethe, "onda eksik olan şey sevgi. O okuyucularını ve şair arkadaşlarını kendisi gibi az seviyor, böyle olunca da havarinin söylediği gibi bir durum çıkıyor ortaya: ‘İnsanların ve meleklerin diliyle konuşsam, ama sevgim olmasa, ses çıkaran bakırdan ya da çınlayan zilden farkım kalmaz.'[71] Bugünlerde ***'in[72] şiirlerini okudum, büyük bir yetenek olduğunu inkâr edemem. Ama söylediğim gibi o sevgiden yoksun biri, böyle giderse olması gerektiği kadar başarılı olamaz. Ondan korkacaklar, onun gibi olumsuz olan, ama onun gibi yeteneği olmayanların ilahı olacak."

1826

Pazar akşamı, 29 Ocak 1826

İlk Alman doğaçlama şiir ustası, Hamburglu Doktor Wolff[73] birkaç gündür burada, çok nadir rastlanan yeteneğini herkese kanıtladı. Çok sayıdaki dinleyicinin ve Weimar Sarayı mensuplarının da hazır bulunduğu Cuma günü akşamı parlak bir doğaçlama gösterisi sundu. Aynı akşam Goethe'den ertesi gün öğle yemeği için davet aldı.

Ben Doktor Wolff'la dün akşam konuştum, kendisi Goethe'ye öğle sularında şiirlerini doğaçlama olarak okumuştu. Çok mutluydu ve Goethe'nin birkaç sözle eleştirip, yapması gereken doğru şeyleri söylemesiyle yaşamında yeni bir dönemin açıldığını ifade etti.

Goethe'de olduğum bu akşam hemen Wolff'tan bahsetmeye başladık. "Ekselanslarının ona iyi tavsiyelerde bulunmuş olmasından dolayı Doktor Wolff çok mutlu." dedim.

"Ona karşı içten davrandım," dedi Goethe, "eğer söylediklerim onu etkilemiş ve ona teşvik olmuşsa, bu çok iyi bir işaret. Yeteneğinden en ufak bir kuşkum yok, ama zamanımızın herkesi etkisi altına alan öznellik hastalığına tutulmuş, onu bundan kurtarmak isterim. Onu denemek için bir ödev verdim. ‘Bana Hamburg'a dönüşünüzü betimleyiniz.' dedim. O çoktan hazırdı, hemen kulağa hoş gelen dizelerle anlatmaya başladı. Ona hayran oldum, ama onu beğendiğimi söyleyemedim. Bana Hamburg'a dönüşünü değil de, bir oğulun anne-babasına, yakınlarına ve arkadaşlarına dönüşü ile ilgili duygularını anlattı, okuduğu şiir Hamburg'a dönüş olabileceği gibi, Merseburg'a veya Jena'ya dönüş olarak da geçerli olabilirdi. Eğer konuyu gereğince anlamış ve anlatma cesaretini göstermiş olsaydı, Hamburg'un ne kadar mükemmel, ne kadar kendine özgü bir kent olduğunu, en özel anlatılara olanak veren kapsamlı bir konu olduğunu anlardı."

Böylesi öznel bir yaklaşımdan, her tür duygulu konuya alkış tutan dinleyicinin sorumlu olduğunu söyledim.

"Olabilir," dedi Goethe, "ama dinleyicilere daha iyisi sunulursa, onlar da daha mutlu olurlar. Wolff gibi doğaçlama yeteneği olan birinin Roma,

Napoli, Viyana, Hamburg, Londra gibi büyük kentlerin yaşantısını çok isabetli bir gerçeklik anlayışıyla anlatabileceğinden, hem de herkesin gidip görmüş gibi olacak kadar canlı anlatacağından eminim, herkesi hayran bırakıp heyecanlandırabilir. Eğer nesnel olmayı başarırsa doğru yolu bulmuş olur, o bunu yapabilir, çünkü büyük bir hayal gücüne sahip. Yalnızca karar verip, bu cesareti göstermesi gerekiyor."

"Bunun sanıldığından daha zor olmasından korkarım," dedim, "çünkü böyle bir şey için tüm düşünce tarzını değiştirmek gerekir. Bunu başarırsa yaratısında mutlaka bir duraksama dönemine girecektir, nesnelliği uygulayabilir hale gelinceye ve nesnellik onun ikinci doğası haline gelinceye kadar epeyce çalışması gerekecektir."

"Elbette," diye karşılık verdi Goethe, "bu değişim muazzam bir aşama; ama bunu yapmak için sadece cesaret etmesi ve hemen buna karar vermesi gerekiyor. Bu aynı denize girerken sudan korkmaya benzer, yapılacak şey hızla suya dalmaktır, hemen suyun bir parçası oluveririz."

"Eğer birisi şarkı söylemek istiyorsa," diye devam etti Goethe, "gırtlağındaki tüm sesleri çıkarmak onun için doğal ve kolaydır; ama gırtlağında olmayan diğer sesleri çıkarmak başlangıçta oldukça zor gelir. Ama şarkıcı olmak istiyorsa bu zorlukları aşmak zorundadır, çünkü bütün sesleri çıkarması gerekir. Bir şair için de durum aynı. Sadece kendi sınırlı duygularını ifade ettiği sürece, o bir şair sayılmaz; ama dünyayı tanıyıp dile getirmeyi başardığı zaman, o bir şairdir. Hiçbir zaman tükenmez ve hep yeni kalır, aksi durumda ise öznel şair kendi iç dünyası ile ilgili şeyleri kısa bir zaman içinde ifade eder ve sonunda yaptığı işte başarısızlığa uğrar.

Hep antik dönem şairlerinin yapıtlarını incelemekten söz edilir; bu şu demektir: Gerçek dünyayı gör ve onu dile getirmeye çalış; çünkü antikçağdaki şairler de yaşamın içinde olduklarından böyle davranmışlardır."

Ben masanın yanındaki sandalyede otururken, Goethe ayağa kalkıp hoşlandığı gibi odada aşağı yukarı dolaşmaya başladı. Bir an sobanın yanında durdu, sonra aklına bir şey gelmiş gibi bana yaklaşırken parmağını dudağına götürüp şunları söyledi:

"Size yeni farkına vardığım bir şey söyleyeceğim, yaşamınızda birçok kez bunun doğrulanmış olduğunu göreceksiniz. Gerici ve modası geçmiş akımların hepsi özneldir, oysa ileriye dönük akımların hepsi nesneldir. Bizim içinde bulunduğumuz çağ gericidir, çünkü özneldir. Bunu sadece şiir alanında değil, resim gibi başka birçok sanat dalında da görmek mümkündür. Her başarılı yapıt iç dünyadan yola çıkıp dış dünyaya yönelir, gerçekten büyük bir çabayla ileriyi hedeflemiş ve nesnelliği ön planda tutan büyük akımlarda bunu görürsünüz."

Konuşmalar oldukça düzeyi yüksek bir muhabbete yol açtı, bu arada özellikle zengin dönemler olarak on beşinci ve on altıncı yüzyıllar anıldı.

Sonra söz tiyatroya geldi, yeni yazılan oyunların zayıf, duygulu ve acıklı olduğu söylendi. "Ben Molière'le avunup, onda gıda buluyorum." dedim. "*Cimri*'nin çevirisini yaptım, şimdilerde ise *Zoraki Hekim* ile uğraşıyorum. Molière muhteşem, pırıl pırıl bir insan!" – "Evet," dedi Goethe, "pırıl pırıl bir insan, bu onu tanımlayabilecek tek söz; onda gizli ya da sahte olan hiçbir şey yok. Büyüklük burada işte! O yaşadığı dönemin geleneklerine hâkimdi, bizim Iffland'ımız ve Kotzebue'mize gelince, yaşadıkları dönemin gelenekleri onları hâkimiyeti altına almıştı, bu geleneklerle sınırlı ve bu geleneklere tutsaktılar. Molière, insanları kendi gerçeklikleri içinde betimleyerek eğitiyordu."

"Eğer Molière'in oyunlarını tüm netliği ile sahnede görebilmiş olsaydım," dedim, "bir şeyler söylerdim; bildiğim kadarıyla seyirciye böyle şeyler çok sert ve çok doğal geliyor. Bu aşırı incelik bazı yazarların ideal edebiyatından kaynaklanmıyor mu?"

"Hayır," dedi Goethe, "bizzat toplumun kendisinden kaynaklanıyor. Ayrıca bizim genç kızlarımız tiyatroda ne yapsın? Hiç de oraya ait değiller, ancak manastıra yakışıyorlar, tiyatro insana ilişkin her şeyden haberdar olan erkekler ve kadınlar içindir. Molière yapıtlarını yazarken genç kızlar manastırdaydı, onun da onları hesaba katması gerekmiyordu.

Genç kızlarımızı zorla dışarı çıkardığımız ve genç kızların durumuna uygun, yetersiz oyunların sahnelenmesine son vermediğimiz için, siz de akıllı olup benim gibi yapın ve tiyatroya gitmeyin.

Oyunları sahneye koyma işiyle uygulamalı olarak uğraştığım sıralarda, tiyatro gerçekten benim ilgi alanıma girmişti. Kurumu daha iyi bir düzeye getirmek bana mutluluk vermişti, oyuncuların temsillerde rollerini hakkıyla oynayıp oynamadıklarını görmek için tiyatroya giderdim. Eğer bir eleştirim olursa, ertesi gün bir kağıda düşüncelerimi yazıp gönderirdim, bir sonraki temsilde hata yapmaktan kaçınacaklarını bilirdim. Ama uygulamada tiyatroya bir katkım olmayacaksa, oraya gitmemi gerektiren bir işim de yok demektir. Gördüğüm hataları düzeltmeden olduğu gibi bırakmam gerekir, bu da bana göre değil.

Oyun okumak konusunda da daha iyi sayılmam. Genç Alman yazarları durmadan yazdıkları tragedyaları bana gönderiyorlar; ne yapayım ben bu oyunları? Ben, Almanca tiyatro oyunlarını her zaman acaba onları sahneleyebilir miyim diye okumuşumdur, bunun dışında beni hiç ilgilendirmiyorlar. Bugünkü konumumda, genç insanların yazdığı oyunlar benim ne işime yarar? Okurken nelerin öyle yazılmaması gerektiğini bilirim, okuduğumu düşünelim, böylece kendime bir fayda sağlamış olmam, genç şairlere çoktan bitirmiş oldukları bir işte ise hiç yardımcı olamam. Basılmış tiyatro oyunları yerine bana oyunun taslağını gönderseler, en azından bunu yaz ya da şunu yazma veya bunu şöyle yaz ya da başka türlü yaz diyebilirim, bunun en azından bir faydası ve anlamı olur.

Bütün sorun, Almanya'da şiir kültürünün yaygınlaşmış olmasından ve kimsenin kötü şiir yazmamasından kaynaklanıyor. Yazdıklarını bana gönderen genç şairler, kendilerine öncü olan şairlerden daha yetersiz değiller, onların övgüye boğulduklarını gördüklerinden kendilerinin de aynı şekilde neden takdir edilmediklerini anlamıyorlar. Onların cesaretini artırmak için bir şey yapmak gerekmiyor, böyle yüzlerce yetenek olduğundan ve faydası dokunacak çok şey yapılması gerektiğinden, fazla olan şeyler teşvik edilmemeli. Hepsinin üzerine çıkabilen biri olsa tamam, çünkü dünyaya ancak olağanüstü şeylerle yararlı olunabilir."

Perşembe, 16 Şubat 1826

Bu akşam saat yedide Goethe'ye gittim, onu odasında yalnız buldum. Ben de masada onun yanına oturdum ve ona dün Petersburg'a gitmekte olan Dük Wellington'ı bir otelde gördüğümü söyledim.

"Eee, nasıldı?" diye ilgiyle sordu Goethe. "Bana onu anlatınız. Resimlerine benziyor mu?"

"Evet," dedim, "ama daha yakışıklı, kendine özgü bir havası var! Yüzüne bir kez baktınız mı, bütün tabloları aklınızdan siliniyor. Ona bir kez bakmak, bir daha unutmamanıza yeter, böyle bir etki bırakıyor insanın üzerinde. Gözleri kahverengi ve ışıl ışıl, bakışlarının etkisini hissediyorsunuz. Ağzı kapalı olduğunda bile bir şeyler söylüyor gibi. Çok şey görmüş, çok şey geçirmiş, dünyaya büyük bir huzur ve sükunetle bakan, kimsenin karşı duramayacağı biri gibi görünüyor. Sert ve ödün vermeyen biri gibi geldi bana, altın kakmalı Şam kılıcı gibi aynı.

Görünüşünden anlaşıldığına göre ellili yaşların sonuna yaklaşmış, duruşu dimdik, zayıf, boyu çok uzun değil, çok güçlü kuvvetli denemez. Arabaya binip tekrar yola çıkarken gördüm onu. İnsanların arasından geçip hafifçe eğilerek parmağını şapkasına götürdüğünde verdiği selam son derece içtendi."

Goethe benim onu anlatmamı büyük bir ilgiyle dinledi. "Orada siz bir kahraman görmüş oldunuz," dedi, "bu da her zaman anlamlı bir şeydir."

Ondan Napoléon'a geçtik, onu görmemiş olduğum için üzgündüm. "Elbette," dedi Goethe, "onu da görmeye değerdi. Dünyanın özeti o!" – "Önemli biri olduğunu belli ediyor muydu?" diye sordum. "Evet, ediyordu," diye karşılık verdi Goethe, "ona bakınca öyle olduğu anlaşılıyordu; hepsi bu kadardı."

Goethe için ilginç bir şiir getirmiştim, bu şiirden ona birkaç akşam önce söz etmiştim; bu onun bir türlü hatırlayamadığı bir şiiriydi, çok eskilerde kalmıştı. 1766 yılının ilk aylarında Frankfurt'ta yayımlanan *Die Sichtbaren* gazetesinde basılmıştı, Goethe'nin eskiden yanında çalışan bir uşağı tarafından Weimar'a getirilmişti şiir, uşağın varisleri sayesinde de benim elime geçmişti. Bu şiir kuşkusuz Goethe'nin yazdığı bilinen şiirler arasında en eskisiydi. Konusu Hz. İsa'nın cehenneme yolculuğuydu. Böylesi genç yaştaki bir şairin dinsel tasarımlara bu kadar yakınlık duymuş olması bana ilginç gelmişti. Şiirin ruhu Klopstock'u anımsatıyordu, ama konunun yorumlanış tarzı çok farklıydı: Ondan daha güçlü, daha hafif ve daha enerjik, daha kendine özgüydü. Güçlü esintilerle gençliği anımsatan

olağanüstü ateş. Sınırlı konu çerçevesinde şiir kendi içinde dönüp duruyordu ve olması gerektiğinden daha uzundu.

Oldukça sararmış, neredeyse yırtılacak durumdaki gazeteyi Goethe'ye uzattım, şiiri eline alınca anımsadı. "Bayan Klettenberg'in bu şiiri yazdırmış olması mümkün," dedi Goethe; "başlığında şöyle yazılıydı: *İstek Üzerine*, zaten başka bir arkadaşım böyle bir konuda şiir yazmamı istemiş olamaz. O zamanlar konu kıtlığı çekiyordum, şiir yazabileceğim bir şeyler bulunca da çok mutlu oluyordum. Şu günlerde elime o zamanlar İngilizce yazdığım bir şiir geçti, bu şiirde de şiirsel konuların azlığından yakınmışım. Biz Almanlar bu konuda gerçekten kötüyüz: Tarihimizin ilk dönemleri oldukça karanlık, daha sonraki dönemleri ise, tek bir kral sarayının olmaması nedeniyle, herkesin ilgisini çekecek milli bir konu değil. Klopstock, Hermann üzerine bir şeyler yazmayı denedi, fakat konu o kadar eskide kalmıştı ki, kimse en ufak bir ilgi kuramadı konuyla, kimse Klopstock'un bu konuyu işlemekle ne yapmak istediğini anlamadı, yazdığı oyun başarıya ulaşmayınca halk tarafından benimsenmedi. Ben *Götz von Berlichingen*'le iyi bir konu yakalamıştım; benim kanımdan, benim canımdandı, bu konunun işlenecek çok yönü vardı.

Werther ve *Faust*'ta ise kendi içimde bir şeyler keşfetmem gerekmişti, üstelik efsanesi o kadar eskide kalmamıştı. Şeytan ve cadı konusunu yalnızca bir kez işledim; kuzeyli yanımı tüketmiş olmaktan mutluydum, o halde Yunanlıların ziyafet sofrasına oturabilirdim. Ama yüzyıllardır, bin yıllardır ne kadar çok mükemmel yapıtın yazılmış olduğunu bugünkü kadar net bilebilseydim, tek bir satır bile yazmaz, başka işlere yönelirdim."

Paskalya, 26 Mart 1826

Goethe bugün yemekte çok neşeli bir ruh haline sahipti. Kendisi için çok değerli bir kağıt geçmişti eline, Lord Byron'ın *Sardanapalus*'unun ithaf bölümünün elyazması. Yemekten sonra bize bunu gösterdi, aynı anda da gelininden Byron'ın Cenova'dan yazdığı mektubu kendisine geri vermesini istiyordu. "Sevgili çocuk, görüyorsun," dedi, "benim Byron'a ilgimi belgeleyen her şeye sahibim, bu ilginç belge de bugün mucizevi bir şekilde elime geçti, şimdi onunla ilgili olarak o mektuptan başka bir eksiğim yok."

Byron'ın sevimli hayranı bayan, mektubu vermek istemiyordu. "Sevgili babacığım, siz onu bir kez bana armağan etmiş bulundunuz," dedi, "ben de

onu tekrar size vermeyeceğim; eğer aynı değerdeki şeyler bir arada bulunmalı diyorsanız, o zaman bugün gelen değerli yazıyı da bana verirsiniz, olur biter, ben ikisini de emanet olarak saklarım." Goethe buna hiç yanaşmadı, tatlı çekişme havadan sudan şeylerden bahsedinceye kadar kısa bir süre daha sürdü.

Sofradan kalktıktan ve hanımlar da gittikten sonra Goethe ile baş başa kaldık. Çalışma odasından kırmızı bir evrak çantası getirdi, benimle pencereye yaklaşıp çantayı açtı. "Bakın," dedi, "Lord Byron'la ilgili her şey bir arada. İşte bu Livorno'dan yazdığı mektup, bu onun ithafının bir kopyası, bu benim şiirim, bu Medwin'in konuşmaları ile ilgili yazım; şimdi burada bir tek Cenova'dan yazdığı mektup eksik, ama o da onu vermek istemiyor." Goethe daha sonra bana bugün Lord Byron'la ilgili olarak İngiltere'den gelen ve onu oldukça duygulandıran davetten bahsetti.[74] Bu davet nedeniyle ruhu Lord Byron'la doluydu, Lord Byron hakkında, yapıtları ve dehası ile ilgili çok ilginç şeyler anlattı.

Sözlerinin arasında, "İngilizler," dedi, "Byron hakkında istediklerini düşünsünler, yine de Byron değerinde bir başka şair bulamayacakları kesin. O herkesten farklı ve birçok yönden daha üstün biri."

Pazartesi, 15 Mayıs 1826

Goethe ile Stephan Schütze üzerine konuştuk. Onunla ilgili güzel şeyler söyledi.

"Geçen hafta hasta olduğum günlerde," dedi, "onun *Heitere Stunden*'ini (Neşeli Saatler) okudum. Kitaptan çok hoşlandım. Schütze İngiltere'de yaşamış olsaydı çığır açardı; çünkü gözlem ve betimleme yeteneği ile önemli bir yaşama bakmasını biliyor."

Perşembe, 1 Haziran 1826

Goethe *Globe*'dan[75] bahsetti. "Bu dergiyi çıkaranlar dünya insanı," dedi, "neşeli, net ve olağanüstü cesaretliler. Eleştirilerinde bile nazik ve kibarlar, oysa Alman kültür adamları kendileri gibi düşünmeyenlerden nefret etmek gerektiğine inanıyorlar. *Globe*'u enteresan dergilerden biri olarak görüyorum, onsuz olamıyorum."

Çarşamba, 26 Temmuz 1826

Bu akşam Goethe'den tiyatro ile ilgili bazı açıklamalar dinleme mutluluğunu yaşadım.

Ona arkadaşlarımdan birinin Byron'ın *Two Foscari* (İki Foscari) adlı oyununu sahneye koymak istediğini anlattım. Goethe oyunun başarılı olacağından kuşkuluydu.

"Aslında bu aldatıcı bir şey." dedi. "Bir oyunu okurken çok etkileniyorsak, sahnelendiğinde de aynı etkinin uyanacağını sanıyoruz, ufak bir çabayla bunu başaracağımızı zannediyoruz. Ama bu ayrı bir şey. Bir oyun daha yazılırken şair tarafından sahneye koyulma amacı ve düşüncesi ile yazılmamışsa, o oyun sahneye çıkmaz, deneyimlerimizden bildiğimiz kadarıyla, böyle bir çabanın sonucu oyunun uyumsuz ve aykırı kalmasıdır. *Götz von Berlichingen*'i sahneye koymak için az uğraş vermedim, ama tiyatro oyunu olarak çok sorun çıkardı. Bir kere çok uzun, onu ikiye bölmek zorunda kaldım, ikinci bölüm teatral açıdan başarılı, ama ilk bölüm ancak bir giriş olarak değerlendirilebilir. Olayın seyri açısından ilk bölüm bir kez sahnelenip, ikinci bölüm tekrar tekrar oynanabilirse, belki olur. Aynı şey *Wallenstein* için de geçerlidir: *Piccolomini* tekrar sahnelenmez, ama *Wallenstein'ın Ölümü* hep beğenilerek seyredilir."

Bir oyunun teatral olması için nasıl yazılması gerektiğini sordum.

"Sembolik olmalıdır." diye karşılık verdi Goethe. "Bu şu demek: Her olay kendi içinde önemli olmalı ve kendinden daha önemli bir şeyi hedeflemeli. Bu anlamda Molière'in *Tartuffe*'ü mükemmel bir örnek. İlk sahneyi düşününüz, ne muhteşem bir giriş bölümüdür! Her şey baştan itibaren çok önemlidir ve arkadan gelecek olayların daha da önemli olduğu hissettirilir bu arada. Lessing'in *Minna von Barnhelm*'in de giriş bölümü çok mükemmeldir, ama *Tartuffe*'ün dünyada eşi benzeri yoktur; bu tarzda mevcut olan en güzel ve en iyi oyundur."

Calderon'un oyunlarına geldi sohbet.

"Calderon'da da," dedi Goethe, "aynı teatral mükemmelliği bulursunuz. Oyunlar tamamen sahne için yaratılmıştır, hedeflenen etkinin hesaba katılmadığı tek bir sahne yoktur. Calderon aynı zamanda büyük zekâya sahip dâhilerden biri."

"Shakespeare'in oyunlarının gerçek tiyatro oyunları olmaması da şaşırtıcı," dedim, "oysa Shakespeare hepsini kendi tiyatrosu için yazmış."

"Shakespeare," diye karşılık verdi Goethe, "bu oyunları içinden geldiği gibi yazdı, yaşadığı dönemin ve o zamanın tiyatro kurumlarının ondan bir beklentisi yoktu; Shakespeare'in sahneye koyduğu her şey beğeniliyordu. Ama Shakespeare Madrid sarayı veya XIV. Louis'nin tiyatrosu için oyun yazmış olsaydı, herhalde yazdığı oyunlarda biçime sıkı sıkıya bağlı kalırdı. Yine de bu yakınılacak bir şey değil; çünkü oyun yazarı olarak bizim açımızdan eksik olan şeylere Shakespeare şair olarak genellikle sahiptir. Shakespeare büyük bir psikologdur, onun oyunlarında insanın her türlü ruh halini buluruz."

İyi bir tiyatro yönetmeni olmanın zorlukları üzerine konuştuk sonra.

"Zor olan," dedi Goethe, "insanın rastlantı sonucu bir şeyi benimsemesi ve tiyatronun esas ilkelerinden sapmadan bunu başarması. Bu yüce ilkeler, önemli tragedyalar, operalar, komedilerden oluşan bir repertuardır, onlara bağlı kalmak ve onları değiştirmemek gerekir. Rastlantı dediğim şey ise, görülmeye değer yeni bir oyun, konuk sanatçı rolü ve böylesi başka şeyler. Böyle şeyler insanın kafasını karıştırmamalı ve insan hep repertuarına bağlı kalmalıdır. İçinde yaşadığımız dönem iyi oyunlar yönünden çok zengin ve bir uzman için iyi bir repertuar hazırlamak hiç de kolay değil, ama bu, repertuarı korumaktan daha zor sayılmaz.

Schiller'le tiyatro yönetmenliği yaptığımız sıradaki avantajımız, yaz boyunca Lauchstädt'te oyunları sahneye koymamızdı. Orada çok mükemmel şeyler görmek isteyen seçkin bir seyirci kitlemiz vardı, öyle olunca da biz her seferinde en iyi oyunları iyice çalışmış olarak Weimar'a dönerdik ve kış boyunca yazın sahnelediğimiz temsilleri tekrarlardık. Weimar'daki tiyatro izleyicisinin bizim yönetimimize güveni sonsuzdu ve onlar hoşlanmadıkları bir şeyle karşılaşınca, bizim bir şey yapmamızın ya da yapmamamızın altında yüce bir amaç olduğunu düşünürlerdi."

"Doksanlı yıllarda," diye devam etti Goethe, "tiyatroya karşı ilgim azalmıştı ve sahne için artık hiçbir şey yazmıyordum, kendimi tümüyle düzyazıya vermiştim. Schiller sönmüş olan ilgimi yeniden uyandırdı, onun işine katkıda bulunmak için yeniden tiyatroya döndüm. *Clavigo*'yu yazdığım dönemde bir düzine tiyatro oyunu yazmak benim için işten bile

sayılmazdı; konu bulma güçlüğü çekmiyordum, üretmek benim için kolaydı; her hafta bir oyun yazabilirdim, bunu yapmamış olmama hâlâ canım sıkılır."

Çarşamba, 8 Kasım 1826

Goethe, Lord Byron'dan bugün yine hayranlıkla söz etti. "*Deformed Transformed*'ını yeniden okudum," dedi, "her geçen gün daha büyük bir yetenek olduğuna inancım artıyor. Onun kitabında işlenen şeytanın çıkış noktası benim Mephistopheles'im, ama bire bir aynısı değil, her yönüyle orijinal, yeni ve her bakımdan derli toplu, yerli yerinde ve dâhiyane. Anlatım zayıflığı olan tek bir satır bile yok, buluş ve zekâdan yoksun diyebileceğiniz, eleştirebileceğiniz en ufak bir şey yok, marazi huyundan ve olumsuzluklarından başka yoluna çıkacak hiçbir şey yok, eğer bunlar da olmasaydı, bence Shakespeare veya antikçağ yazarları kadar büyük bir yazar olurdu." Buna şaşırmıştım. "Evet," dedi Goethe, "bana inanabilirsiniz, onu yeniden inceledim ve bu söylediklerime her geçen gün daha layık olduğunu biliyorum."

Daha önce geçen konuşmaların birinde Goethe, Lord Byron'ın deneye dayalı bilgi sahibi olduğunu söylemişti. Bununla ne demek istediğini pek anlamamıştım, bunu ona sormaya çekinmiş, konu üzerinde içimden düşünmeye başlamıştım. Ama bu düşünerek karşılığını bulacağım bir şey değildi, en iyisi daha geniş bir kültüre sahip oluncaya kadar ya da rastlantı sonucu bir olay bana bu sırrı açıklayıncaya kadar beklemekti. Akşamleyin tiyatroda *Machbeth*'in muhteşem bir temsilinin beni derinden etkilemesi sonucu böyle bir fırsat doğdu, ertesi gün Lord Byron'ın yapıtlarını, onun *Beppo*'sunu okumak üzere elime aldım. Ama bu şiir bana Machbeth'le ilgili bir ışık tutmadı, ama okudukça, okuduklarımı anladıkça, Goethe'nin o sözlerle ne demek istediğini anlamaya başladım.

Machbeth'teki bir figür beni çok etkilemişti, anlatıldığı kadarıyla önemli, güçlü ve üstündü, Shakespeare'den başkasının yazabileceği bir karakter değildi. Doğuştan üstünlüğü ve derinliği olan biriydi, sahip olduğu kişilik, diğerlerinden çok farklı olup, onu büyük şairlik mertebesine ulaştırmıştı. Bu oyuna ruh ve renk katan şey bir şairin dünyasıydı ve bu şair konuşturulmak suretiyle görüşleri egemen kılınmıştı. Büyük şair her şeye hâkim durumdaydı ve bizi de kendi dünya görüşünün düzeyine çıkarıyordu.

Oysa *Beppo*'yu okurken, deneyimle algılanabilen rezil bir dünyanın hüküm sürdüğünü hissettim, anlatıcı figür bunu bize hissettiriyor, daha doğrusu çağrıştırıyordu. Karşılaştığım şey, çok yetenekli bir şairin doğuştan yüce ve katıksız duyarlılığı değil, dünyadaki sıradan yaşamında karşılaştığı zorluklardan ortaya çıkan düşünce tarzıydı. Soylu ve zeki tüm insanlarla eşit düzeyde bir konuma sahipti, zengin anlatım gücü sayesinde o insanların sözcüsü olmaktan başka hiçbir yönüyle göze çarpmıyordu.

Beppo'yu okurken düşündüklerim şunlar oldu: Lord Byron fazlasıyla deneyim sahibi biriymiş, gerçek yaşamı her yönüyle gözler önüne serdiği için değil, deneyimleri üstün şiir dehasının önüne geçtiği için.

Çarşamba, 29 Kasım 1826

Lord Byron'ın *Deformed Transformed*'ını da okudum bu arada, yemekten sonra Goethe ile bu konu ile ilgili bir konuşma geçti aramızda.

"İlk sahneler çok güzel değil mi?" dedi, "Özellikle de şiirsel açıdan. Her şeyin darmadağın olduğu Roma'nın işgalini anlatan bölümü şiirsel açıdan fazlasıyla beğendiğimi söyleyemem, ama dâhiyane olduğu yadsınamaz."

"Hiçbir şeye saygınız yoksa, dâhiyane olmak sanatı üst düzeye taşımaz." dedim.

Goethe güldü. "Çok haksız sayılmazsınız," dedi, "şairin insanın düşündüğünden daha fazlasını anlattığını eklemek gerek elbette; hakikati dile getiriyor, ama insan kendini iyi hissetmiyor, biraz az konuşsa daha iyi aslında. Şairin dünyada açıklama getirmek yerine, bir parça gizli tutması gereken şeyler vardır; işte Byron'ın karakteri bu, Byron'ın başka türlü olmasını istemek onu yok etmek demek olur."

"Evet," dedim, "onun üst düzeyde bir zekâya sahip olduğu açık. Örneğin şu bölüm ne kadar da güzel:

> *The Devil speaks truth much oftener than he's deemed,*
>
> *He hath an ignorant audience."*[76]

"Benim Mephistopheles'imin ağzından çıkmış gibi bu dizeler de aynı şekilde önemli ve özgür. Mephistopheles'ten bahsettiğimize göre," diye

devam etti Goethe, "Coudray'in Paris'ten getirdiği bir şeyi size göstermeliyim. Buna ne diyorsunuz?"

Önüme bir taşbaskı koydu, Faust ve Mephistopheles'in Gretchen'i zindandan kurtarmak üzere gece vakti iki ata binmiş halde darağacının önünden hızla geçtikleri an tasvir edilmişti. Faust dörtnala giden siyah bir ata binmişti, süvarisi gibi at da darağacının etrafındaki hayaletlerden ürkmüş görünüyordu. O kadar hızlı gidiyorlar ki, Faust dengesini korumakta güçlük çekiyor; karşı taraftan güçlü bir şekilde esen rüzgar şapkasını uçurmuş, bağcıklarıyla boynunda asılı kalan şapka, onun arkasından uçuyor. O korku ve endişe içindeki yüzünü Mephistopheles'e dönmüş, onun sözlerini dinliyor. Mephistopheles ise yüce bir varlık gibi, sakin ve engel tanımaz bir ifadeyle oturuyor. Onun bindiği at canlı değil, zaten o canlıları sevmez. Ayrıca bu da onun için gerekli değil, çünkü istediği hıza onu ulaştıracak olan şey kendi iradesi. Ata binmiş halde tasavvur edilmesi gerektiği için atı var; bunun için de önüne çıkan ilk otlaktan çaldığı, derisi kemiğine yapışmış bir at bile yeterli onun için. Onun atı açık renkli ve gecenin karanlığında fosforluymuş gibi parlıyor. Ne dizgini, ne de eğeri var, bunlar olmasa da olur. Doğaüstü süvarinin atın üzerinde rahat ve kayıtsız bir ifadesi var, konuşma sırasında yüzü Faust'a dönük; yarıp geçtiği hava onu hiç etkilemiyor bile, sanki atı gibi kendisi de hiçbir şey hissetmiyor, ikisinin de kılı kıpırdamıyor.

Bu zengin tasviri çok beğenmiştik. "Bu sahneyi ben bile bu kadar mükemmel düşünmemiştim." dedi Goethe. "Şurada başka bir taşbaskı daha var. Buna ne dersiniz?"

‘Auerbach Meyhanesi'nde coşkulu bir içki içme sahnesi tasvir edilmişti, hem de bütün hikayeyi özetleyecek şekilde, dökülen şarabın alev aldığı ve içki içenlerin vahşiliğini farklı bir biçimde anlatan önemli an. Her şey heyecanlı ve hareketli, sadece Mephistopheles her zamanki sükuneti içinde. Yakası açılmadık küfürler ve atılan naralar, yanında oturan kişinin çektiği bıçak umurunda bile değil. Masanın köşesine çıkıp oturmuş, ayaklarını sallıyor; yukarıya kaldırdığı parmağı alevleri ve öfkeyi dindirmeye yetiyor.

Bu mükemmel resme baktıkça, bir figürü diğerinden çok farklı resmeden ve her birinde olayın bir başka evresini anlatan sanatçının büyük zekâsının daha çok farkına varıyorsunuz.

"*Faust*'ta gerçek gıdayı bulan büyük yetenek," dedi Goethe, "Bay Delacroix'dur. Fransızlar onun bu vahşi yorumunu eleştirdiler, ama buradaki anlatım tarzı tümüyle doğrudur. Beklentiler *Faust*'un tümünü resmetmesi yönündedir, özellikle 'Cadı Mutfağı' ve 'Brocken' sahnesini sabırsızlıkla bekliyorum. Paris gibi bir kentin sunduğu en iyi fırsatları değerlendirip dolu dolu yaşamış olduğu görülüyor Delacroix'nun."

Ben, bu tür resimlerin şiirlerin en iyi biçimde anlaşılmasına katkıda bulunduğunu söyledim. "Kuşkusuz öyle," dedi Goethe, "böyle bir sanatçının eşsiz hayal gücü bizi olayları onun anladığı şekilde kafamızda canlandırmamıza yol açıyor. Açık konuşmam gerekirse, Bay Delacroix'nun hayal gücü, benim kaleme aldığım sahnelerdeki kendi hayal gücümü bile aşıyorsa, okuyucunun her şeyi daha canlı ve imgeleme yetisinin ötesinde görmesinin bir sakıncası yok!

Pazartesi, 11 Aralık 1826

Goethe oldukça neşeli bir heyecan içindeydi. "Alexander von Humboldt bu sabah birkaç saat bendeydi." dedi bana çok zinde bir tavırla. "Ne yaman adam! Onu uzun zamandır tanıyorum, yine de her seferinde beni hayrete düşürüyor. Sahip olduğu deneyim ve hayata geçirdiği bilgilerin eşi benzeri yok. Şimdiye kadar hiç karşılaşmadığım kadar zengin bir kültür birikimine sahip. Konu ne olursa olsun, söyleyecek çok sözü var, her an zengin düşünceleri ile bizi doyurmaya hazır, birçok fıskiyesi olan bir havuz gibi, elinizdeki kabı nereye uzatırsanız uzatın, tükenmez kaynağı ile bize hayat veriyor. Birkaç gün burada kalacak, şimdiden kendimi onunla yıllarca yaşamış gibi hissedeceğimi gayet iyi biliyorum."

Çarşamba, 13 Aralık 1826

Bayanlar yemek sırasında genç bir ressamın portresinden övgüyle söz ettiler. "Hayranlık uyandıran şey," diye eklediler, "her şeyi kendi kendine öğrenmiş olması." Bu özellikle doğru biçimde ve resim sanatının gerektirdiği şekilde resmedilmemiş olan ellerden anlaşılıyordu.

"Genç adamın bir yetenek olduğu ortada," dedi Goethe, "ama her şeyi kendi kendine öğrenmiş olmasını övmek değil, yermek gerekir. Bir yetenek kendi haline kalmak için doğmaz, yeteneğin gelişmesi için başarılı ustaların

ve sanatın birikiminden faydalanması gerekir. Şu günlerde Mozart'ın bir mektubunu okudum, bir baronun kendisine gönderdiği besteler üzerine yazdığı mektupta şunlardan söz ediyor: ‘Siz amatörleri eleştirmek gerek, nedeni de sizlerde genellikle iki noktanın dikkat çekmesi: Ya kendinize ait düşünceniz yok, başkalarınınkini alıyorsunuz ya da kendinize ait düşünceniz var, ama onun ne işe yarayacağını bilmiyorsunuz.' Harika değil mi? Mozart'ın müzik adına söylemiş olduğu sözler, sanatın diğer dalları için de geçerli değil mi?"

Goethe şöyle devam etti: "Leonardo da Vinci şunları söylüyor: Eğer oğlunuz resmini çizdiği şeyi insanın elleriyle dokunmak isteyeceği ölçüde belirgin ton farklılıklarıyla resmetme duygusundan yoksunsa, yeteneksiz demektir.

Leonardo da Vinci ayrıca şunu da söylüyor: Eğer oğlunuz perspektif ve anatomi bilgisini uygulayabiliyorsa, onu iyi bir ustaya götürün.

Şimdi ise, bizim genç sanatçılarımız ustalarından ayrılma vakti geldiğinde bile bu iki şeyi bilmiyorlar. Zaman bu kadar değişti işte."

"Genç ressamlarımızda," diye devam etti Goethe, "ruh ve duygu yok; buluşları anlamsız, insanın üzerinde hiçbir etki uyandırmıyorlar; kör kılıçların, hedefini bulmayan okların resmini yapıyorlar, bu resimlere baktığımda yeryüzünde hiç yaratıcılık kalmamış gibi geliyor bana."

"Fakat son yıllarda yaşanan büyük savaşların," diye karşılık verdim, "yaratıcılığı harekete geçirdiğine inanılıyor."

"Harekete geçirdiği şey," dedi Goethe, "düşünceden çok irade, sanatsal kaygıdan çok politik düşünce; doğallık ve duyarlılık tümüyle yok olup gitti. Bu iki gerekli öğe olmazsa, resimlerine baktığımızda mutlu olalım diye bir ressamın ortaya koyacağı bir şey de kalmaz..."

Son günlerde onun *İtalya Seyahati*'nde, Correggio'nun bir resmi hakkında yazılanları okuduğumu söyledim. Resim Hz. Meryem'in kucağında annesinin memesi ile kendisine uzatılan armut arasında kalan ve hangisini seçmesi gerektiğini bilemeyen Çocuk İsa'nın memeden kesilmesini tasvir ediyor.

"Evet," dedi Goethe, "bu sevimli bir resimdir! Düşünce, doğallık, hepsi bir arada. Bu kutsal konu her zaman için insani bir durumdur ve hepimizin başından geçen bir yaşam kesitinin simgesidir. Böyle bir resim kalıcıdır, çünkü insanlığın var olduğu en eski dönemden başlayıp geleceğe uzanan bir konusu vardır. Tersine çocukların kendisine yaklaştığı bir Hz. İsa resmi yapılsa, bu bir mesaj içermez, en azından anlamsız olur."

"Elli yılı aşkın bir zamandır," diye devam etti Goethe, "Alman resminin tanığıyım, tanığı olmakla kalmayıp, aynı zamanda kendi açımdan bu alanda faaliyet de gösterdim, şu kadarını söyleyebilirim ki, resmin şu andaki durumu çok parlak değil. Çağın bütün iyi taraflarını benimseyecek ve böylece her şeyi aşacak bir yeteneğin ortaya çıkması gerek. Bütün çareler ortada, yürünecek yollar belli, yolların önü de açılmış durumda. Gençliğimizde aklımızdan bile geçmeyecek bir şey, Phidias'ın heykelleri bile gözümüzün önünde. Söylediğim gibi tek eksiğimiz aslında büyük bir yetenek, ümitleniyorum ki, bu da çıkacak; belki de şimdi beşiktedir, onun meşhur olduğunu siz göreceksiniz."

Çarşamba, 20 Aralık 1826

Yemekten sonra Goethe'ye beni çok mutlu kılan bir keşifte bulunduğumu söyledim. Bir mum yanarken şöyle bir şeyin farkına varmıştım, aydınlatılan bulanıklığın ardından karanlığın belirmesiyle, mavi renkte bir tepeliğin oluşması sayesinde alevin saydam kalan alt tarafı aynı olguyu gösteriyor.

Goethe'ye mumdaki bu olguyu bilip bilmediğini, *Renk Kuramı*'nda bu konuyu işleyip işlemediğini sordum. "Elbette." dedi, *Renk Kuramı*'nın bir cildini raftan aldı ve gördüğüm her şeyin yazılı olduğu paragrafları bana okudu. "Benim *Renk Kuramı*'mı okumadan bu olguyu anlamış olmanız," dedi, "benim açımdan sevindirici. Bunu anlamışsınız, bu konuya hâkim olduğunuzu söyleyebilirsiniz artık. Bir çıkış noktası yakalamışsınız, bundan yola çıkarak diğer olgulara da ulaşabilirsiniz. Şimdi size hemen yeni bir şey göstereceğim."

Saat dörde geliyordu; gökyüzü bulutlarla kaplıydı ve hava yeni kararmaya başlamıştı. Goethe bir mum yaktı ve pencerenin yanındaki masaya doğru gitti. Mumu bir tabaka beyaz kağıdın üzerine koydu, mumun ışığının çubuğun gölgesini aydınlık tarafa düşürecek şekilde mumun üzerine küçük bir çubuk koydu. "İşte," dedi Goethe, "bu gölgeyi nasıl yorumluyorsunuz?"

– "Gölge mavi renkte." diye yanıtladım sorusunu. "İşte yine mavi rengi görüyorsunuz," dedi Goethe, "ama çubuğun öbür tarafında muma doğru baktığınızda ne görüyorsunuz?" – "Gölge kırmızımsı sarı renkte," diye yanıt verdim, "bu iki olgu birden nasıl oluşuyor?" – "Bunu açıklamak size düşer," dedi Goethe, "sebebini bulunuz. Elbette bulmanız kolay olmayacak, hiçbir şekilde çözümü bulamazsanız, *Renk Kuramı*'na bakınız." Büyük bir sevinçle bunun için ona söz verdim.

"Yarı karanlığın önüne gelen şeffaf aydınlığın olduğu ve mavi rengi ortaya çıkardığı mumun alt bölümündeki olguyu," diye devam etti Goethe, "size daha büyük bir ölçekte göstereceğim." Eline bir kaşık aldı, içine ispirto döktü ve yaktı. Karanlığın mavi renge büründüğü şeffaf aydınlık yeniden oluştu. Yanan ispirtoyu gecenin karanlığına doğru tuttuğumda mavi renk koyulaşıyor; aydınlığa doğru tutarsam mavi renk açılıyor ya da tümüyle yok oluyordu.

Bu olgu çok hoşuma gitmişti. "Evet," dedi Goethe, "doğanın bu kadar basit olması, en büyük görünümleri çok küçük şeylerde de tekrarlaması, doğanın büyüklüğü. Mumun tepesinin mavi olması kuralı, yanan bir mumun alt tarafında, yanan ispirtoda, arkasında karanlık bir dağ bulunan bir köyden yükselen aydınlatılmış dumanda da görülür."

"Peki, Newton'un öğrencileri bu büyük olguyu nasıl açıklıyorlar?" diye sordum.

"Bunu bilmeseniz de olur." diye yanıt verdi Goethe. "Çok aptalca, aptalca şeylerle uğraşmanın akıllı bir kafaya vereceği zararlar büyük olur. Newton kuramını benimseyenlerle ilgilenmeyin, doğru öğretilerle yetinin, kârlı çıktığınızı göreceksiniz."

"Bütün bölümlerini açıklayıp, yanlış taraflarını ortaya koymak için, insanın kötü bir tragedyayı inceden inceye okuması gibi, bu durumda da yanlış bir şeyle uğraşmanın hoş değil, hatta zararlı olduğu bile söylenebilir." dedim.

"Aynen söylediğiniz gibi," dedi Goethe, "zorunluluk olmadan insan böyle bir şey yapmamalı. Ben matematiği yerinde kullanıldığı sürece en yüce, en faydalı bilim dalı olarak görürüm; bu alanla ilgili olmayan, bu soylu bilim dalını anlamsız kılacak şeylerde matematik biliminin kötüye kullanılmasını

hoş göremem. Sanki sadece matematiksel olarak kanıtlanan her şey var olabilirmiş gibi! Matematikle kanıtlanamadığı için bir erkeğin bir genç kızın aşkına inanmaması aptallık olur! Drahomasını matematiksel olarak erkeğe kanıtlayabilir genç kız, ama aşkını değil. Bitkilerin başkalaşımını bulanlar da matematikçiler değil! Ben bunu matematiğe gerek duymadan ortaya koydum, matematikçiler de kabullenmek zorunda kaldılar. Renk kuramı ile ilgili olguları kavramak için salt gözlemden ve sağlıklı bir kafadan başka bir şey gerekmiyor; ama ikisi düşünüldüğünden daha seyrek bir arada bulunuyor."

"Çağımızın Fransızları ve İngilizleri renk kuramı hakkında ne düşünüyorlar?" diye sordum.

"Her iki milletin de," dedi Goethe, "olumlu ve olumsuz yanları var. İngilizlerin iyi tarafı, her şeyi pratik hale getirmeleridir; ama çok titizdirler. Fransızların kafası çalışır, ama onlara göre her şey olumlu olmalıdır, eğer olumlu değilse, onu mutlaka olumlu hale getirirler. Yine de renk kuramı konusunda epeyce yol aldılar, bu konuda çalışanların en iyilerinden biri sonuca varmak üzere. O, renklerin nesneler için yaratıldığını söylüyor; nasıl ki doğada asit yapan şeyler varsa, aynı şekilde renk veren şeyler de varmış. Olgular elbette bu kadarla açıklanmış değil; o yine de konuyu doğayla bağıntılı görüyor ve böylelikle matematiğin sınırlamalarının dışında tutuyor."

Berlin'de çıkan gazeteler geldi, Goethe onları okumak üzere oturdu. Bana da bir gazete verdi, Berlin'deki opera ve saray tiyatrosunda da buradaki kadar kötü oyunlar sahnelendiğini tiyatro ile ilgili haberlerde okudum.

"Başka nasıl olsun ki." dedi Goethe. "Her akşam iyi bir oyun sahnelemek için İngilizlerin, Fransızların, İspanyolların iyi oyunlarının yardımıyla iyi bir repertuar oluşturmak zor değil. Fakat iyi bir oyun izleme gereksinimi duyan halk nerede? Aiskhylos, Sophokles ve Euripides'in yazdıkları dönem farklıydı: O dönemin bir ruhu vardı, yalnızca gerçekten önemli ve iyi olanı talep eden bir dönemdi. Ama bu kötü zamanda kaliteye gereksinim duyulan bir yer var mı? Bunu benimseyecek kurumlar nerede?"

"Ayrıca," diye devam etti Goethe, "insan yeni bir şey görmek istiyor! Berlin'de durum Paris'tekinden farklı değil, izleyici her yerde aynı. Paris'te her hafta birçok yeni oyun yazılıp sahneye koyuluyor, iyi bir oyun izleyip

zararınızı telafi edinceye kadar beş altı tane kötü oyuna katlanmanız gerekiyor.

Alman tiyatrosunu şimdi daha iyi bir konuma getirmek için tek çare konuk sanatçı çalıştırmak. Hâlâ tiyatro yönetiminde görevli olsam, bütün kışı başarılı konuk oyuncularla geçirirdim. Yalnızca tüm iyi oyunlar tekrarlanmakla kalmaz, ilgi oyunun metninden sahnelenişine kayardı; insan oyunları karşılaştırma ve değerlendirme olanağına sahip olur, izleyici de bir görüş sahibi olurdu, bizim kendi oyuncularımız da mükemmel konuk sanatçının sergilediği önemli oyun sayesinde motive edilmiş ve eğitim görmüş olurdu: Konuk sanatçılar bulundurmak, her zaman için konuk sanatçılar bulundurmak, bunun tiyatro ve izleyici açısından saptanabilecek faydaları saymakla bitmez.

Zeki ve bu işten anlayan birinin dört tiyatronun başına geçip, hepsine konuk sanatçılar getirteceği günlerin yaklaştığını hissediyorum, onun bir tane de olsa, dört tane de olsa işini aynı mükemmellikte yapacağından eminim."

Çarşamba, 27 Aralık 1826

Evde mavi ve sarı gölge olgusunu iyice düşündüm, uzun süre işin sırrını çözemediysem de, gözlemlerime devam ederek meseleyi anlamaya başladım ve yavaş yavaş olguyu kavradığıma inandım.

Bugün yemekte Goethe'ye bilmeceyi çözdüğümü söyledim. "Çok iyi," dedi Goethe, "yemekten sonra bana göstermelisiniz." – "Yazsam daha iyi olur," dedim, "sözlü anlatımda doğru sözcükleri seçmekte zorlanacağım çünkü." – "Daha sonra yazarsınız," dedi Goethe, "doğru yolda olup olmadığınızı görmem için, bugün önce deneyinizi önümde yapıp, sözlü olarak bana anlatmalısınız."

Yemekten sonra, hava oldukça aydınlıktı, Goethe sorusunu yöneltti: "Deneyi şimdi yapabilir misiniz?" – "Hayır." dedim. "Niçin hayır?" diye sordu Goethe. "Hava şimdi çok aydınlık," diye karşılık verdim, "mum ışığının tam olarak gölge verebilmesi için hava biraz kararmalı; gün ışığının da gölgeyi aydınlatabilmesi için biraz da olsa aydınlık olmalı." – "Hımm!" dedi Goethe, "yanlış değil söyledikleriniz."

Akşamın alacası basmaya başlamıştı, Goethe'ye şimdi deney zamanı olduğunu söyledim. Mumu yaktı ve bana beyaz bir kağıtla bir çubuk verdi. "Deneyinizi yapınız ve anlatınız!" dedi.

Mumu masanın üzerine pencere tarafına yerleştirdim, beyaz kağıdı da mumun yanına koydum, çubuğu kağıdın ortasına gün ışığı ile mum ışığı arasına yerleştirdiğimde olgu mükemmel güzelliği ile gözler önüne serildi. Çubuğun mum tarafındaki gölgesi tam sarı, pencere tarafındaki ise tam mavi renkteydi.

"Eee," dedi Goethe, "ilk olarak mavi gölge nasıl oluşuyor?" – "Bunu açıklamadan önce, bu iki olguyu ortaya çıkardığım ilkeden bahsetmek istiyorum." dedim, "Işık ve karanlık renk değil zıtlıktır, renkler ikisinin ortasında bulunur ve oluşur, her ikisinin de değişmesi sayesinde olur bu.

Birbirine zıt ışık ve karanlıktan her iki renk, sarı ve mavi oluşur. Bulanık bir şeffaflığın içinde, gözlediğim ışığın sınırındaki sarı renk ve aydınlanmış şeffaflık içinde, gözlediğim karanlığın sınırındaki mavi renk."

"Olgumuza dönecek olursak," diye devam ettim, "küçük çubuğun mum ışığının gücüyle tam bir gölge oluşturduğunu görürüz. Bu gölge, eğer kepenkleri kapatır, gün ışığının içeriye girmesini engellersem, koyu karanlığa dönüşür. Ama eğer perdesiz pencereden gün ışığı rahatça içeriye girer, aydınlık bir ortam yaratırsa, bu sayede gölgenin karanlığını görürüm, böylelikle kural gereğince mavi renk oluşur." Goethe güldü. "Bu mavi," dedi Goethe, "peki ama sarı gölgeyi nasıl açıklıyorsunuz?"

"Flu ışık kanunundan yola çıkarak." diye yanıt verdim. "Yanan mum beyaz kağıda, hafif sarımtırak tonda bir ışık yansıtır. Ama etkili olan gün ışığı öyle güçlüdür ki, çubuktan mum ışığına doğru zayıf bir gölge aksettirir, bu gölge ışığı flulaştıracak kadar ileriye gider, böylece kurala uygun olarak sarı renk oluşur. Gölgeyi olabildiğince ışığa yaklaştırarak fluluğu zayıflatırsam, tam bir sarı renk ortaya çıkar; gölgeyi olabildiğince ışıktan uzaklaştırır fluluğu artırırsam, sarı renk kırmızılaşıncaya kadar koyulaşır, hatta kırmızı bile olur."

Goethe yine güldü, hem de bir sır saklarmışçasına. "İşte," dedim, "haklıyım değil mi?" – "Siz olguyu gerçekten iyi görüp gerçekten de güzel

anlattınız," diye yanıt verdi Goethe, "ama açıklamış olmadınız. Açıklamanız akıllıca ve hatta zekice, ama doğru değil."

"O zaman bana yardım edin," dedim, "bilmeceyi bana açıklayın, çünkü çok merak ediyorum." – "Bunu öğreneceksiniz," dedi Goethe, "ama bugün değil, hem de bu şekilde değil. Önce size başka bir olguyu göstermek istiyorum, böylelikle kanunu açıkça görmüş olacaksınız. Çok yaklaşmışsınız ve bu şekilde daha ilerlemeniz de olası değil. Ama yeni kanunu iyice anladınız mı, tamamen başka bir alana kaymış ve çok yol almış olacaksınız. Havanın açık olduğu bir gün öğle vakti yemekten bir saat önce gelin, size çok net bir olgu göstereceğim, bu yolla bu olgunun temelinde yatan aynı kanunu hemen kavrayacaksınız."

"Çok hoşuma gitti," diye devam etti Goethe, "renklere karşı böyle bir ilgi duymanız; bu size tanımlanamaz bir mutluluk kaynağı olacaktır."

Akşam vakti Goethe'den ayrıldıktan sonra, olgu ile ilgili düşünceleri kafamdan atamadım, hatta rüyalarımda bile kafam aynı şeyle meşguldü. Bu durumda bile olayı netleştiremedim ve bilmecenin çözümünde bir adım ileri gidemedim.

Bir süre önce, "Fen bilimleri ile ilgili notlarımı," demişti Goethe, "yavaş yavaş ilerletiyorum. Bilime şimdi bile bir katkım olsun diye düşündüğümden değil, aksine birçok güzel ilişki kurmamı sağladığı için. Doğa ile uğraşmak en masum şey. Estetik açıdan şimdi ne bir bağlantı kurmak, ne de yazışmak istiyorum. *Hermann ve Dorothea*'da Ren Nehri kıyısındaki kent ile hangi kenti kastettiğimi bile bilmek istiyorlar! Herhangi bir yer olarak düşünmek daha iyi değilmiş gibi! Hakikat isteniyor, gerçek isteniyor ve böylelikle de şiir mahvediliyor."

1827

Çarşamba, 3 Ocak 1827

Bugün yemekte Cannings'in[77] Portekiz lehindeki o muhteşem konuşmasından bahsettik.

"Bu konuşmayı," dedi Goethe, "kaba bulan insanlar var; ama bu insanlar ne istediklerini kendileri de bilmiyorlar, başarılı olan her şeye tepki göstermek gibi bir eğilimleri var. Bu muhalefetin sesi olmaktan çok bir karalama. Böylelerinin nefret etmesi için ortada başarılı bir şeylerin olması gerekir. Napoléon hayattayken ondan da nefret ediyorlardı, iyi bir bahaneleri vardı nasılsa. Napoléon'un işi bittiğinde de, Prusya, Rusya, Avusturya arasındaki Kutsal İttifak'a karşı hoşnutsuzluklarını dile getirdiler, oysa o zamana kadar bundan daha önemli, insanlığa daha faydalı olabilecek bir şey yapılmamıştı. Şimdi sıra Canning'de. Portekiz lehine yapmış olduğu konuşma büyük bir bilincin ürünü. Canning sahip olduğu gücün çapını ve görevinin önemini gayet iyi hissediyor, hissettiği gibi konuşmakta haklı. Ama bunu sans-culotte'lar[78] anlayamaz, bize önemli gelen şeyler, onlar için kötü olabiliyor. Önemli şeyler onlar için rahatsızlık verici, böyle şeyleri ne takdir edebiliyorlar, ne de böyle şeylere tahammül edebiliyorlar.

Perşembe akşamı, 4 Ocak 1827

Goethe, Victor Hugo'nun şiirlerini çok beğendiğini söyledi. "O Alman edebiyatının etkilediği, tartışmasız bir yetenek." dedi, "Gelenekçilerin ukalalıkları yüzünden gençliğinde yazdığı şiirler görmezden gelindi; şimdi ise *Globe* dergisi onu destekliyor, bu sayede mücadelesinde başarıya ulaşmış sayılır. Onu Manzoni ile eşdeğerde görüyorum. Nesnel yanı çok güçlü ve bana göre Lamartine ve Delavigne kadar önemli olduğu kesin. İyice incelediğimde, onun ve kendisi gibi başka genç yeteneklerin nereden beslendiklerini gayet iyi görüyorum. Onlar oldukça önemli bir söz ve şiir ustası olan Chateaubriand'dan geliyorlar. Victor Hugo'nun üslubu hakkında fikir edinmemiz için onun Napoléon'u anlatan şu şiirini okumanız yeterli: *Les deux îles* (İki Ada)."

Goethe kitabı önüme koydu ve geçip sobanın yanına oturdu. Şiiri okudum. "Çok güzel ifade etmemiş mi," dedi Goethe, "konuyu çok ince bir ruhla işlememiş mi?" Tekrar bana doğru yaklaştı. "Sırf şu bölüme bakmanız bile yeterli olur, ne kadar güzel!" Fırtına yüklü buluttan çıkan şimşeğin kahramana aşağıdan yukarıya doğru isabet ettiği bölümü okudu. "Güzel! Çünkü anlatılan şey gerçek, bu durum dağlarda görülür, genellikle fırtına aşağılarda olur, şimşeğin aşağıdan yukarıya doğru çaktığı görülür."

"Gerçeğin sağlam zemininden asla ayrılmayan şiirlerinden dolayı Fransızları takdir ediyorum." dedim. Şiirleri düzyazı olarak çevrilse bile, özünden bir şey kaybetmiyor."

"Bu da," dedi Goethe, "Fransızların bilgi sahibi olmalarından ileri geliyor; oysa bizim akıllı şairlerimiz, her yeteneğin bilgiyle beslenmesi gerektiğini ve ancak bu yolla gücünün kullanılır hale geldiğini unutup, bilgi peşinde koşarlarsa, yeteneklerini kaybedeceklerini düşünüyorlar. İstedikleri gibi davransınlar, onlar için yapılacak bir şey yok, gerçek yetenek nasılsa yolunu bulur. Şu an şiir yazan birçok genç şair, gerçek yetenek olmaktan çok uzak; Alman edebiyatının üstün düzeyi sayesinde destek gören yetersizliklerini belgelemekten başka bir şey yapmıyorlar.

Fransızların kılı kırk yarmayı bırakıp, şiirde daha özgür bir biçim arayışına girmelerinde şaşılacak bir şey yok. Diderot ve onun gibiler daha devrim öncesinde bu yolu açmaya çalıştılar. Hem devrim, hem de Napoléon dönemi bu duruma uygundu. Çünkü savaş yılları, şiire karşı bir ilgi uyandırmamış olsa bile, nihayetinde esin perilerinin ortaya çıkmasını engelleyen yıllardı, yine de bu dönemde kendini geliştiren birçok özgürlükçü yazar, barış döneminde kendini toparlayıp önemli yetenekler olarak ortaya çıkıyor."

Goethe'ye, "Gelenekçi kesim acaba mükemmel Béranger'den de hoşlanmıyor mu?" diye sordum. "Béranger'in tarzı," dedi Goethe, "herkesin alışkın olduğu şekilde geleneksel ve eski; ama bazı konularda örnek aldığı şairlerden daha özgürce hareket etti, bu yüzden de düzenin taraftarları tarafından düşman ilan edildi."

Sonra resimden söz açıldı ve modası geçmiş ekolün hatalarından bahsedildi. "Bu işten anlamadığınızı söylüyorsunuz," dedi Goethe, "yine de size şimdi hayatta olan en iyi Alman ressamlarından biri tarafından

yapılmış olsa bile sanatın vazgeçilmez kurallarını hiçe sayan, önemli aykırılıkların hemen gözünüze çarpacağı bir resim göstermek istiyorum. Bazı ayrıntıların güzel resmedildiğini siz de göreceksiniz, ama bütünüyle beğenmeyeceksiniz, sonuçta bir karar vermeniz zor olacak. Bu da resmin ustasının yeterince yetenekli olmamasından değil, ruhunun yeteneğini yönlendirmesine izin vermemesinden kaynaklanıyor, mükemmel ustaları görmezden gelip, kendinden önceki yeteneksiz ressamlara bakıp, onları örnek alan diğer demode ressamlar gibi, o da gölgede kalacaktır.

Raffaello ve çağdaşları, doğa ve özgürlükle ilgili üslup denemelerinin çok ötesine geçmişlerdir. Şimdiki sanatçılar Tanrı'ya şükredip bu avantajdan faydalanarak doğru yoldan gideceklerine, yine eski üslubun dar görüşlülüğüne sığınıyorlar. Bu çok kötü, kafalardaki bu bulanıklığı insan bir türlü kavrayamıyor. Sanatta yürüdükleri bu yolda dayanakları olmadığı için de, desteği din ya da siyasette arıyorlar; çünkü bu ikisi olmadan içinde bulundukları zayıflıkla var olmaları hiç olanaklı değil."

"Sanatın başından sonuna," dedi Goethe, "bir takip söz konusudur. Büyük bir ustayla karşılaştığınızda, kendinden öncekilerin iyi taraflarını aldığını görürsünüz her zaman, işte onu da büyük yapan budur. Raffaello gibi adamlar yerden bitmiyorlar. Antik dönemi örnek alıyorlar ya da kendilerinden önce yapılmış eserlerin en iyilerini. Yaşadıkları dönemin kendilerine sunduğu olanaklardan faydalanmasını bilmeselerdi, onlar hakkında konuşacak bir şey olmayacaktı."

Söz döndü dolaştı eski Alman şiirine geldi; ben Fleming'i anımsattım. "Fleming," dedi Goethe, "gerçekten sevimli bir yetenek, biraz sıradan, orta halli olduğu söylenebilir; şimdilik dikkate değen bir yanı yok. Gariptir," diye devam etti Goethe, "ben birçok şey yazdım, ama Protestanlığın ilahi kitabında yer alabilecek hiçbir şey yazmadım." Güldüm ve onun bu ilginç sözlerinde çok daha fazla şey saklı diye aklımdan geçirirken ona hak verdim.

Pazar akşamı, 12 Ocak 1827[79]

Goethe'de Eberwein ailesinin orkestranın birkaç üyesi ile birlikte düzenlediği müzikli bir akşam toplantısı vardı. Az sayıdaki dinleyici arasında Protestan Kilisesi Başkanı Röhr, Saray Danışmanı Vogel ve birkaç

bayan da vardı. Goethe, genç ve ünlü bir bestecinin kuartetini dinlemek istemişti, öncelikle o çalındı. On iki yaşındaki Karl Eberwein'ın piyano çalması Goethe'yi çok mutlu etti, ayrıca kompozisyon her bakımdan mükemmel bir şekilde icra edildi.

"En üst düzeye ulaşmış teknik ve mekaniğin yeni bestecileri götürdüğü yön şaşırtıcı," dedi Goethe, "yapıtları müzik olmaktan çıkıp, insan duygularının ötesine geçti, insan böyle şeyleri kendi ruhunda ve yüreğinde hissedemiyor. Siz nasıl buluyorsunuz? Hiçbiri yüreğime seslenemiyor." – "Bu durumda ben de kendimi daha iyi hissetmiyorum." dedim. "Yine de allegronun kendine has bir havası vardı." dedi Goethe. "O sonu gelmeyen sarmal ve dönüşler Blocksberg'deki cadı danslarını gözümün önüne getirdi, işte tuhaf müzik adını verebileceğim bu tür için hiç olmazsa bir fikir sahibi olmuş oldum."

Sohbet etmek ve soğuk bir şeyler içmek için verilen aradan sonra Goethe Madam Eberwein'dan birkaç lied söylemesini rica etti. Önce Zelter'in bestesi, o güzel lied *Um Mitternacht*'ı (Gece Yarısı) söyledi, herkes çok etkilendi. "Ne sıklıkla dinlerseniz dinleyin, bu lied güzelliğinden bir şey yitirmez," dedi Goethe, "melodisinde sonsuz ve kalıcı olan bir şey var." Sonra *Die Fischerin*'den (Balıkçı Kadın) Max Eberwein'ın bestelediği birkaç lied söylendi. *Peri Padişahı* da büyük alkış aldı; arkasından *İyi Yürekli Anneye Bunu Söyledim* adlı arya herkesin beğenisini kazandı: Beste, başka türlüsü düşünülemeyecek kadar iyiydi. Goethe bile çok memnun kalmıştı.

Güzel geçen akşama kapanış olarak Madam Eberwein, Goethe'nin arzusu üzerine *Divan*'dan, bestelerini eşinin yaptığı birkaç lied okudu. *Yusuf'un Güzelliği Bende Olsaydı* bölümü Goethe'nin çok hoşuna gitti. "Eberwein bazen kendisini bile aşıyor." dedi bana. Sonra *Ah, Senin Nemli Salınımın*'ı rica etti, bu parça da aynı şekilde çok derin duygular uyandırmaya yetti.

Davetliler gittikten sonra Goethe ile birkaç dakika daha yalnız kaldık. "Bu akşam şunu anladım ki," dedi Goethe, *Divan*'ın bu liedlerinin artık benimle bir ilgisi kalmamış. Hem doğuya ait şeyler, hem de içimde tutku adına ne varsa canlılığını yitirmiş; aynı bir yılanın değiştirdiği derinin yolda kalması gibi. Oysa *Gece Yarısı* adlı lied benimle olan bağını hâlâ koruyor, hâlâ daha benimle ilintili canlı bir tarafı var ve benimle birlikte yaşamaya devam ediyor.

Ayrıca yapıtlarımın bana tümüyle yabancılaşması sık sık başıma gelen bir şey. Şu günlerde Fransızca bir şeyler okudum ve okurken kendi kendime şöyle düşündüm: Adam oldukça aklı başında laflar etmiş, ben de olsam bunu ancak böyle ifade edebilirdim. İyice baktığımda gördüm ki, benim yazılarımdan yapılmış bir çeviriydi okuduğum bölüm."

Pazartesi akşamı, 15 Ocak 1827

"Helena"yı bitirdikten sonra Goethe geçen yazı *Seyahat Yılları*'nı tamamlamakla geçirmişti. Bu çalışmanın ilerlemesi ile ilgili olarak bana sık sık bir şeyler anlatıyordu. "Elimdeki konudan daha iyi yararlanmak için," dedi bir gün, "ilk bölümü tamamen değiştirdim, eski ve yeni yazdıklarımı karıştırıp iki bölüm oluşturacağım. Basılmış olanları aynen kopya ettireceğim; yeni şeyler eklemek istediğim yerler işaretli, sekreter işaretli bölüme geldiğinde yazdırmaya devam edeceğim, böylece çalışmanın aksamasını önlemiş olacağım."

Bir başka gün de şöyle dedi: "*Seyahat Yılları*'nın basılmış olan kısmı tümüyle aynen yazıldı; yeni şeyler yazacağım bölümlere ise mavi kağıtlar koyuldu, böylece nereye ne yazmam gerektiğini biliyorum. Ben ilerledikçe mavi kağıtlar eksiliyor, sevincim de o ölçüde artıyor."

Haftalar önce sekreterinden onun bir novella üzerine çalıştığını duymuştum; bu yüzden akşam ziyaretlerimi kesip, her gün onu yemekte görmekle yetinmeye başladım.

Bu novella bir süredir bitmiş durumdaydı, Goethe bu akşam ilk formaları elime verdi.

Mutlu olmuştum, herkesin ölü kaplanın etrafında toplandığı, bekçinin aslanın yukarıdaki harabede güneşlendiği haberini getirdiği bölüme kadar okudum.

Okuma esnasında, tüm nesnelerin en ufak ayrıntısına kadar gözler önüne serilecek ölçüde olağanüstü netlikle yazılmış olmasına hayranlık duymuştum. Ava gidiş, eski saraydan kalan harabenin betimlenmesi, panayır, harabeye giden patika, her şey yanlış anlamaya olanak vermeyecek bir kesinlikle insanın gözünde canlanıyordu, öyle ki, insan anlatılanları aynen yazarın istediği gibi düşünmek durumunda kalıyordu. Aynı zamanda

her şey öyle kendinden emin, özenli ve olaya hâkim bir şekilde yazılmıştı ki, olacaklara dair en ufak bir tahminde bulunmak, okuduğunuzdan bir satır sonrasını kestirmek olanaksızdı.

"Ekselansları," dedim, "belli bir plana göre çalışmış olmalılar."

"Bir anlamda evet," diye karşılık verdi Goethe, "ben bu konuyu otuz yıl kadar önce yazmak istemiştim, o zamandan beri de kafamın içinde. Bu çalışmam garip oldu. O zamanlar, *Hermann ve Dorothea*'dan hemen sonra, bu konuyu destan formunda bir uzun iki kısa heceden oluşan altı ayaklı ölçü ile yazmayı düşünmüştüm, bu amaçla ayrıntılı bir plan da hazırlamıştım. Yazmak üzere konuyu yeniden elime aldığımda eski planı bulamadım ve yenisini hazırlamak zorunda kaldım, hem de konuyu işlemek istediğim değiştirilmiş biçime uygun olarak. Çalışmamı tamamladıktan sonra, o eski plan yeniden ortaya çıktı, onu ilk anda bulamadığıma memnunum, kafamı karıştırmaktan başka bir işe yaramayacaktı çünkü. Gerçi olay ve olayın akışı aynı kaldı, sadece ayrıntılar tümüyle farklılaştı, ilk plan altı ayaklı ölçü ile destan formunda düşünülmüştü, böylesi düzyazı formundaki anlatıma uygun düşmeyecekti."

Konu yapıtın içeriğine geldi. "Hoş bir sahne," dedi, "Honorio'nun prensesin karşısında upuzun yatan ölü kaplanın başında durduğu, yanındaki erkek çocukla ağlayıp ağıt yakan kadının geldiği, ava çıkan prensin maiyeti ile bu tuhaf topluluğa aynı şekilde acele ile yaklaştığı sahne. Mükemmel bir tablo oluşturuyor, doğrusu bunun resmini de görmek isterdim."

"Mutlaka," dedi Goethe, "güzel bir tablo olurdu, ama," diye biraz düşündükten sonra devam etti, "ışık ve gölgeyi gruplandırıp bölümlendirmek, konu çok zengin, figür sayısı çok fazla olduğundan sanatçıya çok zor gelebilir. Ama bir önceki anı, Honorio'nun dizlerini bükerek kaplana binerken, atın yanındaki prensesin onun karşısında durduğu sahneyi tablo olarak kafamda canlandırmıştım; bu yapılabilir." Goethe'nin haklı olduğunu hissettim ve o anın aslında bütün olayın özü olduğunu, her şeyle ilgili olduğunu söyledim.

Okuduklarımla ilgili söylemek istediğim bir şey de, dış dünya betimlemelerinin gerçek olması yönüyle, bu novellanın *Seyahat Yılları*'nın diğer hikayelerinden[80] tamamen farklı bir hava taşıdığı idi. "Haklısınız," dedi Goethe, "okuduğunuz bölümde iç dünya ile ilgili olarak neredeyse

hiçbir şey yok, benim diğer çalışmalarımda ise çok daha fazla yer verilmiştir bu konuya."

"Şimdi merakla öğrenmek istediğim şey," dedim, "aslan nasıl yakalanır; bunun çok farklı bir yöntemle yapılacağını biliyorum, ama ‘nasıl' olduğu benim için tamamen sır." – "Tahmin etmiş olmanız iyi olmazdı," dedi Goethe, "bunu size bugün açıklamak istemiyorum. Perşembe günü size son bölümü vereceğim; o zamana kadar aslan güneşte uzanmaya devam edecek."

Sözü *Faust*'un ikinci bölümüne getirdim, özellikle de hâlâ taslak halinde duran, Goethe'nin bana bir süre önce bu haliyle bastırmak istediğini söylediği "Klasik Walpurgis Gecesi" sahnesine. Şimdi niyetim Goethe'ye bunu yapmamasını tavsiye etmekti, çünkü bir kez basıldı mı, artık hep tamamlanmamış kalacağından korkuyordum. Goethe de bu arada bunu düşünmüş olmalı ki, hemen bana doğru yaklaşarak, bu taslağı bastırmama kararı aldığını söyledi. "Buna sevindim," dedim, "neden diye sorarsanız, bu taslağı tamamlayacağınızı ümit ediyorum." – "Üç ayda," dedi, "tamamlanmış olur, yeter ki kendi başıma kalabileyim! Her gün benden beklenen birçok şey var; kendimi tecrit etmem zor görünüyor. Bu sabah grandükün veliahdı bendeydi, yarın öğlen için de grandüşes geleceğini bildirdi. Bu tür ziyaretleri lütuf olarak değerlendirmem gerekir, benim yaşamıma güzellik katıyorlar; ama benim iç dünyamı da meşgul ediyorlar, bu asil insanlara ne yenilik sunacağımı, onlarla layıkıyla nasıl sohbet edeceğimi düşünmek zorunda kalıyorum."

"Yine de," dedim, "geçen kış ‘Helena'yı bitirdiniz, konuklarınız da bugün olduğundan daha az değildi." – "Elbette," dedi Goethe, "oluyor, olmak zorunda, sorun işin zor olmasında." – "İşin iyi tarafı," dedim, "ayrıntılı bir plana sahip olmanız." – "Plan var olmasına var," dedi Goethe, "ama en zor olan sonrası; konuyu işlerken her şey tümüyle şansa bağlı. ‘Klasik Walpurgis Gecesi' uyaklı yazılmak zorunda, her şey antik dönemin havasına uygun olmalı. Öyle dizeleri bulmak o kadar da kolay olmuyor. Diyaloglar da daha kolay değil!" – "Plan ile birlikte oluşturulmuyor mu diyaloglar?" dedim. "Ne olduğu yazılı," diye yanıtladı Goethe, "ama nasıl olduğu değil. Bir de o muhteşem gecede nelerin konuşulabileceğini düşünün! Helena'yı vermek üzere harekete geçsin diye Proserpina'ya Faust'un yaptığı konuşma, ne söylemek lazım ki, Proserpina gözyaşlarına boğulsun! Bütün bunları

yapmak kolay değil, her şey şansa bağlı, o anki ruh halimle ve ifade gücümle ilgili."

Çarşamba, 17 Ocak 1827

Goethe'nin kendini ara ara iyi hissetmediği son zamanlarda onun bahçeye bakan çalışma odasında oturuyorduk. Bugün yemeğin Urbino odasında hazırlanması bana iyiye işaretmiş gibi göründü. İçeriye girdiğimde Goethe ve oğlunu gördüm; ikisi de beni sade ve sevgi dolu tavırları ile dostça karşıladılar, Goethe'nin oldukça canlı görünen yüzünden anlaşıldığına göre neşesi oldukça yerindeydi. Bitişikteki tavanı süslemeli odaya[81] açılan kapıdan büyük bir gravürün üzerine eğilmiş halde Bay Şansölye von Müller'i gördüm; az sonra o da yanımıza geldi, her zaman nazik biri olması nedeniyle yemekte konuk olarak onunla karşılaşmış olmaktan mutluluk duymuştum. Bayan von Goethe gelinceye kadar sofrada bekledik. Gravürden övgüyle bahsedildi, Goethe yapıtın Paris'teki meşhur Gérard'a ait olduğunu, Gérard'ın gravürü geçen gün armağan olarak kendisine gönderdiğini bana söyledi. "Çabucak gravüre bakmaya gidin," diye ekledi, "çorba gelmeden önce şöyle bir göz atın."

Hem onun arzusunu, hem de kendi isteğimi yerine getirdim; Goethe'nin tabloya gösterdiği saygının bir göstergesi olan ressamın imzası kadar, hayran olmaya değer gravürü görmek de beni sevindirmişti. Yine de uzun uzun bakmaya fırsatım olmadı, Bayan von Goethe içeriye girdi, oturduğum yere dönmek için acele ettim. Goethe, "Bu çok değerli bir şey! İnsan tablodaki zengin düşünceleri ve mükemmellikleri keşfedinceye kadar günlerce, haftalarca ona bakabilir." dedi, "Bunu sonraki günlerde de inceleyebilirsiniz."

Yemekte neşemiz yerindeydi. Şansölye Parisli ünlü birinden[82] gelen bir mektuptan söz etti, bahsedilen kişi Fransız işgali sırasında burada elçi olarak bulunmuş, o zamandan beri de Weimar'la dostane ilişkisini sürdürmüştü. Grandük ve Goethe'den bahsediyor, deha ile kudretin böylesine yakın bir bağ kurduğu Weimar'ı talihli bir yer olarak görüyordu.

Bayan von Goethe sohbete büyük bir tatlılık kattı. Satın alınacak bazı şeylerden konuşuluyordu. Bayan von Goethe genç Goethe'ye takılıyor, o da bunu anlamazlıktan geliyordu. "Güzel kadınları çok fazla şeye alıştırmak

doğru değil," dedi Goethe, "yoksa sınır tanımakta zorlanırlar. Napoléon, Elbe Adası'nda bile hizmetli kadınların ödenmesi gereken faturalarını almaya devam ediyordu. Hem de bu konularda hiç cömert biri olmadığı halde. Önceleri Tuileries Sarayı'nda kendisi de eşinin yanında bulunduğu bir sırada, bir modacı onlara paha biçilmez şeyler göstermiş. Napoléon bir şeyler satın almak için en ufak bir harekette bulunmayınca, modacı ona bu konuda karısı için biraz eli sıkı davrandığını ima etmiş. Bunun üzerine Napoléon tek kelime bile söylememiş, ama adama öyle bir bakmış ki, modacı nesi var nesi yoksa toplayıp bir daha da Napoléon'un gözüne görünmemiş." – "Napoléon o zaman konsül müymüş?" diye sordu Bayan von Goethe. "Galiba imparatormuş," diye karşılık verdi Goethe, "yoksa o kadar korkunç bakamazdı. Ama beni bu hikayede asıl güldüren adamın içine düştüğü durum, imparatorun bakışı iliklerine işleyince, herhalde kendisini kafası uçurulmuş veya kurşuna dizilmiş gibi hissetmiştir."

Neşemiz oldukça yerindeydi, Napoléon hakkında konuşmaya devam ettik. "Onun tüm zaferlerini anlatan güzel yağlıboya tablolara ve gravürlere sahip olmak ve büyük bir salonu onlarla dekore etmek isterdim." dedi genç Goethe. "Salonun herhalde çok büyük olması gerekirdi," diye karşılık verdi Goethe, "yine de resimler salona sığmazdı sanırım, çünkü o kadar çok sayıda zaferi var ki."

Şansölye, lafı Luden'in *Alman Tarihi*'ne getirdi, genç Goethe'nin gazetelerdeki kitapla ilgili eleştirilere, kitabın yazıldığı döneme, yazarın içindeki milliyetçi duygular ve ilgilere büyük bir beceri ve açıklıkla yaklaşması, beni hayran bıraktı. Napoléon'un savaşlarının Caesar'ın savaşlarını anlaşılır kıldığı ortaya çıktı. "Eskiden," dedi Goethe, "Ceaser'ın kitabı bilim yuvalarında alıştırma kitabından başka bir şey değildi."

Sohbet Almanya'daki eski dönemlerden, gotik dönemden açıldı. Gotik özellik gösteren bir kütüphaneden söz edildi; sonra en moda zevke gelindi, bu da tüm odaları eski Alman tarzında ve gotik tarzda döşemek ve eski zamanları hatırlatan böyle bir ortamda oturmaktı.

"Çok odası olan bir evde," dedi Goethe, "yılda belki üç ya da dört kez girilen birkaç oda boş bırakılırsa, böyle bir zevk tatmin edilebilir, o zaman gotik tarzda bir odanız da olur, Paris'te yaşayan Madam Panckoucke'un Çin tarzı bir odası olmasını çok hoş bulmam gibi. Ama oturma odasının bu kadar yabancı ve eski bir havaya sokulmasından hoşlanmam. Bu bir tür

maskeli balo olur, zaman içinde hiçbir yönden bir fayda sağlamaz, daha çok da bunun olumsuz etkileri ile uğraşacak olan insan için. Çünkü böyle bir şey, içinde yaşadığımız günlük hayatla uyum sağlamaz, boş ve anlamsız düşünce ve ruh yapısından ortaya çıkan bu durum gittikçe ağırlık kazanır. Eğlenceli bir kış gecesi Türk kılığına girip maskeli baloya gitmek gibi, ama bütün bir kış bu kılıkta dolaşan kişiye ne denir peki? Ya delirmiş ya da yakında delirecek kadar aklını yitirmiş diye düşünülür."

Yaşamla bire bir bağlantılı bu konu hakkında Goethe'nin tüm sözleri bize tümüyle inandırıcı göründü, orada olanlardan hiçbiri söylenenleri küçük bir eleştiri olarak üzerine alınmadı, neşeli bir ruh hali içinde bu sözlerin gerçeği dile getirdiğini hissettik.

Sohbetin konusu tiyatroya geçti, Goethe geçen Pazartesi akşamını ona ayırdığım için bana takıldı. "Üç yıldır burada," dedi diğerlerine dönerek, "benim hatırım için tiyatroya gitmediği ilk akşamdı o; onu takdir etmem gerekiyor. Onu davet etmiştim, o da geleceğine söz vermişti. Yine de sözünü tutacağından kuşkuluydum, özellikle de saat altı buçuk olduğunda henüz ortada yoktu. Eğer gelmeseydi sevinebilirdim; o zaman şöyle düşünürdüm. İşte tiyatroyu en sevgili dostlarının üstünde tutan, hiçbir şeyin onu sabit ilgilerinden uzak tutamayacağı tam bir çılgın. Ama yaptığınız fedakârlığı telafi ettim! Öyle değil mi? Size güzel şeyler göstermedim mi?" Goethe bu sözleriyle yazdığı yeni novellayı kastediyordu.

Sonra geçen Cumartesi sahnelenen Schiller'in *Fiesko*'sundan konuştuk. "Oyunu ilk kez gördüm," dedim, "fazlasıyla şiddet içeren sahneler biraz yumuşatılamaz mıydı diye çok düşündüm; ama oyunun havasının bütünlüğüne dokunmadan yapılacak pek fazla şey olmadığını anladım."

"Çok haklısınız, mümkün değil," diye karşılık verdi Goethe, "Schiller sık sık bu konuyla ilgili olarak benimle konuşmuştur, kendisi bile ilk dönemde yazdığı oyunlarına tahammül edemiyordu, tiyatroda beraber çalıştığımız dönemde o oyunları asla sahneye koymadı. Oysa o zamanlar bizim tiyatro oyunlarına çok ihtiyacımız vardı, şiddet ağırlıklı bu ilk üç oyunu[83] repertuarımıza katmak istedik doğrusu. Ama olmadı, her şey o kadar iç içe geçmişti ki, niyetini değiştirmek, onları olduğu gibi bırakmak zorunda kaldı."

"Yazık olmuş," dedim, "çünkü tüm şiddet içeren yanlarına rağmen, bizim yeni tragedya yazarlarımızın zayıf, yavan, zoraki, yapmacık oyunlarından bin kez daha iyi onun oyunları. Schiller'de her zaman muazzam bir ruh ve karakter dile geliyor."

"Ben de bunu söylemek istemiştim," dedi Goethe, "Schiller içinden geldiği gibi yazmıştır, ama bugünkü yeni oyun yazarlarının en iyisi olmakla beraber, hiçbir zaman büyük şeyler ortaya çıkarıyormuş gibi bir tavır sergilememiştir; o beyler Schiller'in tırnağı bile olamazlar."

Güldük, böylesine isabetli bir benzetme hoşumuza gitmişti.

"Schiller'in ilk dönem oyunlarını hiç beğenmeyen insanlar da tanıdım." diye devam etti Goethe. "Bir yaz ılıcalarda değirmene çıkan çok dar ve etrafı bitkilerle kaplı bir yolda yürüyordum. Prens ***le[84] karşılaştım, o anda un çuvalları yüklenmiş birkaç katır bize doğru yaklaşıyordu, yol vermek zorunda kalınca, küçük bir lokantaya girdik. Orada, küçük kulübede prensin çok zevk aldığı insan ve Tanrı konularında bir sohbete daldık; Schiller'in *Haydutlar*'ından da konuştuk, prens düşüncelerini şöyle ifade etti: ‘Eğer Tanrı olsaydım,' dedi, ‘ve dünyayı yaratacak olsaydım, o anda da Schiller'in o dünyada *Haydutlar*'ı yazacağını bilseydim, dünyayı yaratmazdım.'" Buna güldük. "Buna ne diyorsunuz?" dedi Goethe. "Bu biraz aşırıya kaçan, açıklaması olmayan bir nefret."

"Oysa bizim genç insanlarımız, özellikle de öğrencilerimiz," diye karşılık verdim, "hiç de böyle bir nefret beslemiyorlar Schiller'e karşı. İster Schiller'in en mükemmel, en iyi oyunları, ister başka yazarlar sahnelensin, tiyatroda genç insanlara ve üniversite öğrencilerine çok az rastlıyoruz ya da hiç rastlamıyoruz; ama Schiller'in *Haydutlar*'ı ya da *Fiesko*'su oynanıyorsa, salonun büyük bir kısmı üniversite öğrencileri tarafından dolduruluyor." – "Elli yıl önce de," diye karşılık verdi Goethe, "aynı bugünkü gibiydi, sanırım elli yıl sonra da daha farklı olmayacak. Genç bir insanın yazdıklarını, en iyi yine genç insanlar anlar. Dünyanın kültür ve zevk konusunda ilerlediği, gençliğin kendi kendine böyle kaba bir dönemi aşmış olduğu düşünülmesin! Dünya her konuda gelişmiş olsa da, gençlik her seferinde baştan başlamak ve birey olarak dünya kültürünün aşamalarını öğrenmek zorunda. Bu beni şaşırtmıyor, epey zaman geçti, bu konu ile ilgili olarak şu dizeleri yazmıştım:

Gündönümü ateşi[85] *yansın,*
Sevinç hiç eksilmesin!
Süpürgeler ters tutulsun
Çocuklar dünyaya gelsin.

Sonsuza kadar kullanılacak ve hep gençleşmeye devam edecek dünyanın sembolünü sokakların süpürüldüğü süpürgelerde, sağa sola koşuşturan çocuklarda görmem için pencereden dışarıya bakmam yeter. Çocukların oyunları ve gençlerin eğlenceleri bu yüzden hep var olacak, bir yüzyıldan diğer bir yüzyıla çoğalmaya devam edecek; olgun yaştaki insanlara saçma görünseler de çocuklar hep çocuk kalacaklar ve her zaman birbirlerine benzeyecekler. Bu nedenle gündönümü ateşleri yasaklanmamalı ve sevgili çocukların sevinçleri kursaklarında bırakılmamalı."

Bu ve buna benzer neşeli sohbetlerle yemekte saatler çok çabuk geçti. Şansölye, Goethe'nin yanında kalırken, biz gençler yukarıya üst kattaki odalara çıktık.

Perşembe akşamı, 18 Ocak 1827

Goethe bu akşam için, yazdığı novellanın sonuç bölümünü okumak üzere bana vereceğine söz vermişti. Saat altı buçukta evine gittim ve onu rahat çalışma odasında yalnız buldum. Ben de onun yanına masaya oturdum, sonraki günlerin etkinlikleri hakkında konuştuktan sonra, Goethe ayağa kalkıp okumak istediğim formaları bana verdi. "Sonuç bölümünü okuyunuz." dedi. Ben de okumaya başladım. Goethe de o sırada odanın içinde aşağı yukarı gidip geliyordu, arada sırada da sobanın yanında duruyordu. Ben her zamanki gibi içimden okuyordum.

Geçen akşam okuduğum formalarda, aslanın eski harabeyi çevreleyen duvarların dışındaki yüzyıllık kayın ağacının dibinde güneşlendiği yerde kalmıştım, onu zorla yakalamak için harekete geçmişlerdi. Prens avcılarını aslanın üzerine göndermek ister, yabancı adam ise aslanın daha yumuşak yollarla demir kafese konulmasını söyleyerek, aslanın korunmasını ister. Bu çocuk güzel şarkılarıyla, flütünden çıkan tatlı nağmelerle aslanı yakalayabilir, der. Prens bu fikre katılır, gerekli önlemler alındıktan sonra maiyeti ile kente geri döner. Honorio bir grup avcı ile, eğer aslan onlara yaklaşacak olursa, yakacakları bir ateşle onu ürkütmek için dar geçidi tutar.

Anne ve çocuğa saray bekçisi tarafından yol gösterilir, harabelere tırmanırlar, harabelerin öbür tarafında da aslan uzanmaktadır.

Güçlü hayvanı geniş saray avlusuna çekmektir amaç. Anne ve bekçi yarı yarıya yıkılmış olan şövalye salonunda saklanırlar, çocuk yalnız başına avlu duvarının karanlık deliğinden aslana doğru gider, nefesler tutulmuştur, çocuğa ne olduğu bilinmez, flütünün sesi duyulmaz. Bekçi onunla gitmediği için yakınır; anne ise gayet sakindir.

Nihayet flütün sesi duyulur; sesler gittikçe yaklaşır, çocuk duvar deliğinden yeniden sarayın avlusuna girer, aslan söz dinleyen bir eda ile ağır ağır çocuğun arkasında yürür. Avluda bir tur atarlar, sonra çocuk güneş alan bir yere oturur, aslan da huzurlu bir şekilde onun yanına oturur ve ağır pençelerinden birini çocuğun kucağına koyar. Pençesine bir diken batmıştır, çocuk dikeni çıkarıp boynundaki küçük ipek fuları alıp onunla aslanın pençesini sarar.

Olan biten her şeyi yukarıdaki şövalye salonundan seyreden anne ve bekçinin mutluluklarına diyecek yoktur. Aslan artık güvendedir ve uysallaşmıştır. Çocuk, flütünden ara ara çıkan nağmelerle canavarın yatışması için zaman zaman güzel ve yatıştırıcı şeyler çalar ve şarkı söyleyerek novellayı şu dizelerle bitirir:

Böyle düşünür aziz melek

İyi yürekli çocuklar için,

Kötülükleri engellemek,

Güzellikleri yaşamak için.

Yalvararak sıkıca bağlar onu

Sevgili oğulun şefkatli dizine

Ormanın yüce despotunu

Güzel söz ve müziklerle

Sonuç bölümünde olanları duygulanmadan okuyamadım. Ne söyleyeceğimi bilemiyordum; beğenmiştim ama tatmin olmamıştım. Bitiş bana fazlasıyla ıssız, ideal, şiirsel gelmişti, hiç olmazsa diğer figürlerden bazılarının ortaya çıkıp her şeyi toparlamak için öykünün sonuna daha bir zenginlik katmaları gerekiyormuş gibi geldi bana.

Goethe aklımdan geçen kuşkulu hali fark etmişti, karar vermeme yardım etti. "Eğer sonunda," dedi, "diğer figürlerin bazıları ortaya çıksaydı, sonuç bölümü sıradan olurdu. Sorunların üstesinden gelindiğine göre, bu kişiler ne yapacak, ne söyleyeceklerdi? Prens maiyeti ile kendisine ihtiyaç duyulan kente gitmiştir; Honorio aslanın yukarıda güvende olduğunu duyar duymaz avcılarıyla yola koyulmak üzeredir; adama gelince, az sonra demir kafesle kentten gelecek ve aslanı kafese koyacaktır. Bunların hepsi herkesin tahmin edeceği şeyler, bu yüzden söylenmesi de, yazılması da gerekmiyor. Böyle olsaydı çok sıradan olurdu.

Ama düşünce ürünü, şiirsel bir son gerekliydi ve bunun da kendini açık bir şekilde belli etmesi gerekiyordu; şiirsel bir konuşma yapan adamın duygulu sözlerinin dozajı artırılmalıydı, lirik şiire, daha doğrusu şarkıya geçmem gerekti."

"Bu novellanın akışı için şöyle bir benzetme yapılabilir," diyerek Goethe sözüne devam etti, "birdenbire köklerinden yukarıya doğru fışkırmış, yeşil bir bitki düşünün, güçlü sapından yeşil, sağlıklı yapraklar her yöne doğru çıkmış olsun ve son olarak da ucunda bir çiçek olsun. Çiçek beklenmeyen bir şeydir, sürprizdir, ama olması gerekir; yeşil yapraklar her bakımdan onun için vardır ve eğer çiçek açmayacaksa onların var olma zahmeti de boşunadır."

Bu sözlerle rahat bir nefes aldım, gözümün önündeki perde kalkmıştı, bu muhteşem kompozisyonun mükemmelliğini anlamaya başlamıştım.

Goethe şöyle devam etti: "Gemlenemez, üstesinden gelinemez şeylerin, şiddet yerine genellikle sevgi ve inançla alt edilebileceğini göstermektir bu novellanın mesajı, çocuk ve aslanda ifadesini bulan bu güzel amaçtır bana bu novellayı yazdıran. Burada düşünce ürünü olan şey, çiçeğin kendisidir. Tümüyle gerçek olan başlangıçtaki yeşil yapraklarsa bu yüzden vardır ve bu yüzden bir değere sahiptirler. Aslında gerçek olan nedir? Gerçeği anlatan şeyler bizi mutlu eder, bazı şeylerle ilgili bize açık bilgiler verir; bizim yüce yaradılışımız için asıl kazanç ise, şairin yüreğinden kopan ideal olan şeydir."

Goethe'nin ne kadar haklı olduğunu, çok derinden hissetmiştim, çünkü novellasının son bölümü hâlâ içimdeki etkisini kaybetmemişti ve uzun zamandır duyumsamadığım kadar inançla ilgili bir ruh hali yaratmıştı

bende. Kendi kendime şunu düşündüm; yazarın duyguları bu kadar ileri bir yaşta bu kadar güzel şeyleri yazabilecek kadar saf ve içten! Bu çalışmanın kendi tarzında eşsiz bir yapıt olduğuna sevindiğimi Goethe'ye söylemekten kendimi alamadım.

"Eğer beğendiyseniz," dedi Goethe, "bu benim için hoş bir duygu olur, otuz yıldır içimde taşıdığım bir konudan kurtulduğum için ben de sevinçliyim. Eskiden bu projemi Schiller ve Humboldt'a anlattığımda, konunun esasını bilmediklerinden, yazmamamı tavsiye etmişlerdi, aslında sadece yazar işlediği konuya ne tür bir yenilik kazandırma yetisine sahip olduğunu bilebilir. Bu nedenle insan bir şey yazacağı zaman kimseye sormamalı. Eğer Schiller *Wallenstein*'ı yazmadan önce bana sorsaydı, acaba onu yazabilir miydi, ona büyük bir olasılıkla yazmamasını söylerdim, böyle bir konudan genel olarak böyle mükemmel bir oyunun çıkabileceğini düşünemezdim. Schiller de *Hermann ve Dorothea*'dan hemen sonra, yazmaya hazırlandığım bu konunun bir uzun iki kısa heceden oluşan altı ayaklı ölçü ile yazılmasına karşı çıkmıştı; sekiz dizeli, son iki dizesi kafiyeli, bir vurgulu, bir vurgusuz heceden oluşan beş ayaklı ölçüyü önermişti. Ama siz de görüyorsunuz ki, düzyazı ile de gayet iyi yol aldım. Olayın geçtiği yerlerin ayrıntılı olarak anlatılması gerekiyordu, o zaman böylesi uyaklar yazının akışını bozabilir. Ben de novellanın başlangıcında gerçeklere, sonunda ise tümüyle düş ürünü şeylere ağırlık vererek düzyazı formunda en iyisini yapmaya çalıştım, bu kısa şarkılar da pek sevimli bir hava yarattı, sekiz dizeli, uyaklı, altı ayaklı ölçü ile aynı etkiyi uyandırmak zor olacaktı."

Seyahat Yılları'nın diğer hikaye ve novellalarına geldi konu, her birinin diğerinden özel bir karakter ve tını sayesinde farklılık gösterdiği vurgulandı.

"Bunun nereden kaynaklandığını," dedi Goethe, "size açıklayacağım. Bazı konularda bazı renkleri kullanmaktan kaçınan ya da aksine bazı renkleri hâkim ton olarak kullanan bir ressam gibi çalıştım aynen. Örneğin ressam sabah manzarasında paletine fazlasıyla mavi koyacak, ama sarıyı azaltacaktır. Buna karşın akşam resmi yapıyorsa, fazlasıyla sarı kullanacak, mavi renge neredeyse hiç dokunmayacaktır. Ben de farklı edebi yapıtlarımda buna benzer şekilde çalışırım, şayet her birinin farklı bir karakteri olduğu söyleniyorsa, o da bu durumdan kaynaklanıyor."

Kendi kendime bunun çok akıllıca bir ilke olduğunu düşündüm, Goethe'nin de bunu ifade etmiş olmasından dolayı mutlu oldum.

Sonra özellikle bu son novellada, bilhassa doğa betimlemelerindeki ayrıntılara hayran olmuştum.

"Ben doğayı asla," dedi Goethe, "şiir yazmak amacıyla gözlemedim. Ama benim eskiden yaptığım doğa resimleri ve sonradan yaptığım doğa araştırmaları sürekli olarak doğayla ilgili olayları izlemeye sürükledi, yavaş yavaş doğayı en ufak ayrıntısına kadar öğrendim, öyle ki, ne zaman şair olarak doğa ile ilgili bir şeye gereksinim duysam, bildiklerim hemen imdadıma yetişir ve öyle kolay kolay gerçeği saptırmam söz konusu olmaz. Schiller doğa gözlemlerinden yoksundu. *Tell* adlı yapıtında İsviçre ile ilgili yerleri ona ben anlattım; ama o öyle hayran olunacak biriydi ki, dinlediklerini gerçeklik payı olan hikayelere dönüştürebiliyordu kolayca."

Sohbetin konusu tamamen Schiller'e yönelmişti, Goethe şöyle devam etti:

"Schiller'in asıl yapıtları düşünce alanında vermiş olduklarıydı, Alman edebiyatında olduğu kadar diğer edebiyatlarda da benzerine çok az rastlanan bir yazar olduğu söylenebilir. Lord Byron'la ortak yanları çoktur; ayrıldıkları nokta ise Byron'ın dünyasının ondan daha zengin oluşudur. Doğrusu Schiller'in Lord Byron'ı tanımış olmasını isterdim, birbirine çok yakın ruhlar olarak onun hakkında söyleyecekleri beni şaşırtırdı herhalde. Acaba Byron, Schiller yaşarken bir şeyler yayımlamış mıydı?"

Sanmıyordum, ama kesin olarak bir şey de söyleyemezdim. Goethe ansiklopediyi eline aldı, Byron maddesini okudu, okuduğu sırada bazı kısa açıklamalarda bulunmayı da ihmal etmedi. Lord Byron'ın 1807'den önce hiçbir şey bastırmadığı yazılıydı ansiklopedide, o halde Schiller onunla ilgili hiçbir şey okumamıştı.

"Schiller'in yapıtlarında başından sonuna," diye devam etti Goethe, "özgürlük düşüncesi hâkimdir ve bu düşünce, Schiller'in kültürünü ilerletip, bir başkası olmasını sağlayan bir boyuta sahiptir. Gençliğinde uğraş alanı fiziksel özgürlüktü, bunu yapıtlarında da işlemişti, olgunluk döneminde ise bunun yerini düşünsel özgürlük aldı.

Özgürlük tuhaf bir şey, eğer olanla yetinmeyi ve özgürlüğü elde etmeyi biliyorsanız, herkes özgürlüğe yeterince sahip demektir. Kullanacağımızdan

fazla özgürlüğün bize bir faydası dokunmaz! Bu odayı ve açık kapısından yatağımın bulunduğu küçük odayı görüyorsunuz, her ikisi de büyük değil, zaten kitaplar, elyazmaları ve sanatla ilgili objeler gibi birçok gerekli şey yüzünden daha da küçülmüş durumdalar, ama bana yetiyorlar, bütün kış bu odadaydım, ön taraftaki odalarıma neredeyse hiç girmedim. Şimdi bu kadar büyük bir ev ve özgürlük benim ne işime yarıyor, bir odadan öbürüne geçmiyorsam, bu odaları kullanma ihtiyacım da yok demektir!

Herkesin sağlıklı yaşama ve işini yapma özgürlüğüne gereksinimi var, bu kadarı insana yeter, zaten bu kadarına herkes kolaylıkla sahip olabilir. Sonra hepimiz belli şartları sağladığımız takdirde özgürüz. Sıradan vatandaş da soylu biri kadar özgürdür, şayet Tanrı'nın onu ait olduğu sınıfla bağlı kıldığı sınırları biliyorsa. Soylu biri de bir prens kadar özgür sayılır, sarayda ne kadar az tören izlerse, kendisini o kadar benzerleri gibi hisseder. Bizi özgür kılan, bizim üzerimizdeki şeyleri bilmemek değil, bizden üstün olanlara saygı duymasını bilmektir. Çünkü kendimizi saygı duyduğumuz hedefe yükseltmek isteriz, duyduğumuz saygı sayesinde de içimizde yüce bir değer taşıdığımızı ve değerli olmaya layık olduğumuzu göstermiş oluruz. Ben seyahatlerimde sık sık Almanya'nın kuzeyinde yaşayan tüccarlarla karşılaşmışımdır, incelikten nasibini almamış bir tavırla masada yanımda oturdukları için, benim gibi olduklarını düşünmüşlerdir. Aynı masada oturmakla benim gibi olamadılar elbette; ama beni takdir etmeyi, benim gibi davranmayı bilselerdi, benim gibi olabilirlerdi.

Schiller'in gençliğinde bu kadar çok meşgul olduğu fiziksel özgürlük, kısmen onun ruhunda vardı, ama büyük oranda da askeri okulda görmüş olduğu baskıdan ileri geliyordu bu durum.

Ama daha sonra fiziksel özgürlüğe doyduğu olgunluk döneminde, fikir özgürlüğüne geçiş yaptı, bu düşüncenin onu öldürdüğünü söylemem yanlış olmaz sanırım; çünkü bu düşünce, ondan sahip olduğu fiziksel gücün çok üstünde bir bedel istedi.

Grandük, Schiller'e burada oturduğu sürece yıllık bin taler'lik bir maaş bağladı ve ona hastalık nedeniyle çalışamaz duruma gelirse bu paranın iki mislini vermeyi teklif etti. Schiller bu son öneriyi reddetti ve bundan faydalanma yoluna gitmedi. ‘Ben yetenekliyim,' dedi, ‘kendi sorunlarımın üstesinden kendim gelebilirim.', ama son yıllarda genişleyen ailesini ayakta tutmak için yılda iki oyun yazmak zorunda kaldı, bunu yapabilmek için de

kendini iyi hissetmediği günler ve haftalar boyunca çalışmak zorunda kaldı; yeteneği her an ona itaat etmek, onun emrinde olmak durumundaydı.

Schiller hiçbir zaman fazla içki içmemiştir, ölçüsünü bilirdi hep; ama fiziksel olarak zayıf düştüğü anlarda biraz likör ya da benzeri içkilerle gücünü artırmayı denemiştir. Bu da sadece sağlığına zarar vermekle kalmayıp yapıtlarını da olumsuz etkilemiştir.

Bazı kendini bilmezlerin onun yapıtlarında eleştirdikleri şeyleri ben bu içki olayına bağlıyorum. Hatalı olduğu söylenen böylesi tüm bölümleri ben hastalıklı bölümler olarak görüyorum, çünkü bu bölümleri doğru ve gerçek motifleri bulmak için gücünün olmadığı günlerde yazmıştır. Ben koşulsuz buyruğa[86] karşı çok saygılıyım, bu ilkeden ne ölçüde olumlu şey ortaya çıktığını bilirim, ama işi aşırıya götürmemek gerek, aksi takdirde özgürlük düşüncesi fikri mutlaka olumsuz bir şeyle sonuçlanır."

Lord Byron ve ünlü Alman edebiyatçıları hakkındaki bu ilginç sözler ve benzeri sohbetler arasında, Schiller'in Kotzebue'yi üretken olduğu için beğendiğini söyledi, akşam saatleri çabucak geçmişti, Goethe evde sakin sakin bir kez daha inceleyeyim diye novellasını bana verdi.

Pazar akşamı, 21 Ocak 1827

Bu akşam yedi buçukta Goethe'ye gidip bir saat yanında kaldım. Matmazel Gay'nin çağdaş Fransız şiirlerini içeren bir kitabını gösterdi bana Goethe ve bu kitaptan övgüyle söz etti. "Fransızlar gelişiyorlar," dedi, "onlarla ilgilenme zahmetine değer. Büyük bir enerjiyle başladığım Fransız edebiyatının bugünkü durumu hakkında bir fikir verecek yazıyı fırsat bulursam tamamlamak istiyorum. Bana oldukça ilginç gelen, bizde uzun zamandır bilinen kavramların onlarda daha yeni yeni etkili olmaya başlamış olması. Ortalama bir yetenek elbette her zaman yaşadığı çağın tutsağıdır, gıdasını da o dönemin kavramlarından alır. Onlarda da her şey bizde olduğu gibi çok yeni inançlara kadar aynı, aradaki fark onlarda bunun biraz daha nazik ve zekice ortaya konması."

"Ekselansları, Béranger ve *Clara Gazul'ün Tiyatrosu*'nun[87] yazarı ile ilgili olarak ne diyecekler?"

"Onları birbirinden ayrı tutuyorum," dedi Goethe, "onların temelleri sağlam, ayrıca kendilerini günün düşünce yapısından uzak tutuyorlar." – "Bunu duyduğuma sevindim," dedim, "nedenine gelince, ben de bu ikisi hakkında hemen hemen aynı şeyleri düşünüyorum."

Sohbet Fransız edebiyatından Alman edebiyatına geçti. "İlgi duyabileceğiniz," dedi Goethe, "bir şey göstermek istiyorum size. Önünüzde duran iki cildi bana uzatınız. Solger'i tanıyorsunuz?" – "Elbette," dedim, "hatta sevdiğimi bile söyleyebilirim. Bende onun Sophokles çevirisi var, hem yaptığı çeviri, hem de yazmış olduğu önsöz uzun zamandır onunla ilgili iyi duygular beslememe neden oldu." – "Biliyorsunuz, birkaç yıl önce öldü," dedi Goethe, "şimdi basılmamış yazıları ve mektupları toplu halde yayımlandı. Platon'un diyaloglarını örnek alarak yazdığı felsefi araştırmaları çok fazla bir başarı kazanmadı, ama mektupları olağanüstü. Bu mektuplardan birinde Tieck'e *Gönül Yakınlıkları* ile ilgili düşüncelerini yazmış, onu size okumalıyım, çünkü bu roman hakkında söylenmiş olumlu bir iki satır bulmak hiç de o kadar kolay değil."

Goethe bana güzel makaleyi okudu, her bir düşüncenin üzerinde tek tek durduk, o arada onun büyük bir kişilik olduğunu gösteren düşüncelerine ve yaptığı yorumlarla vardığı sonuçların tutarlılığına hayran olduk. Solger, *Gönül Yakınlıkları*'nda olayın tüm karakterlerin doğasından çıktığı halde, Eduard karakteri için bunun böyle olmadığını söylüyordu.

"Eduard'dan hoşlanmamasına," dedi Goethe, "kızamam, çünkü ben de Eduard'dan hoşlanmıyorum, ama olayı ortaya çıkarabilmek için onu öyle anlatmam gerekiyordu. Ayrıca gerçeğe uygun yanları da çok fazla, çünkü üst tabakada dik kafalılığın karakter yerine geçtiği birçok insanla karşılaşmak olasıdır."

Solger, karakterler içinde en çok mimarı beğenmişti, çünkü romanın diğer bütün kişileri duygusal ve zayıf yönlerini ele verirken, güçlü ve özgür olan tek kişi oydu. Onun doğasında güzel olan şey, diğer karakterlerin yanılgılarına kapılmaması değil, yazarın onu bu duruma düşemeyecek kadar güçlü yaratmış olmasıydı.

Bu ifade hoşumuza gitmişti. "Elbette bu güzel bir şey." dedi Goethe. "Ben bu mimar karakterini," dedim, "her zaman önemli ve sevimli bulmuşumdur, yaradılışı sayesinde aşkın karmaşık dünyasına girememesinden dolayı

mükemmel olduğunu elbette düşünmemiştim." – "Buna şaşırmayınız," dedi Goethe, "onu yazarken ben bile bunu aklıma getirmemiştim. Ama Solger haklı, bu mimara özgü bir şey."

"Bu makale," diye devam etti Goethe, "1809 yılında yazılmış, o dönemde olduğu gibi daha sonra da bu roman hakkında çok hoş şeyler yazılmazken, o zaman *Gönül Yakınlıkları* hakkında böyle güzel şeyler yazıldığını duymuş olsaydım, sevinirdim doğrusu.

Bu mektuplardan anladığıma göre Solger bana karşı büyük bir sevgi beslemiş; bu mektuplarından birinde, bana gönderdiği *Sophokles*'le ilgili olarak kendisine en ufak bir şey yazmadığım için yakınıyor. Sevgili Tanrım, nasıl yazabilirdim! Bunda şaşacak bir şey yok. Kendilerine çok şey gönderilen önemli insanlar tanıdım. Onlar bazı klişe cümleler ve sözler hazırlarlar, herkese onları gönderirler, böylece hepsi birbirinin aynı, hepsi boş laftan ibaret yüzlerce mektup yazarlar. Ben asla böyle davranmam. Ben birisine her defasında konuyla ilgili, sadece ona özgü ve ona uygun bir şeyler söyleyemeyeceksem, hiç yazmam daha iyi. Yüzeysel lafları kimseye layık görmem, bu yüzden kendilerine yazmak istediğim bazı değerli insanlara bile yanıt veremediğim zamanlar olmuştur. Siz de benim durumumu, her gün dünyanın her tarafından bana ne kadar posta geldiğini görüyorsunuz, hepsine üstünkörü karşılıklar verilecek olsa bile, bir insan ömrünün buna yetmeyeceğini itiraf etmek gerekir. Ama Solger için üzüldüğümü söylemeliyim; o çok mükemmel biri ve başkalarından daha dostça bir tavrı hak etmişti."

Sözü evde tekrar tekrar okuyup incelediğim novellaya getirdim. "Baş tarafı tümüyle bir giriş bölümü sadece, ama gerekli olandan başka bir şey de yazılmamış, gerekenler de gayet zarif yazılmış, insan bir başka nedenle yazılmış olduklarını düşünmüyor, kendi için yazılmış, kendi içinde geçerli oldukları anlaşılıyor."

"Eğer böyle düşünüyorsanız," dedi Goethe, "buna sevindim. Yazmam gereken bir şey daha var. Başarılı bir giriş bölümünün kurallarına göre, hayvanların sahibini en başında ansam iyi olur. Prensesle amcası kulübenin önünden atlarıyla geçerken, insanların dışarıya çıkıp, prensesten kulübelerini şereflendirmesini rica etmeleri gerekir." – "Mutlaka," dedim, "haklısınız; giriş bölümünde diğer her şey anılmışsa, o insanlardan da bahsetmek gerekir, genellikle geçitte durdukları için prensesin geçip

gitmesine seyirci kalmayacaklardır, konunun gereği bu." – "Bitmiş olsa bile," dedi Goethe, "böyle bir yapıtın ayrıntılarında yazılacak daha çok şey olduğunu görüyorsunuz."

Daha sonra Goethe o sıralarda kendisini zaman zaman ziyarete gelen, bazı yapıtlarını çevirmek istediğini söyleyen bir yabancıdan söz etti. "O iyi bir insan," dedi Goethe, "ama edebiyat açısından değerlendirirseniz, tam bir amatör. Daha doğru düzgün Almanca bile bilmiyor, yapmak istediği çevirilerden, bu çevirilerin başlangıcına koyacağı portrelerden bahsedip duruyor. İşte amatörlerin tarzı budur, bir konunun zorluklarını bilmeden, güçlerinin yetemeyeceği işlere kalkışırlar.

Perşembe akşamı, 29 Ocak 1827[88]

Novellanın elyazmasını ve Béranger'in bir kitabını yanıma alarak saat yediye doğru Goethe'ye gittim. Bay Soret ile çağdaş Fransız edebiyatı hakkında konuşmaya dalmışlardı. Onları ilgiyle dinledim, yeni yeteneklerin güzel dizeler yazmak açısından Delille'den çok şey öğrendikleri konuşuldu. Bay Soret Cenevre doğumlu olduğundan Almanca'sı çok akıcı değildi, Goethe'nin Fransızca'sı daha iyi olduğundan Fransızca konuşuluyordu, sadece benim konuşmaya katıldığım yerlerde Almanca konuşuldu. Béranger'in kitabını çantadan çıkarıp Goethe'ye verdim, yeni çıkan bu güzel şiirleri o da okumak istiyordu. Bay Soret kitabın başındaki resmi şaire benzetemedi. Goethe süslü cildi eliyle tutmaktan mutlu olmuştu. "Bu şarkılar," dedi, "çok güzel, ayrıca kendi türünün en iyileri olarak görülebilirler, özellikle de nakaratların tınısı düşünülünce, bunun dışında şarkılar oldukça ciddi, zekice yazılmış ve esprili. Béranger söz konusu olunca ben hep Horatius ve Hafız'ı hatırlarım, her ikisi de çağının ötesinde olup, geleneklerin bozulmasını alaya alıp, bunu kolaylıkla ifade etmişlerdi. Béranger'in dünyaya bakışı da aynı özellikleri taşıyor, ama kendisi düşük tabakadan geldiği için sefil ve basit şeylere karşı fazla tepkili değildi, hatta bu konuları bir ölçüde sempati ile işlediği bile söylenebilir."

Bay Soret saraya gitmek üzere kalkıncaya kadar, Béranger ve diğer yeni Fransız şairleriyle ilgili benzer konular hakkında birçok şey konuşuldu, sonra ben Goethe ile yalnız kaldım.

Masanın üzerinde mühürlü bir paket vardı. Goethe elini üzerine koyup, "Sizce bu ne?" diye sordu. "Cotta Yayınevi'ne basılmak üzere giden ‘Helena'." Onun bu sözleriyle ben ifade edebileceğimden daha çok şey duyumsamıştım, o anın önemini hissetmiştim. Gelecek zamanlarda etkili olmak, değişik şeyler yaşamak ve görmek için ilk kez dünyaya açılan büyük bir ustanın düşünce ürünü, ilk kez denize açılan ve başına nelerin geleceği bilinmeyen yeni inşa edilmiş bir gemiye benzer.

"Şimdiye kadar," dedi Goethe, "ufak tefek şeyler üzerinde durup ‘Helena'yı tamamlamaya çalıştım. Ama bu kadarı yeter artık, postaya verileceği ve özgür bir ruh hali içinde başka bir şeyle ilgilenebileceğim için sevinçliyim. Yolu açık olsun! İçime su serpen şey ise, Almanya'da kültür seviyesinin şimdilerde oldukça yüksek olması nedeniyle, böyle bir yapıtın uzun zaman anlaşılmadan bir kenarda kalacağı korkusunu taşımıyor olmam."

"Eski çağların tümünü kapsıyor." dedim. "Evet," dedi Goethe, "filologlar üzerinde çalışacak çok şey bulacaklar." – "Antik dönemi kapsayan bölümden korkmuyorum," dedim, "çünkü bu bölümde önemli ayrıntılar var, söylenebilecek her şeyin açıklandığı şahısların kapsamlı gelişimleri söz konusu. Ama çağımıza yakın, romantik bölüm oldukça zor, neredeyse dünya tarihinin yarısını kapsıyor, bu kadar geniş bir konu işlenirken bazı şeyler sadece ima edilmiş, dolayısıyla okuyucunun çok çaba göstermesi gerekecek." – "Yine de," dedi Goethe, "her şeyin duyumlara dayalı olarak sahnelendiği düşünülürse, herkesin dikkatini çekeceği kesin. Daha fazlasını da istemedim zaten. İzleyicilerin çoğunluğu ortaya çıkan şeyden mutlu olurlarsa mesele yok; *Sihirli Flüt*'te ve diğer yapıtlarda olduğu gibi, yapıtın aynı zamanda daha derin bir anlam içerdiği, anlayanların dikkatini çekecektir."

"Bir oyunun tragedya olarak başlayıp opera şeklinde bitmesi," dedim, "sahnede alışılmadık bir etki bırakacaktır. Buna karakterlerin önemini anlatmak, üst düzeyde konuşmalar yapmak ve şiir okumak da dahil." – "Birinci bölümde," dedi Goethe, "iyi tragedya oyuncularına gereksinim var, sonra ikinci bölüm olan operada rollerin başarılı erkek ve kadın şan sanatçılara verilmesi gerekiyor. Helena rolü bir değil, iki başarılı oyuncu tarafından oynanmalı; çünkü bir kadın şan sanatçısının, aynı zamanda gereğince iyi bir tragedya oyuncusu olması çok nadir rastlanan bir durum."

"Bütün her şey," dedim, "dekor ve kostüm için büyük ihtişam ve zenginlik sağlayacak, oyunu sahnede göreceğim için sevinçli olduğumu saklayamayacağım. Keşke bir de gerçekten başarılı biri, oyunu bestelese!" – "Meyerbeer gibi Alman karakterini İtalyan ruhu ile birleştirecek kadar uzun zaman İtalya'da yaşamış biri," dedi Goethe, "vardır herhalde. Mutlaka olmalı, bundan kuşkum yok; bu yapıttan kurtulduğuma seviniyorum ben yine de. Koroyu yeniden yeraltına göndermeyip insanların arasına karıştırma düşüncesiyle gerçekten isabetli davrandım." – "Bu bir tür ölümsüzlük." dedim.

"Eee," diye devam etti Goethe, "novelladan ne haber?" – "Yanımda." dedim. "Bir kez daha okuduktan sonra, Ekselanslarının düşündüğü değişikliği yapamayacağını tahmin ediyorum. İnsanların öldürülmüş kaplanın başında ilk anda alışılmamış garip giysiler ve davranışlarla, tümüyle yabancı yeni kişiler olarak ortaya çıkmaları ve kendilerinin hayvanın sahibi olduklarını hissettirmeleri iyi bir etki bırakacaktır. Şayet en başta, giriş bölümünde onlardan bahsederseniz, bu etkiyi tamamen azaltmış, hatta yok etmiş olursunuz."

"Haklısınız," dedi Goethe, "onu olduğu gibi bırakmam gerek. Hiç kuşku yok, siz tümüyle haklısınız. Yazdığım ilk taslakta o kişilerin adı geçmediğine göre, demek ki onlardan bahsetmek istememişim. İstediğim bu değişikliğin mantıklı bir sebebi vardı aslında, ama gerçekleştirmiş olsaydım, hataya düşmüş olurdum. İşte hata yapmamak için kuralı yerine getirmemek gibi garip bir estetik durum ortaya çıkıyor."

Sonra novellanın adı ne olacak diye konuştuk; birtakım önerilerde bulunduk, bazıları başlangıç, bazıları da sonuç bölümü için uygundu, ama hiçbiri oyunun bütününe uygun değildi, yani tam istendiği gibi değildi. "Aklıma ne geldi biliyor musunuz," dedi Goethe, "bence buna *Novella* diye başlık atmalıyız; bir novella, duyulmamış bir olayın meydana gelmesinden başka nedir ki. Kavramın özü bu, Almanya'da novella diye geçen birçok yapıt aslında novella filan değil, sadece öykü ya da ne şekilde bakarsanız bakın, başka şeylerdir. Başlangıçtaki gibi düşünülürse, duyulmamış olay olarak novella *Gönül Yakınlıkları*'nda da vardır."

"İyice düşününce," dedim, "bir şiir her zaman başlığı olmadan ortaya çıkar, başlığı olmadan da şiirin şiir olduğu bilinmeli, aslında başlığın şiirle ilgisi yoktur." – "Şiire ait de değildir," dedi Goethe, "antik dönemde yazılan

şiirlerin hiç başlığı yoktu, bu yeni çağların şairlerinin adeti, antik dönemde yazılmış şiirlere de daha sonraki dönemlerde başlık atıldı. Başlık kullanma adeti, zenginleşen edebiyat dünyasında yapıtları adlandırmak ve ayırt etmek gereksiniminden ortaya çıktı."

"Şurada," dedi Goethe, "sizin için yeni bir şey var; okuyunuz." Bu sözleri söylerken bana Bay Gerhard'ın Sırpça'dan yaptığı bir şiir çevirisini uzattı. Şiiri büyük bir zevkle okudum, çünkü şiir çok güzeldi ve çevirisi de konuyu okurken insanı hiç rahatsız etmeyecek kadar sade ve açıktı. Şiirin başlığı *Die Gefängnisschlüssel*'di (Zindanın Anahtarları).[89] Konunun akışı ile ilgili söyleyecek bir şeyim yoktu; ama sonuç bölümü bana biraz kopuk, biraz da göz doldurmaktan uzak gelmişti.

"İşte," dedi Goethe, "güzel olan da bu; nedenine gelince, bu sayede insanın yüreğine bir diken batıyor sanki, okuyucunun hayal gücü, olayı izleyebilecek olasılıkları oluşturmak yönünde harekete geçirilmiş oluyor. Sonuç bölümü konuyu tam bir trajediye dönüştürüyor, yine de kendi türünde yazılanlardan farklı bir tarafı yok. Buna karşın şiirde anlatılan şeyler yeni ve güzel, bizim için sadece bir şeyi şekillendirirken, diğer bir şeyi okuyucuya bırakıyor. *Kunst und Altertum* dergisinde bu şiiri yayımlamak isterdim, ama ne yazık ki, çok uzun; yine de Gerhard'dan şu uyaklı üç şiiri gelecek sayıda basmak üzere istemiştim. Şu şiiri nasıl buluyorsunuz? Dinleyin bakalım."

Goethe önce genç bir kıza âşık olan ihtiyarın şarkısını[90], sonra kadınların sarhoşluk şarkısını[91], en sonunda da hareketli *Önümüzde Dans Et, Theodor*[92] adlı şarkısını okudu. Her bir şiiri, öyle kolay kolay daha mükemmelini dinleyemeyeceğiniz kadar değişik bir ton ve coşkuyla okudu.

Bize kalansa Bay Gerhard'ı övmek oldu sadece, her seferindeki dize türlerinde ve nakaratlarda tümüyle başarılıydı, şiirin genel havasında özenli, her şeyi kolayca ve mükemmel bir şekilde anlatmıştı ki, daha iyi nasıl yazabilirdi diye düşünmenize gerek kalmıyordu. "Gerhard gibi bir yetenekte kapsamlı teknik çalışmanın neler ortaya çıkardığı," dedi Goethe, "burada görülüyor. Edebiyatın onun asıl mesleği olmaması, onu pratik yaşama her gün bağlayan başka bir işi olması kendisinin lehine. İngiltere'ye ve başka ülkelere birçok kez seyahat etmiştir, bu seyahatler ona eğitimli genç şairler arasında gerçekle ilgili duyarlılık konusunda avantaj

sağlamıştır. Her zaman geleneksel konuları kafasında tutup, sadece bu konuları işlese bile, ortaya hiç fena yapıtlar çıkmaz. Oysa insanın kendi bulduğu şeyler çok emek ister ve bu da kolay bir şey değildir."

Bundan yola çıkarak en yeni ve genç şairlerimizin yapıtları hakkında bazı görüşlere varıldı, onlardan hiçbirinin başarılı bir düzyazı ortaya koyamadığı vurgulandı.

"Mesele çok basit," dedi Goethe, "düzyazı yazmak için insanın söyleyecek bir şeylerinin olması gerekir; söyleyecek bir şeyiniz yoksa, bir sözcüğün diğerini çağrıştırdığı, sonuçta hiçbir şey olmayan, ama sanki bir şeymiş gibi duran bir şeyin ortaya çıktığı dizeler, uyaklar yazabilirsiniz ancak."

Çarşamba, 31 Ocak 1827

Goethe'de yemekte. "Sizi görmediğim şu günlerde," dedi, "birçok ve de değişik türden kitap okudum, özellikle bana hayli ilginç gelen ve hâlâ kafamı meşgul eden bir Çin romanıydı." – "Çin romanı mı?" dedim, "çok değişik gelmiş olmalı." – "Zannedildiği kadar değil." dedi Goethe. "Bu insanlar da hemen hemen aynı bizim gibi düşünüyor, bizim gibi davranıyor, bizim gibi hissediyorlar, kendinizi hemen onlardan biri gibi duyumsuyorsunuz, aradaki fark onların daha net, daha saf ve daha etik olmaları. Her şey akla uygun ve halkın yaşamına uygun bir biçimde, fazla tutku ve şiirsel coşkuya yer vermeden anlatılmış, bu yönleri ile benim *Hermann ve Dorothea*'m ve Richardson'un İngilizce romanları ile çok benzerlikler taşıyor. Ama yine de onlarda doğa, anlatı figürlerinin yanı sıra varlığını sürekli hissettirerek bir farklılık ortaya koyuyor. Küçük göllerde kırmızı balıklar durmadan sıçrayarak yüzüyor, dallarda kuşlar durmadan ötüyor, gündüzler günlük güneşlik, geceler pırıl pırıl; aydan çok bahsediliyor, ama doğayı değiştiren bir hali yok, yaydığı ışık gündüz kadar parlak. Evlerin içi Çinlilerin resimleri kadar sevimli ve süslü. Örneğin: ‘Tatlı kızların gülücüklerinin sesini duydum, onları gördüğümde, hasır sandalyelerde oturuyorlardı.' İşte size güzel bir ortam, çünkü hasır sandalye deyince aklınıza büyük bir rahatlık ve narinlik gelir. Hikayelerde yeri gelince anlatılan ve aynı zamanda yaygın olarak bilinen sayısız efsaneye yer veriliyor. Örneğin bir çiçek üzerinde durup onu kırmayacak kadar ayakları hafif ve narin olan bir genç kızdan bahsediliyor. Ya da otuz

yaşındayken imparatorla konuşma onuruna erişmiş terbiyeli ve efendi bir genç adamdan. Ayrıca bir de uzun zamandır beraber olup, birlikte geçirmek zorunda oldukları gece birbirlerine dokunmadan, sabaha kadar sohbet edecek kadar ölçülü davranabilen, birbirini seven bir çiftten. Hepsinde de terbiye ve nezaketten bahsedilen sayısız efsane. Çin İmparatorluğu binlerce yıldır ayakta olmasını bu sıkı ahlaki disipline borçlu, bu sayede daha da var olmaya devam eder."

"Béranger'in şarkıları ile bu Çin romanı arasında oldukça ilginç bir zıtlık gördüm," diye devam etti Goethe, "bütün şarkılarının konusunun temeli ahlaksız ve sefildi, şayet Béranger gibi bir deha bu konuları işlememiş olsa bana oldukça ters gelen şeyler, onun sayesinde katlanılabilir, hatta hoş görülebilir konular haline geliyor. Ama siz kendiniz söyleyin, Çinli şairin konuları böylesine ahlaki düzenden yana iken, Fransa'nın şu anki en önemli şairinin konuları, onlara tamamen ters düşmüyor mu?"

"Béranger gibi bir deha," dedim, "etik konularda ilgilenecek bir şey bulamıyordur." – "Haklısınız," dedi Goethe, "tam da her şeyin altüst olduğu bu çağda Béranger, kendindeki iyi tarafları ortaya koyup geliştiriyor." – "Ama," dedim, "bu Çin romanı belki de Çinlilerin en iyi romanlarından biri?" – "Kesinlikle değil," dedi Goethe, "Çinlilerin bunun gibi binlercesi var, hem de bizim atalarımız daha ormanlarda yaşarken vardı onların böyle romanları."

"Gittikçe daha net görüyorum," diye devam etti Goethe, "şiir aslında insanlığın ortak malı, her yerde ve her zaman binlercesi, yüzlerce insan tarafından ortaya koyulur. Birisi bu işi diğerinden daha iyi yapıyor ya da diğerinden daha fazla gündemde kalıyor, hepsi bu. Bay von Matthison bu yüzden o kişinin kendisi olduğunu düşünmemeli veya ben o kişi benim dememeliyim, herkesin kendi kendine söyleyeceği şey, şiir yazma yeteneğinin çok nadir rastlanan bir şey olmadığıdır, eğer biri iyi bir şiir yazmışsa, bu kendini bir şey sanması için özel bir neden oluşturmaz. Ama elbette biz Almanlar, içinde bulunduğumuz çevrede olayı dar bir açıdan görmezsek, öyle kolay kolay ukalaca bir kibre kapılmayız. Bu nedenle yabancı ulusların neler yaptığını incelemekten hoşlanırım, herkese de bunu yapmasını öneririm. Şimdilerde ulusal edebiyat sözü pek fazla bir şey ifade etmiyor, çağımız dünya edebiyatı çağı, bu çağı hızlandırmak için de herkes kendine düşeni yapmalı. Ama yabancı ülkelerin edebiyatlarına karşı

duyduğumuz böyle bir saygı, biraz özel bir yapıta bağlanıp kalmamızı ve onu örnek yapıt olarak görmemizi gerektiriyor. İster Çin, ister Sırp, ister Calderon, isterse de Nibelungen olsun, işte başyapıt bu diye düşünmemeliyiz; başyapıt gereksinimi duyduğumuz her zaman, hep güzel insanı anlatan antikçağ Yunan yazarlarına dönmemiz gerekir. Onların dışındakileri ise tarihsel açıdan değerlendirmeliyiz ve iyi olandan olabildiğince fazla şey öğrenmeliyiz."

Goethe'nin böylesine önemli bir konuda çağrışımlara yer vererek konuşmasını dinlemek benim için zevk olmuştu. Yoldan geçen kızakların sesi bizi pencereye yöneltti, bu sabah Belvedere'e giden kalabalık kızak grubunun dönüşünü bekliyorduk. O sırada Goethe öğretici sözlerine devam ediyordu. Alessandro Manzoni'den söz etti, Kont Reinhard'ın Bay Manzoni'yi kısa bir süre önce Paris'te gördüğünü, onun isim yapmış genç bir yazar olarak toplumda kendini kabul ettirdiğini, şimdi ise Milano yakınlarındaki çiftliğinde genç eşi ve annesi ile birlikte mutlu bir hayat sürdüğünü bana anlattı.

"Manzoni'nin," diye devam etti Goethe, "ne kadar önemli bir şair olduğunu ve böyle biri olduğundan dolayı ne gibi ayrıcalıklara sahip olduğunu bilmemesinin dışında eleştirilecek bir yanı yok. Tarihe karşı oldukça büyük bir saygı besler, bu nedenle de oyunlarına bazı yorumlar katmaktan hoşlanır, bunu yaptığı bölümlerde de tarihi ayrıntılara ne kadar sadık kaldığını ortaya koyar. İşlediği olaylar tarihsel olabilir, ama karakterleri elbette değil ya da benim Thoas veya Iphigenie karakterim ne kadar tarihsel ise onlar da o kadar tarihsel. Hiçbir şair anlattığı tarihi karakteri tanımamıştır, zaten onları tanımış olsa, onları anlatı figürü olarak kullanabilmesi bir o kadar zor olurdu. Şairin ne tür etkiler uyandırmak istediğini bilmesi gerekir, karakterlerinin huyunu da buna göre şekillendirmelidir. Egmont'u tarihi bilgilerimize dayanarak bir düzine çocuğun babası olarak anlatsaydım, bu düşüncesiz davranış çok saçma sapan bir etki uyandırırdı. İşte bana da davranışlarıyla ve benim şairane amaçlarımla uyum içinde olan bir başka Egmont lazımdı; Klärchen'in dediği gibi bu benim yarattığım Egmont.

Eğer sadece tarihçilerin konularını tekrarlayacak olsalar, şairlere yazacak bir şey kalmazdı! Şaire düşen daha ileriye gitmek ve bize olabildiğince daha iyi ve daha yüce şeyleri sunmaktır. Sophokles karakterlerinin hepsi büyük

şairin yüce karakterinin birazına sahiptir, aynı Shakespeare karakterlerinin de ondan biraz bir şeyler almış olmaları gibi. Doğrusu da bu, böyle yazmak gerekir. Hatta Shakespeare daha da ileriye giderek, Romalı kahramanlarını İngiliz yapar, bunda da haklıdır, aksi takdirde kendi ulusu Shakespeare'i anlamazdı."

"Bu konuda," diye devam etti Goethe, "en büyük yine Yunanlılardı, tarihi bir olayda şairin gösterdiği sadakate değil, konunun nasıl işlendiğine bakmışlardır. Şans eseri şimdi elimizde, aynı konuyu üç büyük tragedya yazarının işlediği, Sophokles'in de sonuncu olarak en iyisini yazdığı *Philoktetes*'ler var. Sophokles'in yazdığı muhteşem oyun allahtan elimize eksiksiz ulaşmıştır; buna karşın Aiskhylos ve Euripides'in *Philoktetes*'lerinin fragmanları bulunabilmiştir, elimizde olduğu kadarıyla da konuyu nasıl işledikleri anlaşılmaktadır. Zamanım olsa, Euripides'in *Phaethon*'unu tamamladığım gibi, bu oyunları da tamamlamak isterdim, bu benim için hoş ve faydalı bir çalışma olurdu.

Bu konuda yapılacak şey çok basit: O da şu, Philoktetes'i yayı ile birlikte Lemnos Adası'ndan alıp getirmek. Ama burada şairlere düşen bunun nasıl olacağı, bu noktada herkes kendi buluşunun gücünü gösterecek, biri diğerinden daha iyisini yapmaya çalışacak. Odysseus getirsin onu; ama Philoktetes onu tanıyacak mı, yoksa tanımayacak mı, ne yapması gerekir ki tanımasın? Odysseus yalnız mı gidecek, yoksa yanında ona eşlik eden biri olacak mı? Aiskhylos'un yapıtında ona kimin eşlik ettiği bilinmiyor, Euripides'de bu kişi Diomedes, Sophokles'te ise Akhilleus'un oğludur. Ayrıca Philoktetes bulunduğunda ne gibi bir vaziyet içinde olacaktır? Adada başka yaşayanlar var mı, eğer yaşayan varsa merhametli biri onu koruyacak mı, yoksa korumayacak mı? Hepsinin de şairin arzusuna kaldığı, tercihinde ve tercihsizliğinde birine göre diğerine daha yüce bir bilgelik bahşedeceği böylesi yüzlerce şey. Bütün mesele bu; genç şairlerin bunu yapması gerekiyor, ikide bir bu konu işlendi mi diye sormasınlar ya da kuzeyde ve güneyde durmadan fazlasıyla barbarlık kokan, salt olay olmaktan öteye gidemeyen hiç duyulmamış olaylar peşinde koşmasınlar. Ama elbette basit bir konuyu ustaca bir anlatım tarzı ile bir yapıt olarak ortaya koymak zekâ ve büyük yetenek ister, eksik olan da bu aslında."

Yoldan geçen kızaklar bizi yeniden pencereye çekti; Belvedere'den gelmesi beklenen grup hâlâ ortada yoktu. Oradan buradan konuşup

eğleniyorduk. Sonra Goethe'ye novellanın ne durumda olduğunu sordum.

"Bugünlerde onu bir kenara koydum," dedi, "ama giriş bölümünde bazı şeylerin değişmesi gerekiyor. O da şu, prenses kulübenin önünden geçerken aslanın kükremesi lazım; böylece bu güçlü hayvanın korkunçluğu hakkında bazı şeyler düşündürmüş olurum." – "Çok hoş bir buluş," dedim, "çünkü bu sadece giriş için doğru ve gerekli olmakla kalmayıp, aynı zamanda daha sonraki bölümler için de büyük bir etki uyandıracak olan bir giriş bölümü oluşturmuş olur. Bu ayrıntıya kadar aslan, vahşiliğine dair en ufak bir ipucu vermeden çok uysal bir canlı olarak görünmüştü. En azından kükreyerek bize tehlikeli olduğu hakkında bir hatırlatmada bulunursa, arkasından çocuğun flütünden çıkan sesleri takip ettiği sahne daha da büyük bir etki uyandırır."

"Bu tür değişiklikler ve düzeltmeler," dedi Goethe, "tamamlanmamış bir yapıtı yeni buluşlarla tamamlamak açısından doğru. Ama bitmiş bir yapıtı durmadan ele alıp genişletmeyi, örneğin Walter Scott'un benim Mignon'umu başka özelliklerinin yanı sıra sağır ve dilsiz yapması gibi değişiklikleri hoş görmüyorum doğrusu."

Perşembe akşamı, 1 Şubat 1827

Goethe bana Prusya veliaht prensinin[93] grandükle birlikte kendisini ziyarete geldiğinden söz etti. "Prusya prensleri Karl ve Wilhelm de," dedi, "bu sabah buradaydılar. Prens, grandükle üç saat kadar oturdu, bu genç prensin zekâsı, zevki, bilgisi ve düşünce tarzı hakkında iyice fikir sahibi olacak kadar çok sohbet ettik."

Goethe'nin önünde *Renk Kuramı*'ndan bir cilt duruyordu. "Renkli gölgeler fenomeni ile ilgili olarak," dedi, "size bir yanıt vermem gerekiyor. Bu birçok şarta ve birçok başka şeye bağlı olduğu için, bugün size açıklama olarak bütünün içinden çekip çıkarılmış bir ayrıntıyı vermek yerine, akşam bir araya gelip *Renk Kuramı*'nı beraber okumanın daha iyi olacağını düşündüm. Hem ciddi bir sohbet konumuz olmuş olur, hem de siz nasıl olduğunu anlamadan öğretinin tümünü özümsemiş olursunuz. Anlatılanlar sizde şimdiden hayat bulmaya ve verimli olmaya başladı bile, bu bilgileri böylelikle kısa süre içinde özümseyeceğinizi biliyorum. Şimdi ilk paragrafları okuyunuz."

Goethe bunları söyleyerek açık kitabı önüme koydu. Benimle ilgili iyi niyeti beni çok mutlu etmişti. İlk paragraflardaki fizyolojik renklerle ilgili bölümü okudum.

"Görüyorsunuz," dedi Goethe, "içimizde olmayan hiçbir şey dışımızda da yoktur, nasıl ki, dış dünyanın renkleri varsa, göz de aynı renklere sahip. Bu bilim dalında nesnel olanla öznel olanın kesin olarak ayrılması muhteşem bir şekilde söz konusu olduğundan, göze ait olan renklerle işe başlamakla doğrusu akıllıca davrandım, renkler gerçekten bizim dışımızda mı, yoksa gözün ürettiği soyut şeyler mi diye renkleri tüm algılarımızda ayırt etmemiz olası artık. Öncelikle tüm algıların ve gözlemlerin, sayesinde gerçekleştiği organı açıklayarak bu bilimsel konuyu aktarırken akıllı davrandığımı düşünüyorum."

Gereksinim duyulan renklerle ilgili ilginç paragrafları okumaya devam ettim, bu bölümlerde gözün değişiklik ihtiyacında olduğu, aynı renk üzerinde sabitlenmeyip hemen başka bir renk arayışına girdiği, üstelik aradığı renk gerçekte yoksa onu üretecek kadar canlı olduğu yazılıydı.

Bu da bütün doğayı kapsayan, tüm yaşamla ve yaşamdaki tüm mutlulukların kaynağı olan önemli bir ilkeyi dile getiriyordu. "Bu şudur," dedi, "sadece bütün diğer duyu organları için bu böyle değil, aynı zamanda yüce zekâmızla da ilgili olarak bu böyle, ama gözümüz mükemmel bir duyu organı olduğu için, gereksinim duyulan değişim kuralı renklerde çarpıcı bir şekilde ortaya çıkıyor, biz bunun özellikle renklerde net olarak bilincine varıyoruz. Bize epeyce keyif veren danslarımız var, niçin zevk alıyoruz, danslarda majör ve minör değişimler olduğu için, ama dansların sırf bu majör ve minör değişimler yüzünden insanı yorduğu da unutulmamalı."

"İyi bir üslubun temelinde de," dedim, "aynı kural yatıyor, aynı şekilde hissedilecek tınıyı iyi bir üslupta kullanmaktan kaçınırız. Eğer doğru kullanılırsa tiyatroda da bu kuralla çok şeyler yapılabilir. İçinde değişimin söz konusu olmayıp, tek bir tınının hâkim olduğu oyunlar, özellikle de tragedyalar biraz yorucu ve can sıkıcı olurlar, eğer orkestra hüzünlü bir oyunda iki perde arasında da hüzünlü, kederli parçalar çalarsa, bir şekilde kurtulmak istediğimiz katlanılması zor bir duygudan ötürü acı çekersiniz."

"Belki de," dedi Goethe, "Shakespeare oyunlarında araya sıkıştırılmış neşeli sahneler, ihtiyaç duyulan bu değişim kuralı ile ilgilidir; ama

Yunanlıların önemli tragedyalarında bu kural pek geçerli görünmüyor, onlarda daha çok yapıtın başından sonuna hâkim bir tını mevcuttur."

"Ama Yunan tragedyası," dedim, "hep aynı tını ile insanı yoracak kadar uzun değildir; bir de korolar ve diyaloglar sıra ile devreye girer, oyunun derininde yatan anlam insanın canını sıkmayacak bir içeriğe sahiptir, bunu da her zaman için neşeli bir ruha sahip, bir ölçüde doğruluk payı olan bir gerçek üzerinde kurarak başarır."

"Galiba haklısınız," dedi Goethe, "ayrıca Yunan tragedyasının genel geçer kural olan değişim gerekliliğini ne ölçüde kullandığını araştırma çabasına değer doğrusu. Ama görüyorsunuz, her şey birbiriyle ne kadar ilgili, hatta renk kuramı ile ilgili bir kural nasıl da Yunan tragedyasının araştırma konusu olabiliyor. Yalnız bu kuralı fazla ileriye götürmekten ve başka birçok şeyin esası olarak görmekten kaçınmak gerekir; eğer bu her zaman bir benzerlik, bir örnek olarak kullanılır ve uygulanırsa, riske girilmemiş olunur."

Goethe'nin renk kuramını nasıl açıkladığı konusunda konuştuk, açıklamalarındaki her şeyi bu konudaki ilk kurallara göre açıklamış, her bir fenomeni bu kurallara dayandırmış, bundan da somut şeyler ve bilinç açısından büyük bir kazanç sağlanmış.

"Bu olası," dedi Goethe, "bu yüzden beni takdir edebilirsiniz; ama bu yöntemin düzenli yaşayan, meselenin özünü kavrayabilecek öğrencilere de gereksinimi var. Benim yazdığım *Renk Kuramı*'nı gerçekten değerli birkaç insan daha da genişletti, ama doğru yoldan ayrılmaları şanssızlık oldu, ben daha ne olduğunu anlamadan, konunun dışına çıktılar, objeyi gerektiği gibi gözleyecekleri yerde, bir hayalin peşine takıldılar. Aynı zamanda gerçeğe de önem veren zeki birisi için hâlâ yapılacak çok şey var."

Daha iyisi ortaya koyulduğu halde hâlâ Newton kuramını anlatmaya devam eden profesörlerden bahsettik. "Bunda şaşılacak bir şey yok," dedi Goethe, "varoluşlarını Newton'a borçlu olduklarından, bu tür insanlar yanılmaya devam ediyorlar. Başka şeyler öğrenmeleri gerekiyor, bu da kolay bir şey değil." – "Ama," dedim, "öğretilerinin temeli yanlışsa, deneylerinin gerçek olduğunu nasıl kanıtlayabilirler?" – "Onların gerçeği ortaya koymak gibi bir derdi yok," dedi Goethe, "ayrıca amaçları da bu değil zaten, onların tek derdi fikirlerini kanıtlamak. Bu yüzden de gerçeği

gün ışığına çıkaran, öğretilerinin savunulur yanı olmadığını ortaya koyan böylesi bütün deneyleri gizli tutuyorlar."

Sonra öğrencilerden konuşuldu, gerçek hangi öğrenciler için önemliydi? Onlar da diğerleri gibi insan, konuyla ilgili deneyimlerine dayanan gevezelikler yapabildiler mi çok mutlular. Hepsi bu. İnsanlar genellikle garip yaratıklar: Bir göl buz tutacak olsa, yüzlercesi üzerine çıkar, gölün kaygan yüzeyinde eğlenirler; ama gölün ne kadar derin olduğunu araştırmak, buzun altında ne tür balıkların dolaştığını öğrenmek kimin aklına gelir? Niebuhr şimdilerde Roma ile Kartaca arasında eski zamanlardan kalma bir antlaşma buldu, Livius'un Roma halkının eski dönemlerdeki yaşamları ile ilgili olarak yazdığı olayların, hikayeden başka bir şey olmadığı bu belgeden anlaşıldı, bu belgeden Roma'nın çok erken dönemlerde bile Livius'un anlattığından çok daha yüksek düzeyde bir kültüre sahip olduğu anlaşılıyor. Ama bulunan bu belgenin Roma tarihi ile ilgili olarak şimdiye kadar bize öğretilenlere çok büyük bir yenilik getirdiğine inanıyorsanız, yanılıyorsunuz demektir. O zaman aklınıza hep buz tutmuş göl gelsin; insanlar böyledirler işte, onları ben tanıdım, aynen böyleler, başka türlü değil."

"Ama yine de," dedim, "*Renk Kuramı*'nı yazdığınız için pişman olmamalısınız; siz bu mükemmel bilimsel konuya sadece sağlam bir temel kurmakla kalmayıp, bilimsel bir yazı nasıl olur konusunda da bir örnek ortaya koymuş oldunuz, benzer konuları işlerken, insanın her zaman göz önünde bulundurabileceği bir örnek."

"Ömrümün yarısını onunla uğraşmakla geçirdiğim halde," dedi Goethe, "hiç de pişman değilim. Belki de yarım düzine tragedya daha yazmış olurdum, hepsi bu, ayrıca benden sonra da oyun yazacak insanlar çıkacaktır nasıl olsa.

Kuşkusuz siz haklısınız, konunun işlenişinin iyi olduğunu düşünüyorum; kendi içinde bir yönteme sahip. Aynı tarzda renk farkları öğretisini de yazdım, aynı şekilde benim *Bitkilerin Başkalaşımı* da aynı bakış açısına ve aynı yorum tarzına dayanmaktadır.

Bitkilerin Başkalaşımı'nın ortaya çıkışı ilginç oldu; Herschel'in keşifleri nasılsa benimki de öyle oldu. Herschel kendisine bir teleskop alamayacak kadar yoksulmuş, bu yüzden kendine bir teleskop yapmak zorunda kalmış.

İşte bu onun başarısı olmuş; kendi ürettiği bu teleskop diğerlerinden daha iyiymiş ve büyük keşiflerini de bu teleskopla yapmış. Botanik konusu ile ben gözlemlerim sonucu ilgilenmeye başladım. Türlerin oluşumu bilgisinin benim için bu konuyu yazma cesaretimi aşacak kadar kapsamlı olduğunu bugün de gayet iyi biliyorum. Bu, beni konuyu kendi yöntemimle araştırmaya ve bütün bitkilerde ortak olan şeyi bulmaya yönlendirdi, böylelikle başkalaşımın kanununu buldum.

Botaniğin ayrıntılarına inmek programımda hiç yer almaz, bunu bu konuda benden çok ilerde olan kişilere bırakıyorum. Benim için önemli olan tek şey, her bir fenomeni ortak bir esasa dayandırmaktı.

Aynı şekilde mineraloji de benim için iki yönden ilginçti: Birincisi pratik açıdan büyük faydaları nedeniyle, ikincisi bu konuda dünyanın oluşumu ile ilgili bir belge bulmak için, Werner öğretisi de bu konuda ümit vermişti. Bu muhteşem adamın ölümünden sonra bu bilim dalında her şey altüst olduğundan bu alanda yayın yapmıyorum, kendi görüşlerim doğrultusunda sesiz sedasız çalışmaya devam ediyorum.

Renk kuramında öncelikle işlenmesi gereken tek konu gökkuşağının oluşumu. Bu, çözebileceğimi sandığım oldukça zor bir ödev. Bu nedenle *Renk Kuramı*'nı sizinle yeniden gözden geçirmek benim için çok zevkli bir şey, böylelikle sizin konuya duyduğunuz ilgi sayesinde her şeyi yeniden tazelemiş oluyoruz."

"Ben," diye devam etti Goethe, "doğa bilimlerinde hemen her şeyle ilgilendim; yine de eğilimlerim hep yaşadığım çevrede var olan ve direkt olarak duyu organları sayesinde algılanabilecek olan konularla ilgiliydi; bu yüzden de astronomi ile hiç ilgilenmedim, çünkü bu konuda duyu organları yeterli değil, bu bilim dalında çözüm aletlerde, hesaplarda, mekanikte yatar, yani bu konuya adanmış bir yaşam gerektirir, doğrusu bu yönüyle bu da benim uğraş alanım olamazdı.

Önüme çıkan konularla ilgili bir şeyler yapabildimse, bunu yaşamımın büyük buluşlar açısından önceki dönemlere göre daha zengin bir döneme rastlamış olmasından sağladığım yarara borçluyum. Daha ben çocukken Franklin'in o zamanlar bulduğu elektrik kanunu ile karşılaştım. Ve yaşamım boyunca, şu ana dek başkalarının büyük buluşları arka arkaya geldi; böylelikle çok erken yaşlarda doğaya yönlendirilmiş olmakla kalmayıp,

daha ilerideki yaşlarda sürekli olarak doğayla ilgilenecek kadar çok teşvik de görmüş oldum.

Şimdi benim önünü açmış olduğum yollarda, benim de tahmin edemeyeceğim kadar ilerleme kaydedildi, ben aynı, sabah doğan güneşin kızıllığına doğru yürüyen ve güneşin saçtığı ışığı görünce bu durum karşısında afallayan bir insan gibiyim."

Bu konuyla ilgili olarak Goethe Almanlardan Carus, D'Alton, Königsbergli Meyer gibi isimlerden hayranlıkla söz etti.

"İnsanlar," diye devam etti Goethe, "bulunmuş olan doğru bir şeyi tersine çevirip ne olduğu anlaşılmaz bir hale getirmeseler, mutlu olacağım doğrusu; çünkü insanlığa gerekli olan şey nesilden nesile aktarılan olumlu şeylerdir, olumlu şeylerin aynı zamanda doğru ve gerçek olması da iyi olur herhalde. Bu açıdan bakınca doğa bilimlerinde bir netliğe varılması, doğru olanda karar kılınması, her şey somut hale geldikten sonra gerçeküstü şeylerle ilgilenilmemesi beni sevindirir. Ama insanlar sükunete katlanamazlar, daha ne olduğunu anlamadan, karmaşa her şeye hâkim duruma gelir.

Şimdi de Hz. Musa'nın beş kitabına saldırıyorlar, eğer yıkıcı eleştiri bir şekilde zarar verici ise, bu da en çok dinle ilgili konularda kendini gösteriyor; çünkü bu konuda her şey inançla ilgili, insan inancını bir kez yitirmeye görsün, bir daha aynı inanca sahip olamaz.

Şiirde olumsuz eleştiri çok zararlı olmaz. Wolf, Homeros'u yerden yere çaldı, ama onun şiirine bir zarar veremedi; çünkü bu şiir Walhalla'nın sabahları bin bir parçaya bölünüp öğlenleri sanki bir şey olmamış gibi sofraya oturan kahramanları gibi mucizevi bir güce sahip."

Goethe çok iyi bir ruh hali içindeydi, onu yine böylesi önemli konular hakkında konuşurken, dinlemekten dolayı mutluydum. "Bize düşen," diye devam etti, "sükunetle doğru yolda yürümeye devam edip, başkaları ile de uğraşmamak, bu en iyisi."

Çarşamba, 7 Şubat 1827

Goethe bugün Lessing'den hoşlanmayan ve ondan gereksiz şeyler bekleyen eleştirmenleri yerdi.

"Eğer," dedi, "Lessing'in oyunları antik dönem oyunları ile karşılaştırılıyor, kötü ve berbat bulunuyorsa, söylenecek bir şey yok demektir! Oyunlarında ele aldığı konulardan daha iyisini bulamayacak kadar zavallı bir dönemde yaşamak durumunda kalmış bu olağanüstü insana yazık! Daha iyisini bulamadığı için *Minna von Barnhelm* adlı yapıtında Saksonya ve Prusyalıların kavgalarına katılmak zorunda olan Lessing'e yazık! Sürekli polemiklere karışmasını, karışmak zorunda kalmasını da yaşadığı çağın kötülüğünde aramak gerekir. Lessing *Emilia Galotti*'de eleştiri oklarını prenslere, *Nathan*'da ise din adamlarına yöneltir."

Cuma, 16 Şubat 1827

Goethe'ye bugünlerde Winckelmann'ın yazısı *Yunan Sanat Eserlerinin Taklidi Üzerine*'yi okuduğumu söyledim, o arada Winckelmann'ın bana, o zamanlar işlediği konu hakkında henüz yeterince net değilmiş gibi geldiğini itiraf ettim.

"Gerçekten haklısınız," dedi Goethe, "zaman zaman bazı konulara değindiğini görüyorsunuz; ama onda önemli olan, değindiği şeylerin bir şeye işaret etmesi; Yeni Dünya'yı henüz keşfetmeden, onun varlığını sezinleyen Kristof Kolomb'a benzer. Onu okuyunca hiçbir şey öğrenmezsiniz, ama değişime uğrarsınız.

Meyer çok ilerleme kaydetti ve sanatla ilgili bilgilerini zirveye taşıdı. *Sanat Tarihi* adlı yapıtı kalıcı bir yapıt; yalnız gençliğinde Winckelmann'dan bir şeyler öğrenmemiş, onun yolunda ilerlememiş olsaydı, bugünkü Meyer olmazdı. Büyük bir öncünün neler yapabileceği ve eğer insan layıkıyla faydalanırsa bunun ne demek olduğu bir kez daha görülüyor."

Çarşamba, 11 Nisan 1827

Bu öğle saat birde beni yemekten önce arabayla gezintiye davet eden Goethe'ye gittim. Erfurt'a giden yolda ilerliyorduk. Hava çok güzeldi, yolun iki tarafındaki buğday tarlaları canlı yeşil renkleriyle insanın içini açıyordu; Goethe, duyguları söz konusu olunca baharın ilk günleri kadar neşeli ve genç, sözlerine sıra gelince yaşını başını almış bir bilge olduğunu gösteriyordu.

"Her zaman söylediğim ve tekrarladığım bir şey var," diye söze başladı, "dünya böylesine basit olmasa, varlığını sürdüremezdi. Şu çilekeş toprak binlerce yıldır ekilip biçilir, yine de verimliliğinden hiçbir şey yitirmez. Biraz yağmur, biraz güneş yeterli olur. Doğa her bahar yeniden yeşerir ve bu böyle sürer gider." Bu sözlere verecek bir karşılık ya da ekleyecek bir şey yoktu. Goethe bakışlarını yeşeren tarlalar üzerinde gezdirdi, sonra yine bana dönerek başka konular hakkında şunları söyledi:

"Şu günlerde elime ilginç metinler geçti, ne olduğunu tam olarak söylemem gerekirse Jacobi ve dostlarının mektupları. Bu oldukça ilginç bir kitap, bir şeyler öğrenmekten ziyade, kimsenin bir şey bilmediği o zamanki kültür ve edebiyatın durumunu görmek için bu kitabı okumalısınız. Birçok önemli denebilecek insandan söz ediliyor, ama aynı yönde ortak ilgilerden eser yok, herkes kendi âleminde, diğerlerinin çabalarına asla katılmaksızın kendi yolunda yürüyor. Bana onlar yeşil örtü üzerinde birbirinden habersiz, birbirine dokunur dokunmaz aynı hızla birbirinden uzaklaşan, oradan oraya düzensiz bir şekilde koşuşan bilardo topları gibi geldiler."

Bu yerinde benzetmeye güldüm. Birbirlerine mektup gönderen insanlarla ilgili bilgi aldım, Goethe her biri hakkında özel bir şeyler söyleyerek, onlardan bana tek tek söz etti.

"Jacobi aslında doğuştan diplomattı, zayıf, yakışıklı bir adam, elçi olarak yerini dolduran zarif, soylu birisi. Şair ve filozof olmak için, her ikisini birden olmak için bazı eksikleri vardı aslında.

Benimle olan ilişkisi biraz tuhaftı, bana insan olarak sempatisi vardı, ama çalışmalarıma katılmak ya da çalışmalarımı onaylamak gibi bir davranış sergilemezdi. Birbirimize destek olmamız için dostluğa ihtiyacımız vardı. Oysa Schiller'le ilişkimiz eşsizdi, çünkü ortak çalışmalarımızda bizi birbirimize bağlayan en muhteşem aracı bulmuştuk, bu da bizim bildiğimiz anlamda bir arkadaşlığı gereksiz kılıyordu."

Lessing'i sordum, acaba onun da ismi mektuplarda geçiyor muydu? "Hayır," dedi Goethe, "ama Herder'in ve Wieland'ın ismi geçiyor.

Herder bu ilişkilerden rahatsızdı; Hamann'ın bu insanlara kendini beğenmiş bir tavırla yaklaşması gibi, Herder de kafası boş bir insanın zaman içinde canını sıkmaması için çok yukarıdan bakan birisiydi.

Wieland her zamanki gibi bu mektuplarda da sanki evindeymiş gibi neşeli. Hiçbir görüşün savunucusu olmadan, her şeyi benimseyecek kadar akıllı. Fikirlerini rüzgarın içinde aşağı yukarı hareket ettirdiği içi boş bir kamışa benzer, ama incecik kökleri ile hep bulunduğu yerde sabit durumdadır.

Benim Wieland'la olan kişisel dostluğum her zaman çok iyiydi, özellikle de yalnız benimle dost olduğu ilk dönemlerde. Kısa öykülerini benim teşvikim üzerine yazmıştı. Ama Herder Weimar'a geldikten sonra, Wieland bana karşı sadakatini yitirdi; Herder onu benden uzaklaştırdı, çünkü bu adamın şahıs olarak çekim gücü oldukça fazlaydı."

Araba Weimar'a gitmek üzere geri döndü. Doğu tarafında iç içe geçmiş dalga dalga yağmur bulutları gördük. "Bu bulutlar," dedim, "o kadar geniş bir alana yayılmışlar ki, her an yağmura dönüşeceklermiş gibi görünüyorlar. Barometre yükselirse tekrar dağılmaları olası mıdır?" – "Evet," dedi Goethe, "bu bulutlar yün eğirme çatalı gibi yukarıdan aşağıya doğru dağılıp çözülebilirler. Evet, her zaman söylediğim ve iddia ettiğim şey şu: Petersburg'da büyük sel baskınının olduğu gece barometre yükselseydi, sular kentin içine kadar girmezdi.

Benim oğlum hava değişimlerinde ayın etkisine inanır, buna belki siz de inanıyorsunuz, bunun için sizi eleştirmem, çünkü çok önemli bir yıldızmış gibi durduğundan, dünyamıza belirgin etkilerinin olduğu varsayılıyor; ama hava değişikliklerinin, barometrenin alçalması veya yükselmesinin, ayın durumu ile ilgisi yok, bu tümüyle barisferdeki elektrik akımı ile ilgili bir şey.

Ben yerküreyi atmosferle birlikte, benzetmek gerekirse, sonsuza kadar nefes alıp veren büyük canlı bir yaratık olarak düşünürüm. Nefes aldığı zaman, atmosferi yüzeyine yaklaştıracak şekilde kendine çeker ve atmosferdeki bulutlar ve yağmur yoğunlaşır. Bu durumu ben su açısından elverişli ortam diye niteliyorum; her zamanki düzeni altüst ettiğinde bu durum sürekli olursa, dünya sular altında kalır. Ama yerküre buna müsaade etmez; yeryüzü yeniden nefes verir ve su bulutlarını yukarıya doğru serbest bırakır, bulutlar atmosferin yüksek tabakalarındaki geniş alana yayılır ve öyle incelirler ki, sadece güneş ışığını bulunduğumuz yere kadar yaymakla kalmaz, ucu bucağı olmayan evrenin sonsuz karanlığını canlı mavi bir renge dönüştürür.

Atmosferin bu durumunu ben su açısından elverişsiz ortam olarak değerlendiririm. Çünkü tam tersi durumda, suyun büyük bir kısmı gökyüzünden gelir, aynı zamanda yeryüzündeki nem de buharlaşıp kurumaz, oysa bu durumda yukarıdan gelen sadece nem değildir, aynı zamanda yeryüzünün ıslaklığı da uçup gider, dünyanın her zamanki düzenine aykırı olarak, ıslaklığın sürekli olarak yükselmesi halinde, güneş ışığı olmasa bile, kuraklık ve susuzluk tehlikesi baş gösterir."

Bu önemli konu hakkında Goethe bunları söyledi ve ben de büyük bir dikkatle onu dinledim.

"Mesele çok basit," diye devam etti, "ben de basit olana, sistemli olana tutunurum ve bazı sapmalarla yanlış yola sürüklenmeden onu izlerim. Yüksek barometre: kuraklık, doğu rüzgarı; alçak barometre: nem, batı rüzgarı. Bağlı kaldığım hâkim kural bu. Ama bir kere de yüksek barometre ve doğu rüzgarına rağmen, nem sağlayan sisli bir ortam olursa veya batı rüzgarı eserken masmavi bir gökyüzü varsa, bunu kendime dert etmem, hâkim kurala inancımı yitirmem, bunu sadece insanın kolayca anlayamayacağı bazı etkenlerin varlığına bağlarım.

Hayatınız boyunca güvenebileceğiniz birkaç şey söylemek istiyorum size. Doğada kolay anlaşılan ve kolay anlaşılmayan şeyler vardır. Bunu ayırt etmek, düşünmek ve buna saygı duymak gerekir. Bir şeyin nerede başlayıp nerede sona erdiğini her zaman için görmenin oldukça zor olduğunu, nerede olursak olalım bilmek bize yardımcı olur. Bunu bilmeyen kişi, gerçekliğe hiçbir açıdan yaklaşamayarak, hayatı boyunca kolayca anlaşılmayan şeylere kafasını yorup duracaktır. Bunu bilen ve akıllı olan kişi ise kolay anlaşılan şeylere bağlı kalır, bu alanda her şeyle ilgilenip, durumunu sağlamlaştırarak, bu yolda kolay anlaşılmayan şeylerle ilgili bir şeyler öğrenebilir, yine de bazı şeylerin bir ölçüde kavranabilir olduğunu, insanın yetenekleriyle açıklamaya yeterli olmadığı sorunlu şeyleri, doğanın arka planda tuttuğunu itiraf etmek zorunda kalacaktır."

Bunları söylerken yeniden kente gelmiştik. Muhabbet önemsiz konularla sürdü, o arada Goethe'nin değerli fikirleri bir süre daha içimde canlılığını korudu.

Hemen yemeğe oturamayacak kadar erken gelmiştik, Goethe yemekten önce bana Rubens'in bir peyzajını[94] gösterdi, konusu bir yaz akşamıydı.

Sol ön tarafta tarım işçileri eve giderken görülüyordu; resmin ortasında bir koyun sürüsü çobanın peşine takılmış köye doğru gidiyordu; resmin sağ alt tarafında işçilerin saman yüklemekle uğraştığı bir araba duruyordu, koşumları çözülmüş atlar o arada otluyordu; arka tarafta çalılıkların ve çayırların ötesinde dağınık halde birçok kısrak, taylarıyla otlağa salınmıştı, geceleyin de dışarıda kalacakları belliydi. Resmin ufuk çizgisi birkaç köy ve bir kentle tamamlanmıştı, resimde çalışma ve dinlenme en zarif bir biçimde ifade edilmişti.

Bildiğimiz her şey, bu tür bir gerçekle bağıntılı gibi geldi bana, her ayrıntı aslına öyle sadık kalınarak yapılmıştı ki, Rubens'in bu resmi mutlaka doğaya bakarak yapmış olduğu şeklindeki düşüncemi açıklamaktan kendimi alamadım.

"Kesinlikle değil," dedi Goethe, "bu kadar mükemmel bir resmi doğada görmek asla mümkün değil, bu kompozisyonu biz ressamın şairane ruhuna borçluyuz. Ama büyük Rubens o kadar muhteşem bir belleğe sahipti ki, doğada olan her şeyi aklında tutabilirdi, doğa da ayrıntıları ile her zaman onun emrindeydi. Bu nedenle her şeyin doğanın katıksız bir kopyası olduğunu zannedeceğimiz kadar tablonun hem tamamında, hem de ayrıntılarında gerçek ortaya çıkıyor. Şimdi böyle bir peyzaj asla yapılamaz, doğayı bu tarzda hissetmek ve görmek tamamen eskide kaldı, bugün ressamlarımızda eksik olan şey şairaneliklerini yitirmiş olmaları.

Şimdi bizim genç yeteneklerimiz de kendi haline kaldı, onlara sanatın sırları hakkında bilgi verecek yaşayan ustalar yok artık. Gerçi ölmüş gitmiş insanlardan da bir şeyler öğrenilebilir, ama bu daha çok, bir ustanın derinliğini ortaya koyan özelliğini düşünmek ve bunu kavramak için gereken ayrıntıların bir tarafa bırakılması demek olur."

Bay ve Bayan von Goethe içeri girdiler, biz de masaya geçtik. Konuşmalar günün neşeli konularına göre değişti: Tiyatro, balolar ve saray, hepsine şöyle bir değiniliyordu. Ama çok geçmeden yine ciddi konulara döndük, kendimizi İngiltere'deki din eğitimi ile ilgili bir sohbete derinlemesine dalmış bulduk.

"Sizin de benim gibi," dedi Goethe, "elli yıllık kilise tarihçesini incelemiş olmanız gerekir, her şeyin birbiri ile ne kadar bağıntılı olduğunu anlamanız için. Oysa Müslümanların eğitimlerine hangi öğretilerle başladıkları da

oldukça ilginç. Dinde esas aldıkları şey, gençliği, her şeyi denetimi altında tutan Tanrı'nın onun alnına yazdığı şeylerden başka hiçbir şeyle karşılaşmayacağı fikrine inandırmak; yaşamlarının tümünü bu düşünce ile donatıp, huzur içinde yaşıyorlar, başkaca da gereksinim duydukları hiçbir şey yok.

Bu öğretide neyin gerçek, neyin yanlış ya da neyin yararlı, neyin zararlı olduğunu incelemek gibi bir niyetim yok, ama bu inancın temelinde, bize öğretilmemiş olsa da içimizde var olan bir şey var. Üzerinde benim adımın yazılı olmadığı kurşun bana isabet etmez, der savaştaki asker; bu umut olmadan ani tehlikeler karşısında cesaretini ve coşkusunu nasıl koruyabilir ki! Hıristiyanların inancı ile ilgili öğretiye gelince: Tanrı'nın iradesi olmadan hiçbir serçe damdan düşmez, bu da aynı kaynaktan geliyor ve en ufak ayrıntıyı bile gözden kaçırmayan, Tanrı'nın iradesi ve onayı olmadan hiçbir şeyin olmayacağı bir yazgıya işaret ediyor.

Sonra Müslümanlar felsefe derslerine şu öğreti ile başlıyorlar; karşıtını içermeyen hiçbir şey var olmaz; gençliğin ruhunu böyle eğitiyorlar, ileri sürülen her görüşte karşıt görüşü bulup ifade ederek kendilerine düşeni yapmış oluyorlar, bundan da gerek düşüncede, gerek konuşmada büyük bir kıvraklığın ortaya çıkması gerekir.

Ama söylenen her şeyin karşıtı ortaya koyulduktan sonra, aslında hangisinin gerçek olduğu kuşkusu çıkıyor ortaya. Ama kuşkuda fikri sabit olamaz, aksine kuşku insanın aklını daha sıkı bir araştırmaya yönlendirir, sınava tabi tutar, eğer bu mükemmel bir şekilde gerçekleşirse, bundan insanın tümüyle huzur bulduğu amaca ulaşacağı bir kanı oluşur.

Bu öğretide hiçbir şeyin eksik olmadığını, bizim bütün sistemlerimize rağmen, onlardan daha ilerde olmadığımızı, kimsenin bunun ötesine geçemeyeceğini görüyorsunuz."

"Tüm bunlar," dedim, "bana Yunanlıları anımsatıyor, felsefi eğitim tarzları buna benzer bir şey olmalı, olayın akışı içinde konunun esasının tamamen karşıtına dayandırıldığı tragedyalardan bunu anlıyoruz, konuşan insanlardan biri bir iddiada bulunurken, karşısındaki bu iddianın tam tersini aynı ustalıkla savunabiliyor."

"Tümüyle haklısınız," dedi Goethe, "izleyici ya da okurun hangisini benimsediği kuşkusu da eksik değildir; ortaya çıkan yazgı sayesinde hangisinin etik değerlere bağlı kaldığı, hangisinin bu değerlerden yana tavır aldığı kanaatine de ancak oyunun sonunda varabileceğimiz gibi."

Sofradan kalktık, sohbete devam etmek için Goethe beni dışarıya, bahçeye çıkardı.

"Lessing'in," dedim, "kuramsal yazılarında, örneğin *Laokoon*'da bir sonuca varmaya çalışmaması ilginç, biz en sonunda bir tür karara varmadan önce, yazar izlediği felsefi yolda düşünce, karşıt düşünce ve kuşkuyla bizi baş başa bırakıyor. Kendi düşüncemizi oluşturma yönünde bizi hem teşvik etmeye, hem de yaratıcı kılmaya yarayacak önemli görüşleri ve gerçekleri okuyacağımız yerde, daha çok düşünmek ve bulmak operasyonu ile karşılaşıyoruz."

"Gerçekten haklısınız," dedi Goethe, "Lessing bir defasında şöyle söylemiş, eğer Tanrı ona gerçeği bağışlamak isteseymiş, bu armağanı bile geri çevirirmiş, tercihi daha çok gerçeği kendisinin araması yönünde imiş.

Müslümanların sözünü ettiğimiz o felsefi sistemi, insanın ruhundaki erdemlerin hangi aşamada olduğunu öğrenmesi bakımından, insanın kendisi ve başkası hakkında karar verebilmesi için iddiasız bir ölçüttür.

Lessing, tartışmalara yatkın huyu nedeniyle, karşıtlıklar ve kuşku ile ilgili konularla uğraşmaktan hoşlanır en çok; ayırt etmek onun uzmanlığı, parlak zekâsı da bu konuda ona son derece yardımcı olmuştur. Bende ise durum tam tersidir; asla zıtlıklara yakın durmadım, çelişkili durumları içimde dengelemeye çalıştım ve vardığım sonuçları ifade ettim sadece."

Goethe'ye en çok beğendiği çağdaş filozofun kim olduğunu sordum.

"Kant," dedi, "kuşkusuz en mükemmel o. Aynı zamanda onun öğretisi etkili olmaya devam ediyor, Alman kültürünü derinden etkilemiş biri o. Onu okumamış olsanız bile, sizi etkilemiş durumda. Şimdi onu okumanız gerekmez, size verebileceği şeyleri siz zaten biliyorsunuz. Eğer ilerde ondan bir şey okumak isterseniz, size *Yargı Gücünün Eleştirisi*'ni öneririm, bu kitabında retoriği mükemmel, şiiri idare edecek kadar, güzel sanatları ise yetersiz işlemiştir."

"Acaba Ekselansları, Kant'ı şahsen tanıdılar mı?" diye sordum.

"Hayır," dedi Goethe, "Kant asla benimle ilgilenmedi, her ne kadar ben kendiliğimden onunkine benzer bir yolda ilerlediysem de. *Bitkilerin Başkalaşımı*'nı Kant'la ilgili hiçbir şey bilmezken yazdım, yine de onun öğretisinin izinde yazılmış gibidir. Özne ile nesnenin ayırımı, bir de her canlının kendi için var olduğu, örneğin mantar ağacı biz onu şişelerimize tıpa yapalım diye büyümez, bunlar Kant'ın benimle ortak olduğu konular, bu noktada onunla buluşmuş olmaktan dolayı mutluyum. Daha sonra, özne ve nesnenin eleştirisi ve her ikisinin uzlaştırılması olarak görülebilecek uğraşının öğretisini yazdım.

Schiller, bana hep Kant felsefesi ile ilgilenmememi öğütlemişti. Her zaman söylediği şey, Kant'ın bana bir şey veremeyeceği idi. Oysa kendisi çok çaba sarf etmişti Kant'ı okumak için, ben de Kant'ı inceledim, bundan faydalanmadığım söylenemez."

Bu konuşmalar esnasında bahçede aşağı yukarı dolaşıyorduk. Bu arada bulutlar yoğunlaşmış ve yağmur serpiştirmeye başlamıştı, sohbetimize biraz daha devam etmek için eve girmek zorunda kaldık.

Çarşamba, 20 Haziran 1827

Beş kişilik servisle aile sofrası kurulmuştu, odalar boş ve serindi, havalar çok sıcak olduğu zaman bu serinlik insanın çok hoşuna gidiyordu. Yemek salonunun bitişiğinde, el dokuması halının serili olduğu ve Juno'nun kocaman büstünün bulunduğu odaya girdim. Çok geçmeden Goethe çalışma odasından çıkarak içeriye girip, beni içten gelen tarzıyla selamlayıp bir şeyler söylediğinde, aşağı yukarı dolaşmaktaydım. Pencerenin yanındaki bir sandalyeye oturdu. "Siz de bir sandalye alıp yanıma oturunuz," dedi, "diğerleri gelinceye kadar biraz konuşalım. Kont Sternberg'i de evimde tanımış olmanız çok hoş bir şey; tekrar yola çıktı, artık yine her zamanki işlerime ve sakin yaşamıma kavuşmuş durumdayım."

"Kont insan olarak," dedim, "bana çok önemli biriymiş gibi geldi, aynı şekilde zengin kültürü de çok etkileyici; çünkü sohbet nereden açılırsa açılsın, o her zaman rahat birisi, her şey hakkında kolaylıkla ayrıntılı ve önemli bir tarzda konuşuyordu."

"Evet," dedi Goethe, "çok önemli bir insandır, Almanya'da çok geniş bir çevresi vardır, aynı zamanda çok nüfuzlu birisidir. Botanikçi olarak bütün Avrupa'da *Flora subterranea* ile tanındı; mineralog olarak da büyük bir öneme sahip. Hayat hikayesini biliyor musunuz?" – "Hayır," dedim, "ama onunla ilgili bazı şeyler duymak isterim. Onu kont ve dünya insanı olarak tanıyorum, aynı zamanda çok yönlü, derinliği olan bir bilgin olarak; işte benim kafamı karıştıran da bu, bu konuda aydınlanmak hoşuma gider." Goethe bana, kontun gençliğinde ruhban sınıfa girmeye ikna edildiğini, çalışmalarına Roma'da başladığını, Avusturya birtakım imtiyazlarını elinden alınca Napoli'ye gittiğini anlattı. Goethe anlatmaya devam etti, esaslı, ilginç, önemli, çarpıcı bir yaşam, *Seyahat Yılları*'nı zenginleştirecek nitelikte şeyler yaşamış, ama onları ben burada tekrarlayacak kadar kendimi yetenekli hissetmiyorum. Goethe'yi dinlemek benim için büyük mutluluk olmuştu, bütün içtenliğimle ona teşekkür ettim. Sonra sohbet Bohemya okullarından ve onların sağladıkları büyük faydalardan açıldı, özellikle de esaslı estetik eğitimi konusundaki faydalarından.

Bay ve Bayan von Goethe ve Bayan Ulrike von P.[95] o sırada içeri girmişlerdi, yemeğe oturduk. Neşe içinde çok çeşitli şeylerden konuşuldu, özellikle kuzeydeki birkaç kentte yaşayan aşırı dindar kişiler dönüp dolaşıp ele alınan konuydu, bu pietist ayrımcılığın bütün aileleri böldüğü ve parçaladığı söylendi. Buna benzer bir durumdan bahsettim ben de, değerli sayılabilecek bir dostumu bu yüzden kaybetmiştim, nedeni de beni kendi inançlarına döndürmeyi başaramamış olmasıydı. "O," dedim, "kendisini tüm başarıların, yapılan tüm iyiliklerin hiçbir değeri olmadığı ve insanın sadece Hz. İsa'nın lütfu ile Tanrı'ya ulaşabileceği fikrine inandırmıştı." – "Buna benzer bir şeyi," dedi Bayan von Goethe, "bana bir kız arkadaşım da söylemişti, ama ben faydalı işler ve lütuf arasında ne gibi bir bağıntı olduğunu hâlâ anlamış değilim."

"Bütün bu konuların," dedi Goethe, "bugün dünyada konuşulup tartışılması, kafaları karıştırmaktan başka bir şey değil, belki sizler de bunun nereden çıktığını bilmiyorsunuzdur. Bunu size anlatayım. İyilik yapmak öğretisi, yani insanın başkasına faydası dokunacak şeyler yapıp, cömertçe bağışlarda bulunarak günahlarının bedelini ödemesi ve böylelikle Tanrı'nın lütfuna layık olması Katolik inancında zaten olan bir şeydir. Ama reform yanlıları, muhalefet olsun diye bu öğretiye karşı çıktılar, onun yerine, insanın yalnız ve tek başına Hz. İsa'nın getirdiği yenilikleri

öğrenmesi ve onun lütfuna layık olmaya çalışması ilkesini getirdiler, elbette bu da insanın iyilik yapmasına vesile olur. Açıklama böyle; ama bugün her şey birbirine bulaştırılıp karıştırılıyor ve kimse de tüm bunların nereden kaynaklandığını bilmiyor."

Ben konuşmadan, dinsel konularda fikir ayrılıklarının eskiden beri insanların arasını açtığını, insanları birbirine düşman ettiğini ve hatta tarihte ilk cinayete Tanrı için nasıl ibadet edileceği konusundaki bir tartışmanın neden olduğunu düşündüm. Bugünlerde Byron'ın *Cain*'ini okuduğumu, özellikle üçüncü perdeyi ve cinayetin nedenini beğendiğimi söyledim.

"Doğru değil mi," dedi Goethe, "mükemmel gerekçeler öne sürülüyor! Yapıt dünyada ikinci bir kez karşılaşılamayacak kadar eşsiz güzellikte."

"*Cain*," dedim, "başlangıçta İngiltere'de yasaklanmış, şimdi ise herkes onu okuyor, seyahate çıkan İngilizler genellikle Byron'ın tüm yapıtlarını yanlarına alıyorlar."

"Bu da aptallık," dedi Goethe, "*Cain*'de baştan sona İngiliz piskoposlarının öğrettiklerinden başka bir şey yazılı değil."

Şansölyenin geldiği haber verildi, o içeriye girdi, masaya oturup bize katıldı. Goethe'nin torunları Walter ve Wolfgang[96] zıplayarak arka arkaya geldiler. Wolf, şansölyeye sokuldu. "Bay şansölyeye," dedi Goethe, "hatıra defterini getir ve ona Kont Sternberg'in sana ne yazdığını ve prensesini[97] göster." Wolf ayağa sıçrayıp, az sonra defterle geri geldi. Şansölye, prensesin portresine ve portrenin yanında Goethe'nin yazmış olduğu dizelere baktı. Sonra defteri karıştırdı ve Zelter'in yazısını sesli sesli okudu: "İtaat etmeyi öğren!"

"Defterin tümünde yazılı olan," dedi Goethe, "en akıllıca söz bu. Evet, Zelter her zaman muhteşem ve yetenekli! Şimdi Riemer'le çok değerli şeyler içeren mektuplarını gözden geçirmeye gideceğim. Özellikle bana seyahatlerinde yazmış olduğu mektuplar ölçülemeyecek kadar değerli; çünkü başarılı inşaat mühendisi ve müzik adamı olarak önemli konularda fikir sahibi olmak gibi bir avantajı var. Bir kente gelir gelmez, bütün binalar önüne dikilip güzel ya da kötü yanlarını ortaya koyarlar. Sonra müzik dernekleri onu hemen aralarına alıp ustaya başarılı ya da başarısız oldukları yanlarını gösterirler. Eğer hızlı yazı yazan biri onun müzik öğrencileri ile

yaptığı konuşmaları yazmış olsaydı, türünde eşsiz bir yapıta sahip olmuş olurduk. Çünkü bu konularda Zelter büyük bir insan ve bir dâhi, her zaman da doğru görüşlere sahip birisi."

Perşembe, 5 Temmuz 1827

Bu akşamüstü Goethe arabayla yaptığı gezintiden dönerken parkta bana rastladı. Yanımdan geçerken kendisini ziyaret etmem için işaret verdi. Bunun üzerine hemen onun evine gitmek üzere yola koyuldum, Yapı İşleri Müdürü Coudray de oradaydı. Goethe arabadan indi, beraber merdivenleri çıktık. Juno adıyla anılan odada yuvarlak masa etrafında oturduk. Şansölye gelip bize katıldığında öyle uzun uzun konuşmuş değildik daha. Söz politik konulardan açıldı: Wellington'ın Petersburg'a elçi olmasından, bunun muhtemel sonuçlarından, Kapodistrias'tan, Yunanistan'ın gecikmiş bağımsızlığından, Türklerin İstanbul'a çekilmiş olması gibi şeylerden. Napoléon idaresindeki eski zamanlar da konuşuldu, özellikle de Enghien Dükü ve onun düşüncesiz, devrimci davranışlarından çok bahsedildi.

Sonra daha iç açıcı konulara geçildi, sohbetimizde en çok konuşulan şey Wieland'ın Oßmannstedt'teki mezarı oldu. Yapı İşleri Müdürü Coudray, mezarın etrafını demir parmaklıkla çevirme işiyle meşgul olduğunu söyledi. Demir parmaklığın formunu bir kağıt parçasına çizerek, projesi hakkında bize net bir bilgi verdi.

Şansölye ve Coudray gittikten sonra, Goethe benden biraz daha kalmamı rica etti. "Binlerce yıllık bir dünyada yaşadığımdan," dedi, "heykellerden, anıtlardan bahsedilmesi bana hep garip geliyor. Hak etmiş birisi için dikilen bir anıtın, gelecek savaşlarda yıkılıp parçalanmadan kalabileceğini düşlerimde olsun canlandıramıyorum doğrusu. Coudray'in, Wieland'ın mezarını çevireceği demir parmaklıkları, gelecekteki bir süvarinin atının ayaklarındaki nallar olarak parladığını görür gibiyim, buna benzer bir durum Frankfurt'ta da başıma gelmişti. Wieland'ın mezarı Ilm Nehri'nin oldukça yakınında; ırmak keskin kıvrımı nedeniyle daha yüz yıl geçmeden nehir kıyısını aşındırıp mezarlara ulaşmış olacaktır."

Dünyevi şeylerin insana ürküntü verecek kadar geçici olduğu konusunda güzel espriler yaparak şakalaştık, sonra Coudray'in çizimini elimize alıp düşüncesini doğrudan hiçbir kayba uğratmadan kağıda geçiren, ressamın

isteklerine boyun eğen İngiliz malı kurşun kalemin zarif ve keskin hatlarını çok beğendik doğrusu.

Bu, sözü desen çalışmalarına getirdi, Goethe bana bir İtalyan ustanın[98] mabetteki Çocuk İsa'yı, Musevi din adamlarının arasında tasvir ettiği mükemmel bir desenini gösterdi. Bunun yanında bana bu tasvirin gravürünü de gösterdi, desenin gravürde neler kaybettiği konusunda çok şeyler söylemek mümkündü.

"Şu sıralar çok mutlu oldum," dedi Goethe, "tanınmış ustaların birçok güzel desenini yok pahasına satın aldım. Böylesi desenler çok değerli, sadece sanatçının düşünsel olarak ne yapmak istediğini ortaya koyduğu için değil, daha çok sanatçının yaratma sürecindeki ruh haline bizi dolaysız olarak yaklaştırdığı için. Mabetteki Çocuk İsa çizimindeki bütün kalem darbelerinden sanatçının duygularındaki duruluk, huzurlu ve sakin kararlılık okunuyor, resme bakar bakmaz bu hoş ruh hali bize de geçiyor. Ayrıca güzel sanatlar, salt nesnel bir yapıya sahip olmak, duygularımızı sert bir şekilde uyarmasına gerek kalmadan bizi kendisiyle ilgilenme durumunda bırakmak gibi bir avantaja sahip. Böyle bir yapıt şurada durur, ya hiçbir şey ifade etmez ya da çok kesin bir mesaj iletir. Bir şiirin ise etkisi çok daha belirsizdir, duyguları harekete geçirir, herkeste de dinleyicinin huyuna ve yeteneklerine göre farklı duygular uyandırır."

"Şu günlerde ben," dedim, "Smollet'nin *Roderik Random*'unu okudum; onun etkisi de iyi bir desen çalışmasının bıraktığı izlenime çok yakın. Canlı bir anlatım, duygusal şeylere en ufak bir eğilim yok, aksine gerçek yaşam aynen olduğu gibi karşımızda, genellikle de yeterince iğrenç ve itici, ama bütünüyle kesin gerçekliği nedeniyle de yapıtın başından sonuna hep huzurlu bir izlenim uyandırıyor."

"*Roderik Random*'un beğenildiğini çok duydum," dedi Goethe, "onunla ilgili söylediklerinize inanıyorum; ama ben okumadım. Johnson'ın *Rasselas*'ını biliyor musunuz? Bir kez onu okuyunuz ve onu nasıl bulduğunuzu bana söyleyiniz." Bunu yapacağıma söz verdim.

"Byron'da da," dedim, "betimlemeleri genellikle gerçekçi buluyorum, duygularımızı başka türlü canlandırmaya gerek duymadan, konuyu net bir şekilde ortaya koyuyor, aynı iyi bir ustanın çizdiği gerçekçi bir desen gibi. Özellikle *Don Juan*'ın birçok bölümü böyle."

"Evet," dedi Goethe, "bu konuda Lord Byron çok üstün. Betimlemeleri kolayca ortaya koyulmuş gerçekler gibi, sanki doğaçlama yoluyla canlandırılmışlar. *Don Juan*'ı çok iyi bilmiyorum; ama başka şiirlerindeki böylesi bölümler belleğimde, özellikle de ara ara bir yelkenlinin göründüğü denizle ilgili oyunlar, insan kendini deniz havası almış gibi hissedecek kadar olağanüstü."

"*Don Juan*'da," dedim, "özellikle kolay dizelerle gözümüzde canlandırdığı Londra kentinin anlatımına hayran kaldım. Bu arada bir konu şiirsel mi, değil mi diye pek fazla bir kararsızlık göstermiyor, aksine konuyu ele alıp, algıladığı biçimde her yönüyle işliyor, kuaförlerin pencere önünde duran mizanpilili peruklarına, sokak fenerlerine yağ koyan adamlara varıncaya kadar."

"Bizim Alman estetikçilerimiz," dedi Goethe, "gerçi şiirsel olan ve şiirsel olmayan konulardan bahsedip duruyorlar, belli açılardan da haksız olmayabilirler; ama şair gerektiği gibi kullanmayı bilirse, aslında gerçek olup şiirsel olmayan konu yoktur."

"Çok doğru!" dedim, "Bu görüşün genel bir ilke olmasını isterim doğrusu." Bunun üzerine *Two Foscari* üzerine konuştuk, bununla ilgili olarak Byron'ın kadınları çok mükemmel anlattığını ifade ettim.

"Onun kadınları," dedi Goethe, "mükemmeldir. Ama bu, ideal olanı anlatmamız için biz yenilere kalan yegane konu. Erkeklerle ilgili olarak anlatacak bir şey kalmadı. Homeros, Akhilleus ve Odysseus figürlerinde en akıllı, en cesur kişilikleri işleyerek bu konuda bize söyleyecek bir söz bırakmadı."

"Ayrıca," diye devam ettim, "*Foscariler* ara verilmeyen işkence acıları nedeniyle biraz korkaklar, Byron'ın oyunu yazmak için bu hüzünlü konuyla uzun süre nasıl yaşayabildiğini insan hiç kavrayamıyor doğrusu."

"Böyle şeyler tam Byron'a göreydi," dedi Goethe, "o zaten kendi kendine işkence etmekten bıkmayan biriydi; bu yüzden böyle konuları o çok severdi, bütün yapıtlarında da bunu görürsünüz, içlerinde bir tanesinin bile neşeli bir konusu yoktur. Ama *Foscariler* de anlatımın övgüye değer olduğu doğru, değil mi?"

"Anlatım mükemmel," dedim, "her sözcük güçlü, önemli ve amaca uygun, aynı şimdiye kadar Byron'da bir tane bile renksiz bir satıra rastlamamış olmam gibi. Sanki o benim için denizdeki dalgaların arasından çıkıp gelen biri, önüne geçilmez yaratıcı güçlerin taze ve içi içine sığmayan havasını taşıyor." – "Çok haklısınız," dedi Goethe, "öyle." – "Onu okudukça," diye devam ettim, "dehasının büyüklüğüne duyduğum hayranlık artıyor, ‘Helena'da onun için ölümsüz aşk anıtını dikmekle çok yerinde davrandınız."

"Çağdaş şiirin temsilcisi olarak," dedi Goethe, "kuşkusuz yüzyılın en büyük dehası olan Byron'dan başka birini düşünemezdim. Ayrıca Byron ne antik, ne de romantik, yaşadığımız gün kadar kendine özgü. Bana böyle biri gerekiyordu. Tatmin olmayan ruhu, savaşçı eğilimi nedeniyle sonunda Missolunghi'de ölmek, ona çok uygun düştü. Byron hakkında bilimsel bir makale yazmak kolay ve tavsiye edilecek bir şey değil, ama zaman zaman onu onurlandırmak, tek tek yapıtlarına dikkat çekmek gerekiyor, ilerde bunu yapmayı ihmal etmeyeceğim."

"Helena"ya değinmiş olduğumuz için, Goethe onunla ilgili olarak konuşmaya devam etti. "Sonuç bölümünü," dedi, "eskiden çok farklı düşünmüştüm, sonra değişik şeyler tasarladım, bir keresinde düşündüğüm biçimiyle çok güzel oldu; ama bunu size söylemeyeceğim. Sonra aradan geçen zaman bana Lord Byron ve Missolunghi'yi beraberinde getirdi ve ben diğerlerini olduğu gibi bıraktım. Ama farkına vardınız mı, ağıt söylenirken koro etkisini kaybetti; önceki halinde antik karakterini muhafaza etmiş ya da genç kız doğasını yadsımıştı, ama burada aniden ciddileşiyor ve derin düşüncelere dalıp, hiç düşünmediği ve düşünmemiş olduğu şeyler söylüyor."

"Elbette," dedi, "bunun farkına vardım; Rubens'in çift gölgeli peyzajını gördükten ve kurgu kavramını iyice kavradıktan sonra böyle şeyler beni şaşırtmıyor. Böylesi küçük aykırılıklar sayesinde estetik açıdan bir güzellik oluşuyorsa, üzerinde durulmamalıdır. Ağıtın söylenmesi gerekiyordu, bir başka koro olmadığına göre ağıtı söylemek genç kızlara düştü."

"Alman eleştirmenlerin bunu nasıl yorumlayacakları," dedi Goethe gülerek, "benim için sürpriz olacak; acaba bunu kaldıracak kadar özgürlüğe ve cesarete sahipler mi? Akılları Fransızlara engel oluşturacak ve onlar hayal gücünün kendi kanunları olduğunu, aklın bu kanunlarda söz hakkına

sahip olmadığını ve olamayacağını anlamayacaklardır. Eğer hayal gücü sayesinde aklın hep anlayamadığı şeyler ortaya çıkmasaydı, hayal kurmanın bir anlamı olmazdı. İşte düzyazıyı şiirden ayıran budur, düzyazıda akıl duruma hâkimdir, hâkim olmak ister, olmalıdır da."

Bu zekice sözlerle mutlu oldum ve onları aklımın bir kenarına not ettim. Saat ona yaklaştığında eve gitmeye hazırlandım. Işıksız oturuyorduk, aydınlık yaz gecesi kuzey tarafında Ettersberg üzerinden bulunduğumuz yöne doğru ışık saçıyordu.

Pazartesi akşamı, 9 Temmuz 1827

Goethe'yi, Stosch'un koleksiyonundan yapılmış alçı kopyaları[99] incelerken yalnız buldum. "Berlin'deki insanlar da çok dostça davrandılar," dedi, "bütün koleksiyonu görmem için göndermişler; güzel parçaların büyük bir bölümünü zaten biliyordum, ama şimdi Winckelmann'ın onları düzenlediği şekilde öğretici bir sırayla görmüş oluyorum; aynı zamanda onun açıklamalarına da bakıyorum, kuşku duyduğum yerlerde onun düşüncelerine başvuruyorum."

Daha yeni konuşmaya başlamıştık ki, şansölye içeri girip bize katıldı. Gazetelerde okuduğu haberleri anlattı, haberlerin arasında bir hayvanat bahçesinin bekçisinden söz etti. Aslan etine duyduğu şiddetli arzu sonucu bir aslanı öldürmüş ve kendisine hayvanın iyi tarafından güzel bir parça hazırlamıştı. "Bir maymunu tercih etmiş olmaması beni şaşırttı," dedi Goethe, "eti yumuşak ve lezzetli olmalı." İnsana benzediği ölçüde sevimsiz olan bu hayvanların çirkinliğinden söz ettik. "Doğrusu anlamıyorum," dedi şansölye, "prensler böyle hayvanların yakınında olmaya nasıl tahammül ediyorlar, tahammül etmek bir yana bundan nasıl hoşlanabiliyorlar." Goethe, "Prensler o kadar çok iğrenç insanla muhatap oluyorlar ki, iğrenç hayvanları kötü etki bırakan böylelerine karşı çare olarak görüyorlar. Bizler maymunlardan, papağanların çığlıklarından haklı olarak iğreniyoruz, çünkü bu hayvanları biz ait olmadıkları çevrede görüyoruz. Ama palmiyeler altındaki fillere binip dolaşıyor olsak, böyle bir çevrede maymunları, papağanları layık oldukları ortamda görsek, belki de onları sevimli bulacağız. Ama söylediğim gibi prensler iğrenç bir şeyi daha iğrenç bir şeyle kendilerinden uzak tutmaya çalışıyorlar." – "Burada aklıma bir şiir geldi," dedim, "bunu belki siz de bilmiyorsunuzdur:

Canavarlaşırsa insanlar,
Eve gelsin hayvanlar,
Azalır çirkinliğimiz;
Ademoğluyuz hepimiz."

Goethe güldü. "Evet," dedi, "bu böyle. Bir kabalık, daha büyük bir kabalık tarafından bertaraf edilebilir ancak. Gençlik dönemlerimde yaşadığım bir olayı anımsıyorum, soylular arasından zaman zaman kaba saba adamlar çıkardı, kibar insanların ve kadınların bulunduğu bir yemek sırasında zengin ve soylu bir adam, onu dinlemek zorunda kalan herkesin rahatsız olmasına ve canının sıkılmasına rağmen çok kaba konuşuyordu. Sözle susturulacak gibi değildi. Karşısında oturan kararlı ve saygın bir bey bir başka yola başvurdu, yüksek sesle oldukça edepsiz şeyler anlatmaya başladı, herkes şaşırmıştı, sözünü ettiğim o saygısız adam da kendini baskı altında hissetmiş olmalı ki, bir daha ağzını açmadı. O andan itibaren sohbet, orada bulunanları mutlu kılacak zarif ve neşeli bir havaya büründü, o irade sahibi adama, çok başarılı sonuç verdiğini gördükleri akla gelmeyecek cesaretinden dolayı teşekkür ettiler."

Bu hoş anekdotla neşemizi bulduktan sonra, şansölye sözü Paris'teki iktidar ve muhalefet partileri arasındaki yeni duruma getirdi, oldukça cesur bir demokratın mahkemedeki savunmasında milletvekilleri aleyhinde yapmış olduğu konuşmayı neredeyse satır satır aktardı. Şansölyenin güçlü belleğine bir kez daha hayran olma fırsatını elde etmiş olduk. Hem bu konu hakkında, hem de kısıtlamalar getiren basın kanunu hakkında Goethe ve şansölye uzun uzun tartıştılar; konu hakkında söylenecek çok şey vardı, tartışma sırasında Goethe her zamanki gibi ılımlı bir demokrat olarak kendini ortaya koydu, arkadaşı ise şimdiye kadar olduğu gibi halkın yanındaydı.

"Ben Fransızlar açısından endişeli değilim," dedi Goethe, "dünya tarihine bakıldığında öyle yüksek bir seviyede bulunuyorlar ki, ruhlarını hiçbir şekilde baskı altına almak mümkün değil. Kısıtlama getiren kanun onlara fayda bile sağlar, özellikle de kısıtlamalar önemli konuları değil, şahısları hedef alıyorsa. Sınır tanımayan muhalefet sıradandır. Kısıtlamalar muhalefeti daha akıllıca davranmak zorunda bırakır, bu da büyük bir yarar sağlar. Fikrini doğrudan ve kaba bir tarzda ifade etmek, şayet insan tümüyle haklıysa mazur görülebilir ve iyi bir etki bırakır. Sıra bir partiye gelince, sırf

parti olduğu için tümüyle haklı olmaz, bu yüzden de dolaylı bir ifade tarzı bir partiye daha çok yakışır, Fransızlar bu konuda eskiden beri önemli bir örnek olmuşlardır. Ben uşağıma şunu söylemekle yetinirim: "Hans, çizmelerimi çıkar!" Bunu o anlar. Ama eğer ben bir arkadaşımdan aynı şeyi isteyeceksem, bu kadar direkt konuşamam, onun bu işi yapmasını sağlamak için daha nazik, daha samimi bir dil kullanmam gerekir. Zorunluluk zekâyı harekete geçirir, bu nedenle de söylediğim gibi basın özgürlüğünün kısıtlanması benim hoşuma bile gider. Fransızların şimdiye kadar en zeki ulus olmak gibi bir şöhretleri var, böyle kalmayı da hak ettiler zaten. Biz Almanlara gelince düşüncelerimizi doğrudan söyleriz, bir şeyi dolaylı anlatma konusunda pek fazla ileri gidemedik."

"Paris'teki partiler," diye devam etti Goethe, "daha liberal ve daha özgür olabilseler, birbirlerine karşı şimdiye kadar davrandıklarından daha hoşgörülü davransalar, daha da kaliteli olacaklar. İngilizlere göre dünya tarihi açısından daha üstün seviyedeler, İngiliz parlamentosu birbirini etkisiz hale getiren, karşılıklı didişen muazzam güçlerden oluşmuştur, orada tek bir kişinin önemli görüşü başkalarına nüfuz edemez, aynı Canning olayında gördüğümüz gibi, bu büyük devlet adamına çektirdikleri ortada."

Gitmek üzere ayağa kalktık. Fakat Goethe o kadar heyecanlıydı ki, sohbet bir süre daha ayakta devam etti. Sonra bizi dostça yola koydu, şansölyeye evine kadar eşlik ettim. Güzel bir akşamdı, yürürken Goethe hakkında çok şey konuştuk. Sınırsız muhalefetin yavan bir şey olduğu sözünü özellikle yinelemek keyifli oldu.

Pazar, 15 Temmuz 1827

Bu akşam saat sekizden sonra Goethe'ye gittim, o da bahçesinden henüz içeriye girmişti. "Bakın orada ne var," dedi, "üç ciltlik bir roman[100], hem de kimden? Manzoni'den!" Ciltleri çok güzeldi, Goethe'ye bir ithaf yazısının da bulunduğu kitaplara baktım. "Manzoni çalışkan biri." dedim. "Evet, çalışıyor." dedi Goethe. "Manzoni'den bir şey okumadım," dedim, "şu günlerde sizin çevirinizle bir kez daha okuyup da hayran olduğum, Napoléon için yazdığı od hariç. Her dörtlük bir tablo!" – "Haklısınız," dedi Goethe, "od mükemmel. Ama Almanya'da ondan söz eden hiç kimseye rastladınız mı? Elbette bu durum böyle bir şiirin hiç yazılmamış olmasından daha iyidir, ayrıca bu konu ile ilgili yazılmış en iyi şiir bu."

Goethe İngiliz gazetelerini okumaya devam etti, ben içeriye girdiğimde o bu işle meşguldü zaten. Carlyle'ın Alman romanları çevirisinden bir cildini elime aldım ben de, kitap Musäus ve Fouqué'yi kapsıyordu. Bizim edebiyatımızı çok iyi tanıyan İngiliz, çevirisini yaptığı yapıtlara her seferinde yazarın yaşamını ve yapıtlarının yorumunu içeren bir giriş bölümü yazmıştı. Fouqué ile ilgili giriş bölümünü okudum ve Fouqué'nin yaşamının zekice ve titizlikle kaleme alındığını, bu sevilen yazarın yorumlandığı bakış açısından, onun şair olarak üstün yanlarının büyük bir anlayış, sakin ve ılımlı bir yaklaşımla ele alındığını sevinçle gördüm. Hemen arkasından bu zeki İngiliz, bizim Fouqué'mizi, sesi az sayıda tona sahip, ama bu az sayıdaki ses tonu ile en güzel şarkıları söyleyebilen bir şarkıcının çok güçlü olmayan sesine benzetti. Sonra düşüncesini daha da ayrıntılı ifade etmek için, Fouqué'nin şiir mabedinde bir başpiskoposun veya çok önemli bir ruhaninin yerini alamayacağını, ama bir papaz yardımcısının görevleriyle yetinirse, bu ortalama görevin üstesinden hakkıyla geleceğini söyleyerek, dinle ilgili bir benzetmede bulundu.

Ben bunları okurken Goethe arka taraftaki odasına çekilmişti. Uşağını göndererek beni biraz kendisiyle oturmam için davet etti, ben de gittim. "Biraz yanımda oturunuz," dedi, "birlikte birkaç laf edelim. İşte bir Sophokles çevirisi daha geldi, rahat okunuyor, iyi çevrilmiş gibi; yine de Solger'inki ile bir kez karşılaştırmak isterim. Eee, Carlyle için ne diyorsunuz?" Ona Fouqué hakkında okuduklarımı anlattım. "İlginç değil mi?," dedi Goethe, "denizaşırı ülkelerde bizi tanıyan ve takdir etmesini bilen insanlar var."

"Yine de," dedi Goethe, "bizim de başka alanlarda yetişmiş insanlarımız yok değil. *Berliner Jahrbücher*'de bir tarihçinin saraylarla ilgili önemli bir makalesini okudum. Yazı Leo Heinrich imzasını taşıyor, ondan bahsedildiğini şimdiye kadar hiç duymadım, ama hakkında bilgi edinmemiz gerekiyor. Fransızlardan daha üst düzeyde, bu da tarihi açıdan önemli bir şey. Fransızlar gerçeğe fazla bağlı kalıyorlar ama düşünsel alanda yeterli olamıyorlar, oysa Alman tarihçi bu konuda tam bir özgürlük içinde. Hindistan'daki kast sistemi hakkında çok doğru görüşleri var. Sürekli aristokrasiden ve demokrasiden bahsediliyor, konu çok basit bir şekilde şu: Hiçbir şeye sahip olmadığımız ya da sahip olsak bile değerini bilmediğimiz gençlik döneminde hepimiz demokratız. Ama uzun bir yaşam boyunca mal mülk sahibi olmuşsak, varlığımızı güvence altına almakla yetinmeyip

çocuklarımızın ve torunlarımızın da bu varlığın keyfini sürmesini isteriz. Bu nedenle yaşlılıkta istisnasız hepimiz aristokratız, gençliğimizde farklı görüşlere eğilimli olmuş olsak bile. Leo bu konu ile ilgili olarak çok akıllıca şeyler söylüyor.

Estetik alanda oldukça zayıfız, Carlyle gibi biri çıkıncaya kadar epey bekleyeceğiz herhalde. Şimdi Fransızlar, İngilizler ve Almanlar arasındaki sıkı ilişki sayesinde birbirini düzeltme durumuna gelmek hoş bir şey. Bu, dünya edebiyatından çıkan ve gittikçe belirginleşen büyük bir kazanç. Carlyle, Schiller'in yaşamını yazdı, onun yaşamını bir Alman'ın kolay kolay yorumlayamayacağı şekilde ele almış. Buna karşın biz de Shakespeare ve Byron'ı her yönüyle tanıyor ve onların edebiyata katkılarını belki de İngilizlerden daha çok takdir etmesini biliyoruz."

Çarşamba, 18 Temmuz 1827

Goethe'nin yemekte söylediği ilk söz şu oldu: "Manzoni'nin romanının, bu türden bildiklerimizin hepsini geride bıraktığını söylemem gerekiyor size. Size yalnız şu kadarını söylemem yeterli, şairin içinden gelen iç dünyası ile ilgili her şey mükemmel, çevre ve benzerinin anlatıldığı dış dünya ile ilgili şeyler de önemli iç dünya ile ilgili özelliklerin hiç de gerisinde kalmıyor. Bu da azımsanacak bir şey değil." Bunları duymak beni hem şaşırtmış, hem sevindirmişti. "Okurken kitabın üzerinizde bıraktığı etki," diye devam etti Goethe, "sürekli olarak önce duygulanmak, sonra hayranlık duymak ya da önce hayranlık duyup sonra duygulanmak şeklinde gelişiyor. Bundan daha iyisinin yazılamayacağını düşünüyorum. Manzoni'nin gerçekten nasıl bir yazar olduğunu ilk olarak bu romanda görüyorsunuz. Onun tiyatro oyunlarında işleme fırsatı bulamadığı mükemmel iç dünyası bu yapıtta ortaya çıkıyor. Bunun hemen arkasından Walter Scott'un en iyi romanını okumak istiyorum, örneğin *Waverley* olabilir, henüz okumadığım bir kitap bu, böylece Manzoni'yi bu büyük İngiliz yazarı ile karşılaştırmış olacağım. Manzoni'nin bu romandaki kültürü, bir başkası ile karşılaştırılamayacak kadar zengin görünüyor; bu bizi olgun bir meyve kadar mutlu ediyor. Konuyu işleme tarzındaki ve ayrıntıları betimlemesindeki berraklık İtalya'nın gökyüzünden farksız." – "Aşırı duygusallığa yer veriyor mu?" diye sordum. "Kesinlikle hayır." diye karşılık verdi Goethe. "Duygulu bir insan, ama aşırı değil; olaylara bakış açısı erkekçe ve duru bir yaklaşımı

var. Bugünlük daha fazla şey söylemek istemiyorum, henüz ilk ciltteyim, ama yakında çok daha fazla şeyler anlatacağım size."

Cumartesi, 21 Temmuz 1827

Bu akşam Goethe'nin odasına girdiğimde onu Manzoni'nin romanını okurken buldum. Kitabı bir tarafa koyarken, "üçüncü ciltteyim," dedi, "romanı okurken aklıma birçok şey geldi. Biliyorsunuz, Aristoteles tragedyaların iyi olması için korku uyandırması gerektiğini söyler. Bu sadece tragedya için geçerli bir kural değil, edebiyatın diğer bazı türleri için de bu böyle. Benim *Der Gott und die Bajadere*'mde de (Tanrı ve Hint Dansözü) bunu görürsünüz, bunu her iyi komedide görürsünüz, yani çatışmanın gelişmesi esnasında, hatta bunu *Sieben Mädchen in Uniform*'da[101] da (Üniformalı Yedi Kız) görebilirsiniz, komedide her şeyin aksamadan nasıl gelişeceğini hiçbir zaman bilemezsiniz. Bu endişe iki yönlü olabilir: İçinizi ya korku kaplar ya da sıkıntı. Bu ikincisi, örneğin *Gönül Yakınlıkları*'nda olduğu gibi, sözü edilen şahısların başına ahlaki açıdan bir kötülük geleceğini hissettiğimizde ortaya çıkar. Korku ise okuyucuda ya da izleyicide, bahsedilen kişiler fiziksel bir tehlikenin tehdidi altında iseler oluşur; örneğin *Galeerensklaven*'nda[102] (Kürek Mahkûmları) ve *Nişancı*'da[103] olduğu gibi, Kurt Boğazı sahnesi sadece korkutmakla kalmaz, bu sahneyi gören herkesin içinde tam bir deprem olur.

İşte Manzoni bu endişeyi büyük bir ustalıkla kullanıyor, seyirciyi önce duygulandırıp, sonra bu duyguyu hayranlığa dönüştürmesini biliyor. Endişe duygusu konu ile ilişkilidir ve her okuyucuda kendini hissettirir, hayranlık ise yazarın her durumda ne kadar başarılı olduğu fikrine sahipsek oluşur, bu mutluluğu da ancak işin uzmanı yaşar. Bu estetik görüşe ne diyorsunuz? Daha genç olsam, bu kuram ışığında bir şeyler yazardım, hatta Manzoni'ninki kadar geniş kapsamlı bir yapıt olması gerekmezdi.

Globe yazarlarının bu roman hakkında neler söyleyeceklerini şimdiden merak ediyorum doğrusu; mükemmel olanı anlayacak kadar zekiler; Manzoni her ne kadar ılımlı olmaya çalışmışsa da, yapıtının eğilimi bu liberallerin damarına göre. Ama Fransızlar nadiren bir yapıtı olduğu gibi kabullenirler; yazarın bakış açısını kabullenmekte zorlanırlar, en başarılı eserde bile kendi görüşlerine ters olan ya da yazarın başka türlü yazması gerektiğine inandıkları bir şeyler mutlaka bulurlar."

Goethe sonra bana romanın zekice yazılmış olduğunu örneklemek için bazı bölümleri anlattı. "Manzoni'nin yapıtının başarılı olmasını sağlayan dört önemli şey var. Birincisi mükemmel bir tarihçi olması, bu sayede yapıtı genellikle roman deyince akla gelen her şeyin çok üzerine çıkan bir saygınlık ve başarı elde ediyor. İkincisi Katolik dininden çok faydalanıyor, bu din, Protestan olsa sahip olamayacağı türden birçok şiirsel tarzda bağıntıya olanak sağlıyor. Üçüncü olarak da yapıtına katkıda bulunan şey, yazarın devrimci kavgalardan çok çekmiş olması, kişisel olarak kendi bulaşmamış olsa da arkadaşları yaşamış, bir kısmının da mahvına neden olmuştur bu kavgalar. Bu romanın işine yarayan sonuncu şey de konunun rüya gibi bir yer olan Como Gölü civarında geçmesi, burası ile ilgili izlenimler şairi gençliğinden beri etkilemiş ve bu bölgeyi adım adım biliyor. Bütün bunların bir araya gelip, yapıta sağladığı en büyük katkı da, bölgeyi anlatan betimlemelerin hayranlık uyandıracak kadar güzel ayrıntılara ve duru bir üsluba sahip olması.

Pazartesi, 23 Temmuz 1827

Bu akşam saat sekiz sularında Goethe'nin evine gidip, kendisini sorduğumda henüz bahçede olduğunu söylediler. Onun bulunduğu tarafa doğru yürüdüm ve onu bahçedeki serin ıhlamurların altındaki bankta torunu Wolfgang ile otururken buldum.

Goethe beni gördüğüne sevinmişti, yanına oturmam için işaret etti. Doğru dürüst hal hatır sormadan, konu yine Manzoni'den açıldı.

"Yazarımızın bu romanda tarihçi olmasının çok faydasını gördüğünü," diye başladı Goethe, "daha geçenlerde söylemiştim size, ama üçüncü ciltte görüyorum ki, Bay Manzoni'nin birden şair kimliğini bırakıp bir süre için salt tarihçi kimliğine bürünmesiyle, tarihçi yönü şairliğine çok kötü bir oyun oynamış. Bu özellikle savaş, açlık ve veba ile ilgili betimlemelerde kendini gösteriyor, bunlar zaten kendi içinde iğrenç şeyler, bir de bunun üstüne kuru zamandizinsel anlatı eklenince, anlatı iyice tahammül edilmez olmuş. Alman çevirmen, bu aksaklığı gidermeye çalışmalı, savaş ve açlıkla ilgili anlatılanların hemen hepsini, veba ile ilgili olanlarınsa yarısından çoğunu iyice elemeli, geriye kalansa, bahsedilen kişileri ilgili kılmak için gerektiği kadar olmalı. Manzoni'nin kendine tavsiyelerde bulunacak bir dostu olsaydı, bu hatayı kolayca bertaraf edebilirdi. Ama tarihçi olarak

gerçeğe çok büyük saygısı var. Bu ona tiyatro oyunlarında zorluk çıkarır, ama gereksiz tarihi konuları kısa kısa anlatarak kendini bu durumdan kurtarmaya çalışabilir yine de. Ama bu kez bunu başaramamış ve kendini tarihi gerçeklere bağlı kalmaktan kurtaramamış. Bu çok dikkat çekici bir durum. Roman karakterleri ortaya çıkar çıkmaz, şair bütün ihtişamı ile kendini belli ediyor ve bize alışık olduğumuz hayranlık duygularını yaşatıyor."

Ayağa kalkıp eve doğru yürümeye başladık.

"Hayranlık duyulacak kompozisyonlar yazmayı bilen Manzoni gibi bir şairin," diye devam etti Goethe, "bir an için şiirin özüne böylesine aykırı davranabilmesini insan anlamakta güçlük çekiyor. Aslında mesele çok basit; bakın şöyle:

Schiller gibi Manzoni de doğuştan şair. Ama öyle kötü bir çağda yaşıyoruz ki, etrafındaki insanların hayatında şairin yapıtına konu olabilecek bir konuya rastlamak olası değil. Schiller kendini yetiştirmek için iki konuya sarıldı: felsefe ve tarih; Manzoni ise sadece tarihe. Schiller'in *Wallenstein*'ı kendi türünde bir ikincisine rastlanmayacak kadar iyi bir yapıt; tarih ve felsefe gibi iki güçlü desteğin yapıtın çeşitli bölümlerinde engel oluşturduğunu ve salt şiirsel başarıyı olanaksız kıldığını göreceksiniz. Manzoni'de aynı şekilde tarih bilgilerinin baskın çıkmasının acısını çekiyor."

"Ekselansları," dedim, "çok önemli şeylerden bahsediyorlar ve ben sizi dinlemekten dolayı çok bahtiyarım." – "Manzoni," dedi Goethe, "bizim güzel şeyler düşünmemizi sağlıyor." Goethe görüşlerini ifade etmek isterken, bahçe kapısında şansölye karşımıza çıkınca konuşma yarıda kaldı. Varlığından hoşlandığımız bir konuk olarak bize katıldı, dar merdivenlerden çıkıp büstlerin bulunduğu odadan geçerek storları indirilmiş, pencerenin önündeki masada iki lambanın yandığı uzun salona kadar Goethe'ye eşlik ettik. Masaya geçip oturduk, Goethe ile şansölye çok farklı konular hakkında görüştüler.

Pazartesi, 24 Eylül 1827

Goethe ile Berka'ya gittik. Saat sekizi geçer geçmez yola çıktık; güzel bir sabahtı. Başlangıçta yol yokuş yukarı uzanıyordu, doğada seyredilecek pek

fazla bir şey olmadığından Goethe edebiyatla ilgili konulardan konuşmaya başladı. Tanınmış bir Alman şairi[104] bugünlerde Weimar'dan geçmiş, hatıra defterini de Goethe'ye vermişti. Goethe, "İçinde ne kötü şeyler yazılı olduğuna inanamazsınız." dedi. "Şairler, sanki kendileri hasta, tüm dünya da hastaneymiş gibi, akıllarına gelen her şeyi yazıyorlar. Hepsinin sözünü ettiği şey, çektikleri acılar, dünyanın sıkıntıları, öbür taraftaki mutluluklar ve hepsi de mutsuz olduğu için birbirlerini daha büyük mutsuzluklara sürüklüyorlar. Aslında bize yaşamın ufak tefek sıkıntılarını dengelemek, insanı dünya ve kendisi ile barışık hale getirmek için bahşedilmiş şiiri kötüye kullanmaktan başka bir şey değil bu. Ama şimdiki nesil gerçek güçten korkuya kapılıyor, huzuru ve şairane duyguları zayıflıkta buluyor."

"İyi bir tabir buldum," diye devam etti Goethe, "bu adamların canını sıkmak için. Onların şiirine hastane şiiri adını taktım; bunun karşıtı olan Tyrtaios şiiri ise sadece savaş türküleri söylemekle kalmaz, yaşam mücadelelerinde başarılı olması için insana cesaret verir."

Goethe'nin sözlerini tümüyle onayladım.

Arabada ayaklarımızın dibinde duran sazdan örülmüş iki saplı bir sepet dikkatimi çekti. Goethe, "onu ben Marienbad'dan getirdim," dedi, "orada bu tip sepetlerden her büyüklükte bulabiliyorsun, ona öyle alışmışım ki, onsuz yola çıkamıyorum. Gördüğünüz gibi boş olduğu zaman katlanabiliyor, o zaman çok az yer kaplıyor; doluyken de her yöne genişleyebiliyor, insanın tahmin ettiğinden çok şey alabiliyor. Hem yumuşak ve katlanabilir, hem de sağlam ve dayanıklı bir sepet, en ağır şeyleri bile içine koyabiliyorsunuz."

"Görünüşü çok güzel, ayrıca antikaymış gibi duruyor." dedim.

"Haklısınız," dedi Goethe, "antika özelliklerine sahip, çünkü olabildiğince akıllıca ve amaca uygun bir şekilde yapılmakla kalmamış, aynı zamanda öyle basit ve göze hoş gelecek bir biçime sahip ki, insanın bu sepet için olabilecek en mükemmel sepet diyesi geliyor. Bohemya dağlarında yaptığım mineraloji gezintilerinde çok işime yaradı. Şimdi de içinde kahvaltımız var. Yanımda bir çekiç olsaydı, sağdan soldan parçalar kırıp, sepeti taşlarla doldurup eve götürme fırsatı çıkmış olurdu."

Dağın tepesine gelmiştik, arkasında Berka'nın bulunduğu tepeleri rahatça görüyorduk. Biraz solda Hetschburg'a doğru uzanan vadi, Ilm Nehri'nin

öbür tarafında da gölgeli tarafını gördüğümüz ve Ilm vadisini kaplayan hafif sis nedeniyle maviymiş gibi görünen bir dağ vardı. Dürbünle o tarafa doğru baktığımda, mavi rengin dikkat çekecek kadar azaldığını gördüm. Goethe'ye bunu söyledim. "Salt nesnel renklerde öznenin büyük rolü olduğu görülüyor." dedim. "İyi görmeyen bir göz bulanıklığı artırıyor, keskin bir göz ise bulanıklığı siliyor ya da en azından azaltıyor."

"Saptamanız tamamen doğru," dedi Goethe, "iyi bir dürbünle en uzaktaki dağların maviliği bile yok edilebilir. Evet, renklerle ilgili görünümlerde özne düşünüldüğünden daha önemlidir. Wieland bunu çoktan kavramıştı, her zaman şunu söylerdi: ‘Eğer insanlar neşeli iseler onları eğlendirebilirsiniz.'" Bu sözlerin esprili havası ikimizi de güldürdü.

Bu arada küçük vadiye inmiştik. Yolumuz, üstü bir çatı ile örtülü ahşap bir köprüden geçiyordu. Hetschburg'a doğru akan yağmur suları bu köprünün altında yatak oluşturmuştu. Yol işçileri köprünün iki yanında kırmızı kum taşından kesilmiş taşları dikmeye çalışıyorlardı, taşlar Goethe'nin dikkatini çekmişti. Köprünün az ilerisinde, yolcuları Berka'dan uzaklaştıran tepeye doğru uzanan yokuşta Goethe arabayı durdurdu. "Burada biraz mola verelim," dedi, "bakalım açık havada ufak bir kahvaltı hoşumuza gidecek mi?" Arabadan inip etrafımıza bakındık. Uşak yolun kenarında duran dört köşe bir taş yığınının üzerine bir örtü örttü ve arabadan sazdan yapılmış sepeti getirdi. Taze sandviçleri, kızartılmış keklikleri ve salatalık turşusunu sepetten çıkarıp sofraya koydu. Goethe bir kekliği ikiye böldü ve yarısını bana verdi. Ayağa kalkıp sağda solda dolaşarak yiyordum; Goethe de bir taş yığınının kenarına ilişmişti. Akşamdan kalan çiyin soğukluğunu taşıyan taşların ona iyi gelmeyeceğini düşündüm ve bu endişemi kendisine söyledim; ama Goethe bunun ona zarar vermeyeceği konusunda güvence verince, ben de rahatladım, bana göre bu kendisini ne kadar güçlü hissettiğinin bir işaretiydi. Bu arada uşak arabadan bir şişe şarap getirip bize ikram etti. "Dostumuz Schütze," dedi Goethe, "her hafta kırlara bir gezinti yapmak konusunda hiç de haksız değilmiş; onu örnek almalıyız, havalar böyle olacaksa, bu bizim son gezintimiz olmamalı." Verdiği söz benim de hoşuma gitti.

Kahvaltıdan sonra biraz Berka'da, biraz Tonndorf'ta olmak üzere Goethe ile çok güzel bir gün geçirdim. Dâhiyane sözleriyle derya gibiydi; o sıralarda ciddi ciddi üzerine çalıştığı *Faust*'un ikinci bölümü hakkında

birçok şey söyledi, günceme bu kadarından fazla bir şey yazmamış olduğum için üzgünüm doğrusu.

İkinci Bölüm

Konuşmalar

1828-1832

1828

Pazar, 15 Haziran 1828

Bay Seidel'in Tirollülerle birlikte geldiği haber verildiğinde, yemeğe daha yeni oturmuştuk. Şarkıcılar bahçeye bakan odaya alındılar, açık kapılardan bakınca gayet net görülüyorlardı, şarkıları da bu mesafeden gayet güzel duyuluyordu. Bay Seidel masaya yanımıza oturdu. Neşeli Tirollülerin şarkıları ve çıkardıkları sesler biz gençlerin hoşuna gitmişti; Bayan Ulrike ve ben *Strauß* (Çiçek Demeti) ve *Du, du liegst mir im Herzen* (Sen, Sen Benim Kalbimdesin) adlı şarkıları o kadar çok beğendik ki, şarkıcılardan şarkıların sözlerini bile rica ettik. Goethe hiç bizim kadar büyülenmiş görünmüyordu. "Kirazların ve çileklerin verdiği zevki, çocuklara ve serçelere sormak lazım." dedi. Tirollüler şarkı aralarında diz üstünde çalınan bir tür zither ve yüksek perdeli yan flütler eşliğinde çeşit çeşit halk dansları çaldılar.

Genç Goethe dışarıya çağrıldı, gitmesi ile dönmesi bir oldu. Tirollülerin yanına gidip, onları gönderdi. Tekrar masaya dönüp bize katıldı. *Oberon*'dan[105] bahsediyorduk, bu operayı görmek için her taraftan insanlar akın etmişti, biletler öğleye doğru çoktan bitmişti. Genç Goethe yemeği sona erdirdi. "Sevgili babacığım," dedi, "masadan kalkalım! Beyler ve hanımlar tiyatroya belki biraz erken gitmek arzusundadırlar." Henüz saat dört olmadığı için, bu acele Goethe'nin tuhafına gitmişti, yine de itiraz etmedi ve ayağa kalktı, biz de odalara dağıldık. Bay Seidel benim ve diğerlerinin yanına gidip, üzgün bir yüz ifadesiyle yavaşça şöyle dedi: "Tiyatroya gitmek için boşuna heyecanlanmayın, bu akşam temsil yok. Grandük öldü! Berlin'den buraya gelirken ölmüş." Aramızda genel bir şaşkınlık havası esti. Goethe içeriye girdi, biz sanki hiçbir şey olmamış gibi davranıp havadan sudan konuşmaya başladık. Goethe benimle pencereye doğru yaklaşırken Tirollülerden ve tiyatrodan söz etti. "Bugün benim locama gidiniz," dedi, "saat altıya kadar vaktiniz var; diğerlerini boş verin ve benimle kalın, biraz gevezelik edelim." Genç Goethe, az önce kendisine haberi veren şansölye geri dönmeden, babasını durumdan haberdar etmek için, insanları uzaklaştırmaya çalışıyordu. Goethe, oğlunun tuhaf acelesine ve zorlamasına bir anlam veremedi, bu duruma canı sıkılmış görünüyordu. "Önce kahvenizi içseniz," dedi, "saat dört bile değil!" Bu arada diğerleri

gittiler, ben de şapkamı aldım. "Siz de mi gidiyorsunuz?" dedi Goethe, şaşkın şaşkın bana bakarken. "Evet," dedi genç Goethe, "Eckermann'ın da tiyatrodan önce işi varmış." – "Evet," dedim, "yapacak işim var." – "Gidin o zaman," dedi Goethe, düşünceli düşünceli başını sallarken, "ama ne olup bittiğini anlamıyorum doğrusu."

Bayan Ulrike ile üst kattaki odalara çıktık; ama genç Goethe kötü haberi vermek için aşağıda kaldı.

Daha sonra Goethe'yi akşam vakti gördüm. Odasına girmek üzereydim ki, iç çekip, sesli sesli kendi kendine konuştuğunu duydum. Yaşamında dolduramayacağı bir boşluk oluşmuş gibiydi. Tesellileri reddediyor, avutulmak istemiyordu. "Ondan önce gideceğimi zannetmiştim," dedi, "ama Tanrı doğru bildiğini yapar, biz zavallı ölümlülere de yapabildiğimiz kadar olanlara katlanmak ve kendimizi ayakta tutmaktan başka bir şey kalmıyor."

Anne-grandüşes[106] ölüm haberini Wilhelmsthal'deki yazlık ikametgahında, yeni grandük ve grandüşes[107] ise Rusya'da aldı. Goethe, günlük üzücü olaylardan uzak kalmak ve yeni bir ortamda iç açıcı bir işle uğraşarak kendine gelmek için kısa bir süre içinde Dornburg'a gitti. Fransızların önemli ve kendisini yakından ilgilendiren yazınsal teşvikleri sayesinde, yeniden bitki kuramı ile ilgilenmeye başladı, dışarıya attığı her adımda, sarmaşık asmaları ve tomurcuklanmış çiçeklerden oluşan zengin bitki örtüsüyle kuşatılmış bu kır yaşamı, çalışmalarına oldukça uygun bir ortam sağladı.

Orada onu birkaç kez gelini ve torunları ile ziyaret ettik. Çok mutlu görünüyordu, kendi sağlığı, sarayın ve bahçelerin muhteşem konumu ile ilgili güzel şeyler söyledi. Gerçekten de bu yükseklikteki pencereden aşağıya doğru bakınca çok güzel bir manzara gözler önüne seriliyordu. Aşağıda, çayırlıkların arasında kıvrıla kıvrıla akan Saale Nehri'yle çok çeşitli zenginliklere sahip ova, karşıda doğu tarafında ise ufka kadar kesintisiz görülebilen ormanlarla kaplı tepeler vardı, gözlerinizi bu tepelerden uzaklara kaydırdığınızda, geceleri doğudaki yıldız kümelerini, doğan güneşi, gündüzleri gelip geçen ve uzaklarda son bulan sağanak yağmuru seyretme olanağına sahip olabileceğinizi hissediyordunuz.

"Burada," dedi Goethe, "hem geceleri, hem gündüzleri çok güzel geçiriyorum. Gün doğumundan önce uyanıyorum, o an bir arada olan üç

gezegenin keyfini sürmek ve sabah kızıllığının artan parlaklığı ile canlanmak için açık pencerenin önüne uzanıyorum. Sonra neredeyse bütün günü dışarıda geçiriyorum ve bana güzel düşüncelerini anlatan, onlarla ilgili size ilginç şeyler aktaracağım asmanın sarmaşıkları ile içten bir diyalog kuruyorum. Yine hiç kötü denemeyecek şiirler yazıyorum, kısmetse genellikle böyle yaşamak istiyorum."

Perşembe, 11 Eylül 1828

Bugün saat ikide, çok güzel bir havada Goethe Dornburg'dan döndü. Dinç görünüyordu ve güneşten bronzlaşmıştı. Biraz sonra yemeğe oturduk, hem de kapıları doğrudan bahçeye açılan odada. Kendisine yapılan ziyaretlerden ve aldığı armağanlardan bahsetti, söz arasına serpiştirdiği ufak esprileriyle genel olarak iyi görünüyordu. Ama iyice dikkat edildiğinde, yoğun görüşmeler, mesafeli ilişkiler ve beklentilerle dolu önceki konumuna geri dönmüş birinin hissettiği mutlak bir sıkıntının farkına varılıyordu.

Goethe'nin dönüşünden duyduğu memnuniyeti dile getiren anne-grandüşesten, gelecek Salı günü onu ziyaret etme zevkine erişeceğini bildiren bir not geldiğinde, biz daha yemeğe yeni başlamıştık.

Grandükün ölümünden beri Goethe prens ailesinden kimseyi görmemişti. Gerçi o anne-grandüşesle sürekli mektuplaşmıştı, acı kayıp hakkında hissettiklerini birbirlerine mutlaka yeterince ifade etmiş olmalıydılar. Ama şimdi, her iki tarafın da üzüntülerini tamamen bir tarafa bırakamayacağı, bu yüzden de şimdiden bir parça endişeli oldukları yüz yüze görüşme söz konusu idi. Goethe de henüz yeni prensi ve eşini görmemiş, yeni yönetime bağlılığını bildirmemişti. Şimdi bu işler onu bekliyordu, bu işlerin nasıl yapıldığını bilen önemli biri olarak bu durumdan rahatsız olmasa bile, her zaman içinden geldiği gibi kendi işleriyle uğraşmak isteyen bir deha olarak tedirgindi.

Ayrıca çeşitli bölgelerden gelecek insanlar vardı. Tanınmış doğa araştırmacılarının Berlin'de buluşması, birçok önemli insanı, yolları üzerindeki Weimar'a uğramak konusunda heveslendirmişti, onlardan bazıları haber göndermişti ve ziyaretleri bekleniyordu. İnsanın duygularına el koyan, alıştığı düzenden ayıran hafta boyu sürecek huzursuzluk, bir de hoş olmayan bazı meşguliyetlerin bu değerli ziyaretleri aksatması gibi

sıkıntılar şimdiden Goethe'yi sarmış olmalıydı, ta ki yeniden ayağını eşiğe koyup, eskisi gibi odalarında aşağı yukarı dolaşıncaya kadar.

Bütün bu beklenen şeyleri daha da zorlaştıran şey, anlatmadan geçemeyeceğim bir durumdu. Goethe'nin yapıtlarının beşinci formalarının Noel'de baskıya verilmek üzere teslim edilmesi gerekiyordu, *Seyahat Yılları* da bunların içindeydi. Daha önce tek cilt olarak yayımlanmış romanı Goethe yeniden ele almış, eski halini birçok yeni şeyle bir araya getirmişti, yeni baskısı üç ciltlik bir yapıt olacaktı. Gerçi şu ana kadar epeyce yol alınmıştı, ama yapacak daha çok şey vardı. Elyazmasının her yanı doldurulması gereken yazılmamış beyaz boşluklarla doluydu. Giriş bölümünde bazı eksiklikler vardı; okuyucunun bu yapıtın bir grup çalışması ürünü olduğunu daha az hissetmesi için akıllıca yazılmış bir bağlantının gerekli olduğu bir bölüm vardı; çok önemli fragmanların bazılarının başı, bazılarının sonu eksikti, bu önemli kitabı aynı zamanda hoş ve sevimli bir hale getirmek için, üç cildin birçok yerinde tamamlanacak yerler vardı.

Goethe geçen bahar elyazmasını gözden geçirmem için bana vermişti; bu önemli konu hakkında o zaman onunla birçok kez hem görüşmüş, hem yazışmıştık; ona bütün yaz mevsimini bu yapıtın tamamlanmasına adamasını, diğer bütün işlerini bunu tamamlayıncaya kadar bir kenara bırakmasını tavsiye etmiştim; o da aynı şekilde bunun bir zorunluluk olduğuna inanmıştı ve bunu yapmak için kesin karar vermişti. Ama sonra grandük ölmüş, bu olay Goethe'nin tüm yaşamında onarılmaz bir boşluk bırakmıştı, neşeli bir ruh hali ve sakin kafa isteyen kitabı kurgulama işini düşünmek bile söz konusu olamamıştı, önem vermesi gereken tek şey kendini ayakta tutmak ve eski haline dönmekti.

Şimdi ise, sonbaharın başlangıcında Dornburg'dan gelip Weimar'daki evinin odalarına yeniden kavuştuğundan, *Seyahat Yılları*'nı tamamlama düşüncesi yadsınamaz bir biçimde karşısına dikilmişti, hem de birkaç ay gibi kısa bir zamanı kalmıştı, üstüne üstlük başına gelen ve salt sükunet içinde yazmasına engel oluşturan birçok sıkıntının yarattığı bir huzursuzluk içindeydi

Goethe'nin yemekteki hafif ve neşeli esprilerine rağmen, iç dünyasının derinlerinde yatan bir sıkıntısının olduğu kolaylıkla anlaşılabiliyordu diye her şeyi özetleyecek olursam, ne demek istediğim anlaşılır sanırım.

Benim bu meselelere niçin değindiğime gelince, bunun başka bir nedeni var. Bu, Goethe'nin bana çok ilginç gelen bir ifadesi ile ilgili bir şey. Onun durumunu ve kendine özgü ruh halini ifade ediyor ve ben de bunu anlatmak istiyorum.

Osnabrück'teki Profesör Abeken bana 28 Ağustos'tan önce bir paket göndermiş, onu Goethe'nin doğum gününde müsait bir anda kendisine vermemi rica etmişti. Bu onu sevindirecek Schiller'le ilgili bir hatıra imiş.

Goethe bugün yemekte, doğum gününde kendisine Dornburg'a gönderilen çeşitli armağanlardan bahsederken, ona Abeken'in paketinde ne olduğunu sordum.

"O beni çok sevindiren," dedi Goethe, "ilginç bir paketti. Schiller'le çay içmiş sevimli bir kadın incelik göstermiş, onun sözlerini not etmiş. Her şeyi çok güzel kavrayıp, olduğu gibi kaleme almış, aradan geçen bunca zamandan sonra bunları okumak çok zevkli, o anın binlerce önemli başka şey gibi yok olup gittiğini, ama bu kez şans eseri tüm canlılığı ile kağıda geçirilmiş olduğunu düşünmeden edemiyorsunuz.

Schiller her zamanki gibi burada da yüce ruhunun mutlak varlığıyla ortaya çıkıyor; sanki devlet meclisindeymiş gibi çay sofrasında bile önemi tümüyle hissediliyor. Hiçbir şeyden çekinmiyor, hiçbir şey onu baskı altına almıyor, hiçbir şey onun düşüncelerini bulunduğu seviyeden aşağıya çekemiyor; içinden geçen ne kadar önemli düşünce varsa, hepsini fazla düşünüp taşınmadan özgürce ifade ediyor. Çok doğru bir insandı, onun gibi olmak lazım! Bizler, kendimizi her zaman bağımlı hissederiz; insanlar, etrafımızdaki eşyalar üzerimizde etkili olur; eğer altından yapılmışsa, niçin gümüş değil diye çay kaşığı bile ilgimizi çeker. Böyle binlerce düşünce yüzünden uyuşup, bizim için önemli olabilecek bir şeyi anlayacak durumda olamıyor, aklımızdan geçenleri özgürce ifade edemiyoruz. Az ya da çok, bize sundukları dar ya da geniş alan ölçüsünde eşyaların kölesiyiz biz."

Goethe sustu, başka konuşmalar araya girdi; ama ruhuma işleyip içimden geçenleri olduğu gibi ifade eden bu ilginç sözleri ben ta derinden duyumsadım.

Çarşamba, 1 Ekim 1828

Krafeldli Bay Hönninghausen, büyük bir ticarethanenin yöneticisi, aynı zamanda doğa bilimleri dostu, özellikle de mineraloji ile ilgili, uzun seyahatler ve incelemelerle çok yönlü yetişmiş biri, bugün Goethe'de yemekteydi. Doğa araştırmacılarının Berlin'deki toplantısından geliyordu, bu konularla ilgili şeyler, özellikle mineraloji ile ilgili konular hakkında bazı şeyler konuşuldu.

Volkanologlardan da konuşuldu, insanların doğa hakkındaki görüşlere ve varsayımlara nasıl vardığından bahsedildi; bu vesile ile meşhur doğa bilimciler ve bir de Goethe'nin hakkındaki düşüncelerini ifade ettiği Aristoteles anıldı.

"Aristoteles," dedi, "doğayı şimdiki gençlerden çok daha iyi değerlendirmişti, hatası fikirlerini çok çabuk oluşturmasıydı. İnsan doğadan bir şeyler elde etmek istiyorsa, ona yavaş yavaş ve iddiasız yaklaşmalıdır.

Doğa bilimleri ile ilgili bir konuda araştırma yaparken bir sonuca vardığımda, doğanın beni hemen doğrulamasını istemedim; genellikle gözlemlerim ve araştırmalarımla denemeler yaparak incelememe devam ettim, doğa ara sıra benim düşüncemi onaylayacak hoşlukta kendini hissettirdiğinde mutlu oldum. Bu gerçekleşmediğinde de doğanın, araştıracağım tezin doğruluğunu onaylamaya hazır olacağı bir başka düşünceye yöneldim."

Cuma, 3 Ekim 1828

Bugün öğle yemeğinde Goethe ile, onun arzusu üzerine okuduğum Fouqué'nin *Sängerkrieg auf der Wartburg* (Wartburg'da Şarkıcı Savaşları) adlı yapıtı üzerine konuştuk. Bu şairin yaşamı boyunca eski Alman araştırmaları ile uğraştığı, ama sonunda bunun kendi kültürüne bir katkısı olmadığı konusunda uzlaştık.

"Sırpça şarkılardan ya da benzeri barbar halk şiirlerinden faydalanacağımız şey ne kadar az ise," dedi Goethe, "Almanya'nın eski, karanlık döneminden öğreneceğimiz şey de o kadar azdır. İnsan onları okur, bir dönem onlarla ilgilenir, ama sadece sonunda hepsini bir kenara koymak ve geride bırakmış olmak için. İnsan, çektiği acılar ve başına gelenler yüzünden yeterince kötü duruma düşmüş zaten, buna bir de eski barbar dönemlerin karanlıkları ile katkıda bulunmak gerekmiyor. İnsanın ihtiyaç

duyduğu şey berraklık ve neşe, bu da onda mükemmel insanların iyi bir eğitimden geçtiği sanat ve edebiyat akımlarına yönelme gereksinimini doğurur, böylece insan kendini iyi hisseder ve sahip olduğu kültürün hazzını başkalarına aktarmaya hazır hale gelir.

Ama Fouqué hakkında tam bir fikir sahibi olmak istiyorsanız, gerçekten en güzel yapıtı olan *Undine*'yi okuyunuz. Elbette konusu çok iyi, şairin bu konunun içerdiği her şeyi işlediğini söylemek kolay değil; ama yine de *Undine* başarılı ve sizin de hoşunuza gidecek bir yapıt."

"Çağdaş Alman edebiyatı ile aram pek iyi değil." dedim. "Voltaire'den Egon Ebert'in şiirlerine geçtim, Voltaire ile ilk tanışmam insanlarla ilgili yazdığı kısa şiirleri sayesinde oldu, bu şiirlerin yazdıkları içinde en iyileri olduğu kesin. Fouqué'ye yakınlık duyduğum söylenemez. Walter Scott'un *Fair Maid of Perth*'ini (Perthli Güzel Kız) okumaya dalmışken, bu da aynı şekilde bu büyük yazardan okuduğum ilk yapıt, onu bir tarafa bırakıp *Sängerkrieg auf der Wartburg*'u okumaya yöneldim."

"Çok büyük yabancılar karşısında," dedi Goethe, "elbette genç Alman yazarlarının lafı bile olmaz; ama şairlerin ihtiyaç duyduğu en yüce dünya kültürünün aslında kimde olduğunu görmek için yerli ve yabancı şairlerle yavaş yavaş tanışmanız iyi bir şey."

Bayan von Goethe içeriye girdi ve masada yanımıza oturdu.

"Ama doğru değil mi," diye devam etti Goethe, "Walter Scott'un *Fair Maid of Perth*'i iyi değil mi? Başarılı! Çok iyi düşünülmüş! Bütünüyle sağlam kurgu, detaylarında tek bir sözcük yok ki, amaca yönelik olmasın. Ayrıntılar müthiş, hem diyaloglarda, hem de betimleyici anlatılarda, her ikisinde de çok başarılı! Sahneler ve durumlar Tenier'nin tabloları gibi; rollerin dağılımında tümüyle sanatın yüceliğini gösteriyorlar, her bir figür son derece hakiki, konu en ufak ayrıntıya kadar sanatsal bir sevgi ile anlatılmış, iş olsun diye söylenmiş bir tek sözcük bile yok. Nereye kadar okudunuz?"

"Henry Smith'in, zither çalan güzel genç kızı sokaklardan ve dolaşık yollardan geçirerek eve götürdüğü ve orada canının sıkılmasına neden olan Şapkacı Proudfute ve Eczacı Dwining'le karşılaştığı yere kadar geldim." dedim.

"Evet," dedi Goethe, "o bölüm güzeldir. İsteksiz ve dürüst silah ustası, şüphe uyandıran kızın yanında, sonunda yavru köpek bile birlikte çömelip kalacak hale getiriliyor, bu herhangi bir romanda karşılaşılmayacak kadar önemli olaylardan biri. İnsan doğasına ilişkin çok derinde yatan bir bilgiyi ortaya koyuyor."

"Walter Scott'un, kadın kahramanının babasına eldiven imal ettirmesine, onun kürk ve deri ticareti yaparak İskoçyalılarla uzun zamandır ilişki içinde olmasına ve hâlâ da bu işe devam etmesine, çok başarılı bir buluş olarak hayran kaldım." dedim.

"Evet," dedi Goethe, "bu düzeyi çok yüksek bir bölüm. Böylece kitap açısından aynı zamanda gerçeği esas alan en uygun ilişkiler ve durumlar, en ikna edici hakikati ortaya koyacak şekilde sergileniyor. Walter Scott'un tüm yapıtlarındaki betimlemelerde büyük bir bilinç ve esaslı bir temel görülür, bu onun gerçek dünya ile ilgili kapsamlı bilgisinden kaynaklanır, bunu da yaşamı boyunca yaptığı çalışmalara, gözlemlere, çok önemli ilişkilerin sıradan sohbetlerine borçludur. Büyük yeteneği ve zengin dünyası inkâr edilemez! Şairleri, insan sesine benzeten İngiliz eleştirmenini anımsıyorsunuzdur, bazılarının az sayıda ses tonu çıkarabilirken, diğerlerinin en tiz ve en bas sesleri bütünüyle, mükemmel bir şekilde çıkarabildiklerini söylüyordu. Walter Scott bu son gruba girenlerdendir. *Fair Maid of Perth*'te tek bir zayıf bölüm bile gösteremezsiniz ki, onun bilgisinin ve yeteneğinin yeterli olmadığı hissedilsin. O seçtiği konuda kendisini çok yönlü olarak yetiştiren biri. kral, kralın erkek kardeşi, veliaht, ruhani lider, soylu sınıf, üst düzey bürokrasi, vatandaşlar ve esnaf, İskoçyalılar, onların hepsi aynı mükemmellikle işlenmiş, aynı hakikatle yoğrulmuştur."

"İngilizler," dedi Bayan von Goethe, "özellikle Henry Smith karakterini seviyorlar, Walter Scott da onu kitabın kahramanı yapmış gibi görünüyor. Benim favorim o değil; prensten hoşlandığımı söyleyebilirim."

"Prens," dedim, "tüm yabaniliğine rağmen yine de yeterince sevimli, sıradan biri kadar mükemmel ve başarılı anlatılmış."

"Atın üzerinde otururken," dedi Goethe, "zither çalan sevimli kızı öpmek üzere kendine doğru çekmek için, kızın kendi ayağına basmasını sağladığı sahne, İngilizlere uygun en cüretkâr sahnelerden biri. Ama siz kadınlar saf

tutarken haksızsınız; genellikle kalbinizi beslesin diye sevebileceğiniz bir kahraman bulmak için kitap okursunuz! Kitap öyle okunmaz, söz konusu olan şey, sizin şu ya da bu karakterden hoşlanmanız değil, aksine kitaptan hoşlanmanız olmalıdır."

Masanın üzerinden eğilip Goethe'nin elini sıkarken, "Biz kadınlar böyleyiz işte, sevgili babacığım." dedi Bayan von Goethe. "Mademki bu kadar sevimlisiniz, istediğinizi yapın." diye karşılık verdi Goethe.

Yanında duran *Globe*'un yeni sayısını eline aldı. O arada ben Bayan von Goethe ile tiyatroda tanıştığım genç İngilizler hakkında konuştum.

"*Globe*'un yazarları nasıl insanlar, anlamadım gitti," diye Goethe yeniden heyecanla konuşmaya başladı, "her geçen gün daha ünlü, daha önemli oluyorlar ve hepsine de tek bir düşünce hâkim. Almanya'da böyle bir dergi hayatta çıkmaz. Bizde herkes kendi gemisinin kaptanı, nerede kalmış bir konuda uzlaşmak; herkes kendi yaşadığı bölgenin ya da kentin görüşlerinin, daha da ileriye gidersek kendi kişisel fikirlerinin savunucusu, bizim ortak anlayışa sahip olmamız için daha çok beklememiz gerekiyor."

Salı, 7 Ekim 1828

Bugün insanlar yemekte çok neşeliydi. Weimar'daki dostlardan başka Berlin'den dönen doğa bilimciler de vardı, Goethe'nin yanında oturan, Münihli Bay von Martius'u tanıyordum. Çok çeşitli konularla ilgili olarak şakalar yapılıp sohbet edildi. Goethe'nin keyfi çok yerindeydi ve oldukça konuşkandı. Tiyatrodan bahsedildi, Rossini'nin *Musa* adlı operasından çok bahsedildi. Konusu eleştirildi, müziği ise hem beğenildi hem eleştirildi; Goethe düşüncelerini şöyle ifade etti.

"Sevgili çocuklar, sizi anlamıyorum," dedi, "konuyu ve müziği birbirinden ayırıp, her birinin zevkine ayrı ayrı nasıl varıyorsunuz? Konunun kötü olduğunu söylüyorsunuz, ama bunu görmezlikten gelip, güzel müzikle mutlu olabiliyorsunuz. Fiziksel donanımınıza gerçekten hayranım, en güçlü duyum organı gözünüz saçma sapan şeylerle rahatsız edilirken, kulaklarınız güzel sesleri dinleyebiliyor.

Musa'nın gerçekten çok saçma olduğunu yadsıyamazsınız. Perde açılır açılmaz insanlar karşınızda durmuş dua ediyorlar! Bu hiç hoş bir sahne

değil. Kutsal Kitap'ta, ‘eğer dua etmek istiyorsan, odacığına gir, kapını arkandan kilitle' diye yazar. Hem de tiyatro sahnesinde dua edilmesi hiç güzel bir şey değil.

Ben olsam tamamen farklı bir *Musa* yazardım, yapıta tamamen farklı başlardım. Önce size İsrailoğullarının kamplarda ağır işlerde çalışırken despot Mısır valilerinden neler çektiklerini gösterirdim, böylelikle Musa'nın halkını bu utanç verici baskıdan kurtarmayı bilmesiyle, onlara ne gibi faydalar sağladığı sonradan daha kolay anlaşılırdı."

Goethe büyük bir neşeyle operanın tümünü, bütün sahneleri ve perdeleri başından sonuna adım adım yeniden kurgulamaya başladı, espriyi elden bırakmadan, konuyu tarihsel açıdan tüm yaşanmışlıklarıyla anlatırken, konukların hepsi onun düşüncelerinin önlenemez akışına ve buluşlarının ferahlatıcı zenginliğine hayran kalarak mutlu bir şaşkınlığa sürüklendi. Her şey akılda kalmayacak kadar hızlı gelişti, yine de Mısırlıların dansı belleğime kazındı, Goethe bu dansı artık geride kalmış karanlık dönemden sonra yeniden aydınlığa kavuşmanın sevincini göstermek için kullanmıştı.

Sohbetin konusu Hz. Musa'dan çok gerilere, Tufan'a uzandı, birikimli doğa bilimcisi sayesinde de biraz sonra doğanın tarihine yöneldi.

"Ağrı Dağı'nda," dedi Bay von Martius, "Nuh'un gemisinin fosilleri bulunmuş, benim garibime giden, ilk insanın kafatasının fosilinin bulunmamış olması."

Bu açıklama benzeri konuları çağrıştırdı, böylece sohbet, siyah, esmer, sarı, beyaz tenli insanlar olarak dünya ülkelerine yerleşmiş farklı ırklardan açıldı; acaba tüm insanların gerçekten Adem ve Havva çiftinden geldiği kabul edilebilir mi sorusu ile konuşma son buldu.

Bay von Martius doğa bilimci olarak Kutsal Kitap'taki efsaneyi benimsiyor, doğanın ürün ortaya koyarken olabildiğince tutumlu olduğu önermesi ile bunun doğruluğunu kanıtlamaya çalışıyordu.

"Bu fikre," dedi Goethe, "karşı çıkacağım. Ben daha çok, doğanın cömert, hatta savurgan olduğunu, onun daha da ileriye gidebileceğini düşünerek, sadece zavallı bir insan çifti yerine düzinelercesini, yüzlercesini yaratacağı iddiasındayım.

Dünya bir aşamaya kadar gelişip olgunlaştığında, sular akmaya başlayıp, kuraklık son erip doğa yeşillendiğinde insanın oluştuğu döneme gelinmiş, insanlar Tanrı'nın mutlak gücü sayesinde yeryüzünün olanak verdiği her yerde, belki de önce yükseklerde, ortaya çıkmış, bu oluşumu ben mantıklı buluyorum; nasıl olduğu konusuna kafa yormanın ise gereksiz bir uğraş olduğunu düşünüyorum, biz bunu çözümsüz problemlerle uğraşmaktan hoşlanan ve yapacak daha iyi bir işi olmayan başkalarına bıraksak daha iyi olur."

"Doğa bilimci olarak," dedi Bay von Martius şakayla karışık, "kendimi siz Ekselanslarının fikrine inandırsam bile, *İncil*'le bağdaşmayan fikrinizi kabullenmem durumunda kendimi iyi bir Hıristiyan olarak biraz bunalmış hissederim."

"Kutsal Kitap," diye karşılık verdi Goethe, "Tanrı'nın altıncı gün yarattığı bir insan çiftinden söz ediyor sadece. Ama Kutsal Kitap'ın bize aktardığı Tanrı'nın sözünü kayıtlara geçen yetenekli adamların öncelikle Musevilerle görülecek hesapları vardı, biz soyu Adem'e dayanan halkın onurunu tartışacak değiliz. Ama bizim başkaları olarak, zenciler, Laponyalılar ve bizim hepimizden daha güzel olan zayıf insanlar gibi, mutlaka başka atalarımızın olması gerekir; değerli konuklar, bizim gerçekten Adem soyundan gelen insanlardan çeşitli yönlerden farklı olduğumuzu, ama onların özellikle para konusunda hepimizi geride bıraktıklarını kabul edersiniz herhalde."

Güldük; genel şeyler konuşuldu, Bay von Martius tarafından kışkırtılan Goethe karşı görüşlerini belirtmek üzere bazı önemli şeyler söyledi, şaka yapıyor gibiydi, ama bu sözlerin çok derinde yatan bir nedeni vardı.

Sofra kaldırıldıktan sonra Prusya bakanı Bay von Jordan'ın geldiği haber verildi, biz de yandaki odaya geçtik.

Çarşamba, 8 Ekim 1828

Karısı, kızları ve Kontes Finckenstein'la Ren seyahatinden dönen Tieck bugün Goethe'de yemeğe bekleniyordu. Onlarla bekleme salonunda karşılaştım. Tieck çok sağlıklı görünüyordu, Ren Nehri ılıcaları kendisine yaramış gibiydi. Ona, o arada Walter Scott'tan ilk kez bir roman okuduğumu, bu olağanüstü dâhiyi okumaktan çok mutlu olduğumu

söyledim. "Henüz elime almadığım en son çıkan romanın[108]," dedi Tieck, "Walter Scott'un yazdığı en iyi roman olduğundan kuşkuluyum; ama bu yazar o kadar önemli ki, ondan okunan ilk kitap insanı her zaman hayran bırakır, hangi konumda olursanız olun, onunla bir yerde buluşursunuz."

Profesör Göttling içeriye girdi, İtalya seyahatinden yeni dönmüştü. Onu gördüğüme çok sevindim, bana anlatacakları olduğundan, onu pencereye doğru sürükledim. "Roma'ya," dedi, "gelişmek istiyorsanız, Roma'ya gitmelisiniz mutlaka! O bir kent! O bir yaşam! O bir dünya! Doğamızda önemsiz olan ne varsa, Almanya'da açığa çıkması olanaksız. Ama Roma'ya gider gitmez, öyle bir değişime uğruyoruz ki, kendimizi içinde bulunduğumuz ortam kadar önemli zannediyoruz." – "Niçin orada daha uzun kalmadınız?" diye sordum. "Param ve iznim bitti," diye karşılık verdi, "ama güzel İtalya'yı arkamda bırakıp ayağımı yeniden Alp topraklarına bastığımda, kendimi harika hissettim."

Goethe gelip oradakileri selamladı. Tieck ve yakınlarıyla çeşitli şeylerden konuştu, kontesi masaya götürmek için ona kolunu uzattı. Biz de onları izleyip bir kadın bir erkek yan yana gelecek şekilde masaya oturduk. Sohbet canlı ve rahattı; ama konuşulanlardan aklımda çok az şey kaldı.

Sofra kaldırıldıktan sonra Oldenburg prenslerinin geldiği haber verildi. Hepimiz Bayan von Goethe'nin yukarıdaki odalarına dağıldık, Bayan Agnes Tieck piyanoya oturmuş güzel lied *Kırlarda Sessiz ve Yabani Dolaşıyorum*'u[109] ve başka liedleri içten gelen mükemmel bir alto sesle, ortamın havasına uyarak unutulmayacak kadar kendine özgü bir havayla söyledi.

Perşembe, 9 Ekim 1828

Bugün öğle yemeğinde Goethe ve Bayan von Goethe ile baş başaydık. Geçen günlerde ele alıp konuştuğumuz bir şey, bugün de sohbetimize konu oldu. Yine Rossini'nin *Musa*'sı dile getirildi, Goethe'nin önceki gün neşeyle anlattığı şeyleri anımsamaktan mutlu olduk.

"*Musa* hakkında neşe ve espriyle anlattıklarımı," dedi Goethe, "anımsamıyorum bile; böyle şeyler çok bilinçsizce ortaya çıkar. Ama kesin olan bir şey var ki, o da bir opera, şayet konusu da müziği kadar mükemmel olup ikisi birlikte aynı adımı atabiliyorsa zevkle seyredilebilir. Eğer bana

hangi operayı beğendiğimi sorarsanız *Wasserträger*[110] derim; çünkü konusu o kadar mükemmel ki, müziksiz de oyun olarak sahneye koyulabilir, yine de büyük bir zevkle izlenir. Besteciler ya iyi bir altyapının önemini kavramıyorlar ya da iyi konuları işleyen, kendilerine yardımcı olacak, işten anlayan şair tanımıyorlar. *Freischütz*'ün (Nişancı) konusu o kadar iyi olmasa, operanın kitleye ulaşmasında müziğin işi o kadar kolay olmazdı, bu nedenle de Bay Kind'e saygı duyulması gerekir."

Bu konu ile ilgili daha birçok şey konuşuldu; ama sonra Profesör Göttling'i ve onun İtalya seyahatini andık.

"Sevgili dostumuza," dedi Goethe, "İtalya'dan böyle hayranlıkla söz ettiği için gücenmemeliyiz; ben de kendimi nasıl hissettiğimi gayet iyi hatırlıyorum! Aslında insan nedir sorusunun yanıtını Roma'da bulduğumu söyleyebilirim. Bu kadar üst düzeyde, bu kadar mutluluk veren bir duyguyu bir daha asla yaşamadım; Roma'daki halimi düşününce, sonradan hiç o kadar mutlu olmadığımı söyleyebilirim."

"Yine de melankolik duygulara kapılmamalıyız," diye devam etti Goethe bir ara sustuktan sonra, "*Fair Maid of Perth* nasıl gidiyor? Durum nedir? Nereye kadar okudunuz? Anlatın bana, hesap verin bakalım."

"Ben yavaş okuyorum," dedim, "Proudfute'un Henry Smith'in zırhını giyip, onun yürüyüşünü ve davranışlarını taklit ettiği, dövülerek öldürüldüğü, ertesi gün Perth sokaklarında kendisini Henry Smith zanneden ve bütün kenti alarma geçiren insanlar tarafından bulunduğu sahneye kadar geldim."

"Evet," dedi Goethe, "önemli bir sahne, en önemlilerinden biri."

"Walter Scott'un sahip olduğu büyük dehaya," diye devam ettim, "özellikle hayran kaldım, karışık durumları öyle büyük bir netlikle çözüyor ki, her şey gruplar halinde, sakin tablolar şeklinde birbirinden ayrılıyor, arkasından üzerimizde bıraktığı etki ise, kendimizi aynı anda farklı yerlerde olan, her şeyi bilen Tanrı misali yukarıdan aşağıya bir bakışta her şeyi gören biri gibi hissetmemiz."

"Walter Scott'taki sanat anlayışı," dedi Goethe, "gerçekten çok değerli, dolayısıyla bir yapıtın nasıl yazıldığına özel bir merakla eğilen biz ve bizim gibiler, onun yapıtlarına iki misli ilgi göstereceğiz ve bundan çok büyük

fayda sağlayacağız. Sizi önceden bilgilendirmek istemem ama, üçüncü bölüme geldiğinizde bu tarz bir sanat ustalığı ile karşılaşacaksınız. Prensin danışma meclisinde başkaldıran İskoçyalıları birbirine kırdırmak gibi zekice bir öneride bulunduğunu okudunuz, ayrıca birbirine düşman iki İskoçyalı soyun, otuz kişiye karşı otuz kişi, ölümüne çarpışmak için Perth'e inecekleri gün olarak paskalyadan önceki pazar gününün saptandığını da okumuş durumdasınız, savaş günü taraflardan birinde bir adam eksiktir, Walter Scott'un ne gibi bir ustalıkla kahramanı Henry Smith'i eksik olan adamın yerine çarpışanların arasına sokmayı başardığına ve bunu nasıl gerçekleştirdiğine hayran olacaksınız. Bu bölüm oldukça önemli, oraya geldiğinizde siz de beğeneceksiniz bunu.

Ama *Fair Maid of Perth*'i bitirdiğinizde, olaylara tamamen başka bir açıdan bakan, dünyada yazılmış en iyi yapıtları bile bir kenara tartışmasız itecek *Waverley*'i okumalısınız hemen. Bu kitabı yazanla *Fair Maid of Perth*'i yazanın aynı kişi olduğu anlaşılıyor, ama buradaki, halkın ilgisini daha yeni kazanmış biri, dolayısıyla da mükemmel olmayan hiçbir şey yazmamak için olanca enerjisini kullanmış. *Fair Maid of Perth* ise daha özgür bir kalemle yazılmış, yazarı okuyucusuna güveniyor, kendisini daha rahat ifade edebiliyor. *Waverley*'i okuyunca, Walter Scott'un niçin şimdi bile *Fair Maid of Perth*'in yazarı olduğunu vurgulayıp durduğunu kesin olarak anlıyorsunuz; çünkü bu yapıtta yazabileceği her şeyi yazmıştır, daha sonra yazdıkları daha iyi değildir ya da daha önce yazdıkları bu yapıtla eşdeğer değildir."

Perşembe, 9 Ekim 1828

Tieck'in onuruna bu akşam Bayan von Goethe'nin odalarında hoşça vakit geçirilen bir çay partisi verildi. Kont ve Kontes Medem'le tanıştım; Kontes Medem gündüz Goethe'yi gördüğünü, ondan çok etkilendiğini ve onu tanımaktan çok mutlu olduğunu söyledi. Kont ise özellikle *Faust* ve *Faust*'un devamı ile ilgiliydi, bu yapıtla ilgili konular hakkında kont benimle renkli bir sohbete daldı.

Bize, Tieck'in bir şeyler okuyacağı yolunda ümit verilmişti; bu da gerçekleşti. Birazdan konuklar az ötedeki odaya yöneldiler, herkes dinlemek için sandalye ve kanepelerde geniş bir halka oluşturarak rahatça yerleştikten sonra Tieck *Clavigo*'dan bazı bölümleri okudu.

Bu oyunu sık sık okumuş ve değerlendirmiştim, ama şimdi bana tamamen yeni gibi gelmişti, hiç önceden okuduğum gibi bir etki bırakmadı bende. Sanki onu sahnede izliyordum, daha olumlu bir etkiydi bu; her bir karakter ve durum tüm netliğiyle anlaşılıyordu; her bir rolün hakkının çok mükemmel verildiği bir temsil etkisi uyandırıyordu.

Tieck'in hangi bölümleri daha iyi okuduğunu söylemek zor, erkeklerin güç ve acı ile ilgili duygularının geliştiği bölümleri mi, rahatlıkla anlaşılan olaysız geçen bölümleri mi, yoksa aşk acısı çekilen bölümleri mi? Aşk acısı çekilen bölümleri okurken özellikle başarılıydı. Marie ve Clavigo arasındaki sahne hâlâ kulaklarımda çınlıyor; sıkışmış göğüs, tıkanmış ve titreyen bir ses, kırık dökük, yarım yamalak sözcükler ve nidalar, gözyaşları eşliğindeki ateşli nefesin hırıltısı ve iniltisi, bunların hepsini bütünüyle şimdi duyuyormuş gibiyim ve hepsi benim için unutulmaz. Herkes dinlemeye dalmış ve hayran kalmıştı; lambalar bulanık ışık veriyordu, ama kimse en ufak bir kesintiye neden olmamak için, onları temizlemeyi düşünmüyor, buna cesaret edemiyordu; kadınların gözlerinden durmadan akan yaşlar, oyunun daha derin bir etki bırakmasına neden oluyordu, bunlar yapıtın yazarına olduğu kadar onu okuyana da gösterilebilecek en derin saygı ifadesiydi.

Tieck okumasını bitirdi ve alnındaki teri silerek ayağa kalktı, dinleyenler hâlâ sandalyelerine yapışmış durumdaydılar; herkes az önce içinden geçenleri daha da derinden kavramıştı, Tieck herkesi bu kadar harika bir biçimde etkileyerek layık olduğu en güzel teşekkür sözcüklerini almış oldu.

Yavaş yavaş herkes kendine geldi; herkes ayağa kalkıp konuşmaya, neşeyle sağa sola dağılmaya başladı, sonra yan odalarda küçük masalarda hazır bekleyen resmi akşam yemeği için toparlandı.

Goethe bu akşam aramızda değildi; ama ruhu ve düşünceleri ile aramızda varlığını hissettiriyordu. Bayan von Goethe bundan dolayı Tieck'e özürlerini bildirdi ve üzerinde Goethe'nin portresinin bulunduğu kırmızı kurdeleli iki broşu, Tieck'in iki kızı Agnes'le Dorothea'ya hediye etti ve onları küçük birer madalya gibi yakalarına taktı.

Cuma, 10 Ekim 1828

Foreign Review'un yayıncısı, Londra'daki Bay William Fraser'dan bu sabah bu süreli yayının üçüncü sayısından iki adet gelmişti, birini bu öğle Goethe'ye verdim.

Yine neşeli insanlar yemeğe davet edilmişti, Goethe'nin ve diğer dostların ricası üzerine bir gün daha kalacak olan Tieck'in ve kontesin[111] onuruna veriliyordu yemek, ailenin diğer fertleri sabahleyin onlardan önce Dresden'e gitmişlerdi.

Yemekte sohbetin özel konusu İngiliz edebiyatı, özellikle de Walter Scott'tu, bu vesile ile Tieck başka şeylerin yanı sıra, kendisinin on yıl önce *Waverley*'nin ilk baskısını Almanya'ya getirmiş olduğunu söyledi.

Cumartesi, 11 Ekim 1828

Kuramsal yazılar içeren Bay Fraser'ın *Foreign Review*'unda birçok önemli ve ilginç konunun yanı sıra, Goethe hakkında Carlyle'ın yazdığı, bu sabah incelediğim oldukça ilginç bir makale vardı. Diğer konuklar gelmeden Goethe ile bu yazı hakkında konuşmak için öğle yemeğine bir saat önce gittim.

İstediğim gibi onu tek başına, konukları beklerken buldum. Üzerinde ona çok yakıştırdığım siyah frakı vardı ve yıldız madalyasını takmıştı; bugün özellikle bir genç kadar neşeliydi, hemen ortak konularımızdan bahsetmeye başladık. Goethe, Carlyle'ın makalesine benim gibi ancak bu sabah göz gezdirdiğini söyledi, böylece karşılıklı olarak yabancıların gösterdiği çabalar hakkında takdire değer birkaç söz edebildik.

"İskoçyalıların önceleri sahip oldukları aşırı titizliğin, ciddiyet ve özene dönüşmüş olduğunu görmek sevindirici. Çok değil birkaç yıl önce *Edinburgh* dergisinde benim kitaplarımı ne şekilde ele aldıklarını düşününce, bugün ise Carlyle'ın Alman edebiyatına katkılarına bakınca, iyi yolda ne kadar önemli bir aşama kaydedildiği dikkat çekiyor."

"Ben Carlyle'ın," dedim, "her şeyden önce, ilgilerinin temelinde yatan zekâ ve karakterine saygı duyuyorum. Ulusunun kültürüne önem veriyor, yurttaşlarına tanıtmak istediği yabancı ülkelerin yazınsal ürünlerinde dehanın ustalıklarından çok, bu tür yapıtlardan sağlanabilecek etik eğitimin seviyesini ön planda tutuyor."

"Evet," dedi Goethe, "ele aldığı düşünce yapısına özellikle saygı duymak gerekir. Ne kadar da ciddi ve biz Almanları ne kadar iyi incelemiş! Bizim edebiyatımızı bizden daha iyi biliyor; İngilizce konusunda gösterdiğimiz çabalar bile onunla yarışmamız için yeterli değil."

"Makale," dedim, "büyük bir heyecan ve ısrarla yazılmış, bundan da İngiltere'de birçok önyargı ve çelişkilerle mücadele edilmesi gerektiği anlaşılıyor. *Wilhelm Meister*'i kötü niyetli eleştirmenlerin, kötü çevirmenlerin olumlu bir havaya sokmadıkları anlaşılıyor. Oysa Carlyle çok doğru bir davranış sergiliyor. Gerçekten soylu bir kadının *Meister*'i okumaması gerektiği gibi aptalca bir karalamaya esprili bir şekilde karşı çıkıp, Prusya'nın son kraliçesini[112] örnek göstererek, kraliçenin kitabı çok iyi bildiğini, ama yine de hak ettiği şekilde çağının önemli kadınlarından biri sayıldığını söylüyor."

Yemeğe Goethe'nin karşıladığı birçok konuk geldi. O ilgisini tekrar bana yöneltti, ben de konuşmaya devam ettim.

"Elbette," dedim, "Carlyle *Meister*'i incelemiş, kitabın kalitesi içine nasıl nüfuz etmişse, herkesin de aynı şeyi yaşamasını arzu ediyor; kültürlü herkesin aynı faydayı elde etmesini ve aynı zevki almasını arzu ediyor."

Goethe karşılık vermek için beni pencerenin yanına çekti.

"Evladım," dedi, "hemen birçok şeye uygulayabileceğiniz, yaşamınız boyunca işinize yarayacak bir sır vereceğim size. Benim kitaplarım popüler olamazlar; bunu aklına getiren ve bunun için çaba gösteren yanılır. Kitaplarım kitle için yazılmamıştır, benzer şeyler isteyen ve arayan, birbiriyle benzerlik gösteren tek tük insan için yazılmıştır."

Konuşmasına devam etmek niyetindeydi; içeriye onun sözünü kesip, onunla sohbet etmek isteyen genç bir kadın girdi. Ben de diğerlerine yöneldim, biraz sonra da masaya oturduk. Neler konuşulduğunu hiç hatırlamıyorum. Goethe'nin söyledikleri, aklımdan çıkmadı, düşüncelerimi tamamen meşgul etti.

Onun gibi bir yazar, onun seviyesinde bir zekâ, bu kadar geniş yelpazesi olan biri diye düşündüm, elbette popüler olmaz! Onun yazdığı en ufak bir şey popüler olmaz! Neşeli erkeklerin, âşık genç kızların söyledikleri bir şarkı bile, bundan başkalarının da haberi olmaz zaten.

İyice düşünülünce, sıra dışı her şey için bu böyle değil mi? Mozart popüler mi? Ya Raffaello? Kendileri için bir süre zengin besin kaynağı olan şeyden, zaman zaman bir parça çalmaktan mutlu olan insanlar gibi davranmıyor mu peki dünya?

Evet, diye içimden düşünmeye devam ettim, Goethe haklı! Yapıtlarının zengin içeriği nedeniyle popüler olamaz, benzer şeyler arayan ve birbirine yakın tek tük insan için yazılmış onun yapıtları.

Onun yapıtları genel olarak dünyanın ve insanlığın derinliklerine nüfuz etmek ve onun yolunu izlemek isteyen gözlemci insanlar için, özel olarak ise kalbin sevinç ve acısını şairde arayan, tutkunun tadını çıkaranlar için yazılmış. Bu yapıtlar insanın kendini nasıl ifade etmesi gerektiğini ve bir konunun doğru düzgün nasıl işlenmesi gerektiğini öğrenmek isteyen genç şairler için yazılmış. Bu yapıtlar, bir yapıt hangi ilkelerle değerlendirilir, bir eleştirinin zevkle okunması için, nasıl ilginç ve hoş bir hale getirilir sorularına yanıt olabilecek bir örnek arayan eleştirmenler içindir. Genel olarak sanatçıya tinin ne olduğunu açıkladığı için, özel olarak ise hangi konular sanata uygunluk açısından önemlidir, buna göre nelerin anlatılması, neleri anlatılmaması gerekir sorularının yanıtı bu yapıtlarda bulunduğu için, Goethe'nin yapıtları sanatçı içindir. Bu yapıtlar doğa bilimci içindir, sadece bulunan önemli kanunlar ona anlatıldığı için değil, aynı zamanda sağlam bir zekâ, doğanın sırlarını açığa çıkarmak için, doğaya karşı nasıl bir tavır sergileyeceğinin yöntemini öğrendiği için bu yapıtlar mükemmeldir.

Böylece bilimsel ve sanatsal çalışmalar yapan herkes onun yapıtlarının zengin sofrasına konuk olur, onun yapıtları etki alanlarıyla büyük bir yaşamın ve aydınlığın genel kaynağından ortaya çıktıklarını gösterirler.

Yemekte bu ve buna benzer düşünceler aklımdan geçiyordu. Sahip oldukları kültürün büyük bir bölümünü Goethe'ye borçlu olan bazı insanları, bazı cesur Alman sanatçılarını, doğa araştırmacılarını, şairleri ve eleştirmenleri düşündüm. Gözlerini ondan ayırmayan, onun gibi davranan akıllı İtalyanları, Fransızları ve İngilizleri anımsadım.

Bu arada etrafımdakiler neşeyle şakalaşıp konuşuyorlar, güzel yemeklerin tadına varıyorlardı. Ben de zaman zaman bir iki laf ettim, ama ne söylersem söyleyeyim aklım başka yerdeydi. Bir bayan bana bir soru yöneltti, soruyu doğru düzgün yanıtlayamamış olmalıyım ki, espri konusu oldum.

"Eckermann'ı rahat bırakın," dedi Goethe, "o tiyatro dışında nerede olursa olsun dalgın biridir."

Bana gülenler oldu; yine de bu gülüşmeler bana sevimsiz gelmedi. Bugün içinde bulunduğum ruh haliyle çok mutluydum. Bazı garip rastlantılardan sonra çok az insana nasip olacak talihime şükrettim, birkaç dakika önce coşkuyla öneminin farkına vardığım ve kendisini tüm kibarlığı ile cismen önümde gördüğüm bir adamın yakın dostluğunun ve çevresinin keyfini sürüyordum.

Masaya tatlı olarak bisküvi ve güzel üzümler getirildi. Üzümler uzaktan gelmişti, Goethe nereden geldiklerini söylemiyordu. O onları herkese pay etti ve olgun bir salkımı masanın üzerinden bana uzattı. "İşte sevgili dostum," dedi, "bu tatlılardan yiyiniz ve mutlu olunuz." Goethe'nin elinden aldığım salkımın güzel tadına baktım, cismen ve ruhen tümüyle onun yanındaydım.

Tiyatrodan, Wolff'un[113] tiyatroya katkılarından, bu büyük sanatçının ne kadar iyi şeyler yaptığından konuşuldu.

"Bizim buradaki orta yaşlı sanatçılarımızın," dedi Goethe, "benden bazı şeyler öğrendiklerini biliyorum, ama esasında sadece Wolff'u kendi öğrencim olarak görebilirim. İlkelerime tamamen bağlı kalmış, benim düşündüğüm gibi davranmıştır. Tekrarlamaktan bıkmadığım bununla ilgili bir olayı anlatmak istiyorum.

Bir keresinde, bazı başka sebepler yüzünden Wolff'a kızmıştım. Akşam oynayacaktı, ben de locamda oturuyordum. Şimdi dedim, onu iyice incelemelisin; bugün ona karşı içinde, onun lehine, onu haklı gösterecek en ufak olumlu bir duygu beslemiyorsun. Wolff sahnedeydi, ben de dikkat kesilmiş gözlerimi ona dikmiştim. Ama ne oyundu! Kendinden ne kadar emindi! Ne kadar kararlıydı! Ona öğretmiş olduğum ilkeleri çiğnediğine dair yalan uydurmam olanaksızdı, onunla ilişkilerimi düzeltmekten başka çarem kalmadı tabii ki."

Pazartesi, 20 Ekim 1828

Bonnlu maden ocakları danışmanı Noeggerath, Berlin'deki doğa araştırmacıları derneğinden gelmişti ve bugün Goethe'nin sofrasında

sevgiyle ağırlanan bir konuktu. Mineraloji hakkında çok tartışıldı; değerli yabancı konuk özellikle Bonn yakınlarındaki maden rezervleri ve madenlerin durumu hakkında ayrıntılı bilgi verdi.

Sofra kaldırıldıktan sonra Juno'nun devasa büstünün bulunduğu odaya geçtik. Goethe konuklara Phigalia'daki tapınak[114] frizinin bordür olarak kullanıldığı şerit halinde uzun bir kağıt gösterdi. Kağıda bakıldı ve Yunanlıların hayvan tasvirlerinde, sanki bir geleneği sürdürüyorlarmış gibi, doğaya pek bağlı kalmadıkları belirtildi. Bu tür tasvirlerde doğanın gerisinde kaldıkları, fazla kabarık olmayan rölyeflerde göründüğü gibi koç, kurbanlık hayvan ve atların genellikle cansız gibi, biçimsiz, mükemmellikten uzak yaratıklar oldukları görüşü saptandı.

"Bu konuda tartışmam," dedi Goethe, "her şeyden önce böyle yapıtların hangi döneme ve hangi sanatçıya ait olduklarının bilinmesi gerekir. Çünkü Yunanlı sanatçıların hayvan tasvirlerinde doğayı yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda onun da ötesine geçtikleri birçok örnek yapıt var ortada. Dünyada attan anlayan ilk ulus olan İngilizler, şimdi iki antik at kafasının biçim yönünden, şu anda yeryüzünde nesli tükenmiş atlar kadar mükemmel olduğunu itiraf etmeliler. Bu at başları Yunanlıların en parlak döneminden kalmadır; böyle yapıtlar bizi hayran bıraktığında, o sanatçıların şimdiki doğadan daha mükemmel bir doğaya göre çalışmış olduklarını düşünmeyeceğiz elbette, daha ziyade zaman ve sanat geliştikçe, kişisel büyüklükleri ölçüsünde doğaya yönelmişler ve kendilerini geliştirmişlerdir."

Bunlar konuşulurken, bir gravüre bakmak için bir bayanla bir masanın yanında durmuştum, Goethe'yi çok net duyamıyordum; onun söyledikleri daha çok ruhumda yankısını buluyordu.

Konuklar yavaş yavaş gittiler, sobanın yanına oturan Goethe ile yalnız kaldık. Onun yanına gittim.

"Siz Ekselansları," dedim, "az önce Yunanlıların kişisel büyüklükleriyle doğaya yöneldiklerini söylerken çok yerinde konuştunuz, ben bu sözün yeterince anlaşılmadığı kanısındayım."

"Evet, dostum," dedi Goethe, "her şey bununla ilgili. İnsanın bir şey yapması için, kendisinin bir şey olması lazım. Dante bizim için büyük bir

insan, ama o arkasındaki yüzyılların birikimine sahip; Rothschild Bankası zengin, ama bu kadar çok hazineyi elde etmek neredeyse bir insan yaşamından fazla bir zaman gerektirmiştir. Böyle şeyler insanın düşündüğünden çok daha derinlerde yatar. Bizim akıllı eski Alman sanatçılarımızın bundan haberleri yok, kişisel zayıflıklarına, sanatsal yeteneksizliklerine bakmadan doğayı taklit etmeye yelteniyorlar ve bir şeyler yaptıklarını sanıyorlar. Onlar düzey olarak doğanın altında kalıyorlar. Büyük şeyler başarmak isteyen kişi, kültürünü o düzeye getirmelidir ki, Yunanlılar gibi sıradan, gerçek doğayı, kendi kültür düzeyine çıkarabilsin, doğal olaylarda içten gelen zafiyet ya da dıştan gelen engeller nedeniyle sadece niyet olarak kalmış bir şeyi gerçek kılabilecek durumda olsun."

Çarşamba, 22 Ekim 1828

Bugün yemekte kadınlardan konuşuldu, Goethe bu konu hakkında güzel şeyler söyledi. "Kadınlar, altın elmalar koyduğumuz, gümüş tabaklara benzer." dedi. "Benim kadınlarla ilgili düşüncelerim, gerçekliğin görünümlerinden soyutlanmış değil, aksine bu bende doğuştan gelen, nasıl bilmiyorum ama içimde oluşmuş bir şey. Bu yüzden benim betimlenmiş tüm kadın karakterlerim başarılı olmuştur, hepsi de gerçekte karşınıza çıkan kadınlardan daha iyidir."

Salı, 18 Kasım 1828

Goethe *Edinburgh Review*'un yeni sayısından bahsetti. "İngiliz eleştirmenlerin şimdi bulundukları seviyeyi ve sahip oldukları yeteneği görmek," dedi, "sevindirici. Önceki kılı kırk yaran hallerinden eser kalmamış, titizliği bırakıp çok önemli özellikler edinmişler. Son sayıda Alman edebiyatı üzerine yazılmış şöyle bir ifade var: ‘Şairler arasında, bir başkasının düşünmek istemeyeceği konularla ilgilenme eğiliminde olan insanlar var.' Buna ne diyorsunuz? Bu sözlerle bir anda hangi noktada olduğumuzu öğrenmiş olduk, çağdaş yazın adamlarımızın büyük bir bölümünü hangi grupta görmemiz gerektiğini öğrenmiş olduk."

Salı, 16 Aralık 1828

Bugün Goethe ile çalışma odasında yalnız yemek yedik; çok değişik yazınsal konulara değindik.

"Almanlar," dedi, "bir türlü dar görüşlülükten kurtulamadılar. Şimdi, Schiller adıyla ve benim adımla basılmış gördükleri çeşitli beyitler[115] hakkında tartışıp sızlanıyorlar, hangilerinin gerçekten Schiller'e, hangilerinin bana ait olduğunun kesin olarak bilinmesinin çok önemli olduğunu düşünüyorlar. Sanki ortaya bir şey çıkacakmış, sanki bunun bir faydası olacakmış, sanki yazılmış olmaları yeterli değilmiş gibi!

Aynı şeylere ilgi duymuş, her gün görüşüp karşılıklı fikir alışverişinde bulunmuş Schiller ve benim gibi yıllarca birbirine bağlı kalmış dostlar, o kadar çok iç içe yaşarlar ki, bazı düşüncelerin hangisine ait olduğu sorusu hiçbir önem ifade etmez. Biz birçok beyti birlikte yazdık. Genellikle düşünceyi üreten bendim, dizeleri yazansa Schiller, çoğunlukla durum bunun tersi de olabilirdi, Schiller bir dizeyi yazardı, ben de ikincisini. Şimdi bunun seni, beni olur mu! Böylesi kuşkuları gidermeye az da olsa önem verirseniz, dar görüşlülüğün derinliklerinde kaybolur gidersiniz.."

"Benzer şeylerle," dedim, "yazın dünyasında sıkça karşılaşılıyor, örneğin şu ya da bu ünlü adamın orijinalliğinden kuşkulanılıp kültürünün geldiği kaynaklar araştırılıyor."

"Bu çok komik," dedi Goethe, "benzer şekilde, iyi beslenmiş bir adama, yemiş olduğu ve ona güç veren öküz, koyun ve domuzları soralım o zaman. Yeteneklerimizle doğuyoruz elbette, gelişmemizi, yapabildiğimiz ve bize uygun olan ne varsa hepsini, kendimize mal ettiğimiz büyük bir dünyanın binlerce etkisine borçluyuz. Ben Yunanlılara ve Fransızlara çok şey borçluyum, ben Shakespeare'e, Sterne'e ve Goldsmith'e sonsuz şey borçluyum. Ama sırf bu isimlerle kültürümün kaynağı ortaya koyulmuş olmaz; bunun sınırı yok, sınır koymanın gereği de yok zaten. Esas olan şey, insanın gerçeği seven bir ruha sahip olması ve bu ruhun da bulduğu yerde gerçeği benimsemesidir."

"Genel olarak," diye devam etti Goethe, "dünya çok yaşlı, yüzyıllardır o kadar çok önemli insan yaşayıp düşünce üretmiş ki, bize söyleyecek ve keşfedecek çok az şey kalmış. Benim renk kuramım da tamamen yeni değil. Platon, Leonardo da Vinci ve birçok büyük insan özellikle benden önce aynı şeyi bulup ifade ettiler; ama ben de aynı şeyi bulup tekrar söyleyip, karmaşık bir dünyada doğruya açılan bir kapı bulmak için çaba gösterdim, işte benim katkım bundan ibaret.

Ayrıca, doğrular durmadan tekrarlanmalı, çünkü etrafımızı saran yanlışlar sürekli olarak bize hatırlatılıyor, hem de tek tek insanlar tarafından değil, kitle tarafından. Gazetelerde, ansiklopedilerde, okullarda, üniversitelerde, her yerde yanlışlar en ön safta, yanlışın yanında yer alan çoğunluk ise mutlu ve huzurlu.

Genellikle de doğru ve yanlış aynı anda öğretiliyor, ama ikincisine bağlı kalınıyor. Birkaç gün önce bir İngiliz ansiklopedisinde mavi rengin oluşum kuramını okudum. Yazının başında Leonardo da Vinci'nin doğru görüşü yazılıydı; ama büyük bir sükunetle bunu hemen Newton'un yanılgısı izliyordu, hem de herkes tarafından kabul gördüğü için, onun görüşünün benimsenmesi gerektiği de ayrıca belirtilmişti."

Bunu duyduğumda, hayretle gülmekten kendimi alamadım. "Her mum," dedim, "arka planı biraz karanlık olan aydınlatılmış her mutfak dumanı, gölgeli yerlerin önündeki her hafif sabah sisi, beni mavi rengin oluşumuna inandırır ve benim açımdan gökyüzünün mavisini anlamak konusunda eğiticidir. Newton'un öğrencileri, havanın tüm diğer renkleri yutup, sadece mavi rengi yansıtma özelliğine sahip olduğunu söylerken, onların ne demek istediklerini ben hiç anlamıyorum doğrusu, her düşüncenin suskunlaşıp, her sağlıklı görüşün tamamen kaybolduğu böyle bir öğreti, ne gibi bir fayda ya da zarar sağlar anlamıyorum."

"Düşünce ve görüş sahibi, özverili biri," dedi Goethe, "insanlara hiçbir şey ifade etmez. Konuşabilecekleri sözcükleri olması onları mutlu etmeye yeter, bunu benim Mephistopheles'im de biliyordu ve hiç de fena ifade etmemişti:

En önemlisi sözlere tutunmak!

Doğruluğun tapınağına dalmak

Sağlam kapılardan geçip.

Çünkü sözcüklerin olmadığı yerde,

Bir söz yetişir imdada tam vaktinde." vd.[116]

Goethe gülümseyerek bu bölümü ezbere okudu, her bakımdan keyfi çok yerinde görünüyordu. "İyi ki," dedi, "her şey yazılı olarak mevcut; böyle devam etmek istiyorum, ayrıca yanlış öğretilere ve o öğretileri yayanlara karşı söyleyecek bir şeyim varsa, yazıp yayımlatacağım."

Bir ara verdikten sonra, "Mükemmel insanlar," diye devam etti, "şimdi doğa bilimleri ile ilgilenmeye başladılar, onları sevinçle izliyorum. Bazıları işe iyi başlıyorlar, ama sebat etmiyorlar; öznel yanları ağır basıyor ve yanlış yola sapıyorlar. Öbür taraftan başkaları da fazlasıyla olgulara bağlı kalıyorlar, çok sayıda olgu biriktiriyorlar, onlarla da hiçbir şey kanıtlanamıyor. Genel olarak ilk fenomenlere nüfuz edip, her bir olguya hâkim olabilecek, kuramsal yönü gelişmiş birine gereksinim var."

Bir konuğun kısa bir ziyareti sohbeti böldü; az sonra yine yalnızdık, söz şiirden açıldı, Goethe'ye şu günlerde onun kısa şiirlerini incelediğimi ve özellikle iki şiiri üzerinde uzun uzun durduğumu anlattım, biri çocuklardan ve bir yaşlıdan bahseden bir baladdı, diğeri ise *Die glücklichen Gatten* (Mutlu Çiftler) başlığını taşıyordu.

"Her ne kadar Alman okuyucusu şimdiye dek bu şiirler üzerinde durmadıysa da," dedi Goethe, "ben her ikisini de beğeniyorum."

"Baladda," dedim, "çok zengin bir konu, çeşitli şiir biçimleri, sanatları ve çeşitli ustalıklarla derlenip toparlanmış, özellikle hikayedeki yaşlı adamın çocuklara geçmişi şimdiki zamana kadar anlattığı ve diğer şeylerin de gözler önünde canlandırıldığı bölümü çok beğendim."

"Baladı yazmadan önce," dedi Goethe, "uzun süre kafamdaydı; içinde yıllarca düşünülmüş şeyler var, son haliyle yazıya geçirmeden önce, onu üç dört kez yazmayı denedim."

"*Mutlu Kocalar* şiiri de," diye devam ettim, "aynı şekilde motif yönünden çok zengin; içindeki doğa ve insan yaşamına dair her şey, baharda ferah gökyüzündeki güneşin her yana yaydığı ışıkla ısınıyor."

"Ben o şiiri her zaman sevmişimdir," dedi Goethe, "onunla özel olarak ilgilenmeniz beni sevindirdi. Bu eğlencenin iki bebeğin vaftiziyle sonuçlanması yeterince eğitici diye düşünürüm."

Sonra söz *Bürgergeneral*'den (Yurttaş General) açıldı, bu eğlenceli oyunu şu günlerde bir İngiliz'le okuduğumu, ikimizde de onu tiyatro sahnesinde görmek için büyük bir ilgi uyandığını anlattım. "Ruh olarak," dedim, "eskilerde kalmamış, oyunun gelişimi içindeki ayrıntılarda, sahneye aykırı düşen hiçbir şey yok."

"Zamanında çok iyi bir oyundu," dedi Goethe, "bize neşeli geceler yaşattı. Elbette rol dağıtımı çok mükemmeldi, aynı hayatın içindeki gibi arka arkaya gelen diyaloglar gayet güzel ezberlendi. Malkolmi, Märten rolünü oynadı, bundan daha mükemmel bir oyun görülmemiştir."

"Schnaps rolü de," dedim, "daha az başarılı değilmiş gibi geliyor bana; canlandırılabilecek rollerde bundan daha başarılısı, daha iyisi olmaz diye düşünüyorum. Hem bu figürde, hem de oyunun tümünde tiyatronun isteyebileceği bir netlik ve şimdiki zaman var. Onun sırt çantası ile gelip arka arkaya eşyaları ortaya koyduğu ve Märten'e bıyık yapıştırdığı, kendisinin de özgürlük şapkasını takıp üniformasını giyip kılıç kuşandığı sahne en mükemmel sahnelerden biri."

"Bu sahne," dedi Goethe, "tiyatromuzda hep başarıyla oynanmıştır. Bir de içinde eşyaların bulunduğu sırt çantasının gerçekten tarihi olması söz konusuydu. Çantayı ben devrim sırasında seyahatte olduğum Fransa sınırında bulmuştum, mültecilerin kaçışının engellenmediği bir yerdi ve orada biri onu kaybetmiş ya da fırlatıp atmış. Aynı oyunda da görüldüğü gibi, o eşyaların hepsi onun içindeydi; o sahneyi sonra yazdım ve bütün eşyalarla birlikte sırt çantası oyun temsil edildiği sürece kullanıldı, hem de oyuncularımız bundan büyük bir zevk aldı."

Der Bürgergeneral şimdi oynansa, ilgi görür mü, faydalı olur mu sorusu, sohbetimizi bir süre daha meşgul etti.

Goethe sonra benim Fransız edebiyatında ne kadar ilerlediğimi sordu, zaman zaman Voltaire'le ilgilendiğimi, onun büyük dehasının beni gerçekten mutlu ettiğini anlattım. "Hâlâ ondan çok az okumuş durumdayım," dedim, "tekrar tekrar okuduğum ve bir türlü kopamadığım, belli kişiler adına yazdığı kısa şiirlerinin etrafında dolanıyorum."

"Aslında," dedi Goethe, "Voltaire gibi bir dehanın yazmış olduğu her şey iyidir, tabii tüm küstahça şeylerini hesaba katmıyorum bunu söylerken. Ama onun bazı kişiler için yazdığı kısa şiirleri üzerinde bu kadar uzun zaman oyalanmakta haksız sayılmazsınız; onlar tartışmasız yazmış olduğu en güzel şiirlerdir. O şiirlerde zekâ, pırıltı, neşe ve zarafetin olmadığı tek bir satır bile yoktur."

"Bu şiirlerde," dedim, "dünyanın tüm büyük ve kudretli kişileri ile yakınlığı görülüyor ve Voltaire'in nasıl soylu biri olduğu anlaşılıyor, en yüce insanlarla kendisini eşdeğerde hissediyor ve siz herhangi bir yüceliğin onun özgür ruhunu bir an için rahatsız edebildiğini asla anlamıyorsunuz."

"Evet," dedi Goethe, "soylu biriydi. Tüm özgürlüğüne ve atılganlığına rağmen, doğru sınırlarda durmayı bilmiştir, bu da çok şey ifade eden bir durum. Voltaire'in şiirlerinde soylu insanlardan bir iz olmadığını, hatta onun geleneğin sınırlarını aştığını söyleyerek bana sık sık karşı çıkan Avusturya İmparatoriçesi'ni[117] bu tür konularda otorite olarak anabilirim."

"Daha sonra İsveç Kraliçesi olan Prusya Prensesi'ne[118], rüyasında kendisini krallık mertebesine yükselmiş halde gördüğünü söyleyerek, ona nazikçe ilanı aşk ettiği kısa şiiri," dedim, "siz Ekselansları anımsıyor musunuz?"

"Onun yazdığı en mükemmel şiirlerdendir." dedi Goethe ezbere aşağıdaki dizeleri okuyarak:

Je vous aimais, princesse, et j'osais vous le dire,
Les Dieux à mon reveil ne m'ont pas tout ôté,
Je n'ai perdu que mon empire.[119]

"Evet, çok hoş! Ve sonra," diye devam etti, "Voltaire gibi yeteneğini her an elinde hazır bulunduran bir başka şair yaşamamıştır. Aklıma onunla ilgili bir anekdot geldi, Du Chatelet adındaki kız arkadaşının yanında bir süre konuk olarak kalmış, araba kapının önünde hazır dururken, tam ayrılıp gideceği sırada, komşu manastırdaki çok sayıda genç kızdan mektup almış, kızlar başrahibenin doğum günü için *Julius Ceaser'ın Ölümü*'nü sahneye koymak istiyorlarmış, ondan bu oyuna bir öndeyiş yazmasını rica etmişler. Durum Voltaire'in reddedemeyeceği kadar nazikmiş; hemen kağıt, kalem getirtip, ayakta şöminenin yanında istenen giriş bölümünü yazmış. Yirmi dizelik bir şiirmiş, iyice düşünülmüş, eksiksiz, istenen duruma uygun, yeterli ve türünün en iyisi şiirlerden." – "Onu okumayı çok isterim." dedim. "Sizdeki toplu basımda bulunduğundan kuşkuluyum," dedi Goethe, "daha geçenlerde basıldı, böyle şiirlerden yüzlerce yazmıştır, bazıları orada burada özel şahıslarda olmalı."

"Şu günlerde Lord Byron'da beni mutlu eden bir bölüm buldum." dedim. "Byron'ın Voltaire'e duyduğu olağanüstü saygı dile getirilmişti. Ayrıca onun Voltaire'i ne kadar çok okuduğu, incelediği ve kullandığı iyice anlaşılıyor."

"Byron," dedi Goethe, "faydalanacağı şeyin nerede olduğunu çok iyi bilirdi, herkesi aydınlatan bu ışığın kaynağından kendisinin de faydalanacağını bilecek kadar akıllıydı."

Bundan sonra sohbet tamamen Byron'a ve onun bazı eserlerine yöneldi, bu arada Goethe, önceleri de ifade ettiği gibi, büyük dehaya karşı duyduğu hayranlığı ve saygıyı tekrarlama fırsatını elde etti.

"Siz Ekselanslarının Byron'la ilgili söylediği her şeye," diye karşılık verdim, "tüm kalbimle katılıyorum; yine de yetenek olarak ne kadar önemli ve büyük bir şair olursa olsun, onun yazılarından salt insan eğitimi için kesin bir fayda sağlanacağından çok kuşkuluyum."

"Bu konuda size karşı çıkacağım." dedi Goethe. "Byron'ın cesareti, küstahlığı, muazzamlığı, bunların hepsi eğitici değil mi? Kültürü sürekli olarak belirgin bir şekilde saf ve etik olanda aramaktan kaçınmalıyız. Önemli olan her şey, biz farkına vardığımızda eğitici olur."

1829

Çarşamba, 4 Şubat 1829

"Schubarth'tan bir şeyler okumaya devam ediyorum," dedi Goethe, "o elbette önemli bir insan, onu kendi dilinize çevirdiğinizde, bazı şeyleri çok güzel ifade ettiğini görüyorsunuz. Onun kitabı, felsefenin haricinde bir bakış açısının, yani sağlıklı insan aklının var olduğuna değiniyor, sanat ve bilimin felsefeden bağımsız olarak, doğal insani güçlerin serbestçe etkisi sayesinde en iyi şekilde gelişeceği görüşünü benimsiyor. Bu tamamen bizim değirmenimizi çalıştıracak su. Ben kendimi her zaman felsefeden bağımsız tutmuşumdur; sağlıklı insan aklının görüşü, aynı zamanda benim görüşümdür, yani Schubarth'ın sözü, benim yaşamım boyunca söylediklerimi ve yaptıklarımı onaylıyor.

Onda hiç beğenmediğim tek şey ise, bazı şeyleri söylediğinden daha iyi biliyor olması, yani her zaman çok dürüst davranmaması. Hegel gibi o da Hıristiyan dinini hiçbir alakası olmayan felsefenin içine çekiyor. Hıristiyan dini kendi içinde, felakete sürüklenmiş, acı çeken insanlığın zaman zaman ilerleme kaydettiği güçlü bir olgu; bu etkiyi görmek bile, Hıristiyanlığı tüm felsefelerin üzerine çıkarmaya ve onun felsefenin desteğine ihtiyacı olmadığını göstermeye yeter. Aynı şekilde filozofun da örneğin sonsuz varoluş gibi bazı öğretileri kanıtlaması için, dinin saygınlığına gereksinimi yok. İnsan ölümsüzlüğe inanmalı, doğasına uygun düştüğü için buna hakkı da var, dinsel vaatlere güvenmeli; ama filozof, ruhumuzun ölümsüzlüğünün bir efsaneden ibaret olduğu görüşünü benimserse, bu çok hafif bir şey olur ve çok anlamlı olmaz. Ölümsüzlük inancı bana göre faaliyet kavramından çıkmıştır; çünkü eğer ben ölünceye kadar durmadan çalışacaksam, doğa da bana varoluşun bir başka biçimini hazırlamakla yükümlüdür, şayet şimdiki halimi benim ruhum daha fazla taşıyamayacaksa."

Bu sözler karşısında kalbim hayranlık ve sevgi ile çarptı. Şimdiye kadar insanı soylu eyleme bundan daha çok davet eden bir başka öğreti dile getirilmedi hiç diye düşündüm. Çünkü, eğer sonsuz yaşamın güvencesi varsa, kim ölünceye kadar yorulmaksızın çalışıp çabalamak istemez ki.

Goethe içinde desenlerin ve gravürlerin bulunduğu bir dosya açtı. Birkaç tanesine sessizce bakıp çevirdikten sonra, bana Ostade'nin tablosundan

yapılmış güzel bir gravür uzattı. "İşte," dedi, "bizim *Good man und good wife*'ımız[120] için düşünülmüş sahne." Büyük bir sevinçle gravüre baktım. Bir köy evinin içini görüyordum, mutfak, oturma ve yatak odası, hepsi aynı yerdi, sadece bir oda. Kadın ve erkek birbirine yakın bir şekilde karşılıklı oturmuşlardı; kadın iplik eğiriyor, adam da yün sarıyordu; ayaklarının dibinde bir erkek çocuk vardı. Arka planda bir yatak ve her yanda kaba saba, insana hep lazım olan ev gereçleri; kapı doğrudan dışarıya açılıyordu. Karı-koca mutluluğu denince akla ne geliyorsa, bu gravür çok mükemmel gösteriyordu; memnuniyet, huzur, birbirini seven karı kocanın çift olmanın verdiği duygu içinde bir parça kendinden geçme hali, birbirlerine bakan erkeğin ve kadının yüzlerinden okunuyordu. "Bu resme baktıkça," dedim, "insan kendini daha iyi hissediyor; kendine özgü bir çekiciliği var." – "Cinselliğin çekiciliği," dedi Goethe, "bu tip konularda fazlasıyla kendini hissettirir, bunu hiçbir sanat görmezden gelemez. Sanatçının düşünsel olanı yakalamaya çalıştığı daha yüce konularda ise, cinselliği layıkıyla işlemesi, duygulu ve sıcak olması zordur. Bu noktada genç ya da yaşlı olmak, olumlu ya da engelleyici olabilir, bundan ötürü sanatçı yaşadığı yılları hesaba katmalı ve konusunu ondan sonra seçmelidir. Şehvet duygularımla konunun düşünsel yönüne nüfuz edecek ve canlı kılabilecek kadar genç olduğum için, benim *Iphigenie*'m ve *Tasso*'m başarılı olmuştur. Şimdi benim yaşımda böylesi düşünsel konular bana uygun düşmez, ben daha çok cinselliğin bir ölçüde konunun içinde olduğu durumları seçmeye çalışıyorum. Genast'lar burada kalırlarsa, sizler için iki oyun yazacağım, her ikisi de tek perdelik ve düzyazı olacak. Birisi bir düğünle son bulacak bir komedi, diğeri ise sonunda iki cesedin geriye kaldığı zalim ve sarsıcı türden olacak. Bu ikincisi Schiller'in döneminden kaynaklanıyor, o benim teşvikim üzerine bununla ilgili bir sahne yazmıştı. Her iki konuyu da ben uzun süre düşündüm, ayrıntıları tümüyle o kadar aklımdaki, her birini bir hafta içinde dikte ettirip bitirebilirim, aynı *Bürgergeneral*'de yaptığım gibi."

"Yapınız," dedim, "her iki oyunu da mutlaka yazınız; *Seyahat Yılları*'ndan sonra bu sizin için bir tazelenme olur ve size kısa bir seyahat gibi gelir. Tiyatroya yapacağınız her katkı için dünya mutlu olacaktır, çünkü artık kimse böyle bir şey beklemiyor sizden."

"Söylediğim gibi," Genast'lar burada kalırlarsa, sanırım sizi sevindireceğim. Ama bu olasılık yoksa, teşvik de yok demektir, çünkü kağıt üzerindeki bir oyunun hiçbir anlamı yok. Şair, oyunu ortaya koyacağı

araçları tanımalı, rollerini, oynayacak oyuncuların kişiliğine göre yazmalıdır. Genast ve karısı oynayacak olursa, onların yanına La Roche, Bay Winterberger ve Madam Seidel'i de alırım, böylece ne yapacağımı bilirim, projemin nasıl sahneleneceğinden emin olurum."

"Tiyatro için yazmak," diye devam etti Goethe, "kendine özgü bir şey, tüm ayrıntıları ile bilinmiyorsa, hiç yazılmaması daha iyi. Herkesin, sahnede ben de ilginç karşılanabilirim diye düşünmesi enteresan bir olgu; ama hiç de öyle değil! Bazı şeyleri okumak çok zevklidir, düşünmek çok zevklidir, ama sahneye koyulduğunda tamamen farklı görünebilir, kitapta bizi cezbeden şey, sahneye çıkınca üzerimizde soğuk bir etki uyandırabilir. Benim *Hermann ve Dorothea*'m okunduğunda, sahnede de seyredilebileceğini düşünürsünüz. Töpfer, onu sahneye koymak için özenmiştir; ama bir de çok iyi oynanmazsa, ne olur, ortaya ne çıkar, her bakımdan iyi bir oyun olduğunu kim söyleyebilir? Tiyatro için yazmak, bilinmesi gereken bir iş, ve bu iş sahip olunması gereken bir yetenek ister. Her ikisi de nadir bulunur, ikisinin bir arada bulunmadığı yerde, iyi bir şeyin ortaya çıkması zordur."

Pazartesi, 9 Şubat 1829

Goethe *Gönül Yakınlıkları* hakkında çok şey söyledi, özellikle de daha önce yaşamında hiç tanımadığı ve görmediği bir figür olan Mittler'in kişiliğinde bulunan şeyler hakkında. "Karakterin," dedi, "bir parça gerçekliği olmalı ve dünyada birçok kez yaşamış olmalı. *Gönül Yakınlıkları*'nda yaşamamış olduğum tek bir satır bile yoktur ve sıradan bir okuyucunun bir kez okumakla algılayabileceğinden daha çok şey vardır içinde."

Salı, 10 Şubat 1829

Büyük bir girişim diye özel bir ilgi gösterdiği Bremen liman inşaatı ile ilgili harita ve planlara Goethe'yi gömülmüş halde buldum.

Sonra Merck'ten çok konuşuldu, Goethe onun 1776 yılında Wieland'a gönderdiği, düşünsel açıdan oldukça zengin, ama çok da iyi olmayan dört vurgulu, çifter çifter uyaklı, şiir formunda yazılmış, edebi değeri olan bir mektubunu bana okudu. Şiirin oldukça neşeli içeriği özellikle Jacobi'yi

hedef almıştı, Wieland onu *Merkur*'da çıkan olumlu bir eleştirisi nedeniyle gözünde fazla büyütmüş olmalıydı, Merck de onu bu yüzden hoş görmüyordu zaten.

O dönemin kültür yapısının durumuyla ilgili olarak, coşkunluk akımı denen dönemden yüce bir kültüre sahip olarak çıkmanın kolay bir şey olmadığına değinildi.

Onun Weimar'daki ilk yılları hakkında konuşuldu. Şiir dehası, saraydaki işi ve devlet katındaki çeşitli görevleri sayesinde daha yüce bir amaç uğruna lehine çevirmek zorunda kaldığı gerçekle çelişkiye düşmüş. Bu yüzden ilk on yılda önemli sayılabilecek şiirler ortaya koyamamış. Fragmanlar okumuş. Aşk ilişkileri yüzünden dünyası kararmış. Baba saray yaşamını sürekli olarak çekilmez bulmuş.

Yaşadığı yeri değiştirmemesi, aynı deneyimleri ikinci kez yaşamak zorunda kalmaması lehine olmuş.

Yeniden şiirle ilgili ürünler vermek için İtalya'ya kaçış. Başaramayacağı korkusuyla bundan başkalarının haberi olsun istememiş. Bu nedenle önemli bir sır. Roma'dan düke mektup yazmış.

İtalya'dan döndüğünde kendinden beklentileri çok büyük.

Düşes Amalie. Mükemmel insani duyarlılıkları olan ve hayatın tadını çıkarmasını bilen kusursuz prenses. Prenses onun annesini çok sevmiş ve onun sürekli olarak Weimar'a yerleşmesini istemiş. Ama o istememiş.

Faust'un ilk bölümleri hakkında konuşuldu.

"*Faust* benim *Werther*'imle birlikte oluştu; 1775 yılında onu da Weimar'a getirdim. Onu mektup kağıtlarına yazmıştım ve üzerine hiçbir işaret koymamıştım; iyi ve gerçekleşme olasılığı olmayan tek satır bile yazmaktan kaçınmıştım."

Çarşamba, 11 Şubat 1829

Yapı İşleri Müdürü Coudray Goethe'de yemekte idi. Coudray, kızların gittiği endüstri okulundan ve kimsesizler yurdundan, bu ülkenin bu tür kurumlarının içinde en iyileri diye çok şey anlattı; ilki grandüşes, ikincisi

ise Grandük Karl August tarafından kurulmuştu. Sahne dekoru ve yol inşaatı üzerine de bir şeyler konuşuldu. Coudray, Goethe'nin önüne prenslik için düşünülen küçük bir kilisenin taslağını koydu. Saray mensuplarının oturacağı yer konusu ele alındı; Goethe'nin itirazları oldu, Coudray de bunları onayladı. Yemekten sonra Soret geldi. Goethe bize tekrar tekrar Bay von Reutern'in resimlerini gösterdi.

Perşembe, 12 Şubat 1829

Goethe bana yeni yazdığı, *Kein Wesen kann zu nichts zerfallen* vd.[121] (Hiçbir Canlı Yok Olamaz) adlı oldukça güzel şiirini okudu. "Ben bu şiiri, ‘Var olmakta direnen her şey sonunda yok olur' vd. dizesine, karşı deyiş[122] olsun diye yazdım," dedi, "bu dizelerin bazıları çok aptalca, bazılarını da doğa araştırmacılarının toplantısını fırsat bilen Berlinli dostlarım, benim canımı sıkmak için altın harflerle yazıp hazırlamışlar."

Goethe'nin mükemmel bir karakter diye yücelttiği büyük matematikçi Lagrange hakkında konuşuldu. "O iyi bir insandı," dedi, "bu yüzden büyük biriydi. Çünkü, eğer iyi bir insan bir de yetenekli ise, ister sanatçı, ister doğa araştırmacısı, ister şair, isterse de başka bir şey olsun fark etmez, her zaman dünyaya olumlu yönden etik bir katkısı olur."

"Dün Coudray'i daha yakından tanımış olmanız," diye devam etti Goethe, "benim için hoş bir şey. Kalabalıkta nadiren konuşur, ama biz bizeyken, onun ne kadar mükemmel bir ruh ve karaktere sahip olduğunu gördünüz. Başlangıçta birçok itirazlarla karşılaştı, ama şimdi kendini kabul ettirdi ve sarayın ona gösterdiği eksiksiz yakın ilgi ve güvenin tadını çıkarıyor. Coudray içinde yaşadığımız dönemin en usta mimarlarından biri. O bana, ben de ona destek oldum, bu ikimizin de yararına oldu. Keşke onu elli yıl önce tanımış olsaydım!"

Goethe'nin sahip olduğu mimari bilgiler üzerine konuştuk. "İtalya'da çok şey öğrenmiş olmalısınız." dedim. "Bana ciddiyet ve büyüklük gibi kavramların ne olduğunu öğretti İtalya," diye yanıt verdi, "ama beni becerikli kılamadı. Beni öncelikle geliştiren Weimar Sarayı'nın inşaatı oldu. Ben de çalışmalara katılmak durumunda kaldım, hatta binanın cephesindeki sıva pervazlarını çizmem gerekmişti. Bu işi yapanlardan bir ölçüde daha iyi

başardığımı söyleyebilirim, çünkü benim gösterdiğim çaba onlardan daha üstündü."

Söz Zelter'den açıldı. "Ondan bir mektup aldım," dedi Goethe, "birçok şeyin yanı sıra, bir aryayı oldukça yumuşak, güçsüz ve duygusal bir tarzda okuyan kız öğrencilerinden birinin yüzünden *Mesias*'ın çok kötü sahnelendiğini yazıyor. Güçsüzlük yüzyılımızın tipik özelliği. Ben bunun Almanya'da Fransızlardan kurtulma çabasının bir sonucu olarak ortaya çıktığını düşünüyorum. Ressamlar, doğa araştırmacıları, heykeltıraşlar, müzik adamları, şairler, çok az sayıda istisna dışında hepsi güçsüz, kitlenin tümü için durum daha farklı değil."

"Yine de," dedim, "*Faust*'a uygun bir beste yapılacağına dair ümidim kırılmış değil."

"Bu tümüyle olanaksız." dedi Goethe. "Bazı bölümlerde olması gereken, tiksindirici, iğrenç, korkunç öğeler çağın eğilimlerine ters. Müzik *Don Giovanni*'nin karakterinde olmalı; *Faust*'u Mozart bestelese iyi olurdu. Meyerbeer de belki bunu yapabilir, ama o böyle bir işe girişmeye kalkışmaz; İtalyan tiyatrosu ile çok fazla içli dışlı olmuş durumda."

Daha sonra hangi bağlamda, ne ile ilgili olarak söylediğini artık hatırlayamadığım aşağıdaki önemli şeyleri söyledi Goethe.

"Önemli ve akıllı ne varsa," dedi, "azınlık içinde var olur. Halkın ve kralın karşı olduğu bakanlar vardır, onlar büyük projelerini yalnız başlarına gerçekleştirirler. Akıl popüler olur diye kimse aklından geçirmesin. Tutkular ve duygular popüler olabilirler, ama akıl her zaman için birkaç mükemmel insanın mülkiyetinde olacaktır."

Cuma, 13 Şubat 1829

Goethe ile yemekte yalnızız. "*Seyahat Yılları*'nı bitirdikten sonra," dedi, "Soret ile çeviriyi[123] ilerletmek için tekrar botanik konusuna döneceğim. Yalnız bunun, beni fazlasıyla geniş bir çalışmanın içine sokacağından ve sonunda yine bir kabusa dönüşeceğinden korkuyorum. Büyük sırlar hâlâ daha gizlerini koruyorlar; bazı şeyleri biliyorum, birçok şey hakkında bir fikrim var. Size bazı şeyler açıklamak ve kendimi değişik bir biçimde ifade etmek istiyorum:

Bitki boğum boğum büyür ve en ucunda çiçek ve tohumlarla son bulur. Hayvanlar dünyasında da durum bundan farklı değil. Tırtıl ve solucan da boğum boğumdur ve boğumların sonunda bir kafa vardır, daha gelişmiş hayvanlar ve insanlarda da, birbirine eklenerek sonunda içinde yoğun halde güçlerin bulunduğu kafa ile son bulan bir omurga vardır.

Her canlıda olan bu durum, toplu halde yaşayan tüm canlılar için de aynıdır. Arılar da birbirine bağlı ayrıntıların oluşturduğu bir dizidir ve bir topluluk halinde ortaya bir şey koyarlar, bütün topluluğun beyni olarak görülebilecek kraliçe arıyı seçerek, işi nihayetlendirirler. Bunun nasıl gerçekleştiği bilinmiyor, ifade etmek zor, ama bu konuda fikirlerim olduğunu söyleyebilirim.

Bir halk da korunmak ve zor durumda kalmamak için yarı tanrılar gibi zirvede duran kahramanlarını böyle ortaya çıkarır; örneğin Fransızların şiirsel güçleri Voltaire'de bir araya gelmiştir. Bir halkın buna benzer liderleri, faaliyet gösterdikleri nesil içinde önemlidirler; bazıları daha sonraki zamanlarda da kalıcı olur, ama birçoğunun yerini başkaları doldurur ve onlar bir sonraki dönemde unutulurlar."

Bu önemli düşünceler beni mutlu etti. Goethe daha sonra, öncelikle fikirlerini kanıtlamayı görev bilen doğa araştırmacıları hakkında konuştu. "Bay von Buch yeni bir kitap yayımladı," dedi, "kitabın başlığı bile bir varsayım içeriyor. Yazdıklarının konusu, nereden ve nasıl geldiği bilinmeyen granit bloklarıymış. Bay von Buch bu tür granit bloklarının büyük bir güç tarafından içten dışarıya doğru fırlatılıp patlatıldığı varsayımını ima etmek istediği için, bundan hemen başlıkta dağılan granit blokları diye söz ediyor, çünkü dağılma aşaması çok yakınmış, saf okuyucu da nasıl olduğunu anlamadan, yanılgının tuzağına düşüyor.

Bunların hepsini anlamak için, insanın yaşını başını almış olması, deneyimlerinin giderlerini karşılayabilmek için de yeterince parasının olması gerekiyor. Söylediğim her düşünceli söz bana bir cüzdan dolusu paraya mal oldu; mal varlığımın yarım milyon kadarı, şimdi bildiklerimi öğrenmek için avuçlarımdan uçup gitti, sadece babamın bütün varlığı değil, aynı zamanda benim maaşım ve elli yıldan fazla bir zamandır yapıtlarımdan sağladığım önemlice gelir de buna dahil. Ayrıca bir buçuk milyonun da, kendilerine çok yakın olduğum, onlara ayak uydurup başarılarına ve

başarısızlıklarına katıldığım saray mensuplarının büyük hedefleri için gittiğini görüyorum.

İnsanın yeteneğinin olması yeterli değil, akıllı olmak için başka şeylerin de olması gerekiyor; iyi şartlarda yaşamak ve kumar oynayan insanların kartlarını görüp, kazanmak ya da kaybetmek üzere oyuna katılmak gerekiyor.

Doğa bilimleri ile ilgili çabalarım olmasaydı, insanları hiç tanımamış olacaktım. Salt görme ve düşünme eylemini, aklın ve duyumların yanılgılarını, karakter zayıflıklarının yanı sıra güçlü karakter özelliklerini bu kadar yakından izleme olanağına başka hiçbir alanda sahip olunamaz, her şey az ya da çok esnek ya da değişkendir ve her şey az ya da çok tartışılabilir; ama doğa şakaya gelmez, her zaman gerçek, her zaman ciddi, her zaman katı; her zaman haklıdır, hatalar ve yanılgılar her zaman insana özgüdür. Doğa yetersiz olanı hor görür, sadece yeterli, hakiki, saf olana boyun eğer ve ona sırlarını açar.

Akıl onun yüceliğine erişemez, insanın tanrısallığa dokunmak için aklın en üst katına ulaşabilme yeteneğine sahip olması gerekir, tanrısallık ilk olgularda, etik olanın yanı sıra maddi olanda kendini ortaya koyar ve onların arkasında durup onlardan yola çıkar.

Tanrısallık canlı olanda etkindir, ama ölü olanda değil; o oluşmakta olanda ve dönüşmekte olandadır, ama olmuş olanda ve sabit olanda değil. Bundan ötürü akıl da tanrısallığa olan eğilimi nedeniyle oluşmakta olan, canlı olanla ilgilidir; akıl olmuş olan ve sabit olanla, eğer kendisine faydası dokunacaksa ilgilidir.

Mineraloji işte bu yüzden hem akla, hem pratik yaşama faydası olan bir bilim dalıdır, çünkü konuları oluşum evresini geride bırakmış cansız şeylerdir, bir senteze varmak düşünülemez. Gerçi meteorolojinin konuları canlıdır, her gün etkili olur ortaya bir şeyler koyar, bir senteze ulaşır; ama katkıları o kadar çok yönlüdür ki, insan o sentezle boy ölçüşemez ve bu yüzden gözlemler ve araştırmalarla boşuna uğraş verir. Biz düşsel adalara doğru varsayımlardan yola çıkarız, ama asıl sentez galiba keşfedilmemiş bir ülke olarak kalır. Bitkiler ve renkler gibi böylesi kolay konularda bile bazı sentezlere ulaşmanın ne kadar zor olduğunu düşününce, bu beni şaşırtmıyor doğrusu."

Pazar, 15 Şubat 1829

Goethe *Seyahat Yılları* için yazılan doğa tarihi ile ilgili aforizmaların redaksiyonundan dolayı beni büyük övgülerle karşıladı. "Kendinizi doğaya adayın," dedi, "siz bunun için doğmuşsunuz, ama önce renk kuramı için bir özet yazın." Bu konu hakkında hayli konuştuk.

Aşağı Ren bölgesinden bir sandık[124], kazılardan çıkmış antik kaplar, mineraller, küçük kilise resimleri, karnaval şiirleri geldi, yemekten sonra hepsi paketlerinden çıkarıldı.

Salı, 17 Şubat 1829

Der Großkophta (Kopt Büyücüsü) üzerine çok konuştuk. "Lavater," dedi Goethe, "Cagliostro'ya[125] ve onun mucizelerine inanıyordu. Sahtekâr diye maskesi düşürüldüğünde, Lavater onun başka bir Cagliostro olduğunu, mucizeler yaratan Cagliostro'nun kutsal biri olduğunu iddia etmişti.

Lavater çok iyi yürekli bir insandı, ama kendini büyük yanılgılara kaptırdı; çok katı gerçek ona uygun değildi, hem kendini, hem başkalarını kandırdı. Bu yüzden aramız tamamen bozuldu. Son olarak onu Zürich'te gördüm, o beni fark etmedi. Kılık değiştirmiş, ağaçlı bir yolda ilerliyordum, bana doğru geldiğini gördüm, Uzaklaşmaya çalıştım, yanımdan geçti ama beni tanımadı. Yürüyüşü turnaya benzerdi, bu yüzden Blocksberg'de[126] turna diye bilinir."

"*Physiognomik* (Fizyonomi) adlı yapıtından bir sonuç çıkaracak olursak, Lavater doğayla ilgili biriydi diyebilir miyiz?" diye Goethe'ye sordum. "Kesinlikle hayır," diye yanıt verdi Goethe, "o sadece etik ve dinsel şeylerle ilgiliydi. Lavater'in *Physiognomik*'inde hayvan kafatası ile ilgili ne varsa benden alınmıştır."

Sohbet Fransızlardan ve Guizot'nun, Villemain'in ve Cousin'in verdiği derslerden açıldı, Goethe bu adamların görüşlerinden büyük bir saygıyla söz etti, hepsinin her şeyi özgür ve yeni bir bakış açısıyla değerlendirdiğini ve her bakımdan hedefe doğru ilerlediğini söyledi. "Sanki şimdiye kadar," dedi Goethe, "bir bahçeye dolaşık yollardan, dönemeçlerden geçerek gelmişiz gibi, bu adamlar duvarı delip, bahçeye giden en geniş yola açılan bir kapıyı hemen o delikte yapacak kadar cesur ve özgürler."

Cousin'den Hint felsefesine geçtik. "Bu felsefe," dedi Goethe, "eğer İngilizlerin haberleri doğru ise, yeni bir şey içermiyor, bu felsefede daha çok hepimizin başından geçen dönemler tekrarlanıyor. Çocuk kaldığımız sürece duyumcuyuz, sevdiğimiz ve sevdiğimiz şeyde aslında hiç de bulunmayan özellikleri ona mal ettiğimiz sürece de idealistiz. Sevgi bocalar, sandığımızdan daha kısa sürede sadakatten kuşkulanır, şüpheci oluveririz. Yaşamın geri kalan tarafı önemsizdir, oluruna bırakırız, aynı Hint filozofları gibi tüm isteklerimizden arınmış oluruz sonunda.

Alman felsefesinde uğraşılacak iki şey daha var. Kant *Salt Aklın Eleştirisi*'ni yazdı, onunla çok yol alındı, ama işin sonuna gelinmiş değil. Şimdi yetenekli, önemli biri çıkıp, insan zekâsının ve duyumun eleştirisini yazmalı, eğer bu da aynı şekilde başarılı bir çalışma olursa, Alman felsefesinde yapılmasını isteyeceğimiz başka bir şey kalmayacak."

"Hegel," diye devam etti Goethe, "*Berliner Jahrbücher*'de[127] Hamann üzerine bir eleştiri yazdı, şu günlerde onu okuyorum, tekrar tekrar okuyorum, eleştiriyi çok beğendiğimi söylemeliyim. Hegel'in eleştirmen olarak yorumu her zaman iyi olmuştur zaten.

Villemain de aynı şekilde eleştiri konusunda oldukça başarılı. Fransızlar, kendini Voltaire'le yetiştirmiş bir yeteneği bir daha hiç görmeyecekler. Voltaire'in erdemlerini ve hatalarını görebildiği için, Villemain'in fikir yönünden Voltaire'den daha üstün olduğu bile söylenebilir."

Çarşamba, 18 Şubat 1829

Renk kuramı üzerine konuştuk, diğer şeylerin yanı sıra bulanık renkteki bardakların ışık karşısında sarı, karanlıkta ise mavi göründüğünden ve sonuçta bardakların ilk olgu gözlemini onayladığından söz ettik.

"İnsanın ulaşabileceği en uç şey," dedi Goethe bu vesile ile, "şaşkınlık, eğer onu ilk olgu şaşırtıyorsa, rahat olabilir; karşısına daha üst düzeyde bir şey çıkmayacak demektir, bunun arkasında daha fazla bir şey aramamalıdır, burası sınırdır. Ama ilk olguyu görmek genellikle insana kâfi gelmez, daha ileriye gitmek gerek diye düşünüyorsanız, aynaya bakıp, onu hemen ters çevirerek diğer tarafında ne var diye bakmak isteyen çocuktan farkınız yok demektir."

Söz Merck'ten açıldı, ben de, "Acaba Merck doğa çalışmaları ile ilgilendi mi?" diye sordum. "Evet, tabii," dedi Goethe, "hatta doğa tarihi ile ilgili önemli koleksiyonları var. Merck her bakımdan çok yönlü bir insandı. Sanatı da severdi, iyi bir eseri, onun değerini anlamadığını düşündüğü bir gericinin elinde görse, onu kendi koleksiyonuna katmak için her türlü yola başvururdu. Böyle şeylerde çok acımasızdı, her türlü yol onun için olağandı, başka türlü işin içinden çıkamıyorsa, büyük sahtekârlıklara bile karşı değildi." Goethe bu tür birkaç ilginç şey anlattı.

"Merck gibi bir insan," diye devam etti, "bir daha dünyaya gelmez, eğer gelirse de dünya onu başka türlü yetiştirir. Merck'le benim gençliğimiz her bakımdan iyi bir döneme rastlamıştı. Alman edebiyatı, insanların üzerine keyifle çok güzel şeyler resmetmeyi umduğu boş bir panoydu henüz. Şimdi öyle doldurulmuş ve kirletilmiş ki, insanda bakacak heves bile bırakmadı, akıllı bir insan çıksa bile, nereye ne çizeceğini bilemez artık."

Perşembe, 19 Şubat 1829

Goethe ile çalışma odasında yemek yedik. Çok neşeliydi, bana o gün güzel şeyler olduğunu, Artaria[128] ve sarayla yapılacak bir anlaşmanın da başarıyla sonuçlanacağını düşündüğünü söyledi.

Sonra *Egmont* hakkında epeyce konuştuk, tiyatro oyunu Schiller'in yaptığı düzeltmeler ışığında bir önceki akşam sahnelenmişti, oyunun bu redaksiyonla gördüğü zararlar dile getirildi.

"Prenses figürünün çıkarılmış olması," dedim, "birçok yönden iyi olmamış; oyun için o vazgeçilmez bir karakter. Her şey sadece bu prenses sayesinde daha yüce, daha soylu bir karaktere sahip olduğu için değil, aynı zamanda politik durumlar, özellikle de İspanya sarayı ile ilişkili olarak onun Machiavelli ile yaptığı diyaloglar sayesinde tümüyle daha açık ve kesin biçimde ortaya çıktığı için."

"Tartışmasız öyle." dedi Goethe. "Ayrıca prensesin *Egmont*'a duyduğu sempatinin onda yarattığı pırıltı sayesinde *Egmont* da önem kazanıyor, aynı Klärchen'in prensesleri alt edip Egmont'un tüm aşkına yalnız başına sahip olduğunu gördüğümüzde yücelmesi gibi. Elbette bunların hepsi, yapıtın bütününü zedeleme riski taşımayan çok nefis etkiler."

"Birçok erkek rolü arasında," dedim, "Klärchen gibi tek bir kadın figür bana çok zayıf ve biraz da bastırılmış geldi. Ama prenses sayesinde tablonun bütünü daha bir dengeleniyor. Oyun içinde ondan bahsedilmesi çok şey ifade etmez, bizzat ortaya çıkması etkileyici olur."

"Siz durumu gayet iyi kavramışsınız." dedi Goethe. "Oyunu yazdığımda, tahmin edeceğiniz gibi her şeyi dengelemiştim, bu yüzden yapıtın bütünü hesaba katılarak düşünülmüş bir ana figürün çekip çıkarılması sonucu yapıtın bundan önemli ölçüde etkilenmiş olmasında şaşılacak bir şey yok, çünkü o figür bütünün bir parçası ve onun sayesinde yapıt bütünlüğünü koruyordu. Ama Schiller'in doğasında dayatmacı bir yan vardı; işlenen konuya yeterince dikkat etmeksizin, sık sık önyargılarına göre hareket ederdi."

"Buna katlanmış olmanız ve bu kadar önemli bir durumda ona kayıtsız şartsız özgürlük vermiş olmanız," dedim, "eleştirilecek bir şey."

"İnsan bazı şeylere genellikle olduğundan daha ilgisiz kalabiliyor." diye yanıtladı Goethe. "Bir de o zamanlar ben başka şeylerle çok meşguldüm. Tiyatroyla olduğu kadar Egmont'la da fazla ilgili değildim, Schiller'e müdahale etmedim. Şimdi yapıtımın basılı halde şurada olması ve onu ilk yazdığım haliyle kısaltmadan, aslına sadık kalarak sahneleme anlayışına sahip tiyatroların olması en azından bir avuntu benim için."

Sonra Goethe renk kuramını, onun bir özetini yazmak konusundaki önerisini düşünüp düşünmediğimi sordu. Ona bu konuda düşündüklerimi söyledim, ben ona konunun önemini belirtmek isterken, nasıl olduysa birden fikir ayrılığına düştük.

Gözlemde bulunan biri, kış mevsiminde bulutsuz günlerde güneş parlarken kar üzerindeki gölgelerin genellikle mavi renge büründüğünü bilir. Goethe *Renk Kuramı*'nda bu olguyu öznel olgular olarak değerlendirir, esas aldığı şey, yüksek dağların zirvelerinde oturmuyorsak, güneş ışığının tamamen beyaz olarak değil, az ya da çok sisli atmosferden geçerek sarı ışık huzmesi halinde üzerimize düştüğüdür; yani güneş tarafından aydınlatılan kar tamamen beyaz değil, sarımtırak bir renge bürünmüş bir yüzeydir, bu yüzey mavi rengi ortaya çıkaracak şekilde gözü aksi yönde teşvik eder. Karın üzerinde görülen mavi gölge bu açıklamaya göre teşvik edilmiş bir

renktir, Goethe bu olguyu da bu bölüm altında araştırıyor ve sonra Saussure tarafından Montblanc'da yapılan gözlemleri çok tutarlı bir şekilde açıklıyor.

Bugünlerde, Goethe'nin nazik ricasını yerine getirebilir miyim, renk öğretisinin bir özetini çıkarabilir miyim diye kendimi denemek için *Renk Kuramı*'nın ilk bölümünü yeniden okuduğumda, kar ve güneş ışığının da yardımıyla az önce sözü edilen mavi gölge olgusunu bir kez daha yakından inceleyecek duruma geldim, o zaman Goethe'nin yaptığı araştırmada bir yanılgıya kapıldığı sürpriziyle karşılaştım. Bu saptamaya nasıl vardığımı anlatmalıyım.

Oturma odamın pencerelerinden doğruca güneye, önünde bir binanın bulunduğu bir bahçeye bakıyorum, bu bina kışın güneş alçak olduğu zaman bahçenin yarısını kaplayan bir gölge oluşturuyor karşımda.

Karda bu gölgenin düştüğü yüzeye birkaç gün önce gökyüzü masmavi ve güneş ışıl ışılken baktım, tüm yüzeyi mavi görmek beni şaşırttı. Kendi kendime bu, gözün teşviki ile ortaya çıkan renk olamaz dedim, çünkü gözüm bu zıtlığı ortaya koyabilecek olan güneşin vurduğu yüzeyle temas halinde değildi; mavi kütleden başka bir şey görmüyordum. İyice emin olmak ve komşu çatıların göz kamaştıran ışığının gözümü almasını önlemek için, bir sayfa kağıdı rulo yapıp, gölgeli yüzeye böyle bir boruyla baktım, mavi rengin değişmeden aynı kaldığını gördüm.

Bu mavi gölgenin öznel bir şey olmadığı konusunda bir kuşkum kalmamıştı. Renk oradaydı, benim dışımda, kendi başınaydı, benim onun üzerinde bir etkim yoktu. Peki bu neydi? Orada olduğuna göre nasıl oluşmuştu?

Bir kez daha etrafıma baktım ve bilmeceyi çözebileceğimi sezdim. Kendi kendime, gölgenin aşağıya doğru çektiği mavi gökyüzünün yansıması ne olabilir diye sordum. Şu kayıtlara geçmiş: Renk gölgenin akrabasıdır, fırsat bulur bulmaz, renk gölge ile birleşmeye hazırdır, onun içinde ve onun sayesinde kendini gösterir.

Sonraki günler varsayımımı kanıtlama fırsatını verdi. Tarlalarda yürüyordum, hava bulutluydu, güneş kümeler halindeki dumana benzeyen sisin arasından parlıyordu ve karın üzerine tamamen sarı bir ışık yayıyordu; güneş net gölgeler oluşturacak kadar kuvvetli etkiye sahipti, Goethe'nin

kuramına göre pırıl pırıl bir mavi rengin oluşması gerekiyordu. Ama oluşmadı, gölgeler gri kaldı.

Bir sonraki sabah bulutlu bir havada güneş zaman zaman görünüyordu ve karda belirgin gölgeler oluşturuyordu. Ama onlar da aynı şekilde mavi değil gri idi. Her iki durumda da gölgeye kendi rengini verecek mavi gökyüzünün aksi yoktu.

Yani Goethe'nin inceden inceye düşünülmüş doğa olayı ile ilgili araştırmasının doğruluğunun onaylanmaması ve *Renk Kuramı*'ndaki bu konunun işlendiği paragrafların acilen yeniden ele alınması gerektiği konusunda yeterince fikir sahibi olmuştum.

Bunun benzeri bir şey, bir mum ışığının yardımı ile sabah erken gün doğarken ve akşamın ilk alacakaranlığında, aynı şekilde aydınlık ay ışığında, özellikle iyice görünen renkli çift gölge olarak karşıma çıktı. Buradaki gölgelerden birinin, yani mum ışığının aydınlattığı sarı rengin nesnel türden olduğu ve bulanık araçlar öğretisine dahil olduğu Goethe tarafından ifade edilmemişti, bu böyle olduğu halde; güçsüz gün ışığı ya da ay ışığı tarafından aydınlatılmış diğer mavi veya mavi-yeşil gölgeyi o öznel buluyor, bunu beyaz kağıt üzerinde yayılan mum ışığının sarı aydınlığı sayesinde gözün teşvik ettiği renk olarak görüyordu.

Bu kuramın, olayı titizlikle gözlediğim halde, aynı şekilde tamamen doğrulanmadığını gördüm; sanki dışarıdan içeriye giren zayıf gün ışığı veya ay ışığı, kısmen gölge sayesinde, kısmen mum ışığının teşvik edici sarı ışığı sayesinde güçlenen mavi tonda bir rengi beraberinde getiriyormuş gibiydi, yani burada da nesnel bir esas ortaya çıkıyordu ve buna dikkat edilmesi gerekiyordu.

Ay gibi, doğan günün ışığının da solgun olduğu bilinir. Gün doğumunda veya ay ışığında baktığınız bir insan yüzü, birçok deneyimin doğruladığı gibi solgun görünür. Shakespeare de bunu biliyor olmalıydı, çünkü Romeo'nun gün doğumunda sevgilisinden ayrılıp gittiği ve açık havada birden herkese çok soluk göründüğü sahnenin ardında yatan bu gerçek olmalı. Böyle bir ışığın solgunlaştırma etkisi yine de yeterli bir işarettir, mavi ya da yeşil camdan bir ayna gibi böyle bir ışık aynı etkiyi yaratarak, yeşil ya da mavi aydınlığı beraberinde getirir. Ama aşağıda yazılanlar da tezimin doğrulanmasının bir devamı niteliğinde.

Akıl gözüyle bakıldığında ışığın tamamen beyaz olduğu düşünülür; ama deneye dayalı, fiziksel gözümüzle algıladığımız ışık nadiren böyle bir saflıkta görünür; sisin içinden geçerek ya da genellikle değişmiş halde, ya artı ya da eksi tarafa dahil olma, ya sarı ya da mavi renkte görünme eğilimi vardır daha çok. Dolaysız gelen güneş ışığı bu durumda kesin olarak artı tarafa, sarı tarafa eğilim gösterir, mum ışığı da aynı şekilde; ama hem ay ışığı, hem de sabah ve akşam alacasında etkili olan gün ışığı, her ikisi de sabah ve akşam alacasında değişen, doğrudan değil yansıyan ışıklardır, edilgen tarafa, eksi tarafa eğilim gösterirler ve göze mavi renkte görünürler.

Alacakaranlıkta ya da ay ışığında beyaz bir tabaka kağıt serilip, yarısı ay ya da gün ışığı, diğer yarısı da mum ışığı tarafından aydınlatılırsa, bir yarının mavi, diğer yarının sarı renk aldığı görülür, böylece her iki ışık, oraya vuran herhangi bir gölge ve öznel bir üstünlük olmadan aktif ya da pasif tarafta bulunur.

Benim gözlemlerimden, Goethe'nin renkli çift gölge kuramının tamamen yanlış olduğu, bu olayda onun gözlemiş olduğundan daha fazla nesnelliğin etken olduğu ve öznel istek kuralının ikincil bir şey olarak hesaba katılması gerektiği sonucuna varılıyordu.

Şayet insan gözü, her bakımdan bu kadar hassas, herhangi bir renge en ufak temasta hemen karşıt rengi ortaya çıkarmaya hazır olacak kadar yetenekli olsa, göz durmadan bir rengi bir başka renge aktarır, hiç hoş olmayan bir karışım ortaya çıkardı.

İyi ki bu böyle değil, sağlıklı bir göz, daha ziyade teşvik edilen rengi hiç fark etmeyecek ya da büyük bir çaba ile ancak onu ortaya çıkarabildiğine dikkat çekecek şekilde programlanmıştır, hatta bu işlem uygun şartlarda gerçekleşmeden önce, belli bir antrenman ve beceri gerektirir.

Yani gözün onu açığa çıkarırken bir ölçüde güçlü bir uyarı istediği bu olgular oluşsa bile sürekli olmaz; geçici, çabucak kaybolan olgular halindeki böyle öznel olguların asıl karakteristik yönünü Goethe, hem kardaki mavi gölge, hem de renkli çift gölge konusunda dikkate almamıştır; çünkü her iki durumda da dikkati çekecek ölçüde renklenmiş bir yüzey söz konusu değildir, her iki durumda da istenen renk ilk bakışta hemen belirgin olarak görülür.

Daha önce geçerliliğini kabul ettiği yasaya bağlı kalma ve pek net olmayan durumlarda bile bu yasayı geçerli sayma ilkesi, Goethe'yi bir senteze gereğinden fazla anlam yüklemeye, bambaşka bir yasanın etkili olduğu durumda bile, benimsediği yasayı geçerli saymaya itmiş olabilir.

Bugün o *Renk Kuramı*'ndan söz açıp, konuşmuş olduğumuz özetin ne durumda olduğunu sorduğunda, az önce değindiğim konularda susmayı yeğledim, çünkü onu kırmadan, gerçeği ona nasıl açıklayacağımı bilemediğimden, biraz sıkılıyordum.

Ama özet konusunu çok ciddiye aldığım için, bu işte emin adımlarla ilerlemeden önce, tüm yanılgıların bertaraf edilip, tüm yanlış anlamaların konuşulup, ortadan kaldırılması gerekiyordu.

Hem kardaki mavi gölge araştırmasını, hem de renkli çift gölge kuramını doğrulayamadığımı söyleyerek, tam bir güven duygusu içinde, titiz gözlemlerim sonucu bazı konularda onunla aynı görüşü paylaşmadığım şeklindeki düşüncelerimi ona itiraf etmekten başka bir şey kalmadı bana yapacak.

Ona bu konulardaki gözlemlerimi ve düşüncelerimi aktardım; konuları sözlü olarak ayrıntılı bir şekilde geliştirmek yetisi bana verilmediği için, bende yazılı olarak bulunan her bir konunun tam bir yorumunu yapamadan, sadece farkına vardığım şeylerin sonuçlarını ortaya koymakla yetindim.

Goethe'nin zarif ve neşeli ruh hali kaybolmaya başlarken, benim itirazlarımı onaylamayacağını net olarak anladığımda, henüz doğru dürüst konuşmaya başlamamıştım bile.

"Elbette," dedim, "siz Ekselanslarının karşısında haklı olmak için, daha iyi bir buluş yapmış olmak gerekiyor, ama kendini kanıtlamış olan kişi bir şeyi yeterince düşünmemiş, kendini kanıtlamamış olan ise bir şeyi bulmuş olabilir."

"Sanki bulmuş gibisiniz!" diye Goethe biraz ironik bir tarzda alaylı bir ifade ile karşılık verdi; "Renkli ışık fikrinizle on dördüncü yüzyılda kalmışsınız, ayrıca fena halde kafanız karışmış. Sizde iyi olan şey, hiç olmazsa düşündüğünüzü olduğu gibi söyleyecek kadar dürüst olmanız."

"Benim renk kuramımla ilişkim," diye daha neşeli ve daha yumuşak bir ifade ile devam etti sözlerine, "aynı Hıristiyan dini ile olan ilişkime benzer. Bir an için sadık öğrencileriniz olduğunu düşünürken, onlar siz farkına varmadan yollarını değiştirip, bir tarikat kurarlar. Siz de diğerleri gibi kâfirsiniz, çünkü siz benden farklı düşünen ilk kişi değilsiniz. Çok mükemmel insanlardan ben, renk kuramındaki tartışmaya neden olan konular yüzünden ayrıldım. ***den ...... yüzünden ve ***den ...... yüzünden." Burada bana birçok önemli kişinin adını verdi.

Bu arada yemek yemiş, sohbete ara vermiştik, Goethe ayağa kalktı ve pencerenin yanına gitti. Yanına gidip elini sıktım; çünkü beni azarlamış olsa da, ben onu seviyordum; ayrıca haklı olan tarafın ben olduğumu, kırılan tarafın da o olduğunu hissediyordum.

Bu durum uzun sürmedi, yine önemsiz şeyler hakkında konuşup şakalaşmaya başladık; ama tam giderken ona, karşı çıktığım konuları daha iyi denetlemek için yazmam gerektiğini, beni haklı bulmamasının, benim sözlü aktarımımdaki beceriksizliğimden kaynaklandığını söylediğimde, kapıda gülümseme ve alayla karışık bana kâfirlik ve kâfirlerle ilgili bazı şeyler söyleyip kızgınlığını belli etti.

Edebi yapıtları ile ilgili her zaman çok hoşgörülüyken ve bir esasa dayandırılan her eleştiriyi minnetle karşılarken, renk kuramı hakkındaki eleştirilere katlanamaması çelişkiliymiş gibi görünüyordu; ama aslında Goethe tüm yapıtlarının içinde en uzunu ve en zoru olan *Renk Kuramı* ile ilgili olarak eleştiri ve redden başka bir şey duymamıştı, şair olarak herkesten tam bir onay almış olması dikkate alınırsa, belki de bilmeceyi çözmek mümkün olur. Yaşamının yarısı boyunca her taraftan budalaca itirazlarla karşılaştı, böyle olunca onun da sürekli olarak sinirli, savaşa hazır, ve hırslı muhalefete karşı hep donanımlı olması gayet doğaldı.

Renk kuramı ile ilgili olarak, kusursuz çocuğunu sırf başkaları tarafından benimsenmiyor diye daha çok seven iyi yürekli bir anneye benzetilebilir.

"Şair olarak yaptığım her şeyle ilgili olarak," demiştir birçok kez, "kendimi çok önemsemiyorum. Benim zamanımda birçok iyi şair yaşadı, benden önce daha da iyileri yaşadı ve benden sonra yaşayacak iyiler de olacaktır. Ama yaşadığım yüzyılda renk kuramı gibi zor bir bilim dalında

doğruyu bilen tek kişi olduğum için kendimle gurur duyuyorum ve bu yüzden birçoklarından üstün olduğumun bilincindeyim."

Cuma, 20 Şubat 1829

Goethe ile yemekteyim. Bugün postaya vereceği *Seyahat Yılları*'nı tamamlamış olmasına memnun. Renk kuramındaki kardaki mavi gölge konusunda biraz benim fikrime yaklaşmış. Yeniden ele alacağı *İtalya Seyahati* adlı yapıtından bahsetti.

"Kadınlar gibiyiz," dedi, "doğurur doğurmaz bir daha kocaları ile yatmayacaklarını söylerler, ama daha ne olduğunu anlamadan yine hamile kalırlar."

Biyografisinin dördüncü bölümü hakkında, konuyu ne tarzda işleyeceği ve şimdi yazmakta olup planını çıkardığı bölümler hakkında, benim 1824 yılı ile ilgili notlarımın işine yarayacağı konuşuldu.

Eskiden Jena'da eskrim hocası olan kişiden büyük bir sevgi ile bahseden Göttling'in güncesinden bana bir şeyler okudu. Goethe, Göttling hakkında iyi şeyler söyledi.

Pazartesi, 23 Mart 1829

"Kağıtlarımın arasında bir sayfa buldum," dedi Goethe bugün, "yapı sanatının hareketsiz müzik olduğu yazılıydı orada. Gerçekten, bir parça doğru; yapı sanatının yarattığı ruh hali müziğin bıraktığı etkiye benziyor.

Gösterişli binalar ve salonlar, prensler ve zenginler içindir. Bu binaların içinde huzurlu yaşanır, insan mutlu olur ve başka bir şey de istemez.

Benim ruhuma aykırıdır bu durum. Karlsbad'da sahip olduğum gibi muhteşem bir dairede hemen tembelleşir, bir şey yapamaz hale gelirim. Şu anda içinde bulunduğumuz şu sade oda gibi gösterişsiz evlere gelince, bir parça düzensizlik içinde düzene, bir parça çingene havasına sahip evler bana uygun düşer; böylesi, çalışmak ve içimde ne varsa ortaya koymak için ruhuma tam bir özgürlük sağlar."

Schiller'in mektuplarından, beraber geçirdikleri dönemden, günlük çalışmalarında birbirlerini nasıl teşvik edip, nasıl nefes almadan

çalıştıklarından konuştuk. "Schiller, *Faust*'a da büyük ilgi göstermiş galiba; sizi teşvik etmiş olması çok hoş, *Faust*'ta yazılacak yeni şeyler bulmak için düşüncelere dalması çok sevimli. Ben onun doğasında aceleci bir yan olduğunun farkına vardım."

"Haklısınız," dedi Goethe, "diğer insanlar gibi o da fazlasıyla düşünceden yola çıkan biriydi. Huzursuzdu ve bazen öyle bazen böyle olmasını istediği *Wilhelm Meister*'le ilgili mektuplarında göreceğiniz gibi asla bir işe son vermek bilmezdi. Kararlı davranıp benimkileri olduğu kadar onun yazdıklarını da böyle etkilerden uzak tutmayı ve korumayı her zaman bilmek durumunda kalmışımdır."

"Bu sabah," dedim, "onun *Nadowessische Totenklage*'sini (Nadowess'lerin Ölüm Ağıtı) okudum ve şiirin bu kadar kusursuz olması beni mutlu etti."

"Görüyorsunuz," diye karşılık verdi Goethe, "Schiller ne kadar büyük bir sanatçı, kendisine anlatılanları gözünde canlandırdığında, nesnel olanı ifade etmeyi nasıl biliyor. *Nadowessische Totenklage* onun en iyi şiirlerindendir, onun bu tarz bir düzine şiir yazmış olmasını isterdim. Ama bu şiirin Schiller'in idealizminden yeterince izler taşımadığını söyleyerek, en yakın arkadaşlarının bile onu eleştirdiklerini düşünebiliyor musunuz? İşte böyle dostum, insan arkadaşlarından çok çeker! Humboldt da benim *Dorothea*'mda, savaşçıların saldırısı sırasında Dorothea'nın silahlara davranıp, savaşın içine girmesini eleştirmişti! Elbette bu böyle olmasa, o döneme ve o şartlara uygun olan sıra dışı genç kız karakteri hemen yok edilmiş olurdu, sıradan kızların seviyesine düşerdi. Ne kadar az sayıda insanın, olması gerekene destek çıkma yeteneğine sahip olduğunu, herkesin daha çok kendine uygun olan şeylerin yapıldığını bilmek istediğini ve sadece böyle şeyleri takdir ettiğini, daha sonraki yaşamınızda gittikçe daha çok göreceksiniz. Bunlar ilkler ve en iyilerdir, çoğunluğun düşüncesinin ne durumda olduğunu ve insanın aslında her zaman yalnız olduğunu tahmin etmeniz zor değil.

Güzel sanatlarda ve doğa araştırmalarında bir kök bulmamış olsaydım, kendimi kötü bir dönemden ve bu dönemin günlük etkilerinden uzak tutmam zor olurdu; ama bu beni korudu, ayrıca Schiller'e de bu yönden faydam dokundu."

Salı, 24 Mart 1829

"Bir insan ne kadar yüce ise," dedi Goethe, "o ölçüde olağanüstü güçlerin etkisinde kalır, insan kendini yönlendiren isteklerin yanlış yola sapmamasına sürekli dikkat etmek zorundadır.

Benim Schiller'le tanışmamda tamamen olağanüstü bir şey baskın çıktı; daha önce ya da daha sonra karşılaşabilirdik, ama önemli olan ve her ikimiz için de büyük bir başarı demek olan şey, ben İtalya seyahatinden döndükten sonra, Schiller'in de felsefi tartışmalardan yorulmaya başlamış olduğu bir dönemde karşılaşmış olmamız."

Perşembe, 2 Nisan 1829

"Kısa ya da uzun vadede açığa çıkacak," dedi Goethe bugün yemekte, "politik bir sır vereceğim size. Kapodistrias, Yunanistan'da sorunların zirveye ulaştığı bu dönemde daha uzun süre tutunamaz, çünkü böyle bir görev için insanda bulunması gereken nitelik onda yok: Bir kere asker değil. Kabinede görev yapan bir adamın devrimci bir devleti organize ederken ordunun ve generallerin boyunduruğu altına girdiğine dair bir başka örnek yok verebileceğimiz. Eline kılıç alıp, ordunun başına geçip, emir verip kanun buyurması, kendisine itaat edildiğinden emin olması gerekir; ama bunların olmaması kötü bir şey. Napoléon asker olmasaydı, iktidarın en üst kademesine çıkamazdı, Kapodistrias da zaman içinde birinci adam konumunu koruyamaz, olsa olsa kısa bir süre içinde ikinci planda kalır. Bunu size şimdiden söylüyorum, bunların gerçekleştiğini göreceksiniz; bu eşyanın doğasında var, aksi mümkün değil."

Sonra Goethe Fransızlar, özellikle de Cousin, Villemain ve Guizot hakkında çok konuştu. "Bu adamların," dedi, "anlayışı, dikkati ve netliği çok önemli; onlar geçmişin tüm bilgilerini on dokuzuncu yüzyılın ruhu ile birleştiriyorlar, bu da elbette mucizeler yaratıyor."

Onlardan çağdaş Fransız şairlerine, klasik ve romantik ekolün önemine geçtik. "Aklıma yeni bir ifade geldi," dedi Goethe, "aralarındaki ilişkiye az da olsa açıklık getiriyor. Bana göre klasik sağlıklı olan, romantik ise hasta olan demek. Bu noktada Nibelung'lar Homeros gibi klasiktir, çünkü her ikisi de sağlıklı ve değerlidir. Yenilerin çoğu, yeni olduğu için romantik değil, aksine zayıf, kırılgan ve hasta oldukları için romantiktir. Eski ise, eski olduğu için klasik değil, aksine güçlü, zinde, ferah ve sağlıklı olduğu için

klasiktir. Klasik ve romantiği bu tür niteliklerine göre ayırt edersek, kısa bir süre içinde neyin ne olduğunu daha iyi biliriz."

Sohbet Béranger'nin tutsaklığından açıldı. "O bunu hak etti." dedi Goethe. "Onun son şiirlerinde gerçekten ahlak ve düzenden eser yok, krala, devlete ve huzurlu vatandaşın bilincine karşı olduğu için cezasını tümüyle hak etti. Oysa onun ilk dönem şiirleri neşeli, zararsız, ve sevinç dolu, mutlu insan toplulukları oluşturmak için çok uygun şiirlerdi, zaten şarkı dediğin böyle olmalı."

"Çevresi onu kötü etkilediğinden ve devrimci arkadaşlarının hoşuna gitmek için normal olarak söylemeyeceği bazı şeyleri söylediğinden ben eminim." diye karşılık verdim, "Ekselansları şemanızı yapıp etkilerle ilgili bölümü[129] yazmalısınız; bu bölüm insanın tahmin edeceğinden daha önemli ve daha kapsamlı."

"Zengin bir konu," dedi Goethe, "ama eğer etkileyen biz değilsek, çünkü sonuçta her şey etkiye bağlı."

"Bundan anlaşılması gereken şey," dedim, "etkinin engelleyici ya da teşvik edici olup olmadığı, doğamıza uygun ve faydalı ya da zararlı olup olmadığı."

"Önemli olan," dedi Goethe, "tabii ki bu; ama burada zor olan, bizim daha iyi olan yapımızın güçlü bir şekilde sonuna kadar dayanması ve kötü ruhların eline gereğinden fazla fırsat vermemesi."

Yemekten sonra Goethe çiçek açmış bir defne ve bir Japon bitkisini masanın üstüne koydurdu. Her iki bitkinin de çok farklı ruh halleri ortaya çıkardığının farkına vardım, defneye bakmak, insanı neşeli, yumuşak ve sakin kılıyordu, Japon bitkisinin ise aksine barbar ve melankolik bir etkisi vardı insan üzerinde.

"Haksız değilsiniz," dedi Goethe, "bu yüzden bir ülkenin bitki örtüsünün, o ülkenin insanlarının ruh hali üzerinde etkili olduğu söylenir. Yaşamı boyunca çevresinde yüksek ve ciddi meşe ağaçları olan birisi, her gün havadar kayın ağaçlarının altında gezinen bir insandan farklı biridir mutlaka. Ama insanlar genellikle bizler gibi hassas değiller, dış etkilerin bu kadar güçlü olabileceğini hatırlarına bile getirmeden kendi kendilerine yaşayıp giderler çoğunlukla. Ama genetik yolla gelen şeyler hariç, hem

yaşanan toprakların, hem de iklimin bir halkın karakteri üzerinde etkili olduğu kesin. İlk kavimlerin genellikle nereyi beğenirlerse oraya, yani insanın doğuştan gelen yapısına hangi bölge uyumlu ise oraya yerleştikleri de düşünülebilir."

"Etrafınıza bir bakınız," diye devam etti Goethe, "arkanızdaki kürsünün üzerinde incelemenizi istediğim bir kağıt var." – "Şu mavi zarf mı?" dedim. "Evet." dedi Goethe. "Evet, bu el yazısı için ne diyorsunuz? Yazmış olduğu adresten, önemli ve özgür ruhlu birisi olduğu anlaşılıyor, değil mi? Sizce bu kimin el yazısı?"

İlgiyle kağıda baktım. El yazısının özellikleri çok özgür ve muhteşemdi. "Merck'in yazısı olabilir." dedim. "Hayır," dedi Goethe, "o yeterince soylu ve olumlu biri değildi. Zelter'in yazısı! Kullandığı kağıt ve kalem, bu mektupta yüce karakterini ifade etmesi açısından bu zarfa uygun düşmüş. Bu mektubu el yazısı koleksiyonuma dahil edeceğim."

Cuma, 3 Nisan 1829

Yapı İşleri Müdürü Coudray'le Goethe'de yemekteyiz. Coudray, grandük sarayı Belvedere'de yıllardır rahatsızlığından yakınılan merdivenden bahsetti, düzeltilsin diye yaşlı grandük[130] hep tereddütte kalmıştı, şimdi genç prensin[131] yönetiminde merdiven mükemmel bir hale getirildi.

Coudray birçok yol inşaatının gidişi ile ilgili bilgi de verdi, dağları aşarak Blankenhain'a gidecek yolda bir rute[132] mesafede iki ayak yüksekliğindeki rampa nedeniyle ufak bir değişikliğe gidilmek zorunda kalınmış, bazı yerlerde bu bir rute mesafede on sekiz inç kadarmış.

Coudray'e, "Tepelik bölgelerdeki yol yapımlarında ulaşılması istenen standart kaç inçtir?" diye sordum. "Bir rute için on inçtir." diye yanıtladı, "bu kadarı sıkıntı yaratmaz." – "Ama," dedim, "Weimar'dan çıkıp doğu, güney, batı, kuzey yönünde arabayla yol alırken, karşınıza hemen yolun bir rute mesafesinde on inçten fazla eğime sahip olduğu yerler çıkıyor." – "Onlar kısa, önemsiz yollar," diye yanıt verdi Coudray, "ayrıca yerleşim yerlerinin yakınındaki böyle yollarla özellikle ilgilenilmez, bu yerleşim yerlerinin yedek koşum beygirleri ile ilgili ufak gelirleri ellerinden alınmasın diye." Bu büyük şeytanlığa güldük. "Esasında," diye devam etti Coudray, "bu önemsiz bir şey; yolcu arabaları bu tür yerlerden rahatlıkla

geçip giderler, yük arabalarının sürücüleri ise bu tür sıkıntılı işlere zaten alışmışlardır. Koşum beygirleri genellikle restoran sahiplerinden alındığından, arabacılar da bir şeyler içme fırsatını elde etmiş oluyorlar, onların bu keyfini ellerinden alacak birine minnettar kalacaklarını sanmam."

"Benim bilmek istediğim şu," dedi Goethe, "acaba engebesiz bölgelerde dümdüz uzanan yolları zaman zaman kesintiye uğratıp, yapay olarak bazı yerlerde biraz yükseltip biraz alçaltmak daha iyi olmaz mı; bu rahat yolculuğa engel oluşturmaz, yağmur sularının daha iyi akması sayesinde yol hep kuru kalır." – "Bu yapılabilir," diye yanıt verdi Coudray, "büyük bir olasılıkla çok da yararlı olur."

Sonra Coudray bir yazı çıkardı, eğitimini sürdürmesi için yapı işleri dairesinin Paris'e göndermek üzere olduğu genç bir mimar için yazılmış resmi yazının suretiydi bu. Goethe okudu, yazılanları beğendi ve onayladı. Bakanlığın desteği konusunda etkili olmuştu, işin halledilmiş olması sevinç yarattı, genç adamın ödenekten düzenli bir şekilde faydalanması ve bu parayla bir yıl idare edebilmesi için gereken tedbirler hakkında konuşuluyordu. Geri döndüğünde onu yeni kurulan sanat okulunda öğretmen olarak görevlendirmeyi planlıyorlardı, böylelikle yetenekli genç bir adama hemen çalışabileceği uygun bir ortam bulunmuş olacaktı. Her şey iyiydi, ben de içten içe durumu onayladım.

Sonra Schinkel'in dülgerler için hazırladığı örnek çizimler gösterildi ve incelendi. Coudray çizimleri dikkate değer ve gelecekteki sanat okulunun kullanımı için tümüyle uygun buldu.

İnşaatlardan, gürültü ve gürültünün önüne geçilebileceğinden ve Cizvitlerin binasının sarsılmaz sağlamlığından konuşuldu. "Messina'da," dedi Goethe, "tüm binalar depremde yerle bir oldu, ama Cizvitlerin kilise ve manastırı sanki dün yapılmış gibi sapasağlamdı. Yer sarsıntısının en ufak bir etkide bulunduğuna dair bir ize bile rastlanmadı."

Cizvitlerden, onların zenginliğinden sonra konu Katoliklere ve İrlandalıların eşitliklerine geçti. "Özgürlüğün verileceği," dedi Coudray, "görülüyor, ama bu adımın İngiltere açısından tehlikeli olmaması için, parlamento konuyu şartlara bağlayacaktır."

"Katoliklerde," dedi Goethe, "alınacak tüm tedbirler bir işe yaramaz. Papalık makamı, bizim aklımıza gelmeyecek şeylerle ilgilidir, bizim fikir sahibi bile olmadığımız konularda istediklerini sessiz sakin uygulamaya koyacak yöntemleri vardır. Ben parlamentoda olsaydım, İrlandalıların eşitliğini engellemeye çalışmazdım, ama eğer önemli bir Protestan bir Katolik oyu ile kellesinden olacaksa, akla ben geleyim diye tutanak tuttururdum."

Sohbet çağdaş Fransız edebiyatından açıldı, Goethe, Cousin, Villemain ve Guizot gibi beylerin derslerinden yine hayranlıkla bahsetti. "Voltaire'in hafif, yüzeysel varlığının yerine," dedi, "onlarda Almanların eskiden sahip olduğu bilginlik var. Hem zekâ, hem konuya nüfuz etme, hem de üzüm presliyorlarmış gibi konunun özünü kavrama bakımından muhteşemler! Her üçü de mükemmel, ama Bay Guizot'ya öncelik vermek isterim, benim en çok sevdiğim o."

Sonra dünya tarihinin konularından söz açıldı, Goethe hükümdarlar hakkında şunları söyledi.

"Popüler olmak için," dedi, "büyük bir hükümdarın kendi büyüklüğünden başka bir şeye ihtiyacı yoktur. Devletinin kendi içinde mutlu ve dış dünyaya karşı da saygılı olması için çalışıp çabalıyorsa, ister tüm madalyaları ile devlet arabasında, isterse ayı postu içinde, ağzında puro, kötü bir kağnıda olsun fark etmez, bir kere halkının sevgisini kazanmıştır ve bu saygının keyfini sürecektir hep. Ama bir prenste yüce bir şahsiyet özelliği yoksa, iyi işler yaparak halkının sevgisini kazanmayı bilmiyorsa, birleştirici rol oynayan başka yollar düşünmelidir, o zaman dinden ve bu tür görenekleri uygulayıp onların tadını çıkarmaktan daha iyi ve etkili bir yol yoktur. Pazar günleri kilisede görünmek, cemaate yukarıdan bakmak ve bir saatçik kadar insanların kendisine bakmasını sağlamak, işte bu popüler olmak için her genç hükümdara tavsiye edilebilecek, tüm yüceliğine rağmen Napoléon'un bile reddetmediği en isabetli yoldur."

Sohbet bir kez daha Katoliklere, ruhanilerin etki ve nüfuzunun ne kadar sessiz ve derinden olduğuna geldi. Kısa bir süre önce yayımladığı bir gazetede, bir parça alayla tespih duasından bahseden Hanau'daki genç bir yazardan[133] konuşuldu. Bu gazete hemen kapatılmıştı, hem de çeşitli cemaatlerden ruhanilerin nüfuzu ile. "*Werther*'in," dedi Goethe, "kısa bir süre içinde Milano'da İtalyanca bir çevirisi çıkmıştı. Ama az bir zaman

içinde tüm baskıdan tek bir kitap kalmamıştı. Piskopos vardı işin arkasında, tüm baskıyı cemaatlerin ruhanilerine satın aldırmıştı. Bu beni rahatsız etmedi, hatta akıllı beyefendinin *Werther*'in Katolikler için kötü bir kitap olduğunu anlamış olmasına memnun bile oldum, hemen en etkili çözümü bulup kitabı sessizce ortadan kaldırdığı için ona övgüler bile yağdırmam gerekirdi."

Pazar, 5 Nisan 1829

Goethe, Coudray'in sarayda inşa ettiği yeni merdiveni görmek için yemekten önce Belvedere'e gittiğini ve merdiveni çok beğendiğini anlattı. Bundan başka fosilleşmiş bir kütüğün geldiğini, onu bana göstermek istediğini söyledi.

"Böyle fosilleşmiş gövdeler," dedi, "elli birinci enlemin altından Afrika'ya kadar dünyanın beline dolanmış bir kuşak gibi her yerde bulunurlar. İnsan her geçen gün daha çok hayrete düşüyor! Yeryüzünün ilk dönemlerdeki düzeni hakkında kimsenin bir fikri yok, varsayımlarını yaygınlaştırmak için insanları durmadan eleştiren Bay von Buch'a kızamayacağım. O hiçbir şey bilmiyor, ama kimsenin de bir şey bildiği yok zaten, eğer öğretilenler bir ölçüde akılla ilgili ise, hepsi sonuçta aynı."

Goethe, Zelter'in bana selamını iletti, buna sevindim. Sonra Goethe'nin İtalya seyahatinden konuştuk, İtalya'dan yazmış olduğu mektuplardan birinde bana göstermek istediği bir şarkı olduğunu söyledi. Karşımdaki kürsünün üstünde duran, paket halindeki yazıları ona uzatmamı rica etti. Paketi verdim, içinde İtalya'dan yazdığı mektuplar vardı; şiiri arayıp buldu ve okumaya başladı:

"Cupido, yaramaz, inatçı çocuk!
Birkaç saat kalmak için yalvardın.
Günlerce, gecelerce kaldın!
Şimdi evin efendisi de sen, zorbası da.

Hem geniş hem güzel evimden kovuldum;
Şimdi dışarıda kaldım, gecelerim dertli.
Kötülüğün ocaktaki ateşi körüklüyor,

Hem kışlık odunu hem zavallı beni yakıyor.

Evimi tanınmaz hale getirdin, değiştirdin.
Arıyorum, kör gibiyim, delirdim.
Öyle çığlık atıyorsun ki; korkuyorum, zavallı minik ruh
Kaçacak, senden kaçmak için, kulübeyi boşaltacak."

Bana çok değişik gelen bu şiiri çok beğendim. "Bu size yabancı gelmiş olmamalı," dedi Goethe, "çünkü *Claudine von Villa Bella*'da, Rugantino'nun arya söylediği bölümde geçiyor. Ne anlama geldiğini kimse anlamasın, tamamen farklı algılansın diye şiiri orada bölümlere ayırdım. İyi olmuştur diye düşünüyorum! Vaziyeti gayet zarif ifade ediyor, benzetme çok sevimli; anakreon tarzında. Aslında bu şarkıyı ve benzerlerini operalarımdan çıkarıp *Şiirler* başlığı altında yeniden bastırmalıyım, böylece tüm şiirler toplu halde bestecinin elinin altında olur." Bunu doğru ve akıllıca buldum ve daha sonra unutmayayım diye hatırımda tuttum.

Goethe şiiri çok güzel okumuştu; bir daha hiç aklımdan çıkmadı, görünüşte onun da hâlâ aklındaydı. Son dizeleri,

Öyle çığlık atıyorsun ki; korkuyorum, zavallı minik ruh
Kaçacak, senden kaçmak için, kulübeyi boşaltacak,

diye ara ara düşteymişçesine kendi kendine mırıldanıyordu.

Sonra bana Napoléon hakkında yeni yayımlanmış, kahramanın gençlik yıllarından tanıdığı biri tarafından basılmış, içinde çok ilginç bilgilerin bulunduğu bir kitaptan söz etti. "Kitabın," dedi, "çok kuru bir dili var, coşkusuz yazılmış, yine de biri bir şeyi anlatma cesaretini gösterdi mi, gerçeğin nasıl yüce bir karaktere sahip olduğu anlaşılıyor hemen."

Genç bir şairin bir tragedyasından da bahsetti bana Goethe. "Patolojik bir ürün," dedi, "malzeme bazı bölümlerde gereğinden fazla kullanılmış, bazı bölümler ise ihtiyaç duyduğu konudan yoksun bırakılmış. Konu iyi, gayet iyi, ama beklediğim sahneler yoktu, beklemediklerimse büyük bir çaba ve sevgiyle işlenmişti. Yeni kuramımıza göre düşünürseniz, patolojik olan bu diye düşündüm ya da romantik olan."

Sonra neşe içinde biraz daha birlikte oturduk ve Goethe bana son olarak biraz hurma, bolca bal verdi, onları eve götürdüm.

Pazartesi, 6 Nisan 1829

Goethe bana Egon Ebert'in mektubunu verdi, yemekte okudum ve mutlu oldum. Egon Ebert ve Bohemya hakkında güzel şeyler konuştuk ve Profesör Zauper'i sevgiyle andık.

"Bohemya kendine özgü bir ülke," dedi Goethe, "orada olmaktan hep hoşnut kalmışımdır. Edebiyatçıların kültüründe hâlâ saf kalmış bir yan var, bu Kuzey Almanya'da gittikçe azalmaya başlayan bir durum, etik bir temele ve yüce bir amaca sahip olmayan her sefil burada yazarlığa soyunuyor."

Sonra Goethe, Egon Ebert'in en son yazdığı epik şiirden[134], aynı şekilde Bohemya'da eskiden kadınların egemen olduğundan ve amazon efsanesinin nereden kaynaklandığından bahsetti.

Bahsi geçen konular, bir başka şairin destanına getirdi sözü, şair herkesin okuduğu gazete ve dergilerde destanının olumlu eleştiriler alması için büyük çaba harcamıştı. "Benzer eleştiriler," dedi Goethe, "birçok yerde yayımlandı. Ama Halle'de çıkan *Literaturzeitung*[135] ne var ne yok ortaya koydu ve şiirin iyi taraflarının üzerinde durdu, böylelikle de diğer yayınların olumlu diye ele aldıkları her şeyi yerle bir etti. Şimdi doğrudan yana olmayanın, kendini ele vermesi çok sürmüyor; okuyucu ile alay edip onu aldatmanın zamanı geçti artık."

"İnsanların yanlış yollara başvurarak biraz isim yapmak uğruna bu kadar çaba harcamalarına şaşırıyorum doğrusu." dedim.

"Evladım," dedi Goethe, "isim yapmış olmak o kadar da önemsiz bir şey değil. Napoléon da şöhret uğruna dünyanın yarısını parçalara böldü!"

Konuşma esnasında kısa bir sessizlik oldu, sonra Goethe bana bir de Napoléon hakkında yazılan yeni bir kitaptan bahsetti. "Gerçeğin gücü büyük," dedi, "gazetecilerin, tarih yazarlarının, şairlerin Napoléon hakkında yazdığı saygınlık ve yanılsamaya dair ne varsa bu kitabın[136] müthiş gerçeği karşısında kaybolup gidiyor; yine de kahraman bu anlatılanlarla küçülmüyor, aksine gerçekler ortaya döküldükçe daha da büyüyor."

"İnsanların onunla karşılaşınca ona bağlanıp, idaresine girmiş olmasının nedenini," dedim, "kişiliğinde var olan kendine özgü insanları büyüleme gücünde aramak gerekir."

"Doğru," dedi Goethe, "üstün bir kişiliğe sahipti. En önemlisi, insanlar hedeflerine onun yönetiminde ulaşacaklarına emindiler. Bu yüzden, kendilerinde benzeri güven duygusunu uyandıran herkese yapabilecekleri gibi, onun arkasına düştüler. Oyuncular kendilerine iyi roller vereceğine inandıkları rejisörün peşine düşerler. Bu hep tekrarlanan eski bir hikayedir; insan doğası bir kere böyle programlanmış. Kimse kimseye iş olsun diye hizmet etmez; ama bunu yaptığında kendisinin bir şeyler kazanacağını bilirse, verilen işi severek yapar. Napoléon insanları gayet iyi tanıyordu ve onların zayıflıklarından iyice faydalanmayı bilen biriydi."

Söz Zelter'den açıldı. "Zelter'in Prusya madalyası aldığını," dedi Goethe, "biliyorsunuz. Ama henüz arması yok; oysa onun soyunu sürdürecek nesil oldukça kalabalık, bundan dolayı daha uzun süre varlığını sürdürecek bir aile söz konusu. Yani şerefli bir kökenin kanıtı olarak bir armasının olması lazım, ona bir tane arma hazırlamak için aklıma esprili bir şey geldi. Bunu ona yazdım, o da çok hoşlandı bundan; ama arma üzerinde illa da bir at olsun istiyor. Ben de tamam dedim, bir at olacak, ama kanatlı bir at. Arkanızda duran kağıda bir bakıverin, kurşun kalemle bir taslak çizdim."

Kağıdı alıp çizime baktım. Arma çok gösterişliydi, tasarıma övgülerimi belirtmem gerekti. Alt tarafta kent surlarının kule burçları vardı, bu Zelter'in eskiden usta bir duvarcı olduğunu göstermek içindi. Kanatlı bir at bu burçların üzerinde hayal dünyasına ulaşmak istermiş gibi yükseliyordu, bununla da onun dehasının ve coşkusunun daha yüce değerlere yönelik olduğu anlatılmak isteniyordu. Armanın üst tarafında sanatın sembolü olarak, üzerinde parlayan bir yıldızın bulunduğu bir lir vardı, bununla da mükemmel arkadaşının iyi yıldızların etkisi ve koruması altında şöhrete kavuştuğu anlatılmak istenmişti. Armanın altında da madalya asılıydı, bununla da kralın, madalya vererek onu mutlu ettiği, büyük katkıları nedeniyle hak edilmiş bir saygınlığın işareti olarak onurlandırıldığı anlatılmak istenmişti.

"Facius'a yaptırdım baskısını," dedi Goethe, "bir kopyasını görmelisiniz. Bir arkadaşın bir diğerine bir arma yapması ve onu böylelikle soylu kılması

zarif bir şey değil mi?" Bu keyifli fikir bizi mutlu etti, Goethe bir kopya getirtmek için Facius'a bir adam gönderdi.

Güzel bisküvilerle birlikte eski Ren şarabı içerek bir süre daha masada oturduk. Goethe kendi kendine şarkı söylüyordu. Dünkü şiir yine aklıma geldi, ezbere okumaya başladım:

> *"Evimi tanınmaz hale getirdin, değiştirdin*
>
> *Arıyorum, kör gibiyim, delirdim."* vd.

"Şiiri aklımdan çıkaramıyorum bir türlü," dedim, "fazlasıyla kendine özgü bir havası var ve aşkın yaşamımıza getirdiği karışıklığı çok iyi ifade ediyor." – "Karamsar bir tablo çiziyor bize." dedi Goethe. "Bende bildiğim bir tablonun etkisini uyandırıyor," dedim, "bir Hollandalı ressamın." – "Onda biraz *Good man und good wife*'ın havası var." dedi Goethe. "Lafı ağzımdan aldınız," dedim, "çünkü sürekli olarak o İskoçyalıyı düşünüyorum, ama gözlerimin önüne gelen Ostade'nin resmi." – "Her iki şiirin resminin yapılamaması garip," dedi Goethe, "insanda resim etkisi uyandırıyor, aynı duyguyu veriyor, ama resmedilse bir şeye benzemezler." – "Asıl alanlarının dışına çıkmadan," dedim, "şiirin resme olabildiğince yaklaşmasına bu şiirler güzel örnekler. Hem görselliği, hem de duygusallığı bir arada barındıran böyle şiirleri çok seviyorum. Sizin bu durumla ilgili duyguyu hissedecek hale nasıl geldiğinizi bir türlü anlamıyorum; şiir sanki başka bir zamana, başka bir dünyaya ait." – "Onun gibi bir şiiri bir daha yazamam," dedi Goethe, "çok sık başımıza geldiği gibi, böyle bir şeyi yazmaya beni neyin ittiğini ben de bilmiyorum."

"Şiirin," dedim, "ilginç bir yanı daha var. Bana sanki uyaklı imiş gibi gelir hep, ama hiç de öyle değil. Bu etki nereden geliyor?" – "Bu şiirin tınısında var." dedi Goethe. "Dizeler vurgu ile başlıyor, bir vurgulu bir vurgusuz hece ile devam ediyor, sonuna doğru da insana garip gelen, şiire karamsar, ağıta benzer bir karakter kazandıran bir uzun iki kısa hece ortaya çıkıyor." Goethe bir kurşunkalem alıp heceleri şöyle ayırdı:

((– ((– ((– ((– (((– (

Von | *meinem* | *breiten* | *Lager* | *bin ich ver* | *trieben*[137]

Genellikle tını üzerine konuştuk ve bu konular hakkında düşünce üretilemeyeceği fikrinde uzlaştık. "Ölçü," dedi Goethe, "bilinçsiz bir şekilde

şiirsel ruh halinden kaynaklanıyor. İnsan şiir yazarken bunu düşünecek olursa delirir ve doğru düzgün bir şey yazamaz."

Armanın kopyasını bekliyordum. Goethe, Guizot hakkında konuşmaya başladı. "Verdiği dersleri okumaya devam ediyorum," dedi, "mükemmelliklerini koruyorlar. Bu yıl verdiği dersler sekizinci yüzyıla kadar uzanıyor. Bir başka tarih yazarında hissetmediğim kadar derin bir bakış açısına ve olayları kavrama yeteneğine sahip. İnsanın hiç aklına gelmeyecek şeyler onun gözünde önemli olayların kaynağı olarak büyük bir öneme sahip oluyor. Adem'le Havva'nın işlediği günahla, Tanrı'nın lütfuyla, kutsal kitaplarla ilgili öğretinin bazı dönemleri şu ya da bu şekilde şekillendirmesi gibi, örneğin bazı dinsel düşüncelerin egemen olmasının tarihe ne gibi bir etkisi olduğu konusunda net sonuçlara varıp, kanıtlar ortaya koyduğunu görüyoruz. Roma hukukunun hep varlığını sürdüren bir olgu olarak gayet iyi işlediğini görüyoruz, aynı suya dalan ördek gibi, zaman zaman gizlense de tamamen kaybolmaz, hep yeniden canlı bir şekilde ortaya çıkar, Roma hukuku ile ilgili olarak bizim mükemmel Savigny'miz[138] de büyük bir takdirle anılmış.

Gallilerin eski dönemlerde yabancı ulusların etkisinde kaldığını söyleyen Guizot'nun, Almanlar için söylediği şey de benim için özellikle ilginçti. ‘Cermenler,' diyor, ‘öncelikle kendi uluslarına özgü olan kişisel özgürlük fikrini bize öğrettiler.' Bu hoş değil mi, o tümüyle haklı değil mi, bu düşünce günümüze kadar hâlâ içimizde varlığını sürdürmüyor mu? İyi ya da kötü, Wartburg'daki suikast gibi, reformasyon da bu kaynaktan geliyor. Bizim renkli edebiyatımız da, orijinal olma sevdasındaki şairlerimizin, herkesin çığır açma zorunda olduğuna inanması, bir de bilginlerimizin birbirlerinden kopuk ve izole olmaları, herkes kendini güvence olarak görüyor ve bulunduğu yerden ahkam kesiyor, her şeyin nedeni bu. Oysa Fransızlar ve İngilizler birçok konuda birbirlerini destekler, birbirlerini örnek alırlar. Giyim ve davranışlarında uyumludurlar. Dikkat çekmemek ya da gülünç duruma düşmemek için birbirlerinden kopmaktan korkarlar. Almanlara gelince, herkes kafasına göre davranır, herkes kendi başının çaresine bakarak çalışır, kimse kimseye bir şey sormaz; çünkü Guizot'nun çok doğru saptadığı gibi, herkesin içinde kişisel özgürlük düşüncesi mevcuttur, daha önce söylediğim gibi bu durumdan çok mükemmel şeyler kadar, çok saçma şeyler de ortaya çıkabilir."

Salı, 7 Nisan 1829

İçeriye girdiğimde bir süredir hasta olan Saray Danışmanı Meyer'i Goethe ile masada otururken buldum ve onu tekrar sağlığına kavuşmuş görmekten mutlu oldum. Sanatla ilgili konulardan, dört bin sterline bir Claude Lorrain satın almış olan Peel'den konuşuldu, Peel bu yüzden özellikle Meyer'in takdirini kazanmıştı. Gazeteler getirildi, gazeteleri aramızda dağıttık, bir yandan da çorbanın gelmesini bekledik.

Hemen arkasından gündemden düşmeyen konu olarak İrlandalıların eşitliklerinden konuşuldu. "Burada bizim için öğretici olan," dedi Goethe, "bu vesile ile hiç akla gelmeyecek, bu sebep ortada olmasa asla dile getirilmeyecek konuların gün ışığına çıkmasıdır. Mesele çok karmaşık olduğu için, İrlanda'nın durumu hakkında hiçbir zaman tam olarak aydınlanamayacağız. Bu ülkenin ne başka bir yolla, ne de eşitlikle ortadan kaldırılabilecek sıkıntılar içinde olduğu görülüyor. İrlanda'nın şimdiye kadar sorunlarının üstesinden yalnız başına gelmeye çalışması bir felaketti, şimdi de İngiltere'nin meselenin içine çekilmiş olması bir felaket. Katoliklere asla güvenilmez. İki milyon Protestanın beş milyon Katolik tarafından kurulmuş üstünlük karşısında şimdiye kadar İrlanda'da ne kadar zor bir durumda olduğu ve örneğin Katolik komşularla kuşatılmış yerlerde oturan yoksul Protestan yarıcıların baskı altına alındığı, onlara güçlük çıkarıldığı ve eziyet edildiği biliniyor. Katolikler kendi aralarında birbirlerine bile katlanamazlar, ama Protestanlara karşı bir durum söz konusu olunca birbirlerine sıkı sıkıya kenetlenirler. Birbirini ısıran, ama bir geyik görür görmez birlik olup grup halinde geyiğe saldıran köpek sürüsüne benzerler."

Sohbet İrlandalılardan Türkiye'deki çarpışmalara geçti. Rusların geçen yıl savaşta sağladıkları üstünlüğe rağmen ilerleyememesi hayret uyandırmıştı. "Mesele şu," dedi Goethe, "araçlar yetersizdi, bu yüzden tek tek kişilerden çok büyük taleplerde bulunuldu, bu olayı kökünden çözümlemedi, ama kişisel olarak büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklar ortaya çıktı."

"Lanetli bir bölge galiba," dedi Meyer, "çok eskiden de, ne zaman düşman Tuna Nehri'nden kuzeydeki dağlara doğru nüfuz etmeye çalışsa, her seferinde sert bir direnişle karşılaştığı için genellikle bölgeye

giremediğinden, buralarda hep savaşıldığı biliniyor. Gıda temin edebilmek için Ruslar hiç olmazsa deniz tarafını açık tutabilseler!"

"Umarım." dedi Goethe. "Şimdi *Napoléon'un Mısır Seferi*'ni okuyorum, hem de kahramanın her gün yanında olan Bourrienne'in ağzından, orada birçok şeyin serüven olmaktan çıktığını, tüm çıplaklığıyla yüce gerçeklik içindeki olguların yaşandığını anlatıyor. Napoléon'un kendini hükümdar kılmak için, Fransa'da yapacak hiçbir şey bulamadığı bir dönemi dolu dolu geçirmek üzere bu sefere çıktığı anlaşılıyor. Başlangıçta ne yapacağı konusunda kararsızmış; gemilerin durumuna bakıp İngiltere'ye bir sefer yapmanın mümkün olup olmadığını anlamak için Atlantik Okyanusu kıyısındaki tüm Fransız limanlarını gezmiş. Bunun olanaksız olduğunu anlayınca, Mısır seferine çıkma kararı almış."

"Sanki geçmişinde uzun yıllara dayanan deneyim ve pratiğe sahipmiş gibi," dedim, "Napoléon'un bu genç yaşta, dünyanın büyük meseleleriyle bu kadar kolay ve emin bir tarzda oynamayı bilmiş olması, beni kendisine hayran bırakıyor."

"Evladım," dedi Goethe, "bu büyük dâhide doğuştan olan bir şey. Yabanarısı kanadını nasıl idare ederse Napoléon da dünyayı öyle idare etti; her ikisi de bize harika görünür, birini olduğu kadar diğerini de yeterince kavrayamayız, ama olay böyledir ve gözümüzün önünde olup biter. Napoléon özellikle her zaman aynı kişi olması bakımından önemlidir. Savaştan önce, savaş sırasında, savaştan sonra, yenilgiye uğradıktan sonra, her zaman yere sağlam basmış, ne yapacağı konusunda her zaman açık ve kesin olmuştur. Her zaman ait olduğu yerdedir ve yabanarısının adagio mu, allegro mu; bas mı, tiz mi çalacağını bilmesi gibi, o da her ana ve her duruma ayak uydurabilecek yaradılışta olmuştur, bu barış sanatında olduğu kadar savaş sanatında da, piyanonun başında olduğu kadar top arabasının arkasında da gerçek bir dâhide hep var olan beceriklililiktir."

"Onun Mısır seferi ile ilgili olarak bize ne kadar çok masal anlatıldığını," diye devam etti Goethe, "bu kitapta görüyoruz. Bazı şeyler doğrulanıyor, ama birçok şey değil, genellikle her şeyin farklı olduğu söylenebilir.

Onun sekiz yüz Türk esirini kurşuna dizdirdiği doğru; ama bu, uzun tartışmalardan sonra onları kurtaracak bir yol bulamayan savaş konseyinin düşünerek vardığı bir karardır.

Onun piramitlere girmiş olduğu bir masal. Güzelce dışarıda durmuş, piramitlerin içinde neler gördüklerini diğerlerine anlattırmıştır.

Onun doğuya özgü kostüm giymiş olduğu söylentisi de biraz farklı. Sadece bir kez evde kılık değiştirme oyununa katılmış ve kıyafetin üzerinde nasıl durduğunu görmek için yakınlarına göstermiş. Türban ona yakışmamış, zaten sivri kafa yapısına sahip kimseye yakışmaz, bu kostümü bir daha da giymemiş.

Ama veba hastalarını gerçekten ziyaret etmiş, hem de örnek olsun diye, eğer insan korkusunun üstesinden gelebilirse vebayı bile atlatabileceğini söyleyerek. Haklıydı! Ben kendi hayatımdan bir olay anlatayım, bir keresinde bulaşıcı ateşli hummaya yakalanabilirdim, salt kararlı irademle hastalığı kendimden uzak tuttum. Bu durumlarda etik iradenin neler başarabileceğini görmek şaşırtıcı! Bu hemen vücuda nüfuz edip, vücudu tüm zararlı etkileri tepmesi için aktif bir duruma sokuyor. Korku ise, her düşmanın vücudumuza yerleşmesini kolaylaştıran zayıflıkların ve hassasiyetlerin taşıyıcısıdır. Napoléon da bunu çok iyi biliyordu, ordusuna etkileyici bir örnek oluşturmaktan kaçınmadı."

"İşte," diye devam etti Goethe neşeli bir şekilde şaka ile karışık, "saygı duyulacak bir şey! Napoléon'un savaştaki kütüphanesinde hangi kitap vardı sizce? Benim *Werther*'im!"

"Erfurt'ta verdiği sabah resepsiyonunda," dedim, "kitabı iyice okumuş olduğu anlaşılıyor."

"Bir ağır ceza hâkimi dosyalarını nasıl incelerse, o da kitabımı öyle incelemiş," dedi Goethe, "benimle kitap hakkında konuşurken de aynı öyle idi.

Bay Bourrienne'in kitabında, Napoléon'un Mısır'da yanında bulundurduğu kitapların listesi var, kitaplar arasında *Werther* de anılmış. Bu listede ilginç olan, kitapların farklı sütunlar altında gruplandırılmış olması. ‘Politique' başlıklı sütunda örneğin şu kitapların yazılı olduğunu görüyoruz: *Le vieux testament*, *Le nouveau testament*, *Le coran*[139], bundan da Napoléon'un dinsel konuları hangi bakış açısından değerlendirdiği anlaşılıyor."

Goethe hâlâ meşgul olduğu kitaptan bize bazı ilginç şeyler anlattı. Birçok şeyin yanı sıra Napoléon'un ordusu ile cezir zamanı Kızıldeniz'in en dar

yerinde, deniz yatağındaki suların çekilmiş olduğu tarafta ilerlerken yükselen suların onlara ulaşmasıyla, son bölüğün göğsüne kadar suya gömülerek bata çıka yürüdüğünden, bu tehlikeli girişimin neredeyse firavunların akıbetine[140] benzer bir durum ortaya çıkaracağından bahsedildi. Konu bundan açılmışken Goethe suların yükselmesi ile ilgili yeni şeyler anlattı. Bu olayı çok uzaklardan gelmeyen, her yerde aynı anda oluşup düzenli bir şekilde her tarafa dağılan bulutlara benzetti.

Çarşamba, 8 Nisan 1829

Ben içeriye girdiğimde Goethe hazır sofrada oturuyordu; beni çok neşeli karşıladı. "Bir mektup aldım," dedi, "bilin bakalım nereden geldi? Roma'dan! Ama kimden? Bavyera Kralı'ndan."

"Sevincinizi paylaşıyorum." dedim. "Bir saatlik yürüyüş sırasında Bavyera Kralı'nı düşünmüş olmam ilginç bir rastlantı ve buraya geldiğim anda onunla ilgili bu hoş haberi alıyorum." – "Bazı şeyler bize genellikle malum olur." dedi Goethe. "Mektup orada, alıp yanıma oturun ve okuyun."

Ben mektubu alırken, Goethe de gazeteye uzandı, böylece kimse rahatsız etmeden kralın yazdıklarını okudum. Mektup "Roma, 26 Mart 1829" diye tarihlenmişti ve gösterişli bir yazıyla, çok okunaklı bir şekilde yazılmıştı. Kral, Goethe'ye Roma'da bir mülk, Villa Ludovisi'nin yakınındaki bahçeli Villa di Malta'yı satın aldığını, kentin kuzeybatı ucunda bir tepeye yapılmış bu evden bakınca bütün Roma'yı görebildiğini, kuzeydoğu yönünde, önünde San Pietro Bazilikası'nın görülmesini engelleyecek hiçbir şey olmadığını bildiriyordu. "Öyle bir manzara ki," diye yazıyordu, "insan keyfini sürmek için dünyanın öbür ucuna gidebilir, bense hiç zahmete katlanmadan evimin penceresinden her baktığımda bu manzarayı görebiliyorum." Roma'da bu kadar güzel bir yerde oturuyor olmaktan dolayı şanslı olduğunu söyleyerek mektubuna devam ediyordu. "Roma'yı on iki yıldır görmemiştim," diye yazıyordu, "insan sevgilisini nasıl özlerse, Roma'yı da öyle özlemiştim; bundan sonra sevgiliye gidermiş gibi huzura kavuşmuş halde ona döneceğim." Sonra çok değerli sanat eserlerinden ve binalardan, hakiki güzeli tüm kalbiyle hisseden ve destekleyen bir uzmanın hayranlığı ile söz ediyor, seçkin bir zevke aykırı gelebilecek her türlü sapmayı hemen anlıyordu. Mektup genellikle, insanın bu kadar önemli bir şahsiyetten böylesini bekleyemeyeceği kadar, her konuda güzel ve insani

duygularla yazılmıştı. Mektuptan aldığım zevki Goethe'yle paylaştım. "Bu mektupta," dedi, "krallığının ona verdiği yüceliğin yanında, doğuştan gelen güzel insan doğasını korumuş bir hükümdar görüyorsunuz. Bu nadir rastlanan bir olgu olduğundan insan bu kadar mutlu oluyor." Tekrar mektuba baktım ve başka birkaç güzel bölüme daha rastladım. "Burada, Roma'da," yazıyordu kral, "tahtın sıkıntılarından kurtuluyorum; sanat ve doğa günlük zevklerim, sanatçılarsa beraber yemek yediğim sofra arkadaşlarım oluyor." Ayrıca Goethe'nin oturmuş olduğu evin[141] önünden sıklıkla geçtiğini, oradan geçerken de onu andığını yazıyor. *Roma Elejileri*'nden bazı bölümleri alıntılamasından, kralın belleğinde bu elejilerin iyice yer etmiş olduğu ve onları zaman zaman, elejilerde olayın geçtiği yer olan Roma'da yeniden okumaktan hoşlandığı anlaşılıyordu. "Evet," dedi Goethe, "*Elejiler*'i özellikle seviyor; şiirlerde sanki hakiki imiş gibi hoş bir hava olduğundan, hakikatin ne olduğunu ona söylemem için beni burada[142] hayli yormuştu. Şairlerin genellikle kısıtlı olanaklardan iyi şeyler ortaya koymasını bildikleri nedense nadiren düşünülüyor."

"Vereceğim yanıtta bu konuda bir şeyler söyleyebilmek için," diye devam etti Goethe, "kralın yazdığı *Şiirler*'in şimdi burada olmasını isterdim. Bildiğim kadarıyla, okuduğum şiirleri iyiydi. Biçim ve işleyiş tarzı olarak Schiller'den çok esinlenmiş, böyle görkemli bir ambalaja yüce bir ruhun içeriğini yerleştirecekse, haklı olarak mükemmel şeyler beklenebilir kendisinden.

Bu arada kralın Roma'da böyle güzel bir mülk edinmesine sevindim. Villayı biliyorum, yeri çok güzel, ayrıca Alman sanatçıların hepsi çok yakınında."

Uşak tabakları değiştirdi, Goethe ona Roma'nın büyük gravürünü tavanı süslemeli odada yere yaymasını söyledi. "Kralın nasıl güzel bir yerde mülk edindiğini kavrayabilmeniz için, evin bulunduğu yeri tam olarak size göstermek istiyorum." Kendimi Goethe'ye derinden bağlı hissettim.

"Dün akşam," diye karşılık verdim, "*Claudine von Villa Bella*'yı okudum ve çok yüce duygularla donandım. Esaslı bir kurgusu var, öyle cesur, rahat, korkusuz ve neşeli bir havası var ki, onu tiyatro oyunu olarak görmek için içimde dayanılmaz bir istek duydum." – "İyi oynanırsa," dedi Goethe, "hiç de fena olmaz." – "Kafamda oyunu çoktan canlandırdım," dedim, "ve rolleri

dağıttım bile. Bay Genast, Rugantino'yu oynamalı, o bu rol için yaratılmış sanki. Bay Franke, Don Pedro'yu, çünkü çok benzer vücut yapısına sahipler, ayrıca iki kardeşin biraz birbirine benzemeleri iyi olur. Bay La Roche, Basko'yu; iyi bir makyaj ve ustalıkla o bu rolün gereği olan vahşi havayı verebilir." – "Madam Eberwein," diye devam etti Goethe, "çok güzel bir Lucinde olabilir diye düşünüyorum, Matmazel Schmidt de Claudine'yi oynar." – "Alonzo için," dedim, "gösterişli biri bulunmalı, iyi bir şan sanatçısından ziyade iyi bir oyuncu olmalı, Bay Öls veya Bay Graff çok yerinde seçimler olurmuş gibi geliyor bana. Opera kim tarafından bestelendi, müziği nasıl?" – "Reichardt tarafından," diye yanıt verdi Goethe, "ayrıca müzik de muhteşem. Yalnızca orkestrasyon eski zamanların zevkine uygun olarak biraz zayıf. Şimdi bu bakımdan biraz desteklenmeli ve orkestrasyon daha güçlendirilip kuvvetlendirilmeli. Bizim şarkımız *Cupido, yaramaz, inatçı çocuk*'ta besteci özellikle çok başarılı." – "Bu şarkıda ilginç olan," dedim, "ezbere okunurken bir tür huzurlu düş âlemini ortaya çıkarması." – "Şarkı böyle bir ruh haliyle yazıldığından," dedi Goethe, "ister istemez aynı etkiyi uyandırıyor."

Yemeğimizi yemiştik. Friedrich geldi ve Roma'nın gravürünü tavanı süslemeli odada yere serdiğini bildirdi. Gravüre bakmaya gittik.

Büyük dünya kentinin resmi önümüzde duruyordu; Goethe hemen Villa Ludovisi'yi ve onun yakınındaki kralın yeni mülkü Villa di Malta'yı buldu. "Nasıl bir konumu olduğunu görüyorsunuz!" dedi Goethe, "Roma bütünüyle önünüzde uzanıyor, tepe öyle yüksek ki, öğleye doğru ve sabahları kenti seyredebilirsiniz. Ben bu villada bulunmuş ve o pencerelerden bakıp manzaranın keyfini çıkarmıştım. Şurada, Tiber Nehri'nin karşı tarafında, kuzeydoğu yönünde yükselen kentin bulunduğu yerde San Pietro Bazilikası; şurada, hemen yakınında da Vatikan var. Kralın villanın pencerelerinden ırmağa doğru bu binayı hiç kesintisiz bir manzarayla gördüğünü anlıyorsunuz. Kuzeyden kente uzanan şuradaki uzun yol, Almanya'dan gelen yol; adı Porta del Populo; kentin kapısına açılan ilk sokaklardan birinde, köşedeki bir evde oturmuştum. Şimdi Roma'daki bir başka binayı benim oturmuş olduğum ev olarak gösteriyorlar, ama orası benim oturduğum yer değil. Yine de önemli değil; böyle şeyler esasında fark etmez, anlatılan şeyleri akışına bırakmak lazım."

Tekrar odamıza geri döndük. "Şansölye," dedim, "kralın mektubuna memnun olacak." – "Mektubu görmeli." dedi Goethe.

"Paris'le ilgili haberlerde parlamentodaki konuşmaları ve tartışmaları okuduğumda," diye Goethe devam etti, "aklıma hep şansölye geliyor, orada gerçekten kendi ortamında, ait olduğu yerde olurdu. Öyle bir yerde olmak için yalnızca akıllı olmak yetmez, konuşma zevkinizin ve dürtünüzün de olması gerekir, bizim şansölyemiz ikisini birden bünyesinde barındırıyor. Napoléon da konuşma dürtüsüne sahipti, konuşamadığı zaman yazar ya da dikte ettirirdi. Blücher'in de konuşmaktan zevk aldığını biliyoruz, iyi ve vurgulu konuştuğunu, bu yeteneğini de toplantılarda geliştirdiğini biliyoruz. Grandükümüz de konuşmaktan hoşlanır, her ne kadar kısa ve öz konuşmaktan hoşlanıyor olsa da, o da konuşamadığı zaman yazar. Bazı makaleler ve bazı kanunlar kaleme almıştır, hem de bunlar genellikle iyi yazılardır. Yalnız bir prensin tüm konularda ayrıntılar için gerekli bilgileri edinecek ne vakti, ne de sakin bir ortamı vardır. Son günlerinde, restore edilen tablolar için ne şekilde ödeme yapılacağı konusunda bir tüzük hazırlamıştı. Oldukça ilginç bir durumdu. Bütün prensler gibi, o da restorasyon masraflarını tablonun büyüklüğüne göre rakamlarla matematiksel olarak değerlendirmişti. Restorasyonun ayak ölçüsüne göre ödenmesi talimatını vermişti. Restore edilmiş bir resim on iki ayak kare ise, on iki taler ödenecek; eğer dörtse dört taler ödenecekti. Olaya prenslik açısından bakılmıştı, sanatsal açıdan değil. Çünkü on iki ayak kare büyüklüğündeki bir tablo, çok ufak bir çabayla bir günde restore edilecek durumda olabilir, oysa dört ayak kare büyüklüğündeki bir başka tablo, restore edilmesi için bir haftalık bir çalışma ve çabanın yeterli olmayacağı bir durumda olabilir. Ama prensler iyi askerler olarak matematiksel kuralları severler ve harika bir şekilde ölçü ve rakamlarla işe koyulmaktan hoşlanırlar."

Bu anekdot hoşuma gitmişti. Daha sonra sanat ve benzeri konular hakkında birkaç şey daha konuştuk.

"Raffaello ve Dominichin'in[143]," dedi Goethe, "resimlerinden yapılmış desenler var bende. Meyer onlar hakkında ilginç bir şey anlatmıştı, size de aktarmak isterim. ‘Bu desen çalışmalarının amatörce bir yanı var,' demişti Meyer, ‘ama bunları yapan, kendinden önceki resimlerle ilgili hassas ve doğru bir duygu sahibi, böylece özgün yapıtı aynen gözümüzde

canlandırmamızı sağlıyor, onun bu duygusunun resimlere nüfuz ettiği görülüyor. Şimdi bir sanatçı o resimleri kopya etse, her şeyi çok daha iyi, belki de çok daha doğru çizebilir; ama onda özgün yapıttaki o güven veren duygu olmaz, yani onun daha iyi olan deseni, bize Raffaello ve Dominichin hakkında tam ve doğru bilgi vermekten çok uzak kalır.' Çok ilginç bir durum değil mi?" dedi Goethe. "Benzeri durumlar çevirilerde de görülür. Örneğin Voß'un Homeros çevirisinin mükemmel olduğu kesin; fakat Voß kadar iyi çevirmen olmasa da, daha nahif, daha hakiki duyguları hissedip özgün yapıttan aktarabilecek bir başkası olabilir."

Söylediği her şey çok yerinde ve doğruydu, ona tüm kalbimle hak verdim. Hava güzel ve güneş de henüz tepede olduğundan biraz bahçeye çıktık, Goethe aşağıya sarkarak yolu kapatan ağaç dallarını yukarıya bağlattı.

Sarı safranlar çiçekler içindeydi. Önce çiçeklere sonra da tamamen mor görüntülerin olduğu yola baktık. "Geçenlerde," dedi Goethe, "yeşil ve kırmızı renklerin daha baskın bir tona sahip olduklarından, karşılıklı olarak birbirlerini sarı ve mavi renge göre daha belirgin kıldıklarını, bu yüzden de o renklerden daha mükemmel, daha doygun, daha etkili olduklarını söylemiştiniz. Bunu doğru bulmuyorum. Göze kendini kesin olarak hissettiren bir renk, oldukça güçlü bir biçimde teşvik ettiği rengin hemen ortaya çıkmasında etkili olur; bu tümüyle gözün doğru bir konumda olması, çok parlak güneş ışığının bir engel oluşturmaması ve zeminin de teşvik edilen görüntü açısından olumsuz olmaması ile ilgilidir. Renkler konusunda çok hassas ayırımlara ve belirlemelere gitmekten genellikle kaçınılmalıdır, çünkü çok rahatlıkla önemli olandan önemsiz olana, doğru olandan yanlış olana, basit olandan karmaşık olana sürüklenme tehlikesi baş gösterir."

Çalışmalarımda bana iyi bir öğreti olsun diye bunu aklımda tuttum. Bu arada tiyatro saati yaklaşmıştı, gitmek üzere ayağa kalktım. Beni yola koyarken gülümseyerek, "*Dreßig Jahre aus dem Leben eines Spielers*'in[144] (Bir Oyuncunun Yaşamından Otuz Yıl) korkunçluklarının üstesinden gelmeye bakın." dedi.

Cuma, 10 Nisan 1829

"Çorbayı beklerken bu arada size gözlerinize ziyafet çekecek bir şey vermek istiyorum." Bu samimi sözleri söylerken Goethe, Claude Lorrain'in

peyzajlarının bulunduğu bir kitabı önüme koydu.

Bu büyük ustadan gördüğüm ilk şeylerdi bunlar. Muhteşem denecek kadar etkileyiciydi. Her sayfayı çevirdiğimde hayranlığım ve şaşkınlığım artıyordu. Her iki taraftaki gölgeli kütlelerin gücü, ondan aşağı kalmayan arka plandan gelip havaya karışan kuvvetli güneş ışığı ve bu ışığın sudaki aksi, bütün bunların ortaya çıkardığı etkide büyük bir netlik ve kesinlik vardı, büyük ustanın sürekli yinelenen sanat ilkesini duyumsuyordum. Her resmin tamamen kendi içinde bir dünya oluşturduğunu, bu dünyada hâkim olan düzene aykırı ve yüceltilmemiş hiçbir şeyin bulunmadığını coşku ile karışık bir hayranlıkla gördüm. İster limana çekilmiş gemiler, işiyle meşgul balıkçılar, suyun kenarındaki görkemli binalar olsun; ister otlayan keçileriyle, küçük deresi ve köprüsüyle, seyrek çalılıkları ve dinlenmekte olan bir çobanın altında kaval çaldığı bir ağacın gölgesiyle, ıssız ve yoksul bir dağlık bölge olsun; ya da güneşin tüm gücüyle ısı yaydığı günlerde insana ferahlık duygusu veren durgun suyu ile aşağıdaki bir vadi olsun, anlatılmak istenen şey hep aynıydı, bu ortama yabancı olabilecek en ufak bir öğenin izi bile yoktu.

"Şurada güzel düşünülmüş, güzel hissedilmiş," dedi Goethe, "şu mükemmel insana bir bakın, dış dünyadaki herhangi bir yerde kolaylıkla karşılaşamayacağınız bir dünya var bu insanın ruhunda. Resimler en yüce hakikati dile getiriyorlar, ama onlarda gerçekliğin izine rastlanmıyor. Claude Lorrain gerçek dünyayı en ufak ayrıntısına kadar ezbere biliyor ve kendi güzel ruhunun dünyasını ifade etmek için gerçek dünyayı araç olarak kullanıyor. İşte gerçekten ideal olan budur, görünen hakikat sanki gerçekmiş gibi bir yanılgıyı ortaya koyabilecek somut araçların hizmetinde olmalı."

"Bunun hem şiir, hem de güzel sanatlarda aynı şekilde geçerli olan güzel bir düşünce olduğunu düşünüyorum." dedim. "Sanırım öyle." dedi Goethe.

"Bu arada," diye devam etti, "muhteşem Claude'un size vermeye devam edeceği zevkleri yemekten sonraya saklasanız daha iyi olacak, çünkü resimlerin birçoğu hepsine bir anda bakılıp geçilemeyecek kadar iyi gerçekten." – "Bende öyle düşünüyorum," dedim, "bir sonraki sayfayı çevireceğim zaman, içimi her seferinde bir parça korku kaplıyor. Güzel bir şey karşısında duyduğum kendine özgü bir korku bu, aynı güzel bir kitabı okurken olduğu gibi, arka arkaya değerli düşüncelerin yazılı olduğu

bölümlerde durma ihtiyacında olup, ancak bir süre sonra okumaya devam etmek gibi."

"Bavyera Kralı'na cevap yazdım," diye karşılık verdi Goethe az sonra, "mektubu okumalısınız." – "Bu benim açımdan çok öğretici olacak," dedim, "bunun için sevinçliyim." – "Bu arada," dedi Goethe, "şuradaki *Allgemeine Zeitung*'da krala ithafen yazılmış bir şiir[145] var, onu bana dün şansölye okudu, bu şiiri siz de okumalısınız." Goethe bana gazeteyi uzattı, şiiri içimden okumaya başladım. "Ee, ne düşünüyorsunuz?" dedi Goethe. "Bunlar bir amatörün duyguları," dedim, "yetenekten çok iyi niyete sahip biri, seviyeli edebiyatın tını ve uyak yönünden yapay bir dil aktardığını, bunu kendisinin de dile getirebileceğini zanneder böyleleri." – "Tümüyle haklısınız," dedi Goethe, "bu şiiri ben de çok yetersiz buluyorum; dış dünya ile ilgili en ufak bir görüş yok, salt tinsellik, o da olması gerektiği gibi değil."

"İyi bir şiir yazmak için," dedim, "bahsettiğiniz şeyler hakkında kapsamlı bilgilere sahip olmanız gerekir, Claude Lorrain gibi tüm dünya emrinize amade değilse, düşüncelerle ilgili en isabetli konularda bile nadiren iyi bir şeyler ortaya çıkarabilirsiniz."

"İlginç olan," dedi Goethe, "aslında meselenin ne olduğunu, yalnızca doğuştan yetenekli insanların bilmesi, diğerlerinin ise az ya da çok yanılmasıdır."

"Bunu estetikçiler kanıtlıyorlar," dedim, "onlardan hiçbiri aslında neyin öğretilmesi gerektiğini bilmiyor, genç şairin kafasını tamamen karıştırıyorlar. Gerçek şeylerden bahsedeceklerine, düşünsel şeylerden bahsediyorlar, genç şairde neyin eksik olduğu konusuna dikkat çekeceklerine, sahip olduğu şeyleri karmaşık hale getiriyorlar. Örneğin doğuştan esprili ve neşeli biri, bu yeteneğe sahip olduğunu kendisi bilmese bile, bu özellikleri ile en iyi şekilde tanınacaktır; ama bu değerli özellikler hakkında yazılmış övgü dolu yazıların hedefi olmuş birisi, bu güçlerin safça kullanılmasıyla rahatsız edilip engellenmiş olur, bilinç bu güçleri etkisiz hale getirir, umduğu desteğin yerini ifade edilmeyecek engeller alır." – "Tümüyle haklısınız, bu konuda çok şey söylenebilir."

"Bu arada," diye devam etti, "Egon Ebert'in yeni destanını okudum, siz de okumalısınız, belki buradan onun gelişmesine yardımcı olabiliriz.

Gerçekten oldukça ümit veren bir yetenek, ama bu şiiri asıl edebi esastan, gerçeğin esasından yoksun. Doğa, güneşin doğuşu, batışı, kendi bildiği dış dünya ile ilgili bölümler gayet iyi, daha iyisi de yazılamaz zaten. Ama efsaneye dahil olan, geçen yüzyıla uzanan diğer şeyler, olması gereken gerçeklik içinde görünmüyorlar, asıl özden yoksun kalmışlar. Amazonlar, onların yaşamları ve yaptıkları genelleştirilmiş, her şey, estetik dünyada hep olduğu gibi, genç insanlara şiirsel ve romantik gelen şeylere indirgenmiş."

"Bu çağdaş edebiyatın tümünde," dedim, "varlığını hissettiren bir hata. Şiirsel olmadığı korkusuyla özel anlamda gerçek olandan kaçınılıyor, böylece de sıradanlığın tuzağına düşülüyor."

"Egon Ebert," dedi Goethe, "tarihin anlattıklarına bağlı kalmalıydı, o zaman yazdığı şiirden iyi şeyler ortaya çıkabilirdi. Schiller'in efsaneleri nasıl çalıştığını, *Tell*'i yazarken, İsviçre'yi anlatmak için ne kadar büyük çabalar harcadığını, Shakespeare gibi tarih kitaplarına başvurduğunu ve bu kitaplardan bütün bölümleri sözcüğü sözcüğüne oyununa dahil ettiğini düşününce, şimdi genç bir şairden de aynı şey beklenmeli diyorum. Benim *Clavigo*'mda Beaumarchais'nin anılarından[146] bazı bölümler eksiksiz olarak yer almaktadır." – "Ama üzerlerinde öyle çalışılmış ki," dedim, "hiç farkına bile varılmıyor, yapıtın içinde kuru bir malzeme gibi kalmamış." – "Öyle diyorsanız," dedi Goethe, "öyledir."

Sonra Goethe, Beaumarchais'nin bazı özelliklerinden bahsetti. "Tam bir Hıristiyandı," dedi, "anılarını okumalısınız. Onun hayatı mahkemelerde geçti, kendini bu davalarda gerçekten iyi hissediyordu. Davalarından birindeki avukatların konuşmalarına anılarında yer vermiş, bu tür tartışmalar içinde en ilginçlerinden, en dâhiyane olanlarından, en cesurca olanlarından olduğu söylenebilir. Gerçi o meşhur davayı Beaumarchais kaybetti. Adliye Sarayı'nın merdivenlerinden inerken, merdivenleri çıkan şansölye ile karşılaşmış. Beaumarchais'nin yol vermesi gerekiyormuş, ama o bunu yapmamış ve karşılıklı olarak yol verilmesi gerektiği konusunda diretmiş. Şansölye ise onuru kırılmış halde maiyetindeki insanlara Beaumarchais'yi bir kenara itmeleri emrini vermiş, emri yerine getirilmiş; bunun üzerine Beaumarchais hemen yeniden mahkemeye dönmüş, şansölye aleyhinde bir dava açmış ve davayı kazanmış."

Bu anekdot çok hoşuma gitmişti, yemekte neşeyle başka konular hakkında konuşmaya devam ettik.

"'İkinci Kez Roma'da' bölümünü yeniden ele aldım," dedi Goethe, "nihayet ondan kurtulmak ve başka bir şeye başlamak istiyorum. Basılmış olan *İtalya Seyahati*'m, bildiğiniz gibi, tümüyle mektup formunda kaleme alınmıştır. Roma'ya ikinci gidişimde yazmış olduğum mektuplar ise çok fayda sağlanabilecek türden değil; mektuplarda, oturduğum ev ve Weimar'daki ilişkilerimden fazlasıyla bahsedilmiş, ama İtalya'daki yaşamıma dair çok az şey var. Yine de o sıralardaki iç dünyamı dile getiren bazı ifadelere rastlanıyor. Şimdi, böyle bölümleri çıkarıp, hepsini tek tek bir araya toplayıp anlatıya katmayı düşünüyorum, böylelikle yapıt kendine özgü bir havaya ve tınıya sahip olur." Düşündüklerini çok iyi buldum ve Goethe'nin yapmak istediklerini onayladım.

"İnsanın önce kendisini tanıması[147] gerektiği," diye devam etti Goethe, "her zaman söylenir ve yinelenir. Bu şimdiye kadar kimseye yeterli olmamış ve aslında yeterli de olmaması gereken bir öneri. İnsan tüm yaptıkları ve duyumsadıkları ile dış dünyaya, kendisini kuşatan dünyaya bağımlıdır, insanın dış dünyayı tanıması, hedeflerinin gerektirdiği ölçüde dış dünyanın hizmetinde olması gerekir. İnsanın kendisi ile ilgili bildiği sadece mutlu olduğu ya da acı çektiğidir, sadece sevinçler ve acılarla eğitilir insan, onun arayış içinde olacağı veya kendinden uzak tutacağı şeyler bunlardır. Ayrıca insan karanlık bir yaratık, nereden gelip nereye gittiğini bilmez, dünyaya ilişkin çok az şey bilir, hele kendisi ile ilgili olarak neredeyse hiçbir şey bilmez. Ben de kendimi tanımıyorum, ayrıca Tanrı beni bundan esirgesin. Asıl söylemek istediğim şu, ben İtalya'da kırk yaşımdayken, güzel sanatlara karşı yeteneğimin olmadığını ve içimdeki eğilimin yanlış bir eğilim olduğunu bilecek kadar akıllıydım. Ne zaman bir şeyler çizmeye kalkışsam, objeleri çizmek için yeterince hevesli olmadığımı gördüm; nesnelerin beni etkilemesinden bir şekilde korkuyordum, zayıf ve ölçülü olan benim yapıma daha uygundu. Bir peyzaj yaptığımda, belli belirsiz uzak plandan ortalama bir mesafeye geliyor, bu sefer de ön planda gerekli vurguyu yapamayacağımdan korkuyordum, sonuçta resmim esaslı bir etki uyandırmıyordu. Sistemli olarak çalışmadığımdan, ilerleme de kaydedemiyordum, eğer uzun bir ara vermişsem, her defasında baştan başlamam gerekiyordu. Yeteneğim hiç yok denilemezdi, özellikle de peyzaj konusunda, Hackert sık sık şöyle derdi: 'On sekiz ay yanımda kalacak olsanız, kendinizi ve başkalarını hoşnut bırakacak bir şeyler yapabileceksiniz.'"

Söylediklerini büyük bir ilgiyle dinledim. "Peki ama, insan güzel sanatlara karşı yeteneğinin olup olmadığını nasıl anlar?" dedim.

"Gerçek yetenek," dedi Goethe, "biçim, orantı ve renk konusunda doğuştan bir duyarlılığa sahiptir, öyle ki, tüm bunları biraz ders alarak çok kısa zamanda ve çok doğru bir şekilde uygular. Özellikle obje resmetmeye karşı bir yatkınlığı vardır ve bunu yaparken ışığı, resmettiği cismi elle tutulacak kadar canlı yapacak şekilde kullanır. Resim çalışma esnasında verilen aralarda bile ilerleme kaydeder, ressamın içinde gelişir. Böyle bir yeteneği teşhis etmek zor değildir, tabii yine de bunu en iyi işin ustası anlar."

"Bu sabah saraya gittim," diye oldukça neşeli devam etti Goethe, "grandüşesin[148] odaları çok zevkli. Coudray, İtalyan çalışanları ile yeni denemelerinde büyük başarı göstermiş. Ressamlar hâlâ duvarlarla uğraşıyorlardı; birkaç Milanolu vardı, onlarla kekelemeden İtalyanca konuştum ve bu dili unutmamış olduğumu gördüm. Son olarak Württemberg Kralı'nın sarayına resim yaptıklarını, sonra da Gotha'ya gittiklerini, ama orada anlaşma sağlayamadıklarını anlattılar; o sırada Weimar'dakilerin onlardan haberi olmuş ve grandüşesin odalarını resimlemek üzere buraya çağrılmışlar. İtalyanca duymaktan ve konuşmaktan yine çok mutlu oldum, çünkü bu dilde ülkenin havasına ait bir şeyler var. Bu değerli insanlar üç yıldır İtalya'dan uzaklar; söylediklerine göre, Bay von Spiegel'le yaptıkları anlaşma uyarınca, tiyatromuzun dekorasyonu için yapacakları resimlerden sonra, buradan doğruca evlerine dönecekler, dekorasyonu siz de beğenirsiniz sanırım. Çok yetenekli insanlar; biri Milano'daki ilk dekorasyon ressamlarından birinin öğrencisi, yani dekorasyonun başarılı olacağını düşünebilirsiniz."

Friedrich masayı topladıktan sonra, Goethe Roma'nın küçük bir planını önümüze koydurdu. "Biz yabancılar için," dedi, "Roma uzun zaman kalınacak bir yer değil; orada kalmak ve yerleşmek isteyen kişi, evlenip Katolik olmalı, yoksa bu kente katlanamaz ve orada güzel bir yaşam süremez. Protestan olarak orada uzun zaman kalmak, Hackert için hiç de kolay olmadı."

Sonra Goethe bana bu plan üzerinde ilginç binaları ve meydanları gösterdi. "Şurası," dedi, "Farnese Bahçesi." – "*Faust*'taki cadı sahnesini yazdığınız yer burası mıydı?" – "Hayır," dedi, "orası Borghese Bahçesi'ydi."

Sonra Claude Lorrain'in peyzajlarına bakınca içim açıldı, bu büyük usta hakkında bazı şeyler konuştuk. "Şimdi genç bir sanatçı, onun yapıtlarıyla kendini yetiştiremez mi?" dedim.

"Aynı ruh haline sahip birisi," diye cevapladı Goethe, "tartışmasız kendini Claude Lorrain'in yapıtlarıyla mükemmel bir şekilde geliştirebilir. Ama doğa insanın ruhunu benzer yeteneklerle donatmamışsa, olsa olsa bu ustanın detaylarına bakarak onun ustalığı öğrenilmeye çalışılır, bu da insana hiçbir şey kazandırmaz."

Cumartesi, 11 Nisan 1829

Bugün uzun salondaki yemek masasını hazırlanmış halde buldum, hem de çok sayıda kişi için. Goethe ve Bayan von Goethe beni çok içten karşıladılar. Konuklar yavaş yavaş gelmeye başladılar: Madam Schopenhauer, Fransız elçiliğinden genç Kont Reinhard ve onun Türklere karşı Rusya'da görevlendirilmek üzere yola çıkmış olan kayınbiraderi Bay von D., Bayan Ulrike ve son olarak da Saray Danışmanı Vogel.

Goethe özellikle neşeli bir ruh haline sahipti; masaya oturmadan önce, gelenlere Frankfurt'la ilgili oldukça eğlenceli birkaç şey anlattı, özellikle Rothschild ve Bethmann arasında geçen, birinin diğerini, yaptığı spekülasyonlarla nasıl mahvetmeye çalıştığına dair şeyler.

Kont Reinhard saraya gitti, biz de masaya geçtik. Sohbet hoş bir şekilde canlanmıştı, seyahatlerden, ılıcalardan konuşuldu, Madam Schopenhauer, Nonnenwerth Adası'nın yakınında, Ren Nehri kıyısındaki yeni evinin dekorasyonu ile ilgiliydi.

Yemekten sonra Kont Reinhard tekrar göründü, bu kadar çabuk döndüğü için takdir edildi, kısa bir süre içinde sadece sarayda yemek yemekle kalmamış, iki defa da kıyafet değiştirmişti.

Bize yeni papanın seçildiği haberini getirdi, hem de bir Castiglione[149] seçilmişti, Goethe konuklara seçimde geleneksel olarak izlenen formaliteleri anlattı.

Kışı Paris'te geçiren Kont Reinhard tanınmış devlet adamları, yazarlar ve şairler hakkında merak edilen bilgileri verdi. Chateaubriand, Guizot, Salvandy, Béranger, Mérimée ve diğerlerinden konuşuldu.

Yemekten sonra herkes gittiğinde Goethe beni çalışma odasına aldı ve oldukça ilginç iki yazı gösterdi, çok mutlu olmuştum. Goethe'nin gençlik yıllarında yazdığı iki mektuptu bunlar, onları 1770 yılında Strasbourg'dan Frankfurt'taki arkadaşı Dr. Horn'a göndermişti, biri Temmuz, diğeri Aralık ayında yazılmıştı. Her ikisinde de yapmak istediği önemli şeyler hakkında fikirlerini olgunlaştırmış genç bir insan konuşuyordu. İkincisinde *Werther*'in izleri kendini hissettiriyordu; Sesenheim'da âşık olmuştu, delikanlı tatlı duygular içinde başı dönmüş, günlerini yarı yarıya düş dünyası içinde geçiriyormuş gibiydi. Mektuplardaki el yazısı dingin, okunaklı ve şıktı ve Goethe'nin geçen zaman içinde değiştirmediği belirgin bir karaktere sahipti. Şirin mektupları tekrar tekrar okumaktan kendimi alamadım, Goethe'den çok mutlu bir şekilde ve minnet dolu duygularla ayrıldım.

Pazar, 12 Nisan 1829

Goethe bana Bavyera Kralı'na yazdığı yanıtı okudu. Öyle bir ifade tarzı kullanmıştı ki, sanki villanın merdivenlerini çıkıyor ve kralın hemen yanı başında onunla konuşuyordu. "İnsanın bu durumlarda nasıl davranması gerektiği konusunda doğru tonu yakalaması zor olmalı." dedim. "Yaşamı boyunca yüksek şahsiyetlerle ilişkide bulunan benim gibi biri için," diye yanıtladı Goethe, "zor değil. Tek bir şey var ki, o da şu: İnsan yanınızı fazlasıyla ortaya koyamıyorsunuz, daha çok kurallar çerçevesinde hareket ediyorsunuz."

Goethe sonra şu sıralar onu meşgul eden "İkinci Kez Roma'da" metninin redaksiyonundan bahsetti.

"O zamanlar yazmış olduğum mektuplarda," dedi, "insanın bulunduğu her yaşta daha önceki ve daha sonraki yıllarına göre bazı avantaj ve dezavantajlara sahip olduğunu açıkça gördüm. Kırk yaşımdayken bazı şeyler hakkındaki düşüncelerim oldukça netti, şimdikinden daha akıllıydım ve bazı yönlerden daha da iyiydim; ama yine de şimdi seksen yaşında onlarla değiştirmeyi asla istemediğim avantajlara sahibim."

"Siz bunlardan söz ederken," dedim, "bitkilerin başkalaşımı gözlerimin önüne geldi, çiçek açma döneminde yeşil yaprak dönemine, tohumlanma ve meyve verme döneminde de çiçek açma dönemine geri dönmenin istenmeyeceğini gayet iyi anlıyorum."

"Benzetmeniz," dedi Goethe, "tamamen benim fikrimi açıklıyor. Büyüyüp zikzaklı dişlere kavuşmuş bir yaprak düşünün," diye gülerek devam etti, "acaba bu özgür, gelişmiş halinden, ilk yaprak halinde göründüğü belirsiz, sınırlı durumuna dönmek ister mi? Çiçek açma ve meyve verme dönemini geride bırakarak, artık ürün vermeyip, daha da canlı bir şekilde büyümeye devam edip, ulaşılabilecek en son yaşlılık döneminin simgesi olabilecek bir bitkinin[150] var olduğunu bilmemiz çok hoş."

"Kötü olan," diye devam etti Goethe, "insanın yaşamı boyunca oldukça fazla yanlış eğilimlerle engellenmesi ve şimdiye kadar insanın bu tür bir eğilimden kendini kurtardığının görülmemiş olması."

"Peki ama," dedim, "insan bir eğilimin yanlış olduğunu nereden bilecek?"

"Yanlış eğilim," diye yanıt verdi Goethe, "üretken değildir, üretken olduğunu varsaysak bile, ortaya çıkan şeyin hiçbir değeri yoktur. Başkalarında bunun farkına varmak hiç de zor değildir, ama kendimizde durum farklıdır, büyük bir ruh özgürlüğünün olması gerekir. Ayrıca bunun farkına varmak da her zaman yeterli olmaz; insan duraksayıp çelişkiye düşer, tıpkı insanın sadakatsizliğini uzun zamandır çeşitli defalar kanıtlamış olduğu, ama çok sevdiği bir kızdan ayrılmasının zor olması gibi, kararsız kalabilir insan. Güzel sanatlara duyduğum ilginin yanlış bir ilgi olduğunu anlamamın yıllar alması ve bunun farkına vardıktan sonra kendimi uzak tutmaya çalıştığım birçok başka şey aklıma geldiği için söylüyorum bunları."

"Ama yine de," dedim, "bu eğiliminiz size, insanın yanlış olarak adlandıramayacağı kadar çok yarar sağlamış."

"Görüş sahibi oldum," dedi Goethe, "bu yüzden kendimi avutabilirim. Ayrıca her yanlış eğilimden sağlanacak bir fayda vardır. Az bir yetenekle müzikle uğraşan kişi elbette usta olmayacaktır, ama ustanın yaptığı müziği anlayıp değerlendirmeyi öğrenecektir. Tüm çabalarıma karşın ben sanatçı olmadım elbette, ama sanatın tüm dalları ile ilgilenerek, en ufak bir şeyin ne olduğunu, değerli bir şeyi değersiz olandan ayırt etmeyi öğrendim. Bu hiç de az bir kazanç değil, yanlış bir eğilim nadiren hiçbir kazanç sağlamaz. Örneğin Haçlı Seferleri Kutsal Mezar'ın kurtarılması için yanlış bir eğilimdi; ama iyi tarafı Türklerin zaman içinde zayıf düşürülmesi ve Avrupa'nın hükümdarı olmalarının önlenmesiydi."

Çok çeşitli şeylerden konuştuk. Sonra Goethe, Ségur'ün ona ilginç gelen ve onu bazı konularda aydınlatan *Büyük Petro* adlı yapıtından bahsetti. "Petersburg'un yerleşim alanı," dedi, "hiç anlaşılır gibi değil, hele kentin hemen yakınında arazinin yükseldiğini, imparatorun kenti biraz yamaçlara kaydırıp, sadece limanı aşağıda bırakarak asıl kenti su baskını sorunundan tümüyle uzak tutabileceğini düşününce, bunu anlamakta daha da güçlük çekiyorsunuz. Üstelik yaşlı bir gemici, uyarılarda bulunup, halkın her yetmiş yılda bir selde boğulacağını ona önceden söylemiş. Bir de orada, üzerinde selden kalma çeşitli izlerin bulunduğu yaşlı bir ağaç varmış. Ama hiçbir şey kâr etmemiş, imparator dediğinden şaşmamış, hatta kendine karşı kanıt oluşturmasın diye ağacı kestirmiş.

Bu kadar büyük bir kişiliğin bu olayında sorunlu bir şeyler olduğunu söyleyeceksiniz. Ama biliyor musunuz, ben bunu kendime nasıl açıkladım? İnsan kendini gençlik izlenimlerinden kurtaramıyor ve bu izlenimler o dereceye ulaşıyor ki, o yıllarda alıştığınız ve o mutlu dönemi geçirdiğiniz çevredeki olumsuz şeyler bile daha sonra size sevimli ve değerli görünebiliyor, gerçeğe gözlerinizi kapayıp, yanlış olanı göremiyorsunuz. Büyük Petro da gençliğinin sevgili Amsterdam'ını Neva Nehri'nin kıyısındaki bir başkentte aynen yinelemek istemiş galiba; aynı Hollandalıların en uzak topraklarında bile yeni bir Amsterdam'ı tekrar kurmayı sürekli denemeleri gibi."

Pazartesi, 13 Nisan 1829

Bugün Goethe bana yemekte bazı güzel şeyler anlattıktan sonra, yemeğin arkasından Claude Lorrain'in birkaç peyzajına bakınca içim açıldı. "Koleksiyonun adı," dedi Goethe, "*Liber veritatis*, aynı şekilde *Liber naturae et artis*[151] de olabilirdi, çünkü doğa ve sanat bu koleksiyonda en üst düzeyde ve en güzel birlik içinde bulunuyor."

Goethe'ye Claude Lorrain'in kökenini ve hangi okulda yetiştiğini sordum. "Onun en yakın ustası," dedi Goethe, "Antonio Tasso[152] idi; o da Paul Bril'in bir öğrencisiydi, yani Bril okulu ve ilkeleri ondaki asıl temeli oluşturdu ve adeta onda en parlak dönemini yaşadı; bu iki ustada asık suratlı ve değişmez olan şey, Claude Lorrain'de neşeli bir inceliğe, sevimli bir özgürlüğe bürünmüştür. Onun hakkında söylenebilecek başka bir şey de yok zaten.

Ayrıca bu kadar önemli bir dönemde ve çevrede yaşayan büyük bir yeteneğin, sanatını kimden öğrendiğini söylemek de zor. Böyle biri etrafına bakınır, ilgilerini tatmin edecek şeyleri kendine ait kılar. Claude Lorrain kendine en yakın isim yapmış ustalar kadar, Carracci'lerin okuluna da tartışmasız çok şey borçludur.

Genellikle şunlar söyleniyor: Julius Roman[153] Raffaello'nun bir öğrencisiydi; ama aynı şekilde şunu da söylemek olası: O bu yüzyılın bir öğrencisidir. Sadece Guido Reni'nin aynı ustalığa ulaşıp aynı şeyleri yapan, ustasının ruhunu, duygusunu ve sanatını olduğu gibi alan bir öğrencisi[154] vardı, o da benzeri görülmemiş, kendine özgü bir durumdu. Bunun aksine Carracci'lerin okulu, her yeteneğin doğuştan var olan eğilimlerine göre gelişim gösterdiği, hiçbir yeteneğin diğerine benzemediği daha özgür bir tarza sahipti. Carracci'ler sanki doğuştan sanat öğretmeniydiler; her yerde en mükemmelin yapıldığı bir dönemde yaşadılar ve bu nedenle de öğrencilerine tüm alanlarda örnek olan şeyleri gösterebildiler. Hem sanatçı olarak, hem de öğretmen olarak çok önemliydiler, ama onların yaratıcı denen türden kişiler olduklarını söyleyemem. Bunu böyle ifade etmem biraz cesaret ister, ama bana göre biraz öyleler."

Claude Lorrain'in birkaç peyzajına daha baktıktan sonra, bu büyük sanatçı hakkında ne yazdığını görmek için, sanatçı sözlüğünü[155] açtım. Şunların yazılı olduğunu gördük: "En büyük katkısı palet konusunda olmuştur." Birbirimize bakıp güldük. "İşte, kitaplara bağlı kalıp, yazılı olanları belleyince," dedi Goethe, "insanın ne kadar öğrenebildiğini görüyorsunuz."

Salı, 14 Nisan 1829

Bu öğle içeriye girdiğimde, Goethe, Saray Danışmanı Meyer'le yemekte İtalya ve sanatla ilgili konular hakkında söyleşiyordu. Goethe, Claude Lorrain'in bir kitabını getirtti, Meyer bu kitapta, gazetelerde çıkan habere göre orijinalini Peel'in dört bin sterline aldığı peyzajı bulup gösterdi. Yapıtın iyi bir parça olduğu ve Peel'in hiç de fena bir alışveriş yapmadığı söylenebilirdi. Tablonun sağ tarafında oturan ve ayakta duran bir grup insan göze çarpıyordu. Bir genç kıza doğru eğilmiş bir çoban ona kavalın nasıl çalındığını öğretir gibiydi. Orta kısımda güneşin vurduğu bir göl ve resmin sol tarafında ağaçlığın gölgesinde otlayan hayvanlar görülüyordu. Her iki grup da en iyi şekilde dengelenmişti ve ustanın her zamanki tarzında olduğu

gibi ışığın büyüsü muhteşemdi. Özgün yapıtın şimdiye kadar nerede ve kimin koleksiyonunda bulunduğundan bahsedildi.

Sonra sohbetin konusu Bavyera Kralı'nın Roma'daki yeni evi oldu. "Villayı ben çok iyi biliyorum," dedi Meyer, "orada çok bulundum ve evin konumunun güzelliğini zevkle anımsıyorum. Sıradan bir saray, kral onu güzelleştirip zevkine göre çok hoş bir hale getirecektir. Ben oradayken villada Düşes Amalie, yan binada ise Herder oturuyordu. Daha sonra o evde Sussex Dükü ve Kont Münster oturdular. Yabancı yüksek şahsiyetler, sağlıklı konumu ve muhteşem manzarası nedeniyle bu evi özellikle sevmişlerdir."

Saray Danışmanı Meyer'e, villa ile Vatikan arasındaki mesafenin ne kadar olduğunu sordum. "Biz sanatçıların oturduğu, villanın yakınındaki Trinità di Monte'den," dedi Meyer, "Vatikan'a kadar tam yarım saatlik bir mesafe vardır. Biz her gün o yolu yürürdük, bazen de birkaç kez." – "Köprüden geçen yol," dedim, "biraz dolaşık görünüyor; Tiber'in karşı kıyısına geçip tarlaların içinden yürünse, sanki daha kestirme olurmuş gibi." – "Öyle değil," dedi Meyer, "ama bizde böyle düşünmüş sık sık karşı tarafa geçmiştik. Güzel bir gecede, parlak ay ışığında Vatikan'dan geri döndüğümüz böyle bir nehir yolculuğunu anımsıyorum. Tanıdıklardan Bury, Hirt ve Lips vardı aramızda, Raffaello mu, yoksa Michelangelo mu daha büyük tartışması başlamıştı her zamanki gibi. Öylece bir kayığa bindik. Karşı kıyıya geçtiğimizde, tartışma tüm hızıyla devam ederken, komik biri, sanırım Bury idi, tartışmayı bir sonuca bağlayıp taraflar uzlaşmadığı sürece nehirden ayrılmamayı önerdi. Öneri kabul edildi, kayıkçı kayığı sahilden uzaklaştırıp tekrar geri döndü. Ama her seferinde kıyıya vardığımızda, tartışma yeniden alevleniyor, tekrar geri dönmek zorunda kalıyorduk, çünkü tartışma bir sonuca bağlanamıyordu. Böyle saatlerce bir kıyıdan öbür kıyıya gidip geldik, bu arada herkesten kârlı çıkan kayıkçı oldu, her karşı kıyıya geçişte alacağı para katlandı. Kayıkçının yanında kendisine yardım eden on iki yaşlarındaki oğlu, olanlara oldukça şaşırmış görünüyordu. ‘Baba,' dedi, ‘karaya çıkmak istemeyen bu adamların derdi ne, kıyıya her gelişimizde, yeniden geri dönmek zorunda kalıyoruz?' – ‘Bilmiyorum oğlum,' diye yanıt verdi kayıkçı, ‘ama öyle sanıyorum ki, bu adamlar çılgın.' Sonunda gece boyunca bir kıyıdan diğerine gidip gelmemek için, geçici olarak uzlaşmak zorunda kaldık ve karaya çıktık."

Bu hoş anekdot ve sanatçı deliliği bizi eğlendirip güldürdü. Saray Danışmanı Meyer'in neşesi yerindeydi, bize Roma ile ilgili şeyler anlatmaya devam etti, ben ve Goethe onu dinlemenin keyfini çıkardık.

"Raffaello ve Michelangelo hakkındaki tartışma," dedi Meyer, "hep gündemde kaldı ve yeterince sanatçının bir araya geldiği, her iki taraftan birkaç kişinin mevcut olduğu günlerde tartışma aynı şekilde devam etti. Bir keresinde hem çok ucuz, hem de kaliteli şarap içilen bir meyhanede tartışma yine başladı; iddialara kanıt olarak resimlerden ya da resimlerin bazı bölümlerinden bahsedildi, karşı taraf ikna olmayınca, söylenenlere hak vermeyince, doğrudan resimlere bakma gereksinimi doğdu. Tartışarak meyhaneden çıkıldı ve hızlı adımlarla Sistina Şapeli'ne gidildi. Şapelin anahtarı bir ayakkabı tamircisinde idi, her zaman dört groschen karşılığında şapeli açardı. Orada, resimlerin önünde yeterince uzun tartıştıktan sonra, bir şişe şarapla uzlaşmak ve tüm tartışmaları unutmak için meyhaneye dönüldü. Bu her gün böyle devam etti, Sistina Şapeli'ndeki ayakkabı tamircisi de her girişte dört groschen'ı almayı sürdürdü."

Bu neşeli olay vesilesiyle, elindeki deri önlüğü her gün antik mermer bir büste vurarak silkeleyen bir başka ayakkabı tamircisi anımsandı. "Romalı bir imparatorun büstüydü," dedi Meyer, "antika yapıt tamircinin kapısının önünde duruyordu, oradan geçerken, tamircinin sık sık bu işi yaptığını görürdük."

Çarşamba, 15 Nisan 1829

Yeteneği olmadığı halde eser yaratması beklenen insanlar ile anlamadıkları konular hakkında yazılar yazan başkaları hakkında konuştuk.

"Genç insanlar için aldatıcı olan budur." dedi Goethe. "Genç bir insanın soluk alıp verdiği çevreye adeta nüfuz eden birçok kültürün yaygınlaştığı bir devirde yaşıyoruz. Edebi ve felsefi düşünceler onun iç dünyasında hayat bulup canlanıyor, o içinde yaşadığı çevrenin havası ile bu düşünceleri emiyor, ama onların kendine ait olduğunu zannediyor ve bunları kendi düşünceleriymiş gibi ifade ediyor. Yaşadığı çağdan aldığını o çağa geri verdikten sonra ise yoksullaşıyor. Taşıma su ile bir süre fışkırıp, ödünç alınan stok tükenince şırıltısı duran bir kaynağa benziyor aynen."

Salı, 1 Eylül 1829

Hegel'in Tanrı'nın varlığının kanıtı hakkında verdiği bir dersi dinlemiş olan bir yolcudan söz ettim Goethe'ye. Goethe böyle derslerin artık zamanının geçtiği konusunda bana hak verdi.

"Kuşku dönemi geride kaldı," dedi; "şimdi insan kendinden çok Tanrı'dan kuşkuya kapılıyor. Ayrıca Tanrı'nın doğası, ölümsüzlük, ruhumuzun varlığı ve onun bedenimizle bağıntısı, filozofların bir türlü ileriye götüremedikleri, sonu gelmez sorunlardır. Çağdaş bir Fransız filozofu, yazdığı bir bölüme büyük bir cesaretle şöyle başlıyor: 'İnsanın ruh ve beden olmak üzere iki bölümden oluştuğu biliniyor. Bu nedenle önce bedenle başlayıp, sonra ruhtan söz edeceğiz.' Fichte ise biraz daha ileriye gidip şunları söyleyerek, soruna daha akıllıca yaklaşıyor: 'Biz beden olarak değerlendirilen insandan ve ruh olarak değerlendirilen insandan bahsetmek istiyoruz.' O, bu kadar birbirine sıkı sıkıya bağlı bir bütünün ayrılamayacağını kesin olarak hissetmiş olmalı. Kant, insan ruhunun ne ölçüde nüfuz etme yetisine sahip olduğunun sınırlarını çizip, çözümü olmayan sorunları olduğu gibi bırakarak, tartışmasız en faydalı olanı yaptı. Ölümsüzlük hakkında ne varsa, felsefesi yapıldı! Yine de kaydedilen bir ilerleme yok! Kendi gelişmemizden kuşkuya kapılmıyorum, çünkü doğa özdeksel güçleri yok saymaz. Ama biz onun gibi ölümsüz değiliz, kendimizi gelecekte büyük özdeksel güçler olarak ortaya koyacaksak, bir entelekya olmak zorundayız.

Almanlar felsefi sorunları çözmek için yorulup dururken, İngilizler pratik zekâları ile bize gülüp dünyaya egemen oluyorlar. Herkes onların köle ticaretine karşı söyledikleri güzel şeyleri bilir, onlar böyle bir olayın temelinde hangi insani ilkelerin bulunduğunu bize açıklarken, asıl nedenin gerçek bir meseleye dayandığı şimdi ortaya çıktı; bu olay olmasa, bilindiği gibi İngilizler asla böyle davranmazlardı, bunun da bilinmesi gerekiyor. Afrika'nın batı sahilindeki büyük arazilerinde İngilizler zencileri kullanıyorlar, oradaki zencilerin yurtdışına satılmaları İngilizlerin çıkarlarına uygun düşmüyor. İngilizler oldukça verimli olan büyük zenci kolonilerini Amerika'ya da kendileri yerleştirdi ve zencilerin üzerinden büyük gelirler sağlıyorlar. Böylece Kuzey Amerika'nın ihtiyaçları da karşılanıyor, bu şekilde oldukça kârlı bir ticaret yaptıkları için, yurtdışından yapılacak alımlar kendi ticari çıkarlarına ters düşebiliyor, bu yüzden insanlık dışı ticarete karşı vaaz vermeleri nedensiz değil. Viyana konferansında İngiliz elçisi[156] çok ateşli bir şekilde karşı görüşünü gerekçelendirmişti; ama Portekiz elçisi[157], evrensel bir mahkemede karara

varmak ya da ahlak kurallarını saptamak için toplanıldığını bilmediğini sükunet içinde söyleyecek kadar akıllıydı. O İngilizlerle ilgili konuyu gayet iyi biliyordu, böylece desteklediği ve kârlı çıkmak istediği kendi meselesini de ortaya koymuş oldu."

Pazar, 6 Aralık 1829

Goethe bugün yemekten sonra bana *Faust*'un ikinci perdesinin birinci sahnesini okudu. Beni oldukça etkiledi ve içimde büyük bir mutluluk uyandırdı. Yine Faust'un çalışma odasındayız, Mephistopheles bıraktığı her şeyi eski yerinde bulur. Faust'un çalışırken giydiği kürkü askıdan alır; binlerce güve ve haşere kürkün üzerinde uçuşmaya başlar, Mephistopheles onları nasıl uzaklaştıracağını sesli sesli düşünürken, içinde bulunduğu ortam gayet net olarak gözlerimizin önüne serilir. Faust kendinden geçmiş bir halde perdenin arkasında uzanmış dururken, Mephistopheles bir kez olsun efendisinin yerine geçmek için kürkü giyer. Çanı çalar; eski manastırın koridorlarında çan öyle korkunç bir ses çıkarır ki, kapılar zangırdamaya, duvarlar titremeye başlar. Asistan içeriye dalar ve tanımadığı ama saygı gösterdiği Mephistopheles'i Faust'un sandalyesinde oturur halde bulur. Yöneltilen soru üzerine Wagner'le ilgili haberleri verir, Wagner bu arada meşhur bir adam olmuştur ve efendisinin dönüşünü ümitle beklemektedir. Duyduğumuza göre o anda laboratuvarında bir insan yaratma işine vermiştir kendini. Asistan serbest bırakılır; Bakkalaureus ortaya çıkar. O, Faust'un ceketini giymiş olan Mephistopheles'in birkaç yıl önce alay ettiği çekingen, genç öğrenciden başkası değildir. Bu arada yetişkin erkek olmuştur ve Mephistopheles'in bile başa çıkamayacağı kadar gururludur, Mephistopheles sandalyesi ile durmadan kenara çekilirken sonunda yerde alır soluğu.

Goethe sahneyi sonuna dek okudu. Onun gençlik dönemindeki gibi üretken gücünden ve her şeyi özlü bir dille toparlamasından hoşlandım.

"Proje çok eski olduğundan ve elli yıldan beri bu konuya kafa yorduğum için," dedi Goethe, "işlenecek konular o kadar çoğaldı ki, şimdi ayıklama ve çıkarma işlemi oldukça zor. Söylediğim gibi ikinci bölüm fikri gerçekten çok eskiye dayanıyor. Ama dünya ile ilgili şeyler hakkında bu kadar net bir görüşe sahip olduktan sonra, onu ancak şimdi yazıyor olmam, konu açısından faydalı diye düşünüyorum. Tıpkı gençliğinde çok miktarda gümüş

ve bakır parası olup onu hep daha değerli şeylerle değiştiren, en sonunda da gençlik birikiminin saf altın paralara dönüştüğünü gören biri gibiyim."

Bakkalaureus figürü hakkında konuştuk. "Onunla anlatılmak istenen," dedim, "idea ilkesini benimsemiş belli bir filozoflar grubu değil mi?" – "Hayır," dedi Goethe, "özellikle gençliğe özgü kendini beğenmişlik onda vücut buluyor, bunun kanıtlarını Özgürlük Savaşları'mızdan sonraki ilk yıllarda gördük. Ayrıca herkes gençliğinde aslında dünyanın kendisiyle başladığına, aslında her şeyin kendisinden dolayı var olduğuna inanır. Sonra Doğu'da[158] gerçekten böyle bir adam vardı, her sabah adamlarını etrafına toplar, güneşe ‘doğ' emrini vermeden, onları çalışmaya göndermezdi. Ama bu arada, güneş gerçekten gözle görülür olacağı ana gelmeden önce de bu emri vermeyecek kadar akıllıydı."

Faust, kurgusu ve buna benzer konular hakkında daha çok şey konuştuk.

Goethe bir an sessiz düşüncelere daldı; sonra şunları söylemeye başladı.

"İnsan yaşlanınca," dedi, "dünya ile ilgili şeyler hakkında gençliğinde olduğundan daha farklı düşünüyor. Dolayısıyla doğaüstü güçlerin insanlıkla şakalaşıp eğlenmek için, herkese örnek olacak kadar çekici, ama ulaşılmayacak kadar büyük bazı insanları ortaya çıkardığını düşünmekten kendimi alamıyorum. Örneğin bu güçler düşüncede ve eylemde aynı mükemmelliğe sahip Raffaello'yu ortaya çıkarıyorlar; ondan sonra gelen birkaç kişi onun seviyesine yaklaşıyor, ama kimse ona ulaşamıyor. Örneğin Mozart'ı müzikte ulaşılmaz biri olarak belirliyorlar. Örneğin şiirde Shakespeare'i. Buna karşı çıkmak için bana neler söyleyebileceğinizi biliyorum, ama benim söylemek istediğim insanın doğası, yani doğuştan gelen yapı. Örneğin Napoléon karşımızda ulaşılmaz biri olarak duruyor. Rusların kendilerini tutup İstanbul'a girmemiş olmaları büyük bir şey, ama böyle bir özellik Napoléon'da da vardı, o da kendini tutmuş Roma'ya girmemişti."

Bu zengin konuya yakın birçok şey ileri sürülebilir; benim aklımdan da sessizce, doğaüstü güçlerin Goethe ile ilgili olarak böyle bir şey planladıkları geçiyor, yani Goethe'nin onun gibi olmak için çaba gösterilemeyecek kadar cazip, ulaşılamayacak kadar büyük biri olduğu.

Çarşamba, 16 Aralık 1829

Bugün yemekten sonra Goethe bana *Faust*'un ikinci perdesinin ikinci sahnesini, Mephistopheles'in, kimyasal yollarla bir insan yapmak üzere olan Wagner'e gittiği sahneyi okudu. İş başarılır, Homunkulus şişenin içinde parlayan bir varlık olarak belirir ve hemen faaliyete geçer. Wagner'in kavranamaz şeyler hakkındaki sorularını geri çevirir, lüzumsuz konuşmak onun işi değildir; o aktif olmak ister, o anda ona en yakın olan, baygın bir durumda büyük yardıma ihtiyaç duyan kahramanımız Faust'tur. O an olan biteni tümüyle net bir şekilde gören bir yaratık olarak Homunkulus, uyumakta olan Faust'un iç dünyasında olup bitenleri görür, etrafında kuğuların bulunduğu güzel bir yerde yüzen Leda'yı tatlı rüyasında[159] gören Faust mutludur. Homunkulus bu rüyayı anlattığı anda, büyülü resim gözlerimizin önünde canlanır. Mephistopheles hiçbir şey görmez, Homunkulus onunla kuzeyli yapısından dolayı alay eder.

"Üstelik," dedi Goethe, "Mephistopheles'in Homunkulus karşısında zayıf kaldığını göreceksiniz, düşüncelerindeki netlik bakımından birbirlerine benzerler, ama Homunkulus güzele olan tutkusu ve faydalı aktivitesi bakımından ondan çok önde gider. Ayrıca onu Bay Kuzen diye adlandırır; mükemmel bir insanlaşma süreci sayesinde henüz neşesi kaçıp aptallaşmamış Homunkulus gibi ruhsal varlıklar doğaüstü güçlerden sayılır, bu nedenle ikisinin arasında bir tür akrabalık vardır."

"Kuşkusuz," dedim, "burada Mephistopheles daha alt seviyede ortaya çıkıyor; ama yine de onu tanıdığımız kadarıyla, ‘Helena'da hep gizliden gizliye olaylarda parmağı olan biri olarak, Homunkulus'un oluşmasına da gizli bir katkısının olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum. Böylece yine her şeyin üzerine çıkıyor ve üstün sükuneti ile her şeyi benimsiyor."

"İlgiyi gayet doğru kurdunuz," dedi Goethe, "bakın şöyle, Mephistopheles'in Wagner'e nasıl gittiği, Homunkulus'un nasıl oluştuğuyla ilgili olarak onun olaya katkısını dile getiren ve okuyucuyu aydınlatan birkaç dizeyi Mephistopheles'e acaba söyletmesem mi diye düşünmüştüm."

"Bunun bir zararı olmaz," dedim, "gerçi Mephistopheles sahneyi şu sözlerle bitirirken bu ima edilmiş:

> *Sonunda kendi yarattığımız*
>
> *Yaratıkların kölesiyiz."*

"Hakkınız var," dedi Goethe, "dikkati elden bırakmayanlara bu kadarı yeterli; bu arada bu konuyla ilgili birkaç dize daha yazmak istiyorum."

"Ama," dedim, "bu son sözler öyle kolayca bulunmayacak kadar güzel."

"Bu kısa bir süre etkili olur diye düşünmüştüm." dedi Goethe. "Altı tane oğlu olan bir baba yenik düşmüş demektir, artık istediği gibi davranabilir. Birçok kişiyi üst görevlere getirmiş krallar ve bakanlar da deneyimlerinden bunun böyle olduğunu bilirler."

Faust'un Leda'yı rüyasında gördüğü sahne yeniden gözlerimin önüne geldi, kurgudaki çok önemli bir öğe olarak bu aklımdan çıkmıştı.

"Böyle bir yapıtta her bir bölümün diğerleri ile ilintili olması, birbirini etkilemesi ve birbirini tamamlayıp yüceltmesi," dedim, "harika bir şey. Bu ikinci perdedeki Leda rüyası sayesinde Helena daha sonra asıl özelliklerini elde etmiş oluyor. O rüyada hep kuğulardan ve bir kuğu yavrusundan[160] söz ediliyor ve konu kendiliğinden ortaya çıkıyor; eğer böyle bir durumun duygusal etkisi ile ‘Helena' sahnesine gelirseniz, her şey daha net ve daha mükemmel görünür!"

Goethe bana hak verdi ve bunu söylemiş olmam hoşuna gitti. "Eskiden yazılmış perdelerin," dedi, "klasik ve romantik bir havası olduğunu, bu iki ekolün heyecanı gittikçe artıracak şekilde yazılarak ‘Helena' sahnesine gelindiğini ve bu bölümde belirgin olarak kendini hissettirip bir denge kurduğunu siz de göreceksiniz."

"Fransızlar," diye devam etti Goethe, "bu konularda doğru düşünmeye başladılar. ‘Klasik olsun, romantik olsun,' diyorlar, ‘ikisi de güzel ve aynı, önemli olan bu akımlardan akıllıca faydalanabilmek ve bunlarda mükemmelliği yakalamak. Her ikisinde de saçma olunabilir, o zaman ikisi de işe yaramaz.' Zannediyorum akılcı bir yaklaşım, bir an için insanı rahatlatan bir söz."

Pazar, 20 Aralık 1829

Goethe'de yemekte. Şansölyeden bahsettik, Goethe'ye, "İtalya'dan döndükten sonra Manzoni'den bir haber getirdi mi?" diye sordum. "Onunla ilgili bana mektup yazmıştı." dedi Goethe. "Şansölye, Manzoni'yi ziyaret

etmiş, Milano yakınlarındaki çiftliğinde yaşıyormuş, sürekli hasta olmasından üzüntü duydum."

"Büyük dehaların, özellikle de şairlerin zayıf bir yapıya sahip olmalarına çok sık rastlanması tuhaf." dedim.

"Böyle insanlarda olağanüstü olan şey," dedi Goethe, "nadir bulunan duyarlılıklara sahip olmaları ve o tanrısal sesi duymaları için çok hassas bir yapılarının olması.

Böyle bir yapı ise, çevre ve sıradan insanlarla çelişki içinde olduklarından, kolaylıkla rahatsız olup kırılıyor, Voltaire gibi büyük bir duyarlılıkla olağanüstü bir dayanıklılığı birleştirememiş biri, kolayca ardı arkası kesilmeyen zafiyetlere maruz kalabiliyor. Schiller de sürekli hastaydı. Onu ilk tanıdığımda, dört hafta bile yaşamaz demiştim. Ama o da bir ölçüde dayanıklıymış; yıllarca ayakta kaldı, daha sağlıklı yaşam koşullarında daha da uzun süre yaşayabilirdi."

Tiyatrodan ve bildiğimiz bir temsilin ne ölçüde başarılı olduğundan konuştuk.

"Unzelmann'ı o rolde gördüm," dedi Goethe, "Unzelmann bize ruhunun büyük özgürlüğünü aktarabildiğinden, insan onu izlerken kendini gittikçe daha iyi hissediyor. Diğer bütün sanatlarda olduğu gibi oyunculuk sanatında da bu böyle. Sanatçının o anda yaptığı veya daha önce yapmış olduğu şey, bizi onun canlandırdığı ruh haline sokar. Sanatçının özgür ruh hali bizi de özgürleştirir, oysa sıkıntılı ruh hali bizi endişeye sürükler. Sanatçının içindeki bu özgürlük genellikle işinin ehli olmasında yatar, Hollandalı ressamların yaptığı tablolara bakınca kendimizi iyi hissetmemiz bundandır, o ressamlar bunu tüm ayrıntılarına hâkim oldukları, çok bildik bir yaşamı betimleyerek başarırlar. Oyuncuda bu özgürlük ruhunu duyumsayabilmemiz için eğitimi, hayal gücü ve kendi doğası sayesinde oynadığı role tamamen egemen olması gereklidir, bedensel araçlar onun emrine amade olmalıdır ve biraz da olsa bir gençlik enerjisi kendisine destek olmalıdır. Ama hayal gücü olmadan eğitim yeterli olmaz, eğitim ve hayal gücü de, oyuncunun kendi karakteri işin içine karışmadan yeterli olmaz. Kadınlar birçok şeyi hayal gücü ve cesaret sayesinde yaparlar, bu konuda Bayan Wolff[161] çok başarılıdır."

Bundan başka Weimar sahnesindeki başarılı oyuncular hakkında konuşup, bazı rolleri takdirle anarak sohbeti sürdürdük.

O arada aklıma yine *Faust* geldi, Homunkulus'u anımsadım, sahnede bu figürün nasıl canlandırılacağını düşündüm. "İnsancığı gözlerimizle görmeyeceksek," dedim, "şişenin içinde parlayan ışığı görmemiz gerekir, önemli olan onun söyleyecekleri, söyleyeceği şeyler de bir çocuğun ağzından çıkıyormuş gibi olmamalı."

"Wagner," dedi Goethe, "şişeyi elinden bırakmamalı, ses sanki şişenin içinden geliyormuş gibi olmalı. Bu bir vantrilok için biçilmiş bir rol, bildiğim kadarıyla herhalde bir vantrilok bu zor işin üstesinden rahatlıkla gelir."

Böylece büyük karnavalı hatırladık ve sahnede karnavalı canlandırmanın ne ölçüde olanaklı olduğunu düşündük. "*Napoli Panayırı*'ndan biraz daha büyük olabilir." dedim. "Bunun için çok büyük bir tiyatro gerekir," dedi Goethe, "bu da olanaklı bir şey değil." Yanıtım, "Yine de bunu görme ümidim var." şeklinde oldu. "Özellikle yukarıda Viktoria tarafından yönlendirilen, korku ve umudun iki yanına zincirle bağlı olduğu fili göreceğim için mutluyum. Tabii ki bu kolayca canlandırılamayacak bir alegori."

"Bu, sahneye çıkan ilk fil değil." dedi Goethe. "Paris'te bir fil, bir rolü başından sonuna oynuyor; halk partisinden biri o, tacı bir kraldan alıp başka birine takıyor, o mutlaka muhteşemdir. Sonra oyunun sonunda fil çağrıldığında tek başına gelip, selamını verip tekrar geri dönüyor. Bizim karnavalımızda da fili hesaba katabileceğimizi görüyorsunuz. Ama hepsi birden çok kapsamlı, bir rejisör gerek, iyi rejisör bulmak da o kadar kolay değil."

"Ama bu öylesine görkemli ve etkili bir şey ki, bunu hiçbir tiyatro kaçırmak istemez." dedim. "Kurgusu ve giderek artan etkisi! Başlangıçta sahneyi süsleyip aynı anda bir kalabalık oluşturan güzel bahçıvan kızlar ve erkekler, önemi gittikçe artan olaylar için gerekli olan ortamı ve izleyiciyi sağlamış olur. Sonra filin arkasından, kafaların üzerinde havadan süzülerek gelen bir uçurtma. Bir de büyük Pan'ın görüntüsü ve sonunda her şey sözde alevlerin içinde kalır ve nihayet geçip gitmekte olan nemli sis bulutları tarafından bastırılarak söndürülür! Her şey sizin düşündüğünüz gibi

canlandırılsa, izleyiciler şaşırıp kalır ve böyle görüntülerin zenginliğini yeterince algılayacak akıl ve zekâdan yoksun olduklarını itiraf etmek zorunda kalırlar."

"İzleyin yeter," dedi Goethe, "ve hakkında hiçbir şey duymak istemediğim izleyiciyi bana bırakın. Önemli olan bunların yazılmış olması; bunlarla dünya yapabildiğince bir şeyler yaratacak, bunlardan faydalanacaktır."

Sonra arabacı çocuktan konuştuk.

"Faust'un Plutus, Mephistopheles'in de cimri maskesini taktığını fark etmiş olmalısınız. Ama bu arabacı çocuk kimdir?" Duraksadım ve ne yanıt vereceğimi bilemedim. "O Euphorion!" dedi Goethe. "Peki ama, o ancak üçüncü perdede doğuyor," dedim, "bu karnavalda nasıl ortaya çıkar?" – "Euphorion insani bir varlık değil," dedi Goethe, "alegorik bir varlık. Onda zaman, mekân ve kişiye bağlı olmayan şiir vücut buluyor. Daha sonra Euphorion olmak isteyen aynı ruh, şimdi arabacı çocuk olarak görünüyor, her yerde var olan ve her an ortaya çıkabilen cinlere benziyor o."

Pazar, 27 Aralık 1829

Bugün yemekten sonra Goethe bana "Kağıt Para" sahnesini okudu.

"Meclis toplantısında işin karara bağlandığını, paranın olmadığını ve Mephistopheles'in bu parayı bulmaya söz verdiğini anımsıyorsunuz," dedi, "bu konu maskeliler alayında da devam ediyor, Mephistopheles büyük Pan maskesini takmış imparatordan imzalı bir kağıt almanın yolunu buluyor, böylelikle bu kağıt, parasal bir değere kavuşuyor, bin adet çoğaltılıp herkese duyuruluyor.

Bu sahnede bu mesele, daha ne yapmış olduğunun farkında olmayan imparatorun önünde dile getirilir. Hazine müsteşarı banknotları eline verip durumu açıklar. İmparator başlangıçta öfkeli, sonra konuyu daha yakından inceleyince, elde edilen kazançtan memnun halde çevresine imzalı yeni kağıtlardan bol bol armağan eder ve ayrılmak üzereyken birkaç bin kuronu havaya fırlatır, şişman soytarı paraları toplar ve imzalı kağıdı mülke çevirmek için oradan hemen uzaklaşır."

Goethe bana bu güzel sahneyi okuduğunda, kağıt parayı Mephistopheles'ten elde etmesine ve günün asıl ilgi alanı ile bu kadar

anlamlı bir şekilde ilişki kurup, bunu ebedileştirmesine başarılı bir buluş olarak hayran kaldım.

Goethe'nin oğlu aşağıya inip bizimle masaya oturduğunda, sahnenin okunması henüz bitmişti ve sahneyle ilgili birkaç şey konuşuyorduk. Bize Cooper'ın son romanından[162] bahsetti, romanı okumuştu ve kendi net yaklaşımıyla kitabı en güzel şekilde tanıttı. Okuduğumuz sahne ile ilgili bir açıklamada bulunmamıştık ona, ama o az sonra değerinin üzerinde ödeme yapılan Prusya tahvillerinden bahsetmeye başladı. Genç Goethe bunları anlatırken babasına hafifçe gülümseyerek baktım, o da bana karşılık verdi, birbirimize *Faust*'ta anlatılan sahnenin ne kadar güncel olduğunu anlatmak istedik.

Çarşamba, 30 Aralık 1829

Bugün yemekten sonra Goethe bana bir sonraki sahneyi[163] okudu.

"Onlar imparatorluk sarayında paraya sahip olduktan sonra," dedi, "eğlenmek isterler. İmparator, Paris ve Helena'yı görmek ister, hem de onların büyü ile canlandırılmaları gerekir. Mephistopheles'in antik Yunan çağı ile bir alakası yoktur, bu karakterler üzerinde herhangi bir güce de sahip olmadığından, bunu yapmak Faust'a düşer, o da bunu başarıyla gerçekleştirir. Ama Faust'un bu canlandırmayı olanaklı kılması için ne yapması gerektiği konusunu henüz tamamlamış değilim, bunu size gelecek sefere okuyacağım. Paris ve Helena'nın ortaya çıkmasını ise bugün dinleyeceksiniz."

Olacakların önsezisi ile mutluydum, Goethe okumaya başladı. Eski merasim salonunda imparator ve saray erkânının oyunu seyretmek için toplandığını görüyorum. Perde açılıyor, gözlerimin önünde bir Yunan mabedi yükseliyor. Mephistopheles suflör çukurunda, astrolog sahnenin önünde bir tarafta, Faust ise öbür tarafta sehpa ile yukarıya tırmanmakta. O büyülü cümleyi söylüyor, Paris tabağın içindeki buhur dumanı içinden yükselerek ortaya çıkıyor. Yakışıklı delikanlı tanrısal müzik eşliğinde hareket ederken betimlenmiş. Oturup arkasına yaslanıyor, onu eski resimlerde betimlendiği haliyle, kolunu kafasının üzerine doğru bükmüş olarak görüyoruz. Onun gençliğinin cazibesini konuşan kadınlar için, o hayran olunacak birisi; içlerinde ona karşı kıskançlık ve haset duyguları

besleyen, başarabildikleri ölçüde onu aşağılayan erkekler için ise nefret edilecek birisi. Paris uykuya dalıyor, Helena beliriyor. Uyuyana yaklaşıp, dudaklarına bir öpücük konduruyor; ondan uzaklaşıp, arkasını dönüp giderken ona bakıyor. Bu geriye baktığındaki hali özellikle çekici. Paris, kadınları nasıl etkiliyorsa, o da erkekleri öyle etkiliyor. Erkekler aşk ve takdir duyguları ile yanıp tutuşurken, kadınlar kıskançlık, nefret ve suçlama duyguları içinde kıvranıyorlar. Faust ise oldukça coşkulu, kendi çağırdığı güzelliğe bakarken, zaman, mekân ve bağlantıyı unutuyor, öyle ki Mephistopheles, çok uygunsuz davrandığını ona her an anımsatma ihtiyacını duyuyor. Paris ve Helena arasındaki ilgi ve anlayış artar gibi, delikanlı Helena'yı kaçırmak için ona sarılıyor; Faust zorla Helena'yı Paris'in elinden almak istiyor, şifreyi ona karşı kullanmak isterken, o anda şiddetli bir patlama oluyor, hayaletler sisler içinde kayboluyorlar, Faust baygın halde yerde yatıyor.

1830

Pazar, 3 Ocak 1830

Goethe bana İngilizce 1830 yılının *Keepsake*'ini gösterdi, içinde çok güzel gravürler ve Lord Byron'ın birkaç ilginç mektubu vardı, mektupları yemekten sonra okudum. O da bu arada Gérard'ın *Faust*'un en son Fransızca çevirisini eline almış, karıştırıyor, ara ara okuyor gibi görünüyordu.

"Bu kitabın, Voltaire'in elli yıl önce etkin olduğu dilde var olduğunu düşününce," dedi, "aklımdan harika düşünceler geçiyor. Bu konuda neler düşündüğümü siz bilemezsiniz, Voltaire ve onun önemli çağdaşlarının benim gençliğimde ne kadar önemli olduklarını ve tüm dünyayı etik açıdan nasıl etkilediklerini kestiremezsiniz. Bu adamların gençliğime nasıl bir etkide bulundukları, kendimi onlara karşı savunmanın ve doğa ile doğru bir ilişki kurmanın bana nelere mal olduğu konusu yazdığım biyografimde çok net değil."

Voltaire'le ilgili başka konulara değindik, Goethe bana *Les Systémes* şiirini ezbere okudu, bundan da gençliğinde böyle konularla ne kadar yakından ilgilendiğini ve onları benimsediğini çıkardım.

Gérard'ın bahsedilen çevirisini, büyük bir bölümü düzyazı olsa da, Goethe başarılı bulmuştu. "Almanca'da," dedi, "*Faust*'u okumaktan hoşlanmıyorum artık; ama şu Fransızca çeviride her şey tümüyle yeniden hayat bulup zenginleşmiş."

"Aslında *Faust* bilinen ölçütlerle değerlendirilemez," diye sözüne devam etti, "onu akla yakın kılma çabaları boşuna olur. Ayrıca birinci bölümün bireyin oldukça belirsiz bir konumundan kaynağını aldığı hesaba katılmalıdır. İşte insanları cezbeden şey de bu belirsizlik, tüm çözümsüz sorunlarda olduğu gibi bu konuyla uğraşıp duruyorlar."

Pazar, 10 Ocak 1830

Bugün yemekten sonra Goethe bana çok tatlı bir sürpriz hazırlamıştı, Faust'un annelerin yanına gittiği sahneyi[164] okudu.

Goethe'nin sahneyi okuduğu haliyle konunun yepyeni ve daha önce hiç düşünülmemiş olması bana olağanüstü geldi, öyle ki Mephistopheles'ten aldığı haberle tüyleri ürperen Faust gibi hissettim kendimi.

Anlatılanları keyifle dinleyip duyumsadım, ama birçok şey benim için anlaşılmaz kaldığından, kendimi Goethe'den bazı açıklamalar yapması için ricada bulunmak zorunda hissettim. O ise genellikle yaptığı gibi gizemli bir havaya bürünerek, gözlerini kocaman kocaman açıp bana bakarak, şu sözleri yineledi:

"Anneler! Anneler! Kulağa çok tuhaf geliyor!"

Sonra, "Plutarkhos'ta Yunanlıların antikçağında annelerden tanrılar olarak söz edildiğini okumuştum," dedi, "size daha fazla bir şey de söyleyemem. Okuduğuma teşekkür borçlu olduğum tek şey bu, yazdığım diğer şeyler benim buluşum. Elyazmasını eve götürmeniz için size vereceğim, her şeyi ince ince okuyunuz ve işin içinden nasıl çıkacağınızı kendiniz görünüz."

Bu ilginç sahneyi sakin kafayla tekrar tekrar okumaktan hoşnut kalmıştım, annelerin asıl varlıkları ve etkileri üzerine, yaşadıkları çevre ve bulundukları yer hakkında şu görüşleri geliştirdim:

Yeryüzünün, devasa dünya cisminin içinin boş olduğunu farz edersek, herhangi bir cisme rastlamadan bir yönde yüzlerce mil gidebilirsiniz, işte bu boşluk Faust'un, yanlarına gitmek üzere aşağıya indiği o bilinmeyen tanrıçaların yerleşkesi olabilir. Onlar hem belli bir mesafeyi kapsayan sabit her yerin, hem de tüm zamanların dışındadırlar, çünkü doğup batan, gece gündüz değişimine işaret olan güneş ve ayın parladığını görmezler.

İşte böyle bir alacakaranlık ve yalnızlık içinde sabırla duran anneler yaratıcı varlıklardır, yer yüzeyinde biçim ve can taşıyan her şeyin onlardan geldiği yaratıcı ve kalıcı olan ilkedirler. Nefes alıp vermeyi bırakan ne varsa, tinsel varlık olarak onlara geri döner, onlar onu tekrar fırsat bulup yeni bir yaşama başlayıncaya kadar korurlar. Eskiden var olup, gelecekte de var olacak tüm ruhlar ve biçimlerin nesnesi, onların bulunduğu sonsuz mekânda bulutlar misali oraya buraya dolaşıp durur; o, annelerin etrafındadır, eğer büyücü, sanatının gücü sayesinde bir canlının biçimi ile ilgili olarak bir güce sahip olmak istiyorsa ve eskiden yaşamış bir yaratığı

görünürdeki bir yaşama çağırmak istiyorsa, onların bulunduğu âleme gitmelidir,

Yani dünyevi yaşamın, oluşmanın ve büyümenin, yok edip yeniden oluşturmanın sonsuz değişimi, annelerin hiç sonu gelmeyen meşgalesidir. Yeryüzünde üreme sayesinde yeni bir yaşama kavuşan her şeyde esas olarak dişi varlığın etkin olması, haklı olarak o yaratıcı tanrıların da dişi olarak hayal edilmesine neden olur, saygıya değer bir sözcük olan "anneler" durduk yerde söylenmemiştir herhalde.

Elbette bunların hepsi şiirsel yaratılar; ama insan zekâsının sınırlı oluşu daha çok şey düşünmeyi engelliyor, huzur bulmak için bir şeyler bulmuş olması onu mutlu etmeye yetiyor. Yeryüzünde hakkında hiçbir bilgimizin olmadığı, nereden gelip nereye gittiklerini bilmediğimiz fenomenler görüyor, etkiler hissediyoruz. Belirsiz düşüncelerimizi bir ölçüde netleştirmek ve kavranabilir kılmak için, bir fikir sahibi olmadığımız ve ifade edemediğimiz tinsel bir kaynağı ya da tanrısal bir konuyu, ancak kendi düzeyimize indirip ona insan nitelikleri mal ederek anlarız.

Halklar arasında yüzyıllar boyunca varlıklarını sürdüren mitoslar böyle oluşur, Goethe tarafından anlatılan yeniler de aynı böyle, onun anlattıkları en azından doğanın gerçeğine bir ölçüde uygun ve düşünce ürünü olanlar arasında en iyilerden sayılabilir.

Pazar, 24 Ocak 1830

"Şu günlerde Stotternheim'daki meşhur tuzlacımızdan bir mektup aldım," dedi Goethe, "ilginç bir girişi var, size bundan söz etmeliyim.

‘Hiç unutmamam gereken,' diyor, ‘bir şey geldi başıma.' Bunun arkasından ne geliyor dersiniz? Söz konusu şey, bin taler kaybetmek kadar kötü. Bin iki yüz ayak derinliğindeki yumuşak zemin ve kayadan geçilerek kaya tuzuna varılan kuyuyu dikkatsizlik sonucu yan taraflardan desteklememiş; böyle olunca yumuşak zemin çökmüş ve kuyu aşağıda öyle çamurlu hale gelmiş ki, çamuru çıkarmak için şimdi çok pahalı bir operasyon gerekiyormuş. Böyle bir felaketi yeniden yaşamamak için, sonra bin iki yüz ayak uzunluğunda metal borular döşeyecek. Aslında bunu hemen yapsa iyi olurmuş, böyle bir işe kalkışma cesaretini gösteren bu tip insanların ne olduğunu bilmedikleri korkaklıkları olmasaymış, bunu hemen

yapabilirmiş de. Başına geleni tümüyle sakin karşılamış ve hiç endişeye kapılmadan şöyle yazıyor: ‘Hiç unutmayacağım bir ders oldu benim için.' İnsanı mutlu eden biri olarak görüyorum onu, yakınmadan yeniden işe koyulan ve hep ayakları üzerine durmasını bilen biri. Ne diyorsunuz buna, ilginç değil mi?"

"Aklıma Sterne geldi," diye yanıtladım, "o da başına gelenlerden akıllı bir adam gibi faydalanmadığından yakınıyordu." – "Benzer bir durum." dedi Goethe.

"Behrisch'i de anmalıyım," diye devam ettim, "deneyimin ne olduğu konusunda sizi bilgilendirdiği bölümü şu günlerde yeniden yüce duygular hissetmek amacıyla elime aldım: ‘Gerçek deneyim, deneyime sahip olacak kişinin, deneyimlerin denenerek edinilmesi gerektiğini öğrenmesidir.'" – "Evet," dedi Goethe gülerek, "bunlar bizim zamanımızı utanmazca boşa harcadığımız eski eğlenceler!" – "Behrisch," diye devam ettim, "çok zarif ve kibar biri galiba. Şarapevinde akşamleyin sevgilisine gitmek isteyen genç adama engel olmaya çalışırken yaptığı şaka da çok hoş, herkesi güldürüp, genç adama randevusunu unutturacak kadar, kılıcını kâh şöyle, kâh böyle kuşanarak, çok neşeli bir şekilde istediğini elde eder." – "Evet, hoş," dedi Goethe, "tiyatroda oynanmış en zarif sahnelerden biriydi, Behrisch tiyatro için her bakımdan iyi bir karakterdi."

Konuşma sırasında Goethe'nin biyografisinde Behrisch tarafından anlatılan gariplikleri hepsini andık. İpek, kadife ve yün karışımı, belirgin ton farklılıkları olan gri kostümünü, hâlâ daha vücuduna yeni bir gri tonu eklemeye çalıştığını konuştuk. Sonra şiirleri nasıl yazdığından, dizgiyi yapan adamı nasıl taklit ettiğinden, onun terbiye ve saygısını nasıl yücelttiğinden bahsettik. Pencerenin önünde uzanmaktan, yoldan geçenleri inceleyip, şayet şöyle giyselerdi ne kadar komik olurlardı diye giysilerini kafasında değişikliğe uğratmaktan çok hoşlandığını da konuştuk. "Ya postacı ile yaptığı her zamanki şaka," dedi Goethe, "nasıl buldunuz, eğlenceli değil mi?" – "Ondan haberim yok," dedim, "Biyografide buna yer verilmemiş."

"Garip!" dedi Goethe. "Öyleyse onu size anlatayım. Pencerenin önüne oturduğumuzda, Behrisch postacının bir evden diğerine gittiğini görünce, her zamanki gibi cebinden bir groschen çıkarır ve pencerenin kenarına koyardı. Sonra bana dönerek, ‘Postacıyı görüyor musun?' diye sorardı,

‘Gittikçe yaklaşıyor, az sonra buraya, yukarıya çıkmış olur, bunu onun yüzünden anlıyorum. Sana bir mektup getirecek, peki nasıl bir mektup, öyle sıradan bir mektup değil, içinde harçlık olan bir mektup, harçlık olan bir mektup! Ne kadar olduğunu söylemem. Gördün mü bak, buraya geliyor. Hayır! Ama birazdan gelir. İşte yine göründü. Şimdi! Buraya, buraya, dostum! Buraya! Uzaklaşıyor? Ne kadar aptal? Ne kadar aptal yarabbim! Kimse bu kadar aptal, bu kadar sorumsuz olamaz! Hem de iki yönlü sorumsuz! Birincisi elindeki harçlığı getirmeyerek sana karşı sorumsuzluk yapıyor, ikincisi kendine karşı sorumsuzluk, onun için hazırladığım ama yeniden cebime koyacağım bir groschen'dan ediyor kendisini.' Sonra elindeki parayı oldukça nazik bir tavırla cebine koyar, bize de gülünecek bir şey çıkardı."

Tamamen diğerlerine benzeyen bu şaka beni de eğlendirdi. Goethe'ye daha sonra Behrisch'i görüp görmediğini sordum.

"Onu tekrar gördüm," dedi Goethe, "Weimar'a döndükten hemen sonraydı, galiba 1776 yılıydı, dükle Dessau'da seyahat amacıyla bulunuyorduk, Behrisch oraya Leipzig'den veliaht prensi eğitmek üzere getirtilmişti. Her zamanki gibiydi, hem kibar bir saray mensubu, hem de çok şakacı biri."

"O arada sizin çok ünlü biri olmanız konusunda ne söyledi?" dedim.

"İlk söylediği şey, ‘Sana söylememiş miydim? O zaman yazdığın şiirleri bastırmayıp, çok iyi şiirler yazıncaya kadar beklemekle akıllılık etmedin mi? Gerçi o zaman o şiirlere kötü denemezdi, yoksa onları hiç temize çekmezdim. Ama eğer beraber olsaydık, sen bunları da bastırmamış olurdun; ben onları senin için temize çekerdim ve onlarda aynı şekilde iyi olurdu.' Gördüğünüz gibi hiç değişmedi. Sarayda çok seviliyordu. Onu her zaman prensin sofrasında gördüm.

Son olarak onu 1801 yılında gördüm, epeyce yaşlanmıştı, ama keyfi yerindeydi. Sarayın birkaç odasında yaşıyordu, odalardan birini sardunyalarla doldurmuştu, o zamanlar bu çok moda idi. Botanikçiler sardunyalar arasında ayırıma gitmişler, sardunyaları gruplara ayırmışlardı ve belli bir türüne de ıtır çiçeği demişlerdi. Bizim ihtiyar buna hiç memnun olmamıştı, botanikçilere küfredip duruyordu. ‘Aptal herifler,' diyordu, ‘ben bir oda dolusu sardunyam var sanıyorum, onlar gelip yok bunlar ıtır çiçeği

diyorlar. Bunlar sardunya değilse ne yapayım ben onları, ıtır çiçeklerinden bana ne!' Böyle bu yarım saat sürdü, görüyorsunuz, o hiç değişmedi."

Sonra başlangıç bölümünü bana Goethe'nin birkaç gün önce okuduğu "Klasik Walpurgis Gecesi" üzerine konuştuk. "Mitolojik figürler bu bölümde ardı ardına geliyor," dedi, "sayıları oldukça fazla; bundan kaçınmalıyım ve sadece simgesel anlamda gerekli etkiyi yapabilecek olanları almalıyım. Faust şimdi Chiron ile beraber, umarım bu sahnede bir aksilik çıkmaz. Sıkı çalışmaya devam edersem, birkaç ay içinde ‘Walpurgis Gecesi'ni bitirebilirim. Artık hiçbir şey beni *Faust*'tan ayıramaz; onu bitirdiğimi görmek muhteşem bir şey olacak! Olanaklı gibi, beşinci perde bitti sayılır, dördüncü ise kendiliğinden ortaya çıkacak."

Goethe sonra sağlığından söz etti, kendini her zaman çok iyi hissettiğini için şanslı sayıyordu. "Şimdi bu kadar sağlıklı olmamı," dedi, "Vogel'e borçluyum; o olmasaydı çoktan göçmüş olurdum. Vogel doğuştan doktor, gelmiş geçmiş en büyük dehalardan biri. Çok iyi olduğundan bahsetmeyelim de, onu elimizden almasınlar."

Pazar, 31 Ocak 1830

Goethe'de yemekte. Milton'dan konuşuyoruz. "Onun *Samson*'unu okuyalı çok olmadı," dedi Goethe, "antikçağın yapıtlarıyla karşılaştırılınca, çağdaş yazarlardan hiçbirinin oyununa benzemiyor. O gerçekten çok büyük biri; Samson'un içinde bulunduğu durumu bu kadar gerçekçi anlatabilmesine kendi körlüğü uygun düşmüş. Milton gerçekte bir ozandı, çok saygı duyulması gereken biri."

Birçok gazete geldi, Berlin'deki tiyatro ile ilgili haberlerde, deniz canavarları ve balinaların orada sahneye çıkarıldığını okuduk.

Goethe Fransız gazetesi *Le Temps*'da İngiliz ruhanilerinin anormal ölçüde dolgun maaşları ile ilgili bir makale okudu, meblağ tüm Hıristiyan dünyasında ödenenden fazla tutuyordu. "Dünyanın sayılarla idare edildiği söylenmişti," dedi Goethe; "ama ben de dünyanın iyi idare edilip edilmediğini bize gösteren şeyin sayılar olduğunu biliyorum."

Çarşamba, 3 Şubat 1830

Goethe'de yemekte. Mozart'tan konuştuk. "Seyahatteyken verdiği bir konserde onu gördüğümde yedi yaşında bir çocuktu." dedi Goethe. Bense on dört yaşımdaydım, küçük adamın saçının nasıl taranmış olduğunu ve kılıcını gayet iyi anımsıyorum." Şaşırmıştım, Goethe'nin Mozart'ı çocukken görecek kadar yaşlı olması inanılacak gibi değildi.

Pazar, 7 Şubat 1830

Goethe ile yemekte. Elektör prensle[165] ilgili bazı sohbetler; Goethe, Avusturya İmparatoriçesi'nin verdiği bir yemekte, onu akıllıca sözlerle savunma cesaretini göstermiş. Prens felsefi konularda yeterince bilgi sahibi değilmiş, resme amatörce bir tutkuyla bağlıymış, zevksizmiş. Ms. Gore'a bir resim armağan etmişmiş. Her şeyini verecek kadar iyi kalpli ve yumuşak biriymiş, öyle ki sonunda yoksul bile düşmüş.

Kıskançlık kavramı üzerine konuşmalar.

Yemekten sonra genç Goethe, Klingsor[166] kılığında, maskeli kostümünü giymiş olarak, Walter ve Wolf'la geldi ve ardından saraya gitti.

Çarşamba, 10 Şubat 1830

Goethe ile yemekte. Goethe, Riemer'in 2 Şubat kutlaması için yazmış olduğu şiirden büyük bir takdirle bahsetti. "Her bakımdan," diye ekledi, "Riemer yazdığı şiirle hem ustaların, hem de çırakların önüne çıkabilir."

Sonra "Klasik Walpurgis Gecesi" üzerine konuştuk, Goethe aklına gelen şeylere kendinin bile şaşırdığını söyledi. Konu düşündüğünden daha da kapsamlı hale geliyormuş.

"Yarısını biraz geçtim sayılır," dedi, "ama azimli davranıp paskalyaya kadar bu bölümü bitirmek istiyorum. Onu size şimdiden vermeyeceğim, ama bitirdikten sonra, evde sakin kafayla gözden geçirmeniz için vereceğim. Eğer otuz sekizinci ve otuz dokuzuncu cildi[167] bir düzene koyabilirseniz, paskalyada son postamızı göndeririz, böylece yaza önemli şeyler için vaktimizin olması hoş olur. Ben *Faust*'a devam etmek ve dördüncü perdeyi yazıp bitirmiş olmak isterim." Buna sevinmiştim, kendi açımdan ona elimden geldiğince yardımcı olacağıma söz verdim.

Sonra Goethe çok hasta olan ve durumu kendisini düşündüren anne-grandüşes hakkında bilgi alsın diye uşağını gönderdi.

"Maskeliler alayını görmeye gitmemeliydi," dedi, "saray mensupları istediklerini yapmaya alışkındırlar, saray erkânının ve doktorların tüm karşı çıkmaları boşuna oldu. Napoléon'a nasıl karşı durduysa, kendi vücut zayıflığına karşı da direniyor; olacakları şimdiden biliyorum: Eğer beden itaat etmekten vazgeçtiyse, zihninin tüm gücü ve zindeliğine rağmen, grandük gibi o da bu dünyadan göçecektir."

Goethe'nin üzgün olduğu her halinden belli idi, kısa bir süre sessiz kaldı. Sonra yine neşeli şeylerden bahsettik, Hudson Lowe'un savunması için yazılmış bir kitaptan bahsetti bana.

"Ancak olayları bizzat yaşamış birinin anlatacağı çok değerli şeyler var içinde." dedi. "Napoléon'un genellikle koyu yeşil üniforma giydiğini bilirsiniz. Çok giymekten ve güneşten üniforma sonunda öyle solmuş ki, bir yenisinin dikilmesi gerekmiş. Napoléon üniformanın aynı yeşil renkte olmasını istemiş, ama adada aynı renkte kumaş yokmuş; yeşil kumaş varmış, ama rengi solukmuş. Dünyanın efendisi için böyle bir rengi üzerinde taşımak olanaksız olduğundan, eski üniformasını ters yüz ettirip diktirerek giymekten başka seçeneği kalmamış.

Buna ne diyorsunuz? Çok trajik bir olay değil mi? Kralların efendisinin ters yüz edilmiş bir üniforma giymek zorunda kalacak kadar küçültülmesi dokunaklı değil mi? Ayrıca milyonların yaşamını ve mutluluğunu çiğnemiş böyle birinin yaşamının bu şekilde sonlanmış olduğunu düşününce, başına gelenler yine az sayılır; kahramanın ne kadar büyük biri olduğu düşünülünce, bu biraz şık olmak adına kaçınılmayacak ilahi adalet. Kendini mutlaklığa yüceltip, bir düşünceyi gerçekleştirme uğruna her şeyi feda etmenin ne kadar tehlikeli bir şey olduğu konusunda Napoléon bize bir örnek oluşturuyor."

Bu konu ile ilgili bazı şeyler daha konuştuk, sonra *Stern von Sevilla*'yı[168] (Sevilla'nın Yıldızı) izlemek üzere tiyatroya gittim.

Pazar, 14 Şubat 1830

Bu öğlen beni yemeğe davet etmiş olan Goethe'ye giderken, yolda anne-grandüşesin biraz önce öldüğü haberini aldım. İlk aklıma gelen, haberin Goethe'yi bu geçkin yaşında nasıl etkileyeceği idi! Bir parça endişeli bir şekilde onun evine geldim. Hizmetliler bana gelininin az önce üzücü haberi vermek üzere onun yanına gittiğini söylediler. Kendi kendime onun prensese bağlılığının elli yılı geçtiğini düşündüm, onun özel yakınlığına ve lütfuna nail olmuştu, ölümü onu derinden etkilemiş olmalıydı. Bu düşüncelerle odasına girdim; ama onu neşeli ve zinde, gelini ve torunları ile masada oturmuş, hiçbir şey olmamış gibi çorba içerken gördüğümde oldukça şaşırdım. Sıradan şeyler üzerine oldukça neşeli sohbetler ettik. O sırada kentteki bütün çanlar çalmaya başladı; Bayan von Goethe bana baktı, ölüm çanlarının sesi onu üzmesin, sarsmasın diye sesli sesli konuşmaya başladık. Ama o bizim gibi hissetmiyordu olayı, iç dünyasında olayı çok farklı duyumsamıştı. Karşımızda dünyevi acıların nüfuz edemediği yüce bir varlık gibi oturuyordu. Saray Danışmanı Vogel'in geldiği bildirildi; Vogel bize katıldı ve yüce merhumenin vefatı ile ilgili bazı şeyler anlattı, Goethe anlatılanları o ana kadar koruduğu sükunet ve metanetle dinledi. Vogel gitti, biz de öğle yemeğimizi ve sohbetimizi sürdürdük. *Chaos*'tan[169] da çok söz edildi, Goethe son sayıdaki *Tiyatro Oyunuyla İlgili Gözlemler*'i mükemmel bulduğunu söyledi. Bayan von Goethe oğulları ile yukarıya gidince, ben Goethe ile yalnız kaldım. Bana "Klasik Walpurgis Gecesi" ile ilgili olarak her gün biraz daha ilerleme kaydettiğini, beklentilerinin ötesinde harika şeyler başardığını anlattı. Bugün Bavyera Kralı'ndan[170] aldığı mektubu bana gösterdi, mektubu büyük bir ilgiyle okudum. Kralın soylu ve sadık ruhu her satırda kendini gösteriyordu, kralın Goethe'ye karşı hep aynı şekilde davranması, onu özellikle rahatlatıyordu. Saray Danışmanı Soret'nin geldiği bildirildi ve Soret bize katıldı. Grandüşesin[171] teselli edici başsağlığı mesajlarını iletti, bu sözler Goethe'nin neşeli ruh halini daha da artırdı. Goethe konuşmaya devam etti; on altı yaşında en güzel çağında ölecek zannedilen ve etrafındakileri büyük bir metanet içinde şu sözlerle teselli eden ünlü Ninon de Lenclos'dan bahsetti: "Ölsem ne olur? Birçok ölümlüyü arkamda bırakmış olurum sadece!" Ama o ölmedi ve seksen yaşına kadar yüzlerce sevgiliyi mutlu edip, ümitsizliğe sürükledikten sonra, doksan yaşına kadar yaşadı.

Sonra Goethe Gozzi'den ve onun Venedik'teki tiyatrosundan, oradaki oyuncuların sadece konuya bağlı kalıp, doğaçlama yaptıklarından söz etti.

Gozzi yalnızca otuz altı trajik durumun mevcut olduğu fikrindeymiş; Schiller ise bunun daha fazla olduğunu düşünmüş, ama düşündüğü kadar çok sayıda trajik durum bulmayı başaramamış.

Sonra Grimm'le[172] ilgili bazı ilginç şeyler konuşuldu, huyu ve karakteri, bir de kağıt paraya duyduğu güvensizlik hakkında.

Çarşamba, 17 Şubat 1830

Sohbetimizin konusu tiyatroydu, tam olarak söylemem gerekirse, dekor ve kostümlerin rengi. Şu sonuçlara varıldı.

Genellikle dekor, ön plandaki kostümlerin her bir rengi için uyumlu bir ton oluşturmalı, aynı Beuther'in dekorunda olduğu gibi, bu dekor az çok kahverengiye çalar ve kostümlerin rengi tüm canlılığı ile ortaya çıkar. Ama dekoratörün iddiasız pastel bir ton seçme şansı yoksa, kırmızı ya da sarı renkte bir oda, beyaz renkte bir çadır ya da yemyeşil bir bahçe düzenlemek zorunda kalırsa, o zaman oyuncular akıllı davranıp, kostümlerin bu renkten olmamasına dikkat etmeliler. Bir oyuncu kırmızı bir ceket, yeşil bir pantolonla kırmızı renkli bir odaya girerse, bedeninin üst kısmı hiç seçilmez, sadece bacakları görünür; aynı kostümle yeşil bir bahçeye girerse bu sefer de bacakları görünmez olur, gövdesi ise çarpıcı bir şekilde ortaya çıkar. Beyaz ceket ve çok koyu renk pantolon giymiş bir oyuncu görmüştüm, beyaz çadırın içinde bedeni, koyu renkli bir arka planın önünde de bacakları hiç görünmemişti.

"Ayrıca," diye devam etti Goethe, "eğer dekoratör kırmızı ya da sarı bir oda veya yeşil bir bahçe ya da orman düzenleyecek olursa, ön plandaki her kostümün fark edilebilmesi ve gerekli etkiyi uyandırması için, kullandığı renkler her zaman biraz soluk ve yumuşak olmalıdır."

İlyada üzerine konuştuk, Goethe diğer kahramanların ortaya çıkıp gelişmelerine olanak sağlamak için, Akhilleus'un bir süre herhangi bir olaya karışmaması gibi güzel bir motife dikkatimi çekti.

Gönül Yakınlıkları ile ilgili olarak, bu yapıtında yaşamadığı hiçbir satırın olmadığını, ama tek bir satırın da yaşadığı gibi yer almadığını söyledi. Sessenheim'da geçen hikaye de aynı böyleydi.

Yemekten sonra Hollanda ekolünün bir dosyasını gözden geçirdik. Bir tarafta su içen, öbür tarafta bir fıçının üzerinde zar atan erkeklerin bulunduğu bir liman köşesi[173], güzel görüntüler sergiliyordu, sanatın etkisine zarar vermemek adına gerçeklikten kaçınılmıştı. Işık fıçının kapağına düşüyordu; adamların mimiklerinden anlaşıldığı kadarıyla zarlar atılmıştı, ama ışığı kesmesinler ve resmi olumsuz etkilemesinler diye, zarlar kapak üzerinde resmedilmemişlerdi.

Sonra Ruysdeal'ın mezarlık çalışmalarına bakıldı, bu resimlere bakınca, böyle bir ustanın ne zahmetlere katlandığı anlaşılıyordu.

Pazar, 21 Şubat 1830

Goethe ile yemekte. Bana büyük bir ilgi ile incelediğim bir bitki gösterdi. Bu bitkide kendinden sonra bir yaşam belirtisi ortaya çıkıncaya kadar varlığını olabildiğince sürdürme çabası olduğunu sezdim.

"Dört hafta boyunca," dedi Goethe sonra, "*Temps*'ı da, *Globe*'u da ince ince okumamaya karar verdim. Olaylar öyle bir hal aldı ki, bu zaman zarfında önemli bir şeyler olacakmış gibi görünüyor, dışarıdan bana böyle bir haber gelinceye kadar bekleyeceğim. Bundan benim ‘Klasik Walpurgis Gecesi' kârlı çıkacak, zaten o tür ilgilerden işinize yarar bir şey çıkmıyor, çıksa bile bazı durumlarda yeterince düşünülmemiş şeyler oluyor."

Sonra bana kendisini sevindiren, benim de aynı şekilde büyük bir zevkle okuduğum Münih'ten, Boisserée'den gelen bir mektup verdi. Boisserée özellikle "İkinci Kez Roma'da" ve *Kunst und Altertum*'un son sayısı ile ilgili birkaç nokta üzerinde duruyordu. Bu konuları ayrıntılarıyla, oldukça samimi değerlendiriyordu, bu önemli insanın çok nadir bulunan bilgisi ve pratiği hakkında çokça konuşma fırsatı bulmuş olduk.

Goethe bana sonra Cornelius'un yeni bir resminin çok cesurca düşünülüp yapıldığından bahsetti, bir resmin renklerinin iyi olması olasılığının kompozisyonla ilgili olduğu konuşuldu.

Daha sonra, bir yürüyüş sırasında, aklıma yine bugün gördüğüm bitki geldi, bir canlının varlığını olabildiğince sürdürdüğünü, ama sonra kendi benzerlerini ortaya çıkarmak için tüm gücünü sarf ettiğini düşündüm. Bu doğa yasası bana bilinen o efsaneyi anımsattı, nesnelerin var olduğu ilk

zamanlarda Tanrı'yı yalnız tasavvur etmiştik, ama arkasından onunla eşdeğerde olan oğlunu yarattık. Aynı şekilde büyük ustalar da kendi ilkelerini ve etkinliklerini sürdüren iyi öğrenciler yetiştirmekten başka bir şey istemezler. Bir sanatçının ya da şairin hiçbir yapıtı benzerlerinden daha değersiz görülemez, böyle bir yapıtın ne ölçüde mükemmel olduğu da, o yapıtı kendisi yaptığına göre, o sanatçının ya da şairin ne ölçüde mükemmel olduğuna bağlıdır. Bir başkasının mükemmel bir yapıtı bu yüzden bende bir kıskançlık uyandırmaz, bunu yapan kişinin, bunu yapabilecek değerde mükemmel bir insan olduğunu anlarım.

Çarşamba, 24 Şubat 1830

Goethe ile yemekte. Homeros üzerine konuştuk. Tanrıların etkisinin gerçeğe yönelik olduğunu belirttim. "Bu son derece hoş ve insani bir şey," dedi Goethe, "Fransızların, Tanrı'nın bu etkisini mekanizma olarak gördükleri dönemi geride bırakmış olduğumuz için Tanrı'ya şükrediyorum. Ama elbette yapılan olağanüstü faydalı şeyleri hissetmek zaman aldı, çünkü onların kültürünün tümüyle değişime uğraması gerekti."

Arkasından Goethe bana, güzelliğini yüceltmek için Helena'nın sahneye çıkışına bir özellik daha kattığını söyledi, bu benim fikrimi belirtmem üzerine gerçekleşmişti, benim bundan onur duymamı sağladı elbette.

Yemekten sonra Goethe bana Cornelius'un bir resminin taslağını gösterdi, Eurydike'yi kurtarsın diye Orpheus Pluto'nun tahtı önünde betimlenmişti. Resim çok düşünülerek yapılmıştı, bazı ayrıntılar mükemmeldi, ama insanı tam anlamıyla hoşnut kılacak, insanda keyifli bir ruh hali uyandıracak kadar başarılı değildi. Belki renkli olsa, resim daha büyük bir uyuma sahip olur diye düşündük ya da bir sonraki an betimlense daha isabetli olurdu, yani Orpheus'un Pluto'nun kalbine seslenip kendisine Eurydike'nin geri verildiği sahne. Öyle olunca gerilim ve beklentiler ortadan kalkar, eksiksiz bir memnuniyet duygusu kaplayabilirdi insanı.

Pazartesi, 1 Mart 1830

Jena'dan gelen Saray Danışmanı Voigt ile Goethe'de yemekteydik. Sohbet doğa tarihi ile ilgili birçok konu üzerine gelişti, Saray Danışmanı Voigt bu konuda çok zengin bilgiye sahipti. Goethe, çeneklerin arka kısmında

gözenek olmadığından dolayı yaprak olmadıkları itirazını içeren bir mektup aldığını söyledi. Oysa biz her büyüyecek yaprakta olduğu gibi çeneklerinin arkasında da gözenekleri bulunan birçok bitki çeşidinin olduğunu araştırıp bulduk. Voigt, bitkilerin başkalaşımı sözünün en faydalı buluşlardan biri olduğunu, bu buluşların doğa araştırmaları alanında yeni bir çığır açacağını söyledi.

Doldurulmuş kuş koleksiyonları üzerine konuştuk, bununla ilgili olarak Goethe, bir İngiliz'in birkaç yüz canlı hayvanı kafeslerde beslediğini, bunlardan bazılarının öldüğünü, ölen hayvanların içini doldurttuğunu anlattı. Bu doldurulmuş hayvanlar sonra öyle hoşuna gitmiş ki, hepsini öldürüp doldurtmanın daha iyi olup olmayacağını düşünmeye başlamış, çok geçmeden bu düşüncesini gerçekleştirmiş de.

Saray Danışmanı Voigt, Cuvier'nin *Doğa Tarihi*[174] adlı yapıtını beş cilt halinde çevirmek üzere olduğunu ve açıklamalar içeren ek bir bölümle yayımlayacağını söyledi.

Yemekten sonra Voigt gittiğinde, Goethe bana "Walpurgis Gecesi"nin elyazmasını gösterdi, birkaç hafta içinde bu kapsama ulaşmasına şaşırdım.

Çarşamba, 3 Mart 1830

Goethe ile yemekten önce gezinti. Lord Byron'ın beni iyi yönde etkilediğini söyleyerek, Bavyera Kralı ile ilgili şiirim hakkında olumlu konuştu. Bende eksik olan, gelenek denen şeymiş, Voltaire bu konuda çok başarılıymış. Örnek olarak onu almam gerekiyormuş.

Sonra yemekte Wieland'dan çok konuştuk, özellikle de *Oberon* hakkında, Goethe, bu yapıtın temelinin sağlam olmadığı, yazılmadan önce doğru düzgün kurgulanmadığı görüşündeydi. Favori ve azı dişleri oluşturulsun diye bir cinin kullanılması hiç hoş bir buluş değilmiş, özellikle kahraman hiçbir şey yapmadan oturduğu için doğru değilmiş bu. Ama büyük şairin yazdığı zarif, duyarlı ve zekice şeyler kitabı okura beğendiriyormuş, okuyucu kitabın temeli sağlam mı, değil mi diye düşünmeden okumaya devam ediyormuş.

Birçok şey hakkında sohbetimizi sürdürdük ve yine olanağı gerçekliğe dönüştüren ilke konusuna geldik. "Bireyin kendine uygun olmayanı

kendinden uzak tutmasındaki inat," dedi Goethe, "benim açımdan böyle bir şey olduğunun kanıtı." Birkaç dakikadır ben de aynı şeyi düşünmüş ve söylemek istemişken, Goethe'nin bunu dile getirmesi benim için doyasıya bir zevk oldu. "Leibniz de," diye devam etti, "böyle bağımsız varlıklar için benzer şeyler düşünmüştü, yani bizim entelekya dediğimiz şeye o monad diyor."

Bu konu ile ilgili bilgimi genişletmek için Leibniz'in kitaplarına bakmaya karar verdim.

Pazar, 7 Mart 1830

Saat on ikide Goethe'deydim, onu bugün özellikle enerjik ve güçlü buldum. Son gelen formaları okumak için, "Klasik Walpurgis Gecesi"ni bekletmek zorunda olduğunu söyledi bana. "Tam anlatacak iyi bir şey bulmuş, daha da fazla şeyler bulup yazacakken," dedi, "ara vermiş olmakla çok akıllılık ettim. Tıkanıncaya kadar yazmaktansa, bağıntılar böyle daha kolay kurulur!" Bunu iyi bir öğreti olarak aklımda tuttum.

Amacımız yemekten önce gezintiye çıkmaktı; ama her ikimiz de odada olmaktan öyle hoşnuttuk ki, atların hazırlanma işini iptal ettirdik.

Bu arada uşak Friedrich, Paris'ten gelen büyük bir sandığı açmıştı. Heykeltıraş David'in bir gönderisiydi bu, alçıdan yapılmış büstler ve elli yedi ünlü kişinin rölyefi. Friedrich çeşitli büyüklükte kutulardaki alçı heykelleri içeri taşıdı, bütün ilginç şahsiyetlere bakmak için derin bir muhabbet açıldı. Özellikle Mérimée'yi merak ediyordum, kafası yeteneği ölçüsünde güçlü ve cesur bir görünüme sahipti, Goethe büstün biraz mizahi bir yanının da olduğunu söyledi. Victor Hugo, Alfred de Vigny, Émile Deschamps net, özgür, güler yüzlü bir ifadeye sahiptiler. Ayrıca Matmazel Gay, Madam Tastu ve başka genç bayan yazarların büstleri de bizi sevindirdi. Fabvier'nin güçlü görüntüsü bize geçmiş yüzyılların insanlarını anımsattı, ona tekrar tekrar bakmaktan zevk duyduk. Böylece önemli bir kişiden bir diğerine geçtik durduk; Goethe, David'in bu gönderisi ile bir hazineye sahip olduğunu, ayrıca bu büyük sanatçıya ne kadar teşekkür etse az olacağını, tekrar tekrar söylemekten kendini alamadı. Bu koleksiyonu seyahat amacıyla buraya gelenlere göstermeyi ve henüz kendinin tanımadığı kişiler hakkında bilgilendirilmeyi ihmal etmeyecekti.

Ayrıca sandıkta paketlenmiş kitaplar da vardı, Goethe onları ön taraftaki odaya taşıttı, biz de arkasından gidip yemek masasına oturduk. Neşemiz yerindeydi, kâh çalışmalarımızdan kâh planlarımızdan konuştuk. "İnsanın yalnız olması iyi bir şey değil," dedi Goethe, "hele yalnız çalışması hiç iyi değil; insan bir şey başarmak istiyorsa, paylaşıma ve teşvike gereksinimi var. *Achilleus*'u ve baladlarımın birçoğunu beni buna özendiren Schiller'e borçluyum, *Faust*'un ikinci bölümünü bitirdiğimde, siz de kendinizi bu gruba dahil edebilirsiniz. Bunu size birçok kez söyledim, ama unutmayasınız diye yine söylüyorum." Gerçeklik payının büyük olduğunu zannettiğim bir duyguyla bu sözler beni mutlu etmişti.

Yemekten sonra Goethe paketlerden birini açtı. Bunlar Émile Deschamps'nın şiirleriydi, bir de bir mektup vardı, okumam için Goethe bana verdi. Goethe'nin çağdaş Fransız edebiyatının yeniden canlanmasında etkili olduğunu, genç şairlerin ona manevi önderleri olarak saygı duyduklarını ve onu sevdiklerini bu mektupta sevinçle gördüm. Aynı şekilde Goethe'nin gençliğinde de Shakespeare etkili olmuştu. Oysa Voltaire'in yabancı ülkelerin genç şairlerine bu tür bir etkide bulunduğu, şairlerin onun düşünce tarzını benimseyip, onu duayenleri ve ustaları olarak gördükleri pek söylenemez. Emile Descamps'nın mektubu başından sonuna, çok sevimli ve içten bir özgürlük duygusuyla yazılmıştı. "Güzel duygulara sahip bir kalbin baharını duyumsuyor insan." dedi Goethe.

David'in gönderdiklerinin içinde ayrıca Napoléon'un şapkasını birçok açıdan gösteren bir resim vardı. "Bu benim oğluma göre bir şey," dedi Goethe ve resmi yukarıya gönderdi. Genç Goethe'nin hemen aşağıya inip, sevinçle kahramanının bu şapkalarının, koleksiyonu için eşsiz bir şey olduğunu söylemesiyle, resmin etkisi görülmüş oldu. Üzerinden beş dakika geçmeden resim camlı çerçeve içinde kahramanın diğer objeleri ve hatıra eşyaları arasında yerini aldı.

Salı, 16 Mart 1830

Sabahleyin Bay von Goethe beni ziyarete geldi ve uzun zamandır planladığı İtalya seyahatini yapmaya karar verdiğini, babasının gerekli parayı verdiğini, benim de kendisine arkadaşlık etmemi arzu ettiğini açıkladı. İkimiz de bu haberden dolayı mutluluk duyduk ve yapılacak hazırlıklar üzerine epeyce konuştuk.

Arkasından öğleye doğru Goethe'nin evinin önünden geçerken, Goethe bana pencereden el salladı, ben de hemen yanına gittim. Ön taraftaki odalardaydı, çok neşeli ve zindeydi. Hemen oğlunun yapacağı seyahatten bahsetmeye başladı, bu seyahati akıllıca bulduğunu, onayladığını, ben de birlikte gideceğim için sevinçli olduğunu söyledi. "İkiniz için de olumlu bir şey," dedi, "ayrıca sizin kültürünüz açısından da hiç fena olmayacak."

Sonra bana on iki havari ile birlikte tasvir edilmiş Hz. İsa'yı[175] gösterdi, heykeltıraş açısından tasvir konusu olarak böyle figürlerin sıkıcı olduğundan bahsettik. "Havarilerden biri," dedi Goethe, "her zaman aşağı yukarı diğeriyle aynıdır, onlara kişilik kazandıracak ve onları anlamlı kılacak geçmişteki yaşamları ve yaptıklarıyla ilgili çok az şey hissedilir. Her birinin önemli ve farklı olduğu, böyle olunca da her birinin sanatçı açısından sıkıcı konu olmaktan çıkacağı on iki Kutsal Kitap figüründen oluşan bir grup figür hayal ettim bu vesile ile.

Önce Adem, en güzel erkek, insanın ancak hayalinde canlandırabileceği mükemmellikte. İnsanın tarla işlemekle görevli olduğunun bir sembolü olarak elini bir küreğin üzerine koymuş.

Arkasında Nuh, burada da yeni bir yaratı söz konusu, üzüm bağı işliyor, ona Hint Bacchus'undan bazı özellikler katılabilir.

Onun yanında ilk yasa koyucu olarak Hz. Musa.

Sonra savaşçı ve kral kimliği ile Hz. Davut.

Onun üst tarafında prens ve peygamber olan Hz. İşaya.

Sonra gelecekteki Hz. İsa'yı işaret eden Daniel.

Hz. İsa.

Hemen onun yanında oradaki İsa'yı seven Yuhanna. Böylelikle Hz. İsa'nın etrafında iki genç figür durmuş olur, onlardan biri (Daniel) yumuşak bir ifadeyle uzun saçlı olarak, diğeri ise (Yuhanna) hırslı bir ifadeyle, kısa ve kıvırcık saçlarıyla betimlenebilir. Yuhanna'dan sonra kim gelsin?

İnananların ve acil yardım bekleyenlerin temsilcisi olarak Kefernahumlu Yüzbaşı.

Ondan sonra pişman olmuş, bağışlanma ihtiyacında olan, iyi yola girmiş insanlığın sembolü olarak Magdalena. Her iki figürde Hıristiyanlığın zirvesi ifadesini bulabilir.

Sonra öğretiyi en güçlü bir şekilde yayan Aziz Paulus gelsin.

Onu en uzaktaki halklara giden ve misyonerlerin temsilcisi olan Yakup izlesin.

Petrus sonuncu olsun. Sanatçı onu kapıya yakın düşünmeli ve acaba mabede girecek kadar değerliler mi diye, içeriye girenleri dikkatlice izliyormuş gibi bir ifade ile betimlemeli.

Böyle bir akışa ne dersiniz? Her birinin diğerine benzediği on iki havariyi betimleyen tasvirlerden daha zengin diye düşünüyorum. Ben olsam Hz. Musa ve Magdalena'yı otururken betimlerdim."

Bunları duymaktan çok mutlu olmuştum, bana söz verdiği gibi Goethe'ye bunu kağıda geçirmesini rica ettim. "Her şeyi bir kez daha iyice düşünmeliyim," dedi, "sonra çok yeni diğer şeylerle birlikte otuz dokuzuncu cilt için onu size veririm.."

Çarşamba, 17 Mart 1830

Goethe ile yemekteydik. Onunla şiirlerindeki bir dize[176] hakkında konuştuk, acaba bu dize eski baskılarda yer aldığı gibi şöyle mi olmalıydı: *Bunu senin rahibin Horatius nasıl da coşkuyla vaat etti.* Yoksa yeni baskıda olduğu gibi: *Bunu senin rahibin Properz* vd. şeklinde mi?

"Son söylediğiniz biçimde olmasına," dedi Goethe, "Göttling neden oldu. Ayrıca Rahip Properz de kulağa hiç hoş gelmiyor, bana kalırsa ilk halinden yanayım."

"'Helena'nın elyazmasında da," dedim, "Theseus'un onu on yaşındaki zayıf bir karaca olarak kaçırdığı yazılıyor. Göttling'in itirazları üzerine siz de baskıyı yedi yaşındaki zayıf karaca diye değiştirmişsiniz, bu yaş hem güzel genç kız için, hem de onu kurtaran ikiz erkek kardeşler Kastor ve Pollux için fazla küçük kaçmış. Gerçi her şey o kadar eskide kalmış ki, artık onun aslında kaç yaşında olduğunu bilen kimse çıkmaz, ayrıca mitoloji tümüyle çok esnek, insan konuları istediği ve beğendiği gibi kullanabilir."

"Haklısınız," dedi Goethe, "Theseus onu kaçırdığında, ben de onun on yaşında olmasından yanaydım, bu yüzden daha sonra şunu yazdım: ‘On yaşından sonra[177] o hatırlanmadı.' Gelecek baskıda yedi yaşındaki karacayı yine on yaşındaki bir karacaya dönüştürebilirsiniz."

Yemekten sonra Goethe bana Neureuther'in Goethe'nin baladlarını resmettiği, canlı bir anlatım tarzına sahip desenlerden oluşan iki yeni defter gösterdi, öncelikle nazik sanatçının özgür ve neşeli ruhuna hayran kaldık.

Pazar, 21 Mart 1830

Goethe ile yemekte. Önce oğlunun yapacağı seyahat üzerine konuştu ve seyahatin çok güzel geçeceği konusunda hayale kapılmamamızı söyledi. "Genellikle insan nasıl gitmişse, aynen öyle geri döner," dedi, "daha sonra yaşantımıza uymayan düşüncelerle geri dönmekten kendimizi korumalıyız. Ben İtalya'dan güzel merdiven fikrimi geliştirmiş olarak döndüm, bu yüzden çok belirgin bir şekilde evimi mahvettim, odalar olduğundan daha küçük göründü.[178] İnsanın kendisine hâkim olmayı öğrenmesi önemli olan. Canımın istediği gibi davransaydım, hem kendime, hem de etrafımdakilere zarar vermiş olurdum diye düşünürüm."

Sonra insan bedeninin hastalıklı hallerinden, ruh ve bedenle arasındaki etkileşimden bahsettik.

"Ruhun, bedenin ayakta kalmasına sağladığı katkı," dedi Goethe, "inanılacak gibi değil. Benim sıkıntılarım genellikle vücudumun alt kısmı ile ilgilidir, beni ayakta tutan sadece ruhi çaba ve gövdemin üst kısmı. Ruh vücuda boyun eğmemeli! Bu yüzden yüksek basınçta, alçak basınçta olduğundan çok daha kolay çalışırım; bunu bildiğimden barometre alçalınca daha büyük bir çaba göstererek aleyhime olabilecek etkiyi ortadan kaldırmaya çalışırım, bunu başarırım da.

Yine de şiir söz konusu olunca bazı şeyler zorlanmaya gelmez, ruhi istemle elde edilemeyecek bir şey olunca, uygun zamanın gelmesi beklenmelidir. Örneğin her şey layık olduğu güç ve zarafetle dile gelsin diye, şimdi ‘Walpurgis Gecesi' için kendime zaman tanıyorum. Gayet güzel ilerleme kaydettim, siz gitmeden önce bu bölümü bitireceğimi zannediyorum.

‘Walpurgis Gecesi'nde ima edilen bazı şeyleri, bazı konulardan ayırıp okuyucunun ilişkiler ağını kurabilmesi için daha genelleştirdim, ama kimse neyin kastedildiğini anlamayacak. Yine de her şeyin antik kültürdeki gibi ana hatlar içinde olması ve romantik döneme uygun düşen flu, belirsiz hiçbir şeyin olmaması için çaba gösterdim."

"Şimdi bütün dünyayı saran, kavgalara ve ayrı düşmelere yol açan klasik ve romantik şiir kavramı," diye devam etti Goethe, "köken olarak benden ve Schiller'den ortaya çıktı. Benim şiir yazarken ilkem nesnel olmaktır ve sadece bunu gerçekleştirmeye çalışmışımdır. Ama Schiller, oldukça öznel yaklaştı konuya, kendi tarzını doğru saydı, bana karşı kendisini savunsun diye düşünce ve yaşantı edebiyatı hakkında bir makale[179] yazdı. Benim istemeden romantik olduğumu, herkesin zannettiği gibi *Iphigenie*'nin, duygu ağır basıyor diye hiç de klasik veya antik özelliklere sahip bir yapıt sayılmayacağını bana kanıtladı. Schlegel'ler bu fikri benimsedi ve bunu daha da ileriye götürdüler, öyle ki onların düşünceleri tüm dünyaya yayıldı, elli yıl önce kimsenin aklına gelmezken, şimdi herkes klasisizmden ve romantizmden bahsediyor."

Sözü yine on iki figür konusuna getirdim, Goethe konuyu tamamlayıcı birkaç şey söyledi.

"Söylemiş olduğum gibi, Adem tamamen çıplak betimlenmemeli, en güzeli benim onu Havva ile işlediği günahtan sonra hayal etmem; ona karaca kürkü giydirilmeli. Ve aynı zamanda insanlığın babası olduğunu ifade etmek için, en büyük oğlunu da yanına koymalı, inatçı, cesur bakışlarla etrafına bakınan bir erkek çocuk, bir yılanı eliyle ezerek öldüren küçük bir Herakles.

Nuh nedeniyle de daha çok beğendiğim bir düşünce geliştirdim; ben olsam onu Hint Bacchus'una benzetmek yerine, onu üzüm bağı sahibi olarak betimlerim, böylelikle onun ilk üzüm yetiştiricisi olarak insanlığı sıkıntılarından, dertlerinden, endişelerinden uzaklaştıran bir tür kurtarıcı olarak düşünülmesi olanaklı olabilir."

Bu düşünceler beni mutlu etmişti, onları not etmeye karar verdim.

Sonra Goethe, at nalı ile ilgili efsaneyi anlatan şiiri üzerine Neureuther'in yapmış olduğu resmi gösterdi bana. "Sanatçı," dedim, "Mesih'e sadece sekiz

havari eklemiş." – "Hatta bu sekiz havari bile ona çok gelmiş," diye Goethe aklından geçeni söyledi, "bu sekiz havariyi iki gruba ayırmakla akıllılık etmiş ve sıkıcı bir konunun monotonluğundan kaçınmış."

Çarşamba, 24 Mart 1830

Goethe'de yemekte neşeli sohbetler edildi. Goethe, David'in koleksiyonu ile birlikte, kendisine elyazması olarak gelen Fransızca bir şiirden bahsetti bana: *Le Rire de Mirebau*[180] "Şiir düşünce açısından çok zengin ve cesurca yazılmış," dedi Goethe, "siz de bu şiiri okumalısınız. Sanki şairin kalemini Mephistopheles yönlendirmiş gibi. Eğer *Faust*'u okumadan yazmışsa, iyi bir şiir olduğu söylenebilir, şayet okumuşsa da değerinden bir şey kaybetmiş sayılmaz elbette."

Çarşamba, 21 Nisan 1830

Bugün Goethe'ye veda ettim, oğlu ve Saray Kâtibi ile yapacağımız İtalya seyahatine yarın sabah erkenden çıkmamız kararlaştırılmıştı. Seyahatle ilgili bazı şeyler hakkında ayrıntılı bir şekilde konuştuk, Goethe bana her şeyi dikkatle gözlemleyip, ara sıra kendisine mektup yazmamı özellikle önerdi.

Goethe'den ayrıldığım için biraz duygulandım; ama sağlığının yerinde oluşu ve onu yeniden mutlu görme ümidi beni avuttu.

Ayrılırken bana günce tutmam için bir defter armağan etti, içine şu sözleri yazmıştı:

> "İşte, yanımdan geçer, O'nu göremem,
>
> Geçip gider, farkına bile varmam.
>
> Eyüp[181]
>
> Yolculara
>
> Weimar
>
> 21 Nisan 1830
>
> Goethe"

Frankfurt, Cumartesi, 24 Nisan 1830

Saat on bir sularında Taunus Dağları yönünde kentin etrafında ve tarlalarda şöyle bir gezintiye çıktım, doğanın güzelliğini ve bitki örtüsünü çok beğendim. Önceki gün Weimar'da ağaçlar daha yeni tomurcuklanmıştı; burada ise kestanelerin taze sürgünlerinin otuz, kırk santim kadar, ıhlamur sürgünlerinin ise on beş, yirmi santim kadar büyümüş olduklarını gördüm; kayınların yaprakları çoktan yemyeşil olmuştu, meşelerin hepsi de çiçeğe durmuştu. Otların boyu da otuz santimi geçmişti, öyle ki kentin kapısında ot yüklü ağır sepetleri taşıyan kızlara bile rastladım.

Taunus Dağları'nı daha rahat görmek için tarlalardan geçtim; serin bir rüzgar esiyordu, güneybatı yönünden gelip kuzeydoğu yönünde ilerlerken dağların üzerine bulutların gölgeleri düşüyordu. Tarlalarda aşağıya doğru süzülüp tekrar havalanan birkaç leylek gördüm, bu leylekler hareket halindeki beyaz bulutlarla mavi gökyüzü arasında güneş parlarken çok güzel bir manzara oluşturuyor, bölgenin kendine has karakterini tamamlıyorlardı. Geri döndüğümde kentin kapısına varmadan karşıma kahverengi-beyaz lekeli, pırıl pırıl tüylü inekler çıktı.

Buranın havası ferah ve hoştu, suyu tatlı bir lezzete sahipti. Hamburg'dan ayrıldıktan sonra hiç buradaki kadar güzel biftek yememiştim; harika beyaz ekmeği de beğendim.

Panayır zamanı, sokaklarda sabahtan gece yarılarına kadar gürültü, kalabalık, laterna sesleri eksik olmuyordu. Savoielı bir erkek çocuk dikkatimi çekti, bir yandan laterna çalıyor, öbür yandan arkasındaki köpeği idare ediyordu, köpeğin sırtına da bir maymun binmişti. Bize doğru ıslık çaldı, şarkı söyledi, ona biraz para vermemiz için bizimle uzunca ilgilendi. Ona tahmininden daha çok para attık, teşekkür etmek için bize doğru bir bakar diye düşünmüştüm. Ama böyle bir şey yapmadı, parayı cebine sokup, para almayı umduğu diğerlerine bakmaya başladı.

Frankfurt, Pazar, 25 Nisan 1830

Kaldığımız otelin sahibinin oldukça şık arabasıyla bu sabah kentte bir gezintiye çıktık. Göz alıcı yeşil alanlar, görkemli binalar, güzel nehir, bahçeler ve insanı içeriye davet eden bahçeli evler insanın zihnini canlandırıyordu; nesneler hakkında bir fikir sahibi olmanın, insan ruhunun bir gereksinimi olduğunu söyledim, yoksa sonunda hiçbir şeyin önemi olmaz, her şey öylesine önümüzden geçip giderdi.

Öğle yemeğinde birçok insan gördüm, ama sadece çok az sayıda insan bana ilginç geldi. Yine de şef garson inanılmayacak ölçüde ilgimi çekti, gözlerimi ondan ve hareketlerinden ayıramadım. Gerçekten ilginç bir insandı! İki yüz kadar insan uzun masalarda oturuyordu, bu şef garsonun tek başına hizmet ettiğini söylemem inanılmaz gelebilir, tüm yemeklerin servisini kendisi yapıyor, boş tabakları topluyor, diğer garsonlar sadece tabakları onun eline verip onun elinden alıyorlardı. O arada hiçbir şey dökülmüyor, asla kimse yemek yiyenlere dokunmuyordu, her şey sanki hayaletlerin gücü sayesinde çabucak ve hızlı bir şekilde yapılıyordu. Böylece binlerce tabak, tas onun elleriyle sofraya geliyor, tekrar onun elleriyle sofradan alınıp onu bekleyen garsonların eline geçiyordu. Kendini tamamen işine vermiş olan şef garsonumuz tümüyle göz ve elden ibaret bir hal almıştı, kapalı dudaklarını sadece kısa yanıtlar ya da emir vermek için açıyordu. Sadece masaya hizmet vermiyor, aynı zamanda şarap ve benzeri siparişleri de alıyordu; o arada her şeyi aklında tutuyor, yemek sona erince herkesin hesabını biliyor, parayı alıyordu. Bu ilginç genç adamın her şeyi görme yeteneğine, aklını tümüyle o andaki işine verebilmesine ve belleğinin kapasitesine hayran kalmıştım. Bütün bunları yaparken gayet sakin, tümüyle bilinçli ve her an yapılan bir şakaya zekice karşılık vermeye hazırdı, dudaklarından gülümseme hiç eksik olmuyordu. Eski muhafız alayının Fransız süvari yüzbaşısı yemeğin bitmesine yakın ona bayanların gitmiş olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirdi; o bunu onaylamayan bir ifadeyle hızlı bir şekilde şöyle yanıt verdi: "C'est pour vous autres; nous sommes sans passion."[182] Hem İngilizce'yi hem Fransızca'yı mükemmel konuşuyordu, bana başka üç dile daha hâkim olduğu söylendi. Daha sonra onunla bir sohbete girdiğimde, her bakımdan nadir bulunan bir kültüre sahip olduğunu gördüm.

Akşam *Don Giovanni*'de Weimar'ı sevgi ile anmamıza neden olan bir şey oldu. Aslında sanatçıların hepsinin sesi güzeldi, hepsi hoş yeteneklerdi, ama hemen hemen hepsi hiçbir ustadan bir şey öğrenmemiş natüralistler gibi rol yapıyor ve konuşuyorlardı. Siliktiler ve sanki orada seyirci yokmuş gibi davranıyorlardı. Bazılarının oyunculuğu bize gösterdi ki, ortada soylu bir durum yoksa, karakter de oluşturulamıyorsa, oyun sıradan ve katlanılmaz oluyordu, oysa karakter sayesinde bir oyun sanatın üst katmanlarına tırmanabiliyordu. Seyirci gürültücü ve duyarsızdı, sanatçılar durmadan bise çağrılıyor, alkış tutuluyordu. Salonun bir yarısı ıslıklayıp diğer yarısı alkış

tutarken Zerlina kendini zaman zaman iyi, zaman zaman kötü hissediyordu, taraflar işin dozajını öyle artırdılar ki, her defasında kaba bir gürültü koptu.

Milano, 28 Mayıs 1830

Buraya geleli neredeyse üç hafta olacak, bir şeyler yazmanın zamanı geldi artık.

Büyük La Scala ne yazık ki kapalıydı; içine girdiğimizde her tarafa iskele kurulmuş olduğunu gördük. Bazı yerler onarılıyordu, söylendiğine göre bir sıra daha loca yapılıyormuş. Başarılı bay ve bayan şarkıcılar fırsatı değerlendirip seyahate çıkmışlardı. Bazılarının Viyana'da, bazılarının da Paris'te olduğu söyleniyordu.

Kente gelir gelmez kukla tiyatrosuna gittim, konuşmalardaki olağanüstü netliğe hayran kalmıştım. Bu kukla tiyatrosu belki de dünyadaki kukla tiyatrolarının en iyisi; çok da ünlü, Milano'ya yaklaşır yaklaşmaz bu tiyatronun bahsi geçmeye başlıyor.

La Canobiana Tiyatrosu üst üste beş sıra locasıyla La Scala'dan sonra en büyük tiyatro binası. Üç bin kişilik. Çok beğeniyorum; sık sık oraya gidip hep aynı operayı ve aynı baleyi izledim. Üç haftadır Rossini'nin operası *Il Conte Ory* ve *L'Orfana di Genevra* balesi sahneleniyor. San Quirico'nun dekoru ya da onun rehberliğinde yapılan dekor göze çok hoş göründü, ayrıca oyuncuların kostümlerini ön plana çıkaracak kadar da mütevazı. Dediklerine bakılırsa San Quirico'nun emrinde çok becerikli insanlar çalışıyormuş; tüm siparişler ona veriliyor, sonra o, siparişleri diğerlerine aktarıyor, her şeyin kendi imzasını taşıyacağı ve kendisinin çok az şeyle ilgileneceği şekilde talimatlar veriyormuş. Yetenekli sanatçılarına dolgun bir yıllık ücret ödüyormuş, onlar hasta olduklarında ya da yıl boyunca görevli olmasalar bile bu ücret ödeniyormuş.

Operada ilk hoşuma giden şey suflör çukurunun olmaması idi, suflör çukurunun hareket halindeki oyuncuların ayaklarını kapatması hiç hoş bir şey değil.

Sonra orkestra şefinin yerini beğendim. Bütün orkestraya hâkim olabileceği, hem sağ hem sol tarafa işaret verebileceği, herkesin de onu görebileceği bir yerde duruyor, zemine yakın bir mesafede, orta kısmın

birazcık yukarısında, orkestranın üzerinden sahneyi rahatça görebiliyor. Oysa Weimar'da orkestra şefi sahneyi rahatça görebilir, ama orkestra arkasında kalır, birine bir şey işaret etmesi gerektiğinde her seferinde arkasını dönmesi gerekir.

Orkestra enstrüman açısından oldukça zengin, sadece on altı tane kontrbas saydım, her iki tarafın en sonunda sekizer kontrbas vardı. Yüz kişiyi bulan orkestra üyesinin yüzü her iki taraftan içeriye doğru, orkestra şefine dönüktü, sahnenin ön bölümünü gören parter localarına sırtları dönük, hem sahneyi, hem parteri, hem de doğrudan orkestra şefini görebiliyorlardı.

Erkek ve kadın sanatçıların seslerine gelince, seslerinin gücü, o pırıl pırıl tınısı, rahat konuşmalar, en ufak bir çaba harcamaksızın çıkarılan sesler beni hayran bıraktı. Zelter'i düşündüm ve keşke yanımda olsa dedim. Özellikle hizmetçiyi seslendiren Bayan Corradi-Pantanelli'nin sesi beni kendimden geçirdi. Diğer seslere göre daha güzel olan bu ses hakkında birileri ile konuştuğumda, onun gelecek kış için La Scala ile anlaşma yaptığını söylediler. Kontes Adele rolündeki primadonna Bayan Albertini genç ve henüz deneyimsizdi; sesinde zarif, güneş ışığına benzer bir pırıltı vardı. Almanya'dan gelen herkesin çok beğenebileceği biriydi. Sonra genç bir bas dikkat çekiyordu. Her ne kadar çok güçlü bir ses tonuna ve sanatında yeni olmasından kaynaklanan bir rahatlığa sahipse de biraz hantaldı, oyunculuğu da aynı şekilde.

Koristler mükemmeldi, orkestra ile büyük uyum içindeydiler.

Oyuncuların vücut hareketlerine gelince, canlı İtalyan tipinin ifadelerini beklerken, hepsi biraz ölçülü ve sakindiler.

Hafif kızıl bir ton kullanılan makyajın göze hoş gelen doğal bir havası vardı, aklınıza allık sürülmüş yanaklar gelmiyordu asla.

Çok sayıda enstrüman bulunmasına rağmen, orkestranın sanatçıların seslerini bastırmayıp, seslerin ön planda kalmasını sağlaması ilgimi çekti. Yemekte bu konuyu açtım ve ağırbaşlı genç bir adam bana şunları söyledi.

"Alman orkestraları bencildir," dedi, "bu yüzden de orkestra olarak ön planda olmak ve kendisini göstermek ister. Buna karşın İtalyan orkestraları ölçülüdür. Operada önemli olan şeyin insan sesiyle söylenen şarkı olduğunu, orkestranın işinin sadece bu sese eşlik etmek olduğunu gayet iyi

bilirler. Ayrıca bir İtalyan, bir enstrümanın sesinin zorlanmazsa güzel olduğunu bilir. Bir Alman orkestrasının enstrüman sayısı üç katına çıkarıldığında, orkestra çok kolaylıkla gürültülü ve gümbürtülü bir hale gelirken, bir İtalyan orkestrasında ne kadar keman, klarnet, trompet, kontrbas olursa olsun, bütün olarak değerlendirdiğinizde orkestranın etkisi her zaman için yumuşak ve güzeldir."

Böylesine ikna edici sözler karşısında söyleyecek sözüm yoktu ve kafamdaki sorunun bu kadar net bir karşılık bulmuş olmasından dolayı sevinçliydim.

"Ama yeni besteciler, operaya eşlik eden orkestralara bu kadar çok enstrüman yerleştirmekle hatalı davranmıyorlar mı?" diye karşılık verdim.

"Gerçi çağdaş besteciler bu hataya düştüler," diye karşılık verdi yabancı, "ama Mozart ve Rossini gibi gerçekten büyük ustalar değil. Hatta onlar şarkıya eşlik ederken, şarkının melodisinden bağımsız olarak kendine özgü motifler kullandılar; bunu bir tarafa bırakırsak, onlar sanatçının sesi hep baskın çıkacak ve egemen olacak şekilde hep ölçülü oldular. Buna karşın genç ustalar, sese eşlik ederken motif yoksunluğundan olsa gerek, çok sayıda enstrüman kullanma yoluna giderek genellikle şarkıyı bastırıyorlar."

Olgun birisi olan bu yabancı genç adama hak verdiğimi belirttim. Yan masada oturan biri, onun uzun yıllar Paris ve Londra'da kalmış, beş yıldır burada bulunan, çok kitap okuyan Livonyalı genç bir baron olduğunu söyledi.

Söylemekten mutluluk duyacağım, operada dikkatimi çeken bir şeyi daha eklemeliyim. O da şu, İtalyanlar sahnede geceyi gerçekte olduğu gibi canlandırmıyorlar, sembolik olarak canlandırmakla yetiniyorlar. Alman tiyatrolarında gece her zaman hiç hoşa gitmeyecek şekilde canlandırılır, gece vakti geçen sahnelerde gece tüm karanlığı ile çöker, oyuncuların hareketleri, hatta kendileri bile tümüyle görünmez olur, zifiri karanlıktan başka bir şey görülmez. İtalyanlar gece sahnelerini daha aydınlık canlandırıyorlar. Sahnede canlandırılan gece, gerçek bir geceye benzemiyor, sadece onu anımsatıyor. Sadece sahnenin arka planı biraz karartılıyor, oyuncular sahnenin ön tarafına geliyorlar, böylece tümüyle aydınlıkta kalmış oluyorlar ve yüz ifadelerindeki hiçbir ayrıntı gözümüzden kaçmıyor. Resim sanatında da bu böyle olmalı, gecenin insanların yüzlerini yüz

ifadeleri görülmeyecek kadar kararttığı resimler bir gün karşıma çıkarsa çok şaşırırım doğrusu. Büyük ustaların böyle bir resimler yapacağını hiç sanmıyorum.

Bu güzel ilkenin balede de uygulandığını gördüm. Sergilenen bir gece sahnesinde bir haydut genç bir kıza saldırıyordu. Bütün hareketler ve yüz ifadesi tümüyle görülecek şekilde sahne biraz karartılmıştı. Kızın bağırması üzerine katil kaçtı, köylüler kulübelerinden lambalarıyla çıktılar. Ama öyle soluk alevli lambalarla değil, beyaz ateşe benzeyen, parlak ışığın oluşturduğu zıtlık sayesinde, az önce gece olduğunu bize unutturacak lambalarla dışarıya çıktılar.

Almanya'da bana İtalyan seyircisinin gürültücü olduğu söylenmişti, bunun doğru olduğunu gördüm, bir opera uzadıkça, seyircinin huzursuzluğu artıyor. İki hafta önce *Il Conte Ory*'nin ilk temsillerinden birini izledim. En başarılı bay ve bayan ses sanatçılarını, sahneye ayak bastıklarında alkışlarla karşıladılar; önemsiz sahnelerde seyirci konuşuyordu, ama güzel aryalar başlayınca herkes suspus oldu, herkes sanatçıyı alkışladı. Koristler mükemmeldi, orkestrayla seslerin hep eşzamanlı olabilmesindeki belirginliğe hayran kaldım. Şimdi ise, yani opera her akşam oynandığından beri, izleyicinin tüm dikkati dağıldı, herkes konuşurken salon gürültüden inliyor. Hiç kimse alkışlamıyor, insan sahnedekilerin bu durumda dudaklarını nasıl oynatabildiğine ve orkestranın nasıl çalabildiğine şaşırıyor. En ufak bir çaba, en ufak bir titizlik fark edilmiyor, zevk içinde bir şeyler dinlemek isteyen bir yabancı, bu kadar neşeli kalabalığın içinde her bakımdan çaresiz bırakılınca, hayal kırıklığına uğrayabilir.

Milano, 30 Mayıs 1830, Pantkot yortusunun ilk günü

Şimdiye dek İtalya'da görmekten hoşlandığım ya da ilgimi çeken birkaç şeyi yazmak istiyorum.

Simplon'un üst taraflarında, kar ve sisle kaplı ıssız bir yerde, bir kulübenin yakınında, kız kardeşi ile küçük bir erkek çocuk dağdan yukarıya, bize doğru geldi. Her ikisinin sırtında, dağın aşağı tarafında, bazı bitki türlerinin bulunduğu yerden getirdikleri, odun yüklü küçük sepetler vardı. Çocuk bize birkaç tane saf kuvars ve bazı taşlar uzattı, biz de ona biraz bozuk para verdik. Arabamızın yanında yoluna devam ederken, çocuğun büyük bir sevinç ifadesiyle, kaçamak bakışlarla elindeki paraya

bakması unutulmaz bir şey olarak aklımda yer etti. Mutluluğun bu muhteşem ifadesini daha önce hiç görmemiştim. Mutluluğun tüm kaynaklarını ve yetilerini Tanrı'nın insan ruhunda barındırdığını, insan nerede ve nasıl yaşarsa yaşasın allahtan bunun değişmediğini düşündüm.

Anlatmaya devam etmek istiyordum, ama ara vermek durumunda kaldım ve daha sonra İtalya'da kaldığım günler içerisinde, tabii bu arada hiçbir gün önemli bir izlenim, önemli bir gözlem olmadan geçmedi, kalemi tekrar elime alamadım. Ancak oğul Goethe'den ayrıldıktan ve Alpler'i arkamda bıraktıktan sonra Goethe'ye yine şunları yazdım.

Cenevre, Pazar, 12 Eylül 1830

Bu sefer size yazacak o kadar çok şey var ki, nereden başlayıp nerede bitireceğimi bilemiyorum.

Ekselansları sık sık, dönüş söz konusu olmasa, seyahat etmenin gerçekten güzel bir şey olduğunu şaka ile karışık söylemişlerdi. Bu bana acı verse de doğru olduğunu görüyorum, bir tür yol ayırımındayım ve hangi yolu seçeceğimi bilemiyorum.

Her ne kadar uzun olmasa da, İtalya'da geçirdiğim günler düşündüğüm gibi üzerimde büyük bir etki bıraktı. Zengin doğa, mucizeleriyle bana seslenip, böyle bir dili algılamak için ne derece ilerlediğimi sorguladı. İnsanların yarattığı büyük yapıtlar ve büyük işler, acaba ben neler yapabilirim diye görmek için kendi ellerime bakmama neden oldu. Binlerce türden varoluş ilgimi çekti ve benim yaratılarımın ne olduğunu sorguladı. Böylece içimde üç büyük gereksinim kendini hissettirdi: Bilgimi artırmak ve yaşamımı daha iyi hale getirmek, bu ikisini başardığımda da ilk iş olarak bir şeyler ortaya koymak.

Bu sonuncusunu açmam gerekirse, ne ortaya koyacağım konusunda oldukça kararlıyım. Geçen yıl boş vakitlerimde uğraştığım, denize açılmak için sadece halat donanımı ve yelkenleri eksik olan, yeni yapılmış bir gemi misali, uzun zamandır benim için çok önem taşıyan bir yapıtım var.

Hem sanat ve bilimle ilgili tüm alanlardaki önemli ilkeler, hem de insan dehasının ürünü yapıtlar ve yüzyılın önde gelen kişileri hakkında yaptığımız konuşmalar bunlar, yanınızda olma mutluluğunu yaşadığım altı yıl boyunca

çoğunlukla sahip olduğum fırsatlar sonucu ortaya çıktı bu konuşmalar. Bu konuşmalar benim için engin kültür konularını bir temele oturttu, sizi dinlemekten ve dinlediklerimi özümsemekten büyük bir mutluluk duydum, tüm bunları kaleme alıp insanlığın daha iyi bir yolda ilerlemesine katkı olsun diye muhafaza ederek, başka değerli insanlara da aynı mutluluğu yaşatmak istiyorum.

Siz Ekselansları bu sohbetlerin bazı bölümlerini zaman zaman gördünüz, beğeninizi ifade ettiniz, bu işi sürdürmem yolunda çeşitli defalar beni cesaretlendirdiniz. Benim Weimar'daki dağınık yaşamım olanak tanıdığı ölçüde bunları belli zaman aralıklarıyla kaleme aldım, neredeyse iki cilt dolduracak kadar malzeme birikmiş durumda.

İtalya'ya seyahate çıkmadan önce bu önemli elyazmalarını diğer yazılarım ve yapıtlarımla aynı valize koymadım, onları özel bir paket yapıp mühürleyerek, eğer seyahatte başıma bir felaket gelir, geri dönmezsem, size teslim etmesi ricası ile korunmak üzere dostumuz Soret'ye teslim ettim.

Venedik seyahatinden sonra ikinci kez Milano'ya geldiğimizde ateşim o kadar çok yükseldi ki, birkaç gece çok hastalandım ve bütün bir hafta en ufak bir şey yiyemeyecek kadar iştahsızlık çekerek, kötü bir vaziyette yatağa yapıştım. Yalnız olduğum o saatlerde aklıma ilk olarak bu elyazması geldi, yeterince faydalanacağım net bir durumda bulunmuyor olmak beni huzursuz etti. Sık sık kurşun kalemle yazdığımı, bazı bölümlerin belirsiz ve gerektiği gibi ifade edilmediğini, bazılarının da sadece hatırlamak üzere bir sözcükle not edildiğini, bu bölümlerin adamakıllı bir redaksiyondan geçip ele alınması gerektiğini düşündüm.

Durum böyleyken, bu duygular içinde o elyazmasına karşı önüne geçilmez bir istek uyandı bende. Napoli ve Roma'yı görme arzum yok oldu, öncelikle inzivaya çekilip yalnızlık içinde elyazmamı tamamlamak için Almanya'ya dönme özlemi sardı beni.

Aklımdan geçenleri ifade etmeden, saygıdeğer oğlunuzla fiziksel sağlığım hakkında konuştum; bu sıcaklarda beni beraberinde sürüklemesinin tehlikeli olacağını hissetti. Önce Cenova'ya gidelim dedik, orada durumumda bir iyileşme olmazsa, Almanya'ya dönmemle ilgili olarak kararın bana kalması konusunda anlaştık.

Mektubunuzu aldığımızda, uzakta da olsanız aşağı yukarı bizimle aynı fikirde olduğunuzu hissettirdiğinizde biz Cenova'ya gelmiş ve bir süre kalmış durumdaydık. Mektubunuzda eğer Almanya'ya dönmek istiyorsam, bunu memnuniyetle karşılayacağınızı ifade etmişsiniz.

Düşüncelerinize saygıyla karşıladık, aramızda karar verdiğimiz bir konuya, sizin de Alplerin öte yanından onay vermeniz bizi sevindirdi. Hemen buradan ayrılmaya karar vermiştim, ama saygıdeğer oğlunuz biraz daha kalıp kendisi ile aynı günde hareket edersem, daha iyi olacağını söyledi.

Ben de memnuniyetle kabul ettim, 25 Temmuz Pazar günü sabah dörtte, Cenova'da yolda birbirimize veda edip kucaklaştık. İki araba vardı orada, biri sahilden Livorno'ya çıkacak olan saygıdeğer oğlunuzun bineceği arabaydı, benden başka yolcuların da bulunduğu diğer araba ise dağlar üzerinden Turin'e gitmek üzere hazır bekliyordu. Böylece ikimiz farklı yönlere doğru birbirimizden ayrıldık, ikimiz de duygulanıp, karşılıklı olarak her şeyin yolunda gitmesi için birbirimize en içten dileklerimizi ilettik.

Çok sıcak bir havada ve toz toprak içinde Novi, Alessandria ve Asti'den geçerek yapılan üç günlük bir yolculuktan sonra Turin'e geldim. Orada birkaç gün dinlenmem, etrafa bakınmam ve Alpleri geçmek için uygun bir fırsat kollamam gerekti. 2 Ağustos Pazartesi günü elime böyle bir fırsat geçti, Mont Cenis'den geçerek akşamüstü saat 6'da Chambery'e vardık. 7 Ağustos günü öğleden sonra Aix'e doğru yoluma devam ettim, 8 Ağustos akşamı geç saatlerde Cenevre'ye vardığımda, hava kararmış ve yağmur yağıyordu, oradaki Zur Krone otelinde konaklamak için bir yer buldum.

Orası Paris'ten kaçmış[183], Paris'teki büyük kavgaları bizzat görmüş, anlatacak çok şeyleri olan İngilizlerle doluydu. Dünyayı sarsan olayların ilk deneyiminin benim üzerimdeki etkisini, Piemonte'de baskı altına alınan gazeteleri nasıl bir ilgiyle okuduğumu, her gün anlatılan hikayeleri, politize olmuş insanların sofradaki kavgalarını ve oradan buradan konuşmalarını nasıl dinlediğimi tahmin edersiniz. Her şey büyük bir kargaşa içinde, bu kadar büyük şiddet olaylarından Avrupa'nın diğer ülkelerinin de etkilenmesi sonucu ortaya çıkabilecek şeyler görmezden gelinmeye çalışılıyor. Bayan arkadaşım Sylvestre'yi, Soret'nin anne-babasını ve erkek kardeşini ziyaret ettim, bu gergin günlerde herkesin bir fikrinin olması gerekiyor, ben de Fransız bakanlarının özellikle cezalandırılması gerektiğini düşünüyorum,

çünkü kralın öyle ileriye gitmesine neden oldular ki, sonunda halkın güven duyguları ve krala duyduğu saygı zedelendi.

Cenevre'ye varır varmaz size ayrıntılı bir mektup yazmayı planlamıştım; ama ilk günlerin heyecanı ve dağınıklığı düşündüğüm gibi bir mektubu size yazacak dikkati toplamamı olanaksız kıldı. Sonra 15 Ağustos'ta Cenevre'de dostumuz Sterling'in bir mektubu elime geçti. Mektupta beni derin üzüntülere boğan ve Weimar'a yazacağım her şeyi olanaksız kılan bir haber vardı. Bu dostumuz, saygıdeğer oğlunuzun benden ayrıldığı gün arabanın devrilmesi sonucu köprücük kemiğinin kırıldığını ve Spezia'da yattığını bildiriyordu. Yanıt olarak, ona Alpler üzerinden bana göndereceği en ufak bir haberle geri dönmeye hazır olduğumu, Cenova'dan beni sükunete kavuşturacak herhangi bir haber gelmedikçe, Almanya'ya dönüş seyahatimi sürdürmeyip Cenevre'den kesinlikle ayrılmayacağımı yazdım. Bu bekleyiş içinde daha ekonomik olduğu için otelden ayrılıp bir yer kiraladım ve burada geçireceğim zamanı Fransızca bilgimi ilerletmek için kullandım.

Nihayet 28 Ağustos benim için iki yönden bayram günü oldu, o gün Sterling'den aldığım mektupta yazılı olanlar beni sevindirdi, saygıdeğer oğlunuz geçirdiği kazadan sonra, kısa bir süre içinde tümüyle sağlığına kavuşmuş, neşeli, sağlıklı ve güçlü bir halde Livorno'daymış. Böylece orayla ilgili tüm endişelerim birden giderilmiş oldu, içimden sessiz sessiz şu dizelerle dua ettim:

Tanrıya minnettar kal seni ezse de,

Ona minnettar kal, seni yine rahat bıraksa da.[184]

Şimdi size ciddi ciddi kendimden söz edeceğim; size aşağıda bahsedeceğim şeyleri anlatmak istiyorum; ayrıca benim için çok değerli olan elyazmamı, Weimar'dan uzakta tam bir yalnızlık içinde sakin sakin bitirip bitiremeyeceğimi denemek istiyorum; uzun zamandır uğraştığım bu yapıtı, temize çekilmiş olarak yayım iznini almak üzere sizin elinize vermeden önce, tam anlamıyla özgür ve huzurlu olabileceğime inanmıyorum.

Şimdi ise Weimar'dan aldığım mektuplarda, dönüşümün beklendiğini ve bana bir iş verileceği yolundaki haberleri okuyorum. Böylesi iyi niyetleri minnetle karşılıyorum, ama bunlar benim şimdiki planlarımı altüst ediyor ve kendi kendimle çelişkiye düşmeme neden oluyor.

Şimdi Weimar'a dönsem, yakın bir gelecekte tamamlamayı düşündüğüm edebiyatla ilgili planlarımı göz ardı etmem gerekecek. Yine hemen eski dağınık düzene dönmüş olacağım; herkesin iç içe yaşadığı o küçük kentte yeniden, beni altüst eden, ne bana ne de başkasına faydası dokunan birçok sıradan ilişkinin içine düşmüş olacağım.

Gerçi bu işlerin uzun süre sevdiğim ve sevmeye de devam edeceğim birçok iyi ve mükemmel yanı var; ama geriye bakıp düşündüğümde, elinde alevler saçan bir kılıçla kentin giriş kapısında benim içeriye girmemi engelleyen ve beni kovmak isteyen bir melek varmış gibi geliyor bana.

Ben, kendimi tanıdığım kadarıyla, insan olarak garip biriyim. Bazı şeylere sadakatle ve sıkıca bağlanıyorum, yapmak istediğim şeylere uzun yıllar boyunca tutunuyorum, önüme çıkan zorluklara ve güçlüklere aldırmadan, inatla istediklerimi gerçekleştiriyorum, ama hiç kimse yaşamın sıradan işlerinde benden daha bağımlı, daha güvencesiz, daha belirsiz, çeşitli izlenimlerin etkisinde kalmak konusunda daha eğilimli değil: Son ikisi benim yaşamımın tümüyle değişebilirliğini, ama yine de yazgımın aynı kaldığını gösteriyor. Yürüdüğüm yollara baktığımda, kurduğum ilişkilerin ve yaşadığım durumların çok renkli ve değişik olduğunu görüyorum; daha derinlemesine baktığımdaysa, her şeyin daha çok yükselme çabasının sonucu olarak basit bir özellikten ibaret olduğunu, kendimi basamak basamak soylulaştırmayı ve daha iyiye götürmeyi başardığımı görüyorum.

Ama karakterimin o önemli belirgin yönü ve uysallığım, zaman zaman yaşam şartlarımı düzene sokma gereğini hissettiriyor; değişik rüzgarların durumuna göre yolu değişen bir gemicinin durmadan o eski rotasını araması gibi.

Bir işe girmek, uzun zamandır ertelenmiş edebi hedeflerimle şimdilik bağdaşabilecek bir şey değil. Ayrıca genç İngilizlere ders vermek de yapmak istediğim şeyler arasında yer almıyor. İngilizce'yi öğrendim, bende eksik olan da buydu, bundan dolayı da sevinçliyim. Uzun süre genç İngilizlerle beraber olmanın bana sağladığı şeylerin iyi taraflarını görmüyor değilim, ama hayatta her şeyin bir zamanı ve ömrü var.

Konuşmaya dayalı öğretmenlik ve çalışma hiç benim tarzım değil. Bu ne eğitimini aldığım, ne de yeteneğimin olduğu bir iş. Bende hiç konuşma yeteneği yok, insanlarla her tür karşılıklı olma hali, genellikle üzerimde bir

tür şiddet duygusunun egemen olmasına neden oluyor, benim kendimi unutup, kendimi karşımdakinin varlığına ve ilgilerine adamama neden oluyor, kendimi koşullandırılmış hissettiğimden nadiren özgür olabiliyor, düşüncelerimi rahatlıkla açıklayabiliyorum.

Oysa kağıt karşısında kendimi tümüyle özgür ve kendi egemenlik alanımda hissediyorum; düşüncelerimin yazınsal olarak gelişmesi benim tek zevkim ve asıl yaşamım, bana zevk veren birkaç sayfa yazmamışsam, o güne yazık olmuş gözle bakıyorum.

Tüm varlığım şimdi beni kendi içimden çıkıp daha geniş bir çevreye seslenmeye, edebiyatta bir yer edinmeye ve daha sonra da nihayet biraz isim yapmaya zorluyor.

Gerçi yazın dünyasında edinilen ün kendi içinde zahmete değer bir şey değildir; hatta oldukça can sıkıcı ve rahatsız edici bir şey olduğunu da gördüm bunun; yine de etkin bir şekilde çalışanın farkına varılması, çalışmalardan herkesin haberdar olması gibi iyi tarafları da var ve bu da insanı yücelten, başka yoldan insanın sahip olamayacağı düşünceleri ve güçleri sağlayan türden ilahi bir duygu.

Oysa insan, kendini uzun süre kısır ilişkiler içinde baskı altına alınca, hem ruhu hem kişiliği zarar görüyor, sonuç olarak büyük şeyler yapma yetisini kaybediyor ve kendini yüceltmekte de zorluk çekiyor.

Sayın Grandüşes[185] benim için gerçekten bir şeyler yapmak niyetindeyse, böylesi yüce insanlar lütufkâr duygularını belli etmenin yolunu kolayca bulurlar. Benim edebiyat alanında atacağım adımları desteklemek ve himaye etmek istiyorsa, iyi bir iş yapmış olur ve bunun meyveleri de kalıcı şeyler olur.

Prens[186] için söyleyeceğim şey, kalbimde çok özel bir yere sahip olduğu. Onun zihinsel yetenekleri ve kişiliği ile ilgili çok olumlu düşüncelere sahibim, çok yeterli olmayan bilgilerimi severek emrine sunabilirim. Kendimi geliştirmeye çalışırım, vereceğim daha önemli bilgileri alarak o da zamanla büyür.

Benim öncelikle yapmayı arzuladığım şey, birçok kez sözünü ettiğim elyazmasının tamamlanıp bitirilmesi. Eski sıkıntılarımdan kurtulmuş olarak, kendimi gelecekteki yeni işleri yapmaya istekli ve hazır hissedebilmem

için, birkaç ay sakin bir yalnızlık içinde, Göttingen yakınlarındaki sevgilimin[187] ve onun akrabalarının yanında kendimi bu işe vermek istiyorum. Yaşamım birkaç yıldır bir çıkmaza girdi, yaşamımın bir kez daha yepyeni bir yola girmesini çok arzu ediyorum. Ayrıca fiziksel sağlığım çok yerinde olmayıp, değişkenlik gösteriyor, çok uzun bir ömrüm olacağını sanmıyorum, arkamda önemli bir şey bırakmayı, insanların anılarında ismimin bir an için de olsa yer almasını arzu ediyorum.

Ama sizin onayınız, sizin hayırduanız olmadan, siz olmadan ben bunu yapamam. Benimle ilgili gelecekteki düşüncelerinizden habersizim, ayrıca belki benim için iyi bir şeyler düşünülüyordur, ama benim haberim yoktur. İşte ifade ettiğim gibi ben bu durumdayım, bu kadar net bir şekilde kendimi ortaya koyduğum için, yakında oraya döndüğümde geleceğimle ilgili önemli şeyler olup olmadığını ya da şimdilik kendimi cesaretle yazınsal projelerime verip veremeyeceğimi kolaylıkla görebilirsiniz.

Yola çıkma olanağı bulur bulmaz, birkaç gün içinde buradan hareket edip Neufchâtel, Colmar ve Strasbourg üzerinden, geçtiğim yerlerde biraz dolaşarak Frankfurt'a gideceğim. Eğer Frankfurt'ta sizden postrestant yoluyla bana ulaşabilecek birkaç satır alabilirsem çok sevineceğim.

Aklımdan geçen bu ağır günahları itiraf ettiğim için çok ferahlamış durumdayım, başka bir mektupta siz Ekselanslarını kendimle ilgili daha iç açıcı konularla bilgilendireceğimi umuyorum.

Saray Danışmanı Meyer'e, Yapı İşleri Müdürü Coudray'e, Profesör Riemer'e, Şansölye von Müller'e ve size yakın olan, beni soran herkese içten selamlarımı gönderiyorum.

Sizi de tüm kalbimle kucaklıyor, nerede olursam olayım, size karşı olan sonsuz saygı ve sevgi duygularımı hep muhafaza ediyor, tümüyle size sadık olduğumu bilmenizi istiyorum.

E.

Cenevre, 14 Eylül 1830

Cenova'da aldığım son mektuplarınızdan birinde "Klasik Walpurgis Gecesi"nin hem eksiklerinin giderildiğini hem de sonucunun başarılı bir şekilde yazıldığını sevinçle okudum. Böylece ilk üç perde tamamen bitmiş,

"Helena" bağlantısı kurulmuş ve de işin en zor yanı tamamlanmış oldu. Söylediğiniz gibi son perde zaten hazır. Böylece dördüncü bölümü de tahminime göre yakında yazmış olursunuz ve gelecek yüzyılların yüce duygularla besleneceği ve öğreneceği şeylerle dolu önemli bir yapıt ortaya çıkmış olur. Benim bundan duyduğum sevinç olağanüstü, yazınsal yapıtların ortaya çıktığını bana duyuran her haberden çok mutlu oluyorum.

Çıktığım seyahatte *Faust*'u düşünmeye ve ondaki bazı klasik bölümleri uygulamaya fırsatım oldu. İtalya'da güzel insanları ve büyümekte olan sağlıklı çocukları gördüğümde şu dizeler dilimin ucundaydı:

Burada kalıcı olan huzur!
Neşe saçar dudaklar ve yanaklar;
Her şey yerinde sonsuz,
Mutlu ve sağlıklı onlar.

Böylece erişir pırıl pırıl bir günde
Sevimli çocuk babanın gücüne:
Şaşırır kalırız, yine de sorar dururuz hep:
Onlar tanrı mı insan mı diye?[188]

Buna karşın doğayı izlerken hayranlık duyduğumda, gözlerim ve yüreğim göllere, dağlara, ovalara haz içinde bakarken, gözle görülmeyen bilinmeyen küçük bir şeytan bana her seferinde şu dizeleri fısıldayarak, beni oyuna getiriyor gibiydi:

Altını üstüne getirmeseydim,
Bu kadar güzel olur muydu dünya?[189]

Tüm akılcı görüşler bir anda kayboldu sonra, saçmalık egemen olmaya başladı, içimin allak bullak olduğunu hissettim, her seferinde sonu tatlıya bağlansa da bunun bir yardımı olmuyordu.

Böylesi durumlarda yazarın aslında her zaman iyimser olması gerektiğini hissettim. İnsan kendi ifade edemediği şeyleri ifade etsin diye yazara gereksinim duyar. İnsan bir olayın ya da bir duygunun etkisinde kalmışsa,

sözcüklere başvurur, kendi hazinesi yetersiz kaldığında, onu huzura kavuşturarak özgür kılan yazar yardımına koşmalıdır.

Bu duygu içinde ilk dizeleri birçok kez kutsarken, sonuncuları her gün gülümseyerek lanetledim. Yazıldıkları duygular için en anlamlı biçimde etkisini gösteriyorsa, kim bu dizelerden kaçınabilir ki!

İtalya'da günce diyebileceğim bir şey tutmadım; karşılaştığım şeyler öyle önemli, o kadar çok ve öyle hızlı bir değişkenliğe sahipti ki, bir dakika sonra başınıza ne geleceğinden, gelebileceğinden haberiniz olmuyor. Yine de gözlerimi ve kulaklarımı hep açık tutup, birçok şeyi aklımda tuttum. Böylesi anılarımı sınıflandırıp başlıklar altında anlatmak istiyorum. Daha yakın bir tanımlamada bulunma sevincini yaşadığım *Renk Kuramı* ile ilgili hoş notlar aldım. Tabii bunlar pek yeni şeyler değil, ama zaten yapılması gereken şey, eski kanuna yeni açıklamalar getirmek.

Cenova'da Sterling kurama büyük bir ilgi gösterdi. Newton kuramı ile ilgili olarak ona anlatılanlar kendisine yeterli gelmemiş, çeşitli defalar yaptığımız sohbetlerde sizin kuramınızla ilgili olarak kendisine anlattığım esasları büyük bir dikkatle dinledi. Fırsat düştüğünde Cenova'ya kitaptan bir tane gönderilse, böyle bir armağandan hoşlanacağından eminim.

Burada, Cenevre'de bayan arkadaşım Sylvestre bu konuda öğrenme meraklısı bir öğrenci olduğunu gösterdi. Bu arada kolay bir şeyi öğrenmenin insanın düşündüğünden daha zor olduğunu, olgunun çeşitli ayrıntılarındaki temel esası her zaman görmek için çok çalışmak gerektiğini anladım. Doğa çok hassas olduğundan, düşünmeden bir söz edip, doğaya zarar vermemek için her zaman tetikte olmak, insana büyük bir beceriklilik kazandırıyor.

Ayrıca Cenevre'de, bu kadar önemli bir konuya gösterilecek ilginin izine bile rastlanmıyor. Mesele sadece buradaki kütüphanede sizin *Renk Kuramı*'nızın bulunmaması değil, dünyada böyle bir şey olduğundan kimsenin haberi bile yok. Bunda Cenevrelilerden çok Almanların suçu var bence, bu benim canımı sıktı doğrusu ve konuyu alayla ele almama neden oldu.

Bilindiği gibi Lord Byron bir süre burada kalmış, buranın insanlarını sevmediğinden tüm vaktini doğada ve gölde geçirmiş, bununla ilgili çok

şeyler anlatılıyor burada ve bunlar onun *Childe Harold*'ında güzel bir anı olarak ele alınmış. Neden öyle olduğunu anlamamış olsa da Rhône Nehri'nin rengine de değinmiş, böylece hassas bir gözü olduğunu göstermiş oluyor. Üçüncü şarkıyla ilgili bir notunda şöyle bir şey söylüyor:

The colour of the Rhone at Geneva is blue, to a depth of tint which I have never seen equalled in water, salt or fresh, except in the Mediterrenean and Archipelago.[190]

Cenevre'nin içinden akmak için daralan Rhône, üzerlerinde dört köprü bulunan iki kola ayrılıyor, bu köprülerde gidip gelirken suyun rengini gayet iyi görebiliyorsunuz.

Dikkat çeken şey, Byron'ın da görmüş olduğu gibi, bir kolun renginin mavi, diğerinin ise yeşil oluşu. Suyun mavi göründüğü kol daha azgın akıyor ve ırmağın tabanını öyle derinleştirmiş ki, içine ışık nüfuz edemiyor, yani suyun alt tarafında tam bir karanlık hüküm sürüyor. Tertemiz su bulanık bir şeymiş gibi görünüyor ve bilinen yasa nedeniyle en güzel mavi renk oluşuyor. Diğer kolun suyu o kadar derin değil, ışık taşlar görülecek kadar ırmağın dibine ulaşıyor ve suyun dibi, mavi rengi verecek kadar karanlık değil, ama sarı renkte görünecek kadar su sığ, suyun dibi berrak, beyaz, pırıl pırıl olmadığından, renk arada kalıp yeşil renge bürünmüş.

Ben de Byron gibi çılgınca muziplikler yapabilseydim ve bu muziplikleri uygulama olanağım olsaydı, şu deneyi yapmak isterdim.

Rhône'un yeşil kolunda, her gün binlerce insanın gelip geçtiği köprünün yakınında, büyük siyah bir tahtayı ya da ona benzer bir şeyi, masmavi bir renk oluşacak kadar derine sabitlerdim ve bunun yakınına beyaz beyaz parlayan büyük bir teneke levhayı, güneş vurduğunda sapsarı bir renk alacak şekilde, suda aynı derinliğe koyardım. İnsanlar gelip geçerken, yeşil suda sarı ve mavi lekeyi gördüklerinde, bu onları eğlendirir ve bir türlü çözemeyecekleri bir bilmece ortaya çıkardı. İnsan seyahatlerde çeşit çeşit muzipliklerle karşılaşıyor; ama bu bana bir anlamı olan ve bir işe yarayacak türden bir şeymiş gibi geldi.

Bir süre önce bir kitapçıda elime ilk aldığım küçük formattaki bir kitapta gözüme bir bölüm çarptı, çevirecek olursam şunlar yazılıydı:

"Yine de bana söyleyin: İnsan bir gerçeği keşfedince, onu başkalarına söylemeli mi? Eğer siz gerçeği açıklarsanız, size karşı duran, yanılgı içinde yaşayan çok sayıda insan tarafından izlenirsiniz, onlar bu yanılgının gerçek olduğunu, bu yanılgıyı çürüten her şeyin asıl en büyük yanılgı olduğunu kanıtlamaya kalkarlar."

Bu yazılanlar bana, alanın uzmanlarının *Renk Kuramı*'nızı karşıladıkları türden bir açıklama gibi geldi, sanki onlar için yazılmıştı, o kadar beğendim ki, onların yüzünden kitabı satın aldım. Kitap Bernardin de Saint-Pierre'in *Paul ve Virginia* ile *La chaumiére indienne*'ini içeriyordu, ayrıca kitabı satın aldığıma hiç de pişman olmadım. Kitabı zevkle okudum; yazarın net ve harikulade duyarlılığı hoşuma gitti, sanatındaki inceliğini, özellikle de bilinen mecazları çok yerinde kullandığını hissedip değerlendirebildim.

Rousseau ve Montesquieu'yü de ilk burada okudum; mektubum kitaba dönüşmesin diye onları ve bahsetmek istediğim başka konuları bugünlük bir kenara bırakıyorum.

Önceki gün beni baskı altına alan ne varsa yazdığım uzun mektubumdan sonra, kendimi yıllardır olmadığım kadar neşeli ve özgür hissediyorum, hiç durmadan yazmak ve konuşmak istiyorum. En azından şimdilik Weimar'dan uzak kalmam, benim açımdan gerçekten büyük bir gereksinim; sizin de bunu onaylayacağınızı ümit ediyor, haklı olduğumu söyleyeceğiniz anın geldiğini hissediyorum.

Yarın buradaki tiyatro *Sevil Berberi* ile açılıyor, mutlaka görmek istiyorum; ama ciddi ciddi yola çıkmak da istiyorum. Hava açıyor sanki, yüzüme gülecekmiş gibi görünüyor. Sizin doğum gününüzden beri burada yağmur yağıyor, o gün sabah erkenden fırtına başladı, bütün gün boyunca Lyon yönünden gelip Rhône'dan geçerek göl üzerinden Lausanne'a doğru neredeyse bütün gün gök gürledi. Günlük 16 sous[191] ödediğim odamdan baktığımda göl ve dağlar tüm güzelliği ile görünüyor. Dün aşağı taraflarda yağmur yağdı, hava soğuktu, Jura'nın yüksek tepeleri, hareket halindeki yağmur bulutlarının arkasından ilk kez karlı, beyaz tepelerini gösterdi, ama kar bugün yine gözden kayboldu. Montblanc'ın önündeki tepeler kalıcı beyaz örtüsüne bürünmeye başladı; gölün kıyısından yukarıya çıkınca, zengin bitki örtüsünün yeşilliği içinde bazı ağaçlar sararıp soldu; geceleri hava soğuk olmaya başladı, sonbaharın kapıya dayandığı hissediliyor.

Bayan von Goethe'ye, Bayan Ulrike ile Walter, Wolf ve Alma'ya içten selamlar. Bayan von Goethe'ye Sterling hakkında yazacak çok şeyim var, ama ancak yarın yazabileceğim.

Frankfurt'ta Ekselanslarından bir mektup alacağım için mutluyum ve bu ümit içinde sevincim sonsuz.

En iyi dileklerim, en sadık duygularımla

E.

21 Eylül günü Cenevre'den hareket ettim, Bern'de birkaç gün kaldıktan sonra, ayın yirmi yedisinde Strasbourg'a geldim, burada yine birkaç gün kaldım.

Burada bir kuaförün vitrininde Napoléon'un küçük bir büstünü gördüm, sokaktan odanın karanlığına doğru bakınca mavinin tüm tonları kendini gösteriyordu, süt beyazına yakın açık maviden koyu mora kadar. Odanın içinden ışığa karşı büste bakacak olsam, sarı rengin tüm tonlarını görebilirim diye düşündüm, o anda önüne geçemediğim bir dürtüye karşı koyamayıp hiç tanımadığım insanların bulunduğu yere girmekten kendimi alamadım.

Bakışlarımı hemen büste yönelttim, ışığın geldiği yönden en muhteşem renkler, en pastel sarıdan en koyu yakut kırmızısına kadar, bana büyük bir sevinç verircesine karşı taraftan parlıyordu. "Büyük kahramanın bu büstünü bana vermezler mi diye heyecanla sordum. Dükkânın sahibi kabul etmedi, o da imparatora duyduğu sempati nedeniyle büstü Paris'ten getirmişti; coşku dolu sevinçli halimden benim sevgimin onunkinden oldukça fazla olduğunu anlayınca, büste sahip olma önceliğinin benim olduğunu ve memnuniyetle bana vereceğini söyledi.

Benim gözümde bu camdan yapılmış büstün[192], paha biçilmez bir değeri var, bundan ötürü sahibi birkaç frank karşılığında büstü elime verdiğinde, şaşkınlığımı gizleyemedim.

Milano'dan satın aldığım, aynı şekilde ilginç olan madalya ile birlikte seyahat anısı olarak, değerini bilebilecek Goethe'ye gönderdim.

Frankfurt'ta ve daha sonra, ondan şu mektupları aldım.

Birinci Mektup

"Cenevre'den gönderdiğiniz her iki mektubun başına bir şey gelmeden elime geçtiğini kısaca bildirmek için yazıyorum, tabii ki ancak 26 Eylül'de. Bunun için aceleyle sadece şunları söylemek istiyorum: Biz, sizin gelecek kışı nasıl geçireceğinizi iyice düşünüp karar verinceye kadar Frankfurt'ta kalınız.

Bay ve Bayan Geheimrat von Willemer için bu seferlik sadece bir sayfalık bir mektup gönderiyorum ve bunu en kısa zamanda kendilerine vermenizi rica ediyorum. Bana tüm sadakatleri ile bağlı, sizin Frankfurt'ta geçireceğiniz günlerin faydalı ve hoş olmasını sağlayacak birkaç arkadaşımla tanışacaksınız.

Şimdilik bu kadar. Bu mektubu alınca, bana hemen yazınız.

Bağlılıkla

Goethe"

Weimar, 26 Eylül 1830

İkinci Mektup

"Memleketim Frankfurt'a, size en güzel selamlarımı gönderiyorum değerli dostum, birkaç gününüzü benim iyi arkadaşlarımla hoş eğlencelerle geçirmiş olduğunuzu ümit ediyorum. Eğer Nordheim'a gitmeyi ve orada biraz kalmayı arzuluyorsanız, buna hiçbir şekilde karşı değilim. Soret'de olan elyazmanızla sakin sakin ilgilenmek isterseniz, bu benim de fazlasıyla hoşuma gider, gerçi bu elyazmasının yakın bir gelecekte yayımlanmasını istemiyorum, ama onları sizinle gözden geçirmek ve düzene sokmak isterim. Benim düşüncelerim doğrultusunda yazılmış olduklarını belgelemem, yapıtın değerini yükseltir.

Daha fazla bir şey söylemiyorum, kararı size bırakıyorum ve yapacağınız şeylerden beni haberdar etmenizi bekliyorum. Evdekilerin size selamları var; diğerlerine gelince, mektubunuzu aldıktan sonra kimseyle konuşmadım.

Tüm iyi dileklerimle

İçten bağlılıkla

Goethe"

Weimar, 12 Ekim 1830 J. W. v.

Üçüncü Mektup

"Renk sunan, ilginç büste bakarken edindiğiniz canlı izlenim, böyle bir büste sahip olma tutkusu, bu nedenle kazançlı çıktığınız hoş macera ve böyle bir şeyi bana yolculuk armağanı olarak vermek gibi güzel bir düşünce: Tüm bunların hepsi, sizin o muhteşem ilk olgularla nasıl dolup taştığınızı gösteriyor, bu da bu olayda tüm biçimleri ile kendini ortaya koyuyor. Bu kavram, bu duygu tüm verimliliği ile yaşamınız boyunca aklınızdan çıkmayacak, ayrıca sizde yaratıcı bir biçimde doğruluğunu gösterecektir. Yanılgının yeri kütüphaneler, hakikatin yeri ise insan zekâsıdır; kitaplar kitaplarla çoğalır, oysa basit olanı kavramayı bilen, karışık şeyleri çözüp, belirsiz şeyleri açıklığa kavuşturan insan zekâsı, hep var olan yasalarla iç içe olmaktan hoşlanır.

Şeytan yolunuzu tekrar Weimar'a düşürürse, o büstü kuvvetli ve parlak güneş ışığında dururken görmelisiniz, ışığı yansıtan çehrenin durgun mavi rengi altında göğsün ve koyu yakut kırmızısı apoletlerin kabarık yüzeyi, tüm gölgeleriyle aşağıya ve yukarıya doğru ışık yayıyor, Memnon'un farklı renk tonları içindeki granit büstü gibi, burada da mat renkli cam büst görkemli bir renk tayfı ortaya koyuyor. Kahramanın renk öğretisi için bile bir kazanç olduğu görülüyor. Benim için çok değerli olan bu öğretiyi hiç hesapta olmayan bir şekilde doğruladığınız için çok teşekkürler.

Ayrıca madalyayla da sanat koleksiyonumu iki, hatta üç misli zenginleştirmiş oldunuz; Dupré isimli kişiye dikkatim çekilmiş oldu. Mükemmel bir heykeltıraş, döküm ve madalya ustası; Pontneuf Köprüsü'ndeki IV. Henry'nin heykelinin kalıbını çıkarıp dökümünü yapan kişiydi o. Gönderdiğiniz madalyanın hatırlatmasıyla bendeki diğer madalyalara baktım, aynı sanatçının başka güzel madalyaları da var bende, onun yaptığı diğer işler sanıyorum, böylelikle sizin armağanınız güzel bir heyecan yarattı bende.

Benim Başkalaşım'ın henüz beşinci formasındayız, Soret de bir yandan çevirisini yapıyor; uzun zaman bu işe lanet mi edeyim, yoksa minnet mi duyayım bilemedim. Şimdi ise bunun beni yeniden organik doğayı incelemeye zorlamasından dolayı mutluyum ve

isteyerek çalışıyorum. Kırk yılı aşkın bir zamandır var olan ilkeler hâlâ geçerliliğini koruyor; bu ilkeler sayesinde kavranabilir şeylerin labirente benzer alanında yol bulunabilir, kavranamayan şeylerin sınırına ulaşılır, böyle bir kazanımın ardından da insan bu sonuçla yetinir. Dünyamızın geçmişteki ve şimdiki tüm filozofları da daha fazla bir ilerleme kaydedemediler. Yazılarla daha fazlasını ifade etmeye de cesaret edilemez zaten.

J.W. v. Goethe"

Frankfurt ve Kassel'de biraz kaldıktan sonra Ekim ayı sonlarına doğru gelmiş olduğum Nordheim'da bulunduğum sırada, Weimar'a dönüşümü gerekli kılan tüm olaylar üst üste geldi.

Goethe, yapmış olduğumuz söyleşilerin yakın bir gelecekte basılmasını onaylamadı, dolayısıyla yalnızca yazınla ilgili kariyere başarılı bir başlangıç yapmam söz konusu değildi artık.

Sonra yıllardır içten bağlı olduğum sevgilimi yeniden görmem ve onun büyük erdemlerinin bende her gün tazelediği duygu, ona sahip olma duygusunu ve güvence içinde bir yaşam arzusunu çok net bir şekilde pekiştirdi.

Durum bu vaziyetteyken Weimar'dan bana bir haber ulaştı. Grandüşesin emriyle bana ulaşan haberi sevinçle karşıladım, aşağıda Goethe'ye yazdığım mektup durumu daha iyi açıklıyor.

Nordheim, 6 Kasım 1830

İnsan düşünür, Tanrı yönlendirir, göz açıp kapayıncaya kadar durumlarımız ve arzularımız düşünmüş olduğumuzdan farklı bir hal alır.

Daha birkaç hafta önce Weimar'a dönmekten biraz korkarken, şimdi olaylar çok farklı bir boyut kazandı, yakında isteyerek oraya dönmekle kalmayıp, aynı zamanda orada ev kurup sürekli olarak yaşamak düşüncesi de aklımdan geçiyor.

Birkaç gün önce Soret'den bir mektup aldım, geri dönüp şimdiye kadar verdiğim derslere prensle devam ettiğim takdirde, grandüşesin beni sabit maaşa bağlayacağı bildiriliyordu. Diğer olumlu haberleri Soret bana yüz

yüze anlatmak istiyormuş, hepsinden çıkardığım sonuç, bana karşı lütufkâr duyguların beslendiği oldu.

Soret'ye teklifi memnuniyetle kabul ettiğimi bildiren bir mektup yazdım; ama duyduğuma göre o Cenevre'ye, yakınlarının yanına gitmiş, bu durumda bana, kraliyet ailesine benim yakında geri dönmeye hazır olduğumu bildiren kararımı iletmenizi, siz Ekselanslarından rica etmekten başka çıkar yol kalmadı.

Benim mutluluğum ve huzurum uzun zamandır sizin için de önemli olduğundan, bu haberle sizi de mutlu edeceğimi umuyorum.

Tüm sevdiklerinize en içten selamlarımı gönderiyor, yakın bir zamanda ve mutlu bir şekilde görüşmeyi ümit ediyorum.

E.

20 Kasım günü öğleden sonra Nordheim'dan Göttingen'e doğru hareket ettim, oraya vardığımda hava kararmıştı.

Akşamleyin yemekte Weimar'da oturduğumu ve oraya döndüğümü öğrenen otel sahibi çok sakin bir ruh hali içinde, Goethe'nin bu geçkin yaşında çok büyük bir acı yaşadığını, bugün gazetelerde okuduğuna göre, onun biricik oğlunun İtalya'da kalp krizinden öldüğünü söyledi.

Bu sözler karşısında neler hissettiğimi tahmin edebilirsiniz. Oradaki yabancılara duygularımı belli etmemek için, bir lamba alıp odama çıktım.

Geceyi uykusuz geçirdim. Beni derinden sarsan olay sürekli zihnimi meşgul ediyordu. Daha sonra yollarda geçirdiğim günlerde ve gecelerde, Mühlhausen ve Gotha'da kendimi daha iyi hissetmedim. Arabanın içinde yalnız, puslu kasım günlerinde ve dışarıdan gelen hiçbir şeyin beni oyalayıp avutamayacağı ıssız tarlalarda, kendimi başka düşüncelere kaptırmaya boşuna uğraştım, otellerde insanların arasında, sürekli olarak günün en son haberinden, beni derin üzüntüye boğan bu üzücü haberden başka bir şey duymuyordum. En büyük endişem de, Goethe'nin bu geçkin yaşında, babalık duygularını etkileyen bu şiddetli fırtınanın üstesinden gelemeyeceği idi. Onun oğlu ile oradan ayrılıp, şimdi yalnız döndüğüm için, acaba oraya gidişim nasıl bir duygu uyandıracak diye kendi kendime sordum! Beni tekrar gördüğünde, onu kaybettiğine iyice emin olacak.

Bu düşünceler ve duygular içinde 23 Kasım Salı günü, akşamüstü saat altıda Weimar'dan önceki son otele varmıştım. Hayatta üstesinden gelinmesi gereken çok zor anların olduğunu, kendi yaşamımda bir kez daha hissediyordum. Birkaç dakika önce yoğun bir bulut kümesinin arasından parlayarak görünen ve hemen arkasından yeniden karanlıklara gömülen ayın ışığının bana doğru vurduğunu gördüğümde, düşüncelerim benim üzerimdeki yüce varlıklarla görüşme halindeydi. Bu bir rastlantı mıydı, yoksa daha önemli bir şeye mi işaret ediyordu, bu kadarı yeter, bunu yukarıdan gelen hayırlı bir işaret olarak aldım ve bu düşünce ani bir güç kazanmama yol açtı.

Otel sahiplerine günaydın der demez, doğruca Goethe'nin evinin yolunu tuttum. Önce Bayan von Goethe'ye gittim. Onu yas elbiseleri içinde, ama sakin ve metin bir halde buldum, konuşacak çok şeyimiz vardı.

Sonra aşağıya Goethe'nin yanına indim. Dimdik ve kendinden emin bir şekilde ayakta duruyordu, bana sarıldı. Onu tamamen sakin ve neşeli gördüm; hemen oturup ciddi şeylerden konuştuk, tekrar onun yanında olmaktan dolayı çok mutluydum. Nordheim'a, bana göndermek üzere başladığı, ama gönderemediği iki mektubu gösterdi. Sonra grandüşes, prens ve başka bazı şeyler hakkında konuştuk; ama oğluyla ilgili tek kelime bile edilmedi.

Perşembe, 25 Kasım 1830

Goethe sabahleyin, İngiliz ve Alman yazarlardan bana armağan olarak gelmiş birkaç kitap gönderdi. Öğle vakti ona yemeğe gittim. Onu içinde gravürler ve desenlerin bulunduğu bir dosyaya bakarken buldum, bunlar ona satılmak üzere gönderilmişti. Sabahleyin grandüşesin yaptığı ziyaretle kendisini sevindirdiğini ve benim geldiğimi ona haber verdiğini söyledi.

Bayan von Goethe de bize katıldı ve yemeğe oturduk. Seyahatimle ilgili şeyler anlattım. Venedik, Milano, Cenova'dan bahsettim, oradaki İngiliz konsolosunun[193] ailesi ile ilgili ayrıntılı haberleri dinlemek Goethe'ye özellikle ilginç geldi. Sonra Cenevre'den bahsettim, Goethe ilgiyle Soret'nin ailesi ve Bay von Bonstetten'i sordu. Bay von Bonstetten'den özellikle ayrıntılı bir şekilde bahsetmemi istedi, bende başarabildiğim ölçüde arzusunu yerine getirdim.

Yemekten sonra Goethe'nin onunla yaptığım sohbetlere sözü getirmesi beni sevindirdi. "Bu sizin ilk çalışmanız olacak," dedi, "her şey mükemmel olup, fazlalıklarından arınıncaya kadar bekleyelim."

Ayrıca Goethe bugün bana sessiz ve içine dönük gibi geldi, bu da bana pek iyiye işaretmiş gibi görünmedi.

Salı, 30 Kasım 1830

Goethe geçen Cuma günü bizim oldukça endişelenmemize neden oldu, geceleyin şiddetli bir kanama geçirdi ve bütün gün ölüm kalım savaşı verdi. Damardan alınan kanı hesaplarsak, üç litre kadar kan kaybetti, seksen yaşındaki Goethe için bu kolay bir şey değildi. Doktoru Saray Danışmanı Vogel'in becerileri ve kendisinin de benzersiz kişiliği sayesinde bu kez de olayın üstesinden gelinmişti, çok hızlı bir şekilde iyileşme yolunda ilerliyordu, yeniden iştahı yerine geldi, geceleri kesintisiz uyumaya başladı. Yanına kimse sokulmuyordu, konuşmak ona yasaktı, yine de hareketli ruhu dinlenmek nedir bilmiyordu, çoktan çalışmalarını düşünmeye başlamıştı bile. Bu sabah kendisinden kurşun kalemle yatağında yazmış olduğu şu pusulayı aldım:

> "Benim değerli doktorum, bütünlük oluşturması açısından, bildiğiniz şiirlerin incelenmesine ve ekte bulunan yeni şiirlerin bir düzene sokulmasına yardım eder misiniz? Bundan sonra da Faust sırada!
>
> Mutlu bir görüşme dileğiyle!
>
> Goethe
>
> Weimar, 30 Kasım 1830"

Goethe hızla, sağlığına tümüyle kavuştuktan sonra, bütün ilgisini hem *Faust*'un dördüncü perdesine hem de *Hakikat ve Şiir*'in dördüncü cildine yönlendirdi.

Bana şimdiye kadar basılmamış kısa yazılarının redaksiyonunu yapmamı önerdi, aynı şekilde güncelerinin ve gönderilmiş mektuplarının gözden geçirilmesini de, böylece gelecek baskıda nasıl bir yol izleyeceğimizi görmüş olacaktık.

Benim onunla yaptığım söyleşilerin redaksiyonu artık söz konusu değildi; yazgım daha iyi fırsatlar hazırlayıncaya dek, şimdiye kadar yazdıklarımla ilgilenmek yerine, elimdeki malzemeyi zaman içinde oluşacak yenileri ile çoğaltmak bana da akıllıca göründü.

1831

Cumartesi, 1 Ocak 1831

Goethe'nin 1807 yılından beri farklı kişilere göndermiş olduğu mektupların müsveddeleri bir araya toplanmış, korunmakta ve elimizdeydi, son haftalarda birkaç yıla ait olan mektupları ayrıntılı olarak inceledim, gelecekteki redaksiyon ve baskılarda gerekli olur diye, bazı genel görüşlerimi aşağıdaki paragraflarda yazmak istiyorum.

§ 1

Mektupların öncelikle bölüm bölüm, aynı zamanda da özet şeklinde verilmesi doğru olabilir diye düşünüldü.

Bunun üzerine ben, genellikle en önemsiz konularda bile planlı hareket etmenin Goethe'nin huyu ve yöntemi olduğunu, bu durumun onun mektuplarında da mükemmel bir biçimde kendini gösterdiğini, mektuplarda yazarın her zaman çok yönlü bir insan olarak kendini işine verdiğini, her mektubun başından sonuna sadece mükemmel bir şekilde yazılmış olmakla kalmayıp, aynı zamanda olağanüstü bir insanın ve mükemmel ölçüde didaktik bir tutumun bu mektupların her satırında kendini ortaya koyduğunu söyledim.

Ben mektupların başından sonuna kadar olduğu gibi yayımlanmasından yanaydım, özellikle de önemli bölümler, genellikle daha önceki ve daha sonraki bölümler sayesinde ancak gerçek pırıltıyı ve en etkili algıyı içerdiği için.

İyice düşünülüp, bu mektupların zengin ve kapsamlı bir dünyayı yansıttıkları görülünce, bazı bölümlerin önemli, yani yayımlanabilir ya da önemsiz olduğunu söylemeye kim cesaret eder? Dilbilimci, biyografi yazarı, filozof, doğa bilimci, sanatçı, şair, akademisyen, oyuncu ve böyle sonsuza kadar sayılabilir, her kim olursa olsun, herkesin kendisine göre farklı ilgileri var, böylece biri bir bölümü üstünkörü okurken, diğeri çok önemli bulup, özümseme yoluna gidecektir.

Örneğin 1807 tarihli birinci dosyada arkadaşına yazdığı bir mektup var, arkadaşının oğlu kendini orman bilimine adamak istiyor, Goethe de ona kariyerinde izleyeceği yolu gösteriyor. Böyle bir mektubu genç bir yazın adamı okumadan geçerken, ormancılıkla ilgili biri, kendi branşı ile ilgili olarak şairin bir değerlendirmede bulunduğunu ve doğru bir tavsiyede bulunmak istediğini sevinçle fark edecektir.

Bu yüzden bu mektupların bölünmeden olduğu gibi yayımlanmalarından yana olduğumu tekrarlıyorum, hem de onların dünyada bu haliyle yayılarak var olmalarını fazlasıyla isteyerek; bu mektupları alan kişilerin de, onların yazıldığı gibi basılmış olmalarını isteyeceklerini tahmin etmek güç değil.

§ 2

Ayrıntılarda önemli konulara değinen, ama tümüyle yayımlanması sakıncalı mektuplar olabilir, o zaman iyi bölümler seçilerek, ya ait oldukları yıla göre gruplandırılır, ya da bunlardan bir seçki hazırlanır

§ 3

Şöyle bir durumla da karşılaşabiliriz, birinci dosyada önümüze çıkan bir mektup bize çok da önemli gelmeyebilir. Ama daha sonraki yıllarda böyle bir mektubun devamı gelmiş olabilir, yani bu mektup daha sonraki bir zincirin başlangıç halkası olabilir, o zaman da bu durum nedeniyle mektubun önemi artar ve yayımlanacak olanların arasına alınması gerekebilir.

§ 4

Mektuplar yazılan kişilere göre mi gruplandırılmalı, yoksa ait oldukları yıllara göre isim gözetilmeden mi bir araya getirilmeli, insan çelişkiye düşüyor.

Ben sonuncu şıkkı benimsiyorum, çünkü her seferinde dikkati ayakta tutan güzel bir değişim söz konusu olur, hem her mektubun yazıldığı kişiye göre farklı bir tınısının olması, hem de sürekli olarak farklı konuların dile gelmesi bakımından, tiyatro, yazınsal çalışmalar, doğayla ilgili çalışmalar, aile meseleleri, üst düzeydeki insanlarla olan ilişkiler, dostluk ilişkileri gibi konular değişimli olarak ifade edilir.

Mektupların yıllara göre, isimlerin karışık şekilde yayımlanmasından yana olmamın ikinci nedeni şu: Bir yıl içinde yazılmış olan mektupların aynı anda yaşayan kişiler ve etkin olan şeylerle ilintili olması nedeniyle, bu mektuplar sadece o yılın özelliğini yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda yazan kişilerin içinde bulundukları durumu ve onların uğraşlarını her bakımdan tüm yönleriyle dile getirir, basılmış olan özet halindeki "günlük ve yıllık" bültenlerinin, aynı zamanda gerçekleşen ayrıntılarla tamamlaması bakımından da mektupların böyle yıllara göre gruplandırılması yerinde olabilir.

§ 5

Başka kişilerin bastırmış olduğu mektuplar da bu kitap içine alınabilir, şayet bu mektuplar sağladığı faydalar yönünden bir övgü, bir takdir ya da bir ilginçlik içeriyorsa, kısmen bu diziye ait oldukları için, kısmen de sahipleri yazmış oldukları belgelerin gerçek olduğunu dünyanın gözü önünde onaylanmış olarak göreceklerinden, bu kişilerin bir arzusu da yerine gelmiş olur.

§ 6

Bir tavsiye mektubunu kitaba alıp almama konusuna, tavsiye edilen kişi düşünülerek karar verilmelidir. O kişi bir işe yaramamışsa, mektupta başka güzel konulara değinilmiyorsa, mektup kitaba alınmamalıdır; ama tavsiye edilen kişi dünyada önemlice bir isim yapmışsa mektup kitaba dahil edilmelidir.

§ 7

Lavater, Jung, Behrisch, Kniep, Hackert ve diğerleri gibi Goethe'nin biyografisinden bilinen kişilere yazılmış mektuplar kendi içinde ilginçtir, böyle bir mektup çok önemli bir şey içermiyor olsa bile kitapta yer almalıdır.

§ 8

Goethe'nin zengin yaşamının ve onun çok yönlü etkisinin dünyanın her yerinde bilinmesi, onun değişik insanlara karşı, farklı durumlardaki

tutumunun büyük ölçüde öğretici olmasından dolayı, mektupları yayımlarken korkak davranmamak gerekir.

§ 9

Eğer birçok mektup tek ve aynı konudan söz ediyorsa, en iyisi seçilmelidir; eğer belli bir konu ayrı ayrı mektuplarda yer alıyorsa, o zaman bazı mektuplarda bu bölüm atlanıp, bu konunun en iyi şekilde ifade edildiği mektup seçilmelidir.

§ 10

Oysa 1811 ve 1812 yıllarında yazılmış mektuplarda belki yirmi bölüm var ki, ilginç insanların el yazıları isteniyor. Böylesi benzer bölümler kitaba alınmalı, çünkü çok karakteristik ve hoş bir hava yaratıyorlar.

Yukarıda yazılanlar 1807, 1808 ve 1809 yıllarına ait mektupların incelenmesi sonucu oluşmuştur. Çalışmanın daha sonraki akışı içinde genel değerlendirmelere uygun düşen bölümler, elimizdeki bu değerlendirmelere sonradan eklenebilir.

Weimar, 1 Ocak 1831

E.

Bugün yemekten sonra Goethe ile yapılacak işleri satır satır konuştum, benim önerilerimi, beğendiğini söyleyerek onayladı. "Vasiyetimde[194]," dedi, "sizi bu mektupları yayıma hazırlayacak kişi olarak tayin edeceğim ve incelenen konularda hemfikir olduğumuzu belirteceğim."

Çarşamba, 9 Şubat 1831

Dün prens ile Voß'un *Luise*'sini okumaya devam ettik, kitapla ilgili olarak bazı noktaları kendim için sessizce saptadım. Şahısların dış dünyasının ve yaşadıkları yerlerin betimlenmesindeki olağanüstü başarı beni büyüledi; yine de şiirin kaliteli bir içerikten yoksun olduğunu gördüm, bu saptama, karakterlerin karşılıklı olarak iç dünyaları ile ilgili olarak konuştukları bölümlerde özellikle canımı sıktı. *Vicar of Wakefield*'de[195] de bir köy rahibi, ailesi ile birlikte betimleniyor, ama şairin dünya kültürü çok zengin,

bunu anlatı figürlerine de aktarmış, hepsi iç dünyalarının zenginliğini belli ediyorlar. *Luise*'de her şey, sınırlı, ortalama bir kültür seviyesinde seyrediyor, böylece belli bir okuyucu kitlesini tümüyle tatmin etmek için her zaman yeterli olacak bir yapıt. Dizelere gelince, sanki altı ayaklı ölçü bu tür sınırlı durumlar için fazlaca iddialıymış, ayrıca biraz zorlama olup yapaymış, uzun cümleler her zaman rahatça okunabilmeleri için doğal bir akış izlemiyormuş gibi geldi bana.

Bu konudaki görüşümü bugün öğle yemeğinde Goethe'ye açıkladım. "Bu şiirin önceki baskıları," dedi, "bu bakımdan çok daha iyiydi, zevkle okumuş olduğumu bile anımsıyorum. Ama Voß daha sonra şiirde birçok şeyi yapay hale getirdi, teknik kaygılar yüzünden dizelerin kolay ve doğal yönüne zarar verdi. Şimdi her şey teknikte düğümleniyor, sayın eleştirmenler bir uyak şemasında bir S'nin arkasından yine bir S gelmeli ya da ß'in arkasından S gelmez diye mızmızlanıyorlar. Yeterince genç ve cesur olsaydım, böylesi teknik şımarıklıklara özellikle karşı çıkardım, aliterasyon, ses uyumu, yanlış uyaklar, ne varsa kullanırdım, aklıma nasıl eser, nasıl rahat edersem; asıl önemli olanı atlar, öyle güzel şeylerden söz ederdim ki, herkes onu okumak ve ezberlemek arzusu duyardı."

Cuma, 11 Şubat 1831

Bugün yemekte Goethe bana *Faust*'un dördüncü perdesine başladığını ve yazmayı sürdüreceğini söyledi, bu beni oldukça sevindirdi.

Sonra büyük bir övgüyle Euripides'in oyunlarındaki kostümler hakkında bir kitap yazan, büyük bir bilgelikle hedeflerinin gerektirdiği kadarının ötesine geçmeyen Leipzig'deki genç dilbilimci Karl Schöne'den[196] söz etti.

"Son zamanlardaki diğer dilbilimciler," dedi Goethe, "gereğinden fazla teknik konularla, uzun ve kısa hecelerle uğraşıp dururken, onun konuya üretken bir duyarlılıkla yaklaşması hoşuma gidiyor.

Eğer bu dönem, teknik ayrıntılarla bu denli ilgileniyorsa, verimsiz bir dönemin göstergesi bu, eğer birey bu gibi şeylerle uğraşıyorsa, aynı zamanda üretken olmayan bireyin bir göstergesi bu.

Ayrıca başka hatalar da engelleyici olabiliyor. Örneğin Kont Platen'de iyi bir şairin sahip olması gereken temel şeyler mevcuttur: Hayal gücü, buluş,

zekâ, üretkenlik onun üst düzeyde sahip olduğu şeylerdir, ayrıca diğerlerinde olmadığı kadar mükemmel bir teknik bilgiye, eğitime ve ciddiyete sahiptir; ama onun önündeki engel de kavgacı bir karakteri olması.

Napoli ve Roma gibi geniş bir çevrede Alman edebiyatının sefil durumunu unutamamış olması, bu kadar büyük bir dehada bağışlanacak bir şey değil. *Romantischer Öidipus* (Romantik Oidipus), özellikle teknik söz konusu olunca, en iyi Alman tragedyasını yazacak adamın Platen olduğunun göstergesidir; ama bahsettiğimiz oyunda Platen'in trajik motifleri parodi şeklinde kullanmasından sonra, şimdi o tüm ciddiyetini takınıp, nasıl bir tragedya yazmaya kalkışır!

Sonra, böylesi kavgaların insanın ruhunu ele geçirdiğine yeterince dikkat edilmiyor, düşmanlarımızın düşünceleri, özgürce ortaya konmuş tüm yapıtların arasında gezinen, özünde hassas olan bir ruhun içinde fırtınalar koparacak hayaletlere dönüşüyor. Lord Byron kavgacı huyu yüzünden mahvoldu, Platen'in de Alman edebiyatının saygınlığı için bu sevimsiz çizgisinden vazgeçmesi gerekir."

Cumartesi, 12 Şubat 1831

Yeni Ahit'i okurken, Goethe'nin bana şu günlerde gösterdiği, Hz. İsa'nın denizin üstünde gezindiği, Petrus'un da dalgaların üzerinden ona doğru gelirken içini saran yılgınlık anında suya batmaya başladığı resmi[197] anımsıyorum.

"Bu hepsinden çok sevdiğim," dedi Goethe, "en güzel efsanelerden[198] biridir. İnsanın inanç ve ateşli bir cesaret sayesinde en zor işlerde bile başarıya ulaşacağı, tersine kararsızlık içeren en ufak kaygı yüzünden hemen yenilgiye uğrayacağı gibi yüce bir öğreti ifade edilmiştir bu efsanede."

Pazar, 13 Şubat 1831

Goethe'de yemekte. Bana *Faust*'un dördüncü perdesine devam ettiğini ve başlangıç bölümünün tam istediği gibi olduğunu söyledi. "Olması gerekenleri," dedi, "bildiğiniz gibi, çoktan yazdım; ama nasıl olması gerektiği sorusuna verdiğim yanıttan çok memnun değilim, güzel düşüncelerin aklıma gelmesinden dolayı hoşnut olduğumu söyleyebilirim.

Şimdi ‘Helena'dan tamamlanmış olan beşinci perdeye kadar bütün bu boşlukları doldurup, sonra huzur ve güven içinde yazmaya devam etmem, öncelikle beni etkileyen bölümleri, üzerinde çalışmak için ayrıntılı bir şema halinde kaleme almam gerekiyor. Bu perde yeniden kendine özgü bir hava taşımalı, kendi başına var olan küçük bir dünya gibi diğerlerinden bağımsız olmalı, daha önceki ve daha sonrakilerle ufak bir ilinti sayesinde bütünlük oluşturmalı."

"Yani tamamen diğerleriyle aynı havada olacak," dedim, "çünkü esas olarak ‘Auerbach Meyhanesi', ‘Cadı Mutfağı', ‘Blocksberg', ‘Meclis', ‘Maskeliler Alayı', ‘Kağıt Para', ‘Laboratuvar', ‘Klasik Walpurgis Gecesi', ‘Helena' gibi bölümlerin hepsi kendi içinde var olan küçük birer dünya, kendi içine dönük, birbirine hem etkisi olan, hem de birbiriyle ilgisi olmayan bölümler. Yazar için önemli olan, çeşitlilik gösteren bir dünyayı dile getirmek, ayrıca ünlü bir kahramanın hikayesini, istediği şeyleri bununla ilintili kılmak için sadece bir tür tekrar motifi olarak kullanıyor. *Odysseia* ve *Gil Blas*'da[199] da durum bundan farklı değil."

"Tamamen haklısınız," dedi Goethe, "böylesi bir kurguda söz konusu olan, bir bütün olarak her zaman aynı ölçülerle değerlendirilmese de, her bir konunun açık ve net olmasıdır, işte sırf bu yüzden de çözümsüz kalmış bir problem gibi insanları tekrar tekrar düşünmeye sevk eder."

Sonra ben genç bir subayın mektubundan söz ettim, diğer arkadaşlarla birlikte ona yurtdışı görevine gitmesini tavsiye etmiştik, kendine yabancı olan şeylere yatkın olmadığından, o şimdi kendisine tavsiyede bulunan kişilere lanet okuyor.

"Birisine tavsiyede bulunmak garip bir şey," dedi Goethe, "bir an için dünyada doğru düzgün şeylerin başarısızlığa uğradığını, saçma sapan şeylerin de genellikle başarılı bir finalle sonlandığını görünce, birisine bir tavsiyede bulunmaktan kaçınıyorsunuz. Aslına bakarsanız tavsiye bekleyen kişi açısından da durum bir yetersizliğin, tavsiyeyi veren kişi açısından da bir kendini beğenmişliğin işaretidir. İnsan sadece kendisinin de etkin olacağı işlerde tavsiyelerde bulunmalıdır. Birisi benden tavsiye bekliyorsa, tavsiyeme uymayacağına söz verdiği takdirde ona tavsiyede bulunmaya hazır olduğumu söylerim."

Hz. İsa'nın denizin üzerinde dolaşırken Petrus'un ona doğru yürüdüğü bölümü okuduğumu söyleyince, söz Yeni Ahit'ten açıldı. "Havarileri uzun süre okumamışsanız," dedim, "onların ahlaki yüceliklerine hayret ediyorsunuz. Bir tür koşulsuz buyruk[200] olarak etik yönden irade gücümüzden çok şeyler istendiğini görüyorsunuz." – "Özellikle de," dedi Goethe, "inancın koşulsuz buyruk olduğunu görüyorsunuz, bunu Hz. Muhammed daha da ileriye taşımıştır." – "Ayrıca," dedim, "yakından incelendiğinde havarilerin de çoğu kez doğru yoldan ayrıldıkları, çelişkili durumlar yaşadıkları görülüyor, kitapların şu anda elimizdeki haliyle bir araya getirilmesinden önce ilginç şeyler yaşanmış olması gerekiyor." – "Bu yüzden tarihsel ve eleştirel bir incelemeye kalkışmak," dedi Goethe, "bir denizin suyunu içip bitirmek demek. Gerçek olana kolayca bağlanmak gittikçe daha çok görülen bir şey, insan etik yönden gelişmek ve beslenmek için gereksinim duyabileceği şeyleri benimser. Ayrıca olayların geçtiği yeri belirgin kılmak da hoş bir şey, bu konuda size Röhr'ün Filistin üzerine yazdığı kitaptan daha iyisini öneremem. Rahmetli grandük bu kitabı o kadar çok sevmişti ki, iki tane satın almıştı, birincisini okuduktan sonra kütüphaneye armağan etmiş, diğerini hep yanında tutmak için kendine saklamıştı."

Grandükün böyle şeylerle ilgilenmiş olmasına şaşırmıştım. "Bu konularda," dedi Goethe, "çok özel biriydi. Bir ölçüde önemli olan her şeyle ilgilenirdi, hangi alanla ilgili olursa olsun. Hep kendini geliştirmek isterdi, yaşadığı dönemde ortaya çıkan iyi ve yeni her buluşu, her düzenlemeyi bilmek isterdi. Bir şeyler başarısızlığa uğrasa, bir daha sözü edilmezdi. Kötü sonuçlanmış şeylerle ilgili olarak, ondan nasıl özür dileyeceğimi sık sık düşünürdüm, ama o başarısızlıkla sonuçlanan her şeyi neşesini kaybetmeden görmezden gelir, hemen yeni bir şeyle ilgilenmeye başlardı. Bu onun doğasında var olan bir yücelikti, eğitimle kazanılmamış, doğuştan var olan bir şeydi."

Yemekten sonra yeni ustaların birkaç gravürüne baktık, özellikle peyzaj konulu olanlara, o arada sevinç içinde yanlış algılanacak hiçbir şeyin olmadığının farkına vardık. "Yüzyıllardır yeryüzünde o kadar çok değerli şey var ki," dedi Goethe, "insanın bu değerli şeylerin etkili olup, yeniden değerli şeylerin ortaya çıkmasına katkıda bulunduğunu görünce hayrete düşmemesi gerekiyor." – "Birçok yanlış öğretinin olması, genç bir yeteneğin hangi azize kendini adayacağını bilmemesi," dedim, "kötü olan."

– "Biz bunları gördük," dedi, "Goethe, "bir neslin yanlış ilkeler peşinde kaybolduğunu, acı çektiğini gördük, bizzat kendimiz de sıkıntıya düştük. Şimdi ise yaşadığımız dönemde her yanlışı yayın yoluyla hemen herkese duyurmak bir kolaylık! Böyle bir sanat eleştirmeni birkaç yıl sonra daha doğru düşünüyor olabilir ve daha doğru olan fikrini de herkese duyurabilir, ama onun yanlış öğretisi o arada etkisini göstermiştir ve gelecekte de aynı bir sarmaşık gibi doğrunun yanı sıra etkili olmaya devam edecektir. Benim teselli bulduğum şey, gerçekten büyük bir dâhinin yanılgıya düşürülemeyeceği ve ona zarar verilemeyeceğidir."

Gravürlere bakmaya devam ettik. "Bunlar gerçekten değerli şeyler," dedi Goethe, "bir şeyler öğrenmiş, zevklerini ve ustalıklarını önemli ölçüde geliştirmiş salt güzel yetenekler görüyorsunuz. Ama bu resimlerin hepsinde eksik olan bir şey var, o da erkeksi yön. Bu sözün önemini kavrayıp altını çiziniz. Bu resimlerde önceki yüzyıllarda her bakımdan ifadesini bulan ve şimdikilerde eksik olan küstah bir gücün eksikliği söz konusu, hem de sadece resim sanatı ile ilgili yapıtlarda değil, başka tüm sanatlarda da bu böyle. Üreme yüzünden mi, yoksa daha yetersiz bir eğitim ve beslenme yüzünden mi bilinmiyor, daha zayıf bir erkek cinsi yaşamakta."

"Ama bunun yanı sıra," dedim, "sanatla ilgili konularda nelerin büyük bir şahsiyetle ilgili olduğu anlaşılır, tabii ki önceki yüzyıllarda bu şahsiyetlere daha sık rastlanırdı. Venedik'te Tiziano ve Paul Veronese'nin yapıtlarına baktığınızda, konu ile ilgili ilk buluşlarından son fırça darbelerine kadar, bu adamların güçlü zekâlarını hissedersiniz. Onların kapsamlı ve güçlü duyarlılıkları resmin tüm ayrıntılarına nüfuz eder, böyle yapıtlara bakarken, sanatçı kişiliğin bu yüce gücü bizim kişiliğimize kadar ulaşır, bizim de ötemize geçer. Sizin sözünü ettiğiniz bu erkeksi ruh, özellikle Rubens'in peyzajlarında vardır. Tabii ki onda da ağaçlar, toprak, su, kaya, bulut gibi konular var, ama onun güçlü ruh hali biçimlere geçer, böylelikle biz onda hep bildiğimiz doğayı görürüz, ama doğayı sanatçının gücüyle donanmış ve onun anlayışına göre yeniden biçimlenmiş olarak görürüz."

"Kuşkusuz," dedi Goethe, "sanatta ve şiirde şahsiyet her şeydir; ama yeni dönemin sanat eleştirmenleri ve uzmanları arasında bunu itiraf etmeyen, edebiyat ya da sanatla ilgili bir yapıttaki önemli bir kişiliği gereksiz bir ilave olarak görme eğiliminde olan zayıf kişiler belirdi.

Ama şu da var ki, önemli bir şahsiyeti hissetmek ve ona saygı duymak için, insanın kendisinin de önemli olması gerekiyor. Euripides'in yüce tarafını göremeyen herkes zavallıydı ve onların böylesi bir yüceliğe yetisi yoktu veya onlar kendini beğenmişlikleriyle zayıf dünyanın gözünde kendilerini olduklarından çok göstermek isteyen ve bunu da gerçekleştiren yüzsüz şarlatanlardı."

Pazartesi, 14 Şubat 1831

Goethe ile yemekte. General Rapp'tan *Memoiren*'ı (Anılar) okumuştu, böylece söz Napoléon'a ve Madam Lätitia'nın[201] bu kadar çok sayıda kahramanın ve böyle güçlü bir ailenin annesi olduğunu bilmesinin kendisine nasıl bir duygu yüklediğine geldi. "Napoléon onun ikinci oğluydu, kendisi on sekiz, kocası yirmi üç yaşındaydı o doğduğunda, yani anne babanın en taze gençlik gücü Napoléon'un fiziksel yanını beslemişti. Ondan başka üç oğlu daha olmuştu, hepsi de dünya işlerinde önemli ölçüde yetenekli, başarılı ve dinamikti, hepsinde de biraz edebiyat yeteneği vardı. Böyle dört erkek çocuğun arkasından üç kız çocuk geldi, en sonuncu erkek çocuk Jérôme ise galiba hepsinden daha zayıf bir donanıma sahipti.

Elbette yetenek genetik bir şey değil, ama yeteneğin fiziksel yönden tam bir altyapıya gereksinimi var, bu noktada birinin ilk ya da son çocuk olması, güçlü kuvvetli genç anne-babadan ya da zayıf bünyeli yaşlı anne-babadan doğmuş olması aynı şey demek değil."

"Tüm yetenekler arasında," dedim, "müzik yeteneğinin kendini çok erken yaşta göstermesi ilginç, Mozart henüz beş, Beethoven sekiz, Hummel dokuz yaşında iken enstrüman kullanmışlar ve kompozisyonları ile yakın çevrelerini şaşırtmışlar."

"Müzik yeteneği," dedi Goethe, "kendini çok erken yaşlarda gösterebilir, müzik dış dünyadan ne fazla gıda, ne de yaşamla ilgili bir deneyim ihtiyacındadır, insanın içinden gelen ve doğuştan sahip olunan bir şeydir. Ama elbette Mozart gibi biri fazla açıklanamayacak bir mucize olarak kalacak. Eğer Tanrı, ara sıra bizi hayrete düşüren ve nereden geldiklerini kavrayamadığımız sıra dışı bireylerde deney yapmaya kalkışmasa, her yanda mucizeler yaratma fırsatı bulamaz."

Salı, 15 Şubat 1831

Goethe ile yemekte. Ona tiyatrodan bahsettim; dünkü oyuna övgüler yağdırdı, Dumas'nın *III. Henry*'sini çok mükemmel bulmuştu, oyunun seyirci ile buluşmasını doğal buluyordu. "Benim yönetimimde bu oyunu sahnelemeye cesaret edemezdim," dedi, "çünkü gayet iyi anımsıyorum, *Değişmez Prens*'te[202], prensi izleyicinin gözünde olumsuz kılmak durumunda kalmıştık, oysa prens daha insani özellikler taşıyan, daha edebi ve aslında *III. Henry*'den daha tanıdık bir figürdü."

Bugünlerde yeniden okuduğum *Großkophta*'dan (Kopt Büyücüsü) söz ettim. Birkaç sahneden sözlü olarak bahsettim ve onu bir kez olsun sahnede görme arzumu dile getirerek sözümü bağladım.

"Oyunun hoşunuza gitmiş olmasına, sevindim," dedi Goethe, "benim müdahale etmiş olduğum şeyleri bulup çıkarmışsınız. Aslında çok gerçek bir olguyu önce edebi, sonra da sahneye uygun hale getirmek pek kolay olmadı. Ama bir bölümde, her şeyin aslında sahne için düşünülmüş olduğunu kabul edeceksiniz. Schiller de oyunun sahnelenmesinden yanaydı ve biz onu bir kez sahneledik, üst düzeydeki insanlar için gerçekten parlak bir şey oldu. Ortalama seyirci içinse hiç de öyle olmadı; işlenen suçların her zaman cazip bir yanının olması, insanların bilmediği bir şey değil. Cesaret isteyen yapısına bakılınca tamamen *Clara Gazul* kategorisine girer, Fransız şair böyle güzel bir konuyu ondan önce işlediğim için beni kıskanmalı. Çok güzel bir konu olduğunu söylüyorum, çünkü esasında sadece etik bir konu olmakla kalmayıp, aynı zamanda tarihsel açıdan da çok önemli; olay Fransız Devrimi'nin hemen öncesinde geçiyor ve olayın hemen hemen çekirdeğini bu oluşturuyor. O uğursuz kolye hikayesi ile yakından ilgisi olan kraliçe[203] onurunu, hatta saygınlığını yitirmiş, halkın gözünde dokunulmazlığı kalmamıştı artık. Nefret kimseye zarar vermez, ama aşağılanma insanı yıkar. Kotzebue'den uzun zaman herkes nefret etti, ama bir öğrenciye hançeri[204] ona yöneltme cesaretini veren, bazı dergilerin Kotzebue'yi aşağılamasıydı."

Perşembe, 17 Şubat 1831

Goethe ile yemekte. Redaksiyonunu sabahleyin tamamladığım, 1807 yılına ait *Karlsbad Günleri*'ni ona getirdim. İçinde öylesine yazılmış, günce notları halindeki güzel bölümler hakkında konuştuk. "Akıllı olmak için yaşlanmak gerektiği düşünülür her zaman," dedi gülümseyerek Goethe,

"ama aslında insan eski aklını olduğu gibi muhafaza etmek için sayısı gittikçe büyüyen yıllarla uğraşmak zorunda kalıyor. İnsanın her dönemde bir başkası olduğu kesin, ama zamanla daha iyi biri olduğu söylenemez, bazı konularda insan, yirmi yaşındayken seksen yaşındaki kadar haklı olabilir.

Elbette dünya insana ovadan bakınca başka, tepelerdeki yükseklerden bakınca başka, dağların buzullarından bakınca başka görünür. Bulunduğunuz noktadan dünyanın bir bölümünü bir başka yere göre daha iyi görürsünüz; ama hepsi bu kadar işte, birinde diğerinde olduğundan daha haklı olduğunuz söylenemez. Eğer bu nedenle bir yazar yaşamının farklı dönemlerine ait anıt yapıtlar bırakmışsa, özellikle söz konusu olan şey, onun doğuştan bir temele ve eğilime sahip olduğudur, her dönemde dünyayı net olarak gördüğü ve hissettiğidir, düşündüklerini başka şeyleri işin içine karıştırmadan olduğu gibi dürüstçe söylemiş olduğudur. Eğer yazdığı şeyler yazdığı dönemde doğru ise, ilerde de doğru olacaktır, yazar daha sonra istediği kadar gelişsin ya da değişsin fark etmez."

Bu sözlere tümüyle katıldığımı belirttim. "Şu günlerde elime eski bir kağıt geçti," diye devam etti Goethe, "onu okudum. Ee, dedim kendi kendime, kağıtta yazılanlar hiç de yanlış değil, sen de daha farklı düşünmüyorsun, yazmaya kalksan bunu başka türlü ifade etmezdin. Ama kağıda iyice bakınca, benim yapıtlarımdan alınmış bir bölüm olduğunu gördüm. Durmadan ileriye gitmeye çalıştığımdan, yazdıklarımı unutuyorum, kısa bir süre sonra yazdığım şeyler bana tümüyle yabancı şeylermiş gibi bir duyguya kapılıyorum."

Faust'la ilgili bilgi aldım, ilerleme kaydedip kaydedemediğini sordum. "Yine yakamı bırakmıyor," dedi Goethe, "her gün bir şeyler düşünüp, bir şeyler bulup yazmaya devam ediyorum. İster istemez göreyim diye, ikinci bölümün bütün el yazmasını bugün dosyaladım. Dördüncü perdenin eksik olduğu yere boş bir kağıt koydum, tartışma götürmeyen bir şey var, bitmiş bölümler, yazılacak bölümleri tamamlamak için insanı teşvik edip harekete geçiriyor. Bu tür duyumsal faktörler düşünüldüğünden daha önemlidir ve düşünen insana çeşitli numaralarla destek olmanın yolları bulunmalı."

Goethe dosyaladığı yeni *Faust*'u getirtti, dosyanın kalınlığı beni şaşırttı, elyazması tam bir kitap kalınlığında önümde duruyordu.

"Benim burada bulunduğum altı yıldan beri," dedim, "yazılanların hepsi bu kadar, yine de siz bu arada yapılması gereken başka işler yüzünden, bu işe çok az zaman ayırabildiniz. Yine de insan ara sıra az az çalışsa bile, yazılanların nasıl çoğaldığı ortada."

"İnsan yaşlanınca bunu daha iyi anlıyor," dedi Goethe, "oysa insan gençken her şeyin bir gün içinde olup bitmesi gerektiğini düşünüyor. Eğer talih yardımcı olur, kendimi iyi hissedersem, gelecek bahar aylarında dördüncü perdede hayli ilerlemiş olurum. Bu perdenin çoktan planlanmış olduğunu siz de biliyorsunuz; yalnız diğer perdeler yazılırken o kadar üstün duruma geldiler ki, şimdi önceden tasarlamış olduklarımdan sadece genel olanları şeyleri alıp, bu ara bölümü yeni buluşlarla besleyip, diğer bölümlerle aynı seviyeye getirmem gerek."

"Yine de bu ikinci bölümde," dedim, "birinciye göre daha zengin bir dünya ortaya çıkıyor."

"Birinci bölümün oldukça öznel olduğunu düşünüyorum," dedi Goethe, "her şey önyargılardan uzak tutkulu bireyden yola çıkıyor, bu belirsiz durum insana iyi gelebilir. İkinci bölümde ise öznellikten eser yok, burada daha yüce, daha kapsamlı, daha belirgin, daha tutkusuz bir dünya var, bu bölüm bazı deneyimlere sahip olmayan ve bir arayışı olmayan kişiye hitap etmeyecektir."

"Bu bölümde birkaç düşünce jimnastiği var," dedim, "bu da zaman zaman biraz kültür gerektiriyor. Schelling'in Kabirler[205] üzerine yazdığı kitapçığı okuduğum için sevinçliyim, şimdi sizin ‘Klasik Walpurgis Gecesi'ndeki o harika bölümde ne demek istediğinizi anlamış durumdayım."

"Ben hep bir şeyler bilmenin iyi olduğunu düşünmüşümdür."

Cuma, 18 Şubat 1831

Goethe ile yemekte. Çeşitli devlet yönetimleri hakkında konuştuk, herkesin taleplerini ortaya koyan, birçok istek arasından sonuçta hangilerinin karşılanacağının bilinmediği, çok kapsamlı bir liberalizmde ne gibi zorluklar yaşandığına değinildi. Tepeden aşağıya büyük oranda iyilik, yumuşaklık ve etik bir incelikle yaklaşarak, karışık ve zaman zaman kötülüklerin yaşandığı bir dünyayı idare etmenin, saygılı davranarak, uzun

zaman zarfında olayların üstesinden gelmenin olanaksız olduğu söylendi. Devlet idare etmenin, insanın kendini tümüyle vakfetmesi gereken çok önemli bir meslek olduğundan da bahsedildi, bu yüzden devlet idaresini elinde bulunduran kişinin, örneğin sanata aşırı eğilim göstermesi gibi yan işlerle uğraşmasının bu nedenle iyi olmadığına, böyle olursa sadece prenslerin çıkarlarının göz ardı edilmediğine, aynı zamanda bazı zorunlu şeyler için devletin gücünün azaldığına da değinildi. Sanata aşırı eğilimin, daha çok devlet idaresini elinde bulundurmayan zengin insanların işi olduğu söylendi.

Goethe bana sonra, Soret'nin *Bitkilerin Başkalaşımı*'nın çevirisinin gayet iyi ilerlediğini ve bu konuya şimdi yaptığı ilavelere, özellikle de spiral konusuna, hiç beklenmedik bir biçimde dışarıdan olumlu şeylerin katkıda bulunduğunu söyledi. "Sizin de bildiğiniz gibi bu çeviri ile bir yılı aşkın süredir uğraşıyoruz," dedi, "araya bin tane engel girdi, çalışma can sıkıcı bir şekilde tıkandı, sık sık içimden lanet okuduğum zamanlar oldu. Ama şimdi tüm bu engellere teşekkür borçluyum, çalışmanın kesintiye uğradığı zamanlarda, başka akıllı insanlarla birlikte olmak konuları öyle olgunlaştırdı ki, şimdi bunlar değirmenimi çalıştıracak en güzel su gibi beni tüm kavramlara hâkim duruma getirdi ve çalışmamı bitirmeme yaradı, bu bir yıl önce hiç akla gelmeyecek bir şeydi. Böyle şeyler yaşamımda çok olmuştur, insanın bu durumlarda daha fazla açıklamaya gerek duymadan dua edeceği daha yüce bir güce, doğaüstü bir varlığa inanası geliyor."

Cumartesi, 19 Şubat 1831

Saray Danışmanı Vogel'le Goethe'deyiz. Helgoland Adası ile ilgili Goethe'ye bir broşür gelmişti, büyük bir ilgiyle okuyup, önemli bulduğu şeyleri bize anlattı.

Bu kadar kendine özgü bir yer hakkındaki konuşmalardan sonra, söz tıbbi konulardan açıldı, Vogel günün en yeni haberi olarak, Eisenach'ta yapılan tüm aşılara rağmen bir anda ortaya çıkan ve kısa bir sürede birçok insana bulaşan çiçek hastalığından bahsetti.

"Doğa," dedi Vogel, "her zamanki gibi bir kez daha insanla alay ediyor, bir kuram doğaya karşı yeterli görünse bile dikkatli olmak gerekiyor. Aşı olmak yasayla zorunlu kılınınca, çiçek hastalığı kesin ve şaşmaz bir biçimde önlenmişti. Ama Eisenach'ta aşı vurulmuş insanların yine de çiçeğe

yakalanmış olması, çiçek hastalığından korunmanın kesinliğini kuşkulu kıldı, bu da yasaya duyulan saygının gerekçelerini çürütüyor."

"Ama yine de," dedi Goethe, "gelecekte sıkı aşı emrine karşı gelinmemesinden yanayım ben, yasanın açıkça görülen yararlarının yanında böyle az sayıdaki istisnaların dikkate alınmaması gerekiyor."

"Ben de aynı görüşteyim," dedi Vogel, "ama çiçeğe karşı yapılan aşıların güvence vermediği böylesi tüm durumlarda, aşının yeterli olmadığını da iddia ediyorum. Yani aşı koruma sağlayacaksa, ateşi yükseltecek kadar kuvvetli olmalı; ateş yapmazsa, sadece cildi tahriş etmekle kalırsa koruyucu olmaz. Bu nedenle bugün meclis toplantısında, ülkedeki tüm görevlilerin çiçeğe karşı güçlendirilmiş bir aşı bulunması için iş başına çağrılmalarını önerdim."

"Umarım, öneriniz benimsenmiştir," dedi Goethe, "güçsüz ve abartılı liberalizm yüzünden her bakımdan lüzumsuz yere ılımlı davranışların sergilendiği şimdiki gibi bir zamanda, yasaların uygulanması için sertlikten yanayım."

Bir de katillerin akli dengelerinin yerinde olup olmadığı konusunda da şimdi yumuşak ve gevşek bir tavır sergilendiğinden, tıbbi belgelerin ve raporların, katilleri genellikle çarptırılacağı cezadan muaf kılacak noktaya getirdiğinden bahsedildi. Bu konu ile ilgili olarak Vogel, bu tip durumlarda her zaman kişilikli davranan genç bir psikologdan övgüyle söz etti, geçenlerde çocuk katili bir kadının akli dengesi yerinde mi diye mahkeme çelişkiye düşünce, psikolog, kadının akli dengesinin kesinlikle yerinde olduğunu gösteren belgeyi mahkemeye sunmuş.

Pazar, 20 Şubat 1831

Goethe ile yemekte. Karda oluşan mavi gölgeler ile ilgili gözlemimi denediğini, bu gözlemimin doğru olduğunu, mavi gölgelerin, mavi gökyüzünün yansıması sonucu oluştuğunu söyledi. "Yine de her ikisi aynı anda etkili olabilir," dedi, "sarı ışık sayesinde harekete geçen teşvik, mavi rengi güçlendirebilir." Buna tümüyle katıldım ve nihayet Goethe'nin beni onaylamış olmasına sevindim.

"Monte Rosa ve Montblanc'da yaptığım renklerle ilgili gözlemimi yerinde not almadığım için," dedim, "canım sıkılıyor. Sonuç şuydu, on sekiz ya da yirmi saatlik mesafede güneşin en parlak olduğu zaman kar sarı, hatta turuncu görünüyordu, oysa dağın kar bulunmayan loş tarafları tam mavi renge bürünüyordu. Bu olguya şaşırmadım, daha önceden de arada kalan bulanıklığın asıl kütlesinin, öğle güneşinin vurduğu beyaz karda koyu sarı bir renge büründüğünü söyleyebilirdim; bu olgunun beni mutlu etmesinin nedeni, bazı doğa bilimcilerinin söylediği, havanın mavi renk veren özelliğe sahip olduğu gibi yanlış bir görüşü tümüyle çürütmesiydi. Hava mavi olabilirdi, o zaman bana yirmi saatlik mesafede olan bir kütle, ki benimle Monte Rosa arasındaki mesafe bu kadardı, karı açık mavi ya da beyaza çalar mavi olarak göstermeliydi, sarı ya da turuncu değil."

"Önemli bir gözlem bu," dedi Goethe, "ve o yanlış görüşü tümüyle çürütüyor."

"Esas olan," dedim, "bulanıklık öğretisinin çok basit olduğu, öyle ki insan bunu birkaç gün ya da saat içinde bir başkasına anlatabilirmiş duygusuna kapılıyor. Zor olan şey ise yasayı uygulamak, ilk olguyu binlerce koşula bağlı ve örtülü olgular içinde bile her zaman teşhis edebilmek."

"Ben bunu vist adlı oyuna benzetiyorum," dedi Goethe, "bu oyunun kurallarını ve yasalarını birine anlatmak çok kolaydır, ama usta olmak için uzun zaman bu oyunu oynamış olmak gerekir. Hiç kimse sadece dinleyerek öğrenemez, bazı şeylerde aktif olarak çaba göstermeyen kişi, konuyu ancak yüzeysel ve yarım yamalak bilir."

Goethe sonra bana genç bir fizikçinin kitabından bahsetti, kitabı dilinin anlaşılır olması nedeniyle övdü ve kitaptaki teleolojik yaklaşımdan hoşlandığını belirtti.

"İnsanın kendisini yaratının amacı olarak görmesi, geriye kalan diğer şeyleri ise sadece kendisine bir yarar sağladığı sürece kendisiyle ilintili görmesi doğal. İnsan, bitki ve hayvan dünyasını ele geçiriyor, kendi dışındaki canlıları uygun gıda olarak yutarken, Tanrı'yı hissediyor ve kendisine baba gibi yaklaşan Tanrı'nın lütfuna duacı oluyor. İneğin sütünü, arının balını, koyunun yününü alıyor ve etrafındaki şeylerde kendine yarayacak bir amaç görüyor ve onların bu amaç için yaratıldıklarına inanıyor. İnsan en önemsiz bir otun bile kendisi için var olmadığını

düşünemez, eğer otun faydasının o an için farkına varmamışsa bile, bunu gelecekte mutlaka keşfedeceğine inanır.

İnsan genel olarak nasıl düşünüyorsa özel olarak da aynı şekilde düşünür, yaşamla ilgili görüşünü bilime aktarmayı, organik bir canlının her bir parçasının işlevini ve ne işe yaradığını araştırmayı ihmal etmez.

Bu bir süre daha böyle gider, bilimde de bir süre daha başarısını sürdürür; ama çok yakın bir gelecekte olgularla yüz yüze gelecek ve o zaman bu kadar kısır bir dünya görüşü yeterli olmayacak, daha yüce bir destekten yoksun, çelişkiler içinde kalacaktır.

Böyle düşünen erekbilimciler, öküzün boynuzlarının kendini savunsun diye var olduğunu söyleyecektir mutlaka. Peki o zaman şöyle bir soru yöneltiyorum: Koyunun niye boynuzları yok? Eğer var deniyorsa, niye hiçbir şeye yaramayacak şekilde kulaklarının etrafında bükülüp kalmışlar?

Ama ben şöyle söylersem, durum biraz farklı olur: Öküz boynuzları olduğu için kendini savunur.

Neye yaradığı sorusu, niçin sorusu hiç de bilimsel değil. ama nasıl sorusu ile insan ufkunu genişletebilir. Şimdi soruyorum: ‘Öküz boynuzlara nasıl sahip olmuş?' dersem, bu beni onun yapısını incelemeye götürür ve aslanın niçin boynuzlarının olmadığı, olamayacağı konusunda bilgilendirir.

Aynı şekilde insanın kafatasında da iki tane doldurulmamış, boş yer vardır. niçin sorusu burada yeterli olmaz, oysa nasıl sorusu beni bu boşlukların hayvan kafatasının kalıntıları olduğu konusunda aydınlatır, bu boşluklar, böylesi geri yapılarda hiçbir kayba uğramadan bulunur, insanda ise ulaştığı seviyeye rağmen tamamen kaybolmuş değildir.

Erekbilimciler, öküze kendini savunsun diye boynuzlar takan Tanrı'ya duacı olmazlarsa, onu yitireceklerini sanırlar. İzin verilirse ben, yarattığı evrenin zenginliği içinde, binlerce bitkiden sonra diğer hepsini içeren bir bitkiyi, binlerce hayvanı yarattıktan sonra hepsini içeren bir canlıyı, insanı yaratan Tanrı'ya tapayım.

Ayrıca hayvana yem veren, insana istediği kadar yiyecek ve içecek veren Tanrı'ya tapıldı. Ama ben, savaşların, vebanın, sel baskınlarının, yangınların zarar veremediği, sadece milyonda biri yaşama şansına sahip olsa da

yaratıklarla kaynayan dünyaya böyle bir üretim gücünü bağışlayan Tanrı'ya tapıyorum. İşte benim Tanrım bu!"

Pazartesi, 21 Şubat 1831

Goethe, Schelling'in yaptığı son konuşmayı beğendiğini söyledi. Bu konuşmayla Münihli üniversite öğrencileri sakinleşmişti. "Konuşma tümüyle başarılı," dedi Goethe, "uzun zamandır tanıdığımız ve saydığımız mükemmel yetenek, bizi yine mutlu etti. Bu kez konu harikaydı, çok mükemmel bir biçimde başardığı gibi, konuşmanın amacına uygundu. Onun Kabirler yazısının konusu ve amacı için de aynı şeyi söyleyecek olursak, hakkını yememiş oluruz, çünkü onun söz söyleme sanatındaki yeteneği ve ustalığı, bu yazıda da kendini gösteriyor."

Schelling'in Kabirler'i, konuyu "Klasik Walpurgis Gecesi"ne, bu sahnenin birinci bölümdeki Brocken sahnesinden ne gibi farklılıkları olduğuna getirdi.

"Önceki ‘Walpurgis Gecesi' monarşist bir ruha sahip," dedi Goethe, "şeytan bu bölümde her bakımdan tartışılmaz reis olarak saygı görür. ‘Klasik Walpurgis Gecesi' ise tümüyle cumhuriyetçi bir ruhtadır, herkes halkın arasında eşit durumda, her kişi bir diğeri kadar önemli, kimse kimseden üstün değil, kimse kimseyle uğraşmıyor."

"Ayrıca ‘Klasik Walpurgis Gecesi'nde, herkes keskin hatlarla belirlenmiş bireyler olarak birbirinden farklı, oysa Almanya Blocksberg'inde herkes, halk denen cadı kazanına dahil."

"Bu yüzden," dedi Goethe, "Mephistopheles de, Homunkulus ona Selanikli cadılardan[206] bahsettiğinde, bunun ne demek olduğunu biliyor. Antik dönemi iyi bilen biri, Selanikli cadılar dendiğinde bazı şeyleri bilir, oysa cahil biri için bu bir isim olmaktan öte bir anlam taşımaz."

"Yazmış olduğunuz gibi," dedim, "tüm kahramanları yeniden tüm canlılıkları ile yaşama döndürüp, bu kadar özgürce kullanıp, yapıtınızda işleyebildiğinize göre, antik dönem sizin için canlılığını koruyor olmalı."

"Güzel sanatlarla yaşamım boyunca ilgilenmemiş olsaydım," dedi Goethe, "bu olanaksız olurdu. Bu arada zor olan, bu kadar çok şey arasında ölçülü davranmak ve benim tasarladığım şeylerle ilgisi olmayan figürleri konu

dışında tutmaktı. Örneğin bu nedenle Minotauros'u, Harpya'ları ve başka birkaç canavarı kullanmadım."

"Ama o gece ortaya çıkardığınız her şey," dedim, "o kadar birbirine ait ve öyle bir araya getirilmiş ki, insan hayal gücüne dayanarak kolayca ve gayet hoş bir şekilde her şeyi anımsayabiliyor ve istekle gözünün önünde canlandırabiliyor. Ressamlar bu güzel fırsatları değerlendireceklerdir; Phorkyade'lerin arasında Mephistopheles'i muhteşem maskeyi denerken profilden görmek özellikle hoşuma gider."

"Onun içinde," dedi Goethe, "dünyayı az ya da çok bir şekilde yorumlayan bazı hoş espriler var. Fransızlar sadece ‘Helena'nın farkına varsalar ve onun kendi tiyatroları için nasıl bir malzeme olabileceğini görseler keşke! Onlar oyunu, daha önce de yaptıkları gibi mahvedecekler, ama onu amaçları doğrultusunda akıllıca kullanacaklardır, onlardan beklenebilecek ve istenebilecek tek şey de bu zaten. Bir bölümde ima edildiği gibi, Phorkias'a canavarlardan kurulu bir koro eklenecektir mutlaka."

"Romantik ekolden başarılı bir şair oyunu tümüyle opera olarak yazsa," dedim, "Rossini de ‘Helena' ile sesini duyurmak üzere güzel bir kompozisyon için büyük yeteneğini kullansa çok güzel olur. Çünkü bu oyunda, bir başka oyunda kolayca bulunmayacak kadar görkemli dekorlar, beklenmedik değişimler, parlak kostümler, büyüleyici baletler gibi olanaklar var, söylenmeden geçilmeyecek bir şey de, esprili bir hikayenin temelinde bu kadar çok göze hitap edecek şeyin kolay kolay daha iyi bir şekilde ortaya koyulamayacağı."

"Tanrıların bize neler sunacağını," dedi Goethe, "bekleyerek göreceğiz. Böyle şeyler aceleye gelmez. Önemli olan insanlara ulaşması ve tiyatro yöneticilerinin, şairlerin, bestecilerin bu yapıtın işlerine yarayacağının farkına varmaları."

Salı, 22 Şubat 1831

Kilise başkanı Schwabe'ye yolda rastladım; onunla biraz yürüdüm, bana çeşitli işlerinden söz etti, bu büyük şahsiyetin etkin olduğu alan hakkında bir fikrim oldu. Boş zamanlarında yeni papazın kitabının yayımlanması ile ilgilendiğini, yazdığı okul kitaplarından birinin geçenlerde Danca'ya

çevirdiğini, bu kitaptan kırk bin tane satıldığını ve Prusya'daki en iyi okullarda kitabın okutulduğunu söyledi. Kendisini ziyaret etmemi rica etti, memnuniyetle bu ziyareti gerçekleştireceğimi söyleyerek, ona söz verdim.

Sonra Goethe ile yemekteyiz, Schwabe'den bahsediyorum, onunla ilgili övgülerime Goethe de tümüyle katıldı. "Grandüşes de," dedi, "ona çok değer veriyor, bu bayan insanlarda ne bulduğunu her bakımdan gayet iyi bilir. Portre koleksiyonumda ona da yer vermek istiyorum, onu gönül rahatlığı ile ziyaret edebilirsiniz ve ondan en kısa zamanda bir randevu talep edebilirsiniz. Onu ziyaret ediniz, yaptığı ve planladığı şeylerle ilgileniniz. Kendine özgü bir çalışma alanı içine girmek sizin için de ilginç olacaktır, böyle biri ile yakın ilişki kurmadıkça, insanın tam olarak fikir sahibi olamayacağı bir şey bu."

Uygulamada aktif olan, faydalı şeylerin peşinde koşan insanların bilgisine özel bir ilgim olduğundan, bunu yapacağıma söz verdim.

Çarşamba, 23 Şubat 1831

Yemekten önce Erfurt yolunda gezinti yaparken Goethe'ye rastladım, arabayı durdurup beni de aldı. Çam ormanının yanındaki tepeye kadar epeyce yol alıp doğa tarihi ile ilgili konular hakkında konuştuk.

Tepeler ve dağlar karla örtülüydü, sarı rengin güzelliğine değindim, birkaç mil ötede arada kalan loş yerde, koyu bir rengin sarımtırak beyazdan çok maviye yakın göründüğünü söyledim. Goethe beni onayladı, ilk olguların büyük önemi hakkında konuştuk, bu olguların arkasında doğrudan Tanrı'nın hissedildiği düşünülüyordu.

"Bu yüce varlığın zekâ ve akıl sahibi olup olmadığını sormuyorum," dedi Goethe, "bunun zaten böyle olduğunu biliyorum: Onun akıl ve zekâdan ibaret olduğunu biliyorum. Tüm yaratıklara işlemiş akıl ve zekâ ve insanın payına düşen de en yüce olana ait şeyleri anlayacak kadar fazla."

Yemekte organik dünyayı anlamak için mineralojiden yola çıkan bazı doğa bilimcilerin çalışmalarından bahsedildi. "Bu çok büyük bir yanılgı." dedi Goethe. "Mineraloji dünyasında en basit olan en muhteşem olandır, organik dünyada ise en karmaşık olandır. Yani her iki dünyada da çok farklı

eğilimlerin olduğu, birinden diğerine basamakları çıkarak ilerlemenin olanaksız olduğu görülüyor."

Bunu çok önemli bir şey olarak aklımda tuttum.

Perşembe, 24 Şubat 1831

Goethe'nin Zahn hakkında yazmış olduğu *Wiener Jahrbücher*'deki makalesini hayranlıkla okudum, makaleyi yazmayı gerektiren koşulları düşündüm.

Goethe yemekte bana, Soret'nin yemekten önce yanında olduğunu, *Başkalaşım*'ın çevirisinde güzel ilerlemeler kaydettiklerini anlattı.

"Doğada zor olan şey," dedi Goethe, "kendisini bizden saklayan yasayı da görmek ve bizim duyumlarımıza aykırı olan olgularla yanılgıya düşmemek. Çünkü doğadaki bazı şeyler duyumlarımızla uyumlu değildir, ama yine de gerçektir aslında. Güneşin olduğu yerde durduğu, bir doğup bir batmadığı, aksine dünyanın her gün inanılmaz bir hızla döndüğü, duyumlarımız tarafından yeterince algılanmaz, ama bilgi sahibi kimse bundan kuşkuya kapılmaz. Aynı şekilde bitkiler dünyasında da zıtlıklar içeren olgular vardır, bu konuda yanlış yola sapmamak için dikkatli olmak gerekir."

Cumartesi, 26 Şubat 1831

Bugün Goethe'nin *Renk Kuramı*'ndan çok şey okudum, bu yıl boyunca olgularla ilgili yapmış olduğum birçok alıştırma sayesinde kitabı anlayacak duruma gelmiş olmaktan dolayı mutluluk duydum, şimdi bu yapıtın getirdiği büyük yenilikleri net olarak görebiliyordum. Sadece varılan sonuçları görmekle kalmadım, aynı zamanda saptanan sonuçları elde etmek için hangi safhalardan geçildiğini derinlemesine inceledim ve böyle bir yapıtı oluşturmanın nelere mal olduğunu anlamak bende hayranlık uyandırdı.

Yalnızca büyük bir moral gücüne sahip biri bunu yapabilirdi, böyle bir şeyi yapmak isteyen kişinin de düzeyini yükseltmesi gerekir. İnsanın ruhunun hassasiyetten uzak, gerçekdışı, bencil olan her şeyden arınmış olması gerekir, yoksa saf ve gerçek doğa insanı küçümseyebilir. İnsanlar bunu düşünüp taşınsalar, yaşamlarının birkaç yılını buna adayabilirler,

duyumlarını, zekâlarını ve karakterlerini test edip geliştirecek şekilde böyle bir bilimsel alanda yol alabilirler. Yasalara karşı saygılı olup, dünyevi bir varlık için her yönden ne kadar olanaklı ise o kadar Tanrı'ya yaklaşabilirler.

Oysa edebiyatla ve duyuüstü gizlerle oldukça çok ilgileniliyor, bu konular insandan fazla bir talebi olmayan, insanı pohpohlayan, olsa olsa insanın olduğu gibi kalmasını sağlayan öznel ve esnek konulardır.

Edebiyatta gerçekten önemli ve saf olan şey yararlıdır, bu da ikinci bir evrenmiş gibi ortaya çıkıp ya bizi kendi seviyesine çıkarır ya da bizi küçük görür. Buna karşılık yetersiz edebiyat, bize yazarın bulaşıcı zayıflıklarını benimseterek, hatalarımızı artırır. Hem de bize hitap eden şeyi zayıflık olarak değerlendirmediğimizden, bunun farkında bile olmayız.

Edebiyatta iyi veya kötü olandan bazı yararlı dersler çıkarmak için, insanın düzeyinin oldukça yüksek olması, böyle şeyleri nesnel olarak değerlendirebilecek bir temelinin olması gerekir.

Bu yüzden zayıflıklarımıza kesinlikle katkıda bulunmayan, ne bizden bir şeyler eksilten, ne de birçok yönden bizimle ilgili olmaya çalışan doğa ile ilişki halinde olmayı takdirle karşılıyorum.

Pazartesi, 28 Şubat 1831

Goethe'nin dün üzerinde çalışılması gereken bir şey var mı diye incelemem için gönderdiği, kendi biyografisinin dördüncü cildinin elyazması ile meşgul oldum bütün gün. Bu yapıtın hem bitmiş olduğunu, hem de daha gelişebileceğini düşündüğümde mutlu oldum. Bazı kitaplar tümüyle bitmiş olarak yayımlanırlar ve geriye şu da olsaydı diyeceğiniz hiçbir şey bırakmazlar. Bazılarında ise olayların akışında birtakım uyumsuzlukların olduğunu hissedersiniz, belki de bu yüzden farklı devirlerde aynı konunun yeniden işlenmesi söz konusu olur.

Bu dördüncü cildin tümü önceki üç ciltten tamamen farklı. Öncekiler belli bir yönde uzun yıllar boyunca tamamen gelişimci bir çizgi izliyordu. Bunda ise zamanı yerinden kımıldatmak olanaksız görünüyor, ayrıca ana figürün de bu yolda kararlı bir çabası yok. Bazı şeyler ele alınmış ama tamamlanmamış, bazı şeyler istendiği halde farklı gelişmiş, bu durumda her yönüyle gizliden etkili olan bir güç olduğunu hissediyorsunuz; çok çeşitli

ipliklerden, ancak sonraki yıllarda tamamlanacak bir doku oluşturan bir çeşit yazgı.

Bu nedenle bu ciltte o gizemli karmaşık güçten söz etmek yerinde olur, bunu herkes hisseder, hiçbir filozof buna açıklık getiremez, inançla ilgili bir sözle bu gücün üstesinden gelinmeye çalışılır.

Goethe, bu ifade edilemeyen dünya ve yaşamla ilgili bilmeceyi doğaüstü güçler olarak nitelendiriyor, biz bunun böyle olduğunu, Goethe'nin onun yapısı ile ilgili açıklamalarından anlıyoruz, sanki yaşamımızın bazı bilinmeyen yönlerinin önünden perde kalkmış gibi geliyor bize. Daha çok ve daha net anladığımızı zannediyoruz, ama çok geçmeden konunun oldukça kapsamlı ve zengin, gözlerimizin ancak belli bir yere kadar hissetme yetisine sahip olduğunun farkına varıyoruz.

İnsan her bakımdan basit şeyler için yaratılmıştır, sadece bildiği şeyi kavrar ve bundan mutluluk duyar. Ancak büyük bir uzman yağlıboya bir tabloyu anlar, bildiği genel konularla, resimdeki çeşitli ayrıntılar arasında bir bağ kurmasını bilir, tablo bütünüyle olduğu kadar, ayrıntıları ile de onun için anlaşılır bir şeydir. Ayrıca bazı bölümlere özel bir ilgi ile yaklaşmaz, bir yüz güzel midir, çirkin midir, resmin bir kısmı aydınlık mıdır, karanlık mıdır diye sormaz, aksine her şeyi, yerli yerinde mi, kurallara uygun ve doğru düzgün mü diye sorgular. Ama cahil birini belli bir kapsama sahip bir tablonun önüne koyun, onun tabloda anlatılan her şeye nasıl ilgisiz kaldığını ya da her şeyin kafasını karıştırdığını, bazı kısımların ilgisini çektiğini, başka kısımlarınsa ona iğrenç geldiğini ve nihayetinde kendisine tanıdık gelen basit şeylerde, şu miğfer ya da şu kalem pek güzel resmedilmiş gibi övgülerde bulunarak takılıp kaldığını görürüz.

Aslında biz insanlar, dünyanın yazgısını anlatan önemli tablolar karşısında az ya da çok o cahil insanın rolünü üstleniriz. Resmin aydınlık ve çarpıcı yanları ilgimizi çeker, gölgeli ve itici tarafları ise bizi iter, bütün olarak kafamızı karıştırır ve biz boşuna kötü olduğuna inandığımız tek bir olgu düşüncesini arar dururuz.

Bir insan, insanlarla ilgili konularda her şeyi biliyor olabilir; bir insanın, bir ustanın bilgisini ve sanatını tümüyle öğrenmesi de mümkündür, ama işin içine tanrısal konular girdi mi, ancak en yüce varlıkla eşit değerdeki varlık bunu başarabilir. Evet, böyle biri bize bu tip sırları anlatacak ve ortaya

koyacak olsa bile, bunları anlamakta ve neresinden başlayacağımızı bilmekte güçlük çekeriz, eğer uzman kişi tüm uyarılara rağmen resmi değerlendirdiği ölçütleri anlatamayacak olursa, bizim yine o resmin önünde duran cahil kişiden farkımız kalmaz.

Bu bakımdan tüm dinlerin doğrudan Tanrı tarafından aktarılmamış oluşu, bu işin mükemmel insanlara bırakılması, bu iş için insanların benzerlerinin düşünülmüş olması, büyük insan topluluğunun gereksiniminin karşılanması ve olayın kavraması açısından çok yerinde olmuştur.

Eğer bu görevi Tanrı üstlenseydi, kimse dinleri anlamazdı; dinler insanların eseri olduğu için, kavranamayacak şeyi dile getirmezler.

Yüksek kültürlü eski Yunanlıların dini, kavranamaz şeylerin bazı mesajlarını özel tanrılarla sembolleştirmekten öteye gidemedi. Ama böylesi özel tanrılar sınırlı yaratıklar olduklarından ve tüm bağıntılar içinde bir boşluk kaldığından, her şeyin üstünde gördükleri, yazgı düşüncesini yarattılar, bu da yine her bakımdan anlaşılamaz bir şey olarak kaldı, konuyu bir sonuca bağlamaktansa, bir tarafa bırakmak demek oldu bu.

Hz. İsa, kendi içinde mükemmellik olarak duyumsadığı tüm özellikleri yüklediği tek Tanrı düşüncesine sahipti. Tanrı onun kendi genel iç dünyasının bir yansımasıydı, aynı kendisi gibi iyilik ve sevgi doluydu, iyi insanlar rahatlıkla kendilerini ona teslim edebilir ve bu düşünceyi yukarıyla kurulabilecek en güzel bağlantı olarak kabul edebilirlerdi.

Ama bizim Tanrı olarak adlandırdığımız bu büyük varlık sadece insanda değil, aynı zamanda zengin ve güçlü doğada ve büyük dünya olaylarında da ifadesini bulduğundan, elbette insanlara özgü özelliklerle onu tasavvur etmek yeterli olmaz ve bunu fark eden kişi, kısa bir süre sonra eğer yapay bahanelerle kendini yatıştırabilecek kadar değersiz biri ya da daha yüce bir görüşü benimseyecek kadar değerli biri değilse, o zaman kendini kuşkuya kaptıran ya da çaresizliğe düşüren eksiklikler ve çelişkilerle karşılaşacaktır.

Böyle bir bakış açısını Goethe, Spinoza'da buldu, bu büyük düşünürün görüşlerinin kendinin gençlik dönemindeki gereksinimlerini karşıladığını görmekten mutlu olur. Onda kendisini bulmuştur, böylece ondaki güzel şeylere bağlanabilmiştir.

Böylesi görüşlerin öznel olmaması, Tanrı'nın ortaya koyduğu işlerle ve mesajlarla dünyada bir esasa oturması nedeniyle, bunlar daha sonra Goethe'nin kendi yaptığı dünya ve doğa araştırmalarında gereksiz diye bir kenara atmak durumunda kaldığı önemsiz şeyler değil, yıllar boyunca sağlıklı bir yönde büyüyerek, sonunda zengin bir bilgi birikiminin olgunluğu anlamında, çiçeklenip gelişen bir bitkinin başlangıçtaki çimlenme sonucu ortaya çıkan kökleridir.

Ona karşı çıkanlar onu sık sık inançsız olmakla suçladılar. O sadece onlar gibi bir inanca, böyle bir inancın çok yetersiz olması nedeniyle sahip değildi, onlar buna şaşırdılar, ama bunu kavrayacak yeteneğe sahip olmadılar hiç.

Goethe en yüce varlığın nasıl olduğu konusunda bilgi sahibi olmadığını düşünüyordu. Onun bütün yazılı ve sözlü ifadeleri, Tanrı'nın araştırılabilecek bir varlık olmadığına, insanın Tanrı hakkında sadece bazı yaklaşımlar ve tahminlerde bulunabileceğine değinir.

Ayrıca doğanın ve biz insanların içine tanrısal güç öylesine nüfuz etmiş ki, o bize destek oluyor, biz onun içinde yaşıyor, hareket ediyor ve var oluyoruz, her zaman geçerli olan yasalarla acı çekiyor, mutlu oluyoruz, biz bu yasaları uyguluyoruz, bu yasalar bize uygulanıyor, bizim onları biliyor ya da bilmiyor olmamız, hiçbir şeyi değiştirmiyor.

Çocuk fırıncıyı tanımasa da pasta yemekten, serçe nasıl olgunlaştığını bilmese de kiraz yemekten hoşlanıyor.

Çarşamba, 2 Mart 1831

Bugün Goethe'de yemek yerken konu yine doğaüstü güçlerden açıldı, o bu konu ile ilgili tam tanımı şöyle yaptı.

"Doğaüstü güçler," dedi, "akıl ve zekâ ile çözümlenemeyen şeylerdir. Benim yapımda bu yoktur, ama ben ona tabiim."

"Napoléon," dedim, "doğaüstü bir güce sahip gibiydi." – "Tümüyle," dedi Goethe, "hem de bir başkası ile karşılaştırılamayacak kadar çok. Bir de rahmetli grandük olağanüstü bir insandı, sınırsız eylem gücüne ve heyecana sahipti, öyle ki kendi ülkesi ona dar geliyordu, çok büyük bir ülkeye sahip

olsaydı da durum değişmeyecekti. Bu tür olağanüstü varlıkları Yunanlılar yarı tanrı sayarlardı."

"Olağanüstü şeyler olaylarda da kendini belli etmez mi?" diye sordum. "Özellikle," dedi, "hem de akıl ve zekâmızla çözümleyemediğimiz her şeyde. Genellikle tüm doğada hem görünür, hem de görünmez şeylerde farklı şekillerde kendini ortaya koyar. Bazı yaratıklar tamamen doğaüstü türdendir, bazılarında ise bu olağanüstülük kısmen mevcuttur."

"Mephistopheles'in de olağanüstü özellikleri yok mu? dedim. "Hayır," dedi Goethe, "Mephistopheles tümüyle olumsuz bir varlık; oysa olağanüstülük tümüyle olumlu eylem gücünde ifadesini bulur."

"Sanatçılar arasından," diye devam etti Goethe, "daha çok müzik adamları arasından çıkar, ressamların sayısı daha azdır. Paganini'de bu özellik üst düzeyde vardır, bu sayede bu kadar büyük başarılara imzasını atmıştır."

Bütün bu tanımlamalar hoşuma gitmişti, böylece doğaüstü kavramı ile Goethe'nin ne demek istediğini net olarak anlamıştım artık.

Daha sonra oldukça fazla dördüncü ciltten bahsettik, Goethe daha başka yapılması gereken şeyler varsa not etmemi rica etti.

Perşembe, 3 Mart 1831

Öğleyin Goethe ile. Mimarlıkla ilgili bazı kitaplara bakıyordu, üst üste dizilen taşların ömrünün ne kadar olduğunu bilmedikçe, saraylar inşa etmenin biraz küstahça bir şey olduğunu söyledi. "Çadırlarda yaşayanlar," dedi, "en iyisini yapıyorlar ya da bir kentten, bir otelden bir diğerine giden ve gittikleri her yerde hazır sofra bulan bazı İngilizlerin yaptığı gibi yapmak en iyisi."

Pazar, 6 Mart 1831

Goethe ile yemekte çeşitli konularda sohbet. Çocuklardan ve onların yaramazlıklarından da söz ettik, o çocukları zamanla kendiliğinden dökülen ve insanın fazlaca üzerinde durup ciddiye almadığı bir bitkinin sap yapraklarına benzetti.

"İnsanın yaşaması gereken," dedi, "çok çeşitli evreleri var, her evrenin de kendine özgü erdemleri ve kusurlu yanları var, bunlar ortaya çıktığı evrelerde doğal karşılanmalı ve bir ölçüde hoş görülmeli. Bir sonraki evrede insan, yeniden önceki erdemler ve kusurlardan arınmış, ama onların yerine başka iyi ve kötü huyların geçtiği bir başkasına dönüşür. Ne zaman olacağını kestiremediğimiz en son değişime kadar da bu böyle sürer gider."

Yemekten sonra Goethe bana 1775 yılından kalma *Hanswursts Hochzeit*'ın (Soytarının Düğünü) fragmanlarından bazılarını okudu. Oyun Kilian Brustfleck'in bir monologu ile açılıyor, bu monologda o, tüm çabalarına rağmen soytarıyı eğitme konusunda tümüyle başarısızlığa uğradığından yakınıyor. Bu sahne diğerleri gibi tamamen *Faust* havasında yazılmıştı. Her satırda çılgınlığa varan çok üretken bir güç ifadesini buluyordu, ben sadece fragmanlarla aktarılamayacak ölçüde aşırıya kaçılmasına üzülmüştüm. Sonra Goethe oyunda rol alan kişileri elindeki kağıttan okudu, üç sayfa neredeyse doluydu, yaklaşık yüz kişiyi buluyorlardı. Akla gelebilecek tüm lakaplar vardı, bazıları da insanın kahkahasını tutamayacağı kadar komik ve eğlenceli türdendi. Bazı lakaplar fiziksel kusurlarla ilgiliydi ve bir figürü tam olarak zihninizde canlandırabileceğiniz şekilde betimliyordu; bazıları da değişik kötülükleri ve fenalıkları ima ediyordu ve terbiyesiz dünyanın ayrıntılarına derin bir bakış açısı sunuyordu. Oyun sahnelenmiş olsa, buluş hayranlık uyandırırdı, bu kadar çeşitli sembolik figürün oyunda tek bir hareketli konuyla bağlantılı kılınması başarılı bir şekilde gerçekleştirilmişti.

"Benim oyunu bitirmem olanaklı değildi," dedi Goethe, "çünkü oyunun akışı taşkınlıkların zirveye taşınmasını gerekli kılıyordu, o an için bunu yapmak içimden gelmişti, ama esasında benim yapımın ciddiyetinde böyle bir şey yoktu, yani başlatmış olduğum taşkınlığı sürdüremedim. Ayrıca Almanya'da çevremiz böyle bir şeyle ortaya çıkamayacağımız kadar tutucu. Paris gibi ileri görüşlü bir yerde böyle bir oyun oynanabilir, orada bir Béranger olabilir insan, ama aynı şeyi Frankfurt veya Weimar'da aklınıza bile getiremezsiniz.

Salı, 8 Mart 1831

Bugün yemekte Goethe bana öncelikle *Ivanhoe*'yu okuduğunu söyledi. "Walter Scott eşi benzeri olmayan büyük bir yetenek," dedi, "dünyadaki

tüm okurlar üzerinde olağanüstü bir etki bırakmasına hayran olmamak elde değil. Düşünmemi sağlayan çok malzeme sunuyor bana, onda kendine has kuralları olan çok yeni bir sanat olduğunu keşfettim."

Sonra biyografisinin dördüncü cildi üzerine konuştuk, nasıl olduğunu anlamadan, oradan buradan konuşurken, kendimizi doğaüstü güçlere kafa yorarken bulduk.

"Edebiyatta," dedi Goethe, "tümüyle doğaüstü bir güç vardır, özellikle akıl ve zekânın yetersiz kaldığı ve bu yüzden tüm hayallerin ötesinde etkin olan bilinçaltında.

Böyle bir şey üst düzeyde müzikte gerçekleşir, çünkü müzikte seviye o kadar yüksek ki, hiçbir zekâ ona eşit olamıyor ve müzikten herkese hâkim olan, kimsenin tanımlamasını yapacak durumda olmadığı bir etki ortaya çıkar. Bu yüzden dinsel törenler müziksiz olmaz; insanlar üzerinde inanılmaz etkiler bırakan araçlardan biri müzik.

Doğaüstü güçler daha çok önemli şahsiyetlere yakın durmayı sever, özellikle de Friedrich ve Büyük Petro gibi üst düzeyde görevleri olan kişilere.

Rahmetli grandükte bu, kendisine kimsenin karşı çıkamayacağı boyutlarda mevcuttu. Hoşgörü ve samimiyet göstermesine gerek kalmadan, sakin duruşu ile insanları kendisine çekerdi. Tavsiyelerine uyduğum her şey yolunda gitmiştir, aklımın ve zekâmın yeterli olmadığı durumlarda ne yapmam gerektiğini sormam yeterli olurdu, içinden geldiği gibi düşüncelerini belirtirdi ve ben her zaman önceden işin başarı ile sonuçlanacağını bilirdim.

Benim düşüncelerime ve üstün çabalarıma sahip olabilmeye layık biriydi; olağanüstü zekâsından yoksun kalıp, sadece insan tarafı geriye kaldığında ne yapacağını bilemezdi ve kendini kötü hissederdi.

Byron'da da olağanüstülük üst düzeyde kendini ortaya koymuştu, bu yüzden büyük kitleler için cazip birisi haline geldi, özellikle de kadınlar ona karşı koyamadılar."

"Tanrısallık fikrine," dedim toparlamayı deneyerek, "olağanüstülük dediğimiz şey etkin güç olarak dahil görünmüyor mu?"

"Sevgili çocuk," dedi Goethe, "tanrısallık fikri ile ilgili olarak biz ne bilebiliriz, ayrıca bizim sınırlı hayal gücümüz yüce varlıkla ilgili olarak ne tasarlayabilir ki! Bir Türk gibi ondan yüz isimle bahsetsem, yine de yetersiz kalırım, sonsuz özellikleri düşünülünce, yine de bir şey söylenmiş olmaz."

Çarşamba, 9 Mart 1831

Goethe bugün büyük bir saygıyla Walter Scott'tan konuşmaya devam etti.

"İnsan lüzumsuz çok şey okuyor," dedi, "böylece zamanını boşuna harcıyor ve eline de bir şey geçmiyor. Aslında insan her zaman beğendiği şeyi okumalı, gençliğimde böyle yapardım ben, şimdi de Walter Scott'u okurken aynı duyguyu yaşıyorum. Şimdi, *Rob Roy*'a başladım, onun en iyi romanlarını arka arkaya okumak istiyorum. Her bakımdan çok iyi, konu, içerik, karakterler, konunun işleniş tarzı, ayrıca ön çalışmalardaki sonu gelmez çabalar ve anlatılardaki ayrıntıların büyük gerçeklik payı! İngiliz tarihinin ne olduğunu ve başarılı bir yazarın payına düşen böyle bir mirasın ne demek olduğunu görüyorsunuz. Buna karşın bizim beş ciltlik Alman tarihimiz[207] gerçek bir yoksunluk örneği, *Götz von Berlichingen*'den sonra hemen özel yaşamlara girildi ve bir *Agnes Bernauerin* ve bir *Otto von Wittelsbach*[208] yazıldı, bunlarla da çok yol alınmış değil elbette."

Daphnis ve Chloe'yi[209], hem de Courier'nin çevirisinden, okuduğumu söyledim. "O da sık sık okuduğum ve hayranlık duyduğum bir ustalık eseri," dedi Goethe, "yapıtta zekâ, sanat ve zevk üst düzeyde zirveye taşınmış, buna karşın büyük Vergilius biraz arka planda kalmış elbette. Doğa betimlemeleri, Poussin tarzında karakterlerin arka planında çok sade özelliklerle tamamlanmış.

Courier'nin Floransa kütüphanesinde şiirin şimdiye kadar yapılan baskılarında bulunmayan gelişme bölümünün elyazmasını bulduğunu biliyorsunuzdur. Şiiri hep eksik haliyle okuduğumu ve zirveyi oluşturan bölümün eksik olduğunu hissetmeden, farkına varmadan hayran olduğumu itiraf etmeliyim. Bu belki de şiirin mükemmelliğinin bir kanıtı, yazılanlar öylesine yeterli ki, insan eksik olabileceğini aklına bile getirmiyor."

Yemekten sonra Goethe, Coudray'in çizmiş olduğu, üzerinde Latince bir yazı bulunan Dornburg Sarayı'nın çok güzel kapısını gösterdi, aşağı yukarı

şunlar yazılıydı: Gelenler dostça karşılanır ve ağırlanır, geçip gidenlerinse yolları açık olsun.

Goethe bu yazıtı, Almanca beyte dönüştürmüş ve 1828 yazında grandükün ölümünden sonra Dornburg'da bulunduğu sırada Albay von Beulwitz'e yazdığı mektubun başına epigraf olarak yazmıştı. O zamanlar insanların bu mektuptan çok söz ettiğini duymuştum, Goethe'nin bugün onu bana kapı çizimi ile birlikte göstermesi hoşuma gitti.

Mektubu büyük bir ilgiyle okudum, hem ovanın aşağı bölgesini muhteşem manzarası ile ilişkilendirdiği, hem de böyle manzaralar yaşanan büyük bir kayıptan sonra insanın tümüyle yenilenmesini ve dimdik ayakta kalmasını sağladığı için, Dornburg Sarayı'nın konumunu anlatma tarzına hayran kaldım.

Bu mektuptan çok hoşlanmıştım, insanın isabetli bir konu bulmak için çok uzaklara gitmesinin gerekli olmadığını anlamıştım, asıl önemli olan, kısıtlı olanaklardan önemli bir şeylerin ortaya çıkması için, şairin iç dünyasında değerli bir özün bulunmasıydı.

Goethe hem mektubun, hem de kapının çiziminin geleceğe kalmasını istediği için, her ikisini özel bir dosyaya koydu.

Perşembe, 10 Mart 1831

Bugün prensle birlikte Goethe'nin aslan ile kaplan novellasını okuduk, prens novellayı okumuş olmaktan büyük bir mutluluk duydu, yüce bir sanatın etkisini hissetti, ben de mükemmel kurgunun gizemli dokusunu açıkça gördüğümden, ondan daha az mutlu değildim. Novellanın her zaman her yerde geçerli düşüncelerden oluştuğunu hissettim, bu da yazarın konuyu yıllarca içinde beslemiş olmasından ve konuya tamamen hâkim olmasından ileri geliyordu herhalde; hem ayrıntıları hem yapıtın bütününü büyük bir netlikle, aynı anda tüm boyutları ile kavrayabilmiş, gelecek olaylar için hazırlık olması ve bu olayları ortaya koyması bakımından her bir bölümü zekice gerekli olduğu yere koyabilmiş. Böyle olunca her şey hem geçmiş hem gelecekteki şeylerle ilintili kılınmış, hem de da kurgusal açıdan öyle kolayca daha iyisinin yapılamayacağını düşündürecek kadar doğru yerde anlatılmış. Okumaya devam ettikçe, novella türündeki bu değerli yapıtı Goethe sanki bir yabancının yapıtıymış gibi değerlendirse diye, önüne

geçilmez bir arzu doğdu içimde. Aynı zamanda konunun kapsamının çok doğru bir sınırda kaldığını geçirdim aklımdan, bu hem her şeyi akıllıca iç içe işlediğinden yazar için, hem de ayrıntıları olduğu kadar bütünü de biraz kafa çalıştırarak kavrayacağından okuyucu için böyle.

Cuma, 11 Mart 1831

Goethe ile yemekte söz çok farklı konulardan açıldı. "Walter Scott'ta ilginç olan," dedi, "ayrıntıları betimlemedeki büyük başarısının onu çoğunlukla hata yapmaya sürüklemesi. *Ivanhoe*'da böyle bir sahne var, bir sarayın büyük salonunda gece vakti yemek masasına oturuluyor ve bir yabancı içeriye giriyor. Şimdi, görüntüsünün ve giyiminin nasıl olduğunun anlaşılması için yazarın yabancıyı baştan aşağıya betimlemesi doğru bir şey, ama ayaklarını, ayakkabılarını, çoraplarını anlatmış olması bir hata. Akşam vakti masada otururken, içeriye birisi girerse, o kişinin sadece belden yukarısını görünür. Eğer ayakları yazacaksam, gün ışığının içeriyi aydınlatması gerekir ve sahne gece vakti geçme özelliğini yitirir."

Bu sözlerin ikna edici olduğunu hissettim ve ilerde işime yarar diye aklımda tuttum.

Sonra Goethe büyük bir hayranlıkla Walter Scott'tan bahsetmeye devam etti. Ondan bu konuda düşündüklerini yazmasını rica ettim, o da bunu, yazarın sanatının üst düzeyde olması nedeniyle, onunla ilgili fikirlerini herkesle paylaşmasının zor olduğunu söyleyerek reddetti.

Pazartesi, 14 Mart 1831

Goethe ile yemekte çeşitli konular hakkında konuştuk. Ona önceki gün sahnelenen *Stummen von Portici*'den[210] (Portici'nin Dilsizleri) bahsetmem gerekti, aslında bir devrimi ortaya çıkaran sebeplerin bu operada hiç gözler önüne serilmediği ifade edildi, oysa böyle şeylerin herkesin hoşuna gittiğinden, herkesin yaşadığı kentte ve ülkede hoşlanmadığı ne varsa hepsini oyunda boşluk hissettiği bölümlere yerleştirmekten hoşlandığından bahsedildi. "Bu opera tümüyle halka yönelik bir taşlama aslında," dedi Goethe, "çünkü balıkçı kızın aşk sorununun halkın sorunu haline getirilmesi ve halkın prensesle evlendiği için prensi despot olarak görmesi, doğrusu inanılmayacak ölçüde saçma ve gülünç."

Yemekten sonra Goethe, konusu Berlin deyimleri olan desenler gösterdi, aralarında bazıları çok komikti, bu desenlerde sanatçının koruduğu mesafe takdir edildi, sanatçı karikatüre yaklaşmış, ama tam anlamıyla karikatür çizmemişti.

Salı, 15 Mart 1831

Bütün sabah *Hakikat ve Şiir*'in dördüncü cildinin elyazması ile uğraştım ve Goethe için şu notları yazdım:

İkinci, dördüncü ve beşinci kitap, son kontrolde kolayca giderilebilecek birkaç ufak şey dışında bitmiş sayılır.

Birinci ve üçüncü kitaplarla ilgili notlarsa şunlar:

Birinci Kitap

Jung'un başarısızlıkla sonuçlanan göz tedavisinin öyküsü oldukça ciddi bir öneme sahip, insanlar olayın iç yüzünü daha detaylı öğrenmek isteyeceklerdir, topluluk içinde konuşulurken mutlaka bir sessizlik olur. Bu yüzden kitabın bu hikayeyle bitirilmesini öneriyorum, böylelikle de bir tür kesinti sağlanmış olur.

Musevi sokağındaki yangınla ilgili hoş anekdotların anlatıldığı ve annenin kırmızı kadife mantosuyla buz pateni yaptığı bölümler şimdi birinci kitabın sonunda yer alıyor, bu bölümler doğru yerde anlatılmamışlar, ön hazırlık yapmadan, doğaçlama yoluyla ortaya çıkan edebi ürünlerden söz edilen bölümlerle çok yerinde bir bağlantı kurulabilir. Çünkü bu durumlar insanın benzer mutlu hallerine bir gönderme; insan mutlu olunca ne olup bittiğini fazla düşünüp taşınmaz, düşünme evresinin öncesinde çoktan davranışını tamamlamış olur.

Üçüncü Kitap

Bu bölüm, konuşulduktan sonra, 1775 yılında hem dış politik durum, hem de Almanya'nın iç politik durumu, soyluların eğitimi gibi konular hakkında yazılacakları içine alabilir.

Soytarının Düğünü ve yayımlanmış ya da yayımlanmamış edebi projeler hakkında söylenebilecek şeylerin, eğer her bakımdan zengin dördüncü

kitaba sokulması güçlük yaratırsa veya çok iyi kurulmuş bağlantıları kesintiye uğratma olasılığı varsa, aynı şekilde üçüncü kitaba eklenebilir.

Bu amaçla üçüncü kitapta tüm şemaları ve fragmanları bir araya getirdim, şimdi eksik olan bölümlerin enerjik bir ruh hali ve bildiğimiz güzellikte yazılması için bol şans ve istek diliyorum.

E.

Öğle yemeğinde prens ve Bay Soret ile beraberdik. Courier'den çok konuştuk, sonra da Goethe'nin novellasının son bölümü hakkında, içerik ve nitelik açısından bu bölümün seviyesinin insanların anlamayacağı kadar yüksek olduğunu söyledim. İnsan bir kez gördüğü ve duyduğu bir şeyi hep görmek ve duymak ister; insanın edebiyat denen güzellikle hep edebiyat alanında karşılaşmaya alışkın olması gibi, bu kez buna tümüyle gerçek bir ortamda rastlaması, insanı şaşkınlığa sürüklüyor. Edebiyat alanında her şey hoşa gider ve hiçbir mucize insanın inanamayacağı kadar yabancı değildir; ama burada gerçek, günün parlak ışığında, nesnelerin alışılmış durumundan biraz farklılık gösteren şeyler, bizi şaşırtıyor, alışkın olduğumuz binlerce mucize ile çevriliyken, o ana kadar bilmediğimiz yeni bir şey bizim rahatımızı kaçırıyor. Geçmiş zamanlara ait mucizelere inanmak insana güç gelmez; ama bugün meydana gelen bir mucizede bir tür gerçeklik payı görmek ve onu somut gerçekliğin yanında yüce bir gerçeklik olarak yüceltmek artık insanın elinde olan bir şey değil, elinde olduğunu varsaysak bile, eğitimle birlikte bu ona unutturuluyor. Yüzyılımız bu yüzden gittikçe daha yavanlaşacak, insanlar arasındaki ilişkinin ve doğaüstü şeylere karşı inancın azalmasıyla tüm edebiyat zamanla yok olacak.

Goethe'nin novellasının sonu, aslında yüce varlıkların insanı tümüyle terk etmediğini, gözettiğini, onun mutluluğunu ve acısını paylaştığını, zor durumdayken yanında olduğunu anlatıyor.

Bu inanç insana ait, doğasının bir parçasını belirleyen, tüm dinlerin temeli olarak tüm halklara doğuştan verilmiş doğal bir şey. İnsanın var olduğu ilk zamanlarda bu inanç, kendini çok güçlü bir şekilde hissettirmiştir; kültürün en üst seviyeye ulaştığı zamanlarda bile azalmamıştır, Yunanlılar arasında en çok da Platon'da karşılaşıyoruz bu inançla, sonuncu olarak da *Daphnis ve Chloe*'nin yazarında[211] tüm ihtişamı ile karşımıza çıkıyor. Bu güzel şiirde tanrısallık fikri Pan ve Nympha'larda vücut bulur, inançlı çobanlarla

ve sevenlerle ilgilenirler, onları gündüzleri korur ve himaye ederler, geceleri ise rüyalarda onlara görünür, ne yapmaları gerektiğini söylerler. Goethe'nin novellasında bu göze görünmeyen koruyucu varlıklar, sonsuzluk ve melek biçiminde düşünülmüştür, onlar bir zamanlar mağarada öfkeli aslanlar arasındaki kâhini korumuşlardı, şimdi ise benzer bir canavarın yakınındaki tatlı çocuğu koruyarak, onun etrafını sarıyorlar. Aslan, erkek çocuğu parçalamıyor, aksine yumuşak ve uslu bir tavır sergiliyor; çünkü sonsuza kadar işlerinin başında olan yüce varlıklar duruma müdahale ediyor.

Ama bu, inanç duygusundan uzak on dokuzuncu yüzyıla mucizevi gelmediğinden, yazar güçlü bir ikinci motif kullanıyor, o da müzik, müziğin büyülü gücü insanı eski zamanlardan beri duygulandırmıştır, nasıl olduğunu anlamadan her gün bizi de hâkimiyeti altına alıyor.

Nasıl ki Orpheus böyle bir büyü sayesinde ormanın tüm hayvanlarını peşine takıyorsa, son Yunan şairinde[212] genç bir çoban flütü ile keçileri yönetiyorsa, değişik melodilere göre keçiler bir dağılıp bir toplanıyorsa, düşmandan kaçıyor ya da sakin sakin otluyorlarsa, Goethe'nin novellasında da müzik aslanın üzerindeki etkisini gösteriyor ve güçlü hayvan güzel flütün tatlı nağmelerinin peşine takılıyor, çocuğun masumiyeti onu nereye yönlendirirse oraya gidiyor.

Açıklanamaz konular hakkında değişik kişilerle yaptığım konuşmalar sayesinde şunu anladım, insan sahip olduğu birçok olumlu özelliği tanrılara ait kılmakta hiç duraksamazken, sıra hayvanlara gelince, bu özelliklerden birkaçını bile onlara layık görmekte gönüllü davranmıyor.

Çarşamba, 16 Mart 1831

Goethe ile yemekte. Ona biyografisinin dördüncü cildini geri getirip, bu konuda bazı noktalara değindim.

Tell'in sonuç bölümü üzerine konuştuk, bir konudaki şaşkınlığımı gizleyemedim, Schiller böyle bir hatayı nasıl yapardı, kahramanını hiç de soylu olmayan bir davranış yüzünden duyarsız Schwaben Dükü'nün karşısında bu kadar nasıl aşağılardı, dük onu çok sert bir şekilde yargılarken, o kendi davranışından nasıl gurur duyardı.

"Anlaşılır bir şey değil bu," dedi Goethe, "ama Schiller de başkaları gibi kadınların çok etkisinde kalırdı; bu meselede bu kadar hatalı davranabilmişse, bu daha çok kendi iyi huyu yüzünden değil de, bu tip etkiler nedeniyledir."

Cuma, 18 Mart 1831

Goethe ile yemekte. Bir kez daha okumak istediği *Daphnis ve Chloe*'yi getirdim ona.

Değerli ilkeler üzerine konuştuk, bu ilkelerin diğer insanlara aktarılması doğru mudur ya da olası mıdır diye. "Değerli olanı benimseme eğilimi," dedi Goethe, "çok nadirdir, bu yüzden günlük yaşamda insan, diğer insanlar karşısında avantaj sahibi olmak için böyle şeyleri kendisine saklar ve bunlardan gerekli olanları dışa vurur."

Sonra birçok insanın, özellikle de eleştirmen ve şairlerin, aslında önemli olan şeyleri görmezden geldiklerine, sıradan şeylere de olağanüstü değer verdiklerine değindik.

"İnsan kendi yapabileceği şeyleri onaylar ve yüceltir," dedi Goethe, "bazı insanlar ortalama bir yaşantıya sahip olduklarından, her zaman olumlu şeyler de barındıran edebiyatta gerçekten kusurlu bir şey buldular mı, yücelttikleri sıradan şey daha seviyeli görünsün diye, onu yerden yere vururlar.."

İlerde böyle şeyleri düşünürsem, aklımda bulunsun diye anlatılanları dikkatle dinledim.

Sonra *Renk Kuramı*'ndan ve bazı Alman profesörlerinin bu kuramı büyük bir yanılgı olarak görmeye ve öğrencilerini bu konuda uyarmaya devam ettiklerinden bahsettik.

"Bazı başarılı öğrenciler için üzüntülüyüm," dedi Goethe, "benim için hava hoş, çünkü benim renk kuramım dünya ile aynı yaşta ve zaman içinde aksi iddia edilip bir kenara atılamayacak."

Goethe sonra bana *Bitkilerin Başkalaşımı*'nın yeni baskısından, Soret'nin gittikçe daha başarılı olan çevirisinin iyi ilerlediğinden bahsetti. "İlginç bir kitap olacak," dedi, "kitaptaki değişik unsurlar bir bütün halinde

benimsenecek. Kitaba önemli genç doğa araştırmacılarından bazı bölümler eklettim, şimdi Almanya'da başarılı olanlar arasında güzel bir tarzın oluştuğunu görmek hoş, birileri bir şeyler söylüyor, ama kim, ayırt edilmiyor. Bu arada bu kitap düşündüğümden çok daha fazla iş çıkardı bana; üstelik başlangıçta hiç istemeden girdim işin içine, ama bu işte doğaüstü güçler karşı konulamaz biçimde duruma hâkim oldu."

"Kendinizi böylesi etkilere bırakmakla iyi etmişsiniz," dedim, "çünkü doğaüstü güçlerin çok güçlü bir yapısı var ve sonunda da haklı çıkan onlar."

"Yine de insan," diye karşılık verdi Goethe, "doğaüstü güçler karşısında haklı olduğunu göstermeye çalışmalıdır, şimdiki durumda ben, yapabileceğimden ve olanakların bana sunduğundan fazlasını yapmaya çalışarak, yaptığım işin iyi olması için tüm gücümle çaba göstermeliyim. Böyle şeyler Fransızların codille dedikleri oyun gibidir, atılan zarlar oyunun gidişini belirler, ama taşları akıllıca yerleştirmek de oynayanın zekâsına kalır."

Bu güzel söze saygı duydum, daha sonra geliştirmek üzere güzel bir öğreti olarak aklımda tuttum.

Pazar, 20 Mart 1831

Goethe yemekte bana bugünlerde *Daphnis ve Chloe*'yi okuduğunu söyledi.

"Şiir o kadar güzel ki," dedi, "insanın içinde bulunduğu kötü durumlarda, şiirin üzerinizdeki etkisi kayboluyor ve her okuyuşunuzda yeniden hayrete düşüyorsunuz. Şiirde günün en aydınlık anı anlatılıyor, birçok Herculaneum resmi ile karşı karşıya olduğunuzu düşünüyorsunuz; bu sahneler kitaba katkıda bulunduğu kadar, bizim hayal gücümüzü harekete geçirmemize de yardımcı oluyor."

"Her şeye gerektiği kadar yer verip, konunun sınırlı tutulması," dedim, "hoşuma gitti. Bizi mutlu ortamdan çekip çıkaracak bilmediğimiz üstü kapalı bir ifade yok. Tanrılardan sadece Pan ve Nympha'lar etkin durumda, başka bir tanrıdan söz edilmemiş, anlaşılan çobanların gereksinimleri için bu tanrılar yeterli oluyor."

"Her şeyin sınırlı tutulmasına karşın," dedi Goethe, "mükemmel bir dünya kurulmuş. Çeşit çeşit çobanlar, çiftçiler, bahçıvanlar, bağcılar, gemiciler, haydutlar, savaşçılar ve kentsoylular, önemli şahsiyetler ve köleler çıkıyor karşımıza."

"Ayrıca yapıtta insanı doğumundan yaşlılığına kadar tüm evreleriyle görüyoruz," dedim, "değişen mevsimlerin beraberinde getirdiği evle ilgili tüm durumlar gözlerimizin önünde resmi geçit yapıyor."

"Şimdi gelelim doğaya!" dedi Goethe, "doğa çok az şey yazılarak çok net çizilmiş, yükseklerde, insanların arka planında üzüm bağlarını, tarlaları, meyve bahçelerini görürken, aşağıda içinden bir ırmağın aktığı otlaklar, küçük bir orman ve uzakta büyük bir deniz. Puslu bir günden, sisten, bulutlardan, nemden eser yok, her tarafta masmavi pırıl pırıl gökyüzü, çok temiz hava ve insanın her tarafta çıplak uzanmak isteyeceği kadar hep kuru olan toprak."

"Şiirin tamamı," diye devam etti Goethe, "en üst seviyede sanat ve kültürün bir ifadesi. O kadar iyi düşünülmüş ki, eksik bir motif bile yok, hepsi de çok esaslı ve çok iyi, örneğin deniz kıyısında kötü kokan yunustaki define motifi. Duyarlılıktaki zevk, mükemmellik ve incelik, yazılmış olanlar arasında en iyilerin arasına koyuyor onu. Saldırı, hırsızlık ve savaş gibi, dış dünya ile ilgili şiirin mutlu haline zarar vererek şiire nüfuz eden olumsuz her şey, hep çabucak bertaraf ediliyor ve arkasında hiçbir iz kalmıyor. Sonra kötü alışkanlıklar da kentlilerde ortaya çıkıyor, orada bile ana karakterlerde değil, yan figürde, daha önemsiz birinde görülüyor. Her şey birinci sınıf güzelliğe sahip."

"Sonra," dedim, "efendiler ve uşakları arasındaki ilişki de çok hoşuma gitti. Efendiler insana yakışır bir davranış biçimine, uşaklar ise kendilerini efendiye her bakımdan sevdirmek için nahif davranışlarla birlikte büyük bir saygı ve gayrete sahipler. Sapkın aşk talebi yüzünden Daphnis'in kendisinden nefret etmesine neden olan genç kentli, beyin oğlu olarak bilinen Daphnis'e kendini bağışlatmak için, kaçırılan Chloe'yi cesurca bir davranışla öküz çobanlarının elinden alıp geri götürür."

"Bütün bunlarda," dedi Goethe, "büyük bir zekâ var; çıplak bir şekilde yan yana yatmaktan başka bir şey istemeyen, birbirini seven iki kişinin karşılıklı arzusuna rağmen, Chloe'nin romanın başından sonuna kadar

bekâretini koruması, en önemli insani özellikleri ifade etmesi bakımından aynı şekilde çok mükemmel ve güzel bir motif.

Bu şiirin katkılarını, erdemleri açısından değerlendirecek olsak, oturup bir kitap yazmamız gerekir. Bir şeyler öğrenmek ve kitabın muhteşem güzelliğinin etkisini yeniden duyumsamak için her yıl bir kez okunsa iyi olur."

Pazartesi, 21 Mart 1831

Paris'te halen devam eden, devletin önemli işlerinde etkin olmak isteyen genç insanların hayaliyle ilgili politik konulardan söz ettik.

"İngiltere'de de," dedim, "birkaç yıl önce öğrenciler, Katolik sorununun bir karara bağlanması konusunda dilekçeler vererek söz sahibi olmayı denemişlerdi; bu onlarla alay edilmesine yetti sadece, başka da bir işe yaramadı."

"Napoléon örneği," dedi Goethe, "özellikle bu kahramanın başta bulunduğu sırada yetişen Fransa'daki genç insanların içinde bir benciliğin doğmasına yol açtı, içlerinden bir kez daha onların arzu ettikleri şeyleri üst düzeyde barındıran büyük bir despot çıkmadıkça huzur bulmayacaklar. Burada kötü olan şey, Napoléon gibi bir adamın hemen bir daha dünyaya gelmeyeceği; dünya yeniden huzura kavuşuncaya kadar birkaç yüz bin insan yaşamından olacak diye korkuyorum.

Birkaç yıl içinde edebi bir başarı beklemek olanaksız, daha barışsever bir gelecek için sessiz sakin bazı güzel şeyler hazırlamaktan başka yapacak bir şey yok."

Bu kısa politika muhabbetinden sonra yeniden *Daphnis ve Chloe* hakkında konuşmaya başladık. Goethe, Courier'nin çevirisini tümüyle başarılı bulduğunu söyledi. "Amyot'nun eski çevirisine bağlı kalıp onu koruyarak, çevirinin sadece bazı bölümlerini düzeltip arındırarak çeviriyi özgün metin düzeyine çıkarmakla," dedi, "Courier çok iyi yaptı. Bu eski Fransızca o kadar sade, bu konuya o kadar uygun ki, bu kitabı bir başka dile bu kadar mükemmel çevirmek hiç de kolay değil."

Sonra Courier'nin kendi yapıtlarından, eleştiri yazılarından, Floransa ile ilgili elyazmasındaki dillere düşen mürekkep lekesinin[213] savunmasından

söz ettik.

"Courier doğuştan büyük bir yetenek," dedi Goethe, "Beaumarchais'nin ve Diderot'nun olduğu kadar Byron'ın da özelliklerine sahip, Byron'la ortak yönü, çevresinde kendisine kanıt oluşturacak her şeyin farkında olması, Beaumarchais ile ortak yönü bir şeyi savunmadaki büyük yeteneği, Diderot ile ortak yönü ise değişim ilkesi; ayrıca kimse onun düzeyine ulaşacak kadar akıllı olamaz. Yine de mürekkep lekesi suçlamasından kurtulacakmış gibi görünmüyor; ayrıca tüm eğilimlerine bakınca, her yönüyle takdir edilecek kadar olumlu birisi değil. Herkesle kavgalı, suç biraz onda olsa da, biraz haksız olsa da, bu hoş görülecek bir şey değil."

Sonra Almanca Geist, Fransızca esprit kavramları üzerine konuştuk. "Fransızca'daki esprit," dedi Goethe, "Almanca'da Witz (espri) sözcüğüne yakındır. Bizim Geist sözcüğümüzü Fransızlar belki esprit ve âme ile ifade edebilirler. Bunda aynı zamanda Fransızca esprit sözcüğünün içermediği üretkenlik kavramı da var."

"Voltaire'de de," dedim, "bizim Geist dediğimiz türden Almanca kavramlar var. Peki Fransızlara espri sözcüğü yeterli gelmiyorsa, onun yerine ne diyorlar?"

"Bu özel durumda," dedi Goethe, "génie (deha) diyorlar."

"Şimdi Diderot'nun bir kitabını okuyorum," dedim, "bu adamın büyük yeteneği beni şaşırttı. O ne bilgi birikimi, o ne güçlü ifade! Birinin diğeri ile uğraştığı, zekâ ve karakterlerin sürekli tekrarlarla korunduğu büyük ve hareketli bir dünyaya giriyorsunuz. Fransızların geçen yüzyılda edebiyat alanında yetiştirdikleri adamlar olağanüstü görünüyor. Şöyle bir göz gezdirmem bile şaşırmama yetiyor."

"Bu XIV. Louis'den beri gelişen," dedi Goethe, "ve sonunda zirveye ulaşan yüz yıllık bir edebiyatın başkalaşımı. Voltaire aslında Diderot, d'Alembert, Beaumarchais ve diğerlerini kışkırttı, çünkü onun yanında bir şey ifade etmek için, insanın önemli biri olması gerekiyordu, hafife alınacak bir durum yoktu."

Goethe sonra bana Jena'daki Doğu Dilleri ve Edebiyatı dalında genç bir profesörden[214] bahsetti. Bir süre Paris'te yaşamış, iyi bir eğitim görmüş, Goethe benim onunla tanışmamı istiyordu. Ayrılırken bana Schrön'ün

yakında görünecek kuyruklu yıldız hakkındaki makalesini bu konulara çok yabancı olmamam için verdi.

Salı, 22 Mart 1831

Goethe bana yemekten sonra genç bir dostunun[215] Roma'dan gönderdiği mektuptan bölümler okudu. Bazı Alman sanatçıları mektupta uzun saçları, bıyıkları, eski Alman ceketlerinin üzerine çıkarılmış gömlek yakaları, pipoları ve buldogları ile anlatılmışlardı. Roma'ya hiç de büyük usta yüzünden ya da bir şeyler öğrenmek için gelmiş gibi görünmüyorlardı. Onlara göre Raffaello yetersiz, Tiziano ise sadece kullandığı renkler bakımından iyiydi.

"Niebuhr barbar dönemin yaklaştığını söylemekte haklıydı." dedi Goethe, "O dönem geldi bile, tam içinde bulunuyoruz; barbarlık mükemmel olanı reddetmekten başka nedir?"

Genç dost karnavaldan, yeni papanın seçilmesinden[216] ve hemen onun arkasından patlak veren devrimden[217] bahsetti.

Horace Vernet'nin kahramanca davrandığını gördük; bazı Alman sanatçıları ise sessiz sakin evlerine çekilip sakallarını kestiler, bundan da onların davranışlarının Romalılar arasında çok hoş karşılanmadığı anlaşılıyor.

Genç Alman sanatçılarında göze çarpan yanlış yola sapma halinin, tek tek kişilerden mi kaynaklandığı, yoksa düşünsel açıdan bulaşıcı bir durum mu olduğu veya çağın getirdiği bir şey mi olduğu konuşuldu.

"Birkaç kişiden kaynaklandı bu durum," dedi Goethe, "ve neredeyse kırk yıldır etkili olmaya devam ediyor. Öğreti de şu, sanatçının en iyi şeyleri yapabilmesi için öncelikle inanca ve dehaya sahip olması gerekir. Böyle bir öğretide insanın ruhunu oldukça rahatlatan bir yan var, bu nedenle ona iki elle sarıldılar. Çünkü dindar olmak için insanın bir şey öğrenmesi gerekmez, dâhi olmaksa anadan gelen bir şey. Sıradan kitlenin arasında büyük bir grubun desteğinden emin olmak için, kendini beğenmişlik ve rahatlık duygusunu okşayacak şeyler dile getirilir sadece."

Cuma, 25 Mart 1831

Goethe bana bugünlerde bir açık artırmada satın aldırdığı zarif yeşil koltuğu gösterdi.

"Onu belki biraz kullanırım, belki de hiç kullanmam," dedi, "çünkü rahatlık duygusunun her çeşidi benim doğama aykırı. Görüyorsunuz, benim odamda kanepe yoktur; ben eski ahşap sandalyemde otururum hep, kafamı yaslamak için sandalyeme bir tür arkalık eklettireli daha birkaç hafta oldu. Rahat ve zevkli mobilyaların olduğu bir ortam düşünmeme engel olur, beni keyifli ama edilgen bir duruma sürükler. Gençliğinden beri buna alışkın insanlar hariç, ihtişamlı odalar ve şık ev gereçleri, düşünmeyen ve düşünce sahibi olmaktan hoşlanmayan insanlar içindir."

Pazar, 27 Mart 1831

Pırıl pırıl bahar havası uzun bir bekleyişten sonra nihayet yüzünü gösterdi; masmavi gökyüzünde sadece ufak bir beyaz bulut bir o yana bir bu yana geziniyor, hava yazlık giysileri giyecek kadar sıcak.

Goethe bahçedeki kameriyede sofra hazırlattı, böylece bugün yeniden dışarıda yemek yedik. Sessiz sakin her yerde varlığını hissettiren, güzel şeylerle uğraşan ve halkının kalbinde özel bir yer edinen grandüşesten bahsettik.

"Grandüşes," dedi Goethe, "hem akıllı ve yardımsever, hem de iyi niyetli; o memleket için gerçek bir lütuf. İnsanın iyi şeylerin neden kaynaklandığını her yerde hemen hissetmesi, güneşi ve diğer olumlu şeyleri sevmesi gibi, tüm yüreklerin ona sevgi beslemesi, onun hak ettiği şekilde kim olduğunun çabucak anlaşılması benim için sürpriz değil."

Prensle *Minna von Barnhelm*'i okumaya başladığımı ve bu oyunu çok mükemmel bulduğumu söyledim. "Lessing'in mesafeli bir akıl insanı olduğu iddia ediliyor," dedim, "ama bana göre bu oyun, insanın düşünemeyeceği kadar duygulu, sevimli bir duyarlığa ve içtenliğe sahip, neşeli ve canlı bir insanın özgür dünya görüşüyle yazılmış."

"O karanlık dönemde yayımlandığında," dedi Goethe, "biz gençleri nasıl etkilediğini tahmin edersiniz. Gerçekten parlayan bir göktaşı gibiydi. O zamanki zayıf edebiyat akımının bilincinde olduğu şeylerden daha seviyelilerinin olduğu konusuna dikkatimizi çekmiş oldu. İlk iki perde,

insanın birçok şey öğrendiği ve öğrenmeye devam edeceği giriş bölümleri olarak gerçekten ustalık eseri.

Bugün kimse giriş bölümünde yazılanlarla ilgilenmiyor; üçüncü perdede olması beklenen şeyleri hemen ilk sahnede görmek istiyorlar, edebiyatın deniz yolculuğuna benzediğini kimse aklına getirmiyor, pupa yelken açılmak için önce sahilden ayrılmak ve belli bir mesafeyi geride bırakmış olmak gerekir."

Goethe kaliteli Ren şarabı getirtti, Frankfurtlu arkadaşları ona geçen doğum gününde armağan olarak vermişlerdi. O arada bana Merck'le ilgili birkaç anekdot anlattı; Merck, rahmetli grandükün Eisenach yakınlarındaki Ruhl'da[218] bir gün orta kalite bir şarabı çok kaliteli bulmuş olmasını affedememiş.

"Merck ve ben," diye devam etti Goethe, "Faust ve Mephistopheles gibi hep beraberdik. Babamın İtalya'dan gönderdiği, kötü yaşam koşulları, alışkın olmadığı yemekler, sert şarap ve sivrisineklerden yakındığı mektupla alay etmişti; o harika ülkede, muhteşem bir ortamda, onun yemek, içmek, sinekler gibi konularla canının sıkılmış olmasını hoş görememişti.

Bu tür takılmaların hepsi tartışmasız Merck'in yüksek kültüründen kaynaklanıyordu; ama kendisi üretken olmadığı, aksine tam tersi yönde bir yaşam sürdüğünden, bir şeyi takdir etmekten çok eleştirmeye yatkındı, alay konusu olacak böyle şeyleri istemeden sergilerdi."

Vogel'den ve onun yönetici olarak yeteneklerinden, ***[219] ile onun kişiliğinden bahsettik. "*** eşi benzeri olmayan, kendine özgü birisi." dedi Goethe, "Basın özgürlüğünün halkın huzurunu bozmasına karşı benimle aynı fikri paylaşan tek kişiydi kendisi; kararlıdır, ona güvenebilirsiniz, her zaman yasaların yanında yer alır."

Yemekten sonra bahçede aşağı yukarı dolaştık biraz, sarı süsenler ve çiçek açmış beyaz kardelenler bizi mutlu etti. Laleler de görünmeye başlamıştı, Hollanda'nın bu tür bitkilerinin güzelliği ve nadirliğinden konuştuk. "Büyük bir çiçek ressamı çıkmaz artık," dedi Goethe, "şimdi bilimsel gerçekliğe çok önem veriliyor, botanikçiler sanatçının resmindeki bitkinin saplarını sayıyorlar, oysa resim sanatı açısından kompozisyon ve ışık konusunda söyleyecek hiçbir şeyleri yok."

Pazartesi, 28 Mart 1831

Bugün Goethe ile yine çok güzel saatler geçirdim. "*Bitkilerin Başkalaşımı*'ını," dedi, "neredeyse tamamlıyorum. Spiraller ve Bay von Martius hakkında yazacaklarım da tamamlanmak üzere, bu sabah tekrar biyografimin dördüncü cildiyle ve yazılacak şeylerin bir şeması ile ilgilendim. Bu geçkin yaşımda gençliğimin hikayesini yazmamın bana nasip olmasını biraz kıskanılacak bir durum olarak görüyorum, bazı yönlerden çok önemli bir dönem bu."

Onun için olduğu kadar, benim için de mükemmel bir şekilde ortaya çıkan her bir bölüm hakkında ayrıntılı olarak konuştuk.

"Lili[220] ile aşk ilişkisinin anlatıldığı bölümde gençliğinizi hayal etmek mümkün," dedim, "ancak böyle sahnelerde eski yıllar tam olarak hissediliyor."

"Bu, böylesi sahnelerin şiirsel olmasından kaynaklanıyor," dedi Goethe, "ben gençliğimde hissettiğim, ama artık söz konusu olmayan gençlik duygularımı şiirin gücüyle gidermeye çalışmış olmalıyım."

Sonra Goethe'nin kız kardeşinin durumundan söz ettiği ilginç bölümü anımsadık. "Bu bölümü," dedi, "kültürlü kadınlar ilgi ile okuyacaklardır, çünkü benim kardeşimin durumunda olan, muhteşem zekâlarına ve ahlaki özelliklerine rağmen, güzel bir fiziğe sahip olma mutluluğunu tadamamış birçok kadın var."

"Şenlikler ve balolar yaklaşınca, genellikle yüzünde bir sivilce olması," dedim, "öyle garip ki, insanın bunu olağandışı bir etki olarak göreceği geliyor."

"İlginç biriydi," dedi, "çok mazbuttu, cinsel anlamda çekicilikten eser yoktu onda. Kendini bir erkeğe vermek düşüncesi onun için çok iğrençti, böyle bir düşünce tarzının evlilikte hiç de hoş olmayan saatler yaşatabileceği düşünülebilir. Aynı tiksintiyi duyan ya da kocalarını sevmeyen kadınlar bunun ne demek olduğunu bilirler. Bu nedenle ben kız kardeşimi hiçbir zaman evli bir kadın olarak hayal edemedim, o daha çok bir manastırda başrahibe olarak gerçekten ait olduğu yerde olurdu.

Çok dürüst bir erkekle evlenmiş olmasına rağmen, evlilikte aradığı mutluluğu bulamadığı için, benim Lili ile olan evlilik planlarıma ısrarla karşı çıkmıştı."

Salı, 29 Mart 1831

Bugün Merck'ten konuştuk, Goethe bana onun bazı tipik özelliklerinden bahsetti yine.

"Rahmetli grandük," dedi, "Merck'e karşı iyi duygular beslerdi, bir keresinde onun dört bin taler'lik borcuna kefil olmuştu. Aradan çok geçmedi Merck bizi şaşırtarak teminat mektubunu geri gönderdi. İçinde bulunduğu şartlar daha iyiye gitmemişti, sorununu nasıl hallettiği de bilinmiyordu. Onu tekrar gördüğümde sırrı anlaşılmayan durumu bana şu sözlerle açıkladı.

‘Dük insana güvenen ve elinden geldiğince yardım eden,' dedi, ‘cömert ve mükemmel bir insan. Kendi kendime şöyle düşündüm: Bu adamı para için dolandırırsan, bu binlerce başka insanın aleyhine olur; çünkü o, muhteşem güven duygusunu yitirecek ve birçok mutsuz değerli insan bunun sıkıntısını çekecek. Niye? Ben kötü bir adamım diye. Peki, ben ne yaptım? Spekülasyon yaptım ve parayı alçağın birinden borç olarak aldım; çünkü bir sahtekârı para yüzünden dolandırmamın bir zararı olmazdı, ama bu iyi yürekli adamı bu yüzden dolandırsaydım yazık olacaktı.'"

Bu adamın garip yüceliği güldürdü bizi.

"Merck'in özgün yanı," diye devam etti Goethe, "konuşma esnasında ara sıra he! he! diye kesik kesik sesler çıkarmasıydı. Bu alışkanlığı yaşlandıkça arttı, öyle ki sonunda köpek havlamasına benzedi konuşması. Yaptığı çok sayıdaki spekülasyonun sonucu olarak ağır bir paranoyaya tutuldu ve hayatına kendini vurarak son verdi. İflasa sürükleneceğini zannetti; oysa işleri düşündüğü kadar kötü değildi."

Çarşamba, 30 Mart 1831

Yine doğaüstü güçler hakkında konuştuk.

"Önemli kişilerde kendini göstermeyi sever," dedi Goethe, "ayrıca karışık zamanları da sever. Berlin gibi sorunsuz ve sıradan bir kentte kendini gösterecek fırsat bulamaz."

Goethe'nin bu konuda birkaç gün önce düşünmüş olduğum şeyi dile getirmesi hoşuma gitti, nihayetinde düşüncelerimizin onaylandığını görmekten mutluluk duyuyoruz.

Dün ve bu sabah onun biyografisinin üçüncü cildini okudum, yabancı bir dili öğrenirken insan kendini nasıl hissederse öyle hissettim kendimi, önceleri anladığımızı zannettiğimiz bir kitabı kaydettiğimiz aşamalardan sonra tekrar okuduğumuzda, ancak o zaman en küçük ayrıntıları ve farklı yanlarıyla karşımıza çıktığını görüyoruz.

"Sizin biyografiniz," dedim, "kültürümüzde ilerleme sağladığımızı çok açık bir şekilde gördüğümüz bir kitap."

"Benim yaşamımın birçok başarısı var bu kitapta," dedi Goethe, "anlatılan her bir olgunun, genel bir bakış açısını, daha yüce bir hakikati onaylamak gibi bir amacı var."

"Diğerlerinin yanı sıra Basedow hakkında söylediğiniz şeyler," dedim, "örneğin onun daha yüce amaçlar için insanlara gereksinimi olduğu, onların sevgilerini kazanmak istediği, ama itici dinsel görüşlerini kimseye aldırış etmeden ifade edip, kendisine sevgi ile bağlı insanı kuşkulu hale getirince her şeyi berbat ettiğini aklına getirmediği gibi şeyler, bu ve benzeri düşünceler benim açımdan çok önemliydi."

"Bu kitapta," dedi Goethe, "insan yaşamının bazı sembollerinin bulunduğunu zannediyorum. Kitaba *Hakikat ve Şiir* adını verdim, çünkü kitap daha düşük bir gerçeğin alanından daha yüce eğilimler sayesinde çıkabiliyor. Jean Paul de muhalif ruhundan dolayı, yaşamının *Hakikat*'ini yazdı! Sanki böyle bir adamın yaşamının gerçeği, kendisi yazar değil de rahip olsaymış farklı olabilirmiş gibi! Ama Almanlar alışılmamış bir şeyi benimsemeyi öyle kolay kolay bilmezler, onlar farkına bile varmadan, daha değerli bir şey yanlarından gelir geçer. Yaşamımızdaki bir olgu gerçek olduğu için bir değer taşımaz, aksine bir önemi varsa değerli olur."

Perşembe, 31 Mart 1831

Prensin evindeki yemekte Soret ve Meyer'le beraberdik. Edebi konulardan açıldı söz, Meyer bize Schiller'le ilk karşılaşmasını anlattı.

"Goethe ile Jena'da cennet denen yerde yürüyüşe çıkmıştık," dedi, "Schiller'le orada karşılaştık, ilk kez orada sohbet ettik. O *Don Carlos*'u daha bitirmemişti; Schwaben'den yeni dönmüştü ve çok hasta görünüyordu, sinirleri bozuktu. Yüzü Çarmıha Gerilmiş İsa tasvirine benziyordu. Goethe iki hafta bile yaşamaz diye düşünüyordu, ama çok mutlu bir döneme girince, kendini yeniden toparladı ve en önemli yapıtlarını da ancak o zaman yazdı."

Meyer, sonra Heidelberg'de bir otelde karşılaştığı Jean Paul ve Schlegel'in bazı huylarından bahsetti, İtalya'da bulunduğu sıralarda yaşadığı birkaç şeyi daha anlattı, bizi oldukça keyiflendiren neşeli hikayelerdi bunlar.

Meyer'in bulunduğu ortam her zaman keyiflidir, bu onun kendi içinde huzurlu biri olmasından kaynaklanıyor olabilir, çevresine pek dikkat ediyor görünmese de kendine özgü huzurlu iç dünyası uygun zamanlarda kendini ortaya koyar. Ayrıca her konuda bilgilidir, çok zengin bir dağarcığa ve çok önceden olmuş şeyleri bile sanki dün olmuş gibi anımsayan kuvvetli bir belleğe sahiptir. Rafine bir kültüre sahip olmasa da, insanı korkutacak kadar güçlü bir zekâya sahip; ama onun sessiz duruşu her zaman hoş, her zaman öğretici.

Cuma, 1 Nisan 1831

Goethe ile yemekte çok çeşitli konulardan konuştuk. Bana Bay von Reutern'in bir akvarel resmini gösterdi, genç bir köylüyü küçük bir kasabanın pazar yerinde sepet ve örtü satan bir kadının yanında ayakta dururken resmetmişti. Oturmakta olan iki kadın ve yanlarında duran güçlü kuvvetli bir genç kız, yakışıklı genç adama sempati ile bakarken, delikanlı önünde duran sepetlere bakmaktaydı. Resimdeki kompozisyon öyle güzel düşünülmüş, figürlerin yüz ifadeleri öyle gerçeğe uygun ve doğal ki, insan resme bakmaya doyamıyor.

"Akvarel ressamlığı," dedi Goethe, "bu resimde en üst seviyeye ulaşmış. Şimdi aptal insanlar, Bay von Reutern'in sanat konusunda kimseden bir şey öğrenmediğini, yaptığı her şeyin kendi eseri olduğunu söyleyeceklerdir. Sanki insanda aptallık ve beceriksizlikten başka bir şey varmış gibi! Bu sanatçının isim yapmış bir ustası olmasa bile, iyi ustalarla arkadaşlığı olmuş, onlardan, kendinden önceki büyük sanatçılardan ve her yanda var olan doğadan yola çıkarak kendi tarzını oluşturmuştur. Doğa ona

mükemmel bir yetenek bahşetmiş, sanat ve doğa eğitmiş. O mükemmel ve bazı konularda da eşsiz, ama her şeyin kendisinden kaynaklandığı söylenemez. Tümüyle aptal ve hatalarla dolu bir sanatçı için ancak her şeyin onun eseri olduğu söylenebilir, ama mükemmel bir sanatçı için bu böyle değil."

Sonra Goethe bana aynı sanatçının varaklı, çeşitli renklerle boyanmış, ortasında bir epigram yazılmak üzere boş bırakılmış bir yeri olan bir çerçevesini gösterdi. Resmin üst tarafında gotik tarzda bir bina görülüyordu; iki yandan aşağıya doğru manzara ve evle ilgili sahnelerin serpiştirildiği zengin arabesk bezemeler uzanıyordu; alt tarafta güzel ormanın çok canlı yeşillikler ve çayırlar içindeki bölümüyle tablo son buluyordu.

"Bay von Reutern," dedi Goethe, "boş bırakmış olduğu yere bir şeyler yazmamı istedi; ama resmin çerçevesi öyle muhteşem, öyle zengin bir sanata sahip ki, el yazımla resmi mahvetmek istemedim. Bunun için bazı dizeler yazdım, ama bu dizeler güzel yazı yazan birine yazdırılsa daha iyi olmaz mı diye düşünüyorum. Sonra ben kendi imzamı atarım. Siz ne dersiniz, ne önerirsiniz bana?"

"Ben Bay von Reutern'in yerinde olsam," dedim, "şiiri başkası yazsa mutsuz, siz yazmış olursanız mutlu olurdum. Nasıl olsa ressam, sanatını yaptığı resimle yeterince göstermiş, yazının da çok sanatkârane olması gerekmiyor, önemli olan hakiki olması, yani sizin yazınız olması. Bir de Latin harfleriyle değil, Alman harfleriyle yazılmasını öneririm, çünkü sizin yazınız Alman harflerinde daha özgün bir karaktere sahip ve ayrıca bunun gotik bir resme daha çok yakışacağı görüşündeyim."

"Haklı olabilirsiniz," dedi Goethe, "sonuçta en kestirme yol bu. Belki şu günlerde yazma cesaretini göstereceğim bir an yakalarım. Ama bu güzel resmi berbat edersem," diye ekledi gülümseyerek, "bundan siz sorumlu olacaksınız." – "Lütfen siz yazın," dedim, "sonuç ne olursa olsun, doğrusu bu."

Salı, 5 Nisan 1831

Öğleyin Goethe ile. "Sanatta," dedi, "insanı Neureuther'den daha hoşnut bırakan bir yetenek kolay kolay çıkmaz. Bir sanatçının yapabileceği

kadarıyla kendisini sınırlaması nadir görülür, herkes yapabildiğinden daha çoğunu yapmak istiyor, doğanın verdiği yeteneğin sınırlarının ötesine geçmekten çok hoşlanıyor. Neureuther için zaten yeteneğinin üstünde biri olduğu söylenebilir. Doğanın tüm alanlarıyla ilgili nesneleri bilir, hayvanlar ve insanlar kadar kayaları, vadileri ve ağaçları da resmeder; buluş, sanat, zevk onda en üst seviyede mevcuttur, böyle bir zenginliği basit kenar süslemelerinde adeta savurganca harcaması, yetenekleriyle oynadığını gösteriyor, büyük bir yeteneğin rahatça ve özgürce sunduğu armağan misali hep varlığını hissettiren huzur, onun resimlerine bakan kişiye de geçiyor.

Onun kadar kenar süslemelerini zirveye çıkaran biri çıkmadı, Albrecht Dürer'in büyük yeteneği bile ona bu konuda teşvik olabilecek bir örnek oluşturmadı."

"Neureuther'in bu resimlerinden bir tane İskoçya'ya Bay Carlyle'e göndereceğim," diye devam etti Goethe, "umarım bu dosta beğeneceği bir şey göndermiş olurum."

Pazartesi, 2 Mayıs 1831

Faust'un beşinci perdesinin şimdiye kadar eksik olan başlangıç bölümünü o günlerde neredeyse bitirmek üzere olduğu haberi ile Goethe beni sevindirdi.

"Bu sahnelerin planı da," dedi, "otuz yıldan fazla bir zamandır hazır; bu arada ilgimi kaybetmeyeceğim kadar benim için önemliydi, ama yazmak zor olacak diye korkuyordum doğrusu. Çeşitli numaralarla işe koyuldum, eğer şans yüzüme gülerse, dördüncü perdeyi de arkasından yazıp bitiririm."

Sonra Goethe meşhur bir yazardan bahsetti. "O bir yetenek," dedi, "ona güç veren, bir gruba dahil olmaması; bu nefret onda olmasaydı başarılı olamazdı. Edebiyat alanında düşmanlığın dehanın yerine geçtiğine ve grubun bir organı olarak ortaya çıkan yeteneksiz kişileri önemli kıldığına sıkça şahit olunur. Sanat dünyasının dışında da kendi başına ayakta duramayacak karaktere sahip birçok insan vardır; böyleleri hemen bir gruba katılıp kendilerini güçlü hisseder, bir şey olduklarını zannederler.

Oysa Béranger kendine yeten bir yetenek. Bu nedenle hiçbir grubun hizmetine girmemiştir. Dünya ile bir hesabı yokmuş gibi, kendi içinde çok

huzurlu biri."

Pazar, 15 Mayıs 1831

Goethe ile çalışma odasında baş başa yemekteyiz. Bazı neşeli konuşmalardan sonra, sonunda söz onun şahsi işlerinden açıldı ve ayağa kalkarak yazı masasından yazılmış bir kağıt aldı.

"İnsan benim gibi seksenini geçince," dedi, "yaşama hakkına sahip olmuyor; insanın her gün o tarafa çağrılmaya daha hazır olması ve işlerini ölmeden önce bir düzene sokması gerekiyor. Size geçenlerde açmış olduğum gibi, vasiyetimde sizi ardımda bırakacağım yapıtları yayıma hazırlayacak kişi olarak belirledim ve bir tür kontrat olarak bu sabah bir yazı hazırladım, bu yazıyı benimle birlikte imzalamanız gerekiyor."

Goethe bu sözleri söylerken önüme bir yazı koydu, yazıda ölümünden sonra yayımlanacak bir kısmı bitmiş, bir kısmı bitmemiş yazıları adlarıyla yazılmış, ayrıca talimatlar ve koşullar tam olarak ifade edilmişti. Esasta onunla hemfikirdim, ikimiz de kontratı imzaladık.

Redaksiyonu ile zaman zaman uğraştığım, adı anılan yazıların on beş cilt kadar olduğunu zannediyordum; sonra henüz kesinlik kazanmamış bazı konular üzerine konuştuk.

"Yayıncının bazı formaları basma sıkıntısı yüzünden," dedi Goethe, "basılacak yazıların bazılarından vazgeçilmesi gereken bir durum ortaya çıkabilir. Böyle bir durumda *Renk Kuramı*'nın polemik yazılar bölümünü yayımlatmayabilirsiniz. Benim asıl öğretim kuramsal yazılar bölümündedir, ayrıca tarihsel yazılar bölümü daha çok tartışma yazıları türünde olduğundan, o bölümde yeterince polemik yazısına yer verilmiş sayılır. Newton'un yasalarını biraz kesin hatlarla bölümlediğimi inkâr etmiyorum, o zaman için öyle olması gerekiyordu ve zaman içinde de değeri anlaşılacaktır, ama aslında tüm polemik söylemler benim kişiliğime uygun değildir, bundan çok hoşlandığımı söyleyemem.

Daha ayrıntılı olarak konuştuğumuz ikinci nokta, *Seyahat Yılları*'nın ikinci ve üçüncü bölümünün sonunda basılı olan ilkeler ve düşüncelerdi.

Daha önce bir cilt olarak yayımlanan roman, yapılan değişikliklerle ve eksiklikler giderilirken, Goethe tarafından iki cilde çıkarılmıştı, toplu

yapıtların yeni baskısını bildiren yazıda da böyle geçiyordu. Çalışma sürerken elyazması düşündüğünden de çok tutmuştu, sekreteri biraz aralıklı yazdığından, Goethe yanılmıştı, kitabın iki cilt yerine üç cilde çıkarılması gerektiğini düşündü ve elyazması üç cilt halinde yayınevine gönderildi. Baskı belli bir yere kadar gerçekleştiğinde, Goethe'nin hesabında yanıldığı ve özellikle ikinci ve üçüncü ciltlerin pek ince kaçtığı ortaya çıktı. Yayınevi elyazmasının devamını bekliyordu. Romanın akışı içinde bir şey değiştirilmediği, zaman kıtlığı yüzünden yeni bir novella daha bulunup, yazılıp araya sıkıştırılamadığından, Goethe gerçekten bir parça sıkıntıya düştü.

Durum böyleyken beni çağırttı; olanları anlattı ve hemen ne yapmayı düşündüğünü açıkladı, o arada bu amaçla getirttiği iki kalın elyazması kağıt tomarını önüme koydu.

"Her iki pakette," dedi, "şimdiye kadar basılmamış çeşitli yazılar göreceksiniz, tek tek yazılar, bitirilmiş ya da yarım kalmış yazılar, doğa araştırmaları ile ilgili sözler, sanat, edebiyat ve yaşam, hepsi karışık şekilde. Siz bunlardan, *Seyahat Yılları*'ndaki boşlukları doldurmak için, altı ya da sekiz forma çıkacak şekilde basıma hazır hale getirseniz, acaba nasıl olur? Aslına bakılırsa bunlar bu yapıta ait şeyler değil, ama içinde bu tür şeylerin bulunduğu Makarie'nin bir arşivinden söz ediliyor diye gerekçelendirilebilir. Böylelikle şu an için büyük bir sıkıntıdan kurtulmuş oluruz, aynı zamanda bu sayede çok önemli yazıların bulunduğu bir tomar kağıdı uygun bir biçimde yayımlatmak gibi bir avantajımız olur."

Öneriyi onayladım ve hemen işe koyuldum, tek tek bölümlerin redaksiyonunu kısa sürede tamamladım. Goethe çok memnun görünüyordu. Hepsini iki grupta topladım; bir gruba "Makarie'nin Arşivinden" başlığını koyduk, diğerine ise "Gezginlerinki Gibi" ismini verdik, tam o sırada Goethe iki önemli şiir yazmıştı, birisi *Schiller'in Kafatasında*, öbürü *Hiçbir Varlık Yok Olamaz* başlığını taşıyordu, bu şiirleri hemen bastırma arzusuna sahipti, onları da her iki bölümün sonuna ekledik.

Seyahat Yılları yayımlandığında, kimsenin kitabın başına gelenlerden haberi yoktu. Romanın akışı bir sürü ne olduğu anlaşılmayan özdeyişle kesintiye uğruyordu, bu özdeyişlerin açıklaması, ancak uzmanlık alanındaki kişilerden, yani sanatçılardan, doğa araştırmacılarından ve edebiyatçılardan beklenebilirdi, diğer bütün okuyucular, özellikle de bayan okuyucular için

oldukça rahatsız edici bir durumdu bu. Ayrıca her iki şiirin neden bu bölümde yer aldığı pek anlaşılmadı.

Goethe ortaya çıkan duruma güldü. "Oldu bir kere," dedi bugün, "sizin benden sonra yapıtlarımı yayımlarken, her bir yazıyı ait olduğu yere koymanızdan başka yapacak bir şey yok, yapıtlarımın basımları tekrarlanırken, bu yazıların ait oldukları yerde kalmaları ve başlangıçtaki programa göre *Seyahat Yılları*'nın içindeki konudan kopuk bölümlerin ve o iki şiirin çıkarılarak iki cilde indirilmesi gerek."

Sanatla ilgili özdeyişlerin hepsini sanatla ilgili konular hakkındaki bir kitapta, doğa ile ilgili olanları doğa bilimleri ile ilgili bir kitapta, etik ve edebiyat gibi genel konularla ilgili her şeyi ise aynı şekilde ilerde uygun bir kitapta toplama konusunda görüş birliğine vardık.

Çarşamba, 25 Mayıs 1831

Wallenstein'ın Kampı üzerine konuştuk. Goethe'nin bu oyuna katkısı olduğundan, özellikle kapüsen vaazını onun yazdığından sık sık bahsedildiğini duymuştum. Bugün yemekte bunu sordum, o da şu cevabı verdi.

"Aslında," dedi, "hepsi Schiller'in kendi çalışması. Biz çok yakın bir dostluk ilişkisi içinde yaşadığımızdan, Schiller bana sadece planını anlatıp, benimle ayrıntılı bir şekilde konuşmakla kalmaz, aynı zamanda her gün gelişen anlatıları da aktarır, benim sözlerimi dinleyip kullanırdı, bu şekilde bir katkım söz konusu olmuş olabilir. Kapüsen vaazı için ona Abraham a Sancta Clara'nın söylevlerini gönderdim, o vaazı büyük zekâsını kullanarak bu söylevlerden toparladı.

İki dize dışında bazı bölümleri benim yazdığım gibi bir şeyi anımsamıyorum:

> *Bir başkasının hançerlediği bir yüzbaşı,*
>
> *Bana bir çift uğurlu zar bıraktı.*[221]

Köylünün bu hileli zarları nasıl elde ettiğini göstermek için, kendi elimle bu dizeleri elyazmasına ekledim. Schiller bunu düşünmemişti, cesur tavrıyla nasıl olduğunu bilmeden köylüye zarları öylesine vermekle

yetinmiş. Daha önce de söylediğim gibi, bir şeyi ayrıntılarıyla gerekçelendirmek onun tarzı değildi, belki de oyunlarının büyük tiyatro başarısı bundan kaynaklanıyordu."

Pazar, 29 Mayıs 1831

Goethe bana, yaptığı ufak bir hatadan ötürü bir türlü kendini affetmeyen bir delikanlıdan söz etti.

"Bunun farkına varmak hiç hoşuma gitmedi," dedi, "çünkü böyle bir şey insanın çok fazla vicdanlı olmasından kaynaklanıyor, bu da insanın kendi etik benliğini öyle yüceltiyor ki, hiçbir şeyi hoş göremez oluyorsunuz. Böylesi bir vicdan, büyük bir uğraşı ile dengelenmezse, hasta ruhlu insanlar ortaya çıkar."

Bugünlerde bana yavru ötleğenlerin bulunduğu bir yuva getirdiler, anne kuş ile beraber ökse ile yakalanmıştı. Yavrularını doyurmak için sadece odanın içinde oraya buraya uçmakla yetinmiyordu, kuşun pencereden özgür bırakıldığında da tekrar yavrularına geri dönmesine hayran oldum. Böyle bir tehlikeyi ve tutukluluk halini hiçe sayan anne-baba sevgisi, beni derinden etkiledi, bu konuyla ilgili şaşkınlığımdan bahsettim bugün Goethe'ye. "Çılgınsınız!" diye gülümseyerek anlamlı bir şekilde karşılık verdi, "Tanrı'ya inancınız olsaydı, şaşırmazdınız.

Ona yaraşır içindeki dünyayı sarsmak,

Doğayı kendinde, kendini doğada barındırmak,

İçinde yaşayan, üreten, var olan ne varsa,

Gücünün ve ruhunun yokluğunu hissetmez asla.[222]

Tanrı, kuşa yavruları için her şeyi yapabilecek bu içgüdüyü bağışlamasaydı ve bu durum tüm doğadaki bütün canlılar için söz konusu olmasaydı, dünya var olamazdı! İşte tanrısal güç her yanda mevcut ve sonsuz sevgi her yanda varlığını duyumsatıyor."

Geçenlerde genç bir heykeltıraş Goethe'ye meme emen danasıyla Myron'un ineğinin heykelini gönderdiğinde de Goethe buna yakın şeyler söylemişti. "İşte," demişti, "çok yüce bir konu var elimizde; dünyayı ayakta tutan, tüm doğa için geçerli olup, onun yaşamasını sağlayan ilke, güzel bir

sembolle karşımızda duruyor. Bu ve bunun gibi eserleri ben Tanrı'nın her yanda var olduğuna dair gerçek simgeler olarak görüyorum."

Pazartesi, 6 Haziran 1831

Goethe bana *Faust*'un beşinci perdesinin bugüne kadar yazılmamış olan başlangıcını gösterdi Philemon ve Baucis'in kulübesi yanmaktadır, Faust geceleyin[223] sarayının balkonunda durmuş, hafif bir esintinin ona kadar ulaştırdığı dumanı koklamaktadır; buraya kadar okudum.

"Philemon ve Baucis isimleri," dedim, "beni Frigya sahillerine götürüp, o meşhur antik dönemdeki çifti aklıma getirdi; ama bizim sahnemiz, bu çağda ve Hıristiyan topraklarında geçiyor."

"Benim Philemon ve Baucis'imin," dedi Goethe, "antikçağın meşhur çifti ve onlarla ilgili efsane ile bir alakası yok. Bu çifte onların isimlerini vermemin nedeni, karakterleri bu sayede öne çıkartmak. Bunlar benzer şahıslar ve benzer durumlar, böyle olunca aynı isimler çok uygun düştü."

Sonra Faust hakkında konuştuk, hoşnutsuzluk onun karakterinin kalıtsal yönüydü, yaşlılığında bile yakasını bırakmadı, dünyanın bin bir türlü hazinesinin arasında, kendisinin yarattığı yepyeni bir âlemde sahip olmak istediği birkaç ıhlamur ağacının, bir kulübenin ve bir küçük çanın özlemini duyuyordu. Bu konuda o, Naboth'un üzüm bağına sahip olmazsa, hiçbir şeyinin olmadığını zanneden İsrail Kralı Ahab'a[224] çok benziyor.

"Beşinci perdede ortaya çıkan Faust," dedi Goethe daha sonra, "benim planıma göre yüz yaşında olacak, bunu bir şekilde vurgulamam doğru olur mu bilemiyorum."

Sonra sonuç bölümü hakkında konuştuk, Goethe aşağıdaki dizelerin yazılı olduğu bölüme dikkatimi çekti;

Ruhlar âleminin soylu üyesi
Kötünün elinden kurtuldu:
Durmadan uğraşıp didineni,
Biz kurtarabiliriz,
Hele de yukarının sevgisini

Kazanmışsa bir kez,
Mutlu bir grup tarafından
İçtenlikle karşılanacak.[225]

"Bu dizelerde," dedi, "Faust'un kurtuluşu ile ilgili anahtar yatıyor. Faust'un içinde son ana kadar her zaman yüce ve somut bir faaliyet ve yukarıdan yardımına koşan sonsuz sevgi var. Bu bizim dinsel tasavvurlarımızla tümüyle uyum içinde bir görüş, bu görüşün ışığında biz sadece kendi gücümüzle değil, aynı zamanda buna dahil olan Tanrı'nın lütfuyla da mutlu oluyoruz.

Ayrıca edebi projelerime, Hıristiyan kilisesinin keskin özelliklerle anlatılan figürleri ve tasarımları sayesinde yumuşak hatlı bir biçim ve sağlam bir yapı kazandırmamış olsaydım, kurtarılmış ruh ile göğe çıkılan sonuç bölümünü yazmanın çok zor olduğunu, böylesine gerçeküstü sezgilerle hissedilmeyecek konular içinde kendimi kolayca bir belirsizlik ortamında yitirdiğimi görürdünüz."

Goethe hâlâ eksik olan dördüncü perdeyi, daha sonraki haftalar içinde tamamladı, Ağustos ayında *Faust*'un ikinci bölümü dosyalanmış ve tümüyle bitmiş olarak elimizdeydi artık. O kadar uzun süre peşinden koştuğu bu hedefe ulaşmış olmak Goethe'yi çok sevindirmişti. "Bundan sonraki yaşamımı," dedi, "artık salt bir armağan olarak görebilirim, şimdi bir şeyler yazmışım ya da yazmamışım hiç fark etmez."

Çarşamba, 21 Aralık 1831

Goethe ile yemekte. Onun *Renk Kuramı*'nın pek yankı uyandırmamasının neden kaynaklandığı üzerine konuştuk. "Onu başkalarına anlatmak çok zor," dedi, "sizin de bildiğiniz gibi sadece okuyup öğrenmekle kalınmaması, uygulanması da gerekiyor, zorluk bu noktada ortaya çıkıyor. Edebiyatın ve resim sanatının kuralları belli bir yere kadar anlatılabilir, ama iyi bir şair ya da ressam olmak başkasına aktarılamayacak bir dehayı gerektirir. Basit bir ilk olguyu ele alırsak, onun sahip olduğu büyük önemi hissetmek ve onu ortaya koymak, birçok şeyi tüm boyutlarıyla gören üretken bir zekâ ister, bu da çok mükemmel insanlarda bulunan çok nadir bir yetenektir.

Ayrıca bu da her şey demek değildir. Çünkü bütün kuralları bilen ve eksiksiz bir dehaya sahip olan biri henüz ressam sayılmaz, ancak devamlı çalışmayla o mertebeye ulaşabilir, renk kuramında da insanın yasaları bilmesi, yeterli zekâya sahip olması yetmez, genellikle çok gizemli olgularla, bu olguların türevleri ve aralarındaki bağıntılarla sürekli olarak tek tek ilgilenmesi gerekir.

Örneğin genel olarak yeşil rengin, mavi ve sarı rengin karışımından oluştuğunu gayet iyi biliriz; ta ki biri çıkıp gökkuşağının yeşilini veya yaprağın yeşilini veya deniz suyunun yeşilini kavradığını söyleyinceye kadar, böyle bir şey renk âlemini çok kapsamlı bir şekilde bilmeyi ve bundan ortaya çıkacak görüş zenginliğini gerekli kılar, oysa kimse şimdiye dek bu konuma gelmiş değil."

Yemekten sonra Poussin'ın birkaç peyzajına baktık. "Ressamın kuvvetli ışık yansıttığı şu bölümler," dedi Goethe bu vesile ile, "resmi yaparken ayrıntılara fırsat vermez; bu nedenle su, kayalar, kıraç toprak ve binalar böylesi bir ışık altında en uygun konulardır. Ressam, resim yaparken büyük ayrıntı gerektiren konuları işleyeceği zaman, bu kadar güçlü bir ışık kullanma yoluna gitmez."

"Bir manzara ressamının," dedi Goethe daha sonra, "derin bilgisi olmalıdır. Perspektif, mimarlık, insan ve hayvan anatomisine dair bilgilere sahip olması yetmez, aynı zamanda botanik ve mineraloji konularıyla da ilgilenmiş olması gerekir. Böyle biri, ilk olarak bitkilerin ve ağaçların tipik yönünü, ikinci olarak da farklı dağ türlerinin özelliklerini doğru düzgün ifade etmeyi bilir. Elbette bu, o kişinin bir mineraloji uzmanı olması gerektiği anlamına gelmiyor, öncelikle resmedeceği şey kireç, kil ya da kumtaşından oluşan dağlarla mı ilgili, bunu bilmeli, bir de açık havaya maruz kalan bu dağların zamanla ne şekil aldıklarını, üzerinde yetişen ya da yetişmeyen ağaç çeşitlerini bilmesi gerekir."

Daha sonra Goethe bana Hermann von Schwanefeld'in[226] birkaç peyzajını gösterdi, o arada bu önemli insanın şahsiyeti ve kişiliği hakkında çeşitli şeyler anlattı.

"Onda hiç kimsede olmayan," dedi, "tutkuya dönüşmüş sanat ve sanata dönüşmüş tutku var. Doğaya karşı derin bir sevgi besliyor, resimlerine baktığımızda bize tanrısal bir huzurdan söz eder gibi. Hollanda'da doğmuş,

Roma'da Claude Lorrain'in yanında eğitim almış, bu usta sayesinde kendini mükemmel bir şekilde yetiştirmiş ve kendine özgü güzel yanlarını olabildiğince özgür bir şekilde geliştirmiş."

Bunun üzerine Hermann von Schwanefeld hakkında neler söylenmiş diye görmek için bir sanatçı ansiklopedisine baktık, kitapta onun ustasının düzeyine ulaşmamış olduğu yazılıydı. "Kaçıklar!" dedi Goethe, "Schwanefeld, Claude Lorrain'den farklı biriydi, bu da onun daha iyi olduğu anlamını taşımıyor. Yaşamımızla ilgili biyografi yazarlarımızın ve ansiklopedi yazarlarımızın söylediklerinden başka bir şey elimizde olmasaydı, yaptığımız iş, iş olmaktan çıkardı ve her bakımdan hiç uğraş vermeye değmezdi."

Bu yılın sonunda ve önümüzdeki yılın başlarında Goethe kendini, tümüyle sevdiği çalışmalara, doğa bilimi ile ilgili çalışmalara verdi, bir yandan Boisserée'nin teşviki üzerine, gökkuşağına ilişkin yasaların bir esasa dayandırılması üzerine ve özellikle Cuvier ve Saint-Hilaire arasındaki tartışmaya duyduğu ilgiden dolayı, bitkiler ve hayvanlar âleminin başkalaşımı ile ilgili konular üzerine çalıştı. Diğer yandan benimle birlikte *Renk Kuramı*'nın tarihsel bölümünü de redakte etti, aynı şekilde renklerin karışımı ile ilgili bölüme çok severek katıldı, onun isteği üzerine bu bölümü, kuram içeren kitaba almak için bir çalışma yaptım.

Bu zaman zarfında da çeşitli konularda ilginç sohbetler ve onun dâhiyane sözleri eksik olmadı. Ama her gün onu karşımda güçlü kuvvetli ve zinde görmek, bunun hep böyle gideceğini zannetmeme yol açtı, sözlerini değerlendirmek konusunda duyarsız kaldım, bu durumun farkına vardığımda artık çok geçti ve ben 22 Mart 1832 günü binlerce soylu insan gibi onun yeri doldurulamaz yokluğu için gözyaşı döktüm.

Aşağıda yazdıklarımı, olayın üstünden fazla zaman geçmeden tazeliğini koruyan anılarımdan toparladım.

1832

Mart ayının ilk günleri, 1832

Goethe yemekte, Baron Karl von Spiegel'in kendisini ziyaret ettiğini, ondan anlatılamayacak kadar çok hoşlandığını anlattı. "Çok sevimli genç bir adam," dedi Goethe, "duruşunda, tavırlarında öyle bir şey var ki, onun soylu biri olduğunu hemen anlıyorsunuz. Büyük bir zekâyı nasıl gizleyemezseniz, o da kökenini aynı şekilde saklayamıyor. Çünkü köken ve zekâ kişiye öyle damgasını vurur ki, ikisine de bir kez sahip oldunuz mu, ne kadar belli etmemeye çalışırsanız çalışın boşuna. Bunlar, yüceliğini hissedemezseniz, yanına yaklaşamadığınız güzelliğe benzeyen güçlerdir."

Birkaç gün sonra

Yunanlıların trajik yazgı düşüncesiydi sohbet konumuz.

"Böyle şeyler," dedi Goethe, "bizim şimdiki düşünce tarzımıza artık uygun düşmüyor, eskide kalmış ve bizim dinsel tasarımlarımızla tümüyle bir çelişki içinde. Eğer çağdaş bir yazar böylesine eski düşünceleri esas alarak bir oyun yazarsa, bu her zaman bir tür yapaylık olarak hissettirir kendini. Bu, artık çoktan modası geçmiş, Romalıların togası gibi bize yakışmayan bir giysidir.

Biz bu çağın insanları, şimdi Napoléon gibi düşünecek olursak daha iyi olur: Politika yazgıdır.[227] Ama çağdaş edebiyatçılarımızın, politika edebiyattır ya da politika edebiyatçılar için uygun bir konudur gibi sözlerinden kendimizi uzak tutmalıyız. İngiliz şairi Thomson mevsimler üzerine güzel bir şiir yazmıştı, ama özgürlük üzerine yazdığı şiir çok kötüydü, bu yazarın şair yanının noksanlığından değil, konunun şiirsel yanının zafiyetinden kaynaklanıyordu.

Aynı şekilde bir şair politik açıdan etkin olmak istiyorsa, kendini bir partiye adamalıdır, bunu yaptığında şair olarak bir hiç olur; özgür ruhuna, sınırsız bakış açısına elveda demesi, bunun tersine dar görüşlülük ve kör nefret kasketini kafasına geçirmesi gerekir.

İnsan ve yurttaş olarak şair yurdunu sevmelidir, ama edebi güçlerinin ve edebi başarısının yurdu, özel bir bölge ya da özel bir ülkeye bağlı olmayan, bulduğu yerde alıp biçimlendirdiği iyi, soylu ve güzel olan her şeydir. Bu konuda o bir kartala benzer, keskin gözlerle ülkelerin üzerinde süzülür, o arada üzerine çöreklendiği tavşanın Prusya'da mı, yoksa Saksonya'da mı koşuşturduğu onun için hiç fark etmez.

Yurdunu sevmek ne demek, yurtsever olarak etkin olmak ne demek? Eğer bir yazar yaşamı boyunca önyargılarla mücadele etmek ve dar görüşleri bertaraf etmek, halkının tinsel yapısını açıklamak, zevkini, duygu ve düşünce tarzını geliştirmek için uğraşmışsa, başka ne yapması gerekir? Yurtsever olarak başka nasıl etkin olabilir? Bir yazardan böyle yakışıksız ve uygunsuz taleplerde bulunmak, bir alay kumandanından şunu istemeye benziyor: Gerçek yurtsever olması için politik yeniliklere katılsın ve asıl mesleğini bu nedenle ihmal etsin. Bir alay kumandanının yurdu onun alayıdır, kendini ilgilendirenler dışında politik konularla hiç meşgul olmadığı takdirde mükemmel bir yurtsever olabilir, anayurdu bir gün tehlike karşısında bulunursa, taburları başarılarını kanıtlasın diye ona düşen şey, tüm bilincini ve tüm ilgisini emrine verilmiş olan taburlara yöneltmek, onları adamakıllı bir şekilde talim ve terbiyeden geçirip, iyi bir disiplin ve düzen içinde tutmaktır.

Ben baştan savma iş yapmaktan, günahtan korktuğum kadar korkarım, özellikle de binlerce, milyonlarca insana felaket getiren devlet işlerindeki baştan savma işlerden.

Hakkımda yazılan şeylerle çok az ilgilendiğimi biliyorsunuz, ama tabii ki her şey benim kulağıma geliyor, politik saflarda yer almayı küçümsediğimden dolayı, ki bunun için yaşamım boyunca büyük çaba harcadım, yapmış olduğum her şeyin bazı insanların gözünde hiçbir değerinin olmadığını biliyorum. O insanlarca beğenilmek için bir jakoben kulübüne üye olmam, cinayet ve kan akıtma vaazları vermem gerekirdi! Aptalca bir şeye karşı kendimi savunayım derken, aptal durumuna düşmemek için, bu sevimsiz konu hakkında tek sözcük dahi etmek istemiyorum."

Goethe aynı şekilde başkaları tarafından takdirle karşılanan Uhland'ın politik konumunu da eleştirdi. "Dikkatli olun," dedi, "politikacı kimliği şair kimliğini tüketir. Sosyal sınıfların sözcüsü olmak ve sıradan kavgalar ve

telaş içinde yaşamak bir şairin hassas yapısına uygun düşmez. Şairin şiir yazacak hali kalmaz, bu da bir ölçüde üzücü bir şey. Schwaben'de sınıfların sözcüsü olabilecek yeterince eğitimden geçmiş, iyi fikirlere sahip, başarılı ve ağzı laf yapan birçok adam var, ama orada Uhland düzeyinde bir tek şair var."

Goethe'nin konuksever bir şekilde evinde ağırladığı son yabancı, Bayan von Arnim'in büyük oğluydu[228]; en son yazdığı şey, bu genç adamın anı defterine yazdığı birkaç dize oldu.

Goethe'nin öldüğü günün ertesi sabahı onun dünyevi varlığını bir kez daha görmek için içimde büyük bir özlem doğdu. Sadık uşağı Friedrich beni onun bulunduğu odaya götürdü. Sırtüstü yatıyordu, uyuyan biri gibiydi; yüce ve soylu yüz hatlarında derin bir huzur ve kararlılık egemendi. Güçlü alnı hâlâ daha düşünceler barındırıyor gibiydi. Saçlarından bir tutam almak geçti içimden, ama ona duyduğum derin saygı, saçını kesmemi engelledi. Bedeni çıplak olarak beyaz bir çarşafa sarılmıştı, mümkün olduğu kadar bozulmaması için yanına büyük buz parçaları koyulmuştu. Friedrich örtüyü açtı, uzuvlarının tanrısal görkemi beni şaşırttı. Göğsü çok güçlü, geniş ve kabarıktı; Kolları ve bacakları dolgun ve hafif kaslıydı; ayakları zarif ve çok düzgün bir biçime sahipti; tüm vücudunda ne şişmanlıktan, ne de zafiyet ve çökmüşlükten eser vardı. Mükemmel bir insan muhteşem güzelliği ile önümdeydi, bu durum karşısında duyduğum hayranlık, ölümsüz ruhun böyle bir varlığı terk ettiği anları bana unutturmuştu. Elimi kalbinin üzerine koydum, her yanda derin bir sessizlik vardı, belli etmemeye çalıştığım gözyaşlarımı özgür bırakmak için başımı öne doğru eğdim.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Önsöz

Uzun zamandır söz vermiş olduğum gibi bu konuşmaların üçüncü bölümünü nihayet elime aldığımda, büyük engelleri aştıktan sonra hissedilen tatlı bir sevinç kapladı içimi.

Durumum kolay değildi. O gün esmekte olan rüzgarla yelken açamayıp, yelken açabilmek için büyük bir sabırla haftalarca, aylarca yıllar önceki o uygun rüzgarı bekleyen bir denizciden farkım yoktu. İlk iki bölümü yazarken çok mutlu olmuştum, uygun rüzgarla yol alabilmiştim, çünkü o zamanlar henüz konuştuğumuz şeylerin tınısı kulaklarımdaydı, o muhteşem insanla sürekli görüşebilme olanağının heyecanımı ayakta tutması, beni uçarcasına hedefe ulaştıran bir şeydi.

Oysa şimdi, o sesi duymayalı yıllar oldu, onunla yüz yüze görüşme şansım çok gerilerde kaldı ve ben gereken heyecanı, ancak bana bahşedilmiş saatlerde bulabildim, bunun için de iç dünyama dalıp geçmişi kolayca anımsayabileceğim bir derinlikten tekrar canlı renklerine kavuşturmam gerekti, böylece geçmiş gözlerimin önünde canlanmaya başladı, önemli düşünceler ve önemli karakter özellikleri, tıpkı uzaklarda olan, ama gün ortasında güneşin vurmasıyla daha yakındaymış hissi veren dağlar gibi belirginleşti.

Böylece önemli şeylerden duyduğum mutluluk beni heyecanlandırmaya yetti; sözlü ifadelerin ve düşüncelerin akışındaki ayrıntılar, sanki dün yaşamışım gibi yeniden tazeliğine kavuştu. Yaşayan Goethe yine buradaydı; yeniden onun hiç kimseninkine benzemeyen sesinin özel tınısını duyuyordum. Akşamları onu yeniden siyah frakını giymiş, yıldız madalyasını takmış halde, odalarının aydınlık ışığında insanlarla şakalaşıp gülerken, neşeli konuşmalar yaparken görüyordum. Sonra bir başka gün, güzel bir havada kahverengi ceketi, kumaş mavi kasketi, dizlerinin üzerine örttüğü açık gri paltosu ile arabada yanımda oluyordu. Yüzü pırıl pırıl, esmer, sağlıklı bir görünümdeydi; özgür doğaya doğru yaptığı derin konuşmalar, arabanın sesini bastırıyordu. Veya akşamları kendimi yine onun çalışma odasında sakin mum ışığında buluyordum, o da masada karşımda beyaz flanel ropdöşambrı ile, güzel geçirilmiş bir günün ardından hissedilen ruh haline uygun yumuşak bir tavırla oturuyor oluyordu. Önemli

ve değerli konular hakkında konuşuyorduk, kendi yapısında var olan soylu tarafları bana yansıtıyordu; ruhumu ateşleyen onun ruhuydu. Aramızda içten gelen bir uyum vardı; masanın karşı tarafından elini bana uzatıyor, ben de onun elini sıkıyordum. Sonra yanımda duran dolu bir bardağı elime alıyordum, bakışlarım şarap dolu bardağın üzerinden onun gözleriyle buluşurken, tek kelime etmeden onun sağlığına içiyordum.

Yine bütün enerjimle sohbet etmek üzere karşısındaydım, sözleri eskisi gibi kulaklarımda çınlıyordu.

Ama genellikle, normal yaşamın akışı içinde, sevdiğimiz biri öldükten sonra, günlük meşgaleler arasında çoğunlukla haftalar ya da aylar boyunca onu zaman zaman anımsarız, çoktan yaşama veda etmiş sevdiğimiz insanı hatırladığımız sessiz anlarda daldığımız derinlikte, onun tüm canlılığı ile yeniden hayat bulduğunu zannederiz, bu anlar nadir bulunan güzel anlardır, işte ben de Goethe ile aynı şeyleri yaşadım.

Çoğunlukla aylar geçiyor, günlük yaşamın işleri arasında ruhum ona uzak kalıyor, o da ruhuma avuntu olabilecek tek bir söz etmiyordu. Yeniden haftalar, aylar boyunca içimde en ufak bir filizlenme ya da çiçeklenme olmadan verimsiz bir dönem başlıyordu. Böylesi işe yaramayan zamanların büyük bir sabırla boş boş geçmesini bekliyordum, çünkü böyle durumlarda yazılan şeyler hiçbir değer taşımayabilirdi. Goethe'nin duygu ve düşüncelerine layıkıyla yer bulup, onları aktarabilmem için, geçmişin tüm canlılığı ile gözlerimin önünde canlanması, benim iç dünyamın da tinsel bir güç ve duyarlı bir hazla donanması gerekiyordu, bu anları beklemekten başka bir şey kalmıyordu bana. Çünkü anlatacağım kahramana yüceliğinden bir şey kaybettirmemem gerekiyordu. Gerçeğe sadık kalmam için, onun ruhunun tüm yumuşaklığı ile, düşüncelerinin tüm netliği ve gücü ile, yüce şahsiyetinin bilinen saygınlığı ile sergilenmesi gerekiyordu, bu da hiç kolay bir şey değildi!

Benim onunla olan yakınlığımın kendine özgü ve hassas bir yanı vardı. Bu usta ile çırak, baba ile oğul, çok bilgili biri ile bilgi peşinde koşan biri arasındaki ilişkiye benzer bir ilişkiydi. Beni kendi çevresine soktu, varlıklı bir yaşamın maddi manevi zevklerini tatmamı sağladı. Onu bazen akşam saatlerinde yaptığım ziyaretlerde görürdüm, bazen de her gün öğle saatlerinde ya kalabalık bir grupla ya da onunla baş başa yemekte görüşme şansına sahip olurdum.

Onun sohbeti de yapıtları gibi çok zengindi. Zaman zaman aynı kişi, zaman zaman da bir başkası olurdu. Bazen çok önemli bir fikir onu hâkimiyeti altına alır, sözler ağzından kendiliğinden, hiç tükenmeyecekmiş gibi dökülürdü. Sözleri bahar mevsimindeki bir bahçeye benzerdi genellikle, bütün bitkiler çiçeğe dururdu, ama siz her tarafa yayılan pırıltının gözünüzü kamaştırması nedeniyle bir demet çiçek toplamayı akıl edemezdiniz bir türlü. Oysa bazı zamanlarda sanki ruhuna bir sis perdesi inmiş gibi suskun ve sessiz olurdu; evet öyle günler olurdu ki, don yemiş, kırağı düşmüş, kar yağmış tarlalarda kuvvetli bir rüzgar esiyor sanırdınız. Bir sonraki görüşmenizde onun, ormanın tüm şarkıcılarının çalılıklar ve ağaçlardan bize sevinçle seslendiği, guguk kuşunun masmavi gökyüzünde öttüğü, çiçekli çayırlar arasından derenin şırıl şırıl aktığı neşeli bir yaz gününe benzediğini görürdünüz. Böyle olunca onu dinlemek bir zevk olurdu; o zaman "etrafına neşe saçar", sözleri insanın içini açardı.

Kış ve yaz, yaşlılık ve gençlik onda sonsuz bir çatışma ve değişim içinde mevcuttu; yetmişli yaşlarından seksenli yaşlarına kadar genç tarafının durmadan yükselişe geçmesi, bahsettiğim sonbahar ve kışa benzer günlerinin çok nadir görülmesi, insanda hayranlık uyandırırdı.

Çok güçlü bir iradeye sahipti, evet, bu onun doğasında olan, kendine özgü, muhteşem bir özellikti. İradeli olduğu kadar çok olgun bir kişiliğe sahip olması, yazdığı konulara hâkim olmasını ve her bir yapıtına beğendiğimiz bir mükemmellik katmasını sağlardı. Bazı yazılarında olduğu gibi, bazı sözel anlatımlarında da işte bu özelliği nedeniyle genellikle sözlerine değer verilir, ona çok saygı duyulurdu. Mutlu anlarda olağanüstü bir gücün ona hâkimiyet kurması ile özdenetimini kaybeder, sohbeti gençlerde olduğu gibi gemlenemez bir coşkuya bürünürdü, tıpkı yükseklerden akan bir çağlayan gibi. Böylesi anlarda o zengin ruhundaki en güzel ve en önemli şeyleri ifade ederdi ve böyle anlarda konuşurken söylediklerinin, yazdıklarından ve bastırdıklarından daha iyi olduğunu söyleyen eski arkadaşlarının ne demek istedikleri daha iyi anlaşılırdı. Marmontel von Diderot[229] da, onu yazılarından tanıyanların yarım tanıdığını, sohbet sırasında coşkuya kapıldığı zamanlar eşsiz ve olağanüstü olduğunu söylemişti.

Konuşmalarımız sırasında, o mutlu anlarda bazı şeyleri saptamayı başardığımı umuyorum, bazı bölümlerdeki Goethe'nin kişiliğinin çift yönlü

yansımasının, hem bana, hem de genç dostuna karşı sergilediği tutumun, bu kitaba epeyce katkısı olabilir diye düşünüyorum.

Liberal cumhuriyetçi biri olan Cenevreli Bay Soret 1822 yılında grandük ailesinin veliaht prensi için eğitim şefi olarak Weimar'da görevlendirilmişti, o zamandan Goethe'nin ölümüne kadar Goethe ile çok yakın bir dostluğu oldu. Goethe'nin evinde sık sık yemekte konuk olarak bulundu, akşamları verilen partilerde de insanların sıkça görmekten hoşlandığı bir konuktu. Ayrıca doğa bilimleri ile ilgili bilgileri, ona başka alanlarla ilgili bağlantılar sundu. Soret değerli bir mineralog olarak Goethe'nin kristallerini sınıflandırdı, botanikle ilgili bilgileri de Goethe'nin *Bitkilerin Başkalaşımı* adlı yapıtını Fransızca'ya çevirmesini ve böylece o önemli yazının daha çok okuyucu tarafından okunmasını sağladı. Ayrıca saraydaki işi nedeniyle de sık sık Goethe'yle görüşmesi gerekirdi, bazen Goethe'ye gelen prense eşlik ederdi, bazen de majesteleri grandük ve grandüşesin görevlendirmesiyle Goethe'yi ziyaret için bir gerekçesi olurdu.

Bay Soret bu tür kişisel temaslarını genellikle güncesine not etmişti, birkaç yıl önce güncesinden yapılmış seçmeleri içeren, fazla kalın olmayan el yazmasını bana verme inceliğini gösterdi, içlerinden en iyi ve ilginç bulduklarımı, tarihsel sıraya göre üçüncü bölümün anlatı dokusuna katmama izin verdi.

Fransızca olarak kaleme alınmış bu notlar, bu kitabın yazarının işinin çok olduğu, zaman sıkıntısı çektiği günlerin ona izin verdiği ölçüde, bazen ayrıntılı, bazen de oldukça yüzeysel ve bağlantısızdı. Yine de elyazmasının tümünde, Goethe ile benim aramda tekrar tekrar ve ayrıntılı bir biçimde konuşulmamış tek bir konu bile yoktu, bundan dolayı benin güncelerim, Soret'nin yazdıklarını tamamlanmaya, ondaki boşlukları doldurmaya, genellikle ima yoluyla ifade edilmiş şeyleri yeterince geliştirerek anlatmaya çok uygundu. Özellikle ilk iki yılda söz konusu olan, Soret'nin elyazmasına dayanan ya da ağırlıklı olarak onun notlarının kullanıldığı konuşmalar, o günün tarihi üzerindeki * işareti ile belirtilmiştir, bu tümünü benim yazdığım konuşmaları, yani küçük bir bölümü hariç 1824-1829 yılları arasındaki konuşmaları ve 1830, 1831, 1832 yıllarını içeren konuşmaları, onun konuşmalarından ayırt etmek için yapılmıştır.

Bu sevgi ile yazılmış kapsamlı üçüncü bölümün, ilk iki bölümün payına düşen büyük ilgiden yoksun kalmamasını dilemekten başka bir şey eklemek

istemiyorum.

Weimar, 21 Aralık 1847

Üçüncü Bölüm

Konuşmalar

1822-1832

1822

Cumartesi, 21 Eylül 1822*

Bu akşam Saray Danışmanı Meyer'le Goethe'deydik. Sohbet daha çok mineraloji, kimya ve fizik etrafında döndü. Işığın kutuplaşması ile ilgili olgular onu özellikle ilgilendiriyordu. Bana çeşitli düzenekler gösterdi, birçoğunu kendi bilgilerine göre kurmuştu, benimle birkaç deney yapmak istediğini söyledi.

Goethe sohbet sırasında konuştukça açıldı, açıldıkça anlatma isteği ile doldu. Yanında bir saatten fazla kaldım, ayrılırken bana çok güzel şeyler söyledi.

Goethe'nin dış görünüm olarak hâlâ yakışıklı olduğu söylenebilir, alnı ve gözleri özellikle soylu bir ifadeye sahip. Boylu boslu, sağlıklı ve öyle çevik bir görünümü var ki, nasıl olup da yıllar önce insanların ve saray mensuplarının arasına katılmak için çok yaşlı olduğunu söyleyebildiğini bir türlü anlayamıyorsunuz.

Salı, 24 Eylül 1822*

Meyer, Goethe'nin oğlu, gelini, doktoru Saray Danışmanı Rehbein ile birlikte akşamı Goethe'de geçirdik. Goethe bugün özellikle hareketliydi. Bana Stuttgart'tan gelen muhteşem litografları gösterdi, bu türden bu kadar mükemmelini şimdiye kadar hiç görmemiştim. Sonra bilimsel konularla ilgili şeylerden, özellikle de kimya alanındaki gelişmelerden bahsettik. Goethe'yi öncelikle ilgilendiren iyot ve klordu; kimya biliminde yapılan yeni keşifler, onu çok ani olarak şaşırtmış gibi bu maddelerden hayretle söz etti. Bir miktar iyot getirtti, iyot mum alevinde gözlerimizin önünde uçtu, o arada Goethe kendi renk kuramıyla ilgili kanunun hoş bir kanıtı olarak, bizi mor renkli buğuya hayran bırakma fırsatını da değerlendirdi.

Salı, 1 Ekim 1822*

Goethe'de bir akşam partisindeydim. Gelenler arasında Bay Şansölye von Müller'i, Başkan Peucher'i, Dr. Stephan Schütze'yi ve Devlet Danışmanı Schmidt'i gördüm. Schmidt, Beethoven'ın birkaç sonatını nadir denecek

mükemmellikte çaldı. Gençliğin verdiği neşeyi, sevimli doğallığı ve büyük zekâsı ile birleştirmeyi bilen gelini ile Goethe'nin yaptığı sohbet de bana çok zevk verdi.

Perşembe, 10 Ekim 1822*

Goethe'de verilen bir akşam partisinde Göttingenli meşhur Blumenbach'la beraberdik. Blumenbach yaşlı biri, ama canlı ve neşeli bir havası var; gençliğin tüm canlılığını korumayı bilmiş. Davranışları insana bir bilginle karşı karşıya olduğu izlenimini vermiyor. Dostluğu rahat ve huzurlu; formalitelerle uğraşmıyor, onun yanında kendinizi çok rahat hissediyorsunuz. Onunla tanışmak benim için hem ilginç, hem de sevindirici oldu.

Salı, 5 Kasım 1822*

Goethe'de akşam partisi. Ressam Kolbe de gelenler arasındaydı. Bize onun mükemmel yapılmış büyük bir yağlıboya tablosu gösterildi, Tiziano'nun Dresden Galerisi'ndeki *Venüs* adlı tablosunun bir kopyası idi.

Bay von Eschwege'yi ve ünlü Hummel'i de bu akşam Goethe'de gördüm. Hummel bir saate yakın piyanoda doğaçlama yaptı, onu dinlememişseniz eğer, gücünü ve yeteneğini hayal etmeniz olanaksız. Sohbetini sade ve doğal buldum, bu kadar ünlü bir virtüözden beklenmeyecek ölçüde alçakgönüllüydü.

Salı, 3 Aralık 1822*

Goethe'de bir akşam partisindeydik. Gelenler arasında Riemer, Coudray, Meyer, Goethe'nin oğlu ve Bayan von Goethe vardı.

Jena'daki üniversite öğrencileri isyan çıkartmışlardı; onları sakinleştirmek için bir bölük asker oraya gönderilmişti. Riemer, öğrencilere yasaklanan, isyanın çıkmasına yol açan ya da bahane oluşturan bir dizi şarkının sözlerini okudu. Şarkıların özellikle çok başarılı olması nedeniyle okuma sırasında hepsi büyük alkış aldı; Goethe şarkıları beğendi ve sakin bir zamanda onları inceleyeceğini söyledi.

Bir süre gravürlere ve değerli kitaplara baktıktan sonra, Goethe *Charon* başlıklı şiiri okuyarak bizi mutlu etti. Goethe'nin şiiri okurken gösterdiği net, belirgin ve enerjik tarzına hayran kaldım. Ben hiç böyle güzel okuma duymamıştım. O ne ateş! O ne bakışlar! O ne inişli çıkışlı gürleyiş, sonra yeniden yumuşak ve tatlı bir ifade! Bazı bölümlerde içinde bulunduğumuz küçük mekâna göre biraz fazla güç sarf etmişti belki, ama keşke böyle olmasa diyebileceğimiz hiçbir şey yoktu okuyuşunda.

Goethe edebiyata, kendi yapıtlarına ve Bayan von Staël'e değindi. Goethe şu sıralarda Euripides'in *Phaethon* başlıklı fragmanlarının çevirisi ve bu fragmanların derlenmesi ile uğraşıyordu. Bu işe bir yıl önce başlamış, çalışmayı bugünlerde yeniden eline almıştı.

Perşembe, 5 Aralık 1822*

Bu akşam Goethe'de, sahnelenmeye hazırlanan bir operanın birinci perdesinin provasını dinledim: Eberwein'ın *Der Graf von Gleichen*'ı (Kont von Gleichen). Goethe tiyatro müdürlüğünü bıraktığından beri, ilk kez bu kadar çok opera sanatçısını kendi evinde görüyormuş. Bay Eberwein aryaları yönetti. Solo bölümler operanın çalışanları tarafından söylenirken, korolara Goethe'nin tanıdık çevresinden birkaç bayan da eşlik etti. Bazı bölümler, özellikle dört sesli kanon oldukça ilgimi çekti.

Salı, 17 Aralık 1822*

Akaşamüstü Goethe'deydim. Çok neşeliydi, çocukların babalarının aptallıklarını yinelemedikleri konusuna çok zekice değindi. Tuz kaynaklarının bulunması için yapılan araştırmaların onu yakından ilgilendirdiği belliydi. Bazı işletmecilerin aptallıklarını eleştiriyordu, dışarıdaki izleri ve sondajla inilmesi gereken, altında kaya tuzunun bulunduğu tabakalar katmanını göz ardı ettiklerini ve doğru yeri bilmeden ve bulmadan, aynı yerdeki tek bir sondaj kuyusunda iş olsun diye inatla uğraşıp durduklarını düşünüyordu.

1823

Pazartesi, 9 Şubat 1823*[230]

Akşamleyin Goethe'yi Meyer'le baş başa sohbet ederken buldum. Geçen yüzyıllara ait, örneğin Luther, Erasmus, Mosheim ve diğerleri gibi ünlülerin el yazılarının bulunduğu bir albümü karıştırdım. Mosheim Latince aşağıdaki ilginç sözleri yazmıştı.

Şöhret, zahmet ve acının;
Karanlıksa mutluluğun kaynağıdır.

Pazartesi, 23 Şubat 1823*[231]

Goethe birkaç gündür ağır hastaydı; dün ümitsiz bir durumda yattı. Ama bugün sanki krizi atlatmış gibiydi. Daha bu sabah işinin bitik olduğunu söylüyordu; daha sonra öğle vakti, durumunun düzeleceğinden ümitlenmeye başladı; akşam olduğunda sağlığına kavuşursa, bir ihtiyar için oldukça zorlu bir sahne oyunu sergilediğinin düşünülmesi gerektiğini ifade etti.

Salı, 24 Şubat 1823*[232]

Bugün Goethe açısından çok huzursuz bir gündü, çünkü dünkü iyileşme belirtilerinden bu öğle eser yoktu. Geçirdiği nöbet sırasında gelinine şöyle dedi: "İçimde ölüm kalım savaşının başladığı anın geldiğini hissediyorum."

Yine de hastanın bilinci akşamüstü tamamen açıktı, hatta birkaç şaka yapmayı ihmal etmedi. "Sizin ilaçlarınızdan korkulur," dedi Rehbein'a. "Siz beni fazla koruyorsunuz! İnsanın benim gibi bir hastası varsa, biraz Napoléon gibi davranması gerekir o hastaya karşı." Sonra bir fincan kaynamış öküzgözü otu içti, bu ona dün en kötü anında Huschke tarafından verilmiş, sonuçta nöbete iyi gelmişti. Goethe bu bitkiyi çok hoş bir biçimde betimleyip onun enerji veren etkisini göklere çıkardı. Doktorların grandükün onu görmesine izin vermek istemedikleri söylendi kendisine. "Ben grandük olsaydım," diye sesli sesli konuştu Goethe, "istediğimi yapar, onlarla da ayrıca ilgilenirdim."

Kendini daha iyi hissettiği ve göğsü rahatlamış göründüğü anda, zorlanmadan ve açık bir zihinle konuşmaya başladı, bunun üzerine Rehbein hemen yanında duran kişinin kulağına şöyle fısıldadı: "Daha rahat soluk almak, daha kolay ilham gelmesini sağlar." Bunu duyan Goethe büyük bir neşe ile şöyle dedi: "Ben bunu çoktandır biliyorum; ama bu gerçek size uygun düşmüyor, siz yok musunuz siz!"

Goethe yatağında dik bir şekilde, çalışma odasının açık kapısının karşısında oturdu, kendisi bilmiyordu, ama yakın arkadaşları çalışma odasında toplanmışlardı. Bana yüz hatları biraz değişmiş gibi geldi; sesi berrak ve pürüzsüzdü, ama ölmekte olan birinin ciddi ses tonuna benziyordu. "Daha iyi olduğumu zannediyorsunuz," dedi çocuklarına, "ama yanılıyorsunuz." Espriler yaparak onu bu ruh halinden uzaklaştırmaya çalıştılar, o da sesini çıkarmadı. O arada odaya girenlerin sayısı artmıştı, bunu ben hiç doğru bulmadığımı belirttim, çünkü birçok insanın burada olması gereksiz bir şekilde havayı kirletiyor, hastaya hizmet edenlere engel oluşturuyordu. Bunu söylemekten kendimi alamadım ve aşağıya, alt kattaki odaya indim, oradan grandük ailesinin mensuplarına hastanın günlük durumu ile ilgili bilgi gönderdim.

Çarşamba, 25 Şubat 1823*[233]

Goethe hastalığı esnasında kendisi ile ilgili yapılan şeyler hakkında bilgi aldı; şimdiye kadar durumunu soran ve sayıları her gün oldukça kabarık olan kişilerin listesini de okudu. Sonra grandükü kabul etti, arkasından bu ziyaretten pek duygulanmış görünmedi. Çalışma odasında bugün daha az sayıda insan vardı, dünkü sözlerimin etkili olduğunu görmüş olmaktan sevindim.

Şimdilik hastalığı geçmişti, ama arkasından ortaya çıkan şeyler biraz korku uyandırmıştı. Sol elinde bir şişlik vardı, bu ödem olduğuna dair bir işaretti. Hastalığın kesin olarak iyileşip iyileşmediği ancak birkaç gün sonra anlaşılacaktı. Goethe bugün ilk kez arkadaşlarından birini, en eski arkadaşı Meyer'i görmek istedi. Ona Bohemya'dan gelen, hayran kaldığı nadir bulunan bir madalyayı göstermek istiyordu.

Ben saat on ikide geldim, Goethe orada olduğumu duyunca beni yanına çağırttı. Bana elini uzattı, bir yandan da şunları söyledi: "Ölümden dönmüş

biri var karşınızda." Sonra grandük ailesine, hastalığı sırasında gösterdikleri ilgiden dolayı teşekkürlerini iletmek için beni görevlendirdi. "İyileşmem biraz zaman alacak," diye ekledi arkasından, "ama doktor beyler de benim üzerimde ufak bile olsa bir mucize gerçekleştirme onurunu elde ettiler."

Birkaç dakika sonra onu yalnız bıraktım, yüzünün rengi iyiydi, ama çok zayıflamıştı ve biraz zorlanarak soluk alıyordu. Sanki bana dünden daha zor konuşuyormuş gibi geldi. Sol kolundaki şişkinlik çok belirginleşmişti; gözlerini kapalı tutuyordu, sadece konuşurken açıyordu gözlerini.

Pazartesi, 2 Mart 1823*[234]

Bu akşam birkaç gündür görmediğim Goethe'deydim. Rahat koltuğunda oturmuştu, yanında gelini ve Riemer vardı. Gözle görülecek kadar iyileşme kaydetmişti. Sesi doğal tonuna kavuşmuştu, nefes alıp vermesi rahattı, elindeki şişkinlik inmişti, dış görünümü sağlıklı olduğu günlerdeki gibiydi, rahatça sohbet edebiliyordu. Ayağa kalktı, zorluk çekmeden yatak odasına gitti ve tekrar geri döndü. Diğerleri de onunla birlikte çay içtiler, bu onun hastalığından sonra ilk kez olduğu için, Bayan von Goethe'ye çay tepsisine bir demet çiçek koymayı unuttu diye şakayla karışık sitemde bulundum. Bayan von Goethe hemen şapkasından renkli bir kurdele alıp çaydanlığa bağladı. Bu espriden Goethe çok hoşlandı.

Sonra grandükün Paris'ten getirttiği bir grup değerli taş taklidine baktık.

Cumartesi, 22 Mart 1823*

Tiyatroda bugün Goethe'nin *Tasso*'su, onun sağlığına kavuşması nedeniyle, Bayan von Heygendorf tarafından seslendirilen Riemer'in öndeyişi ile sahnelendi. Tasso'nun büstü, duygulanmış izleyicilerin güçlü alkışları arasında defne çelengi ile süslendi. Temsil sona erdikten sonra Bayan von Heygendorf Goethe'ye gitti. Leonore'nin kostümü hâlâ üzerindeydi ve Goethe'ye Tasso'nun çelengini verdi, Goethe de Grandüşes Alexandra'nın büstünü süslemek için çelengi aldı.

Çarşamba, 1 Nisan 1823*[235]

Goethe'ye grandük ailesi tarafından gönderilen bir Fransız moda dergisinin bir sayısını getirdim, dergide Goethe'nin yapıtlarının çevirisinden söz ediliyordu. Söz bundan açılmışken, orijinali uzun zamandır kayıp olan *Rameau'nun Yeğenleri*'nden[236] bahsettik. Birçok Alman, bu yapıtın orijinalinin hiçbir zaman var olmadığı, yazılan her şeyi Goethe'nin uydurduğu görüşündeydi. Fakat Goethe, Diderot'nun zengin betimleme ve yazma tarzını kendisinin taklit etmesinin tümüyle olanaksız olduğunu ve Almanca *Rameau*'nun aslına sadık bir çeviriden başka bir şey olmadığını söyledi.

Cuma, 3 Nisan 1823*[237]

Akşamın bir bölümünü Goethe'de geçirdim, Yapı İşleri Müdürü Bay Coudray de oradaydı. Tiyatrodan ve bir süredir tiyatroda gözlenen iyiye gidişten söz ettik. "Ben oraya gitmeden de bunu anlıyorum." dedi Goethe gülerek. "Daha iki ay öncesine kadar çocuklarım akşamları hep keyifsiz eve gelirlerdi. Onlara sunulan eğlenceden hiç de hoşnut değillerdi. Ama şimdi durum değişti; şöyle doğru dürüst gözyaşı dökebildikleri için, yüzlerinde mutluluk pırıltıları ile eve geliyorlar. Dün döktükleri ‘sevinç gözyaşlarını' Kotzebue'nin bir oyununa borçluydular."

Pazartesi, 13 Nisan 1823*[238]

Akşam Goethe ile baş başa kaldık. Edebiyattan, Lord Byron'ın *Sardanapalus*'undan ve *Werner*'inden konuştuk. Sonra konu *Faust*'tan açıldı, Goethe *Faust*'tan sık sık bahsetmekten hoşlanırdı. Bu yapıtının Fransızca'ya çevrilmesini istiyordu, hem de Marot döneminin havasına uygun olarak. Goethe, Marot'yu, Byron'ın "Manfred" figürünü yaratma isteğinin kaynağı olarak görüyordu. Goethe, Byron'ın son iki tragedyasında önemli gelişmeler kaydettiğini, bu yapıtlarda onun karamsarlığının ve insanlardan kaçan yanının azaldığını düşünüyordu. Sonra söz *Sihirli Flüt*'ün[239] metnine geldi, Goethe metnin devamını yazmış, ama konuyu layıkıyla işleyebilecek bir besteci bulamamıştı. Herkesin bildiği ilk bölümün, herkesin doğru düzgün anlayıp değerlendiremeyeceği gerçekdışı olaylarla ve birçok espriyle dolu olduğunu ekledi; yine de yazarın zıtlıklar sayesinde etkili olma ve büyük teatral efektler ortaya koyma sanatını üst düzeyde başardığını kesinlikle itiraf etmek gerektiğini söyledi.

Çarşamba, 15 Nisan 1823*[240]

Kontes Karoline Egloffstein'la akşam Goethe'deydik. Goethe Almanya'da basılan yıllıklarla ve diğer süreli yayınlarla alay ediyordu, hepsi de gündemi yakalamaya çalışan komik duyarlılıklarla bezeliydi ona göre. Kontes, Alman romancılarının çok sayıda okuyucunun zevkini mahvetmeye başladığını, elyazmalarına bir yayıncı bulsunlar diye, okuyucunun şimdi ortama hâkim, kötü zevkini benimseyerek rahatına bakan yazarları da aynı şekilde okuyucuların mahvettiğini belirtti.

Pazar, 26 Nisan 1823*[241]

Coudray ve Meyer Goethe'deydi. Çok çeşitli konulardan bahsedildi. "Prensliğin kütüphanesinde," dedi Goethe, "birçok şeyin yanı sıra V. Karl zamanında bir İspanyol tarafından[242] yapılmış bir yerküre var. Üzerinde bazı ilginç yazılar var, örneğin şöyle: ‘Çinliler, Almanlarla birçok benzer yöne sahip bir halk.' Eski zamanlarda haritalarda Afrika sahilleri vahşi hayvan resimleri ile belli edilirdi. Bugün böyle şeyler yapılmıyor; coğrafyacıların tercihi daha çok carte blanche.[243]"

Çarşamba, 6 Mayıs 1823*[244]

Akşam Goethe'deydik. Bana kendi renk kuramı ile ilgili bir açıklamada bulundu. "Işık," dedi, "hiçbir zaman için birçok rengin bir araya gelmesinden oluşmaz; ayrıca ışık da tek başına bir renk ortaya çıkaramaz, genellikle söz konusu olan şey, ışık ve gölgenin bir ölçüde değişimi ve karışımıdır."

Salı, 13 Mayıs 1823*

Goethe'ye gittiğimde, kısa şiirlerini ve kişilere ithaf edilmiş şiirlerinin bulunduğu kağıtları aramakla meşguldü. "Yazdığım şeylere umursamaz davrandığım ve bir kopya bulundurmayı ihmal ettiğim eski zamanlarda," dedi, "böyle yüzlerce şiirim kaybolup gitti."

Pazartesi, 2 Haziran 1823*

Şansölye, Riemer ve Meyer, Goethe'deydi. Béranger'in şiirlerinden bahsedildi, Goethe bu şiirlerden birkaçını yorumlayıp, büyük bir özgünlük ve neşeyle okudu.

Sonra söz fizik ve meteorolojiden açıldı. Goethe, hava raporu kuramı ile ilgili çalışmasını bitirmek üzereydi, bu çalışmasında barometrenin düşüşü ve yükselişinin tamamen yerkürenin etkilerine, yeryüzünün çekmesi ya da itmesinin ise atmosfere bağlı olduğu belirtiliyordu.

"Sayın bilginler, özellikle de matematikçiler," diye devam etti Goethe, "benim fikirlerimi gülünç bulmaktan geri durmayacaklardır ya da yapacakları olsa olsa kibar bir şekilde fikirlerimi tümüyle görmezden gelmek olacaktır. Niçin biliyor musunuz? Çünkü ben bu konunun uzmanı değilmişim."

"Bilginlerin statükocu davranışları," diye karşılık verdim, "yine hoş görülebilir. Onların kuramsal yazılarına bazı yanlışlar nüfuz etmiş ve bu durum da böyle devam etmişse, bunun nedenini, onlar daha okul sıralarında otururken kendilerine anlatılan dogmalarda aramak gerekir."

"Aynen böyle!" diye bağırdı Goethe. "Saygıdeğer bilginlerin Weimar'daki ciltçilerden bir farkları yok. Esnaf birliğine girmek için, kendilerinden istenen ustalık sınavı yerine geçecek örnek cilt, asla zamanın zevkine uygun, güzel bir cilt olmaz. Tam aksi olur! İki ya da üç yüzyıl önce moda olduğu gibi sert deriden yapılmış, hantal kapaklı, büyük formatta kalın bir *İncil* olması gerekir. İstenen şey saçmalıktan başka bir şey değil. Fakat zavallı çırak kendini sınavdan geçireceklerin aptal insanlar olduklarını söyleyecek olsa, tabii ki bu onun pek lehine olmaz."

Cuma, 24 Ekim 1823*

Akşam Goethe'deydim. Goethe'nin geçen yaz Marienbad'da tanıştığı Madam Szymanowska piyanoda doğaçlama yaptı. Goethe onu dinlerken kendinden geçmiş, çok etkilenmiş ve duygulanmış görünüyordu.

Salı, 11 Kasım 1823*

Uzun bir süredir rahatsız olan Goethe'de küçük bir akşam partisi. Bacaklarına yün bir battaniye sarılıydı, bu battaniye Champagne seferinden

beri hep yanındaydı. Battaniyeden laf açılmışken, Goethe bize 1806 yılına ait bir anekdot anlattı, o sırada Fransızlar Jena'yı işgal etmişler, Fransız alayının papaz yardımcısı sunağı süslemek için örtü aramış. "Ona parlak, koyu kırmızı bir kumaş vermişler," dedi Goethe, "ama bu pek hoşuna gitmemiş. Bana bundan dert yandı. Ben de, ‘Onu bana gönderin,' dedim, ‘sizin için belki daha iyi bir şey bulabilirim.' O sırada biz de tiyatromuzda yeni bir oyun sahneliyorduk, o görkemli kırmızı kumaşı oyuncularım için giysi olarak değerlendirdim. Papaz yardımcısına gelince, ona bir şey göndermedik; onu unuttuk gitti, kendi başının çaresine bakmıştır mutlaka."

Pazar, 16 Kasım 1823*

Goethe henüz iyileşmiş değil. Grandüşes bu akşam benimle ona birkaç güzel madalya gönderdi, madalyalara bakarak belki oyalanır, neşesi artar diye. Goethe değerli prensesin bu nazik düşüncesinden çok mutlu olduğunu belli etti. Geçen kış ağır hastayken kalbinin bulunduğu tarafta hissettiği aynı ağrıdan şikayetçi oldu bana. "Çalışamıyorum," dedi, "okuyamıyorum, düşünmek bile kendimi biraz iyi hissettiğim nadir anlarda mümkün oluyor."

Pazartesi, 17 Kasım 1823*

Humboldt burada. Bir ara Goethe'ye uğradım, sanki Humboldt'un burada bulunuşu ve sohbeti Goethe'ye iyi gelmiş gibi geldi bana. Rahatsızlığı sadece fiziksel durumundan kaynaklanmıyor galiba. Şimdiki rahatsızlığının nedeni olarak görülebilecek durum, geçen yaz Marienbad'da genç bir bayana tutulmasından ve şimdi de bu tutkudan kurtulma mücadelesi vermesinden kaynaklanıyordu daha çok.

Cuma, 28 Kasım 1823*

Goethe, Meyer'in yeni yayımlanan *Sanat Tarihi*'nin birinci bölümüyle meşgul olmaktan çok hoşnut görünüyordu. Bu konuda övgü dolu sözler söyledi.

Cuma, 5 Aralık 1823*

Goethe'ye birkaç mineral getirdim, asıl önemlisi Deschamps'ın[245] Cormayan'da[246] bulduğu ve Bay Massot'nun[247] da çok methettiği bir

parça toprak boyaydı. Goethe, Angelika Kaufmann'ın yağlıboya tablolarında ten rengini vermek için kullandığı renkle bu boyanın aynı renk olduğunu görünce öyle şaşırdı ki! "Sahip olduğu çok az miktardaki boya," dedi, "onun için altın değerindeydi. Boyanın nereden çıkarıldığından ve nerede bulunduğundan haberi yoktu." Goethe gelinine, benim kendisine her gün yeni armağanlar getirerek, bir sultana davranır gibi davrandığımı söyledi. Bayan von Goethe ise, "O size daha çok bir çocuğa davranır gibi davranıyor!" diye karşılık verdi; buna Goethe de güldü.

Pazar, 7 Aralık 1823*

Goethe'ye bugün kendisini nasıl hissettiğini sordum. "Napoléon'un kaldığı adada kendini hissettiğinden daha kötü değilim." diye içini çekerek karşılık verdi. Çok uzun zamana yayılan hastalıklı hali, yavaş yavaş üzerinde etkili olmaya başlamıştı.

Pazar, 21 Aralık 1823*

Goethe bugün yine kendini çok iyi hissediyordu. Yılın en kısa günündeydik, her geçen hafta günlerin önemli ölçüde uzayacağı beklentisi, onun ruh haline olumlu bir etki yapmıştı. Öğleden önce ona uğradığımda, "Bugün güneşin yeniden doğuşunu kutlayalım!" diyerek neşeyle bana doğru geldi. Her yılın en kısa gününden önceki haftaları bunalım içinde geçirdiğini ve bundan yakındığını öğrendim.

Bayan von Goethe içeriye girdi, yakında dönecek olan annesi ile buluşmak için Berlin'e gitmek üzere olduğunu kayınpederine bildirdi.

Bayan von Goethe çıktığında, Goethe bana gençliği gençlik yapan hayat, cıvıl cıvıl hayal gücü ile ilgili espriler yaptı. "Ona karşı çıkmak, annesi ile ha orada ha burada karşılaşmasının hiçbir farkı olmadığını açıklamak için," dedi, "çok yaşlıyım. Kışın yapılacak yolculuk, iş olsun diye birçok zahmete katlanmaktan başka bir şey değildir; ama konuya böylesi olumsuz bir yaklaşım da gençliğin hiç anlayacağı bir şey değil. Genel olarak bakarsan bir şey fark etmez! Bir süre daha yaşayabilmek için çılgınca bir şeyler yapmak gerekiyor. Ben de gençliğimde daha farklı davranmazdım, buna rağmen başıma hiçbir şey gelmedi."

Salı, 30 Aralık 1823*

Akşam Goethe'yle baş başa çeşit çeşit konulardan bahsettik. Bana *1797 Yılında İsviçre'ye Yolculuk*'u yapıtlarına dahil etmek niyetinde olduğunu söyledi. Sonra söz *Werther*'den açıldı, kitap yayımlandıktan on yıl sonra onu bir kez okuyup bir daha da eline almadığını söyledi. Diğer yazıları için de hemen hemen aynı şey söz konusu olmuş. Sonra söz çeviriye geldi, İngilizce şiirleri Almanca dizelere dönüştürmenin kendisine çok zor geldiğini söyledi bana. "İngilizlerin tek heceli yerli yerindeki sözcüklerini," dedi, "Almanca çok heceli ya da bileşik sözcüklerle ifade etmeye kalkıştığınızda, şiirin tüm gücü ve etkisi kayboluyor." *Rameau*'nun çevirisini dört hafta içinde bitirip dikte ettirdiğini söyledi.

Sonra doğa bilimlerinden bahsettik, özellikle de şu ya da bu bilginin ön plana geçme kavgasındaki tutuculuktan konuştuk. "İnsanları tanımak konusunda," dedi Goethe, "hiçbir şey bana yaptığım bilimsel çalışmalardan daha faydalı olmadı. Bu bana çok şeye mal oldu, hatta bazı sıkıntılara düşmeme de neden oldu; yine de bu deneyimi edinmiş olmaktan dolayı mutluyum."

"Bilim alanında," diye fikrimi belirttim, "insanların bencilliği özellikle kendini ortaya koyuyor; bu bencillik bir kez kendini belli etti mi, hemen arkasından kişinin tüm zayıflıkları meydana çıkıyor."

"Bilimin soruları," diye karşılık verdi Goethe, "genellikle yaşamın da sorularıdır. Tek bir keşif bir insanı ünlü kılabilir, ona mutlu bir yaşam sağlayabilir. Bu yüzden bilimsel konularda, büyük bir sertlik, bir direnç ve bir başkasının zekice söylenmiş sözlerine karşı büyük bir kıskançlık hüküm sürer. Estetik alanda ise her şey daha esnektir; düşünceler az ya da çok tüm insanların doğuştan sahip olduğu bir sermayedir, her şey bir konunun işlenmesi ve uygulanması ile ilgilidir ve buna paralel olarak da fazla bir kıskançlık görülmez. Tek bir düşünce, yüz adet epigramın yazılmasına vesile olabilir, sorulması gereken şey, hangi şairin bu düşünceyi en etkileyici ve en güzel şekilde ifade etmeyi bilmiş olduğudur.

Bilimde ise konuyu işleyiş tarzının hiçbir önemi yoktur, etkileyici olan buluştur. Genel geçer ve öznel şeylere pek az rastlanırken, doğa kanunlarının her birinin sunusu, sfenks gibi bizim dışımızda sabit, sessiz ve değişmez bir şekilde öylece durur. Algılanan her yeni olgu sabit bir kazanımdır. Biri buna dokunacak olsa, ortaya tutkularıyla insan çıkacaktır."

"Akademilerde öğretilen ve aktarılan şeyler de," diye devam etti Goethe, "bilimde hemen insanın kendi kazanımı olarak görülebiliyor. Biri çıkıp da yıllardır düşünmeden yinelediğimiz ve başkalarına aktardığımız inancımıza ters düşen, inancımızı sarsmakla tehdit eden yeni bir şey ortaya koysa, tüm hırsımızı ondan alır, her şekilde onu baskı altına almaya çalışırız. Elimizden geldiğince karşı çıkarız; sanki duymuyormuş, sanki anlamıyormuş gibi davranırız, bir bakıp incelemek hiç zahmete değmezmiş gibi konudan küçümseyerek bahsederiz; böylelikle yeni bir gerçek, çığır açıncaya kadar beklemek durumunda kalır. Bir Fransız, arkadaşlarımdan birine benim renk kuramım ile ilgili olarak şunları söylemiş: 'Biz tam elli yıl Newton'un çalışma alanını oluşturmak ve sağlamlaştırmak için uğraş verdik; şimdi bunu yıkmak için başkalarının elli yıla ihtiyacı olacak.'

Matematikçiler benim ismimi bilimde öyle kuşkulu hale getirdiler ki, artık insanlar benim adımı bile anmaya çekiniyorlar. Bir süre önce elime bir broşür[248] geçti, içinde renk kuramı ile ilgili konular vardı; hem de yazar benim kuramımı oldukça benimsemiş ve her şeyi aynı esasa bağlayıp bunun üzerine geliştirmişti. Yazıyı sevinç içinde bir kenara koydum; ama büyük bir şaşkınlıkla yazarın adımı bir kez olsun anmadığını gördüm. Bilmeceyi sonra çözdüm. Ortak bir dostumuz bana geldiğinde, yetenekli genç yazarın, o yazıyla ismini duyurmak istediğini, aktardığı görüşleri benim adımla desteklediği takdirde, bilim dünyasında kendisine zarar vermekten haklı olarak korktuğunu söyledi. Makalesi başarılı oldu, zeki genç adam sonra benimle tanışıp benden özür diledi."

"Bu durum benim için oldukça garip," diye karşılık verdim, "çünkü başka her konuda sizin otorite olmanız gurur vesilesi, ayrıca herkes dünyanın gözü önünde sizin onayınızı almışsa, güçlü bir destek bulmuş olmaktan dolayı kendini mutlu sayıyor. Sizin renk kuramınızla ilgili en kötü şey, sadece herkesçe tanınan ünlü Newton'u değil, onun tüm dünyaya yayılmış, hocalarına bağlı ve çok sayıdaki öğrencisini de karşınıza almış olmanız. Sonuçta sizin haklı olduğunuzu varsaysak bile, uzun bir süre daha yeni kuramınızla yalnız başınıza kalacaksınız."

"Ben buna alışkın ve hazırlıklıyım." diye karşılık verdi Goethe. "Ama şuna siz karar verin, değerli Newton'un, tüm matematikçilerin ve yüce hesapçıların renk kuramı ile ilgili olarak kesin bir yanlış içinde olduklarını ve milyonlarca insanın içinde doğa ile ilgili bu önemli konuda doğruyu

sadece benim bildiğimi, yaklaşık yirmi yıldır söylemekten gurur duymamam mı gerekiyordu? Bu üstünlük duygusu bana, karşıtlarımın aptalca kendini beğenmişliklerine katlanma olanağını verdi. Bana ve kuramıma karşı her türlü düşmanlığı gösterip düşüncelerimi gülünç hale getirmek için uğraşıp durdular; ama ben yine de bitirebildiğim bu yapıtımdan dolayı çok mutluyum. Karşıtlarımın tüm saldırıları, insanları zayıflıkları içinde görmemde bana yardımcı oldu."

Goethe büyük bir enerji ve zengin ifadelerle konuşurken, gözleri inanılmaz bir ateşle parlıyordu, bense gerçeği olduğu gibi ifade edecek durumda değildim. Dudaklarında ironik bir gülümseme gezinirken, gözlerinde zafer işareti vardı. Güzel yüzünün hatları her zamankinden daha etkileyiciydi.

Çarşamba, 31 Aralık 1823

Goethe'de çeşitli konulardan konuştuğumuz bir yemekteyiz. Bana içinde desenlerin bulunduğu bir dosyayı gösterdi, içlerinde Heinrich Füßli'nin ilk çizimleri ilginçti.

Sonra dinsel konulardan ve Tanrı'nın adının kötüye kullanılmasından söz ettik.

"İnsanlar, Tanrı'ya sanki kavranamaz, hayali olanaksız, o en yüce varlık kendinden biriymiş gibi davranıyor. Yoksa ona şöyle hitap etmezlerdi: Tanrı Baba, sevgili Tanrı, iyi Tanrı. Tanrı onlar için, özellikle de adını ağzından hiç düşürmeyen din adamları için basmakalıp bir söz, sıradan bir isim olmaktan öteye gidemiyor aslında, o asla tasavvur edebilecekleri bir varlık değil. Eğer onun büyüklüğünü hissedebilmiş olsalardı, sesleri kesilir, duydukları saygıdan adını ağızlarına bile alamazlardı."

1824

Cuma, 2 Ocak 1824

Goethe'de yemekte neşeli konuşmalar yaptık. Weimar çevresinden genç bir güzelden konu açıldı, yemektekilerden biri, "Çok parlak bir zekâsı olmamasına rağmen, neredeyse ona âşık olacaktım." dedi.

"Hah," dedi Goethe gülerek, "sanki aşkın zekâ ile bir ilgisi varmış gibi! Biz genç bir kadında zekâdan başka şeylere âşık oluruz. Onun güzelliğini, gençliğini, cazibesini, yumuşaklığını, kişiliğini, hatalarını, kaprislerini ve bilinmeyen, ifadesi olanaksız başka şeylerini severiz; ama onun zekâsına âşık olmayız. Eğer parlaksa, zekâsına saygı duyarız, bir genç kızın gözümüzdeki değeri bu sayede çok artar. Ayrıca zekâ, biz aynı zamanda âşıksak, bağlanmamız için iyi bir şeydir. Oysa yalnızca zekâ, bizde tutku yaratmaya, bizi tahrik etmeye yetmez."

Goethe'nin sözlerinde gerçek payı büyüktü, söyledikleri ikna ediciydi, herkes konuya bir de bu noktadan bakmaya hazırdı.

Yemekten sonra diğerleri gidince, Goethe'nin yanında kaldım, onunla güzel şeylerden konuştuk.

İngiliz edebiyatından, Shakespeare'in öneminden, böyle bir edebiyat devinden sonra gelen İngiliz dram yazarlarının ne kadar elverişsiz konumda bulunduklarından bahsettik.

"Bir dram dehası," diye devam etti Goethe, "eğer önemli biriyse, Shakespeare'i göz ardı edemez, hatta onu okumak zorunda bile kalır. Okuduktan sonra da, Shakespeare'in insanın doğasını tümüyle, bütün yönleriyle, tüm derinliğiyle ve yüzeyselliğiyle yazmış olduğunun, kendinden sonra gelenlere ise aslında yazacak pek bir şey bırakmadığının bilincine varır. Böyle tüm ciddiyeti ile benimsenmiş birinde, çoktan yazılmış, gizemli, ulaşılması olanaksız mükemmelliklerin bilincinde olan biri, kalemi eline alacak cesareti zaten bulamaz!

Bu konuda ben, elbette elli yıl önceki sevgili Almanya'mda daha şanslı bir durumdaydım. Kısa bir süre olanlarla yetinebildim, beni uzun süre etkileyemedikleri gibi, benim için engelleyici de olmadılar. Alman

edebiyatını ve bu edebiyatı inceleme işini kısa bir süre içinde geride bırakıp hayata döndüm ve kendimi yazmaya verdim. Yavaş yavaş ilerleyerek doğal bir gelişim içinde yol aldım ve bir akımdan diğerine geçmemi sağlayan yapıtları yazmak için yavaş yavaş kendimi geliştirdim. Mükemmellik fikrim, yaşamımın ve gelişim basamaklarımın hiçbir evresinde yapabileceğimden daha fazla değildi. Ama bir İngiliz olarak doğmuş olsaydım, o zengin ustalık yapıtlarının hepsi, gençliğimdeki ilk uyanış evremde tüm şiddeti ile içime nüfuz eder, benim sınırlarımın ötesine geçerdi, ne yapacağımı bilemez duruma düşerdim. Bu kadar kolay ve atılgan bir cesaretle ilerleme kaydedemezdim, önce uzun uzun düşünüp taşınıp, sonra nerede bir çıkış yolu bulabilirim diye etrafıma bakınmam gerekirdi o zaman."

Tekrar sözü Shakespeare'e getirdim. "Onu bir an için İngiliz edebiyatı dışına çıkarıp," dedim, "tek başına Almanya'ya getirip incelersek, dev gibi büyüklüğü karşısında insan şaşkınlığa düşmekten kendini alamaz. Ama onu vatanında değerlendirir, kendinizi onun yaşadığı yüzyılın atmosferine, ülkesinin toprağına götürür, ayrıca döneminde yaşayan ve ondan sonra gelenlerin yazılarını okur, Ben Johnson, Massinger, Marlow, Beaumont ve Fletscher'dan esen soluğun gücünü hissederseniz, Shakespeare yine her zamanki gibi tüm olağanüstülüğü ile ön plana çıkan önemli bir yazar olarak kalır, ama onun ruhundaki birçok mucizenin bir ölçüde sizin için anlaşılır olduğu, ondaki birçok niteliğin onun yaşadığı dönemin ve yüzyılın besleyici, üretken ortamında yattığı fikrine varırsınız."

"Çok haklısınız." diye karşılık verdi Goethe. "Shakespeare olgusu İsviçre'deki dağlara benzer. Montblanc'ı Lüneburg kırlarının geniş ovalarına taşıyınız, onun büyüklüğünü ifade edecek sözcük bulamazsınız. Oysa onu büyük vatanında görmeye giderseniz, ona ancak büyük komşularından geçerek ulaşabilirsiniz: Jungfrau, Finsteraarhorn, Eiger, Wetterhorn, Gotthard ve Monte Rosa, gerçi Montblanc her zaman yine dev olarak kalır, ama bizi hayrete düşürmez."

"Shakespeare'in birçok önemli özelliğinin, onun yaşadığı önemli ve güçlü dönemden kaynaklandığına inanmayan kişinin kendisine şu soruyu sorması gerekir," diye devam etti Goethe, "acaba 1824'ün İngiltere'sinde, eleştiren ve bölen gazetelerin bu kötü günlerinde Shakespeare gibi şaşkınlık uyandıran birinin varlığı mümkün müdür?

Çok büyük yapıtların ortaya çıkması, öyle zarar verilmemiş, saf, programlanmamış bir yaratı artık olanaklı değil. Bizim şimdiki yeteneklerimiz halkın gözü önünde. Her gün elli farklı yerde yayımlanan eleştirel gazeteler ve onların sayesinde halkın arasında oluşan dedikodular, artık doğru düzgün bir şeyin ortaya çıkmasını engelliyor. Bugün kendisini bu durumdan tamamen uzak tutmayan, kesinlikle izole olmayan kişi yitik demektir. Gerçi hem kötü, hem de büyük oranda olumsuz olan gazeteler yüzünden, bir tür yarım kültür kitlelere ulaşıyor, ama bu, üretken yetenek açısından, onun yaratıcı gücünün ağacını, yapraklarının yeşil süsünden tutun da en derinlerdeki dokusuna, en gizli lifine kadar mahveden, gökten düşen zehir, kötü bir sis demektir.

Sonra, yaşam kötü geçen birkaç yüzyıldan beri oldukça güçsüz ve zayıf düştü! Bozulmamış bir insanın maskesiz olarak karşımıza çıktığı bir yer yok artık! Hiç kimsenin gücünü, dürüstlüğünü, kendini olduğu gibi ortaya koyduğu bir yer yok! Bu da dış dünya tarafından yalnız bırakılan şairi, her şeyi kendi içinde aramak durumunda bırakıyor."

Söz *Werther*'e geldi. "O da böyle bir varlık," dedi Goethe, "tıpkı bir pelikan gibi onu kendi yüreğimin kanıyla besledim. İçinde kendi yüreğimden çıkmış, bu kitabın on misli kalınlığında bir romanı dolduracak kadar duygu ve düşünce var. Ayrıca daha önce de söylediğim gibi, kitap yayımlandıktan sonra onu sadece bir kez okudum ve bunu tekrarlamaktan kaçındım. Kitapta bir sürü patlayıcı madde var! Benim için ürkütücü bir duygu, kitabı var eden hastalıklı duruma yeniden düşmekten korktum."

Ona Napoléon'la konuşmasını anımsattım, bu konuşmayı basılmamış kağıtlar arasındaki kısa bir yazıdan biliyordum, birçok kez bunun devamını anlatmasını rica etmiştim. "Napoléon," dedim, "*Werther*'de sizin aksinize bir bölümden bahsediyor, bu bölüm sıkı bir inceleme sonucunda ona hiç de inandırıcı gelmemiş, siz de ona hak veriyorsunuz. Hangi bölümü kastettiğini çok bilmek isterim." – "Tahmin edin!" dedi Goethe, gizemli bir gülümseyişle. "Albert'e hiçbir şey söylemeden ve onunla sezgilerini ve korkularını paylaşmadan, Lotte'nin Werther'e tabanca gönderdiği bölüm olabilir diye düşünmüştüm," dedim, "bu suskunluğu gerekçelendirmek için çok çaba sarf etmişsiniz, ama arkadaşın yaşamının söz konusu olduğu acil zorunluluk karşısında her şey havada kalıyor." – "Saptamanız," diye karşılık verdi Goethe, "elbette fena değil. Napoléon bu bölümü mü, yoksa bir başka

bölümü mü ima etti, bunu açıklamamayı[249] daha doğru buluyorum. Söylediğim gibi sizin gözleminiz de en az onunki kadar doğru."

Werther'in yayımlanması ile kopardığı büyük gürültünün, gerçekten o dönemle ilgili bir şey olup olmadığını ifade ettim. "Ben bu genel görüşe katılmayacağım," dedim, "*Werther* çığır açtı. Bu, *Werther* o dönemde yayımlandığı için olmadı. Her dönemde o kadar çok ifade edilmemiş acı, o kadar çok insanın kimseye söylemediği huzursuzluk, hayattan bıkmışlık, her insanın içinde dünyaya karşı o kadar çok dengesizlik, kendisi ve toplumsal kurumlar arasında o kadar çok çatışma var ki, *Werther* bugün yayımlansa, yine çığır açardı."

"Tamamen haklısınız," diye karşılık verdi Goethe, "bu yüzden kitap belli yaştaki gençliği, bugün de aynı o zaman etkilediği gibi etkiliyor. Ayrıca ben, bazı İngiliz yazarların metinlerinden ve yaşadığım dönemin genel etkilerinden kaynaklanan kendi gençlik karamsarlığımdan sonuç çıkarma gereğini duymadım asla. Beni harekete geçiren, bana bir kitap yazdıran, bana o ruh halini yaşatan şeyler, *Werther*'i ortaya çıkaran şeyler, daha çok kişisel, yakın ilişkilerdi. Yaşadım, sevdim ve çok acı çektim! Hepsi bu.

Yakından incelendiğinde, çok konuşulan *Werther*'in yayımlandığı dönem, elbette dünya kültürünün bir dönemini oluşturmuyor, aksine doğuştan özgür bir ruha sahip, eskimiş dünyanın sınırlayıcı normlarını görmek ve bunlara uymak durumunda kalan her bireyin yaşamından bir kesit sunuyor. Engellenmiş mutluluk, tutuk davranışlar, tatmin edilmemiş arzular özel bir dönemin sakat yönleri değil, her insanın özellikle zayıf olduğu yönler, herkesin yaşamında *Werther*'in sadece kendisi için yazılmış olduğu düşüncesinin geçtiği bir dönem geçirmemiş olması kötü olurdu doğrusu."

Pazar, 4 Ocak 1824

Bugün yemekten sonra Goethe benimle Raffaello dosyasını inceledi. Çok sık Raffaello ile meşgul olurdu Goethe, bunun nedeni en iyi ile sürekli karşı karşıya olmak ve devamlı değerli bir insanın düşüncelerini aklından geçirme alıştırmasını yapmaktı. O arada beni de bu tip konuların içine sokmak ona mutluluk veriyordu.

Sonra *Divan*'la ilgili konuştuk, özellikle de "Kırgınlık Kitabı" başlıklı bölüm hakkında, orada düşmanlarına karşı içinden geçenleri anlatmıştı.

"Yine de çok ölçülü davrandım," diye ekledi, "içerlediğim ve yazmama neden olan ne varsa anlatmış olsaydım, yazmış olduğum az sayıdaki sayfa kocaman bir cilt olabilirdi.

Benden hoşnut değillerdi, beni Tanrı'nın yarattığından başka türlü görmek istiyorlardı. Ayrıca yazdığım şeyler de nadiren beğeniliyordu. Ben gece gündüz demeden, bütün gücümle yeni bir yapıtla dünyaya faydalı olayım diye uğraşırken, onların yapıtımı idare eder bulmaları karşılığında, benden kendilerine bir de teşekkür etmemi bekliyorlardı. Takdir edildiğimde de, bunu sevinçli bir özgüvenle yerinde bir saygı olarak kabullenmem gerekirken, bunun aksine benden kişiliğimin ve yapıtımın çok değersiz olduğunu mütevazı bir şekilde ortaya koymam, hakkımdaki övgüleri reddeden alçakgönüllü sözler söylemem bekleniyordu. Bu benim doğama aykırı bir şeydi, böyle iki yüzlü, yalancı biri olmam için zavallı adamın biri olmam gerekirdi. Kendimi hissettiğim biçimde tüm gerçekliğimle ortaya koyacak ölçüde güçlü olduğumdan, adım kibirliye çıktı, bugüne kadar da bu böyle sürdü gitti.

İki yüzlü davranmadığım, kendimi hissettiğim gibi ifade etme cesaretini gösterdiğim için, dinsel, bilimsel ve politik konularda her bakımdan sorunlarla karşılaştım.

Tanrı'ya ve doğaya, değerli olanın değersiz olana üstünlüğüne inandım; ama dindar insanlar için bu yeterli değildi, ayrıca kutsal üçlünün bir, birin de kutsal üçlü[250] demek olduğuna da inanmam gerekiyordu; ama bu benim kişiliğimin gerçeklik duygusuna aykırı bir şey; ayrıca bunun bana en ufak bir katkısının olmayacağını da görüyordum.

Daha sonra Newton'un ışık ve renk kuramının yanlış olduğunu anlamakla ve genel kanıya karşı çıkma cesaretini göstermekle iyi etmedim. Ben ışığı, netliği ve gerçekliği içinde teşhis ettim ve bu konuda mücadele etmeyi görev bildim. Ama karşı taraf tüm kararlılığı ile ışığı karartmaya çalıştı, çünkü onların iddiası şuydu: Gölge ışığın bir bölümüdür. Ben bunu böyle söyleyince kulağa çok aptalca geliyor. Çünkü şöyle diyorlardı, ‘Renkler, ister gölgeli ister gölgesiz olsun, ışığın kendisidir.' ya da bir başka deyişle, ‘Öyle ya da böyle, renkler ışığın kırılmış ışınlarıdır.'"

Güzel yüzünde ironik bir gülümseme dağılırken, Goethe sustu. Şöyle devam etti sonra:

"Politik konulara gelince! Ne zorluklara katlandığımı, neler çektiğimi hiç anlatmak istemem. Benim *Die Aufgeregten* (Heyecanlılar) adlı oyunumu biliyor musunuz?"

"İlk olarak dün," diye karşılık verdim, "yapıtlarınızın yeni baskısı nedeniyle oyunu okudum, ama yarım kalmış olmasına gerçekten üzüldüm. Ama ne olursa olsun, doğru düşünce yapısına sahip herkes sizin tarafınızı tutacaktır."

"Onu Fransız Devrimi sırasında yazmıştım," diye devam etti Goethe, "bir ölçüde benim o zamanki siyasi görüşlerimin ifadesi olarak görülebilir. Soylu sınıfın temsilcisi olarak kontesi seçmiştim, onun ağzından çıkan sözlerle soyluların aslında nasıl düşünmeleri gerektiği ifade edilmişti. Kontes Paris'ten geri döner, orada devrimle ilgili olaylara bizzat şahit olmuş, olanlardan kendisi için hiç de fena sayılmayacak dersler çıkarmıştır. Halka iyi davranmak, halkı baskı altına almamak gerektiğini, alt sınıfın devrimci ayaklanmalarının, büyüklerin yaptığı haksızlıkların bir sonucu olduğunu anlamıştır. ‘Bana akıldışı görünen her olaydan,' diyor, ‘gelecekte kesinlikle kaçınacağım, başkalarının böyle davranışları hakkındaki düşüncelerimi hem toplum içinde, hem de sarayda sesli sesli söyleyeceğim. Haksızlıklar karşısında susmayacağım, benden demokrat diye bahsedilse de sonuç değişmeyecek.'"

"Bu düşünce tarzının," diye devam etti Goethe, "saygın olduğunu düşünüyorum. Bu o zamanlar sahip olduğum düşünceydi, şimdi de bir şey değişmiş değil. Ödül diye bana hiçbirini tekrarlamak istemediğim çeşit çeşit yakıştırmalarda bulundular."

"Sırf *Egmont*'u okumak bile," diye karşılık verdim, "sizin düşünce tarzınızı öğrenmek için yeterli. Almanca yazılmış başka hiçbir oyun bilmiyorum ki, içinde halkın özgürlüğü bu kitapta olduğundan çok daha fazla konuşulmuş olsun."

"Bir kez olsun beni olduğum gibi görmek istemediler," diye karşılık verdi Goethe, "beni gerçek halimle gösterebilecek her şeye sırtlarını döndüler. Oysa Schiller, doğrusunu söylemek gerekirse benden daha aristokrattı, söylediği her şeyi benden daha çok düşünerek söylerdi; kaderin cilvesi ile halkın dostu olarak görüldü. Tüm kalbimle onu buna layık görüyorum,

kendimi benden önce başkalarının da aynı şeyi yaşadıklarını düşünerek avutuyorum.

Fransız Devrimi'nin taraftarı olamadığım doğrudur, çünkü bu devrimin kıyımlarını yakından gördüm ve iyi tarafları henüz bilinmezken, her gün, her saat yapılan kıyımlara sinirim bozuldu. Fransa'da büyük bir zorunluluğun sonucu olan olaylar, Almanya'da yapay bir biçimde benzer şekilde meydana gelirken, umursamaz davranamazdım.

Aynı şekilde zorbalık keyfiyetinin yanında da yer almadım. Büyük bir devrimin halkın değil, yönetimin suçu olduğuna inandım. Yönetimler, sürekli haktan yana olup zamanın gerekli kıldığı iyileşmelere karşı durmayacak, taban tarafından mecbur kılınmadan zorunluluklara direnmeyi bırakacak şekilde sürekli uyanık olurlarsa, devrimlerin olması olanaksızlaşır.

Devrimlerden nefret ettiğim için, beni düzenin savunucusu olarak gördüler. Bu benim kendimi uzak tuttuğum iki yönlü bir yakıştırma. Eğer var olan düzen mükemmel, iyi ve haktan yanaysa, elbette böyle bir düzene karşı değilim. Ama birçok iyi şeyin yanında kötü, haksız, yetersiz şey de mevcut olduğundan, düzenin savunucusu demek, genellikle eskinin, kötünün savunucusu demekten pek farklı bir şey değil.

Zaman sürekli bir değişim içinde, insanla ilgili her şey, her elli yılda bir başka şekle bürünüyor, öyle ki 1800 yılında mükemmel olan bir düzenleme, 1850 yılında belki kötü bir düzenleme olacak.

Yine aynı şekilde, bir milletin içinden gelen, başkalarını taklit etmeden kendi genel gereksinimlerinden çıkmış şeyler iyidir. Çünkü bir halk için belli bir dönemde faydalı olabilecek bir gıda, bir başkasında zehir etkisi yapabilir. Bir ulusun içinden kaynağını almayan, başka ülkelere ait bir yeniliğin uygulamaya sokulması ile ilgili tüm çabalar aptalcadır, bu tür amaçların hedeflendiği devrimler başarısız olmaya mahkûmdur; çünkü bu devrimler, böyle yarım yamalak işlerden kaçınan Tanrı'dan yoksundur. Ama bir halk büyük bir reforma gerçekten gereksinim duyuyorsa, Tanrı o halkla beraberdir ve o zaman reform başarıya ulaşır. Hz. İsa ve onun ilk inananlarında bu durum çok belirgindir, çünkü yeni sevgi anlayışının ortaya çıkması halk için bir ihtiyaçtı; Luther için de aynı durum söz konusuydu, çünkü ruhaniler tarafından özünden uzaklaştırılan öğretinin özgün haline

kavuşturulması da bir gereksinimdi. Her iki büyük güç de düzenin savunucusu değildi; her ikisinin canla başla yapmak istediği şey, gerçekdışı, haksız, yetersiz şeylerde varlığını sürdürüp kalıcı olmasın diye, eski mayanın[251] arınıp temizlenmesiydi."

Çarşamba, 5 Mayıs 1824

Goethe'nin, tiyatro oyuncusu Wolff ve Grüner'le yaptığı çalışmaları içeren kağıtlar bugünlerde beni çok meşgul etti, oldukça dağınık haldeki notları bir şekilde toparlamayı başardım, ortaya oyuncular için yazılacak bir el kitabının giriş bölümünü oluşturacak bir şey çıktı.

Bugün Goethe ile bu çalışma üzerine konuştum, her konuyu tek tek inceledik. Özellikle ilgimizi çeken, telaffuz ve yöre dilinin bir kenara bırakılmasını anlatan bölüm oldu.

"Uzun yıllar süren uygulamalarımda," dedi Goethe, "Almanya'nın her bölgesinden gelen amatörlerle tanıştım. Kuzey Almanya'nın telaffuzu insana eleştirecek pek fazla bir şey bırakmıyor. Temiz ve bazı bakımlardan örnek olarak da gösterilebilir. Oysa Schwaben, Avusturya ve Sachsen'dan gelenlerle sorun yaşadım. Sevgili kentimiz Weimar'da doğanlar da bana epey iş çıkardılar. En komik hatalar da onlardan çıkıyor, buradaki okulların, vurgulu telaffuz yüzünden B'yi P'den, D'yi T'den kesin olarak farklı kılmayı önleyemediği hatalar bunlar. B, P, D ve T'yi farklı dört harf olarak görememeleri inanılacak gibi değil, çünkü hep bir yumuşak, bir sert B, bir yumuşak, bir sert D telaffuz ediyorlar ve gizli gizli sanki P ve T diye bir şey yok demeye getiriyorlar. Böyle konuşan birinden Pein'ı (eziyet) Bein (bacak) olarak, Paß'ı (pasaport) Baß (bas), Teckel'i (alçak boylu av köpeği) Deckel (kapak) gibi duyuyorsunuz."

"Weimarlı bir oyuncu," diye karşılık verdim, "T ve D'yi yeterince ayırt edemediğinden, şu günlerde buna benzer bir hata yaptı ve dikkatleri oldukça üzerine çekti. Bir aşığı oynuyordu, ufak bir sadakatsizlikten dolayı suçlu duruma düşmüştü, öfkeli genç kadın bununla ilgili olarak akla gelebilecek sitem dolu birçok şey söyledi. Sabrı tükenen adamın sonunda şöyle demesi gerekiyordu: ‘O ende!' (Kes artık!) Ama T ile D'yi karıştırdığı için ‘O Ente!' (Ördek ne olacak!) dedi, tabii bu herkesi güldürdü."

"Bu durum çok tipik," diye karşılık verdi Goethe, "bizim el kitabımıza girmeyi hak ediyor."

"T ve D'yi ayırt edemeyen buralı genç bir opera sanatçısının," diye devam ettim, "geçenlerde şöyle bir şey demesi gerekiyordu: ‘Ich will dich den Eingeweihten übergeben.' (Seni bir bilene vereyim.) T'yi D gibi söylediğinden ağzından şu çıktı: ‘Ich will dich den Eingeweiden übergeben' (Seni iç organlara vereyim)."

"Geçenlerde buralı bir oyuncu uşak rolündeydi," diye devam ettim, "bir yabancıya şöyle demesi gerekiyordu: ‘Mein Herr ist nicht zu Haus, er sitzt im Rate.' (Efendim evde değil, mecliste.) Ama T ve D'yi karıştırdığı için, bize sanki şöyle diyormuş gibi geldi: ‘Mein Herr ist nicht zu Hause, er sitzt im Rade.' (Efendim evde değil, bisiklette.)"

"Bu örnekler de fena değil," dedi Goethe, "bunları aklımızda tutalım. Eğer birisi P ile B'yi ayırt edemiyorsa, ‘Packe ihn an!' (Onu paketle!) demesi gerekirken, ‘Backe ihn an!' (Onu fırına sür!) diyorsa, size gülmek düşer."

"Aynı şekilde," diye devam etti Goethe, "burada Ü sık sık İ olarak söyleniyor, bu da çok kötü yanlış anlamalara yol açıyor. Küstenbewohner (sahil halkı) yerine Kistenbewohner (sandık halkı), Türstück (kapı) yerine Tierstück (hayvan), gründlich (esaslı) yerine grindlich (yara kabuğu gibi), Trübe (hüzün) yerine Triebe (içgüdü), Ihr müßt (mecbursunuz) yerine Ihr mißt (ölçün) şeklinde ifadeleri çok duymuş, gülmekten de kendimi alamamışımdır."

"Geçenlerde tiyatroda böyle komik bir durumla karşılaştım," diye karşılık verdim, "bir kadının kötü bir durumda daha önce hiç görmediği bir adamın peşinden gitmesi gerekiyordu. Şöyle demeliydi: ‘Ich kenne dich zwar nicht, aber ich setze mein ganzes Vertrauen in den Edelmut deiner Züge.' (Gerçi seni tanımıyorum, ama yüzünün soylu hatlarına çok güven duyuyorum.) Ü'yü İ gibi söylediği için, şöyle dedi: ‘Ich kenne dich zwar nicht, aber ich setze mein ganzes Vertrauen in den Edelmut deiner Ziege.' (Gerçi seni tanımıyorum, ama senin keçinin soyluluğuna çok güven duyuyorum.) Herkes kahkahaya boğuldu."

"Bu örnek de fena değil," diye karşılık verdi Goethe, "bunu da aynı şekilde aklımızda tutalım. Burada bir de G ve K birbirine karıştırılır," diye

devam etti, "G yerine K, K yerine G denir, belki yine bir harfin yumuşak mı, sert mi olduğunun bilinmemesinden, burada beğenilen öğretinin sonucu olsa gerek. Buradaki tiyatroda Kartenhaus (kumar salonu) yerine Gartenhaus (bahçeli ev), Kasse (kasa)yerine Gasse (sokak), klauben (tek tek toplamak) yerine glauben (inanmak), bekränzen (çelenkle süslemek) yerine begrenzen (sınırlamak), Kunst (sanat) yerine Gunst (iyilik) sözcüklerini duymuş olmalısınız ya da gelecekte duyarsınız."

"Benzer bir şey daha duydum." diye karşılık verdim, "Buralı bir oyuncunun şöyle demesi gerekiyordu: ‘Dein Gram geht mir zu Herzen.' (Senin acın benim yüreğime işliyor.) Ama G'yi K gibi söylediğinden tam olarak şöyle dedi: ‘Dein Kram geht mir zu Herzen.' (Senin pılı pırtın benim yüreğime işliyor.)"

"G ve K'nın bu tip karıştırılmasına, sadece oyuncularda değil, çok okumuş din adamlarında da rastlıyoruz. Bir keresinde benim de başıma buna benzer bir şey geldi, bunu size anlatmak isterim.

Birkaç yıl önce Jena'da bir süre için Zur Tanne[252] adlı otelde kaldığımda, bir sabah teoloji öğrencisi biri beni görmek istedi. Kısa bir süre güzel güzel sohbet ettikten sonra, vedalaşırken benden kendine özgü bir biçimde bir ricada bulundu. Gelecek pazar benim yerime vaaz verebilmek için izin istiyordu. Ne demek istediğini hemen anladım, hevesli delikanlı G ile K'yı karıştıranlardandı. Tüm samimiyetimle, bu durumda kendisine bizzat yardımımın dokunamayacağını, ama bu konuda yardım almak istiyorsa Bay Archidiakonus Koethe'ye başvurarak amacına kesinlikle ulaşabileceğini söyledim."

Salı, 18 Mayıs 1824

Akşamleyin Riemer'le beraber Goethe'deydik. Goethe bize konusu jeoloji olan İngilizce bir şiirden[253] bahsetti. Konuşma sırasında herhangi bir ön hazırlık olmadan öyle bir zekâ, hayal gücü ve iyi bir ruh hali ile şiirin çevirisini yaptı ki, her bir ayrıntı, sanki o anda onun buluşuymuş gibi gözlerimizin önünde canlandı. Şiirin kahramanı Kral Kömür'ü, görkemli kabul salonunda tahtında oturmuş, yanında da karısı Pirit'le imparatorluğun üst düzey kişilerini beklerken görüyorsunuz. Gelenler rütbelerine göre arka arkaya krala takdim edilir: Dük Granit, Marki Kayrak, Kontes Porfir, uygun

sıfatlar ve esprilerle tanımlanan diğerleri. Sonra içeri biri girer: Çok büyük mülklerin sahibi ve sarayda sevilen bir adam, Sör Lorenz İlkkireç. Evi biraz uzak olduğu için annesi Leydi Mermer adına özür diler; çok kültürlü ve parlak yetenekleri olan biridir. Bugün saraya gelmemiş olması, mutlaka kendisine iyi davranan Canova ile karıştığı bir entrika yüzündendir. Saçını kertenkele ve balıklarla süslemiş olan Tüf biraz sarhoş gibidir. Hans Marn ve Jakob Kil ancak sonunda çıkagelirler; Jakob Kil'i kraliçe özellikle çok seviyor, çünkü o kraliçeye bir midye koleksiyonu vereceğine söz vermiştir. Anlatım bu şekilde neşeyle bir süre devam eder; ama o kadar çok ayrıntı var ki, devamını aklımda tutamadım.

"Böyle bir şiir," dedi Goethe, "dünya insanlarını eğlendirmek amacıyla yazılır, şiirde herkesin bilmesi gereken o kadar çok bilgi var ki. Böylece yüksek kesimden insanlar arasında bilime karşı bir ilgi uyanır, böyle eğlendirici bir şiirin ne gibi olumlu sonuçlar doğuracağı hiç belli olmaz. Bazı akıllı insanların, kendi özel çevrelerinde gözlem yapmasına neden olabilir. Etrafımızı saran doğa ile ilgili kişisel algılarımız, asıl uzmanlık alanımızdan uzak olduğumuz ölçüde değerlidir."

"Yani siz," diye karşılık verdim, "insan bir şeyden ne kadar anlarsa, o kadar kötü gözlemci olur mu demek istiyorsunuz?"

"Şayet bize aktarılan bilgiler yanlışlarla doluysa öyledir!" diye karşılık verdi Goethe, "Bilimde kesin olarak sınırlandırılmış bir görüşü benimsiyorsanız, ortada tarafsız, aslına uygun görüş kalmaz. Katıksız bir volkanolog her zaman bir volkanologun gözüyle bakacaktır olaylara, aynı Neptün gezegeni ile ilgilenen bir uzmanın ya da yeryüzündeki dağların yükseltisi ile ilgili yeni kuramı[254] benimseyen birinin de olaylara kendi gözlükleriyle bakması gibi. Böyle tek bir özel konuyla sınırlı bütün kuramcıların dünya görüşü saflığını yitirir, objeler artık onlara doğal saflıkları içinde görünmez olur. Bu bilim adamları gözlemlerinin sonucunu bize bildirirken, her bir ayrıntının gerçekliği ile ilgili olarak onların yüce ve şahsi düşüncelerini öğreniriz, ama asla objelerin gerçeği ile ilgili bir şey öğrenemeyiz; konuları ancak çok güçlü öznel görüşler ışığında görmemizi sağlarlar.

Önyargısız doğru bilginin, gözlem açısından engelleyici olduğu görüşüne ben hiç katılmıyorum, bildiğimiz şeyler gördüklerimiz ve duyduklarımızdır, şeklindeki bilgece söylenmiş hakikattir doğru olan. Bir müzik adamı

orkestrayı dinlerken, enstrümanları ve sesleri tek tek işitir, oysa uzman olmayan biri çalınan müziğin genel etkisi altında kalır. İşin keyfini çıkaran kişi, yeşile durmuş ya da çiçeklenmiş çayırın hoş görüntüsüne bakar, oysa gözlem yapan botanikçi bin bir çeşit bitki ve ot arasında her birinin binlerce ayrıntısını inceler.

Yine de her şeyin kendine göre bir yöntemi var, benim *Götz*'ümde[255] erkek çocuk o kadar çok şey bilmesine rağmen kendi babasını teşhis edemez, aynı şekilde bilimle uğraşan uzmanların, sahip oldukları o kadar bilgi ve varsayım, görmelerini ve duymalarını engeller. Böyle insanların kafasına her şey çok çabuk girer; kendi içlerinde yoğurdukları şey öylesine işgal eder ki onları, aynı sokakta acı içinde yürürken, en sevgili arkadaşının geçip gittiğini görmeyen birine benzerler. Doğayı gözlemek için, iç dünyada hiçbir şeyin rahatsızlık uyandırmadığı, önyargısız, sakin bir dinginliğe gereksinim vardır. Çocuk çiçekteki böceğin farkına varır, bütün duyumlarını tek ve yalın bir ilginin üzerinde yoğunlaştırır, o arada gözlerini hemen gökyüzüne çevirip, acaba bulutların oluşumunda ilginç bir şeyler olabilir mi diye düşünmek aklından geçmez."

"O halde çocuklar ve onlar gibiler," diye karşılık verdim, "bilimde gerçekten iyi yardımcı olabilirler."

"Tanrı'nın gözünde biz vasıfsız iyi birer yardımcıdan başka bir şey değiliz," dedi Goethe, "çünkü biz hep olduğumuzdan fazlasını olmak istiyoruz, felsefe ve varsayımlardan oluşan büyük bir cihazı hep peşimiz sıra sürüklediğimizden, içimizdeki saflığı bozuyoruz."

Konuşurken bir ara oluşan sessizliği Riemer, Lord Byron'dan ve onun ölümünden söz açarak bozdu. Goethe onun yazıları ile ilgili parlak bir açıklama yapıp, onun her tür övgü ve takdiri hak ettiğini söyledi. "Ayrıca," diye devam etti, "Byron genç ölmesine rağmen, edebiyat dünyasının artık olanaksız olan gelişmesi açısından onun kaybı çok önemli değil. Byron'ın kaydedeceği bir ilerleme kalmamıştı zaten. Yaratıcı gücünün zirvesine ulaşmıştı, gelecekte yapacağı şeylerde de yeteneğinin çizdiği sınırların ötesine geçemeyecekti. Yapabileceğini en üst düzeyde anlaşılması zor bir şiir olan *Mahşer Günü*'nde yaptı."

Sonra söz İtalyan şairi Torquato Tasso'ya ve onunla Lord Byron arasındaki farka geldi; Goethe bu noktada İngiliz şairin üstünlüğünü zekâ,

dünya, verimli güç bakımından ortaya koydu. "Her iki şairi de," diye ekledi, "birini diğeri aracılığı ile kötülemeden karşılaştıramazsınız. Byron Lübnan'ın kutsal sedir ağacını küle çeviren yanmaktaki çalı dikenidir. İtalyan şairin büyük destanı ise, ününü yüzyıllar boyunca korumuştur; ama *Don Juan*'ın bir tek dizesi ile *Kurtarılmış Kudüs*'ün tümünü zehirleyebilirsiniz."

Çarşamba, 26 Mayıs 1824

Uzun zamandır planladığım gibi, Hannover'deki sevdiklerimi ve Ren Nehri'ni görmek için bugün Goethe'ye veda ettim. Goethe çok sıcak davrandı, beni kucakladı. "Hannover'de Rehberg'lere giderseniz," dedi, "belki gençlikteki kız arkadaşım Charlotte Kestner'i görürsünüz, ona iyi dileklerimi iletin. Sizden, Frankfurt'taki dostlarım Willemer'lere, Kont Reinhard'a ve Schlosser'lere bahsedeceğim. Heidelberg ve Bonn'da da bana içten bağlı, sizi en iyi şekilde karşılayacak olan dostlarımı göreceksiniz. Bu yaz yine bir süre Marienbad'da kalmayı planlıyorum, ama siz dönmeden gitmeyeceğim."

Goethe'yle vedalaşmak bana zor geldi; ama iki ay sonra onu sağlıklı ve mutlu göreceğime dair kesin bir ümit içinde ondan ayrıldım.

Yine de ertesi gün arabayla, en derin özlem duygularımın gittikçe arttığı, sevgili memleketim Hannover'e doğru giderken mutluydum.

1825

Salı, 22 Mart 1825

Bu gece, gece yarısından hemen sonra yangın alarmı ile uyandık; "Tiyatro yanıyor!" diye bağırıyorlardı. Hemen giyindim ve olayın geçtiği yere gittim. Herkes şaşkınlık içindeydi. Daha birkaç saat önce Cumberland'in *Yahudiler* adlı oyununda La Roche'un mükemmel oyunu ile büyülenmiştik, Seidel de iyi performansı ve esprileri ile herkesi güldürmüştü. Şimdi ise buraya, keyifli entelektüel haz yerine, yok olmanın en ürkütücü biçimi hâkimdi.

Yangına ısıtma sistemi neden olmuştu, parterde başlamış, hemen sahneye, oradan da kuru ahşap kulise sıçramıştı, kolay yanan malzemelerin çok olması nedeniyle yangın canavarlaştı, alevlerin çatının her yanını sarması ve kirişlerin yıkılması çok zaman almadı.

İtfaiye yetersiz değildi. Binanın her yanı yangın hortumlarıyla çevrildi, çok miktarda su alevlere doğru püskürtüldü. Hiçbir şey sonuç vermedi. Alevler, ilk baştaki gibi yukarıya doğru hızla tırmanıyor, ışık saçan kıvılcımları ve hafif malzemelerin yanan parçalarını küme halinde hiç bitmeyecekmiş gibi gökyüzüne doğru fırlatıyordu, hemen sonra hızı kesilen kıvılcımlar kentin üzerine düşüp kayboluyordu. İskeleler ve hortumlarla uğraşan kalabalığın gürültüsü, bağırmaları ve çığlıkları inanılmazdı. Çalışanlar telaş içindeydi, yangını kontrol altına almaya çalışıyorlardı; subay şapkası takmış, paltolu bir adam büyük bir sükunet içinde purosunu içerken, ayakta dikilmiş duruyordu. İlk bakışta alakasız bir izleyiciye benziyordu; ama hiç de öyle değildi. Kısa cümlelerle emir verdiği adamlar, ondan uzaklaşıp hemen emirleri yerine getiriyorlardı. Grandük Karl August'tu o. Binanın kurtarılamayacağını hemen anlamıştı; bu yüzden binanın kendi içine çökmesini ve kullanılmayan hortumların hemen yangından zarar görmüş çevredeki komşu evlere doğru tutulmasını emretti. Prenslere özgü suskunluğu içinde aklından şunlar geçiyordu herhalde:

Yansın kül olsun!
Daha güzeli yapılır yine.

Haksız sayılmazdı. Tiyatro eskiydi, hiç güzel değildi, her yıl sayısı artan izleyiciyi de alabilecek kadar büyük değildi. Yine de Weimar için uzun ve sevgili geçmiş zamanın birçok anısıyla dolu bu binanın bir daha geri gelmeyecek şekilde yok olduğunu görmek üzüntü vericiydi.

Güzel gözlerde onun çöküşü yüzünden dökülen birçok gözyaşı gördüm. Orkestranın bir üyesi beni çok duygulandırdı. O da yanan kemanı için gözyaşı döküyordu.

Gün doğduğunda, soluk yüzlü birçok insan gördüm. Soylu sınıftan birçok genç kızın ve kadının yangın devam ederken bütün gece beklediklerini, sabahın soğuğunda titrediklerini fark ettim. Biraz dinlenmek için önce eve gittim, öğleden önce de Goethe'ye.

Uşak onun kendini iyi hissetmediğini ve yattığını söyledi. Yine de Goethe beni yanına çağırttı. Elini bana doğru uzattı. "Hepimiz kaybettik," dedi, "ama yapacak bir şey yok! Benim sevgili Wolf'um bu sabah erken saatte yatağıma kadar geldi. Elimi tutup gözlerini kocaman kocaman açarak bana şöyle dedi: ‘İnsanların başına böyle şeyler gelir!' Sevgili Wolf'umun beni teselli etmek için söylediği bu söze eklenecek bir şey yok. Benim neredeyse otuz yılı bulan çalışmalarımı gerçekleştirdiğim yer kül olup harabeye dönüştü. Ama Wolf'un dediği gibi, insanların başına böyle şeyler geliyor! Gece boyunca çok az uyudum; ön taraftaki pencerelerden alevlerin hiç durmadan gökyüzüne yükseldiğini gördüm. Eski günlerle, Schiller'le yaptığım uzun yıllar süren çalışmalarla, bazı sevgili öğrencilerin bize gelmeleri ve yetişmeleri ile ilgili düşünceleri aklımdan geçirdiğimi ve içimde fırtınalar koptuğunu tahmin edersiniz. Bu yüzden akıllıca davranıp, bugün yataktan çıkmamaya karar verdim."

Kendisine dikkat ettiği için onu takdir ettim. Ama bana hiç güçsüz düşmüş, olaydan çok etkilenmiş gibi gelmedi, oldukça huzurlu ve neşeli bir hali vardı. Bu yatakta kalmak meselesi bana daha çok, birçok insanın eve akın etmesinden korktuğu olağanüstü bir durumda başvurulan eski bir savunma taktiğiymiş gibi geldi.

Goethe benden yatağının yanındaki sandalyeye oturmamı ve biraz daha orada kalmamı rica etti. "Sizi çok düşündüm ve sizin için üzüldüm." dedi. "Şimdi akşamları kendiniz için yapacak bir şey bulmalısınız!"

"Tiyatroyu," dedim, "nasıl bir tutkuyla sevdiğimi biliyorsunuz. İki yıl önce buraya geldiğimde, Hannover'de seyrettiğim üç beş oyundan başka oyun görmemiştim. Her şey benim için yeniydi, oyuncular kadar oyunlar da; sizin tavsiyeleriniz ışığında, konular hakkında fazla düşünüp yorum yapmadan, kendimi tamamen konuların bende uyandırdığı izlenimlere bıraktım, tüm içtenliğimle söyleyebilirim ki, geçen iki kış mevsiminde her gidişimde tiyatroda geçirdiğim saatler en değerli, en huzurlu saatlerdi. Tiyatroya öyle düşkün hale geldim ki, sırf temsillerle yetinmeyip provalara girmenin yolunu da buldum; bu da yetmedi, gündüz vakti yoldan geçerken tesadüfen tiyatronun kapılarını açık gördüğümde, parterin boş sıralarında yarım saat kadar oturup, acaba şimdi ne oynuyor olabilirlerdi diye sahneleri gözümün önüne getirmeye çalıştım."

"İşte siz bu yüzden çılgınsınız," diye karşılık verdi Goethe, "ama ben bu halinizi seviyorum. Keşke tüm seyirciler sizin gibi olsa! Aslında siz doğrusunu yapıyorsunuz. Hem biraz ciddi, hem de biraz genç olan birinin, tiyatrodan başka kendini daha iyi hissedeceği bir yer bulması zordur. Sizden bir şey istenmez, canınız istemiyorsa ağzınızı açmanız gerekmez; size düşen kral gibi tam bir huzur içinde oturup, sahnelenen temsili rahatça seyretmek, arzu ettiğiniz şekilde aklınızı ve zekânızı çalıştırmaktır. Edebiyat orada, resim orada, şarkı ve müzik orada, oyunculuk sanatı ve aklınıza başka ne geliyorsa hepsi oradadır! Gençliğin ve güzelliğin tüm bu sanatları ve büyüsü, tek bir akşamda, hem de düzeyli bir biçimde bir araya geliyorsa, ortada başka hiçbir şeyle karşılaştırılamayacak bir şenlik var demektir. Ama bazı şeyler güzel, bazıları da kötü ise, yine de pencereden boş boş bakmaktan ya da kapalı bir mekândaki bir partide puro dumanı içinde oynanacak bir el vistten daha iyidir. Sizin de hissetmiş olduğunuz gibi, Weimar Tiyatrosu hiç de küçümsenecek bir şey değil; şimdi bile bizim en parlak dönemimizden kalma, yeni ve genç yeteneklerin yetiştiği, ulu bir ağaç o, şimdi bile insanların hoşuna gidecek, onların beğenecekleri, en azından bir oyunu bütünüyle izledikleri etkisi uyandıracak şeyler üretmeye devam edebiliriz."

"Bu tiyatroyu yirmi, otuz yıl önce görmek isterdim!" diye karşılık verdim.

"Elbette o dönem," diye karşılık verdi Goethe, "birçok olumlu şey yardımımıza koştu. Bir düşünün, o zamanlar Fransızların sanata yaklaşımındaki o sıkıcı dönem aşılalı henüz çok zaman geçmemiş ve seyirci

aşırı heyecanını henüz üzerinden atmamıştı, Shakespeare tüm tazeliği ile sahnedeydi, Mozart'ın operaları daha yepyeniydi ve son olarak da burada Schiller'in oyunlarına her geçen yıl bir yenisi ekleniyordu, Weimar Tiyatrosu'nda onun denetiminde roller ezberleniyor ve tüm ihtişamı ile oyunlar sahneye koyuluyordu, genç olsun yaşlı olsun herkesin el ele verip çalıştığını, her zaman bize karşı minnet duyguları ile dolu izleyicilerimizin olduğunu bir düşünün."

"O zamanı görmüş yaşlı insanlar," dedim, "Weimar Tiyatrosu'nun düzeyini anlatmakla bitiremiyorlar."

"İyi durumda olduğunu yadsıyamam," diye karşılık verdi Goethe, "Ama asıl önemli olan grandükün bana tam bir özgürlük vermesiydi, istemediklerimi yapmamak, istediklerimi yapabilmek bana kalmıştı. Görkemli dekorlara, olağanüstü kostümlere önem vermezdim, benim için önemli olan oyunların iyi olmasıydı. Tragedyadan farsa kadar her tür oyun benim için aynıydı; ama ilgi görmesi için bir oyunda bazı şeylerin olması gerekir. Önemli, başarılı, esprili ve güzel olmalı, öncelikle de sağlam ve esaslı bir öze sahip olmalı. Marazi, zayıf, sulu gözlü, fazla hassas hiçbir şeye, ayrıca ürkütücü, ürpertici, iyi gelenekleri zedeleyici şeylere kesinlikle yer yoktu; oyuncuları ve seyirciyi yozlaştırmaktan korkmuş olmalıyım.

Ama iyi oyunlar sayesinde oyuncuların seviyesini yükselttim. Çünkü kaliteli şeyleri çalışmak ve sürekli olarak kaliteli şeyleri uygulamak, eğer doğuştan biraz bir şeylere sahipse, bir insanı geliştirebilir. Ayrıca oyuncularla sürekli iletişim halindeydim. Okuma provalarını yönetir, herkesin rolünü açıklardım; genel provada hazır bulunurdum, daha iyi olması için oyuncularla konuşurdum; temsillere de gider, ertesi gün yanlış bulduğum şeyleri söylerdim.

Bu sayede sanatlarında ilerlemelerini sağladım. Ayrıca sanatçıların dışarıda da saygınlığının artmasına çalıştım, en iyilerini ve en gelecek vaat edenleri kendi çevreme soktum, böylelikle sosyal açıdan onları önemsediğimi dünyaya gösterdim. Bu konuda Weimar'ın üst sınıfı da beni çok yalnız bırakmadı, kadın ve erkek oyuncular kısa süre içinde en seçkin ortamlara onurlu bir şekilde kabul edildiler. Bunların hepsi sayesinde oyuncular hem düşünce alanında, hem de sosyal alanda oldukça kültürlü bir hale geldiler. Öğrencilerimden Berlin'deki Wolff ve bizim Durand'ımız

sosyal açıdan en zarif inceliklere sahip insanlardır. Bay Oels ve Graff, en üst düzeydeki insanlara onur verecek ölçüde yüksek kültüre sahiptirler.

Schiller de benim gibi davrandı. Bay ve bayan oyuncularla çok sıkı bir iletişime girdi. Benim gibi o da bütün provalara gelirdi, oyunlarından birinin her başarılı temsilinden sonra oyuncuları evine davet eder, onlara hoş bir gün geçirtmek isterdi. Hep birlikte başarılardan mutlu olunur, gelecek sefere daha iyi olabilecek şeyler hakkında konuşulurdu. Zaten Schiller buraya geldiğinde seyirciler kadar oyuncuları da üst düzeyde eğitimli bulmuştu, yadsınamayacak bir şey de bu durumun onun oyunlarının hemen başarılı olmasını sağladığıdır."

Yakından ilgilendiğim ve dün gece yaşanan felaket nedeniyle aklımdan çıkaramadığım konu hakkında, Goethe'yi uzun uzun konuşurken dinlemek beni çok mutlu etmişti.

"Sizin ve Schiller'in uzun yıllar boyunca çok faydalı çalışmalar yaptığınız tiyatronun bugün yanışı," dedim, "adeta Weimar için bir daha geri döndürülemeyecek zengin bir dönemi, fiziksel olarak da sona erdirdi. O dönemde tiyatronun yönetiminde olduğunuz sırada, tiyatronun sağladığı olağanüstü başarıdan dolayı çok mutluluk duymuş olmalısınız."

"Aynı zamanda az sıkıntı ve çile çekmedim!" diye içini çekerek karşılık verdi Goethe.

"Bu kadar çok insanın bulunduğu bir yeri," dedim, "düzene sokmak kolay olmamıştır herhalde."

"Disiplinle çok yol alınır," diye karşılık verdi Goethe, "daha çok da sevgiyle, ama en çok anlayışlı ve tarafsız bir şekilde adil davranarak geliştik, bunda da kişinin saygınlığının fazla bir önemi yoktur.

Ben kendimi, benim için tehlikeli olabilecek iki düşmana karşı korumaya çalıştım. Birincisi beni kolayca taraftar konumuna getirebilecek olan yeteneğe karşı tutkulu sevgim. Diğerini söylemek istemiyorum, ama siz zaten bunu tahmin edebilirsiniz. Bizim tiyatromuzda güzel, genç, zarif ruha sahip kadınlar eksik olmazdı. Bazılarına tutkulu bir ilgi duyardım; karşılık bulduğum da olurdu. Ama kendimi toplar, şöyle düşünürdüm: Daha ileriye gitmek yok! Görevimi ve ona borçlu olduğum şeyleri biliyordum. Burada ben patron konumunda değildim, gelişmesi benim anlık kişisel

mutluluğumdan daha önemli olan bir kurumun müdürüydüm. Eğer kendimi bir aşk hikayesine kaptırmış olsaydım, yanında onu etkileyen bir mıknatıs olduğunda hiçbir zaman doğru yönü gösteremeyen bir pusulaya dönerdim.

Kendimi tamamen saf tutmam ve her zaman irademe hâkim olmam, tiyatronun da hâkimi olmamı sağladı, her otoriteyi kısa zamanda sarsacak saygısızlığı ben hiç yaşamadım."

Goethe'nin bu itirafı benim için çok ilginçti. Başkalarından buna benzer şeyler işitmiştim, şimdi söylenenlerin onun ağzından onaylandığını duymak beni memnun etmişti. Onu her zamankinden daha çok seviyordum, içten gelen duygularla elini sıkıp ayrıldım.

Yangın yerine geri döndüm, harabenin üzerinden hâlâ kıvılcımlar ve dumanlar yükseliyordu. Söndürme ve kurtarılacak şeyleri ayırma işine devam ediliyordu. Yangın yerinin hemen yakınında, yazılmış bir rolün yanmış kağıt parçalarını buldum. Goethe'nin *Tasso* adlı oyunundan bölümlerdi bunlar.

Perşembe, 24 Mart 1825

Goethe ile yemekte. Sohbetin kaçınılmaz konusunu genellikle tiyatro binasının kaybı oluşturuyordu. Bayan von Goethe ve Bayan Ulrike, eski tiyatroda geçirdikleri mutlu saatlerin anıları ile yaşıyorlardı. Moloz yığınları arasında kendileri için çok değerli olabilecek birkaç şey aramışlardı; ama sonunda ellerinde birkaç taş ve duvar kağıdının yanmış birkaç parçasından başka bir şey yoktu. Ama bu kağıt parçaları balkonda oturdukları yerin duvar kağıdının parçalarıymış!

"Önemli olan," dedi Goethe, "bir an önce toparlanıp, olabildiğince çabuk yenisini yapmak. Gelecek hafta bile bir oyun sahneletmek isterim. Ya sarayda ya da belediyenin büyük salonunda, fark etmez. Halkın sıkıcı akşam saatlerinde yapacak başka şeyler aramaması için, uzun bir ara verilmemeli."

"Ama dekorlardan neredeyse hiçbir şey kurtarılamadı!" dedi biri.

"Dekor için fazla bir şey lazım değil." diye karşılık verdi Goethe. "Ayrıca uzun bir oyun olması da gerekmiyor. Bir oyunun hepsini oynamak da zorunlu değil, uzun bir oyunun bir bölümü olabilir. Fazla yer değişikliği

gerektirmeyen konular seçilmeli, önemli olan bu. Tek perdelik herhangi bir komedi, tek perdelik bir fars ya da operet. Sonra bir arya, bir düet, sevilen bir operanın finali olabilir, bunlarla oldukça mutlu olabilirsiniz. Nisan ayını bir şekilde geçirmek lazım, Mayıs'ta nasıl olsa ormanın şarkıcıları programa başlayacak."

"Bu arada," diye devam etti Goethe, "yaz ayları boyunca yeni tiyatronun yükseldiğini görmek gibi bir oyun izleyeceksiniz. Bu yangın bana çok ilginç geldi. Kışın uzun gecelerini Coudray ile Weimar'a yakışan yeni ve çok güzel bir tiyatronun planını yapmakla geçirmiştik. Birkaç önemli Alman tiyatrosunun yatay ve dikey kesitlerini gösteren planlarını getirtip, iyi yönlerini alıp, hatalı bulduğumuz yönlerini bırakarak bir plan hazırlamıştık, bu planı şimdi ortaya çıkarabiliriz. Grandük bu planı onaylar onaylamaz inşaata başlanabilir, bu felaketin bizi ilginç bir biçimde hazırlıklı yakalamış olması, öyle önemsenmeyecek türden bir şey değil."

Goethe'nin bu haberini büyük bir sevinçle karşıladık.

"Eski tiyatroda," diye devam etti Goethe, "soylular için balkon, hizmetli sınıf ve genç esnaf için galeri düşünülmüştü. Varlıklı ve soylu orta sınıfın büyük bir bölümü zor durumda kalıyordu; çünkü bazı oyunlarda öğrenciler partere alındıklarında, onlar nereye oturacaklarını bilemiyorlardı. Parterin arkasındaki birkaç loca ve öndeki birkaç sıra yeterli olmuyordu. Şimdi daha iyi bir çözüme ulaştık. Parterin etrafına bir sıra loca yaptıracağız, balkonla galeri arasına ikinci sınıf olarak bir sıra daha loca koyduk. Böylelikle binayı öyle fazla büyütmeden çok yer kazanmış olduk."

Bu habere sevindik ve Goethe'yi hem tiyatroyu, hem halkı bu kadar çok düşündüğü için takdir ettik.

Ben de kendime göre gelecekteki güzel tiyatromuza katkıda bulunmak adına, yemekten sonra arkadaşım Robert Doolan'la Oberweimar'a gittim, oradaki meyhanede bir fincan kahve içerken Metastasio'nun *Issipile* adlı yapıtından bir opera metni yazmaya başladık. Öncelikle yapmak istediğimiz, bir güldürü parçası yazmak ve oyundaki rolleri Weimar Tiyatrosu'nun kadın ve erkek şan sanatçılarına dağıtmaktı. Bu iş bizi çok mutlu etti. Sanki çoktan orkestranın önüne oturmuş gibiydik. Sonra gerçekten tüm ciddiyetimizle işe koyulduk ve birinci perdenin büyük bir bölümünü bitirdik.

Pazar, 27 Mart 1825

Kalabalık bir grupla Goethe'de yemekteyiz. Bize yeni tiyatronun planını gösterdi. Plan, bize birkaç gün önce anlatmış olduğu gibiydi; plandan hem iç, hem de dış görünüm olarak binanın güzel olacağı belliydi.

Bu kadar güzel bir tiyatro için şimdiye kadar kullanılanlardan daha güzel dekorlar ve daha kaliteli kostümler gerekli diye konuşuldu. Ayrıca zaman içinde personelde eksiklikler ortaya çıktığı, hem tiyatro oyunları, hem de operalar için birkaç iyi genç oyuncuya kadro açılması fikri öne sürüldü. Aynı zamanda tüm bunların önemli masraflara yol açacağının, şimdiye kadarki bütçe olanaklarıyla pek bir şey yapılamayacağının da altı çizildi.

"Parayı idareli kullanmak bahanesi ile," diye söze karıştı Goethe, "çok paraya mal olmayacak kişilerin kadroya alınacağını gayet iyi biliyorum. Ama bu tür önlemlerle kasanın korunacağı sanılmasın. Oysa bu kadar önemli konularda tutumlu davranmak kadar kasaya zarar veren bir başka şey yoktur. Kafa yorulacak şey, her akşam salonu doldurmak olmalıdır. Buna da yetenekli ve güzel bay ya da bayan genç bir şan sanatçısının, başarılı bir başrol oyuncusunun çok katkısı olur. Evet, ben işin başında olsam, kasanın sunduğu olanakların bir adım daha ötesine giderim, gerekli paranın eksik olmadığını o zaman görürsünüz."

Goethe'ye bunu nasıl başaracağı soruldu.

"Çok basit bir yola başvururdum." diye karşılık verdi. "Pazar günleri de temsil koyardım. Böylece gelirim en azından kırk suare daha fazla olurdu, kasaya bundan yılda on, on beş bin taler fazla para girmesi kötü olmazdı herhalde."

Bu yol çok pratik bulundu. Hafta içinde genellikle gece yarılarına kadar iş güç peşinde koşan sayısı kabarık çalışan sınıfının dinlenebileceği tek gün pazar günü, o insanların pazar günü bir köy meyhanesinde dans edip bira içmek yerine, daha soylu bir eğlence olan tiyatroyu tercih edeceği söylendi. Yakın kasabalardaki toprak işletenlerin, çiftlik sahiplerinin, memurların ve varlıklı insanların pazar gününü, Weimar Tiyatrosu'na gitmek için iple çekecekleri söylendi. Ayrıca eğer saraya gitmiyorsanız ya da mutlu bir ailenin bir bireyi değilseniz ya da kendi içine kapalı bir grubunuz yoksa, pazar günü akşamlarını Weimar'da şimdiye kadar çok kötü ve sıkıcı

geçirmişsinizdir; çünkü herkes gidecek yer bulmakta güçlük çeker. Pazar günü akşamları insanın kendisini iyi hissetmesi ve haftanın sıkıntılarını unutması için, gidecek bir yeri olmalı iddiası öne sürüldü.

Goethe'nin diğer Alman kentlerinde olduğu gibi pazar günleri de temsil vermek düşüncesine herkes tümüyle katıldı ve bunun çok güzel olacağı söylendi. Gerçi acaba saraydakiler de bunu onaylar mı diye hafif bir kuşku belirmedi değil.

"Weimar Sarayı," diye karşılık verdi Goethe, "kente ve önemli bir kuruma faydalı olabilecek önlemleri engellemeyecek kadar iyi niyetli ve akıllıdır. Sarayın da memnuniyetle ufak bir özveride bulunarak pazar günü verilen akşam partilerini bir başka güne alabileceği söylendi. Eğer bu kabul görmezse, pazar günleri için zaten sarayın görmekten hoşlanmadığı, ama asıl halkın beğeneceği ve kasayı adamakıllı dolduracak bir sürü oyun var."

Sohbetin konusu oyunculara geldi, onların kapasitelerinin doğru ya da yanlış değerlendirilmesi ile ilgili olarak zaman zaman ayrıntılı olarak konuşuldu.

"Uzun süren uygulamalarım sırasında," dedi Goethe, "insanın gelecekte kesinlikle tam bir başarı şansı görmediği bir oyun ya da operayı çalıştırmamasının önemli olduğunu gördüm. Kimse beş perdelik bir oyunun ya da aynı uzunluktaki bir operanın öğrenilmesi için gerekli gücü yeterince ortaya koymayı düşünmez. Evet, sevgili dostlarım, bir şancının bir oyunu tüm sahneleri ve perdeleri ile ezberleyebilmesi için çok çalışması gerekir, hele hele koro elemanlarının şarkıyı gerektiği gibi okumaları için çok daha fazla çalışmaları gerekir. Bir oyunun başarılı olup olmayacağı hakkında fikir sahibi olmadan, sadece belli belirsiz gazete yazılarından yola çıkarak, bir operanın çalışılması emrini veren birinden söz edilince tüylerim diken diken oluyor. Çünkü artık Almanya'da ulaşım araçlarımız fena değil, hatta hızlı posta arabaları da çalışmaya başladı, ben olsam, başka yerlerde sahnelenen ve beğenilen yeni bir operanın haberini aldığımda, rejisörü veya sahnenin güvenilir bir elemanını oraya gönderirim, o da beğenilen yeni operanın ne ölçüde iyi ve başarılı olduğunu, bizim elemanlarımızın bu iş için yeterli olup olmadığını, temsili izleyerek anlamış olur. Sağlayacağı faydalar ve bu sayede önüne geçilecek hatalı kararlar düşünülünce, böyle bir seyahatin masraflarının lafının bile edilmemesi gerekir.

Sonra, iyi bir oyun ya da iyi bir opera bir kez hazırlanmışsa, etrafta duyulup insanlar gelinceye ve salon doluncaya kadar belli aralıklarla arka arkaya oynanmalıdır. Aynı şey uzun zamandır oynanmamış, ama yeniden başarıyla sahnelenebilmesi için üzerinde epeyce çalışılması gereken eski iyi bir oyun veya eski sayılan iyi bir opera için de geçerlidir. Böyle bir oyun verilen kısa bir aradan sonra halkın göstereceği en ufak bir ilgi üzerine yeniden sahnelenmelidir. Hep yeni bir şey görme, bin bir zahmetle üzerine çalışılmış iyi bir oyunu ya da operayı sadece bir ya da iki kez izleme veya böyle tekrarlar arasında her seferinde yeni bir çalışmayı zorunlu kılacak altı, sekiz hafta kadar uzun bir zaman bırakma isteği, tiyatro açısından gerçek bir çöküş; çalışan personelin gücünün kötüye kullanılması açısından da affedilecek bir şey değildir."

Goethe büyük sükunetini nadiren bozan bir heyecana kapılacak kadar bu konuya değer veriyor, bu konuyu önemsiyordu.

"İtalya'da," diye devam etti Goethe, "aynı opera dört ya da altı hafta boyunca her akşam oynanır, yetişkin İtalyanlar programda bir değişiklik istemezler. Kültürlü bir Parisli, kendi büyük şairlerinin klasik oyunlarını ezberleyinceye, her bir hecenin vurgusunu anlayacak bir kulağa sahip oluncaya kadar izler. Burada Weimar'da bana, benim *Iphigenie*'imin ve *Tasso*'mun sahnelenmesi onurunu yaşattılar; ama ne sıklıkla? Her iki ya da üç yılda bir. İzleyici bu oyunları sıkıcı buluyor. Anlaşılmayacak bir tarafı yok! Oyuncular oyunları oynamaya, seyircilerse dinlemeye alışkın değiller. Oyuncular sık sık yapılan tekrarlarla rollerini benimseyebilirler, canlandırılan rol sanki ezberlenmiş gibi değil de, oyuncunun içinden geliyormuş gibi hayat bulur, mutlaka izleyici de bu duruma ilgisiz ve duygusuz kalamaz.

Bir Alman tiyatrosu kurmak olanağı varmış gibi, gerçekten böyle çılgınca bir hayale kapıldım. Aynen böyle, sanki benim bir katkım olabilirmiş, sanki ben de böyle bir yapıya bir taş koyabilirmişim gibi bir hayal. *Iphigenie* ve *Tasso*'yu yazdım ve çocukça bir ümitle bunu gerçekleştireceğimi sandım. Ama ne bir kıpırtı ne bir hareket, her şey eskisi gibi. Eğer bir etki yaratabilmiş, takdir edilmiş olsaydım, ben *Iphigenie* ve *Tasso* gibi bir düzine oyun yazmış olurdum. Konu kıtlığı yoktu. Ama söylediğim gibi, bunlara hem hayat hem ruh verecek oyuncu ve böyle şeyleri dinleyip algılayacak seyirci eksikliği vardı."

Çarşamba, 30 Mart 1825

Akşam Goethe'de büyük bir çay partisindeydik, buradaki genç İngilizlerden başka bir de genç bir Amerikalı vardı. Kontes Julie von Egloffstein'ı görmek ve onunla çeşitli konularda sohbet etmek mutluluğunu yaşadım.

Çarşamba, 6 Nisan 1825

Goethe'nin önerileri dikkate alındı ve bu akşam ilk olarak belediyenin büyük salonunda temsil verildi, yerin sınırlı olması, dekor eksikliğinin zorunlu kılması nedeniyle kısa oyunlar ve fragmanlar sahnelendi. Kısa opera *Das Hausgesinde*[256] (Ev Hizmetkârları) tiyatro salonundaki kadar güzel oynandı. Sonra Eberwein'ın *Graf von Gleichen* operasından oldukça beğenilen kuarteti büyük alkış aldı. İlk tenorumuz Bay Moltke bunun üzerine *Sihirli Flüt*'ten çok sevilen bir aryayı söyledi, kısa bir ara verildikten sonra *Don Giovanni*'nin ilk perdesinin final bölümü tüm ihtişamı ile sahnelendi ve tiyatroda geçirilecek bir akşamın yerine geçen bugünkü ilk program muhteşem ve saygın bir biçimde sona erdi.

Pazar, 10 Nisan 1825

Goethe'de yemekteyiz. "Size verecek iyi bir haberim var," dedi, "grandük yeni tiyatro için yaptığımız planı onayladı, vakit kaybetmeden temel atılmaya başlanacak."

Bu başlangıç konuşmasına çok sevinmiştim.

"Birçok karşı görüşle mücadele etmek zorunda kaldık," diye devam etti Goethe, "ama sonunda başarıyla üstesinden geldik. Bu konuda Geheimrat Schweitzer'e çok şey borçluyuz, kendisinden beklendiği gibi anlayışlı düşünce yapısıyla bizim tarafımızda yer aldı. Planı grandük eliyle imzaladı, artık bir değişiklik söz konusu olmaz. Sevinin bakalım, çok güzel bir tiyatronuz olacak."

Perşembe, 14 Nisan 1825

Akşam Goethe'deydik. Tiyatro ve tiyatro yönetimi ile ilgili sohbetlerimiz yine gündemde olduğundan, ona yeni bir oyuncuyu seçerken hangi

ölçülerle hareket ettiğini sordum.

"Bunu söyleyebilmem zor." diye karşılık verdi Goethe. "Birçok kıstasım vardır. Yeni bir oyuncu önemli bir isim yapmışsa, onu oynatırım ve diğerleriyle nasıl bir uyum içinde olduğunu, davranış biçiminin bizim topluluğumuza uygun olup olmadığını, onunla birlikte eksikliği duyulan bir boşluğun dolup dolmadığını görürüm. Ama eğer henüz sahneye çıkmamış genç bir insansa, önce sempatik, insanın ilgisini çeken bir yanı var mı yok mu, hepsinden önemlisi de kendine hâkim olan biri mi diye şahsiyetine bakarım. Çünkü kendine hâkim olmasını bilmeyen bir oyuncu, bir yabancıda çok olumlu bir etki bırakamıyorsa, çok yetenekli sayılmaz. Çünkü yapacağı iş, sürekli olarak kendini yadsımasını ve devamlı olarak bir başka maske içinde var olup yaşamasını ister!

Görünümü ve davranışları hoşuma giderse, hem sesinin gücünü ve kapasitesini, hem de sahip olduğu yetenekleri öğrenmek için ona bir şeyler okuturum. Gerçekten önemli bir metni hissedip, ifade edebilecek yeteneğe sahip olup olmadığını görmek için, ona büyük bir şairin önemli bir metnini veririm; sonra gücünü sınamak için biraz tutkulu ve vahşi bir metin veririm eline. Sonra anlaşılması kolay, zekice yazılmış, ironik, esprili bir metne geçerim, böylelikle de bu tip konularda nasıl davrandığını, yeterince özgür bir ruha sahip olup olmadığını anlarım. Sonra eline yaralı bir kalbin acılarını, ünlü bir insanın çektiklerini anlatan bir metin veririm, bununla içinde duygulu şeyleri ifade etme yeteneğinin olup olmadığını anlarım.

Bu farklı konularda kendini bana kanıtlamışsa, ondan çok önemli bir oyuncu olacağına dair ümidimin sağlam bir temeli olur. Bazı konularda diğerlerine göre çok daha iyi ise, özellikle yatkın olduğu konuyu aklımda tutarım. Zayıf yönlerini de biliyorsam, öncelikle bunları güçlendirmesinin ve geliştirmesinin yollarını ararım. Yöre ağzı dediğimiz telaffuz hataları olduğunu görürsem, bunlardan vazgeçmesi için ısrarcı olur, ona sohbet edebileceği çevrelere girmesini, bu hataları yapmayan bir sahne sanatçısı ile arkadaşlık yapmasını öneririm. Sonra ona dans etmeyi, eskrim yapmayı bilip bilmediğini sorarım, eğer bilmiyorsa, onu bir süre dans ve eskrim hocasına gönderirim.

Sahneye çıkacak duruma gelmişse, önce ona kişiliğine uygun roller veririm ve bir süre için kendisini oynamasından başka bir şey istemem. Sonra eğer bende hareketli biriymiş izlenimi uyandırırsa, ondan ağır kanlı

birini canlandırmasını, eğer sakin ve yavaş karaktere sahip biri gibi gelmişse bana, ateşli, hızlı bir karakterin rolünü veririm, böylelikle kendini bir yana bırakmayı, bir başka kişiliğin içine girmeyi öğrenir."

Konu oyunlardaki rol dağılımına geldi, bu konuda Goethe birçok şeyin yanı sıra, bana ilginç gelen şu sözleri söyledi.

"Sıradan bir oyunda rollerin, sıradan oyunculara dağıtılabileceğini düşünen," dedi, "büyük hataya düşer. İkinci, üçüncü sınıf bir oyun, birinci sınıf oyuncularla oynanırsa, oyunun seviyesi inanılmaz ölçüde yükselir ve gerçekten ortaya iyi bir oyun çıkar. Ama ben eğer ikinci, üçüncü sınıf bir oyunu, ikinci, üçüncü sınıf oyunculara oynatırsam, sonucun tam bir başarısızlık olmasına şaşırmamak gerekir.

İkinci sınıf oyuncular, birinci sınıf oyunlar için çok uygundurlar. Onlar tıpkı yağlıboya bir tablodaki yarı gölgeli bir ortamda, kuvvetli ışık ortamındaki figürleri olduğundan da çarpıcı hale getirmek için çok önemli görevler üstlenen figürler gibi bir etki bırakırlar."

Cumartesi, 16 Nisan 1825

D'Alton'la yemekte Goethe'deydik, onunla geçen yaz Bonn'da tanışmıştım, tekrar kendisi ile karşılaşmaktan büyük mutluluk duydum. D'Alton aynı Goethe gibi biri; ikisi arasında da büyük bir yakınlık oluştu. Çalıştığı bilim dalında çok önemli biri, Goethe onun sözlerine büyük değer veriyor, ağzından çıkan her sözü büyük bir dikkatle dinliyordu. Bunun yanı sıra D'Alton insan olarak da nadiren benzerine rastlanan, insanın dinlemeye doyamadığı, sempatik, esprili, konuşma yeteneği güçlü, düşünce zenginliği olan birisi.

Çalışmalarında doğa araştırmalarına yer veren, evreni kucaklamaktan hoşlanan Goethe, buna rağmen tüm yaşamını belli bir konuya adamış her ünlü doğabilimciye olumsuz yaklaşıyordu. Goethe daha çok genel anlamda önemli yasaları benimseyen bir görüşe sahipken, böyle birinde sonsuz ayrıntılar içindeki bir dünyanın hâkimiyetini görüyordu. İşte her zaman önemli bir sentezi sezinleyen, ama tek bir olgu ile ilgili bilgiden yoksun olduğu için, sezgilerine kanıt gösteremeyen Goethe'nin önemli doğa bilimcilerle dostluk kurması ve bu dostluğu sürdürmesi bundandı. Çünkü onlarda kendinde eksik olanı buluyordu, kendinde olan boşlukları onların

doldurduğunu görüyordu. Birkaç yıl sonra seksen yaşında olacaktı, ama araştırmaya ve öğrenmeye doymak bilmiyordu. Uğraştığı alanların hiçbiriyle işi bitmiş, o alanı bir kenara bırakmış değildi; amacı hep daha ileriye, daha ileriye gitmekti! Durmadan öğrenmek, öğrenmek! Bu özelliği nedeniyle de sonu gelmez, bitmek bilmez bir gençliğe sahip bir insan izlenimi veriyordu.

Bu izlenimler bende bu öğle D'Alton'la o canlı bir sohbet sürdürürken uyandı. D'Alton kemirgenler ve iskeletlerindeki değişimler hakkında konuşuyordu ve Goethe hâlâ daha bazı olguları öğrenmekten bıkmıyordu.

Çarşamba, 27 Nisan 1825

Akşama doğru beni aşağıdaki parkta araba gezintisine davet eden Goethe'deydim. "Gezintiye çıkmadan önce," dedi, "size, dün elime geçen ve bizim tiyatro konusuna değinen Zelter'in mektubunu vermek istiyorum."

Birçok şeyin yanı sıra Zelter, "Weimar'da halka bir tiyatro yapacak adamın sen olmadığını ben çoktandır biliyordum. Meyveli ağaç taşlanır. Bunu şarabı mayalanırken şişelemek isteyen başka yüce şahsiyetler düşünsün. Dostum, biz böyle şeyleri çok gördük, çok yaşadık." diyordu.

Goethe bana baktı ve güldük. "Zelter iyi ve çalışkan birisidir," dedi, "ama bu kez beni yanlış anlama ve sözlerimi yanlış yorumlama gibi bir duruma düştü.

Ben tüm yaşamımı halka ve onun eğitimine adamış biriyim, niye halka bir tiyatro yapmayacakmışım ki! Burada Weimar'da, bu küçük başkentte, espri olsun diye on bin şairin ve birkaç insanın yaşadığı söylenir, nedense halktan söz edilmez, hele bir halk tiyatrosundan hiç söz edilmez! Kuşkusuz Weimar gerçekten büyük bir kent olacaktır, ama Weimar halkının bir tiyatroyu dolduracak, bir tiyatro inşa edecek ve onu ayakta tutabilecek yeterlilikte bir kitle haline gelmesi birkaç yüzyılı alacaktır."

Bu arada araba hazırlanmıştı, aşağıdaki parka doğru yola koyulduk. Akşam hava sakin ve yumuşaktı, rutubet vardı, fırtına kopacakmış gibi kümeler oluşturan büyük bulutlar görünüyordu. Kum dökülmüş kuru yolda kâh yokuş yukarı, kâh yokuş aşağı yol alıyorduk, Goethe yanımda sessiz sessiz oturuyordu, aklından bin bir türlü düşünce geçiyormuş gibi bir hali

vardı. Ben de bu arada Ilm Nehri'nin öbür tarafında henüz yapraklarını açmamış dişbudak ağaçlarının tepesinde, patlamaya hazırlanan fırtınaya karşı şarkılar söyleyen karatavukların ve ardıçkuşlarının çıkardığı sesleri dinliyordum.

Goethe etrafa bakınıyordu, kâh bulutlara, kâh yolun her iki tarafında, çalılıklar ve ağaçlıklarda azgın bir biçimde büyümüş çayırlara. "Duruma bakılırsa akşama fırtınalı ve boğucu bir yağmur yağacak," dedi, "ve bahar tüm ihtişamı ve güzelliği ile yine kendini gösterecek."

Bu arada bulutlar daha da karardı, boğuk bir gök gürültüsü duyuldu, birkaç damla da düştü, Goethe tekrar kente dönmemizin iyi olacağını söyledi. Evinin önünde arabadan indiğimizde, "Eğer bir programınız yoksa," dedi, "yukarıya çıkıp, bir saat daha benimle kalın." İsteğini büyük bir zevkle yerine getirdim.

Zelter'in mektubu hâlâ masanın üstündeydi. "İnsanın halkın gözünde kolayca yanlış bir konumda bulunması," dedi Goethe, "garip, hem de çok garip! Halka karşı ne gibi bir suç işlediğimi bilmiyorum, ama asla halkın dostu olarak görülmeyeceğim. Hırsızlık yapan, cinayet işleyen, yangın çıkaran, halkın huzuru denen kalkanın arkasına gizlenip adi kişisel çıkarlarının peşinde olan devrimci ayaktakımının dostu elbette değilim. Ne böyle insanların, ne de XV. Louis'nin dostuyum. Elde edilen şeylerden daha çoğunun kaybedildiği, şiddete dayanan her devrimden nefret ederim. Böyle devrimleri yapanlardan, böyle devrimlere sebep olanlardan da nefret ederim. Bu yüzden mi ben halk dostu değilim? Doğrudan yana olan herkes başka türlü mü düşünüyor?

Gelecekte payımıza düşecek her iyiye gidişten ne kadar mutlu olduğumu siz biliyorsunuz. Ama söylediğim gibi şiddete dayalı, aniden ortaya çıkan şeyler benim ruhuma aykırı, çünkü bu doğaya aykırı.

Ben bitki dostuyum, Almanya'da doğanın bize verebileceği en mükemmel çiçek olarak gülü severim; ama bahçemden bu çiçeği bana nisanın sonunda olduğumuz şu günlerde vermesini isteyecek kadar aptal değilim. Şimdi ilk yeşil yaprakları görmek beni hoşnut eder, her geçen hafta bir yaprağın ardından bir diğerinin sapı oluşturmasını görmek beni hoşnut eder; mayıs ayında tomurcuğu görürsem sevinirim ve nihayet haziranda tüm güzelliği ve tüm güzel kokuları içinde gülün bana doğru uzandığını görürsem,

mutluluğuma diyecek olmaz. Çiçeğin açacağı zamanı bekleyemeyen kişinin yeri seradır.

Şimdi yine bunun, benim bir prens uşağı, bir prens hizmetkârı olduğumu gösterdiğini söyleyebilirler. Bu bir şey ifade etmez! Bir hükümdara, bir despota mı hizmet ediyorum ben? Halkın sırtından geçinerek, kendi zevklerinin peşinden koşan böyle birine mi hizmet ediyorum? Allahtan böyle prensler ve böyle dönemler çok gerilerde kaldı. Ben grandüke yarım yüzyıldan beri büyük bir içtenlikle bağlıyım, yarım yüzyıldır onunla birlikte uğraş verip çalıştım; grandükün yaşamında ülkenin yararına olmayacak veya bir insanın durumunu iyileştirmeye uygun düşecek bir şeyi yapmayı ya da uygulamayı aklından geçirmediği bir gün olmuştur dersem, yalan söylemiş olurum. Onun açısından olaya bakarsak, prensliğinde sıkıntı ve çileden başka ne var! Evi, giysileri, sofrası varlıklı bir zenginden daha mı farklı? Saygın bir tüccarın mutfağının ve kilerinin daha zengin olduğunu görmeniz için sahil kentlerimize gitmeniz yeter."

"Önümüzdeki sonbahar," diye devam etti Goethe, "grandükün hâkimiyeti ve yönetimi elinde bulundurmasının ellinci yılını kutlayacağız. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, bu hâkimiyet sürekli hizmet etmekten başka nedir ki! Büyük hedeflere ulaşmak için hizmet etmekten, halkın refahı için hizmet etmekten başka nedir ki! Şimdi ben illa da hükümdar uşağıysam, herkesin iyiliği için çalışan bir uşağın uşağı olmak gibi bir avuntum var hiç olmazsa."

Cuma, 29 Nisan 1825

Yeni tiyatronun inşaatı şu sıralar hızla ilerledi, duvarlar her taraftan yükselmiş durumda, yakında güzel bir yapının müjdesini veriyorlar.

Bugün ise, inşaat alanını görmeye gittiğimde, şaşkınlıkla çalışmaların yarıda kesilmiş olduğunu gördüm; Goethe'nin ve Coudray'in planına karşı olan grubun nihayet baskın çıktığı, Coudray'in inşaat müdürlüğünden çekileceği, bir başka mimarın yeni bir plana göre inşaatı sürdüreceği, halen atılmış olan temelin değişikliğe uğrayacağı söylentileri kulağıma gelmişti.

Bunları görmek ve duymak beni derinden üzdü; oysa birçok kişi gibi ben de Goethe'nin pratik görüşleri doğrultusunda, hem amaca uygun şekilde

düzenlenecek, hem de estetik yönden Goethe'nin çok kültürlü zevkini yansıtacak bir tiyatro göreceğim için çok sevinmiştim.

Weimar'daki bu olay yüzünden az ya da çok kırılmış olabileceklerini düşündüğüm Goethe ve Coudray açısından da çok üzgündüm.

Pazar, 1 Mayıs 1825

Goethe'de yemekteydim. Tahmin edeceğiniz gibi, aramızda konuştuğumuz şeylerin ilkini tiyatronun değiştirilen inşaatı oluşturdu. Daha önce de söylediğim gibi, hiç beklenmedik müdahalenin Goethe'yi derinden yaralayacağını zannetmiştim. Durum hiç de düşündüğüm gibi değildi! Çok keyifli ve neşeli bir hali vardı, ufak tefek kırgınlıkları bir tarafa bırakmış gibiydi.

"Değiştirilen planda grandükü maliyet ve sağlanacak büyük tasarruf konusunda etkilemeye çalışmışlar," dedi, "ve bunu da başardılar. Benim açımdan hiçbir sorun yok. Sonuçta yeni tiyatro da, herhangi bir tehlikenin yakın veya uzak bir gelecekte yangın çıkaracağı bir odun yığınından başka bir şey değildir. Kendimi bu düşünceyle avutuyorum. Biraz küçük olmuş, biraz büyük; biraz öyle olmuş, biraz böyle, konuşmaya değmez. Benim tam düşündüğüm ve istediğim gibi olmasa bile, oldukça iyi bir tiyatronuz olacak. Siz de oraya gideceksiniz, ben de, sonuçta her şey güzel olacak."

"Grandük," dedi Goethe, "benim aksime bir tiyatronun mimari bir ihtişama gereksinimi olmadığı görüşünü ifade etti; bunu tümüyle yadsımak mümkün değil elbette. Ayrıca bir tiyatronun para kazanmak gibi bir amaca hizmet ettiğini savundu. İlk bakışta bu görüş biraz maddi geliyor kulağa; iyice düşündüğünüzde daha önemli bir yanının ifade edilmediğini görüyorsunuz. Çünkü bir tiyatro sadece giderlerini karşılamakla kalmayıp, bunun üstüne para kazanır ve artırırsa, ancak her şey mükemmel olur. En iyi şekilde yönetilmesi gerekir, oyuncuların çoğunlukla en iyi oyuncular arasından seçilmesi gerekir, sürekli iyi oyunlar sahnelenmesi gerekir ki, tiyatronun çekim gücü kaybolmasın ve salon her akşam tıklım tıklım dolsun. Yine çok az sözle çok şey söylendi, ama hepsi de olanaksız şeyler."

"Grandükün tiyatro ile para kazanma görüşü," dedim, "tamamen mantıklı görünüyor, devamlı mükemmelliğin zirvesinde kalma zorunluluğunu öngören bir düşünce tarzı."

"Shakespeare ve Molière de," diye karşılık verdi Goethe, "farklı düşünmüyordu. Her ikisi de her şeyden önce tiyatrolarından para kazanmak istiyorlardı. Ama bu öncelikli hedefi tutturdukları için, sürekli her şeyin iyi bir seviyede olmasına, eski oyunların yanı sıra zaman zaman ilgi çekecek, cazip gelecek yeni, başarılı oyunların da sahnelenmesine çalıştılar hep. Molière için *Tartuffe*'ün yasaklanması[257] felaket oldu; sadece şair Molière için değil, aynı zamanda önemli bir tiyatro topluluğunun huzurundan sorumlu olan ve hem kendisi, hem çalışanları için nasıl para kazanacağını bilmesi gereken müdür Molière için de."

"Bir tiyatronun esenliği için," diye devam etti Goethe, "müdüriyetin elde edilen gelirin daha çok veya daha az olmasıyla bizzat ilgilenmemesinden, yıl içinde tiyatro kasasının açık vermesi halinde başka bir kaynaktan sağlanan geliri umursamazca kullanmasından daha tehlikeli bir şey olamaz. Bir kere, eğer kişisel fayda ya da zarar zorunlu kılmıyorsa, kolayca gevşemek insanın doğasında olan bir şey. Elbette Weimar gibi bir kentteki tiyatronun kendi başına ayakta kalması, prensliğin bütçesinden yıllık ek ödeneğin gereksiz olduğu gibi beklentilerin olmaması gerekiyor. Ama yine de her şeyin bir yolu yordamı var, yılda birkaç bin taler az ya da çok olmuş ne fark eder denmemeli, çünkü özellikle tiyatroda az gelir ve kötüleşme birbirine bağlı şeylerdir, sadece para kaybına değil, onur kaybına da yol açar.

Ben grandük olsam, gelecekte müdüriyetin değişmesi halinde, yıllık ek ödenek olarak her zaman için sabit bir miktar belirlerdim; son on yılda verilen ek ödeneklerin ortalamasının ne olduğunu öğrenirdim, sonra tiyatronun saygın bir şekilde ayakta durmasına yeterli olacak kadar miktarı yeterli görürdüm. Bu miktarla bütçenin yapılması gerekir. Bir adım daha ileriye gider, şöyle derdim: Eğer müdür, rejisörleriyle birlikte akıllı ve enerjik bir yönetim sayesinde yıl sonunda kasayı kârlı duruma getirmişse, bu kâr müdür, rejisörler ve sahnenin en başarılı üyeleri arasında paylaştırılmalı. O zaman tiyatronun nasıl canlandığını, kurumun yarı uykulu halinden yavaş yavaş kurtulup, nasıl uyandığını görürdünüz."

"Tiyatro yasalarımız," diye devam etti Goethe, "verilecek cezalarla doludur, ama başarılı katkıları konu edinen bir tek yasa yok. Bu çok büyük bir eksiklik. Hata yaptığımda maaşımdan kesinti yapılacağını nasıl biliyorsam, yapmamı istedikleri şeylerden daha fazlasını yaptığımda da zam

alacağımı bilmeliyim. Herkesin beklenenden ve istenenden daha fazlasını yapması durumunda bir tiyatronun seviyesi yükselir."

Bayan von Goethe ve Bayan Ulrike içeriye girdiler, hava güzel olduğu için her ikisinin de üzerinde çok zarif yazlık giysiler vardı. Yemekte neşeli ve yüzeysel şeylerden konuşuldu. Geçen haftanın birçok eğlenceli partisinden ve benzerlerinin yapılacağı gelecek haftanın partilerinden bahsedildi.

"Bu güzel akşamları sürdüreceksek," dedi Bayan von Goethe, "önümüzdeki günlerde parkta bülbül sesleri arasında bir çay partisi vermeyi çok istiyorum. Ne dersiniz, babacığım?" – "Bu çok hoş olur!" diye karşılık verdi Goethe. "Ya siz, Eckermann," dedi Bayan von Goethe, "siz ne dersiniz? Sizi de davet edebilir miyiz?" – "Ama Ottilie!" diye Bayan Ulrike lafa karıştı, "Doktoru nasıl davet edersin! Nasıl olsa gelmez; gelse bile canı sıkılır, ruhunun başka yerde olduğu, fırsatını bulur bulmaz gitmek istediği yüzünden anlaşılır." – "Dürüst olmam gerekirse," diye karşılık verdim, "Doolan'la kırlarda dolaşmayı yeğlerim elbette. Çay, çay partileri ve çay sohbetleri benim yapıma hiç uygun değil, sırf düşüncesi bile kendimi kötü hissetmeme yetiyor." – "Ama Eckermann," dedi Bayan von Goethe, "parkta verilen bir çayda yine açık havada, hoşlandığınız ortamdasınız." – "Hiç değil!" dedim. "Tüm kokuları alacak kadar doğanın yakınında isem, ama yine de içine giremiyorsam, suyun yanına getirilen, ama suya dalması engellenen bir ördek gibi sabırsızlanırım." – "Şu benzetmeyi de yapabilirsiniz," dedi Goethe gülerek, "kendinizi, kafasını ahırdan dışarıya çıkarıp, önündeki geniş çayırlıkta özgürce dolaşan diğer atlara bakan bir at gibi hissettiğinizi söyleyebilirsiniz. Yemyeşil doğanın mutluluğunu ve özgürlüğünü koklayabilir at, ama içine giremez. Eckermann'la uğraşmayın, o olduğu gibi biri, onu değiştirmeye çalışmayın. Ama söyleyin bana dostum, Doolan'la güzel ve uzun öğleden sonraları açık havada ne yapıyorsunuz?" – "Herhangi bir boş düzlük arıyoruz," dedim, "sonra da yayla ok atıyoruz." – "Demek öyle!" dedi Goethe, "hiç fena bir eğlenceye benzemiyor." – "Harika," dedim, "özellikle de kışın sıkıntılarından kurtulmak için." – "Allah aşkına," dedi Goethe, "Weimar'da yay ve oku nereden buldunuz?" – "Oklar için 1814 seferinde Brabant'tan bir tane örnek getirmiştim. Orada herkes ok atar. Bu kadar çok okçuluk grubunun olduğu bir başka kent yoktur. Bizim kiy tesislerimizdeki gibi onların da lokallerde kendilerine ait bölümleri var, genellikle akşamüstü toplanıyorlar, o

zamanlar onları sık sık zevkle seyretmiştim. Boylu boslu adamlardı, yayı çektiklerinde çok güzel duruşları vardı! Yeteneklerini hayli geliştirmişlerdi, çok isabetli atışları vardı! Genellikle altmış ya da seksen adımlık mesafeden, nemli kerpiç duvardaki kartondan yapılmış bir hedef levhasına atış yaparlardı; arka arkaya atışlar yapıp okları saplarlardı. On beş oktan beşinin, hedef levhasının bir taler büyüklüğündeki merkezine isabet etmesi nadir olan bir şey değildi, diğer oklar da hemen ortada saplı okların yanında olurdu. Herkes atış yaptıktan sonra okların yanına gider, yumuşak duvardan okunu çeker alır, oyun yeniden başlardı. Bu ok atma işine öyle hayranlık duymuştum ki, bu sporu Almanya'da yaygınlaştırmanın ne kadar önemli bir şey olabileceğini düşünmüştüm, bunun mümkün olduğunu zannedecek kadar saftım. Birçok kez kendime bir yay almak istedim; yirmi frank'ın altında yay almak mümkün değildi, ben yoksul nişancı bu kadar parayı nereden bulurdum! Oku daha önemli ve estetik bulduğumdan Brüksel'deki bir fabrikadan bir frank'a bir ok almakla yetindim ve bir desen çalışması ile tek ganimet olarak memleketime getirdim."

"Tam sizden beklenecek bir davranış." diye karşılık verdi Goethe. "Ama böyle doğal ve güzel şeylerin yaygınlaşacağını düşünmeyin. En azından böyle şeyler zaman ister, bir de çok çaba. Ama bu Brabant okçuluğu güzel bir şey olmalı. Oysa bizim Almanya'daki kiy eğlencemiz biraz kaba ve sıradan bir oyundur, dar görüşlülükle ilgili yönü ağır basar."

"Ok atmaktaki en güzel yan," diye karşılık verdim, "vücudu dengeli bir biçimde geliştirmesi ve insanın kuvvetini dengeli bir biçimde kullanmasını gerektirmesidir. Yayı dışarıya doğru tutan sol el gergin, güçlü ve kararlı olmalıdır; o anda kirişi okla çeken sağ elin de daha az güç harcamaması gerekir. Her iki ayak ve baldır aynı anda üst gövdeyi sabit tutacak kaide şeklinde yerde dimdik durmalıdır. Hedefe bakan gözle, boyun ve ense kasları, hepsi olabildiğince gergin ve faal olmalıdır. Ok fırlayıp, istenen hedefi bulduğunda o ne duygu, o ne keyiftir! Ben vücudu bu ölçüde çalıştıran bir başka spor tanımıyorum."

"Bu bizim spor salonlarımıza uygun olurdu." diye karşılık verdi Goethe. "O zaman yirmi yıl sonra Almanya'da binlerce başarılı okçumuzun olmasına şaşırmazdım. Yetişmekte olan nesil hem bedensel hem de tinsel, hem kişilik hem de zevkle ilgili konularda ne yapacağını pek bilemiyor. Akıllı davranıp bazı şeylere okul çağında başlansa, iyi olur."

"Ama Almanya'daki beden öğretmenlerimiz ok ve yay kullanmasını bilmiyorlar." diye karşılık verdim.

"O zaman bazı spor kuruluşları ile bağlantı kurulur," diye karşılık verdi Goethe, "Flandra veya Brabant'tan iyi okçular getirtilir. Ya da birkaç tane sağlıklı, fizik yapısı gelişmiş genç sporcu Brabant'a gönderilir, orada iyi okçular olarak yetiştirilir, ayrıca yay ve ok yapmayı da öğrenirler. Sonra bu kişiler Almanya'daki spor kurumlarında öğretmen olarak çalışırlar, gezici öğretmen olarak bazen şu kurumda, bazen bu kurumda belirli bir süre görev yaparlar."

"Ben," diye devam etti Goethe, "Almanya'daki beden sporlarına hiç karşı değilim. İşin içine hemen çeşitli politik meselelerin karışması yüzünden, kurumların beden sporlarını sınırlama, hatta yasaklama ihtiyacını duyması beni oldukça üzdü. Böyle yapmakla sporun iyi tarafları görmezden gelindi. Umarım spor kurumları yeniden kurulur, çünkü Alman gençliği, özellikle de üniversite eğitimi alanlar, zekâlarını çalıştırıp birçok şey öğrenirken, bu durumu dengeleyecek bedensel aktiviteden yoksun kalıyorlar, böyle olunca her konuda gerekli olan enerjiden de yoksun kalıyorlar. Bana biraz daha ok ve yayla ilgili bir şeyler anlatınız. Siz Brabant'tan bir ok getirmiştiniz, değil mi? Onu görmek isterim!"

"Çoktan kayboldu." diye karşılık verdim. "Ama tüm ayrıntıları ile aklımdaydı, aynısından yapmayı başardım, hatta bir değil, tam bir düzine. Ama hiç düşündüğüm kadar kolay olmadı, defalarca başarısız denemelerde bulundum, birçok hata yaptım, ama sonunda çok şey öğrendim. Önce okun sapı yapılmalıydı, hem de dümdüz olmalı, bir süre sonra bükülmemeliydi; hem hafif, hem de sağlam olmalı, sert bir zemine çarptığında parçalanmamalıydı. Önce kavak ağacı sonra ladin ve kayın ağacı ile denemeler yaptım, hepsi bir şekilde hatalı oldu ve olması gerektiği gibi olmadı. Sonra ıhlamur ağacını denedim, hem de ağacın ince ve dümdüz uzamış gövdesinin uç tarafında tümüyle aradığım ve istediğimi buldum. Böyle bir ok hafif, düz ve ince liflerinden dolayı sağlam olurdu. Şimdi sıra okun boynuzdan yapılacak ucuna gelmişti; ama kısa bir süre sonra ortaya çıktı ki, her boynuz kullanışlı değildi, sert bir zemine çarptığında parçalanmasın diye boynuzun en iç kısmının oyulması gerekiyordu. En zor ve en çok maharet isteyen bölüm de, okun kuyruğuna takılacak tüydü.

Başarıncaya, doğru düzgün bir şey ortaya çıkarıncaya kadar birçok hata, birçok yanlış yaptım!"

"Tüyler okun gövdesinin içine takılmıyor, tutkalla yapıştırılıyor," dedi Goethe, "değil mi?"

"Evet, tutkalla yapıştırılıyor," diye yanıt verdim, "ama bu iş o kadar hassas ve iyi yapılmalı ki, sanki okun bir devamı, ondan çıkmış bir parça gibi durmalı. Ayrıca hangi tutkalı kullandığınız da önemli. Birkaç saat suya batırılan mersin balığının yüzme kesesi, daha sonra az miktarda alkol eklenerek hafif kömür ateşinde sümüksü bir şekilde çözülünce, elde edilen tutkalın en iyisi olduğunu gördüm. Yapıştırılan tüyler de aynı kullanışa sahip olmuyor. Gerçi her büyük kuşun teleklerinden koparılmış tüyler kalitelidir, ama benim için yine de tavus kuşunun kanatlarının kırmızı tüyleri, hindinin büyük tüyleri, özellikle de kartalın ve toy kuşunun güçlü ve görkemli tüyleri en iyilerindendir."

"Bütün bunları büyük bir ilgiyle dinliyorum." dedi Goethe. "Sizi yakından tanımayan biri, ilgilerinizin bu kadar hayat dolu olduğuna asla inanmaz. Şimdi bana nasıl yay sahibi olduğunuzu anlatın."

"Kendime birkaç tane yaptım," diye karşılık verdim, "ama başlangıçta yaptıklarım yine çok kötü oldu. Sonra marangozlarla ve tahta araba imalatçıları ile görüştüm, bu bölgenin tüm ağaç türlerini denedim ve sonunda çok iyi bir sonuç elde ettim. Ağacı seçerken, yayın yumuşak bir biçimde gerilmesine, hızlı ve kuvvetli bir biçimde eski haline dönmesine ve esnekliğinin sürekli olmasına dikkat etmeye çalıştım. Önce dişbudak ağacını denedim, tam olarak anlatırsam, orta irilikte bir kol kalınlığında, on yaşındaki budaksız bir gövdeydi. Çalışırken gövdenin içine geldiğimde, ağacın iyi olmadığını, odunun kalitesinin bozulup gevşediğini gördüm. Bunun üzerine bana dörde ayrılabilecek kalınlıkta bir gövde almamı önerdiler."

"Ayırmak," diye sordu Goethe, "o ne demek?"

"Bu araba imalatçılarının tabiri," diye yanıtladım, "bölmek gibi bir anlama geliyor, tam olarak odun kaması ile ağacın gövdesinin uzunlamasına baştan sona kesilmesi. Eğer gövde dümdüz uzamışsa, yani şunu demek istiyorum, lifler dümdüz uzamışsa, böylece kesilmiş olan bölümler de düz

olur, yaya uygun düşer. Ama gövde eğikse, ayrılmış olan kısımlar, kama liflerin akışını takip ettiğinden, eğri, bükülmüş bir yönde ilerler, bunlar yay yapımında kullanılmaz."

"Böyle bir gövde hızarla dörde ayrılsa," dedi Goethe, "nasıl olur? O zaman kesinlikle düzgün parçalar elde edersiniz."

"Eğer bir gövdenin lifleri büküldüğü yönde kesintiye uğrayacak şekilde kesilirse, elinizdeki parçalar bir yay için tamamıyla kullanılmaz hale gelir."

"Anlıyorum," dedi Goethe, "lifleri kesik bir yay kırılabilir. Anlatmaya devam edin, konu beni ilgilendiriyor."

"Böyle olunca," diye devam ettim, "ikinci yayımı dişbudaktan ayrılmış bir odundan yaptım. Arka tarafında hiçbir lif kesilmedi, yay kuvvetli ve sağlam oldu, ama gerilirken esneklik sağlayamadı, sertlik gibi bir hata ortaya çıktı. Araba imalatçısı, ‘Her zaman sert olan erkek dişbudak ağacını almış olmalısınız; Hopfgarten ve Zimmern'de yetişen sert dişbudağı alırsanız, daha iyi olur.' dedi. Bu vesile ile dişbudaktan dişbudağa çok büyük farklar olduğunu, ağacın yetiştiği yer ve toprağa göre çeşitlilik kazandığını öğrenmiş oldum. Ettersberg'in ağacı pek işe yaramıyor, Nohra çevresinden elde edilen ağacın özel bir dayanıklılığı var, bu yüzden Weimarlı araba sürücüleri, Nohra'da yapılan araba tamirlerine özellikle güveniyorlar. Devam eden uğraşlarım arasında, bir yamacın güneş almayan tarafında yetişmiş bir ağacın, güneş alan tarafta yetişen ağaca göre daha dayanıklı ve liflerinin daha düzgün olduğunu da öğrendim. Bu da akla yatkın bir şey. Çünkü bir yamacın gölgeli kuzey tarafında yetişen genç bir fidanın gövdesi, ışığı ve güneşi yukarıda arar, güneş özlemi içinde durmadan yukarıya doğru uzanma çabasındadır ve lifleri dümdüz yukarıya doğru uzanır. Ayrıca ince liflerin oluşumu için gölgeli bir yer daha uygundur, bu durum kuzey tarafı sürekli gölgede kalırken, güney tarafı sürekli güneş alabilecek şekilde açık bir yerdeki ağaçlarda çok iyi gözlenebilir. Böyle bir gövde önümüzde hızarla parçalara ayrılırsa, odunun merkezinin ortada olmadığı, bir yöne daha yakın olduğu görülür. Merkezin bu kayma hali, güney tarafında ağacın yaşını gösteren halkaların sürekli güneşin etkisiyle gölgeli kuzey tarafındaki halkalara göre çok daha belirgin ve geniş olmasından kaynaklanır. Marangozlar ve araba imalatçıları, sağlam ve kaliteli ağaçla çalışmak istediklerinde, bu yüzden gövdenin düzgün büyümüş kuzey tarafını seçerler, buna ağacın kış tarafı derler ve özel bir güven duyarlar."

"Benim gibi hayatının yarısını bitkilerin ve ağaçların büyümesi konusuyla uğraşarak geçirmiş biri için," dedi Goethe, "gözlemlerinizin çok ilginç olduğunu tahmin edersiniz. Anlatmaya devam edin! Bu dişbudaktan bir yay yapmışsınızdır herhalde."

"Şöyle yaptım," diye karşılık verdim, "oldukça iyi lifleri olan kuzey tarafından düzgünce ayrılmış bir parça aldım. Ayrıca yay gerilirken hem yumuşak, hem de güzel bir esnekliğe sahipti. Ama birkaç ay kullanıldıktan sonra, gözle fark edilecek kadar büküldü, gerilme gücü kalıcı olmadı. Sonra genç bir meşe ağacının gövdesini denedim, o da çok iyi bir ağaçtı, ama bir süre sonra onda da aynı hata ortaya çıktı; sonra ceviz ağacının gövdesi ile çalıştım, o daha iyiydi, son olarak isfendan olarak da bilinen güzel yapraklara sahip akçaağacın gövdesiyle deneme yaptım, bu en iyisi idi, aranan bütün özelliklere sahipti."

"Bu ağacı tanıyorum," diye karşılık verdi Goethe, "genellikle çalılıklarda da bulunur. İyi olduğunu tahmin ediyorum ben de. Yine de nadiren dalı olmayan genç bir gövde görmüşümdür, siz yay için böyle bir gövde aramıyor muydunuz?"

"Genç bir gövde," diye karşılık verdim, "elbette dalsız olmaz; ama dalı çekip koparırsanız, dalsız hale gelmiş olur; ya da ya da ağaç fundalıkta yetişmişse, dallar kendiliğinden düşebilir. Dallarını kopardığınızda bir gövde yaklaşık üç ya da dört inç çapında ise ve büyümeye bırakılıp, her yıl dış tarafından çıkan yeni dallar alınırsa, elli ila seksen yıl geçtikten sonra ağacın budak yönünden zengin iç tarafı yarım ayaktan daha fazla budaksız bir gövdenin üzerinde büyümüş olur. Böyle bir gövde dış tarafı pürüzsüz bir şekilde önümüzde durur; ama tabii ki içinde ne tür bozuklukların olduğunu bilemeyiz. Bu yüzden mutlaka işi garantiye almalı; böyle bir gövdeden kesilmiş kalasta yine dış tarafa bakılır, bu kalastan birkaç inç kadar kesilir, kabuğun altındaki kısım yani yumuşak kısmın altından en genç, en sert ve bir yay için en uygun kısım ortaya çıkar."

"Yay yapmak için kullanılacak ağacı," diye karşılık verdi Goethe, "testere ile kesmemek, bölmek gerekiyordu, zannedersem siz bu işe ayırmak diyordunuz."

"Eğer ayrılabiliyorsa," diye karşılık verdim, "dediğiniz doğru. Dişbudak, meşe, hatta ceviz ağacı bile ayrılabilir, çünkü odunundaki lifler kalındır.

Akçaağaç ayrılmaz; çünkü lifleri ince ve sağlam olup iç içe geçerek büyümüştür, liflerin akış yönünde ayrılması olanaksızdır, lifler bir o yana bir bu yana döner, tüm liflerin tersine ve tüm doğal akışa sahip yönlerin aksine gelişir. Bu yüzden akçaağacın odunu testere ile kesilir, hem de yayın gücünü tehlikeye sokmak söz konusu olmadan."

"Demek öyle!" dedi Goethe. "Yaya duyduğunuz sempati sayesinde çok sevimli bilgiler edinmişsiniz. Bu kadar canlı bilgi ancak deneyle edinilebilir. Bizi eşyanın doğasını düşünmeye götüren tutkulu her eğilim, her zaman fayda sağlar. Deneyip yanılmak iyi bir şeydir, çünkü insan deneyip yanılarak öğrenir. Üstelik sadece nesneyi tanımakla kalmaz, onunla ilgili her şeyi de öğrenir. Şayet benim kuramım hazır olarak önüme gelseydi ve ben onu ezberlemiş olsaydım, bitkiler ve renkler hakkında bir şey bilmezdim! Ama her şeyi kendim aradığım, bulduğum, zaman zaman da yanıldığım için her iki konu hakkında bilgim olduğunu, hatta kağıt üzerinde yazılı olandan daha çok şey bildiğimi söyleyebilirim. Yayınızla ilgili olarak bana bir şey daha söyleyin. İskoç yaylarını görmüştüm, uç kısmına kadar dümdüzdüler, diğerlerinin ucu ise büküktü. Size göre hangisi en iyisi?"

"Bir yay," diye karşılık verdim, "arka taraftan kavisli bir şekilde sona ererse esnekliğinin fazlaca arttığını düşünüyorum. Başlangıçta uç taraflarını düz yapıyordum, çünkü bu bölümleri bükmeyi bilmiyordum. Ama bunu yapmayı öğrendikten sonra, uç taraflarını bükmeye başladım, böylelikle yay sadece güzel bir görünüme kavuşmakla kalmıyor, aynı zamanda daha güçlü bir hale geliyor."

"Bükme işi ısı ile yapılıyor," dedi Goethe, "değil mi?"

"Nem ve ısı sayesinde." diye karşılık verdim. "Yayın esnekliği her tarafında aynıysa, yani bir tarafı olması gerektiğinden daha zayıf veya daha güçlü değilse, kaynamakta olan altı ya da sekiz inç derinliğindeki suya yayı bir ucundan batırırım, onu bir saat kadar kaynamaya bırakırım. İç taraflarının biçimi yaya vermek istediğim kavisin formuna sahip iki küçük takoz arasına yayın yumuşamış olan uç kısmını sıcak sıcak sabitlerim. Tamamen kurusun diye, böyle bir kıskaç arasında onu en az bir gün bir gece bırakırım, öbür ucuna da aynı şeyi uygularım. Bu işlemi gören uç kısımlar sanki doğal olarak bu biçime sahipmişler gibi dayanıklı hale gelirler."

"Size bir sürprizim var?" diye Goethe gizemli bir gülümseyişle karşılık verdi. "Bende hoşunuza gideceğini umduğum bir şey var. Beraber aşağıya inip hakiki bir Başkırt yayını elinize versem, neler geçer aklınızdan kim bilir!"

"Bir Başkırt yayı mı?" diye heyecanla bağırdım, "hem de hakiki mi?"

"Evet, çılgın adam, hakiki!" dedi Goethe. "Geliniz."

Aşağıya bahçeye indik. Goethe yandaki küçük binanın alt katındaki odayı açtı, masalar ve duvarların her yanı akla gelebilecek her türlü nadir bulunan ilginç şeylerle tıka basa doluydu. Tüm bu değerli şeylere şöyle bir baktım, gözlerim yayı aradı. Bir köşede duran çeşit çeşit ilginç gerecin bulunduğu bir yığının içinden çekip alarak, "İşte burada." dedi Goethe, "1814 yılında bir Başkırt reisinin bana armağan olarak verdiği yayın hâlâ durumunu muhafaza ettiğini görüyorum. Siz ne diyorsunuz?"

Bu güzel silahı elimde tutmaktan çok mutluydum. Hiçbir yerine bir şey olmamıştı, kiriş de tümüyle kullanılabilir durumdaydı. Ellerimle denedim ve esnekliğinin oldukça iyi olduğunu gördüm. "Bu iyi bir yay." dedim. "Özellikle de bana ilerde örnek olacak biçimi nedeniyle."

"Hangi ağaçtan yapılmış olduğunu düşünüyorsunuz?" dedi Goethe.

"Sizin de gördüğünüz gibi," diye karşılık verdim, "ince kayın kabuğu ile kaplanmış, ağacı görülmüyor, sadece uçları açıkta kalmış. Bu kısımlar da zamanla kararmış, ne ağacı olduğu tam olarak anlaşılmıyor. İlk bakışta genç meşeymiş gibi görünüyor, sonra ceviz ağacı olabilir diyorsunuz. Ceviz ağacı olduğunu zannediyorum ya da ona benzer bir ağaç. Akçaağaç ya da o türden bir şey değil. Kalın lifleri olan bir ağaç bu, odunun kesilmeyip, liflerinden ayrıldığına dair izler görüyorum."

"Onu bir deneseniz, diyorum!" dedi Goethe, "Okunuz da şurada. Okun çelikten yapılmış ucuna dikkat edin, zehirli olabilir!"

Tekrar bahçeye gittik, yayı gerdim.

"Peki, ne tarafa?" dedi Goethe. "Bence önce havaya." diye karşılık verdim. "Hadi bakalım!" dedi Goethe. Mavi gökyüzündeki güneşli bulutlara doğru oku fırlattım. Ok başarıyla fırladı, bir kavis çizdi, vınlayarak aşağıya doğru yöneldi ve toprağa saplandı. "Ben de bir kere denemek istiyorum."

dedi Goethe. Onun da ok atmak istemesine sevinmiştim. Yayı ona verdim ve oku getirdim. Goethe okun çentiğini kirişe yerleştirdi, doğru bir biçimde yayı tuttu, yine de bunları yapabilmesi birazcık bir zaman gerektirdi. Yukarıya doğrultup kirişi çekti. İç dünyasında tükenmez bir gençliğin, bedeninde ise yaşlılığın hüküm sürdüğü Apollon gibi orada öyle duruyordu. Ok belli bir yüksekliğe çıkıp tekrar yere indi. Koşup oku getirdim. "Bir kez daha!" dedi Goethe. Bu kez yatay doğrultuda bahçenin kumlu yolundan aşağıya doğru attı oku. Ok otuz adım kadar gayet iyi yol aldı, sonra alçaldı ve vınlayarak yere düştü. Goethe'nin yayla ok atması, inanılmayacak kadar hoşuma gitmişti. Aklıma şu dizeler geldi:

Yaşlılık beni unuttu mu?

Yine çocuk muyum?[258]

Oku geri getirdim. Benden bir kez de yatay doğrultuda ok atmam için ricada bulundu, hedef olarak çalışma odasının penceresinin kepengindeki bir lekeyi gösterdi. Oku attım. Ok hedefin fazla uzağına düşmedi, ama yumuşak ahşaba öyle derin saplandı ki, onu çekip çıkarmayı başaramadım. "Orada kalsın," dedi Goethe, "birkaç gün süresince bana eğlenceli konuşmalarımızı anımsatsın."

Güzel havada bahçede bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladık; sonra sık çalılık çitin yeşil yapraklarına sırtımız dönük olarak bir banka oturduk. Odysseus'un yayından, Homeros'un kahramanlarından, Yunanlı tragedya yazarları ve son olarak da yaygın bir görüş olan Yunan tiyatrosunun Euripides ile çöküşe geçtiği konularından bahsettik. Goethe bu görüşü kesinlikle benimsemiyordu.

"Bir sanatın," dedi, "kesinlikle tek bir kişi tarafından çökertilebileceğine inanmam. Öyle kolayca ifade edilemeyecek birçok etkenin bir araya gelmesi gerekir. Phidias'ın yanında yaşayan, ama onun kadar yetenekli olmayan büyük bir heykeltıraş güzel sanatlarda ne kadar etkili olmuşsa, Euripides de o Yunanlıların tragedya sanatının çöküşünde o kadar etkili olmuştur. Çünkü zengin bir dönem en iyilerin yolundan gider, fazla iyi olmayanların izi kalmaz.

Euripides'in yaşadığı çağ muhteşem bir çağdı! Geriye sayan bir çağ değil, gelişmekte olan bir zevkin hâkim olduğu bir dönemdi. Heykeltıraşlık henüz zirveye ulaşmamıştı, resim sanatı ise ilk oluşum evresindeydi.

Sophokles'in oyunları ile karşılaştırıldığında Euripides'in oyunlarının büyük hatalar içerdiği görülür, bu sonraki şairlerin aynı hataları taklit ettiği ve bu hatalar yüzünden mahvoldukları anlamına gelmiyor. Bu oyunların birçok olumlu yönü varsa, hatta bazıları Sophokles'in oyunlarını bile geride bırakıyorsa, o zaman sonraki şairler niçin bu olumlu yönleri taklit etmemişler, en azından Euripides kadar önemli bir şair olmamışlar?

Bilinen üç önemli tragedya yazarından sonra aynı derecede önemli dördüncü, beşinci ve altıncı tragedya yazarının ortaya çıkmaması, öyle kolayca yanıtı bulunabilecek bir konu değil elbette, bu konuda insanın sadece tahminleri var ve bu da bizi konuya ancak bir ölçüde yaklaştırabiliyor.

İnsan basit bir varlıktır. Ne kadar zengin, ne kadar çok yönlü, ne kadar anlaşılması zor olursa olsun, yine de içinde bulunduğu durumların alanı hemen anlaşılır.

Biz zavallı Almanlardan Lessing iki üç tane, ben üç dört tane, Schiller beş altı tane iyi sayılabilecek oyun yazdık, koşullar bizim dönemimizdeki kadar elverişli olsaydı, dördüncü, beşinci ve hatta altıncı tragedya yazarının çıkması gerekirdi.

Ama üç büyük şairden her birinin yüzün üzerinde ya da yüze yakın[259] oyununun bulunduğu, Homeros'un ve kahramanlar efsanesinin trajik konularının kısmen üç dört kere işlendiği yapıtların çokluğu, yani elde olan yapıtların çokluğu düşünülürse, Yunanlılarda konu ve içeriğin zamanla tükendiğini, üç büyük şairin takipçisi olan birinin ne yazacağını bilmediğini tahmin etmek zor değil.

Ayrıca yazmanız için bir neden de yok! Bir süre daha olanlar idare etmez mi? Aiskhylos, Sophokles ve Euripides'in yapıtları, insanın dinleyeceği ve her zaman dinlemek isteyebileceği, değerinden bir şey kaybetmeyecek, yok olmayacak türden şeyler değil mi? Bize kadar ulaşmış, az sayıdaki muhteşem yapıt, biz zavallı Avrupalıları yüzyıllardır meşgul edecek, daha birkaç yüzyıl daha idare edecek ve bizi uğraştıracak kadar kapsamlı ve önemli."

1826

Pazartesi, 5 Haziran 1826

Goethe bana, Preller'in kendisini ziyaret ettiğini ve onun birkaç yıllığına İtalya'ya gitmek üzere kendisine veda ettiğini anlattı.

"Seyahatinin başarılı olması için," dedi Goethe, "kafasını karıştırmamasını, özellikle Poussin'ın, Claude Lorrain'in resimleri ile ilgilenmesini; en önemlisi onların doğayı nasıl gördüklerini, sanatsal dünya görüşlerini ve duygularını ne şekilde ifade ettiklerini net olarak anlaması için, bu iki önemli şahsiyetin resimleri üzerine çalışmasını tavsiye ettim.

Preller önemli bir yetenek, onun açısından endişeli değilim. Ayrıca bende çok ciddi bir insan olduğu izlenimini bırakıyor, onun Claude Lorrain'den çok Poussin'e ilgi duyacağını tahmin ediyorum. Yine de Claude Lorrain'i iyice incelemesini istedim, elbette bunun bir nedeni vardı. Çünkü sanatçının eğitimi, herhangi bir dehanın eğitimi gibidir. Güçlü yanlarımız bir şekilde kendiliğinden oluşur, ama günlük yaşamımızda çok kuvvetli olmayan huylarımızın oluşumu ve gelişimi, aynı şekilde güçlü hale gelebilmek için özel bir bakım ister.

Sık sık söylediğim gibi, genç bir şarkıcı, çok mükemmel ve daha iyisi olmayacak bazı sesleri doğuştan gelen bir yetenekle çıkarabilir. Sesindeki diğer tonlar ise çok güçlü, berrak, mükemmel olmayabilir. İşte bu sesler ancak özel olarak çalışılırsa, diğer seslerle aynı duruma getirilebilir.

Preller'in ilerde ciddi, önemli, belki de yabani konuları mükemmel bir biçimde ortaya koyacağından eminim. Neşeli, hoş, sevimli konuları aynı başarı ile ifade edip edemeyeceği ise ayrı bir soru, bu yüzden ona Claude Lorrain'i özellikle tavsiye ettim, belki kendi ruhunda olmayan şeyleri çalışarak öğrenir diye.

Onun dikkat etmesini istediğim bir başka konu daha vardı. Onun bugüne kadar doğa ile ilgili birçok çalışmasını gördüm. Çok mükemmeldiler, büyük bir dinamizm ve canlılıkla yorumlanmışlardı; fakat hepsinde de bir ayrıntı işlenmişti, bu insanın daha sonra buluşlar yapmasına katkısı olacak bir şey değil. Bu yüzden ona ilerde doğadaki tek bir nesnenin resmini

yapmamasını, hiçbir zaman tek bir ağacı, sadece üst üste yığılmış taşları, tek bir kulübeyi resmetmemesini, bunların yanında bir arka plana, çevreyle ilgili bazı şeylere yer vermesini tavsiye ettim.

Bunun nedenlerini şöyle sıralayabiliriz. Biz doğada hiçbir şeyi tek başına görmeyiz, her şey önünde, yanında, arkasında, altında, üstünde duran bir başka şeyle bağıntı içindedir. Tek bir nesne bize çok güzel ve resmi yapılmaya değer görünebilir; ama bu etkiyi ortaya çıkaran nesnenin sadece kendisi değil, onu bizim içinde gördüğümüz bağıntıdır, yanında, arkasında ve üzerinde olan şeylerin bu nesneye katkısıdır.

Bir gezinti esnasında pitoresk etkisi beni şaşırtan bir meşe ağacına rastlayabilirim. Fakat onu tek başına çizecek olsam, belki de resme olduğu gibi yansımaz, çünkü doğada onun resimsel etkisine katkıda bulunan ve bu etkiyi yücelten şeylerden yoksun kalır. Onun yanı sıra ormanın bir bölümünü resmetmek güzel olabilir, çünkü o gökyüzü, o ışık, güneşin o konumu da duruma katkıda bulunur. Resmimde tüm bunları bir yana bırakırsam, o zaman resmim belki de asıl büyünün yok olduğu sıradan bir şeymiş gibi tüm etkilerden yoksun kalacaktır.

Bir şey daha var. Doğada doğa yasalarıyla gerçek kılınmış şeyden güzel hiçbir şey yoktur. Doğanın bu gerçeği resme yansıyacaksa, konuya katkısı olan etkilerin de eklenmesiyle bu gerçek kanıtlanmalıdır.

Bir derenin kenarında, havaya maruz kalan yerlerde, resim etkisi uyandıracak şekilde yeşil yosunlarla kaplı, güzel biçimlere sahip taşlara rastlıyorum. Yosunların oluşumuna neden olan şey, sadece suyun nemi değil elbette, belki taşların kuzeye bakan bir yamaçta olması veya derenin bu kısmında bu oluşumu ortaya çıkaran gölgeli ağaçların ve çalılığın bulunması söz konusu. Eğer resmimde, etkili olan bu sebepleri bir kenara bırakırsam, resmimin gerçeklikle ilgisi kalmaz ve resmim asıl inandırıcı gücünden yoksun kalır.

Böylelikle bir ağacın duruşunun, onun altındaki toprağın türünün, yanındaki ve arkasındaki ağaçların onun eğitimine büyük etkisi olur. Kayalık bir tepenin batı yönündeki doruğunda bulunan bir meşe, korunaklı ovanın yumuşak toprağında yeşeren bir başka ağaca göre çok farklı bir biçim alacaktır. Her ikisi de kendi içinde güzel olabilir, ama her ikisi de çok farklı bir karaktere sahiptir ve bu nedenle sanatsal açıdan yaratılmış bir

peyzajda doğada sahip oldukları böyle bir duruş için kullanılabilir. Bundan ötürü o anki durumu gözler önüne seren resmedilmiş ortam, sanatçı açısından çok önemlidir.

Diğer yandan ana konunun hem oluşumuna, hem biçimine, o anki resme konu olan yönüne çok az etkisi olan her çeşit sıradan rastlantının resmedilmesi ise aptalca olur.

Bu küçük uyarıların hepsinden sadece önemlilerini Preller'e anlattım, onun gibi doğuştan bir yetenekte bunların kök salıp gelişeceğinden eminim."

1827

Çarşamba, 21 Şubat 1827

Goethe'de yemekteydim. Çok şeyden bahsetti, Alexander von Humboldt'tan büyük bir hayranlıkla söz etti, onun Küba ve Kolombiya hakkındaki yapıtını[260] okumaya başlamıştı, Panama Kıstağı'na yapılacak kanal projesi hakkındaki görüşlerine büyük ilgi duyuyor gibiydi. "Humboldt," dedi Goethe, "konu hakkındaki geniş bilgisiyle başka konulara da değinmiş, Meksika Körfezi'ndeki akıntılardan yararlanılırsa, Panama'ya göre daha kolay hedefe ulaşılacağı ihtimalinden söz ediyor. Bunların hepsi geleceğe ve girişimcilik ruhuna yarayacak şeyler. Kesin olan bir şey varsa, o da çeşitli büyüklükteki gemilerin, her yüklemeden sonra böyle bir kanaldan geçerek Meksika Körfezi'nden Pasifik Okyanusu'na ulaşabileceği; hem uygar, hem de uygar olmayan insanlık için bu durumdan akla gelmeyecek sonuçlar ortaya çıkabilir. Amerika Birleşik Devletleri böyle bir tesisi ele geçirme fırsatını değerlendirmezse, buna şaşarım. Bu genç devletin, batıya doğru kararlı ilerleme çabası sayesinde, otuz ya da kırk yıl içinde, Kayalık Dağlar silsilesinin ötesindeki geniş bölgeleri de ele geçirip, buralara yerleşeceği açık bir şey. Ayrıca belli olan diğer bir şey de, doğanın en büyük ve en güvenli limanlarını oluşturduğu Pasifik Okyanusu'nun tüm sahillerinde, Çin'in yanı sıra Doğu Asya ve Amerika Birleşik Devletleri arasında yoğun bir trafiğin sağlanması amacıyla yavaş yavaş çok önemli ticaret kentlerinin ortaya çıkacağıdır. Böyle bir durumda Kuzey Amerika'da batı ve doğu sahilleri arasında gidip gelecek ticaret ve savaş gemilerinin, şimdiye kadar Horn Burnu'undan geçerek yapılan sıkıcı, sevimsiz ve pahalı yolculuktan daha hızlı bir bağlantıyı sağlaması sadece arzulanan bir şey değil, aynı zamanda gerekli bir şey. Söylediklerimi tekrarlıyorum: Amerika Birleşik Devletleri açısından Meksika Körfezi'ni Pasifik Okyanusu'na bağlayacak bir geçit tesis etmek, kesinlikle vazgeçilmez bir şey, bunu başaracaklarından da eminim.

Bunu yaşayıp görmek isterdim; ama göremeyeceğim. İkinci olarak Tuna ve Ren Nehri arasında bir bağlantının kurulduğunu görmek isterdim. Ama bu iş aynı şekilde çok büyük bir proje, Almanya'nın olanakları düşünülünce, gerçekleşme ümidi zayıf. Son olarak da İngilizlerin Süveyş Kanalı işine

girişmelerini isterim. Bu üç şeyi görmek isterdim, bunların hatırı için birkaç elli yıl daha sabretmek zahmetine değerdi."

Perşembe, 1 Mart 1827

Goethe'de yemekte. Bana Kont Sternberg ve Zauper'den kendisini sevindiren bir paket aldığını söyledi. Sonra *Renk Kuramı*, öznel prizmatik deneyler ve gökkuşağını oluşturan yasalar hakkında epeyce tartıştık. Bu zor konulara karşı benim gösterdiğim sürekli ve gittikçe artan ilgimden dolayı çok sevinçliydi.

Çarşamba, 21 Mart 1827

Goethe bana Hinrichs'in antik tragedya konusundaki ince bir kitabını gösterdi. "Onu büyük bir ilgiyle okudum." dedi. "Hinrichs bu konudaki görüşlerini geliştirmek için özellikle Sophokles'in *Oidipus* ve *Antigone*'sini esas almış. Oldukça ilginç, onu okumanız ve bu konuda konuşabilmemiz için size vermek istiyorum. Ben onun görüşünü kesinlikle paylaşmıyorum; son derece ilginç olan, böyle kendini tamamen felsefi açıdan yetiştirmiş bir insanın, ait olduğu okulun bakış açısından yazınsal bir yapıtı nasıl değerlendirdiğini görmek. Sizi yönlendirmiş olmamak için, bugün daha fazla bir şey söylemek istemiyorum. Okuyun, çok şeyler düşündürdüğünü siz de göreceksiniz."

Çarşamba, 28 Mart 1827

Bu arada büyük bir hevesle okumuş olduğum Hinrichs'in kitabını Goethe'ye geri götürdüm. Konuya tamamen hâkim olabilmek için Sophokles'in toplu oyunlarını bir kez daha gözden geçirdim.

"Ee," dedi Goethe, "nasıl buldunuz? Meselelerin özüne indiği doğru değil mi?"

"Muhteşem duygular uyandırdı bende," dedim, "bende bu kadar çok düşünceyi harekete geçiren bir başka kitap daha okumadım, ayrıca hiçbir kitapla bu kadar çok çelişkiye düştüğüm de olmadı."

"İşte mesele bu!" dedi Goethe. "Aynı olduğumuz konular bizi pasifleştirir; oysa bizi üretken kılan karşıtlıklardır."

"Eğilimleri bana son derece saygın göründü; ayrıca konuları ele alış biçimi hiç yüzeysel değil. Ama kendini sık sık ilişkilerin iç dünyasında ve ayrıntılarında kaybediyor, hem de öyle öznel bir şekilde ki, konularla ilgili gerçek görüşünü, ayrıntılarda olduğu kadar bütünü genel olarak kavrama konusunda da yitiriyor, onun gibi düşünmek için, kendiniz ve konular hakkında güç sarf etmek durumunda kalıyorsunuz. Onun ayırdında olduğu alışılmamış incelikleri kavramak için organlarımın fazlaca kaba olduğu gibi bir duyguya kapıldım."

"Onun gibi felsefi açıdan donanımlı olsaydınız," dedi Goethe, "daha kolay olurdu. Dürüst olmam gerekirse, Hegel felsefesi, Hinrichs gibi Kuzey Almanya sahillerinde, kuşkusuz güçlü doğmuş bir insandaki önyargısız doğal görüşleri ve düşünceleri uzaklaştırıp, onun yerine hem düşüncelerde, hem de ifade biçiminde yapay ve sınırlı bir tarz oluşmuştur, Hinrichs'in kitabında öyle bölümler karşınıza çıkıyor ki, aklınız duruyor, okuduğunuzu anlamaz hale geliyorsunuz."

"Benim için de durum farklı değildi." dedim. "Yine de oldukça insancıl, ne söylendiği net olarak belli olan bölümlere de rastlamak beni mutlu etti, örneğin *Oidipus* hikayesiyle kurduğu bağıntı."

"Bu noktada," dedi Goethe, "çok sıkı bir şekilde konuya bağlı kalması gerekiyordu. Ama onun kitabında düşüncelerin en ufak bir değişikliğe uğramadan bir adım bile ilerleme kaydetmediği bölümlerin sayısı hiç de az değil, tıpkı benim *Faust*'umdaki cadının çarpım cetveli gibi. Hele siz kitabı bana verin! Koro hakkındaki verdiği altıncı dersten neredeyse hiçbir şey anlamadım. Örneğin sona doğru yazılmış olan şu düşüncelere ne diyorsunuz:

‘Bu gerçeklik (yani halk yaşamının gerçekliği), hem aynı şeyin hakiki anlamı olarak, hem de kendisi olarak hakikat ve kesinlik demektir, dolayısıyla genel anlamda tinsel olarak kuşku duymamak demektir, bu kesinlik aynı zamanda koronun uzlaştırıcı kesinliğidir, trajik olayın toplam hareketinin sonucu olarak ortaya çıkan bu kesinlikte, koro genel halk bilincine uygun davranır ve bu şekilde halkı daha fazla tanıtmakla kalmaz, aynı zamanda kendisini de aslında kendi kesinliği olarak ortaya koyar.'

Zannederim bu kadarı yeter! Biz Almanlar bile filozoflarımızın dilini anlamıyorsak, İngilizler ve Fransızlar onların dili hakkında ne düşünürler

ki."

"Her şeye rağmen," dedim, "kitabın özünde soylu bir istem olduğu, düşünceleri harekete geçirmek gibi bir özelliğe sahip olduğu konusunda hemfikiriz."

"Aile ve devletle ilgili fikirleri," dedi Goethe, "ve bunlardan ortaya çıkabilecek çatışmalar konusunda, doğrusunu söylemek gerekirse iyi ve başarılı; ama bu görüşlerin tragedya sanatı için en iyisi ve en doğrusu olduklarını söyleyemem.

Elbette hepimiz aile ve devlet içinde yaşıyoruz, her iki olgunun üyesi olarak trajik bir yazgının payımıza düşmesi öyle kolay kolay gerçekleşmez. Sadece bir ailenin ya da sadece devletin bir parçası olsak bile, aynı zamanda trajik bireyler de olabiliriz. Çünkü önemli olan şey, çözüm olanağına izin vermeyen çatışmadır, bu çatışma, arkasında gerçek doğal bir sebep varsa ve gerçekten trajik niteliğe sahipse ortaya çıkabilir, bunun hangi ilişkilerin çelişkisinden ortaya çıktığı önemli değildir. Bu yüzden doğaüstü güçlerin zedelediği onur duygusu Aias'ın, doğaüstü güçlerin harekete geçirdiği aşk kıskançlığı da Herakles'in mahvına neden olur. Her iki durumda da Hinrichs'e göre Yunan tragedyasının unsurları olan aileye ve devlete karşı bağlılık konularında en ufak bir çatışma söz konusu değildir."

"Onun bu kuramda," dedim, "sadece *Antigone*'yi ima ettiği gayet açık. Ayrıca aileye bağlılığın, en saf haliyle kadında, olabilecek en saf haliyle de kız kardeşte ortaya çıktığı, kız kardeşin sadece erkek kardeşi tümüyle saf ve cinsellikten arınmış duygularla sevebileceği iddiasında bulunurken, sadece bu kadın kahramanın karakterini ve davranış biçimini göz önünde bulundurmuş olmalı."

"Bense," diye karşılık verdi Goethe, "sadece kız kardeşin kız kardeşe duyduğu sevginin cinsellikten uzak olduğunu düşünürdüm! Kız kardeşle erkek kardeş arasında, ister bilinsin ister bilinmesin, cinsel eğilimlerin olduğu sayısız durumun yaşanmış olduğunu bilmezlikten gelmemiz gerekiyor."

"Hinrichs'in Yunan tragedyası ile ilgili görüşünün tümüyle ideadan yola çıktığını," diye devam etti Goethe, "Sophokles'i de kendisi gibi oyunlarını oluşturup kurgularken ideadan yola çıkan, karakterlerini, karakterlerin

cinsiyetlerini ve ait oldukları sınıfı buna göre belirleyen biri olarak tasarladığını fark etmiş olmalısınız. Oysa Sophokles oyunlarında asla bir ideadan yola çıkmaz, daha çok halkının ağzında uzun zamanlardan beri dolaşan, içinde iyi bir ideanın bulunduğu, eksiksiz bir efsaneyi ele alır ve bu efsaneyi sadece tiyatro açısından olabildiğince başarılı ve etkili bir biçimde anlatmaya özen gösterir. Atreusoğulları, Aias'ı gömdürmek istemezler; ama *Antigone*'de kız kardeş erkek kardeş için nasıl çaba gösterirse, *Aias*'ta da erkek kardeş erkek kardeş için mücadele verir. Kız kardeşin gömülmeyen Polyneikes'le, erkek kardeşin şehit düşen Aias'la ilgilenmesi rastlantıdır, bunlar şairin bir buluşu da değil, şairin aynen aldığı, almak durumunda olduğu, ağızdan ağıza anlatılan hikayeler."

"Kreon'un davranış tarzı ile ilgili söylediklerinin," diye karşılık verdim, "doğruluğunu kanıtlamak da aynı şekilde olanaklı değil. Onun Polyneikes'in gömülme yasağına karşı gösterdiği tavrın, salt devlet erdeminden kaynaklandığını anlatmaya çalışıyor; ayrıca Kreon'un sıradan biri olmayıp bir prens olması nedeniyle devletin trajik gücünü temsil ettiği, bunun da devletin şahsiyetinin vücut bulduğu bu adamdan başka birinde olamayacağı, yani bu kişinin bir prens olması gerektiği, bütün şahıslar içinde ancak prens olan birinin en ahlaki devlet erdemini ortaya koyabileceği tezini ileri sürüyor."

"Bunlar," dedi Goethe hafifçe gülümseyerek, "kimsenin inanmayacağı iddialar. Kreon hiç de devletin erdemini ortaya koymak için böyle davranmıyor, ölüye duyduğu düşmanca duygular onu böyle davranmaya zorluyor. Polyneikes şiddete başvurularak uzaklaştırıldığı babadan aldığı özellikleri yeniden elde etmeyi deniyorsa, sanki ölmesi yetmezmiş, üstüne üstlük masum cesedin cezalandırılması gerekirmiş gibi, bunun temelinde hiçbir şekilde devlete karşı işlenmiş çok büyük bir suç yatmıyor.

Bir de genellikle erdem kavramına ters düşen bir davranış biçimini, asla devlet erdemi diye adlandırmamak gerekir. Eğer Kreon, Polyneikes'in gömülmesini yasaklamış, çürüyen ceset sadece havayı kirletmekle kalmamış, köpekler ve yırtıcı kuşlar da ölünün kopan parçalarını etrafa yayıp sunakları kirletmişse, böyle şeyler hem insanı, hem de tanrıları incitecek bir davranış biçimi, asla bir devlet erdemi sayılmaz, aksine daha çok devlet suçu sayılır. Ayrıca oyun bütünüyle onun karşısında. Koroyu oluşturan devletin en yaşlı kişileri onun karşısında; genellikle halk

kendisine karşı; Teiresias kendisine karşı; ailesi kendisine karşı. Ama hiçbir şey onun umurunda değil, yakınları mahvolup, kendisi de sonunda bir hiç oluncaya kadar, inatla yasaları çiğnemeye devam ediyor."

"Yine de," dedim, "onu dinlediğiniz zaman, bazı konularda haklıymış gibi geliyor insana."

"İşte," diye karşılık verdi Goethe, "Sophokles'i usta yapan, genellikle dramatik olanı yaşama geçiren şey de bu. Onun karakterlerinin hepsi böyle bir konuşma yetisine sahiptir, davranış biçimlerinin nedenlerini öyle ikna edici bir biçimde ifade etmeyi bilirler ki, dinleyici çoğunlukla en son konuşanın tarafında yer alır.

Gençliğinde çok başarılı bir retorik eğitiminden geçtiği, bir konuyu ortaya çıkaran gerçek ve olası nedenleri arama konusunda deneyim sahibi olduğu görülüyor. Ama onun bu büyük yeteneği hata yapmasına da neden oluyor, ara sıra aşırıya kaçma durumuna düşüyor.

Antigone'de bana her zaman bir yama gibi görünen bir bölüm vardır, başarılı bir filolog çıkıp da bize bu bölümün araya sokulduğunu ve yapay durduğunu kanıtlasa çok iyi olacak.

O da şu, kadın kahraman oyunun akışı boyunca davranışları için son derece güzel nedenler ortaya koyup, çok temiz bir insanın yüce gönüllü halini geliştirirken, en sonunda tam ölmek üzereyken, çok kötü ve gülünç denebilecek bir konu ortaya atıyor.

Erkek kardeşi için yaptıklarını, kendisi anne olsa, ne ölmüş çocukları için, ne de ölmüş kocası için yapabileceğini söylüyor. Çünkü, diyor, kocam ölmüşse bir başka koca alırım, çocuklarım ölmüşse yeni kocamdan başka çocuklar doğururum. Ama erkek kardeş deyince durum farklı. Yeniden bir erkek kardeş bulamam, anne-babam çoktan öldüğünden bir erkek kardeş sahibi olmamı sağlayacak kimse yoktur ortada.

Bu anlattıklarımın o bölümün özeti olduğu söylenebilir, bana göre ölmek üzere olan kadın kahramanın ağzından çıkan bu sözler, tragedyanın ruhunu zedeliyor, üstelik bana çok yapay ve fazlasıyla aykırı bir düşünceymiş gibi geldi. Söylediğim gibi, iyi bir filolog çıkıp bize bu bölümün yapay durduğunu kanıtlarsa çok memnun olacağım."

Sonra Sophokles üzerine konuşmaya devam ettik, onun oyunlarında etik mesajdan çok, her defasında ele aldığı konuları başarılı bir şekilde işlemeye dikkat ettiği, özellikle de teatral etkiyi ön plana aldığı söylendi.

"Bir oyun yazarının etik mesaja öncelik tanımasına," dedi Goethe, "ben karşı değilim; konusunu açık ve net bir şekilde seyircinin gözleri önüne sermesi söz konusu olduğu zaman, esas gördüğü etik amacı ona pek fazla yardımcı olamaz, neyin yazılıp neyin yazılamayacağını bilmesi için, onun daha çok sahne bilgisine ve zengin bir ifade yetisine gereksinimi vardır. Konunun etik bir mesajı varsa, bu zaten ortaya çıkacaktır, yani yazarın asıl derdi, konusunu etkili ve sanatsal bir şekilde işlemek olmalıdır. Eğer bir edebiyatçı, Sophokles gibi yüce bir ruha sahipse, ister öyle ister böyle davransın, her zaman etik yönden etkili olacaktır. Ayrıca o, sahneyi tanıyan ve işinin ehli biri."

"Tiyatroyu ne kadar bildiği," diye karşılık verdim, "ve teatral başarıyı ne kadar ön planda tuttuğu, *Philoktetes* adlı oyununda görülüyor, bu oyunun kurgu bakımından ve olayın akışı açısından *Oidipus Kolonos'ta* ile büyük bir benzerliğe sahip olduğu da gözleniyor.

Her iki oyunda da kahraman umarsız bir durumda karşımıza çıkıyor, her ikisi de yaşlı, bedenlerinin zayıf düşen yanları onları sıkıntıya sokmuş. Oidipus'a destek olsun diye yanında değerli kızı var, Philoktetes'in ise yayı var. Benzerlikler devam ediyor. Her ikisi de sıkıntılarıyla karşımızda; ama kâhinin zaferin sadece ikisinin yardımıyla elde edileceğini söylemesinden sonra her ikisi de ele geçirilmeye çalışılır. Philoktetes'e Odysseus, Oidipus'a Kreon gelir. Her ikisi de konuşmalarına kurnazlıkla ve tatlı sözlerle başlarlar; bunun bir faydası olmayınca şiddete başvururlar, Philoktetes'in elinden yayının, Oidipus'tan da kızının alındığını görürüz."

"Bu tür şiddet gösterileri," dedi Goethe, "yerinde diyaloglara olanak sağlar, bu tür çaresiz durumlar, dinleyen ve izleyen halkı duygulandırır, bu yüzden böylesi durumlar halkı etkilemek için şair tarafından zevkle kullanılır. Bu etkiyi Oidipus figüründe güçlü kılmak için, Sophokles onu güçsüz bir ihtiyar olarak ortaya çıkarır, oysa tüm olaylar göz önünde bulundurulursa, onun gücünün zirvesinde bir erkek olması gerekir. Ama o güçlü kuvvetli olduğu bir yaşta şairin işine yaramaz, etkili olmazdı, bu yüzden şair onu güçsüz, yardıma muhtaç bir ihtiyar olarak düşünmüştür."

"Philoktetes'le benzerlikler devam ediyor," diye sürdürdüm konuşmamı, "oyunun her iki kahramanı eylem içinde değiller, sabretmekteler. Oysa bu pasif kahramanlardan her biri, aktif olanlardan ikisinin karşıtı: Oidipus'un karşıtları Kreon ve Polyneikes, Philoktetes'inkiler ise Neoptolemos ve Odysseus. Eylem içindeki böyle iki karşıt figür, konuyu çeşitli yönlerden ifade edebilmek, oyunu içerik ve kapsam açısından yeterince beslemek için gerekliydi."

"Şunu da ekleyebilirsiniz," diye söze girdi Goethe, "her iki oyunda bir benzerlik daha var, ümitsizlik içindeki bir kahramanın sevgili kızının, diğerinin de sevgisinin daha az olmadığı yayının kendilerine geri verilmesiyle, her iki oyunda sevinç uyandıran bir değişimin en üst düzeyde etkili olduğu duruma şahit oluyoruz.

Her iki oyunun barışçıl sonları da birbirine benziyor, her iki kahraman acılarından kurtuluyorlar; Oidipus başka âleme göçüyor, Philoktetes'e gelince, tanrıların kararı ile onun Troya önünde Asklepios sayesinde şifa bulacağını seziyoruz."

"Ayrıca," diye devam etti Goethe, "çağdaş amaçlarımız için tiyatroda nasıl davranacağımızı öğrenmek istiyorsak, başvuracağımız yazar Molière olmalı.

Onun *Malade imaginaire*'ini biliyor musunuz? İçindeki bir sahne[261], her okuyuşumda bana hep mükemmel sahne bilgisinin sembolü gibi gelir. Hastalık hastasının, küçük kızı Louison'a ablasının odasında genç bir adam olup olmadığını sorduğu sahneden bahsediyorum.

İşinin ehli Molière gibi olmayan bir başkası, küçük Louison'a olayı hemen anlattırırdı, o zaman da her şey oldubittiye gelirdi.

Molière, küçük Louison'a, önce babasının ne dediğini sanki anlamıyormuş gibi bir tavır sergiletir; sonra bir şeyler bildiğini inkâr ettirir; Louison, dayaktan korktuğu için ölü gibi yere yığılır, sonra çaresizlik içindeki baba öfkelenince, yalandan baygınlığına son verip, muzip bir tavırla neşe içinde ayağa kalkar ve sonunda her şeyi yavaş yavaş itiraf eder, gerilimi artıran çeşitli motifler sayesinde yazar, yaşam ve başarı sınavına çok şeyler katar.

Bu anlattıklarım size o sahnenin canlandırılması ile ilgili olarak çok yetersiz gelecektir; ama önce bu sahneyi kendiniz okuyunuz, teatral

değerlerini kendiniz hissedince, bu oyunun içinde bu konuyla ilgili yazılmış tüm kuramsal bilgilerden daha çok faydalı bilgi olduğunu itiraf edeceksiniz."

"Molière'i tanıyor ve seviyorum," diye devam etti Goethe, "gençliğimden başlamak üzere tüm yaşamım boyunca ondan çok şey öğrendim. Kendimi hep değerli şeylerle iç içe görmek için, her yıl ondan bir oyun okumayı ihmal etmiyorum. Onda beni cezbeden sadece mükemmel sanatsal yöntemi değil, aynı zamanda hem olağanüstü, hem de sevimli doğası, şairin çok zengin kültüre sahip iç dünyası. Onun içinde, doğru olan şeylere karşı güzel ve zarif bir yaklaşım var, doğuştan gelen güzel ahlakı sayesinde, yaşadığı yüzyılda çok mükemmel insanlarla beraber olabilmesi, kibar çevrelerin rengini içinde taşımasını sağlamıştır. Menander'in az sayıda fragmanını okudum, ama okuduklarım bana, bu büyük Yunanlının Molière ile karşılaştırılabilecek tek kişi olduğu konusunda yeterince bilgi vermeye yetti."

"Sizi Molière üzerine bu kadar güzel konuşurken görmek," diye karşılık verdim, "benim için mutluluk verici. Elbette Bay von Schlegel'den biraz farklı geliyor kulağa söyledikleriniz! Daha bugünlerde, Molière üzerine *Oyun Yazarlığı Üzerine Dersler*'de söylediği her şeyi büyük bir hoşnutsuzlukla okudum. Sizin de bildiğiniz gibi, onu çok küçümsüyor, onu iyi topluma uzaktan bakan, efendisini eğlendirmek için çeşitli komediler uydurmak zorunda olan bir soytarı olarak görüyor. Üstelik böyle düzeyi düşük, neşeli komedilerle onun çok mutlu olduğunu, her şeye rağmen çok iyi bir yer edindiğini söylüyor. Komedinin en iyi türünü yazmak için zorlanacağını, bunu da asla başaramayacağını ekliyor."

"Schlegel gibi bir insan için," diye karşılık verdi Goethe, "Molière gibi işinin ehli bir insan, rahatsız edici bir şey; ondaki yeteneklerin hiçbirinin kendisinde olmadığını biliyor, onu çekemiyor. Dünyadaki en çok sevdiğim oyunlardan biri olarak tekrar tekrar okuduğum *Misanthrop*'tan o hiç hoşlanmıyor; *Tartuffe*'ü zar zor birazcık beğendiğini ifade ediyor, ama hemen sonra, becerebildiği kadar, oyunu önemsiz görmeye çalışıyor. Molière'in eğitimli kadınların yapmacık tavırlarını gülünç hale getirmesini Schlegel affedemiyor; dostlarımdan birinin söylediği gibi, onunla yaşamış olsaydı, Moliére'in onu bile gülünç hale getireceğini düşünüyor."

"Schlegel'in çok bilgili olduğu yadsınamaz," dedi Goethe, "olağanüstü birikimi, geniş kültürü insanı korkutuyor. Ama bu tek başına yeterli olmuyor. Çok kültürlü olmak iyi eleştiri yazmaya yetmiyor. Eleştirileri tek taraflı, tüm tiyatro oyunlarını sadece içerik ve kurgudan oluşan bir iskelet olarak görüyor, değerli bir insanın yaşamı ve eğitimine ilişkin yazarın karşımıza çıkardığı şeylere karşı en ufak bir ilgi göstermeksizin, büyük öncülerle ufak benzerliklerine dikkat çekmeye çalışıyor. Eğer bir tiyatro oyununda, bize yazarın sempatik ya da önemli şahsiyeti yansımayacaksa, en önemlisi oyunun halkın kültürüne katkısı olmayacaksa, bir dehanın tüm becerileri ne işe yarar!

Schlegel'in Fransız tiyatrosunu değerlendirdiği tarzda bir reçete yazan bir eleştirmeni, kötü bir eleştirmen olarak görüyorum. Böyle bir eleştirmen, mükemmel bir şeye gösterilecek saygı için gerekli her tür duyarlılıktan uzaktır, önemli bir kişiliğin övgüye değer ruhundan, sanki hiçbir şeye yaramaz bir şeyden bahsedermiş gibi söz eder."

"Oysa Shakespeare ve Calderon'a karşı adil davranıyor," diye karşılık verdim, "onlara karşı belirgin bir sempati beslediği de açık."

"Her ikisinin de," diye karşılık verdi Goethe, "öyle bir tarzı var ki, ne söylerseniz söyleyin, onlar hakkında yeterince iyi şey söylemiş olmuyorsunuz, Schlegel çekinmeden onları küçük görmüş olsaydı, buna da şaşırmazdım. Aiskhylos ve Sophokles'e karşı da adildir; ama bu da durduk yerde olmuş bir şey değil, filologlar her ikisini de övgüye değer buldukları için Schlegel onların oldukça olağanüstü değerinden etkilenmiş olmalı. Çünkü aslında Schlegel'in kendisi, bu kadar değerli insanları anlayıp, hakkıyla değerlendirmeye yeterli değildir. Eğer öyle olsaydı Euripides'e karşı adil olur, onu değerlendirme tarzından çok daha farklı ele alırdı. Ama onunla ilgili olarak bildiği bir şey var ki, o da filologların Euripides'i pek de fazla önemli bulmadığıdır, böyle büyük bir otoriteye, bu büyük antik yazara terbiyesizce saldırmanın ve elinden geldiğince onu eleştirmenin kendisine nasip olmasından aldığı keyif hiç de azımsanacak bir şey değil.

Euripides'in hatalarının olmasına karşı değilim; ama en azından Sophokles ve Aiskhylos'un çok saygın bir kavga arkadaşı. Her iki öncünün sıkı sanat anlayışına ve büyük ciddiyetine sahip olmasa bile, bir oyun yazarı olarak, konuları biraz daha rahat ve insani açıdan ele almıştır, kendisi tarafından ayarlanmış tınının çağdaşları için doğru ses olduğunu bilecek

kadar Atinalılarını tanıyordu herhalde. Ama Sokrates'in dostum dediği, Aristoteles'in değer verdiği, Menander'in hayranlık duyduğu, ölüm haberi alındığında Sophokles'i ve Atina kentini yas kıyafetlerine büründüren bir şairin, gerçekten bir değer olması gerekir. Schlegel gibi modern bir insan, onun kadar önemli antik bir yazarda hata bulmaya kalkışırsa, bu güneşi balçıkla sıvamaktan başka bir şeye benzemez."

Pazar, 1 Nisan 1827

Akşamleyin Goethe'de. Onunla *Iphigenie*'nin dünkü temsili hakkında konuştuk, oyunda Berlin Saray Tiyatrosu'ndan Bay Krüger, Orestes'i canlandırmış, büyük alkış almıştı.

"Oyunun," dedi Goethe, "kendi içinde zorlukları var. İç yaşantı açısından zengin, ama dış yaşantı açısından yoksul. Mesele de zaten iç yaşantının gösterilmeye çalışılması. Oyun, temelinde dehşet uyandıran çeşitli unsurlardan ortaya çıkan en etkili araçlarla dolu. Kağıt üzerindeki sözler, ben konuyu tasarlarken kafamda canlanan yaşamın sadece soluk bir yansıması elbette. Ama oyuncu, yazarın işlediği konu karşısında hissettiği o ilk ateşi bize tekrar yaşatmalı. Biz, çeşitli sıkıntı ve tehlikelerle karşılaşıp korkmuş, baskı altında kalmış, içinden geçenleri güçlü bir biçimde ifade eden, deniz havasının getirdiği enerjik, güçlü kuvvetli Yunanlıları ve kahramanları görmek istiyoruz. Tabii ki biz, rollerini üstünkörü ezberlemiş, zayıf duyarlığa sahip oyuncular istemiyoruz, hele rolünün gereğini yerine getiremeyen oyuncuları hiç mi hiç istemiyoruz.

İtiraf etmeliyim ki, *Iphigenie*'min mükemmel bir biçimde sahnelendiğini görmek bana kısmet olmayacak. Dün oyunu görmeye gitmememin nedeni de buydu. Gerektiği gibi vücut bulmayan bu hayaletlerle uğraşmak zorunda kalmak, inanılmayacak kadar üzülmeme neden oluyor."

"Bay Krüger'in oynadığı Orestes rolünden," dedim, "herhalde memnun kalmış olmalısınız. Oyununda canlı bir anlatım var, oyundaki hiçbir şey onun rolünden daha anlaşılır, daha somut değil. Her şeyi içinde barındırıyor, hareketlerini ve sözlerini hiç unutmayacağım.

Bu rolde heyecanlı duygulara ve hayallere ait olan şeyler, onun vücut hareketleri ve sesinin değişen inişli çıkışlı tonu ile öyle dışa vuruyordu ki, hissettiklerini gözlerinizle görüyormuş gibi oluyordunuz. Schiller Orestes'e

bakacak olsa, hırçın kadınları görmüş gibi olurdu; çünkü onlar Orestes'in peşinde ve onun etrafındaydılar.

Orestes bitkin halde gözünü açıp, kendisinin ölüler âlemine karıştığını zannettiği o önemli sahne büyük bir hayranlık uyandırdı. Çok sayıda atayı gezinip konuşurken görüyorsunuz, Orestes'in onlara katıldığını, onlardan bilgi aldığını, onlarla ilişki kurmaya çalıştığını görüyorsunuz. Kendinizi onun yerinde, bu ölülerin arasına karışmış gibi hissediyorsunuz, sanatçının duyguları öylesine saf ve derin, yeteneği öylesine büyüktü ki, görünmeyen şeyleri bile gözlerinizin önüne getirebiliyordunuz."

"Siz demek ki hâlâ etkilenebilen insanlardansınız!" diye gülümseyerek karşılık verdi Goethe. "Devam edin, konuşmanızı sürdürün. Gerçekten iyi miydi, beden dili önemli miydi yani?"

"Sesi," dedim, "pürüzsüz ve güçlüydü, çok çalışmış belli ki, bu sayede sesi oldukça esnekti, birçok tonu çıkarma yetisine sahipti. Fiziksel gücü ve bedensel becerisi tüm zorlukların üstesinden gelmesini sağlıyordu. Yaşamı boyunca çok yönlü beden eğitimini ve antrenmanını hiç ihmal etmemiş görünüyordu."

"Bir oyuncu," dedi Goethe, "aynı zamanda bir heykeltıraştan, bir ressamdan da ders almalıdır. Bir Yunan kahramanını canlandırması için bu çok zorunlu bir şey, zamanımıza kadar gelmiş olan antik heykelleri iyice çalışmalı, onların oturuşunda, duruşunda ve yürüyüşündeki doğal güzelliği öğrenmelidir.

Bedenle ilgili şeyler bu kadarla da bitmiş sayılmaz. Hem eski, hem de yeni yazarların en iyilerini okuyarak ruhunu biçimlendirmelidir, bu sadece onun rolünü anlamasına yardımcı olmakla kalmayıp onun tüm varlığına, tüm davranışlarına daha soylu bir görünüm kazandırır. Anlatmaya devam edin lütfen! Onda dikkat çeken başka ne gibi olumlu yönler vardı?"

"Bana," dedim, "oynadığı rolü çok sevmiş gibi göründü. Çok sıkı bir çalışmayla tüm ayrıntılara hâkim olmuş, canlandırdığı kahramanı büyük bir rahatlıkla yaşatıyor, canlandırıyor ve geriye kendine aitmiş gibi durmayan hiçbir şey kalmıyordu. Bu durum, doğru bir ifade tarzı ve her bir sözcüğün doğru şekilde vurgulanmasını sağlıyordu ve suflör onun için gereksiz biriymiş gibi bir güven duygusu veriyordu izleyiciye."

"Buna memnun oldum," dedi Goethe, "doğrusu bu. Bir oyuncunun rolüne hâkim olamaması, her yeni tümcede suflöre kulak vermesi en kötü şeydir, böyle olunca oynadığı oyun anlamsız hale gelir, aynı zamanda da tüm gücünü ve inandırıcılığını yitirir. *İphigenie* gibi bir oyunda oyuncular kendilerinden emin değillerse, oyunun sahnelenmesinden vazgeçmek daha iyi olur. Çünkü bu oyun, ancak her şey yanılgıya pay bırakmayacak şekilde hızlı ve canlı oynanırsa başarılı olur.

İyi, güzel! Krüger'le bir pürüz çıkmamış olmasına sevindim. Onu bana Zelter tavsiye etmişti, söylediğiniz gibi onunla her şey iyi gitmemiş olsaydı, benim için üzücü olurdu. Küçük bir jestte bulunup *İphigenie*'nin güzel ciltli bir nüshasını, içine oyunla ilgili birkaç dize yazarak, hatıra olarak ona vereceğim."

Sohbet Sophokles'in *Antigone*'sine, bu yapıtta hâkim olan yüce ahlak duygularına, son olarak da ahlakın dünyada nasıl var olduğuna geldi.

"Başka her iyi şey gibi," diye karşılık verdi Goethe, "Tanrı sayesinde. Bu insan düşüncesinin bir ürünü değil, aksine insana doğuştan verilmiş güzel bir karakter özelliği. Bu az ya da çok, genel olarak insanlara bahşedilmiş bir şey, en çok da çok mükemmel yeteneğe sahip tek tük insana. Onlar yaptıkları büyük işlerle veya öğretileriyle tanrısal özelliğe sahip iç dünyalarını ortaya koyarlar, sonra bu durum, onun varlığının güzelliği sayesinde insanların sevgisini kazanır ve yüceltilip örnek alınarak, inanılmaz biçimde süreklilik kazanır.

Güzel ve iyinin etik değerinin bilincine deneyim ve bilgelikle varılır, bu deneyim, kötü olanın sonuçlarının tek bir kişinin olduğu kadar herkesin mutluluğunu bozmasıyla, soylu ve doğru olanın ise, hem bireyin, hem de toplumun mutlu olmasını sağlayan ve güvence altına alan bir olgu olarak ortaya çıkmasıyla edinilir. Böylece etik açıdan güzel olan, öğreti haline gelir ve ifadesini bulmuş bir olgu olarak tüm halklar arasında yaygınlaşır."

"Geçenlerde bir yerde," diye karşılık verdim, "Yunan tragedyasının etik değerlerin güzelliğini kendisine öncelikli konu edindiğini okudum."

"Sadece etik değerleri değil," diye karşılık verdi Goethe, "aynı zamanda salt insana özgü olanı da tüm kapsamı ile ele almıştır, özellikle de kaba güç

ve yasalarla karşıtlık içinde, trajik bir yapıya sahip olabilecek şekilde. Bu alanda elbette insan doğasının esasını oluşturan etik değerler de bulunuyor.

Ayrıca *Antigone*'nin etik yönü Sophokles tarafından bulunmuş değil, bu konunun içinde var zaten, ama Sophokles etik güzelliğin yanı sıra, drama yönünden etkili olabilecek özellikleri içinde barındıran konuları seçmekten daha çok hoşlanıyor."

Sonra Goethe, Kreon ve İsmene karakterleri ile, kadın kahramanın güzel ruhunun gelişimi açısından bu iki figürün gerekliliği hakkında konuştu.

"Soylu her şey," dedi, "sakin bir yapıya sahiptir, karşıt bir davranışla uyandırılıp kışkırtılıncaya kadar uykuya dalmış gibi görünür. Böylesi karşıt bir kutbu Kreon oluşturuyor; Kreon, bazen Antigone'nin soylu yapısı ve onun tarafında olan doğruluk belirgin olarak ortaya çıksın diye, Antigone nedeniyle karşımızdadır; bazen de kendi kötü hataları gözümüze nefret edilecek kadar kötü görünsün, sırf kendini göstersin diye.

Ama Sophokles, kadın kahramanının soylu iç dünyasını olaydan önce bize göstermek istediğinden, onun karakterinin kendini gösterebilmesi için bir başka karşıt karakterin daha olması gerekir ki, o da kız kardeşi İsmene'dir. Bu karakterle şair bize, sıradan olanla ilgili güzel bir ölçüt veriyor ve böyle bir ölçütün çok çok üzerinde bulunan Antigone'yi çok daha çarpıcı hale getirmiş oluyor."

Sohbet genel olarak dram yazarlarından, onların büyük halk kitleleri üzerinde çok büyük bir etkiye sahip olduklarından ve olabileceklerinden açıldı.

"Büyük bir dram şairi," dedi Goethe, "hem üretken, hem de tüm yapıtlarına yansımış güçlü ve soylu bir ruha sahipse, oyunlarındaki ruhun halkın ruhuna dönüştüğünü görebilir. Bunun çabaya değer bir şey olduğunu düşünürüm ben. Corneille kahramanlara özgü ruhlar oluşturacak kapasitede bir etkiye sahipti. Bu, kahraman bir halka gereksinim duyan Napoléon'a lazımdı; bu yüzden Corneille ile ilgili olarak, ‘Eğer hâlâ yaşıyor olsa, onu prens yapardım.' demişti. Bu yüzden misyonunu bilen bir dram şairinin, halk üzerindeki etkisinin hayırlı ve faydalı olması için, durup dinlenmeden yüce gelişimini sürdürmesi gerekir.

İnsan kendi çağdaşlarını, kendi ile birlikte etkin olanları değil, yapıtları yüzyıllardır değerinden bir şey yitirmeyen, saygınlığını aynen koruyan, kendinden önce yaşamış meşhur insanları okumalıdır. Gerçekten çok yetenekli bir insan, zaten bu gereksinimi içinde duyacaktır, işte daha önce yaşamış önemli öncülerin dünyasına duyulan gereksinim, daha üst düzeydeki bir hazinenin işaretidir. Molière okumanız gerekir, Shakespeare okumanız gerekir, hepsinden önemlisi antik Yunan yazarlarını okumanız gerekir, dönüp dolaşıp yine antik yazarları okumanız gerekir."

"Yetenekli insanlar için," diye ifade ettim, "antik dönemin yazarlarının okunmasının değeri ölçülemeyecek kadar büyük olmalı; ama genellikle onların insanın karakterine etkisi pek fazla değil. Şayet böyle bir şey olsaydı, tüm filologlar ve teologlar en mükemmel insanlar olurlardı. Ama durum hiç de böyle değil, antik dönemin Yunanca ve Latince yapıtlarının uzmanları, Tanrı'nın onlara bahşettiği veya anne-babalarından aldıkları iyi ya da kötü özelliklere göre, değerli ya da zavallı insanlar oluyorlar."

"Bunda doğruluk payı var," diye karşılık verdi Goethe, "ama tüm bu söylenenlerle, antik dönemin yazılarının okunmasının bir karakterin oluşumunda hiç etkili olmadığı da söylenmek istenmiyor elbette. Bir serseri elbette bir serseri olarak kalacaktır, basit bir insan her gün antik ruhun yücelikleri ile içli dışlı olsa bile bir adım ileriye gidemez. Oysa Tanrı'nın gelecekteki büyük bir insanın ve yüce bir ruhun yetenekleri ile donattığı soylu insan, Yunan ve Roma döneminin dünyasına girip, o dünyayı tanıyarak, kendini mükemmel bir şekilde geliştirebilir, her geçen gün hissedilir ölçüde benzer büyüklüğe ulaşabilir."

Çarşamba, 18 Nisan 1827

Yemekten önce Goethe ile Erfurt'a giden yol üzerinde arabayla gezintiye çıktık. Leipzig Fuarı'na giden, malla yüklü birçok nakliye arabasına rastladık. Aralarında çok güzel hayvanların bulunduğu at sürüleri de gördük.

"Bizim güzel sözcüğünü kullandığımız ifadesi olanaksız şeyleri," dedi Goethe, "soyut sözcüklerle anlatmaya çalışan, bunun için uğraşıp didinen estetikçilere gülerim. Güzel, hiçbir zaman somut olmayan, ama yansıması yaratıcı ruhun bin bir çeşit ifadesiyle görünür hale gelen, doğanın kendisi kadar zengin ve çeşitli olan, bir ilk olgudur."

"Doğanın her zaman güzel olduğunu, doğayı tam anlamıyla kavrayacak durumda olmadığından, doğanın sanatçının çaresizliği olduğunu çok duymuşumdur." dedim.

"Doğanın genellikle ulaşılmaz bir büyüye dönüştüğünden," diye karşılık verdi Goethe, "kesin olarak eminim; yine de doğanın her yönüyle güzel olduğu fikrinde değilim asla. Eğilimleri hep iyidir, ama bu eğilimler içinde yer alan, doğayı her zaman mükemmel gösterecek olan şartlar iyi değildir.

Bu açıdan meşe güzel olabilen bir ağaçtır. Yine de doğanın onu gerçekten güzel olarak ortaya çıkarmayı başarmasından önce, birçok olumlu şartın bir araya gelmesi gerekir! Meşe, etrafındaki kocaman ağaçlarla ormanın çalılık bir köşesinde büyüyorsa, hep temiz hava ve ışığa doğru, yukarıya doğru uzanma eğiliminde olur. Sağa sola uzanan dalları zayıf olur, bu dallar da yüzyılın akışı içinde körelir, kopup düşer. Ama sonunda ağacın uç kısmı açıklığa ulaşınca, ağaç rahatlar, her tarafa doğru genişler ve tepesini oluşturmaya başlar. Ama tam bu aşamada ağaç artık orta yaşını geçer, yukarıya doğru yıllar süren çabası taze gücünü sömürmüştür, şimdi genişleyip güçlü hale gelmek için göstereceği çaba tam bir başarıya ulaşamaz. En son hali yüksek, güçlü ve ince gövdeli olur, ama gerçekte güzel olarak adlandırılması için, ağacın gövdesi ile tepesi arasındaki doğru bir orantıdan yoksun kalır.

Bu sefer de meşenin nemli, sulak bir yerde büyüdüğünü varsayalım, toprak verimli olsun, büyümesi için yeterince yere sahipse, ağacın birçok dalı ve budağı olur; büyümesini engelleyen, yavaşlatan etkilerden uzaktır, dayanıklı, dirençli ve sert bir yapı geliştiremez, bir zaman sonra ağacın zayıf, ıhlamura benzer bir görünümü olur, güzel olmaz, en azından meşe olarak.

Son olarak meşenin, dağlık yamaçlarda, kıraç, taşlı toprakta büyüdüğünü düşünelim, aşırı derecede dayanıklı ve sağlam bir görünümü olur; ama özgür bir biçimde gelişmesi engellenir, büyümesi zamanından önce durur, gelişemez, meşe ağaçları ile ilgili olarak söylenen şu duruma gelemez: Bizi hayrete düşürebilecek bir şey var onda."

Bu sözler hoşuma gitmişti. "Birkaç yıl önce Göttingen'den yola çıkarak Weser ovasında küçük gezintiler yaptığımda," dedim, "güzel meşeler

görmüştüm. Özellikle ulu olanlarına Höxter civarındaki Solling'de rastlamıştım."

"Kumlu veya kumla karışık toprakta," diye devam etti Goethe, "her yöne doğru kuvvetli kökler yayma olanağı bulursa, en uygun yeri bulmuş demektir. Sonra ihtiyacı olan şey, ışığın, güneşin, yağmurun, rüzgarın tüm etkilerini içine çekebilmesi için kendine uygun bir konumda olmaktır. Rüzgara ve havanın etkilerine karşı korunursa bir şeye benzemez; onu kuvvetli ve güçlü kılan doğa olayları karşısında verdiği yüzyıllık mücadeledir, ancak o zaman tamamlanmış cüssesi ile, varlığı bizi hayrete düşürür, bizde hayranlık uyandırır."

"Sizin anlattıklarınızdan," diye karşılık verdim, "bir sonuca varıp şöyle diyebilir miyiz: Bir canlı, ancak doğal gelişiminin zirvesine ulaştığında güzeldir?"

"Evet," diye karşılık verdi Goethe, "ama önce doğal gelişimin zirvesinden ne anlaşıldığını sormak gerekir."

"Ben bununla," diye karşılık verdim, "şu ya da bu canlıya özgü olan karakterin bariz olarak mükemmel bir görünüme ulaştığı gelişim evresini anlatmak istemiştim."

"Bu anlamdaki sözlerinize," dedi Goethe, "özellikle şunu da eklersek, karşı çıkılacak bir yön kalmaz, böylesine bariz mükemmellikteki karakterde, bir yaratığın uzuvlarının yapısının onun doğasına uygun, yani amaca uygun olması gerekir.

Örneğin, doğasında çocuk doğurmak ve emzirmek olan evlilik çağındaki bir genç kızın kalça kemikleri yeterince geniş değilse, göğüsleri yeterince dolgun değilse, güzel sayılmaz. Bunların çok fazla olması da güzel değildir, çünkü o zaman amacının ötesine geçmiş sayılır.

Az önce karşılaştığımız binek atlarından birkaçını amaca uygun bir beden yapısına sahip oldukları için beğenmedik mi? Beğendiğimiz özellikler sadece hareketlerinin zarafeti, rahatlığı, güzelliği değildi, iyi bir süvarinin ya da at uzmanının bilebileceği, bizim de genel olarak hissedebileceğimiz bunlardan biraz daha farklı şeylerdir."

"Az önce karşımıza çıkan Brabantlı arabacıların nakliye arabalarına koşulmuş birkaç güçlü at gibi, bir yük arabasının atına güzel denemez mi?" diye sordum.

"Elbette," diye karşılık verdi Goethe, "neden denmesin? Bir ressam çok belirgin bir karakterde, böyle bir hayvanın kemiklerinin, kirişlerinin ve kaslarının güçlü ifadesinde, herhalde zarif bir binek atının yumuşak, değişmez görünümüne göre farklı güzelliklerin zengin bir karışımını bulacaktır."

"Her zaman önemli olan," diye devam etti Goethe, "türün saf kalması ve insanın her şeyi bozan elini her şeye sürmemesidir. Kuyruğu ve yelesi kesilmiş bir at, kulakları kesilerek küçültülmüş bir köpek, en görkemli dalları kesilerek huni biçiminde budanmış bir ağaç, en çarpıcısı da genç vücudu göğsüne bağlanan korse ile bozulup çirkinleştirilen bir bakire, tüm bunlar seçkin zevklerden uzak, sadece dar görüşlü insanların gözünde değeri olan şeylerdir."

Bu ve buna benzer sohbetler içinde tekrar eve geri dönmüştük. Yemekten önce evin bahçesinde biraz dolaştık. Hava çok güzeldi; bahar güneşi gittikçe daha etkili olmaya başlamıştı, her taraf yeşil yapraklar ve çiçeklerle donanmıştı. Goethe yazın keyfinin iyice çıkarılacağı düşüncesi ve ümidi ile doluydu.

Arkasından yediğimiz yemekte neşemiz yerindeydi. Genç Goethe babasının "Helena"sını okumuştu ve bu konu hakkında doğal bir yaklaşımla çok akıllıca şeyler söyledi. Dizelerin antik örneğe göre yazıldığı bölümü gözle görülür bir ilgiyle incelemiş, oysa "Helena"nın opera tarzındaki duygu yönü ağırlıklı diğer yarısından, okurken fazla etkilenmediği anlaşılıyordu.

"Aslında haklısın, bu kendine has bir durum." dedi Goethe. "Akılcı olanın güzel olduğu söylenemez; ama güzel olan her zaman akılcıdır ya da en azından böyle olmalıdır. Antik bölüm somut olduğu için, bazı kısımlar dikkatinden kaçtığı için, benim aklıma kendi aklınla yaklaşabildiğin için hoşuna gitmiştir. İkinci yarıda ise her tür zekâ ve akıl kullanılıp işlendi, ama zor bir bölüm, konuları kavramadan ve kendi aklınla yazarın aklını ortaya çıkarmadan önce bir birikim sahibi olmak gerekiyor."

Sonra Goethe Madam Tastu'nün şiirlerinden büyük bir övgü ve saygı ile söz etti, bugünlerde onun şiirlerini okuyordu.

Diğerleri giderken ben de gitmeye hazırlandım, Goethe biraz daha kalmam için ricada bulundu. Hollandalı sanatçıların gravürlerinin ve özgün baskılarının bulunduğu bir dosya getirtti.

"Yemek sonrası," dedi, "size biraz değerli bir şeyler sunmak istiyorum." Bu sözleri söylerken önüme Rubens'in bir peyzajını koydu. "Siz bu resmi bende görmüştünüz," dedi, "ama mükemmel bir resim nadiren yeterince görülmüş sayılır, bu sefer çok özel bir şey söz konusu. Bana ne gördüğünüzü söyler misiniz?"

"Şimdi," dedim, "geri plandan başlayacak olursam, en arkada çok belirgin bir gökyüzü, tıpkı güneş battıktan hemen sonrası gibi. Sonra yine aynı şekilde en uzak planda akşamın alacasında bir köy ve bir kent. Sonra resmin ortasında köye doğru acele içinde giden bir koyun sürüsünün bulunduğu bir yol. Resmin sağ tarafında saman yığınları ve tıka basa yüklenmiş bir araba. Koşumlu atlar kısa bir mesafede otluyorlar. Biraz uzakta, yan taraftaki fundalıklarda dağınık halde birçok kısrak ve tay, sanki geceleyin de dışarıda kalacaklarmış görüntüsü vererek çayıra yayılmışlar. Sonra daha yakın ön planda bir grup büyük ağaç ve son olarak da en önde sol tarafta eve gitmekte olan bazı işçiler."

"Güzel," dedi Goethe, "hemen hepsi bu kadar. Ama asıl önemli olan söylenmedi daha. Betimlendiğini gördüğümüz şeyler, koyun sürüsü, saman yüklü araba, atlar, eve giden tarla işçileri, bunlar hangi yönden gelen ışıkla aydınlatılmışlar?"

"Işık bize ters olan yönden geliyor," dedim, "ve gölgeleri resme düşüyor. Özellikle ön plandaki eve giden tarla işçilerinin en aydınlık yerde olması, izleyicide mükemmel bir etki bırakıyor."

"Rubens bu güzel etkiyi nasıl ortaya koyuyor?"

"Işık alan figürleri karanlık bir fon üzerine yerleştirerek." diye yanıtladım.

"Ama bu karanlık zemin ne şekilde oluşuyor?" diye karşılık verdi.

"Bu, ağaçların işçiler üzerine yansıttığı yoğun gölge." dedim, "Ama nasıl oluyor bu," diye şaşkınlıkla devam ettim, "figürler gölgeyi resme yansıtıyor,

ağaçlar ise izleyiciye? Resimde birbirine zıt iki yönden ışık geliyor, bu doğal bir şey değil!"

"İşte püf noktası bu," diye Goethe hafif bir gülümsemeyle karşılık verdi. "Rubens'i büyük yapan bu, özgür ruhu ile doğayı aştığını ve doğayı kendi yüce amaçlarına uygun olarak değiştirdiğini gösteriyor. Çift yönden gelen ışık tabii ki şiddetli, gerçi siz bunun doğaya aykırı olduğunu söyleyebilirsiniz. Ama ben de hemen, doğaya aykırı ise, demek ki doğadan daha üstün derim, bunun ustanın doğaya cesur müdahalesi olduğunu, sanatın doğal zorunluluğun boyunduruğu altına giremeyeceğini, sanatın kendi kuralları olduğunu, onun da bunu dâhiyane bir şekilde ortaya koyduğunu söylerim."

"Sanatçı elbette," diye devam etti, "doğayı ayrıntılarına sadık kalarak olduğu gibi kopya etmeli, bir hayvanın kaslarının ve kirişlerinin yerini, kemik yapısını keyfince değiştiremez, böyle bir şey hayvanın özgün karakterine zarar verir. Bu doğayı yok etmek demek olur. Ama bir resmi resim yapan sanatla ilgili daha üst düzeydeki alanlarda özgür davranabilir, hatta Rubens'in bu resimde çifte ışıkla yaptığı gibi kurmacaya bile başvurabilir.

Sanatçı doğa ile iki yönlü ilişki halindedir. Sanatçı doğanın hem efendisidir, hem de kölesi. Anlaşılmak için, dünyevi araçlarla çalışmak zorunda olduğu ölçüde doğanın kölesidir; bu dünyevi araçları kullandığı ve kendi yüce amaçlarının hizmetine soktuğu ölçüde de doğanın efendisidir.

Sanatçı dünyaya bir bütün olarak seslenmek ister; ama bu bütünü o doğada bulamaz, isterseniz bunu onun kendi zekâsının meyvesi ya da üretken tanrısal bir nefesin esintisi olarak değerlendirebilirsiniz.

Rubens'in bu peyzajına öylesine baktığımızda, her şey bize öyle doğal geliyor ki, resmin tamamen doğanın kopyası olduğunu düşünüyoruz. Ama bu böyle değil. Doğanın içinde bu kadar güzel bir tablo görülmemiştir, aynı şekilde Poussin'in ya da Claude Lorrain'in bir peyzajı da kolay kolay doğada bulunmaz, onların resimleri de bize çok doğal görünür, ama gerçekte benzerlerini aramamız boşuna olur."

"Rubens'in bu çifte ışığı gibi, edebiyatta da sanatsal kurmacanın benzer cesarette örnekleri yok mudur?" dedim.

"Bu konuda fazla uzağa gitmemiz gerekmiyor," diye karşılık verdi Goethe biraz düşündükten sonra. "Size Shakespeare'de düzinelercesini gösterebilirim. Sırf *Machbeth*'e[262] bakmanız bile yeter. Leydi kocasını heyecanlandırmak istediğinde şöyle der:

'*Çocukları emzirdim*.' vd.

Bunun doğru olup olmaması önemli değildir, ama leydi bunu söyler, sözlerini vurgulamak için bunu söylemek durumundadır. Fakat oyunun daha sonraki bölümlerinde Macduff kendininkilerin mahvolduğunu öğrenince öfke ile şöyle bağırır:

'*Onun çocuğu yok ki*!' vd.

Macduff'ın bu sözleri ile leydininkiler çelişkilidir; ama Shakespeare'i pek ilgilendirmez bu. Onun için önemli olan her defasında söylenen sözlerin gücüdür, nasıl ki leydi sözlerini büyük bir vurguyla söylüyorsa: 'Çocukları emzirdim', aynı amaçla Macduff da şöyle diyecektir: 'Onun çocuğu yok ki!'"

"Her bakımdan," diye devam etti Goethe, "bir ressamın fırça darbesinin veya bir şairin sözlerinin üzerinde inceden inceye durmamamız gerekiyor; bize düşen daha çok, cesaretle ve özgür bir ruhla ortaya çıkarılmış bir sanat yapıtına olabildiğince benzer bir ruhla bakıp zevkine varmaktır.

Yoksa Machbeth'in şu sözlerinden:

'*Bana kız çocukları doğurma*' vd.

leydinin henüz doğum yapmamış çok genç biri olduğu sonucuna varmamamız gerekiyor. Aynı şekilde daha ileriye gidip, leydinin sahnede çok genç bir kişi olarak canlandırılmasını istemek de aptalca olur.

Shakespeare, Machbeth'e bu sözleri asla leydinin gençliğini kanıtlamak için söyletmez, aksine bu sözler, daha önce leydinin ve Macduff'ın söylediği sözler gibi retorik amaçlıdır ve bu sözlerin, şairin karakterlerine her seferinde o bölümde uygun, etkili ve güzel olabilecek ne varsa onu söyletmek gibi bir mahiyeti vardır, yoksa şair acaba bu sözler başka bir bölümdeki sözlerle çelişkili mi, değil mi diye çekingen bir tavırla pek fazla hesap kitap yapmaz.

Aslında Shakespeare de oyunlarını basılmış harflerle kitap halinde, düşünüp taşınılacak, birbiri ile karşılaştırılacak, tek tek incelenecek bir malzeme olarak düşünmemiştir herhalde; o oyunlarını yazarken sahneyi gözünün önüne getirmiştir olsa olsa; oyunlarını sahneden aşağıya hızla gözlere ve kulaklara ulaşacak, hareketli, canlı bir şey olarak tasarlamıştır, yoksa bazı şeylerin saptanıp, ayrıntıların eleştirileceği bir şey olarak değil, asıl önemli olan yaşanan anda etkili ve anlamlı bir şeyler ortaya koymaktır."

Salı, 24 Nisan 1827

August Wilhelm von Schlegel burada. Goethe onunla birlikte yemekten önce Webicht civarında arabayla gezintiye çıktı ve onun onuruna bu akşam büyük bir çay partisi verdi, partide Schlegel'in yol arkadaşı Bay Dr. Lassen de vardı. Weimar da ismi ve titri olan herkes davet edilmişti, Goethe'nin evinin odalarında kalabalıktan geçilmiyordu. Bay von Schlegel'in etrafı kadınlarla çevriliydi, kadınlara üzerinde Hint tanrılarının resimlerinin bulunduğu yuvarlanmış eni dar şeritlerle, iki epik Hint şiirinin[263] tüm metnini gösterdi, bu şiirlerden kendisi ve Dr. Lassen dışında galiba kimse bir şey anlamadı. Schlegel çok temiz giyinmişti, genç ve enerjik bir görünüme sahipti, partide bulunanlardan bazıları onun kozmetik ürünleri kullanma konusunda acemi olmadığını bile iddia ettiler.

Goethe beni pencereye doğru çekti. "Ee, hoşlandınız mı ondan?" diye sordu. "Düşüncelerimde bir değişiklik yok." diye karşılık verdim. "O elbette birçok yönüyle iyi bir insan değil," diye devam etti Goethe, "ama yine de onu çok yönlü geniş bilgilerinden ve sağladığı büyük kazançlardan dolayı mazur görmeliyiz."

Çarşamba, 25 Nisan 1827

Dr. Lassen ile yemekte Goethe'deydik. Schlegel bugün yine saraya yemeğe gitmişti. Bay Lassen, Hint şiiri hakkında geniş bir bilgiye sahipti, Goethe kendinin bu konudaki eksikliklerini giderdiğinden, onun gelmiş olmasından çok hoşlanmıştı.

Akşam vakti bir ara yine Goethe'ye uğradım. Schlegel'in akşamüstü yanında olduğunu, onunla edebiyat ve tarihi konuları hakkında çok önemli bir sohbet yaptıklarını, bu sohbetin kendisi için çok öğretici olduğunu

söyledi. "Yalnız, insanın dikenlerden üzüm, devedikeninden de incir beklememesi gerekiyor; onun dışında her yönüyle çok mükemmel." dedi.

Perşembe, 3 Mayıs 1827

Goethe'nin tiyatro oyunlarının Stapfer tarafından yapılan çok başarılı çevirileri hakkında, Paris'te yayımlanan *Globe* dergisinin geçen yıl çıkan sayısında Bay J.J. Ampère'in bir eleştirisi çıkmıştı; Ampère'in eleştirisi, oyunların çevirisi kadar başarılıydı, yazılanlar Goethe'nin çok hoşuna gitmişti, sık sık aynı konuya değiniyor, büyük bir hayranlıkla düşüncelerini dile getiriyordu.

"Bay Ampère'in seviyesi," dedi, "oldukça yüksek. Alman eleştirmenler benzer durumlarda felsefeden yola çıkmaktan hoşlanırlar, ama yazınsal bir ürünü inceleyip tartışırken öyle bir yol izliyorlar ki, açıklamak istedikleri şeyi ancak kendi okullarından yetişmiş filozoflar anlıyor, başkaları için yazdıkları yorumlar yapıttan daha anlaşılmaz oluyor, oysa Bay Ampère tamamen kolay ve insanca bir yol izliyor. Yaptığı işi çok iyi biliyor, yapıtla yazarın yakınlığını ortaya koyuyor, yazarın çeşitli yapıtlarını, farklı dönemlerin farklı ürünleri olarak ele alıyor.

Benim dünyevi yaşamımdaki ve ruh halimdeki iniş çıkışları en ufak ayrıntısına kadar öğrenmiş, hatta söylemediğim şeyleri, satır arasında okunabilecek şeyleri bile görme yetisine sahip olmuş. Benim Weimar'daki görevimin ve saray yaşamımın ilk on yılında neredeyse hiçbir şey yapmadığımı, içinde bulunduğum umarsızlığın beni İtalya'ya sürüklediğini, orada yeni bir yaratma hevesiyle Tasso'nun hikayesini ele aldığımı, bu duruma uygun konuyu işlerken de Weimar izlenimleri ve anılarımla ilgili içimi acıtan, canımı sıkan şeylerden kurtulmak istediğimi gayet güzel dile getirmiş. Çok isabetli bir saptamada bulunarak *Tasso*'nun dozajı artırılmış *Werther* olduğunu ifade etmiş.

Sonra *Faust*'la ilgili olarak yazdıkları da çok akıllıca, sadece ana figürün karamsar, tatmin olmaz çabalarının değil, Mephistopheles'in küçümseyen, soğuk alaycı yanının da benim kişiliğimin bir parçası olduğunu belirtmiş."

Goethe sık sık Bay Ampère hakkında bu ve buna benzer şekilde onaylayıcı ifadeler kullanırdı; belirgin bir şekilde Ampère ile ilgilenir, onun nasıl biri olduğunu tahmin etmeye çalışırdık, bunu pek çıkaramasak da

yaşamın ve edebiyatın karşılıklı etkileşimini böylesine özünden kavramış olması nedeniyle onun orta yaşlı biri olduğu konusunda fikir birliğine varmıştık.

Bay Ampère birkaç gün önce Weimar'a geldiğinde, onun yirmili yaşların başlarında yaşam sevinci ile dolu bir delikanlı olduğunu görünce çok şaşırdık; kendisi ile muhabbeti epeyce ilerlettikten sonra, bilgeliklerine, konulara hâkimiyetlerine, çok kültürlü oluşlarına sık sık hayranlık duyduğumuz *Globe*'un tüm çalışanlarının çoğunlukla genç insanlardan oluştuğunu söylediğinde de oldukça şaşırdık.

"Önemli bir şeyler üretmek için," dedim, "Mérimée gibi yirmi yaşında iyi oyunlar yazmak için, genç olmanın bir engel oluşturmamasını anlarım; benim anlamadığım, bu yaştaki genç birinin, *Globe*'un beyleri gibi bu kadar üst düzeyde eleştiri ruhuna sahip olmak için, bu kadar geniş bir açıya ve derin bir bilgi birikimine sahip olması, bu benim açımdan tamamen yeni bir şey."

"Sizin için aynı şey," diye karşılık verdi Goethe, "yaşadığınız fundalıklarda o kadar kolay olmamıştır, Almanya'nın ortasından gelen bizim gibilerin biraz bilgi sahibi olması da o kadar kolay değil. Çünkü aslında hepimizin sürdüğü yaşam içedönük, yoksun bir yaşam! Kendi halkımızın bize ulaştırdığı kültür pek fazla sayılmaz, tüm yeteneklerimiz ve zeki insanlarımız Almanya'nın dört bir yanına dağılmış durumda. Orada Viyana'da biri yaşıyor, bir diğeri Berlin'de, bir başkası Königsberg'de, bir başkası ya Bonn'da ya da Düsseldorf'ta, hepsi de birbirinden elli ya da yüz mil uzaklıkta, birbiri ile görüşmek, fikir alışverişinde bulunmak çok nadir rastlanan şeyler. Alexander von Humboldt gibi adamlar buraya uğrayıp araştırdığım ve bilmek istediğim, bana kalsa yalnız başıma yıllar sürecek bir konuda beni birkaç gün içinde aydınlattıklarında, bunun ne anlama geldiğini anlayabiliyorum.

Büyük bir imparatorluğun en gelişmiş kafalarının tek bir yerde bir arada olduğu, her gün görüşüp, tartışıp, yarışıp karşılıklı olarak birbirlerini bilgilendirdiği, dünyanın her yerinden gelen, doğa ve sanatla ilgili tüm alanlarda en iyilerin her gün gözlerinizin önüne serildiği Paris gibi bir kent düşünün; bir köprüden veya bir meydandan her geçişin zengin geçmişi anımsattığı, her sokağının köşesinde bir parça tarihin yattığı bir dünya kentini hayal edin. Tüm bunlara boğucu, ruhsuz bir dönemin Paris'ini değil,

tüm dünyada tek bir yerde bir ikincisinin bulunamayacağı, üç nesildir Molière, Voltaire, Diderot ve benzerleri gibi adamlar sayesinde çok dolu bir düşünce yaşamının geçerli olduğu on dokuzuncu yüzyılın Paris'ini ekleyin, Ampère gibi akıllı birinin böyle zengin bir ortamda yetişmiş olmasının, yirmi dört yaşındayken oldukça önemli bir şey olduğunu anlarsınız."

"Az önce söylemiştiniz," diye devam etti Goethe, "Mèrimèe gibi yirmi yaşında birinin iyi oyunlar yazabileceğini düşünebilirim diye. Ben bu fikre hiç karşı değilim ve genç ve başarılı birinin yapıtının genç ve başarılı birinin eleştirisinden daha kolay olduğu düşüncesinde sizinle tamamen aynı fikri paylaşıyorum. Ama Almanya'da Mèrimèe gibi genç birinin, onun *Clara Gazul'ün Tiyatrosu* adlı yapıtındaki oyunları kadar olgun yapıtlar ortaya çıkarmayı aklından çıkarması gerekir. *Haydutlar*'ı, *Hile ve Sevgi*'yi, *Fiesko*'yu yazdığında, Schiller'in çok genç olduğu doğru. Ama dürüst olmamız gerekirse, bu oyunların hepsi, onun geniş kültür birikimini ortaya koymaktan çok, olağanüstü yeteneğinin ifadesidir. Bunda Schiller'in suçu yok, bunda onun ulusunun kültür yapısının ve hepimizin başına gelen yalnız başımıza yürüdüğümüz yolda kendi kendimize yardımcı olmaya çalışmamızın getirdiği büyük zorluğun payı büyük.

Buna karşı örnek olarak Béranger'i alalım. Yoksul bir anne-babanın oğludur, yoksul bir terzinin çocuğu, sonra matbaada çalışan yoksul bir çırak, sonra ufak bir maaşla çalışan büro elemanı; ne iyi bir okula gitmiş, ne de üniversite tahsili var, ama şarkıları öyle olgun bir bilgi birikimine sahip, öyle hoş, öyle zekice yazılmış ki, şarkılarının böyle kusursuz ve ustaca işlenmiş olması, sadece Fransızların değil, Avrupa'nın tüm kültürlü insanlarının hayranlığını kazanıyor.

Ama aynı Béranger'in Paris'te doğup bu dünya kentinde yetiştiğini değil de, Jena veya Weimar'daki yoksul bir terzinin oğlu olduğunu düşünün, adını andığımız bu küçük yerlerde onun mesleki yaşamını aynı şekilde zar zor sürdürdüğünü varsayın, böyle bir toprakta yetişmiş, böyle bir çevrede büyümüş aynı ağacın meyveleri nasıl olurdu acaba diye sorun bakalım kendinize.

İşte dostum, yineliyorum: Eğer bir yetenek, hızlı ve mutlu bir gelişme gösteriyorsa, onun ulusu çok kültürlü ve iyi bir eğitime sahip demektir.

Antik Yunanlıların tragedyalarına hayranız; ama iyice düşünecek olursak, her birinin var olmasına olanak tanıyan o döneme ve o ulusa hayranlık beslememiz gerekir. Çünkü bu oyunlar kendi aralarında bir parça farklılık gösterseler de, o yazarlardan biri diğerine göre daha önemli ve daha mükemmel olsa da, genel olarak bakıldığında istisnasız hepsi tek bir karaktere sahip. Bu, mükemmel, başarılı, sağlıklı, insanlığın zirvesinde, yüce bir yaşam bilgeliğine sahip, düzeyli düşünebilen, tamamen güçlü bir dünya görüşü olan, başka sayılabilecek ne kadar özellik varsa hepsini barındıran bir karakter. Tüm bu özellikler sadece bize kadar ulaşan tiyatro oyunlarında değil, aynı zamanda lirik ve epik yapıtlarda da var; daha uzağa gidersek bu özellikler filozoflarda, hatiplerde, tarih yazarlarında, bize kadar gelen güzel sanatlarda da aynı ölçüde vardır, bu özellikler sadece tek bir bireye değil, o dönemin ulusuna ve o çağa özgü, o ulusun ve o dönemin sahip olduğu özellikler.

Burns'ü ele alın. Atalarının eski şarkıları halkın ağzında dolaşmasaydı, beşiğinde o şarkılar ona söylenmeseydi, çocukluğunu o şarkıların içinde geçirmeseydi, o örneklerin üstün güzelliği içine işlemeseydi, bu şarkıların canlılığının sürdüğü bir temel olmasaydı, nasıl başarılı olur, neyi geliştirebilirdi. Bir de kendi şarkılarına karşı, halkı hassas bir kulağa sahip olmasaydı, ot biçen köylü, çiçekçi kız hemen o şarkıları söylemeseydi, meyhanedeki neşeli insanlar onu bu şarkılarla karşılamasaydı, önemli biri olamazdı. Böyle bir ortamda elbette bir şeyler ortaya çıkar!

Oysa biz Almanlar için durum içler acısı! Benim gençliğimde halkımızın ağzında dolaşan, onların şarkıları kadar değerli şarkılarımız var mıydı? İlk olarak Herder ve onun ardılları bu şarkıları toplamaya ve unutulmaktan kurtarmaya başladılar; en azından basılmış halde kütüphanelerde duruyorlar. Ya sonra, Bürger ve Voß da şarkılar yazdılar! Mükemmel Burns'ünkülerden daha kötü ve halkın beğenisine uygun olmadıkları söylenemez! Ama onun şarkılarından hangisi halkın ağzında yankısını buldu? Yazıldılar, basıldılar ve kütüphanelerde duruyorlar, Alman şairlerinin genel yazgısına çok uygun bir durum. Benim şarkılarımdan hangisi yaşıyor? Birini ya da öbürünü güzel bir genç kız piyanoda çalıp söylüyor, ama gerçek halkın içinde her şey sessizliğe bürünüyor. İtalyan balıkçıların[264] bana *Tasso*'daki şarkıyı söyledikleri anı asla unutmam!

Biz Almanlar içi geçmiş insanlarız. Gerçi bir yüzyıldır kendimizi kültürel açıdan çok başarılı bir biçimde geliştirdik; Yunanlılar gibi estetiğe düşkün olup güzel bir şarkıya hayran olmak, yurttaşlarımız için barbarlık dönemleri çok gerilerde kaldı diyebilmek için, bu kadar çok düşünce ve kültürün halkımıza nüfuz edip yaygınlaşması için birkaç yüzyılın daha geçmesi gerekiyor."

Cuma, 4 Mayıs 1827

Ampère'in ve arkadaşı Stapfer'in onuruna Goethe'de büyük bir ziyafet verildi. Sohbet gürültülü, neşeli ve renkliydi. Ampère, Goethe'ye Mèrimèe'den, Alfred de Vigny'den ve başka önemli yeteneklerden bahsetti. Eşsiz şarkıları her gün Goethe'nin aklında olan Béranger'den de çok konuşuldu. Béranger'nin neşeli şarkılarının, politik şarkılarından daha üstün olup olmadığına da değinildi; Goethe'nin fikrine göre, genellikle salt yazınsal bir konu, öznelliği saf ve sonsuz doğa gerçeği olarak ortaya koyduğundan, politik bir konudan çok daha öncelikliydi.

"Ayrıca," diye devam etti, "Béranger, politik şiirlerinde halkının yararına çalışan biri olarak ortaya çıkar. Müttefiklerin istilasından sonra[265], Fransızlar onda baskı altına alınmış duygularının en güzel sesini buldular. Şair onları imparatorun idaresindeki silahların şöhreti ile ilgili anılarla avutuyordu, Napoléon'un anısı her evde hâlâ daha canlıydı ve şair onun despot hükümdarlığının devamını arzulamasa da değerli özelliklerini seviyordu. Şimdi Bourbonların idaresinde ona huzur varmış gibi gelmiyor. Elbette Bourbonlar zayıf düşmüş bir hanedan! Şimdi yaşayan bir Fransız, yönetime katkıda bulunmaktan, söz hakkını kullanmaktan hoşlansa bile, tahtın güçlü vasıfları olsun istiyor."

Yemekten sonra konuklar bahçeye çıktılar, Goethe, Tiefurt'a giden yol üzerindeki korulukta bir araba gezintisi yapmamız için bana işaret etti.

Arabada çok iyi ve sevgi doluydu. Ampère ile güzel bir ilişki kurulmuş olmasından dolayı mutluydu, Alman edebiyatının Fransa'da tanınması ve yaygınlaşması için güzel şeyler olacağını umuyordu.

"Elbette Ampère," diye ekledi, "çok geniş bir kültüre sahip, birçok yurttaşının önyargıları, klişeleri, dar görüşlülükleri onun çok uzağında, o sahip olduğu kültürle bir Parisli olmaktan çok bir dünya vatandaşı. Ayrıca

Fransa'da kendisi gibi düşünen binlercesinin bulunduğu döneme gelindiğini görüyorum."

Pazar, 6 Mayıs 1827

Goethe'de yine yemekteydik, önceki günün konukları eksiksiz gelmişlerdi. "Helena" ve *Tasso* üzerine çok konuşuldu. Sonra Goethe bize 1797 yılında, Tell söylencesini epik şiir olarak altı ayaklı ölçü ile yazmayı ne şekilde planladığını anlattı.

"Sözünü ettiğim yıl," dedi, "Luzern Gölü civarındaki kantonları bir kez daha dolaştım, bu güzel, muhteşem, olağanüstü doğa beni yine öyle etkiledi ki, eşsiz manzaranın canlılığı ve zenginliğini anlatmadan edemedim. Ama yazdıklarıma daha çok ilginçlik, cazibe ve yaşam katmak için, bu oldukça sıra dışı toprakları, aynı şekilde sıra dışı karakterlerle donatmak yerinde olur diye düşündüm ve bu noktada Tell efsanesi ile tam aradığımı bulmuş oldum.

Tell'i ben, güçlü kuvvetli, kendisi ile barışık, yük taşıyıcısı olarak kantonları dolaşan, her yerde tanınan ve sevilen, her bakımdan yardımsever, çocuksu bir saflığa sahip, bir de işini sükunetle yapan, kadınların ve çocukların sorunları ile ilgilenen, kimin efendi kimin uşak olduğuna bakmayan bir kahraman-insan olarak hayal etmiştim.

Geßler'i ise aksine bir despot olarak düşünmüştüm, ama canı istediğinde zaman zaman iyi işlerle uğraşan, yine canı istediğinde zaman zaman kötü işlerle uğraşan ılımlı türden bir despot olarak, bunun dışında, halkın iyi olup olmaması, acı çekip çekmemesi gibi konulara, sanki böyle şeyler hiç yokmuş gibi umursamaz bir tavırla yaklaşan biri.

İnsanın doğduğu topraklara duyduğu sevgi, anayurdun kanunlarının himayesinde gelişen özgürlük ve kendini güvende hissetme duygusu, yabancı birinin zevki uğruna boyunduruk altına girmek ve kötü muameleye maruz kalmakla ilgili aşağılanma duygusu ve son olarak da bu kadar nefret uyandıran esaretten kurtulmak için karar verme olgunluğuna erişen irade gücü gibi insan doğasına özgü daha yüce ve daha iyi özellikleri ise, Walther Fürst, Stauffacher, Winkelried gibi tanınmış soylu erkeklere ait kıldım, onlar benim asıl kahramanlarım, bilinçle hareket eden yüce ruhlu

insanlarımdı, oysa Tell ve Geßler zaman zaman eylem insanı olsalar da, genellikle edilgen yapıya sahip karakterlerdi.

Bu güzel konuyu düşündükçe içim içime sığmıyordu, ara ara altı ayaklı ölçü ile şiiri mırıldanmaya başlamıştım. Gölü sakin ay ışığı altında, aydınlık sisi ise dağların arasındaki derinliklerde görüyordum. Gölü insanın içini açan sabah güneşinin parlaklığı içinde görüyordum, ormanda ve çayırlarda yaşam ve sevinç çığlıkları vardı. Sonra bir fırtına getiriyordum gözlerimin önüne, dağların arasından göle doğru boşalan şimşekler ve gök gürültüsü. Köprülerde, patikalarda gecenin sessizliği ve eksik olmayan gizli toplantılar.

Bütün bunları Schiller'e anlattım, o kafasında benim canlandırdığım manzarayı ve eylem içinde olan karakterlerimi bir tiyatro oyunu olarak tasarladı. Benim o sırada yapacak başka işlerim olduğundan ve düşüncelerimi kağıda dökmeyi hep ertelediğimden, konuyu olduğu gibi Schiller'e devrettim, o da bunun üzerine hayranlık duyulacak o şiiri yazdı."

Anlatılanlar hepimizin ilgisini çektiğinden mutlu olmuştuk. Şunu söylemeden geçemedim, *Faust*'un ikinci bölümünün ilk sahnesindeki, üç dizeli kıta ile yazılmış muhteşem günbatımı betimlemesi[266], sanki Luzern Gölü'ndeki o doğa izlenimlerinin anımsanmasından ortaya çıkmış gibi gelmişti bana.

"O ifadelerin," dedi Goethe, "oradan kaynaklandığını yadsıyamam; elbette o muhteşem doğanın tazeliğini yitirmemiş izlenimleri olmasaydı, söylediğiniz üç dizeli kıtaları aklıma bile getiremezdim. Tell'in konusunun geçtiği yerlerin hazinesinden payıma düşen cevher de bu kadarla sınırlı kaldı. Artakalanları Schiller'e bıraktım, bildiğimiz gibi o da bundan en güzel şekilde faydalanmasını bildi."

Sohbet *Tasso*'ya ve Goethe'nin bu yapıtında hangi düşünceyi dile getirmeye çalıştığına geldi.

"Düşünce mi?" dedi Goethe, "Bilmem! Elimde konu olarak Tasso'nun yaşamı ve kendi yaşamım vardı, iki ilginç kişiliği kendi özellikleri ile bir araya getirince Tasso tipi ortaya çıktı, onun karşısına karşıt figür olarak sıradan Antonino'yu çıkardım, onunla ilgili örnekler de vardı elimde. Bundan başka saraya, yaşama ve aşk ilişkilerine dair ilişkiler Weimar'da da

yaşanıyordu ve bu ilişkiler Ferrara'dakinden farklı değildi, yapıtımla ilgili olarak gerçeği söylersem: Her şeyiyle beni yansıtır.

Şu Almanlar garip insanlar doğrusu! Derin düşüncelere dalıp fikirler üreterek, bunları da her yerde arayıp, her şeye uygulayarak yaşamı olduğundan daha zor hale getiriyorlar. Yahu, bir kerecik olsun kendinizi izlenimlere kaptırmaya, başkalarının sizi eğlendirmesine, duygulandırmasına, yüceltmesine, bilgilendirmesine, önemli bir şey için ateşlemesine ve yüreklendirmesine cesaretiniz olsun; eğer sıradan soyut bir düşünce ya da fikir değilse, her şeyin boş olduğunu düşünmekten vazgeçin artık!

Bana gelip *Faust*'ta hangi fikri işlediğimi soruyorlar. Sanki bunu ben bilebilirmişim, ifade edebilirmişim gibi! Cennetten dünyaya, oradan da cehenneme, bu zorunluluk gereği söylenmiş olurdu; ama bu fikir olmaktan çok olayın gidişi ile ilgili bir şey. Ayrıca şeytanın iddiayı kaybetmesi, zor karışıklıklardan kurtulup hep daha iyiye doğru çaba gösteren insanın kurtulması etkileyici ve bazı şeylere açıklık getiren güzel bir düşünce, ama bu bütün bir yaptın ve her bir sahnenin temelinde yatan bir fikir değil. *Faust*'ta hayata geçirdiğim böyle zengin, renkli ve çok hareketli bir yaşamı, yapıtın bütününe hâkim olacak tek bir fikrin güçsüz hattına bıraksaydım, gerçekte güzel bir şey yapmış olmazdım herhalde!"

"Genellikle," diye devam etti Goethe, "şair olarak soyut bir kavramı somut hale getirmek benim tarzım değil. İçimdeki izlenimleri duyumsarım, bunlar bana düş gücümün sunduğu haliyle şehvetli, yaşam dolu, sevimli, renkli, çeşit çeşit izlenimlerdir; şair olarak bana düşen, içimdeki bu düşüncelere ve izlenimlere sanatsal açıdan bir biçim vermekten, onları oluşturmaktan, başkaları benim yazdıklarımı dinlerken veya okurken bunları alımlasınlar diye, canlı bir anlatımla her şeyi gözler önüne sermekten başka bir şey değil.

Yine de şair olarak herhangi bir fikri anlatmak istediğimde, içinde belirgin bir öğenin hâkim olduğu kısa şiirler yazdım, örneğin *Die Metamorphose der Tiere* (Hayvanların Başkalaşımı), *Bitkilerin Başkalaşımı* ve *Vermächtnis* (Vasiyet) başlıklı şiirlerdeki gibi. Bilinçli olarak, yapıta hâkim tek bir düşünce üzerinde çalıştığım, büyük kapsamlı yegane yapıt *Gönül Yakınlıkları* olabilir. Bu sayede roman somut olarak algılanabildi, ama bu yüzden daha iyi oldu diyemem. Daha çok şu düşüncedeyim: Yazınsal bir

ürün ne kadar ölçülemez, ne kadar akılla kavranamaz olursa, o kadar iyi demektir."

Salı, 15 Mayıs 1827

Bay von Holtei Paris'ten geldi, bir süredir burada, hem kişiliği, hem de yetenekleri nedeniyle her yerde büyük bir sevgiyle karşılandı. Onunla ve ailesiyle Goethe arasında güzel bir dostluk da oluştu.

Goethe birkaç gündür bahçesine[267] çekildi, orada sessiz sakin çalışırken kendini çok mutlu hissediyor. Bugün onu bahçede Bay von Holtei ve Kont Schulenburg ile ziyaret ettim, Bay von Holtei, Ampère ile birlikte Berlin'e gitmek üzere veda etmeye gelmişti.

Çarşamba, 25 Temmuz 1827

Goethe bugünlerde Walter Scott'tan bir mektup aldı, mektuba çok sevinmişti. Bugün bana mektubu gösterdi, İngilizce el yazısı ona oldukça okunaksız geldiği için, mektubu ona çevirmemi rica etti. Anlaşıldığına göre Goethe ünlü İngiliz şairine ilk kez mektup yazmıştı, bu mektup da onunkine bir yanıttı.

"Yapıtlarımdan birinin Goethe'nin dikkatini çekecek kadar başarılı olmasından çok büyük bir onur duydum, Alman diliyle sınırlı tanışıklığıma rağmen *Götz von Berlichingen*'i İngilizce'ye çevirme cesaretini gösterdiğim 1798 yılından beri ben de Goethe'nin hayranları arasında bulunuyorum. Gençlik dönemimde yapmış olduğum bu denemede, dâhice yazılmış bir yapıtın güzelliğini hissetmenin yeterli olmadığını, böyle bir güzelliği başkalarına duyumsatmayı başarmadan önce, yapıtın yazıldığı dili önce insanın kendisinin iyice anlaması gerektiğini tamamen unutmuştum. Yine de gençliğimdeki bu girişimimi hâlâ daha bir parça övgüye değer buluyorum, çünkü bu deneme, en azından hayran olunmaya değer bir yapıtı seçtiğimin kanıtı.

Sizinle ilgili olarak, damadım Lockhard'tan çok şey duydum, kendisi ailemle akraba olmadan birkaç yıl önce Alman edebiyatının babasına tanıştırılma onuruna layık olmuş, edebi açıdan önemli bir genç bir adam. Size derin saygılarını sunmak ihtiyacını duyan çok sayıda insanın her birini

anımsamanız elbette olanaksız; ama zannetmiyorum ki, bir başkası benim ailemin bu yeni üyesinden daha içten duygularla size bağlı olsun.

Pinkieli dostum Sir John Hope kısa bir süre önce sizi görme şerefine nail olmuş, ben de size mektup yazmak istedim, onun Almanya'ya seyahat etmeyi planlayan iki akrabası sayesinde böyle bir fırsat geçti elime; ama hastalık onların programlarını gerçekleştirmelerini engelledi ve mektubum iki üç ay sonra bana geri döndü. Yani benim mektubumu kabul etme nezaketini gösteren Goethe ile tanışmayı ben çoktan aklıma koymuştum, hem de şu gönül okşayıcı nottan çok önce.

Yaşlılığını mutlu ve şerefli bir şekilde inzivada geçiren, Avrupa'nın en büyük örneklerinden birinin, kendisine muhteşem bir şekilde saygı duyulmasının tadını çıkardığını bilmek, dâhinin hayranlarını okşayan bir duygu. Zavallı Lord Byron'ın yazgısı, onu gençliğinin zirvesinde yaşamdan kopararak, ondan istenen ve beklenen birçok şeyi sonsuza dek yok sayarak, ona böyle başarılı bir geleceği çok gördü. Sizin onu beğendiğinizi bildiğinden dolayı, kendisini şanslı sayıyordu ve yaşayan neslin tüm yazarlarının çok şey borçlu olduğu şaire, kendisinin de neler borçlu olduğunu çok iyi biliyordu, o yazarlar çocuksu bir tapma duygusuyla o şaire, yukarıya doğru bakmayı görev biliyorlar.

Uzun yıllar boyunca hâkimiyet kurduğu dünyaya korkunç etkileri olan o garip adamın yazdığım yaşamöyküsü[268] denemesini Bay Treuttel ve Würtz'ten size göndermeleri ricasında bulundum. Ayrıca on iki yıl boyunca beni silah altında tuttuğu için, sorumluluk gereği ona karşı borçlu olup olmadığımı bilmiyorum, o dönem bizim kara kuvvetlerinin bir birliğinde görev yapmış, genç yaşta uğradığım bu kesintiye rağmen iyi bir avcı, nişancı ve süvari olmuştum. Bu güzel yetenekler beni son zamanlarda biraz terk etti, romatizma, kuzey ikliminin bu sıkıntı veren hastalığı etkisini uzuvlarımda hissettirmeye başladı. Yine de ben avcılık işlerini bıraktıktan sonra, şimdi oğullarımın bu işlerle uğraştığını görünce, halimden şikayet etmiyorum.

Büyük oğlum bir süvari birliğinde asker, bu yirmi beş yaşında genç bir erkek için her zaman önemli bir şeydir. Küçük oğlum geçenlerde Oxford'tan güzel sanatlar dalında doktora unvanı aldı, dünyaya açılmadan önce, şimdi birkaç ayı evimizde geçirecek. Tanrı annesini elimden almayı uygun

gördüğünden, ev işlerimi en küçük kızım yürütüyor. Büyük kızım evli, onun kendi ailesi var artık.

Bunlar sizin dostça ilgilendiğiniz bir erkeğin ev halleri. Bundan başka, bazı ağır kayıpları saymazsam, istediğim gibi yaşamamı sağlayacak şeylere sahibim. Devlete ait bir sarayda oturuyorum, Goethe'nin her yakınına her zaman kapım açıktır. Avlu Jaxthausen'e[269] yakışacak av malzemeleri ile dolu, girişi de büyük bir av köpeği koruyor.

Bu arada, öldükten sonra unutulmamak için yaşarken gerekenleri yapmasını bilen o insanı unuttum. Yapıttaki hataları[270] affedeceğinizi, yazarının, adalı olmasından ileri gelen önyargıların izin verdiği ölçüde, o muhteşem insanın anısına karşı samimi davranmak arzusu ile dolu olduğunu göz önünde bulunduracağınızı umuyorum.

Size yazma fırsatını, yolculuğa çıkacak biri sayesinde rastlantı sonucu ve ani olarak elde etim, daha çok ertelememek için de daha ayrıntılı yazacak zamana sahip değilim. Hep sağlıklı ve huzurlu olmanızı diliyor, en içten, en derin saygılarımla mektubuma son veriyorum.

Edinburgh, 9 Temmuz 1827

Walter Scott"

Söylediğim gibi, bu mektup Goethe'yi çok memnun etmişti. Ayrıca birçok şeyin geniş bir kültüre sahip, üst düzeyde bir insanın nezaketinden kaynaklandığını bilse de, bu mektubun kendisi açısından çok onur verici bir içeriğe sahip olduğunu düşünüyordu.

Sonra mektubun güzel ve samimi içeriğine değindi, Walter Scott'un aile ilişkilerini dile getirmesi, kardeşçe bir güvenin işareti olarak onu son derece sevindirmişti.

"Bana göndereceğini söylediği," diye devam etti, "*Napoléon'un Yaşamı*'nı doğrusu çok merak ediyorum. Kitap hakkında hem olumlu hem olumsuz o kadar çok şey duydum ki, kesin olarak şimdiden çok önemli bir yapıt olduğundan eminim."

Lockhart'ı anımsayıp anımsamadığını sordum.

"Hem de çok iyi," diye karşılık verdi, "kişiliği, insanın onu hemen unutamayacağı kadar etkileyici biri. Seyahate çıkmış İngilizlerden ve gelinimden duyduğum kadarıyla, kendisinden edebiyat alanında başarılı şeylerin beklendiği genç bir adam.

Ayrıca Walter Scott'un, Carlyle hakkında tek sözcük etmemesi beni şaşırttı doğrusu, Carlyle Almanca ile yakından ilgili olduğu için, onu mutlaka tanıyordur.

Carlyle'da hayran olunacak şey, onun Alman yazarlarını eleştirirken özellikle tinsel ve etik özü asıl etken olarak görmesi. Carlyle etik konuda söz sahibi biri olarak çok önemli birisi. Büyük gelecek vaat ediyor, yapacağı ve başaracağı şeyleri tahmin etmek hiç zor değil."

Çarşamba, 26 Eylül 1827

Goethe bu sabah Ettersberg'in batı tarafındaki Hottelstedte Ecke tepesine ve av köşkü Ettersburg'a bir araba gezintisi yapmak üzere beni davet etmişti. Çok güzel bir gündü, erkenden Jakobstor'dan[271] çıkarak yola koyulduk. Lützendorf'un arka tarafındaki dik yokuştan yukarıya doğru ancak yavaş yavaş ilerleyebiliyorduk, etrafı rahat rahat seyretmeye fırsatımız oldu. Prensliğe ait arazilerin arka tarafındaki çalılıklarda Goethe bir sürü kuş gördü ve bana, "Onlar acaba toygar mı?" diye sordu. Şu işe bak diye düşündüm, sen tüm doğayı hiç kimsenin yapmadığı kadar araştırmaya kalk, ama kuş bilimi konusunda bir çocuktan farkın olmasın.

"Onlar su kuşları ile serçeler," diye yanıt verdim, "bir de bekledikleri tüy atma döneminden sonra Ettersberg çalılıklarından aşağıya, bahçelere ve tarlalara gelip göçe hazırlanan geç kalmış ötleğenler, ama toygar olmadıkları kesin. Toygarın doğasında çalılıklara konmak yoktur. Toygarın tarlakuşu veya göktoygarı türleri gökyüzüne yükselir, sonra tekrar toprağa inerler, sonbaharda sürüler halinde gökyüzünde dolaşır, yine hasat edilmiş bir tarlaya inerler, ama çalılıklara ya da fundalıklara konmazlar. Ağaç toygarı ise ağaçların tepelerini sever, oradan öterek gökyüzüne yükselir, sonra yine ağacın tepesine konar. Issız bölgelerdeki ormanların ağaçsız yerlerinde görülen ve çok yumuşak, flüt sesine benzer, ama biraz hüzünlü bir ötüşü olan bir başka tür toygar daha vardır. Çok hareketli ve insanların

yerleştiği bölgeye çok yakın olduğu için Ettersberg'de konaklamaz; o da çalılıklara konmaz."

"Demek öyle! Bu konularda oldukça bilgili görünüyorsunuz." dedi Goethe.

"Gençliğimden beri bu konuyla severek ilgilendim," diye karşılık verdim, "her zaman gözüm kulağım açık oldu. Ettersberg ormanının birçok yerini defalarca dolaştım. Şu anda sadece bir cik sesi duysam, hangi kuşun öttüğünü söyleme cesaretini gösteririm. Ayrıca biri, kafeste tutulmuş ve yanlış bakım yüzünden tüylerini dökmüş herhangi bir kuşu bana getirse, onu mükemmel bir şekilde sağlığına kavuşturacak, yeniden tüylenmesini sağlayacak kadar kendime güvenirim."

"Kuşku yok ki," diye karşılık verdi Goethe, "bu sizin bu konularda çok deneyim sahibi olduğunuzu gösteriyor. Bu bilgilerinizi ciddiyetle ilerletmenizi öneririm; ilgili olduğunuz konuda bu çalışmalar sizi gayet güzel sonuçlara götürür. Bana biraz tüy dökme konusundan söz ediniz. Az önce, tüylerini döktükten sonra Ettersberg çalılıklarından gelerek tarlalara konan geç kalmış ötleğenlerden bahsettiniz. Tüy dökme belli bir dönemde mi olur, tüm kuşlar aynı zamanda mı tüy döker?"

"Kuşların geneli," diye karşılık verdim, "kuluçka dönemini tamamladıktan sonra tüylerini döker, bu, son kuluçkanın yavruları kendi kendine bakabilecek durumda demektir. Bu aşamada, kuşun tamamlanmış son kuluçkadan sonra, göç zamanına kadar tüy dökmek için yeterince zamanı olur mu diye sormak gerekir. Yeterince zaman varsa, kuş burada tüy döker ve taze tüylerle göçer. Eğer zaman yoksa, eski tüyleriyle göçer ve daha sonra güneyde tüy döker. Çünkü kuşlar baharda aynı anda buraya gelmezler, sonbaharda da aynı anda göç etmezler. Bu, bir türün biraz soğuk ve sert havadan etkilenmemesi ve diğerlerine göre böyle havalara tahammül gösterebilmesiyle ilişkilidir. Ama buraya erken gelen bir kuş, geç göç eder, geç gelen ise erken yola çıkar.

Bir familya oluşturan ötleğenler arasında da büyük farklılıklar vardır. Gagasını takırdatan ötleğen ya da diğer adıyla değirmencikuşunun ötüşü mart sonunda duyulur; iki hafta sonra karabaşlı ötleğen veya diğer adıyla rahipkuşu gelir; ondan aşağı yukarı bir hafta sonra bülbül, nisan sonunda veya mayıs başında da boz renkli ötleğen gelir. Tüm bu kuşlar ağustos

ayında bizde tüylerini dökerler, aynı şekilde ilk kuluçkadan çıkan yavrular da; bu nedenle ağustosun sonunda artık kafaları siyah renge bürünmüş olan yavru rahipkuşları yakalanır. Son kuluçkadan çıkan yavrular ilk tüyleriyle göç ederler ve daha sonra güney ülkelerinde tüy dökerler; bu sebeple eylül başında yavru rahipkuşunu yakalamak olasıdır, anneleri gibi kırmızı başlı erkek yavrular bile yakalanabilir."

"Boz renkli ötleğen, buraya gelen en son kuş mudur, yoksa ondan sonra gelen kuşlar da var mıdır?" diye sordu Goethe.

"Sarı renkli taklitçi ve altın sarısı bir renge sahip sarıcık," diye karşılık verdim, "Pantkot yortusuna doğru gelirler. Her iki tür de kuluçka dönemini tamamladıktan sonra, ağustos ortalarına doğru göç ederler ve yavrularıyla beraber güneyde tüy dökerler. Eğer kafeste iseler, daha buradayken kış aylarında tüylerini dökerler, bu yüzden bu kuşları yaşatmak zordur. Sıcak havaya ihtiyaç duyarlar. Kafesi sobanın yakınına asarsanız, onlar için faydalı havadan yoksun kalırlar; pencerenin yakınına koyarsanız, uzun gecelerin soğuğunda zayıf düşerler."

"Tüy dökmenin bir hastalık ya da hiç değilse bedensel bir zayıflıktan kaynaklandığı düşünülür." dedi Goethe.

"Böyle diyemem." diye karşılık verdim. "Herhangi bir rahatsızlık vermeden açık havada mükemmel şekilde gerçekleşen, artmış üretkenlik halidir, daha güçlü kuşlarda oda içinde de başarıyla gerçekleşir. Tüy dökerken ötüşlerini hiç kesmeyen ötleğenlerim vardı, bu onların kendilerini iyi hissettiklerinin bir işaretiydi. Ama bir kuş oda içinde tüy dökerken hasta gibi görünüyorsa, bu onun yiyecek, temiz hava, su bakımından yeterince bakılmadığını gösterir. Odanın içinde geçen zaman içinde temiz hava ve özgürlükten yoksun kalarak zayıf düşüp tüy dökecek gücü kendinde bulamıyorsa, faydalı temiz havaya çıkarılır ve tüy dökme işi en iyi şekilde gerçekleşir. Özgür doğada yaşayan bir kuşun ise tüyleri hiç farkına varılmayacak şekilde yumuşak ve yavaş dökülür."

"Ama siz az önce ötleğenlerin tüy dökme zamanı ormanın çalılıklarına çekildiklerini söylemiştiniz." diye karşılık verdi Goethe.

"Bu dönemde," diye karşılık verdim, "korunmaya ihtiyaçları var doğal olarak. Gerçi bir kuşun tüy dökme sırasında bir kerede çok fazla tüy

kaybetmemesi, yiyecek temini için gerekli uçma yetisinin kaybolmaması için, doğa bu durumda da akıllı ve ölçülü davranır. Yine de şöyle bir şey olabilir, örneğin kuş bir kerede sol tarafından dördüncü, beşinci, altıncı, sağ tarafından da dördüncü, beşinci, altıncı teleğini kaybedebilir, o zaman da gayet güzel uçabilir, ama peşine düşen yırtıcı kuştan, özellikle de çok hızlı ve kurnaz doğandan kaçıp kurtulacak kadar hızlı uçamaz, o anda sık çalılıklar onun için en uygun yerdir."

"Oldukça mantıklı." diye karşılık verdi Goethe. "Tüy dökme, her iki kanatta da aynı şekilde ve hemen hemen simetrik mi gelişir?" diye devam etti.

"Gözlemlediğim kadarıyla evet." diye karşılık verdim. "Bu çok olumlu bir şey. Örneğin bir kuş sol kanadının üç teleğini döküp sağ tarafında aynı telekleri dökmese, kanatlar tüm dengesini kaybedebilir ve kuş kendine ve hareketlerine yeterince hâkim olacak gücü gösteremez. O zaman, yelkenleri bir tarafında çok ağır, diğer tarafında çok hafif olan bir gemiye benzer."

"Doğaya ne tarafından nüfuz ederseniz edin, her zaman uyumlu bir bilgelikle karşılaşılıyor diye düşünüyorum." diye karşılık verdi Goethe.

Bu arada güçlükle dağdan yukarıya tırmanmış, yavaş yavaş yukarıya, ladinlerin yanına gelmiştik. Taşların kırılmış halde üst üste yığılmış olduğu bir yere geldik. Goethe arabayı durdurdu ve acaba fosile rastlar mıyım diye, biraz bakınmamı rica etti. Birkaç midye, birkaç tane de kırık ammonit buldum, onları ona uzatırken yerime oturdum. Sonra yolumuza devam ettik.

"Hep aynı hikaye!" dedi Goethe. "Hep aynı denizin dibi hikayesi! Bu yükseklikten Weimar'a bakıp etrafta birçok köy gördüğünüzde, biri çıkıp da aşağıdaki ovada balinaların yüzdüğü bir dönemin geçmişte var olduğunu söylese, insana bu bir mucizeymiş gibi gelir. Ama bu böyle, en azından olasılık oldukça yüksek. O zamanlar bu dağı örtmüş olan denizin üzerinde uçan martı, bizim bugün buradan arabayla geçeceğimizi kesinlikle aklına getirmemiştir."

Şimdi tepeye gelmiştik ve hızla yolumuza devam ediyorduk. Sağ tarafımızda meşeler, kayınlar ve yapraklı başka türden ağaçlar vardı. Weimar arkada kalmış, artık görünmüyordu. Dağın batı yanındaki tepeye

varmıştık, etrafında birçok köy ve küçük kasabanın bulunduğu Unstrut'un geniş vadisi pırıl pırıl sabah güneşinde gözlerimizin önünde uzanıyordu.

"Burası iyi!" diyerek Goethe arabayı durdurdu. "Bu güzel havada ufak bir kahvaltının bize iyi geleceğini düşünüyorum."

Arabadan indik, Friedrich yanımıza aldığımız kahvaltılıkları açıp çimenli bir tümseğe yayıncaya kadar, tam büyümemiş, sayısız fırtına yüzünden eğrilmiş meşelerin dibinde aşağı yukarı birkaç dakika gidip geldik. Bulunduğumuz yerden manzara, pırıl pırıl sonbahar güneşinin net sabah ışığında gerçekten muhteşemdi. Güneye ve güneybatıya doğru Thüringen ormanlarındaki dağ sırası görülüyordu; batıya, Erfurt'a doğru ise bir tepede bulunan Gotha Sarayı ve ovada yükselen tepe; kuzey tarafına gelince, bu yönde manzara masmavi Harz dağlarıyla kesilinceye kadar, Langensalz ve Mühlhausen arkasındaki dağlar gözler önüne seriliyordu. Aklıma şu dizeler geldi:

Engin, yüce, harika manzara
Kuşatıyor yaşamı her yandan!
Dağlardan dağlara
Süzülüyor sonsuz ruh,
Sonsuz yaşamdan intikam alırcasına.

Meşelere sırtımızı dönüp öyle oturduk ki, kahvaltı ederken Thüringen'in yarısı hâlâ görüş alanımız içinde kalsın. Bu arada bir çift kekliği taze beyaz ekmekle yiyip yuttuk, yanında da bir şişe kaliteli şarap içtik, hem de Goethe'nin sarı deri kılıf içinde genellikle böyle gezintilerde yanına aldığı, bükülebilir, ince altın kadehle.

"Buraya çok sık gelmişimdir," dedi, "geçkin yaşlarımda buradan dünyanın zenginliğine ve harikuladeliğine bakarken, aklıma sık sık bu kez sonuncu gelişim diye düşünürüm. Ama hâlâ daha gelmeye devam ediyorum, umarım bu seferki de ikimizin birlikte güzel bir gün geçirdiği son gün değildir. İlerde sık sık buraya gelelim. İnsan sıkıcı ev yaşamında köreliyor. Burada insan kendini gözlerinin önünde uzanan sonsuz doğa kadar büyük ve özgür hissediyor, aslında hep böyle hissetmeli insan kendini."

"Buradan bakınca," diye devam etti Goethe, "uzun bir yaşamın çok zengin anılarıyla dolu bir sürü yer görüyorum. Ilmenau dağlarında gençliğimde ne

zorluklarla karşılaştım! Sonra aşağıdaki sevgili Erfurt'ta ne güzel serüvenlerim oldu! İlk dönemlerde sık sık Gotha'da da bulunmaktan hoşlanırdım; uzun yıllardır oraya hiç gitmedim."

"Ben Weimar'a geldiğimden beri," diye söyledim, "oraya gittiğinizi hiç anımsamıyorum."

"Bu ayrı bir hikaye," diye gülerek karşılık verdi Goethe. "Oradakiler bana pek saygıyla bakmaz. Size bununla ilgili bir olay anlatacağım. Şimdi idareyi elinde bulunduran prensin[272] annesi genç ve güzelken, orada sık sık bulunurdum. Bir akşam onunla çay sofrasında yalnız otururken, on ve on iki yaşlarında iki prens[273], bukleli sarı saçlarıyla iki çocuk zıplayarak, masaya yanımıza geldiler. Her zamanki küstahlığımla, her iki prensin saçlarını iki elimle tutup şöyle dedim: ‘Ee, saman kafalılar, ne yapıyorsunuz?' Çocuklar gözlerini kocaman kocaman açarak bana bakıp, gösterdiğim cürete çok şaşırdılar ve bunu daha sonra hiç unutmadılar.

Şimdi ben bununla övünmüyorum elbette, ama böyle oldu işte, benim içimde olan bir şey: Eğer birisi iyi insan hamuruna, başarılı insan değerlerine sahip değilse, o insanın sadece prens olması bende pek fazla saygı uyandırmıyor. Beni prens yapsalardı, benim açımdan çok özel bir şey olmazdı, ben yine şimdiki gibi davranır, kendimi yine şimdiki kadar soylu hissederdim. Bana soyluluk belgesi[274] verdiklerinde, birçok insan kendimi çok yücelmiş hissedeceğimi sandı. Aramızda kalsın, ama hiçbir anlamı yoktu benim için, hiçbir anlamı yoktu! Biz Frankfurt'un önde gelenleri olarak kendimizi soylularla bir gördük, belgeyi elime aldığımda, çoktandır sahip olduğum bir şey zaten diye düşünmekten başka bir şey geçmedi aklımdan."

Altın kadehten biraz daha şarap içtikten sonra, Ettersberg'in kuzey tarafından dolanıp Ettersburg av köşküne gittik. Goethe bütün odaları açtırdı, duvarlar açık renkli duvar kağıtları ve resimlerle donatılmıştı. Birinci katta, batı yönünde köşedeki odada Schiller'in bir süre kalmış olduğunu söyledi bana. "İlk zamanlar," diye devam etti, "burada güzel zamanlarımız oldu ve güzel günler geçirdik. Hepimiz gençtik ve coşkuluyduk, yaz aylarında doğaçlama komedilerimiz eksik olmazdı, kış aylarındaysa çeşit çeşit danslar eder, meşalelerle kızak kayardık."

Tekrar açık havaya çıktık, Goethe beni batı tarafında ormana açılan patikaya sürükledi.

"Size," dedi, "elli yıl önce isimlerimizi kazıdığımız kayın ağacını göstereceğim. Ama her şey çok değişmiş, bütün ağaçlar çok büyümüş! Galiba bu o ağaç. Hâlâ muhteşem bir güzellik içinde olduğunu görüyorsunuz! Bizim isimlerimiz hâlâ fark edilebiliyor, gerçi okunamayacak kadar şişip eğrilip bükülmüşler. O zamanlar bu kayın, açıklık, nemsiz bir yerdeydi. Hava çok güneşli olurdu ve her taraf çok güzeldi, güneşli yaz günlerinde farsları doğaçlama olarak burada oynardık. Şimdi burası çok nemli ve sevimsiz. O zamanlar kısa çalılıkların bulunduğu bu yerde şimdi her tarafı gölgeye boğan ağaçlar büyümüş, gençliğimizin muhteşem kayınını cangılın içinde arayıp bulmak bile çok zor artık."

Tekrar köşke gittik, oldukça zengin silah koleksiyonunu gördükten sonra, Weimar'a geri döndük.

Perşembe, 27 Eylül 1827

Öğleden sonra bir ara Goethe'deydim, Berlinli Bay Geheimrat Streckfuß'la tanıştım, Goethe ile bu sabah bir araba gezintisi yapmışlardı, sonra da Streckfuß yemeğe kalmıştı. Streckfuß giderken ben de onunla çıktım, sonra parkta bir yürüyüş yaptım. Meydandan geri dönerken şansölyeye ve Raupach'a rastladım, onlarla beraber Elephant adlı otele gittim. Akşam yine Goethe'deydim, *Kunst und Altertum*'un yeni sayısından bahsetti bana, derginin on iki sayfasında Riepenhausen kardeşler, Delphoi'deki Knidoslular Salonu'nda bulunan Polygnotos'un resimlerini Pausanias'ın anlatısından yola çıkarak karakalem çalışmalarıyla canlandırmayı denemişlerdi, Goethe'nin yeterince beğenmediği bir çalışmaydı bu.

Pazartesi, 1 Ekim 1827

Tiyatroda Houwald'in *Das Bild* adlı oyunu vardı. İki perde izleyip sonra Goethe'ye gittim, bana yeni *Faust*'unun ikinci sahnesini okudu.[275]

"Kralın kişiliğinde," dedi, "anlatmaya çalıştığım, ülkesini kaybetmek yolunda olabilecek tüm özelliklere sahip bir hükümdardı, o daha sonra bunu gerçekten başarır.

İmparatorluğunun ve halkının huzuru umurunda olmaz; sadece kendini düşünür ve her gün eğlenecek yeni bir şey arar, ülkede hukuk ve adalet yoktur, yargıçlar da suça ortaklık eder, suç işleyenlerin yanında yer alırlar, hiç akla gelmeyecek suçlar bir engel olmadan, ceza görmeden işlenir. Ordunun ne maaşı, ne de disiplini vardır, kendi maaşını kendi bulmak, becerebildiği kadarıyla başının çaresine bakmak için her yanda haydutluk yapar. Devletin kasası bomboştur, gelecekte de para akışı için ümit yoktur. İmparatorun evinde de durum daha iyi değildir: Mutfak ve kiler tamtakırdır. Geçen zaman içinde bir çıkış yolu bulamayan mareşal, her şeyi rehin almış olan vurguncu Yahudilerin eline düşmüştür, imparatorun sofrasına bile, yiyecek diye ekmek kırıntıları koyulur.

Meclis, majestelerine tüm bu yolsuzlukları anlatmak, alınacak önlemler için önerilerde bulunmak ister; ama saygıdeğer hükümdar böyle sevimsiz konuları dinleyecek biri değildir; onun derdi eğlenmektir. İşte Mephistopheles'in aradığı ortam, o zamana kadarki soytarıyı bertaraf edip, yeni soytarı ve akıl hocası olarak imparatorun yanında yerini alır."

Goethe bu sahneyi ve halkın ara ara homurdanmalarını gayet güzel okudu, çok güzel bir akşam geçirdim.

Pazar, 7 Ekim 1827

Bu sabah hava çok güzeldi ve kendimi saat daha sekiz olmadan Goethe ile Jena'ya giden arabada buldum, o Jena'da yarın akşama kadar kalmayı planlıyordu.

Zamanında oraya vardık, önce botanik bahçesine gittik, orada Goethe tüm fidanlara ve bitkilere baktı, hepsi çok güzel bir düzen içindeydi ve en iyi şekilde büyümüşlerdi. Mineraloji odasına ve tabiat bilimi ile ilgili başka koleksiyonlara da baktık ve sonra arabayla bizi yemeğe bekleyen Bay von Knebel'e gittik.

Oldukça yaşlı olan Knebel, Goethe'ye sarılmak için acele ederken, biraz tökezleyerek onu kapıda karşıladı. Sonra sofrada her şey gayet samimi ve neşeli bir havada geçti; kayda değer bir şey konuşulmadı. Bu eski iki arkadaşa, sadece insan olarak birlikte olmak bile yetiyordu.

Yemekten sonra Saale Nehri'nin güney yönünden yukarıya doğru bir araba gezintisi yaptık. Bu güzel bölgeyi buraya geldiğim ilk dönemde de görmüştüm; yine de her şey o kadar yeni geldi ki, sanki daha önce buraları hiç görmemiştim.

Kendimizi tekrar Jena'ya giden yolda bulduğumuzda, Goethe arabayı bir derenin yanından yukarıya doğru yönlendirip, dışarıdan bakınca çok gösterişli olmayan bir evin önünde durdurdu.

"Burada Voß oturmuştu," dedi, "size bu güzel yeri göstermek istedim." Evi dolaşıp bahçeye çıktık. Bahçede çiçek ya da başka türden güzel bitkiler yok denecek kadar azdı, meyve ağaçlarının altındaki otların üzerinde yürüdük. "Burası tam Ernestine'ye göre bir yerdi, burada bile Eutin elmalarını unutamamıştı, onlardan bana dünyada eşi olmayan elmalar diye bahsederdi. Onlar Ernestine'nin çocuklukta yediği elmalarmış, işin aslı buydu! Burada Voß ve onun tatlı Ernestine'si ile zaman zaman güzel günler yaşadım, o eski günleri sevgiyle anıyorum. Ayrıca Voß gibi bir adam öyle kolay kolay bir daha dünyaya gelmez. Yüksek Alman kültürünü bu ölçüde etkilemiş çok az sayıda insan vardır. O her yönüyle sağlıklı ve güçlüydü, bu yüzden Yunanlılarla yapay değil, tümüyle doğal bir yakınlığı vardı, bu yakınlık bizler için de en muhteşem meyvelerini verdi. Benim gibi onun değerini anlamış biri, onun hatırasına layıkıyla nasıl saygı göstereceğini bilemiyor."

Bu arada saat altı olmuştu, Goethe geceleyeceğimiz yere gitme zamanının geldiğini düşünüyordu, Zum Bären otelinde odamızı ayırtmıştı.

Bize kemerli bölmesinde iki yatağın bulunduğu büyük bir oda verildi. Güneş daha tam batmamıştı, akşam güneşi pencerelerimize vurmuştu, bir süre daha ışık yakmadan oturmak hoşumuza gitti.

Goethe sözü yine Voß'a getirdi. "O benim için çok değerliydi," dedi, "onu hem akademi, hem de kendim için burada tutmak isterdim. Ama Heidelberg, bizim ona kısıtlı olanaklarımızla karşılayamayacağımız kadar güzel olanaklar sundu. Üzülerek, gitmesine ses çıkarmadım."

"Benim için," diye devam etti Goethe, "Schiller'in burada olması bir şanstı. Çok farklı yapılara sahip olmamıza rağmen, eğilimlerimiz bir yerde

buluşuyordu, dostluğumuzu içten kılan buydu, sanki birimiz olmadan diğerimiz yaşayamazmış gibi."

Goethe sonra, bana çok tipik gelen, dostuyla ilgili birkaç anekdot anlattı.

"Onun olağanüstü kişiliğinden de anlaşılacağı gibi," dedi, "Schiller tüm içi boş onursal nitelemelerin, kendisine karşı gösterilen veya gösterilmek istenen her tür yavan yüceltmelerin tartışmasız düşmanıydı. Kotzebue, onun üstün başarıları nedeniyle halka açık bir toplantı düzenlemek istediğinde, o kadar rahatsız olmuştu ki, neredeyse duyduğu tiksintiden hasta olacaktı. Aynı şekilde tanımadığı birinin kendisini görmek istemesi de onun için itici bir şeydi. O anda yabancı kişiyi görmesine engel bir durum varsa ve öğleden sonra saat dört için randevu vermişse, belirlenen saatte duyduğu birçok endişe yüzünden hasta olurdu. Bu durumlarda zaman zaman sabrı tükenir, çok kaba tavırlar sergilerdi. Kendisini ziyaret amacıyla, daha önce haber vermeden gelen bir cerraha çok öfkeli davrandığına şahit olmuştum, zavallı adam şaşkın bir halde, nasıl aceleyle kaçıp gideceğini bilememişti."

"Hepimizin bildiği, benim de söylediğim gibi," diye devam etti Goethe, "eğilimlerimizin benzerliğine rağmen, çok farklı insanlardık, sadece tinsel konularda değil, aynı zamanda fiziksel konularda da. Schiller'e iyi gelen hava, bende zehir etkisi uyandırırdı. Bir gün onu görmeye gitmiştim, kendisi evde yoktu, karısı bana hemen döneceğini söyleyince, ben de bazı şeyleri not almak için onun çalışma masasına oturdum. Bilmediğim bir şeyden dolayı kendimi kötü hissettiğimde henüz gelmiştim, gittikçe daha fenalaştım, neredeyse bayılacaktım. Başlangıçta neyin beni kötüleştirdiğini, hiç başıma gelmemiş duruma soktuğunu anlamadım, ta ki yanımdaki çekmeceden çok kötü bir kokunun geldiğini fark edinceye kadar. Çekmeceyi açtığımda, çürük elma ile dolu olduğunu şaşkınlıkla gördüm. Hemen pencerenin yanına gidip temiz havayı içime çektim, kendimi yeniden iyi hissettim. O sırada karısı içeri girdi, o koku Schiller'e iyi geliyormuş, bu yüzden çekmecenin hep çürük elmalarla dolu olması gerekiyormuş, çünkü çürük elma kokusu olmadan Schiller ne yaşayabiliyormuş, ne de çalışabiliyormuş."

"Yarın sabah," diye devam etti Goethe, "Schiller'in burada, Jena'da nerede oturduğunu göstereceğim size."

Bu arada lamba getirildi, hafif bir akşam yemeği yedik ve sonra bir süre daha çeşitli anılar anlatıldı, çeşitli sohbetler edildi.

Goethe'ye çocukluk yıllarında gördüğüm ve bir sonraki gün aynen gerçekleşen ilginç bir rüyamı anlattım.

"Üç tane ketenkuşu yavrusu büyütmüştüm, onlara tüm ruhumla bağlıydım ve onları her şeyden çok seviyordum. Odamda özgürce sağa sola dolaşırlardı, ben kapıda belirir belirmez, bana doğru uçarlar ve elime konarlardı. Bir öğle vakti bir şanssızlık oldu, odaya girmemle birlikte, bu kuşlardan birinin üzerimden geçerek evin dışına çıkması bir oldu, ne yana uçtuğunu bilemedim. Bütün öğleden sonrayı onu bütün damlarda arayarak geçirdim, akşam olup da en ufak bir ize dahi rastlamadığımda, avutulamayacak kadar üzgündüm. Hüzünlü ve içli duygularla uykuya daldım ve sabaha doğru şu rüyayı gördüm. Komşu evlerin yanında aşağı yukarı dolaşıp, kayıp kuşumu arıyordum. Bir an onun sesini duydum, kulübemizin bahçesinin arkasındaki komşu evin çatısına konmuştu; seslenerek onu çağırdığımı, bana doğru geldiğini, acıkmış halde karşımda kanatlarını çırptığını, ama yine de elime konmaya karar veremediğini gördüm. Bunun üzerine küçük bahçemizi geçerek odama koşup içinde haşlanmış küçük şalgam bulunan tası ona götürdüm; sevdiği yiyeceği uzatınca elime konduğunu ve onu sevinç içinde öteki iki kuşun yanına, odama getirdiğimi gördüm.

Bu rüya ile uyandım. Gün çoktan ağarmış olduğundan, çabucak giyindim, küçük bahçemizden geçerek kuşu gördüğüm eve doğru koşmaktan başka yapmak istediğim bir şey yoktu. Kuşun gerçekten orada olduğunu gördüğümde çok şaşırmıştım! Rüyamda gördüğüm her şey tüm ayrıntıları ile gerçekleşmişti. Ona seslendim, yaklaştı; ama elime konmakta tereddüt etti. Geri dönüp yiyeceği getirdim, elimin üzerine kondu, onu yine diğerlerinin yanına getirdim."

"Sizin çocukluğunuzda geçen bu olay," dedi Goethe, "gerçekten çok ilginç. Bunu kendimize tam olarak açıklayamasak da doğada böyle şeyler vardır. Biz hepimiz gizemli bir dünyada geziniyoruz. İçinde nelerin hareket ettiğini, bizim iç dünyamızla ne gibi bir ilişki içinde olduğunu bilmediğimiz bir atmosfer ile kuşatılmışız. Bildiğim tek şey, bazı özel durumlarda ruhumuzun duyumsal hatlarının fiziksel sınırlarımızın ötesine geçtiği ve

ruhumuzda yakın gelecekte olabileceklere ilişkin bir sezgi, gerçekleşebilecek bir düşüncenin uyandığı."

"Benzer bir şeyi," diye karşılık verdim, "geçenlerde yaşadım, Erfurt yolunda yaptığım bir yürüyüşten geri dönüyordum, Weimar'a gelmeme on dakika kalmıştı ki, tiyatronun köşesinde biriyle karşılaşacağım, hem de epeydir görmediğim ve uzun zamandır nadiren anımsadığım biriyle karşılaşacağım duygusu uyandı bende. Böyle biri ile karşılaşma düşüncesi beni meraklandırdı, bu nedenle tam köşeyi dönmek isterken, on dakika önce aklımdan geçtiği gibi aynı yerde o kişiyle karşılaşmama oldukça şaşırdım."

"Bu da aynı şekilde ilginç ve rastlantı olmaktan daha öte bir şey." diye karşılık verdi Goethe. "Söylediğim gibi, hepimiz gizemli ve mucizelerle dolu bir dünyada emekliyoruz. Ayrıca bir ruh, diğeri üzerinde hiçbir şey söylemeyerek de belirgin bir şekilde etkili olabilir. Ben bu konuyla ilgili birçok örnek verebilirim. Yakından tanıdığım biriyle yürürken, aklımdan heyecanlı heyecanlı bir şey geçirdiğimde, yanımdakinin düşündüğüm şeyden bahsetmeye başladığına çok şahit olmuşumdur. Tek sözcük etmeden sadece ruhunun gücüyle, neşeli bir sohbete dalmış bir topluluğu sus pus edebilecek bir adam tanımıştım ben. Hatta herkesi tedirgin edecek bir ruh hali de yaratabiliyordu.

Hepimiz biraz elektrikli ve manyetik güce sahibiz, benzer ya da aksi durumlarla karşılaşmamıza göre, mıknatıs misali çekici ya da itici bir güç ortaya koyabiliriz. Karanlık bir odadaki genç bir kızın, aynı odada kendini öldürmeyi planlayan bir adamın bulunduğundan haberi olmasın, yine de adamın varlığından habersiz, tedirgin olup korkuyla odadan çıkarak ev halkının arasına karışması mümkün, hatta mantıklı bir şey."

"Böyle bir opera sahnesi anımsıyorum," diye karşılık verdim, "o sahnede uzun zamandır birbirine uzak mesafelerin ayırdığı iki âşık, bilmeksizin karanlık bir odada bulunmaktadırlar. Bir araya geleli çok olmamıştır ama, manyetik güç etkisini gösterir: Diğerinin yanında olduğu birinin içine doğar, farkında olmadan birbirlerine yaklaşırlar, genç kız delikanlının kollarındadır artık."

"Âşıklar arasında," diye karşılık verdi Goethe, "bu manyetik güç özellikle güçlüdür ve hatta birbirinden uzaktayken bile etkili olur. Gençlik yıllarımda, yalnız başıma çıktığım yürüyüşlerde sevdiğim bir kızı görmek

için içimi çok güçlü bir arzunun sardığı ve gerçekten onun karşıma çıkacağı ana kadar aklımdan çıkmadığı birçok olay yaşadım. ‘Odamda içimi bir huzursuzluk sardı,' demiştir, ‘buraya gelmeden edemedim.'

Buraya gelişimin ilk yıllarından anımsadığım bir olay var, o zamanlar sık sık tutkulu ilişkiler içinde bulurdum kendimi. Uzun bir seyahate çıkmıştım, geri döneli birkaç gün olmuştu, beni gece yarılarına kadar bağlayan saray toplantıları sevgilimi görmeye gitmemi engellemişti. Ayrıca birbirimize olan ilgimiz çoktan insanların dikkatini çekmişti, bu yüzden de dedikoduları artırmamak için gündüz vakti ona gitmeye çekiniyordum. Dördüncü ya da beşinci akşam daha fazla dayanamadım, kendimi ona giden yolda buldum, düşünmeme fırsat kalmadan evinin önüne gelmiştim. Yavaşça merdivenleri çıktım, tam odasına girmek üzereydim ki, tanımadığım sesler geldi kulağıma ve onun yalnız olmadığını anladım. Sessiz sessiz aşağıya indim, yine çabucak kendimi o zamanlar aydınlatılmayan karanlık sokaklarda buldum. Canım sıkkın ve tutkulu bir halde kentin her yanını bir saat boyunca dolandım ve bir kez daha sevgilime duyduğum özlem dolu duygularla onun evinin önünden geçtim. En son bir kez daha evinin önünden geçerken, odasında ışık olmadığını fark ettiğimde, yalnızlık kokan odama geri dönmek üzereydim. Dışarı çıkmış olmalıydı, kendi kendime gecenin bu karanlığında nereye gitmiş olabilir diye sordum. Onunla nerede karşılaşırım? Bir kez daha birçok sokaktan geçtim, birçok insanla karşılaştım, birçok kez bazılarının siluetini ve endamını ona benzetip biraz yaklaşınca, her defasında onun olmadığını anlayıp hayal kırıklığına uğradım. Ben daha o zamanlar telepatiye, güçlü arzularımla onu kendime çekeceğime inanıyordum. Benim adımlarımı ona veya onunkileri bana yönlendirsin diye içimden dualar ettiğim göze görünmeyen yüce varlıklarla çevrili olduğuma da inanıyordum. Kendime, ne salak şeysin diyordum sonra. Bir kez daha denemek, bir kez daha ona gitmek istemiyorsun, ama işaretler ve mucizeler bekliyorsun!

Saraya doğru yürüyüp oradan sağ taraftaki dar bir sokaktan geriye dönme arzusuna kapıldığım sırada, Esplanade'den aşağıya inmiş, Schiller'in daha sonraki yıllarda oturduğu küçük evin bulunduğu yere kadar gelmiştim. Karşıdan özlemini duyduğum sevgiliye çok benzeyen bir kadının bana doğru geldiğini gördüğümde, henüz o yönde yüz adım atmamıştım. Yer yer pencerelerden sızan ışıkla sokak hafif aydınlıktı, o akşam belirgin benzerlikleri nedeniyle birçok kez yanılgıya düştüğümden, kim olduğunu

çıkaramadığım birine hitap etme cesaretini gösteremedim. Kollarımız birbirine değecek şekilde yan yana yürüyorduk; sesimi çıkarmıyor, etrafa bakınıyordum. ‘Siz misiniz?' dedi, onun tatlı sesini tanıdım. ‘Nihayet' dedim, gözyaşı dökecek kadar mutlu olmuştum. Ellerimiz birbirini buldu. ‘Evet,' dedim, ‘duygularım beni yanıltmadı. Büyük bir arzuyla sizi aradım, içimden bir ses sizi mutlaka bulacağımı söylüyordu bana, şimdi mutluyum, Tanrı'ya şükür, bu gerçek oldu.' – ‘Ama siz çok kötüsünüz,' dedi, ‘niçin gelmediniz? Bugün tesadüfen sizin üç gün önce geldiğinizi öğrendim, beni unuttuğunuzu zannettiğim için tüm öğleden sonrayı ağlayarak geçirdim. Sonra bir saat önce içimi bir huzursuzluk ve sizi görme arzusu kapladı, tam olarak ne olduğunu söyleyemem. Birkaç kız arkadaşım bendeydi, ziyaretleri bana hiç bitmeyecekmiş gibi geldi. Nihayet gittiklerinde, bilinçsizce şapkamı ve paltomu alıp açık havaya, karanlığa attım kendimi, nereye gittiğimi bilmiyordum. Hiç aklımdan çıkmıyordunuz, benimle karşılaşmanızdan başka seçenek yoktu.' O böyle çok içten konuşurken, ellerimiz hâlâ birbirine kenetlenmiş durumdaydı, birbirimize sarıldık, bu arada uzak kalmamızın aşkımızı azaltmadığını anlamıştık. Evine kadar, kapısının önüne kadar ona eşlik ettim. Elimden tutmuş halde, beni peşinden sürüklercesine karanlık merdiveni çıktı. Mutluluğum anlatılacak gibi değildi, hem tekrar görüşmüştük, hem de hislerim beni yanıltmamış, telepatik duygularım beni hayal kırıklığına uğratmamıştı."

Goethe çok sıcak duygular içindeydi, onu daha saatlerce dinleyebilirdim. Ama o gittikçe daha yorgun görünüyordu, az sonra kemerli bölmedeki yataklarımızda uykuya daldık.

Jena, Pazartesi, 8 Ekim 1827

Sabah erken vakitte uyandık. Giyinirken Goethe bana dün gece gördüğü rüyayı anlattı, kendini rüyada Göttingen'de gördüğünü, oradaki profesörlerle tanışıp çeşitli konular hakkında sohbet ettiğini söyledi.

Birkaç fincan kahve içtik ve arabayla tabiat bilimleri koleksiyonlarının bulunduğu binaya gittik. Anatomi odasını gezdik, orada birçok hayvan ve tarihöncesi hayvan iskeleti ile eski yüzyıllardan kalma insan iskeletleri vardı, Goethe bu insanların iskeletlerinin dişlerinin etik yönden çok gelişmiş bir ırkı işaret ettiğini söyledi.

Sonra Dr. Schrön'ün bize çok önemli aletleri gösterdiği ve açıklamalarda bulunduğu rasathaneye gittik. Bitişikteki meteoroloji odası özel bir ilgi ile incelendi, Goethe, Dr. Schrön'ü, bütün her şeye hâkim olan düzen nedeniyle takdir etti.

Sonra aşağıya bahçeye indik, Goethe kameriyedeki taş bir masa üzerinde hafif bir kahvaltı hazırlatmıştı. "Aslında," dedi, "ne kadar önemli bir yerde bulunduğumuzun eminim farkında değilsiniz. Burada Schiller oturmuştu. Bu kameriyede, şimdi kırılmak üzere olan bu banklarda, bu eski taş masada sık sık oturup önemli ve güzel konular hakkında sohbet ederdik. O otuzlu, bense kırklı yaşlardaydım, her ikimiz de en verimli dönemimizdeydik, ne günlerdi. Her şey geçip gitti; ben de artık eskisi gibi değilim, ama yaşlı dünyamız durumunu koruyor, hava, su, toprak her zamankinden farklı değil.

Daha sonra Schrön'le yukarıya çıkın, size tavan arasında Schiller'in kaldığı odayı göstersin."

Bu arada bu güzel havada ve bu güzel yerde kahvaltının keyfini çıkardık. Schiller düşüncelerimizde de olsa yanımızdaydı ve Goethe güzel hatıralarla ilgili birkaç güzel şey daha anlattı.

Sonra Schrön'le tavan arasına çıktık, Schiller'in pencerelerinden muhteşem manzaraya baktım. Pencereler tamamen güneye bakıyordu, güzel ırmağın akışı, bir saatlik mesafeye kadar, çalılıklar ve kıvrımlarla bazı yerlerde kesintiye uğrasa da görülebiliyordu. Geniş bir ufka bakıyordunuz. Güneşin doğuşu ve batışını buradan izlemek muhteşem olmalıydı, buranın *Wallenstein*'daki astronomik ve astrolojik konuları betimlemek için çok uygun bir yer olduğu söylenebilirdi.

Tekrar Goethe'nin yanına aşağıya indim, saray müşaviri Bay Döbereiner'e gitmek üzere yola çıkıldı, Goethe onu çok takdir ediyordu, Döbereiner kendisine bazı yeni kimyasal deneyler gösterdi.

Bu arada öğle olmuştu. Yine arabadaydık. "Öğle yemeği için Bär'e gitmesek diye düşünüyorum," dedi Goethe, "açık havada bu güzel günün keyfini çıkarsak. Burgau'ya gidelim diyorum. Nasıl olsa yanımızda şarabımız var, orada da ya buğulama, ya kızartma güzel balık bulacağımız kesin."

Biz de öyle yaptık, çok da güzel oldu. Saale Nehri'nin kıyısından yukarıya doğru, çalılıklar ve nehrin kıvrımlarını izleyerek, bu sabah Schiller'in çatı katından gördüğüm o güzel yoldan arabayla geçtik. Kısa sürede Burgau'ya gelmiştik. Nehrin kenarında, köprünün yanında, küçük bir otelin önünde indik, bulunduğumuz yerden bakınca karşıda Lobeda görünüyordu, çayırların ötesindeki bu kasaba gözlerimizin önünde uzanıyordu.

Küçük otelde her şey Goethe'nin söylediği gibiydi. Otelin sahibi bayan, hazır hiçbir şey olmadığı için özür diledi, ama çorba ve mis gibi balığın sofrada eksik olmayacağını söyledi.

Bu arada biz güneşin altında köprüde aşağı yukarı gezindik ve ladin kalasları ile yapılmış sallar, ara ara köprünün altından kayıp geçen, yorucu ve ıslak işlerini yaparken oldukça neşeli ve gürültülü görünen salcıların hareketlendirdiği nehir çok hoşumuza gitti.

Balığımızı açık havada yedik, sonra bir şişe şarabımızla oturmaya devam edip çeşitli konulardan söz ettik.

Yavru bir doğan uçup geçti, uçuş tarzı ve görünüşü bakımından gugukla büyük bir benzerlik taşıyordu.

"Doğa tarihi çalışmalarının henüz ilerleme kaydetmediği bir dönem vardı," dedi Goethe, "o zamanlar guguğun yazın guguk, kışınsa yırtıcı kuş olduğu fikri her yerde yaygın olarak kabul görüyordu."

"Bu görüş," diye karşılık verdim, "halk arasında hâlâ geçerliliğini koruyor. Evet, bu iyi huylu kuş, tam olarak yetişkin hale geldiği zaman kendi anne babasını yutmakla suçlandı. Bu yüzden o en alçak nankörlüğün simgesi olarak kullanılıyor. Bugün bile bu saçmalığı tartışmak dahi istemeyen, söylenenlere, sanki Hıristiyan inancının bir görüşüymüş gibi sıkı sıkıya bağlı olan insanlar tanıyorum."

"Bildiğim kadarıyla," dedi Goethe, "guguklar ağaçkakanlardan sayılıyor."

"Bazen böyle düşünülmesinin nedeni," diye karşılık verdim, "zayıf yapıya sahip ayaklarındaki iki parmağın arkaya doğru bakıyor olması. Ama yine de ben guguğu bu gruba dahil etmem. Bir ağaçkakanın yaşam tarzı ile kıyaslandığında, ağacın kabuğunu kemirme yetisini gösteremeyecek bir gagaya ve böyle bir operasyonda ona fayda sağlayacak güçlü ve keskin

kuyruk türlerine de sahip değildir. Ayrıca tutunmak için ayaklarında yeterince güçlü pençeleri yok, bu yüzden onun küçük ayaklarını tırmanıcı ayaklar olarak değil de, görünüşte öyleymiş gibi görünen ayaklar olarak düşünüyorum."

"Ornitologlar," diye karşılık verdi Goethe, "kendine özgü bir kuşu, bir ölçüde benzer bir gruba ait kılmaktan mutluluk duyuyorlar herhalde; oysa doğa istediği gibi davranmaya devam ediyor ve kısır görüşlü insanlar tarafından ortaya koyulan sınıflandırmalarla pek fazla ilgili görünmüyor."

"O zaman," diye devam ettim, "bülbülü ötleğenlerden sayacağız, oysa ardıçkuşu ile yaradılıştan gelen enerji, hareket ve yaşam tarzı bakımından çok daha fazla benzerlik gösteriyor. Ama ben onu ardıçkuşu olarak da görmem. İkisi arasında yer alan bir kuştur, çok belirgin özelliklere sahip bir birey gibi kendine özgüdür, aynı guguğun da kendine özgü bir kuş olması gibi."

"Guguk hakkında duyduklarım," dedi Goethe, "bende bu ilginç kuşa karşı büyük bir ilgi uyandırdı. Çok sorunlu bir kişiliğe sahip, belirgin bir gizeme sahip, bu kadar belirgin olduğu için de çözümlenmesi o kadar zor değil. Birçok konuda kendimizi aynı durumda hissetmiyor muyuz? Mucizeler içindeyiz, en son ve en iyi konu bize karşı gizemini koruyor. Arıları ele alalım. Bal yapmak için uçtuklarını görürüz, hem de saatlerce, üstelik her defasında başka bir yöne. Şimdi haftalardır batı yönündeki çiçek açmış yağ şalgamlarının bulunduğu tarlaya doğru uçuyorlar. Sonra aynı şekilde uzun bir süre kuzeye çiçek açmış fundalıklara uçacaklar. Sonra tekrar bir başka yönde esmer buğday çiçeklerine. Sonra herhangi bir yöne doğru, çiçek açmış yoncalıklara. Ve en nihayetinde bir başka yönde, çiçek açmış ıhlamurlara doğru. Onlara biri şunu söylüyor olmalı: Şimdi şu tarafa uç, orada seni bekleyen bir şey var! Şimdi şurada, orada yeni bir şeyler var! Peki onları köyüne, kovanlarına kim geri gönderiyor? Sanki birisi onların tasmalarını tutmuş idare ediyormuş gibi, oradan oraya, oradan oraya uçuyorlar; ama işin aslını bilmiyoruz biz. Aynı toygar gibi. Öterek ekin tarlasının üzerinde yükselir, rüzgarın oraya buraya savurduğu, bir dalganın diğerine benzediği tahıl denizi üzerinde süzülür; tekrar yavrularının bulunduğu yere doğru inişe geçer, yuvasının bulunduğu küçük yere tam isabetle gelir. Dışarıdan izlenen tüm bu şeyler bize gün ışığı kadar aşikâr, ama olayın iç yüzünde neler saklı, bu bizim için tamamıyla bir sır."

"Gugukta da," dedim, "durum farklı değil. Onunla ilgili olarak bildiğimiz, kendisinin kuluçkaya yatmadığı, yumurtasını bir başka kuşun yuvasına koyduğu. Ayrıntıya girmek gerekirse, yumurtasını ötleğenin, sarı renkli kuyruksallayanın, rahipkuşunun yuvasına, bir de bozboğazın, kızılgerdanın ve çalıkuşunun yuvasına koyduğunu biliyoruz. Bildiklerimiz bunlar. Aynı şekilde guguk kuşlarının böcek yiyen kuşlar olduğunu, guguk böcek yiyen bir kuş olduğundan, yavrusu da otçul bir kuş tarafından beslenemeyeceğine göre, bütün bu kuşların etçil olduklarını, böyle olmak zorunda olduklarını da biliyoruz. Peki guguk bunların hepsinin böcek yiyen kuşlar olduğunu nereden biliyor, çünkü adı geçen kuşların hepsi gerek fizyonomi, gerekse renk olarak çok farklılık gösteriyor, ayrıca ötüşleri ve yemlenmek için çağrıldıkları sesler de çok farklı! Ayrıca, nasıl oluyor da guguk, yapı, ısı, kuruluk ve nem bakımından birbirinden böylesine farklılık gösteren yuvalara yumurtalarını ve hassas yavrusunu bırakabiliyor? Ötleğenin yuvası kuru saman sapçıklarından ve biraz at kılı ile öyle hafif yapılmıştır ki, her türlü soğuk içine işleyebilir, her tür hava cereyanı içinden geçer, üst tarafı da açık ve korumasızdır; ama yavru guguk içinde rahatça büyür. Çalıkuşunun yuvası ise dıştan yosun, saman ve yaprakla sağlam ve sıkı bir şekilde yapılır, içten çeşitli yünler ve tüylerle hava geçiremeyecek şekilde özenle sağlamlaştırılır. Üst tarafı ise, kapalı ve kubbeli olup, çok küçük bir kuşun girip çıkacağı kadar ufak bir açıklığa sahiptir. Sıcak haziran günlerinde böyle kapalı bir kovukta yavrunun sıcaktan boğulabileceği akla gelebilir. Ama yavru guguk bunun içinde en iyi şekilde büyür. Yine sarı renkli kuyruksallayanın yuvası da oldukça farklıdır! Bu kuş su kenarında, dere kenarlarında ve her tür ıslak yerde yaşar. Yuvasını nemli otlaklarda ve saz demetlerinin arasında yapar. Nemli toprağa bir çukur açar, yavru guguğun nemli ve serin yerde kuluçkadan çıkıp büyümesi için yuvaya birkaç ot sapı yerleştirir. Guguk burada da gayet güzel büyür. Bu ne biçim bir kuştur ki, en hassas bebeklik döneminde bile, nem, kuraklık, sıcak, soğuk gibi her kuş için ölümcül olabilen farklılıkları hiç etkilenmeden kaldırabilir? Peki yaşlı guguğun kendisi yetişkin olmasına rağmen ıslaklık ve soğuğa karşı çok hassas iken, yavrularının bu durumlardan etkilenmediğini nasıl bilir?"

"Yine burada," diye karşılık verdi Goethe, "bir sırla karşı karşıyayız. Eğer gözlediyseniz, o kadar ufak bir girişi olduğuna, kendisi içine

giremeyeceğine ve yuvanın üstünde duramayacağına göre, bana guguğun yumurtasını çalıkuşunun yuvasına nasıl götürdüğünü anlatınız."

"O yumurtasını herhangi kuru bir yere koyar," diye devam ettim, "ve gagası ile yumurtayı yuvanın içine sokar. Sadece çalıkuşunun yuvasında değil, diğerlerininkinde de aynı şekilde davrandığını sanıyorum. Böcek yiyen diğer kuşların yuvaları da üst taraftan açık olsa bile çok küçük olup dallarla öyle sıkı sıkıya çevrilidir ki, uzunkuyruklu büyük guguk yuvanın üstüne tüneyemez. Bu oldukça mantıklı. Ama nasıl oluyor da guguk bu kadar küçük yumurtlayabiliyor, sanki yumurta küçük bir böcek yiyen kuşunmuş gibi, bu da insanın içten içe şaşırıp çözüm bulamadığı yeni bir sır. Guguğun yumurtası ötleğenin yumurtasından biraz daha büyüktür, eğer böcek yiyen küçük kuşlar kuluçkaya yatacaksa, esasında daha büyük de olmaması gerekir. Bu tamamen doğru ve mantıklı bir şey. Ama özel bir durum söz konusu olunca, doğa genel geçer önemli yasalarının dışına çıkıyor, sinekkuşundan devekuşuna kadar, yumurtanın büyüklüğü ile kuşun büyüklüğü arasında belli bir oran söz konusu iken, bu keyfi tutum, diyorum, bizi tamamen hayrete düşürecek ve şaşırtacak bir şey."

"Elbette bizi şaşırtacak," diye karşılık verdi Goethe, "bulunduğumuz yer bunu anlamamızı sağlamaktan çok uzak. Eğer daha fazlasını görebilseydik, görünüşteki farklılıkları yasanın çerçevesi içinde görürdük. Hadi, devam edin ve bana daha çok şey anlatın. Guguğun kaç yumurta koyduğu bilinir mi?"

"Bu konuda kesin bir sayı veren kişi," diye yanıt verdim, "aptal olmalı. Kuş tek bir yerde durmaz, kâh buradadır kâh şurada, tek bir yuvada her zaman onun tek bir yumurtası bulunur. Mutlaka daha fazlasını bırakıyordur; ama nereye koyduğunu kimse bilmez, onu kimse izleyemez! Beş yumurta bıraktığını, bu yumurtaların hepsinden de başarıyla beş yavru çıktığını, sevgi dolu koruyucu aile tarafından büyütüldüğünü varsayalım, doğanın beş guguk için, en güzel ötüşlü kuşlarımızdan en az ellisini feda etme kararını vermesine şaşırır kalırsınız."

"Bu konularda," diye karşılık verdi Goethe, "doğa başka durumlarda da olduğu gibi insafsız değildir herhalde. Savurganlık yapacak kadar büyük bir yaşam bütçesine sahip, ara sıra uzun uzun düşünmeden bunu yapıyordur. Ama bir tek guguk yavrusu için bu kadar çok ötücü kuşun heba olmasının nedeni ne?"

"Önce," diye karşılık verdim, "yumurtadan çıkan ilk yavru ölür. Çünkü ötücü kuşun yumurtalarından, her zaman olduğu gibi, guguk yumurtasının yanında yavru çıktığı zaman, anne-baba yumurtadan çıkan büyükçe kuşa öyle sevinir, öyle şefkat gösterir ki, sadece onu düşünür ve onu besler, bunun sonucunda da daha küçük olan kendi yavruları mahvolup gider, yuvada kaybolur. Ayrıca yavru guguk hiç doymak bilmez, küçük böcek yiyen kuşların ara vermeden taşıyabileceği kadar yiyeceğe gereksinim duyar. Yuvadan ayrılmadan ve bir ağacın tepesine konma yeteneğini göstermeden önce, yetişkin hale gelmesi, tüylerinin son halini alması epey zaman alır. Çoktan uçup gitmişse bile, sürekli olarak beslenmeyi bekler, bütün yaz boyunca yuvaya gider ve sevgi dolu koruyucu aile, her zaman büyük yavrunun peşine dolaşır, ikinci bir kuluçkayı akıllarından geçirmezler. Bu yüzden tek bir guguk yavrusu için birçok başka kuş yavrusu heba olur gider."

"Açıklamalarınız çok inandırıcı." diye karşılık verdi Goethe. "Yine de bana guguk yavrusunun yuvadan uçtuktan sonra, onu kuluçkadan çıkarmamış olan başka kuşlar tarafından da beslenip beslenmediğini söyleyiniz. Sanki ben böyle bir şey duymuştum."

"Öyledir." diye yanıt verdim. "Guguk yavrusu alçaktaki yuvasından ayrılıp yüksek bir meşenin tepesini konut edindikten sonra, yüksek sesle öter, bu ötüş onun orada olduğunu bildirir. Ona hoş geldin demek için, komşu küçük kuşların hepsi ona gelir. Ötleğen gelir, rahipkuşu gelir, sarı renkli kuyruksallayan ağacın tepsine uçar, doğasında sürekli olarak alçak çalılıklara ve yoğun fundalıklara girme eğiliminde olan çalıkuşu da yaradılışına ters düşse bile, yüksek meşenin tepesine, sevgili yeni komşuya doğru uçar. Diğerleri ara sıra doğru düzgün bir lokma getirirken, onu büyüten çift besleme konusunda daha fazla sadakat gösterirler."

"Görünüşe göre," dedi Goethe, "guguk yavrusu ile böcek yiyen küçük kuşlar arasında büyük bir sevgi oluşuyor."

"Böcek yiyen küçük kuşların guguk yavrusuna duyduğu sevgi çok büyüktür," diye karşılık verdim, "içinde guguk yavrusunun korunduğu bir yuvaya yaklaştığınız zaman, küçük anne-baba korku, endişe ve ürküntüden nasıl davranmaları gerektiğini bilemezler. Özellikle rahipkuşu sanki kramp girmiş gibi yerde döne döne uçuşur."

"Oldukça ilginç," diye karşılık verdi Goethe, "ama akla yakın. Fakat bana oldukça karışık görünen, örneğin ötleğen çiftinin, kendi yumurtalarıyla kuluçkaya yatacakken, yetişkin guguğun yuvalarına yaklaşıp, yumurtasını yuvaya yerleştirmesine izin vermeleri."

"Elbette bu büyük bir bilmece," diye karşılık verdim, "ama belki de tümüyle değil. Böcek yiyen küçük kuşların hepsinin yuvadan uçmuş guguğu beslemesi, hatta o yumurtadayken üzerine kuluçkaya yatmayanların bile beslemesi sayesinde, bu iki tür arasında hep birbirlerini tanıyacak ve birbirlerini büyük bir ailenin üyesi olarak görecek türden bir akrabalık oluşur. Hatta bir ötleğen çiftine, geçen yıl kuluçkaya yattıkları ve büyüttükleri aynı guguğun, bu yıl kendi yumurtasını getirdiği de olur."

"İnsan ne kadar kavramasa da," diye karşılık verdi Goethe, "böyle şeyler duyuluyor. Ama benim için mucize olan, kendisini kuluçkadan çıkarmayan ve büyütmeyen kuşların yavru guguğu beslemesi."

"Tabii ki bir mucize," diye karşılık verdim, "yine de buna benzer şeyler var. Bu yönde tüm doğada baştan sona hâkim olan büyük bir yasa olduğunu sezinliyorum.

Yavru bir ketenkuşu tutmuştum, insanın onu besleyebileceği kadar büyük, kendi kendine beslenemeyecek kadar da küçüktü. Yarım gün boyunca onunla uğraştım; hiçbir şey yemek istemeyince, onu iyi ötüşlü bir kuş olan ve uzun zamandır kafeste tuttuğum, pencerenin dışında asılı kafesteki yaşlı bir ketenkuşunun yanına koydum. Yetişkin kuşun nasıl yediğine bakarak, belki yeme doğru gider ve onu taklit eder diye düşündüm. Ama düşündüğüm gibi olmadı, gagasını yetişkin kuşa doğru açtı, rica eder gibi ötüşlerle kanatlarını ona doğru çırptı, bunun üzerine yetişkin ketenkuşu merhamet etmekte gecikmedi ve onu yavrusu yerine koydu, kendi yavrusunu beslermiş gibi besledi.

Bir de bana gri bir ötleğen ve üç yavru getirilmişti, anne yavruları besliyordu, hepsini büyük bir kafese koydum. Ertesi gün bana yuvadan ayrılmış iki bülbül getirdiler, onları da ötleğenin yanına koydum, onlar da aynen evlat edinildi ve beslendi. Birkaç gün sonra neredeyse uçacak duruma gelmiş yavru değirmencikuşlarının bulunduğu bir yuvayı ve sonra beş adi karabaşlı ötleğen yavrusunun bulunduğu yuvayı kafese koydum. Bunların hepsini ötleğen benimsedi, besledi, sadık bir anne gibi onlarla

ilgilendi. Gagası hep karınca yumurtaları ile doluydu, geniş kafesin kâh bir köşesinde kâh diğer köşesindeydi, ne zaman aç bir yavru ağzını açsa, hemen oradaydı. Daha fazlası da oldu! O arada ötleğenin büyüyen yavrusu, küçükleri beslemeye başlıyordu, hem de oyun oynar gibi, biraz çocuksu bir tavırla, ama yine de muhteşem anneyi taklit eden belirgin bir içgüdü ile."

"Hiç kuşkusuz," dedi Goethe, "bu konuda beni hoş bir hayrete sürükleyen tanrısal bir olayla karşı karşıyayız. Bir yabancının bu besleme işi tüm doğada genel geçer bir kural olsaydı, bazı sırlar çözülmüş olurdu ve insan Tanrı'nın kendine seslenen yetim yavru kargaya merhamet edeceğini kesin olarak söyleyebilirdi."

"Belki de genel geçer bir yasadır," diye karşılık verdim, "çünkü ben yabani ortamda bile terk edilmişlere karşı böylesi hayır için yapılan besleme ve merhamet gösterilerini izledim.

Geçen yaz Tiefurt yakınlarında iki yavru çalıkuşu yakalamıştım, yuvalarından kısa bir süre önce ayrılmış olmalıydılar, çalılıktaki bir dalın üzerine yedi kardeşle beraber dizilmişlerdi, onları anneleri besliyordu. İki yavru kuşu ipek mendilime koyup Weimar yönünde av köşküne kadar yürüdüm, sonra sağa doğru Ilm Nehri'nin kenarındaki çayırlıktan aşağıya, nehirde yüzülen yerin önünden geçip küçük ormana doğru sola döndüm. Burada rahatça çalıkuşlarını incelerim diye düşündüm. Ama mendili açar açmaz, ikisi de benden kaçıp otların ve çalılıkların arasında kayboldular, onları aramam boşuna oldu. Üçüncü gün rastlantı sonucu tekrar aynı yere gelmiştim, bir kızılgerdanın ötüşünü duyduğumdan, yakında bir yuva olduğunu tahmin ettim, her yana baktıktan sonra yuvayı gerçekten buldum. Yuvada neredeyse uçacak duruma gelmiş yavru kızılgerdanların yanında benim iki yavru çalıkuşunu görünce çok şaşırdım, büyük keyifle onların arasına katılmış, kendilerini yaşlı kızılgerdana besletiyorlardı. Bu oldukça ilginç keşfim beni çok sevindirmişti. Öyle akıllısınız, başınızın çaresine öyle güzel bakmayı biliyorsunuz, iyi yürekli kızılgerdanlar da size öyle merhametle yaklaşıyorlar ki diye düşündüm, böylesine konuksever ilişkiyi bozmak bana düşmez, aksine bana düşen en iyi şekilde büyümenizi istemektir."

"Şimdiye kadar duyduğum en iyi kuşbilimi öykülerinden biri bu." dedi Goethe. "Helal olsun size, başarılı gözlemlerinizle yaşayın emi! Bunları dinleyen ve hâlâ daha Tanrı'ya inanmayan birine ne Hz. Musa, ne de diğer

peygamberler yardım edebilir. Bunu Tanrı'nın her yerde olmasına bağlıyorum, o sonsuz sevgisinin bir bölümünü her yana dağıtmış ve her yere sevgisini aşılamıştır, hayvanda tomurcuk halinde bulunan bu durum, soylu insanda en güzel çiçeklere dönüşür. Çalışmalarınızı ve gözlemlerinizi sürdürünüz! Bu konuda sizi büyük bir başarı bekliyor gibi, çok değerli sonuçlar da elde edebilirsiniz."

Bu arada açık havadaki masamızda derin ve değerli konular üzerinde konuşmaya dalmışken, güneş batı yönündeki tepelerin zirvelerine yaklaşıyordu, Goethe geri dönüş zamanının geldiğini düşünüyordu. Hızla Jena'dan geçtik, Bär'de hesabı ödeyip Frommann'lara kısa bir ziyaret yaptıktan sonra, atlı arabanın hızlı koşturmasıyla Weimar'a gittik.

Perşembe, 18 Ekim 1827

Goethe'nin, felsefesinin bazı yönlerinden hoşlanmasa da kişiliğini çok beğendiği Hegel burada. Goethe onun onuruna akşamüstü bir çay partisi verdi, Zelter de oradaydı, ama o akşam yine yolculuğa çıkmayı planlıyordu.

Hamann hakkında çok konuşuldu, özellikle de Hegel o olağanüstü insan hakkında ancak çok ciddi ve güvenilir bir araştırma sonucu elde edilebilecek esaslı görüşler ileri sürdü.

Sonra konu diyalektiğin özünden açıldı. "Bu aslında bir düzene sokulmuş, bir yönteme bağlanmış karşıt görüşten başka bir şey değil," dedi Hegel, "her insanın içinde mevcut ve doğruyu yanlıştan ayırırken hangi yeteneğin ön plana çıktığını gösteriyor."

"Keşke," diye söze girdi Goethe, "böylesi düşünsel sanatlar ve beceriler, genellikle kötüye kullanılmasa, yanlışı doğru, doğruyu yanlış yapmakta araç olmasa!"

"Böyle şeyler hep yapılacaktır," diye karşılık verdi Hegel, "ama sadece ruhsal açıdan hasta olan insanlar tarafından."

"Ben burada," dedi Goethe, "bu tür hastalıklara fırsat vermeyen doğa çalışmalarını övgüye değer görüyorum. Çünkü doğadaki uğraş alanımız, bitmeyen ve sonu gelmeyen gerçektir, bu gerçek, konusunu gözlemlerken ya da ifade ederken tümüyle saf ve dürüst olmayan herkesi yetersiz sayar.

Diyalektik açıdan hasta olan bazı insanların bile doğa çalışmalarıyla olumlu bir iyileşme sağlayabileceklerine eminim."

Zelter bir şey söylemeden ayağa kalkıp dışarı çıktığında, sohbetin en güzel ve en neşeli yerindeydik. Goethe'den ayrılmanın ona zor geldiğini biliyorduk, o da bu hüzünlü anı yaşamamak için bu nazik kaçış yolunu seçmişti.

1828

Salı, 11 Mart 1828

Birkaç haftadır kendimi iyi hissetmiyorum. Kötü uyuyorum, sabaha kadar çok huzursuz rüyalar görüyorum, rüyalarda çok farklı durumlarda görüyorum kendimi, tanıdık ya da tanımadık insanlarla birçok konu hakkında konuşuyorum, herkesle kavga edip çekişiyorum, hem de ertesi sabah her bir ayrıntıyı tek tek anımsayacak kadar canlı bir şekilde. Bu rüya âlemi beynimin gücünü öyle tüketiyor ki, ertesi gün kendimi bezgin ve gergin hissediyorum, her tür zihinsel faaliyet için ne keyfim, ne de düşünecek halim kalıyor.

Goethe'ye çeşitli defalar sağlık durumumdan yakınmıştım, o da beni doktorumun ellerine bırakmam için defalarca zorlamıştı. "Rahatsızlığınız kesinlikle mühim bir şey değil," dedi, "birkaç bardak maden suyu veya birazcık tuzla giderilecek ufak bir pıhtılaşmadan başka bir şey değildir. Ama daha çok sürüncemede bırakmayın, bir şeyler yapın!"

Goethe çok haklıydı, kendi kendime onun haklı olduğunu söyledim; ama o karasızlık ve keyifsizlik hali bu konuda da kendini gösterdi ve ben sıkıntılarıma son vermek için en ufak bir şey yapmadan, huzursuz geceler ve kötü günler geçirmeye devam ettim.

Bugün yemekten sonra Goethe'nin karşısına çok rahat ve neşeli bir halle çıkmayınca, sabrını tükettim, benimle alay edip, beni komik duruma düşürmekten kendini alamadı.

"Siz ikinci Shandy'siniz[276]," dedi, "o meşhur Tristram'ın babası, yaşamının yarısını gıcırdayan bir kapıya sinir olmakla geçirir, her gün çektiği bu sıkıntıdan birkaç damla yağ ile kurtulma yoluna gidemez.

Ama hepimiz böyleyiz işte! İnsanın yazgısını, yapamadıkları ve yaptıkları belirliyor! Şeytanın tasmamızdan tutup bizi yönlendirmesine, sürekli olarak ne yapılacağını söylemesine ve bizi buna zorlamasına ihtiyaç duyuyoruz. Ama iyi ruh da bizi terk etmiş durumda, dermanımız yok, karanlıkta el yordamı ile ilerliyoruz.

Bu konuda Napoléon büyük adamdı! Her zaman ne yapacağını bilen, her zaman net ve kararlıydı, faydalı ve gerekli gördüğü şeyi uygulamaya koymak için gerekli enerjiye her an sahipti. Yaşamı, savaştan savaşa, zaferden zafere koşan Tanrı sayılabilecek bir insanın ilerleyişine benziyordu. Onun için rahatlıkla, sürekli olarak yaptıklarının bilincinde olan bir ruh haline sahipti denebilir, bu yüzden yazgısı, dünyanın ondan önce görmediği, ondan sonra da göremeyeceği kadar olağanüstüydü.

Evet dostum, o, yaptıklarını bizim yapamayacağımız bir adamdı!"

Goethe odada aşağı yukarı geziniyordu. Toplanmış masaya oturdum, ama masada hâlâ biraz bisküvi, meyve ve şarabın kalanı vardı.

Goethe bana şarap ikram etti ve diğer ikisinden de yemem için ısrar etti. "Öğle yemeğinde konuğumuz olmayı reddettiniz ama," dedi, "bu armağandan bir bardak almak, sevgili dostum, size gayet iyi gelecektir!"

Goethe odanın içinde aşağı yukarı dolaşıp, heyecanlı heyecanlı kendi kendine mırıldanıp, ara ara da ağzından ne olduğu pek seçilmeyen sözcükler çıkarırken, ben bu güzel yiyeceklerin tadına baktım.

Az önce Napoléon hakkında söylemiş olduğu şeyler aklımdaydı, sohbeti yine aynı konuya getirmeye çalıştım.

"Bana öyle geliyor ki," diye başladım, "Napoléon'un hep ne yapacağını bilir durumda olmasında, henüz kendisi genç ve gittikçe artan bir güce sahipken, Tanrı'nın onu korumasının ve talihin hep ondan yana olmasının payı var. Oysa daha sonraki yıllarda, o hep ne yapacağını bilme hali onu terk etmiş görünüyor, talihinin ve yolunda giden işlerinin ters dönmesi gibi."

"Başka ne bekliyordunuz!" diye karşılık verdi Goethe. "Ben de yazdığım aşk şarkılarını ve *Werther*'i ikinci kez yazamadım. Sayesinde olağanüstü şeylerin ortaya çıktığı o tanrısal ışığın her zaman için gençlik ve üretkenlikle ilintili olduğunu görürüz, Napoléon da gelmiş geçmiş en üretken insanlardan biriydi.

Evet sevgili dostum, üretken olmak için sırf şiir ya da oyun yazmak zorunda değil insan, kahramanlıkların da üretkenliğinden söz edilebilir, hatta bazı durumlarda önemli ölçüde daha yüce bir değer de taşır. Eğer

hastasını gerçekten iyileştirmek istiyorsa, bir doktorun bile üretken olması gerekir; eğer böyle değilse, ancak zaman zaman rastlantı sonucu başarılı olabilir, çoğunlukla baştan savma işler yapar."

"Genellikle deha denen şeye, siz bu defasında üretkenlik diyorsunuz galiba." diye karşılık verdim.

"Her ikisi de birbirine çok yakın konular." diye karşılık verdi Goethe. "Çünkü deha o üretken güçten başka nedir ki, bu sayede Tanrı ve doğa karşısında kendini gösterebilen ve bu nedenle de başarıya ulaşıp süreğenliğini koruyan olaylar oluşur. Mozart'ın tüm yapıtları bu türdendir; onlarda nesilden nesile etkili olan, öyle hemen bitirilip tüketilemeyecek türden yaratıcı bir güç vardır. Diğer büyük besteciler ve sanatçılar için de aynı şey geçerlidir. Phidias ve Raffaello, Dürer ve Holbein gibi kendilerinden sonraki yüzyıllarda da etkili olmuşlardır! Eski Alman mimarisinin oranlarını ve biçimlerini bulan kişi de bir dehaydı, böylelikle zaman içinde bir Strasbourg, bir Köln Katedrali ortaya çıktı, çünkü o kişinin düşünceleri sürekli olarak üretken bir güç barındırıyordu, bu düşüncelerin etkisi günümüzde bile görülüyor. Luther de çok önemli türden bir deha idi; uzun bir süredir etkisi devam etmektedir, gelecek yüzyıllarda etkisinin azalacağı günlerin gelip gelmeyeceğini bilemeyiz. Lessing de deha titrini kabullenmek istememişti, ama onun hâlâ daha süren etkileri gösteriyor ki, o da bir dâhi idi. Oysa edebiyat alanında yaşarken büyük deha olarak görülen, ama etkileri yaşamlarıyla birlikte son bulan başarılı, önemli isimler vardır, demek ki, onlar hem kendilerinin, hem de başkalarının düşündüğünden daha az bir dehaya sahiptiler. Yani söylediğim gibi, hiçbir deha yoktur ki, etkisini sürdüren yaratıcı güce sahip olmasın, bir de bunun bir insanın yaptığı iş, sanat ya da meslekle alakası yoktur, hepsi aynıdır. İster Oken ve Humboldt gibi kendini bilimde deha olarak ortaya koysun, ister Friedrich, Büyük Petro ve Napoléon gibi savaşta veya devlet yönetiminde, isterse Béranger gibi bir şarkı yazsın, hepsi bir, önemli olan düşünce, buluş, eylemlerin canlı olması, etkisini sürdürebilmesi.

Bir şey daha söylemem gerek: Bir insanın ortaya koyduğu ürünlerin ya da olayların sayısı insanın üretken olduğunu ortaya koymaz. Yazın dünyasında çok üretken oldukları düşünülen şairler vardır, nedeni de arka arkaya kitap çıkarmalarıdır. Benim görüşüme göre bu insanlarda yaratıcılıktan eser yok, çünkü yazdıkları hiçbir şey yaşanmış ya da yaşanabilir hissini vermiyor.

Oysa Goldsmith çok az şiir yazmıştır, sayısını söylemeye bile değmez, yine de ben onu üretken bir şair olarak görürüm, o da şu yüzden, yazdığı az sayıda şey kendi içinde kalıcı olabilecek bir yaşanmışlık barındırıyor."

Bir sessizlik oldu, o arada Goethe odada aşağı yukarı gidip gelmeye başladı. Bu önemli konuda bir şeyler daha dinlemek arzusundaydım, bundan dolayı Goethe'yi yeniden konuşturmak istedim.

"Bu dâhiyane üretkenlik, önemli bir insanın ruhunda mı vardır, yoksa bedeninde mi?" diye sordum.

"En azından," diye karşılık verdi Goethe, "bedenin bunda çok büyük bir etkisi var. Almanya'da bir dâhinin ufak tefek, zayıf yapılı, hatta kambur olduğuna dair düşüncelerin hâkim olduğu bir dönem vardı; lakin ben uygun bir bedene sahip dâhiyi beğenirim.

Napoléon için o granitten yapılmış bir insan dendiğinde, söylenmek istenen şey özellikle beden yapısı. O kendine çok fazla güvenip, olmayacak birçok şeyin üstesinden geldi! Suriye çölünün ateş gibi kumundan Moskova'nın buz denizine kadar, sayısız sefer, sayısız savaş ve kurulan gece kamplarıyla, yaptıkları ortada değil mi! Büyük zorluklara ve büyük fiziksel yoksunluklara katlanmak zorunda kalmış! Az uyumak, az yemek yemek, ama her zaman için zihinsel olarak en üst düzeyde faal olmak! 18 Brumaire[277] darbesinin heyecan ve telaşı arasında vakit gece yarısı olmuş, bütün gün boyunca hiçbir şey yememiş; bedensel kuvvetini düşünmeyi bir yana bırakıp, gecenin geç saatlerinde Fransız halkına o meşhur bildiriyi yazacak gücü kendinde bulmuştu. Neler yaptığını, nelere katlandığını düşününce, kırk yaşına geldiğinde bedeninde sağlam tek bir yer kalmamıştır diyorsunuz; ama o, o yaşta bile mükemmel bir kahraman gibi dimdik ayaktaydı.

Yine de haklı olduğunuz bir konu var, kahramanlıklarının asıl parlak dönemi gençlik dönemine rastlar. Geçmişi pek bilinmeyen birinin, tüm güçleri harekete geçiren bir dönemde, yirmi yedi yaşında otuz milyonluk bir ulusun idolü olma başarısını göstermiş olması, oldukça önemli bir şey! Evet dostum, önemli şeyler yapmak için, insanın genç olması gerekiyor. Bu konuda Napoléon da tek değil!"

"Erkek kardeşi Lucian da," dedim, "genç yaşında çok şey başarmış. Onu önce Beş Yüz Meclisi'nin başkanı olarak, sonra da daha yirmi beş yaşına gelmeden iç işleri bakanı olarak görüyoruz."

"Lucian nereden geldi aklınıza şimdi?" diye söze başladı Goethe. "Tarih karşımıza, gerek kabinede, gerekse savaş alanlarında daha genç yaşlarında en önemli işleri büyük bir başarı ile yürütmüş yüzlerce yetenekli insan çıkarıyor."

"Ben hükümdar olsaydım," diye heyecanlı heyecanlı konuşmaya devam etti, "sadece doğuştan sahip oldukları özelliklerle veya çalışarak zaman içinde yükselmiş, yaşlanınca alıştıkları yolda ağır ağır, huzur içinde ilerleyen insanları önemli görevlere getirmezdim, böyle olduğu takdirde çok dâhiyane şeyler ortaya çıkmaz. Genç insanlarla çalışmak isterdim! Pırıl pırıl, enerji dolu yetenekler olmaları gerekirdi, elbette güçlü bir iradeye, soylu bir karaktere sahip olmaları da gerekirdi. O zaman bir ülkeyi idare etmek ve halkı daha ileriye götürmek bir zevk olurdu! Ama nerede hem bundan hoşlanacak, hem de iyi hizmet alacak prens.

Prusya'nın şimdiki veliaht prensinden[278] çok ümitliyim. Duyduğum ve gördüğüm kadarıyla çok önemli bir insan! Tabii buna bir de başarılı ve yetenekli insanları teşhis edip seçme özelliğini de eklemek gerekir. Ne derseniz deyin, benzer şeyler benzerleri tarafından teşhis edilir, büyük yeteneklere sahip bir hükümdar, yönettiği insanların ve hizmetkârlarının yeteneklerini layıkıyla teşhis edip takdir eder. ‘Yeteneklerin önünü kesmeyin!' Napoléon'un meşhur sözüydü, Napoléon çalışanlarını seçerken özel bir sezgiye sahipti, her önemli insanı, var olduğu kendi alanındaki işe atamasını bilirdi, bu nedenle de yaşamında giriştiği bütün büyük işlerde hiç kimsenin görmediği kadar hizmet gördü."

Bu akşam Goethe bana her zamankinden çok daha hoş görünmüştü. Ruhunun en soylu yanı içinde harekete geçmişti; bu arada sesinin tonu, gözlerinin ateşi öyle bir güce sahipti ki, onu en genç çağının taze ateşiyle kor gibi yanıyor sanırdınız. Geçkin yaşlarında bile hâlâ önemli bir görevi[279] yürüten birinin, çok kesin bir biçimde gençliğe prim vermesi ve devletin önemli görevlerinde, belki delikanlıları değil, ama genç sayılabilecek erkekleri görmek istemesi, bana ilginç gelmişti. Geçkin yaşlarında gerekli enerjiden ya da çok önemli ve çok farklı işleri yapmak

için dinamik hareketlerden yoksunmuş gibi görünmeyen, önemli görevlerde bulunan birkaç Alman'ın adını anmadan yapamadım.

"Onlar ve onlar gibiler," diye karşılık verdi Goethe, "belli bir özelliğe sahip dâhi tiplerdir; diğerleri gençliği bir kez yaşamışken, onlar ikinci ergenliği yaşarlar.

Her entelekya bir parça sonsuzluktur, dünyevi bedenleriyle ilgili olan birkaç yıl, onları yaşlı kılmaz. Bu entelekya eğer yetersizse, bedeni yaşlanırken duruma yeterince hâkimiyet kuramayacak, daha çok beden onu hâkimiyeti altına alacaktır, o zaman o da yaşlanmasını önleyemez, engelleyemez. Entelekya güçlü türden ise, tüm dâhilerde olduğu gibi, bedene etkin bir şekilde nüfuz ederek, onun çalışma programını güçlendirip mükemmelleştirmekle kalmayacak, aynı zamanda tinsel üstünlüğü sayesinde sonsuz gençlik ayrıcalığını sürekli kılmayı deneyecektir. Olağanüstü yeteneğe sahip insanlarda yaşlıyken bile özel yaratıcılığın dinamik dönemlerine şahit olmamız bundandır; onlarda geçici bir gençleşme ortaya çıkmış gibi görünür, işte benim de tekrarlanan ergenlik dediğim şey bu.

Ama genç gençtir, entelekya ne kadar güçlü olursa olsun, beden üzerinde tam bir hâkimiyet kuramaz, bedende bir yandaş ya da bir düşman bulması çok önemli farklar yaratır.

Benim yaşamımda da her gün bir forma kadar yazı yazdığım bir dönem vardı, bunu çok kolaylıkla yapıyordum. *Die Geschwister*'i (Kardeşler) üç gün içinde, bildiğiniz gibi *Clavigo*'yu sekiz gün içinde yazdım. Şimdi böyle şeylere hiç kalkışmayayım daha iyi, ayrıca bu geçkin yaşımda üretkenliğimin yetersizliğinden yakınacak değilim. Ama gençlik yıllarımda her gün şartlar ne olursa olsun yaptıklarımı, bugün belli zamanlarda ve şartlar uygunsa yapabiliyorum. On, on iki yıl önce, Kurtuluş Savaşları'ndan sonraki mutlu dönemde, *Divan*'ın şiirleriyle uğraştığım sıralar, bir günde iki ya da üç şiir yazacak kadar üretkendim; ister kırlarda, ister arabada, isterse otelde olayım, benim için hiç fark etmezdi. Şimdi *Faust*'un ikinci bölümünde ise, ancak sabahın erken saatlerinde çalışabiliyorum, o zaman uykumu almış, kendimi dinlenmiş ve güçlü hissediyorum, günlük yaşamın olur olmaz işleri ile kafam karışmamış oluyor. Yine de yazdığım sayfa sayısı aman aman bir şey olmuyor! En iyimser bir yaklaşımla dolu dolu bir

sayfa, genellikle ise bir karış boşluğa ne yazılırsa o kadar, yaratıcı bir ruh hali içinde değilsem, çoğunlukla bu kadar da yazamıyorum."

"Genel olarak," dedim, "yaratıcı bir ruh halini ortaya çıkarmanın bir yolu var mıdır veya yeterince güçlü değilse güçlendirmenin bir yolu?"

"Bu konu," diye karşılık verdi Goethe, "çok garip, birçok şey düşünmek ve söylemek mümkün.

Meyvesini veren, başarılı olan en üst düzeydeki her yaratıcılık, önemli her söz, her buluş, her büyük düşünce, kimsenin hâkimiyetinde değildir ve dünyevi her güçten daha üstündür. Böyle şeyleri insan, sevinç dolu minnet duyguları ile benimseyeceği ve özen göstereceği, yukarıdan gönderilmiş beklenmedik armağanlar, Tanrı'nın gerçek çocukları olarak görmelidir. Bu durumun doğaüstü güçle yakınlığı vardır, doğaüstü güç insana istediği gibi hâkimiyet kurar, insan her şeyi kendi gücüyle yaptığını zannederken, kendini bilinçsizce ona teslim eder. Bu durumlarda insanın, genellikle yüce bir dünya düzeninin bir aleti, tanrısal etkileri almaya layık görülen bir kap olarak görülmesi gerekir. Düşünerek şunu söylüyorum; sıkça rastlanan bir şey, tek bir düşüncenin bütün bir yüzyılı değişik şekillerde biçimlendirdiğidir, tıpkı bazı insanların ortaya koyduğu bir şeyin, sonraki nesillerce de bilinmesi, yararlı olmayı sürdürmesi ve yaşadığı çağa damgasını vurması gibi.

Her ne kadar bu konuda insanın tanrısal güç karşısında boyun eğmesi söz konusu olsa da, daha çok dünyevi etkilere açık olan ve kontrolü insanın elinde olan bir başka tür yaratıcılık daha vardır. Bu alana, bir planın gerçekleşmesi için gerekli her şeyi, sonunda başarılı olacağı başından belli bir düşünce zincirinin tüm halkalarını sokuyorum; buraya ben bir sanat yapıtının görünürdeki her şeyine katkısı olan ne varsa hepsini sokuyorum.

Shakespeare'de de *Hamlet*'le ilgili olarak ilk düşünce böyle oluşmuştur, ani bir etkiyle yapıtın tümü gözlerinin önünde canlanmış, tek tek durumları, karakterleri ve olayın finalini yüce bir duygu içinde tüm boyutları ile kavramıştır, böyle değerli bir buluş yapma olasılığı ancak kendisi gibi birinin varlığına bağlı olsa da, kendisinin doğrudan bir etkisi olmadan, yukarıdan gelen bir armağan gibi almıştır bu buluşu. Her bir sahneyi ve karşılıklı diyalogları daha sonra yazarken, her şey kendi elindedir, kendisi nasıl istiyorsa öyle, her gün, her saat yazmış, haftalarca üzerinde

çalışabilmiştir. Yazdığı her şeyde her zaman yaratıcılığın aynı gücünü görürüz, hiçbir tiyatro oyununda mükemmel bir yetenekle yazılmamış ya da bunları yazarken kendini iyi hissetmemiş diyeceğimiz tek bir satır bulamayız. Onu okurken, sürekli olarak hem ruhsal, hem bedensel açıdan sağlıklı bir insanla karşı karşıya olduğumuz izlenimine sahip oluruz.

Diyelim ki, bir oyun yazarının fiziksel yapısı o kadar sağlam ve mükemmel olmasın, sık sık hasta olsun veya zayıf düşsün, o zaman sahnelerin her gün yazılması için gerekli yaratıcılık, mutlaka sık sık çıkmaza girer, sık sık günlerce varlığını hissettirmez. İçeceklerle zihnini çalıştırıp, eksikliğini duyduğu yaratıcılık duygularını ortaya çıkarmak ve bu sayede yetersiz yaratıcılık duygularını çoğaltmak isterse, fena olmayabilir, ama bunun, bu şekilde hızlandırılmış bütün sahnelerin aleyhine olduğu anlaşılır.

Benim önerim, sonradan beğenmeyeceğin şeyleri, böyle günlerde yazmaktansa, hiçbir şeyi hızlandırmaya çalışmamak, bir şeyin ortaya koyulamadığı anlarda ve günlerde, en iyisi boş boş oturmak ya da uyumaktır."

"Siz, benim sıklıkla yaşadığım ve hissettiğim şeylerden, tamamen doğru ve gerçek olmaları nedeniyle, saygıya değer şeylerden bahsediyorsunuz. Ama bana sanki insanın üretken ruh halini, fazla zorlamadan körükleyebilmesinin doğal yolları varmış gibi geliyor. Yaşamımda sık sık, bazı zor durumlarda net karar veremediğim durumlar yaşamışımdır. Ama bu durumlarda birkaç bardak şarap içince, ne yapmam gerektiği kafamda netleşmiş, derhal ne yapacağımı bilmişimdir. Bir karara varmak da bir üretkenliktir, eğer birkaç bardak şarap bu erdemi ortaya çıkarıyorsa, böyle bir yola baş vurmayı da gereksiz saymamalıdır."

"Sözlerinize karşı değilim," diye karşılık verdi Goethe, "ama az önce söylediğim şeylerin de doğru bir tarafı var; bundan anlaşılan şey de gerçeğin elmasa benzediğidir, ışınları tek bir yöne değil, birçok yöne yansıtır. Benim *Divan*'ımı çok iyi bildiğiniz için, benim onda şu sözleri ettiğimi bilirsiniz:

Eğer insan sarhoşsa,
Doğruyu bilir.

Yani sizi tamamen onaylıyorum. Şarapta oldukça önemli türden, insanın üretkenliğini artıran güçler olduğu şüphe götürmez; ama yine de her şey, içinde bulunduğunuz şartlar, zaman ve anla ilgilidir, birine faydası dokunan şey, diğeri için zararlı olabilir. Bir de uyku ve sükunet üretkenliği artıran durumlardır; hareket halinde olmak da aynı şekilde. Böylesi etkiler suda ve özellikle de atmosferde vardır. Özgür doğanın temiz havası ait olduğumuz asıl yerdir; sanki Tanrı'nın ruhu, insanın yanı başında belirir ve tanrısal bir güç etkisini gösterir. Her gün birkaç saatini açık havada geçiren Lord Byron gelmiş geçmiş en üretken insanlardan biriydi, bazen deniz kenarında ata biner, bazen de teknede yelken açar, kürek çeker ya da denizde yüzerdi, bedensel zindeliğini yüzerek ayakta tutardı."

Goethe karşıma geçip oturdu, birçok konudan söz ettik. Sonra Lord Byron konusuna yine geri döndük, onun daha sonraki yaşamını karartan bazı felaketlerden, sonunda soylu ama uğursuz bir yazgının onu Yunanistan'a sürüklediğinden ve bunun da sonunda onun mahvına neden olduğundan bahsettik.

"Aslında," diye devam etti Goethe, "bir insanın orta yaş döneminde genellikle bir dönüm noktasının olduğunu, gençliğinde pürüzsüz ve yolunda giden her şeyin birden tamamen değiştiğini, bir felaketin arkasından kötü bir yazgının gündeme geldiğini görürsünüz.

Bunu ben nasıl yorumluyorum, biliyor musunuz? İnsan örselenmelidir! Sıra dışı her insanın yerine getirmekle yükümlü olduğu bir misyonu vardır. Eğer bu görevi yerine getirmişse, bu insana artık yeryüzünün gereksinimi kalmamış demektir, yazgısı onu bu durumda bir başka şeye yönlendirir. Fakat bu dünyada her şey doğal bir gelişim izlediği için, olağandışı güçler onu yenilgiye uğratıncaya dek birçok engelle karşılaşır. Napoléon ve başkaları için de durum aynıydı: Mozart otuz altı yaşında öldü, Raffaello da hemen hemen aynı yaştaydı, Byron onlardan birkaç yıl daha fazla yaşadı. Ama hepsi de misyonunu en mükemmel şekilde yerine getirdi, daha uzun süre varlığını sürdürecek olan şu dünyada, başkalarına da yapacak bir şey kalsın diye, dünyadan ayrılmalarının zamanı gelmişti."

Bu arada iyice akşam olmuştu, Goethe bana sevgili elini uzattı ve ben oradan ayrıldım.

Çarşamba, 12 Mart 1828

Dün akşam Goethe'den ayrıldıktan sonra, yaptığımız önemli sohbet hiç aklımdan çıkmadı.

Denizin ve deniz havasının etkilerinden de konuşmuştuk, Goethe, adada ya da deniz kenarında yaşayan yumuşak iklim insanlarının hepsinin, büyük kıtaların iç bölgelerinde yaşayan halklara göre daha üretken ve azimli oldukları görüşündeydi.

Bu düşünce ve denizin insanı enerjik kılan gücüne duyduğum özlemle uykuya dalmış olmalıyım ki, gece şu güzel ve ilginç rüyayı gördüm.

Hiç bilmediğim bir yerde, bana yabancı insanlar arasında oldukça neşeli ve mutluydum. Büyüleyici bir doğada, güneşli bir yaz günü her yanımı sarmıştı, İspanya'nın ya da Fransa'nın güney sahillerinde, Akdeniz kıyısında veya Cenova yakınlarında bir yerde olmalıydım. Öğle yemeğinde neşeli bir sofrada içki içmiştik ve benden daha genç diğer insanlarla birlikte öğleden sonra verilecek bir partiye gitmiştik, düz ve ağaçlık bir arazide dolaştıktan sonra, kendimizi birdenbire denizdeki bir adada, en çok beş ya da altı insanın sığabileceği, suya düşme korkusuyla hareket etmeye çekineceğiniz, denizden yükselen bir kaya parçasının üzerinde bulduk. Arkaya doğru geldiğimiz yöne baktığımızda denizden başka bir şey görülmüyordu; ama karşımızda on beş dakikalık bir mesafede en davetkâr haliyle sahil uzanıyordu. Sahilin bazı yerlerinde düzlükler bazı yerlerinde ise kayalıklar ya da tümsekler vardı, yeşil yapraklar ve beyaz çadırlar arasında, açık renk giysiler giymiş neşeli insanların oluşturduğu kalabalık görünüyordu, çadırlardan bize gelen seslerden anlaşıldığına göre güzel müzikler dinleyerek hoşça vakit geçiriyorlardı. İçimizden biri diğerine, "Soyunup karşıya yüzmekten başka yapacak bir şey kalmıyor bize." dedi. "Size göre sorun yok tabii," dedim, "gençsiniz, yakışıklısınız, üstüne üstlük iyi yüzüyorsunuz. Bense, sahilde yabancı insanların karşısına neşeli ve huzurlu bir şekilde çıkmak için, ne doğru düzgün yüzme biliyorum, ne de gösterişli bir fiziğe sahibim." En yakışıklılarından biri, "Sen delisin, sadece soyun, ben senin bedenine bürüneyim, sen de bu arada benimkine." dedi. Bu sözler üzerine çabucak üstümü çıkardım ve suya atladım, kendimi başkasının bedeni içinde, güçlü bir yüzücü gibi hissediyordum. Az sonra sahile vardım, çıplak ve ıslak bir şekilde, neşeli bir güven duygusu içinde insanların arasına karıştım. Güzel uzuvların verdiği duyguyla mutluydum, davranışlarımda bir tutukluk yoktu, neşe saçan bir ortamın olduğu bir

kameriyenin önüne kurulmuş masadaki yabancılarla tanıştık. Arkadaşlarım da yavaş yavaş sahile çıktılar ve bize katıldılar, aralarında bir tek, uzuvları ile kendimi çok iyi hissettiğim, benim bedenime bürünmüş olan delikanlı yoktu. Sonunda o da sahile yaklaştı, acaba eski ben'imi görmek ister miyim diye bana soru yöneltildi. Bu sözlerden sonra beni bir huzursuzluk sardı, hem kendimi beğeneceğimi sanmıyordum, hem de o arkadaş kendi bedenini hemen geri ister diye düşünüyordum. Yine de suya doğru döndüm, ikinci ben'imin, kafasını biraz yana doğru dönmüş halde gülümseyerek bana bakarken, yakında yüzerek bana yaklaştığını gördüm. "Senin uzuvların yüzmek için gerekli güçten yoksun," diye seslendi bana, "dalgalara karşı büyük mücadele vermek zorunda kaldım, en sonuncu olmamda ve bu kadar gecikmemde şaşılacak bir şey yok." Yüzü hemen tanıdım, benim yüzümdü, ama gençleşmiş, biraz dolgunlaşmış ve diri bir renk almıştı. O anda sahile çıktı, doğrulup kumun üzerinde ilk adımlarını attığında, sırtını ve bacaklarını gördüm, bu bedenin mükemmelliği beni mutlu etti. Kayalık sahilden yukarıya, bize doğru yaklaştı, yanıma geldiğinde tamamen benim yeni boyuma sahipti. Kendi kendime, senin kısa bedenin ne de güzel uzamış diye düşündüm. Denizin saf gücü mü onda böylesine bir mucize yaratmıştı, yoksa arkadaşımın genç ruhu mu bu uzuvlara nüfuz etmişti? Epey bir zaman daha mutlu bir şekilde birlikte vakit geçirdik, o arada arkadaşın kendi bedenine kavuşmak için en ufak bir harekette bulunmaması beni içten içe şaşırttı. Gerçekten oldukça yakışıklı görünüyor diye aklımdan geçirdim, aslında onun için fark etmiyor olsa gerek, oysa benim için öyle değil, o bedende yeniden büzüşüp, eskisi gibi yeniden kısa boylu biri olmak istediğimden emin değildim doğrusu. İşi açıklığa kavuşturmak için, arkadaşımı bir kenara çektim ve ona benim uzuvlarım içinde kendini nasıl hissettiğini sordum. "Çok iyi," dedi, "her zamanki duygularıma ve ruh halime sahibim. Uzuvlarına niye böyle karşısın anlamıyorum, bana göre hiç fena değiller, onlarla da bir şeyler yapılabileceğini görüyorsun işte. Ne kadar istersen o kadar benim bedenimle kal, benim keyfim yerinde, tüm geleceğimi senin bedenin içinde geçirebilirim." Bu açıklama beni çok memnun etmişti, tüm duygularım, düşüncelerim ve anılarımla ben de kendimi olduğumdan farklı hissetmemiştim, rüyamda ruhumuzun ve gelecekte bir başka bedende yaşama olasılığının tam bir özgürlük olduğu izlenimine kapıldım.

Bugün Goethe'ye yemekten sonra rüyamı ana hatlarıyla anlattığımda, "Rüyanız çok ilginç," dedi, "perilerin sizi uykuda ziyaret ettikleri, hem de özel bir yakınlık göstererek ziyaret ettikleri belli," diye devam etti, "çünkü uyanıkken böyle özgün ve hoş bir durumla karşılaşmanızın zor olacağını takdir edersiniz."

"Bu rüyayı neden gördüğümü anlamadım," diye karşılık verdim, "günlerdir kendimi ruhsal yönden çok umutsuz hissettiğimden, böylesine yaşam dolu bir dünya görüşü bana çok uzaktı."

"İnsan doğasında mucizevi güçler vardır," diye karşılık verdi Goethe, "en umutsuz olduğumuz durumda, bizim için iyi bir şeyler hazırlanıyor demektir. Yaşamımda gözyaşları içinde uykuya daldığım zamanlar olmuştur; ama rüyalarımda en sevimli insanlar beni avutmaya ve mutlu etmeye gelmişlerdir, ertesi gün yine sapasağlam ve huzurlu bir şekilde ayaklarımın üzerine durmuşumdur.

Ayrıca biz yaşlı Avrupalılar, az ya da çok kendimizi iyi hissetmeyiz; içinde bulunduğumuz şartlar çok yapay ve zor, aldığımız gıdalar, yaşam tarzımız gerçek doğadan uzak, etrafımızdaki insanlarla aramızda gerçek bir sevgi ya da iyilikten eser yok. Herkes zarif ve kibar, ama kimsenin samimi ve dürüst olmaya cesareti yok, doğal eğilimlere ve ruh haline sahip dürüst bir insan gerçekten kötü karşılanıyor. Bir kez olsun, insan yaşamının tüm yapaylıklardan uzak ve saf halinin tadına varmak için, insan sık sık güney denizlerindeki adalardan birinde ilkel insan olarak doğma arzusuna kapılıyor.

Yaşadığımız çağın acılarına derinlemesine dalıp ümitsizliğe kapıldığınızda, dünyanın yavaş yavaş kıyamet gününe hazır duruma geldiğini düşünüyorsunuz. Kötülükler nesilden nesile çoğalıyor! Babalarımızın günahlarından çektiklerimiz yetmiyor, bize miras kalan bu hatalara kendimizinkileri de katarak çocuklarımıza bırakıyoruz."

"Benim de aklımdan buna benzer şeyler geçiyor," diye karşılık verdim, "ama Alman süvarilerinden oluşan bir asker taburu önümden geçerken, genç insanların yakışıklılığını ve gücünü düşününce, biraz teselli buluyor, insanlığın zaman içinde o kadar da kötüye gitmediğini düşünüyorum."

"Halkımız," diye karşılık verdi Goethe, "her zaman kendini tüm gücüyle ayakta tuttu, umarım uzun bir süre daha sadece başarılı süvariler yetiştirmekle kalmaz, bizi tamamen yıkılmaktan ve mahvolmaktan korur. Bu, çöken insanlığın güçlerini yeniden toparlayacağı ve tazeleyeceği bir depo olarak düşünülebilir. Ama bir kere olsun büyük kentlerimize gidin, kendinizi çok farklı hissedeceksiniz. İkinci bir *Topal Şeytan*'ın[280] ya da büyük bir muayenehanesi olan bir doktorun dünyasına bir kez olsun girin, doktor size çekilen acılardan korkuya kapılacağınız, insan ruhunu mahveden ve toplumun başına dert olan kötülüklere şaşıracağınız olaylar anlatacaktır.

Yine de evhamlı düşüncelerden uzak durmalıyız. Siz nasılsınız? Ne yapıyorsunuz? Bugünü nasıl geçirdiniz? Bana anlatın ve bana güzel düşünceler aktarın."

"Sterne'de bir şey okudum," diye karşılık verdim, "Yorick, Paris sokaklarında dolaşırken her on insandan birinin cüce[281] olduğunu söylüyor. Siz büyük kentlerin kötü taraflarından bahsederken, ben de bunu düşünüyordum. Ayrıca Napoléon zamanında Fransız piyade taburunu gördüğümü anımsadım, bir sürü Parisliden oluşuyordu ve hepsi de çok zayıf küçük insanlardı, savaşta onlar ne işe yarar diye düşünmekten kendimi alamamıştım bir türlü."

"Dük Wellington'ın İskoçyalıları mutlaka başka türlü kahramanlar olmalılar!" diye karşılık verdi Goethe.

"Onları Waterloo Çarpışması'ndan bir yıl önce Brüksel'de gördüm." diye karşılık verdim. "Aslında güzel insanlardı! Hepsi, birinci el Tanrı üretimiymiş gibi, güçlü, zinde ve çevikti. Hepsi kafasını öyle dik ve huzurlu tutuyordu, güçlü ve çıplak bacaklarıyla öyle rahatlıkla yürüyordu ki, atalarından onlara miras kalmış ne bir günah[282], ne de zayıf bir yan var diye geçiyordu insanın aklından."

"Bu çok kendine özgü bir durum," diye karşılık verdi Goethe, "ya soydan, ya yaşadığı topraklardan, ya insanın özgür doğasından ya da sağlıklı bir eğitimden kaynaklanır, bu kadarı yeterli, İngilizler genellikle birçoğundan biraz öndeler. Biz burada, Weimar'da çok az sayıda İngilizle karşılaşıyoruz, muhtemelen onlar da en iyileri değil; ama yine de hepsi başarılı ve sevimli insanlar! On yedi gibi çok genç bir yaşta buraya geldiklerinde, Almanya

onlar için yabancı bir yer olmasına rağmen hiç de yabancılık çekip, sıkılgan bir davranış sergilemiyorlar; hatta toplum içindeki davranışları ve sözleri öyle güven dolu, öyle rahat ki, her yerin sahibi onlar, her yerde dünya onların sanırsınız. Bizim kadınlarımızın hoşuna giden de bu zaten, bu sayede genç kızlarımızın kalplerini hüzne boğuyorlar. Alman aile reisi olarak, aile bireylerimin huzurlu olmasından hoşnut olurum, gelinim bana herhangi bir genç adalının yakında gelmesinin beklendiğini bildirdiğinde, ufak da olsa içimi bir korku kaplıyor. Daha sonra buradan ayrılırken, onun için akacak gözyaşlarını şimdiden görür gibi oluyorum. Onlar tehlikeli genç insanlar; ama onların erdemi de tehlikeli olmaları zaten."

"Yine de," diye karşılık verdim, "Weimar'daki genç İngilizlerin, diğer insanlardan daha çekingen, daha zeki, daha eğitimli ve daha mükemmel insan olduklarını iddia edemem."

"Dostum," diye karşılık verdi Goethe, "böyle şeyler değil söz konusu olan. Doğuştan gelen ya da zenginlikle ilgisi olan şeyler değil. Doğanın onlara verdiği özellikleri gösterme cesaretine sahipler. Onlarda bozulmuş veya çarpıtılmış, yarım yamalak ya da ters hiçbir şeye rastlayamazsınız; oldukları gibi, her zaman tümüyle eksiksiz insandırlar. Bunlar arasından tam deli olanlar da çıkar, bunu gayet içten söylüyorum; ama bu da bir şeydir ve doğanın terazisinde önemli bir yer tutar.

Kişisel özgürlüğün insana verdiği mutluluk, İngilizce adın bilincinde olmak ve bu adın diğer uluslarca nasıl algılandığını bilmek, çocuklar için oldukça faydalı, onlar hem aile içinde, hem de eğitim kurumlarında büyük saygı görürler ve biz Almanlara göre daha başarılı ve özgür bir gelişimin tadını çıkarırlar.

Bizde durumun nasıl olduğunu anlamam için, sadece sevgili Weimar'ımızda pencereden dışarıya bakmam yeterli. Geçenlerde kar yağmış, komşu çocukları sokakta kızaklarını denemek istemişlerdi, hemen bir polis yaklaştı, zavallı ufaklıkların olabildiğince hızlı kaçtıklarını gördüm. Şimdi bahar güneşi onları dışarıya davet ederken, kendi yaşıtlarıyla oyun oynamak isteseler bile, hep çekingen bir tavır sergilediklerini görüyorum, sanki kendilerinden emin değiller, sanki bir güvenlik görevlisi çıkıp gelecekmiş gibi korkuyorlar. Hiçbir erkek çocuk kırbaç sallayamaz, şarkı söyleyemez veya bağırıp çağıramaz, hemen polis ortaya çıkıp bunu yasaklar. Bizde her şey yok oluyor, sevgili gençler erken

yaşlarda uslandırılıp tüm kişilikleri, özgünlükleri ve vahşilikleri onlara unutturuluyor ve sonunda ortaya dar kafalı insanlar çıkıyor.

Siz de biliyorsunuz, hemen her gün Weimar'dan geçen bir yabancı beni ziyarete gelir. Özellikle kuzeydoğu tarafından genç Alman bilginleri bana geldiğinde çok mutlu oluyorum dersem, yalan söylemiş olurum. Bende genelinin oluşturduğu düşünce, sağgörüden yoksun, solgun ve göğüslerinin içe doğru çökmüş olması, genç ama gençlikten nasibini almamış olmaları. Onlarla bir sohbete giriştiğimde, bize hoş gelen konuların, onlara sıradan geldiğini ve bir şey ifade etmediğini hemen anlarım, düşünceye saplanıp kalırlar, üst düzeyde kuram sorunlarıyla ilgilenmeye yatkındırlar. Sağlıklı duygulardan, duyumsal sevinçlerden eser yoktur onlarda, gençlik duyguları ve gençlik arzuları tamamen bastırılmıştır, hem de bir daha geri getirilemeyecek şekilde; nedenine gelince, yirmi yaşında genç olamayan biri, kırkında nasıl olsun!"

Goethe içini çekip sustu.

Goethe'nin gençliğine rastlayan geçen yüzyılın mutlu dönemlerini aklımdan geçirdim; gözlerimin önünde Sesenheim'ın yaz havası canlandı ve şu dizeleri anımsadım:

Öğleden sonraları otururduk
Biz gençler serin bir yerde.

"Ah," diyerek içini çekti Goethe, "ne güzel zamanlardı! Yine de içinde yaşadığımız sıkıcı, sisli günlerin daha da çekilmez olmaması için, o günleri unutsak iyi olur."

"Şu andaki durumların ciddiyetini, huzursuzluğunu, büyük baskısını üzerimizden alacak ikinci bir Mesih gelse, iyi olur." dedim.

"Gelse," diye yanıtladı Goethe, "onu ikinci kez çarmıha gererler. O kadar önemli birine ihtiyacımız yok. İngilizleri örnek alarak, Almanlara daha az felsefe, daha çok aktivite, daha az kuram, daha çok uygulama öğretilse, ikinci bir Hz. İsa gibi yüce bir şahsiyetin ortaya çıkmasını beklememize gerek kalmadan, önemli ölçüde kurtulmuş sayılırız. Okullar ve evde verilen eğitim sayesinde halk çok şey yapabilir, yöneticiler ve onlara yakın olan kişiler de çok şeyler yapabilirler.

Örneğin ben, üniversite eğitimi gören geleceğin politikacılarından, gereğinden fazla kuramsal bilgi istenmesinden yana değilim, aksi takdirde genç insanlar zamanından önce hem zihinsel, hem de bedensel olarak yıpranıyorlar. Uygulamaya yönelik bir işin başına geldiklerinde, çok fazla felsefi ve bilimsel konuya hâkimler, ama mesleklerinin sınırlı çerçevesi içinde bu bilgiler hiç kullanılmayıp, işe yaramaz halde unutulup gidiyor. Oysa genellikle gereksinim duydukları şeyden yoksunlar: Uygulamaya yönelik bir işte başarılı olmanın ön şartı olan, gerekli zihinsel ve bedensel enerjiye sahip değiller.

Bir de, bir devlet adamının yaşamında, insanlara karşı davranışında sevgi ve sempatinin olması gerekmez mi? Kendini iyi hissetmeyen biri, bir başkasına karşı olumlu duygular besleyip, ona sempati ile yaklaşabilir mi?

Kendini iyi hisseden kimse yok zaten! Çalışma masasına bağlı bilginler ve devlet adamlarının üçüncü grubu ise, bedensel olarak zayıftır ve hastalık hastalığına tutulmuştur. Burada yapılması gereken, hiç değilse gelecek nesiller benzer moral bozukluklarına karşı korunsun diye yönetimin etkili olmaya çalışmasıdır."

Gülümseyerek devam etti Goethe, "Bu arada bize düşen, ümidimizi koruyup beklemek," dedi, "acaba bir yüzyıl içinde biz Almanlar nasıl bir görünüm oluşturduk ya da soyut filozoflar ve bilginler olmak yerine, insan olmak yolunda ilerleyebildik mi diye."

Cuma, 16 Mayıs 1828*

Goethe ile araba gezintisine çıktık. Kotzebue ve yandaşları ile yaptığı tartışmaların anıları ile ilgili espriler yaptı, Kotzebue'yi hicveden birkaç komik beyti ezberden okudu, kırıcı olmaktan çok eğlendiriciydiler. Ona bu taşlamaları yapıtlarına neden almadığını sordum. "Sakladığım ve ara sıra sadece güvendiğim arkadaşlarıma gösterdiğim," diye karşılık verdi Goethe, "bu kısa şiirlerden bende bir sürü var. Düşmanlarımın saldırılarına karşı elimde olan en masum silahlardı onlar. Bu şiirler sayesinde nefes aldım, kötü duyguların olumsuz etkilerinden kendimi böylelikle kurtarıp arındırdım, yoksa rakiplerimin yayımladıkları genellikle öfkeli alaylara karşı ben de aynı duyguları hissedip, aynı duygularla beslenmek zorunda kalırdım. Bu şiircikler sayesinde kendime karşı önemli bir hizmette bulundum yani. Ama ben halkı özel kavgalarla meşgul etmek istemem ya

da henüz hayatta olan insanları kırmak istemem. Daha sonraki bir dönemde bu şiirlerimden biri ya da diğeri, şu ya da bu şiir hiç düşünmeden yayımlanabilir."

Cuma, 6 Haziran 1828*

Bavyera Kralı bir süre önce sarayının ressamı Stieler'i, Goethe'nin portresini yapsın diye Weimar'a gönderdi. Bir tür referans, yeteneğinin belgesi olarak Stieler, çok güzel ve genç bir kadının, Münihli tiyatro oyuncusu Bayan von Hagn'ın orijinal büyüklükteki tamamlanmış portresini beraberinde getirmişti. Bunun üzerine Goethe, Stieler'in arzuladığı tüm poz verme seanslarını kabul etti ve portre birkaç gün önce tamamlandı.

Bu öğle onda yemekteydim, benden başka kimse yoktu. Tatlı yerken ayağa kalktı ve beni yemek salonunun bitişiğindeki odaya götürüp, Stieler'in yeni bitmiş çalışmasını gösterdi. Sonra çok gizli bir şekilde beni, güzel oyuncunun portresinin bulunduğu Majolika adlı odaya götürdü. Biraz baktıktan sonra, "Zahmetine değdi doğrusu!" dedi, "Stieler hiç de aptal değil! Bu güzel lokmayı bana karşı yem olarak kullandı, bu numarayla bana poz verdirdikten sonra, bir ihtiyarın kafasının resmini yaparken, bana fırçasının ucundan bu sefer bir melek ortaya çıkacağı ümidini verdi."

Cuma, 26 Eylül 1828*

Goethe bugün bana, evinin bahçesindeki küçük taş binada bulunan zengin fosil koleksiyonunu gösterdi. Koleksiyon onun tarafından oluşturulmuştu, oğlu sayesinde de oldukça çoğaltılmıştı, özellikle ilginç olan, hepsi de Weimar çevresinde bulunmuş, fosilleşmiş kemiklerin sayıca zengin serisiydi.

Pazartesi, 6 Ekim 1828*

Birkaç gündür burada bulunan ve Goethe ile botanikle ilgili konularda sohbet eden Bay von Martius'la Goethe'de yemekteydik. Bay von Martius, özellikle kendisinin önemli keşifler yaptığı bitkilerin sarmal eğilim tezi konusunda Goethe'ye bilgiler veriyor, bu da Goethe'ye yeni ufuklar açıyordu. Goethe dostunun düşüncelerini gençliğe özgü bir tutku ile dinliyor görünüyordu. "Bitkilerin fizyolojisi konusunda," dedi, "çok yol

alındı. Spiral eğilim buluşu benim başkalaşım öğretime tümüyle uygun, aynı yolda bulunmuş, ama bununla ileriye doğru dev adımlar atılmış oldu."

Cuma, 17 Ekim 1828>*

Goethe bir süredir büyük bir hevesle *Globe*'u okuyor, bu dergi sık sık onun sohbet konusu oluyor. Cousin ve ekolünün çabaları onun için özellikle önemli.

"Bu adamlar," dedi, "iki ulus arasındaki düşünce alışverişini kolaylaştırmaya tamamen uygun bir dil oluşturarak, Fransa ile Almanya arasında bir yakınlaşma sağlayacak yolda yürüyorlar."

Globe'a Goethe'nin özel bir ilgi duymasının nedeni, bu dergide Fransız edebiyat yapıtlarının tartışılması, romantik ekolün özgürlükleri ya da daha çok anlamsız kuralların zincirlerinden kurtulmak gibi konuların dergide büyük bir heyecanla savunulmasıydı.

"Eski ve katı dönemin bazı kuralları ne işe yarayacak ki," dedi bugün, "klasik ve romantik üzerine koparılan gürültü de neyin nesi! Önemli olan bir yapıtın bütünüyle iyi ve başarılı olmasıdır, o arada varsın klasik olsun."

Perşembe, 23 Ekim 1828

Goethe bugün büyük bir hayranlıkla, şansölyenin Grandük Karl August'u konu edinen ve bu benzeri az bulunan hükümdarın olumlu işlerle dolu yaşamını özlü bir biçimde kaleme aldığı makaleden bahsetti.

"Bu makale gerçekten başarılı," dedi Goethe, "konu büyük bir özen ve çabayla toparlanmış, sonra her şey içten gelen sevginin soluğu ile bezenmiş, anlatım olay üstüne olay gelecek kadar kısa ve özlü, yaşam ve eylem dolu bu kadar çok şeye baktığınızda, başınız dönüyormuş gibi hissediyorsunuz kendinizi. Şansölye yazısını Berlin'e de gönderdi ve yanıt olarak bir süre önce Alexander von Humboldt'tan duygulanarak okuduğum oldukça ilginç bir mektup aldı. Humboldt'un grandükle uzun bir yaşam süresince içten bir dostluğu vardı, bunda da şaşılacak bir şey yok, grandük çok yönlü ve derin kişiliği ile hep yeni şeyler öğrenme ihtiyacındaydı, Humboldt da önemli evrensel kimliğiyle her soruya en iyi ve en ayrıntılı yanıtı vermeye hazır biriydi.

Aslında, grandükün ölümünden önceki son günlerini Berlin'de Humboldt'un bulunduğu ortamlarda geçirmiş olması, yanıtını aradığı bazı önemli sorunlar hakkında son olarak arkadaşından bilgi almış olması şaşırtıcıydı; diğer yandan, Almanya'nın sahip olduğu en önemli hükümdarlardan birinin son saatlerine ve günlerine Humboldt gibi birinin tanık olmasının olumlu anlamda değerli etkisi görülüyor. Ben mektubu kendim için kopya ettirdim, size bazı bölümlerini okumak isterim."

Goethe ayağa kalktı ve yazı masasına gidip mektubu aldı, tekrar yanıma gelip masaya oturdu. Kısa bir süre mektubu içinden okudu. Gözlerinin yaşlı olduğunu gördüm. "Siz kendiniz okuyun," dedi sonra mektubu bana uzatarak. Ayağa kalktı ve ben mektubu okurken, odada bir aşağı bir yukarı yürümeye başladı.

"Merhumun aramızdan erken ayrılması," diye yazıyordu Humboldt, "otuz yıl boyunca desteğini esirgemediği, çekinmeden söyleyebilirim, içten bir sempati ile yaklaştığı benden başka kimseyi bu kadar sarsmış olamaz. Burada bile beni her an çevresinde görmek istedi; karlarla kaplı yüce Alpler'dekine benzer böyle bir aydınlık, sanki sönüp gidecek ışığın bir habercisiydi, insani yönü çok güçlü olan prensi hiçbir zaman burada, bizimle olduğu son günlerdeki kadar hayat dolu, düşünce dünyası zengin, ılımlı, halkın yaşamındaki her tür gelişmeyle bu kadar yakından ilgili görmemiştim.

Arkadaşlarıma birçok kez sezgilerimden ve korkularımdan bahsettim, o denli bedensel zayıflığın yanında o canlılık, o zihnindeki gizemli netlik, bana korkutucu bir olgu gibi gelmişti. Kendisi iyileşme ümidi ve büyük felaketin beklentisi arasında gidip geliyordu.

Olayın yirmi dört saat öncesinde onu son kez kahvaltıda hasta ve yiyeceklerin tadına bakmak için ilgisiz gördüğümde, hâlâ daha İsveç'ten nehir yoluyla gelen Baltık ülkelerinin granit taşlarını, atmosferimizi karıştırabilecek kuyruklu yıldızı, bütün doğu sahillerinde kışın çok soğuk geçmesinin nedenlerini soruyordu.

Onu son gördüğümde, elini uzatıp benimle vedalaşırken şu neşeli sözleri söyledi: ‘Siz, Töplitz ve tüm sıcak kaynaklar, yapay olarak ısıtılmış suya benzer diye düşünüyorsunuz, değil mi Humboldt? Bu mutfak ateşi değil! Eğer kralla gelirseniz, bu konu üzerine Töplitz'te tartışırız. Eski mutfak

ateşinizin beni yeniden toparlayacağını göreceksiniz.' Bir insanda her şeyin bu ölçüde sıra dışı olması nadir bir şey.

Potsdam'da saatlerce onunla kanepede baş başa oturduk; bir şeyler içip, ara ara uyudu, tekrar bir şeyler içip eşine mektup yazmak için ayağa kalktı, sonra yine uyudu. Neşeli ama bitkindi. Uyandığı anlarda fizik, astronomi, meteoroloji ve jeoloji, kuyruklu yıldızın şeffaflığı, ayın atmosferi, renkli çifte yıldız, güneş lekelerinin ısı üzerindeki etkisi, tarih öncesi dönemlerde organik türlerin görünümleri, yerkürenin iç sıcaklığı ile ilgili çok zor sorularla beni sıkıştırdı. Bazen kendisi, bazen de ben konuşurken uyuyakaldı, durumundan huzursuz olmuştu ve sonra hissedilir dikkatsizliği ile ilgili olarak yumuşak ve dostça bir sesle özür dileyerek, ‘Görüyorsunuz Humboldt, benim halim kalmadı!' dedi.

Sonra birden dinsel sohbetlere geçti. Mutlakıyet ve tüm özgür düşünce hareketleri sonrası yaygınlaşan dindarlık ve bu bağnazlığın politik eğilimlerle ilişkisinden yakındı. ‘Ayrıca onlar sahtekâr gençler,' diye bağırdı, ‘dizginleri ellerine geçirmek için böyle davranarak prenslere hoş görünmeye çalışıyorlar! Ortaçağa gösterdikleri şairane ilgi sayesinde yavaş yavaş güven oluşturdular.'

Sonra öfkesi yatıştı ve şimdi Hıristiyan dininde insanın içini rahatlatan çok şey bulduğunu söyledi. ‘İnsanlara sevgi ile yaklaşan bir öğreti,' dedi, ‘ama başından beri insanlar onu bozdu. İlk Hıristiyanlar, tutucular arasında en özgür düşünceli insanlarmış.'"

Bu olağanüstü mektubu, içten içe çok mutlu olduğumu hissederek Goethe'ye verdim. "Görüyorsunuz," dedi, "ne kadar önemli bir insanmış. Humboldt'un, gerçekten simge olarak görülebilecek, mükemmel prensi tüm yönleriyle yansıtan birkaç özelliği yazmış olması ne kadar iyi olmuş. Evet, o böyle biriydi! Bunu tereddüt etmeden söyleyebilirim, çünkü aslında onu kimse benim kadar iyi tanımıyordu. Hiçbir fark gözetilmemesi ve böyle bir insanın bile bu kadar erken ölmesi üzücü değil mi? Sadece bir asırcık daha yaşasaydı, kim bilir dönemini ne kadar ileri noktalara taşırdı! Biliyor musunuz, dünya bizim istediğimiz ve düşündüğümüz kadar çabuk hedefe varmaz. Her zaman araya girip her yerde karşımıza çıkarak gidişi yavaşlatan doğaüstü güçler vardır, bütünüyle bakınca her şey ilerler, ama çok yavaş. Yaşadıkça, haklı olduğumu göreceksiniz."

"İnsanlığın gelişimi," dedim, "bin yıl sürecek gibi görünüyor."

"Kim bilir," diye karşılık verdi Goethe, "belki de milyon yıl! Ama bırak insanlık ne kadar isterse o kadar sürsün, ona zorluk çıkaran engeller hiç eksik olmayacaktır, aynı şekilde güçlerini geliştirmesi için türlü türlü sıkıntılar da. Daha akıllı ve daha anlayışlı olacaktır, ama daha iyi, daha mutlu, daha azimli olmayacaktır ya da dönem dönem böyle olacaktır. Tanrı'nın insanlıktan hoşnut olmadığı ve evrenin yenilenmesi için her şeyi bir kez daha yok edeceği dönemin yaklaştığını düşünüyorum. Her şeyin buna göre ayarlandığından eminim, bu yenilenme döneminin gerçekleşeceği zaman ve an uzak bir gelecekte saptanmış durumda. Ama o zamana daha çok var, biz binlerce yıl daha bu sevgili eski toprakta her zamanki gibi çeşitli zevklerin tadına bakabiliriz."

Goethe'nin morali ve keyfi yerindeydi. Bir şişe şarap getirtip bana ve kendisine ikramda bulundu. Sohbet konumuz yine Grandük Karl August'a geri döndü.

"Görüyorsunuz," dedi Goethe, "onun olağanüstü zekâsı doğanın her yönüyle nasıl da ilgili. Fizik, astronomi, jeoloji, meteoroloji, tarih öncesi dönemlerdeki bitki ve hayvan türleri, bu konuyla ilgili aklınıza daha başka ne gelirse, her şeye duyarlı ve her şeyle ilgiliydi. Ben Weimar'a geldiğimde on sekiz yaşındaydı, daha o zamanlardan nasıl biri olacağı halinden tavrından belliydi. Kısa süre içinde benimle yakınlık kurdu ve yaptığım her şeyle ayrıntılı olarak ilgilendi. Benim ondan hemen hemen on yaş büyük olmam dostluğumuz açısından faydalı oldu. Akşamları bende oturur, sanat, doğa ve aklımıza gelen önemli konular hakkında derin sohbetlere dalardık. Sık sık gece yarılarına kadar oturduğumuz olurdu, kaç kere kanepenin üzerinde yan yana uykuya daldık. Elli yıl birlikte sürdürdük çalışmalarımızı, sonunda ortaya bir şeyler çıktıysa, bunda şaşılacak bir şey yok."

"Grandükün sahip olduğu böyle esaslı bir eğitim," dedim, "prenslerde pek nadir görülür herhalde."

"Çok nadir." diye karşılık verdi Goethe. "Gerçi her şey hakkında akıllıca konuşma yetisine sahip birçok prens var; ama derin değiller, ancak yüzeysel olarak bir şeyler söyleyebiliyorlar. Hem saray yaşamını etkileyen, hem de genç bir prensin maruz kaldığı korkunç bölünmüşlükler ve

parçalanmışlıklar düşünülünce, bunda şaşılacak bir yan olmadığı görülür. Hepsinden önemlisi bir prens her şeyle ilgili olmalıdır. Biraz şunu, biraz bunu bilmelidir, sonra yine biraz onunla, biraz bununla ilgilenmelidir. Ama bu arada hiçbir şey kalıcı olup, kök salamaz, böyle isteklerin uçup gitmemesi için güçlü bir insanın sahip olması gereken altyapı da şarttır. Grandük elbette doğuştan büyük bir insandı, bu da her şeyi açıklamaya ve anlatmaya yetiyor."

"Bütün zihinsel ve bilimsel faaliyetleri arasında," dedim, "devlet idare etme işini de iyi biliyormuş gibi görünüyor."

"O çok yönlü bir insandı," diye karşılık verdi Goethe, "ondaki her şey, tek büyük bir kaynaktan geliyordu. Genellikle her konuda iyi olduğundan, detaylar da iyiydi, istediği her şeyi yapma özgürlüğü vardı. Ayrıca yönetimi elinde tutmak için özellikle üç şeyin ona faydası dokundu. İnsanları, karakterleri ayırt etme ve herkesi yapısına uygun işe yerleştirme yetisine sahipti. Bu oldukça önemli bir özellikti. Aynı şekilde önemli, belki de bu özelliğinden daha önemli bir özelliği daha vardı: En soylu türden iyi niyet ve bozulmamış insan sevgisi ile doluydu, tüm ruhu ile her şeyin en iyisi olsun isterdi. Öncelikle düşündüğü şey ülkesinin esenliği idi, kendisini birazcık olsun düşünmek en son aklına gelirdi. Soylu insanlara kolaylık göstermeye, iyi amaçları geliştirmek için yardımcı olmaya her zaman hazır ve açıktı. Onda tanrısal olan çok şey vardı. Tüm insanlığı mutlu edebilirdi. Ama unutmamak gerek ki, sevgi sevgiyi doğuruyor. Sevilen insan devleti daha kolay idare eder.

Üçüncü özelliği ise: Çevresindekilerden daha yüceydi. Herhangi bir konuda bir şekilde kulağına gelen on sesin yanında, o on birinciyi, daha iyi olan kendi iç sesini dinlerdi. Yabancı fısıltılara kulak asmazdı, bir prense yakışmayan şeyleri yapacak duruma düşmezdi, kaynağı belirsiz kazançları geri çevirir, kendisine bir serseriden bahsedilmişse, onu korumasına alırdı. Her şeyle kendisi ilgilenir, kendisi karar verirdi, her durumda içinde sağlam bir zemin vardı. Bunun yanında suskun biriydi ve sözünün eriydi."

"Onu ismen tanımaktan öteye gidemediğim için üzgünüm," dedim, "yine de bende derin bir iz bıraktı. Hâlâ eski faytonunda, yanında en çok sevdiği köpekleriyle ava giderken, eski gri paltosu ve asker şapkasıyla, purosunu içerken görür gibiyim onu. O gösterişsiz, eski faytondan başka bir taşıtla yolculuk yaptığını görmedim hiç, her seferinde iki at koşulmuş olurdu. Altı

atlı bir ihtişam, madalyalarla süslü ceketler onun zevkine pek uygun değildi herhalde."

"İşte," diye karşılık verdi Goethe, "şimdiki prenslerde olmayan şey de bu. Asıl önemli olan, bir insanın, insanlığın terazisinde kaç kilo geldiğidir; geriye kalan her şey boş. Madalyalı bir ceket, altı atlı bir araba olsa olsa cahil kitleyi etkiler. Ayrıca grandükün eski faytonunun yayları bile yoktu. Onunla yolculuk yapan, büyük sarsıntılara katlanmak zorunda kalırdı. Ama onun için bir rahatsızlık söz konusu değildi. Dayanıklı ama rahatsız şeyleri severdi, her türlü rahatlığın düşmanıydı."

"Sizin yazdığınız şiir *Ilmenau*'da," dedim, "bunun izleri var, onu bu şiirde gerçekte olduğu gibi betimlemişsiniz galiba."

"O zamanlar o çok gençti," diye karşılık verdi Goethe, "elbette biraz çılgındık. O kaliteli bir şarap gibiydi, ama henüz tam mayalanmış sayılmazdı. Sahip olduğu enerjiyi neye harcayacağını bilemezdi, birçok kez boynumuzu kırmaktan kıl payı kurtulduk. Çalılıklardan, çukurlardan, ırmaklardan geçip at sırtında sürek avına çıkmak, dağlarda bir aşağı bir yukarı günlerce yorulmak, geceleri açıkta kamp kurmak ya da ormanda ateş yakmak: Bunlar hep ona uygun şeylerdi. Prens olması ona pek bir şey ifade etmiyordu, bir şeyler için uğraşmak, bir şeyleri avlamak, hücumla elde etmek onun için anlamlı şeylerdi."

"1783 yılında *Ilmenau* şiirini yazdığım sırada," diye devam etti Goethe, "şiir epizot olarak çoktan yıllarca geride kalmış bir dönemi kapsıyordu, kendimi o şiirde tarihi bir kişilik olarak ele alıp eskide kalmış ben'imle sohbet edebildim. Sizin de bildiğiniz gibi şiirde, dağda böyle zorlu bir avdan sonra bir gece sahnesi vardır. Kendimize bir kayanın dibinde küçük kulübeler yapmış, kuru yerde geceleyelim diye, çam dalları ile kulübelerin üzerlerini örtmüştük. Kulübelerin önünde birçok ateş yakılmıştı, yemek pişirdik, avda elimize ne geçtiyse kızarttık. O zamanlar bile piposu hiç sönmeyen Knebel, ateşin yanı başında oturmuş, şarap şişesi elden ele dolaşırken, insanları kuru şakalarıyla eğlendiriyordu. İnce, uzun uzuvlara sahip zayıf Seckendorff da keyifli bir halde bir ağacın gövdesine yaslanmış, çeşitli şiirler mırıldanıyordu. Uzakta benzer bir kulübede prens derin uykudaydı. Bense kor halindeki ateşin önünde oturmuştum, aklımdan türlü türlü zor düşünceler geçiyordu, aynı zamanda yazılarımın neden olduğu bazı olumsuzluklarla ilgili hüzünlere boğulmuştum. Knebel ve Seckendorff

şimdi bile bana hiç de fena anlatılmamış gibi geliyor, aynı şekilde genç prens de yirmi yaşın ürkütücü deli doluluğu içinde öyle:

Meraktır onu uzaklara götüren,
Sarp kaya, geçit vermez patika bilmeden;
Felaket bir yanda pusuya yatar
Onu ıstırabın kollarına atar.
Aşırı heyecandan sonra
Sürüklenir zorla oradan oraya,
Dolaşmaktan bıkmış halde
İsteksizce çekilir dinlenmeye.
Güzel günlerde inanılmaz vahşi,
Durdurulamaz mutsuzsa,
Ruhu ve bedeni, yorgun ve bitkin,
Uyuyakalır sert yatakta.

İşte o tam böyle biriydi. En ufak bir özelliği bile abartılmamıştır. Ama dük, bu coşumculuk akımından kısa süre içinde olumlu bir netlikle çıkmayı başardı, ben de 1783 yılındaki doğum gününde, önceki yıllardaki halini ona anımsatmak istedim.

Başlangıçta bana zorluk çıkardığını, bende endişe yarattığını yadsıyamam. Ama azimli kişiliği kısa sürede kendini yeniledi ve iyi yolda ilerleme kaydetti, ondan sonra onunla birlikte olmak, bir şeyleri paylaşmak zevk haline geldi."

"Siz onunla, o ilk dönemde birlikte İsviçre'ye seyahate gitmiştiniz." dedim.

"Seyahat etmeyi çok severdi," diye karşılık verdi Goethe, "ama sırf kendi gezip tozsun eğlensin diye değil, aynı zamanda her şeyi görüp öğrenmek, topraklarında uygulamaya koyabileceği iyi ve faydalı ne varsa dikkatini çeksin diye. Tarım, hayvancılık, endüstri, onun yaptığı seyahatlere çok şey borçludur. Onun eğilimleri şahsına yönelik, bencil şeyler değildi, tamamen üretken şeylerdi, üretkenlik burada herkesin refahı için çalışmak demek. Bu sayede ismi bu küçük ülke sınırlarının da ötesine geçti."

"Onun özensiz, sade dış görüntüsü," dedim, "onun şöhret peşinde olmadığının, şöhrete fazla bir değer vermediğinin göstergesi gibiydi. Çalışmalarını sessiz sakin yürütmesi, sanki şöhretinde kendisinin bir katkısı yokmuş gibi görünmesini sağlıyordu."

"Bu çok kendine özgü bir durum." diye karşılık verdi Goethe. "Bir odun, içinde yanması için gerekli maddeyi barındırdığı için yanar, bir insan da ünlü olması için gerekli şeyler içinde olduğu için ünlü olur. Şöhret aranmaz, şöhret olmak için tüm çabalar boşunadır. Akıllıca davranıp çeşitli yapay yollardan bir ölçüde ismini duyurmayı başarmış insanlar vardır. Ama bunun yanında içinde o cevher yoksa, ne yapsa boş, ertesi gün unutulmaya mahkûmdur.

Halkın sevgisi de aynı şekilde. O bunun peşine düşmedi, halka güzel görünmeye çalışmadı; halk onu yine de sevdi, çünkü halk prensin halka yardıma hazır olduğunu biliyordu."

Sonra Goethe prenslik sarayının diğer bireylerinden, soylu bir karakter özelliğinin hepsinde nasıl mevcut olduğundan söz etti. Şimdi devlet yönetimini elinde bulunduran hükümdarın[283] iyiliklerinden, genç prensin[284] büyük ümitler verdiğinden konuştu, şimdi başta bulunan yüce prensesin[285] nadir bulunan özellikleriyle ilgili olarak, gözle görülür bir sevginin yaygınlaştığını, prensesin, her yerde acılar azalsın, iyi tohumlar yeşersin diye tüm yardımseverliğiyle önemli yollara başvurduğunu söyledi. "Bu ülke için o hep iyi bir melek oldu," dedi, "ülkesine bağlılığı sürdükçe, her şey daha da gelişecektir. Grandüşesi 1805 yılından beri tanıyorum, onun kişiliğine ve karakterine hayran olmak için elime çok fırsat geçti. Çağımızın en önemli ve en değerli kadınlarından biridir, prenses olmasaydı da bu böyle olacaktı. Önemli olan da bu zaten, unvanlar bir tarafa bırakıldığında, geriye kalan şey çok daha önemli ve değerlidir."

Sonra Almanya'nın birlik olması konusunda ve bunun ne kadar olanaklı ve arzu edilir bir şey olduğu konusunda konuştuk.

"Almanya'nın bütünleşemeyeceğinden korkmuyorum," dedi Goethe, "bizim güzel yollarımız ve gelecekteki demiryollarımız kendine düşeni yapacaktır. Hepsinden önemlisi kendi aramızda sevgide bir olmaktır, her zaman dış düşmana karşı bir olmaktır. Alman taler'inin ve groschen'inin tüm imparatorluk sınırları içinde aynı değere sahip olması konusunda birlik

olunur; birlik olunca, benim bavulum otuz altı devletin sınırlarından açılmadan geçer. Eşitlik olur, bir Weimar vatandaşının yerel pasaportu, büyük komşu devletin sınır görevlileri tarafından bir yabancının pasaportu diye geçersiz sayılmaz. Alman devletleri arasında, yurtiçi, yurtdışı diye bir konu olmaz. Ayrıca Almanya uzunluk ve ağırlık ölçülerinde, ticaret ve ulaşım, şimdi aklıma gelmeyen yüzlerce benzer konuda birlik olur.

Ama Almanya'nın birliği ile, çok büyük bir imparatorluğun tek bir saraya sahip olacağı, bu sarayın, bazı büyük yeteneklerin gelişmesine yardımcı olacağı gibi, halk denen büyük kitlenin refahına da yeterli olacağı zannediliyorsa, çok yanılıyorlar demektir.

Bir devlet, birçok uzvu olan canlı bir bedene benzetilebilir, bir devletin sarayı ise kalbe benzer, yakın ya da uzak her bir uzva yaşam ve sağlık buradan yayılır. Uzuvlar kalpten çok uzaksa, akıntı halinde gelen yaşam zayıf düşer, zafiyeti gittikçe artar. Zeki bir Fransız, Dupin'di galiba, Fransa'nın kültür durumunu gösteren bir harita çıkardı, daha açık veya daha koyu renklerle çeşitli illerin daha fazla ya da daha az aydınlanma durumunu gözler önüne serdi. Bu haritada özellikle güneyde, saraydan çok uzakta bulunan eyaletlerdeki birkaç il simsiyah bir renkle yer alıyordu, orada hüküm süren karanlığın bir simgesi gibi. Güzel Fransa yaşam ve ışık yayan büyük bir merkeze sahip olacağına, on merkeze sahip olsaydı, iyi olmaz mıydı?

Almanya'nın önemi, hayran olunmaya değer, imparatorluğun her yanına eşit şekilde nüfuz etmiş halk kültüründen başka bir şeyden kaynaklanmıyor. Peki, bu kültür prenslerin saraylarından çıkmadı mı, bu kültürün taşıyıcısı ve koruyucusu onlar değil mi? Varsayalım ki, Almanya'nın yüzyıldan beri Viyana ve Berlin gibi iki saray kenti olsun ya da sadece bir tane olsun, o zaman ben Alman kültürünün durumunu görmek isterdim doğrusu, özellikle de kültürle başa baş giden her bakımdan yaygın refahın durumunu.

Almanya, tüm imparatorluğa dağılmış yirmiden fazla üniversiteye, yüzün üstünde aynı şekilde yaygın halka açık kütüphaneye, aynı şekilde çok sayıda sanat koleksiyonuna ve tüm doğa ile ilgili objelerin koleksiyonlarına sahip; çünkü her prens, iyi ve güzel ne varsa yakınına gelsin diye uğraş verdi. Klasik liseler, teknik ve endüstri okulları gereğinden fazla var; okulu olmayan tek bir Alman köyü bile yok. Peki, sonuncu nokta ile ilgili olarak Fransa ne âlemde!

Öte yandan Alman tiyatrolarının sayısına gelince, yetmişi geçmiş durumda, onlar da halk eğitiminin taşıyıcısı ve yükselticisi olmaları nedeniyle hiç küçümsenemezler. Müzik, şan ve bunların icrası, hiçbir ülkede Almanya kadar yaygın değildir, bunlar da önemli şeyler!

Dresden, Münih, Stuttgart, Kassel, Braunschweig, Hannover ve benzeri kentleri düşünün; bu kentlerin içinde olan yaşamla ilgili büyük unsurları düşünün; bu kentlerin yakın taşraya etkilerini düşünün ve eğer uzun zamandan beri bu kentler aynı zamanda prenslerin ikamet ettikleri kentler olmasa, her şey böyle olur muydu diye sorun kendinize.

Frankfurt, Bremen, Hamburg, Lübeck büyük ve parlak kentler, Almanya'nın refah düzeyindeki payları tartışılmaz. Eğer bağımsızlıklarını yitirip, Büyük Alman İmparatorluğu'na taşra kenti olarak bağlanmış olsalardı, bugünkü durumlarını koruyabilirler miydi? Bundan kuşkuluyum doğrusu."

Çarşamba, 3 Aralık 1828*

Bugün Goethe ile çok değişik bir konuda oldukça eğlendik. Cenevre'nin bir kantonu olan Cartigny'den, reçel yapma konusunda çok yetenekli olan Madam Duval, bana kendi tatlı sanatının ürünü olarak, grandüşes ve Goethe için birkaç limonlu şekerleme göndermişti, Goethe şiir konusunda Alman rakiplerinin birçoğunu nasıl geride bırakıyorsa, onun da reçeller konusunda herkesten çok daha üstün olduğu kesindi.

Bu hanımın en büyük kızının, uzun zamandır Goethe'nin el yazısına sahip olma arzusu vardı, bunun üzerine limonlu şekerlemeyi bahane edip, Goethe'yi genç kız arkadaşım için bir şiir yazsın diye ikna etmenin akıllıca olacağını düşündüm.

Bu yüzden önemli bir iş görüşmesinde bulunacak yetkili bir diplomat tavrıyla ona gittim, sunulan tatlıya karşılık özgün bir şiir yazması koşulunu ileri sürerek, onunla eşit koşullarda pazarlık yaptım. Goethe çok hoşuna giden bu şakaya güldü, hemen limonlu şekerlemeyi rica etti ve çok da beğendi. Birkaç saat sonra aşağıdaki dizelerin genç kız arkadaşım için Noel armağanı olarak geldiğini gördüğümde oldukça şaşırdım:

Şekerli limonları

Mükemmel ülke şanslı!
Keyifle yenen tatlıları
Ballandıran kadınlar akıllı! vd.

Onunla tekrar karşılaştığımda, ancak şimdi edebiyat işinden kâr sağlayacak duruma geldiğini söyleyerek espri yaptı, oysa gençliğinde *Götz von Berlichingen*'i bastıracak bir yayıncı bile bulamamıştı. "Sizin şartlarınızı kabul ediyorum," dedi, "eğer benim şiirlerim zevkle tüketilecekse, siz de onlara limonlu şekerleme ısmarlamayı unutmayacaksınız, ben şiirlerimle bedelini anında öderim."

Pazar, 21 Aralık 1828

Önceki gece tuhaf bir rüya gördüm, bu akşam rüyamı Goethe'ye anlattım, o da rüyamı çok ilginç buldu. Hiç bilmediğim bir kentteydim, güneydoğu yönünde geniş bir caddede bir sürü insanla durmuş, hafif sisle kaplı, çok açık sarı ışık yayan gökyüzüne bakıyorduk. Herkes ne olacak diye merak içindeydi, ateş gibi iki nokta oluştu, meteor taşları gibi gürültüyle, durduğumuz yerin yakınına düştü. Yere düşen şeyin ne olduğunu görmek için ona doğru gittik, bana doğru yaklaştıklarını gördüm: Faust ve Mephistopheles. Hem sevinmiş, hem şaşırmıştım, onlara tanıdıklarımmış gibi katıldım, bir sonraki köşeyi dönerken, onların yanında tatlı tatlı sohbet ederek yürüyordum. Konuştuklarımız aklımda kalmadı; vücut yapılarının bende bıraktığı izlenim, çok net ve kolay kolay unutamayacağım türdendi. Her ikisi de genellikle tahmin edildiğinden daha gençti, Mephistopheles yirmi bir, Faust yirmi yedi gibi görünüyordu. Mephistopheles'in seçkin, neşeli ve özgür bir havası vardı; insanın aklına Merkür'ü getirecek kadar rahat adımlarla yürüyordu. Yüzü güzeldi, yüzünde kötülükten iz yoktu, aynı güzel bir saçın yükselip ikiye ayrılması gibi genç alnından iki narin boynuz çıkıp yanlara doğru kıvrılıyor olmasaydı, onun şeytanın ta kendisi olduğunu anlayamazdınız. Faust hem yürüyüp hem konuşurken yüzünü bana döndüğünde, onun özgün ifadesi beni şaşırtmıştı. Kişiliği ne kadar doğal, ne kadar üstünse, yüzündeki her bir çizgide o kadar soylu bir terbiye ve iyilik okunuyordu. Ona baktığınızda, genç olmasına karşın, sanki tüm insani sevinçler, acılar ve düşünceler ruhuna nüfuz etmiş gibiydi, bu kadar ince işlenmiş bir yüzü vardı! Biraz solgundu ve bakmaya doyamayacağınız kadar güzeldi; resmini yapmak için yüz hatlarını aklımda tutmaya çalıştım.

Faust sağ tarafta yürüyordu, Mephistopheles ikimizin arasındaydı. Faust, Mephistopheles'le ya da benimle konuşmak için o güzel ve kendine özgü yüzünü çevirdiğinde, beni derinden etkiledi. Sokaklarda yürüdük, insanlar bizi fark etmeden yanımızdan geçip gidiyorlardı.

1830

Pazartesi, 18 Ocak 1830*

Goethe, Lavater'den bahsetti, bana onun karakteri ile ilgili güzel şeyler söyledi. Eskiden yakın dost olduklarıyla ilgili bazı şeylerden bahsetti, o zamanlar kardeş gibi sık sık bir arada olduklarını, hatta kardeş gibi aynı yatakta bile yattıklarını söyledi. "Yetersiz mistisizmin, kısa süre içinde onun dehasını sekteye uğratacak engeller koyması, üzücü bir şey!" diye ekledi.

Cuma, 22 Ocak 1830*

Walter Scott'un *Napoléon Olayı* adlı kitabı üzerine konuştuk.

"Doğru," dedi Goethe, "yazar gerçeklere büyük ölçüde bağlı kalmamakla, taraf tutmakla eleştirilebilir; ama bu iki zafiyet benim gözümde onun yapıtını özel olarak çok değerli kılıyor. Kitabın İngiltere'deki başarısı beklentilerin çok ötesine geçti, Walter Scott'un Fransızlara ve Napoléon'a karşı duyduğu nefretle, İngiliz halkının düşüncesinin ve İngilizlerin milli duygularının gerçek sözcüsü ve tercümanı olduğu görülüyor. Onun kitabı kesinlikle Fransız tarihinin bir belgesi değil, ama İngiliz tarihinin bir belgesidir. Ne olursa olsun, bu kadar önemli tarihsel bir davada duyulması gereken bir ses.

Napoléon hakkında karşıt görüşleri dinlemek benim hoşuma giden bir şey. Şimdi Bignon'nun yapıtını okuyorum, bana çok değerli geliyor."

Pazartesi, 25 Ocak 1830*

Dumont'nun[286] geride bıraktığı yazılarının baskısına hazırlık olsun diye oluşturduğum listeyi Goethe'ye getirdim. Goethe listeyi büyük bir özenle okudu, yazarın çok çeşitli ve içerik bakımından zengin elyazmalarında gözlemlediği bilgi, ilgi ve düşüncelerin çokluğuna şaşırmış göründü.

"Dumont," dedi, "çok yönlü bir dâhi olmalı. İşlemiş olduğu konular içinde bir tane bile ilginç ya da önemli olmayan yok; ele aldığı konular her zaman insanın nasıl biri olduğunu, nasıl bir dehaya sahip olduğunu ortaya koyuyor. Tüm konuların aynı yetenek ve başarıyla işlenmesi için, insan dehasının

böyle bir evrenselliğe sahip olması beklenemez elbette; ama bir yazar her konuda aynı başarıyı gösteremese bile, salt bu yöndeki niyeti ve isteği bile onunla ilgili iyi şeyler düşünmeme yeterli olur. Onda pratik, faydalı ve iyi niyetli eğilimin baskın olması, bana göre özellikle ilginç ve değerli."

Ona hemen kendisine okumak istediğim *Paris'e Yolculuk*'un ilk bölümünü getirdim, ama o incelemeyi yalnız yapmayı yeğledi.

Sanki okudukları bir romanmış gibi, hiçbir ön çalışma yapmadan, bir konuya hazırlayıcı bilgileri edinmeden, her felsefi ve bilimsel yapıtı okumak isteyen birçok insanın kendini beğenmişliğiyle ve okumanın zorluğuyla alay etti.

"İyi insancıklar," diye devam etti, "okumayı öğrenmenin, bir insanın ne kadar vaktini aldığını, ne çabalara mal olduğunu bilmezler. Ben bu işe seksen yılımı verdim, hâlâ da amacıma ulaştığımı söyleyemem."

Çarşamba, 27 Ocak 1830

Öğle yemeğinde Goethe ile çok eğlendik. Bay von Martius'tan büyük bir övgüyle söz etti. "Onun sarmal tezi saptaması," dedi, "çok çok önemli. Ondan bir şey iste deseler, keşfettiği bu doğal fenomeni kararlı bir cesaretle bitirsin, bir olguyu yasa olarak ifade etme yürekliliğini göstersin, kanıtlama yolunda pek fazla ayrıntıya girmesin derdim."

Sonra bana Heidelberg'de yapılan doğa araştırmaları toplantısının konuşmalarını gösterdi, arka sayfadaki tıpkıbasım el yazısını inceleyerek karakter tahlili yaptık.

"Bilim adına yapılan bu toplantılardan, insanın tahmin ettiği ölçüde bir şey çıkmayacağını," dedi Goethe, "gayet iyi bilirim; ama karşılıklı tanışıp birbirinden hoşlanma olasılığı açısından yapılmaları faydalıdır, bunun sonucu olarak önemli bir insanın yeni bir öğretisi kabul görebilir, diğer yandan o kişi de bizim başka bir alandaki çalışmalarımızı takdir edip desteklemeye hazır olabilir. Yine de bir şeylere yaradığını görüyoruz, bundan ortaya ne çıkacağını da kimse bilemez."

Goethe bana sonra İngiliz bir yazarın mektubunu zarfındaki adres bölümü ile birlikte gösterdi: Ulu Prens Goethe'ye verilmek üzere. "Bu titri galiba," dedi Goethe gülerek, "beni çok sevdiklerinden, Alman yazarlarının prensi

olarak gören Alman gazetecilerine borçluyum. Almanların bu masum hatası, İngilizlerin aynı şekilde masum bu hatasını doğurdu."

Goethe yeniden Bay von Martius konusuna geri döndü, onda beğendiği taraf, onun hayal gücüne sahip olmasıydı. "Aslında," diye devam etti, "bu büyük yeteneğe sahip olmayan kimse gerçekten önemli bir doğa araştırmacısı olarak düşünülemez. Fakat burada benim söylemek istediğim şey soyuta varan, var olmayan nesneleri tasarlayan düş gücü değil; tam tersi ben, gerçek toprak zeminden ayrılmayan, gerçek ve saptanabilir olanın ölçütüyle hayal edilebilir, tasarlanabilir şeyi anlatmak istiyorum. Bu tasarlanan şey acaba olası mıdır ya da diğer mantıklı ilkelerle zıtlık oluşturuyor mu diye sınanabilir. Ama böyle bir tasavvur gücü, canlı yaşamı ve bu yaşamın yasalarını bütünüyle kavrayan bir yeteneğe sahip, kapasiteli ve sakin bir kafa gerektirir."

Biz konuşurken, Goethe'yi oldukça sevindirmiş görünen, içinde *Die Geschwister*'in (Kardeşler) Çekçe çevirisinin bulunduğu bir paket geldi.

Pazar, 31 Ocak 1830*

Prensle birlikte Goethe'yi ziyaret. Bizi çalışma odasında ağırladı.

Goethe'nin yapıtlarının çeşitli baskıları hakkında konuştuk, bu baskıların büyük bir bölümünün kendisinde olmadığını duymak bana ilginç geldi. Kendi özgün çizimlerinden yapılmış gravürlerin bulunduğu *Roma Karnavalı*'nın[287] ilk baskısı bile yoktu onda. Bir müzayedede onun için altı taler teklif ettiğini, ama alamadığını söyledi.

Bunun üzerine bize *Götz von Berlichingen*'in ilk elyazmasını gösterdi, tam elli yıldan fazla bir zaman önce kız kardeşinin teşvikiyle birkaç hafta içinde yazıldığı ilk haliyle. El yazısının ince hatları, rahat ve belirgin bir karaktere sahipti, onun Almanca yazısındaki bu özellik daha sonra da varlığını hep korudu, şimdi de aynı şekilde. Elyazması çok temizdi, bütün sayfaları en ufak bir düzeltiye rastlamadan okuyordunuz, çabucak yazılmış ilk taslak olmaktan öte, sanki temize çekilmiş bir kopya gibiydi.

Goethe, bize söylediğine göre, ilk dönem yapıtlarını kendi eliyle yazmıştı, *Werther*'i bile; ama onun elyazması kaybolmuştu. Daha sonraki dönemlerde, hemen hemen her şeyi dikte ettirmiş, sadece şiirleri ve çabucak alınmış

notlar halindeki düşünceleri kendi eliyle yazmış. Genellikle yeni bir yapıtın kopyasını yazdırmayı düşünmemiş; birçok kez sahip olduğu tek nüshayı Stuttgart'a[288] matbaaya göndererek, çok değerli yapıtlarını kendi yazgısına bırakmış çoğunlukla.

Götz von Berlichingen'in elyazmasını iyice inceledikten sonra, Goethe bize *İtalya Seyahati*'nin orijinalini gösterdi. Bu her gün kaleme alınmış gözlemler ve saptamalardaki el yazısı, *Götz von Berlichingen*'de olduğu gibi, aynı güzel özelliklere sahipti. Yazıların hepsi de kararlı, sağlam ve kesindi, hiçbir düzelti yoktu, anında alınan notların ayrıntısının yazarın gözünde hep canlı ve net olduğu anlaşılıyordu. Yolcunun uğradığı her kentte format ve renk olarak sürekli değişen kağıttan başka hiçbir şey değişken ve farklı değildi.

Bu elyazmasının sonuna doğru Goethe'nin zekice yapılmış bir karakalem çalışması vardı, İtalyan bir avukatın resmi, avukat mahkeme önünde heybetli cübbesi içinde konuşma yapıyordu. İnsanın aklına gelebilecek en ilginç tipti, kıyafeti öyle çarpıcıydı ki, maskeliler alayına katılacağını zannedebilirdiniz. Ama hepsi gerçek yaşamın sadık bir betimlemesinden ibaretti. İşaret parmağını baş parmağının ucuna değdirmiş, diğer parmaklarını ise gergin halde tutan şişko konuşmacı huzurlu bir şekilde ayakta duruyordu, bu ufak hareketi, kıyafetini tamamladığı büyük peruğuna pek yakışmıştı.

Çarşamba, 3 Şubat 1830*

Globe ve *Temps*'dan konuştuk, bu da sözü Fransız edebiyatı ve yazarlarına getirdi.

"Guizot," dedi Goethe diğer yönlerinin yanı sıra, "bana uygun bir insan, dürüst. Çok derin bilgisi var, partiler üstünde kendi yolunda giden aydınlanmacı liberalizmden yana. Şimdi seçilmiş olduğu mecliste ne gibi bir rol oynayacağını çok merak ediyorum doğrusu."

"Onu yüzeysel olarak tanıyan insanlar," diye karşılık verdim, "bana onun biraz titiz biri olduğunu söylediler."

"Ne tür bir titizlikle suçlandığını," diye karşılık verdi Goethe, "bilmek lazım. Yaşamlarında belli kurallar çerçevesinde, değişmez ilkelere sahip,

çok düşünüp taşınan, yaşamla ilgili şeyleri hafife almayan tüm önemli insanlar, onları izleyen yüzeysel kişilere kolaylıkla titiz biri olarak görünebilirler. Guizot uzağı gören, sakin, kararlı biri, Fransızların hareketlilikleri karşısında çok fazla saygı duyulması gereken biri, zaten böyle biri olduğu için Fransızların ona ihtiyacı var."

"Villemain," diye devam etti Goethe, "galiba konuşmacı olarak daha parlak biri; bilgili, gelişme sanatına tümüyle sahip; çarpıcı ifadeler kullanmakta usta, bu sayede dikkati ayakta tutuyor, dinleyicilerinden büyük alkış alıyor; ama Guizot'ya göre çok daha yüzeysel ve ona göre çok daha az yetenekli biri.

Cousin'e gelince, biz Almanlara vereceği pek fazla bir şeyi yok, kendi milletine yeni gelen felsefesi[289], bizim tarafımızdan uzun zamandır biliniyor zaten. Ama Fransızlar açısından önemi büyük; onlara yeni bir ufuk açacaktır.

Büyük doğa uzmanı Civier, betimleme ve anlatım özellikleri ile hayran olunmaya değer biri. Hiç kimse bir olguyu ondan daha iyi açıklığa kavuşturamaz. Fakat onun da hiç felsefesi yok. Bilgili öğrencileri eğitebilir, ama derinliği olanları değil."

Tüm bunları duymak benim için ilginç olmuştu, ismi geçen kişiler hakkındaki Dumont'nun görüşleri de hemen hemen aynıydı. Kendi fikirleriyle karşılaştırma fırsatı bulsun diye, Goethe'ye, onun elyazmalarındaki ilgili bölümleri yazma sözü verdim.

Dumont'nu anmak, sözü onun Bentham'la[290] olan ilişkisine getirdi, Goethe bu konuda şunları söyledi:

"Dumont kadar akıllı, ölçülü ve yetenekli bir insanın," dedi, "o çılgın Bentham'ın öğrencisi ve sadık hayranı olduğunu görmek, benim açımdan ilginç bir mesele."

"Bentham," diye karşılık verdim, "iki ruhlu bir insan gibi görülebilir. Birincisi deha Bentham, Dumont'nun yeniden hatırlattığı ilkeleri, çalışmalarıyla ortaya koyan deha, ikincisi ise ihtiraslı bir insan olan Bentham, abartılı ölçüde yararlı olmak hırsı yüzünden kendi öğretisinin ötesine geçen ve bu yüzden hem politika, hem de din konusunda aşırıya kaçan bir adam."

"Bir ihtiyarın, uzun ömrünün akışı içinde, son günlerinde radikal biri olmaya karar vermesi de," diye karşılık verdi Goethe, "benim açımdan yeni bir sorun."

Öğretisinin ve kendi oluşturduğu yasaların mükemmelliğinden emindi, ama İngiltere'de hüküm süren sistemin tümüyle değişmemesi nedeniyle bu ilkeleri uygulamanın olanaksızlığını görünce, Bentham'ın kendini gittikçe hırsının seline bıraktığını söyleyerek, bu çelişkiyi açıklamaya çalıştım.

"Oysa Dumont'nun," diye devam ettim, "hırsı daha az, netliği daha çoktu, Bentham'ın aşırı gerilimini hiç onaylamadı ve kendisi benzer bir hataya düşmekten çok uzak durdu. Ayrıca Bentham'ın ilkelerini, politik olaylar sonucunda o dönem bir ölçüde yeni diye adlandırılan bir ülkede uygulamaya koymak gibi bir avantajı da vardı, yani Cenevre'de her şey mükemmelen başarıya ulaştı ve büyük başarı ilkenin değerini ortaya koydu."

"Tüm akıllı insanların olduğu ve olması gerektiği gibi, ben de böyle biriyim ve uzun yaşamım boyunca bu anlamda etkin olmaya çaba gösterdim," diye karşılık verdi Goethe, "Dumont da ılımlı bir liberal."

"Gerçek liberal," diye devam etti, "elindeki olanaklarla her zaman için yapabildiği kadarıyla iyi şeyler ortaya koymaya çalışır; ama genellikle kaçınılmaz hataları hemen şiddete başvurarak yok etmeye çalışmaktan da kendisini korur. Akıllıca yol alarak, insanların yaptığı hataları, şiddete dayalı tedbirlere başvurup, iyi olan birçok şeyi mahvetmeden, yavaş yavaş bastırmaya çalışır. Hiçbir zaman mükemmel olmayı başaramamış bu dünyada, zaman ve şartlar daha iyisini elde etme olanağını sununcaya kadar, iyi olan ne varsa, onunla yetinmeye çalışır."

Cumartesi, 6 Şubat 1830

Bayan von Goethe'de yemekteydi. Genç Goethe, Frankfurt'taki büyükannesi Bayan Goethe ile ilgili bazı hoş şeyler anlattı, yirmi yıl önce öğrenciyken onu görmeye gitmişti ve bir öğlen elektör prense beraberce yemeğe davet edilmişlerdi.

Prens, Bayan Goethe'yi özel bir nezaketle merdivende karşılamış; ama üzerinde günlük ruhanilere özgü kıyafeti olduğundan, Bayan Goethe onu

rahip sanmış ve ona özel bir ilgi göstermemiş. Aynı şekilde başlangıçta sofrada onun yanında otururken de ona karşı güler yüzlü değilmiş. Sohbet devam ederken, diğer konukların davranışlarından onun elektör olduğunu yavaş yavaş anlamış.

Sonra prens onun ve oğlunun sağlığına kadeh kaldırmış, bunun üzerine Bayan Goethe de ayağa kalkıp, zatı şahanelerinin sağlığı için kadeh kaldırmış.

Çarşamba, 10 Şubat 1830*

Bugün yemekten sonra bir ara Goethe'deydim. Yaklaşan bahar mevsimi ve tekrar uzayan günler nedeniyle mutluydu. Sonra renk kuramı üzerine konuştuk. Basit kuramının çığır açma olasılığından kuşku duyar gibiydi. "Yanılgı içinde olan karşıtlarımın sayısı," dedi, "bir yüzyıldan beri o kadar arttı ki, yalnız yürüdüğüm yolda bir ya da iki yoldaş bulma ümidimi bile kaybettim. Bu yolda yalnız kalacağım! Kendimi çoğunlukla, batmış bir gemide sadece bir kişinin tutunabileceği bir tahtaya yapışmış bir adam gibi hissediyorum. Diğerleri acıklı bir şekilde boğulup giderken, bu bir kişi kurtulacak sadece."

Pazar, 14 Şubat 1830*

Bugün Weimar için yas günüydü; Grandüşes Luise bu öğle saat bir buçukta öldü. Yönetimde olan grandüşes bana, Bayan von Waldner ve Goethe'ye kendi adına bir başsağlığı ziyaretinde bulunmamı emretti.

İlk olarak Bayan von Waldner'e gittim. Onu gözyaşları ve derin bir üzüntü içinde buldum, acı kaybın verdiği hüzünle doluydu. "Ben elli yıldan fazla bir zamandır," dedi, "merhume prensesin hizmetindeydim. Beni nedime olarak kendisi seçmişti, onun bu özgür seçimi bana gurur ve mutluluk vermişti. Onun hizmetinde yaşamak için anavatanımı[291] bile terk ettim. Keşke şimdi de beni yanına alsaydı, onunla tekrar bir araya gelinceye kadar, uzun zaman acı çekmem gerekmezdi!"

Ondan sonra Goethe'ye gittim. Onda durum çok farklıydı! Acı kayıptan duyduğu üzüntü elbette daha az değildi, ama duygularını her bakımdan bastırmış görünüyordu. Onu yakın bir dostu ile masada oturmuş, bir şişe şarap içerken buldum. Heyecanlı heyecanlı konuşuyordu, her bakımdan

neşeli bir hali vardı. Beni gördüğünde, "Hadi," dedi, "buyrun, oturun! Bizi uzun zamandır korkutan felaket gerçekleşti, en azından üzücü belirsizlikle mücadele etmek zorunda değiliz artık. Yaşamımızı tekrar nasıl düzenleyeceğimize bakmamız lazım."

"Sizi avutacak şeyler orada," dedim, kağıtlarını göstererek. "Bize acılarımızı unutturacak en iyi yol."

"Yaşadığımız sürece," diye karşılık verdi Goethe, "başımızı dik tutalım, üretebildiğimiz sürece, bize hiçbir şey olmaz."

Sonra çok yaşlanan kişilerden bahsetti ve meşhur Ninon'u[292] andı. "Doksan yaşında bile," dedi, "hâlâ gençti; şu bir gerçek ki, dengelerini ayakta tutmayı biliyordu, dünyevi işlerle canını sıkmaz, ölümden bile fazla korkmazdı. On sekiz yaşında ağır bir hastalık geçirdikten sonra, çevresindekiler ona içinde bulunduğu tehlikeli durumu açıkladıklarında, sakin bir şekilde şunları söylemiş: ‘Ölsem ne olur! Birçok ölümlüyü arkamda bırakmış olurum sadece!' O hastalıktan sonra yetmiş yıldan fazla yaşadı, güler yüzlüydü, sevilirdi, yaşamdaki tüm zevklerin tadına bakmıştı, ama insanı tüketen acılara karşı kendine özgü soğukkanlılığını korumayı bilmişti. Ninon bunun sırrına ermişti! Onun gibi çok az insan bulunur."

Sonra bana, bugün eline geçen ve onun neşeli haline oldukça katkıda bulunmuş görünen Bavyera Kralı'nın mektubunu uzattı. "Okuyunuz," dedi, "kralın kendimi iyi hissetmemi sağladığını, edebiyatın gelişimi ve insanlığın ilerlemesini izlemesinin, beni mutlu etmeye tümüyle yettiğini göreceksiniz."

Sonra dramatik şiir ve tiyatro üzerine konuştuk. "Gozzi," dedi Goethe, "otuz altı trajik durumun olduğunu iddia ediyordu. Schiller daha fazlasına ulaşmak için çok uğraştı, ama Gozzi'nin sayısına ulaşamadı."

Bu sözü *Globe*'un bir makalesine, Arnault'nun *Gustav Wasa*'sı[293] hakkındaki eleştirel bir yoruma getirdi. Eleştirmenin yazıda takındığı tavır Goethe'yi çok eğlendirdi ve yazılanları takdirle karşıladı. Eleştiriyi yazan kişi, yazara ve onun yazınsal ilkelerine dokunmaksızın, yazarın anılarını sıralamakla yetinmişti. "*Temps*," diye ekledi Goethe, "eleştirisinde bu kadar akıllı davranmamış. Yazara, izlemesi gereken yolu göstermeye kalkışmış. Bu çok büyük bir hata, çünkü bu şekilde yazarı daha iyi hale

getiremezsiniz. Bir yazara şunları söylemekten daha aptalca bir şey olamaz: Bunu şöyle, şunu öyle yapman gerekirdi! Ben işinin ehli, yaşlı biri olarak konuşuyorum. Bir şairin, doğanın ona bahşettiğinden farklı biri olmasını sağlayamazsınız. Onu farklı biri olmaya zorlarsanız, onu yok etmiş olursunuz.

Sevgili dostlar, *Globe*'un çalışanları, söylediğim gibi çok akıllı davranıyorlar. Bay Arnault'nun oradan buradan bulduğu, başkalarından alınmış beylik sözlerin uzun bir listesini basmışlar. Bunu yaparken, yazarın ilerde kendini sakınmak zorunda kalacağı tehlikeyi çok akıllıca hissettiriyorlar. Günümüzde tamamen yeni bir durum bulmak neredeyse olanaksız. Sadece dünya görüşünüz ve bir durumu işleme ve betimleme tarzınız yeni olabilir, bu noktada da insanın kendisini her tür taklitten sakınması gerekir."

Goethe bize sonra, Gozzi'nin Venedik'teki commedia dell'arte'yi nasıl kurduğunu, tuluat kumpanyasının nasıl sevildiğini anlattı. "Ben Venedik'te," dedi, "o kumpanyanın iki aktrisini görmüştüm, özellikle Brighella'yı, böylesi tuluat oyunlarının birçoğuna tanık oldum. İzleyiciler üzerindeki etkisi olağanüstüydü."

Goethe sonra Napolili Pulcinella hakkında konuştu. "Bu basit, komik şahsın asıl esprili yanı," dedi, "ara ara sahnede sanatçı olarak rolünü birden tamamen unutmuş gibi görünmesiydi. Sanki tekrar eve dönmüş gibi davranıyor, ailesi ile samimi konuşuyor, az önce oynadığı oyundan ya da oynayacağı bir başka oyundan bahsediyor; ufak doğal gereksinimlerine de engelsiz özgürlük tanımaktan çekinmiyordu. ‘Ama sevgili kocacığım,' diye bağırıyordu ona karısı arkasından, ‘kendini kaybetmiş görünüyorsun; hiç olmazsa önünde durduğun değerli topluluğu düşün!' Bunun üzerine ‘E vero! E vero!' diye karşılık veriyordu Pulcinell seyircileri tekrar anımsamış görünerek ve büyük bir alkış eşliğinde az önce oynadığı oyuna geri dönüyordu. Pulcinell'in tiyatrosu, saygın bir ortamda kimsenin orada bulunduğunu söyleyerek övünemeyeceği bir şöhrete sahipti. Tahmin edileceği gibi kadınlar oraya gitmezlerdi, onun tiyatrosu, sadece erkeklerin gittiği bir yerdi.

Pulcinell genellikle ayaklı gazete gibiydi. Gün boyunca Napoli'de olup biten ilginç her şeyi akşam ondan dinleyebilirdiniz. Bu yerel olaylar basit

halk ağzı ile anlatıldığından, bir yabancı için onu anlamak neredeyse olanaksızdı."

Goethe sözü eski dönemlerin başka anılarına getirdi. Paraya yeterince güven duymadığından, bu tür ne gibi şeyler yaşadığından bahsetti. Kanıtlamak için, Grimm'den bir anekdot anlattı, Fransız devrimi sırasında olmuş bir olaydı, Grimm Paris'i yeterince güvenli bulmadığından, Almanya'ya dönmüş ve Gotha'da yaşamış.

"Bir keresinde," dedi Goethe, "Grimm'de yemekteydik. Sohbet ne şekilde bu konudan açıldı anımsamıyorum, neyse, Grimm birden şöyle dedi: ‘Avrupa'da hiçbir hükümdarın benden daha değerli bir çift kol düğmesine sahip olmadığına ve kimsenin böyle bir şey için benim kadar yüksek bir fiyat ödemediğine dair iddiaya girerim.' Buna inanmadığımızı yüksek sesle ifade ettiğimizi tahmin edersiniz, özellikle de kadınlar; böyle muhteşem bir çift manşeti görmek için, hepimiz merak içinde kalmıştık. Grimm ayağa kalkıp küçük dolabından, hepimizi gürültülü bir şaşkınlığa sürükleyecek kadar muhteşem bir çift değerli manşet getirdi. Değerinin ne kadar olduğunu kestirmeye çalıştık, yüz ya da iki yüz louisdor'dan fazla etmez diye düşündük. Grimm güldü ve şöyle dedi: ‘Gerçek rakamdan çok uzaktasınız! Ben ona tam iki yüz elli bin frank ödedim, üstüne üstlük paramı doğru bir işe yatırmış olmaktan dolayı da mutlu olmuştum. Ama ertesi gün bir groschen bile etmedi.'"

Pazartesi, 15 Şubat 1830*

Bugün öğleden önce, grandüşes adına, hatırını sormak için bir ara Goethe'deydim. Onu üzgün ve düşünceli gördüm, dünkü oldukça heyecanlı halinden hiç eser yoktu. Elli yıllık dostluk ilişkisini koparan ölümün yarattığı boşluğu bugün derinden hissetmiş olmalıydı. "Kendimi ayakta tutmak ve bu ani ayrılığı kabullenmek için," dedi, "çok çalışmalıyım. Ölüm öyle garip bir şey ki, bu kadar çok başımıza gelmesine rağmen, bizim için değerli birinin ölümü olanaklıymış gibi gelmiyor ve hep inanılmaz, beklenmedik bir olgu olarak karşımıza çıkıyor. Bizim tanıdığımız bir varlığın, bizim hiç bilmediğimiz bir başka varlığa geçişi, biz geride kalanlar için derin bir sarsıntı yaşamadan geçirilmeyecek kadar şiddetli bir durum."

Cuma, 5 Mart 1830*

Goethe'nin gençlik aşkının yakın bir akrabası Bayan von Türckheim[294], bir süredir Weimar'daydı. Bugün Goethe'ye onun Weimar'dan ayrılışından duyduğum üzüntüyü dile getirdim. "Çok genç," dedim, "ama bu yaşta çok nadir bulunacak kadar üstün bir düşünce yapısına ve olgun bir kişiliğe sahip. Weimar'a gelmesi büyük bir olay oldu. Biraz daha fazla kalsaydı, bazıları için tehlikeli olabilirdi."

"Onu daha çok görmediğim için, rahatsız edilmeden onunla konuşabilmek ve akrabasının sevdiğim özelliklerini onda bulmak için," diye karşılık verdi Goethe, "ilk günlerde onu davet etmeyi hep geciktirdiğime üzülüyorum."

"Gençliğimde Lili'ye duyduğum sevginin mutluluk ve acı dolu hikayesinin anlatıldığı *Hakikat ve Şiir*'in dördüncü cildi," diye devam etti, "daha yeni tamamlandı. Şayet saygı duyduğum bazı şeyler beni engellemeseydi, bunu çoktan yazıp yayımlamış olurdum, burada bahsettiğim şey kendime duyduğum saygı değil, o zamanlar daha hayatta olan sevgiliye karşı duyduğum saygıydı. Tüm dünyaya onu nasıl sevmiş olduğumu söylemekten gurur duyardım; benim ona karşı duyduğum ilginin karşılıksız olmadığını o da itiraf etmekten rahatsızlık duymazdı sanırım. Ama onun onayı olmadan bunu herkese söylemeye hakkım var mıydı? Bunu ondan rica etmeyi düşünmüştüm hep; yine de bir gün gelip buna gerek kalmayıncaya dek, cesaretimi toplayamadım."

"Siz bizi bırakıp giden sevimli genç kız hakkında böyle duygulu konuşunca," diye devam etti Goethe, "içimdeki tüm eski anıları canlandırdınız. Alımlı Lili'yi yeniden bütün canlılığı ile karşımda görüyorum, sanki yanımdayken duyduğum mutluluğun soluğunu yeniden hissediyorum. Aslında o, gerçekten ve derinden sevdiğim ilk kadındı. Aynı zamanda sonuncu olduğunu da söyleyebilirim; yaşamımın daha sonraki döneminde beni duygulandıran ufak tefek aşklar, birincisi ile karşılaştırıldığında, oldukça hafif ve yüzeysel kalır.

Lili'ye duyduğum aşk döneminden sonra, gerçek mutluluğa bir daha hiç o kadar yakın olmadım. Bizi ayıran engeller, aslında aşılmaz şeyler değildi, yine de onu elimden kaçırdım!

Ona duyduğum aşk, şimdi mutluluk ve acı dolu o dönemi anlatırken benim üslubumu etkileyecek kadar duygusal ve kendine özgüydü. İlerde

Hakikat ve Şiir'in dördüncü bölümünü okursanız, o aşkın romanlardaki aşktan çok farklı olduğunu göreceksiniz."

"Aynı şey," diye karşılık verdim, "Gretchen ve Friederike'ye duyduğunuz aşk için de söylenebilir. Her ikisinin de anlatımı aynı şekilde roman yazarlarının benzerini bulamayacakları ve hayal edemeyecekleri kadar yeni ve orijinal. Bu, çıkar sağlamak için yaşananları örtmeye çalışmayan, olayların basitçe anlatımıyla yetinen, duygusal cümlelerden kaçınan anlatıcının büyük ölçüde gerçeğe bağlılığından kaynaklanıyor olabilir."

"Aşk bile," diye ekledim, "her zaman aynı yaşanmaz; hep kendine özgü ve sevdiğimiz insanın karakteri ve kişiliğine göre değişen bir şeydir."

"Tamamen haklısınız," diye karşılık verdi Goethe, "çünkü salt biz aşk değiliz, aynı zamanda bizi kendine çeken sevgili obje de aşktır. Sonra, unutulmayacak bir şey daha, üçüncü güç olarak, her tutkuya eşlik etmeye özen gösteren, aşkın içinde kendini asıl ortamında bulan doğaüstü bir şey daha devreye girer. Benim Lili ile olan ilişkimde bu özellikle etkiliydi; benim yaşantıma tamamen farklı bir yön verdi, benim Weimar'a gelişim ve şimdi burada oluşum bunun doğrudan bir sonucudur dersem, fazla abartmış olmam.

Cumartesi, 6 Mart 1830*

Goethe bir süredir Saint Simon'un *Hatıralar*'ını okuyor.

"XIV. Louis'nin öldüğü bölümde," dedi bana birkaç gün önce, "şimdi kitabı bıraktım. Onun ölümüne kadar olan on iki bölüm beni son derece ilgilendirdi, tam olarak söylersem, efendinin ihtirasları ve hizmetkârın soylu erdemi arasındaki aykırılığın işlendiği bölümler. Ama o hükümdarın gittiği ve Saint Simon'ın işine gelmediği için onun yanında yer alamayacağı kadar kötü bir başka şahsın sahneye çıktığı andan itibaren yazılanlar bana hiç zevk vermemeye başladı; isteksizlik belirdi, ‘despot'un beni bıraktığı yerde, ben de kitabı bıraktım."

Goethe, aylardır büyük bir hevesle okuduğu *Globe* ve *Temps*'ı da iki haftadır okumayı bırakmıştı. Yayın şeridi ile gelen sayıları da hiç açmadan bir kenara koymuştu. Bu arada arkadaşlarından dünyada neler olup bittiğini anlatmalarını rica ediyordu. Bir süredir oldukça üretkendi, kendini tümüyle

Faust'un ikinci bölümünü yazmaya vermişti. Özellikle onu birkaç haftadır tamamen meşgul eden "Klasik Walpurgis Gecesi" bu sayede hızla, önemlice bir yol kat etmişti. Böylesi çok üretken dönemlerde Goethe okumayı hiç sevmezdi, ancak okuduklarının hafif ve iç açıcı şeyler olarak ona iyi bir dinlenme sağlaması ya da o sırada uğraştığı konuyla uyum sağlayıp çalışmasına faydalı olması durumunda okurdu. Onun sükunet içinde yürüttüğü çalışmalarını bozacak ve ilgilendiği çalışmayı dağıtıp başka yöne çevirebilecek kadar önemli ve heyecan vericiyse, bundan kesin olarak kaçınırdı. Son olarak *Globe* ve *Temps* dergileri için de aynı şey söz konusuydu. "Paris'te," dedi, "önemli şeyler olacağını hissediyorum; büyük bir patlamanın arifesindeyiz. Benim bunlara bir katkım olmayacağına göre, olayların gerilimli akışından dolayı her gün boş yere heyecana kapılmadan sakin sakin beklerim. *Globe* ve *Temps*'ı çok çok az okuyorum, böyle olunca ‘Klasik Walpurgis Gecesi' hiç fena ilerlemiyor."

Sonra Goethe kendisini ilgilendiren çağdaş Fransız yazınının durumundan bahsetti. "Fransızların," dedi, "şu andaki yazınsal akımlarında yeni olarak değerlendirdikleri ne varsa, aslında Alman edebiyatının elli yıldır istediği ve yaptığı şeyin yansımasından başka bir şey değil. Onlarda şimdi oldukça yeni olan tarihi tiyatro oyunlarının özü, yarım yüzyıldır benim *Götz von Berlichingen*'imde zaten var. Ayrıca," diye ekledi, "Alman yazarları hiçbir zaman Fransız yazarları üzerinde etkili olmak gibi bir şeyi düşünmemişler ve asla bu niyetle yazmamışlardır. Ben de her zaman Almanya'yı göz önünde bulundurmuşumdur, ilk kez dün ya da önceki gün Ren Nehri'nin öte yanındaki komşularımızın benimle ilgili olarak nasıl bir düşünceye sahip olduklarını görmek için dikkatimi batı yönüne çevirmeyi akıl ettim. Ama şimdi de yapıtlarıma herhangi bir etkileri söz konusu değil. Fransız tekniklerini ve anlatım biçimlerini taklit etmiş olan Wieland bile aslında tümüyle Alman kalmıştır, çevirisi yapılacak olsa iyi sonuç vermeyebilir."

Pazar, 14 Mart 1830

Akşam Goethe'de. Bana David'in sandığından çıkan, şimdi düzgünce yerleştirilmiş hazineleri gösterdi, birkaç gün önce onu gördüğümde, bu sandığı açmakla meşguldü. Fransa'daki yetenekli genç şairlerin profillerinin bulunduğu madalyonları, büyük bir düzen içinde masanın üzerine yan yana koymuştu. O arada yine David'in hem fikir, hem de uygulama açısından büyük, olağanüstü yeteneğinden bahsetti. Ona David aracılığı ile romantik

ekolün muhteşem yetenekteki yazarları tarafından armağan olarak gönderilen bir sürü yeni yapıt gösterdi. Sainte-Beuve, Ballance, Victor Hugo, Balzac, Alfred de Vigny, Jules Janin ve diğerlerinin yapıtlarını gördüm. "David," dedi, "bu gönderisi ile bana güzel günler yaşattı. Genç şairler beni tam bir haftadır meşgul ediyorlar, onlardan aldığım taze izlenimler sayesinde bana yeni bir yaşam sundular. Benim açımdan çok değerli bu portreler ve kitaplar için bir katalog hazırlayıp hepsine sanat koleksiyonum ve kütüphanemde özel bir yer açacağım." Fransa'nın genç şairlerinin bu saygı gösterisinin Goethe'yi çok mutlu ettiği fark ediliyordu.

Sonra Camille Deschamps'nın[295] *Çalışmalar*'ından bazı şeyler okudu. *Korinthli Gelin*'in çevirisinin hem aslına sadık, hem de çok başarılı olması bakımından beğenisini kazandığını söyledi. "Bu şiirin İtalyanca çevirisinin elyazması da var bende," dedi, "özgün şiiri vurgularına kadar aynen yansıtmış."

Korinthli Gelin Goethe'ye diğer baladlarından da söz etme fırsatını verdi. "Onları büyük ölçüde Schiller'e borçluyum," dedi, "*Horen* dergisi için sürekli yeni bir yazıya ihtiyacı olan Schiller beni onları yazmaya zorlamıştı. Hepsi yıllardır kafamdaydı, bir görünüp bir kaybolan, hoş görüntüler, güzel rüyalar olarak beni oyalıyorlardı, hayalimde canlandırmak bile beni kolayca mutlu ediyordu. Uzun zamandır bana arkadaşlık eden parlak görüntüleri, yetersiz ve eksik sözlerle somutlaştırıp, onlara elveda demeye çok zor karar verdim. Onları kağıdın üzerinde gördüğümde, hüzünle karışık bir duyguyla baktım; bana sanki çok sevdiğim bir dostumdan sonsuza dek ayrılmışım gibi geldi."

"Diğer zamanlarda yazdığım şiirler için," diye devam etti Goethe, "durum tamamen farklı olmuştu. Önceden şiirle ilgili ne bir izlenim, ne de bir fikir sahibi olurdum, aniden aklıma gelir, o anda kağıda dökülmek ister, öyle ki kendimi onu içgüdüsel olarak, düşteymişçesine hemen kaleme almak zorunda hissederdim. Böyle uyurgezer bir ruh haliyle gerçekleşirdi genellikle bir şiiri yazmam, önümde yamuk duran bir kağıt parçası olurdu ve ben bunu ancak kağıdı yazarak doldurduğumda ya da yazmaya devam etmek için kağıt üzerinde yer bulamadığımda fark ederdim. Bende böyle çapraz yazılmış birçok kağıt vardı; ama zaman içinde onları kaybettim, böyle şairane kendinden geçme haline bir örnek gösteremediğim için üzülüyorum doğrusu."

Sonra sohbetin konusu yine Fransız edebiyatı oldu, önemli yeteneklerin bazılarının çok yeni aşırı romantik tutumu. Goethe bunun, edebiyatta oluşum halinde olduğu düşünülen devrim açısından oldukça faydalı, ama etkilediği yazarlar açısından zararlı olacağı görüşündeydi.

"Hiçbir devrimde," dedi, "aşırılıklardan kaçınılamaz. Politik devrimde başlangıçta genellikle aşırılıkların kesintiye uğramasıdır söz konusu olan; ama çok geçmeden insan kendini kan gölüne ve vahşete gömülmüş bulur. Fransızlar da şimdiki edebiyat devrimlerinde başlangıç olarak daha özgür bir biçimden başka bir şey istemiyorlardı; ama şimdi bu kadarı ile yetinmezlerse, biçimin yanı sıra şimdiye kadar var olan içeriği de bozmuş olacaklar. Soylu ruhları ve kahramanlıkları anlatmanın, sıkıcı olduğu açıklanmaya başlandı, her tür kötülüğü yazmayı deniyorlar. Yunan mitolojisinin güzel konularının yerini şeytanlar, cadılar, vampirler aldı, eski dönemlerin ulu kahramanları yerlerini dolandırıcılara, kürek mahkûmlarına bıraktı. Böyle şeyler güzel bulunuyor şimdi! Başarılı! Ama okuyucu bu bol baharatlı yemeği bir kez tadıp buna alıştıktan sonra, daha çoğunu daha baharatlısını istemeye başlar. Başarılı olmak ve saygı görmek isteyen, ama kendi yolunda gidecek kadar önemli olmayan genç bir yetenek, günün zevkini kabullenmek zorundadır, evet korkutma ve ürkütme konusunda kendi öncülerini aşmak zorundadır. Bu dış dünya ile ilgili etki yaratan unsurların peşine düşüldüğünde, yeteneğin ve insanın kademe kademe oluşan kapsamlı gelişimi ve bunun dışa vurumu üzerinde durulmamış olacaktır. Genellikle edebiyat bu anlık yönelimden kârlı çıkacak olsa da, bu bir yeteneğin başına gelecek en kötü şeydir."

"Yetenekleri birer birer mahveden çabanın," diye karşılık verdim, "genellikle edebiyata ne gibi bir faydası dokunabilir?"

"Bahsettiğim aşırılar ve taşkınlar," diye karşılık verdi Goethe, "yavaş yavaş yok olacak; ama sonunda ortada çok faydalı bir şey kalacaktır, o da şu; özgür bir biçimin yanında aynı zamanda daha zengin bir konu çeşitliliği elde edilir, çok yönlü yaşamda ve kapsamlı dünyada hiçbir konu edebi değil diye dışlanmaz. Ben şu andaki edebi akımı, ateşi çok yüksek bir hastalığa benzetiyorum, kendi içinde iyi ve istenen bir şey olmayabilir, ama arkasından daha sağlıklı bir durum ortaya çıkacaktır. Şimdilik edebi bir yapıtın tüm konusunu oluşturan gerçekten kötü olan öğe, gelecekte sağlık

aşılayan kimya olarak ortaya çıkacaktır; evet, şimdilik sürgündeki tümüyle saf ve soylu konular yakında daha büyük bir istekle aranır olacaktır."

"Sizin sevdiğiniz yazarlardan olan Mérimée'nin de *Guzla* adlı yapıtındaki iğrenç konular sayesinde, aynı şekilde o aşırı romantik akıma dahil olması dikkatimi çekti."

"Mérimée," diye karşılık verdi Goethe, "bu konuları diğerlerinden çok farklı işlemiştir. Elbette onun şiirlerinde de mezarlıklar, gece vakti uğursuz yerler, hortlaklar ve vampirlerle ilgili tüyler ürperten motifler eksik değil; ama tüm bu sevimsiz şeyler şairin iç dünyasını etkilemiyor, o bu konuları genellikle belli bir mesafeyle, aynı zamanda da ironik bir yaklaşımla anlatıyor. Bir kez de böyle bir şeyi denemekten zevk alan bir sanatçı gibi kendini işine veriyor. Söylediğim gibi, bu arada kendi iç dünyasını yadsımıştır, hatta Fransızlığını yadsımıştır, hem de o kadar çok ki, başlangıçta *Guzla*'daki şiirleri, gerçek İlirya halk şiirleri olarak görülmüş, yani planladığı aldatmacayı başardı denecek kadar az hataya düşmüştür."

"Mérimée," diye devam etti Goethe, "elbette kendini kanıtlamış biri! Bir konuyu nesnel olarak anlatmak, insanın düşündüğünden çok daha fazla güç ve deha gerektirir. Aynı şekilde Byron da çok baskın bir kişiliğe sahip olmasına rağmen, zaman zaman kendini tümüyle yadsıyabilme gücünü gösterebilmiştir, bu onun tiyatro oyunlarının bazılarında, özellikle de *Marino Faliero*'da görülür. Bu oyunda Byron'ı, hatta onu bir İngiliz'in yazmış olduğunu bile unutursunuz. Bu oyunda kendimizi tamamen Venedik'te ve olayın geçtiği dönemde hissederiz. Şahıslar çok doğal konuşurlar, şairin öznel duygularının, düşüncelerinin, fikirlerinin etkisinde kalmadan, kendi durumlarına uygun konuşmalardır bunlar. Doğru davranış budur! Abartılı türden genç Fransız romantiklerimizin elbette beğenilecek bir yanı yok. Onlardan okuduğum ne varsa, şiir, roman, tiyatro oyunu, hepsi de yazarın kişisel rengini taşıyordu, okuduğum yapıt bana onu bir Parislinin ya da bir Fransızın yazdığını unutturamadı; hatta başka ülkelerin konuları işlenmiş olsa bile Fransa'nın, Paris'in içinde kalınırdı, yaşanan günün arzularına, gereksinimlerine, çatışmalarına, heyecanlarına tamamen tutsak olunarak."

"Béranger de," diye söze girmeyi denedim, "sadece büyük kentin durumlarını ve kendi iç dünyasını ifade etmiştir."

"O da," diye karşılık verdi Goethe, "anlattıklarıyla ve iç dünyası ile değerli bir insan. Onda önemli bir şahsiyette olan her şey var. Béranger oldukça şanslı özelliklerle donatılmış biri, kendi içinde sağlam bir yapıya sahip, kendini tam olarak geliştirmiş, kendi ile tümüyle barışık biri. Hiç şu soruları sormamış kendine: 'Şimdi moda ne? Ne başarılı olur? Ne hoşa gider? Taklit etmek için başkaları neler yapıyor?' diye sormaz. Okuyucu veya şu ya da bu partinin beklentisi nedir diye dert etmeden, kendi ruhunun özünden yola çıkmıştır. Tabii ki o da kaygı uyandıran birçok dönemde, halkın ruh halini, arzularını, gereksinimlerini dikkate almıştır; ama bu ona kendi iç dünyasının halkınki ile uyum içinde olduğunu fısıldayarak, onu kendi içinde daha sağlamlaştırmıştır, yoksa onun yüreğinde olmayan şeyleri ifade etmek gibi bir yola sürüklememiştir.

Siz de biliyorsunuz, ben öyle politik şiir dostu değilim kesinlikle; ama Béranger'nin yazdığı gibi şiirler hoşuma gider. Onun yazdığı hiçbir şey uydurma değildir, salt düşlenmiş ya da düşlenen ilgiler değildir, boşa konuşmaz, hep en belirgin ve her zaman önemli konuları seçmiştir. Napoléon'a duyduğu sevgi dolu hayranlık ve onun zamanındaki büyük savaş kahramanlıklarını düşünmek gibi, hem de baskı altındaki Fransızlara bu anıların teselli olduğu bir dönemde; sonra din adamlarının hâkimiyetine ve cizvitlerle yaklaşmakta olan karanlığa karşı duyduğu nefret: Bunların hepsi, insanın tam onayını vermekten sakınamayacağı şeyler. Her seferinde çok ustalıklı bir anlatımı var! Söze dökmeden önce, içinde konuyu öyle törpülüyor, öyle pürüzlerinden arındırıyor ki! Sonra espri, zekâ, ironi, hiciv gibi, içtenlik, naiflik, güzellik gibi olgunlaşan her şey, onun tarafından her aşamada öyle zenginleştiriliyor ki! Şarkıları her zaman milyonlarca insan için mutluluk kaynağı olmuştur; çalışan sınıf için bile söylenmeye oldukça uygun şarkılardır, oysa bu şarkılar o kadar sıradan seviyenin üzerine çıkmıştır ki, halk bu güzel ruhlarla beraber olmaya alışmış, daha soylu ve daha iyi düşünme ihtiyacını hissetmiştir. Daha başka ne istenir? Bir şairde bundan başka övgüye değer ne olabilir?"

"Kuşkusuz, mükemmel." diye karşılık verdim. "Onu yıllardır ne kadar sevdiğimi siz de biliyorsunuz; onunla ilgili olarak sizi dinlemenin beni ne kadar mutlu ettiğini tahmin edebilirsiniz. Hangi şarkılarını daha çok beğendiğimi söylemem gerekirse, onun aşk şiirlerini politik şiirlerinden daha çok beğeniyorum, politik şiirlerinde kurduğu özel bağlantılar ve anlatmak istediği şeyler benim için her zaman açık değil."

"Bu sizinle ilgili bir şey," diye karşılık verdi Goethe, "onun politik şiirleri size göre değil; bir de Fransızlara sorun, o şiirlerde neyin güzel olduğunu size söyleyeceklerdir. Politik bir şiir her zaman için, olsa olsa tek bir ulusun propaganda aracı olarak, birçok durumda da belli bir partinin propaganda aracı olarak görülmelidir; ama şiir eğer iyiyse, o ulus veya o parti tarafından coşkuyla benimsenir. Politik bir şiir aynı zamanda belli bir dönemdeki durumun ürünü olarak görülmelidir, tabii ki o durum geçicidir ve şiir gelecekte kendini değerli kılan içerikten yoksun kalır. Béranger bu işi iyi başardı! Paris Fransa'dır. Onun büyük anavatanının bütün önemli olayları başkentte yoğunlaşır ve doğrusunu söylemek gerekirse orada yaşam bulur, orada yankı uyandırır. Politik şiirlerinin birçoğu da kesinlikle tek bir partinin salt propaganda aracı olmaktan uzaktır, daha çok mücadelesini verdiği konuları işler, büyük oranda şairin halkın sesi olarak görüldüğü milli çıkarları konu edinir. Bizde Almanya'da böyle bir şeyin olması olanaksızdır. Bizde kent yok, çok emin bir şekilde, Burası Almanya! diyebileceğimiz bir ülkemiz yok. Viyana'da olsak durum şöyle olur; burası Avusturya; Berlin'de olsak; burası Prusya. Çok değil, on altı yıl önce nihayet Fransızlardan kurtulmak istediğimizde Almanya her yer demekti. Politik bir şair burada her yerde var olabilirdi. Ama kimse ona gerek duymadı! Ulus genel çaresizliği ve aşağılanma duygusunu olağanüstü bir şey olarak algılamıştı. Şairin alevlendirebileceği heyecan uyandıran ateş, her yerde kendiliğinden tutuşmuştu. Yine de Arndt'ın, Körner'in ve Rückert'in kendince bir şeyler yapmış olduklarını yadsıyamam."

Sözlerime özen göstermeden, "Siz o önemli dönemde elinize silah almadığınız ve şair olarak da kendinize düşeni yapmadığınız için suçlanmıştınız." dedim.

"Bunları bırakalım, dostum!" diye karşılık verdi Goethe. "Bu ne istediğini bilmeyen saçma bir dünya, insanların istediği gibi konuşmasına izin vermek gerek. Nefret etmeden silahı elime alamazdım! Nefret duygusu besleyecek kadar da genç değildim! O olaylar ben yirmi yaşımdayken yaşansaydı, herhalde olayların uzağında kalmazdım; fakat olayların patlak verdiği zamanlar ben altmışlı yaşların ortalarındaydım.

Ayrıca anavatana herkes aynı şekilde hizmet veremez, herkes Tanrı'nın ona bahşettiği şeylere göre en iyisini yapmaya çalışır. Yarım yüzyıl boyunca çalışıp çabaladım. Doğanın benim için günlük iş olarak belirlediği

konularda, gece gündüz rahatımı düşünmeden, kendime dinlenme olanağı sunmadım, yapabildiğim kadar iyisi, yapabildiğim kadar fazlası olsun diye, hep çalıştım, araştırdım ve çaba gösterdim. Herkes kendisi ile ilgili olarak böyle bir şey söyleyebiliyorsa, başkalarının da yararınadır bu."

"Aslında," diye karşılık verdim sakin sakin, "bu suçlama sizin lehinize olacaktır, bundan gurur duymalısınız. Bu şu anlama geliyor, dünyanın sizinle ilgili düşünceleri o kadar önemli ki, sizden, ulusunun kültürüne hiç kimsenin yapamadığı kadar katkıda bulunmuş birinden, her şeyi yapması beklenmiş!"

"Aklımdan geçenleri söylemek istemiyorum." diye karşılık verdi Goethe. "Bu muhabbetin altında, bana karşı sizin düşündüğünüzden daha kötü bir niyet gizli. Bunda ben eski nefretin yeni bir biçimini görüyorum, beni bu nefretle yıllardır izliyorlar ve sinsi sinsi zayıf tarafımı yakalamaya çalışıyorlar. Birçoklarının gözüne diken gibi battığımı biliyorum, benden kurtulmak çok hoşlarına giderdi herhalde; yeteneğime söyleyecek laf bulamadıkları için, karakterimi karalamak istiyorlar. Onlara kalırsa, ben bazen kendini beğenmişim, bazen egoist, bazen genç yeteneklere karşı kıskançlık hisleriyle doluyum, bazen şehvete düşkün, bazen Hıristiyan değilim, son olarak da anavatanıma ve sevgili Almanlarıma karşı sevgi beslemiyorum. Siz uzun yıllardır beni yeterince tanıdınız ve bu söylenenlerin ne anlama geldiğini hissediyorsunuzdur. Yine de neler çektiğimi bilmek istiyorsanız, *Xenien* başlıklı beyitlerimi okuyunuz, ara ara bana yaşamı zehir etmeye çalıştıklarını, benim verdiğim karşılıklardan gayet iyi anlarsınız.

Bir Alman yazarı, bir Alman münzevisi! Evet dostum, benimle ilgili öğreneceğiniz şeyler bunlar. Yine de şikayet edemem; diğerlerinin başına gelenler daha iyi şeyler değildi, hatta birçoğunun daha kötü şeylere maruz kaldığı bile söylenebilir, İngiltere ve Fransa'da da durum bizden farklı değil. Molière de böyle şeylerden çok çekmedi mi, Rousseau ve Voltaire de aynı şekilde! Byron sivri dili yüzünden İngiltere'den sürüldü, erken ölümü onu gericilerden ve onların nefretinden kurtarmasaydı, sonunda dünyanın öbür ucuna kaçmak zorunda kalacaktı.

Keşke düzeyli insanları rahat bırakmayan sadece dar görüşlü kitle olsa! Ama hayır, bir yetenek ve bir deha bir diğerinin peşine düşüyor! Platen Heine'yi, Heine Platen'i kızdırıyor, biri diğerini kötülemeye, biri diğerinden

nefret edilmesini sağlamaya çalışıyor, oysa dünya barış içinde yaşamak ve çalışmak için yeterince büyük ve geniş, yine de herkesin kendisine yeterince güçlük çıkaracak, kendi yeteneğine karşı bir düşmanı var.

Savaş şarkıları yazmak ve odanın içinde oturmak, tam da bana göre bir iş! Gece vakti öncü kuvvetlerin atlarının kişnemesinin duyulduğu kamptan dışarıya fırlamak: Benim de buna bayılmam gerekiyordu! Ama bu ne benim yaşamım, ne de benim ilgilendiğim bir şeydi, Theodor Körner'e uygundu böyle şeyler. Savaş şarkıları ona çok yakışıyordu. Benim gibi savaşçı olmayan, savaş bilincinden uzak birinde savaş şarkıları, insanın yüzünde çok kötü duran bir maske gibi olurdu.

Şiirlerimde asla yapay bir tavır sergilemedim. Yaşamadığım, canımı yakmayan, bana zorluk çıkarmayan hiçbir şeyin şiirini yazıp söze dökmedim. Aşk şiirlerini de ancak âşık olduğum zaman yazdım. Nefret duygusu taşımadan nefretle ilgili şarkıları nasıl yazardım! Ayrıca aramızda kalsın, Fransızlardan kurtulduğumuzda Tanrı'ya şükrettim, ama ben onlardan nefret etmedim. Kültür ve barbarlık konusuna çok önem veren benim gibi birisi, dünyanın en kültürlü uluslarından biri olan ve sahip olduğu kültürün büyük bir bölümünü borçlu olduğu bir ulustan nasıl nefret edebilir!"

"Ayrıca," diye devam etti Goethe, "başka uluslara düşman olmak kendine has bir konu. Kültürün en alt basamağında en güçlü ve en şiddetli bir biçimde karşınıza çıkar. Ama öyle bir basamak var ki, orada tümüyle ortadan kaybolur ve insan neredeyse tüm ulusların üstüne çıkar, sanki kendi başına gelmiş gibi komşu halkın mutluluğu ve acısı kendi mutluluğu ve acısı olur. Benim yapıma uygun olan bu kültür basamağı, altmış yaşıma gelmeden çok önce bu basamaktaki yerimi almıştım zaten."

Pazartesi, 15 Mart 1830

Akşam vakti Goethe'nin yanında bir saat kadar. Jena hakkında, üniversitenin çeşitli branşlarında gerçekleştirdiği düzenlemeler ve iyileştirme çalışmaları ile ilgili olarak birçok şeyden bahsetti. Eskiden eczacılık branşı içinde olabildiği kadar işlenmeye çalışılan kimya, botanik ve mineraloji dallarını ayrı birer bölüm haline getirmiş. Her şeyden önemlisi de tabiat bilimleri müzesi ve kütüphane için çok şey yapmış.

Konu bunlardan açılmışken, bana bir kez daha büyük bir keyif ve zevkle, tıp fakültesinin sahibi olduğu ve elinden çıkarmak istemediği kütüphanenin bitişiğindeki salonu zor kullanarak nasıl işgal ettiğinin hikayesini anlattı.

"Kütüphane," dedi, "çok kötü bir durumdaydı. Nemli ve küçük bir yerdi, uzun zamandır sahip olduğu hazineleri layıkıyla barındırmaya uygun bir yer değildi, hele de Büttner'in kitaplığının grandük tarafından satın alınıp on üç bin kitabın daha gelmesiyle, kitaplar yerlerde üst üste yığılmışlardı, söylediğim gibi, doğru düzgün yerleştirecek yer olmadığından. Bu yüzden biraz zor durumdaydım. Yeni bir bina yapılmalıydı, ama bunun için de kaynak yoktu, ayrıca yeni bir bina yapmak fikrinden tümüyle vazgeçmek de olasıydı, çünkü kütüphanenin bitişiğinde boş duran ve bütün ihtiyaçlarımızı en güzel şekilde karşılayacak, büyük bir salon vardı. Fakat bu salon kütüphanenin malı değildi, tıp fakültesinin kullanımındaydı, ara sıra konferanslar için kullanılıyordu. Bu salonu kütüphaneye devretmeleri için, tıp fakültesinin yöneticilerinden çok nazik bir ricada bulundum. Ama onlar durumu anlamak istemediler. Sonunda eğer konferanslarını yapmaları için onlara hemen yeni bir salon inşa ettirirsem, pes edecek gibi göründüler. Yeni bir yer inşa ettirmeye tamamen hazır olduğumu, ama inşaatın hemen yapılacağına dair söz veremeyeceğimi onlara bildirdim. Benim bu yanıtım beylere yeterli gelmemiş olmalı; çünkü ertesi gün birini gönderip anahtarı istettiğimde, şu cevabı aldım: Anahtar kayıp.

O zaman işgal ederek içeriye girmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı. Bir duvarcı getirtip, onu bitişik salonun duvarının önüne doğru sürükledim. ‘Bu duvar iki binayı ayırdığı için,' dedim, ‘herhalde kalındır, dostum. Bir kez dene bakalım, ne kadar kalın olduğunu görelim.' Duvarcı işe koyuldu, duvara beş ya da altı darbe indirmişti ki, sıva ve tuğlanın yıkılmasıyla oluşan delikten, salonun dekore edildiği, eski peruklarla saygın birkaç portre göründü. ‘Devam et dostum,' dedim, ‘hâlâ yeterince göremiyorum. Çekinme, kendi evindeymiş gibi davran.' Verdiğim bu dostça cesaret, duvarcıyı öyle canlandırdı ki, az sonra delik tam bir kapı vazifesi görecek büyüklüğe erişti, sonra kütüphane çalışanları salona girdiler, herkesin kolları, işgalin göstergesi olarak yere attığı kitaplarla doluydu. Banklar, sandalyeler, kürsüler bir anda görünmez oldu, benim sadık adamlarım öyle çabuk ve enerjik hareket ettiler ki, birkaç gün içinde tüm kitaplar, duvarlardaki raflarda çok güzel bir düzen içinde sıralanmış duruma geldi. Kısa bir süre sonra her zamanki kapıdan konferans vermek üzere

salona giren tıp fakültesinin yetkilileri, bu kadar büyük ve beklenmedik bir değişim karşısında, çok şaşırmışlardı. Ne söyleyeceklerini bilemediler, seslerini çıkarmadan geri döndüler; ama hepsi bana karşı içten içe kin duydular. Yine de onlarla yalnız karşılaştığımda ya da onlardan birini veya diğerini çaya davet ettiğimde, bana karşı çok güler yüzlü ve yakın davrandılar. Bu serüvenin hikayesini grandüke anlattığımda, elbette her şey onun bilgisi ve onayı dahilinde gerçekleşmişti, çok eğlenmişti, sonraları olanlara çok güldük."

Goethe bu anıları anlatırken çok keyifli ve mutluydu. "Evet dostum," diye devam etti, "iyi şeyler yapmak için, az zorluklar çekmedik. Daha sonra, kütüphanedeki büyük nem nedeniyle, bir işe yaramayan kentin eski surlarının zarar veren bölümünü yıktırmak ve ortadan kaldırmak istediğimde de daha güzel şeyler yaşamadım. Ricalarıma, geçerli nedenlerime, akılcı yaklaşımlarıma kimse kulak asmadı, sonunda burada da işgalci bir zihniyetle işe koyuldum. Kent yönetiminde bulunan kişiler, benim işçilerimi onların eski duvarlarında çalışır görünce, o zamanlar Dornburg'da oturan grandüke bir heyet gönderip, ulu grandükten, onların tarihi ve değerli surunu benim zor kullanarak yıkmamı bir emirle durdurması gibi ufak bir ricada bulunmuşlar. Ama gizliden gizliye bu adımı atmamı sağlayan grandük, çok bilgece bir tavır takınarak şöyle yanıt vermiş: ‘Ben Goethe'nin işlerine karışmam. Ne yapması gerektiğini bilir, ayrıca kendi sorunlarının üstesinden kendisi gelmeli. Eğer cesaretiniz varsa, ona gidin ve bunu kendiniz söyleyin!'"

"Ama kimse gözüme görünmedi," diye ekledi Goethe gülerek, "bana engel oluşturan duvarı yıktırmaya devam ettim ve sonunda kütüphanemi nemden kurtardığım için mutlu oldum."

Çarşamba, 17 Mart 1830>*

Akşam vakti Goethe'de birkaç saatçik. Grandüşesin isteği üzerine ona *Gemma von Art*'ı[296] geri getirdim, bu tiyatro oyunuyla ilgili aklımda kalan güzel şeyleri ona söyledim. "Buluş yönünden yeni ve her bakımdan yeteneğin damgasını taşıyan yapıtlar ortaya koyulunca," diye karşılık verdi, "mutlu oluyorum." Sonra kitabı elleri arasına alıp sırtına şöyle bir baktı ve şunları ekledi: "Ama oyun yazarlarının, yazıldıkları gibi oynanamayacak uzunlukta oyunlar yazdığını görmek, doğrusu çok hoşuma gitmiyor. Bu

yetkinsizlik, böyle olmasa duyacağım keyfin yarısını alıp götürüyor. *Gemma von Art*'ın çok kalın bir kitap olduğunu görüyorsunuz."

"Schiller de," diye karşılık verdim, "aynı şeyi yaptı, yine de çok önemli bir oyun yazarı."

"O da bu konuda mükemmel değildi." diye karşılık verdi Goethe. "Özellikle gençliğin zirvesinde yazdığı ilk oyunları bitmek bilmez. Bir türlü toparlayamadığı kadar derdi ve söyleyecek şeyi vardır. Sonraları bu hatasının bilincine vardığında, çok çaba sarf etti, öğrenip çalışarak bu durumun üstesinden gelmeye çalıştı, ama yapmak istediği şeyi tam anlamıyla başardı denemez. Konuyu gerektiği gibi toparlamak ve konuya karşı bir mesafe koyup tamamen gerekli noktalar üzerine yoğunlaşmak, elbette bir edebiyat devinin gücüne gerek duyar ve düşünüldüğünden daha zordur."

Saray Danışmanı Riemer'in geldiği haber verildi ve o içeriye girdi. Goethe'nin o akşam Riemer'le beraber çalışmak istediğini bildiğimden, gitmek üzere ayağa kalktım. Ama Goethe kalmam için ricada bulundu, ben de memnuniyetle kabul ettim, bu sayede Goethe'nin coşkulu, esprili ve Mephistopheles havasındaki sohbetinin tanığı oldum.

"Sömmering ölmüş," diye söze başladı Goethe, "daha yetmiş beş yaşında bile değildi. Bu adamların daha fazla dayanmaya cesaretleri yok! Ben bu konuda arkadaşım Bentham'ı takdir ederim, o fazlasıyla çılgın adamı; direnmeye devam ediyor, hem de benden birkaç hafta daha büyük olmasına rağmen."

"Onun bir başka açıdan da size benzediği söylenebilir," diye karşılık verdim, "çünkü o da hâlâ gençliğin tüm aktivitesine sahip bir şekilde çalışıyor."

"Olabilir," diye karşılık verdi Goethe, "ama biz bir zincirin birbirine zıt iki ucunda yer alırız: O yıkmak, bense korumak ve kurmak isterim. Onun yaşında bu kadar aşırı olmak, her tür çılgınlığın zirvesidir."

"İki tür aşırılıktan söz edilmesi gerektiğini düşünüyorum." diye karşılık verdim, "Birincisi, geleceği kurmak içindir, diğeri ise bir devletin zayıf yönlerine ve yanlışlarına ışık tutup, şiddet gerektirmeyen yollara başvurmadan, iyiyi elde edeceği ümidini beslerken, önceden engelleri

kaldırmak ister ve her şeyi yıkar. İngiltere'de doğmuş olsaydınız bu sonuncusu dikkatinizden kaçmazdı."

"Beni ne olarak görüyorsunuz?" diye karşılık verdi, Mephistopheles'in davranış ve konuşma tarzını taklit eden Goethe. "İngiltere'de yolsuzlukla geçinen biri olsaydım, kötü davranışları araştırır, üstüne üstlük bir de açıklar, isimleri bildirir miydim? İngiltere'de doğsaydım, zengin bir dük ya da en güzeli yıllık otuz bin sterlin geliri olan bir piskopos olurdum."

"Gerçekten hoş," diye karşılık verdim, "ama rastlantı sonucu büyük piyangoyu değil de boş numarayı çekseydiniz ne olurdu? O kadar çok sayıda boş numara var ki."

"Dostum," diye karşılık verdi Goethe, "herkes büyük piyango için yaratılmamıştır. Boş numarayı çekecek kadar aptal olacağımı sanıyor musunuz? Her şeyden önce 39 maddelik[297] bölüme sahip çıkardım, bu maddeler için her bakımdan mücadele verirdim, özellikle de benim için çok özel bir dikkat ve duygulu bir özveri konusu olabilecek 9. madde[298] için. Hem şiir, hem düzyazı ile, yıllık otuz bin sterlin'i kaçırmamak için uzun zaman ve oldukça fazla ikiyüzlülük eder, yalanlar uydururdum. Bu yüksek konuma geldikten sonra da, durumumu korumak için hiçbir şeyi ihmal etmezdim. Özellikle bilgisizliğin doğurduğu geceyi daha da karartmak için elimden gelen her şeyi yapardım. Hatta benim parlak durumumun en utandırıcı yolsuzluklardan kaynaklandığını kimse anlamasın, kimse farkına varma cesaretini göstermesin diye, iyi ve budala kitlenin yüzüne güler, sevgili okul çocuklarının beyinlerini yıkatırdım!"

"Söz konusu siz olunca, mükemmel yeteneğiniz sayesinde," diye karşılık verdim, "böyle bir seviyeye ulaşacağınız avuntusunu insan en azından düşünebilir. Ama İngiltere'de en aptal ve en yeteneksizler en güzel dünya servetlerinin keyfini sürüyorlar, bunu kendi sağladıkları katkılarla değil, himaye yoluyla, tesadüfen ya da aile sayesinde elde ediyorlar."

"Aslında," diye karşılık verdi Goethe, "birinin dünyanın parlak servetlerini kendi sayesinde ya da miras yoluyla elde etmiş olması sonucu değiştirmez. Toprakları ilk kez işgal edenler, mutlaka diğerlerinin bilgisizliğinden ve zayıflığından faydalanmış dehalardır. Dünyada o kadar çok aptal ve deli insan var ki, onları tımarhanede aramaya hiç gerek yok. Benim tımarhanelere karşı olduğumu bilen rahmetli grandükün bir

keresinde beni kandırıp kurnazlıkla bir tımarhaneye götürmek istemiş olduğu aklıma geldi şimdi. Ama ben işin kokusunu önceden almıştım, kilit altına aldıkları o delileri görmeye hiç ihtiyaç duymadığımı söyledim ona, hele ortalıkta serbestçe dolaşan bunca deli varken. ‘Eğer zorunluysa,' dedim, ‘Ekselanslarıyla cehenneme giderim, ama tımarhanelere değil.'

39 maddeyi kendi tarzımda ele almak ve aptal kitleyi şaşkınlığa düşürmek benim için ne büyük zevk olur!"

"Piskopos olmadan da bu zevki tadabilirsiniz." dedim.

"Hayır," dedi Goethe, "rahatıma bakacağım; bu kadar yalan söylenmesi için, karşılığında iyi para kazanmak lazım. Piskopos başlığı ve yıllık otuz bin sterlin ümidi yoksa, bunu yapacağımı söyleyemem. Ayrıca bu türden bir deneme yaptım. On altı yaşında bir delikanlıyken Hz. İsa'nın cehennem yolculuğu ile ilgili bir kaside yazmıştım, bu kaside basıldı bile, ama herkes bilmez, ilk kez şu günlerde tekrar elime geçti. Şiir çok tutucu bir dünya görüşü ile yazılmış, cennete gitmem için muhteşem bir pasaport yerine geçecek, değil mi Riemer, siz o şiiri biliyorsunuz?"

"Hayır, Ekselansları," diye karşılık verdi Riemer, "bilmiyorum. Ama benim buraya geldiğim ilk yıl ağır hasta olduğunuzu, hayale dalıp birdenbire bu konu ile ilgili ezberden güzel dizeler okuduğunuzu hatırlıyorum. Kuşkusuz bu dizeler, sizin ilk gençlik döneminde yazdığınız o şiirle ilgili anımsamalardı."

"Büyük bir olasılıkla." dedi Goethe. "Benim de başımdan benzer bir olay geçmişti, yoksul sınıftan yaşlı bir adam ölüm döşeğindeydi, bir anda Yunanca en güzel özdeyişleri ezbere okumaya başladı. Bu adamın tek kelime Yunanca bilmediğini herkes çok iyi biliyordu, bu yüzden ‘Mucize, mucize!' diye bağırdılar; evet, akıllılar aptalların kolay kandırılabilirliğinden faydalanmışlardır hep, o yaşlı adamın gençliğinin ilk döneminde Yunanca özdeyişleri ezbere öğrenmek durumunda kaldığı hazin bir şekilde ortaya çıktı, hem de soylu bir ailenin oğluna örnek olup onu özendirsin diye öğrenmesi istenmişti bu sözlerin. Hiç anlamadan klasik Yunancayı gerçekten tam bir makine gibi öğrenmişti, elli yıldır öğrendiklerini aklından bile geçirmemişti, ta ki son hastalığı sırasında bu kelime yığını birdenbire uyanıp, söze dökülünceye kadar."

Goethe sonra İngiltere'deki üst düzey ruhanilerin aldığı çok yüksek maaş konusuna aynı alaycı ve olumsuz ifadelerle yeniden değindi ve Derby[299] piskoposu Lord Bristol ile ilgili başından geçen bir macerayı anlattı.

"Lord Bristol," dedi Goethe, "Jena'dan geçerken benimle tanışmak istemişti, bu nedenle onun bir akşam ziyaretine gitmiştim. Genellikle kaba davranışlar sergilemekten hoşlanan biriydi, ama birisi ona karşı kabalık ettiğinde çok uysallaşan biri. Sohbetimiz sırasında bana *Werther* hakkında vaaz vermeye kalkıştı ve bu yapıtımla insanların intihar etmelerine yol açtığımı söyleyerek, vicdanımı yokladı. '*Werther*, insanları demoralize eden, lanet bir kitap!' dedi. 'Durun bakalım!' diye bağırdım. 'Eğer siz zavallı *Werther* için böyle konuşacaksanız, o zaman bir kalem oynatarak yüz bin insanı savaşa gönderen, onlardan seksen bini kendini öldürsün, birbirini öldürsün, yangın çıkarıp, önüne gelen her şeyi yağmalasın diye davetiye çıkaran dünyanın idareyi elinde tutan beyleri için ne buyuracaksınız? Böyle vahşetlerden sonra Tanrı'ya şükredip bir de üstüne ilahi okumaktan başka bir şey yapmazsınız! Ayrıca siz vaazlarınızdaki cehennem azabı korkularıyla cemaatinizin zayıf kişilikli bireylerinin akıllarını yitirmelerini sağlayıp, sonunda onları zavallı yaşamlarını tımarhanede tamamlayacak kadar ürkütürken veya bazı koyu dindarlarınız sayesinde, akılla savunulamayacak öğretileri insanı mahveden kuşku tohumları gibi Hıristiyan dinleyicilerinizin ruhuna ekerken, öyle ki sonunda o yarı kuvvetli yarı zayıf insanlar bir labirentte kendilerini kaybedip, ölümden başka çıkar yol bulamıyorlar, kendinize dönüp ne söylüyorsunuz, kendinize hangi cezayı veriyorsunuz? Şimdi de bir yazarın hesap vermesini, bir yapıtı lanetlemek istiyorsunuz, bu yapıt birkaç geri zekâlının yanlış değerlendirmesi yüzünden, geriye kalmış birazcık ışıklarını sonsuza dek söndürmekten daha iyi bir şey beceremeyecek olan en azından bir düzine aptal ve tembelden dünyayı kurtarmıştır! Ben, insanlığa gerçek bir hizmet sunduğumu ve sizin takdirlerinize hak kazandığımı zannediyordum, şimdi de gelmiş, siz diğerleri, siz rahipler, siz prensler, o kadar büyük ve şiddetli canilikler yapılmasına izin verirken, hiç de kötü olmayan bu ufak silahlı eylemi bana canilikmiş gibi göstermeye çalışıyorsunuz!'

Bu final benim piskoposu oldukça etkiledi. Bir kuzu kadar yumuşadı, o andan itibaren bana sohbetimizin devamında büyük bir nezaket ve incelik gösterdi. Sonrasında onunla çok iyi bir akşam geçirdik. Çünkü bu kadar kabalaşabilen Lord Bristol, çeşitli konular hakkında fikir yürütebilecek

kadar dünya çapında zeki bir insandı. Ayrılırken bana eşlik etti ve sonra papazından beni yola koymasını istedi. Onunla caddeye vardığımızda, bana şunları söyledi: ‘Bay von Goethe, ne kadar güzel konuştunuz, Lord sizi ne kadar beğendi, onun kalbine giden yolun sırrını siz çözdünüz! Daha nazik olup daha kararsız davransaydınız, bu ziyaretten şimdiki kadar memnun ayrılmayacağınız çok açıktı.

"Siz *Werther* yüzünden çok sıkıntıya düştünüz." dedim. "Lord Bristol ile olan maceranız, bana bu konu hakkında Napoléon ile yaptığınız görüşmeyi anımsattı. Talleyrand da yanınızda mıydı?"

"O da vardı." diye karşılık verdi Goethe. "Napoléon'la ilgili olarak sızlanacağım bir şey olmadı. Bana sempati ile yaklaştı, konuyu büyük bir insandan beklendiği gibi ele aldı."

Sohbet *Werther*'den genellikle romanlara ve tiyatro oyunlarına, bu yapıtların halk üzerindeki moral bozan ve moral veren etkilerine kaydı. "Bir yapıt, her gün gözümüzün önünde cereyan etmeyen, ama kulaklarımızla duyduğumuz skandal yaratan olaylarla dolu yaşamdan daha ahlaka aykırı olursa," dedi Goethe, "bu iyi bir şey olmaz. Çocuklar söz konusu olduğunda bile, bir kitabın veya tiyatro oyununun etkilerinden hiç korkmamak gerekir. Söylediğim gibi günlük yaşam en etkili kitaptan daha öğreticidir."

"Ama yine de," dedim, "çocukların yanında dikkatli olmak lazım, bilmelerinin uygun olmayacağı şeylerin yanlarında konuşulmaması gerekir."

"Bu gerçekten övgüye değer," diye karşılık verdi Goethe, "ben de daha farklı davranmıyorum; ama bu özeni tamamen gereksiz buluyorum. Çocuklar da köpekler gibi her şeyi keşfedecek ve sezecek kadar hassas ve keskin koku alırlar, her şeyden önce de kötü şeylerin kokusunu. Şu ya da bu aile dostunun anne-babaları hakkında ne düşündüklerini gayet iyi bilirler, genellikle yalan söylemeyi bilmediklerinden, bizdeki iyi ve kötü tarafların dostlar arasında nasıl algılandığını anlamamız için, çocuklar mükemmel barometreler olarak bize hizmet verebilirler.

Bir keresinde bir toplulukta benim hakkımda olumsuz şeyler söylenmiş, mesele benim için önemli olduğundan, darbenin ne taraftan geldiğini öğrenmem gerekiyordu. Burada herkes genel olarak bana karşı bir

hoşnutsuzluk içindeydi; olan biteni düşünüyor, o nefret dolu sözlerin kim tarafından söylenmiş olabileceğini bulamıyordum. Birden bir ipucu yakaladım. Bir gün sokakta tanıdığım insanların çocuklarına rastladım, bana selam vermediler, oysa bana hep selam verirlerdi. Bu benim için yeterli oldu, bu izi takip ederek, kısa bir süre içinde onların sevgili anne-babalarının benim hakkımda kötü şeyler yaydıklarını öğrendim."

Pazartesi, 29 Mart 1830*

Akşam bir ara Goethe'deydim. Çok sakin, neşeli ve tatlı bir ruh hali içindeydi. Ben oraya gittiğimde yanında torunu Wolf ve yakın bayan arkadaşı Kontes Karoline Egloffstein vardı. Wolf sevgili dedesine eziyet etmekle meşguldü. Tepesine tırmanıyor, kâh bir omzuna kâh öbür omzuna oturuyordu. On yaşındaki erkek çocuğun ağırlığı, o yaşta biri için rahatsızlık verici olsa da, Goethe her şeye büyük bir sevgiyle katlanıyordu. "Ama, sevgili Wolf," dedi kontes, "dedeni bu kadar çok rahatsız etmemelisin! Senin ağırlığından yorgun düşecek." – "Bunda bir kötülük yok," diye karşılık verdi Wolf, "az sonra yatmaya gideceğiz, o zaman dedemin yorgunluğunu üzerinden atmaya vakti olacak." – "Görüyorsunuz," diye söze karıştı Goethe, "sevgi her zaman için pervasız bir yapıya sahiptir."

Sohbet Campe'den ve onun çocuklarla ilgili yazılarından açıldı. "Ben Campe ile hayatımda iki kez karşılaştım. Kırk yıllık bir aradan sonra, onu son olarak Karlsbad'da gördüm. O zamanlar onu çok yaşlı, cılız, sert ve mesafeli bulmuştum. Yaşamı boyunca sadece çocuklar için yazmıştı; oysa ben çocuklar için hiçbir şey yazmadım, yirmi yaşındaki yetişkin çocuklar için bile. O da benden hoşlanan biri değildi. Gözüne batan bir diken gibi, tahammül edemediği biriydim, benimle karşılaşmamak için elinden geleni yaptı. Fakat talih bir gün beni hiç beklenmedik bir şekilde onun karşısına çıkardı, birkaç şey söylemek zorunda kaldığı bir durumdu. ‘Ben,' dedi ‘yaptığınız işlere karşı büyük saygı duyuyorum! Çeşitli konularda şaşırtıcı ölçüde önemli bir konuma geldiniz. Ama bunların beni hiç ilgilendirmeyen, başka insanların çok önemseyip, benim hiç değer vermediğim şeyler olduğunu biliyorsunuz. Bu kulağa biraz kaba gelen açık sözlülüğü hiç de canımı sıkmadı, ben de ona birkaç nazik sözle karşılık verdim. Ayrıca ben aslında Campe'ye çok değer veririm. Çocuklar için inanılmaz hizmetlerde bulundu; o onların haz kaynağı, daha doğrusu onların sözcüsü. Ancak sadece yazmak gibi bir akılsızlıkla yetinmeyip, bir de çocuklar için

hazırlanan toplu yapıtlarına dahil ettiği, oldukça korkunç, iki ya da üç hikayesinden dolayı biraz cezalandırılmasını isterim doğrusu. Çocukların neşeli, taze, masum hayallerini, hiç gereği yokken böyle vahşet izlenimleriyle karartmanın ne âlemi var!"

Pazartesi, 5 Nisan 1830

Goethe'nin gözlük sevmediği bilinir.

"Bu benim garip bir huyum," demiştir bana birçok kez çeşitli vesilelerle, "ama bir türlü üstesinden gelemiyorum. Yabancı biri, burnunun üstünde gözlüğüyle bana doğru yaklaşırken, bir türlü bastıramadığım bir can sıkıntısı alıyor beni. O kadar rahatsız oluyorum ki, o anda keyfim büyük ölçüde kaçıyor, düşüncelerim çok etkileniyor bundan, içimden geçenleri doğal akışı içinde özgür bir biçimde ifade etmem olanaksızlaşıyor. Sevimsiz biri ile karşı karşıya olduğum izlenimine kapılıyorum, aşağı yukarı şöyle, sanki yabancı biri daha bana merhaba derken, ağzından kaba bir söz çıkmış gibi geliyor bana. Gözlüklerin bana sevimsiz gelmesi ile ilgili duygumu, yıllardır bastırmaya çalıştıkça, bu duygu daha da güçlendi. Gözlüklü yabancı biri gelirken, hemen aklımdan şu geçiyor: O senin son çıkan şiirlerini okumadı, bu da onun açısından pek olumlu bir şey değil; ya da: O şiirlerini okudu, senin bu garip huyunu biliyor, yine de gözlük takmakta ısrar ediyor, tabii ki bu daha kötüsü. Gözlüğün beni rahatsız etmediği tek insan Zelter; başka herkeste benim için can sıkıcı bir şey. Sanki yabancılara incelenmesi gereken bir nesneymişim gibi, silahlanmış bakışlarıyla benim en gizli sırlarımı öğreneceklermiş, yaşlı yüzümdeki her kırışığı bulacaklarmış gibi geliyor bana. Onlar benimle tanışmaya çalışırken, kendi olumsuzluklarını bana ait kılıp, beni engelleyerek, aramızdaki her tür olası eşitliği bozuyorlar. Karşılıklı konuşurken gözüne bakamadığım, gözümü kamaştıran bir çift camla ruhunun aynasını saklayan insanı ben ne yapayım!"

"Gözlük takmanın insanı kibirli yaptığını söylemişti biri," diye karşılık verdim, "gözlük onları, kendi fiziksel yapılarının olanakları üzerine çıkan, duyu açısından mükemmel bir konuma getiriyor, son olarak da bu yapay fazlalık kendilerinden kaynaklanan bir güçmüş gibi bir hisse kapılıp, yanılgıya düşüyorlar."

"Sözleriniz çok ilginç," diye karşılık verdi Goethe, "bunları bir doğa araştırmacısı söylemiş gibi. Buna rağmen iyice düşünüldüğünde pek mantıklı değil. Çünkü gerçekten böyle olsaydı, bütün görme özürlüler alçakgönüllü insanlar olurlardı, buna karşın gözleri çok iyi görenler de kendini beğenmiş. Ama bu hiç de böyle değil; ruhsal ve fiziksel açıdan doğuştan tamamen sağlıklı insanların genellikle çok alçakgönüllü insanlar olduklarını, oysa özellikle ruhsal yönden sorunlu olanların kendilerini fazlasıyla bir şey sandıklarını görüyoruz. Büyük ölçüde yetersiz kişiliğe sahip insanlara, kendini beğenmişlik ve kibir duygusu, denge ve tamamlayıcılık açısından doğa tarafından uzlaştırıcı unsur olarak verilmiş gibi görünüyor.

Ayrıca alçakgönüllülük ve kibir, bedenle fazla ilgisi olmayan etik konular olarak fazlasıyla ruhsal yapıyla ilgilidir. Kibir, kendini beğenmişlerde ve zekâsı pek parlak olmayan insanlarda görülür; parlak zekâlı, yetenekli insanlarda görülmez. Böylelerinde olsa olsa güçlerinden gelen mutluluk duygusu vardır; bu güç gerçekten varsa, bu herhangi bir duygu olabilir, ama asla kibir değil."

Başka konulardan da konuştuk, son olarak sohbet *Chaos*'tan açıldı, bu Bayan von Goethe tarafından yönetilen, Weimar'da çıkarılan bir dergi, bu dergiye sadece buralı bayların ve bayanların değil, aynı zamanda burada oturan genç İngilizlerin, Fransızların ve başka yabancıların da katkıda bulunması muhteşem, hemen hemen her sayı neredeyse bilinen tüm Avrupa dillerinin bir karışımını sunuyor.

"Gelinimin yaptığı çok hoş bir şey," dedi Goethe, "takdir edilmeli ve çok özgün bir dergi çıkardığı ve grubumuzun her bir üyesini teşvik etmeyi bildiği için ona teşekkür edilmeli, dergi yakında bir yılını dolduruyor. Elbette amatörce bir eğlence, bu dergiden çok önemli ve zamana yayılan bir şey çıkmayacağını biliyorum; yine de güzel ve bir anlamda bizim şimdiki Weimar seçkinlerinin kültür düzeylerini gösteren bir ayna. En önemlisi de, genellikle ne yapacağını bilmeyen genç bay ve bayanlarımıza bir uğraş edindirmesi; bu sayede ortak bir düşünceye sahip oluyorlar, konuşmalarında ve sohbetlerinde konu kıtlığı çekmiyorlar, bu dergi onları bir şeye yaramayan, içi boş gevezeliklerden koruyor. Her sayıyı taze taze, baskıdan çıkar çıkmaz okuyorum, genel olarak karşıma henüz aptalca bir yazı çıkmadığını, ara ara gerçekten hoş yazılara rastladığımı söyleyebilirim.

Örneğin Bayan von Bechtolsheim'ın grandüşesin annesinin ölümü üzerine yazdığı elejide karşı çıkacağınız bir yan var mı? Şiir güzel değil mi? Genç hanım ve beylerimizin geneli ve bu şiir için söylenecek tek şey şu olabilir; sağlıklı ağaçlarını hemen asalak sürgünlerle donatıyorlar, bir türlü gemleyemedikleri, nerede son verirlerse iyi olacağını bilemedikleri, ne olduğunu bilmedikleri bir sürü duygu ve düşünce ile dolduruyorlar şiirlerini. Bu Bayan von Bechtolsheim'ın da başına gelmiş. Bir uyağı bozmamak için, araya başka bir dize sokuşturmuş, bu dize şiiri çok olumsuz yönde etkilemiş, hatta şiiri mahvetmiş. Ben bu hatayı elyazmasında gördüm ve iş işten geçmeden dizeyi çıkarabildim. İnsanın neyi çıkaracağını bilmesi için çok deneyimli biri olması gerekiyor. Schiller bu konuda çok iyiydi. Onu bir keresinde *Musenalmanach*'ta basılsın diye yirmi iki kıtalık muhteşem bir şiiri yedi kıtaya indirdiğini gördüm, hem de şiir bu korkunç operasyon yüzünden hiçbir kayba uğramadı, hatta bu yedi kıtanın o yirmi iki kıtanın en güzel, en etkili düşüncelerini içerdiği bile söylenebilir."

Pazartesi, 19 Nisan 1830*

Goethe bana bugün ona gelen iki Rusun ziyaretinden bahsetti. "Genel olarak gerçekten sevimli insanlardı," dedi, "ama biri bana o kadar da sempatik gelmedi, ziyaret boyunca ağzından tek sözcük çıkmadı. Hiçbir şey demeden, eğilip selam vererek içeriye girdi, dudaklarını bir an olsun aralamadı, yarım saat sonra yine hiçbir şey demeden, eğilip selam vererek ayrılıp gitti. Sırf beni görüp izlemeye gelmiş gibi bir hali vardı. Onların karşısında otururken bir an olsun bakışlarını benden ayırmadı. Canımı sıktı bu; bu yüzden o anda aklıma gelen olur olmaz her şeyi anlatmaya başladım. Galiba Kuzey Amerika'daki Birleşik Devletler'i konu olarak seçmiştim, konuyu çok basit bir şekilde ele alıp hiç düşünüp taşınmadan bildiğim bilmediğim ne varsa söyledim. Fakat bu durum her iki yabancının hoşuna gitmiş olmalı ki, ayrılırken hiç de memnun olmamış gibi bir halleri yoktu."

Perşembe, 22 Nisan 1830*

Goethe'de yemekte. Bayan von Goethe de vardı ve gayet heyecanlı bir şekilde sohbet edildi; ama aklımda pek bir şey kalmadı.

Yemek sırasında, Weimar'a yolu düşmüş bir yabancının geldiği haber verildi, Weimar'da kalmak için vaktinin olmadığı ve yarın sabah tekrar yola

çıkacağı söylendi. Goethe, bugün kimseyi görecek durumda olamadığı için üzgün olduğunun söylenmesini istedi; "Yarın öğlen belki." dedi. "Bu kadarını anlamıştır sanırım." diye gülümseyerek ekledi, ama aynı anda, gelininin bahsettiği genç Henning'in ziyaretini yemekten sonra beklediğine dair gelinine söz verdi, hem de sırf annesininkilere çok benzeyen onun kahverengi gözlerinin hatırı için.

Çarşamba, 12 Mayıs 1830*

Goethe'nin penceresinin önünde bronzdan yapılmış küçük bir Hz. Musa heykeli vardı, Michelangelo'nun meşhur heykelinin kopyasıydı. Kolları bana bedeninin diğer bölümlerine göre çok uzun ve çok yapılı geldi, bu düşüncemi Goethe'ye açıkça söyledim.

"Ama on emrin yazılı olduğu iki ağır levha söz konusu olan!" dedi heyecanla, "Onları taşımanın kolay bir şey olduğunu mu sanıyorsunuz? Ayrıca çok sayıda Yahudiyi idare eden ve dizginleyen Hz. Musa'nın kolları öyle herkesinki gibi olabilir miydi?"

Goethe bunları söyleyerek güldü, ben de acaba söylediklerinde gerçeklik payı var mı, yoksa sanatçıyı savunsun diye şaka mı yapıyor pek çıkaramadım.

Pazartesi, 2 Ağustos 1830*

Başlayan Temmuz Devrimi ile ilgili haberler bugün Weimar'a ulaştı ve büyük bir heyecan yarattı. Ben öğleden sonra bir ara Goethe'ye gittim. "Ee," dedi bana doğru, "bu büyük olayla ilgili olarak ne düşünüyorsunuz? Volkan patladı; her taraf yangın yeri, çok sürmez kapalı kapılar ardında bir görüşme yapılır!"

"Korkunç bir olay!" diye karşılık verdim. "Bilinen olaylardan ve böyle bir bakanlıktan, şimdiye kadar başta olan kraliyet ailesinin sürgüne gönderilmesiyle sonuçlanacak bir karardan başka ne beklenebilir."

"Biz birbirimizin dilini anlamıyoruz galiba, dostum." diye karşılık verdi Goethe. "Ben o insanlardan bahsetmiyorum; ben tamamen farklı bir şeyden söz ediyorum! Ben akademide birden ortaya çıkan herkesin katıldığı

ayaklanmadan, Cuvier ve Geoffroy de Saint-Hillaire arasındaki bilim açısından oldukça önemli kavgadan bahsediyorum!"

Goethe'nin sözleri benim için o kadar beklenmedikti ki, ne söyleyeceğimi bilemedim, birkaç dakika boyunca düşüncelerimin durduğunu hissettim.

"Mesele çok önemli," diye devam etti Goethe, "19 Temmuz oturumunun haberini aldığımda neler hissettiğimi bilemezsiniz. Biz Geoffroy de Saint-Hilaire cephesinde uzun zaman için güçlü bir müttefike sahibiz. Ama ben aynı zamanda buna, Fransız bilim dünyasının katılımının ne kadar çok olduğunu da görüyorum, korkunç politik huzursuzluğa rağmen 19 Temmuz toplantısı yine de tıka basa dolu bir binada gerçekleşti. En güzeli de, Fransa'da Geoffroy tarafından uygulamaya koyulan, doğanın tümdengelim yöntemi ile incelenmesinin şimdi artık geri dönüşünün olmaması. Mesele, akademide özgürce yapılan tartışmalar sayesinde, hem de büyük bir dinleyici kitlesinin önünde şimdi herkese duyuruldu, olay artık gizli komisyonlara havale edilip, kapalı kapılar ardında halledilip, baskı altına alınamayacak. Şu andan itibaren Fransa'da da doğa araştırmalarında akıl egemen olacaktır, madde üzerinde akıl hâkimiyet kuracaktır. Tanrı'nın gizem dolu atölyesine, önemli yaratılış ilkelerine göz atılacaktır! Eğer biz, analitik yolla sadece tek tek maddi kısımları ile ilgilenip, her bir kısma yön veren ve her sapmayı kendi içindeki yasayla dizginleyen veya onaylayan ruhun soluğunu hissetmeyeceksek, doğa ile bütün ilişkilerin ne anlamı olur ki!

Elli yıl bu önemli konuda uğraş verdim; başlangıçta yalnızdım, sonra destek gördüm, en sonunda da düşünce yakınlığı olan insanlar tarafından aşıldığımı gördüğüme çok sevindim. Ara kemikler hakkındaki ilk saptamamı Peter Campe'ye gönderdiğimde, hiç önemsenmemek beni içten içe çok üzmüştü. Yakın dost olduktan sonra benim tarafıma geçmesine rağmen, Blumenbach'la da daha farklı şeyler yaşamadım. Ama sonra Sömmering, Oken, D'Alton, Carus gibi başka mükemmel insanlarla aynı düşünceleri paylaştım. Şimdi Geoffroy de Saint-Hilaire belirgin olarak bizim tarafımızda, onunla birlikte bütün önemli öğrencileri ve Fransa hayranları da. Bu olay benim için inanılmayacak kadar değerli, tüm yaşamımı adadığım ve öncelikle benim başarım sayılabilecek konunun, nihayet her yerde elde ettiği zafer haklı olarak beni sevindiriyor."

Cumartesi, 21 Ağustos 1830*

Goethe'ye, ümit veren genç bir adamdan bahsettim. Onun için bir şeyler yapacağına söz verdi, ama yine de ona destek verecekmiş gibi bir hali yoktu.

"Benim gibi," dedi, "bütün yaşamı boyunca hem değerli zamanını, hem de parasını genç yetenekleri desteklemek için harcamış birinde, bu yetenekler başlangıçta büyük ümitler vermiş, ama sonuçta hiçbir şey olamamışsa, bu yolda bir şeyler yapma coşkusu ve keyfi gittikçe azalıyor. Artık sanatçıları korumak ve benim rolümü üstlenmek sizin gibi gençlere düşer."

Goethe'nin bu sözlerindeki gençlerin hayal kırıklığı yaratan vaatlerini, iki misli çiçek açmış, ama meyve vermemiş ağaçlara benzettim.

Çarşamba, 13 Ekim 1830*

Goethe bana, ezberlenmek üzere düzenlenmiş, Latince ve Almanca birçok bitki isminin yazılı olduğu listeler gösterdi. Eskiden böyle listelerle duvarlarının kaplı olduğu bir odasının olduğunu, duvarların önünde aşağı yukarı dolaşarak çalıştığını ve isimleri ezberlediğini anlattı bana. "Çok üzgünüm," dedi, "sonraları duvarların beyaza boyanmasından dolayı. Uzun yıllar boyunca yazılmış çalışmalarımın kronolojik notlarının yazılı olduğu ve en yeni şeyleri kaydettiğim bir başka odam daha vardı. O oda da badanalandı, ona da en az öbürü kadar üzülüyorum, tam da şimdi çok işime yarardı doğrusu."

Çarşamba, 20 Ekim 1830*

Grandüşesin görevlendirmesiyle, prensin üyesi olduğu buradaki okçuluk derneğine, grandüşesin hediye edeceği armalı gümüş bir tabela için, ayrıntıları görüşmek üzere bir saat kadar Goethe'deydim.

Az sonra sohbet başka konulardan açıldı, Goethe benden Saint-Simoncularla ilgili fikrimi söylememi rica etti.

"Onların öğretisinin esasına göre," diye karşılık verdim, "herkes herkesin mutluluğu için çalışmalıdır, bu da insanın kendi mutluluğunun vazgeçilmez koşuludur."

"Ben herkesin kendisi ile işe başlaması gerektiğini düşünürüm," diye karşılık verdi Goethe, "öncelikle kendi mutlu olmaya bakmalı insan, bundan da zaten herkesin eksiksiz mutluluğu ortaya çıkar. Ayrıca o öğreti bana hiç pratik ve uygulanabilirmiş gibi gelmiyor. Tüm insanlara, tüm deneyimlere ve binlerce yılın olaylarının tüm akışına aykırı bir şey. Eğer herkes birey olarak kendi sorumluluğunu yerine getirir, önündeki işi dürüstçe mükemmel bir şekilde yaparsa, herkesin mutlu olması sağlanmış olur. Ben mesleğimde yazar olarak hiç şu soruları sormadım kendime: Büyük kitle ne ister, herkese nasıl faydalı olabilirim? Ben her zaman daha anlayışlı ve daha iyi olmaya, kendi kişiliğimin özünü değerli kılmaya, iyi ve gerçek olarak gördüğüm ne varsa hep ifade etmeye çalıştım. Elbette bunun geniş bir çevrede etkili ve faydalı olduğunu inkâr edemem; ama hedefim bu değildi, aksine doğal güçlerin tüm etkileriyle gerçekleşen kaçınılmaz sonuçtu. Yazar olarak büyük kitlenin arzularını kendime hedef edinseydim ve bu arzuları yerine getirmeye çalışsaydım, rahmetli Kotzebue'nin yaptığı gibi onlara masallar uydurup benim tarafımı tutmalarını sağlamam gerekirdi."

"Bunda karşı çıkılacak bir şey yok." diye karşılık verdim. "Ama sadece tek bireyin mutluluğu değil, aynı zamanda yurttaş ve büyük çoğunluğun üyesi olarak tadına varacağım mutluluklar da vardır. Bir halk için en olanaklı mutluluğu yakalamayı bir insan ilke edinmezse, o zaman yasa koyucular hangi esastan hareket edebilirler ki!"

"İşi oralara vardırdınız mı," diye karşılık verdi Goethe, "elbette benim söyleyecek bir şeyim yok. Bu durumda zaten çok az sayıda insan istisna olarak sizin ilkenizden faydalanacaktır. Bu prensler ve yasa koyucular için bir reçete olabilir; her ne kadar kanunların, kitlenin mutluluğunu sağlamak iddiasında bulunmak yerine, mutsuzlukları gidermek için daha çok çaba harcaması gerektiğini düşünüyor olsam da."

"Her ikisi de," diye karşılık verdim, "bir kapıya çıkıyor sayılır. Örneğin kötü yollar bana en büyük dertmiş gibi gelir. Eğer bir prens ülkesinin en ücra köyüne kadar güzel yollar yaptırırsa, sadece büyük bir sıkıntı ortadan kalkmakla kalmaz, aynı zamanda halkını çok mutlu etmiş olur. Bir de yavaş çalışan hukuk sistemi büyük bir felakettir. Fakat bir prens eğer halkının şikayetlerini dinleyerek yapacağı düzenlemelerle, hızlı çalışan bir adalet

sistemi getirirse, büyük bir sıkıntı bertaraf edilmiş olmakla kalmaz, aynı zamanda yine büyük bir mutluluk yakalanmış olur."

"Ben size bu konuyla ilgili çok başka şeyler söylemek isterdim. Ama insanlara güçlerini daha da geliştirecekleri bir şeyler kalsın diye bazı olumsuz şeylerin adını koymayalım. Bu durumla ilgili olarak benim ana ilkem şudur: Baba eviyle, esnaf müşterisiyle, din adamları karşılıklı sevgi ile ilgilensin, polis de huzuru bozmasın."

1831

Salı, 4 Ocak 1831*

Hem yazarlık, hem de güzel sanatlar konusunda eşit yeteneğe sahip, ama şimdiye kadar ruhundaki somut düşünceleri, soyut sözler yerine, gözle görülür şekillerle ifade etmeyi yeğlemiş görünen Cenevre'deki arkadaşım Töpffer'in birkaç defterde toplanmış desenlerine Goethe ile baktık. Sade desen çalışmalarının bulunduğu *Doktor Festus'un Serüvenleri*'ni içeren defter, tamamen komik bir roman etkisi uyandırıyordu, Goethe'nin de çok hoşuna gitti. "Gerçekten çok güzel," dedi ara ara, sayfaları arka arkaya çevirirken, "hepsinden de yetenek ve zekâ fışkırıyor! Bazı resimler şahane! Eğer gelecekte daha az açık saçık konular seçer ve biraz daha fazla dikkat sarf ederse, inanılmaz şeyler yapabilir."

"Onu Rabelais ile karşılaştırdılar ve onu Rabelais'i taklit etmekle, onun fikirlerini kendine mal etmekle suçladılar." dedim.

"İnsanlar ne istediklerini bilmiyorlar." diye karşılık verdi Goethe. "Ben de hiç böyle bir izlenim bırakmadı. Aksine Töpffer bana daha önce hiçbir yetenekte görmediğim kadar kendi ayakları üzerinde duran, tümüyle özgün biri gibi geldi."

Çarşamba, 17 Ocak 1831*[300]

Coudray'i Goethe'nin yanında mimari desenlere[301] bakarken buldum. Yanımda 1830 yılından kalma, üzerinde X. Charles'ın portresinin bulunduğu beş franklık madeni bir para vardı, madeni parayı onlara gösterdim. Goethe portredeki kafanın sivriliği ile alay etti. "Ondaki dindarlık organı[302] çok gelişmiş görünüyor." dedi. "Kuşkusuz aşırı dindarlığı yüzünden borcunu ödemeye gerek görmemiş; oysa onun borcuna adamakıllı gömülen biz olduk, şimdi insanların Avrupa'da hemen huzura kavuşmamasını, onun bu parlak oyununa borçluyuz."

Sonra *Rouge et Noir* üzerine konuştuk, Goethe onu Stendhal'in en başarılı yapıtı olarak görüyordu. "Yine de kadın karakterlerinden bazılarının," diye ekledi, "aşırı romantik olduğunu yadsıyamam. Böyle olmakla birlikte hepsi büyük bir gözlemin ve psikolojik yönden derin bir görüşün varlığının kanıtı,

öyle olunca da yazarın ayrıntılardaki bazı olanaksız şeylerini hoşgörü ile karşılayabiliyorsunuz."

Salı, 23 Ocak 1831*[303]

Prensle Goethe'deydik. Torunları hokkabazlık numaraları ile eğleniyorlardı, bu konuda özellikle Walther deneyimliydi. "Erkek çocukların boş zamanlarını," dedi Goethe, "böyle aptalca şeylerle geçirmelerine karşı değilim. Bu özellikle küçük bir insan topluluğu önünde yapılırsa, biz Almanların pek yeterli olmadığı rahatça konuşmak ve bazı fiziksel ve tinsel beceriler edinmek konularında faydalı olacak bulunmaz bir araçtır. Oluşabilecek kendini beğenmişlik duygusunun ortaya çıkaracağı olumsuzluk, böyle bir kazanım ile tamamen dengelenecektir."

"Bu tür duyguların bastırılmasında seyircilerin de rolü vardır," dedim, "genellikle büyük bir dikkatle küçük sanatçının parmaklarına bakarlar, yanlış hareketleri ile alay etmekten ve onun küçük sırlarını onu öfkelendirecek şekilde açığa çıkarmaktan büyük zevk duyarlar."

"Onlar bugün beğenilen ertesi gün yuhalanan oyunculara benzerler," diye karşılık verdi Goethe, "böylece her şey dengelenmiş olur."

Çarşamba, 10 Mart 1831*[304]

Bu öğle yarım saat kadar Goethe'nin yanındaydım. Ona bir haber getirdim, grandüşes Weimar'daki tiyatronun yönetimine, ümit veren genç yeteneklerin eğitiminde kullanılması için bin taler'lik bir bağışta bulunmak istiyordu. Bu haber, tiyatronun gelecekteki gelişmesini yürekten isteyen Goethe'yi gözle görülür bir şekilde sevindirdi.

Sonra onunla konuşmam gereken bir başka konu vardı. Bu da grandüşesin, bir işi ve mal varlığı olmayan, sadece sanatı ile yaşamını sürdürmek zorunda olan en iyi Alman yazarını Weimar'a getirtip, ona burada huzurlu bir ortam hazırlama niyetiydi, yapıtlarının her birinin olabildiğince mükemmel şekilde olgunlaşması sağlanacak, mecburiyetten kendi yeteneğine ve yapıtlarına zarar verecek şekilde üstünkörü ve acele çalışmak durumunda kalmayacaktı.

"Grandüşesin niyeti," diye karşılık verdi, "gerçekten çok güzel, onun bu soylu düşüncesi karşısında eğilirim; ama isabetli bir seçim çok zor olacak. Şimdiki yeteneklerimizin en mükemmelleri ya devlet hizmetinde çalışıyorlar, ya emekli olmuşlar ya da kendi mal varlıklarıyla yaşam kaygısından uzak bir durumdalar. Ayrıca herkes de buraya uygun düşmez, böylelikle herkese yardım edilmiş olunmaz. Bu soylu düşünceyi aklımda tutacağım ve gelecek yılların ne gibi iyi yazarlar ortaya çıkaracağına dikkat edeceğim."

Çarşamba, 31 Mart 1831*[305]

Goethe son zamanlarda yine iyi değildi, sadece çok yakın dostlarını kabul edebiliyordu. Birkaç hafta önce ondan kan alınmak durumunda kalındı; sonra sağ bacağında rahatsızlıklar ve ağrılar belirdi, sonunda içinin sıkıntısı ayağında çıkan bir yara sayesinde hafifledi, bunun arkasından da hızla iyileşti. Bu yara iyileşeli birkaç gün oldu, şimdi yine eskisi gibi sevimli ve neşesi yerinde.

Grandüşes bugün onu ziyaret etti, Goethe'nin yanından çok mutlu ayrıldı. Grandüşes, Goethe'ye kendini nasıl hissettiğini sorunca, Goethe çok nazikçe, bugüne dek iyileşme yolunda pek yol alamadığını, ama grandüşesi karşısında görmesiyle yeniden sağlığına kavuşmaya başladığını hissettiğini söyledi.

Çarşamba, 14 Nisan 1831*[306]

Prenste akşam toplantısı. Goethe'nin burada bulunduğu ilk yıllara dair bazı şeyler anımsayan oradaki yaşlıca beylerden biri aşağıdaki çok tipik şeylerden bahsetti.

"Goethe 1784'te Ilmenau maden işletmesinin açılış töreninde meşhur konuşmasını yaparken ben de oradaydım, bunun için kentteki ve kent dışındaki tüm memurları ve ilgilileri davet etmişti. Konuşmasını kafasında iyice hazırlamış olmalıydı, bir süre hiç takılmadan çok akıcı bir şekilde konuştu. Ama bir anda kafası karışmış gibi oldu, düşüncelerinin akışı kesintiye uğramış gibiydi, sonrasında söyleyeceği şeylerin ana hatlarını tamamen unutmuştu sanki. Bu bir başkasını çok utandırabilirdi, ama onu asla. En az bir on dakika bir noktaya takılıp kaldı, sonra oldukça uzun,

neredeyse komik sessizlik sırasında herkes sükunetini korusun diye, şahsiyetinin gücü ile büyülenmiş çok sayıdaki dinleyici kitlesi üzerinde bakışlarını gezdirdi. Nihayet konuşacağı şeylere hâkim olmuş gibiydi, konuşmasına devam etti ve sonuna kadar hiç takılmadı, sanki hiçbir şey olmamış gibi rahat ve neşeliydi."

Pazar, 20 Haziran 1831[307]

Bu akşam henüz sofrada olan Goethe'nin yanında yarım saat kaldım.

Doğabilimlerinin bazı konuları hakkında görüştük, özellikle de dilin eksikliklerinden ve yetersizliklerinden, bu yüzden yanılgıya düşenlerin ve yanlış görüşlerin yaygınlaşabileceğinden, sonra bunların üstesinden kolay kolay gelinemeyeceğinden söz ettik.

"Sorun çok basit şekilde şu." dedi Goethe. "Bütün diller, insanların birbirine benzer gereksinimlerinden, duygularından ve düşüncelerinden ortaya çıkmıştır. Seviyeli bir insan, doğanın egemenliği ve gizli etkisi üzerine bir fikir ya da görüş sahibi olduğunda, ona o zamana kadar aktarılan dil, böyle insanla ilgili konulardan çok uzak şeyleri ifade etmesine yeterli olmaz. Kendi algılarını ifade etmek için, insanüstü varlıkların dilinin emrinde olması gerekir. Böyle bir dil de olmadığından, sıra dışı doğa olaylarıyla ilgili görüşünü, sürekli olarak insanların kullandığı kavramlarla ifade edecek, bu ifadeler de her bakımdan yetersiz kalacak, konusunun seviyesini düşürecek ya da tamamen bozacak, yok edecektir."

"Bunu, işlediğiniz konularda her seferinde çok keskin hatlarla öze değinen ve her tür boş lafın düşmanı olarak, üst düzeydeki algılarınız için en yakın tanımlayıcı ifadeyi bulan siz söylüyorsanız, bir anlamı var demektir. Oysa ben, biz Almanların bu konuda bir sorunumuz yok diye düşünürdüm. Dilimiz o kadar zengin, kültürlü ve gelişmeye müsait ki, ne zaman mecaz bir anlatımda çıkar yol arasak, hemen ifade edilmek istenen şeye çok yaklaşırız. Oysa Fransızlar bize göre daha az avantaja sahipler. Onlarda gözlemlenen sıra dışı bir doğa olayı ile ilgili kavram, teknikle ilgili sıradan bir sözcükle hemen ruhsuz ve sıradan bir içerik kazanır, böyle olunca da kavram sıra dışı görüşü aktarmaya yetmez."

"Ne kadar haklı olduğunuzu," diye söze girdi Goethe, "geçenlerde Cuvier ve Geoffroy de Saint-Hilaire arasındaki kavgada gördüm. Geoffroy de

Saint-Hilaire'in, gerçekten doğanın tinsel hâkimiyeti ve yaratıcılığı konusunda çok değerli görüşleri var; ama alışılmış sözcükleri kullanmak zorunda bırakıldığı sürece, anadili Fransızca onu zor durumda bırakıyor. Hatta sadece gizemli-tinsel konularda değil, aynı zamanda tamamen gözle görülür çok somut konularda ve olaylarda da. Organik bir yaratığın bazı kısımlarını ifade etmek istediğinde, malzemeler sözcüğünden başka sözcük yok, bu yüzden örneğin, organik bir gövdenin benzer kısımları olarak kolları oluşturan kemikler, ev inşa ettiğiniz taş, kalas, tahtalarla birbirine yakın anlamda kullanılıyor."

"Aynı şekilde," diye devam etti Goethe, "Fransızların doğa ürünlerinden söz ederken, kompozisyon kavramını kullanması da hiç uygun değil. Ben parçalardan oluşan bir makinenin her bir parçasını bir araya getirip böyle bir durumda kompozisyondan bahsedebilirim, ama organik bir gövdeyi oluşturan canlı ve tek bir yaratığın içine nüfuz etmiş parçalardan söz edeceksem, kompozisyon diyemem."

"Kompozisyon kavramının sanat ve edebiyatın gerçek ürünlerinde kullanılması da bana uygunsuz ve saygınlığı zedeleyici gibi geliyor." diye karşılık verdim.

"Bu, Fransızlara borçlu olduğumuz ve olabildiğince çabuk kurtulmamız gereken çok kötü bir sözcük." diye karşılık verdi Goethe. "Mozart *Don Giovanni*'yi düzenledi, denemez ki! Kompozisyon; sanki o, yumurta, un, şeker karıştırılarak yapılan bir dilim pasta veya bisküviymiş gibi. Her bir ayrıntı tam bir bütünlük içinde, bir yaşamın soluğundan, bir ruhtan ve bir kalıptan çıkmış tinsel bir yaratıdır, bu arada yapıtı ortaya koyan kişi, asla aramaz, parçalara bölmez, keyfi davranmaz, dehasının olağanüstü zekâsı, onu emrettiği şeyleri yazma durumunda bırakacak şekilde hâkimiyeti altına alır."

Pazar, 27 Haziran 1831*[308]

Victor Hugo'dan bahsettik. "Güzel bir deha," dedi Goethe, "ama çağının tümüyle mutsuz, romantik yönüne saplanmış, böylelikle o güzel olanın yanı sıra en katlanılmaz şeyleri ve en çirkin şeyleri anlatmaya özendiriliyor. Şu günlerde onun *Notre-Dame de Paris*'sini okudum, bu kitabın bende yarattığı sıkıntılara katlanmak için az sabır göstermedim. Bence şimdiye dek

yazılmış en iğrenç kitap! İnsanın katlanmak zorunda kaldığı işkenceler, insan doğasına ve insan karakterine ilişkin anlatılan gerçeklikten algılayabileceği sevinç duygularıyla bir kez olsun giderilmeye çalışılmıyor. Aksine onun kitabında insanlardan ve gerçekten eser yok! Sunduğu anlatı figürleri kanlı canlı insanlar değil, aksine canının istediği gibi yönlendirdiği tahtadan yapılmış zavallı kuklalar, istediği etkiyi uyandırmak için, onların yüzlerini ekşitip suratlarını çarpıtıyor. Bu nasıl bir çağdır ki, böyle bir kitabı sadece olanaklı kılıp, ortaya çıkmasını sağlamakla kalmayıp aynı zamanda onu çok hoş ve eğlendirici bulur!"

Çarşamba, 14 Temmuz 1831*[309]

Prensle birlikte majesteleri Württemberg Kralı'na[310], Goethe'ye giderken eşlik ettik. Geri döndüğümüzde kral çok keyifliydi, bu ziyaretin onda uyandırdığı memnuniyet için teşekkürlerini Goethe'ye iletmekle görevlendirdi beni.

Perşembe, 15 Temmuz 1831*[311]

Kralın dünkü sözlerini iletmek üzere bir ara Goethe'deydim. Onu bitkilerin sarmal tezi ile ilgili çalışmalarla meşgul buldum, bu yeni keşfin çok işe yarayacağı ve bilime büyük katkısı olacağı görüşündeydi. "Bizi doğa çalışmalarının sunduğu ölçüde," diye ekledi, "sevindiren başka bir şey yok. Doğanın sırları bilinmeyecek kadar derinlerde; ama biz insanların gittikçe daha fazla bilgi sahibi olmamıza izin ve olanak veriliyor. Yine de sonunda bilinmez kaldığındandır ki, sürekli olarak ona yaklaşmak ve yeni bilgiler edinip, yeni keşifler yapmak açısından doğa bizim için cazibesini hep koruyor."

Salı, 20 Temmuz 1831*[312]

Yemekten sonra yarım saat Goethe'deydim, onu çok neşeli ve iyi gördüm. Çeşitli konular hakkında konuştuk, son olarak da Karlsbad hakkında, başından geçen bazı gönül meseleleri ile ilgili espriler yaptı. Termal tesislerde kalmayı katlanılır kılan tek şey," dedi, "küçük bir aşk ilişkisidir; yoksa insan sıkıntıdan ölür. Hemen hemen her seferinde, orada kalacağım birkaç hafta süresince bana eğlence olacak ufak bir gönül yakınlığı kuracak

kadar şanslıydım. Özellikle anımsadığım bir hikaye var, şimdi bile düşündükçe beni eğlendiriyor.

Bir gün Bayan von Reck'i ziyaret etmiştim. Havadan sudan biraz konuştuktan sonra ayrılmak üzere vedalaştım, tam dışarıya çıkarken yanında çok güzel iki kızı ile içeriye girmekte olan bir bayanla karşılaştım. ‘Az önce yola koyduğunuz bay kimdi?' diye sormuş bayan. ‘Goethe'ydi,' diye yanıt vermiş Bayan von Reck. ‘Ayrılıp gitmesine,' diye karşılık vermiş bayan, ‘ve kendisi ile tanışma şansını kaçırmış olmama üzüldüm doğrusu!' – ‘Pek bir şey kaybetmiş sayılmazsınız, arkadaşım.' demiş Reck. ‘O kadınlar arasında çok sıkıcı biridir, onda ilgi uyandıracak kadar sevimli olsanız bile bir şey değişmez. Bizim yaşımızdaki kadınlar onu konuşkan ve sempatik kılmayı aklından bile geçirmeseler daha iyi.'

İki genç kız anneleriyle eve girdiklerinde Bayan von Reck'in sözlerini düşünmüşler. ‘Biz genç ve güzeliz,' demişler, ‘o meşhur vahşiyi yakalayıp evcilleştirmeyi başarıp başaramayacağımızı göreceğiz bakalım!' Ertesi gün termal suların bulunduğu gezinti yerinde eğilerek bana tekrar tekrar çok sevimli ve zarif bir şekilde selam verdiler, bir fırsatını bulduğumda onlara yaklaşıp konuşmaktan kendimi alamadım. Çok güzeldiler! Onlarla konuştukça konuştum, beni annelerine götürdüler ve böylece kıstırılmış oldum. O andan itibaren her gün görüştük, hatta gündüzleri hep birlikte geçiriyorduk. Genç kızlardan birinin nişanlısının gelmesi, bizim ilişkimizi daha da içten bir hale getirdi, bunun üzerine ben tam olarak diğerine bağlandım. Tahmin edileceği gibi anneye karşı da çok yakın davranıyordum. Kısacası hepimiz çok mutluyduk, o aile ile öyle mutlu günler geçirdim ki, şimdi bile onları çok hoş duygularla anımsıyorum. İki genç kız kısa bir süre sonra, anneleri ile Bayan von Reck arasında geçen konuşmayı, beni ele geçirmek için nasıl gizli bir plan hazırlandığını ve planın büyük bir başarı ile uygulandığını bana anlattılar."

Bu vesile ile, Goethe'nin bana daha önce anlattığı ve burada anlatılmasının tam yeri olduğunu düşündüğüm başka türden bir anekdot geldi aklıma.

"Bir keresinde yakın bir dostumla," dedi bana, "sarayın bahçesinde yürüyüşe çıkmıştık, hiç beklenmedik bir anda ağaçlı yolun sonunda, sakin sakin sohbet ederek yürüyen bizim çevremizden iki kişinin bulunduğunu gördük. Size ne erkeğin, ne de kadının adını söyleyebilirim, ama zaten konu

bu değil. Sohbete dalmışlar, başka hiçbir şeyi düşünmüyor gibiydiler, bir anda kafaları birbirine yaklaştı ve ateşli bir şekilde öpüştüler. Sonra yine önceki pozisyonlarını aldılar ve sanki hiçbir şey olmamış gibi, ciddi ciddi sohbetlerine devam ettiler. Arkadaşım şaşkınlık içinde ‘Gördünüz mü?' diye sordu, ‘Gözlerim beni yanıltmıyor değil mi?' – ‘Gördüm,' diye karşılık verdim çok sakin bir şekilde, ‘ama gördüklerime inanmıyorum!'"

Pazartesi, 2 Ağustos 1831*[313]

Bitkilerin başkalaşımı üzerine konuştuk, tam olarak da Goethe'nin hiç ciddiye almadığı de Candolle'ün simetri öğretisi üzerine.

"Doğa," diye ekledi, "kendini herkese teslim etmez. Bizi sayısız cazibesi ile kendine çeken, ama tam onu yakaladığımız ve sahip olduğumuzu düşündüğümüz anda, kollarımızdan kaçıp kurtulan cilveli bir genç kız gibi davranır birçok kişiye karşı."

Çarşamba, 19 Ekim 1831*

Bugün Belvedere'de tarımı teşvik derneğinin toplantısı, aynı zamanda meyve ve endüstri ürünlerinin ilk sergisi vardı, tahmin edilenden daha zengin bir sergi idi. Sonra orada bulunan çok sayıda üyeye büyük bir ziyafet verildi. Goethe'nin gelmesi herkes için çok hoş bir sürpriz oldu. Biraz oyalandıktan sonra sergilenen ürünlere büyük bir ilgiyle baktı. Oraya gelmesi, özellikle onu daha önce hiç görmemiş insanlar için çok sevindirici oldu.

Perşembe, 1 Aralık 1831

Bir saat kadar Goethe'nin yanındaydım, çeşitli şeylerden söz ettik. Sonra söz Soret'den açıldı.

"Bugünlerde," dedi Goethe, "onun çok güzel bir şiirini okudum, daha doğrusu bir üçlemesini[314], ilk iki bölüm coşkulu köy karakteri taşıyor, *Mitternacht* (Gece Yarısı) başlıklı son bölüm ise, ürpertici ve karamsar bir havaya sahip. Bu *Gece Yarısı* şiirinde çok mükemmel bir şekilde başarılı olmuş. Şiirde gecenin soluğunu gerçekten hissediyorsunuz, hemen hemen Rembrandt'nın resimlerinde olduğu gibi, o resimlerde de gecenin havasını

duyumsadığınızı zannediyorsunuz. Victor Hugo da benzer konuları işlemiştir, ama bu ölçüde başarılı olmamıştır. Bu tartışmasız çok büyük dehanın gece betimlemelerinde gerçek gece değildir, nesneler belirginliğini ve gözle görünür olma halini korurlar, sanki aslında hâlâ daha gündüzdür ve anlatılan gece salt bir kandırmacadan ibarettir. Soret, meşhur Victor Hugo'yu *Gece Yarısı* şiiriyle kuşkusuz geride bıraktı."

Bu övgü beni mutlu etti ve onun sözünü ettiği Soret'nin üçlemesini en kısa zamanda okumayı aklıma koydum. "Edebiyatımızda çok az sayıda üçleme var." dedim.

"Bu tarza," diye karşılık verdi Goethe, "modern yazarlarda çok nadir karşılaşıyoruz. Önemli olan, kendiliğinden üç bölümde işlenebilecek bir konu bulmak, yani birinci bölüm bir tür girişi, ikinci bölüm bir tür felaketi, üçüncü ise uzlaşmacı bir dengenin kurulacağı bir konuyu işlemeli. Benim bekâr erkek ve değirmenci kadınla ilgili şiirlerimde[315] bu şartlar bir arada bulunur, o zaman bu şiirleri yazarken bir üçleme oluşturmak hiç aklıma gelmemişti. Benim *Paria*'m da tam bir üçlemedir, hatta bu diziyi en başında üçleme olarak düşünüp yazdım. Oysa *Trilogie der Leidenschaft* (Tutku Üçlemesi) önce bir üçleme olarak tasarlanmadı, yavaş yavaş, bir anlamda tesadüfen üçleme haline dönüştü. Sizin de bildiğiniz gibi, bağımsız bir şiir olarak sadece elimde *Eleji* vardı. Sonra o yaz, benimle Marienbad'da bulunan ve güzel melodileri ile içimde gençliğimdeki mutlu günlere ait duyguları uyandıran Szymanowska ziyaretime geldi. O bayan arkadaşıma ithaf ettiğim kıtalar, tamamen o *Eleji*'nin ölçü ve tınısında yazıldı, kendiliğinden barışçıl final olarak *Eleji*'ye uyum sağladı. Sonra Weygand *Werther*'i yeniden basmak istedi, bunun için benden bir önsöz yazmamı istiyordu, bu da şiirimi *Werther*'e yazmam için çok iyi bir bahane oldu. Ama halen daha kalbimde o tutkunun kalıntıları bulunduğundan, şiir kendiliğinden o *Eleji*'ye bir giriş olmuş oldu. Böylece şimdi bir arada bulunan bu üç şiirin hepsi, aynı aşk acıları ile örülmüştür ve o *Tutku Üçlemesi* ben nasıl olduğunu bilmeden oluşmuştur.

Soret'ye daha çok üçleme yazmasını tavsiye ettim, bunu da az önce anlattığım gibi yapmalı. Üçleme yazmak için özel bir konu bulmak için uğraşmamalı, basılmamış şiirlerinin zengin hazinesinden uygun olan bir şiir seçip bu şiirin başına bir tür giriş, sonuna bir tür uzlaştırıcı son bölüm eklemeli, hem de bu üç bölüm arasında hissedilir bir boşluk kalacak şekilde.

Bu şekilde kolaylıkla hedefe ulaşılır, fazlaca düşünülüp taşınılmamış olunur, bunun da, Meyer'in söylediği gibi, zor bir iş olduğunu herkes bilir."

Sonra Victor Hugo'dan, onun aşırı üretkenliğinin dehasına büyük ölçüde zarar verdiğinden bahsettik.

"Bir yıl içinde iki tragedya ve bir roman yazmak, ayrıca yüklü miktarda para kazanmak için çalışmak zorunda olmak gibi bir cesarete sahip birinin daha kötü olmaması, çok büyük dehasını mahvetmemesi olanaklı değil! Onu ne zenginlik, ne de geçici bir şöhret peşinde koştuğu için eleştiririm; ama gelecekte şöhretinin kalıcı olmasını istiyorsa, daha az yazıp, daha çok çalışmaya başlamalı."

Goethe sonra *Marie Delorme*'i gözden geçirdi ve konunun, gerçekten trajik, doğru düzgün tek bir perdenin malzemesi olduğunu, ama yazarın ikinci dereceden sebepler yüzünden, konuyu gereğinden fazla, beş uzun perde halinde uzatmaya özendiğini bana açıklamaya çalıştı. "Bunun bize," diye ekledi Goethe, "yazarın ayrıntıları betimlemede başarılı olduğunu göstermek gibi bir faydası var; bunun da elbette azımsanmayacak, hatta önemli bir şey olduğu bile söylenebilir."

1832

Perşembe, 5 Ocak 1832*

Cenevre'de bulunan arkadaşım Töpffer'den, içinde karakalem ve akvarel çalışmalarının bulunduğu birkaç defter geldi, resimlerin çoğu İsviçre ve İtalya'nın doğa manzaralarından oluşuyordu, onun yaya olarak yaptığı yolculuklarda zaman içinde ortaya çıkmışlardı. Goethe bu karakalem çalışmalarının, özellikle de akvarel resimlerin güzelliğinden öyle büyülenmişti ki, kendisini sanki meşhur Lory'nin yapıtlarına bakıyormuş gibi hissettiğini söyledi. Ben bunların Töpffer'in en iyi yapıtları olmadığını söyledim, "Başka yapıtlarını gönderseydi daha iyi olurdu." dedim. "Daha ne istiyorsunuz!" diye karşılık verdi Goethe. "Bundan daha iyisi olmaz! Gerçekten daha iyisi olsa bile, ne fark eder ki! Bir sanatçı bir ölçüde mükemmelliği yakalamışsa, bir yapıtının diğerinden daha mükemmel olması pek bir şeyi değiştirmez. İşten anlayan biri her bir resimde ustanın elini, yeteneğini ve ifade aracını tüm kapsamıyla görür."

Cuma, 17 Şubat 1832*

Goethe'ye, İngiltere'de yapılmış Dumont'nun bir portresinin gravürünü gönderdim, bu portre onu çok ilgilendirmiş göründü.

"Bu önemli adamın resmine defalarca baktım," dedi bugün akşama doğru onu ziyaret ettiğimde. "Başlangıçta bana biraz itici geldi, bunu da hatlarını biraz sert ve derin kazımış olan sanatçının tarzına bağladım. Ama oldukça ilginç kafaya bakmaya devam ettikçe, tüm sertlikler silinmeye başladı ve koyu renkli zeminden, sükunete, iyiliğe ve hem zeki hem zarif hoşgörüye dair güzel bir ifade belirdi, hepsi akıllı, anlayışlı, herkesin iyiliği için çalışan adamı betimliyor, izleyicinin ruhunda hoş duygular uyandırıyor."

Dumont hakkında konuşmaya devam ettik, özellikle de Mirabeau ile ilgili olarak yazdığı anılardan söz ettik, Dumont anılarında[316], Mirabeau'nun kullandığı, birçok yeteneği de şöhrete kavuşturan çeşitli kaynakları açığa çıkarıyor, Mirabeau bu rezervleri aynı zamanda hedefleri doğrultusunda harekete geçirmiş ve onların gücüyle çalışmış. "Bu anılardan daha öğretici bir kitap yoktur," dedi Goethe, "onlar sayesinde o zamanın en gizli

konularıyla ilgili ayrıntılı bir fikre sahip oluyoruz, böylece Mirabeau gibi bir mucize kahraman olarak büyüklüğünden bir şey yitirmeksizin doğallık kazanıyor. Ama Fransız dergilerinde yeni eleştirmenler ortaya çıkıp, bu konu hakkında başka görüşler ileri sürüyorlar. Bu güzel insanlar, o anıların yazarının, Mirabeau'nun insanüstü işinin sırlarını açığa çıkardığını, şimdiye dek Mirabeau ismi ile bütünleşen büyük kazançlardan başkalarına da pay çıkararak, Mirabeau'larını mahvettiklerine inanıyorlar.

Fransızlar Mirabeau'da kendi Herakles'lerini görüyorlar, bunda da haklılar. Ama o dev adamın ayrı ayrı parçalardan oluştuğunu, antikçağın Herakles'inin kolektif bir yaratık olduğunu, kendi yaptığı kahramanlıkların ve başkalarının yaptığı kahramanlıkların taşıyıcısı olduğunu unutuyorlar.

Aslında hepimiz, kendimizi nasıl gösterirsek gösterelim, kolektif yaratıklarız. Çünkü tam anlamıyla biz buyuz veya bu bizim diyebileceğimiz çok az şey vardır! Bizden önce ve bizim zamanımızda söylenmiş her şeyi dinlemek ve öğrenmek zorundayız. En büyük deha bile her şeyi kendine borçlu olduğunu düşünseydi, fazla gelişemezdi. Fakat birçok önemli insan bunu kavramaz ve özgün olma düşleriyle yaşamlarının yarısını emeklemekle geçirir. Her şeyi kendi dehalarına borçlu olduğuyla, hiçbir ustayı izlememekle övünen sanatçılar tanıdım. Çılgınlar! Sanki böyle bir şey olanaklıymış gibi! Sanki dünya her adımlarında karşılarına çıkmıyormuş ve kendi aptallıklarına rağmen onları adam etmiyormuş gibi! Hatta şunu da iddia ederim, bunları söyleyen bir sanatçı, bu odanın duvarlarının önünde dolaşsın ve duvarları süslediğim birkaç büyük ustanın yaptığı resimlere şöyle bir baksın, her yönden belli bir dehaya sahip biri olsa bile, buradan daha farklı ve daha düzeyi gelişmiş biri olarak çıkacaktır.

Dış dünyanın araçlarına yaklaşmak ve onları yüce amaçlarımız için kullanmak eğilimini ve gücünü gösteremeyeceksek, o zaman kendimizde değerli olan şey nedir? Bu konu ile ilgili olarak kendimden söz edebilir ve hissettiklerimi alçak gönüllülükle ifade edebilirim. Uzun yaşamım boyunca, gerektiğinde kendimle övünebileceğim çeşitli şeyler yaptığım ve ortaya koyduğum bir gerçek. Dürüst olursak, görmenin ve duymanın, farkına varmanın ve seçmenin, görülen ve duyulan şeyleri belli bir zekâ ile canlandırıp, belli ölçüde bir beceriyle yansıtmanın dışında, yetenek ve eğilim olarak gerçekten bana ait olan ne vardı. Yapıtlarımı sadece kendi bilgeliğime değil, aynı zamanda bana bunun için malzeme sunan, benim

dışımda binlerce nesne ve kişiye borçluyum. Deliler, akıllılar, uyanıklar, gericiler, olgun yaştakiler kadar çocuklar ve gençler de bana gelmişlerdir ve hepsi bana akıllarından ne geçtiğini, ne düşündüklerini, nasıl yaşadıklarını, nasıl çalıştıklarını ve ne gibi deneyimlere sahip olduklarını anlatmışlardır, bana da başkalarının benim için ektiklerini biçmek ve fırsatı değerlendirmekten başka bir şey kalmamıştır.

Aslında bir şeylerin insanın kendisinden mi, yoksa başkasından mı kaynaklandığı; kendi sayesinde mi, yoksa başkaları sayesinde mi başarılı olduğu gibi şeyler tamamen ahmaklık: Asıl önemli olan, insanın büyük bir istencinin olması ve bir şeyi yapacak yetenek ve azme sahip olmasıdır; geri kalan hiçbir şey önemli değil. Bu yüzden Mirabeau yapabildiği kadar dış dünyaya ve onun güçlerine hizmet etmekte tamamen haklıydı. Dehayı ayırt etme yetisine sahipti, deha da onun güçlü kişiliğinin olağanüstü çekiciliğine dayanamaz, kendini ona ve onun güdümüne gönüllü olarak bırakırdı. Böylece onun etrafında çok sayıda yetenekli insan toplandı, onlara kendi ateşi ile nüfuz eder, onları yüce amaçları için harekete geçirirdi. İşte o başkaları ile ve başkaları sayesinde başarılı olmayı bildi, onun dehası buydu. onun özgün yanı buydu, onun ulaşılmaz yanı buydu."

Pazar, 11 Mart 1832

Akşam Goethe'de bir saat kadar çeşitli konularda güzel sohbetler ettik. Kendime İngilizce bir *İncil* satın aldım, *İncil*'in apokrif sayılan kitapları içermediğini görmek beni üzdü; Tanrı sözü olmadığı ve sahte sayıldıkları için kitaba alınmamışlardı. İnançlı yaşam biçimine örnek değerli Tobit'in, sonra Hz. Süleyman'ın ve Sirak oğlu İsa'nın bilgeliğinin eksikliğini çok hissettim: Bütün bu yazılar, tinsel ve etik açıdan o kadar düzeylidir ki, başka çok az yazı vardır onlarla eşdeğer olan. Goethe'ye oldukça dar bir görüşle ilgili üzüntümü ifade ettim, bu görüşe göre Eski Ahit'in bazı yazıları doğrudan doğruya Tanrı sözü olarak değerlendiriliyor, çok iyi diğer yazılarsa böyle görülmüyordu; sanki soylu ve büyük olup da Tanrı'dan gelmeyen, onun etkisinin meyvesi olmayan bir şey varmış gibi.

"Tamamen sizin gibi düşünüyorum." diye karşılık verdi Goethe. "Ama *İncil*'le ilgili konuları değerlendirmek için iki görüş var. Tanrı'dan kaynağını alan, salt doğa ve akla dayalı bir tür ilk din görüşü. Bu hep aynı kalacak ve tanrısal yeteneklerle donanmış yaratıklar var olduğu sürece devam edecek

ve geçerli olacaktır. Yine de bu görüş seçkinlerin görüşü olacaktır, çünkü genel geçer olamayacak kadar seviyeli ve değerli bir görüştür. Sonra bir de kilisenin görüşü var, bu daha ziyade insana yakışır türden, zayıf, değişken ve geleneksel bir yaklaşıma sahiptir; zayıf insan varlığı söz konusu oldukça, bu görüş de sürekli bir değişim içinde varlığını sürdürecektir. Berrak tanrısal vahyin ışığı, zavallı ve zayıf insanın kaldıracağından çok daha saf ve parlaktır. Ama kilise, herkese yardım edilsin, herkes kendini iyi hissetsin diye hayırseverlik adına bir tür aracı olarak devreye girer. Hıristiyan kilisesinin inancına göre, kilise Hz. İsa'nın ardılı olarak, insanlığı insani günahların sıkıntısından kurtarabilir, işte kilisenin büyük bir güç olmasının nedeni de budur. Bu güç ve saygınlığı kaybetmemek ve kilise binasını korumak için Hıristiyan papazları çok dikkatlidirler.

Bu nedenle kilise, acaba *İncil*'in bu bölümü mü, yoksa diğer bölümü mü insanın düşünce yapısı açısından daha aydınlatıcı veya *İncil*'in hangi bölümü yüce ahlakı ve değerli insan kişiliğini içeriyor diye soru sormak durumunda değildir, aynı şekilde kilise ne Hz. Musa'nın kitaplarındaki Adem'le Havva'nın işledikleri ilk günahın hikayesine, ne de bir kurtarıcıya duyulan gereksinimin ortaya çıkmasına önem verir. Ayrıca ne peygamberle, ne de beklenen kişi olarak onun tekrar tekrar vurgulanmasıyla, ne Hz. İsa'nın hayat hikayesini anlatan metinlerde onun gerçek dünyevi varlığıyla, ne de biz insanların işlediği günahların kefareti olarak onun çarmıhta son bulan yaşamıyla ilgilenir. Böyle amaçlar ve eğilimler hedeflenip, böyle bir terazi kullanılınca, ne soylu Tobit'in, ne Hz. Süleyman'ın bilgeliğinin, ne de Sirak Oğlu İsa'nın özdeyişlerinin fazla bir değeri kalır.

Ayrıca *İncil*'deki konuların hakiki veya sahte olup olmadığına dair sorular var. Hakiki, çok mükemmel bir olgu olarak, en saf doğa ve akıl ile uyum içindedir ve bugün bile bizim en üst düzeyde gelişmemize katkıda bulunur! Sahte ise, saçma, içi boş, aptalca bir olgu olarak, ürün vermez, en azından iyi ürün vermez! *İncil* yazılarının hakikiliği, acaba bize tümüyle hakiki olan şeyler mi aktarıldı sorusu ile kesinlik kazanacaksa, o zaman *İncil*'deki İsa'nın hayatını anlatan bölümlerin hakikiliğinden de bazı konularda kuşkulanmamız gerekir, bu bölümleri yazanlardan Markos ve Luka, doğrudan kendi gözlem ve deneyimlerini değil, çok sonraları sözlü aktarımla duyduklarını anlatmışlardır, son bölüm ise Havari Yuhanna tarafından geçkin yaşlarda yazılmıştır. Yine de ben dördünün yazdığı *İncil*'in tamamen gerçek olduğunu düşünüyorum, çünkü onlarda Hz. İsa'nın

kişiliğinden yola çıkan ve yeryüzünde tanrısal diye tezahür etmiş olgulara benzer ölçüde tanrısal bir tarza sahip bir yüceliğin yankısı kendini hissettiriyor. Benim içimde ona taparcasına bir saygı besleyip beslemediğim sorulduğunda, yanıtım şu olur: Tamamen! Geleneklerin en yüce ilkesinin tanrısal vahyi olarak onun önünde eğilirim. Bana içimde güneşe tapma duygusunun olup olmadığı sorulsa, yanıtım yine aynı olur: Tamamen! Çünkü o da en yüce varlığın bir vahyi, hem de en güçlüsünden, onu algılamak biz dünyalılara nasip oldu. Ben onda ışığa, Tanrı'nın yaratıcı gücüne tapıyorum, bu sayede yaşıyoruz, hareket ediyoruz, aynı şekilde bizimle birlikte bitkiler ve hayvanlar da. Ama bana Havari Petrus'un ve Paulus'un başparmak kemiği önünde eğilmeye hazır mıyım diye sorulacak olursa, yanıtım şu olur: Beni mazur görün ve saçmalıklarınızla benden uzak durun!

Havari, ‘Ruh'u söndürmeyin!'[317] der.

Kilise yönetmeliklerinde birçok aptalca şey var. Doğal olarak hâkimiyet kurmak istiyor, o zaman da boyun eğen, idare edilmeye yatkın, tutucu bir kitlesi olması gerekiyor. Yüce, dolgun maaşlı ruhanilerin en çok korktuğu şey, alt tabakaların aydınlanmasıdır. Bu kitleleri olabildiğince uzun bir süre *İncil*'den yoksun bırakan yine onlardı. Hem Hıristiyan, hem de yoksul bir cemaat üyesinin, dolgun maaşlı bir piskoposun ihtişamı konusunda ne düşüneceği ortada, görkemli piskopos altı atın çektiği saltanat arabasıyla ortalıkta dolaşırken, cemaat üyesi *İncil*'de havarileri ile alçakgönüllü bir tavırla yaya olarak yürüyen Hz. İsa'nın yoksulluğunu ve fakirliğini görecekti tabii!"

"Luther'e ve reformasyon hareketine," diye devam etti Goethe, "genellikle neler borçlu olduğumuzu hiç bilmiyoruz. Düşüncelerimizdeki tutuculuğun zincirlerinden kurtulduk, gelişen kültürümüzün sonucu olarak, kaynaklara dönmek ve Hıristiyanlığı kendi saflığı içinde kavrama yetisini kazandık. Tanrı'nın yarattığı yeryüzünde sağlam ayaklar üzerinde durmak ve tanrısal yetiye sahip insan doğamızı hissetmek cesaretini yeniden edindik. Düşünsel yönden kültür ne kadar ilerlerse ilerlesin, fen bilimlerinin kapsamı istediği kadar genişleyip derinleşsin, insan ruhu ne kadar gelişirse gelişsin, insan *İncil*'in İsa'nın yaşamını anlatan bölümlerinde pırıl pırıl parlayan ve ışık saçan Hıristiyan etik kültürünün ve yüceliğinin ötesine geçemeyecektir!

Biz Protestanlar soylu bir gelişme konusunda ne kadar başarılı olursak, Katolikler de aynı hızla bizi takip edeceklerdir. Gittikçe daha çok kuşatıldıkları çağın büyük aydınlığından paylarına düşeni aldıktan sonra, onlar da aydınlanmak zorunda kalacaklar, hangi görüşe sahip olurlarsa olsunlar, sonunda birbirlerinden farklı olmadıkları anlaşılacaktır.

Protestanların sevimsiz tarikat olayları da son bulacak, onunla birlikte baba ve oğul, erkek kardeş ve kız kardeş arasındaki nefret ve düşmanca saygı da bitecek. İnsan salt öğretiyi ve Hz. İsa'nın sevgisini olduğu gibi kavradığında ve onları kendine mal ettiğinde, insan olarak büyüklüğünü ortaya koyacak, kendini özgür hissedecek, mezheplerdeki ufak tefek farklara pek fazla bir değer vermeyecektir.

Biz hepimiz yavaş yavaş sözcük ve inanç Hıristiyanlığından, gittikçe düşünce ve uygulama Hıristiyanlığına geçeceğiz."

Sohbet Hz. İsa'dan önce yaşamış Çinliler, Hintliler, İranlılar, Yunanlılar arasından çıkmış büyük insanlardan açıldı ve Tanrı'nın gücü Eski Ahit'te geçen büyük Yahudilerin içinde etkili olduğu kadar, onların içinde de aynı şekilde etkili olmuştur denildi. Yaşadığımız şimdiki dünyanın büyük insanlarında Tanrı'nın etkilerinin nasıl olduğu sorusuna da değinildi.

"İnsanları dinlediğinizde," dedi Goethe, "onların şu düşüncelerine inanasınız geliyor: Tanrı o eski çağdan beri kendi içine çekilmiş durumda, insan şimdi tamamen kendi başına ayakları üzerine duruyor, Tanrı ve onun görünmez soluğu olmadan kendi başının çaresine bakmak zorunda. Tanrı'nın etkisinin olsa olsa dinsel ve etik konularda söz konusu olduğu, ama bilim, sanat gibi konuların tamamen dünyevi olduğu ve salt insan gücünün ürünü olmaktan başka bir şey olmadıkları düşünülüyor.

Peki o zaman bunu biri bir denesin, insan iradesi ve gücüyle Mozart, Raffaello veya Shakespeare isimlerini taşıyan yapıtlara eşdeğerde bir şeyler ortaya koysun. Bu üç değerli sanatçının benzerlerinin olduğunu, sanatın tüm alanlarında adı geçen kişiler kadar iyi yapıtlar ortaya koymuş çok sayıda mükemmel insanın başarılar elde etmiş olduklarını ben de gayet iyi biliyorum. Onlar kadar önemli olduklarından, sıradan insan kişiliğini aynı ölçüde aştılar ve aynı ölçüde yetenekliydiler.

Ve her yerde şu soru, bu nedir ve neye yarar? Tanrı bilinen düşsel altı yaratılış gününden sonra boş boş oturmamıştır, aynı ilk günkü gibi çalışmaya devam etmiştir. Bu maddi zemin üzerinde, ruhlar tarafından dünya için bir bitki okulu kurma planını yapmamış olsaydı, basit unsurlardan bu biçimsiz dünyayı oluşturmak ve onu sürekli olarak güneşin ışınları içinde döndürmek ona o kadar zevk vermeyecekti. İşte o sürekli olarak yüce kişiliklerde etkindir, sıradan insanları kendine çekebilsin diye."

Goethe sustu. Ben onun önemli ve güzel sözlerini yüreğimde sakladım.

FRAGMANLAR

Üçüncü Bölüme Ait Fragmanlar

1.

Goethe ile konuşmalar.

Werther, yangın raketleri.

Schiller'in ziyaret öncesi önsezileri.

Hegel felsefesi ve öğrencileri.

Karanlık yönüyle insan (Carus).

Gil Blas, *Waverley* ve *Wilhelm Meister*.

Proserpina, ikinci ve üçüncü perdenin birbirine bağlanması.

Raupach, Berlinlilerin onda beğendiği özellikler.

Sihirli Flüt, dünyada sadece bir kez.

Don Juan, birinci perdenin finali.

Zıtlık oluşturan bir şey yok.

Uyurgezer yaratı; cinleri ürkütme korkusundan eğri duran bir kağıdı düzeltme cesaretini bulamamış. Geceleri karanlıkta yazarmış. Yazı tahtası. Deri cepken.

Emrindekilere karşı davranışı. Bizim büyüklerde hoşlanmadığımız şeylerden kaçınma. Kütüphane hizmetlisi. Dışarıya çıkıncaya kadar yüzü ona dönük.

Onun burada bulunduğu ilk yılları yazmak niyeti. Bu nedenle *Yıllıklar*'da sadece ima edilmiş. Şimdi grandükün ölümünden sonra çok daha özgürce konuşabiliyor. Kafasında konuya çok yeni bir anlatım tarzı tasarlıyor.

Yunanlılar. Byron gibi mükemmel bir insanın onların yüzünden mahvolması.

Şeker içinde de yaşamak.

Meyer ikinci kez tekrarlamadı. Grandük yine kayıplara karıştı.

Jean Paul'un kızı.

Moritz. Şiir yazmak. Sabır.

Voltaire. Duyumsal araçlar. Büyüklük – yeteneğin göstergesi.

2.

"... ama dış görünüm olarak belli bir saygınlığı olmalı. Ben bunun bizim yeni edebiyat eleştirmenlerimizde onaylandığını görüyorum. Gayet güzel konuşuyorlar, ama konuşan kendileri değil, sözleri onlara ödünç veren felsefi yüzyılımız. Daha yüksek bir kültüre sahipmiş gibi görünüyorlar, ama sadece konuşurken sahipler o kültüre. Bu içlerinde de olsa, pratik uygulamalarında hissedilir; iyiyle kötüyü birbirinden ayırt etmesini bilseler, sıradan şeylere destek olsun diye, kalitenin değerini düşürmeye çalışmasalar keşke."

"Çok haklısınız," dedi Goethe, "bu insanlar, övdükleri insanlardan daha kültürlü değiller. Zaten herkes kendi payına düşebilecek, yani kendi yapabileceğinden daha fazlasını gerektirmeyen estetik ölçütleri esas alıyor. İnsanın kendi seviyesi ortalama olduğu için, buna sempati ile yaklaşılıyor. Bu yüzden önemsiz yazarların karşılıklı olarak birbirlerini pohpohladıklarını, birbirlerine katlandıklarını ve birbirlerini iltifatlara boğduklarını, altmış yıldan beri görüyorum. Her zaman için en iyisi bütün bunlara bulaşmamak, sadece en iyiyi yapmaya çalışmak ve dünya görüşünü değiştirmemektir."

"Böyle eleştirmenlerin yol açtığı olumsuzluklar çok üzücü," dedim, "okuyucuya kötü olanı beğeniyle sunuyorlar, iyi olanı ise görmezden gelip, iyinin başarılı olmasını önlüyorlar, hatta ellerinden gelse iyiyi yok edecekler."

"Bilindiği gibi hepsi benden nefret ediyor," dedi Goethe, "ben onlara engel oluşturuyorum, onların inadına bir süre daha yaşamaya ve yazmaya devam edeceğim. Birkaç iyi yapıt daha ortaya çıkaracağımı umuyorum, en azından yapıtlarım basıldığında, onlara katlanmak zorunda kalacaklar."

Dördüncü Bölüme Ait Fragmanlar[318]

1.

Giriş

Goethe *Faust*'un ikinci bölümünü, benim Weimar'da bulunduğum ve Goethe ile her gün yaptığım görüşmelerde yakın şahidi olduğum bir dönemde yazdı. Bu yapıtın büyük bölümünün kaleme alındığı dönem, benim Weimar'a geldiğim 1823 yılına rastlar ve *Faust*'un son halini almış ve Goethe'nin onu bitmiş halde görebildiği 1832'nin Mart'ına kadar sürer. *Faust* hem Goethe'nin yazdığı son yapıttır, hem de onun olgun yaşının yüce bilgeliğinin damgasını taşır. Yapıtın başlangıç bölümleri Schiller dönemine kadar uzanır, Goethe sonraki yıllarda, "Helena"nın büyük bir bölümünü Schiller'e okuyabilme şansına sahip olduğu için övünmüştür.

Schiller'e yapıtını okuyabilmiş olmayı, şans olarak değerlendiren Goethe gibi, bu durum herhalde Schiller ya da başkaları için de aynı şeyi ifade etmişti, çünkü Goethe okuyucu olarak hayran olunacak biriydi, özellikle de onun ruhunun bir parçası olarak görülebilecek olan *Faust* gibi konuları okurken. Sesinin tonu son derece ilginçti; kâh fısıltı gibi, kâh gök gürültüsünün gümbürtüsü gibi, doğada akla gelebilecek tüm sesleri çıkarırdı, sonra birden yine başka seslere geçer, örneğin bir ihtiyarın horlaması, bunu aynen taklit etmeye çalışır, o arada doğal olarak, gırtlaktan büyük bir zahmetle çıkarılan, sıkışık birçok çirkin ses duyulurdu; Yunan tragedyasındaki son derece üzüntülü konulara uygun sesi çıkardığında, olağanüstülüğünü ortaya koyardı. En çok da sesine ateşli duyguların karışmadığı zaman, konuşmanın sakin akışı içinde onu dinlemek zevkti, örneğin "Helena"da, turnaların gökyüzünden aşağıya yayılan, gelip geçen insanları yukarıya baktıracak kadar ilgi çeken seslerini çıkarırken.

Nasıl ki bir insanın sesinin tınısı güzel özelliklerinden biri olarak sayılabilirse, aynı şekilde onun el yazısı da dikkat çekecek kadar ilginç ve dikkate değer. Yıllar önce bana söylediğine göre, Goethe *Faust*'un birinci bölümünü mektup kağıtlarına yazmış; en ufak bir düzelti yapmaktan da özellikle kaçınmış, elyazması sanki temize çekilmiş gibiydi. Goethe'nin bu temiz el yazısı yaşamı boyunca aynı kaldı. Özenli olmak adına çaba gösteren ve bu amaç uğrunda her bir sözcüğe özellik katmaya uğraşan

insanlardaki titizlik ve tutukluk onda yoktu: Öyleleri büyük bir sevimlilik ve temizlik göstermeyi hedeflerler, her zaman bayramlık elbiseyle dolaşmak gibi, onun el yazısı böyle bir izlenimden uzak, tamamen özgür ve rahat bir devinime sahipti.

2.

"İşte size başlangıç! Beni tanıdığınız için, şaşırmayacaksınız: Tamamen benim şimdiye kadarki yumuşak tarzıma uygun! Sanki her şey barış cübbesine bürünmüş gibi. İkinci perdenin sonunda Gretchen'in başına gelen ve geçmişe dönük olarak Faust'un tüm ruhunu sarsan zulümler düşünülecek olursa, yapmış olduğum gibi kahramanı tamamen etkisiz hale getirmek, mahvolduğunu görmek ve gerçekte var olmayan ölümden yeni bir yaşam ateşlemekten başka çıkar yol yoktu. Bize peri şeklinde ve kişiliğinde aktarılan iyi yürekli, güçlü cinlere başvurmak durumunda kaldım. Hepsi, merhamet ve en derin acıma duygusunun ifadesi. Orada mahkeme kurulmaz, insan-yargıçların yapabileceği gibi, insanın bunu hak edip etmediği sorulmaz. Böyle şeyler perilerin ilgi alanına girmez. Suç işleyen ister kutsal, ister kötü ruhlu biri olsun, onlar için fark etmez, ‘ister kutsal olsun, ister kötü, felakete uğrayan insan onlara yakınır', onlar uzlaştırıcı bir şekilde onu yatıştırırlar, ağır ve derin bir uykuda geçmişte yaşadığı felaketi ona unutturmaktan daha büyük bir iyilik geçmez akıllarından: ‘Onu önce Lethe'nin taşkın sularının şebneminde yıkayın.'[319]"

3

Goethe bugün *Faust*'un ikinci bölümünün elyazmasını, diğer yapıtlarıyla birlikte yakında yayımlanmak üzere bana verdi. "Bunu bir kez daha okuyacaksınız elbette," dedi, "sorunları yavaş yavaş çözmek için, dikkatinizi çeken şeyleri söylersiniz. Bir başkasının okumasını istemiyorum. Siz de biliyorsunuz, Zelter'e bazı bölümleri gösterdim; ama hepsini Ottilie ve sizden başka kimse görmedi. Elyazmamı soran diğer değerli dostlara, *Faust*'a yedi mühür vurup, onu kilit altında tuttuğumu söyledim. İlerde huzurumun kaçmaması için böyle kalsın."

SONSÖZ

Goethe'nin Ölümünden Sonra Eckermann

Mahmure Kahraman

Yoksulluğum benim felaketim

J.P. Eckermann

Goethe, 22 Mart 1832 tarihinde saat 11.30'da yaşama veda etmiştir. O zamandan beri çalışma odasının önündeki holde duran ayaklı saat 11.30'u göstermektedir. Saat rastlantı sonucu mu durmuştur, yoksa Goethe'nin sadık bir yakını mı saati durdurmuştur bilinmiyor. Ölmeden önce yardımcısı Friedrich'e söylemiş olduğu son söz, "Pencerenin ikinci kepengini de aç, içeriye daha fazla ışık girsin."[320] olmuştur. Bu daha fazla ışık sözü, Goethe'nin aydınlanmacı dünya görüşü ile ilintili kılınarak, zaman içinde her tür karanlığa karşı durmak anlamında yorumlanmış, Goethe'yi tanımlayan bir ifade olmuştur.

Dünya edebiyatının sayılı yazarlarından biri olan Goethe, yaşamının elli yılını geçirdiği Weimar'da aynı zamanda önemli bir devlet adamıydı. Orada bir dönem Schiller'le birlikte tiyatro yönetmenliği de yapmıştı. Doğa bilimlerine karşı büyük bir ilgi duyan Goethe'nin, bitki ve mineraloji dallarında da araştırmaları vardı, ayrıca arma ve madalya tasarımları da olan Goethe'nin birçok koleksiyonu vardı. Altmış bin parçadan oluşan sanat, edebiyat, doğa bilimleri ile ilgili koleksiyonlarında yağlıboya tablolar, desenler, gravürler, özgün baskılar, sikkeler, heykeller, hayvan ve bitki fosilleri, mineralojiye duyduğu ilgi nedeniyle de çeşitli taşlar mevcuttu. Böylesi çok yönlü birinin ölümü, onun bedensel varlığı açısından bir dönemin sonu olsa da, arkada bıraktıkları açısından yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Özellikle de Eckermann'ın yaşamı açısından Goethe'nin ölümü bir dönüm noktasıydı. Goethe'nin çekim alanından bir türlü kurtulamayan Eckermann'ın yaşamı, acaba Goethe'den sonra nasıl yönlendi, yaşamında ne gibi değişiklikler oldu?

Goethe, 26 Mart 1832 tarihinde öğleden sonra saat beşte toprağa verilmiş, ertesi gün Şansölye von Müller, onun 22 Ocak 1831 tarihinde düzenlemiş olduğu vasiyeti okumuştur. Vasiyetnamede Eckermann, Goethe'nin sağlığında kırk cildi bulan toplu yapıtlarının devamını yayıma hazırlayacak kişi olarak tayin edilmişti. Goethe, 15 Mayıs 1831 tarihinde Eckermann'la yaptığı özel anlaşmada, "Dr. Eckermann, yayımlanacak yapıtlarım üzerinde yıllarca benimle birlikte çalışmış olduğundan, eksik ya da yarım kalmış gibi görünen yapıtlar hakkında en doğru bilgiyi verecek kişidir."[321] der. Yapacağı çalışmalar karşılığında Eckermann'a %5 oranında bir ödemede

bulunulması da vasiyetnamede Goethe tarafından ayrıca belirtilir. Bu vasiyetname ile Eckermann'ın Weimar'daki misyonunu tamamlamasının daha uzun yıllar alacağı kesinleşir. Goethe'nin ölümü ile Eckermann'ın ruhunda açılan boşluğu şimdi Goethe'nin yapıtları dolduracaktır. Eckermann, Goethe'nin dostluğundan yoksundur artık, ama Goethe yayımlanacak yapıtlarını bırakmıştır ona. Bu çalışmalar Eckermann'ın yeniden Weimar'a bağlanmasına neden olur, ancak yapacağı çalışmalar başlangıçta düşünüldüğü kadar kolay olmaz, yine de Eckermann, Goethe'nin kendisine beslediği güven duygusunun verdiği mutluluk ve gururla çalışmalarını aralıksız on yıl sürdürür. Bu arada Eckermann'ın özel yaşamında birçok gelişme olur, yazarlık düşleri uzun zamana yayılır.

Eckermann'ın Yuva Kurma Düşü:

Eckermann, 1818 yazında tanıştığı Hannoverli bir tüccarın kızı olan Johanne Sophie Katharine Christine Bertram'la, kısaca Hannchen diye anılıyor, bir yıl sonra nişanlanır. Eckermann evlenmeden önce iyi bir iş bulmayı kafasına koymuştur, ama bir ailenin geçimini sağlayacak sabit gelirli bir işe sahip olamayışı, evlilik planlarını sürekli ertelemesine yol açar. Nişanlandıktan beş yıl sonra Hannchen önce babasını, aradan bir yıl geçtikten sonra da annesini kaybeder. Baba evi dağılan Hannchen, erkek kardeşlerinin yanında oturmaya başlar. O ara Eckermann, duruma bir çözüm bulmak için, arşiv memuru olmak üzere Hannover'de bir işe başvurur, niyeti Hannover'e yerleşmek, Hannchen'le evlenmektir, ama ne yazık ki, işe bir başkası alınır ve Eckermann'ın evlilik planı suya düşer. Yıllar birbirini izlemeye devam eder, nişanlılıkları onuncu yılını doldurduğunda Hannchen, Eckermann'ın sosyal durumu ile ilgili şaşkınlığını ona yazdığı mektupta şöyle ifade eder: "İyi bir iş bulmanın bu kadar uzun süreceği hiç aklıma gelmezdi! Goethe için çalışıp duracağına, hiç vakit kaybetmeden, sana daha çok fayda sağlayacak kendi yapıtların üzerine çalışmaya başlasan çok daha iyi edersin."[322] Yine de Hannchen'in Eckermann'la evlenebilmesi için bu mektubun ardından bir iki yıl daha beklemesi gerekecektir. Böylece nişanlılıktan evliliğe giden yolda hem Eckermann, hem Hannchen gençlik yıllarını doğal olarak çok gerilerde bırakırlar.

Bu arada Eckermann 1826 yılında Weimar'da tanıştığı, on altı yaşındaki opera sanatçısı Auguste Kladzig'e özel bir ilgi duyar. Kladzig, çevresi

tarafından geleceğin ümit veren sanatçıları arasında görülmektedir. Eckermann onu daha sık görmek için, Auguste'nin rol aldığı operalara gider, ayrıca provaları da izler. Eckermann, Auguste'ye Fransızca dersleri verir, birlikte kitap okurlar. Eckermann, Auguste'ye karşı beslediği duyguları ifade etmek için günce tutmaya bile başlar. 31 Ocak 1830 tarihli güncesine, "Dün bütün gece rüyamda onu gördüm, birbirimize çok yakındık." ve 21 Şubat 1831 tarihli güncesine ise, "Sonra onu tekrar gördüğümde çok mutlu oldum, sarayın yakınında geriye doğru baktığımda, arkamdaydı; birbirimizin elini sıkmaktan ikimiz de büyük haz duyduk; hele onun sevgili yüzünü görmek beni çok mutlu etti."[323] diye yazar. Bu duygusal yakınlık Eckermann'a ikinci baharını yaşatır, yine de yıllar önce Hannchen'e verdiği sözü tutar ve 1831 yılı Kasım ayında, Goethe'nin ölümünden birkaç ay önce onunla evlenir. Hannchen'le birlikte daha önceleri Johanna Schopenhauer'in oturduğu Theaterplatz 1 numaradaki adrese yerleşir, böylece Eckermann, Weimar'a geldiğinden beri dokuz yıl süreyle oturduğu Brauhausgasse'deki evden ayrılmış olur.

Eckermann evliliğini gerekçe göstererek, resmi makamlara vatandaşlık hakkı için başvuruda bulunur. Vatandaşlık hakkını elde ettikten sonra kent meclisine yazdığı teşekkür mektubunda, maddi durumunun iyi olmaması nedeniyle, ödemesi gereken vatandaşlık vergisinden indirim yapılmasını da rica eder.

Eckermann'lar genellikle içedönük bir yaşam sürerler, sosyal anlamda yaşantılarına renk katan tek şey tiyatrodur, Grandüşes Maria Pawlowna'nın gönderdiği tiyatro ve konser davetiyelerini severek değerlendirirler. Evliliğinin birinci yılında Eckermann arkadaşı Stieglitz'e, "Hannchen'imle çok mutluyum."[324] diye yazar.

1933 Nisan'ında Hannchen, yedi buçuk aylık hamileyken ölü bir erkek çocuk dünyaya getirir. Bu olaydan yaklaşık bir yıl sonra, Eckermann çiftinin 26 Mart 1834 tarihinde Karl adında bir oğlu olur. Ama Hannchen annelik sevincini doyasıya yaşayamaz, doğumdan iki hafta sonra yatağa düşer ve yaşama veda eder. Duyduğu derin üzüntüden ağır hastalanan Eckermann, Hannchen'in cenaze törenine bile katılamaz. Eckermann'ın evlilikte bulduğu mutluluk ancak iki yıl sürmüştür. Başına gelenlerden sonra büyük bir bunalıma giren Eckermann, yeni doğan oğlu Karl'la hayatta yalnız başına kalır. Goethe'nin gelini Ottilie von Goethe, ona zor günlerinde

elinden geldiğince yardımcı olmaya çalışır. Grandüşes Maria Pawlowna da Eckermann'ın durumundan üzüntü duyar ve biraz kendini toparlaması için ona Helgoland Adası'na gitmesini tavsiye eder, bu seyahat için gerekli masrafları da Eckermann'a yüz taler vererek karşılar. Maria Pawlowna'nın bu jestine karşılık Eckermann, ilerde yayımlanacak *Goethe ile Konuşmalar*'ı grandüşese ithaf etmek ister. Grandüşes henüz kitabın içeriğini bilmediğinden, onun bu isteğini kitabın elyazması yayınevine gönderilmeden okumak şartıyla kabul eder. Eckermann yaz aylarını dinlenmek üzere gittiği Helgoland'da geçirir. Fakat hassas bünyesi Eckermann'ın daha sonraları tam sağlıklı olmasına izin vermez ve sağlığı zaman zaman bozulmaya devam eder.

Eckermann'ın İyi Bir İş Sahibi Olma Düşü:

Eckermann'ın yaşamı, Weimar'a Goethe'yi ziyaret amacıyla gelip, arkasından Goethe'nin isteği üzerine orada yerleşmesi ile köklü bir değişime uğrar, Goethe açısından da önemli bir karşılaşmadır bu. O sırada Goethe'nin toplu yapıtlarının basımı yapılmaktadır ve bu yapıtların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu uzun soluklu ve yıllar sürecek çalışma için Goethe'nin Eckermann gibi birine ihtiyacı vardır. Hemen çalışmalara başlarlar. Diğer yandan Eckermann, kendi yazınsal projelerini hayata geçirme planları yapar. Onun Weimar'a gelmeden önce yazdığı *Şiir Sanatına Katkılar* başlıklı metninin elyazmasını Goethe okumuş ve beğenmiştir, Goethe, metnin basılmasına önayak olur ve *Şiir Sanatına Katkılar* Cotta Yayınevi'nde basılır, Eckermann telif ücreti olarak üç yüz taler alır. Bu para onun bir yıllık geçim parasıdır, peki ya sonra ne olacaktır? Aslında Eckermann'ın yaşamını sürdürebileceği sabit bir işe gereksinimi vardır, fakat o, bu konu ile ilgili olarak derin bir uykuya dalar, Goethe için çalışmalarını sürdürürken, içten içe beklentisi hep yazgısının bir gün Goethe sayesinde değişeceği yönündedir.

Eckermann 1824 Ekim'inde, Goethe'nin aracılığı ile Weimar'daki Profesör Melos'un pansiyonunda kalan altı İngilize, saati on iki gümüş groschen karşılığında Almanca dersi vermeye başlar. Dersi olduğu günlerde öğle ve akşam yemeklerini pansiyonda yer, diğer günlerde de Goethe'nin sofrasında yeri hazırdır zaten. Eckermann bu işi 1829 yılına kadar sürdürür, fakat elde ettiği kazanç, onun ancak günlük ihtiyaçlarını kısıtlı şartlarda karşılamaya yeter. Eckermann'ın öğrencileri, eğitim için çıktıkları seyahatlerde kısa ya

da uzun süreler için yolları Weimar'a düşen genç yaştaki İngilizlerdir, bu nedenle halk arasında Genç İngilizler diye anılırlar. Eckermann bu gençlere kendi anadilini öğretir, o arada kendisi de bir yabancı ile akıcı denecek kadar güzel İngilizce konuşmayı öğrenir. Hatta Goethe'nin gözde yazarlarından Byron, Scott ve diğerlerini özgün dillerinden okuyabilecek duruma gelir. Fakat öğretmenlik çok vaktini aldığından, Eckermann bir süre sonra içinde bulunduğu durumdan şikayetçi olur. Hannchen'e nişanlı iken yazdığı 18 Ağustos 1825 tarihli mektup, onun içinde bulunduğu ruh halinin iyi bir özetidir: "Bu durumdan kurtulmamın yolu yok, İngilizler olmadan yaşamam mümkün değil. Yoksulluğum benim felaketim, daha uygun şartlarda çok farklı şeylerle uğraşabilecekken, yaşamımın en güzel yılları heba oluyor."[325] Eckermann'ın bu yakınmaları sürer gider, işlerin istediği gibi gitmediğinin farkındadır, ama bu gidişi durdurmak, kaderini kendi avuçları içine almak gibi bir girişimi de yoktur. Bu nedenle yaşamı sürekli bir "bekleme" haline dönüşür, bir gün Goethe bir şeyler yapacak ve hayatı değişecektir. Veliaht Prens Carl Alexander'ın Eckermann için, "Büyümek için güçlü bir ağaca gereksinim duyan bir sarmaşık."[326] demesi boşuna değildir.

Bu bekleme hali içinde Eckermann, nadiren iyimser bir ruh hali sergiler, 16 Aralık 1829 tarihli mektubunda genç kız arkadaşına geleceğe umutla bakan bir Eckermann tablosu çizer: "Beş yıldır buradayım, istediğimden daha az, bilinenden daha çok şey yaptım, ama asıl önemlisi çok şey öğrendim, çok sevdim, çok acı çektim, bu kadar şey görüp geçirdikten sonra, gerçekten çok şey yazacak durumdayım."[327] Eckermann'ın ayırdında olmadığı şey, düşlerinin yapabileceklerinin çok ötesinde olmasıdır. Weimar'daki günlük yaşamının akışı, ona ne maddi ne manevi yönden beklentileri doğrultusunda olanaklar sunacak gibi görünmektedir. Ayrıca gözden kaçırdığı bir başka şey de, çok yaşamanın, çok görmenin, çok öğrenmenin her zaman yazmak ve yaratmak için yeterli olmadığıdır. Çünkü düşünmekle ifade etmek arasındaki yol hiç de düşünüldüğü kadar kısa değildir.

Eckermann'ın durumuna Goethe açısından bakıldığında tablo tamamen değişir. Goethe, daha çok Eckermann'ın yaşamının sosyal yönü ile ilgilenir, onu kendi çevresine sokar, evine konuk ettiği önemli insanlarla tanıştırır. Soyluluk unvanlarına sahip insanların arasında Eckermann'ın da bir unvan sahibi olmasını sağlar. Goethe, ilk kez 1 Şubat 1824 tarihli güncesinde

Eckermann'dan "Dr. Eckermann" diye söz ettiğinde, onun henüz böyle bir unvanı yoktur, ama Goethe bunun için uygun bir fırsat kollamaktadır. O zamanlar küçük üniversitelerde doktora unvanı almak için mutlaka bir doktora tezi yazıp, arkasından savunma sınavına girmek gerekmez. Bilimsel bir kitabı olan biri, yapıtını doktora unvanı almak için yeterli görüyorsa, onu üniversiteye sunar ve doktora unvanı için başvuruda bulunur. Unvan verme konusunda Jena Üniversitesi'nin oldukça cömert davrandığı herkesçe bilinmektedir. 1825 yılı sonbaharı Weimar tarihi açısından bazı şenliklere sahne olur. 3 Eylül'de Saksonya-Weimer-Eisenach Grandüklüğü'nün her yerinde Carl August'un tahta çıkışının, 7 Kasım'da da Goethe'nin Weimar'a yerleşmesinin ellinci yılı çeşitli etkinliklerle kutlanır. Jena Üniversitesi bu etkinlikler çerçevesinde birçok doktora unvanı verir, Goethe'nin önerisiyle, *Şiir Sanatına Katkılar* adlı kitabı nedeniyle Eckermann da bu unvana layık görülür.

Eckermann'a doktora unvanı verilir, ama karşılık olarak da kendisine bazı angarya işler yüklenir. Önce Carl August'un tahta çıkışının ellinci yılı nedeniyle yapılacak kilise töreni için, ondan Carl Eberwein'ın besteleyeceği bir kantat yazması istenir. Bu kantat hem kilisede, hem de inşaatı yeni biten tiyatronun açılışında söylenir. İkinci olarak da Eckermann'dan, 3 Eylül 1825 tarihinde prensliğin her yerinde yapılan kutlamaları yazması istenir. Eckermann bütün kışı iki ciltlik bu kitabı yazmakla geçirir. Birinci cilt Weimar'daki etkinlikleri, ikincisi ise prensliğin diğer kentlerindeki etkinlikleri kapsamaktadır. Bu çalışmalar karşılığında Eckermann'a ne bir ücret ödenir, ne de doğru düzgün bir iş konusunda güvence verilir. Yazılan iki ciltlik kitap, prensliğin arşivinde ve kütüphanesinde yerini alır ve unutulur gider. Eckermann doktora unvanını aldıktan on bir yıl sonra, Soret'ye yazdığı bir mektupta (18 Mart 1836) şöyle der: "Bana bu unvanla hitap etmenizi istemiyorum. Bu unvan beni mahcup duruma düşürüyor. Ben bu unvanı hak edecek kadar bilgili biri değilim. Zaten üniversite bana bu unvanı Goethe'ye jest olsun diye verdi, ben de sesimi çıkarmadım, ama beni asıl mutlu eden şey, her zaman için sıradan Bay Eckermann olmaktır."[328]

Eckermann yaşamı süresince bir sürü ilgisiz şeyle uğraşmak yerine, düşünce ürünü yapıtlarını ortaya koymak, memleketine gidip, orada sakin sakin kendini yazınsal çalışmalarına vermek hayalini kurar. Buna engel olan yoksulluğunun verdiği rahatsızlık içinde huzur bulamaz, oysa salt yazı yazma sanatı ile yaşam sürdürmenin her zaman olanaklı olmadığını aklına

getirmez. Goethe gibi varlıklı bir aileden gelip, üstelik çok genç yaşta edebiyat dünyasında şöhreti yakalamış birisi bile, yazarlığının yanı sıra aynı anda birçok devlet görevini üstlenmiş, neredeyse yaşamı boyunca çalışmıştır. Herhalde Goethe de, birçok işinin yanı sıra yürüttüğü savaş komisyonundaki görevi yerine kendini yapıtlarına adamak isterdi.

Eckermann 1829 yılında veliaht prensin asıl öğretmeni Soret'nin tavsiyesi üzerine, veliaht Prens Carl Alexander'ın İngilizce öğretmeni olur. Eckermann, o zaman on bir yaşında olan prense başlangıçta haftada iki saat İngilizce dersi verir. Eckermann'ın 1830'da yaptığı İtalya seyahatinden sonra, ders saatleri dörde çıkarılır ve prens İngilizce derslerinin yanı sıra Eckermann'dan Almanca dersleri de almaya başlar. Bu görevi karşılığında Eckermann ayda otuz taler kazanır. Sonu gelmeyen nişanlılığını da bu iş sayesinde evliliğe taşıyabilme olanağını elde eder. Aslında Eckermann'ın mesleği öğretmenlik değildir, onun bu yoldaki bilgisine güvenen Goethe ve Soret'nin tavsiyesi ile ona bu görev verilir. Goethe, Eckermann'ın prense dil derslerinin yanında edebiyat dersleri de vermesini önerir. Soret bu konuda başlangıçta çekimser kalsa da, zaman içinde Eckermann'ın bu işin üstesinden gayet güzel geldiğini görür. Veliaht prensin annesi Grandüşes Maria Pawlowna'nın derslerde dinleyici olarak hazır bulunması, zaman zaman Eckermann'ın elini ayağına dolaştırır. Eckermann kendine karşı güveni tam biri değildir, en ufak bir şeyde morali bozulur. Bir keresinde Weimar'a gelen on altı yaşındaki Hollanda Prensi'nin Carl'a, Eckermann'ın yanında, "Alman öğretmen neyinize lazım? Çok gereksiz bir şey, tamamen vakit kaybediyorsunuz."[329] demesi, Eckermann'ı derinden yaralar. İşini yeterince iyi yapamadığı duygusuna, bir de zaman zaman bozulan sağlığı eklenince, Soret'den görevine son vermesini ister. Soret ona cesaret veren bir mektupla karşılık verir ve "Düşüncesizce söylenmiş bir söz, kendinize güveninizi bu ölçüde yitirmenize neden oluyorsa, o zaman siz Goethe'nin değil, akılsız birinin izinden gidiyorsunuz demektir."[330] diye yazar ona. Bu kadarı Eckermann'ın kendisini iyi hissetmesine yeterli olur ve her şey eski düzenine kavuşur. Carl Alexander 1835 yılında üniversite eğitimi almak üzere Leipzig'e gider, artık düzenli olarak Eckermann'a ihtiyacı yoktur. Yine de öğretmeni ile bağı tamamen kopmaz ve Carl Alexander zaman zaman Eckermann'la haftada üç saat Shakespeare okur. Eckermann'ın saraydaki öğretmenlik görevi toplam on yıl sürer. Bu dönemde onun sarayla ilişkisi yaptığı işle sınırlı kalır. Grandüşes Maria Pawlowna, görevi sona erdikten

sonra da yıllık üç yüz taler'in Eckermann'a yaşamı süresince ödenmesini sağlar.

Öğretmenlik mesleğinden elde ettiği kazançla Eckermann ancak kıt kanaat geçinir, Weimar'da yaşadığı otuz bir yıl boyunca bir ev sahibi bile olamaz, kiracı olarak oradan oraya taşınır durur. Evleninceye kadar oturduğu Brauhausgasse'deki ev bugün de mevcuttur ve ön cephesindeki tabelada şöyle bir yazı vardır:

"Bu evde

Goethe'nin sekreteri

Johann Peter Eckermann

1823-1831 yılları arasında oturmuştur."

Eckerman bu yazıyı okusaydı, "sekreter" sözcüğü onu çok mutlu kılmazdı herhalde. Tarihi mezarlıktaki kabrinde, mezar taşının ön yüzünde ise *Burada / Goethe'nin arkadaşı / Eckermann yatıyor* diye yazılıdır. Eckermann, Goethe'nin sekreteri midir yoksa arkadaşı mı? Eckermann, Heinrich Laube'ye yazdığı 5 Mart 1844 tarihli açık mektupta bu konuya açıklık getirmiştir: "Çevrenizde benden Goethe'nin sekreteri diye bahsedildiğini duyuyorum. Bunun gerçekle bir alakası yok. Goethe'nin sekreteri olmak ne benim, ne de onun (Goethe'nin) aklına gelmiş değil. Schelley ne kadar Byron'ın sekreteri ise, ben de o kadar Goethe'nin sekreteriydim. Weimar'da bulunduğum ve Goethe'nin evine gidip geldiğim dönemde Goethe'nin sekreteri John'du. John çok güzel yazı yazan genç bir adamdı, Goethe metinlerini ona dikte ettirir, o da Riemer'in yardımları ile düzeltilen elyazmalarını temize çekerdi. Benim Goethe ile ilişkim kendine özgü nitelikleri olan, hassas bir ilişkiydi. (...) Elbette bizim ilişkimizin odağı olan bir konu vardı. Ben onun eskiden yayımlanan yazılarını gözden geçiriyor, 1826 yılında başlanan ve zaman içinde kırk cildi bulan yapıtlarının yayımlanması işinde ona asistanlık ediyordum."[331] Eckermann'ın yazdıklarından, Goethe'nin ölümüne kadar onun adına yaptığı çalışmalar nedeniyle kendisinin maddi bir kazanç sağlamadığı gayet açıktır.

Muhtelif kaynaklarda Eckermann'dan Goethe'nin arkadaşı, dostu ya da sekreteri diye söz edilmektedir, ama Eckermann aslında bunlardan hiçbiri değildir. Bu sıfatlar onun doktora unvanı gibi, yoksulluğunu arka plana iten birer madalya gibi kullanılmıştır. Onu yaşamı boyunca belirsiz bir konumda yaşamaya mahkûm eden şey de bu olmuştur zaten. Oysa büyükle küçük, zenginle yoksul, soylu ile halk arasındaki uçurum, o zamanki toplum yapısının tipik bir özelliğidir. Bu açıdan bakınca Eckermann'ın durumu çok özel olup, hiçbir kategoriye girmemektedir. Goethe'nin etrafında Eckermann'a benzer bir başkası yoktur. Eckermann, Goethe'nin toplu yapıtlarının editörlüğünü yapmış, yaşamının önemli sayılabilecek bir zaman dilimini, tam on dokuz yılını bu işe vermiştir.

Eckermann'ın Yazarlık Düşü:

Ölümünden sonra Goethe'nin gözden geçirilen yapıtları, büyük ölçüde onun yayımlanmamış yapıtlarının, fragmanlarının ve yarım kalmış yapıtlarının tümünü kapsıyordu. Goethe'nin talimatı doğrultusunda bu yapıtları yayıma hazırlama işini Eckermann ve filolog Friedrich Riemer üstlenmiştir. Eckermann'ın editör olarak yapacağı şey, Goethe'nin metinlerini kapsamlı olarak gözden geçirmek, düzeltmek ve gerektiğinde üslup açısından değişiklikler yapıp, eklemelerde bulunmaktır. Eckermann, Goethe'nin metinlerinin olabildiğince anlaşılır ve okunabilir olmasına çalışmış, Goethe de zaten vasiyeti ile ona bu özgürlüğü tanımıştır. Goethe sağlığında da dikte ettirdiği metinlerin temize çekilmesi ve düzeltilmesi işini başkalarına bırakmıştır. Goethe yazım kurallarına pek fazla önem veren biri değildi, bu nedenle Wieland'ın "imla ve din insanın kendine kalmış konulardır" sözünü kendine düstur edinmişti.

Yaptığı bu çalışmalar nedeniyle Eckermann, ilk Goethe filologu olarak görülür. Goethe'nin ölümünden sonra yaptığı on yıllık çalışma sonucunda, Goethe'nin toplu yapıtlarına yirmi cilt daha eklenir ve Goethe hayattayken basılanlarla birlikte toplu yapıtlar altmış ciltte tamamlanır. Eckermann, Goethe ile ilgili çalışmalarını sürdürdüğü 1842 yılına kadar, yılda yaklaşık altı yüz, yedi yüz taler'lik ek bir gelir sahibi olur.

Eckermann'ın *Goethe ile Konuşmalar*'la ilgili notlarının kitap haline gelmesi, hem Goethe'nin toplu yapıtları için yapılan çalışmalar, hem de Eckermann'ın özel yaşamındaki üzüntüler nedeniyle uzun bir zamana yayılır. Bu yapıtın ortaya çıkış fikrinin, Thomas Medwin'in *Journal of the Conversations of Lord Byron* (Lord Byron'la Konuşmalar) adlı kitabı ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Çünkü 1923 Aralık ayında Goethe'nin elinde bu kitap vardır, Byron'ın öldüğü yıl yayımlanan bu yapıtı Goethe oldukça ilginç bulmuştur. Bundan haberdar olan Eckermann, tuttuğu notlarla *Konuşmalar*'ı yıllar içinde oluşturmuştur.

Eckermann, karısı Hannchen'in ölümünden sonra dinlenmek üzere gittiği Helgoland'dan döndüğünde, Soret ve Grandüşes Maria Pawlowna'nın da destekleriyle *Goethe ile Konuşmalar* üzerine sıkı bir çalışmaya girişir.

Goethe ile Konuşmalar'ın ilk iki cildi, kaleme alınmaya başlandığı 1823 yılından tam on iki yıl sonra Brockhaus Yayınevi'nden çıkar. Eckermann iki ciltlik bu kitapla, yaşamının daha iyiye gideceğini hayal eder. Yıllar öncesinde nişanlısı Hannchen'e yazdığı 6 Haziran 1825 tarihli mektupta bu

kitapla ilgili düşüncelerini şöyle özetlemektedir: "Çalışmam yavaş ilerliyor, ama iyi bir şey ortaya çıkacak. (...) Bu yapıtla çok başarılı olacağımdan eminim, sadece Almanya'da değil, Fransa ve İngiltere'de de ismimi duyuracağım."[332] Daha sonra 7 Temmuz 1825 tarihli mektubunda ise Eckermann, sanki kitap daha o zaman yayıma hazırmış gibi, beklentilerini şöyle dile getirmektedir: "Goethe ile sohbetlerim bir yayımlansın gör bak, arkasından ne teklifler alacağım, yaşam şartlarım nasıl düzelecek."[333] Arkadaşı Thomas Carlyl'a yazdığı 20 Ekim 1832 tarihli mektupta ise yine *Goethe ile Konuşmalar* hakkında, "Hem ismimi duyurmayı, hem de para sahibi olmayı umuyorum,"[334] der. Oysa sonuç Eckermann'ın tam düşlediği gibi olmaz. Kitap okuyanlar tarafından beğenilir, tartışmalara konu olur, basında kitaba genişçe yer verilir, ancak ticari açıdan ortaya olumlu bir tablo çıkmaz ve Eckermann büyük bir hayal kırıklığına uğrar. *Goethe ile Konuşmalar I-II* yayımlandığı ilk yıl ancak dokuz yüz adet satılır.

Goethe ile Konuşmalar yayımlandıktan sonra Eckermann, saraydan daha yakın bir ilgi görmeye başlar. Grandüşes Maria Pawlowna, zaman zaman Eckermann'a maddi yardımlarda bulunmuştur, ama bu yardımlar Eckermann'a hiçbir zaman refah içinde bir yaşam sunmamış, genellikle ya onun borçlarını kapatmaya ya da tatil giderlerini karşılamaya yetmiştir. Bu sefer sarayın ilgisi maddi olmaktan çok manevidir. *Goethe ile Konuşmalar* nedeniyle, hem yurtiçinde, hem yurtdışında saygınlığı arttığından, Eckermann edebiyat sohbetlerine katılmak üzere saraya davet edilir, bu o zamanki toplum yapısı düşünüldüğünde çok önemli bir olaydır. Çünkü tiyatroda bile sosyal sınıfların yerleri ayrıdır. Balkonda sağ tarafta soylular oturur, halk ise sol tarafta yerini alır. Weimar'ın eski soylularından Henriette Freiin v. Stein zu Nord und Ostheim'ın halktan biri olan müze müdürü Ludwig Schorn'a âşık olduğunu duyan Grandük Carl Friedrich kıyameti koparır, ama evliliğin önüne geçemez. Böyle olunca Schorn'a soyluluk unvanı verilir, ama çift yine de tiyatroda soyluların arasında değil, halkın arasında oturmak zorunda kalır. Durum böyle olduğu için herhangi bir soyluluk unvanı taşımayan Eckermann için saraya davet edilmek büyük bir onur olur. Bu arada Maria Pawlowna, Eckermann'ı kendi kütüphanesini düzenlemekle görevlendirir. Bu biraz da prensin dersleri kesildikten sonra, Eckermann'a ödenen yıllık üç yüz taler karşılığında onun da bir şeyler yapmasını sağlamak içindir.

Tabii ki bütün bu yakınlaşmalar Eckermann'ı sarayın vazgeçilmez simalarından biri haline getirmez. Sosyal yanı zayıf olan Eckermann, kendine gösterilen ilgiyi ayakta tutmak veya sürekli kılmak becerisine doğuştan sahip değildir. Her şey yolunda gibi görünürken 1838 yılı geldiğinde olaylar değişmeye başlar. *Goethe ile Konuşmalar* gündemden düştükten sonra, saraydaki toplantılarda Eckermann'ın adı anılmaz olur. Bir de memleketi Winsen an der Luhe'deki sel baskını, Eckermann'ın üzüntülü bir yıl geçirmesine neden olur; orada yaşayan yakın akrabaları yardıma muhtaç duruma düşerler. Eckermann onlara yüz taler gönderir, kendisi de Carlyle'ı görmek üzere yapacağı İngiltere seyahatinden vazgeçmek zorunda kalır.

Aynı yıl Maria Pawlowna'nın tavsiyesi üzerine Eckermann, eski ve yeni şiirlerini bir araya getirdiği bir kitap hazırlar, bu yapıtı da Brockhaus Yayınevi yayımlar. Şiirleri arasında Hannchen'e ve evlilik öncesi özel duygular beslediği Auguste'ye yazdığı şiirler de vardır. Böylelikle Eckermann edebi kariyerinin başlayacağını düşünse de, kitabı ilgi görmez ve onun edebiyat sahnesindeki yerini alma denemesi bu kez de başarısızlıkla sonuçlanır. Şiirler hakkındaki genel yorum, Goethe'nin yaşlılık döneminin fazla etkisinde kalan Eckermann'da kendine özgü bir yön kalmadığıdır. Bu kitapla da bir çıkış yapamayan "şair"in cesareti kırılır ve Eckermann bir kez daha büyük bir hayal kırıklığı yaşar.

Goethe'nin toplu yapıtları ile ilgili çalışmaların tamamlanmasından bir yıl sonra (1843) Eckermann'a, Saray Danışmanlığı unvanı verilir. Bu da onun doktora unvanı gibi ona maddi yönden bir fayda sağlamaz, her iki unvan da onu toplumsal açıdan yüceltir, ama maddi açıdan bir o kadar zor durumda bırakır. Kendisine ödenen yıllık maaş bu unvandan dolayı bir zam görmez. Eckermann, Weimar'da ortalama bir yaşam için yedi yüz, sekiz yüz taler gibi bir gelire gereksinimi olduğu düşüncesindedir. 1832-1842 yılları arasında Goethe için yaptığı çalışmalardan bu geliri elde eder, ama ardından yine eski günlerine döner. Saraydaki davetlere katılmak için kıyafet bulamazken, Saray Danışmanlığı unvanı onun için biraz fazla lüks olur. Ayrıca tanınmış biri olmak da bir sürü iş çıkarır başına. Saraya işi düşen ve bir yakını olmayan herkes, tiyatroda çalışmak isteyen her sanatçı onun kapısını çalar; genç şairler ve yazarlar kitaplarını, ki aralarında yemek kitapları bile vardır, Eckermann'a gönderirler. Artık Weimar'da yaşamak Eckermann'a zor gelmeye başlar. Weimar'dan uzaklaşmak, memleketine

dönmek ister, ama parası yoktur. Wilhelm von Humboldt'a yazdığı mektupta, hem durumundan, hem de Goethe'nin ölümünden sonra Weimar'da bir anlamda yetim kaldığından, kendisine yeni çalışmalar için güç ve cesaret verecek kültürlü insanlarla karşılaşma özlemi içinde olduğundan bahseder. Bunun üzerine Humboldt, Berlin'de kralla görüşür ve Eckermann'a seyahate çıkması için 100 duka gönderilmesini sağlar, bu üç yüz altmış taler demektir, yani Eckermann'ın yıllık gelirinden daha fazla bir paradır.

Yaşlandıkça Eckermann'ın içindeki memleket özlemi çoğalır. Ne İtalya, ne Ren bölgesi, gittiği hiçbir yer memleketi kadar huzur vermez ona. Ne zaman çalışması gerekse kuzeyin düz ovalarına gider. Yazmayı planladığı *Goethe ile Konuşmalar*'ın üçüncü cildini de, bu gidişle Weimar'da tamamlayamayacaktır. O halde en iyisi Weimar'dan uzaklara, memleket topraklarına gidip, üçüncü cildi tamamlamaktır.

Weimar'dan uzaklaşma arzusu, Eckermann için bir anlamda gerçeklerden kaçmak demektir. Weimar'ın Goethe ile kapanan döneminden kalma bir "kutsal emanet" olarak yaşamak artık kendisini bunaltır. Goethe nedeniyle Weimar'a gelen herkes, onu da görmek ister, Weimar bir türlü kurtulamadığı hapishaneye dönüşür. Kendini özgür ve huzurlu hissettiği memleketine dönmek ister ve bunun için eski öğrencisi veliaht Prens Carl Alexander'a yazdığı mektupta (30 Eylül 1843) içinden geçenleri olduğu gibi ifade eder. Weimar'daki misyonunun çoktan tamamlandığını, ayrıca hem Goethe'nin yapıtlarıyla ilgili çalışmaların, hem de saraydaki öğretmenlik döneminin bittiğini, eğer kendisine ödenen yıllık üç yüz taler ödenmeye devam edilirse, Weimar'dan ayrılmak istediğini belirtir. Eckermann bir de, Maria Pawlowna için yürüttüğü kütüphane görevi hakkındaki olumsuz düşüncelerine yer verir mektubunda: "Aktif çalışma yaşamım sona erdikten sonra Yüce Grandüşes'in görevlendirmesi üzerine sürdürdüğüm kütüphane memurluğu, beni acınacak kadar yoksul bir duruma sürükledi. Ne bu iş, ne bu ortam bana uygun, kendimi tamamen bir kenara itilmiş hissediyorum, elli yaşımda geldiğim nokta, haftada bir ya da iki haftada bir Sayın Grandüşes'e bir kitap uzatmak ya da gelen birkaç kitabı yerine koymak sorumluluğundan ibaret mi diye kendi kendime düşündüğümde, halime çok üzülüyorum. Benim bu işe ne ilgim, ne de yeteneğim var. Bu iş, yüce saray mensuplarının etrafında huzur ve güvenle dolaşan, önemsiz işlere meslek ve zevk gözüyle bakan bir saray memuruna yakışır; çağrıldığı her an hazır ve

nazır olacak birine yakışır; sonuç olarak işi gücü yolunda, kendini hem özel hem sosyal yaşamında mutlu hisseden bir adama yakışır. Bunların hiçbiri bende olan şeyler değil."

Carl Alexander cevap vermekte ve kararını bildirmekte gecikmez, Eckermann'ın emeklilik maaşını, onun Weimar'da oturma şartına bağlar, ama Eckermann'ın memleketinde uzun bir tatil yapmasına izin verir. Eckermann, 1844 yılı ortalarında arkasında borçlarını bırakarak Hannover'e gider. *Goethe ile Konuşmalar*'ın birinci ve ikinci cildinden maddi anlamda beklediği sonucu alamamış olsa da, Eckermann'ın amacı çıktığı seyahatte üçüncü cildi yazmaktır. Çalışmaya başladıktan sonra elindeki notların kitabı oluşturmak için yeterli olmadığını görür, imdadına Soret'nin aynı dönemde tutulmuş notları yetişir, böyle olunca çalışmalarını sürdürebilmesi olanaklı hale gelir. Üçüncü ciltteki konuşmaların yetmişi Soret'nin, kırk dokuzu ise Eckermann'ın notlarına dayanmaktadır. Son cildin ilk ikisinden farkı, içindeki notların daha kapsamlı olmasıdır.

Eckermann'ın çıktığı seyahat uzun sürünce, Carl Alexander, Weimar'a geri dönmesi için ona çeşitli defalar uyarılarda bulunur. Sonunda Eckermann, bir zamanlar öğretmeni olduğu veliaht prense şunları yazar: "Son yıllarda Weimar'daki günlük sorunlar içimdeki birçok şeyi zedeleyip mahvetti. Weimar'dan keyif için veya can sıkıntısından ayrılmış değilim. Çektiğim büyük yoksulluk beni oradan uzaklaştırdı, bu durum ortadan kalkmadıkça da geriye dönmeyi düşünmüyorum."[335] Eckermann'ın bu yanıtı üzerine Carl Alexander ısrarını sürdürür ve Eckermann'ı Weimar'a dönmeye ikna eder. Saray, Eckermann'ın borçlarını üstlenir, kira ve yakıt giderlerini karşılar, oğlu Karl'ın Weimar lisesinde parasız okumasını sağlar. Ve sonunda Eckermann, ayrılışından yaklaşık iki yıl sonra, *Goethe ile Konuşmalar*'ın üçüncü cildini tamamlamış olarak Weimar'a geri döner.

Daha önce Brockhaus Yayınevi ile çalışan Eckermann, maddi bir anlaşmazlık nedeniyle Brockhaus'u mahkemeye vermiş, ama davayı kaybetmiştir. Yani yayınevi ile ilişkileri eskisi gibi değildir, ayrıca Eckermann'ın Brockhaus'dan konuşmaların üçüncü cildi için talep ettiği dört bin taler, ilk iki cilt için iki bin altı yüz altmış altı taler ödeyen Brockhaus'a fazla gelmiştir. Durum böyle olunca Eckermann yeni bir yayınevi bulur ve Heinrichshofen Yayınevi ile bin taler'e anlaşır.

Goethe ile Konuşmalar'ın üçüncü cildi 1848 Nisan'ında yayımlanır, ancak bu olabilecek en uygunsuz zamandır! Çünkü, ilk iki cildin yayımlanmasının üzerinden yıllar geçmiş, Goethe'nin hayranlarının hepsi bir yana dağılmış, bu arada dünya değişime uğramış, aşırı liberal gençlik daha maddeci bir görüşle ortaya çıkmış, her şey materyalizm etrafında dönmeye başlamış, Mart Devrimi 1848 yılına damgasını vurmuştur. Olaylar, genellikle sakin olan Weimar Sarayı'nı bile karıştırır. Halk belediyenin önünde toplanır, kent dışından gelen köylüler meydana doluşur, Jena'dan öğrenciler gelir, birçok yerde sokak çatışmaları olur. Böyle bir ortamda, dönemin politik huzursuzlukları nedeniyle basın, kültürel olaylarla pek ilgili değildir. Eleştirinin konusu, *Goethe ile Konuşmalar* gibi kitaplardan çok, sosyal içerikli kitaplara yöneliktir. İlk iki cilde yeterli ilgiyi gösteren basında, bu kez üçüncü cildi bütünüyle ele alan bir eleştiri yazısına bile rastlanmaz; ya kitabın yayımlandığına dair birkaç sözcük ya da aktüaliteyi ilgilendirdiği ölçüde kitaptan birkaç sayfa basılır o kadar. Olumlu ya da olumsuz bir ses getirmez kitap. Üçüncü cildin satış rakamı, ilk iki yılda 805 ile sınırlı kalır. Eckermann'ın beklentileri yine yanıtsız kalmıştır. *Goethe ile Konuşmalar*'ın üç cildi ile ilgili olarak yayıncı Heinrichsofen, bu yapıt belki size beklendiği ölçüde gelir sağlamadı, ama karşılığı para ile ölçülemeyecek, sizi sevmeyenleri kıskandıracak kadar, isminizi Goethe'nin ismi ile yan yana getirdi, sözleriyle Eckermann'ı teselli etmeye çalışır.

Weimar'a döndükten üç ay sonra Eckermann, kendini yeniden maddi sıkıntılar içinde bulur. *Faust*'un birinci bölümündeki "Walpurgis Gecesi" sahnesinin Goethe'ye ait elyazması Eckermann'dadır. Önce bu elyazmasını arkadaşı Carlyle'a hediye etmeyi düşünür, ama paraya ihtiyaç duyunca bu fikrinden vazgeçer ve elyazmasını satması için Carlyle'a gönderir. Goethe'nin elyazması elli friedrichsdor karşılığında 14 Kasım 1848 tarihinde Prusya Kraliyet Kütüphanesi'nce satın alınır.

Son Yılları:

Yalnızlık ve doğa sevgisi çocukluğundan beri Eckermann'a baskın duygulardır. Örneğin *Konuşmalar*'ın üçüncü cildindeki 8 Ekim 1827 tarihli notlar, onun kuşlar hakkındaki gözlemlerinin ne denli zengin olduğunun açık bir kanıtıdır. Doğa içinde doğanın bir parçası gibi davranabilme yetisine sahiptir, oysa toplum içinde toplumun bir parçası gibi hissetmez kendini. Bu konuda *Konuşmalar* içinde zaman zaman bu durumuna değinen

notlarla karşılaşıyoruz. Weimar'a geldikten sonra, Goethe sayesinde girdiği geniş çevrede, bir ara bu ruh halini terk ettiği izlenimine kapılır ve iki yıl sonra baharın ilk günlerinde Hannover'e yaptığı yolculuk esnasında şunları düşünür: "... doğaya karşı duygularımın farklılaştığını, onun bana eskisi kadar yakın olmadığını hissettim. Arabayla çok güzel yerlerden geçtik, ama kısa bir süre içinde hep aynı şeylerin tekrarlandığını gördüm, aynı toprak, aynı ağaçlar, aynı bitkiler insanın karşısına çıkınca, doğa uzun süre eğlendirici olmuyor. Şimdilerde doğadan çok insanlarla ve sanatsal uğraşılarla ilgiliyim. Eskisi kadar da yalnızlığa eğilimim kalmadı. Şimdi insanlarla rahatlıkla ilişki kurabiliyor, onlarla beraber olmayı seviyorum."[336] Aslında bunlar Eckermann'ın geçici ruh halini sergileyen ifadelerdir. Her geçen yıl Eckermann'ın yalnızlık duygularını çoğaltır. 31 Mart 1831 tarihli güncesine şöyle bir not düşer: "Odamda canlı bir varlık olsun diye sabahleyin pazara gidip kendime bir kuş satın alacağım."[337] Birkaç ay sonra Eckermann'ın evindeki kanatlı arkadaşlarının sayısı kırkı bulur.[338] Eckermann evlendikten sonra karısı Hannchen bu kuşlardan ancak birkaç tanesinin evde kalmasına izin verir.

Goethe'nin ve Hannchen'in ölümünden sonra Eckermann insanlardan daha çok uzaklaşır. 18 Eylül 1834 tarihinde Ottilie von Goethe'ye yazdıkları, bu bakımdan oldukça ilginçtir: "Keşke insanlardan bu kadar kaçmasam! Bunun benim yaşantımın en büyük sorunu olduğu söylenebilir, bu yüzden dostlarım ne yapacaklarını bilemeyip, benden uzaklaştılar. Tamamen hastalıklı bir durum. Ne zaman tesadüfen pencerenin önünde dursam ve beni ziyaret etmek isteyen birinin, özellikle de dostların geldiğini görsem, her seferinde içimi bir korku kaplıyor, dönüp aynaya baktığımda, ölü gibi bembeyaz kesildiğimi görüyorum. (...) İçimde beni sanki hiç kimse sevmemiş gibi bir duygu var; sanki yarın öleceğim ve arkamdan kimse gözyaşı dökmeyecek. İçimde büyük bir ıssızlık ve yoksunluk yaratan bu duygu bende etrafa cesaretle bakacak hal bırakmıyor."[339]

Yaşamının daha sonraki evresinde Eckermann kendini, oğlunu yetiştirmeye ve doğaya adar. Oğlu Karl ile içedönük bir yaşam sürer, kısıtlı olanaklarına rağmen oğlunun iyi bir eğitim almasına çalışır. Eckermann gibi oğlu Karl'da da erken yaşlarda resme karşı bir ilgi kendini gösterir. Eckermann'ın doğa sevgisi oğluna da geçtiğinden, Karl başlangıçta hayvan ve peyzaj resimleri yapmaya başlar. Oğlunun resim sanatını geliştirmesi için, Eckermann, zaten bir kuş sığınağı olan evini, bir kuş kışlasına çevirir.

Karl'ın atölyesi olan odanın –aynı zamanda hem oturma odası hem yazı odasıdır– tüm pencerelerini ve duvarlarını kuş kafesleri işgal eder. Bitişikteki yatak odasında durum daha farklı değildir. Zaman içinde kuşlarla dostluğunu artıran Eckermann'ın Kaufstraße'deki evi, daha sonraki yıllarda birçok kişi tarafından ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Bunlardan en ilginci, Saray Danışmanı Marschall'ın oğullarının yazdıklarıdır. William ve John Marschall, Eckermann'ı babaları vasıtasıyla tanımış, Karl'la da yakın arkadaşlık kurmuşlardır.

William Marschall, 1883 yılında bir gazetede yayımlanan gençlik anılarında yaşlı Eckermann'ın evini şöyle anlatır: "Eckermann'ın evi gerçek bir ev kadınının ölçülerine pek uygun bir ev değildi, ama biz gençler için Eldorado sayılırdı. Bütün odalara hâkim olan hayvanat bahçesi kokusu hâlâ aklımda; her taraf kimisi kafeste, kimisi odada uçuşup duran kanatlı ev sakini ile doluydu, doğaları gereği etrafı ve havayı temiz tutmak gibi bir zorunlulukları ve sorumlulukları yoktu. Ev sahiplerinden biri, bir keresinde bu durumdan yakınmış, o arada da Eckermann'ın sevgili varlıkları hakkında kötü sözler sarf etmiş olmalı ki, Eckermann onun çok tehlikeli bir adam olduğunu, ondan her türlü kötülüğün beklenebileceğini söylemişti. (...) Bugün gibi aklımda, bir keresinde ihtiyar bana, ‘Gel bir gezintiye çıkalım!' dedi. Hemen dolaptan bir süredir giymediği bir çift çizmeyi eline aldı; bu arada bir anne-farenin çizmenin bir tekinde yavrulamış olduğu anlaşıldı. Eckermann büyük bir saygıyla çizmeyi hassas konukları ile beraber ilk aldığı köşeye bıraktı ve bir başka çizme giydi."[340]

William Marschall, Eckermann'ı böyle anlatırken, kardeşi John Marschall'ın anılarındaki Eckermann daha farklı değil: "Evin içinde irili ufaklı bir sürü kuş çeşit çeşit ses çıkarırdı. Kuşların yeterince hava alması için iki odanın pencereleri sürekli olarak açık dururdu. Bu yüzden yaşlı Eckermann üşütmesin diye üst üste giyinir, paltosunu giymiş şapkasını takmış halde yazı masasının başında ya da kanepede otururdu."[341]

Son yıllarında Eckermann'ın kuşlar dışında ikinci bir uğraşı da yay yapmaktır. Avusturyalı genç şair Hermann Rollet onu ziyaret ettiğinde, merakını gidermek için ona hâlâ ok atıp atmadığını sorar. Eckermann bitişik odanın kapısını açar ve Rollet duvarda sıra sıra dizilmiş yayları görür. Bu yaylardan bazıları yabancı ülkelerden gelmiştir, ama çoğunu Eckermann kendisi yapmıştır.[342] Gençlere de ok atmayı öğretir. Ressam Preller'in oğlu

anılarında şöyle diyor: "Eckermann başımızda olmasına rağmen, başımıza bir iş geleceğinden korkan anne-babalarımızın karşı çıkışlarına aldırmayarak Kuğu Gölü'ndeki çimenlikte atış talimleri yapardık. Eckermann bana kendi boyundan daha büyük, muhteşem bir yay armağan etmişti, bir düzine kadar da boynuzdan ucu olan ok yaptırmıştı. Mevsim açık havada talimlerimize olanak tanımadığı zaman, atışlarımızı evde yapardık. Nişan aldığımız beyaz kağıttan çeşitli büyüklükteki plakaların bulunduğu Eckermann'ın yatak odasının duvarları, tahmin edileceği gibi pek iyi bir görünüm arz etmezdi." Eckermann yaşam tarzıyla, düşünceleri ve anlattıklarıyla gençlerin ilgisini çektiğinden, onlardaki serüven tutkusunu ateşlediğinden gençler tarafından sevilen biriydi.

İşte Eckermann, oğlu Karl'ı böyle bir ortamda büyütmeye çalışır. Saray Ressamı Preller, on üç yaşındaki Karl'ın güzel resim yaptığını duyar ve onun resimlerini görmeye gelir. Karl'ın resimlerini düşündüğünden daha iyi bulur. Bundan sonra Karl, Preller'in öğrencisi olur. Eckermann, oğlu Karl'ı biraz kuşları gibi yetiştirmiştir: Çünkü Karl, Preller'in öğrencisi olduğunda, okuması ve yazması çok yetersizdir, hele hesap yapmasını hiç bilmez. Eckermann, annesini hiç tanımayan oğlunun, resim sanatındaki özgür gelişimine engel olmasın diye bilinçli olarak çok şey öğrenmesini istemez.

Resim yapmaya hayvan ve peyzaj resimleri ile başlayan Karl, Preller'den aldığı derslerde ilerleme kaydedince, bilgi ve görgüsünü artırmak, Thüringen dışındaki bölgeleri tanımak için kültür gezisine çıkar. Batı kültüründe bu seyahatlerin önemi büyüktür. Belli bir birikime sahip olduktan sonra, uzaklara gitmek, başka dünyalara açılmak gerekir. Bu seyahatlerde Eckermann da oğluna eşlik eder. Gittikleri yerlerden en önemlisi Dresden'dir. Çünkü Elbe-Floransası diye adlandırılan bu kentteki Resim Galerisi, on beşinci ve on sekizinci yüzyıl arası Avrupa resim tarihi konusunda oldukça önemli bir koleksiyona sahiptir. Raffaello, Corregio, Tiziano gibi ünlü ressamların tabloları da mevcuttur bu koleksiyon içinde. Bu bakımdan İtalya'ya gidemeyen biri için, Dresden, sanat konusundaki eksiklerin giderilebileceği bir yerdir. Karl burada portre ressamlığına başlayacak, usta ressamların portrelerinin kopyalarını çalışacaktır. Karl'ın eğitim masraflarını ve bu seyahatleri Eckermann karşılayacak durumda olmadığından, zaman zaman ya elindeki değerli eşyaları, ya Goethe'nin elyazmalarını satar ya da tanıdıklarından yardım rica eder. Bu konuda Soret, onun en çok yardımına koşan kişidir. Grandüşes Maria Pawlowna da zaman

zaman destek verir. Ayrıca Eckermann'ın Cenevreli bayan arkadaşı Espérance Sylvestre, vasiyetinde Karl'a 1843 yılında iki bin üç yüz elli frank bırakır.

Eckermann'ın yaşamının son yıllarında yazmış olduğu mektupların çoğu onun yoksulluğunu dile getiren mektuplardır. Saray Danışmanı Marschall'a 21 Temmuz 1853 tarihinde şunları yazar: "Durumumu düşününüz! Yakın ya da uzak bir gelecekte gazetelerde ‘Goethe'nin arkadaşı ve grandükün öğretmeni Ilm-Atina'sında sefalet içinde açlıktan öldü.' diye bir yazı çıktığında, acaba İngilizler ne düşünecek, çok merak ediyorum."[343] Bu mektubu yazdıktan bir yıl sonra Eckermann, 3 Aralık 1854 tarihinde yaşama veda eder. Weimar'daki tarihi mezarlıkta Goethe ve Schiller'in de içinde bulunduğu, prens ve şairlerin mezar anıtı yanına, bir anlamda Goethe'nin yanı başına gömülür. Mezar taşının arka yüzünde *"Grandük / Carl Alexander tarafından / öğretmenine duyduğu / minnet duygularının / anısına dikilmiştir."* diye bir yazı mevcuttur.

Eckermann'ın Gerçeklik Anlayışı:

Goethe ile Konuşmalar, hem Eckermann'ın sağlığında, hem de ölümünden sonra birçok tartışmaya yol açmış bir kitaptır. Bu tartışmaların konusu, Eckermann'ın gerçeği ne ölçüde yansıttığı etrafında dolaşır.

Goethe'nin yakın dostları Wilhelm von Humboldt, Friedrich Soret, Şansölye von Müller, Riemer ve gelini Ottilie, *Goethe ile Konuşmalar*'da Eckermann'ın gerçeğe sadık kaldığı görüşünde birleşmişlerdir. Şansölye von Müller'e göre *Konuşmalar* okuyucuyu büyük ustanın atölyesine konuk etmektedir ve Goethe'nin soylu ruhu şimdiye dek böylesine aydınlatılmamıştır.[344] Ottilie ise *Konuşmalar* için, "Bir insanın kendi öznelliğini bu ölçüde bir tarafa bırakarak, dinleyip, algılayıp, her şeyi kaleme alabileceğinin olanaklı olabileceğini zannetmezdim. Hepimiz çoğunlukla onun (Goethe'nin) sözlerini dinliyor, onun sesini duyuyormuşuz izlenimine kapıldık."[345] Torunlarından biri ise, "Bu bizim dedemiz, bu kitapta yaşayan o, bu kitapta konuşan o!"[346] demiştir.

Bu tür yorumlar bir yandan Eckermann'ı yüceltmiş, diğer yandan bir başka tartışma konusunun ortaya atılmasına neden olmuştur. Eckermann, ya Goethe'yi taklit etmekle suçlanmış ya da *Konuşmalar*'a Eckermann'ın

üslubunun değil, Goethe'nin üslubunun hâkim olduğu söylenmiştir. *Konuşmalar*'ı Goethe'nin yapıtlarından sayanlar bile çıkmaktadır.

Goethe'nin Eckermann üzerindeki etkisinin çok büyük olduğu tartışılmaz bir şeydir. Eckermann, Goethe'nin gözünü hep üzerinde hissetmiştir, hatta onun ölümünden sonra bile. *Konuşmalar* yayımlandıktan sonra Eckermann gördüğü rüyalardan birinde, Goethe'nin kitap hakkındaki fikrini şöyle aktarmıştır: "Kitabı okudum diye yanıt verdi Goethe. İşinizin üstesinden gelmişsiniz, takdirlerimi belirtmeliyim. Kitap hakkında yolda da çok güzel şeyler konuşulduğunu duydum."[347] Eckermann yaptığı her şeyi ustasının, yani Goethe'nin onaylamasını ister. Zaten onu yıllar yılı Weimar'da bekleme hali içinde tutan şey de, Goethe'nin onun yaşamına verdiği onay olmuştur. Eckermann'ın yolu, kendine idol seçtiği Goethe'nin ona çizdiği yoldur. Goethe'nin işaret ettiği yolda yürümüştür Eckermann, sonunda da Goethe gibi konuşup, Goethe gibi düşünmeye başlamıştır. Hermann Rollet, anılarında Eckermann'ı bazı konularda kendine özgü bulmakla birlikte, taşıdığı ruh haliyle Goethe'yi çok anımsattığını söylemiştir.[348] Eckermann'ın bölünmüş kişiliği, sözüne sadık köle ve sanatçı kimliğini bir arada barındırmıştır. Bu kimliklerden birini diğerine göre bir adım öne çıkaramamıştır.[349]

Heinrich Laube'ye göre de, "*Konuşmalar* büyük ölçüde Goethe'nin nefesi ve Goethe'nin üslubudur, Eckermann, Goethe'nin dünya görüşünde önemli ne varsa kendine mal etmiştir."[350] Yine de Laube *Konuşmalar*'ı Alman edebiyatının en iyi yapıtı olarak görür. Bu değerlendirme Eckermann'ı onurlandırır, ama bu kitabı ortaya koyan yazar olarak, kendisinin Alman yazarları arasında sayılmamasını onur kırıcı bulur.[351] Benzer şekilde Brockhaus Yayınevi, yayımlanacak ansiklopedi için Eckermann'dan hem Goethe, hem de kendisi hakkında yazı ister. Eckermann kendisi ile ilgili yazının Goethe maddesi içinde yer alacağını öğrenince çok incinir, o zamana kadar sahip olduğu yayınlar, iki şiir kitabı, bir şiir kuramı kitabı ve *Goethe ile Konuşmalar* onun ansiklopediye girmesi için yeterli olmamıştır.

Romantik şair Heine de, ironik bir yaklaşımla Eckermann'ı Goethe'nin "havari"lerinden biri veya bir "papağan" olarak görmüş, Eckermann'ın üslubunu taklit ederek, Goethe'nin ölümü üzerine şöyle bir şiir yazmıştır:

Dul şairler kenti Weimar'dan,

Ağıtlar yükseliyor,

Ağlıyorlar: Goethe ölmüş

Oysa Eckermann hâlâ yaşıyor![352]

Hebbel de, Eckermann'a karşı Heine'nin yanında yer alanlardandır. Yazdığı bir mektupta *Konuşmalar*'ın yazarı Eckermann hakkındaki görüşünü şöyle dile getirir: "Eckermann bana hiç de önemli biriymiş gibi gelmedi, çünkü eğer öyle olsaydı, Goethe'nin ona söylemiş olduğu birçok önemli şeyi, zaten o yaşta biliyor olması gerekirdi; (...) o bende daha çok, yüce Tanrı'nın yaşam soluğunu üflediği Adem hissini uyandırdı."[353] Bu konuda yaklaşımları bakımından Heine ve Hebbel birbirlerine yakın dururlar. Her ikisinin yorumlarında Tanrı'ya benzetilen Goethe'dir. Çünkü *Konuşmalar*'da idealize edilmiş Goethe kusursuzdur, çünkü Eckermann'ın algıladığı Goethe kusurlardan arınmış bir Goethe'dir.

Yayıncı yazar Varnhagen von Ense ise, Eckermann'a yazdığı 20 Mayıs 1836 tarihli mektupta, *Goethe ile Konuşmalar*'da bazı kişilerin isimlerinin anılmadan yıldızla geçiştirilmelerinin kendisini rahatsız ettiğini belirtmiştir. Eckermann bu mektuba verdiği yanıtta, duruma bir açıklık getirmiş, ismi yazılmayan kişilerden bazılarını anımsamadığını, bazılarının ölmüş olduğunu, bu kişilerin aile bireylerini rahatsız etmek istemediğini, bazılarının da kamuoyuna mal olmuş bir kimlik olmadığını söylemiştir.[354]

Tüm bu eleştiriler Eckermann'ın sağlığında yayımlanan yazılardır. Aradan yıllar geçip, Eckermann'ın mektupları, güncesi ve notları yayımlanınca, *Konuşmalar*'la ilgili tartışma yeniden gündemdeki yerini alır. *Konuşmalar*, Eckermann'ın dokümanları, Goethe'nin mektupları ve günceleri ile tek tek karşılaştırılır, çelişkili durumların olup olmadığına bakılır. Bu çalışmalardan biri Julius Petersen'in *Die Entstehung der Eckermannschen Gespräche und ihre Glaubwürdigkeit*'tır (Eckermann'ın Konuşmalarının Oluşumu ve İnanılırlığı). Petersen'in özellikle vurguladığı nokta, notların alındığı tarihle, *Konuşmalar*'ın yazıldığı tarih arasındaki zaman farkıdır. Petersen yaptığı araştırma sonucunda, Eckermann'ın düzenli not tutmadığını, tuttuğu notlara zaman zaman tarih düşmediğini, bu nedenle de *Konuşmalar*'da kronolojik hataların olduğunu, Eckermann'ın aldığı notların bazen çok kısa sözcüklerden oluştuğunu, bazen de kitaptaki metinler kadar ayrıntılı olduğunu saptar. Dolayısıyla Eckermann'ın notları Petersen'e göre homojen bir yapıya sahip değildir. Bu nedenle Eckermann'ın yapıtını ortaya çıkarması uzun yıllar gerektirmiştir. Tutulan notlarla, oluşturulan metinler

arasında uzun bir zaman dilimi olmasına rağmen, Eckermann bazen birkaç sözcükten yola çıkarak sayfalar dolusu metinler yazabilmiştir.

Konuşmalar'da dikkat çeken bir başka konu da, Goethe'ye sonsuz gençliğin Eckermann tarafından bahşedilmiş olmasıdır. Sık sık Goethe'nin genç, zinde, dinamik tavrından söz edilmektedir. Oysa Şansölye von Müller'in *Sohbetler* adlı benzer kitabında, Goethe'den neşeli, enerjik, konuşkan diye bahsedilmesine rağmen, zaman zaman Goethe'deki sinirli ruh haline, yaşlılığın getirdiği olumsuzluklara değinilmektedir. Şansölye von Müller, seksen yaşındaki Goethe'nin gözlerindeki ışığın her geçen gün sönükleştiğinden, gözbebeklerinin sabitleştiğinden, artık hiçbir konunun onda ilgi uyandırmadığından, her soruyu, "Ben bu işler için çok yaşlandım." diyerek yanıtsız bıraktığından hüzünle söz ederken, Eckermann, Goethe ile geçirdiği son dokuz yılı sanki bir günmüş gibi anlatıp, onu yaşlılık durumundan uzak tutar. *Konuşmalar*'ın ikinci bölümünün sonunda Goethe'nin cansız bedenini anlatırken, genç birinden bahseder sanki, Goethe'nin ruh ve beden uyumu sembolik anlamda tanrısal bir güzelliktedir ona göre. Çünkü Eckermann'ın Goethe'si insanüstü bir varlık görünümündedir ve onun olağanüstülüğüne de olabildiğince gölge düşmemelidir.

Petersen incelemelerinin sonunda, Eckermann'ın kısmen gerçeğe sadık kaldığı, kısmen de gerçeği yadsıdığı kanısına varıyor. Ama bunun da edebiyatın gerçeği ile yaşamın gerçeği arasındaki sorundan kaynaklandığını vurgulayıp, Eckermann'ın hakkını teslim ediyor.

Eckermann'la ilgili kapsamlı, iki ciltlik bir biyografi çalışması olan Houben ise, Eckermann'ın gerçeğe sadakatinden kuşku duymadığını, bu tür sohbetlerin gerçeğe bir ölçüde ihanet etmeksizin aktarılmasının çok güç olduğunu, Eckermann'ın üslubuna Goethe'nin üslubunun hâkim olmasının böyle bir çalışmada kaçınılmazlığını, zaman zaman kronolojik hatalar söz konusu olsa da, metinlerin içerik yönünden tutarlılık gösterdiğini belirtiyor. Notlarında bazen değişiklik yapmasının nedenini, onun notlarla ilgili kişileri rahatsız etmek istememesine bağlıyor. Tipik bir örnek olarak da 7 Ekim 1827 tarihli metnin notlarına Eckermann'ın, "Onun Bayan von Stein olduğu gayet açık." diye yazmasına rağmen, kitabında Bayan von Stein'ın adına rastlanmıyor.

Houben gerçekliğin saptırılması ile ilgili olarak Goethe'yi örnek gösteriyor ve yaşamının ikinci yarısında edebi yapıtlarının yanı sıra güncesini bile sekreterine dikte ettiren Goethe'nin güncesi ne ölçüde gerçeği yansıtıyor diye bir soru yöneltiyor. Goethe'nin son sekiz yıl içinde sekreterliğini yapan Johann Christian Schuchardt, Goethe'yi bu zaman zarfında kürsüde isminden başka bir şey yazarken görmediğini söylemiştir.[355] Houben, Goethe'nin sekreterlerinin kusursuz olamayacağını, üstelik bazı notların aynı gün temize çekilmediğini, bazen de araya günler haftalar girdiğini ekleyerek, böylece gerçeği olduğu gibi yansıtmanın her zaman ve herkes için zor olduğuna dikkat çekiyor.

Eckermann 10 Nisan 1844 tarihinde Heinrich Laube'ye yanıt olarak kaleme aldığı açık mektupta[356] kendisine yöneltilen eleştirilere şöyle karşılık veriyor: "Bazıları benim yazdıklarımı sadece iyi bir belleğin ürünü olarak gördüler (...) eğer böyle olsaydı, kitabım fotoğrafın sıradan gerçeğine benzerdi tamamen. O zaman önemli önemsiz, yeterli yetersiz, gerekli gereksiz her şey, sıradan bir gün içinde olduğu gibi, karmakarışık ve rastlantısal olurdu. Oysa ben daha üst değerdeki şeyleri hedefledim, yazdıklarımdan hiçbiri benim buluşum değildir, her şey tümüyle gerçektir, ama seçilmişlik söz konusudur. Bu yüzden edinmiş olduğum izlenimleri hemen yazıya geçirmekten özellikle kaçındım, önemsiz şeylerin unutulup, önemlilerin hatırımda kalması için genellikle günlerce, haftalarca bekledim. İyi denebilecek bölümlerin hepsi uzun zaman sonra yazılmışlardır, bazıları da yıllar sonra."[357] Eckermann'ın yazdıklarıyla ilgili olarak kullandığı "seçilmişlik" konusunda Nietzsche'nin de bir saptaması var; Nietzsche özdeyişlerinden birinde, "Geleceğin yazarı her gerçekliği değil, seçilmiş gerçekliği betimleyen yazardır."[358] diyor. Eckermann açık mektubuna şöyle devam ediyor: "11 Mart 1828 tarihli konuşmayı 1842'de kaleme aldım, yani konuşmanın üzerinden on dört yıl geçtikten sonra. Tahmin edileceği gibi aklımda kalanlar netliğini yitirmişti. Günceme baktığımda, sadece şunlar yazılıydı: ‘Salı, 11 Mart, akşamleyin Goethe'de, ilginç konuşma, üretkenlik, deha, Napoléon, Prusyalılar.' Elbette bunlar çok yetersizdi. Önüne antik bir heykelin sol elinden bir parça, sağ bacağından bir parça koyularak, heykelin tamamlanmasının istendiği bir heykeltıraşa benzettim kendimi. Ama yine de konu tam belli değildi, uzun uzun düşündükten sonra ana bölümler, netleşmeye, zihinsel kristalleşme yasalarına göre oluşmaya, doğru bağlantılar kurulmaya başlandı. Elbette bu

hiç kolay olmadı, bu bir tek konuşma ile tam dört hafta uğraşmak zorunda kaldım."[359]

Eckermann hem bu açıklamalarıyla, hem de *Konuşmalar*'ın birinci cildinin önsözündeki "Benim tanıdığım Goethe bu!" sözüyle gerçeklik anlayışını ortaya koyar. Sonuçta insanın ifade ettiği şeyler, görebildikleri, algılayabildikleri, anlayabildikleri ve hissedebildikleri kadardır; dolayısıyla edebiyat alanında diğer tüm sanat dallarında olduğu gibi, gerçekliğin bire bir aktarımından ne dereceye kadar söz edilebilir ki!

Eckermann'la aynı dönemde Goethe'nin yakın çevresinde bulunan Şansölye von Müller, Riemer ve Soret de, *Goethe ile Konuşmalar* türünde kitaplar yazmışlardır. Şansölye von Müller'in *Unterhaltungen* (Sohbetler) [360] adlı kitabı kısa bir günce niteliği taşır. Riemer'in *Mitteilungen*'i (Haberler)[361] ise sadece sohbetlere değil, sistematik olarak gruplandırılmış yazılı, sözlü, basılmış ya da basılmamış kaynaklardan toparlanan yazılara da yer veriyor. Soret'nin *Zehn Jahre bei Goethe*'sinde (Goethe'nin Yanında On Yıl)[362] ise, doğuştan cumhuriyetçi birinin eleştirel mesafesi ile Weimar'daki günlük yaşam kaleme alınıyor. Soret, Goethe'ye duyduğu hayranlığı ayrıntılı ama kuru bir dille ifade ediyor. Eckermann'ın kitabının bunların hepsinden farklı yanı, bizim Goethe'yle aramızdaki zaman ve mekân farkını ortadan kaldırması, onu bize çok yakın kılmasıdır.

Sonuç olarak Eckermann'ın, Goethe'nin çekim alanından bir türlü kurtulamaması, kendisini ancak ikinci elden bir yaratıcı olarak var eder. Onun Goethe'ye adanmış yaşamı, Goethe'nin ölümü ile değişikliğe uğramaz. Onun ölümünden sonra da Eckermann, Goethe için çalışmaya, onun kendine çizdiği yolda yürümeye devam eder. Usta-çırak ilişkisi Eckermann'ın ölümüne kadar sürer. Eckermann, Goethe'yi çok sevmiştir, Goethe ise yapıtlarını. Nasıl ki Goethe'nin başyapıtı Faust ise, Eckermann'ın başyapıtı da *Goethe ile Konuşmalar* olur. Eckermann bu yapıtı ile hem Goethe adına bir anıt diker, hem de kendisini geleceğe taşır. *Goethe ile Konuşmalar* Nietzsche'ye göre, Goethe'nin yazılarından daha çok ve tekrar tekrar okunmayı hak eden en iyi Almanca kitaptır.[363] Henry Miller ise Eckermann'ın yapıtını yaşamının en önemli yüz kitabından biri olarak görür.[364]

Eckermann'ın ölümünden sonra ona ait belgeler arasında bulunmuş bir şiirinden alınan, on dokuzuncu yüzyılın kırklı yıllarının sosyal içerikli şiirine örnek olabilecek aşağıdaki dizeler, onun yaşamının özlü bir ifadesidir:

Seni doyuran köylü,

Seni eğiten kentli,

Seni sömüren soylu.

Weimar, 28 Ağustos 2002

DİPNOTLAR BÖLÜM 1

[1] Terentianus Maurus'un didaktik şiirinden (2-3. yy.) alınmış Latince atasözü: "Habent sua fata libelli"

[2] J.P. Eckermann 21 Eylül 1792 tarihinde doğdu.

[3] Waterloo Çarpışması'ndan sonra (18 Haziran 1815).

[4] Goethe'nin *Şiir ve Hakikat* adlı yapıtı dört bölümden oluşuyor, her bölüm de beş kitaptan. Yapıtın birinci bölümü birinci cilt olarak 1811 yılında, ikinci bölümü ikinci cilt olarak 1812 yılında, üçüncü bölümü üçüncü cilt olarak 1814 yılında basılmıştı. Dördüncü bölüm ise Goethe'nin ölümünden sonra yayınlanmıştır.

[5] *Graf Eduard* (Kont Eduard).

[6] J.P. Eckermann'ın ilk şiirleri 1821'de Hannover'de yayımlandı.

[7] J.P. Eckermann'ın nişanlısı Johanne Bertram.

[8] Empelde adlı köy.

[9] Cotta Yayınevi'nin sahibi.

[10] Ottilie von Goethe: Goethe'nin gelini.

[11] SELAM.

[12] Bilimsel ve edebi eleştiri yazılarının yer aldığı bir gazete.

[13] Tanıma göre Juno isimli oda olmalı.

[14] J.H. Meyer: Sanat tarihçi ve ressam. Goethe ile İtalya'da tanışmış, 1791 yılında Weimar'a yerleşmişti.

[15] August von Goethe: (1789-1830).

[16] Goethe'nin gelini Ottilie von Goethe'nin kız kardeşi Ulrike von Pogwisch.

[17] Walter Wolfgang von Goethe (1818-1885): Goethe'nin torunu.

[18] Weimar'da Almanca öğrenmek üzere bulunan genç yaştaki İngilizler.

[19] Yunanlılarla Türkler arasındaki savaş (1821-1830). Goethe bu savaşla ilgili haberleri büyük bir dikkatle izliyordu. Byron 1823 Temmuz'undan sonra Yunanlıların tarafında yer almıştı.

[20] Heinrich Beck (1760-1803): Yazar, rejisör ve oyuncu.

[21] Ulrike von Levetzow.

[22] Eckermann'ın *Beiträge zur Poesie* adlı kitabı.

[23] Wenzel Müller (1767-1835): Besteci, Prag'da opera müdürü idi.

[24] Christoph Sutor 1776-1795 yılları arasında Goethe'nin hizmetinde çalışmıştır.

[25] *Parya*

[26] Bkz. Schiller'in *Über naive und sentimentale Dichtung* (Yaşantı ve Düşünce Edebiyatı Hakkında) başlıklı denemesi.

[27] Frédéric Soret (1795-1865): Veliaht Prens Carl Alexander'in özel eğitmeni.

[28] Karl Friedrich Zelter (1758-1832): Berlinli besteci ve Goethe'nin yakın arkadaşı.

[29] Immermann, Münster Westfalya başkomutanlığında yargıçtı.

[30] Friedrich August Wolf (1759-1824), Halle'de filolog ve profesör, 1807 yılından sonra Berlin'de.

[31] Goethe biyografisinin başlığını başlangıçta böyle düşünmüştü.

[32] Juno: Romalı tanrıça. 1823 yılı Ekim ayında Schultz Villa Ludovisi'de bulunan büyük Juno büstünün bir kopyasını Goethe'ye getirmişti. Goethe'nin evinde Juno'nun yerleştirildiği oda o tarihten sonra Juno Odası diye anıldı.

[33] Rauch üç proje geliştirmişti, 1824 Şubat'ında bunlardan Goethe'yi antik dönem giysileri içinde otururken tasvir eden heykel örneğini Goethe'ye göndermişti.

[34] Eckermann, Michael Beer'in *Paria* (Parya) adlı oyununa bir eleştiri yazısı yazmıştı. Goethe bu eleştiriyi, Delavigne'in *Paria* adlı tragedyası ve kendi *Paria* isimli şiirleri hakkındaki yorumlarıyla *Die drei Paria* (Üç Parya) başlığı altında yayımlamıştı.

[35]Family-Shakespeare: Thomas Bowdler tarafından yayıma hazırlanan Shakespeare'in yapıtlarında aile içinde sesli okunmasında sakınca görülen bölümler çıkarılmıştı.

[36] Vanloo'nun *Conversation espagnole* adlı yapıtının Beauvarlet tarafından yapılmış gravürü.

[37] *Faust I*, "Walpurgis Gecesi", dize 385 vd.: Eckermann özgün metinde biraz değişiklik yapmış; aslı şöyle: *Nasıl da yükseliyor kızıl ayın/ Yarım yuvarlağı gecikmiş ateşi ile*.

[38] Goethe 1776-1782 yılları arasında bu evde oturmuştu.

[39] Charlotte von Stein'a ithaf edilmiş (5 Mayıs 1782).

[40] Adolf Bäuerle'nin farsı *Staberles Hochzeit* (Staberle'nin Düğünü) adlı kukla oyunundaki ana figür.

[41] Wenzel Müller'in *Das neue Sonntagskind* (Yeni Talihli Çocuk) adlı opereti.

[42] Friedrich August Wolf 8 Ağustos 1824 tarihinde Marsilya'da öldü.

[43] Pius Alexander Wolff (1782-1828), 1803 yılından sonra Weimar'da, 1816 yılından sonra Berlin'de tiyatro oyuncusu.

[44] Bayan von Heygendorf'la tartışmaları Goethe'nin 1817 yılında tiyatro yönetimini bırakmasıyla sonuçlanır.

[45] *İki Esin Perisi*

[46] *European Review* adlı dergi.

[47] 1795-1797 yılları arasında Schiller'in yayıma hazırladığı dergi.

[48] Friedrich Schiller'in yayıma hazırladığı yıllık antoloji.

[49] Tavanı süslemeli oda.

[50] Sarı salon.

[51] Goethe'nin çevirisi *Benvenuto Cellini'nin Yaşamı* 1796'da Schiller'in *Horen* dergisinde basılmıştı.

[52] Therese von Jacob.

[53] *Hırçın Kız*, IV, 5.

[54] *Odysseia*, VI, 154 vd.

[55] Byron'ın *The Deformed Transformed* adlı oyunu.

[56] *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları*: 8. Kitap; 10. Bölüm.

[57] Goethe'nin *Die natürliche Tochter* (Gayrimeşru Kız Evlat) adlı tragedyası.

[58]Diderot'nun romanı Goethe tarafından *Rameaus Neffe* başlığı ile Almanca'ya çevrilmişti.

[59] Schiller'in Goethe'ye yazdığı son mektup 25 Nisan 1805 tarihlidir.

[60] Byron'ın *Marino Faliero* adlı oyunu 23 Şubat 1825 tarihinde Goethe'nin eline geçmiş ve Goethe hemen yapıtı okumaya başlamıştı.

[61] Zamanda, uzamda, olayda birlik; klasik Fransız tiyatrosunun temeli. Kaynağını Aristoteles'in yazın sanatından alır.

[62] Charles Wolf'un *The Burial of Sir John Moore* adlı odu, Medwin tarafından yanlışlıkla Byron'a mal edilmiş.

[63] Eckermann, Jarno'nun sözünü yanlışlıkla madenciye mal ediyor.

[64] Goethe, Parry'nin *Lord Byrons letzte Tage* (Lord Byron'ın Son Günleri) adlı kitabını okuyordu.

[65] Gün ve tarih birbiriyle uyumlu değil. Goethe'nin *Günceler*'ine bakıldığında doğru tarih: Çarşamba, 12 Ekim 1825

[66] Moğollar.

[67] Burada adı geçen kişi muhtemelen Böttinger. Eckermann 14 Haziran 1836 tarihli mektubunda Varnhagen von Ense'ye, bahsi geçen kişinin Weimar'da iyi tanındığını, artık hayatta olmadığını, fakat oğulları ile Goethe'nin torunlarının görüşmesi nedeniyle onları kırmamak adına isim vermek istemediğini yazıyor.

[68] Kontes Stephanie-Félicité von Genlis: Koyu Katolik görüşlere sahip Fransız yazar.

[69] Goethe'nin Weimar'a yerleşmek üzere gelişinin 50. yıldönümü (7 Kasım 1775).

[70] Hz. Süleyman'ın sözü.

[71] *İncil*; Pavlus'tan Korintlilere 1. Mektup.

[72] Eckermann 14 Haziran 1836'da Varnhagen'e yazdığı mektupta burada Kont Platen'den söz ettiğini yazmıştır.

[73] Oskar Ludwig Bernhard Wolff (1799-1851), doğaçlama ustası ve yazar.

[74] Goethe, Byron için yapılacak anıt mezarın komitesine üye olmak için davet almıştı.

[75] *Le Globe – Journal Littéraire*: Bu edebiyat dergisini yayıma hazırlayanlar Pierre Leroux ve Paul Dubois idi; dergide yazısı çıkanlar arasında Ampère, Cousin, Guizot, Hugo ve Saint Beuve de vardı. Dergi, edebiyat ve sanatta klasik görüşün karşısında duruyor, politik açıdan liberal görüşü benimsiyordu; 1828'den sonra Saint Simon'un görüşlerini yaymaya başladı. Goethe dergiyi Eylül 1824'ten itibaren düzenli olarak okumaya başladı. Dergi 1830'dan sonra günlük gazete olarak yayımlandı.

[76] *Şeytan, gerçeği sanıldığından daha sık dile getirir; / Ne var ki dinleyicisi bunu bilmez.*

[77] O dönemin İngiliz başbakanı.

[78]Sans-culotte'lar Fransız Devrimi başlangıcında Devrim Ordusu'nda görev yapan ve genellikle yoksul sınıftan gelen gönüllülerdi. Soylulardan farklı olarak kısa pantolon (culotte) değil, uzun pantolon giyerlerdi, bu nedenle böyle adlandırılmışlardı.

[79] Gün ve tarih birbiriyle uyumlu değil. Goethe'nin *Günceler*'ine bakıldığında doğru tarih: Pazar akşamı, 14 Ocak 1827

[80] Bu novella *Seyahat Yılları*'na dahil edilmemiştir.

[81] Juno Odası olmalı.

[82] Etienne Baron de Saint-Aignan, 1811-13 yılları arasında Weimar'da Fransız elçisi olarak bulunmuştu.

[83] *Haydutlar*, *Die Verschwörung des Fiesko zu Genua* (Cenovalı Fiesko'nun Komplosu), *Hile ve Sevgi*.

[84] Prens Putjatin.

[85] Goethe 1804 yılı Haziran'ında gündönümü ateşinin yakılmaması için koyulan polis yasağına karşı bu dizeleri yazmış ve *Zahme Xenien*'de yayımlamıştı.

[86] Kant'ın etik ilkesi.

[87]Mérimée'nin içinde birkaç tiyatro oyunu olan yapıtı.

[88] Gün ve tarih uyumlu değil. Goethe'nin *Günceler*'inde bu gün ile uyumlu notların tarihi Perşembe, 25 Ocak 1827.

[89] *Serbianka* adlı toplu şiirlerden alınmış S.M. Sarajlija'nın şiiri.

[90] *Was sein soll, schickt sich wohl*

[91] *Die lustigen Weiber*

[92] *Önümüzde Dans Et, Theodor* şarkısı yerine *Kunst und Altertum*'da yine Gerhard'ın bir çevirisi olan *Schnelle Heilung* basılmıştır.

[93] IV. Friedrich Wilhelm.

[94] Schelte Bolswert'in gravürü.

[95] Ulrike von Pogwisch: Ottilie von Goethe'nin kız kardeşi.

[96] Wolfgang Maximilian von Goethe (1820-1883): Goethe'nin torunu

[97] Saksonya-Weimar-Eisenach Prensesi Marie Luise Alexandrine.

[98] Giuseppe Maria Crespi.

[99] Baron von Stosch'un koleksiyonu 1770'te Berlin Kraliyet Müzesi'ne geçmişti. Kopyaları Karl Gottlieb Reinhardt yapmıştı.

[100] Alessandro Manzoni (1785-1873): *I promessi sposi* (Nişanlılar).

[101] Louis Angely'nin farsı, 1825'ten sonra ara ara Weimar'da oynandı.

[102] Theodor Hell'in melodramı, 1824'ten sonra zaman zaman Weimar Tiyatrosu'nda oynandı.

[103] Carl Maria von Weber'in operası, 1822'den sonra Weimar Tiyatrosu'nun programında yer aldı.

[104] Wilhelm Müller: Goethe'yi 21 Eylül 1827 tarihinde ziyaret etmişti.

DİPNOTLAR BÖLÜM 2

[105] *Oberon*, Weber'in bir operası.

[106] Anne-grandüşes: Luise Auguste von Sachsen-Weimar-Eisenach.

[107] Veliaht Prens Carl Friedrich ve Maria Pawlowna.

[108] *The Fair Maid of Perth*.

[109] Goethe'nin *Jägers Abendlied* (Avcının Akşam Şarkısı) isimli liedi.

[110] Cherubini'nin *Les Deux Journées* adlı operası, Almanca *Wasserträger* başlığı nedeniyle "Saka" olarak da bilinir.

[111] Finckenstein.

[112] Luise Auguste Wilhelmine Amalie.

[113] Pius Alexander Wolff (1782-1828), 1803 yılından sonra Weimar'da, 1816 yılından sonra Berlin'de tiyatro oyuncusu.

[114] Yunanlıların kentaurlar ve amazonlarla yaptığı savaşı tasvir eden Apollon Tapınağı'nın frizi.

[115] 1795-1796 yıllarında Goethe ve Schiller'in *Zahme Xenien* (Hafif Taşlamalar) başlıklı beyitleri.

[116] *Faust I*, 1900-1996 arasındaki dizeler.

[117] Maria Ludovica Beatrix Antonie Josephine.

[118] Luise Ulrike.

[119] *Sizi sevdim prensesim ve bunu size söyleme cesaretini gösterdim / Tanrılar beni doğarken tamamen gözden çıkarmadılar / Sadece imparatorluğumu kaybettim.*

[120] Goethe'nin eski bir İskoç baladından yaptığı çeviri, *Altschottisch* başlığı ile Goethe'nin toplu şiirleri arasında yer almıştır.

[121] Goethe'nin *Vermächtnis* (Vasiyetname) adlı şiirinin başlangıcı.

[122] *Vermächtnis* başlıklı şiirin "Eins und alles" (Hem bir hem her şey) şeklindeki son dizesi Berlin'de yapılan toplantıya slogan olarak seçilmişti; Goethe şiirin bütününü aksettirmeyen bu dizenin, kendi görüşlerini saptıracağı endişesi ile bu durumdan hoşnut kalmamıştı.

[123] Goethe'nin *Versuch, die Metamorphose der Pflanzen zu erklären* (Bitkilerin Başkalaşımını Açıklama Denemesi) başlıklı yazısı 1831 yılında Soret'nin Fransızca çevirisi ile basıldı.

[124] Sibylla Martens'in Köln'den gönderdiği sandık.

[125] Cagliostro, Goethe'nin *Großkophta* (Kopt Büyücüsü) adlı komedisindeki kont figürünün modeliydi.

[126] *Faust I*, "Walpurgis Gecesi Rüyası", 4319-4326 arasındaki dizeler.

[127] *Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik*: Bilimsel Eleştiri Derneği'nin Georg Wilhelm Friedrich Hegel yönetiminde çıkan yayını.

[128] Artaria: Mannheim'daki bir sanat galerisi

[129] Wilhelm Schulz'un 1825'te yayımlanan *Irrtümer und Wahrheiten* (Yanılgılar ve Gerçekler) başlıklı eleştirisi ile ilgili 1826'da oluşturulmuş taslak.

[130] Karl August.

[131] Karl Friedrich.

[132] Almanya'da kullanılan eski bir uzunluk birimi: 1 rute=3,8m

[133] Heinrich Joseph König: 1829'da Frankfurt'ta çıkardığı *Der Protestant* isimli gazetesinde *Rosenkranz eines Katholiken* (Bir Katoliğin Tespih Duası) başlıklı makalelerini toplu halde yayımlamıştı. König, 1831'de yayınları nedeniyle aforoz edilmişti.

[134] Ebert, Bohemya milliyetçiliğini ele alan *Wlasta* başlıklı kahramanlık şiirini Goethe'ye ithaf etmiştir. Şiirde Libussa efsanesi işlenmiştir.

[135] Eleştiri 1828'de Halle'de yayımlanan *Allgemeine Literaturzeitung*'un 75. sayısında çıkmıştı.

[136] Fauvelet de Bourrienne'nin *Mémoires sur Napoléon* adlı kitabı. Kitabın yazarı Napoléon'un sınıf arkadaşıydı ve zaman zaman da onun gizli sekreterliğini yapmıştı, daha sonra Bourbon'ların yanında yer aldı.

[137] *Hem geniş, hem güzel evimden kovuldum.*

[138] Savigny'nin *Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter* (Ortaçağda Roma Hukuku Tarihi) adlı yapıtı 1815-1831 yılları arasında yayımlanmıştı.

[139] *Le vieux testament*: Eski Ahit; *Le nouveau testament*: Yeni Ahit; *Le coran*: Kuran.

[140] İsraillilerin Mısır'dan Çıkışı'na bir gönderme. Bkz. *Eski Ahit*, 2. Musa 14.

[141] Corso, No 18.

[142] Ludwig I, 1827 yılı Ağustos ayı sonunda Weimar'da konuk olarak bulunmuştu.

[143] Doğrusu: Domenico Zampieri (1581-1641): İtalyan ressam.

[144] Theodor Hell'in dramatik tablosu.

[145] *Augsburger*, *Allgemeine Zeitung*'da yayımlanan bu şiir anonimdir. Sayı 87, 28 Mart 1829.

[146] Beaumarchais: *Mémoires*

[147] Efsanevi yedi bilgeden birine ait olduğu düşünülen, Delphoi'deki Apollon Tapınağı'nın üzerindeki "Kendini tanı" yazıtı

[148] Anne-grandüşes Luise Auguste.

[149] Kont Francesco Saverio Castiglione, XII. Leo'nun ardından, Pius VIII olarak 31 Mart 1829'da papa seçildi.

[150] Chlorophytum Sternbergianum.

[151] *Sanatın ve Yaşamın Kitabı*.

[152] Doğru yazılışı Agostino Tassi.

[153] Giulio Romano.

[154] Simone Cantarini (Pesarese).

[155] Johannes Rudolph Füßli'nin *Allgemeine Künstlerlexikon*'u (Genel Sanatçı Sözlüğü).

[156] Castlereagh.

[157] Palmella.

[158] *Faust II*, "Yüksek Kubbeli, Dar ve Gotik Bir Oda", dize 6795 vd.

[159] *Faust II*, İkinci Perde, "Laboratuvar", 6903-6920 arasındaki dizeler.

[160] *Faust II*, Üçüncü Perde, "Sparta Kralı Menelaos'un sarayının önünde", 9095-9109 arasındaki dizeler (Leda ve Zeus'un kuğu görünümündeki kızı Helena).

[161] Pius Alexander Wolff'un eşi.

[162] *The Red Rover* (1828).

[163] *Faust II*, Birinci Perde, "Merasim Salonu".

[164] *Faust II*; Birinci Perde, "Karanlık Dehliz".

[165] Karl Theodor von Dalberg, 1806-1810 tarihleri arasında Ren Birliği'nin elektörü.

[166] Wolfram von Eschenbach'ın *Parsifal* adlı destanındaki büyücü.

[167] Burada söz edilen konu Goethe'nin yapıtlarının toplu baskısı. Goethe'nin sağlığında kırk cildi bulup ölümünden sonra altmış cilde ulaşmıştır.

[168] Zedlitz'in oyunu.

[169] Ottilie von Goethe'nin yayıma hazırladığı dergi; 1829-1832 yılları arasında bazı kesintilerle Weimar'da çıktı. Dergide Almanca, İngilizce, Fransızca ve İtalyanca yazılara yer veriliyordu. Goethe ve Eckermann da yazılarıyla dergiye katkıda bulunuyorlardı.

[170] Ludwig I; Goethe'nin 11 Ocak 1830 tarihli mektubuna verdiği 7 Şubat 1830 tarihli yanıt.

[171] Maria Pawlowna.

[172] Baron Friedrich Melchior von Grimm.

[173] Lingelbach'ın bir suluboyası.

[174] *Le Règne animal*

[175] Thorvaldsen'in 1821-1827 yılları arasında Kopenhag Kadınlar Kilisesi için yapılmış çalışması, Goethe'ye gelen Hz. İsa ve dört havarisini tasvir eden kopyaydı.

[176] *Roma Elejileri*, XV, 28. dize.

[177] *Faust II*, Birinci Perde, "Merasim Salonu", dize 6530.

[178] Goethe Frauenplan'daki evinin giriş merdivenlerini İtalya dönüşü rahat çıkışına hayran kaldığı Rönesans tarzı merdivenlere dönüştürmüş, bu yüzden de birkaç odayı feda etmişti.

[179] Schiller'in *Über naive und sentimentale Dichtung* (Düşünce ve Yaşantı Edebiyatı Hakkında) başlıklı makalesinde "romantik" adlandırmasına yer verilmiyor.

[180] Cordellier Delaroue'nun şiiri.

[181] *Eski Ahit*, Eyüp 9, Dize 11.

[182] Bu sizin için üzücü, ama bizim için pek öyle sayılmaz.

[183] Temmuz Devrimi.

[184] Goethe'nin *Batı-Doğu Divanı*'ndan.

[185] Maria Pawlowna.

[186] Karl Alexander.

[187] Eckermann'ın nişanlısı o sıralarda Nordheim'da erkek kardeşi ile beraber oturuyordu.

[188] *Faust II*, Üçüncü Perde, "Kalenin İç Avlusu", 9550-9557 arasındaki dizeler.

[189] *Faust II*, İkinci Perde, "Klasik Walpurgis Gecesi"; dize 7552 vd.

[190] *Cenevre'deki Rhône Nehri'nin rengi öyle lacivert ki, böylesini şimdiye kadar ne tuzlu, ne de tatlı sularda gördüm, sadece Akdeniz ve Archipel hariç.*

[191] İsviçre'de o dönemdeki para birimi.

[192] Napoléon'un büstü şeklindeki opal cam şişe.

[193] Sterling.

[194] Goethe'nin edebi mirası ile ilgili 22 Ocak 1831 tarihli vasiyetname; Madde III.

[195] Goldsmith'in romanı.

[196] Doğrusu: Friedrich Gotthold Schön.

[197] Nicolas Dorigny'nin *Petrus Denizin Üstünde Yürürken* isimli gravürlerinden.

[198] *İncil*, Matta 14, İsa Su Üstünde Yürüyor.

[199] Lesage'ın romanı.

[200] Kant'ın etik ilkesine gönderme: *Pratik Aklın Eleştirisi*, § 7.

[201] Napoléon'un annesi Maria Lätitia Bonaparte.

[202] Calderón'un *El principe constante* adlı oyunu.

[203] Marie Antoinette.

[204] Kotzebue 23 Mart 1819'da Karl Ludwig Sand tarafından öldürüldü.

[205] Özellikle Lemnos, İmbros ve Samothrake adalarında tapılan, Hephaistos'un oğulları olan tanrılar. Ateş ve volkan perileri.)

[206] Antik mitolojide kötü ruhlu cadılar.

[207] Johann Christian Pfister'in henüz tamamı yayımlanmamış yapıtına gönderme.

[208] Törring-Cronsfeld'in oyunları.

[209] Longos'un antik çoban romanı.

[210] Auber'in operası.

[211] Longos

[212] Longos'tan söz ediliyor.

[213] Courier'nin Floransa ile ilgili elyazmasının bir bölümü erotik ve sakıncalı bulunduğundan okunmayacak şekilde karalanmıştı.

[214] Johann Gustav Stickel.

[215] Felix Mendelssohn Bartholdy.

[216] Bartolommeo Alberto Capellari, Gregor XVI. olarak 2 Şubat 1831'de papa seçildi.

[217] Fransa'daki 1830 Temmuz Devrimi'nden sonra İtalya'da da huzursuzluklar baş gösterdi.

[218] Doğrusu: Ruhla.

[219] Johann Friedrich Gille: Eckermann'ın Varnhagen von Ense'ye yazdığı 14 Haziran 1836 tarihli mektupta bu kişinin Weimarlı bir tüccar olan Gille olduğu, ama Gille'nin hiçbir yerde adının geçmesini istemediği yazılıdır.

[220] Lili Schönemann.

[221] Schiller: *Wallenstein'ın Kampı*, 11. dize vd.

[222] Goethe'nin *Was wäre ein Gott* (Tanrı Ne Olabilir) başlıklı şiirinin son dizeleri.

[223] *Faust II*, Beşinci Perde, "Karanlık Gece", 11378-11383 arasındaki dizeler.

[224] Bkz. *Eski Ahit*, I. Krallar 21.

[225] *Faust II*, Beşinci Perde, "Dağ Geçitleri", 11934-11941 arasındaki dizeler.

[226] Doğrusu: Swanevelt.

[227] Goethe'nin *Napoléon'la Görüşme* başlıklı notlarından alıntı.

[228] Siegmund von Arnim, Bettina von Arnim'in ikinci oğlu.

DİPNOTLAR BÖLÜM 3

[229] Doğrusu: Marmontel: *Mémoires*, Paris 1804-1805, 2. Bölüm, s.313.

[230] Soret'nin elyazmasına dayanan ya da ağırlıklı olarak onun notlarının kullanıldığı konuşmalardaki gün ve tarih uyumsuzlukları için bkz. Soret, Frederic: *Zehn Jahre bei Goethe*, Leipzig 1929, s.38

[231] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.39

[232] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.39-42

[233] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.41

[234] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.43

[235] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.48

[236] Diderot'nun *Rameau'nun Yeğeni* başlıklı, henüz basılmamış diyalogu, elyazmasının bir kopyasından Goethe tarafından Almanca'ya çevrilmiş, dipnotlarla birlikte 1805'te yayımlanmıştı.

[237] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.49

[238] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.50

[239] Goethe *Sihirli Flüt*'ün ikinci bölümünü yazmaya başlamış, çalışmasını 1807'de fragman olarak yayımlamıştı.

[240] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.50

[241] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.54

[242] Adı geçen yerküreyi Nürnbergli matematikçi Johannes Schöner 1534 yılında yapmıştır.

[243] Yazısız harita.

[244] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.55

[245] Soret'nin İsviçre'den tanıdığı bir mineral tüccarı.

[246] Fransa'da bir yer ismi.

[247] Soret'nin İsviçre'den tanıdığı bir ressam.

[248] Purkinje: *Beiträge zur Kenntnis des Sehens in subjektiver Hinsicht* (Nesnel Açıdan Görme Bilgisine Katkılar), doktora tezi 1818.

[249] Friedrich von Müller'in *Hatıralar*'ına (4. Bölüm, 1808) göre Napoléon, *Werther*'de incinmiş yükselme arzusu ile mutsuz aşk motiflerinin karıştırılmasını eleştirmişti.

[250] Hıristiyan inancında Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un birliği, kutsal üçlü.

[251] Bkz. *İncil*, I. Korintliler 5, 7.

[252] Jena yakınlarındaki Camsdorf'ta bir otel.

[253] John Scafe: *King Coal's Levee or geological etiquette* (1819).

[254] Elie de Beaumont 1814 yılında, birbirine paralel uzanan dağların aynı yaşta ve yükseltide olduğu kuramını geliştirmeye çalışmıştı. Bu kuram bilimsel olarak kanıtlanmamıştır.

[255] *Götz*, I, 3.

[256] Anton Fischer'in opereti.

[257] Molière 1669'da iki yıl önce yazmış olduğu *Tartuffe*'ü sahneye koyma izni alabilmişti.

[258] *Zahme Xenien*'den (Hafif Taşlamalar).

[259] Sophokles'in 114, Aiskhylos'un 79, Euripides'in 88 oyun yazdığı belgelenmiş, bunlardan bize ulaşanların sayısı ise fazla değildir.

[260] Alexander von Humboldt: *Essai politique sur l'île de Cuba*.

[261] *Hastalık Hastası*, II, ii.

[262] *Machbeth*'ten yapılan alıntılar: I, 7; IV. 3; I, 7.

[263] *Ramayana*, *Hitopadeşa*.

[264] Goethe bu konu ile ilgili olarak *İtalya Seyahati* adlı yapıtının, Venedik, 6 Ekim 1786 tarihli bölümünde, kayıkçıların (!) söylediği meşhur şarkıdan söz ediyor.

[265] 1815

[266] *Faust II*, Birinci Perde, "Şirin Bir Yer", 4679-4727 arasındaki dizeler.

[267] Goethe'nin Ilm Nehri kenarındaki bahçeli evi.

[268] Walter Scott *The life of Napoleon Buonaparte*'ı 1827'de Goethe'ye göndermişti.

[269] Jaxthausen: Götz von Berlichingen'in atalarından kalan Württemberg'deki şato.

[270] Walter Scott yazdığı Napoléon biyografisinden söz ediyor.

[271] Weimar'ın üç kapısından biri.

[272] Anımsama hatası. "İdareyi elinde bulunduran en son prensin" olmalıydı, Saksonya-Gotha-Altenburg Dükü Friedrich IV, Düşes Maria Charlotte Amalie'nin oğlu.

[273] Friedrich ve August.

[274] Goethe'ye soyluluk unvanı 3 Haziran 1782 tarihinde verilmiştir.

[275] *Faust II*, Birinci Perde, ikinci sahne, "İmparator Sarayı, Tahtın Bulunduğu Salon"

[276] Lawrence Sterne'in *The Life and Opinions of Tristram Shandy* adlı romanından.

[277] Napoléon'un jakobenlere karşı gerçekleştirdiği 18 Brumaire (9 Kasım) darbesi.

[278] Friedrich Wilhelm IV.

[279] Yaşlılık döneminde Goethe, Weimar ve Jena'da kurulan bilim ve sanat kurumlarının başkanlığını yürütüyordu.

[280] Lesage'ın *Le Diable boiteux*'suna gönderme.

[281] Sterne'in *Sentimental Journay* adlı yapıtında "Her üç insandan biri cüce." deniyor; "Cüce" başlıklı bölüm.

[282] Hıristiyan dogmasına göre Adem'le Havva'nın işlediği ve daha sonraki nesillerin kurtulamadığı günah.

[283] Karl Friedrich.

[284] Karl Alexander.

[285] Maria Pawlowna.

[286] Soret, vasiyetname gereği Dumont'nun ölümünden sonra onun yapıtlarının bir kısmını yayıma hazırlayacak kişi olarak tayin edilmişti.

[287] *Roma Karnavalı* ilk kez 1789 yılında basılmış, daha sonra *İkinci Kez Roma'da* başlığı ile *İtalya Seyahati* adlı eser içinde yer almıştır.

[288] Stuttgart Cotta Yayınevi'nin merkezi idi, yayınevi kitapları Augsburg'da bastırıyordu.

[289] Kant, Fichte ve Schelling'in görüşlerine yer veriyordu Cousin.

[290] Bentham, yararcılık öğretisinin kurucusu. Dumont onun öğretisini bir sisteme bağlayan kişi.

[291] Kontes von Waldner-Freundstein 1775 yılında Alsace'dan Weimar'a gelmişti.

[292] Ninon de Lenclos.

[293] Doğrusu: Gustave Adolphe.

[294] Lili Schönemann'ın torunu Friederike Elisabeth Cäcilie von Türckheim, teyzesi Kontes von Waldner-Freundstein'ı ziyaret için Weimar'a gelmişti.

[295] Doğrusu: Émile Deschamps.

[296] Thomas von Bornhauser'in tiyatro oyunu.

[297] Anglikan kilisesinin temel esasları.

[298] "Of Original or Birth-Sin": Adem'le Havva'nın işlediği ilk günah.

[299] Doğrusu: Derry.

[300] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.502

[301] Karl August Menzel'in desenleri.

[302] Gall'in kafatası öğretisine alaylı bir gönderme.

[303] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.504

[304] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.508

[305] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.518, 527

[306] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.531

[307] Gün ve tarih uyumlu değil. 20 Haziran 1831 günü pazartesidir.

[308] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.554 ve Goethe'nin *Günceler*'indeki 15 ve 20 Haziran 1831 tarihli notlar.

[309] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.559

[310] Wilhelm I.

[311] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.559

[312] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.564, 378

[313] Bkz. dipnot 230, a.g.e., s.567

[314] *L'invocation du Berger* (Çobanın Seslenişi), *Le Volcan* (Volkan) ve *L'étoile filante* (Meteor)

[315] *Der Edelknabe und die Müllerin* (Soylu Çocuk ve Değirmenci Kadın); *Der Junggesell und der Mühlbach* (Bekâr Erkek ve Değirmen Deresi); *Der Müllerin Verrat* (Değirmenci Kadının Vefasızlığı); *Der Müllerin Reue* (Değirmenci Kadının Pişmanlığı).

[316] *Souvenirs sur Mirabeau*...

[317] *Yeni Ahit*, I. Selanikliler, 19.

FRAGMANLAR DİPNOT

[318]Eckermann *Konuşmalar*'ın üçüncü bölümünün yayımlanmasından hemen sonra yayıncısına *Faust*'un ikinci bölümü hakkında Goethe ile yaptığı konuşmaları Dördüncü bölüm olarak yazmayı düşündüğünü söylemiş, ancak bu planı gerçekleşmemiştir. Dördüncü bölümle ilgili olarak günümüze kalan fragmanlar sadece bunlardan ibarettir.

[319] *Faust II*, Birinci Perde, "Şirin Bir Yer", 4629. dize.

SONSÖZ İÇİN DİPNOTLAR

[320] Dietze, Walter: *Johann Wolfgang von Goethe*, Weimar 1981, s.288

[321] Houben, H.: *J.P. Eckermann; Sein Leben für Goethe*, 2. cilt, Leipzig 1925, s.3

[322] Tewes, Friedrich (Hrg.): *Aus Goethes Lebenskreise*; Cilt 1, Berlin 1905, s.90

[323] Beutler, Ernst: *Essays um Goethe*, Zürich und München 1980, s.615

[324] Tewes: a.g.e., s.201

[325] A.g.e., s.49

[326] Houben: a.g.e., s.515

[327] Petersen, Julius: *Die Entstehung der Eckermannschen Gespräche und ihre Glaubwürdigkeit*, Frankfurt/Main 1925, s.46

[328] Houben: a.g.e., s.143

[329] A.g.e., s.81

[330] A.g.e., s 81

[331] *Zeitung für die elegante Welt*, No 15, 10 Nisan

[332] Tewes: a.g.e., s.41

[333] A.g.e., s.45

[334] Houben: a.g.e., s.104

[335] A.g.e., s.500

[336] Im Auftrage der Stiftung Weimarer Klassik von Goethe-Nationalmuseum (Hrg.): *Johann Peter Eckermann; Leben im Spannungsfeld*, Weimar 1992, s.125

[337] Houben: a.g.e., s.559

[338] Bkz. Im Auftrage...: a.g.e., s.136

[339] ouben: a.g.e., s.61

[340] A.g.e., s.376

[341] A.g.e., s.741

[342] Bkz. a.g.e., s.637

[343] Petersen, Julius: a.g.e., s.81

[344] Bkz. Houben: a.g.e., s.1000

[345] Petersen, Julius: a.g.e., s.3

[346] A.g.e., s.4

[347] Houben: a.g.e., s.177

[348] Bkz. a.g.e., s.636

[349] Bkz. Petersen, Julius: a.g.e., s.154

[350] Im Auftrage...: a.g.e., s.153

[351] Bkz. Houben: a.g.e., s.662

[352] Im Auftrage...: a.g.e., s.150

[353] A.g.e., s.152

[354] Bkz. Houben: a.g.e., s.156

[355] Bkz. Im Auftrage ...: a.g.e., s.53

[356] Bkz. Zeitung ...: a.g.y.

[357] Houben: a.g.e., s.660

[358] Bkz. Nietzsche, Friedrich: *Menschliches, Allzumenschliches II*, Vermischte Meinungen und Sprüche, München 2002, s.426

[359] Houben: a.g.e., s.661

[360] Müller, Friedrich von: *Goethes Unterhaltungen mit dem Kanzler Friedrich von Müller*, Stuttgart 1904

[361] Riemer, Friedrich Wilhelm: *Mitheilungen über Goethe aus mündlichen und schriftlichen, gedruckten und ungedruckten Quellen*; 2 cilt, Berlin 1841

[362] Soret, Frederic: *Zehn Jahre bei Goethe*, Leipzig 1929

[363] Nietzsche, Friedrich: a.g.e., Der Wanderer und sein Schatten, s. 599

[364] Schmiele, Walter: *Henry Miller*, Hamburg 1951, s.128